శ్రీ మత్పరదేవతాయైనమః

కథలు - గాథలు

ప్రథమభాగము

రచయిత:

ప్రకాశకులు.

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిసన్సు

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియము P. O.

తూర్పుగోదావరిజిల్లా.

రెండవ కూర్పు
1958
వెయ్యి ప్రతులు.

గమనిక

కథలు-గాథలు అనబడే యీ ప్రథమభాగంలో ప్రచురింపబడిన వ్యాసములన్నీ తిరుపతి వేంకటకవులలో నొకరగు చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి శతావధానిగారిచే రచింపబడి ఆంధ్రపత్రిక కృష్ణా భారతి త్రిలింగ ఆంధ్రవాణి ప్రౌఢభారతి ఉదయలక్ష్మి ప్రజామిత్ర సమదర్శిని జాగృతి ఆదిగాగల తెలుగుదేశం పత్రికలలో ప్రచురింపబడిన భిన్న భిన్న శీర్షికల రచనలున్ను- అముద్రితములయిన వ్రాత ప్రతులలోని రచనలున్ను అని మనవి చేయుచున్నాము. ఆయావ్యాసముల విశేష శీర్షికలను "కథలు-గాథలు ద్వితీయభాగము"లో చదువగోరుచున్నాము.

ముద్రణ:
వేంకటేశ్వరప్రింటింగ్ ప్రెస్
[illegible]

చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి

మొదటి మాట

—०—

కథలు-గాథలుఅనే శీర్షికతో లోగడ చిన్నవి చిన్నవిగా అయిదు సంపుటములు మాచే ప్రచురింపబడినవి. అవి లోకుల ఆదరాభిమానము లకు విశేషించి పాత్రములగుటచే ఈ రెండవ కూర్పున ఆ అయిదు సంపుటములలోని వ్యాసములేగాక మరికొన్ని క్రొత్తవ్యాసములున్నూ ఇటీవలనే మాచే గుర్తింపబడి యిందు ప్రకటింపబడిన వ్యాసములలో సంపూర్తిగా అతికికొనునట్టి మరికొన్ని వ్యాసములున్నూ చేర్చి యీ ప్రథమ భాగమును సశేషముగా ప్రకటించి యున్నాము.

తిరుపతి వెంకటకవులు సర్వతోముఖముగా కవితారచన సాగించి అజరామరణమైన యశఃకాయాన్ని ఆర్జించి సారస్వతజగత్తులో ఆ చంద్రతారార్కంగా ధ్రువతారలై మెఱయుచున్న కింకవీంద్రఘటాపంచాననులు. వారి జీవితభంగిమములలోని చారిత్రిక నగ్నసత్యాన్ని గుర్తించుటలో రకరకాల యైతిహ్యముల నూహాగానంచేసే చారిత్రికుల కిది యొక కాణాచి —

నానారాజసందర్శనం గావించిన ఆ "బాలసరస్వతీ కలానిధుల" ఆత్మరచనలలోని అనేక ఘట్టములను సక్రమంగా అర్థంచేసుకో గలుగుటలో పాఠకుల కిదియొక మార్గదర్శి—

"విద్వత్కవు"లైన ఆ "శతావధానుల" కాలములో దేశపరివ్యాప్తంగా ఉండే సంప్రదాయాన్ని కరతలామలకం గావించుకొనుట కిది యొక విజ్ఞాన సంపుటి —

"అద్భుతనాంధ్రకవి ప్రపంచనిర్మాతలైన" ఆ మహాకవి పరిపుష్టుల సమకాలికులైన భాషాపోషకుల - దాతల - విద్వాంసుల - ఉదార చరిత్రములను-పరిచయం చేసుకొనుట కిదియొక కరదీపిక— ఇంతేకాదు.

ఆ "కళాప్రపూర్ణుల" కాలంలోనే బయలుదేరిన పుక్కిటి పురాణ కథలనూ అసందర్భవిమర్శలనూ తునాతునుకలు గావించి సిద్ధాన్తరూపాన్ని ప్రతిబింబించుటలో ఆదర్శపాత్రి వహించిన సారస్వత ఉద్గ్రమున్న అనుటలో సందేహంలేదు —

సుమారుగా రెండు దశాబ్దుల కాలంలో ఆంధ్రదేశపు సుప్రసిద్ధ పత్రికలలో ప్రచురింపబడినవిన్నీ అముద్రిత గ్రంథసామగ్రిలో మా తండ్రిగారిచే భద్రపఱుపబడినవిన్నీ అనేక వ్యాసములు సందర్భోచితముగా సమన్వయ క్రమంలో ఇందు పొందుపరుపబడినవి గాని యింకను మా కృషి మిగిలియే యున్నది —

ఎంత ప్రయత్నించినను ఇంకను కొన్ని వ్యాసములు మాకు లభించలేదు. ఇప్పుడు ప్రకటించిన ప్రథమ భాగముకన్న పెద్దదిగా ఉండబోయే ద్వితీయభాగమునకు సరిపడిన వ్యాసావళి మావద్ద గలదు. అది గూడ అచిరకాలములోనే పాఠకలోకమునకు అందించుకోగలము —

ఇంకను మిగిలిపోగల వ్యాసావళిని గుర్తించి మాకు అందించి సహాయపడగల సారస్వతాభిమానులకు కృతజ్ఞులమై యుండి దీనితరువాతి ముద్రణలో గాని ద్వితీయభాగములోగాని చేర్చి ప్రచురింపగలమని విన్నవించుచు మాకృషికి చేయూత యివ్వవలసినదిగా రసజ్ఞులను ప్రార్థించుచు దీనిని ముగించుచున్నాను.

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్
కడియము P.O.
తూ॥ గో॥ జిల్లా.

ఇట్లు.
విద్వాన్
చెళ్లపిళ్ల దుర్గేశ్వర శాస్త్రి
(గ్రంథకర్తకుమారుడు)

విషయసూచిక

పిఠాపుర ప్రభువు లేటు
శ్రీ గంగాధర రామారావుగారి కథలు

పైని వుదాహరించిన ప్రభువరేణ్యుని అత్యద్భుతచర్యలు మాప్రాంతములలో తఱుచుగా చెప్పుకుంటూవుంటారు. నాకు కొంచెం ప్రాజ్ఞత కలిగేటప్పటికి వీరు తుట్టతుదిదశలో వున్నారు. వీరిని నేను చూడడం చూశాను. గాని, నన్నుమాత్రం వా రెఱుగడానికి తగ్గస్థితిలో అప్పటికి నేను లేను. నేను కాశీనుండి కాశీకావడి బుజాన్ని పెట్టుకొని వచ్చేరోజులలో తునికిన్నీ అన్నవరానికిన్నీ మధ్యగావున్న తేటగుంట, తిమ్మాపురంవద్దకు వచ్చేటప్పటికి యీ మహారాజు ద్వాదశాహస్సునాఁటి సంభావన పుచ్చుకొన్న బ్రాహ్మణ్యం యెదురుగావచ్చింది. నాకు నామరూపాలు కలగడం కాశీనుంచి వచ్చిన మఱుచటినాటినుండే కావడంచేత, వారిని నేనెరగడమేకాని నన్నువా రెఱింగి వుండే యోగం తటస్థించలేదు. అదిన్నీకాక యీ ప్రభువు సుమారు 5, 6, సంవత్సరాలకాలం అంత్యదశలో కొంత అనారోగ్యంగావుండి-"కాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః" కనక, కాశీలో భౌతికదేహం చాలించేవుద్దేశంతో వకటి రెండుసార్లు కాశీకి వెళ్ళినట్లుకూడా వింటాను. కాని తుదకు వీరు తమ రాజధానియగు పిఠాపురంలోనే కోటలోనే భౌతికదేహాన్ని చాలించినారు. వీరు భౌతికదేహాన్ని చాలించేనాటికి కొంచెం పూర్వగాథలు నాకు తెలియటానికభ్యంతరం లేదుగాని, వీరు రాజ్యానికివచ్చిన కొలఁదికాలం నాటిచర్యలు నాకు వినికివల్ల తెలిసినవేకాని ప్రత్యక్షంగా తెలిసినవి మాత్రం కావు. బహుశః, గతించిన ధాత, ఈశ్వర సంవత్సరాల ప్రాంతంలో జరిగిన వక చర్యనుగూర్చి యిందు వ్రాస్తాను.

బియ్యంగారిరాక

అప్పటికి నావయస్సు సుమారు ఆఱుసంవత్సరాలకు దాదాపు. అప్పుడు కఱవువచ్చింది. రూపాయిపెట్టి బియ్యంకొంటే చేటలోకి పూర్తిగా వచ్చేవికావు. యిటీవల బియ్యపుధర ఆమాదిరిగా వున్నరోజులు నా బాల్యా

సంతరం చాలావున్నాయి గాని కథవనిమాత్రం లోకం అనుకున్నట్టు లేదు. ఆ కాలానికి అదే పెద్దకథ. అప్పటికింకా మా పుట్టినవూరు పడిసం గ్రామంలోనేవుంది. నాకుతగుమాత్రం అప్పటి సంగతులిప్పటికీ స్మృతిలో వున్నాయి. గాని యిప్పుడు వ్రాసేదిమాత్రం యితరుల విన్నదాని అనుభ వించి జ్ఞాపకముంచుకొన్నదికాదు. అప్పుడు మా గ్రామం జియ్యంగారు వచ్చారని చెప్పుకోవడం మాత్రం జ్ఞాపకంవుంది. నేను జియ్యంగారిని “బియ్యం” గారని పాడినట్లు కూడా జ్ఞాపకంవుంది. యింక వ్రాసబోయే సంగతులేవిన్నీ క్షుణ్ణంగా ఎరిగి వ్రాసేవికావు. మాతండ్రిగారు మొదలైనవారి వల చెప్పుకొనేటప్పుడు విన్నవే.

జియ్యంగారంటే, బహుశః శ్రీవానమామల జియ్యంగారైవుండాలి. వీరు శ్రీవైష్ణవపీఠస్థులు. స్మార్తులకు శ్రీశంకరాచార్యపీఠం యేలాటిదో విశిష్టాద్వైతులకు యీ పీఠమున్నూ అలాంటిదే. యిటీవల నానాటను ఆ యీ పీఠస్థుల పవరు తగ్గిందికాని మా చిన్నతనంలో గవర్నమెంటువారి కన్న యీపీఠస్థులకు తక్కువ అధికారం వున్నట్టు లేదు. వారికి యివ్వవల సిన పాదపూజ సమర్పించకపోతే ఆయాగృహస్థుల యిండ్లో సామాను జప్తుచేయడం వగయిరా అధికారాలు పీఠస్థులకు గవర్నమెంటుతోపాటు వుండేరోజులు నేను కొంచెం ఎరుగుదును. క్రమంగా మా గోదావరి డిస్ట్రి క్టుకు పీఠమంటూ వుండడమే అంతరించి చాలారోజు లయింది. సుమారు నలభై యేండ్ల పరిమితిలోను మా ప్రాంతానికి శంకరాచార్యపీఠం వచ్చినట్లు గాని, పాదపూజ సమర్పించినట్టుగాని నేనెరుగనే యెరుగను. కాని సుమారు పదేండ్లనాడు కాబోలును, యెవరో శంకరాచార్యస్వాములవా రంటూ మాసమీపగ్రామం జేగురుపాడుకు వచ్చి నా పేర శ్రీముఖం పంపించారు. శ్రీముఖం అంటే గురుపీఠంవారు శిష్యులకుపంపే నోటీసు. దానిమీద నాకు తోచిన పాదపూజ పంపించుకొన్నానుగాని తీరికలేక వారి సందర్శనానికి వెళ్ళలేదు. మొత్తం చిరకాలాన్నుంచి మా జిల్లాకు పీఠస్థుల సందర్శనం లేకపోయిందన్నది ప్రస్తుతం.

—• శైవం — వైష్ణవం •—

వానమామల పీఠస్థులు మాగ్రామం దయచేయడానికి కారణం శ్రీపిఠాపురం రాజావారే. మాప్రాంతం వెలమవారందఱున్నూ వైష్ణవ మతస్థులే. నేను వెంకటగిరి సంస్థానానికి వెళ్ళడానికిపూర్వం వెలమవారిలో శైవులున్నారనే సుతరామున్నూ యెఱుఁగను యీకారణంచేతనే వెంకటగిరి స్టేషనులో వక వెలమదొరగారితో నాకు నిష్కారణంగా పోట్లాట తటస్థించింది. ఆయన చాలా మంచివారుకనుక కాని, లేకపోతే నాకు ఆపోట్లాటలో "తన్వపరిహారణ" మహోత్సవంకూడా జరిగేదే. అసలు కథేమిటంటే, జంగందేవర వేషముతో వకాయన ఆ స్టేషనులో నాకు ప్రత్యక్షమైనారు. ఆయనతో నేను సామాన్యపు జంగాలతోవలెనే మాట్లాడుతూ వున్నాను. ఆయన మంచివారు కనుక మేము వెలమవారంఅని చెప్పారు పాపం. కాదు, మీరు జంగాలన్నాను నేను, యెఱుగనప్పుడు నేనేమన్నా, ఆయన యథార్థం చెప్పిన తరువాతేనా వెనక తగ్గవలసింది. కాని ఆయన వేషం, వకగంటా శంఖమూ యింతే తరవాయిగాని పూర్తిగా జంగం దేవరలా కనపడింది. పయిగా వెలమవారేమిటి? విభూతిరుద్రాక్షలు వేసుకోవడం ఏమిటి? అని వకశంక. అందుచేత ఆయన మాటను నేను బొత్తిగా నమ్మలేకపోయాను. తుదకు విధిలేక నమ్మి, "మావైపున వెలంవారు యెవ్వరూ విభూతివగయిరా ధరింపరు." అంటూ యేదో రెండు యథార్థమైనమాటలే చెప్పి ఆయనవల్ల కాళహస్తి ప్రాంతంలో శివభక్తులైన వెలంవారు వున్నట్టు తెలిసికొన్నాను. యిటీవల చాలారోజులకు గుంటూరుసీమపల్నాడు చేబోలు కమ్మవారిని చూచి కమ్మవారిలో శైవులుండడం తెలుసుకున్నాను. అలాగే హైదరాబాదు ప్రాంతంలో కంసాలులలో తిరుమణి ధారులున్నట్లు తెలుసుకున్నాను. అందుచే కూపకూర్మంగా వుండడం యెవరికీ కూడదు. కవికి బొత్తిగా కూడదని అనుభవజ్ఞులు చెప్తారు. "అపరిపాసినంచ బ్రాహ్మణంద్పృష్ట్వా సచేలస్నాన మాచరేత్" అనేవారట. మా గురువుగారి గురుపరంపరలో వకరైన

శ్రీ యింద్రగంటి గోపాలశాస్త్రులుగారు. అవి అట్లా వుండనిచ్చి ప్రస్తుతాంశం మాట్లాడుకుందాం.

— వర్ణాశ్రమాచారాల పట్టుదల —

శ్రీ గంగాధరరామారావుగారు వైష్ణవ మతపుచ్చుకుందామని వారిని పిలిపిస్తే వానమామలై జియ్యంగారు శ్రీ రాజావారి ప్రధానగ్రామాల్లో ఒకటైన మాకడియం గ్రామం దయచేశారు. వారు దయచేసేటప్పటికి శ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రులవారున్నూ శ్రీరాజావారి సముఖములోనే మకాం చేసియున్నారు. శ్రీ రాజావారికి గురుపద్యానికి వెళ్ళేటప్పుడు పాపయ్యశాస్త్రులవారి సహితంగా వెళ్ళాలని కుతూహలం వుండేది. కాని రాజావారికి వారు గురువులు గాని పాపయ్యశాస్త్రులవారికి వారు మతరీత్యా గురువులు కారుగదా? విద్యలోనో, యెవరూకారు. అట్టిస్థితిలో వారి సందర్శనానికి వీ రేలావస్తారు? స్వబుద్ధిచేత రారు. శ్రీరాజావారు మాత్రం రావలసిందని యేలా కోరుతారు? అప్పటి రాజులంటే వర్ణాశ్రమాచారాలను పరిపాలించడానికి బద్ధకంకణులుకదా? ఆరాజావారిరోజులలో మనగవర్నమెంటు యింత కట్టుదిట్టంలో లేకపోయినా కొంతేనా వ్యాపకంలో లేకపోలేదు. గవర్నమెంటు అధికారాలలో యేకొంచెమో తప్ప "నాన్‌బ్రాహ్మిన్సు" ప్రసక్తి లేదు. గొప్పగొప్పపదవులలో యేచిన్నపరీక్షలో ప్యాసయిన బ్రాహ్మణులే వుండేవారు. అప్పటికి ప్లీడర్ల ఆర్గుమెంటునుగూర్చి యిప్పటికిన్నీ కొంతలు వేళాకోళంగా చెప్పుకుంటూవుంటారు. కోర్టుమునసబుగారు మీ ఆర్గుమెంటు చెప్పండనేసరికి, యెవరో పక్కాలంకాయనట, పేరు జ్ఞాపకంలేదు. "నేను చాలా పెద్దకుటుంబీకుడను, పేటే పనవిచేసేదేమిటి? యీ కేసు కోర్టువారు నాకు వ్యతిరేకంగా చేస్తే నాదగ్గిరికి మరోకేసు రాదు, కాబట్టి అనుగ్రహించవలసిందని మీ ఘనతనుగూర్చి మిక్కిలిప్రార్థిస్తాను." అనిచెప్పేవారట! అట్టిస్థితిలో బ్రాహ్మణ ప్లీడర్లే వుండేరోజుల్లో "నాన్‌బ్రాహ్మిన్సు"కు చదువసందెక్కడ? ఉద్యోగాలెక్కడ? యెవరేనా ఒక వుద్యోగి వారిలోవుంటే జమీందార్లకు—అందులో క్షత్రియ వెలమ యీ జాతి జమీందార్లకు—వారికి దర్శనమివ్వడానికిన్నీగాని వారితో మాట్లాడటానికిగాని, దొత్తిగా ప్రాణసం

కటంగావుండేవంట. దీనికిసంబంధించిన గాథలు పిఠాపురం సంస్థానానికి చెందినవే చాలా వున్నాయి. వాట్లనుగూర్చి మరొకప్పుడు మాట్లాడుకొందాం. అప్పటి జమీందార్లకేమి ప్రజలకేమి వర్ణాశ్రమాచారాల విషయమై మిక్కిలి పట్టుదల వుండేదన్నది ప్రస్తుతం.

—• గజానికి గజమున్నర లెక్క •—

ఆ కారణంచేత శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు జియ్యంగారి దర్శనానికి వెళ్ళావెళ్ళరు, వారిని శ్రీ రాజావారు రమ్మని అనాఅనరు. కాని ప్రస్తుతం అలా జరుగలేదు. దీనిలో మహాపాతక మేముందనే తాత్పర్యంతో, "మహా పండితులుగదా శాస్త్రుల్లుగా''రని ఆలోచించి, అయినా యేమంటారో చూతామని రాజావారు 'శాస్త్రుల్లుగారూ జియ్యంగారి దర్శనానికి మాతో తాము దయచేయడాని కేమైనా అభ్యంతరం వుంటుందా?' అన్నారట, విలాసంగా. దానిమీద పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారికి పచ్చివెలక్కాయ గొంతుకలో పడ్డట్టయింది పాపం! యేమంటే, నిన్నగాక మొన్న శ్రీ రాజావారిచే స్వయముగా "మీరు మా యెస్టేటులో యెక్కడ యెంతభూమి కావాలో కోరుకోవలసిం''దని కోరుకోబడి, "నె 1 కి ఒకపుట్టి భూమి చొప్పున వుంటే చాలును'' అనగా పుట్టి అంటే మా వైపున 8 యకరాలు కనుక "సంవత్సర గ్రాసానికి 12 పుట్ల భూమి 96 యెకరాలు యిప్పించవలసిం''దని కోరుకొని ఆ భూమి వారి స్వగ్రామానికి సమీపంలోవున్న కానపల్లె లంకలో పుచ్చుకొని వున్నారాయె. ఆ పుచ్చుకోవడంలో తాణాదారుగారిని, పాండిత్యం చేతనే అనుకోండి, లోపుచేసుకొని 12 పుట్లకు వద్దెనిమిది పుట్లుకూడా కొల్పించుకొని వున్నారు పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు. యీ మోసము రాజావారి కేలాగో తెలిసి ఆ తాణేదారుని బరతరఫు చేశారు కూడాను. ఆ సంగతి పాపయ్య శాస్త్రుల్లుగారికి తెలిసి మళ్ళా రాజావారి దర్శనానికి వెళ్ళి తాము మారు మొన్న దయచేయించిన భూమిని మళ్ళా మీరే స్వీకరించవలసింది మాకు సుతరామున్నూ అది అక్కరలేదన్నారట పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు! దానిమీద రాజావారు "ఇదేమి శాస్త్రుల్లుగారు! యిలా సెలవిస్తూ వున్నారు. మేము మీయెడలచేసిన మహాపరాధమేమిటో దాన్నివ్యక్తీకరిస్తే

సవరించుకోఁదగ్గదయితే సవరించుకుంటా"మన్నారట. శాస్త్రులుగారు "యిం తకంటే అపరాధ మేం కావాలి. మాకు భూమి కొలిచియిచ్చిన దాతలున్ను మీరు బరతరఫు చేయడంవల్ల మాకు ఆ భూమియందు అనుభవించలేకుం డన్నారట. దానిమీఁద రాజావారు "మా పూర్వులిచ్చిన మా ఆజ్ఞను అన్యథా వర్తించడంవల్ల బరతరఫు చేశాం కాని మీ యందు మాకు గౌరవమున్నూ ఆ దరం చేసే" అన్నారట. దానికి శాస్త్రులుగారు చెప్పిన జవాబేమిటంటే:- "అయ్యా ఆయన మీ యాజ్ఞను దేనిమున్నా ప్రతిపాదించలేదు. మేమున్నా రా? పన్రెండుపుట్ల భూమి మీరు మాకు కొలిచి పుచ్చుకొమ్మనలేదా ఆయనకాజ్ఞాపించి ఉన్నారు. ఆయన అల్లే పుచ్చుకుంటాను. దీనిలో ఆయన తప్పేముందన్నారట. "రాజావారు "12 కి 18 పుట్లు యివ్వడం ఎక్కడిదానా" అన్నారట. పాపయ్యశాస్త్రులుగారు అన్నారట:- "అయ్యా మాకు మీరు భూమి యివ్వడం యెందుకువచ్చింది" అని ప్రశ్నించారట. మీరు జపదేవ పండితులని కారణంచేత యిచ్చి తరించాలనే వృత్తేకదా అన్నారట. పండితులంటే పండి తులమని మీవృత్తేకమన్నారట? వేదశాస్త్రాలలో అన్నారట. అవి ఏ భాష అన్నారట. గీర్వాణభాష అన్నారట రాజావారు. గీర్వాణభాష కదా, గీర్వాణు లంటే దేవతలే కదా? మేమూ ఆ భూమి దేవమానంచేత కొలిపించుకుం టాం గాని మనుష్య మానంచేత యేలా కొలిపించుకొంటామని ఒప్పుకొను కున్నారంటూ చెప్పి యేలాగయితేనేమి గజానికి గజమున్నర చొప్పున లెక్క.కట్టి సరిపెట్టి రాజావారికి నచ్చఁజెప్పి మళ్ళా ఆ రాజావారి పూర్వులిచ్చిన తాపేదారుకిప్పించి తమభూమిని తాము నిలుపుకున్నారట. ఆ భూమి అంటే సామాన్యమైనదికాదు. లంకభూమి. యిటర్ర ఒకయెకరం మెరకభూమికో అక్కడ ఒకసెంటు అంతభూమి చేస్తుందన్నమాట. అది యిప్పటికీన్నీ వారి కుటుంబీకులు అనుభవిస్తున్నారు.

—• శాస్త్రులుగారి లౌక్యప్రజ్ఞ •—

చెప్పేదేమిటంటే, అట్టిమహాదాత రాజావారు. వారిసమయములదర్శ నానికి వెడుతూ, రమ్మంటే రానని శాస్త్రులుగారు ఎలాచెప్పఁగలరు? "అర్థస్య పురుషో దాసః" అన్నాఁడుగదా భీష్ముఁడంతటివాడు. ద్రోణా

ములు కూడా తమాషాచేసి చెప్పారు ధర్మరాజుతో. అయితే పాపయ్య శాస్త్రుల్లుగారు మహోదాత్తులు. తుదకు వెళ్ళకుండా చమత్కారంగా తప్పించుకున్నారని వినికి. యేంచేశారంటే :—అయ్యా మా స్మార్తమతం సర్వమతాలని సహిస్తుంది. వానమామలస్వామి దర్శనానికి రావడం నాకు లేశమున్నూ బాధకంకాదు. కాని నన్నుచూడడం వారికి బాధకంగా వుంటుంది. విభూతి రుద్రాక్షధారణతో వున్నవారిని సామాన్యంగా శ్రీవైష్ణవులే చూడడానికి సంశయిస్తారు. అందులో వారు గురుపీఠంగదా ? అట్టివారు సంశయించకుండా వుంటారా ? వకవేళ తమతోవచ్చిన హేతువుచేత యేలాగో స్వామి సహించి పూనుకొన్నా శిష్యులవల్ల మున్ముందేనా వారికి ఆక్షేపణ కలుగడం తప్పదు. అనేటప్పటికి రాజావారు వారివాక్యప్రజ్ఞకు సంతోషించివారిని వెంటబెట్టుకొనివెళ్ళకుండానే గురువులవారి దర్శనానికి దయచేశారుట.

స్వామి కొలత సంపర్కములో దేవమాన మనుష్యమానాల విషయం యెట్లావున్నా అప్పటికాలపు రాజుల సౌశీల్యాన్ని మనం ముఖ్యంగా గమనించాలి. అంతేకాక, పాండిత్యంలో యెంతగొప్పతనమున్నా ఛాందసత్వం కొంత దురాశ కలిగించకమానదనికూడా అనుకోకతప్పదనుకొంటాను. ఆ దురాశవల్ల అవమానం పొందకపోవడమున్నూ పయిగా తమ వాక్యప్రజ్ఞచేత రాములరించనకమే రాకుండా తమతోపాటు వాటితోదర్శనంగా ప్రవర్తించిన (పాలెమ్ముల-రాజు) రాజావారుగారినికూడా తరించచేసుడం వగైరా పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారి ప్రజ్ఞావిశేషానికి వుదాహరణంగా మనం గ్రహించవచ్చును. ఆయన గనక సరిపోయింది కాని యిదే మరో పండితుడికి తటస్థిస్తే రాజావారు మంచివారుకనక శాస్త్రుల్లువారికివస్తేతే 18పుట్ల భూమిచ్చి వచ్చేదేమోకాని రాజావారుగారికి వుద్యోగంపోయేది "ఆన్నె చుంటి" సిద్ధమయ్యేది.

—• రామకవిచాటుధార •—

ఈ వంశంరాజుగారి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు, అనగా వారం పదిహేను రోజులలో స్వగ్రామానికి వెళదామనగా నేను వీరిని చూడడం తటస్థించింది. వీరివల్ల ఆరోజున శ్రీ శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారికి సంబంధించినవిన్నీ,

పాపయ్య శాస్త్రుల్లుగారు వగయిరా ఆ కాలంనాటివారి సంబంధించినవిన్నీ చాలా గాథలు విన్నాను. నన్ను ఆయన యెవరిద్వారానో యేకసంథాగ్రాహినిగా వినివున్నారఁట. భోజనమయిన తరవాత మాట్లాడుతున్నప్పుడు అన్నారుగదా:— వెనక శ్రీ శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారికి వుండేది యీ ప్రజ్ఞ యిటీవల తమకు వుందని విన్నాను. యేదోవొక పద్యం చదువుతాను మళ్ళా మీరు చదవాలంటూ అడగడానికి మొదలుపెట్టారు. ఆ యీగాథ వికారి సంవత్సరం నాటిది. అప్పుడే నాకు రెండు మూడు పద్యాలు ఒక్కొక్క సారిగా చదివినంతలో ధారణ వుండడంచేత, తెనాలిరామలింగంగారి — "హరియున్ బ్రహ్మయు నెంత వెదకినం గానంగలేరైరిగా" అనేస్థితిలో వున్నాను. అందుమూలాన్నైనా యేదో కొన్ని పద్యాలు మాత్రమే యేకసంథకు వస్తాయిగాని అన్నిరావు. అర్థం తెలిసేవైతే రావడాని కభ్యంతరం వుండదు. నాకు అప్పటిస్థితిలో అర్థంకాని కూడా యేకసంథకు రావడం అనుమానాస్పదమే. ఆ యీ సంగతులు వున్నవున్నట్లుగా చెప్పేటప్పటికి ఆయన అన్నారుగదా: పోనీ రెండుసార్లకు చదివినా చాలునని యీ క్రింది పద్యాన్ని చదివారు.—

ఉ. పెండెలనాగి చెక్కులను పెట్టి కటిస్థలి, గుంగిటిబ్బువన్
గొండలి నుండు రామకవికుంజరు హస్తము క్రిందపడేనె, హా!
పండక బంటుమిల్లి, అది పండిన యీ కసుమాలధారిణీ
మండలనాథుఁబోలు నొక మానవనాథుని వేఁడనిచ్చునే?

నేను సుళువుగా రెండుసందెలకు అప్పగించాను పై పద్యం. ఆయన సంతోషించారు. యీ పద్యం తురగా రామకవిగారి చాటుధార. యీయన తాలూకు అగ్రహారం బంటుమిల్లి పండకపోతే శ్రీ మొగల్తుర్తి ప్రభువుల సందర్శనానికి వెళ్ళేటప్పటికి దివాన్జీగా రన్నారఁట:— యీయేడు దివాణం పనిన్నీ కిబ్బాటుగానేవుంది వచ్చేయేడు ఏమిచేయాలన్నారఁట. దానిమీఁద కవిగారికి కోపంవచ్చి "పనసకాయదొరికినప్పుడు తద్దినం పెట్టుకోవాలిగాని తద్దినంవచ్చినప్పుడు పనసకాయెక్కడ దొరుకుతుం" దని పై పద్యాన్ని చెప్పారఁట! ఆ పద్యంవల్ల నాఁటికవుల నిరాఘాటత్వం మనం తెలుసుకోవచ్చు. "పెద్దాపురపుకోట పెద్దమ్మ కిల్లాట కవివరేణ్యుల కోప కలనఁగాదె" అన్న మా శ్రవణానందంలోని కవి వరేణ్యుఁడు

యీ రామకవిగారే. పిండిప్రోలు లక్ష్మణ కవిగారు మొదలయిన వారు యీ మరనా రామకవిగారిని వేములవాడ భీమకవిగారితోపాటు గౌరవించి వున్నారు. "తుంగపటూరిళ్ళ రాకాసు లుండవచ్చు" అన్నది కూడా యీ రామకవిగారే. యీయనవాక్కు మంచినిగాని చెడ్డనుగాని సాధించడంలో పేరుపడింది. మంచివిషయమైన గాథలున్నట్టులేదు. చెడ్డ లెక్కువున్నాయి. వాట్లను వుదాహరించడాని కీవ్యాసం పుట్టలేదు కనుక స్పృశించి వదలు తున్నాను. యిట్టికవులెవరో కొందరున్నారని ప్రతికవి కవిత్వాన్నిబట్టి యీనాటి మంచిచెడ్డలు జరుగుతాయని విమర్శించే నేటి విమర్శకులధోరణి శోచ్యము. దీన్నిగురించి నేటరేపటో గొంత ప్రసక్తి కలిగితే కలుగుతుం దని కొంచెం వాసనగొట్టడంచేత యింతదాకా ప్రస్తావించాను.

—• గురువులవారి శిష్యవిత్తాపహారిత్వం •—

శ్రీరాజావారిని గురువుగారి దర్శనానికి పంపించివుంది కథాసరస్వతి. యింక అక్కడ జరిగిన సంగతి సందర్భాలు వ్రాయాలి. యేముంది, 'కష్టేఫల—కొట్టేఁడు' అన్నమోస్తరుగా వ్రాస్తే యిదిపటికే ముగింపయేది. మధ్యమధ్య యితరప్రసంగాలవల్ల కొంత పెరిగింది. కానివ్వండి. గురువులవారికి పాదపూజ ఒక లక్షకు తక్కువ స్వీకరించడానికి సంకల్పం లేకపోయింది. రాజావారో? యేభై వేలకుమించి యిచ్చేసంకల్పం లేకపోయింది. వారికీ వీరికీ కొంతవఱకు మృదువుగానే కొంత చర్చ జరిగి వుంటుంది. శ్రీ రాజావారు గురువులవారి "శిష్యవిత్తాపహారిత్వం" బాగా వినిపెట్టారు. "శిష్యవిత్తాపహారులు" వీరు లేకమున్నా రారనుకున్నారు. యిట్టివారిని మనం పిలిపించడమే ప్రథమ తప్పిద మనుకొన్నారు. యేభై వేలుకూడా ఆయన అంగీకరించినప్పటికీ ఇవ్వడం దుర్వ్యయమే అనుకు న్నారు. యీ దుర్వ్యయం లేకుండా చేసినందుకు గురుపీఠంవారు అభిసంధ్య లనుకొన్నారు. యేమనుకొన్నప్పటికీ గురుత్వం వదులుకోడానికి వీలులేదే! దానిలో యివేమైనా స్వార్థగురుత్వాలా? 'అర్థం ప్రాణం ఆచార్యాధీనం' అనే తరగతిలోవి కదా?

— • జుట్టుపోయిన ప్రసంగం • —

మా రాజావారిపట్ల [illegible] అభిమానం ఎలా [illegible]
సాగుతూనే? అయినా ఒక యుక్తి కావాలి. [illegible]
[illegible] లోపం [illegible]
వచ్చింది. అలా [illegible] ఉన్నట్టుగా [illegible] మా రాజావారి
[illegible] వారిజుట్టు [illegible]
[illegible] అయిపోయింది [illegible]
టారు. జుట్టు పోగొట్టుకొని [illegible]
[illegible] చేసి. [illegible]
యీ సంగతి తెలిసి కొందరు [illegible]
రాజాగారిపట్ల కొంత తెలిసి [illegible]
మొదటికంటే ఆ కాలంలో [illegible] గారి
గిరిమా [illegible]
మానమేకాని, ఆ అవమానమేమి. [illegible]
[illegible] "[illegible]" [illegible]
యింట్లో పడుతుందిగదా! అని ఆ పెద్దమనుష్యుల ఆశ. "[illegible]
యినా [illegible] కొట్టుగా" అంటారువారా పెద్దలు? అంతే అలా
ప్రయత్నించినవారి జుట్టుమాత్రం మారాజావారి ఆయుధానికి [illegible]
బలిఅయినట్లు నేను వినలేదు. [illegible] వారి [illegible]
[illegible] వృద్ధోద్యోగులవీ అందుగా పండితులవీ పోతూవచ్చాయి. పం
డితులంటే ఆకాలంలో ఆ బిరుదు రావడం సామాన్యంగా వచ్చేదికాదు.
కావ్యనాటకాలంకారాలు పూర్తిగా చదివినవారికి ఆ బిరుదు వుంచేవారు.
సాహిత్య గాళ్ళనేవారు వారిని. ఏదో ఒక శాస్త్రంలో పూర్తిగా పాండిత్యం
సంపాదిస్తేనే పండితుడనడం. ప్రస్తుతం పండిత అనేబిరుదు బహు తేలి
కగా సంపాదన అవుతూవుంది. దీన్నిలా వుంచుదాం.

— • పొక్కునూరి వేంకట శాస్త్రిలుగారు • —

పండితులలో అనగా సాహిత్యపరులలో పొక్కునూరి వేంకట
శాస్త్రుల్లు గారనేవా రొకరు శ్రీ రాజావారితో బహు చనవుగా మాట్లాడేవా

రుండేవారట: శ్రీవారున్నూ యీ శాస్త్రుల్లుగారున్నూ సహాధ్యాయులని వినడం. యే చదువు సందర్భంలోనో తెలిసీలు తెలియదుగాని బహుశః కావ్యపాఠ సందర్భంలో అయి వుండాలి. రాజావారు యెవరేనా పండితులు వస్తే వారితో ధారాళంగా సంస్కృతమే మాట్లాడేవారని వినికి. ఆ కారణంచేత వారు బాల్యంలో సంస్కృతభాష అభ్యసించి వుండాలి. ఆ సందర్భంలో యీయన రాజావారికి సహాధ్యాయులో సతీర్థులో అయివుండాలి. ఆ చనువుచేత అంతరంగికులుగా వుండడమే కాకుండా యీయన రాజబంధువులకేమి పండితులకేమి యెందరికో రాజావారిచేత యెన్నో వుపకారాలు చేయించినట్లు వినికి. అంత చనువుండడంవల్ల నిర్భయంగా మాట్లాడుతూ వుండడం వుండేదేమో. దానిలో యేం పొరపాటొచ్చిందో ఒకపర్యాయం కాబోలును రాజుగారి కత్తికి శాస్త్రుల్లుగారి జుట్టుపిలక పనిచెప్పినట్లు వింటాము. ఆపిమ్మట కూడా వారిద్దరికీవున్న బాల్యమైత్రికి లోటులేకుండానే జరిగినట్టున్నూ వింటాము ఆ కారణంచేతనే ఆ శాస్త్రుల్లుగారెప్పుడో మళ్ళా రాజాగారు కులాసాగా మాట్లాడుతూవున్న సందర్భంలో యీ జుట్టుకోత ప్రసంగం వచ్చేటప్పటికి "మహాప్రభో, నా జుట్టు యెంతో అదృష్టం పెట్టిపుట్టిందికనక మీవంటి మహాప్రభువుల కత్తికి యెరయింది" అంటూ యింకా కొంత మోటుగానే మాట్లాడినట్లున్నూ, ఆ యుక్తికి రాజావారు చాలా సంతోషించినట్లున్నూ కూడా వినికి.

— ఎ ర ర మ్మ స రీ సు డు —

ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా జుట్టుకోత ప్రకరణంలోకి దిగాంగనుక యీ ప్రకరణం తరువాయికూడా యేకరు పెట్టేసే ప్రధానాంశంలోకి వస్తాను. గృహస్థులలో శ్రీ రాజావారికి మిక్కిలి ప్రేమపాత్రులైన సంపన్న గృహస్థు వక రమ్మసరీసుని జుట్టుకూడా యీ అదృష్టం పట్టించుట. కాని వెంటనే నలభైవేల రూపాయల సంచులను యేనుగుమీంచ వేసికాని రాజావారు ఆ ఆసామీని గౌరవించడానికి స్వయంగా మిరపరివారంతో వస్తూను సహితంగా ఆయన గ్రామానికి దయచేసినట్టున్నూ, ఆ రమ్మ సరీ సుని మేనల్లుళ్ళు వగైరా అనుకాయన యెంతచెప్పినా వినక రాజావారిని

అనుమానించే ప్రయత్నం పూర్తిగా చేస్తున్నారు. [illegible]
వస్తువు [illegible] చేస్తున్న ఆగంతుకులందరి [illegible]
క్రమంగా [illegible] చేరుస్తున్నారు [illegible]. కాని [illegible]
ఆ రాణి మిక్కిలి [illegible] రాజావారి [illegible]
[illegible] ఉన్నందున, [illegible]
[illegible] రాగానికి [illegible]
చెప్పుతుంటారు. అయినా [illegible]
ఆ అనామి [illegible]
[illegible] ఉన్నారు.

— సవతి నాయనమ్మగారు —

[illegible] కొందరు [illegible] దిది మాత్రమే. స్త్రీలకు సంబంధించినంత వరకు [illegible] లేదు. సవతి నాయనమ్మగారికి [illegible] రాజ్యాధికారం వహించినప్పటి యీ మహోత్సవం జరిగింది [illegible] వస్తాయించికొని వారిలో వారే [illegible] యుక్తిచేసి అది [illegible] పోయేటట్లు చేసుకున్నారని వినికి. యేమిటంటే ఆ యుక్తి: — నాయనమ్మగారే కనక, మళ్ళా ఆవిడ వర్ష్యానికి వెళ్ళి నమస్కారించేది. [illegible] యీ పని మొదలుపెట్టి చేయవలెనని [illegible]. సుమారు 5, 6 నెలలనాడు మీకు మిక్కిలి జబ్బుచేసింది. ఆ సంగతి వింటే చిత్తానికి [illegible]. ఆ [illegible] ర్భంలో మీరు బ్రతుకరనే సంశయం నాకు తోంచి, వున్న యీ కాస్త పెత్త దిక్కున్నూ లేకుండా చేస్తాడేమో భగవంతుడని చింతతోంచి "కలౌ వేంకటనాయకః" అని పుండరీకంచేత శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామివారికి నాలో నేనే మీకు నింపాదిగావుంటే "యిలా జరిగింపచేస్తా" నని మొక్కుకున్నాను. కాని యిటీవల యీ మాట మీతో మనవిచేస్తే మీరు సులభాముగా అంగీకరించరని నాకు తెలిసివుండడంవల్ల [illegible] తేనేము, [illegible] నాయందువుండే ప్రేమాతిశయంచేత తాము అంగీకరించినప్పటికీ [illegible] పాశం పకమంగలిచేత స్పర్శింపచేయడానికి దేవతా సాన్నిధ్యంలో అయి

— ఒక గవర్నమెంటు వుద్యోగి —

ఒక గవర్నమెంటు వుద్యోగివల్ల [illegible]
[illegible]. ఒక రోజున [illegible] [illegible]
వెళ్ళి, [illegible] ఆ వుద్యోగి [illegible]
[illegible] ఆ వుద్యోగి [illegible]
[illegible]
వుద్యోగం [illegible] ఆ [illegible]
[illegible]
[illegible] మా తండ్రి
గారివల్లనే [illegible]. [illegible] మా తండ్రిగారికి తెలియడాని
[illegible] :— ఆ వుద్యోగి మా గ్రామం [illegible] మా [illegible]
పాకలో [illegible]. [illegible], గ్రామంలో [illegible]
అంటే, ఆయన [illegible] [illegible]
బయలుదేరుతుంది? వారు [illegible]. [illegible]
ష్టులు యివ్వా యిష్టపడరా? మా తాతగారికి [illegible]
వుండడంవల్ల, గవర్నమెంటు అధికారిగదా ఆయనతో [illegible]
వస్తుందో అని ముందాలోచనచేసి, యింటికి [illegible]
పులపాక [illegible], ఆ నాయుడు [illegible]
కట్టుకొనే వారట! అందుచేత యీ [illegible] మా
యింట్లోనే జరగడంచేత మా తండ్రిగారికి బాగా తెలియడానికి కారణ
మయింది.

— గురు శిష్యభావపు వాడితనం —

యింతకూ ప్రధానాంశం రాజావారికి గురువుగారి విషయమై పట్ట
రాని కోపంవచ్చింది. యితరవిషయమైతే యేం జరిగేదో! గురువుగారి మం
కదా? వారి ప్రవర్తన మేలావున్నా శిష్యులు ఆక్షేపించడానికి అవకాశం
లేనట్లు, శాస్త్రాలు ఘోషిస్తూవున్నాయి. రాజావారు పూర్వాచార పరాయ
ణులు. మంచి శ్రోత్రపాండిత్యం కలవారు. గురువుల విషయంలో [illegible]

యిలా చెప్పుచున్నారు. సుబ్బన్నగారు మాట్లాడుతుండగానే నాయుడుగారు స్థానము ఉద్యోగంలో ఉండాలి అంటున్నట్లు ఒప్పుకోగా ఒకసారి. సుబ్బన్నగారు ఆశ్చర్యపడి, యూనివర్సిటీ గనుక గట్టిమనిషినే కావాలని అనుకుంటూ వున్నారు. ఆ కల్పన్ని విచ్చేశారు. స్వామి అని సగౌరవంగా నేనడుగుతుంటే వారిని సంతోషించారు. ఆయన్ని నా పేరేమిటో తమకు తెలుసునా? అన్నారు. గుర్తుంది ధారాళంగా యీ పేరున్నట్టి వారు దినములనుబట్టి ఉద్యోగాలు అనేవి ధర్మాన్ని ధారణచేస్తూ అంటే ఆశ్చర్యపడ్డారు. ఆ కుటుంబమంతా యింత చిత్రమైనది. అసలేమి కోటలోని జరిగినట్లు సుస్పష్టంగా చూచినవారు చెప్పగా నేను విన్నాను.

—• అప్పటికాలానికీ యిప్పటికాలానికీ వ్యత్యాసం •—

యీనాటి యాపత్తు మాటేమిటి మా చిన్నతనము 60, 70 సంవత్సరాలలో వుండే వైభవము గృహంలోనే జరిగింది కాదు. నాకు బాగా చిన్నప్పటి మనసు అందేవి యిప్పటివల్ల మీరు వ్రాయమని అన్నారు. దాని స్వాయంగా చూచి వ్రాసింది మాత్రం కాదు. అయితే ఆనాటి యిప్పుడో జరిగినవి కూడా కొన్ని యిప్పటికిన్నీ జ్ఞాపకమున్నాయి. శ్రీ రాజావారు మా గ్రామం దయచేసినప్పుడు వీధివీధి వెంబడీ ఆ వీధిలోవున్న యిండ్లల్లో వుండే ముత్తైదువలు మంగళహారతు లివ్వడం వుండేది. అలా హారతిపట్టిన పళ్లేలలో యేదో రూపాయికి తగ్గకుండా ఆ రాజావారు వేయించడం వుండేది. యిది జ్ఞాపకం వుందిగాని మరికొన్ని జ్ఞాపకం లేవు. యిప్పటికీ అప్పటికీ చాలా వ్యత్యాసం. యేవిషయంచూచినా వ్యత్యాసమే. యిప్పటి జమీందార్లు యెవరినైనా ధనికుడుగా వుండేవాణ్ణి మన్ననగా పిలుస్తారు పిలవవలసివస్తే. అప్పుడో? కోటీశ్వరుడైనాసరే, వర్ణాశ్రమాచార పద్ధతినితప్ప, జమీందార్లేకాదు, రాజబంధువులే కాదు, రాజోద్యోగులే కాదు పిల్చేవారేకారు. ఆ ధనాఢ్యుడైనా యే సందర్భంలోనో జమీందార్లు తన్ను పిల్చి మాట్లాడేటందుకే సంతోషించేవాడు. అంతేనేకాని యేమండీ అన్నారుకారని విచారించినట్టే లేదు. యీ సంపర్కం

నేను కాకినాడలో వక షాహుకారు సందర్భంలో చూచాను. శ్రీ చెలికాని జగన్నాధరాయణింగారు రాజబంధువులు గాని రాజులుకారు. వీరు మా రాజావారి ఆఖరు మామగారు, అనగా యేడోభార్య తండ్రి అన్నమాట. యింకా కొన్ని చుట్టరికాలు వుంటే వుంటా యనుకొందాం, అప్పటికి అమల్లోవున్న చుట్టరికం అది. యీయన వక పెద్ద షాహుకారుని 'నీవు' అని యేకవచనంగా మాట్లాడడం నేను స్వయంగా విన్నదే. అసలు మా రాజావారు యీ షాహుకారు కంటేనేకాదు, యీ దేశంలోవున్న యే షాహుకారుకంటే కూడా చాలా గొప్పగా వుండి పేరుప్రతిష్ఠలు గడించిన షాహుకారినే నువ్వనే వారని విన్నాను. ఆ జమీందార్లకాలం వేరు, యీ జమీందార్ల కాలం వేఱు. వీరు యించుమించు సామాన్యప్రజలుగానే మారిపోవలసి వచ్చింది యీ గవర్నమెంటు ప్రభుత్వంలో కాఁబట్టి యిప్పటి దృష్టితో అప్పటి జమీందార్ల చర్యలుగాని అప్పటి దృష్టితో యిప్పటి జమీందార్ల చర్యలుగాని మనం ముచ్చటించుకొంటే "మేతంపెట్టు" గా వుంటుంది గాని లేశమున్నూ సరిపడదు.

కొన్నిచోట్ల శాస్త్రమర్యాదసు పూర్తిగా అతిక్రమించిన గౌరవాలున్నూ వుండడంచూచాను. యానాంలో దేవాలయంలో తీర్థప్రసాదాలు శూద్రులకిచ్చాక కోమట్లకిచ్చేమర్యాద యెన్నాళ్ళనుంచో వుంది, బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులుగాని బ్రహ్మక్షత్రియశూద్రవైశ్యులు కాదుగదా? యిది బలాబలాలనిపట్టి జరిగేమర్యాద. దెబ్బకు దెయ్యం జంకుతుంది కదా? శాస్త్రంకూడా యీలాంటి విషయాలలో పనిచేయదు, జంకుతుంది. యిది విషయాంతరం. పూర్వపు జమీందార్ల మర్యాదలూ వేషభాషలూ యిప్పుడు మనం కథలలో చెప్పుకోవలసిందేగాని అనుభవంలో కనపడవనేది యిప్పటి ముఖ్యాంశం.

మా గంగాధరరామారావుగారు సర్వవిధాల పూర్వపు పరగతిలో వారు. స్నానము, వారి కేర్పడ్డరీతిని సంధ్య, జపము, తపము, యివన్నీ నెఱవేర్చుకొనేవారు. యే వర్ణస్థుల నెట్లు గౌరవించాలో అట్లే గౌరవించే వారు. కులాభిమానం యెంతవుండాలో అంతా పూర్తిగా వున్నవారు. పండి

తుల్యం వెంకటపతి రాజుగారి రధిమాసం వుండాలో అంతా సంతృప్తిగా వున్నవారు. చేసేది, యే విషయ మందున్నూ ప్రజలకు లోపమేలేకుండా మన పూర్వులు అనుకున్నట్టు తగ్గకుండా రాజ్యపరిపాలన చేసినవారిని అనుభవజ్ఞులు యిప్పటికీన్నీ చెప్పుకుంటారు.

శ్రీవారు రాజ్యానికి వచ్చిన స్వల్పకాలంలోనో, లేక అంతకు పూర్వమో, కొవ్వూరు గోపాలశాస్త్రుల్లుగారనే విద్యలన్నిటి పారంగతులు కాశీ నుండి దేశానికి వచ్చేసి గోదావరీతీరమనే కారణంచేత పశ్చిమగోదావరీజిల్లా కొవ్వూరులో నివాసం చేశారు. యీ శాస్త్రుల్లుగారికి షట్శాస్త్రాలలో సంపూర్ణ పాండిత్యం అలావుండగా మంత్రశాస్త్రంలో మిక్కిలి పాండిత్యం వున్నట్లు అనేకులవల్ల వినడమే కాకుండా శ్రీ మా గురువులు చర్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులవారివల్ల కూడా యెక్కువగా విని వున్నాను. యీ శాస్త్రులవారిని నేను యెరిగే కాలానికప్పుడే స్వర్గతులైనారు. కాని వీరిముఖ్యశిష్యులలో వకరైన శ్రీ అద్దేపల్లి కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారిని నేను చాలాసార్లు సందర్శించి వున్నాను. వీరికికూడా మంత్రశాస్త్రంలో యెక్కువ ప్రజ్ఞవుందని సర్వులు చెప్పుకోవడం కలదు. గురువుగారిప్రజ్ఞ యేలాటిదో మంత్రశాస్త్రంలో, శిష్యులు కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారి ప్రజ్ఞకూడా అట్టిదే అని వినికి. గురువుగారి ప్రజ్ఞావిషయం యీ దేశంలోనే కాదు - కాశీలోకూడా చాలా గొప్పగా చెప్పుకోవడం నేను స్వయంగా కాశీలోనే వినివున్నాను. వీరిప్రజ్ఞనుబట్టే వీరికి శ్రీ విజయనగరం సంస్థానంవారు దేవిడీమన్నా చేసినట్లు కూడా మా గురువులు చెప్పఁగా వినివున్నాను.

శ్రీ విజయనగరం ప్రభువు శ్రీ విజయరామగజపతిమహారాజులుం గారు విజయనగరాన్ని సర్వవిధాల కాశీగా మార్చవలెననే వుద్దేశం కలవారని వింటాను. ఆ కారణంచేత ఆ కాశీలో ప్రసిద్ధులైన పండితులను రప్పించి తమ సంస్థానంలో వారివారికి తగిన సమ్మానాలేర్పరచి గౌరవిస్తూండేవారనిన్నీ, అందులో యీగోపాలశాస్త్రుల్లుగారొకరనిన్నీ, యీ శాస్త్రుల్లుగారియందు ప్రభువు చూపించే గౌరవాతిశయం మిక్కిలీ యెక్కువగా వుండడంచేత తక్కిన పండితులు దాన్నిచూచి సహించలేకపోయా

రనిన్నీ. ఆకారణంచేత యీ మహావిద్వాంసుఁడికి ఆ సంస్థానాన్నుంచి "యేలాగరా ? వుద్వాసన చెప్పించడం అని ఆలోచించి ఒకకుట్రపన్ని మహా రాజావారితో యీవిధంగా మనవిచేశారనిన్నీ వినడం. యేలాగంటే "మహాప్రభో ! మన గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు యితర శాస్త్రాలలో నిరుపమానమైన పండితులు సరేగదాండి. వీరు మంత్రశాస్త్రంలోకూడా ప్రత్యక్ష దాఖలా చూపించే పండితులని దేవర విన్నారో లేదో అని మనవిచేసుకుంటూ వున్నాము. యెందుకంటే యీలా మనవిచేసుకోవడం : తమ సెలవైతే అలాటి ప్రత్యక్ష దాఖలా వీరు కనుపరుస్తారేమోకాని మాబోంట్లం కోరితే చూపించరు. తమ సన్నిధినివుండి ఆ దాఖల చూదామనే కుతూహలంతో యింతగా మనవిచేసుకోవడం" అంటూ శ్రీ మహారాజావారితో చాలాసార్లు విజ్ఞాపన చేసుకోఁగాచేసుకోఁగా, వకరోజున శ్రీవారు శాస్త్రుల్లుగారిని సగౌరవంగా "శాస్త్రీజీ" అని సంబోధించి "మీమంత్రశాస్త్ర దాఖలా వకపర్యాయం మాకు చూపించాలి" అని కోరేరఁట. దానిమీద శాస్త్రుల్లుగారు "యివి పరీక్షించతగ్గ విషయాలు కావు – నవగోప్యాని కారయేత్ అనే తెగలోవి" అంటూ మనవిచేసుకోవడమైతే జరిగిందిగాని రాజుగారు యేమైనాసరే చూచి తీరాలని పట్టుపట్టినాఁరట. "అలాగయితే చిత్తం రేపు మా జపం అయేటప్పటికి వక నిమ్మకాయంత బంగారాన్ని నపి రాపి రేని ముద్దగా వున్నదాన్ని సిద్ధంచేసి వుంచండి" అని శాస్త్రుల్లుగారు రాజాగారితో మనవిచేసి ఆజ్ఞ తీసుకుని స్వగృహానికి దయచేశారఁట. అయితే శాస్త్రుల్లుగారు పూరికే పరీక్ష చూపడమే అనుకున్నారు కాని దీనిలో యేదో పండితులు పన్నిన కుతంత్రం వుందని లేశమున్నా యెఱుగరు. ప్రమసంతెరసంతే గుర్తించలేదు. ఆ తంత్రం యేమిటో ముందు తెలుతుంది కాబట్టి యిక్కడ విస్తరించేదిలేదు.

ఆ కేరేతిని బంగారం సిద్ధంచేయించారు మహారాజావారు. పండితులందరితోటి పరివేష్టించఁబడి చూస్తూ వున్నారు. ఆ సమయంలో టకాటుకామంటూ పాంకోళ్ళచప్పుడుతో శాస్త్రుల్లుగారు చిన్న జారీ చెంబు సహితంగా దయచేసి ఆబంగారు ఘటికమీఁద ఆజారీచెంబులోవున్న వుదకం

ప్రోక్షించేటప్పటికి అవి రెండువెక్కలయగా "ఫడేల" మని వ్రక్కలయిపోయిందట! దాన్ని చూచేటప్పటికి రాజాగారికి ఆశ్చర్యమే కాకుండా మనస్సులో కొంత భయంకూడా కలిగిందట. పండితులు ఆలోచించిన కుతంత్రము యావా రాజావారికి భయం కలిగించాలనే. సరే గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు మళ్లా స్వగృహానికి వెళ్ళిపుచ్చుకొని బయలుదేరారు. పండితులు శాస్త్రుల్లుగారి ప్రజ్ఞావిశేషాన్ని దొంగమొహాలస్పష్ట అభినయిస్తూ రాజావారి మనస్సులోవున్న భయాన్ని మరింత వృద్ధిచేశారు. మొత్తం రాజావారికి తుట్టతుద కేంతోచిందంటే: ఆహా! ఈయన అందరు పండితుల వంటివారుకారు. యీయన్ని సంస్థానంలో పెట్టుకోవడ మంటే పులితో చెలగాటం వంటిది. ఎప్పుడేం మనమీద కోపం వస్తుందో! అలా వచ్చేయెడల యీ బంగారు పుటిక మాదిరిగా మన తలనుకూడా యీయన మంత్రశక్తిబలంచేత రెండుగొట్టడాని కభ్యంతరం వుండ దని నిశ్చయించుకొని, వినయంగా సగౌరవంగా వారి మనస్సుకు నొప్పి తగలకుండానే తమ వద్దనుండి తప్పించు కోవాలి కనుక, వారంలో శాస్త్రులవారు దర్శనానికి వచ్చినప్పుడు "మా సెల వైతేనే కాని యీలోగా తాము దయచేయవలసి వుండదు. అవసరమైన ప్పుడు మేమే కబురుచేస్తా" మన్నారు రాజావా రని చెప్పేటేర్పాటు చేశా రట. సరే! జీవం ముదుతూవుంది. అలా వత్సరమో, రెండు వత్సరాలో జరిగి పోయాయి. దర్శనం మాత్రమే లేదు. కాని తక్కిన మర్యాదలన్నీ యథాప్రకారంగానే జరుగుతూ వున్నాయి. అప్పటికి శాస్త్రుల్లుగారికి యేలాగో కర్ణాకర్ణికగా లోడి పండితులు చేసిన కుతంత్రంకూడా బోధపడింది. దానితో యింక యీలాటి శత్రుమధ్యంలో యీ వింధ్యభూమిలో వుండడం మెందు కని తోంచి "ప్రభువుల ఆజ్ఞ అయితే మళ్ళా కాశీకే వెడతా" నని మనవి చేయించుకున్నారంట. దాన్ని అంగీకరించి "తాము యెక్కడవున్నా తమకు మా సంస్థానంలో నెలనెలకూ యిచ్చే సమ్మానం పంపిస్తూనే వుంటా" మనిన్నీ "తాము చిరకాలం కాశీ నివాసం చేసే వున్నారు కాబట్టి గోదావరి తీరంలో వుండడం మాకు అభిమత" మనిన్నీ కబురుచేశారంట రాజావారి

అభిమతప్రకారం గోప్పాదక్షేత్రమైన కొప్పూరులో శాస్త్రుల్లుగారు నిత్య నివాసం యేర్పఱచుకున్నారు. యీ కారణంచేతనే గోపాలశాస్త్రుల్లుగారి యింటిపేరు కొప్పూరువారుగా మారింది. కాని అసలు యింటిపేరు యిదికాదు. ఆపేరు నాకిప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చిందికాదు. వ్రాసే విషయం శ్రీ పిఠాపుర ప్రభువు నాయకమణిగా వుండేది — వ్రాఁత విస్తరించి విజయనగరం మహారాజావారిమీదికిన్నీ అక్కడి పండితులమీఁదకిన్నీ పొర్లుతూవుంది అని చదువరు లనుకుంటారేమో. ప్రస్తుత కథలో శ్రీ పిఠాపుర ప్రభువుతోపాటు యీ గోపాలశాస్త్రుల్లుగారుకూడా ముఖ్య నాయకులే కావడంచేత వీరిని గురించి కొంత సంగ్రహంగా వ్రాశానను కొండి. విస్తరించే వ్రాసే యెడల యెంతేనా యీ శాస్త్రుల్లుగారిని గురించే కాదు — వీరిని సమ్మానించిన శ్రీ విజయనగర ప్రభువును గురించేకాదు — వ్రాయవలసే వుంటుంది. వోపిక వుంటే మరొకప్పుడు ఆ ప్రయత్నం చేస్తాను.

యీలాగు కారణాంతరాలవల్ల దేవిడీమన్నా అయిన్నీ వారి వంశ పారంపర్యాయంగా పోషింపఁబడుతూ దర్శనం మాత్రం లేకుండావున్న పండితాఖండలులు మఱికొందఱు విజయనగర సంస్థానానికి సంబంధించిన వారు వున్నారు. వారిలో శ్రీ భాగవతుల హరిశాస్త్రుల్లుగారు వకరు. వీరు శ్రీ కోటిపల్లెలో నిత్యనివాసంగా వుండేవారు. యిప్పుడీ దేశంలో వైయాకరణులంటూ శేషం యేమాత్రమేనా వున్నట్టయితే అది యావత్తున్నూ వీరి విద్యావంశమే అనడంలో లేశమున్నూ అతిశయోక్తి వుండదు. యెనభై సంవత్సరాలకు మించిన వయస్సులో వీరి దర్శనం నేను చేసి వున్నాను. వీరున్న సభలో అవధానంకూడా చేయడం తటస్థించింది. ఆ సభలో వీరినిగూర్చి రచించినదే యీ శ్లోకం—

శ్లో. శ్రీమద్భాగవతాన్వయాంబుధి విధూరాజత్కలాపాలకః
పాణిన్యుక్తసుదర్శనశ్చ విబుధారాధ్యాంఘ్రియుగ్మాంబుజః
సత్యాసక్తహృదంతరో నిరుపమ శ్చానంతగోవర్ధనః
పాయా దేష హరి ర్యథా తవ హరిస్సర్వాఘ విధ్వంసకః ।

ఈశ్లోకంలో శ్రీకృష్ణునియందు మాతిశాస్త్రుల్లుగారికున్న విశేషణాలు సమంగా అన్వయించుకోవాలి. యీలాంటి మహాపండితులు యెందరో వుండే ఆ కాలం యిక మనకు రాదనుకుంటాను. దానికి ముఖ్యకారణం నూటికి ముప్పైఅయిదో నలభయ్యో మార్కులతో శిరోమణులూ ఉరోమణులూ బయలుదేరడానికి అవకాశంకూడా యేర్పడ్డది. వెనకటివాళ్ళ పాండిత్యాలంటే యేలాటి దీక్షతో సంపాదించుకొన్నవో ఒక వుదాహరణ మచ్చుకు యిక్కడ చూపిస్తాను, పరిశీలించండి.

ముంగండ కాపురస్థులు శ్రీ పుల్లెల దక్షిణామూర్తిశాస్త్రుల్లుగారు కాశీలో శ్రీ జాగేశపండిట్జీవారివద్ద చిరకాలం విద్యాభ్యాసంచేసి గృహస్థాశ్రమాని కభిముఖులై వస్తూ వస్తూ తోవలో కొన్ని సంస్థానాలలో పాండిత్య ప్రకటనం చేసుకొంటూ మాడుగుల ప్రభువు కృష్ణభూపతి దర్శనానికేమో వెళ్ళారుట. అక్కడ శాస్త్రమంతా సంధ్యావందనప్రాయంగా కంఠ పాఠముగానున్న శ్రీ యింద్రగంటి గోపాలశాస్త్రుల్లు గారితో వాదించవలసి ఎక్కడో ఓడు పట్టించుకోవలసివచ్చి దానితో మళ్ళా వెనక్కి తిరిగి కాశీ వెళ్ళి పదిపండ్రెండు సంవత్సరాలు కృషిచేసి గోపాలశాస్త్రుల్లు గారిని జయించే తలంపుతో మాడుగుల సంస్థానానికి వచ్చారనిన్ని, అప్పటికి సదరు గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు స్వర్గస్థులవడంచేత "అయ్యో మనకోరిక తీరకపోయెనే" అని దక్షిణామూర్తిశాస్త్రుల్లుగారు విచారించారనిన్ని వినికి. ఆయీ కథలవల్ల అప్పటి పాండిత్యాలకున్నూ యిప్పటి పాండిత్యాలకున్నూ వుండే తారతమ్యాలు తెలుస్తాయని కొంచెం వుదాహరించాను.

ప్రస్తుతం కథానాయకులలో ఒకరైన గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు చాలా గొప్పవారని విని మన పిఠాపురం రాజావారు వీరికిన్నీ సుబ్బాత్రియంలో వకరైన శ్రీ తణికెళ్ళ సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారికిన్నీ శాస్త్రార్థంపెట్టి జయాపజయాలు చూద్దామనే కుతూహలంతో సబహుమానంగా రప్పించారుట. సుబ్బాత్రయమంటూ వకమాట వ్రాసివున్నాను. నవద్వీపాన్నుంచి తర్కం చదువుకొని వచ్చినవారిలో ముగ్గురుపండితులు మన తెలుగుదేశపువారు

సుబ్బన్న, లేక, సుబ్బయ్య అనేపేరుగలవా రుండేవారనిన్నీ యెవరేనా తర్కంలో పేరుతెచ్చుకోవాలంటే యీత్రయాన్ని సందర్శించి వీరిమెప్పును పొందాలనిన్నీ గురువుగారు చెప్పఁగా విన్నాను. యీత్రియంలో వకరు పాణికెళ్ళవారు, రెండు—అక్షతలవారు, మూఁడు—యెవరోగాని వారి యింటి పేరు జ్ఞాపకం వచ్చిందికాదు. యీత్రియంలో వకరు శ్రీగద్వాల సంస్థాన పండితులు అయ్యవారిపల్లెలో కృష్ణాతీరాన్ని వుండేవారు. తక్కిన యిద్ద రున్నూ బహుశః యీ మన కృష్ణాగోదావరీ తీరాలలోనే యేవోగ్రామాల్లో వుండేవారు — నాకు తపిసీలు తెలియదు. యిందులో ప్రస్తుతం గోపాల శాస్త్రిల్లుగారితో వాదం పెట్టఁదలచుకొని శ్రీ పిఠాపురంరాజావారు ఆహ్వా నించిన సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారి శిష్యులు యించుమించు మా పరమగురువులు చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిల వారికి సమకాలికులు. వీరు కిర్లంపూడిసంస్థా నమునకు సమీపంలోవున్న ధర్మవరంలో శ్రీ బుచ్చి సీతాయమ్మగారు స్థాపించిన ధర్మపాఠశాలలో వుపాధ్యాయులుగా వుండి యెంతమందినో విద్వాంసులను చేసిన మహావిద్వాంసులు. మావిద్యార్థిదశనాఁటికి యీలాటి పాఠశాలలున్నూ యీ విద్యార్థులపోషణకుగా యేర్పడ్డ ధర్మసత్రాలున్నూ కొన్ని వుండేవి. చదువుకోవడంవల్ల యేవో సంపాదన మనకు అవుతుం దనే వుద్దేశంతో చదువుకునే విద్యార్థులు వున్నట్లు నేను లేశమున్నూ యెరు గను. చదువుకోవడం మనకు విధి అనే వుద్దేశంతోనే అప్పుడు చదువుకొనే వారు. "బ్రాహ్మణేన నిష్కారణో ధర్మష్షడంగో వేదోఽధ్యేయో జ్ఞేయ శ్చ" అనే శ్రుతికి వుదాహరణంగా వుండేది అప్పటివాళ్ళ చదువు. డిగ్రీల లెక్క జ్వరం వచ్చినప్పుడుకూడా అప్పుడు లేనేలేదు. అట్టి స్థితిలో చదువు లెక్కేమనుండి వస్తుంది? యీ డిగ్రీలనుగూర్చి నా యిటీవలిచర్యలో కొంత వ్రాసివున్నాను—అందులోనుంచి వకపద్యం వుదాహరిస్తాను.

తే. గీ. "ఇంగిలీషు"తో పాటుగా నిపుడు సంస్కృ
తమ్మునకుఁగూడ "డిగ్రీల" తంపి వచ్చె
నట్లు "ప్యాసు" నగువారలయం దెవండొ
లెక్కఁ దక్కినవారు శుద్ధజడమతులె.

ఈ "ప్యాసు"లు కూడా చాలా చిత్రంగా వేస్తుంటారు. అసలీ యిక్కడ యిస్తున్నదే తెలదు. నూటికి ముప్ఫైయయిదో నలభైయో మార్కులు తెచ్చుకున్నారే అనుకుందాం. మిగిలిన మార్కు లేమవు తున్నాయి. అందుచేతేనండోయ్ శ్రీ కస్తూరి శివశంకరశాస్త్రులుగారు "హైయెస్టు" నూఱుమార్కులైతే కొందఱికి నూటపదివరకా వేయడం వుండేదట: శివశంకరశాస్త్రులుగారంటే సామాన్యులుకారు. పుల్లెల దక్షిణా మూర్తి శాస్త్రులుగారుకూడా వీరివద్ద అంతేవాసిత్వం చేసినట్లు వింటాము. ఆర్ట్సు కాలేజీలో శ్రీ కం॥ వే॥ లింగమూర్తులవారు తెలుగు పండితులుగా వుండేరోజుల్లో వీరు అక్కడ సంస్కృత పండితులు. "హైయెస్టు" కన్న అధికంగా వేశారేమని అడిగితే విద్యార్థి అంత అను కూలంగా వ్రాశాఁడు కాబట్టి అలా వేశాను పొమ్మని "ప్రిన్సిపాల్" గారికి జవాబుచెప్పేవారట. యీ శివశంకరశాస్త్రులుగా రేమి, బంద రులో శ్రీ కోరాడ రామచంద్రశాస్త్రులుగారేమి, యింకా మరికొందరు పండితులేమి పై అధికార్లకు జంకుతూ ఉపాధ్యాయత్వం చేసినవారు కారని యెఱిఁగినవారు యిప్పటికీన్నీ చాలామంది వున్నారు కాఁబట్టి విస్త రించేది లేదు. చెప్పొచ్చే మాటేమిటంటే: నిజమయిన పాండిత్యము నూటికి నూటపదులు మార్కులు తెచ్చుకొన్నదేగాని ముప్ఫైలయినా, నలభయిన్నో తెచ్చుకొన్నది కాదనిన్నీ, యిప్పుడు ముచ్చటించబోయే కథలో పండితులు నూటికి నూటపదిమాత్రమేకాక నూటపదహార్లు ఎరిగినవారనిన్నీ. అలాటిపండితులు శాస్త్రార్థం చేస్తూవుంటే విని సంతోషించడానికితగ్గ శ్రుతపాండిత్యం మా పిఠాపురం లేటు రాజావారికి వుండేదనిన్నీ చెప్ప డానికే యీ వ్యాసం నేను వ్రాయడానికి కారణం.

ప్రస్తుతం శ్రీ రాజావారు గోపాలశాస్త్రులుగారికిన్నీ సుబ్బన్న శాస్త్రులు గారికిన్నీ ముఖాముఖీని వాదంపెట్టి విని ఆనందించఁదలఁచుకున్నారు. వీరి ద్దఱి మధ్యనూ జయాపజయాలు నిర్ణయింపదగ్గ పండితులు మూఁడో వారు కూడా వుండాలికదా? వారెవరంటె: మండపేట కాపురస్థులు శ్రీ యెడ వల్లి చంద్రశేఖర భట్టాచార్లుగారో లేక వీరికుమారుఁ జానకిరామ శాస్త్రుల్లు

గారో అని గుఱువుగారు చెప్పారు. వీరుకూడా కాశీపండితులే. యిక రేపో యెల్లుండో శాస్త్రార్థపుసభ జరుగుతుందనఁగా సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారు శ్రీ రాజావారితో "మహాప్రభూ? నాతోటి తర్కంలో పూర్వపక్షసిద్ధాంతాలు చేసేవారు యీ దేశంలో మాత్రయంలోతప్ప మఱొక్కరులేరు. యిది చెప్పక తప్పనివిధిచే మనవి చేసుకుంటున్నాను. కాఁబట్టి ఆత్మస్తవంగా దాము అభిప్రాయపడకూడదు. గోపాల శాస్త్రుల్లుగారు ఆఱుశాస్త్రాల్లో పండితులు. నేను ఒక్క తర్కంలోమాత్రమే పండితుణ్ణి. నాకున్నా ఆయనకిన్నీ ఈ తర్కంలో ఏతంపెట్టుగా వుంటుంది. పోనీ దేవరవారి వినోదానికి అంగీకరించి కూచుందామంటే; గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు ఆఱు శాస్త్రాలలో పాండిత్యం అలావుండఁగా మంత్రశాస్త్రంలో అఖండులు. వోటు వచ్చిందంటే ఆయన వూరుకోరు. కాబట్టి మనవి చేసుకున్నాను" అనేటప్పటికి రాజావారు "అలాటిభయం మీరు లేశమున్నూ పడనక్కఱలేదు. యిదివినోదార్థం జరిగే సభగాని మఱివక మోస్తరుదికాదు. యీ విషయమై వారితో మేము మాట్లాడుతాము, తాము లేశమున్నూ జంకవలసిందిలే" దంటూ ధైర్యం చెప్పారఁట. కాని ఎంత ధైర్యం చెప్పినా సదరు గోపాల శాస్త్రుల్లుగారి మంత్రశాస్త్ర పాండిత్యం సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారికి వినికివల్ల పూర్తిగా తెలిసివుండడంచేత గుండెలు తటతట కొట్టుకోవడంమాత్రం మానలేదు. 'అయితే వాదం మానుకోరాదా?' అంటే: కారణాంతరంచేత మానుకున్నప్పటికీ అసలు పాండిత్యంలోనే లోటుండి మానుకున్నట్టు లోకం భావిస్తుందికదా! అందుచేత—"యశోవామృత్యుర్వా" అని అంగీకరించక తప్పిందికాదు. పైఁగా రాజావారు సెలవిచ్చారఁట: "ఏదేనా మీరు చిక్కు తటస్థించే యెడల తరతరాలవఱకున్నూ మీకుటుంబాన్ని పోషించేభారం మామీఁద వుంచుకొంటిమి" అన్నారట. అయితే రాజావారికి మంత్రశాస్త్రంలో పూర్తిగా నమ్మకం వున్నప్పటికీ "గోపాలశాస్త్రుల్లుగారి వల్ల సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారికి అపకారం జరుగుతుం" దనిమాత్రం లేశమున్నూ అనుమానం లేదనుకోవాలి మనం. అనుమానమేవుంటే; వారికీ వీరికీ వాదం పెట్టకుండానే వుంచేవారేమో. రాజావారికి మంత్రశాస్త్రంలో

పూర్తిగా నమ్మకక్షీణించుకోవడానికి శ్రీయుతులు రామస్వామిశాస్త్రులుగారి మా గ్రామ సమీపంలో వేలుపాడు గ్రామంలో యిచ్చిన వస్త్రయుగమున్ను భూదానమే, ఆనగా నూట పందొమ్మిది ఎకరాలే సాక్ష్యమిస్తాయి. ఆభూమి యిప్పటికిన్నీ వారికి అవ్యాహతంగా జరుగుతూ వుంది. ఆభూదానం యెందుకు జరిగిందో వ్రాస్తే చాలా పెరుగుతుంది.

ఇంకొకటికూడా శాశ్వతంగాక పరంపరగా సాక్ష్యమిచ్చేది యీలాంటి భూదానమే వుంది. విజయనగరపు సంస్థానంలో అలమండపురం లోనో అను కుంటాను. ఒకగ్రహం కామినీతరగతికి చెందినది పట్టుకొని పీడిస్తూవుం డఁట. యిక్కడకూడా కొంచెం వ్రాయాలి. మనుష్య వ్యక్తులో స్త్రీపురుషు లు వగయిరా తరగతులలాగే గ్రహాలకికూడా తరగతులున్నాయి. స్త్రీ గ్రహాలలో "కామిని" తరగతికి చెందినదంటే చాలా గట్టి. పురుష గ్రహాల్లో "బ్రహ్మరక్షస్సు" గట్టి. యీ గ్రహాలు యేలాటి మంత్రశాస్త్ర వేత్తలకున్నూ లొంగవు. వాట్లకు యేదో యితరజన్మం రావడానికి తగ్గంత తపస్సు ధారపోస్తే వదలిపోతాయని వినడం. సామాన్యగ్రహాలు చేసే చేష్టలకన్న యీ కామినీగ్రహాలుచేసే చేష్టలు అద్భుతంగావుంటాయి. యేమనిషిని యీ కామినీ పట్టుకుంటుందో ఆ మనిషిని తీసుకుపోయి అది విలోవుండే అతి గహనమైన వెదురుడొంకలు వగయిరా గహనప్రదేశాలలో పెట్టడం కూడా తటస్థించడం చెప్పఁగా విన్నాను. ఇంతెందుకూ కాదుగాని, ఒక కామినీగ్రహం చేసేచేష్టలు ముప్పదియేండ్లకుపూర్వం నేనున్నూ కళ్ళారా చూచివున్నాను. ప్రస్తుతం వినండి. ఆ గ్రహాన్ని వదిల్చడానికి కొదవేమిటి? "రాజు తలచుకుంటే" యేంలోపం కనుక పెద్దపెద్ద మంత్రగాళ్ళంతావచ్చారు. కొందఱు గ్రహంచేత చెంపకాయలు తినడం కూడా తటస్థించింది. మహారాజావారికి యేమీ తోఁచడంలేదు. అట్టిస్థితిలో ఆగ్రహానికే యేంతోఁచిందో?...."రాజా! యీలాచూడు" మని పిల్చి, "యీమంత్రగాళ్ళు నన్ను వదిల్పించ లేరు గాని నీకో వుపాయం చెపుతాను. ఆలా చేయఁగలవా?" అందఁట. చెప్పవలసిందన్నారఁట రాజాగారు. "అయితే విను. శ్రీ అజ్జాడ అన్నంభొట్లుగారు ఒకరోజురాత్రి రెండు జా

ములవేళ వక మాలవాడికిచేసిన అన్నదానఫలితాన్ని నీవు ధారపోయిస్తే నాకు దానివల్ల మంచిజన్మ వస్తుంది. తద్వారాగా నాబాధ మీకు తప్పుతుంది. అని చెప్పిందఁట. అప్పుడు ఆ ప్రభువు అజ్ఞాత అగ్రహారం తమ సంస్థానంలోచే కనక, ఆ అన్నంభొట్లుగారిని సగౌరవంగా ఆహ్వానించి "అయ్యా తమవల్ల మాకీవుపకారం కావా" లంటూ ప్రార్థించారఁట: దానిమీఁద "అయ్యా నేను నా కర్తవ్యాన్ని నెఱవేర్చుకున్నానేకాని దాన్ని మళ్ళా వకరికివిక్రయించే తలఁపుతో గాని దానఁచేసే తలఁపుతోఁగాని చేయలే" దన్నారఁట. రాజావారు మిక్కిలి దీనంగా ప్రార్థించారఁట. దానిమీఁద యేమీ ప్రతి చెప్పలేక ఆ పుణ్యాన్ని ధారపోశారఁట. అంతతో ఆబాధ నివర్తించిందట.

అయితే రాత్రి రెండుజాములవేళ వక మాలవాడికి పెట్టిన పుణ్యానికి అంతవిలువ యెందువల్ల కలిగిందో కొంత వ్యాఖ్యానం చేయాలి. తూర్పున కొండయేళ్ళు చాలావుఁటాయి. అవి వర్షాకాలంలో అంతట్లో ప్రపంచమంతా ముంచేటట్టు పొంగడమున్నూ, మళ్ళా వెంటనే తుంగడమున్నూ అందయూ యెఱిఁగిందే. ఆలా పొంగే సమయంలో యేదో వూరినుంచి ఒకమాలవాఁడు అజ్ఞాతమార్గంగా వస్తూ వక తిప్పలో చిక్కుకున్నాఁడు. క్రమంగా తిప్ప మునిగింది. వీడుకూడా మునిఁగిపోయే అవస్థ వచ్చిఁది. రెండుజాములరాత్రి అయిఁది. అంతా వఱండి నిద్రపోయేవేళ కనక "మొఱ్ఱో చస్తున్నాను. ఆకలికూడా బాధిస్తూవుంది బాబో" అంటూ గట్టిగా ఆ తిప్పలోనుంచి అఱచాఁడు. మేడమీద పరున్న నిరతాన్నప్రదాత అన్నఁభొట్లుగారు విన్నారు. ఆవట్లాన్ని లేచి సుమారు శేరుంబావు బియ్యం అన్నమున్ను ఆవకాయముక్క వగైరా రసవర్గాయున్నూ మునకాల కట్టు లావువి రెండు పొగచుట్టలున్నూ అవి కాల్చుకోవడానికి వక మొండుగడ్డితో చుట్టి నిప్పంటించిన లావాటి తూట కట్టానున్నూ పట్టుకొని, పాముమీసాన్ని తెగేస్తూవున్న ఆ కొండకాలువను తెప్పమీఁద అడి చినుకూ పొడిచినకూగా వున్న వానలో యీఁదుకొని మళ్ళా మాలాడిని ముట్టుకోకుండానే యీవలివొడ్డు చేర్చడానికి తోవాసం యింకో తెప్పకూడా

తెప్పకి రావల్సియుండాని తిప్పుతూవుండి పెట్టి. యథాశక్తిగా అంటే యథేష్టంగా వారికి భోజనంపెట్టి, తృప్తిగాభుజిస్తున్నాక వారిమూలంగా యీసంగతిప్రబలి వచ్చి చేరారట! ఆ మహానుభావుడు యెన్నిదినాలుండిరో అన్నదానం చేసినప్పటికీ ఆనాటికి మాత్రముండికి చేసిన అన్నదానం ఆ రామునిగ్రామా-నికి గణనీయం అయింది. ఆలోచిస్తే బ్రాహ్మణులు మహారాజులు వీరి కుండానే మాలమాదిగల మొదలుగాగల యేలాటి దయాదాక్షిణ్యాలు చూపిం చేవారో యీ మహాపురుషుని చరిత్ర వేరొక్క సాక్ష్యమిస్తుంది. అంతేకాని మనవో యంత్రి తప్పింపాటు ఇష్టం మాత్రమందు భోక్తలుగాపెట్టి లేవనెత్తారనిన్నీ యేమో చేశానన్నీ చెప్పుకొంటు వార్తగా వినవచ్చేటు దంచేవి దయాదాక్షిణ్యాలకోసి చేసిన మరిగదా అమృతప్రాయంతో చేసి తాయి మాటలు. యివి "పట్టని తాముయెగ్గాయండి మనసులుమారవు" వంటివి. యీ మహాపురుషుల్లోనిదాన్ని యీ రెండువిషయాలున్నూ వ్రాయడం వల్ల నాజన్మ తరించిందని నేను సంతోషిస్తున్నాను.

యిప్పుడుకూడా యిలాంటి అన్నదాతలు మా పల్లెలో సమృద్ధిగా వున్నారు. మా బంధుకోటిలో ముంది పండితుడు శ్రీ నృసింహదేవర వేం శాస్త్రుల్లుగారినిగూర్చి పలువురు యీలాగే చెప్పుకుంటారు. యీయనవయ స్సిప్పుడు డెబ్భైకి పైమాట. యిట్టి వార్ధక్యంలో అర్ధరాత్రి అయినా రాత్రి యే రెండుజాములవేళో వచ్చిన యేనిమ్మందికైనాసరే పరిక్కసి శ్రమపెట్టడం యెందుకని యింటోవాళ్ళని లేపక తామే స్వయంగా వండి కూడా భోజనం పెడతారని వినికి. కొడుకులూ కోడళ్ళూ మనుమలూ బోలెడు బలగంతో యీ పుణ్యపురుషుడు ధర్మపత్నీ సహితంగా అం మూరులో యీ దీర్ఘసత్రాన్ని జరుపుతూవున్నారు. మన పూర్వపు ధర్మాల పద్ధతి యిది. ఇప్పటి పద్ధతి యింకోమాదిరిగా వుంటుంది. కాని నవీన పద్ధతిలోకూడా కొన్ని గౌరవించతగ్గవి లేకపోవు. కాని యీ ధర్మవ్యవస్థ తెలుసుకోవడం చాలాకష్టం భారతంలో యెఱ్ఱన్నగారు పెద్ద పద్యాన్ని వ్రాశారు.

క. ఈలోకము యగుఁగొండలు
రాలోకము కొండలును, నిహమ్ము్మను బరమున్
మేలగు గొండలు, కథిపా!
యేలోకము లేమసూచె? యిలగొండలకున్.

మన పూర్వులలో ప్రాజ్ఞుల ధర్మాధర్మాలు సర్వమున్నూ ఈ పద్యార్థంలో యిమిడివున్నాయి.

విషయం విషయాంతరంలో దిగి అంతరిస్తూవుంది. యీ అజ్జాడ అన్నంభొట్లుగారి యశస్సువిని మా రాజావారు పిలిపించి వారిని బలవంత పలచి పిఠాపురం యెస్టేటులో మల్లవరం చెఱువుక్రింద మంచిభూమిని,— యెన్నియకరాలో చెప్పఁజాలను, విస్తారమే వుంటుంది—పరిగ్రహింప చేశారు. నాకు కూడా ఆ చెఱువుకు సంబంధించిన భూమి మంచిదయితే కాదుగాని వూషరక్షేత్రం వుండడంచేత వీరి భూమినిగూర్చి కొంత నాకు తెలుసును. వారి కుటుంబంవారికి యింకా ఆ భూమి జరుగుతూనేవుందని విన్నాను. యిలాటి మంచి పాత్రదానాలు మా రాజాగారు చాలాచేసినట్లు వింటాను. ఆ కాలానికింకా— "యీడిగముత్తికి జోడు శాలువలిస్తి" అనే మాదిరి దానాలు ప్రారంభం కానేలేదు కనుక మా రాజావారు చేశారంటే చేసింపల్లా పాత్రదానంలోకే చేరడం తటస్థించింది. యీ రాజావారి యింకొకదానాన్నిగూర్చి వ్రాసి ప్రధానాంశానికి వస్తాను.

పిఠాపురానికి సమీపంలో, గోరస, కొమరగిరి, అని రెండు గ్రామాలున్నాయి. ఆ గ్రామాల్లోవకదానిలో మద్దూరి దీక్షితులుగారనేవారు వేదాధ్యయనపరులు, నిరతాన్నదాతలు, సప్రతిగ్రహీతలు వకరు వుండేవారు. వారు చాలావృద్ధులై వున్నప్పుడు మా గురువుగారితో వెళ్ళేరోజులలో వారి దర్శనం నేనుకూడా చేసివున్నాను. సదరు దీక్షితులవారి యోగ్యతను శ్రీరాజావారు కూడా విని వారిని ఆహ్వానించి సమ్మానించాలని అనుకోవడం శ్రీ రాజావారి అంతరంగిక స్నేహితులని యిదివరలో మొదటి వ్యాసంలో వ్రాసిన శ్రీపొలకానూరి వేంకటశాస్త్రుల్లుగారు విని వుండడం చేత దీక్షితులవారేదో పనిమీద పిఠాపురం వచ్చినప్పుడు రాజావారి దర్శ

నానికి వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళారట. అప్పుడు శ్రీవారు స్నానసన్నాహంలో వున్నారట. యీ వ్రాయఁబోయే సంగతులలో సగమెంతో, లోకులవల్ల విన్న దెంతో – చాలాభాగంలో నేను చూచివున్నానో అలాగే వ్రాస్తాను. ముఖ్య సంగతి సందర్భాలమాట యేలావున్నప్పటికీ ప్రధానాంశమాత్రం నిజం. దీక్షితులుగారు రాజావారి సన్నిధికి వెళ్ళేటప్పటికి, రాజావారేమో స్నానానికి ప్రారంభించారనిన్నీ. వేంకట శాస్త్రులుగారికి వుండే చనువు సన్నిహితమూన్ను మయింది కాకపోవడాన్నిబట్టి ఆ స్నానసన్నాహం లోనే వెళ్ళి క్రమంలో సంస్కృత భాషతో — "దీక్షితాస్సమాగతాః స్మర్యంతే. దేశాంతర్యస మనస్యం దారిద్ర్యమ్" అని పొక్కునూరి శాస్త్రులుగారు మనవి చేశారనిన్నీ. దానిమీఁద "ఇదానీమేవవా?" అని రాజావారు చిరునవ్వుతో సెలవిచ్చా రనిన్నీ. వేంకట శాస్త్రులుగారు "ఇదానీమేవ దాతవ్యం, సంధ్యాకాలంతదే తేసమాగచ్ఛతివా నవేరసుదేవాః" అన్నారనిన్నీ వినడం. పిమ్మట శ్రీవారు కొంత విడిచి రమ్మని చెప్పటంతోనే సదరు దీక్షితులవారికి దర్శనమిచ్చి యేవో రెండు మూడు మాటలు మాట్లాడి అంపించి అప్పుడే వారాయిచ్చినభూమి యిప్పుడేమయిపోయిందో తెలియదుగాని అప్పుడు మాత్రం సాలుసర్కాంటికి అయిదువందల రూపాయలు వచ్చేదిగా వుండేదని చెప్పడం నేను యెరిఁగిందే. ఆ యీ సందర్భంవల్ల ఆరాజావారి కృత యుగ దాతృత్వం వెల్లడికావడమే కాకుండా ఆ ప్రభువు దాక్షిణ్యానికి సమయాసమయా లక్ష్యంలేదనీ కూడా తెలియవస్తూవుంది. మరిన్నీ శ్రీ రాజావారంటే యితరులకే కాని పండితులకు భయభక్తులని వుండేవి కాదేమోనని పై గాథలవల్ల చదువరు లభిప్రాయపడతారేమో. పక్క పొక్కునూరి వేంకటశాస్త్రులుగారికి తప్ప ఇతర పండితుల కెవరికిన్నీ ఇట్టిచనువు లేదు. యీయన శ్రీ రాజావారికి చదువులో సహాధ్యాయుఁడో అయివుండడంచేత ఇంతచనువు కలిగివున్నట్లు వెనుకటివ్యాసంలో వ్రాసే వున్నాను. శ్రీ పిఠాపురంవు పూర్వ ప్రభువంటే – "తస్మాద్రాజముఖం వీక్ష్యం భావుకమ్" అనే శ్రుతికి ప్రత్యుదాహరణమని పలువురు పండితులు చెప్పఁగా వినివున్నాను. యిందుకు చిన్న యితిహాసం వుదాహరిస్తాను.

మా జిల్లాలో మా గురువుగారి కాలంలో వుండే పండితులలో, మార్కొండపాడు చతుష్టయం, ర్యాలిషట్కం, లేక బొమ్మగంటిషట్కం, అంటూ కుటుంబపండితులు వుండేవారు. మొదటివారు నలుగురు సోదరులున్నూ వ్యాకరణపండితులే అవడంచేత వారి కాపేరు వచ్చింది. రెండోవారు ఆర్గురున్నూ ఒక టేశాస్త్రమందు కాకపోయినా మొత్తం భిన్న శాస్త్రాలలోనేనా పండితులే అవడంచేత ఆ సోదరులకు ఆపేరు వచ్చింది. ఒకరి నివాసం మార్కొండపాడు, రెండోవారి నివాసం ర్యాలి, యిప్పటికిన్నీ యీ కుటుంబపండితులలో కొందఱు శేషించివున్నారు. వంశంలో కూడా కుటుంబవిద్యను వదలకుండా చదువుకున్నవారేకాక ఉపాధ్యాయత్వాన్ని చేస్తూ పూర్వులపేరు నిలుపుతూవున్న వారున్నూ వున్నారు. యిందులో మార్కొండపాటి చతుష్కం వార్షికం నిమిత్తం శ్రీరాజావారి దర్శనార్థం వెళ్ళారట. మనవిచేయించుకున్న మీఁదటదర్శనం అయింది. సగౌరవంగా కూర్చోపెట్టడం జరిగినతరువాత రాజావారు నవుకరుతో "వారే అక్కడ పదునైనచాకువుంది పట్టుకురా ! పండితులు వచ్చారు" అన్నారఁట. దానితో "మనలో యెవరేమి లోపంచేసి నట్లు శ్రీ వారి నోటీసులోకి యెవరిద్వారా వెళ్లిందో యీవాళ మనకు యేదో అవమానం జరుగుతుందికాబోలును" అని మిక్కిలిగా భయపడ్డారఁట. అదంతా రాజావారుచూచి కొంతసేపు తూష్ణీంభావంగా గంభీరంగా వుండి మళ్ళా నవుకరినిపిల్చి మామిడిపళ్ళు తీసుకు రమ్మన్నారఁట. ఆమాట వినడంతోనే పండితుల ప్రాణాలు కుదుటఁబడ్డాయఁట. "బ్రతుకుజీవుఁడా" అనుకుంటూ గుప్పెట్లోపెట్టుకున్న ప్రాణాలను గుండెల్లోకి చేర్చుకుంటూ వుండఁగా ప్రభువు స్వయంగా ఆ మామిడిపళ్ళు కోసి "పుచ్చుకోండి" అని సెలవిచ్చారఁట. అప్పటిపండితులు యిప్పటి కొందఱు పండితుల్లాగా కవులలాగా — పంచ్లేలనుకోండి (కాఫీ గీఫీ ఉప్మాగిప్మాలు కావేలనుకోండి) — యేబట్టలతోఁ బడితే ఆబట్టలతోడే యెక్కడఁబడితే అక్కడ పుచ్చుకునే ఆచారంలేదు. యిప్పుడో? పెద్ద కర్మనిష్ఠులమనిన్నీ, వైదిక సంప్రదాయం వారమనిన్నీ, పైఁగాయితరులు అనాచారంగా వుంటారనిన్నీ

చెపుతూ ఆక్షేపిస్తూవుండేవారున్నా టెం యెక్కడఁబడితే అక్కడ [illegible] కాఫీ పానంచేయడం నేను స్వయంగా చూస్తున్నాను. అప్పటికిన్నీ యిప్పటికిన్నీ చాలా భేదం వుంది. యింతదాఁకా యెందుకు? యజ్ఞానికి వార్షికు లంటూ వస్తారు. సోమపానం మాట దేవుఁడెఱుఁగునుగాని ఆ వార్షికులు వుదయ మద్యేటప్పటికల్లా కాఫీపానం చేస్తేనే బ్రతుకలేనివారే నూటికి తొంభై తొమ్మండుగురు. మా చిన్నతనంనాఁటికిన్నీ యిప్పటికిన్నీ మాటోటి ఆనాఁటివారలమాట అల్లావుండఁగా యీనాఁటివారలపై బడి యెంతో మారింది. తిప్పగంతుల రామశాస్త్రుల్లుగారు తాంబూలం వేసుకోవడంకూడా మడిగట్టు కొనే వేసుకొనేవారు యిది నేను స్వయంగా చూచినదే. మళ్లా ఆయన శుద్ధ ఛాందసులేమో అనుకుంటే — పెద్ద పండితులవంటివాళ్లా వుండఁగా అఖండ వాదీకులు. వీరిప్పుడు సజీవులే. యిప్పుడుకూడా విర్తనాలు విల్వ చేసినట్లు భగవంతుఁడు అక్కడక్కడ వైమానికవారిని కాఁచికొని వున్నాఁడు. పెద్దవిద్వాంసుఁడు గాని కర్మిష్ఠిగాని కాఁడుగాని మా పెద్ద వియ్యంకుఁడు అంటే మా పెద్దచిరంజీవిమామగారు పైని వుదాహరించిన రామశాస్త్రుల్లుగారితో పాటు తాంబూల చర్వణాదులు చేసుకోవడమే కాకుండా పగలు నిద్దుర పోవడంకూడా మడిగట్టుకునే పోతూవుంటాఁడు. ఆహార విషయంలో యితరశాఖలకన్న వైష్ణవులలో చాలా కట్టుబాటు వుంది. తక్కిన సదాచారాలు వారిలో చాలా మృగ్యం అంటే తప్పులేదు. దీనిక్కారణం నిజాందేశం తిరిగేటప్పుడు గోచరిస్తుంది. ఆ దేశంలో దృష్టిదోషం బొత్తిగాలేదు. రాజసంస్థానాలలో సంతర్పణలు జరుగుతూన్న ప్పుడు రాజుగారుగాని రాజబంధువులుగాని విస్తళ్ళువేసే పర్యంతమున్నూ పంక్తులలోనే తిరుగుతూ వుంటారు. వడ్డన అయ్యే సమయానికి అక్కడ నుంచి తప్పుకుంటారుగాని యెదురుగుండా వుండి "యేమండోయ్ మీరింకో రెండు లడ్డూలు వేసుకోండి" అంటూ హెచ్చరిస్తూ వుంటారు. వైష్ణవులీ కారణంచేతే కాఁబోలు తెరవేసుకోవడం మొదలెట్టారని నే ననుకున్నాను. ఆ దేశంలో మేము వంటచేసుకుంటూవుండఁగా వక శూద్ర స్త్రీ ఆ చోటికే వచ్చింది. యిందేం కర్మం, వంట చేసుకునేచోటికి వచ్చావంటే జవాబు

చెప్పించరదా: "యేమయ్యోయి! నీవేమేనా శ్రీవైష్ణవుఁడవా? రాకపోవ డాని"కంది. కథ కంచికే వెడుతూ వున్నట్లుంది ప్రస్తుతానికి వస్తాను. రాజావారు మామిడి పండ్లు కోసి తినమంటే తినకపోతే ఆ చాకుతో యేం మర్యాద చేస్తారో కదా అని భయం. పోనీ తినేసివేదామంటే తీరా తిన్న తర్వాత "ఏం బ్రాహ్మలయ్యా! యెక్కడపడితే అక్కడే తింటారా?" అని ప్రశ్నిస్తే యేం జవాబు చేప్పేదిరా భగవంతుడా అని సందేహ మాయె. "సేయ ముభయతః పాశారజ్జుః" పుట్టితుదకు రాజావారి వార్షి కంలో ఫలహారాన్నికూడా స్వీకరించి యేలాగో యీవల పడి తల తడివి చూచుకున్నామంటూ మా గురువుగారు బ్రహ్మయశాస్త్రిల వారితో ఆ పండి తులే చెప్పేటప్పుడు విన్నాను. యీ చెప్పడంలో యే స్వల్పమో కల్పితం వుంటే వుండేమోకాని అసలు తమామున్నూ కల్పితంకాదు. ఆరాజావారి లక్షణం కాళిదాసుగారు వర్ణించినట్లు "అధృష్యశ్చాభిగమ్యశ్చ" అనే తర గతిలో వుంటుంది. కాని అభిగమ్యత్వంకన్న అధృష్యత్వమే ప్రధానం. వీరి సన్నిధానంలో వక్క పొక్కునూతి వేంకటశాస్త్రుల్లుగారు వినాగా నిర్భ యంగా మాట్లాడినవారే లేరని నా వినికి.

దండిభట్ల విశ్వనాథశాస్త్రుల్లుగారు వీరి దర్శనానికి వెళ్ళినప్పు డొక చిత్రింజరిగిందట. రాజావారికి సంస్కృతంలో మంచి ప్రతిపాండిత్యం వుఁదని యిదివఱకే వ్రాసివున్నాను. అందుచేత రాజావారు యేలాటి పండి తులు దర్శనానికి వచ్చినా వారితో సంస్కృతభాషతోనే మాట్లాడేఆచారం. ఆ ఆచారాన్నిబట్టి సదరు విశ్వనాథశాస్త్రుల్లుగారితోకూడా సంస్కృతాన్నే ప్రసంగించడానికి ఆరంభించేటప్పటికి ఆతృణీకృత బ్రహ్మపురందరుఁ డన్నాఁ డఁట: "రాజా, నీవు తెలుఁగుతో మాట్లాడితేతప్ప, నీ రాజ్యమంతా నాకు తలకట్టినా నేనిక్కడ నిమిషమేనా వుండేదిలే" దన్నాఁడఁట! దానికి రాజావారు లేశమున్నూ కోపగించుకోక ఆలాగే అంగీకరించి వారిని సమ్మానించి పంపించారని వినికి. విశ్వనాథశాస్త్రుల్లుగారి చర్యలు యీ రాజా వారి చర్యలవలెనే అత్యద్భుతంగా వుంటాయి.

గీ. రాజులచరిత్రలును కవిరాజచరితములును
గ్రంథమ్ములందు వన్నెగలుగఁజేయు;
నందులో నాదుమనమ్మున దరిసిచూడ
కవులకథలకు రాజులకథలు లొచ్చు.

సంస్కృతం మాటలాడడమంటే సామాన్యంగాదు. అబ్బో! దానిలో యెన్నో చిక్కులున్నాయి. ముఖ్యంగా కారకవిషయం, అంటే ఆయావిభక్తులు వాడడం కొంతకష్టం. సమాసవిషయంకూడా కష్టంలోదే. సమాసాంత ప్రత్యయాలవల్ల కలిగే మార్పులు చాలావుంటాయి. అన్నిటి కన్నా ధాతువులు వాడడంలో చిక్కులు చాలా వున్నాయి. సేట్లులనీ అనిట్లులనీన్ని వుంటాయి. ఆ భేదంలో పరిష్కృతులు మహామహా పండితులే తప్పటడుగులు వేస్తారు. ఆత్మనేపదమంటే పరస్మైపదమంటే అలావుండగా ఉభయ పదులైన ధాతువులు కొన్ని వున్నాయి. వీట్లని వాడడానికి లక్షణప్రవర్తకులు కొన్ని నియమాలేర్పాటుచేసివున్నారు. ఆ నియమాలు కాళిదాసాది మహాకవులే పాటించలేక పోయారు. ఆయా విషయమైన రహస్యాలు బాగా తెలియక యిప్పుడు కొందరు వృథాగా కొందరిని ఆక్షేపించడం అలావుండగా అంతో ఇంతో ఆ రహస్యం యెరిగిన వాళ్ళు దీని సందర్భం ఇట్టిదని వక్కాణిస్తే దాన్ని విశ్వసించకపోవడం అల్లావుండగా పైఁగా వక్కాణించిన వాళ్ళకేమీ తెలియనట్లున్నూ తమకేమో తెలిసినట్లున్నూ అపహాస్యంచేస్తూ వ్రాయడానికారంభిస్తారు. ఆ యొక్క విషయం "కాలీన" శబ్దాన్ని గూర్చి వ్రాసేసందర్భంలో అన్యత్ర వ్రాసివున్నాను. కాఁబట్టి యిక్కడ యెత్తేదిలేదు.

రాజావారు సంస్కృతం మాట్లాడుతూవుంటే యేవో లోపాలున్నాయని కదా విశ్వనాథశాస్త్రుల్లుగారు వద్దని నిషేధించింది? రాజుగారికేకాకపోయినా ఇతర పండితులకు కూడా సంస్కృతంలో త్వరగా సంభాషించే సందర్భంలో కొన్ని లోపాలు ఉండితీరతాయి. యీ సంస్కృతాన్ని మెయిల్ట్రైనులాగ నడిపించిందల్లా యేలేశ్వరపు నరసింహ శాస్త్రుల్లుగారు

మూర్చిపే. అయితే వీరి ధోరణిలో దోషాలుండేవికావా అంటారేమో? ఇలాటి శంకకు శ్రీహరిశాస్త్రుల్లుగారేం జవాబు చెప్పేరంటే: ఆమహాధోరణిలో యెక్కడో మనం శంకిద్దామని గొంతుక సవరించుకునేటప్పటికి ఆయనకు కొన్ని పందలో వేలో మాటలు నడిచిపోతాయి. కాఁబట్టి ఆధోరణికి అడ్డు తగలడం శుద్ధ తెలివితక్కువ అని జవాబు చెప్పారఁట. శ్రీబులుసు పాపయ్యశాస్త్రిలవారి ప్రథమపుత్రులు — "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయం" అన్నసూక్తిని తండ్రిగారియందు సమన్వయింపఁ జేసిన మహావిద్వాంసులు. ఆ నరసింహశాస్త్రిల్లుగారిలాగ మాట్లాడడాన్ని కొంతవఱకభ్యసించినట్లు వింటాను. కాని కృతికృత్యులయినట్లు వినలేదు. దీన్ని యిక్కడికి ఆపుదాం. కథ కాదంబరిలాగున్నా దశకుమారచరిత్రిలాగున్నా అగమ్యగోచరప్పంథలో పడుతూవుంది. యెక్కడికి తీసుకువెళ్ళి అసలు ప్రధానాంశానికల్పితే బాగుంటుందో మళ్ళా వెనుకనుంచి చదువుకుంటేనే కాని నాకే అవగత మయ్యేటట్టులేదు. ఇఁక యీ పిచ్చివ్రాఁత చదువరుల నేమి రంజింపఁ జేస్తుందో కదా! కానివ్వండి. రాజావారు మహాదాతలు పండితులు పండితిగోష్ఠీ ప్రియులు, అన్నదగ్గరనుంచి మళ్ళా మొదలెట్టుకుందాము. అదికాక ఱోట్టికి "రేవేమిటి?"

తణికెళ్ళ సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారికిన్నీ కొప్పూరు గోపాలశాస్త్రుల్లుగారికిన్నీ తర్కశాస్త్రంలో వాదం జరుగవలసివుంది. సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారు "గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు తనకై తే వాదంలో వోడిపోవడం తప్పదుగాని ప్రయోగంచేసి తన్ను కడతేరుస్తా" రనే భయంలో వున్నారు. ఉపాసనాశక్తికలవారు యిదివఱలో అక్కడక్కడ వుండేవారు. పుల్లెల దక్షిణామూర్తిశాస్త్రుల్లుగారికిన్నీ అద్దేపల్లి కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారికిన్నీ యేదోవిషయంలో కొంచెం చర్చ నడిచిందనిన్నీ కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారి వాదం వెనుక తగ్గిన కారణంచేత ఆయన మీద యీయన మూఁడోకన్ను తెరిచారనిన్నీ వక జనశ్రుతి వుఁది. దక్షిణామూర్తిశాస్త్రుల్లుగారు యితర శాస్త్రిలతోపాటుగా యీ మంత్రశాస్త్రంలో కూడా మహాపాండిత్యకలవారు. అట్టివారై వుండీనిన్నీ అద్దేపల్లి కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారిపరియోగంవల్ల నెల్లాళ్ళో రెండునెలలో కట్టు

వస్తుందా మెలకువస్థితిలో వుండి విన్నాననుకోవాలా? వక నాటి రాత్రి మేష్ట్రుగారు వచ్చి ఆ ప్రయోగాన్ని మళ్ళా మప్పించినట్లు విన్నాను. యిదంతా మా రోజుల్లో జరిగిందే. అయితే వక సంగతి: యిప్పుడూ మంత్ర శాస్త్రజ్ఞులేకదా. వీరి వారికి వారెంతసేపూ పోట్లాడుకోవలసివచ్చింది.—అది వినండి. యీ పురాణసలలో కొన్ని దేవతలం మంత్ర ప్రయోగిస్తారుట. కొన్ని యిహానికే. పిల్లనే శాబరాలంటారు. వాన్నో? వుపయోగానికిన్నీ పనికివస్తాయంట. కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారి మంత్రాలు యిప్పుడు తరగతిలోవి. దక్షిణామూర్తి శాస్త్రుల్లుగారివి మొట్టమొదటి తరగతిలోవి అంటూ చెప్పగా చెవులపడ్డ విన్నాను. అసలు సందర్భం యీలాటిదేఐనా కొందరు అసమర్థులైన వైద్యులు రోగాన్ని చక్కంగా నిర్ణయించుకోలేక "గ్రహబాధ" మనవంటివారా కలరు. కొందరో! పిశాచమని మొదలెడతారు. అంతా వకపేరేకాని, పిశాచం దానంతట అది ఆవహించేదిన్ని, కొందరిని వారితో మంత్రశక్తిచే పంపిస్తే వచ్చి ఆవహించేదిన్ని, యింతే భేదం. పిశాచము లను బొత్తిగా నమ్మనివారే పదువురు. ఏమి చేసేదీ కాదు పూర్వులున్నా వుండేవున్నారు. నేనుకూడా చాలాభాగం యీ తరగతిలోనే చేరతాను. కాని యేకొంచెమో నమ్ముతాను. యీ మధ్య మాయింటిలోనే యీ పీడ తటస్థించింది. సామాన్యులు కొందరువచ్చి "హిస్త్రి హాస్త్రి" అంటూ జడిపించారు. రక్షరేకులు కట్టి వెళ్ళారు. లక్ష్యపెట్టలేదు. నా పినతల్లిమగ డుడు యీ విషయమై పరిశ్రమ చేసినవాడున్నాడు. అతను వచ్చి వక రోజు మాత్రం జపంచేసి యేదో అంతా వేసి బంగారపు రక్షరేకు కట్టి వెళ్ళాడు. అంతటితో ఆ పీడ ఆగింది. కాని ఆ గ్రహం ఆ పిల్లమీదకు మాత్రం రాకుండానే ఆ రక్షరేకు పనిచేస్తుంది కాని, అసలు గ్రహాన్ని వూళ్లో లేకుండా చేయలేదట. ఆ గ్రహమే మాకు సంబంధించిన విద్యార్థి భార్యను ఆశ్రయించినదని అన్నారు. రక్షరేకు ఇచ్చినాడు. ఆ పెకున్నా నివర్తించినది. ఇక దీనిలోకి దిగితే తేలదు. లేదని మాత్రం నేను చెప్ప లేను. వుందనే చెపుతాను. ప్రస్తుత చరిత్ర దీన్ని వప్పుకొనే విశ్వాసం మీఁదే ఆధారపడివుంది.

సరే, మహాసభలో యిదివరలో వుదాహరించిన పండితులిద్దఱికీ వకరోజున శాస్త్రార్థం జరిగింది. యెవరు పూర్వపక్షం చేయడం ?— సిద్ధాంతం చేయడం యెవరు ?—అనే ప్రశ్న వచ్చింది. యిక్కడ కొంత వ్రాయాలి; పూర్వపక్షం చేసేవారికంటె సిద్ధాంతం చేసేవారికి గౌరవం హెచ్చు. కాబట్టి పూర్వపక్షకోటిలో చేరడానికి మహాపండితులు అంగీకరించరు. గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు "నాది సిద్ధాంతికోటి" అన్నారు. సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారు "అలాఅయితే నేనే పూర్వపక్షం చేస్తా" నన్నారు. కాశీలో యేంచేస్తారంటే; యీలాటి సందర్భాలలో యెవరో విద్యార్థిచేత ముందుగా పూర్వపక్షాన్ని వుపపాదన చేయిస్తారు. దానిమీఁద ఆయా పండితులు అందుకుంటారు. ఇది సామాన్యంగా వినోదార్థం జరిగే సభల ముచ్చట. పట్టుపటాంగాల మీఁద జరిగేవయితేనో: "నే పూర్వపక్షంచేస్తే నీవుచెప్పఁగలవా ?" అని యెవరంటారో వారిదే పూర్వపక్ష కోటిగా వుంటుంది. సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారు యెక్కడో వకచోట పూర్వపక్షం వుపపాదించారు. బహుశః వక అరగంటసేపు దానికి పట్టివుంటుంది. లేదా ఒకగంట పట్టివుంటుంది. మాధ్యస్థ్యంచేసేవారు. పూర్వపక్షాన్ని యావత్తున్నూ తమస్వంత మాటలతో సంస్కృతంలోనే అనువాదచేసి సిద్ధాన్తంచెప్పేవారికి తెలియపరచాలి. బహుశః యీయన జడ్జీస్థానాపన్నులనుకుంటే బాగుంటుంది. కాని వకరికి చెప్పడానికి జడ్జీగారికోటి బోధపడితేనా ఆ పూర్వపక్షధోరణి ? అందుచేత మందపేటనుంచి మాధ్యస్థ్యానికివచ్చిన పండితులున్నూ తెల్లపోవలసి వచ్చింది; సిద్ధాంతం చెప్పాలని కూర్చున్న గోపాలశాస్త్రుల్లుగారున్నూ తెల్లపోవలసివచ్చింది. అంటే వీరిద్దఱున్నూ మహా గొప్పవిద్వాంసులే అయినా తఱికెళ్ళ సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారు చేసిన పూర్వపక్షానికి జవాబు చెప్పఎంమాట దేవుఁడెఱుఁగునుగాని, ఆ మహామహుఁడు చేసిన పూర్వపక్షం యిట్టిదనికూడా తెలిసికోలేక పోయారనడంవల్ల ఆ సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారు ఆ శాస్త్రంలో యెంత ప్రజ్ఞ గలవారో లోకులు తెలుసుకుంటారు. గోపాలశాస్త్రుల్లుగారే పూర్వపక్షం చేస్తే కొంతసేపేనా రాజావారి కుతూ

కాలం తీసేది. అలా జరక్కపోవడంచేత మొట్టమొదటే శాస్త్రార్థం ఆగిపో యింది. "ప్రథమ కబళే మక్షికాపాతః"

ముత్యన్న శాస్త్రుల్లుగారి దర్శనం చేయలేదుగాని ప్రకాండ సీతారామ శాస్త్రుల్లుగారిని మట్టుకు నే నెరుగుదును. యీ దేశంలో తర్కంలో మహా పండితు లనిపించుకోవడమే కాకుండా యెందరితో మహావిద్వాంసులను చేసిన పండితులు, వారిచెప్పేపాఠాన్ని అనుగామించలేకపోయేవా రంటూ పెద్దలవల్ల వినడం. యిందులో కొన్నిమాటలు యీషత్ అతిశయోక్తిగా ఉంటాయి. కాని ఏమైనా కణ్ణాల సీతారామశాస్త్రుల్లుగారి ప్రతిభ అప్రతిమం అన్నమాట స్వభావోక్తి కాకపోదు. యీ శాస్త్రుల్లుగారిబుద్ధి మిక్కిలి తీక్షణమయినదని గురువుగారు చెప్పేవారు. "గురువు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి కొలియాలు వెలసిన కణ్ణాల సీతారాముకాపిదేసి" అని నేను మా తి॥ శా॥ గారినిగూర్చి చెప్పినమాట ఈ సీతారామశాస్త్రిగారికి సంబంధించిందే. ఆ సీతారామశాస్త్రుల్లుగారు నిలవేసుకున్నవారి శిష్యులట. లోకాతీతమైన యీ మహామహుణ్ణిగూర్చి — "సీతారాముహాఫ్ శాస్త్రివా" అని పండితే వారు వెలవిచ్చేవారంట. తర్కశాస్త్రంలో పండితులనిపించుకోవడం చాలా అరుదు. వ్యాకరణం మొట్టమొదట మిక్కిలి కష్టంగా ఉన్నట్లు కనబడు తుందిగాని యేనాలుగైదుమాసాలో శ్రద్ధపుచ్చుకొని అభ్యసిస్తే క్రమంగా పేలపిండివలె ఖరిగా ఉంటుంది. యిటీవల వ్యాకరణాన్ని తర్కశాస్త్రంతో పూర్తిగా మిళితం చేయడంచేత ఇదికూడా కొంత దుర్బోధంలోకి వచ్చింది. కాని, మొట్టమొదట — అనగా — కౌముదీరచననాటి వర కున్నూ అంత దుర్బోధస్థితి వ్యాకరణానికి రాలేదు. కాశికావృత్తి నాటికి చెప్పనక్కరలేదు. ఆ కారణంచేతనే అప్పటి పండితులు చాలామంది సాంగంగా వేదం అభ్యసించిన వాళ్ళుగానే వుండేవారు. యిప్పుడో ఒకటి వస్తే రెండోది రానివాళ్ళే తటస్థపడతారు. కారణం ఒక్కొక్క శాస్త్రా నికి సుమారు పదేళ్ళకు తక్కువ కాలం పట్టదు. యీవత్తున్నూ సరిగా కృషిచేయరుగాని, చేసేయెడల ఓంకారంలో సర్వవేదాలు యిమిడినట్లు

తర్కశాస్త్రంలో సర్వశాస్త్రాలూ యిమిడాయని చెప్పవచ్చును. ప్రత్యక్షఖండ మాటట్లావుంచినా అనుమానఖండ వక్కటితప్ప యెవరోగాని ఉపమాన శబ్దఖండలుకూడా చదవరు. ఉపమానఖండలోదే అలంకారశాస్త్రంయావత్తూ అనుకోవచ్చు. వ్యాకరణం శబ్దఖండంలోదిగదా? యిక కావలసిందేమిటి? వక్క వేదంతప్ప తర్కంలో సర్వమున్నూ గతార్థమవుతుంది. పైఁగా దాన్ని చదివి పూర్తిపాండిత్యాన్ని సంపాదిస్తే వారిముందర బ్రహ్మాండనాయకుఁడుకూడా నిల్వనేరేడు. తిమ్మిని బ్రహ్మినీ, బ్రహ్మిని తిమ్మినీ చేసేశక్తి తార్కికులకుతప్ప వేరెవ్వరికుంటుంది? చూడండి— ఆ శాస్త్రంలో విజ్ఞులైనవారి ప్రతిజ్ఞలు—

శ్లో. విదుషాంనివహై రిహైకమత్యా
ద్యదదుష్టం నిరటంకి యచ్చ దుష్టం
మయి జల్పతి కల్పనాధినాథే
రఘునాథే మనుతాం తదన్యథైవ.

ప్రపంచంలోవున్న పండితులంతా దేన్నికాదంటే దాన్ని తాను ఔనని చెప్పి సమర్థిస్తాననిన్నీ, అవునన్నదాన్ని కాదనిచెప్పి సమర్థిస్తాననిన్నీ యీ రఘునాథపండితుని ప్రతిజ్ఞ—యితర శాస్త్రాలలోవున్న పండితులకీ లాటి స్వాతంత్ర్యం కుదరదు.

ప్రస్తుతం గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు యితరశాస్త్రాలల్లో పూర్ణపండితులై కూడా యీ తర్కంలో మహాసముద్రులు. సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారో? తామెక్కడ పూర్వపక్షం యెత్తుకున్నారో ఆసందర్భంకూడా యీ మహాసముద్రుఁడికి అంతు తెలియనీయనంత ప్రజ్ఞావిశేషంకలవారు. యీలాటి వారినిగూర్చి నావంటివాఁడు, వ్రాయవలసివస్తే పట్టి పొడిపొడి మాటలు పడతాయిగాని అసలు వుపయోగించతగ్గ మాటలు పడతాయా? అయినా యేదో వ్రాసినందుకు విద్వల్లోకం క్షమించాలి.

ప్రస్తుతాన్ని రెండుమాటలు వ్రాసి యిక ముగిస్తాను. ముగించడానికేముంది? యెప్పుడు సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారి పూర్వపక్షం అయోమయప్పుం

ఏలో వున్నట్టు తోఁచిందో అప్పుడే గోపాలశాస్త్రుల్లుగారికి అవమానం సిద్ధమేకదా? దానితో కోపాగ్ని భగ్గుమన్న హృదయంలో వశ్యాస్త్రాలిగా మండింది. ఆ మంట నేత్రాగ్నిద్వారా సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారిమీఁద ప్రస-రించింది. దానితో సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారు "ఏమిరో దాయా ప్రయోగించావు దేవో" అంటూ పడిపోయారు. వాక్కుమాత్రం లేదుఁటా. పది పన్నెండురోజులు జీవించి స్వర్గస్థులైనారు. యీ సందర్భం దాదాపు పూర్తిగా గమనించదలఁచేది అదియేమంటే మన మంత్రశాస్త్రంలో వుండదగిన వివాదాన్ని పెట్టి చూడడానికి అంగీకరించరు దాని శాంతి చేసినట్లు వినికి. గోపాలశాస్త్రుల్లుగారిని యేమైనా గట్టిగా అనేటందుకు రాదు వారివల్లా భయమెట్టబట్టి యేదోవెనో ఉండడించారేమోనని వూహించి కలగజేసుకొన్నట్లు వినవచ్చేది. సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారి మరణానికి తగిన యేర్పాటుచేసి ఆదరించివుంటారు కాని, నాన్నగారుమాత్రం చెప్పలేదు. మంత్రశాస్త్రంలో అలాటిప్రక్రియలవారు నూతనంగా చేసేవారి వల్ల శంక చాలామందిని బాధిస్తుంది. దాని కొంచెం పోలికపట్టి చెప్పవలసివుంటే, ఆశంకనివర్తిస్తుంది. పురాణాల్లో సర్వత్రా విమానాలున్నట్లు వినలేదా? అవి నిజమని అనుకునేవాళ్ళు అనుకున్నారు. నవ్వుకొన్నవాళ్ళు నవ్వుకొనేవాళ్ళెందరుండేవారు? ఇప్పటిలో అందరూ నమ్మవలసివచ్చిందిగదా? అలాగే గోపాలశాస్త్రుల్లుగారివల్ల మంత్రశాస్త్రం చాలావరకు ఆ కాలంలో యెంతో విశ్వాసం కలిగించుకొంది. ఆయనమాత్రమేకాక ఆయనకు ముఖ్యశిష్యులైన అద్దేపల్లి కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారివల్లకూడా కొంత యీశాస్త్రంయొక్కవిద్య వున్నట్లు వినికి. వకగొప్పషాహుకారు కృష్ణశాస్త్రుల్లుగారివల్ల రావలసిన కొన్నివేల పరిమితిగల అప్పుపత్రాన్ని భయపడి యిచ్చేసినట్లు చెప్పుకోవడం నేనెఱుఁగుదును. యిప్పుడు మనం మంత్రశాస్త్రపరీక్షచేసి విచారించి సంతోషించడమా కావలసింది?—గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు చేసిన అకార్యాన్ని నిరసించడమా?—అంటే, దేనికదే వుంటుందికాబట్టి దాన్ని ఆలోచించవలసిందే, దీన్ని ఆలోచించవలసిందే. మహాపండితులైవుండి బ్రహ్మహత్యకు సిద్ధమయినారు కనుక గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు యిప్పట్లో

చూపుతారే. అయితే పూరికే ఆయనకువుండే ప్రతీతినిపట్టి సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లుగారు "రజ్జుసర్పభ్రాంతి" గా హడిలి వేజారై వాక్కు పడిపోవడమే కాకుండా క్రమంగా స్వర్గతులవడంకూడా తటస్థించిందేమో, అంటారా ? అయితే గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు దూష్యులుకారు. పాపం పుణ్యం పరమాత్మడికే యెఱుక. మనకు ముఖ్యంగా కావలసినది సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారి పాండిత్య ప్రసంగం. అది నిరుపమానం అనే సంగతి ఆనాటి సభవల్ల తేలింది.

యీ సుబ్బతర్కియాన్ని మెప్పించినవారు కురుగంటివారిలో వకరు వుండేవారంటూ గురువుగారు సెలవిచ్చేవారు. వారిపేరు వేంకటరామ శాస్త్రుల్లుగారని విన్నట్లు జ్ఞాపకం. తాడెక్కేవాణ్ణి తలదన్నేవాఁడున్నూ వుండవచ్చునుగదా ? విద్యావివాదాలంటూ యిప్పుడున్నూ పత్రికలలో జరుగుతూ వుండడం అందఱికీ అనుభూతమే. కాని యిప్పటివారికి మంత్రశాస్త్రపరిజ్ఞలు లేకపోడంవల్ల వోడుకలగటం తటస్థిస్తే పట్టి శాపాలు మాత్రం పెట్టడం తటస్థిస్తూవుంది. ఆ శాపస్వరూపం పత్రికలలో చదువుతూనే వున్నారు కాఁబట్టి యిందులో యెత్తిచూపలేను. అవమానం మహాచెడ్డది. కొంచెం నామరూపాలు కలవాళ్ళు దాన్ని బొత్తిగా భరింపలేరు. ప్రాచ్చుంటిరిలో యేమన్నారో చూడండి—

"సత్త్రీణాః పరిభూయతే పరిభవా న్నిర్వేద మాపద్యతే।నిర్విణ్ణశ్శుచ మేతి శోకపిహితో బుద్ధ్యా పరిత్యజ్యతే। నిర్బుద్ధిః క్షయమేతి—"

యట్టితుపిడు అవమానం మరణాన్నికూడా సాక్షాత్పరంపరయా కలిగిస్తుంది. కాఁబట్టి అది తటస్థించినవారు యెదటివాళ్ళను శపించడానికిదిగడం చెప్పదగినదేగాను. దీనిలోపరవిశేషం గమనించవలసివుంది. యేమిటంటే విద్యావిషయంలోజరిగేవాదోపవాదాలలో జయాపజయాలు నిర్ణయించడానికి తగ్గ శక్తిసామర్థ్యాలు యెవరికోగాని వుండవు, వారుకూడా ఆ జయాపజయాలు తెలుసుకోవడానికి యీ శాపాలు ఆధారమవుతాయి. యెవరు తిట్లకు వుపక్రమిస్తారో వారికి అపజయం కలిగినట్లు సుళువుగా తేలుతుంది. ప్రస్తుతం రాజావారు యెవరికీవాదోపవాదాలు పెట్టివున్నారో వారి తారతమ్యం

మంత్రశాస్త్ర ప్రయోగంవల్లనే సుళువుగా గ్రహింపగలిగారనుకోవచ్చు. లేకపోతే మాఘ్యస్యం చేయడానికి వచ్చిన పండితులకేమి. వాదించడానికి వచ్చున్న గోపాలశాస్త్రుల్లుగారికేమి లేకమున్నా అవగాహనకాని విషయం యెంత శుష్కపాండిత్యం వున్నప్పటికీ రాజావారికి తెలియడం తటస్థింపవలసివుండదు. యితర విషయాలయితే శుష్కపాండిత్యానికి లొంగురానేమోకాని శాస్త్రవిషయం లేకమున్నా శుష్కపాండిత్యానికి లక్ష్యపెట్టదు. "అనభ్యాసే విషంశాస్త్రం" అని పూర్వికేనే అన్నారా పెద్దలు? అందులోతర్కశాస్త్రం చెప్పనే అక్కరలేదు. యితర విషయాలుకూడా కొన్నిచిక్కులగానే వుంటాయి. ఉదాహరణకి కొన్నిచూపి యీ వ్యాసం ముగిస్తాను.

భారతంలో ద్రోణాచార్యవధ ఘట్టంలో "అశ్వత్థామా హతః కుంజరః" అని పల్కినవాడు సాక్షాత్తూ ధర్మరాజా? మరెవరా? ధర్మరాజే కదా! పాండవ విజయంలో హిడింబవాలూరు పరిజనంలో రాక్షసుడెవరో కామరూపం కలవాడు ధర్మరాజు రూపంతోవచ్చి ఆ అబద్ధం ఆడినట్లు కల్పించబడ్డది. యిది శాస్త్రసంప్రదాయం తెలియక కేవలమున్నూ భారతకథా సంపర్కమే యెరిగివున్న శుష్క పాండిత్యం కలవారికి శుద్ధ తప్పుగా తోచితీరుతుంది. అలాగే మురారినాటకంలో వాలిన్ని శ్రీరాముడున్నూ యెదుటబడి యుద్ధంచేసినట్లున్నూ ఆ యుద్ధంలోనే వాలిహతమైనట్లున్నూ వుంది. నాటక సంప్రదాయం తెలిస్తే తప్పు యిదిన్ని కేవలం విరుద్ధంగా తోచకమానదు. అలాగే ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న నాటకంలో గదుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి తమ్ముడనక కొడుకని కల్పింపబడివుంది. అయీ కల్పనలకు కొన్ని వుపయోగాలు వున్నాయి. మొదటిదాని కేమి వుపయోగమంటారా? ధర్మరాజంటే లోకానికి చాలా గౌరవించతగ్గ వాడుగదా? అవసరాన్నిబట్టి అట్టి మహాపురుషుడే అబద్ధమాడినట్లు నాటకంలో వుంచే యెడల, — అది దృశ్యప్రబంధ మవడంచేత పలువురు పండితులుమాత్రమే కాక పామరులుకూడా నాటకం చూడటానికి వస్తారుగదా, — వాళ్ళందరున్నూ "ధర్మరాజంతవాడే అవసరాన్నిబట్టి అబద్ధమాడితే సామాన్యులం

మన మెందుకాదగూడదు" అనుకొని దుర్నీతిపరులవుతారు కాబట్టి. అట్టికల్పన చేయవలసివచ్చింది. అలాగే వాలిన్నీ రాముఁడున్నూ, యుద్ధంచేసేసందర్భమున్నూ ఏకలోకంకాదు, పద్నాలుగులోకాలున్నూ, నెత్తిమీఁద పెట్టుకొనే శ్రీరాముఁడువాలిని చెట్టుచాటునుండి—అంతేకాక యితరుఁడితో పోట్లాడుతూ వున్న సమయంలో వధించాడంటే యెంతేనా తప్పిదంగా వుంటుందికనక నాటకంలోమార్గాంతరంగా ఆకళంకాన్ని తొలగించాడు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న నాటకంలో ప్రద్యుమ్నుఁడున్నూ గదసాంబులున్నూ, వెరశి ముగ్గురున్నూ వజ్రనాభ, సునాభులనే రాక్షససోదరులయొక్క కొమార్తలైన ప్రభావతీ చంద్రవతీ గుణవతులనే ముగ్గురిని అప్పాచెల్లెళ్ళను గాంధర్వరీత్యా పరిగ్రహించి వున్నారు. పినతండ్రి పెత్తండ్రికొమార్తలైన యీకన్నియలను పెండ్లాడిన వీరలుముగ్గురును అన్నదమ్ములవావివారుగా వుండడమేఅర్థమో, తండ్రీ కొడుకులవావివారుగా వుండడమే అర్థమో, ఆలోచించవలసివుంటుంది. ఇందులో వక వరుడు కృష్ణమూర్తికి తమ్ముఁడున్నూ తక్కిన యిద్దరున్నూ కొమారులున్నూ. ఆయేపక్షంలో యిద్దరు తల్లికి మొగుళ్ళు కావలసివస్తుంది. యిదిన్నీ యిలావుండగా యించుమించు సమానవయస్సులోవుండే యీ కన్యకలకు సమానవయస్సులోవుండే భర్తలైతేనే అనుకూలదాంపత్యంలోకి చేరుతుంది కాని దాంపత్యం, లేకపోతే ముదురు మొగుడున్నూ లేతపెండ్లామున్నూగా వుండడం తటస్థించి రసాన్ని చెడగొడుతుంది. పోనీ యీ దాంపత్యాలేమేనా యిప్పుడు లోకంలో ధనాపేక్షచేత ముసలాడికి పసిపిల్లను కట్టిపెట్టే రకంలోకి చేరతాయేమో అంటే, అట్టివికావు. పరస్పరమున్నూ గుణవయోరూపాదులను పురస్కరించుకొని యేర్పఱచుకున్నవి. కృష్ణమూర్తికి తమ్ముఁడైన గదుఁడే పెళ్ళికొడుకులలో వకఁడుగా వున్నట్టయితే అతఁడు కృష్ణమూర్తికి యెంత కడగొట్టుతమ్ముఁడైనా ప్రద్యుమ్నాదుల వయస్సులోవాడు కాఁడని వారివారి జన్మసందర్భాలను విమర్శిస్తే తేలుతుంది. పచ్చిచెడి యెల్లో వయస్సు యించుమించులో సరిపెడదామన్నప్పటికీ వావి కుదరదు. ఆయా సందర్భాలు అన్యత్ర విస్తరించఁదలఁచుకొని వూరికే స్పృశించి విడుస్తూ వున్నాను.

దీనిమీద ప్రశ్నలు చాలావున్నాయి. (1) కృష్ణయాత్రికి గమం దనే పేరుగల రిమ్ముగే వున్నాయి గాని గమందనే రాయున్నాడా? (2) అయితే యీ తప్పు కవికులాగ్రేసరుడైన పింగళి సూరన్నగా రెందుకు చేసుదేమ? యిత్యాది శంకలను వచ్చిన సమాధానాలున్నా వున్నాయి. కృష్ణునికొమరు లెందరో, వారిల్లో ఆ వంశం యెంత అభి వృద్ధి చెందిందో అనంతాసంలో నాగసూమలలో యెన్నెందుకు వారి పేర్లు వుదాహరింపబడ్డాయో మొదలైనవాన్ని పైశంకలు చేయుట. యీవిధ సమాచారాలను వివ్యాఖ్యానం చేయించే గ్రంథస్థలు మూలాల్లో మన యింకా మనవేలని కాలోలను భాగవతంలో వుంది. ఒక్కొక్కగుణము యెంత వరకు పాటించెవ్వరో ఆలోచించి ఆ సంఖ్యానుబట్టి ఉపాధ్యాయుల సంఖ్యను గుణిస్తే సుమారు ముప్పై కోట్లైనా సంఖ్య తేలుతుంది. యీ ముప్పైకోట్ల యాదవకుమారులకున్నూ మూలపురుషుడైన కృష్ణునియొక్కయున్నూ ఆయన సోదరులయొక్కయున్నూ సమాశ్య అధికం వక అభివర్ణించినా వుండవలసి వస్తుంది. ఆ లక్షలో కృష్ణుడిసమాన్య వక పెద్యైనా "అక్షీణ" వుండరా? ఆ వేయి మందిలో గమందనే రాయుడుకూడా పినతండ్రివంటి వాఁడు వుండఁగూడదా? యిత్యాదికం వూహించుకోవాలి. యీలాటి అభూతకల్పనలు నాటకాలలో చాలావున్నాయి. అలాగ అయుక్తమైనవి కల్పించడానికి కారణం కొన్నిచోట్ల అధర్మాన్ని తొలగించడానికిన్ని అని పొడకడుతుంది. కొన్నిచోట్ల అవీ యివీ కాకుండా ఆ వస్తువు సహజం గానే మార్చినట్లున్నూ స్థూలదృష్టికి కనపడుతుంది. జానకీ పరిణయం, బాలరామాయణం, మొదలైనవి దగ్గిరపెట్టుకొని కూలంకషబుద్ధులైనవారు విచారణచేస్తే సంగతి సందర్భాలు తేలుతాయి. శ్రుతపాండిత్యం మాత్రమే వున్నవారికిగాని, నూటికి ముప్పైలయిదు వారికిగాని నాటకంలోవుండే కల్పనావిశేషాలు బోధపడక, కవి కథతెలియక పొరపాటుచేశా డనుకుంటారు. అట్టిస్థితిలో తర్కంలో మాట్లాడే పండితుల తారతమ్యాలు తురీయపాండిత్యం యెంతవున్నా శ్రీ రాజావారు గ్రహించడం తటస్థించేదేకాదు కాని— గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు ప్రయోగం చేశారో లేదో యెప్పుడికెఱుక— వారు

రక్షచేసి చూడడంవల్ల తాత్కాలికంగా గోపాలశాస్త్రుల్లుగారికి కల్గినకోపం ఉపశాంతమయింది; దానిలో అంతర్హితముంచే మనవి చేసుకొన్న సుబ్బన్న శాస్త్రుల్లగారి మాటలు తాత్కాలికంగా రాజావారికి తోఁచాయి. దానితో విశేషించి పండితాదరణంకల ఆ రాజన్యునకు పండితులంటే అసహ్యం కలిగింది.

పాండిత్యానికి పండితవర్గ లక్షణం ముఖ్యమయింది సత్యం. అట్టి సత్యాన్ని మన్నించేవారే అయితే గోపాలశాస్త్రుల్లగారు రాజావారితో "అయ్యా నేను ఆయుశ్శాస్త్రాలలో ప్రజ్ఞకలవాణ్ణి. సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారు వకటే తర్కంలో యావజ్జీవమున్నూ కృషిచేసినారు, అందువల్ల దానిలో వారిని సాక్షాత్తున్నూ గౌతముఁడో కణాదుఁడో అయితేనే తట్టుకోగలరేమో కాని ఇతరులు తట్టుకోరే" రంటూ కొన్నిమాటలు తత్కాలోచితంగా మనవి చేస్తే రాజాగారున్నూ సంతోషిస్తురు. సుబ్బన్నశాస్త్రుల్లుగారున్నూ "అయ్యా నాకన్న గోపాలశాస్త్రుల్లుగారే గొప్పవారు; యేమంటే: ఆయుశ్శాస్త్రాలలో పూర్ణ పండితులుగదా వారు?" అని చెప్పి స్తుతిచేసివుందురు. అలాకాక రసాభాసంగా లోటులు చెప్పుకొని కలహాన్ని ఆపాదించేలోపలోకి గోపాల శాస్త్రుల్లగారు దిగి, తమచేతాక పండితలోకానికంతకున్నూ తీరనికళంకాన్ని తెచ్చిపెట్టారని వ్రాయకతప్పదు. పాండిత్య మెంత వున్నప్పటికీ లౌకిక జ్ఞానం కొంతవుండాలి. యుక్తాయుక్తవివేకం కొంత వుండాలి. అప్పుడుగాని ఆ పాండిత్యం శోభించదు. యీ సందర్భాలన్నీ వున్నట్టు వక్కాణించదగిన పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారినే పండితమండలి యేకవాక్యంగా అంగీకరిస్తుంది. ముఖ్యంగా ఆ ప్రస్తావానికి సంబంధించిందే వక యితిహాసం వుదహరించి వ్యాసం ముగిస్తాను.

విజయనగరంలోనే శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు మహాపండితసభలో వేదార్థం చెపుతూవున్నారట. యెక్కడిదో సంశయంగా వున్నట్టు తోఁచి కాబోలు గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు, "బావగారూ! ఆ స్థలంలో మళ్ళా తెలియ్యలేదే" అని ప్రశ్నచేశారట. దానిమీద పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు—"బావగారూ, యీ చరవాయి మనవిచేశాక యుక్తులున్న సావకాశంగా తమరడిగిన సందర్భానికి జవాబు మనవిచేసుకుంటా" నని యుక్తిగా అప్పటికి

వాటుపని అభిపూర్తిగానానే, అంటే గంటలో వెనుగంటలో అన్న మాట. "యేమండీ పాపయ్యగారూ ! తాము యిందాకా అడిగిన సందర్భం ? అన్నారు. గోపాలశాస్త్రులుగారు ఆ సభలో వాక్యం పుచ్ఛరించి యిక్కడనే సేవగించవని చెయిమొత్తుకుంటుండగా పాపయ్యశాస్త్రులుగారు చెవుల మూసుకొని "నారాయణ, నారాయణ, నారాయణా" అంటూ మున్మారు ఉచ్చరించారట ! గోపాలశాస్త్రులుగారు వెలవెలపోయారట ! కారణమేమిటంటే : పాపయ్య శాస్త్రులుగారు వేదానికి యెంతపడకపోయినా అంతమట్టుకే ఆయా శాస్త్రా లలో కృషిచేసినారు. గోపాలశాస్త్రులుగారో : వేదంలో మహాంచెమో ప్రవేశం చేశారో లేదోగాని ఆయా శాస్త్రాలన్నీ సమగ్రంగా పనిచేసిన మహామహోపాధ్యాయులు. ఈ సంగతి మహావ్యుత్పన్నులైన పాపయ్య శాస్త్రులుగారికి తెలుసును. ఆయన అడిగినప్పుడే అకాండం జవాబు చెప్పే టట్టయితే "అక్కడి దెబ్బ" వారితోకి తింటి గోపాలశాస్త్రులుగారు. పాపయ్యశాస్త్రులుగారిని హోకించడం యేమాత్రమూ తప్పదు. కాబట్టి "అటునుండి నరుక్కు రమ్మన్నా" రని అప్పటికి మృదువుగానే తప్పు కొన్నారు. తిరిగి ఆ స్థలం అడగడంలో పాపయ్యశాస్త్రులవారి యుక్తి పూర్తిగా గోచరిస్తుంది. గోపాలశాస్త్రులుగారికి పుట్టిన పుస్తకంలో కొంత దోషంవుంది. యేమిటా దోషమంటే : యేదో గమనగాయ్యతోటి తింపి పాపయ్యశాస్త్రులుగారి వాగ్ధాటికి అడ్డుకట్టించి గొప్పసంపాదించాలనుకోవ డమే. పాపయ్యశాస్త్రులుగారు దాన్ని కనిపెట్టి 'యీ మనస్తాపం తగ్గించే వుపాయం యిదికదా' అని యీ యుక్తిచేశారు. శాస్త్రంలో కొంతపడితేనా పాపయ్యశాస్త్రులుగారు గోపాలశాస్త్రులుగారితో పోరాడతారేమోగాని వేదంలో గోపాలశాస్త్రులుగారు లేశమున్నా పనిచేయ లేదుగదా ? తక్కినవన్నీ వుం డంగా వుచ్చారణ లోనే అసలుగా స్వరవిషయంలో తప్పుపట్టుకుంటారు. ప్రస్తుతం జరిగిందిన్నీ అదే. ఒకవేళ 'గోపాలశాస్త్రులుగారు మహామంత్రి వేత్త—మహాకవిపిత—అమాత్యం వేదవాక్యాన్ని సరిగా ఉచ్చరించలేకపో యారా?' అని కొందరికి శంక కలగవచ్చును. ఉచ్చరించలేకేమి? ఉచ్చరించే వుంటారు. పాపయ్యశాస్త్రులుగారు సరియైనదాన్ని కాదంటారు, కావంటే

సమర్థించుకొనేశక్తి ఆభాగంలో గోపాలశాస్త్రుల్లుగారికి వుందా? "నహి సర్వః సర్వం విజానాతి" కదా? ముందు దురుద్దేశంపుట్టిన దెవ్వరికి? గోపాలశాస్త్రుల్లుగారికి. పిమ్మట దురుద్దేశంపుట్టడం పాపయ్యశాస్త్రుల్లు గారికి. వీరు విజ్ఞానికి ఛాందసులే అయినా ఆ షడ్దర్శనవేత్తను వోడించిన ట్లయింది. యథార్థం ఆలోచిస్తే వారున్నూ మహానుభావులే వీరున్నూ మహానుభావులే.

సామాన్యలోకానికి యీ ధోరణి పనికిరాదు. కాఁబట్టి యెంతవారైనా జయాపజయాలకోసం కొంత పెనుగులాడడం తప్పదు. యీ పెనుగులాట పూర్వం సర్వసమ్మతంగావుండేది. ఇది యీ జన్మంలోనేకాక వుత్తర జన్మానిక్కూడా సంబంధించివుండేదన్నట్టు శ్రీహర్షుఁడు (నైషధగ్రంథ కర్త) గారి తండ్రి శ్రీ హీరుఁడుగారికిన్నీ ఆయన బావమఱఁదికిన్నీ జరిగిన వాదోపవాదాలకు సంబంధించిన యితిహాసంవల్ల మనకు తెలుస్తుంది. దీని యందు పూర్వపురాజులకు యెంత ఆసక్తిన్నీ లేకపోతే—

"పగులఁగొట్టించి తుద్భట వివాదప్రౌఢి గౌడడిండిమభట్టు కంచుఢక్క"

అనే శ్రీనాథునిపద్యపాదం మనకు ఆదరపాత్రి మవుతుందా? శ్రీనాథుఁడు ఆంధ్రంలో గ్రంథాలు వ్రాసినప్పటికీ సంస్కృతంలో సామాన్యుఁడు కాఁడు. గౌడడిండిమభట్టు సంస్కృతంలో జయసూచకమైన కంచు ఢక్కా రూపమైన బిరుదచిహ్నం కలవాడు. శ్రీనాథుఁడేమో కవి సార్వభౌమ బిరుదాంకితుఁడాయె. యీ రెండుచిహ్నాలున్నూ రజోగుణప్రధానాలే అనడంచేత వీరిద్దరికిన్నీ వాదంపడింది. శ్రీనాథుఁడు జయించాఁడు. ఢక్కా పగులగొట్టించాఁడు. యిప్పటి నాగరికులే అయితే యెందుకీ పిచ్చివాదా లంటారు. అంటారేమిటి? అనేవారరారు. నిజపుచ్చరుని స్వార్థంకాకుండా పరార్థం యెంతగానో పోట్లాడుకుంటూ కోర్టుల్లో బల్లలుగుద్దుతూ వుండే వారినో — యిప్పటివారు లేశమున్నూ యెత్తుకోరు. అది "ఉదరనిమిత్తం బహుకృతవేషం" కింద జమకట్టుకుంటారు. పండితులలో కవులలో పెట్టుకొనే వాదాలైతే వీరు పూర్తిగా యేవగించుకుంటారు. కొందరు యేవగించుకోవ డంతో సరిపెట్టక తూలుమాటలున్కూడా వ్రాస్తారు. అయితే యీ పండితు

అలోకూడా కొన్ని లోపాలు లేకపోలేదు. యేవిషయమై వాదం ప్రారంభమయిందో దాన్నిగురించి మాట్లాడే యుక్తులు ప్రయోగించక, అవతలి వకరన్న లేమిలన్నీ, యితనికి స్వాధీనంచేయడం చేతగాదనిన్నీ, అవతలి దోషాలు వున్నవనిన్నీ యేమేమో యెంచడం మొదలుపెడతారు. ఎక్కువ వేరేనా యెందుచేతో కొందరికి సహించనప్పు నేమోకాని వైపరీత్యమైన అంగవైకల్యాలనుకూడా విద్యావిషయాల్లో యెత్తిపొడవడం పరమాసహ్యం అనడానికి సందేహంలేదు. పూర్వం మహారాజసభలలో యీ వాదోపవాదాలు జరిగేటప్పుడు యీలాటి అప్రస్తుతానికి అవకాశం వుండేదికాదు. యిప్పుడో? మహారాజులే చాలావరకు తగ్గిపోయారు. వున్నవారిలో యే వకరిద్దరోతప్ప పండితగోష్ఠికి చెవియొగ్గేవారు కనపడరు. అన్నిటికీ ఆధారం పత్రికలున్నాయి. ఆ పత్రికలలో కొన్ని కొంత మందివిద్వా విమర్శించి ప్రచురించేవి వున్నప్పటికీ యేవో మొదలుదాటితేనే చాలును కానవస్తుంది. అందుచే పండితులవాదాలు పూర్తిగా రసాభాసప్రాయంలోకి దిగుతూ వున్నాయి.

అప్పటి రాజులను గూర్చిన్నీ పండితులను గూర్చిన్నీ గురుముఖతః విన్నమాటలలో జ్ఞాపకమున్నంతవరకు యీ వ్యాసంలో యేకరువెట్టి వున్నాను. అప్పటికన్న ఇప్పుడు విద్య సర్వతోముఖంగా వ్యాపించివుండడం సర్వానుభవ సిద్ధమే. దాని వరస వేరేవుంది. ఇప్పటి విద్య ప్రస్తుతం రష్యాలో జరుగుతున్న సామ్యవాదంలోకి దిగుతుంది. అంతో యింతో విద్య వచ్చినవారు యిప్పుడు వేలకొలందిగా వున్నమాట సత్యం. అప్పటి విద్వాంసులవంటివాళ్ళు మాత్రం లేరు. చూడండీ యిప్పటివారి పాండిత్యాలేలావున్నవోను.

వకచోట, ''మహస్తరణులు'' అని పడడానికి బదులు ''మహాస్తరణులు'' అని అచ్చులో దీర్ఘంపడింది. దాన్ని సవరించుకోవడం చేతకాక వకరు ''గొప్పదైన ఆసనము కలవారు'' అని అర్థంవ్రాసియున్నారు. యీ అర్థంలో లేశమున్నూ యోగ్యతలేదు. ''మహః — తేజస్సుచేత, తరణులు — సూర్యులు'' అని కవి తాత్పర్యం. యీ తాత్పర్యాన్ని గ్రహించ

గలిగినవారే అయితే ఆ హారారంమీదవున్న బొల్లు ముద్రాప్రమాదమని గ్రహింపగలుగుతారు. గాని ఆ మాత్రం పిండితేనివారికి అది సాధ్యంకాదని వ్రాయనక్కరలేదు. యింకొకచోట—

"తనయుల సనయుల మనుముల ఘనముల మునిమనుమలనైతము" అనివుంచగా—"మనుమలన్" అనునది మహద్వాచకముగాన, దానికి "ఘనములన్" అనే అమహత్తును విశేషణం చేయకూడదంటూ వకరు వెక్కిరిస్తారు. యీ కాలపు పాండిత్యాలు యిలా వున్నాయి, "ఘనము— ఘనములు" అనుకోకపోతే, ఘనా–మా–లక్ష్మీః– యేషాంతే ఘనమాః, ఆఘనమశబ్దానికి ప్రథమైక వచనం ఘనముఁడు, బహువచనం ఘనములు, రాముఁడు రాములు అన్నట్లే అగుననిన్నీ, దాని ద్వితీయైకవచన బహు వచనాలు "ఘనమునిన్" "ఘనములన్" అవుతుందనిన్నీ తెలిసి కోఁడా లనివా రిప్పుడు కవులు కవులే కారు. ఇంకా యెవరో యెవరో యెవరో. ఆకాశంమీఁద వుండేవారు. దీన్నిబట్టి అప్పటిపాండిత్యాలకూ యిప్పటి పాండిత్యాలకున్నూ కల భేదం వ్యక్తంగావడంలేదా? యింకొకటి మచ్చుకి చూపి వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను.

"ఆత్మ ప్రభుతన్ సాగింపఁగాఁ బొచ్చెన్"

అనివున్నది పరచోట. "ఆత్మప్రభుతన్" అన్నది సిద్ధసమాసమును కాని "ఆత్మ" అన్నది గురువునావడానికి బదులు లఘువయిందంటో వకరు లిఖిస్తారు. యేమనుకోవేది? రేఫయుక్తమైనద్విత్వం పరమందుంటే పూర్వం వికల్పంగా లఘువవడానికి ప్రీదీకొన్నింతిప్పు లున్నాయి. అవి అప్పుడప్పుడు విస్తరింపవడమయింది. యిక్కడ ఆత్మ—తత్సమం, ప్రభుత— తత్సమం, రెంటికిన్నీ సాధ్యసమాసం చేసుకుంటే నవశంకా నహో త్తరంగదా? హరి ప్రభుత్వం–అంటే అది సిద్ధమున్నూ కావచ్చును,సాధ్య మున్నూ కావచ్చును. యీమాత్రంకూడా తెలియనివారిప్పుడు కవులు,మహా కవులు,చక్రవర్తులు, సమ్రాట్టులు, వ్యాఖ్యాతలు పాండిత్యానికి దుర్దశపట్టింది. అందుచేతనే నేను పట్టుతునవ వ్యావహారికభాషకొరకై దిగింది. దీనిలో వ్రాస్తే

చెప్పనే చాలుంటిదికదా! సలక్షణమైన భాషలో వ్రాసినప్పటికీ దాన్ని గ్ర హించడానికి తగ్గ శక్తిలేక చెప్పని అనవం చేలాగా చెప్పడని దీనిలో దిగాను. ఇదియిలావుండి పూర్వపువారి పాండిత్యాలున్నూ ఇప్పటి పాం డిత్యాలున్నూ హెచ్చు తారతమ్యమనిన్నీ. అప్పటి రాజాధిరాజులు సంపి తుల వాదోపవాదాలను వారి యుక్తులతోపాటు గౌరవించేవారనిన్నీ. అందు కే మాపిఠాపురం రాజావారున్నూ గోపాలశాస్త్రుల్లు గారిమున్నాగనున్నూ సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లు గారిమున్నాగనున్నూ వాదోపవాదాలు వినడానికి సభచేసి వున్నారనిన్నీ ముఖ్యంగా మనం తెలుసుకోవలసి వుంటుంది. అట్టి మహా రాజులేవుండే "పిడివాదాలు" చాలించేవారికింవారం తెలియుంటిగాని వ్రి దలపెల్లి లేకమున్నూ లేదు. మాతవ్యక్తంమండదివేనక శ్రీలత్ర కాలిలో వచ్చినవాదంలో

"వేదతలు ధర్మపత్నులు"

అన్న ప్రయోగాన్ని మేమిచ్చినప్పుడు "ధర్మపత్నులు" అనిదిద్దిరా మన్నవారి పిడివాదాన్ని సాగనీయని ప్రభువుండడం తటస్థించింది నాకు— ఇప్పుడు— "మనుజుల విభ్రాంతి" అన్న ప్రయోగాన్నిదిద్దిరామనే పిడి వాదాన్ని మాన్పించడానికి దగ్గ ప్రభు ఏడీ? లేడుగదా? లేదేమి, రాజు న్నా రెడ్డిన్నా వకటే, "రెడ్డెయ్య" వున్నాడు. ఆరెడ్డెయ్య ఎవరంటే: "ఆ ర్యావర్యుల రెడ్డెయ్య యశముగాంచె" ఈ రెడ్డెయ్య ప్రభువు మాకిప్పు డు దిక్కుగా కనపడ్డాడు. ఇది విషయాంతరం.

ఇంకా ఈ పిఠాపురపు గంగాధర రామారావుగారికి సంబంధించి న గాథలు కొన్నివున్నాయి. మరొకప్పుడు వ్రాస్తాను. వెనుక వ్రాసిన సంగతులలో "జుట్లు" విషయమై కొంతసవరణను పెండ్యాల వెం॥ సు॥ శాస్త్రుల్లుగారు వుపపాదించి వున్నారు. కృతజ్ఞతను పత్రికాముఖమున తెల్పి వున్నాను. కృతజ్ఞతా ప్రకటనానంతరం తలవని తలంపుగా మద్రాసుకు వెళ్ళడం తటస్థించింది. అక్కడ నదరు గంగాధర రామారావుగారికి దత్తత రీత్యా మనుమలున్నూ వారిపేరిటవారున్నూ నాతో చెప్పినారుగదా: 'మీరు నవతినాయనమ్మగారిని గూర్చి వ్రాసిన విషయాన్ని తాము సవతివల్లిగారికి

జరిగించవని విన్నా ' మన్నారు. అసలే జరగలేదని శాస్త్రుల్లుగారు లిఖించి వున్నారు. మాగ్రామంలో వెలంవారు పలువురున్నారుగాని వారిలో నా కన్న వయస్సు మించినవారిప్పుడు వక్కరున్నూ సజీవులుగాలేరు. నేను వ్రాసే సంగతులు శ్రీ మాతండ్రిగారి వల్లనేకాక మావూళ్ళోవుండే వెలమ వృద్ధులవల్లకూడా విని వున్నవి. మావూళ్లో జరిగిన "లక్ష-యేభై వేల" వాదమే కాదన్నారు శాస్త్రుల్లుగారు. దానికి ఢుండిగారు చెప్పిన శ్రీరంగంలో సంగతిని వుదాహరణంగా చూపివున్నాను. అదన్నీ సత్యమైవుండునుగాని మా గ్రామంలో మా వీధినే జరిగిన లక్ష-యేభై వేలు "విభూతిరుద్రాక్ష ధారణమున్నూ" అసత్యం కాదేమో అని యిప్పటికిన్నీ నాకు సందేహం. కమ్మగృహస్థు విషయంకూడా శాస్త్రుల్లుగారు అన్యథాకరించివున్నారుగాని అవి తగినంత యుక్తియుక్తంగా కనుపడడంలేదు. ఆయన్ని శ్రీరాజావారు అవమానించకనేపోతే ఆయనమేనల్లుళ్ళు శ్రీ రాజావారి విషయంలో కొందలు రౌడీలతో దౌర్జన్యాన్ని చూపడం యేలావస్తుంది? దాన్ని వస్తాదు వారించడం యేలావస్తుంది? యీవిషయాన్ని పురస్కరించుకొని కమ్మగృహస్థును రాజావారు ఖైదుచేయించడం యేలావస్తుంది? ఆయన ఖైదులో మృతి చెందలేదన్నంతవరకు సత్యమైతేకావచ్చునుగాని, లక్కినయావత్తున్నూ అసత్యమని నాకు విశ్వాసం లేదు. శాస్త్రుల్లుగారేనా నాయీడువారేకాని యెక్కువపెద్ద కారు. వారున్నూ ఆయీసంగతులు వినేవుంటారుగాని చూచి వుండరు. వారివినికినిబట్టి వారు సవరణను వుపపాదించివున్నారు. మునిగి పోయిందేముందని నేను నమస్కృతులతో స్వీకరించివున్నాను. శాస్త్రుల్లు గారి తాతగారిని గూర్చిన సహాధ్యాయిత్వం మొదలైన విషయాలమాటెట్లావున్నా అసలువిషయం అసత్యమని వ్రాయడానికి కారణాంతరమేమేనా వుండి వుంటునా అని నా కిప్పటికిన్నీ అనుమానమే. ఆ విషయం నేను. శతధా సహస్రధా విని వ్రాసిందికాని మరొకమాదిరికాదు. సహాధ్యాయుతో మరొకరో అన్న విషయం నేనే సంశయిస్తూ వ్రాసివున్నానుకదా ? వారి యెడల నాకు ద్వేషభావం వుండివ్రాసినట్లు శాస్త్రుల్లుగారున్నూ వ్రాయలేదు- మొత్తం మన యేలా అనుకోవాలంటే: ఆయీచరిత్రలు పలువురనోళ్ళలో,

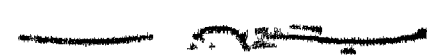
బడి పలువిధాలుగా మాటాడుకుంటూ యనుకోక తప్పదు. వాల్మీకి సీతా దేవి లంకలో నిరాహారిణిగా వున్నదని వ్రాశాడు. దేవీభాగవతంలో ఇంద్రుడు పంపిస్తూవున్న కామధేనువుపాలు ప్రాణధారణానికి గ్రహిస్తూ పుచ్చుకుంటూ వుండేదని వ్రాసివుంది. రామదాసు దేహంతో వైకుంఠానికి వెళ్ళేం దన్న వెళ్ళేటప్పుడు — "తరలిపోతాము చాలవియ్యకుండండీ:— యింక— మరలిజన్మాలెత్తము మహిలో నుండండీ:" అని గానంచేస్తూ పుష్పక విమానాన్ని అధిష్ఠించాడని భక్తులు గానంచేస్తూవున్నారు. చరిత్రకారులలో? రామదాసుగారిని వురి కాదోయను తీసినట్లు చెపుతారు. కాబట్టి వీట్ల సత్యాసత్య నిర్ణయం దాదాకష్టం. కొన్నిట్లువారేనా దాగా కనుక్కొని సమర్థ నను వుసపాదిస్తే అది మెప్పుదల ప్రచారం అవుతుందని మనవిచేస్తున్నాను. భోగవిషయాలు అంటే "సున్నకు సున్నా, హళ్ళకి హళ్ళీ" అంటే లోకం పూర్తిగా విశ్వసించటంలేదు కనక యింతగా మనవిచేసు కోవడం. యితీపల యీ సంగతిని కొంచెటితో సంప్రదించి నేనింతగా మనవిచేసుకుంటూ వున్నానుగాని వారి తాత్పర్యంతో కాదు. యిప్పటి నా వోపి కనుబట్టి, వాస్తవమైన ప్రమాణాలు యేవేనా తప్పులంటే నే బానిసత్వం సహించే స్థితిలో వున్నాను. అట్టి సందర్భంలో యెవరివల్లనో విని వ్రాసే వ్రాతల్లో యెవరో కావలంటే వాదం పెట్టుకుంటారా? పెట్టుకొనేది లేదు. మావూళ్ళోనే జరిగిన యింకొక శ్రీ వారి చర్యను కొంచెం వుటంకించి యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను.

మా కడియంలోవుండే గ్రామదేవతకు రంగువేయించవలసిందని రాజావారు తాతాదాసు తాండ్రి కొండయ్యగారికి ఆజ్ఞాపించారట. కొన్ని మాసాలు జరిగాక రంగుప్రసక్తివచ్చింది. యేకారణంచేతనో రంగువేయించడము జరిగిందికాదు. దానిమీఁద రాజావారు తాతావారుగారిమీఁద కారాలూ మిర్యాలూ నూఱుతూ వున్నారఁట. ఆకోపం చూచితీరవలసిందే కాని విని వ్రాసేవ్రాతలవల్ల అవగతం కాదని చదువర్లు తెలుసుకోవాలి. అట్టి సమ యంలో యెవళ్ళు గాని కిక్కురుమనకుండా వుంటే కొంతసేపటికి శ్రీ నృసింహమూర్తి కోపంలాగున దానంతట అదే చల్లారుతుంది. మళ్ళా

యెప్పుడైనా దగ్గరవుండే విదూషకులద్వారా తమ కోపాన్ని అభినయింప జేసి వారిని విశేషించి సత్కరించడంకూడా వుందని విన్నాను. ఆకోపాన్ని నిర్భయంగా రాజావారియెదుట అభినయించి బహుమానాన్ని గ్రహించిన రామభొట్లుగారి పే రిప్పటికిన్నీ ప్రసిద్ధిగా చెపుతారు. చెప్పేదేమంటే : అలా వారాలు మిర్యాలూ నూరుతో వుండఁగా వక నియోగిగృహస్థు ఉద్యోగాది సంబంధ లేశమున్నూలేని కడియం కాపురస్థుడు యేదో తాణాదారుగారి తరఫున కొంచెం సవరణ మాటలు మాట్లాడడానికి వుపక్రమించే టప్పటికి ఆ తాణాదారుగారిమీఁద వుండే దూఁకుడు యీ సంపన్న గృహస్థుమీదికి వచ్చి పూరిపిడుగు సామెతను జ్ఞప్తికితెచ్చినట్లు చెప్పుకుంటారు. అయీ కథలలోవుండే కోపవుసంగతులు వగయిరా మన మిప్పటి నాగరికతని మనస్సులో పెట్టుకొని చదువుకుంటే హృదయంగమంగా వుండవు. అధమం వక అర్ధశతాబ్దమైనా వెనక్కి వెళ్ళాలి. అంటే యీ సంగతులన్నీ ఆనకట్టకు పూర్వపుగాథలు. ఆనకట్టకట్టబడి రమారమీ నూరేండ్లు కావచ్చింది. అప్పటికింకా "నావిష్ణుః పృథివీపతిః" అనే సూక్తి అమల్లో నేవుంది. అప్పుడు రాజాగారు వచ్చేరంటే విష్ణుమూర్తి వచ్చినట్లే గ్రామం యావత్తు తలఁచేవారు. రాజుగారివల్ల సమ్మానింపఁబడనే అక్కరలేదు. అవమానింపఁబడితేకూడా కొంత గౌరవంగానే లోకులు భావించేవారు. యిందులో అతిశయోక్తి లవమున్నూలేదు. రాజుగారితో యేమాత్రం మాటలాడటం లటస్థించినా అదే మహామ్మేరువుగా భావించేవారు. ఆ కారణంచేతే ఆ గృహస్థు ప్రసక్తిగాని ప్రసక్తిలో దిగి కొంత అవమానం పొందడం లటస్థించింది. కాని, విశేషమైన అవమానం వరకూ రాలేదు. సామాన్యంతో తేలిందని చెప్పుకుంటారు. యింకా, లకుందాసు వేంకటాచలం అనే నాస్త్రామిను సంస్థానపండితునికి సంబంధించినవిన్నీ, దివాన్ వాదేప్రు చెలమయ్యగారికి సంబంధించినవిన్నీ, దిగవల్లి శివరావు దివాన్ గారికి సంబంధించినవిన్నీ, మామగారు శ్రీ యినుగంటి ప్రకాశరాయణింగారికి సంబంధించినవిన్నీ, గాథలుచాలావున్నాయి. అవకాశాన్ని పట్టి అప్పుడు వ్రాస్తానని మనవి చేసుకుంటూ ఇప్పటికి దీన్ని ముగిస్తాను.

వెంకప్ప సోమయాజులు

వీరు కోనసీమలో అయినవిల్లి అనే గ్రామవాస్తవ్యులు. బులుసు అప్పయ్యగారనే జగత్ప్రసిద్ధవిద్వాంసుల ప్రథమపుత్రులు. తండ్రిగారి వలెనే వేదశాస్త్ర గ్రంథములలో సమగ్రపరిజ్ఞానం కలిగి ఆ సేతుహిమాచల మున్నూ ప్రసిద్ధి చెందిన పుణ్యపురుషులు. అసలు బులుసువారి వంశము "బులుసులేని పట్టణమున్నూ బులుసులేని యజ్ఞమున్నూ లేదు" అనే సామెతకు స్థానమైనది. అందులో ఈ సోమయాజులుగారు అగ్రగణ్యులు. వీరి నగ్రగణ్యులందామంటే, తండ్రి అప్పయ్యగారి పేరునవలెనో, లేక జగన్నాథశాస్త్రులవారి పేరునవలెనో, పెమ్మరాజు పూర్ణయ్య సోమయాజులు గారి పేరునవలెనో తెలియదు. కాబట్టి మొత్తం ఆ నలుగురున్నూ వరుసగా వేద శాస్త్ర పురాణాలుగా ప్రకాశింపజేయుచున్నారు. అలా అయి నప్పటికీ ప్రస్తుతం మనం వ్రాస్తూవున్నది వెంకప్ప సోమయాజులుగారిని గూర్చి కాబట్టి వీరిని అగ్రగణ్యులనడంతో వాదించం అంటూ చెప్పి గావను కుందాం. "ప్రతానా ముత్తమప్రతమ్." యీ సోమయాజులుగారు ఆపాం దరీకాంతగ్రామస్థులై అనేకులచే యజ్ఞాలెన్నో చేయించడమే కాకుండా స్వయం గాకూడా చేసి చిరకాలం జీవించినపుణ్యమూర్తులై వున్నారు. ఆయాదేశంలో వుండే పెద్దపెద్ద శ్రోత్రులందఱున్నూ వీరివద్ద దీవిటీకిందవాళ్లే అని చెప్పుకోవడం నే నెఱుగుదును. వీరిచేత ఓనాట్లు తినని గ్రామమే లేదని చెప్పుకోవడం నేను స్వయంగా విన్నదే. నా బాల్యంలో వీరు జీవించే వున్నా కాని వీరి దర్శనభాగ్యం నాకు లభించలేదు. చరిత్రమాత్రం పలువురివల్ల విని ఆనందించడం తటస్థించింది. వీరు తండ్రిగారివలె నప్రతిగ్రహీతలు కారు గాని సుప్రతిగ్రహీతలు. అట్లయ్యును తృణీకృతబ్రహ్మపురందరులు.

తండ్రిగారి నప్రతిగ్రహీతృత్వాన్ని గురించిన గాథలు కొన్ని వున్నాయి. అందులో వకటి వుదాహరిస్తాను. వకరోజున వుదయం గుమ్మం అలుకుతూవున్న సమయంలో వీరి తల్లిగారిని తండ్రి అప్పయ్యగారు "ఈనాటి శాకపాకా లేమిటి" అని ప్రశ్నించేటప్పటికి ఆమె, యేమంది, ఇవ్వాళ్టం

పులుసూ ఇతిహాసలు కూరానున్నూ, అని జవాబు చెప్పినట్టున్నూ, దాని మీఁద అవ్వయ్యగారు ఆబిడ భావాన్ని గ్రహించి నీకేమాత్రమో ధనాపేక్ష వున్నట్టుగా తోస్తూవుంది అది యెంతవఱకో వకమాటుబయటపెడితే తెచ్చి యియ్యడానికి ప్రయత్నిస్తా నన్నట్టున్నూ, ఆ పట్టాన్ని ఆమె గుమ్మం అలకడానికి నీళ్లతెచ్చుకొన్న నిలువుచెంబుచూపించి దీనెఁడు వరహాలు తెస్తే చాలునన్నట్లున్నూ, అప్పుడే ఆచెంబుచేతఁబుచ్చుకొని అవ్వయ్య గారు దేశాంతర గమనాభిముఖులై కొన్ని ప్రయాణాలమీఁద హైదరాబాదు చేరుకొన్నట్టున్నూ అక్కడ వక బ్రాహ్మడు యజ్ఞంచేస్తూవుండగా కాక తాళీయంగా వీరా యజ్ఞసమయానికే అక్కడికి వెళ్లి యజ్ఞశాలలోకె వెళ్లి నట్టున్నూ, అక్కడ యేదో ప్రాయశ్చిత్తవిషయంలో శ్రౌతులలో శ్రౌతు లకు వివాదవచ్చి వాదించుకుంటూవుంటే, యీ అవ్వయ్యగారు కలగజేసు కొని "యిదమిత్థం" అని ఖండించి చెప్పినట్లున్నూ, దానిమీద వక శ్రౌతి విస్మేపడినారయ్యా నీవు చెప్పడానికి, అబ్బో! నీవేమో బులుసు అవ్వయ్య వయిపోయినావే అని సోల్లుంఠంగా మాట్లాడేటప్పటికె అవ్వయ్యగారు "అలాగేఅనుకోండి"అని జవాబు చెప్పినట్టున్నూ, తుట్టతుదకు వారివారు ముఖముఖాలు చూచుకొని, అవ్వయ్యగారే అని స్థిరపడేటప్పటికె, అవ్వయ్య గారిని ఆశ్రౌతులందరూ విస్తారంగా గౌరవించి, అప్పుడు గోలకొండ నవాబుకు దివాన్‌జీగా వున్నూ, దేవబ్రాహ్మణభక్తుఁడున్నూ, మిక్కిలి ఆస్తికుఁ డున్నూ అయిన పంపోలాలాగారికె విన్నవించేటప్పటికె వారుకూడా వీరి పేరు అంతకు పూర్వమే వినివుండడంచేత అవ్వయ్యగారిని విశేషంగా గౌర వించి తాము యేకోరికమీఁద యిక్కడికి వచ్చేశారో సెలవీయవలసిందని ప్రార్థించేటప్పటికి, నాకు యేకోరికా లేదు. "పంచమేఽహనిషష్ఠేవా" అన్నట్లు కాలక్షేపం చేయడమేనాకోరికగాని వేరేకోరిక లేశమున్నూ లేదని చెపుతూ, చేతులోవున్న చెంబును చూపి యింట్లో ఆడవాళ్లకోరిక యిట్టిది అని చెప్పేటప్పటికి దివాన్‌జీగారు యేదేనా జాగీరు యివ్వడానికి ఉద్యుక్తులుకాఁగా, వారు దానిని అంగీకరింపలేనట్టున్నూ, దానిమీఁద విధి లేక ఆ చెంబెఁడు వరహాలు మాత్రమే యిచ్చి పంపినట్లున్నూ. అవి తీసుకు

వచ్చి ధార్మికివ్వి అవి మొదలు సప్రతిగ్రహీతలుగానే వుండి కాలక్షేపం చేసినట్లున్నా, అందుచున్నా యిప్పటికిన్నీ చెప్పుకుంటారు. యింకా అచ్చయ్యగారి సప్రతిగ్రహీతృత్వాన్ని గూర్చిన యితిహాసాలు చాలావున్నా యి మచ్చుకు ఒకటిమాత్రం వుటంకిస్తాను.

ఇంక పాండిత్యం యేలాంటిదంటారా? "పిన్నప్ప చెప్పింది వేదం" అన్న సామెతకి కారణభూతులైన యింపిరిగంటి విశ్వపతిశాస్త్రుల్లు గారు అచ్చయ్యగారి శిష్యులే అన్నచో వారి పాండిత్యం యెట్టిదో చెప్ప నక్కరలేదు; అయితే అంత గొప్పపండితులుగదా శాస్త్రీ, అవధాని, సోమ యాజి. లోనైన బిరుదు లేమిలేకుండా ఒట్టి అచ్చయ్యగారే అనిపించు కున్నా రేమని ఒకశంక రావచ్చును. సోమయాజులు అనిపించుకోవడా నికి అచ్చయ్యగారు యజ్ఞం చేయలేదంటు. వేదశాస్త్ర శ్రౌతాలు వచ్చిన మహాపండితుండుగదా? ఆయన యజ్ఞం యెందుకు చేశారుకారు? అని మళ్ళా శంక రావచ్చును. యెందుకు యజ్ఞంచేయలేదో మనకేం తెలు స్తుందికాని, లోకంలో ప్రవాదమాత్రం, యీ కలియుగంలో ఆధానం వఱకు మాత్రం చేసి త్రేతాగ్నిసిద్ధిని పొందితే చాలునన్నీ, పశుహింసతో చేరిన తక్కిన యజ్ఞయాగాలకు పోగూడదన్నీ వారి యభిప్రాయ మైనట్లు పలువురు పెద్దలు చెప్పగా విన్నాను. ఇది సత్యమైతే కావచ్చు. యింక తక్కిన శాస్త్రివగయిరా బిరుదాలు ధరించడానికి అన్నె రావడం వల్ల ఒకదాన్నే బోధించే బిరుదాన్ని ధరించడం యిష్టంలేక అచ్చయ్యగారు అచ్చయ్యగారుగానే యావజ్జీవమున్నూ కాలక్షేపం చేసినట్లువిన్నాను. విన డంలో అసలు అచ్చయ్యగారే యీ విషయం యిట్టిదని యెప్పుడో స్వయ ముగా వక్కాణించారనికూడా విన్నాను. యిందులో సత్యమెంతో కల్పిత మెంతో: అది అల్లా వుంచుదాం. అచ్చయ్యగారు సాక్షాత్తూ రెండో చతు ర్ముఖుండు అన్నంతవఱకు అందరూ నిర్వివాదంగా ఒప్పుకుంటారు. ఒక రిని గూర్చి వ్రాసేటప్పుడు వేరొకరి ప్రసంగం యెత్తితే తేలదు. యిప్పుడు మనకథానాయకులు వెంకప్పసోమయాజులుగారు గాని వారి తండ్రి అచ్చయ్యగారు కారు.

వెంకప్ప సోమయాజులుగారిని కూడా వేదశ్రౌతాలకు సంబంధించిన గాథలు చాలా వున్నాయి. యీ వేంకప్పసోమయాజులుగారనేవారంటకదా:- యీ శ్రౌతపల్లకీ వకవైపు దండి మాత్రమే బుజాన్ని పెట్టుకొని నేనుమోస్తువున్నాను. రెండోదండి బుజాన్ని పెట్టుకొనేవాళ్ళు కనపడడంలేదనేవారంట. కాలకర్మదోషాన్ని బట్టి యిప్పుడీ విషయాలు ముచ్చటించుకునేవారు కూడా లేరుగాని శ్రౌతమంటే సామాన్యంగాదు. యిప్పటికీ యీ గోదావరితీరంలోనూ, కృష్ణాతీరంలోనూ, కావేరీ తీరంలోనూ, యింకా శ్రౌతవిద్య శేషించివుంది. పూర్తిగా నశించలేదు. వెంకప్ప సోమయాజులుగారే కాదు, బులుసువారందఱున్నూ వేదశ్రౌతాలు వచ్చికూడా ఛాందసులుగా మాట్లాడడం కాక యుక్తియుక్తంగా సభారంజకంగా మాట్లాడే నేర్పు కలవారని పలువురవల్ల వినివున్నాను. ప్రస్తుతానికి అంతగా అవసరం లేక వుదాహరించలేదు. గాని యెనభైయేండ్లవయస్సులో తిరిగి వివాహం చేసుకొనేనిమిత్తం తూర్పుదేశంలోవున్న జమీందారులను చూడడానికి వేంకప్ప సోమయాజులుగారు ప్రయాణం చేస్తూవున్నప్పటిగాథలు చాలా హృదయంగమంగా వుంటాయి. పెండ్లిచేసికొన్న పిమ్మట వక రాజుగారు యెకసెక్కెంగా, సోమయాజులుగారూ! అవ్వగారు చెప్పినట్టు వింటూవున్నారా? అని ప్రశ్నించినట్టున్నూ దానిమీద మన సోమయాజులుగారు యెకసెక్కెమాడిన ప్రభువుగారికి నసాళం అంటేటట్టుగా "రాజా? వక్కపిల్లవినమా? వక్కపిల్ల" అని యేడుసార్లు హిందోళను రెట్టించి జవాబు చెప్పినట్టున్నూ చెప్పుకుంటారు. యిట్లామాట్లాడడం ఛాందసులకో మిక్కిలి అరుదు.

ఈ వేంకప్పసోమయాజులుగారి తమ్ముడే మిక్కిలి సుప్రసిద్ధులైన పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు. అచ్చయ్యగారి ప్రతిష్ఠ సరేకదా! వేంకప్ప సోమయాజులుగారి ప్రతిష్ఠ విన్నారుకదా! యీ పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారి ప్రతిష్ఠనుగూర్చి యెంతని వ్రాయను? యీయన కుమారుడు ప్రకాశశాస్త్రుల్లుగారు తండ్రిని మించినవారు. యిటీవలకూడా వీరివంశం తామరతంపరగా విద్యాయశోధనాలతో భగవదనుగ్రహంవల్ల తులతూగుతూనే వుందిగాని, ప్రస్తుత

కాలానికి బొత్తిగా పనికిమాలినవనే హేతువు చేతఁబోలును అనా దానంగా వస్తూవున్న వేదశాస్త్ర ప్రారాలను వంశీయులు వదలుకొన్నట్లూహింపపోవాలి. ప్రస్తుతానుప్రసక్తంగా పావయ్యశాస్త్రుల్లుగారి ప్రసంగం వచ్చింది. ఈయన వేదశాస్త్రగ్రాహ్యాల్లో అన్నగారికిఁగాని తండ్రిగారికిఁ గాని దేశముస్నా తీసిపోయేవారుకారు. కాని శ్రౌతంలో అన్నగారిలాగు అనేక యజ్ఞాలకు పాత్రి పేటఁబట్టి అభ్యాసాన్ని చేసుక యేదో కొన్నిటికిమాత్రమే చేసి విరమించినట్లు వింటాను. ఏమయినా, శ్రౌతప్రయోగ విషయంలో ప్రాక్టీసు వేంకటప్ప సోమయాజులుగారి కెక్కువ. పావయ్యశాస్త్రులుగారో: హైకోర్టులాయరీ ప్యాసై కోర్టు కెక్కుడో కొలఁదినాళ్లు మాత్రమే వెళ్ళి విరమించిన శ్రీ రెంటాల వేంకట సుబ్బారావు పంతులుగారి వంటివారు. వేదార్థం చెప్పేశక్తి వేంకటప్ప సోమయాజులుగారికీ కూడా వున్నట్లే వింటానుగాని పావయ్యశాస్త్రుల్లువారివంటి ప్రజ్ఞ వారికే కాదు మెవరికీ లేదని వింటాను. విద్యార్థిత్వం పావయ్యశాస్త్రుల్లుగారికి కంఠపాఠా మేనఁట: ధర్మశాస్త్రాలన్నీ వాచోవిధేయంగా వుండేవఁట: మెంచని వ్రాయను వారి ప్రజ్ఞగూర్చి: యింక లౌకికజ్ఞానంలో యేప్లీడరిన్నా వీరికి రారఁట వారిముందు. వారు వేదార్థం చెప్తూవుంటే, అవతల మెంతో అందగత్తె, పాటకత్తె, అయిన వేశ్య అభినయిస్తూవున్నప్పటికీ ఆసభలోకి వెళ్ళక పండిత పామరులందఱూ వచ్చి వీరి సభలోనే కిక్కిరిసి వుండే వారఁట: యివన్నీ పెద్దలు చెప్పుకుంటూవుంటే విన్నమాటలు.

వారి కాలంలో యే బాల్యావస్థలోనో నేనుకూడా యేకావ్యాలో చదువుకుంటూవున్నప్పటికీ నా విద్యార్థిత్వమంతా పక్క కిదెప్పగ్రామంతప్ప తక్కింది గౌతమికి యీవలివడ్డున జరిగిందే అవడంచేత ఆ మహాపురుషుణ్ణి దర్శించడానిక్కాని ఆయన వాక్కును వినడానిక్కాని నోఁచుకున్నది కాక పోయింది. మా తిరుపతిశాస్త్రి అంతో ఇంతో కోనసీమ విద్యార్థిత్వము చేసినవాఁ డవడంచేత పావయ్యశాస్త్రుల్లవారి దర్శనభాగ్యమేనా అతనిక్కలిగింది. యేమైనా వారికాలంలో నేనుకూడా వున్నానని గర్వించడానికి మాత్రం నాకుకూడా అధికారంవుంది. యీ విన్నమాటలమీఁదనే వక

రాజసభలో పిచ్చాయి అభినయాన్నిగూర్చి మాట్లాడవలసివచ్చి యీక్రింది పద్యం నేను చెప్పఁగలిగాను.

తే. గీ. వేదమున కర్థము చెప్పఁ బృథివియందు
బులుసుపాపయ్యశాస్త్రి కే పోలుఁగాక
అభినయమొనర్చి పండితసభలనెల్ల
"హాయి" యనిపింప నొక్క పిచ్చాయి తగును.

యీలా పోల్చినందుకు ఆ సభలో పండితులు సమ్మతించక మామీఁదికి లేచారు. ఆ సభలో మాగురువు బ్రహ్మయశాస్త్రుల్లుగారు కూడా వున్నారు. మామీదికి లేచినపండితులకు సమాధానంచెప్పి మా మాట మేము నిల్పుకున్నాము. యీ విషయం యెఱిఁగినవా రీదేశంలో యిప్పటికింకా పలువురుంటారు. యింతకన్న యీ విషయాన్ని విస్తరిస్తే "రామాయణంలో పిడుకల వేట్లాట"గా వుంటుందని వదలుతూవున్నాను. ప్రధానం పాపయ్యశాస్త్రిలవారి వాఙ్మాధుర్యం సంగీతం వంటిది, అభినయం వంటిది — అంతేకాని "ఆస్నే చూస్నివషే, వషే ! చెవుడషే ! అష్లాగషే యేమిషే ? విస్నావర్జులవారి — బుట్టినష ! యీ విస్నాయి కిస్నారుషేః" వంటివిచారు అన్నది యిక్కడ ముఖ్యంగా గమనించవలసినవిషయం వాఙ్మాధుర్యం యిట్టిదని శాస్త్రమేమేనా రాదా ? వ్యాకరణం, పూర్వమీమాంస యింకా యితర శాస్త్రాలు వచ్చునాయె, యిఁక ఆయనకుసాటి — యీ లోకంలోనే కాదు స్వర్గలోకంలోనే అనుకుందాం — యెక్కడ దొరుకుతుందో ఆలోచించుకోండి చదువరులు యిన్నిటికన్నా సభారంజనకు వాఙ్మాధుర్యం ముఖ్యం. "వినా గోరసం కోరసః పండితానాం" అని పూర్వులే అనలేదు. అభియుక్తులు. గోరసం అంటే వాఙ్మాధుర్యం. ఇంత వాఙ్మాధుర్యం కలవారు కనుకనే పాపయ్యశాస్త్రిలవారు మహాకవిన్నీ, సంగీత సాహిత్యపారంగతులున్నూ, మహాపౌరాణికులున్నూ అయిన శ్రీశిష్టు కృష్ణమూర్తిగారితోకూడా వాదోపవాదాలు వచ్చినప్పుడు లోకులకు స్తోత్రపాత్రులు కాగలిగారు. పాపయ్య శాస్త్రుల్లుగారికిన్నీ శ్రీకృష్ణమూర్తిగారి

రిస్తే జరిగిన వాదోపవాదాలు ప్రత్యక్షంగా విన్నవారు నిన్న మొన్నటివారూ శ్రీ పిఠాపురపు సంస్థానములోనున్నా యితరత్రానున్నా పలువురు పండితు లుండేవారు. అందులో కొందరిని నేను ప్రత్యక్షంగా యెరుగుదును. పాపయ్యశాస్త్రులవారు సమయాలు సాన్యపత్రికా శాస్త్రుల్లగారివలె చేత త్యాగరాజులు: హేమంగా నామసదాంగా నస్యమునా వుండేవారట. వారు సిర్పాలపట్టికే ధరించేవారట వారి చేయిలోవుండే నాగబెత్తు పైభాగం నల్లగానే వుండేదట. వారి లోపలభాగం బహుసరిస్థితి కలిగివుండే దట. పండితులను ముఖ్యంగా పాండిత్యగౌరవం: లంబస్మృతిరదా: యీ శాన్ని లోకానికి తెల్పడానికే వారీ నల్లటి పాత్రను ధరించేవారేమోనని నే ననుకుంటాను.

వీరి చిత్ర చరిత్రలు నానావున్నాయి. ఒకటి రెండుదాహరిస్తాను. వీరకాశ్రీమహాస్త్రప్య లనుబంధించినో యేమో, మొదటినుండిన్నీ శ్రీ కృష్ణ కృష్ణమూర్తిగారికిన్నీ మన పాపయ్యశాస్త్రులుగారికిన్నీ విద్యావిషయంలో భిన్నాభిప్రాయా లుండూవచ్చేవట. పాపయ్యశాస్త్రులుగారికి వచ్చిన వేదం కృష్ణమూర్తిగారికిన్నీ వచ్చునుగాని యేమైనా వీరు కవితాభాగంలో ప్రధానంగా పనిచేయడంవల్ల ఆ విషయంలో పాపయ్యశాస్త్రులగారికి లొక్కువతారనడం సత్యదూరం కాదు. పాపయ్యశాస్త్రులుగారు కవితా విష యంలోగాని, సంగీతవిషయంలోగాని అసలు ప్రమేయమే లేనివారు. కాబట్టి యీ సందర్భంలో వీరికీ వారికీ తారతమ్య నిర్ణయం చేయనక్కర లేదు. కృష్ణమూర్తిగారు పిఠాపురపు సంస్థానంలో వకప్పుడు విజయవశము నిర్ణయములో సంస్థానపురోహితులద్వారా పాపయ్యశాస్త్రులగారి నధః కరిద్దామనే కుతూహలంతో పాపయ్యశాస్త్రులుగారి నిర్ణయానికి వ్యతి రేకంగా పురోహితుడిచేత వాదింపచేయడానికి పూనుకొని తాను కవి కనుక ధర్మశాస్త్రశ్లోకాలు రచనుగుణంగా పాతరాటాకు సంపుటాల్లో యెక్కించి రాజసభలో కనపరచేటప్పటికి శ్రీ రాజావారు పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారికేసి చూచి "దీని కేమంటారు" అని ప్రశ్నించేటప్పటికి శాస్త్రుల్లగారు "మహా ప్రభూ : శ్రీకృష్ణ సాహాయ్యమండి" అని శ్లేషగా జవాబు చెప్పేరట.

దానిమీఁద కృష్ణమూర్తిగారు పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారి పేరును శ్లేషిస్తూ "మహాప్రభూః పాపుఁడికి కృష్ణసాహాయ్యముండ"దని జవాబు చెప్పేరఁట. అంతతోకూడా పూరుకోక కుమారసంభవంలో శ్లోకాన్నొకదాన్ని యెత్తికొని ప్రస్తుతాని కనుకూలించేటట్టు అర్థం చెప్పి కాళిదాసుకూడా యిదే అభిప్రాయం కలవాఁడని చమత్కరించినట్లు చెప్పఁగా విన్నాను. యీగాథలన్నీ నాకు తూ. చా. తప్పకుండా వచ్చివున్నప్పటికీ గ్రంథవిస్తరభీతిచేత స్పృశించి మాత్రం వదులుతున్నాను. యీ పిఠాపురంలో వీ రిద్దఱికీ వైషమ్యానికి కారణం శ్రీ రాజావారు పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారికి పద్దెన్మిదిపుట్ల భూమి యివ్వడమున్నూ యీ సంగతి విని అంతకుముందు సుమారు పద్దెన్మిదేండ్లనాడు శ్రీ కాకర్లపూడి సంస్థానం విచ్ఛిన్నమయ్యేరోజుల్లో—

శ్లో. "త్రిస్థలీధ్వంసనార్థాయ ప్రవిష్టం నాయనత్రయం
తత్రైకస్తుకృతార్థోభూ దన్యౌద్వౌతు భవిష్యతః"

అని భావికాలాన్ని సూచనచేసి కాళహస్తి సంస్థానానికి సకుటుంబంగా వెళ్ళివున్న కృష్ణమూర్తిగారు భూసంపాదనేచ్ఛతో శ్రీ పిఠాపురం రాజావారి దర్శనానికి రాఁగా రాజావారు రు 500-0-0లున్నూ విలువగల సేల్జోడుమాత్రమే యిచ్చి సత్కరించడంవల్ల, నేనేం తక్కువవాఁడనా? పాపయ్యశాస్త్రుల్లు కిచ్చినట్లు నాకున్నూడా భూమి యేల యివ్వకూడదు? అనే యీర్ష్యతో రాజుగారికి తన గొప్పదనాన్ని చూపడానికి కృష్ణమూర్తిగారు రాజపురోహితునిచే పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారి నిర్ణయానికి అన్యథాగా చెప్పించారనిన్నీ దానిమీఁద పైన వుదాహరించిన శ్లేషప్రసంగం జరిగిందనిన్నీ స్పష్టమేకదా! యింకా యీ సందర్భంలో కృష్ణమూర్తిగారు శ్లేషగా చెప్పిన—"శ్లో॥రావురామనృపతౌ" అనే శ్లోకాన్ని వుదాహరించి చర్చింపవలసియున్నదీ మనకు ప్రధానం పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారిది కూడా కాక వేంకప్పసోమయాజులుగారి విషయ మవడంచేత వుపేక్షిస్తున్నాను. ప్రసక్తానుప్రసక్తమైనప్పటికీ పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారి చరిత్రకూడా కొంత మనకు ప్రధానమే అన్న అంశం ముందు వ్రాసే సంగతినిబట్టి చదువరులకు గోచ

తెస్తుంది. యింతకున్నూ పాపయ్యశాస్త్రులవారి వాక్చాతుర్యం మహాకవులను మహాపండితులను అను త్రిపుత్ర కృష్ణమూర్తిగారితో కూడా పోటాపోటీ చేయఁదగ్గదిగాని సామాన్యమైనది కాదన్నది ముఖ్యాంశం. ఇంకా పాపయ్య శాస్త్రుల్లగారి వాక్చాతుర్యానికి సాక్షిమైన గాథలెన్నో నేనెఱిఁగినవి వున్నాయి కాని విస్తరభీతిచే వుపేక్షిస్తున్నాను.

వేంకప్ప సోమయాజులుగారు పరులంగారు గొప్పవారే అయినను, వాక్చాతుర్యాన్ని బట్టియేమి, యితరు సభలలో అనేకవిధాల వేదార్థం చెప్పుతూ ప్రసంగించినట్లు లేదు. వీటిలో చెప్పదగిన పాపయ్యశాస్త్రుల్లవారికి వచ్చింది. యింతేనా కారణం యింకా యేమైనా వున్నదా అంటే మనకు గోచరించేది యింకొకటుంది. అదిన్ని — "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాభవం" అనేది. యేమైతేనేమి లోకంలో పాపయ్యశాస్త్రులవారి కున్నంతటిపేరు వేంకప్ప సోమయాజులుగారికి లేకపోయిందన్నది సర్వసమ్మతమైనమాట.

పాపయ్యశాస్త్రులుగారు అన్నగారియందు పరమభక్తి ప్రపత్తులతో వినయవిధేయతలతో సంచరిస్తూవున్నప్పటికీ, తమ్మునియందు విస్తారంగానే వైన సంగతినిబట్టి వేంకప్పసోమయాజులుగారికి అసూయ పుట్టడం తప్పుంది కాదు. అసూయ పుట్టినట్లు మనకు యేలాగ తెలుసునంటే, అది పుట్ట కుండానే వుండాలిగాని పుట్టిన తర్వాత పైకి రాకుండా వుంటుందా? విన్నమాటలు సుమండీ! వీనిలో యెంత సత్యముందో, యెంత అసత్యముందో! లోకులు చాటుతుండే గుంపులో కల్పనచేస్తారన్నది సత్యమే అందాము. యెవరో ఎవరితో వేంకప్పసోమయాజులుగారిని చూపించి ఎవరితో చెప్పుకునే విషయంలో, 'వీరే వేంకప్ప సోమయాజులుగారు' అనిచెప్పి వూరుకోక 'పాపయ్యశాస్త్రుల్లగారి అన్నగారు' అనికూడా ఆమాటను తోఁకగా తగిలించారఁట! దానిమీఁద వేంకప్ప సోమయాజులుగారు తోఁకత్రొక్కిన తాచు లాగులేచి "యేమీ?.... పాపిగాఁడి అన్నగారనక పోతే అచ్చయ్యగారికొడు కనిపించుకోడానికి తగనా? అని పెద్దగా మండిపడ్డారఁట. యిది యితరుల కల్పనే అయితే పరిశీలించ నక్కఱలేదుగాని నిజమే అయిన పక్షానికెంత

చర్చించవలసి వుంటుంది. అంతగొప్ప పండితుఁడుగదా, ఆయన తన తమ్ముఁడి యందు అంత అసూయగా వుండడం తటస్థిస్తుందా అన్నది యిక్కడ విచారణీయం. అయితే యిది యశోవిషయం కాఁబట్టి, తండ్రిని కొడుకు సహింపఁడు, కొడుకును తండ్రి సహింపడు అన్నదిన్నీ లోక ప్రసిద్ధమే. "సర్వత్రజయ మన్విచ్ఛేత్" అన్నదానిలో "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయం" అనివుండడంచేత వక పుత్రుణ్ణిమాత్రమే మినహాయించవలసి వుంటుందికాని తదితరులను మినహాయించవలసి వుండదు. తమ్ముఁడు కూడా కుమారుఁడివంటి వాఁడే అనుకోవడానికి "పితృసమోజ్యేష్ఠః" అనేది సాయపడుతుంది. కాని అంతమాత్రంచేత లాభంలేదు. దానివల్ల తమ్ముఁడియందు వచ్చే పుత్రత్వం ఆరోపిత పుత్రత్వం అవుతుందిగాని సాక్షాత్పుత్రత్వంకాదు. "పుత్రాదిచ్ఛేత్తు" లోవుండేపుత్రత్వం సాక్షాత్పుత్రత్వమేకాని మరొకమాదిరిది కాదని అనుకోవడానికి అనేకాధారాలున్నాయి. కాని గ్రంథవిస్తర భీతిచే వుదాహరించ లేదు. సాక్షాత్పుత్రుల విషయంలో కలిగేపరాభవాన్ని ప్రతితండ్రి సంతోషపూర్వకంగా స్వీకరిస్తాఁడనే అంశం సర్వజనసమ్మతమే. అందుచేతే శ్రీరామునకేమి, అర్జునునకేమి, అట్టి పరాభవాన్ని సంఘటించారు మన పూర్వకవీశ్వరులు. ప్రస్తుతంమనకు కావలసింది, వేంకప్ప సోమయాజులుగారు యెంతోప్రాజ్ఞులై నప్పటికి, తమ్ముఁడు పాపయ్యశాస్త్రులుగారి శ్రేయస్సును కోరేవారై నప్పటికీ, ఆయనపేరు ద్వారా తమపేరు పయికి రావడానికి సుతరామున్నూ వప్పుకోరేమన్నది.

దీన్నిగురించి విచారిద్దాంకొంత. వకవేళయీపాపయ్యశాస్త్రులుగారు తమ్ములు మాత్రమేకాక శిష్యులుకూడా అవుతా రనుకుందాం. అప్పుడేనా అంగీకరిస్తారేమో ? లోకంలో యిప్పుడు మఱికొంచెం ధోరణ్ణిఁబట్టిచూస్తే శిష్యుఁడిద్వారా తమపేరుకు వచ్చే ప్రసిద్ధినికూడా అంగీకరించరనే చెప్పవలసివుంది. అయితే మురారి మహాకవి—

"స్థానే స్వశిష్యనికరైరపి నియుజ్యమానా
విద్యాగురుం హి గుణవత్తర మాతనోతి"

అన్నాడుకదా!– నాకి గతేమిటి?– అంటారేమో ! నాకిగతికేమి ? అట్లు వారొప్పుకోకపోయినా లోకంఒప్పుకోవడం మానుతుందా యేమి? ఫలానావారి మూలాన్ని యీయనకు గౌరవం వచ్చిందని ? నాన్నివరాంట గలరు? లోకాన్ని మాయచేయడానికి మానవుడెన్నివేషాలు వేయగలండు? లోకజ్ఞానుండా వున్నవారు విద్వాంసులలోనే ఎక్కువగా వున్నారుగాని ప్రాకృతజనంలో చాలామంది వున్నారు. ఒక వ్యక్తి కోర్టులోనూ సంఘంలో నీపేరు చెప్పవలసివచ్చేటప్పుడు, నేను ఫలానా వల్లప్ప యొక్కణ్ణి జవాబు చెప్పినట్టు వింటాము. అదివారాలా చెప్పేవానిద్వారంగ యింటిపెత్తనమంతా నడచేగా నిర్వహిస్తూ ధర్మకార్యాలుచేస్తూ మనువు మర్యాదలకు లోటుచేయకుండావ ర్తిస్తూవుండడంవల్ల తనపెండ్లాముకు యెక్కువపేరువచ్చిందని యెరిగి ఆశ్రి యిస్తే తనవిగానే భావించుకోవడం తప్పు పేదొకటి కనపడదు ! యేదో ఛటార్రీలు వద్దం చెప్పుతూ వుంటారు.

కోటసింగరాజు మాటవాసికాని గంగమాంబచేత ఘనతకెక్కె–
గంగమాంబ పెద్ద గయ్యాళిదై తేను, సింగరాజు యేమి సేయగలడు?

అని. దీన్నిబట్టి ఆ సింగరాజు కోపగించుకొన్నట్టుమాత్రం విదితం చేసు. తనకు పేరుప్రతిష్ఠలు తేవడ్గ మహాపురుషిని భార్య దొరకడం కూడా పెద్ద అదృష్టాలలోదేకదా! అలాగేవారాల సీతమ్మగారి పేరెట్టు కుంటారుగాని, భర్తకోగన్నగారిపేరు మందినా చెప్పుకోరు. కోగన్న గారువ్యవసాయమో వేదాయమో చేసి యింటిపదార్థం తెచ్చి సమృద్ధిగా యింట్లోవేస్తేనేకదా సీతమ్మగారు వచ్చేఅతిథిఅభ్యాగతులను ఆదరించి వడ్డించి కీర్తిసంపాదించింది ! అయితే అంతదాకా లోకాని కవసరం లేదు, శీఘ్రంగా ఉపస్థితమయే విషయాన్నిబట్టి చెప్పుకుంటారు. కాబట్టి పాపయ్య శాస్త్రుల్లుగారి పేరు వేంకప్ప సోమయాజులుగారి పేరుకంటే శీఘ్రంగా ప్రతివాడికిన్నీ మనస్సులో స్ఫురిస్తూవుండడంచేత లోకులు సోమయాజులుగారిని పాపయ్య శాస్త్రుల్లుగారి అన్నగారనుకోవడం ఎటస్థించిందికాని లేకపోతే శాస్త్రుల్లుగారినే సోమయాజులుగారి తమ్ముడని చెప్పుకొనేవారు. మహానది ప్రవాహాన్నైనా ఆపడానికి పూనుకోవచ్చునుగాని లో

కప్రవాహాన్ని ఆపడానికి పూనుకోవడంవెట్టిపని. హైదరాబాదా సికిందరాబా దాలకు మధ్యవున్న పెద్దతటాకంపేరు 'హుసేనుసాగరం'. యీహుసేను నైజాంరాజ్యాన్ని పాలించిన నవాబులలో వాడుకాడు సరిగదా మంత్రులలోవాడుకూడా కాడు. సామాన్యమైన నౌకరీ చేసినవాడైతే కావచ్చు. యేనవాబు రోజులలోవాడో కూడా మనకు బాగా తెలియదు. ధన దరిద్ర్యాలిచ్చి తవ్వించిన ప్రభువుపేరు రాక యీహుసేనుకు పేరువచ్చింది. యేమనుకోవాలి ? ఆపేరుతీసివేయడానికి ప్రయత్నిస్తే యేమేనా లాభం వుందా ? "పుణ్యై ర్యశో లభ్యతే" అనియిదివరకే వ్రాశానుకదా !

యింకొకటి అంతయీ యెఱిగిందే వుదాహరిస్తాను. హరికథాచతురానను డనదగిన నారాయణదాసుగారిని యెఱగనివారు లేరుగదా. ఆయనతోకూడా తాటితో దబ్బనంగా వెనుక పాడుతూవుండే ఆయన అన్నగారిని కూడా లోకంయెఱిగేవుంది. యీ అన్నగారే సర్వవిధాలా ఆదాసు గారిని యుక్తమార్గంలో పెట్టి కథాకాలాక్షేపం చేయించే హంగుదారుడని దాసు గారే వప్పుకుంటారు. సంగీతంలో దాసుగా రెంతవిజ్ఞులో అంతవిజ్ఞులు అన్నగారున్నూ అయివుంటారు. కాని లోకం యీమాటకు యెంతవఱకు అంగీకరిస్తుందో చెప్పజాలను. అన్నగారిగాత్రం సన్నవిడిగా మధురంగానే వుంటుంది. దాసుగారి గాత్రం ముదురుగా జంటోరాగా కొంత మోటుగా వుంటుంది. యిద్దఱున్నూ యేకగర్భజనితులే కనుక ఆసృష్టికర్తసృష్టి చేసేటప్పుడు గాత్రస్వరాన్ని నిర్మించేటప్పుడు సరిగా యేర్పాటు చేయాలనుకొని యీయన గాత్రంలో వేయవలసిన సామాగ్రినికూడా పొరబాటున ఆయన గాత్రంలో పడవేసేదేమో అని నాకు తోస్తుంది. లేకపోతే తమ్ముడి గాత్రం,'శంభో' అనేటప్పటికి మూడుకోసులుదాకా ఉఱుము ఱిమినట్లు ప్రతిధ్వనివ్వడమేమిటి ? అన్నగాత్రం అంతంతలోనే అంతరించడమేమిటి? యిట్టి సందర్భంలో వక సభలో వక కొంటెరసజ్ఞుడన్నాడటకదా: 'యేమంటోయి దాసుగారూ ! యేదో కొంత డబ్బుపెట్టి టిక్కెట్టు కొనుక్కొని రానేవచ్చాం. ఆయనచేత పాడించడం మానిపిస్తే యింకా కొంత దబ్బిచ్చుకుంటాం మీ' కన్నాడని చెప్పగా విన్నాను. "లోకులో

వారిలో "పాణిని మెప్పించగలము" అనిమాత్రంచేత అన్నగారు నాకు గారిమీద లోకాలు పెట్టుకున్నట్టు మాత్రం వినలేదు. ఆయన గ్రంథం మేలాటిదో ఏమిటేది వివరించుకోండి.

అయితే మన కథానాయకుడు సోమయాజులుగారు నాయనగారి అన్నగారిమాత్రం గ్రాహ్యులున్నారా ? మహావిద్వాంసుడు కదా. అంతే మేమనుకుంటాము. వారివాక్యం వదరాత్రుడుగావుంటుంది. విద్యా విషయం ఉన్నావుండనంది. ఏ మహాపండితుడో, లేక పసిపిల్లడో ప్రస్తావించుకొంది. అటువు అత్తవారింటికి వెళ్ళేవు. అక్కడ ఆ వూళ్ళో వుండేపెద్దమనుష్యులు చాలా ప్రాయికొంత్రాయి ? మన పెద్దమనిషి మొదటే అంటారు. అంతమాత్రంచేత వనమేమి ప్రతిష్ఠలకు భంగం వచ్చినట్లాలో చింతించేదేముంది ? యుక్తులకేమి. యెన్నైనా చెప్పుకున్నా. వినవి కావలసినవారికిన్ని వుంటుంది. కాదని అనుకునేవారికిన్ని వుంటుంటుంది. యేమైనా, యెక్కడేనా దావాలంటే చెప్పుకుంటాము గాని మంగళోప్పనిప్పు మాంత్రిం అంటే చెప్పుకోదగిన లేవన్నా(వన్నలోనో_తై మొంగను వారిలో? సోమయాజులుగారు యిమ్మని కోరుకున్నారు కల్పించారా కోకవారి అయినప్పటికీ, ఆయన మీదుగ్రారా చదువుచు పైకివచ్చినట్లు మాట్లాడితే అందరు అంగీకరించారు. ఇందుకు వాల్మీకి రామాయణంలోని —

"అగస్త్య భ్రాతరం" అన్న వాక్యం పూర్తిగా తోడ్పడుతున్నది. అగస్త్యులవారిపెద్దే ఆయన అన్నగారుకాదా మహా తపస్విమేదా : అయితే అగస్త్యులవారుచేసిన ఘనకార్యాలు వింధ్యపర్వతస్తంభనం. సముద్రోదకపానం వాతాపిజీర్ణం కథవగయిరాలవల్ల యెక్కువ లోకానికి చిరపరిచితులై వుండడంచేత పెద్దపేరుకలిగివున్నారు. అన్నగారో! అట్టివారుగా లేరు. దానికి యెవరేంచేస్తారు ? దాన్నిబట్టి వాల్మీకిమహాకవి ఆ ప్రకారము ప్రయోగించాడు. అప్పుడు మొదలు యిప్పటివరకున్నూ అది అప్రయోజకుండికి పర్యాయపదమైపోయింది. దాన్నిబట్టి సోమయాజులుగారికి కోపం వచ్చింది. దీన్నిబట్టి యిదిన్ని సమర్థనీయంగానేవుంది. కానిప్పుడు యీ వికల్పాలకేమి ? బులుసువారి వంశంలో అంతా మహావిద్వాంసులే అన్నది

మనకు రావలసింది. అందులో వేంకప్పసోమయాజులుగారు, అష్టేతిబోధా హారణ ప్రచారణములుగల మహావిద్వాంసులు. ఆ పుణ్యపురుషుణ్ణి గూర్చి అలాగే యింకో ముచ్చటించుకోవడంవల్ల మనం కూడా ధన్యులం. యింకా వీరిరండిగ్రారిని గూర్చిన్నీ, తమ్ములు పాపయ్యశాస్త్రిలవారిని గూర్చిన్నీ, వారి కొమాళ్ళు పరికాశశాస్త్రుల్లుగారిని గూర్చిన్నీ యెంతో వ్రాయవలసివుంది. ఆ వ్రాయడం పరిత్యేకించి ప్రత్యేకించి శీర్షికలు పెట్టి వ్రాయవలసిందేకాని "సర్రాజు పెళ్ళికో గుర్రాజుకొకపోంచ" అంటే తేలేదికాదు. కాబట్టి మరిసకప్పుడు వ్రాదామని యిప్పుడింతటితో ముగిస్తూ వున్నాను.

ఈ తి బా ధ లు

శ్లో॥ "అతివృష్టి రనావృష్టి ర్మూషకా శ్శలభా శ్శుకాః
అత్యాసన్నాశ్చరాజాన షడేతా ఈతయ స్స్మృతాః"

అంటూ ఈతిబాధలను పూర్వులు ఆరింటినిగా పరిగణించివున్నారు. యీ ఆరింటిలో పరిత్రివాక్కదానిహోనున్నూ మరికొన్నింటికి లంతర్భావం చెప్పవలసివుంటుంది. అలా చెపితే దొంగలబాధ, దోమల బాధ, రోగబాధ, పగయిరాలుగూడా కలిసివస్తాయి. అసలు శ్లోకానికర్థం వ్రాసి వ్యాఖ్యానం చేస్తాను—

'అతివృష్టిః' అంటే అదిసీనియాలోలాగ విశేషించి యెప్పుడూవర్షాలు పరియడం. దీనివల్ల ముఖ్యంగా ఆ చెట్టుపీడనూ ఆ చెట్టుపీడనూ సంసారాన్ని వెళ్ళబుచ్చుకొనే ఆగర్భభిక్షాటక జనమున్నూ, పశువులున్నూ, పక్షులున్నూ మిక్కిలి కష్టపడవలసివస్తుంది. వ్యవసాయానికిహూడా యిది చాలా అపకారకమే కాబట్టి లోకానికి యిది మిక్కిలీ పీడాకరమని వేరే చెప్పవలసివుండదు. 'అనావృష్టిః' అంటే? దత్తమండలం వగయిరా ప్రదే

కాలంలోగా అనరే వస్త్రాలు యెగేసుకు. అదేవ్యక్తిన్ని ఒక్క విస్తరి ఒంటిపై చినిగిన్నా కొన్ని వస్త్రాలు. నల్ల ఏర్పరిచే దేవు. 'మహాత్మా' దీన్ని గురించి వ్యాసాంతమందు విస్తరించ దలచి యిక్కడ వ్రాయలేదు. 'మహా' చిలకలు. ఏలాలంటే? వచ్చే చింతనే అనుకోవద్దుటలేదు. పక్షిరాజులు పక్షం ఒకరికూడా మనిషెన్నుకుండానూ పిల్లలోనూ కూడు లేదట. యిది స్వాత్తిగా పుట్టిందే పంచారని సర్వాత్న వారిలోనూ లోనే నానుండేది ముఖ్యమైనదాన్ని సాగదీస్తుంది. అప్పుడు 'కలహా' అనే పదం యిప్పుడుంటేను. "నాకేమి తెలియదు?" అనేవి చెప్పాలంటే యిగేటివి కనుక చిలుకలు మనుషులా పక్షివాటి అంతర్యాసం చెప్పినా చెప్పవచ్చు. పక్షివాటంటేనూరదా యీమనివారి సమ్మానానికి పెట్టింది పేరు. "ముదిరిన పండు" అనగా చెప్పిన చెప్పుకోనవసరంలేని యిప్పటి మనుషుల 25 యేళ్లవయస్సుకు మించి పెద్దవారవటం జరుగుతోంది. 25 యేళ్లనాడు పోట్లాడుకునేవాళ్ళు అప్పుడాలకొలుపునావో మనుషులు కూడా వాడిపోయినట్టు ప్రమాణంలో వృద్ధులు మనుష్యులు కొన్నింటిని అక్కడుంచి ఆకాశంమీద పుష్పించేవి కాలచక్రంపై. ఘాయిమీద వాటినుంచేవు పరిశీలనాలయమున్నా మనుమాడుంచేసి ధర్మంపాటుచేసి వదలిపెట్టారు. అవి సంచరించినంతట్లో దేశములో వృద్ధ దేలప్పు "అయ్యవార్లంగారి నట్టిల్లు" క్రింద మాటిపోయారు. వారి పిల్లలందరూ కలిపితే సుమారు 24 గంటల కాలం కంటే యెక్కువ వృద్ధులుండేరు. యిది యెందుకు వృద్ధ పలని వచ్చిందో? అంతల్లోనే యిరవై లోకాలవారిని పాడుచూడాన్నె వెంటనే సహించదాని కారణమేమో? అని ప్రశ్నవేసుకుంటే మాదగ్గిర జవాబు సుఖసుఖాల తేలదు. యెక్కువ పరిశీలనతో ఆలోచించిచూస్తే మనుష్య జీవితానికి మాదగ్గిర యుండదన్నవత్తిమోయిన మేం కనుమనుండిః అందులో స్వోదర పోషణకోసం పరాపకారమే నిత్యవ్రతంగా ప్రవర్తించే వాళ్ళ జీవితాన్ని గురించి వేరే చెప్పనే అక్కరలేదు. అందులోనున్నా పూర్వజన్మకృత సుకృతంవల్ల యేవోరాజకీయాధికారం పట్టి, ఆలధికారాన్ని లంచగొండితనం కింద వినియోగపరిచే పుణ్యజనులు యీ మిధలల జీవి

తంలో తమజీవితాన్ని పోల్చి చూచుకుంటే వెంటనే ఆదుర్వృత్తి వదలక పోయినా కొంత పశ్చాత్తాపమేనా కలిగితీరుతుం దనుకుంటాను. వీట్లని యిందుకోసమే భగవంతుడు లోకానికి పంపిస్తుంటాఁడేమో ? మిడతల దండు 25 యేళ్ళనాడు చూడడమైంది. రామదండు సుమారు 50 ఏళ్ళకు పూర్వం చూచాను. అది యెక్కడ పుట్టిందో తెలియదు. వొకవూరునుంచి యింకోవూరు రావడమున్నూ, వచ్చేటప్పుడు తోవపక్కనువుండే చెట్లూ చేమలూ విఱిచి పాడుచేయడమున్నూ చూస్తే రామదండు అంటే కోఁతులు కనక ఆపేరు సార్థకపఱుచడంగా కనపడింది. ఆయాగ్రామాల్లో సంతర్పణలూ సమారాధనలూ అనుభవించడం, ఆవూరివాళ్ళద్వారా యింకోవూరు సమీపంలో వున్నది వెదుకుతూ వుండడం యిదేప్రకారం "గతానుగతికం"గా కొన్ని మాసాలు జరిగింది. దీనిలో వక్క విశేషంమాత్రం వుంది. అది శ్రీరామనామస్మరణ. యిది అంటే యీ దండు చిగురుకు యేవూళ్ళో అంతరించిందో మాత్రం తెలియలేదు. యెక్కడపుట్టిందో ? అంతకు ముందే తెలియదు. దండుశబ్దసామ్యం వుండడంచేత దీన్ని యిక్కడ వుటకెంచవలసివచ్చిందే కాని అంతో యింతో వీధి పక్కని వుండే చెట్లకొమ్మలను తప్ప యితర సస్యాలకు మిడతల దండువల్ల కలిగినట్టు యీ రామదండువల్ల లేశమున్నూ నష్టం కలిగినట్టు లేదు. యింక "అత్యాసన్నాశ్చ రాజానః" అంటే ? మిక్కిలీ సమీపంలో, అనఁగా తన యింటికి దగ్గిఱిగా వుండే రాజులు లేదా ? రాజానుగ్రహపాత్రులైన రాజపురుషులు. వీరు కూడా యీతిబాధలలోకే చేరతారా ? అంటే ? వినండి. నా చిన్నతనంలో పదేళ్ళవయస్సుపిమ్మట సుమారు వక పుష్కరకాలం ఫ్రెంచిటవును యానంలోనే వెళ్ళింది. ఆ వూళ్ళో కీ॥ శే॥ శ్రీ మన్యం మహాలక్ష్మమ్మ జమీందారురాలు నివాసంగా వుండడంవల్ల యెన్నో వైదికానికి సంబంధించిన పుణ్యకార్యాలు వారి మేడకు ఎదురుగా వుండే సత్రంలో తఱుచు జరుగుతూ వుండేవి. దేశంలో ప్రసిద్ధులైనవారు వచ్చి నవరాత్రోత్సవాలల్లో శాస్త్రీయంగాన్నూ స్వస్తి వగైరాలు పరస్పర గాత్రాలుకల్పి ఉచ్చైస్స్వరంగా చెప్తూవుండేవి తెలిసినా తెలియకపోయినా విని సంతోషించడానికి బదులు

ఆ సమయస్ఫూర్తితోనే నిరాటంకంగా వుండే పోలీసువారి ఆమోదపూర్వక పనుల సహాయంగానిచ్చారు మరియు వింటూ "సిగరె"గా నిషేధించడం నేను చాలా మెచ్చుకుంటాను. అత్యాధునికమైన రాజులగా వుండే వుండే చిన్న కొంచెంమాత్రం మాదిరివారు. దీన్నిబట్టి యింకా వుండే చిన్నలను మనుషులు గ్రహించుకోలేరు. పూర్వపురాణాల ప్రకారమైన్ని కథలు పట్టించుకోవడము 'సిరి' మరియు పట్టించడం అంతమాత్రమే. యీరీతా ఫలితంగా పక్షుల్ని వుండేవి ప్రేమించుకుంటూ గుర్తుపట్టాను చెప్పేవారు. అంతే అదృష్టవంతులు వైభవాలు గదా. వారిని రాజు కొంతగించడం మేమా గుంపు పూర్వమున్నట్లు నుంచిస్తారేమో వారి ఆయన కొంచెక్కిసిల మేమున్నట్లు గ్రంథమున్నాంరాయలొస్తే దేనిని రాలు. యిది జరిగేటప్పుడు మాటలవారు. మరిపోతున్నట్లయితే పిల్లలోనే అత్యాధునికంగా మాట్లాడారు. ఎప్పుడేమో పిల్లల్ని స్నేహితుల్ని స్పష్టమైంది ప్రమాదకరంగా ఒకరినొకరు ఆయాసపడేవాళ్లో పిల్లను మారణంచేయడం జరిగినా వుంది వెనుకటికాలంలో పిల్లవాడిలా దిగారించుకొనేవారో తెలియదు. మనుష్యులలో కలిసి మెలిసి తిరిగే జంతువులలో యింతకంటె జంతువులేదేమో నాకుతోస్తుంది. ఆహారానికిపిల్ల ఒకటే పరిచయానికిస్తే చిన్న మనుషులైనాయంటే నిస్సందేహంగా చప్పుడుచేస్తే వాలు వాటికి పాముచేస్తుందిగదా! యీ మనిషివారిని చూపు. అది కొంచెం తన మనసుంచదామా! లేక దేనితో కొంచమైనాపుంచుకొనేవాడు వాటి వా క్షేమం కావాలనుకుంటాదామా! యింతకో మందికొన్ని చాలవుంటా? వాటి శ్రమతీ అప్పటి. దాని కోటలన్నాకొంగనివి యేమున్నా గట్టిదారి రాయన్ని కనపడుతుంది. కట్టుకాలిలో శ్రేష్ఠమయిందిగదా? అని కొంచెం పచ్చిగావున్న సంసారులు కిటికీలూ ద్వారబంధాలు తలుపులూ లేకుండా చేయించుకొంటారు. యీమందికొన్నల్లలు ఆడాతికట్టను అప్పుడంకన్నా తేలికగాకొనికి తనకు కావలసినంత ద్వారాన్ని కల్పించుకుంటుంది. మాగ్రామంలోవున్న యిళ్లల్లో మాయిల్లు చాలా కట్టుదిట్టమయిందని అంతా అనుకుంటారు. ఎలకలుమా యింట్లోవున్నన్ని యెక్కడా లేవు. వాట్లని యింట్లో ప్రవేశించకుండా కట్టుదిట్టం

చేయడానికి వుపాయంతేనేలేదు. వాట్లకుసమృద్ధిగా తినడానికిధాన్యం వుండ డంచేత అవి మాయింట్లోచేస్తూవున్న హంగామాకుపరిమితే కనపడడంలేదు. కెందుసుంచి కిటికీలోకి యెగరడానికి మధ్యమకాంగా ఆసమీపంలో మడత మంచంమీఁద పడుక్కున్న నన్నే యేర్పఱుచుకున్నాయి. పుస్తకాల బీరు వాలల్లోప్రతిరోజున్నూ వీట్లకుసంబంధించిన పురుళ్ళు జరుగుతూనే వుంటాయి. యింటిమూరులనిండా వీట్లకలకలధ్వనే వినపడుతుంది. సరంబీమీఁద వీట్ల చెడుగుడియాటల ధ్వని కొత్తవాళ్ళకు కొంత భయంకరంగాకూడా కనపడు తుంది. మాకు అలవాటుగావుండడంచేత నిద్రాభంగంవగయిరాలు కలగ డంలేదు. కొందఱు బోనులుపెట్టివీట్లని పట్టించి తగ్గించాలని ప్రయత్నంచేసి విఫలమనోరథులు కావడంనేను స్వయంగానే యెఱిఁగివుండడంచేత ఆప్ర యత్నంయెప్పుడూ చేయలేదు. ప్లేగువ్యాధి గోదావరిజిల్లాకు భగవదనుగ్ర హంవల్ల యింతవఱకు సోఁకకపోఁ బట్టిగాని సోఁకే యెడల వీటిబాధ గ్రా మపారిశుద్ధ్యంకొఱకేర్పడ్డసంఘం వారు యేదేనా వుపాయంచేసి తగ్గించే వారేమో? వీట్లఅభివృద్ధికి పరిమితే కనపడడంలేదు. పంచాంగాలల్లో వుండే వృద్ధి క్షయాలుసరిపోవడంలేదు. క్రమంగా మాయింట్లో మాకోసంనిలవ చేసుకున్న ధాన్యంలో భాగస్వాములుగా యివియేర్పడ్డాయి. వీట్లబాధ పడలేక యింట్లో కట్టుదిట్టంగా వేవే వకనాదె కట్టిస్తే కట్టించినన్నాళ్ళేనా పట్టలేదు. దాన్ని కుచేలుని వస్త్రంకన్నా మిన్నగా జల్లెడతూట్లలో చిత్రించి వదిలిపె ట్టాయి. యిప్పుడు వీట్లల్లో పెద్దజాతి పందికొక్కులు కిటికీలను పూర్తిగా చిద్రించేటట్టు చేస్తూవున్నాయి. యిదంతా మనఅహింసా వ్రతానికి ఫలితం అనుకోవలసిందేకాని మరేమనుకోవలసింది? ఆమధ్య యీబాధ పడలేక మనపూర్వులు వకగృహస్థు మంచిదిట్ట తెలిసినవాఁడే యింతపాషాణం తెచ్చి పోడరో కూఁరలో యిడ్డెనో యిచ్చేటప్పటికి దాన్ని పెరుగన్నంలో కలిపిసకపోయి పెట్టేటప్పటికి ఆపందికొక్కులుతిని గోద్రిస్త్రావరమువదిం చేప్రియత్నంలో వుండడం ఆయింట్లోనేవుండే వకముసలిస్త్రీ చూచి యిదే మిటని ప్రశ్నించేటప్పటికి గతంలో జరిగిన విషయం చెప్పేశారు ఆయజ మానురాంమర్రి. అదివిని ఆమెను 'పిల్లాపెల్లాతో కాపురంచేసేవాళ్ళం మనం

యీలాటి పని చేయవచ్చునా?' అని మందలిస్తేవారు - 'దుష్టజంతువుల్ని చంపితే పాపంలేదని జవాబుచెప్పారట! 'యివి పాములా చేపలా? గ యీలాంటి పని దుష్టజంతువులు కావుగదా!' అంటే? 'పాములు మాత్రం అన్నీ దుష్టజంతువులా? కొన్నింటేయిపాములు నీరుకట్టెలు మొ॥యీవాలకు విషంవుండనేవుండదు. ఆకారసామ్యాన్నిబట్టేవాట్ని చూచినావా భయపడుతూ వుంటాం. అలాగే యీచేపలలో కొన్ని విషజంతువులుగా వుండక పోయినా కొన్ని విషజంతువులున్నూ వుండడం కద్దనిపిస్తుంది. అదిరటి స్తే పెట్టిపక్కి పెట్టిపక్కులతోపాటు చిక్కుతేవడం అవమానమనిఎంచే పెట్టి పక్కులకూ పెట్టినక్కలకూ అంటే పిల్లకాకుల తరుణంలో అయితే నీల గిరిలో అవ్యాహారంగా పడిన్నే వైష్ణవాల నాటకీయమైనవి వకటిపున్నట్టు వినబడుతూంది. గాని మొలకలాయన బట్టి ఆహారంగావా వున్నట్టు లే దంటూ ఆ యజమానులందర్ని జవాబు చెప్పేటప్పటికి ఆయనలాయన జవాబు చెప్పలేక—'హోహో! విద్యాపర్యంతాలాన్ని మించినవాళ్లు రాట్. యెప్పుడో మనకి కాలాపక్షీలాటి వుపాయం చేస్తారు. యేమంటే? అవి వృథాగా బాపద్ ఖరాబు చేసినట్టేనున్నూ చేస్తూవున్నట్టు పిల్లలు తో తే గలేమి?' అనిచెప్పితప్పుకున్నంచి మరోగ్గానికి మనాంపూర్ణాలన్నట్టు ఆయనేచెప్పగా విన్నాను. అహింసాతత్త్వం తెలుసుకోవడం మిక్కిలి దుర్ఘటంకదాః పూర్తిగా కృతకృత్యులయితే కాదేమగాని యింతవరకు ప్రయత్నించే చేవారు భారతీయులే. అందులో బ్రాహ్మణులు. బ్రాహ్మణులలో—

"శ్లో. 1. ఆంధ్ర, 2. ద్రావిడ, 3 కర్ణాట, 4. మహారాష్ట్ర, 5 ఘూర్జరా
స్తథా 1. సారస్వతాః, 2. కాన్యకుబ్జా, 3. గౌడా, 4 ఉత్కల 5. మైథిలాః"

అనే దశవిధ బ్రాహ్మణులలోనున్నూ మొదటి అయిదు తెగలవారినీ పంచద్రావిడులనిన్నీ రెండో ఐదుతెగలవారినీ పంచగౌడు లనిన్నీ అంటారు. యిందు మొదటి ద్రావిడతెగవారు పూర్తిగా మాంససంబంధంగాని మత్స్య సంబంధంగాని ఎఱుఁగనివారు. గౌడులందఱున్నూ మత్స్యభుక్కులు. వారికి కులాచారమేమో, మత్స్యభక్షణంవరకే అభ్యనుజ్ఞనిస్తుంది కాని అందులో యెవరో శిష్టులమాటచెప్పలేంగాని తక్కినవారు మాంసాశనానిక్కూడా

అలవాటుపడ్డవారే అనివినడం. ఆయా ద్రావిడపంచకంలో యేమి, గౌడపంచకంలో యేమి అంతర్భావం చెప్పుకోఁదగ్గ బ్రాహ్మణులు చాలామందివున్నారు. ఉత్కళబ్రాహ్మణులలో బంగాళీలకు అంతర్భావం చెప్పవలసివుంటుంది— మంచసాలో వుత్కళబ్రాహ్మణులవాడలో మహాపండితు లనఁబడే శ్రీ విద్యాభూషణంగారి గృహబహిర్వేదిమీఁద ఆయనతో యేదో ముచ్చటిస్తూ కూర్చున్నప్పుడు ఆ వీథిని మనవైపున కూరగాయలవాడల్లో మోస్తరుగానే చేఁపలమ్ముకొనేవాళ్ళు రావడం చూచేటప్పటికి నాకేమో విస్మయంగా కనపడి మనస్సులో దాఁచుకోలేక నేను— "అయ్యా! మీరు మహా విద్వాంసులుగదా! యిది మీకు హేయంగా తోఁచదా? దీన్ని మీ రెందుకు వర్జించరేమి?" అని ప్రశ్నించాను. దానిమీఁద ఆయన— "నేనెన్నఁడూ దీన్ని ముట్టను కాని యింట్లో ఆఁడవాళ్ళు వగయిరా భక్షిస్తారు." అనిచెప్పి మళ్ళా అన్నారుకదా "అయ్యా! మీరు దీన్నివర్జించి యెన్నాళ్ళయింది?" దన్నారు. అంటే ఆయన వుద్దేశంలో "మీరు" అనేది నన్నుమాత్రమే వుద్దేశించినమాటకాదు, మీ పంచద్రావిడులున్నూ. అనే తాత్పర్యంలో వుపయోగించినమాట. దానికి నేను తగిన జవాబు చెప్పలేక పోయాను. మనవు దొడ్లల్లో గుమ్మడి, ఆనప, పొట్ల, బీర పాదులు మాదిరిగానే వంగదేశంలో వారివారి పెరళ్ళల్లో మత్స్యాలు ఫలించే బావులుంటాయని చెప్పఁగా విన్నాను. నవద్వీపం చదువుకొందానికి వెళ్ళిన మన పంచద్రావిడ విద్యార్థులు బంగాళీ గురువులకు బజారునుంచి మత్స్యాదులు కొని తెచ్చిపెట్టవలసివచ్చును అప్పుడప్పుడు తటస్థిస్తూవుంటుందని మ॥ వే॥ శ్రీమాన్ సముద్రాల వేంకటరంగాచార్యులవారు చెప్పఁగా విన్నాను. అయితే ఆయా మత్స్యమాంసభక్షకులైనవారిలోకూడా భక్షించే జంతువుల విషయంలో తప్ప యితర జంతువిషయంలో చాలా దయాంతఃకరణులు కనపడతారు. శ్రీ మాడవీటి నారయ్యప్పారావుగారు (శ్రీరామచంద్రాప్పారావుగారి ప్రథమ పుత్రులు) వేఁటలో మిక్కిలి నేర్పులు సమర్థులున్నూ, యీయన వక రోజున దోసుకోవచ్చే యెలకలను జాగ్రత్తగా పూరివెలుపల వదిలిపెట్టి రావలసిందని నౌకర్లకు ఆజ్ఞాపిస్తూవుంటే నేను— 'అయ్యా! మీరు

స్వయంగా యెన్నో జీవాలను పశుపక్ష్యాదులను వేటలో సంహరిస్తూ వుం టారుగదా! యీ యెలకల విషయంలో యింత దయచూపడం అక్క ఱంగా వుంటున్నాను. దానికి ఆయన 'వేటలో ప్రస్తుతము మాట కేమిటి సరిగా ఆలోచించి చెప్పు యింత విషయం లేకున్నా తట్టినా తర్క చేస్తే 'యిదంతా మనసులో యేమున్నా అంతే' అని జవాబు చెప్పారు. కాబట్టి యీ యెలకల విషయంలో యేమి, పందికొక్కుల విషయంలో యేమి అందుకున్నా దాన్నేనా సహిస్తారు కాని చంపడానికి ఒప్పుకోరు. మనకో పూర్తిగా నిమ్మదాయనలాంటివాళ్ళ మాత్రం పందికొక్కులను తినడం కూడా వుంది. కొందరు పిల్లిదాని రోలంగనని కంటూ పిల్లులను పెంప డం ఆచారంగా వుంది. కాని అంతమాత్రంచేత ఆ బాధ నివారించదు సరికదా! పైగా పిల్లిబాధకూడా ఎక్కువౌతుంది. అప్పుడైనా పిల్లులను పంది కొక్కులు లేకున్నా జరుగవుగదాను. పిల్లులవల్ల యెలకలున్నా ముం గిసలవల్ల పాములున్నా లేకుండా పోతాయనుకోవడం పిచ్చిమాట. వాట్లకి వీట్లకీ పరస్పర వైరమున్నమాట నిజమే కాని అవి వీట్లను పూర్తిగా వారిం చడం పట్టి కల్ల. అశ్వత్థామయెప్పుడో ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని పాండవుల ప్రయోగించి దానితో సర్వసైన్యమూ హతమయిందనుకొని సంతోషించ బోయేటప్పటికి మళ్ళా కొంత సైన్యం సజీవంగావుంది కృష్ణార్జునసహితంగా యుద్ధానికిసిద్ధపడేటప్పటికి ఛీ! అని విరక్తితో యుద్ధసన్యాసం చేయడ మున్నూ పిమ్మట వ్యాసులవారు యేదో బోధించడమున్నూ భారతసౌప్తిక పర్వంలో అందరూ చదివేవుంటారు. లోకంలో యెన్నెన్నిరోగాలు, యెన్నెన్ని ప్లేగులు, యెన్నెన్ని యుద్ధాలు వస్తూవున్నాయికావూ. అంత మాత్రంచేత జనం పూర్తిగా నశించరుగదా, యెన్నోవంతు నశిస్తూవుంది? అసలు నశించడమే లేదని చెప్పగలమా? అలాగే ప్రస్తుతవిషయమూ అను కోవాలి. కాని లోగడ వుదాహరించిన పాషాణప్రయోగం మాత్రం సరిగా కొన్నాళ్ళు జరిగితే కొంత శాంతిస్తుందేమో కాని ఆపనికి యేమాత్రం మన స్సంటూవున్నా శుద్ధకటికవాడైనా కూడా అంగీకరించడని వేరే చెప్పవలసి వుండదు, బాధకజంతువుల సంహారానికి కూడా కొందరు స్వయంగా సిద్ధ

వవు. యెవళ్ళైనా చేసేవాళ్ళుంటే వాళ్ళకు డబ్బేదన్నామో యివ్వడం మాత్రం వుంది. యీ మధ్య మా వూరిరైతులు లేళ్ళవిషయంలో ధనమైతే యివ్వలేము గాని అలాగే చేశారు. పూర్వమెప్పుడో మా గ్రామ పొలాలలో లేళ్ళు విశేషించి వుండేవంటూ మాతండ్రులకాలంలో వుండే పెద్దలవల్ల వినడం. లేళ్లుసంచరించే ప్రదేశం పరమపవిత్రమైనదని వేదవేత్తలు చెపుతారు. మోదుగచెట్లు వుండే ప్రదేశంకూడా ఆలాటిదే అంటారు. దర్భలు వగయిరా వుండే ప్రదేశంకూడా ఆలాటిదే. ప్రస్తుతం యెప్పుడో సుమారు నూరేళ్ళనాఁటి మాదిరిగా లేళ్ళమందలు మా తోఁటల ప్రాంతంలో పెరిగిఁపోయాయి. మావూరి కాపులేమి లంకకాపులేమి వాట్లను స్వయంగా కొట్టడంగాని యితరత్రనుంచి వచ్చేవేఁటగాళ్లు కొట్టడానికి అంగీకరించడం గాని లేకపోవడంచేత మందలుమందలుగా పెరిఁగి పూర్తిగా చేలు నాశనం చేయడాని కారంభించేటప్పటికి తుదకు విధిలేక వ్యవసాయదారులు స్వయంగా వాట్లను కొట్టడమైతే జరగలేదుగాని కొట్టేవాళ్ళను వారించక పోవడం మట్టుకు జరిగింది. యీ అహింసాతత్త్వం చాలా దుర్విజ్ఞేయం లని మొట్టమొదటే వ్రాసివున్నాను. వృత్రాసురవధ విషయంలో యింద్రుఁడికి అంతోయింతో సలహాయివ్వడంలో ఋషులున్నూ వున్నారు. అంత ప్రధానంగా కాకున్నా యే కొంచెమో యితరదిక్పాలకులున్నూ వున్నారు. తుట్టతుదకు యింద్రుఁడు బ్రహ్మహత్య చేశాఁడు గనక యీ యింద్రపదవికి అర్హుఁడు కాఁడని ఆక్షేపించి పదభ్రష్టుణ్ణి చేయడంలోకూడా ఆ యీ ఋష్యాదులే కారకులుగా వున్నట్టు కనపడుతుంది. ధర్మప్రతిపాదకంగా వుండే సత్కార్యాల్లోకూడా చిత్రవిచిత్రమైన చిక్కులు మన వేదశాస్త్రాల్లో కనపడతాయి. యజ్ఞం చేయడమే మహా పుణ్యకార్యంగదా! అందులో సోమవిక్రయణం పాపం. ఆ సోమ మంటూ లేకుండా యజ్ఞం సాగదు. ఆ యజ్ఞభేదాల్లో కొన్నిటిలోనో లేక మహావ్రత మనేదానిలోనో వక బ్రహ్మచారికిన్నీ, వక దాసీకిన్నీ ఆ అగ్నిగుండం సమీపంలోనే కొంతమెత్తు ప్రదేశంలో యేర్పడిన మంచెమీఁదే అనుకుంటాను సమాగమం జరగాలంటూ చెపుతారు, యింకా కొంత వ్రాయవలసి వుంది గాని

“అపుత్ర స్సుతో బ్రాహ్మం” అనక సామాన్య పక్షులు హేయంగా చూస్తారని చదివి చెపుతూ వున్నారు. అలాటిహోమం యజ్ఞపురుషప్రీతికరమై యజ్ఞకర్తకు పుత్రసంతానప్రాప్తి సంపాదకం యేలా అయిందంటే? అది వేద విశ్వాసం వుండేవాళ్ళు ప్రశ్నరాదు. వేదములు రాజసమ్మతాలు కదా! నా చిన్నతనంలో యీనాంలోనే పెళ్లిళ్ళయ్యేవి వివాహం నడిచే వేళాలంలో జరిగింది. వాళ్ళకేమో వివాహంలో హోమాలు చేయడం ఆచారమంటూ పకటయీంపు కొంత జరిగాక చెప్పింది అప్పుడు ఆ పురోహితుడు రేపు కొబ్బరిముక్క కావాలని చెప్పేటప్పటికి ఆని రాత్రివేళ షాపులో వాళ్ళు లేకున్నారు. ఆ ముక్కటాకులు బ్రహ్మబ్రహ్మంగా యేర్పడిన పురోహితుడుగారు ఆయనతో హోమాలంటు సాగించారు. కొబ్బరి ముక్కలంటారంటే?— బ్రహ్మసమిత్తత్తు మనేదే జవాబు. ఆ పురోహితుడు పెద్ద శాస్త్రమిచ్చిన హోమాలేమిటి అనే ఉద్దేశంతో చేశా మనుకుంటే తీరిపోయింది ప్రస్తుత దాసీ బ్రహ్మచారి సమాగమవిషయం అలాటిది కాదుకదా! నీలాటి వేదపాండిత్యం వున్నవాళ్ళనెవళ్ళనైనా ప్రశ్నించడానికి అవకాశం వుందను. లేకపోతే? వాళ్ళచిత్తం వచ్చినట్టు అనగవచ్చు. వాళ్ళకు జవాబు చెప్పేదెవరు? పరాయన ‘యజ్ఞంలో మేక లేకుంటే జంతువు కనక బ్రాహ్మలు చంపుతూ వున్నారు. పెద్దపులిని చంపవలసివస్తే యీ బ్రాహ్మలకు తెలిసిపోయే’ దంటూ అన్నట్టు పకరు చెప్పుతూవున్నారు. అవి పిచ్చిమాటలు. వేద పురుషుడు పెద్దపులిని చంపి యేదేనా యజ్ఞంలో హోమం చేయవలసిన దని విధించేయెడల దానికి తగు సాధనసామగ్రిమాత్రం శ్రోత్రియులు సిద్ధం చేసుకోలేకపోరా? వేదంలో యేలావుందో ఆలాగే జరుపుకోవడంకన్న వేరేగత్యంతరం లేదని దానికి సంబంధించిన మీమాంస చెపుతూనేవుంది. అందుచేత ఆ హేయమైన దాసీ బ్రహ్మచారిసమాగమాన్ని విషేధిస్తే ఆక్రతువు నెఱవేఱదని చెప్పి తీరవలసిందే. పాపం! ఆదంపతులు ఆక్రీడాగృహాన్నుంచి యీవలికివచ్చి అందు కేర్పడ్డ దక్షిణతాంబూలాది సత్కారాలతో నిర్గమిస్తూ వుండఁగా వారిమీద గోమయోదక సేచనం

వగయిరా మర్యాదలు జరుపుతారనికూడా వినడం. అన్నింటికంటేకూడా యీ జంట ధనంకోసం అంగీకరించడంచూస్తే దానికిమించిన దేదీన్నీ లేదని తెలుస్తుంది. దీనికేంగాని యెంతసరిపెట్టుకుందా మన్నా యీ లజ్జాకరమైన కృత్యాన్ని కూడా పరమపవిత్రమైన యజ్ఞములో చేర్చుకోవడానికి వేదార్థ వేత్తలు యేలాసమ్మతించారో అది దురూహంగానే వుంటుంది. వెధవ యెలకలగోలలోనుంచి పెద్దపెద్ద క్రతువుల విషయంలోకి పాఁకింది మన వుపన్యాసం. యేమీ? యెందుకు పాఁకకూడదంటాను. ఎలకేలాటిజీవమో, మేఁకా ఆలాటిజీవమేకదా! మేఁకదాఁకాయెందుకు? దోమమాటచూడండీ! దానిశరీరమెంతో, దానిలో ఉదరభాగ మెంతో, దానిలో వాయువు పుట్ట డాని కవకాశ మెంతవుంటుందో, ఆ అవకాశంలోన్నుంచి యేమాత్రంధ్వని పుట్టడానికి వీలుందో ఆలోచించండి! భగవద్విలాసం అనిర్వచనీయం కాక పోతే ఆస్వల్ప జంతువుగర్భంలోన్నుంచి వకవిధమైన — అతిసూక్ష్మమైన సున్నితమైన నాదం శ్రావ్యమైనదే వినపడుతుందిగదా! దీన్ని గుఱించి యే మనుకోవలసివుంటుంది? (అణోరణీయాన్) అంత శ్రావ్యంగా గానం చేస్తూ చెవిదగ్గఱ నాట్యంచేసే దోమలెన్నో మనచేత చంపఁబడుతూనే వున్నాయి కాని మన ఆర్యులమతంలో యజ్ఞంలో చంపఁబడే పశువుల విషయంలోనే గత్యంతరం కనపడదుగాని యీలాటివాట్లకు వైశ్వదేవ మంటూ వొకటి నివారకం కనపడుతుంది. యజ్ఞంలో కావాలని బుద్ధిపూర్వ కంగాచేసే పశుహింసను మనవారు హింసలోనే చేర్చలేదు. అక్కఱలేదను కున్నా తప్పని హింస దోషాలు వగైరాలవి. నిజమైన అహింసాతత్త్వం అంటే జైనులలో కనపడుతుంది. ఆ మతస్థులు ప్రొద్దుగుంకేలోపునే భోం చేయడంకూడా హింసకు జంకియ్యేవే. సర్వబాధకమైన తేలునుగాని పామును గాని చంపడానికికూడా ఆమతస్థుఁడు లేశమున్నూ అంగీకరించఁడు. అ హింసా నిర్వహణంకోసం దంతధావనాది కృత్యాలుకూడామానిన సన్న్యా సులు ఆమతంలో వుంటున్నారన్నది ప్రసిద్ధమే. వారు మలినవస్త్రాలను పరిహరించడమేకాని నీటితో పుతకడంకూడా వుండదు. ఆలావుతికేటప్పుడు కొన్నిసూక్ష్మ జంతువులకు హానికలుగుతుం దనియ్యేవే. యేవో పూర్వ

ఏకరువుపెట్టి యీ మతాన్ని మన ఆర్యమతాలవారు ఖండిస్తే ఖండించనివ్వం డిగాని 'అహింసాపరమో ధర్మః' అనే వాక్యాన్ని పట్టి నడిచేవారంటే? వారే కాని మనఆస్తికులు కానేకారు. ఇందులో క్రైస్తవులున్నూ విశిష్టాద్వైతులున్నూ ఆ వాక్యార్థంవరకేనా పెద్దగా యెంచరు కాని అద్వైతులు చాలా మేరంగానే వుంటారు. యీ జైనులున్నూ బౌద్ధులున్నూ వేదబాహ్యులుగానే మనవారిమతంలో కనపడతారు. జైనులన్నా బుద్ధులన్నా పర్యాయపదాలే కాని వైరెండుమతాలలోనూ చెప్పుకోతగ్గ అవాంతరభేదం లేకపోలేదు. జపాను చైనాలలో వున్నది వ్యాపించిన మతం బౌద్ధమతమే అని తోస్తుంది. అత్యంతప్రతిష్ఠాముఖ్యధర్మం అహింస. అది వీరిలో యెక్కువేనావుంటే వుండేమోకాని జపానులో మాత్రం గానేము. యెందుచేత? వరస టిగాలి పూర్తిగా సోకడంవల్లనే. సందేహంలేదు. అందులో ప్రస్తుతం జపాను చైనాలో దాఋష్ఠ్యాన్నిబట్టికూడా హింసిస్తూవుందని పత్రికలలో వ్రాసే వ్రాతలు నిజమేఅయితే బుద్ధభగవానుడికి యీ జపాను శిష్యులవల్ల కలిగేకళంకానికి మితే కనపడదు. అహింసావిషయంలోనే కానివ్వండి. యితర విషయంలోనే కానివ్వండి మేమేనాయమంటూ బోధింపబడినస్తే అవి నిలుపదగ్గవరకుగానే వుంటుంది. తీరాఆచరణలోకి రావడం తటస్థించాక అది నానావిధాలా మార్పు చెందికల చేయడానికి మొదలెట్టి తుట్టతుదను మొట్టమొదటి మూలసూత్రాలను దూరమైపోయి మతకర్తలను దోషదూషితులనుగా కూడా చేయవలసిం వస్తుంది.

అంతగా చేవస్త్రాలున్నూ పోక మాత్రంగా చేవస్తుమంటూ అన్నింటినీ వదలుకోక వకమారిగా కాలక్షేపం చేసుకుపోతే మన ఆర్యమతం పంచ సూనాదోషాలతో కాలక్షేపం జరగనిస్తుంది. యీ దోషాలకుకూడా మనవారు వప్పనేలేము. యీ దోషాలేవో కొంచెం వివరిస్తాను. "సూనా" అంటే హింస. అది ప్రతిగృహస్థుకున్నూ నాంతరీయకతయా అంటే యెంత చేయకుండా వుందా మనుకున్నప్పటికీ తప్పనివిధగా అయివింపివ్వారా సంక్రమించి తీరుతుందనిన్నీ, ఆపాపాన్నికూడా యేరోజుకారోజు పోగొట్టుకోవాలనిన్నీ. ఆదోషనివృత్తికై వైశ్వదేవం అనే కర్మని విధించారు.

దీన్ని చేసిన వారినే పాకయాజిబిరుదంతో వైదికులు వ్యవహరిస్తారు. యిది చేయనిదే బ్రాహ్మణీకం వుండనేవుండదు. ఆ అయిదింటిలోను వకటి 'ఛుల్లీ' అంటే పొయి, దీనిద్వారా యెన్నో పురుగులు చస్తాయి. రెండు 'పేషణి' బహుళః తిరగలి. సన్నెకల్లు, రుబ్బురోలు వగయిరాలు అవుతాయి. వీట్లద్వారా కొన్ని సూక్ష్మజంతువులు చస్తూ ఉంటాయి. అట్టేగ్రంథం పెంచటం యెందుకు ? మనిషి నడిచేటప్పుడు దారిలోనున్నూ, వర్షాకాలంలో పొలాలల్లో నేరేడిచెట్ల సమీపంలో వుండే గట్లమీద ప్రయాణం చేస్తూ వుంటే కోటానకోట్లు కంచచీమలు భూమి యీనినట్టు పరమాణువంత మేరకూడా యెడంలేకుండా వుంటాయి. అక్కడనడుస్తూవుంటే యెన్నో చస్తాయి. అక్కడకే స్వేదజాలుగా వుండే నల్లులూ పేలూ వగైరాలతో సంబంధంలేకుండా శిష్టులు పిల్లజుట్లు వగైరా లేర్పరుచుకున్నారు. కాని భార్యలకు శిరోజాలుండక తప్పకపోవడంచేత తద్ద్వారాగా వచ్చే పాతకాన్నికూడా చెరిసగం తామే భరింపవలసివుంటుంది. కనుక మొత్తం వీట్లనన్నిటినీ కల్పి వైశ్వదేవమనే పుణ్యకర్మద్వారాగా నివర్తింప చేసుకొన్నట్టయిందనుకోవాలి. బాహ్యదృష్ట్యా వైశ్వదేవానికి ఫలితం యిదేఅయినప్పటికి అంతర్దృష్టినిపట్టి చూస్తే యేజంతువునకు గాని హానిలేకుండా వర్తించరా ? వెళ్ళికొడతా ? అని ప్రతి మనిషికిన్నీ భగవంతుఁడు విధించినట్టు తేలుతుంది. యిట్టిస్థితిలో ప్రస్తుతం నన్నుపీడిస్తూ వున్న యెలకలకున్నూ పందికొక్కులకున్నూ యేం చేయడానికీన్నీ మన మతరీత్యా వుపాయాంతరం కనపడడంలేదు. యథేష్టంగా తిని మదించి రాత్రి తెల్లవార్లూ పందికొక్కులు చేసే అల్లరికి పరిమితే కనపడడంలేదు. పందికొక్కును చంపితే పైజన్మానికి వుబ్బసం తగులుకుంటుందంటూ పెద్దలు చెపుతారు. దానికి తథ్యంగా యీ మధ్య మా వూళ్ళో వక సంపన్నగృహస్థు కొన్ని పందికొక్కులని విధిలేక చారపచేసి చంపించి, చంపించిన కొద్ది రోజుల్లోనే లేవ లేదన్నంతవఱకూ జబ్బుపడి భగవదనుగ్రహంవల్ల మనుష్యలోకంలోకి యిప్పుడిప్పుడే వస్తూవస్తూ వుండడం చూస్తే, వాట్ల అధికారం సాగకుండా యేదో వుపాయం చూచుకోవలసిందే కాని వాటిజోలికె వెళ్ళడానికి లేశమున్నూ

మనకు అధికారం వున్నట్టే పూర్తిగా కనపడదు. వుపాయమల్లా కిటికీలకు గాలి దూరేటట్టు వస్త్రవచ్చునని చెప్పి యేమైనప్పటికి గోలో బెక్కాయించుకోవడం సగైనా. కొట్లు పట్లు పోసేవి కుపేయించే జట్టులలాగ తయారైనాయి. వాళ్లగతి యీ యేటికి యేంచేయాలో ఆలోచిస్తే పాలుపోవడంలేదు. యీ బాధ అందరికీ వుండేదే. దీన్నిగూర్చి యింతగా వ్రాయడం లోకజ్ఞాన శూన్యత్వానికి గుర్తు తెలుసుకోవడానికి తప్ప మరెందుకు కాదని కొంద రంటారని నేను యెఱిగినిన్నీ తెగించియ్యాని దీన్ని వ్రాశాను. యితరులు వీళ్లవల్ల యింతటి బాధపడుతూవున్నవాళ్లు లేరనిన్యేవే. అథవా వుంటే వుంటారునాకేం. అంతమాత్రంచేత నాబాధ తీరడం యేలాగ? దీనివల్ల నేను నేర్చుకున్న పాఠమేమిటంటే? అహింసాతత్వంలో ఉత్తమమైన మత మైతే దేశగాని ఆ మతంలోవుండి ఆ మతధర్మాలు నెఱవేర్చుకోవాలంటే చాలా దుస్తరం. ఆ దేశస్థులలో వుండేవాళ్లే. అంతో యింతో జ్ఞానం వుండే మనుష్యుల మాటల్లా వుండగా జ్ఞానంలేని తిర్యక్జంతువులుకూడా లోకుపదేసి బాధిస్తా యనేదిన్యేవే. నిత్యమున్నా జంతుహింస చేస్తేనే కాని పొట్ట గడవనివాళ్లెందరో వున్నారు. వాళ్లందరూ పిల్లాజెల్లా తోను తోటలాగ వృద్ధిగానే వుంటారు. యేం కర్మమో! యెన్నడూ చేయని వాళ్ళు కనక యెప్పుడేనా ఆఖరికి యేతేలునో యేపామునో చంపవలసి వుంటూ తటస్థిస్తే అది వాళ్ళకి యెల్లప్పుడూ మనస్సును పట్టి పీడిస్తూనే వుంటుంది. మొత్తం భారతాది గ్రంథాలన్నీ యీ వుద్దేశంతోనే చాలావఱకు ప్రవర్తిం చాయి. కాని సర్పయాగాది క్రూరకృత్యాలుమాత్రం కోపం తీర్చుకొనే అభిప్రాయంతో ఆరంభించడం మాత్రం సూచిస్తూ వచ్చాయి. దుష్టజంతు మారణంవల్ల లోకానికి యెంతో వుపకారం వుందని యెఱిగిన్నీ మహ ర్షులు ఆ మారణంవల్ల ఆజాతి అస లేలాగా నశించదని యెఱిగి వుండ డంచేత కాఁబోలు! వృథాగా యీ హింసారూపమైన పాపాన్ని యీ మహా రాజు చేస్తూవుంటే చూస్తూ వూరుకోవడమెందుకని "ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః" చెపుతూ వచ్చారు. చాలా దయాశాలిగావుండే శ్రీమాజేటి రామచంద్రప్పారావుగారు వక రోజున ప్రసంగ వశాత్తూ అహింసాతత్వా

న్నిగూర్చి మాట్లాడుతూ అన్నారు గదా! మాంసభక్షణం హింసామూలక మవడంచేత పూర్తిగా వర్జించతగ్గదే కాని ఆ పద్ధతిని యీ జంతువులు అందులో చతుష్పాత్తులలో మేఁకలూ గొఱ్ఱెలూ ద్విపాత్తులలో అందులో పక్షులలో ముఖ్యంగా కోళ్ళు, యివి యేమికావలసి వుంటుందో? బోధకు రాదన్నారు స్థూలదృష్టిని చూస్తే ఆలాగే కనపడుతుంది. రోజువక్కిం టికి ఆసేతుహిమాచల పర్యంతంలో తెగుతూవున్న మేఁకలూ గొఱ్ఱెలూ కోట్లసంఖ్యకు మించుతాయనడంలో అతిశయోక్తిలవమున్నూ వుండదు గదా? కోడిగుడ్లను లెక్కపెట్టడం భూరేణువులని లెక్కించడంవంటిదే. యిలా మనుష్యులకోసం యివి హతమౌతూ వున్నా మూలచ్ఛేదం కాక సముద్రంలో తరంగాలలాగ మామూలు వృద్ధిలోనే వుండడంచూస్తే వీట్లని గుఱించిన భగవదుద్దేశమేలాటిదో బొత్తిగా మనస్సుకు అందడమేలేదు. యిన్ని జీవరాసులను యీలా చంపుకుతింటూవున్న మాంసభక్షకులను యెవ ళ్ళుగాని నిందించినట్టే కనపడదుగాని వేదవిహితమైనకర్మలు చెడిపోతాయనే భయంతోటి యజ్ఞంలో పరిమితంగా ఆలభనంచేసే మేఁకలను గూర్చి చిం తించేవారు పలువురు కనపడతారు. యజ్ఞానికి ఆనల్లమేఁకనో తెల్లమేఁకనో కర్మపశువులు తీసుకోవడంమానినంతలో దానికి బలవన్మృతితప్పుతుందేమో అంటే? "తిరుమలతాతాచార్లగారిముద్ర" లాగ ఏలాగా తప్పదు. ఈవేళ సోమయాజులుగారి గండం తప్పినా మఱునాటి బిస్మిల్లామంత్రపాఠకుల గండం తప్పుతుందా? అయితేవకటిమాత్రంవుంది. అహింసాపరులమ నిన్నీ భూతదయాపరులమనిన్నీ చెప్పుతూవుండేవారిని యెవరేనా యేమేనా అనడానికి అవకాశంవుంటుందిగాని యితరులని యెవరేమంటారు? అంతేనే కాని వీరియందు వుండే ద్వేషభావంచేత కాదని విస్పష్టమే. పూర్వకాలంలో జంతుహింసలేదని చెప్పఁజాలంగాని యిప్పటిమాదిరిగా తదర్థమై శాలా నిర్మాణాలు వున్నట్టు గ్రంథదృష్టాంతాలు కనపడవు. భారతంలో ధర్మ వ్యాధుఁడు చెప్పినమాటలుకూడా యీ వూహనే బలపఱుస్తాయి. మహ మ్మదీయ ప్రభుత్వం వచ్చాకనైనా శాలానిర్మాణపద్ధతి వున్నట్టుతోఁచదు. కాని పూర్వంకంటే హింస కొంతతీవ్రరూపంతాల్చిందంటే వొప్పనివారుం

దరు. ఆరాజ్యంలోనే గోవధ దాగా విస్తరించివుంటుంది. సందేహము లేదు. అంతకు పూర్వం నరమేధంతోపాటుగా బహువిరళంగా గోమేధాలు కూడా వుండే వుండేవేమోకాని మహమ్మదీయులు గోమేధాలు అజామేధాలతోపాటుగానే సాగించారు. ఇటీవల పిన్లకోసమంటూ శాలానిర్మాణాలు కూడా యూరోపియనుప్రభుత్వంలో అయాయి. అమృత్సరు సిటీలో కాంట్రోలును పందులను చంపడానికంటూ యూనియన్ బోర్డువారు శాలా నిర్మాణానికి ప్రారంభిస్తారని తెలిసి మహమ్మదీయులు గోవధకుకూడా అట్టి సదుపాయంకావాలని ఆందోళనానికి మొదలుచేయడం వల్లనున్నూ జరిగింది. బోర్డుప్రెసిడెంటు లజమీందారులలోనే యెవరోవుండి యేలాగో ఆమాటలవలన విక్షేపం పంపిస్తుందేమోనని చాలా భయపడుతూవుండున్నూ మాత్రం నేనెఱుఁగుదును. తరువాత యేంజరిగిందో నాకుతెలియదు. నిన్న మొన్న లాహోరుసిటీలోనే కాంట్రోలును యీ వ్యాపారానికి సంస్థాపన గవర్నమెంటువారే చేసి గృహనిర్మాణం జరిగిస్తూవుండఁగా ఆ ప్రాంతపు హిందువులు మొర్రోమొర్రో అని లబలబలాడి ఆందోళనచేసి విన్నపాలు పంపుకోఁగా పంపుకోఁగా ప్రజాద్వేషానికివి కారణమవుతుంది కాంట్రోలు నవిమెంటో, లేకపీక్షణానికి వ్యతిరేకమయిన కార్యంవిశ్వదేశంలోనే చేయడమెందుకనో అంతటితో ఆపినారని యేవో పత్రికలలో చదివినట్టు జ్ఞాపకం. యీ విధంగా జరుగుతూవున్న నిర్మాణాన్ని ఆపడంవల్ల వచ్చిన నష్టమే 50 లక్షల రూపాయీలనికూడా ఆపత్రికే వ్రాసింది. నిజంగా అది సంపూర్తికావలసివస్తే లక్షలతోతేలేదికాక కోట్లతోతేలేవని నేననుకున్నాను.

"ఏ భాగ్యమ్ము లీపాటికాక మఱేంయిచ్చెదు వసిత్రియం బడుగ నీయల్పమ్ము సి నేర్చునే ?"

అన్నట్టుసూర్యోదయ సూర్యాస్తమయాలే యెఱుఁగని మహాసామ్రాజ్యానికి యెంతసొమ్మైతే మాత్రంలక్ష్యమేమిటి ? మాంసభక్షణ చేయడం లేదని పూర్వపురాజుల ప్రభుత్వాన్ని గూర్చి చెప్పడానికయితే ఆధారాలు లేవుగాని యీలాటివిషయాల కీలాటి సదుపాయాలని యింతింత ద్రవ్యం వెచ్చించి కల్పించినట్టు దృష్టాంతాలేవిన్నీ లేవు. దిక్కుమాలిన ప్రారబ్ధం

బ్రాహ్మణముండాకొడుకులు గట్టిగా నోరారా యేడవడానిక్కూడా వీలు లేకుండా యెక్కడో వకటో రెండో వాక్యాలు అతిథిపూజకు లేగదూడను కోసిపెట్టవలసిందని వుండడంవకటిన్నీ, గోమేధంఅంటూ వకటిన్నీ వచ్చి అష్టు తగులుతూవున్నాయి. దీన్ని బట్టి మురారి మహాకవి—

"మేధ్యావత్సతరీ విహస్య వటుభిస్సోల్లుంఠ మాలభ్యతే."

అంటూ వ్రాశాడు కూడాను. నరమేధప్రియుక్తమంతాౖలే కనపడతాయిగాని జరిగినట్టులేదు. హరిశ్చంద్రుఁడు చేస్తూండఁగా విశ్వామిత్రుడు ఆఁపుచేసినట్టే పురాణగాధ చెపుతూవుంది. వేదమున్నూ దీనికివ్యతిరేకించదు. యింకోచోట తన పుత్రుణ్ణివొకణ్ణి చంపి యాగంచేస్తే నూరుగురు కొడుకులుకలుగుతారని పురోహితుఁడు చెప్పినట్టున్నూ, వొకరాజు ఆలాటి యాగాన్ని చేసినట్టున్నూ భారతంలో కనపడుతుంది. అది నరమేధం అనిపించుకుంటుందో? లేదో నిర్ణయించతగ్గశక్తి నాకు లేదుగాని ఆవుపాయం చెప్పిన పురోహితుఁడికి సంపూర్ణ ప్రాయశ్చిత్తం పరలోకంలో జరిగినట్టు కూడా ఆభారతంలోనేవుంది. అయితే ఆయాగకర్తకు మాత్రం పుణ్యలోకమే వచ్చినట్టున్ను తుదకు ఆయాగకర్త తన పురోహితుఁడి క్కూడా శిఫారసుచేసి ఆనరకబాధను తప్పించినట్టున్నూ దానిలోనే కనపడుతుంది. యింతరకన్న నరమేధాలకు ఉదాహరణాలు కనిపించవు. పూర్వయుగంలో రంతిదేవుఁడు రాఁబోలును గోమేధాలు యెన్నో చేసినట్టుకనపడుతుఁది. కాని అందులో గోవులు స్వయంగా వెళ్ళి పుణ్యలోకావాప్తి కొరకు ఆమహారాజును ప్రార్థిస్తే ఆయన అంగీకరించినట్టు కనబడుతుంది. అంతేనేకాని బలవంత బ్రాహ్మణార్థ ప్రకరణం లేశమున్నూ లేదు. యీ యుగంలో ఆ గోమేధం జరగడానికి వల్లకాదని మహర్షులేలాగో —

"కలౌ పంచ విసర్జయేత్"

అని పుణ్యం కట్టుకోవడమైతే జరిగింది గాని అయితే యేంలాభం? ఆధర్మశాస్త్రాలకు కట్టుఁబడని మహానుభావులు ఆ రంతిదేవుణ్ణి మించిన యాగాలు చేస్తూవున్నారు. ఆచర్మాలరాసులవల్ల బయలుదేఱిన నీరు ముఱికి నీరుగా వుండడానికి బదులు మహాపవిత్రమైన జలంకలనదిగా ప్రవహించి

నట్టుమన పురాణాల్లో వ్రాయఁబడి వుండిగాని యీ చర్మాలపై గర్తులు కోటి శ్వాశ్లై మెంతో పేపర్ప్రెస్సులు గణించినట్టు మనకు ప్రత్యక్షప్రమాణంవమే కనపడుతూవుంది. పురాణగాథలతోవ పురాణాలదీ మనతోవ మనదీగా వుండడంచేత భిన్నాభిప్రాయము చాలా స్పష్టంగా కనపడుతూవుంది. "సత్యంబు పల్కుండుమీ" అనే ప్రతిజ్ఞతో ముక్కుమూసుకొని జపహోమాలతో కాలక్షేపం చేస్తూవుండే "తృణీకృత బ్రహ్మపురందరులు" మహర్షుల నేమంటేనేర్పుల కాలించిన పెద్దాయువార్రికి లోకాన్ని మోసపుచ్చడానికి ? నాన్ బ్రామిన్సులో కొన్ని తెగలవారు యిప్పుడు చెప్పేమాటలుచూస్తే "ఋషు లేమో బ్రాహ్మణజాతికి సంబంధించిన వాళ్ళనిన్నీ, అందుచేత బ్రాహ్మణుల కనుకూలంగానున్నూ యితరు లననుకూలంగానున్నూ గ్రంథాలువ్రాసి యితరుల మహాద్రోహం చేశా"రంటూ కనపడతాయి. కాని ఆ ఋషులలో కొందరు జన్మతః బ్రాహ్మణులు కానివారు. క్షేత్రతః బ్రాహ్మణులు కానివారుకూడా వున్నట్లు గ్రంథాలవల్లనే అనగత మవుతుంది — అట్టివాళ్ళుకూడా యితరుల వ్యతిరేకంగానే లిఖించివుంటారా ? అనే ప్రశ్నకు జవాబు కనపడదు. మొట్టమొదట యీ వ్యాసం ప్రారంభించవలసిమేమో ? యీతిబాధలనుగూర్చి దానిక్కారణం యిండ్లో మిక్కిలిగా విజృంభించివున్న యెలకల యొక్కన్నూ పందికొక్కులయొక్కనున్నూ కోలాహలాతిరేకం యిప్పుడు ఋషుల పురాణాలు విషయంగా నడుస్తూవుంది. దీన్నిచూచి లోక మేమను కుంటుంది ? వ్యాసకర్త మతిమాలినవాడని అనుకుంటుంది. లేదా ? "కొండనిత్రవ్వి యెలకను పట్టడంఅంటే యిదేకాఁబోలు" ననైనా అను కుంటుంది. 55 యేళ్ళు దాఁటినవాళ్ళ బుద్ధి స్థిరంగా వుండదనే మాటను అంతతో నవుకరీనుంచి తొలఁగించి యెంపెన్షనో యిచ్చి కూర్చోఁ బెట్టి పోషిస్తూవున్న మన గవర్నమెంటు ప్రవృత్తివల్లనే అందరూ తెలుసు కొని వుంటారు. కనుక ఆమితికికూడా పుష్కరకాలంలోవున్నవాళ్ళ వ్రాత లకు తోవాతెన్నూ వుండకపోవడం అంత విడ్డూరం కామగదా ? నాలుగు మాటలు వక యితిహాసరూపమయినవి ఆ యీ యీతిబాధలలో మొట్ట మొదటిదానికి సంబంధించినవి వ్రాసి దీన్ని ముగిస్తాను. వకబ్రాహ్మణుఁడు

శ్రావణభాద్రపదాలు వస్తున్నాయని సప్రియత్నంగా యింట్లో ఆయా సామగ్రి జాగ్రత్తపెట్టుకుంటూభార్యతో—''శ్రావణభాద్రపదాలు వస్తున్నాయి సుమా'' అని మధ్యమధ్యఅంటూ వుండేవాఁడు. యీ సంచర్భం యితరులు కూడా వింటూవుండేవారు. పప్పు, వుప్పు, కట్టెలు, బియ్యం, నెయ్యి, నూని వకటేమిటి? శాయశక్తులా అన్నీ తెచ్చి భద్రంగా జాగ్రత్త పెట్టు కున్నాఁడు, అంతట్లో యేదోపనిమీద హఠాత్తుగా యేదో వూరికి ప్రయాణం తగిలింది అగృహస్థుకు. సరే: బయల్దేఱి వెళ్ళాఁడు. వెళ్ళీవెళ్ళడంతోటట్టే యిద్దఱు బ్రాహ్మణులు ఆ యీ సంగతి సందర్భా లెఱిఁగినవారు దర్భాస నాలతో వచ్చి వాకట్లో కూర్చున్నారు. ఆయింటి యజమానురాలు చూచి నాయనలారా ఆయన గ్రామంలోలేరు తమ రెవరో దయచేశారు, స్వయం పాకస్థుల్లా వున్నారు ఆ పంచపాళిలో స్వయంపాకం చేసుకోండి అంటూ వుపచారం చెపుతూ వుండఁగా ఆమోసగాళ్ళు—మాకాలాటి నియమంలేదు. మేమే శ్రావణభాద్రపదాల మన్నారు. అనేటప్పటికి ఆ అమాయకపు యిల్లాలు—వోహో! తమరేనా! నాయనా! శ్రావణభాద్రపదాలు? మా ఆయన మీరాకను గూర్చి చెపుతూనే వుండేవారు. సమయానికి వారు వూళ్ళో లేకపోవడం తటస్థించింది. రేపో యెల్లుండో వస్తారంటూ చెపుతూ ఆదరం కనపఱచేటప్పటికి మీ ఆయన మాకు వచ్చేతోవలో కనపడ్డా రనిన్నీ వారు వచ్చేవఱకున్నూ వుండి మఱీ వెళ్ళవలసిందనిన్నీ తొందర పనిమీఁద యెక్కడికో వెడుతున్నాననిన్నీ మఱీమఱీ చెప్పారనిన్నీ చెప్పి అక్కడే తిష్ఠవేసి— అమ్మా మీవంటి శిష్టాచార సంపన్నుల గృహాల్లో మాకు స్వయంపాకంతో అవసరంలేదు. నీవు మహాయిల్లాలవు, నీచేతి ప్రసాదమంటే? సాక్షాత్తూ అన్నపూర్ణాదేవి ప్రసాదమే అని స్తుతిచేసి వుడ్చించి దేవతార్చనలు చేసుకుంటూ సుఖంగా భోజనం చేస్తూ గృహ యజమాని వచ్చేవఱకున్నూ ఆయన కూడఁబెట్టిన సామానంతా వ్యయ పరచి యజమాని వచ్చిన సడి కనిపెట్టి మెల్లిగా పప్పుజాఱినట్టు జాఱినారు. ఆయన యిల్లు చూసుకుంటే "అయ్యవార్లంగారి నట్టిల్లు" లాగేవుంది. అపట్లాన్ని పదార్థమంతా యేమయిందని భార్య నడిగేటప్పటికి ఆ వెఱ్ఱి

యిల్లాలు....మీరు చెప్పినవారు మీరూ గ్రామాంతరం వయనించిన వుత్తర క్షణంలోనే వచ్చారుసుమండీ! యింకా యిక్కడే వున్నారు. యిప్పుడే యెక్కడికో వెళ్ళారు.

అంటూ యేమేమో చెప్పుతూవుండగా పాపం! అగ్నిహోత్రి-నిర్ఘాంత పోయి నీయమ్మకడుపు బంగారం గానూ! నేను చెప్పినవారెవరే? అని అడిగేటప్పటికి "మరిచిపోయారు కాబోలును. శ్రావణభాద్రపదాలు ఇద్దరు" అని బదులు చెప్పింది. దానితో ఆయన ఎవరో మోసంచేసి తినిపోయారను కొని పోనీ "సర్వం బ్రహ్మార్పణం" అని సరిపెట్టుకొని పెళ్ళాము తెలివి హీనతకు విచారపడి "స్త్రీలకువిద్యాజ్ఞానం లేకపోవడంవల్ల కొన్ని యిలాటి ప్రమాదాలు వస్తా" యనుకొని శ్రావణభాద్రపదాలు రెండు మాసాలున్నా యీ యింటిమీంచి కాకి ఆ యింటిమీద వాలడానికి వీలులేకుండా వర్షాలు కురిసేరోజులనిచెప్పి గృహస్థులు సావధానంగా జాగ్రత్త పెట్టుకుంటారు. అవి మాసాలు. యీమాత్రము నీకు తెలియదని నేను అనుకోలేదని చెప్పే టప్పటికి ఆ యిల్లాలు తన తెలివితక్కువను తెలుసుకొని భర్తను క్షమాపణ వేడుకొన్నట్టు పురాణంగా యెవరో చెప్పగా చిన్నప్పుడు విన్నాను. యీ యితిహాసాన్నిబట్టే అనుకుంటాను యీనాం సమీపంలోవున్న వాకపల్లెటూళ్ళో కొంచెం పప్పుధాల్లుమాత్రం వచ్చిన వక బ్రాహ్మణ సోదరద్వయాన్ని శ్రావణభాద్రపదాలని వేళాకోళంగా మారు పేరుతో వాడుతూ వుండేవారు. ఆ సోదరద్వయం వేరువేరు స్థలాల్లో వాకటేరోజున రెండుబ్రాహ్మణార్థాలు చేసేటట్టున్నా అదికూడా మోసం లోకే చేరుతుంది కనుక యీపేరు వాళ్ళకు వచ్చినట్టున్నా చెప్పగా వినడం. మొత్తం యీతిబాధల్లో అతివృష్టి మొట్టమొదటిదన్నమాట. యీరోజుల్లో సన్న్యాసులుకూడా సంచారం చేయరు. యీతిబాధలు లేనిదేశమే నివాస యోగ్యమైనది. అట్టిది ప్రపంచకంలోకల్లా మనభరతఖండమే అని చెప్పుకుంటాము. అలాటి దేశంకూడా యితరదేశ సంపర్కంవల్ల యిప్పుడు యెన్నో యీతిబాధలకు క్రొత్తక్రొత్తరకాలకు స్థానభూతం కావలసి వచ్చిందికదా! అని విచారం కలుగుతుంది. దీపం దగ్గిఱనుంచీ యిప్పుడు

మనం పరదేశాలమీఁద ఆధారపడి జీవించవలసిన దుస్థితిలో వున్నాము. పంపులున్నాయని నూతులు కప్పేసుకుంటూ వున్నచోట్లైనన్నా కనపడతాయి. యేకారణంచేతేనా పంపు మరమ్మతుకు వస్తే అది సవరణ అయేదాఁకా దాహానికి నీళ్ళు సున్నా అన్నమాటేకదా! మోటార్లూ, సైకిళ్ళూ కాలినడకకు స్వస్తిచెప్పాయి. మరబియ్యం దంపుడు బియ్యానికి కొక్కెట్టాయి. డబ్బాపాలు తల్లిపాలని తోసిరాజన్నాయి. యిలా వ్రాస్తే యెన్నిటినో వ్రాయాలి. పూర్తిగా జీవనం పరాధీనమైపోయింది. రాజకీయ విద్యలకు ధనాపేక్ష విధాయకమే అనుకుందాం. స్వదేశ విద్యలకుకూడా దానితో సంబంధం కలిగింది. ఆ యీ సందర్భాలన్నీ పూర్వంకంటేకూడా యిప్పుడు ప్రపంచాన్ని యీతిబాధామయంగా చేసివేసినట్టు తోస్తుంది. విస్తరించినకొద్దీ యీ విషయం పెరుఁగుతూనే వుంటుంది. ప్రస్తుతస్థితిని బట్టిచూస్తే సంసారజీవితమంతా యీతిబాధలతోనే నిండివుంది. పట్నవాసం కంటె పూర్వం పల్లెటూరు కొంత యీతిబాధారహితంగా వుండేది. ఇప్పుడో అక్కడవుండే సదుపాయాలు పల్లెటూళ్ళల్లో కనపడవుగాని అక్కడవుండే యీతిబాధలు మాత్రం కనపడతాయి. కొన్నివూళ్ళకి కోఁతులబాధ విశేషించి కనపడుతుంది. యీ కోఁతులు తాటాకు కొంపలవాళ్ళకన్నా పెంకుడు కొంపలవాళ్ళని యెక్కువగా బాధిస్తాయి. కొన్నివూళ్ళవాళ్ళు వీట్లకు జంకి పెంకుటిళ్ళు కట్టుకోవడమే మానుకున్నారు. యివి యెంతబాధ పెట్టినాసరే యేవో బెదరించడమేకాని వీట్లను చంపడానికి మన హిందువులలో యెవరున్నూ వప్పుకోరు. దీనిక్కారణం రామాయణ కాలంలో యీజాతి శ్రీరాములవారికి చేసిన సాయమే అనితోస్తుంది. సుమారు యేడెనిమిదేళ్ళ నాఁడు మావూళ్ళో వక కోఁతి ప్రవేశించి గృహస్థుల నందఱినీ అల్లకల్లోల పెట్టి బొత్తిగా నిలవనిచ్చిందికాదు. కోఁతులు కుక్కలకు భయపడడం సర్వసామాన్యంగా కనపడుతుంది. ఆకోఁతి కుక్కలకు లక్ష్యపెట్టేదికాదు సరికదా! వాట్లని పట్టుకొని చెంపకాయలు కొట్టేది. కోఁతిజాతి పగలేగాని రాత్రి చెట్టు దిగిరాదు. యీ కోఁతి రాత్రికూడా సంచరించేది. యిద్దఱు ముగ్గురుంటే తప్ప మనుష్యులమీఁద తిరగబడేది. యెక్కడో వక పిల్లిపిల్లనుసంపాదించి దాన్ని

పిచికలతో పట్టుకొని తెచ్చిన మూఁడు నాల్గురోజులకీ రెండు మూఁడురోజులు ప్రతి యింటిమీఁదను తిరుగుతూ వుండడంచూచి యిది చంటిపిల్లనెక్కడ యెత్తుకుపోయి యీలాగే తిప్పుతుందో అని గ్రామమంతా హడలి పోయారు. తుదకు ఆ పిల్లిపిల్ల నాచేతిలోనే చచ్చింది. చెప్పేదేమిటంటే? యింత దుర్మార్గంగా ప్రవర్తించినప్పటికీ దాన్ని చంపడానికి యెవ్వరూ అంగీకరించలేదు. పట్టుకొని గోదావరి దాఁటిస్తే వాళ్ళకు కొంత సొమ్మి వ్వాలని గ్రామస్థులు యేర్పాటుచేసుకున్నారు. యెవరో వచ్చి అందుకు ప్రయత్నించేస్తూ వచ్చారు కాని వాళ్ళకున్నూ అది దొరికిందికాదు. పట్టు కోవడమంటే మాటలా? మా గ్రామానికి అంటుమామిళ్ళతోపాటుగా చాలాకాలాన్నుంచి దొంగలక్కూడా కొంత పేరు ప్రతిష్ఠలున్నాయి. దొంగలంటే? సామాన్యంగా కన్నవేసే దొంగలున్నూ తోపలుకొట్టే దొంగలున్నూకారు. రాజులచేత మెప్పుపొంది మడిమాన్యాలు గడించిన దొంగలు. ఆమాన్యాలు యింకా అనుభవిస్తూవున్న కుటుంబాలు కొన్ని వున్నాయి. గర్భాధానంరోజున రాజుగారి కొమార్తె కట్టుకొన్న చీరెను చమత్కారంగా దొంగిలించి తెచ్చినప్పుడు అట్టి సన్మానం జరిగినట్టు చెప్పుకుంటారు. ఆ క్రీడాగృహానికి జల్లెడరంధ్రాలు చేసివుంది. ఆనరంధ్రమీఁద సాధన సామగ్రితో యేలాగో ప్రవేశించి చిన్నరంధ్రం చేసి తద్ద్వారాగా తామర తూఁడుగుండా నిద్రాసమయంలో ఆమె కట్టుకున్న చీర తడిసేటట్టు చేయడము తోటట్టుగానే అది చాకిరేవుకు రావడం కలిగిందనిన్ని అక్కడ నుంచి దొంగిలించడానికి సులువు కలిగిందనిన్ని చెప్పుకుంటారు. ఆలాటి చమత్కారపు దొంగతనాలు కుటుంబాలవాళ్ళు మాతండ్రులరోజుల్లో యెవళ్ల దగ్గరేనా ఋణమో వీసమో అప్పుచేయవలసివస్తే "యేలా తీరుస్తా?"వని అడిగే ఋణదాతకు—కోటిపల్లి తీర్థానికో—అంతర్వేది తీర్థానికో తీరుస్తా నని చెప్పడం కూడా యెఱిఁగినవాళ్ళు నిన్న మొన్నటిదాఁకా వున్నారు. వీళ్ళు బ్రాహ్మలు వేదం చెప్పుకొనేచోట యెందుకో కూర్చున్నట్టు కూర్చుని కొన్ని పప్పుబొట్లు సంగ్రహించి పరదేశాలకు వెళ్ళి బ్రాహ్మణవేషం వేసుకొని సంపన్నులయిన బ్రాహ్మణగృహాల్లో దేవతార్చనబ్రాహ్మణులుగా

చేరి గుట్టూమట్టూ కనిపెట్టి వీలిచ్చినప్పుడు వెండిబంగారాలు అంకినంత మట్టుకూ సంగ్రహించుకురావడం జరిగేదని చెప్పుకుంటారు. యీ బాపతు వాళ్ళిప్పుడు యే స్వల్పమో తప్ప లేరుగాని యిప్పటికి పన్నెండేళ్ళకు పూర్వం వొక దొంగ చాలా దారుణమయినవాఁడు వుండేవాడు. మృచ్ఛకటిక నాటకంలో వున్న శర్విలకుడికన్నా వాఁడి సామర్థ్యం హెచ్చని నేను అనుభవ పూర్వకంగానే వ్రాస్తూన్నాను. — వాణ్ణియెన్నోసార్లు ఖయిదులో పెట్టినా మళ్ళావచ్చింది మొదలు ఆపనే చేసేవాఁడు. కేశీలను పరీక్షించడం పోలీసువారికి తప్పనిసరి గనుక బీటుతిరిగే పోలీసులు వాణ్ణి పరీక్షించడానికి వెళ్ళేటప్పుడు వొంటిప్రాణంతో వెళ్ళవలసివచ్చేది. ఆసమయంలో వాఁడు తాగివున్నట్టాయెనా వీళ్ళను సుఖసుఖాల వదలిపెట్టక యేదోఅమర్యాదచేసేవాఁడు. వాఁడంటే వీళ్ళకుభయం. మొండివాఁడు రాజుకన్నా బలవంతుఁడు గదా! తాపీపనిలోచాలా గట్టివాఁడయివుండికూడా వాఁడు అది నౌకరీ అనిపించుకుంటుందని కాఁబోలును మళ్ళామళ్ళా యీవృత్తిలోనే తిరిగేవాఁడు — "నిక్కమ్ముగ నౌక్కవిన్ గొలుచుకొన్నను దొంగటికమ్ముతక్కువే" అన్న మృచ్ఛకటికకు వాఁడేయిటీవల వుదహారణంగా కనఁపడతాడు. మనిషిని చంపడమంటే వాఁడికి కోడినికాదు దోమనిచంపడంకన్నా యెక్కువకాదు. వాఁడిజీవితంలో కొన్ని హత్యలయితేచేశాఁడు కాని వాఁడికి వురిశిక్షపడలేదు. పట్టపగలు మాడోడ్డున వంటెద్దుబండి వెడుతూవుంటే అందులో నగలూ నాణేలూ వున్నాయంటే యెందరు చూస్తూవున్నాసరే! దొంగిలించాఁడన్నమాటే. చూచినా చూచినట్టు సాక్ష్యం చెప్పేటట్టయితే శిక్షలోనుంచి వచ్చాక చంపేస్తాఁడనే భయంచేత సాక్ష్యం చెప్పేవారుకారు సుమారు వాఁడికి అఱవై యేళ్ళువాఁటీదాఁకా యీలాగే నడిచింది. అసలింటికాపులని యెందఱినో యేమిరా అనే పిలిచేవాఁడు. యేపొలానున్నంచేనా వచ్చేటప్పుడు నేనుకనక వాఁడికి దారసిస్తేయెంతో వినయంగా నమస్కారాలు చేస్తూ వెంబఁడేవాఁడు. ఖయిదులో వున్నరోజుల్లో యితరజిల్లాల ఖయిదీయున్నూ తానున్నూ కలిసికొని మాట్లాడుకొనేటప్పుడు తనవూరు కడియమని తెలియడంతోటట్టేవాళ్ళు నన్నుఁగూర్చి అడిగేవారంటూ కూడాచెప్పేవాఁడు. ఖయిదులో వున్నరోజు

లలో తానుచేసే చిత్రవిచిత్ర చర్యలు వర్ణిస్తూ యింటివాండ్రా వచ్చేవాండు. తాగికూడా వుండవంచేత సుఖదుఃఖాల వదలిపెట్టేవాండువాండు. వదలించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తే కనిపెట్టి అనేవాడుకదా? "అయ్యా! నేనుదొంగననే హేతువుచేత మీరుభయపడుతూన్నట్టున్నారు నేను దొంగనేఅనుకోండి నిజమేకాని సామాన్యులయిళ్లల్లో నేనెన్నండూ దొంగతనం చేయను సుమండీ!" అనేవాండు. తుదకు ఇప్పటికి 13 ఏళ్ళన్నాండు కోరుకొండ తీర్థంలోపల వాక దొంగతనంచేసి వచ్చి దాన్నిగురించి పూర్వోవాళ్ళు సాక్ష్యం తనకు అనుకూలంగా యివ్వకునేటప్పటికి వాళ్ళనందఱినీ నఱకడానికిసంకల్పించుకొని మేదరాణ్ణి బెదిరించి కత్తి సంపాదించి వారకణ్ణినడిరోడ్డుమీంద పడవేసేవుదగ్గిఱ మొగంకడుక్కుంటూ వున్నప్పుడు నఱికి యింకోలాండమునసు చెప్పుచో అయినడిగితే బియ్యంయిచ్చింది కావని దాన్నిదెబ్బకొండ నఱికి పూరంతా 5—6 గంటలు అట్టుడికినట్టు వుడికించి యేకచ్ఛత్రాధిపత్యంగా ప్రభుత్వం సాగించి పోలీసువారు వస్తున్నారని తెలిసి వాక చెట్టెక్కి సాయంకాలంగా కూర్చున్నాండు. ఆ చెట్టుమొక్కదంలో మేకోంతిన్ని వాండిదికిపోలవని నేను అనుకున్నాను. వాణ్ణి పట్టుకోవడానికిశక్యమయిందికాదు. తుదకేలాగయితేనేమి కిందపడేటట్టు చేశారు. చేతులోవున్న డాలిందిజెల్ల పగిలి గాజుముక్కలు గుచ్చుకొని చచ్చాండన్నారు. చెప్పేదేమిటంటే? వానరజాతికూడా యెంతమించు నరజాతికి జీటయిందే! కాదుకాదు లాఘవంలో చాలాతేలికయిస్తుంది. దాన్నిపట్టుకో వలసివస్తే సుఖదుఃఖాల జరుగుతుందా? దానిచేత గాయాలుపడి చాలామంది ఆసుపత్రిలో కట్టుకట్టించుకోవలసి వచ్చింది. తరవాతయెవళ్ళో పట్టుకుంటామన్నారు. యిఱవైయైదు రూపాయీలిమ్మన్నారు. దస్తుచేసి యిచ్చుకున్నాము. సకలచిక్కులుపడి యేలాగయితే యేమి ప్రాణావశేషంగా వున్నప్పుడే పట్టుకున్నారు. కొప్పూరు ప్రాంతంలో వదలిపెట్టినట్టున్నారు తరువాత అదిఅక్కడ మరణించినట్టున్నూ విన్నాము. చెప్పేదేమిటంటే? యెంత చిక్కువచ్చినా కోంతినిగాని పందికొక్కునుగాని చంపడానికింగాని చంపించడానికింగాని మన హిందువులు సమ్మతించరు. మాంసభక్షకులు

స్వహస్త పరహస్తాలచేత యేవో కొన్ని జంతువుల చావుకు సమ్మతించేవారే అయినా పయి జంతువుల విషయంలో బ్రాహ్మణులతోపాటువారే. యీ విషయంలో పాశ్చాత్యులే అయితే లేశమున్నూ వెనుదీయరు. వారికిదాని వల్ల ప్రత్యవాయం కలిగినట్టున్నూ వినం. మనకయితే వెంటనే కలిగి తీరుతుంది. దానితోపదిమందిన్నీ-"అమగో అపనిచేశాడు. వెంటనే దృష్టాంతం కనపడిం" దంటారు. "యదనంతర" న్యాయాన్నిబట్టి అదీనిన్నీ సరిగానే తోస్తుంది. పూర్వం యేదేనా ఘోరకృత్యం చేయవలసివస్తే యేకచ్ఛత్రాధిపత్యంగా యేలే చక్రవర్తికూడా జంకేవాడు. యిప్పుడో పేరుకు గుళ్ళో దేవుడులాగ ప్రభువంటూవున్నా పాలించేది దేశంలోవుండే నోరుగల ప్రముఖులెవరో కొందఱుగా వుండడం చేత ప్రత్యవాయజనకమైన పనులు చేసినా వాట్లవల్ల వచ్చే ప్రత్యవాయాలు సంఘముమీఁద "తిలాఃపాపం తలో పిడికెఁడు" గాసర్దుకుపోతూవున్నాయి. కాని బాధిస్తూవున్నట్టు లేదు. యేదో ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా యింత వ్రాశాను. గృహస్థుకు యీతిబాధా రాహిత్యం చాలా అవసరం. అట్టి యీతిబాధలను కొన్నిటిని కనపఱిచి వ్యాఖ్యానించివున్నాను. మఱికొన్ని యింకా లేకపోలేదు. అవీ వ్రాస్తాను. భగవంతుఁడు సర్వదయాపరుఁడు. అట్టియీతిబాధలను తొలగించి తనప్రజలకు సర్వవిధాలా సుఖప్రదాత అగుఁగాక అని ఆశీర్వదిస్తూ దీన్నిముగిస్తున్నాను.

కొత్తరకం ఈతిబాధలు

యిదివఱలో మన పూర్వులు ఆకాలాన్ననుసరించి చెప్పిన యీతిబాధలని గూర్చి వక విపులమైన వ్యాసాన్ని వ్రాసివున్నాను. యిప్పటి దేశకాల పాత్రలనుబట్టి చూస్తే యెన్నో యీతిబాధలు కొత్తరకాలు కనపడతాయి. యివన్నీ చాలాభాగం యీ యిరవయ్యో శతాబ్దంలోనే యెక్కువవ్యాప్తిలోకి వచ్చి గృహస్థులను పట్టి పీల్చి పిప్పిచేస్తూ వున్నాయి. యీ బాధలు పట్నవాసాలలో వుండేవాళ్ళకి చెప్పనే అక్కఱలేదు. పల్లెటూళ్ళ వాళ్ళని కూడా కొంతవఱకు బాధిస్తూవున్నాయి. వీట్లని యిన్ని అన్నీ అని చెప్పడానికక్కూడా శక్యంగావున్నట్టు తోఁచదు. యివి యెప్పటికప్పుడు వుద్భ

విస్తా సంతానమంతటికి మంచి దాపరంగా వున్నాయి. మగపిల్లవాఁడంటూ పుట్టి వాఁడు బడికి బట్టకట్టే యీడు వచ్చేలోఁగానే వాఁడికి రోజు వచ్చేంటికి వొకటో రెండో పెట్టెలు సిగరెట్లు లేక బీడీలు వుండితీరాలి. అందులో అనేకరకాలు. వొక్కొక్కటి వ 0-3-0 అయినాసరే ఖరీదు వుండే సిగరెట్లు (పెట్టె కాదండోయ్) వుంటాయనుకుంటాను. అట్టివి యిప్పు డనను ఒనికిరా వనిష్ఠ వక వైదికబ్రాహ్మణ కుఱ్ఱఁడు. పూర్వపురుషం ప్లీడరీలో బాగా సంపాదించిన ఆస్తిపాస్తులు వున్నాయి. విదేశాలకు వెళ్లి అక్కడి విద్య మాత్రం వినాగా తప్పిన అలవాట్లలో బాలాభాగం అభ్యసినట్టుగాని చెప్పఁగా విన్నాను. అతఁడు మనదేశంలోవుండే పల్లెలలో వొక్కొక్కడికి యీవవేడీని రోజుకి 6 పైసలో, 7 పైసలో ; ఆర్జన కనుమరుగయినవి మనలోపాళ్లజులు వార్యఁగా మీదో పద్దికలో మొక్కుడో చదివినట్లు జ్ఞాపకంవచ్చి అనుకున్నానుగదా :— యీమన పితామహుఁడు దాగానిడింది ఇచ్చిపోయినాఁడు కనుక యీఅగర్భ శ్రీమంతుఁడు, ఈ అదృష్టశాలి ఇంత వెలగల సిగరెట్లుకొంటూ కాల్చుకుంటూ తనువు అర్జనను సార్థకాన్ని కలిగిస్తూవున్నాఁడు, ఇదియెంతగతిమీరాగా? అనివిచారపడ్డాను. ఈలాటివాళ్ళ కోసం నానాపాపాలూ లోఁబడి ఆర్జించడం ఎందుకైనా అనుచితంగాకపోదు. అయితే బీదలు యీలాటి అభ్యాసాలే మానుకుంటారేమో? అని సమాధానం చెప్పుకోఁబోయాను, గానిపట్టణాలలో సిగరెట్లు కాల్చలేని వ్యక్తినాకు కనుపించిందికాదు. సుమారు యిప్పటికి యెనిమిదేళ్ళనాఁడు గుంటూరునుంచి స్వగ్రామానికి జరూరుపనిమీఁద రావలసి వచ్చి శివరాత్రి రోజునాఁడు చిక్కుగా వుంటుందని యెఱిఁగికూడా రైలెక్కాను. రోజప్పారంభ ఉదా విడి రోజవడంచేత ఆవేళ రైలులో వున్న తొక్కిడి వ్రాయడానికి వశంకాదు. ఆ రైలులో వక బ్రాహ్మణ కుఱ్ఱవాఁడు అంతకు ముందు తెచ్చుకొన్న సిగరెట్లు అయిపోవడమున్నూ, స్టేషనులో యెక్కడేనా కొనుక్కుందామంటే, వున్నచోటునుంచి కదలడానికి వీలులేకపోవడమున్నూ తటస్థించి పడ్డబాధ నేను చూడలేకపోయాను. యెంతమందినో "అగ్నియంతి" వేఁడుకొన్నాఁడుగాని యెవళ్ళూ భిక్షపెట్టలేదు. ఆ కుఱ్ఱాఁడి వయస్సు సుమారు

పదేళ్ళు. అప్పుడు నా వద్ద మూరెండో చిరంజీవి అదే యీడువాఁడున్నాఁడు. వాఁడుకూడా చాటునామాటునా అప్పటికే అలవాటు పడ్డాడేమో ? అని నాకు అనుమానం వుండడంచేత — "చూచావా, నాయనా ! ఆ పిల్లాఁడు పడేబాధ చూచావా ?" అంటూ యేవో నీతివాక్యాలు కొన్ని బోధించాను. ఆకారణం చేతో యేమో వాఁడుమాత్రం యీ అలవాటుకు లోఁబడలేదు. బీడీలు యింతింత వెలగల వున్నాయో లేవో కాని మన దేశంలో వాట్ల ప్రచారము మున్నూ ఆ బాలవృద్ధంగా వ్యాపించేవుంది. మా చిన్నతనంలో చుట్టలేకాని యివిలేవు. డబ్బు 1 కి యిరవై చుట్టలదాకా యిచ్చేవారు. సిగరెట్లూ, బీడీలు వచ్చాక చుట్టలేమైనా చవకైనాయేమో ? అనుకుంటే అదిన్నీ కన పడదు. అవి డబ్బు 1కి రెండుమూఁడూగా వున్నాయి. మొత్తం యీ మూఁడుగాని యిందులో రెండుగాని అథమం వకటిగాని అభ్యాసం లేని బాలవ్యక్తి నూటికి యే వొకటో తప్ప కనపడనే కనపడదు. కొత్త నాగరికత కలవాళ్ళు మాత్రం చుట్టజోలికి రారు. యేబ్రాసులుగావుండే పైల కావుపట్టాప్ల చుట్టలూ కాలుస్తారుగాని వీట్లల్లో యేదో మహావిశేషం వుందని యీ నాగరికపు చుట్టలు (సిగరెట్లు, బీడీలూ) కూడా పండుగ పబ్బాలు తటస్థించినప్పుడు మూధానంగా కాల్చుకుంటూ వుంటారు. యిది యిప్పటికాలానికి సామాన్యసంసారులకు వక యీతిబాధగానే కనపడు తుంది. కొంచెం వైదీకవేషంగా వుండేవాళ్ళకో ? చెప్పనే అక్కఱలేదు. యిది చుట్టకంటెకూడా అనారోగ్యమనిన్నీ దీనివల్ల గుండెజబ్బు వగయిరా యెన్నో జబ్బులు బయలుదేరతాయనిన్నీ యింగ్లీషుడాక్టర్లు చెప్పడమే కాకుండా పత్రికలలో కూడా వ్రాస్తూవుంటారు. కాని ఆ మాటలు యెవరూ పాటించేటట్టు కనపడదు. యితరుల మాటదాఁకా యెందుకు ? ఆ డాక్టర్లే సిగరెట్లను పరంపరగా కాలుస్తూవుంటే, యేమనుకోవాలి ? పాశ్చాత్య నాగరికతకు యిది వక శిరోభూషణంగా వున్నట్టు ఆ నాగరికతకు అల వాటుపడినవారి ప్రవృత్తివల్ల గోచరిస్తుంది. యెందరో యిది నోట్లో వుంచేనేకాని మాట్లాడనేలేరు. మనదేశస్థులలో చుట్టకంటె నస్యానికి సభా పూజ్యత వున్నట్టే ఆదేశంలో సిగరెట్టకున్నూ సభాపూజిత వున్నట్టు

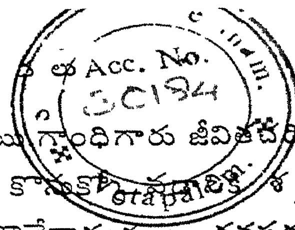
కనబడుతుంది. ఎంతపనికి వచ్చెనో! కాని కొన్ని బ్రాహ్మణాగ్రహా
రాల్లో నవనాగరికం ముదిరిన దాఖలాలుకూడా పెరుగుతుంటూ సిగరెట్లు
కాల్చుకుంటూ ఆనందంగా కాలక్షేపం చేస్తూవున్నట్టు వినికి. అయితే
నవనాగరికులు స్త్రీస్వాతంత్ర్య పక్షము కోసంగా వాదిస్తారనుకొంటాను
దీన్ని. చుట్ట కాల్చుకొంటాడా పూర్వం స్త్రీలలో అంతో యింతో చేసినో
చేసుగాని ఆ స్త్రీలు చెక్కా యింకా ఎక్కువ ఎరిగినవాళ్ళగాను బ్రాహ్మ
ణాగ్రహారాల వర్ణం యీగా కాలినట్టు తెలుసును. కొంచెం వెలుపు
బయిందాకలలోకూడా యీ కాల్చు ప్రబలి వుంది. పిఠాపురంవారి సంస్థా
నంలో చేయువుంచల గ్రాహ్యాగ్రహారాలున్నట్టున్నాను. శ్రీ ఆనందగజపతి
మహారాజులుంగారి తండ్రో, పేద రాజుగారో, ముత్తాతో ఎవరో వదిలినాయి
ఆ అగ్రహారాలు మాదరాకెకి వెళ్ళినప్పటికి మేనత్తవస్త్రారం ఒకరంలోకి
కూడా కనబడదు యెవ్వరికినాదని బట్టకాల్చులున్నా చెప్పుకు సంబంధిం
చిన పరికరాలున్నా కనుచేసినప్పటికి అయినా చాలా కొట్టుకొని—"అన్నా!
తుట్టతుదకు ఆనాటి వంశస్థులంతా యీస్థితికి వచ్చారుగదా! అని చింతపడి
దీనికి ఉపాయం యేమిటని ఆలోచించి వెంటనే—"అగ్రహారాలన్నీ జప్తు
చేశా" మని ప్రకటించేసినప్పటికి యేకొంతమందో రాజుగారి దర్శనం చేసు
కొని మనవిచేసుకోవడానికి అర్హులైనవాళ్ళు అక్కడక్కడ విత్త
నాలలాగ ఇంకా వున్నారు గనుక వాళ్ళువచ్చి నెత్తీ నోరూ మొత్తుకుంటే
మహారాజులుంగారు—"మీరు యీ అగ్రహారాలు ఎందుకైతే పుట్టి
వున్నారో ఆ స్థితిలో వుండేపర్యంతమున్నా ఎక్కడ పైకాకూడా మీరు
ముట్టరు. యీలోగా మేం వుపాయించేసి మంచిస్థితికివచ్చినవెంటనే యిస్తా
త్తున్నా మీకు యిచ్చి వేస్తాము" అని శాసించేసినప్పటికి "చిత్తమైనా" అని
మళ్ళా అగ్రహారాలవారంతా తల తడుముకొని వేదశాస్త్రాలలో
కృషిచేసినారనిన్నీ మహారాజులుంగారి మెప్పును పొంది మళ్ళా అగ్రహా
రాలు పుచ్చుకున్నారనిన్నీ వినడం. యిప్పుడు ఆలా శాసించి మనల్ని
బాగుచేయడానికెవరున్నారు? అన్నింటికీ కాంగ్రెస్సువారే కనబడతారు.
వారు యెన్నిటికని కలగజేసుకుంటారు పాపం! పాకటిల్లాలో మిస్సిపారు

విషేధానికి పునర్క్రమిస్తే 24 లక్షలు బడ్జెట్టులో లోటు కనిపిస్తూవుందిగదా! యీ సిగరెట్ల దిగుమతీని నిషేధిస్తే యెంతలోటు కనిపిస్తుందో? యివన్నీ పూడ్చాలంటే శక్యమో? కాదో? అదిన్నీకాక ఆ యీ వస్తువులు లేకుండా చేసి మాన్పించడమనేది కొత్తపంథ. మన పూర్వుల పంథ యిది కానే కాదు. నీతిచేత మనుష్యులు దుర్వ్యసనాలనుంచి తప్పించుకోవలసిందనే కాని, స్త్రీలను లేకుండాచేసి పురుష వ్యభిచారాన్నీ, పురుషులను లేకుండా చేసి స్త్రీ వ్యభిచారాన్నీ, మద్యం లేకుండా చేసి తాగుణ్ణీ తగ్గించడం కానే కాదు. సమస్తమూ వుండనే వుంటాయి. వున్నా యెవఁడు యోగ్యుఁడుగా వుంటాఁడో వాఁడే గణనీయుఁడని వాళ్ళ తాత్పర్యం. అట్టి యోగ్యత కలగడం యేమహావ్యక్తులకోతప్ప దృశ్యాదృశ్యం. కనక పదార్థం దొరక్కుండా చేస్తే— "పురుషాణా మభావేన సర్వానార్యః పతివ్రతాః" అనే మాదిరి నేఁటి ప్రాజ్ఞులు సదుద్దేశంతోనే వక కొత్తమార్గం తొక్కుతూ వున్నారు. దీన్ని కాదనడానికి అంతకన్నా మంచిమార్గం చూపించేవా రయితే తప్ప చేతఁగాని ఆక్షేపకులకు యుక్తంకాదు. కాఁబట్టి యీ యీతి బాధను తప్పించడానికి యీ సిగరెట్ల దిగుమతీ లేకుండా ఏదేనా సదుపాయం యిప్పటి గవర్నమెంటు చేస్తే చాలావిధాల బాలకులు బాగుపడతారని నాకు తోస్తుంది. కల్లు దుకాణాల స్థానంలో "టీ-కాఫీ" వగైరా పానపదార్థాలు విక్రయించే దుకాణాలు వెలిశాయంటూ కొన్ని పత్రికలు సంతోషాన్ని వెలిపుచ్చాయి. కాని ఆ సంతోషం కొంత ఆపాతరమణీయంగా లేకపోలేదనాని బాగా విచారిస్తే మన పూర్వజీవితానికిన్నీ మన ఆంధ్రదేశానికిన్నీ యివీ అనర్థాపాదకాలే అవడంచేత — "ముల్లు వుచ్చి కొఱ్ఱు డుఁచిన" చందమే అనుటకు సందేహంలేదు. కాని ప్రపంచదృష్టిలో మాత్రం యిది "గుడ్డిలో మెల్లగా" కనబడుతుంది. అయితే యీ పుద్యమాన్ని నడిపేవారు దాక్షిణాత్యులు కావడంచేతనేమి, వారికి "కాఫీ-టీ" పానం అనుశ్రుతంగా వున్నదే అవడంచేతనేమి దీనికి వారు సంతోషించారంటే వింత కనపడదు. మనదేశంలోకూడా యజ్ఞంలో శ్రౌతులదగ్గిఱ మంచిన్నీ సర్వదా సదాచారాలలో అసిధారావ్రతంగా సంచరించే వితంతు

పులవగ్గుబుసుంచిన్నీ చిత్రకార్యాలలో నియంత్రియైన భోక్తల దగ్గఱనుంచిన్నీ దీనికి అలవాటుపడి పవిత్రమైన దాన్నిగా భావిస్తూ వుండడంచేత విధిలేక దీనికి మన ఆంధ్రులున్నూ సంతోషించదగ్గదే. మొత్తం యీ కాఫీ-టీలుకూడా గృహస్థులకు వక విధమైన యాతివాతలలోకే చేరవాయని నా వూహా. అయినా మస్త్రూనమంచి బద్ధివిప్పుగాని నాట్యంచేయించే శక్తి వీట్లయందు లేదు కనక అపేక్షంగా దీన్ని యీకాలంలో అంగీకరించక తీరదు. నల్లమందు అలవాటయినవాళ్ళకు సమయానికి అది పడకపోతే కాళ్ళు చేతులూ లాగడం వగయిరా మర్లోషాలు బయలుదేరినట్టే యీ కాఫీ-టీలు కూడా సమయానికి పడకపోతే తలనొప్పి వగయిరా మర్లోషాలు కలుగుతాయని వాడేవారు అనుకుంటూవుండడం విన్నాను. నల్లమందు చాలప్రాతకాల రోగాలకు మందుగా అనాదిగా మనదేశంలోనూ యితర దేశాలలోనున్నూ వాడుతూ వున్నవిషయం యెరిగున్న వాళ్లు నిషేధించాలనేవారు తక్కువే అయిన దీన్నికూడా క్రమంగా నిషేధిస్తారనే వూహించాలి యింక సబ్బునుగూర్చి మాట్లాడుకుందాం. వైటనాష్టాలవాగ యిటు లోపలికి సేవించేదైతే కాదు గాని బయటకు దీనివల్ల కొంత అనవసరపుఖర్చు కల్పిత మవుతూవుంది. నాలుగు కుంకుడుకాయలో కాస్త శీకాయో వుపయోగించే దానికి సబ్బాలు సచేసరి, ప్రతీపల్లెటూరు గృహస్థులున్నూ దీన్ని విశేషించి వాడుతూ వున్నారు. దీనిలోనూ సిగరెట్లలోలాగే అనేకరకాలు ఉన్నాయి. అందులో హెచ్చువెలకలవి యెన్నో వున్నాయి. ధనికులు ఆలాటివాట్లను తృణప్రాయంగా వాడి చాలా సొమ్ము వ్యర్థాచేస్తున్నారు. కాని అది వారి కొకలక్ష్యంలోనిదికాదు — “పులినిచూచి నక్క వాతపెట్టుకుం” దన్నట్టు పల్లెటూరి బీదలుకూడా ఆలాటి సబ్బులకే ప్రయత్నిస్తూన్నారు. ముఖ్యంగా వీట్ల అవసరం స్త్రీలకు. వాళ్ళనాగరికత గడియ కొకరీతిని మారుతూవుంది. పాశ్చాత్యులు భార్యల నాగరికతకు తగ్గ వస్తువులు తేలేక యెంతో బహ్మాచారులుగానే వుంటారని వినడం. ఆయోగం యీ కొత్తనాగరికతను అవలంబించే స్త్రీలవల్ల మనభారతీయులకుకూడా తారసిల్లుతుందని తోస్తుంది —

దీపంతో కొన్ని పౌడర్లుకూడా చూచుకోవాలి. పూర్వం యీమాత్రం నాగరికత లేకపోలేదుగాని అది సార్వత్రికం కాదు— యీ పౌడరుకు బదులుగా లోధ్రపుష్పచూర్ణాన్ని వాడేవారని— "నీతా లోధ్రప్రసవరజసా పాండుతా మాననే శ్రీః" అనే మేఘసందేశంవల్ల తెలియవస్తుంది. ధనికుల కేవిన్నీ బాధించవుగాని సామాన్యగృహస్థులకు యివన్నీ యీతిబాధ తరగతిలోవే. అధమం నెలకు నూఱురూపాయీలేనా సంపాదించేవాఁడయితే తప్ప ఆయీ నాగరికతకు సంబంధించిన సామాన్య సంసారాన్ని యీఁదఁజాలఁడు. మా చిన్నతనంలో నెలకు పదిరూపాయీలు తెచ్చుకునే గృహస్థుచక్కఁగా సంసారాన్ని యీఁదుకోఁగలగడమే కాకుండా పైఁగా అతిథి అభ్యాగతులనుకూడా శక్తికొలఁదిని ఆదరించేవాఁడు. యిప్పుడు నూఱురూపాయీల జీతగాఁడు పిడికెఁడుబియ్యం ముష్టికూడా పెట్టలేకపోతూ వున్నాఁడు. అప్పుడు యీ కాలంలో వుండే దుబారాఖర్చులు యేవీలేవు సరిగదా! ధాన్యాదుల వెలలు చాలాతక్కువలో వుండేవి. నా స్వానుభవవిషయం వకటి వ్రాస్తూవున్నాను. నేను 1903 లో బందరు హైస్కూలులో తెలుఁగు పండితుఁడుగా రు 25-0-0 రూపాయీల జీతంమీఁద హఠాత్తుగా ప్రవేశించాను. అప్పటికి నాకు రూపాయీ వడ్డీమీఁద రు 600-0-0ల రూపాయీలు అప్పు వుంది. అప్పు మాన్యంమీఁద వచ్చే రు 100-0-0ల శిస్తువల్లను శ్రీనూజివీటి రామచంద్రాప్పరావుగారు ప్రతియేఁటా వెళ్ళినా వెళ్ళకపోయినా తప్పకుండా యిచ్చే రు 116-0-0 నూటపదహార్ల వార్షికంమీఁదనూ తీరుతుంది గదా అనిన్నీ రు 25-0-0 ల జీతంతో పట్నవాసంలో నేనూ భార్యా యెవరో లోవాసం పరపిల్లవాఁడున్నూ మొత్తం ముగ్గురువుండే నా కుటుంబమున్నూ, యింటిపట్టు మాతల్లిదండ్రులూ, యెల్లప్పుడూ తఱచుగా మా ఇంట నే వుండే యిష్టులు తోఁబుట్టువులూ, వాళ్ళపిల్లలూవుండే పెద్ద కుటుంబమున్నూ యేలోపమూ లేకుండా చక్కఁగా జరిగేది. దీనిక్కారణం ముఖ్యమైన ఆహారపదార్థాలు. ఆముదం దీపాలు, యెప్పుడో అవసరమైతే నాకవిత్వరచనకు మాత్రం కొవ్వొత్తిదీపం. దొడ్లో ఆవూ దూడా వగయిరాలతో యిండ్లోవున్న పాఁడిలో సంసారం నడుపుకోవడమే. యిప్పుడో ఈ రెండు

ఉంటుండాలనిన్నీ, రు 25-0-0 రూపాయీలు కాఫీ-టీ-సిగరెట్లకుకూడా ఖర్చుపెట్టుకోవాలి. యీ వాతావరణం పూర్తిగా దేశం నాటుకుపోయింది. ప్రతి పల్లెటూళ్ళోకూడా కాఫీహోటళ్ళు వెలిశాయి. కాఫీహోటళ్ళంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. అమధ్య ఒక సంవత్సరంకింద ఒక అతిథి, మా యింటికి వచ్చాడు. ఆయన వైదిక ప్రాంతం వాణ్ణని చెప్పాడు. దేనిమీద యీదేశం వచ్చారని అడిగాను. "కాఫీ"హోటలు పెట్టుకోవడానికి ఏదేనా వూరు వెతుక్కోవడానికని బయలుదేరాను. ఎక్కడా ఖాళీగావున్న పల్లెటూరు కానరావన్నాడు. యీ హోటలుగాని అన్నంపెట్టే హోటలుగాని పెట్టుకోవడం మన ఆంధ్రులకు పూర్వం చాలా హీనంగా వుండేది; ఇప్పుడు దీన్ని అవలంబిస్తూవున్నా అవమానమే కనపడడంలేదు. సుమారు 40 యేళ్ళ నాడు గద్వాలనుంచి వస్తూ గుంటకల్లు స్టేషనులో హోటలు భోజనం చేయవలసి వచ్చింది. తీరా భోంచేసేవేళకు యజమాని కనబడి మమ్మల్ని ఎంతో ప్రత్యుత్థానం చేసేటప్పటికి హోటలుకీపరేమిటి? యీ ప్రత్యుత్థాన వాక్యమేమిటి? పైగా యీ బ్రాహ్మడి వేషం హోటలు పెట్టుకోవడానికి తగినదిగా లేదుకాని కొంచెం కదిలించి చూస్తిమి గదా! ఆయనకు వేదం శ్రౌతివిషయమున్నూ చక్కగా వచ్చును. ఇట్టి శ్రోత్రియుడికి యీగతి పట్టడానికి కారణమేమిటో? అని అట్టే విచారిస్తే అనారోగ్యహేతువును బట్టి విధిలేక జీవనార్థం యీ ఆకార్యం చేస్తూ వున్నానని విచారిస్తూ ఆయనే చెప్పాడు. యెంతెంతో దాక్షిణాత్యులు యింగ్లీషులో పెద్ద పెద్ద పరీక్షలు ప్యాసయికూడా యీ హోటలువృత్తిని అవలంబించి గొప్పగొప్పస్థితులు సంపాదించి గౌరవజీవనం చేస్తూవున్నట్లు కనపడుతుంది. "శ్లో. అట్టశూలాజనపదాః ... అట్ట మన్న మితి ప్రోక్తం శూలో విక్రియ ఉచ్యతే" అంటూ విష్ణుపురాణాదులలో యీ అన్న భవిష్యత్కాలంలో కలుగుతుందని వ్రాయడమున్నూ అది కలి ప్రత్యక్షం కావడమున్నూ చూస్తే ఆ ఋషుల దీర్ఘదర్శిత్వం అవగతమవుతుంది. చెప్పొచ్చేదేమిటంటే ? పూర్వరీతిగా సదారా ఖర్చులు లేకుండా మితంగా కాలక్షేపం చేదామని ఏగృహస్థేనా ప్రయత్నించినప్పటికీ ఆయా హోటళ్ళ

బీడి–సిగరెట్లతోపాటు సర్వత్రా అలుముకున్నాయి. గాంధిగారు జీవితచరిత్రలో వ్రాసుకొన్నట్టు కొందఱు యీ సిగరెట్లు కొనుక్కోడానికి శక్తిలేక చిలకకొట్లద్వారా తమ వ్యామోహాన్ని తీర్చుకొనేవాళ్ళున్నా–కనపడతారు. యీ దురవస్థ తల్చుకుంటే దుర్వ్యసనం యేలాటి అకార్యాలు చేయిస్తుందో స్పష్టపడుతుంది–వాళ్ళమాట యేలావున్నా కాస్త గౌరవంగా–మప్పితంగా కాలక్షేపం చేదామన్న – గృహస్థుకు -- యివన్నీ యీతిబాధలుగానే కనపడుతున్నాయి.

నా చిన్నతనంలో తోడి బ్రాహ్మణపిల్లలతోపాటు నేను డబ్బుకూ దస్కానికీ సంభావనకి వెళ్ళకపోయేటప్పటికి మా తల్లిదండ్రులు "నీకు ముందుముందేలా గడుస్తుంది? యెక్కడికీవెళ్ళ" వనేవారు. దానికి "నాకేం నెలకు పదిరూపాయీలు యిప్పుడు చదువుకున్న చదువుకే యిస్తా"రని గర్వంతో జవాబు చెప్పేవాణ్ణి. అప్పటికి నా చదువు "తెలుగుస్కూల్లో లోవర్‌ప్రైమరీ సర్టిఫికట్టు" కలిగివుంది. ఆకాలంలో ఆమాత్రం చదువున్నా అక్కఱలేకుండానే యినస్పెక్టర్లు స్కూలుమాస్టరీ యిస్తూండేవారు. అట్టి స్థితిలో నేను పల్లెటూరి మాస్టరీకే వెళ్ళవలసివస్తే యినస్పెక్టర్లు నన్నెంత ప్రేమిస్తారో ఆలోచించండి. యేంకర్మమో? కాని అప్పుడు వంటబ్రాహ్మలు స్కూలుమాస్టర్లుగా వుండే స్కూళ్ళల్లో చదివికూడా బాలురు మంచి భాషాజ్ఞానం కలవాళ్ళుగా వుండేవారు. యిప్పుడు మంచి మంచి పరీక్ష లిచ్చినవాళ్లు మాస్టర్లుగావుండే స్కూళ్ళలో చదివికూడా ప్రధాన పదార్థం సర్వ శూన్యంగానే కనపడుతుంది. విద్యావిషయాన్ని విచారిస్తే యిప్పటి స్కూళ్ళుకూడా యీతిబాధలకిందకే వస్తాయి. అప్పుడు సంవత్సరానికి వకసారి, కొన్నింటికి రెండుసార్లు కాంబోలు పరీక్ష చేసేవారు యినస్పెక్టర్లు. యిప్పుడో "ముద్ద ముద్దకీ బిస్మిల్లా" అన్నట్టు యెప్పుడూ పరీక్షలే. అయినా ప్రయోజనం శూన్యం. అయిదేళ్ళు యెలిమెంటరీస్కూలులో చదివిన వొకపిల్లవాడికి రఘువంశం మొదలెట్టి చెప్పవలసివస్తే వర్ణక్రిమం దగ్గఱనుంచీ, చెప్పవలసివచ్చి "సన్యాసాడిపెళ్ళికి జుట్టుదగ్గఱనుంచీ యెరు" వన్నట్టు కనపడింది. విద్యాశాఖకు అవుతూవున్న వ్యయం బోరెడు

కనపడుతుంది. విద్యాగతి యిలావుంది. పూర్వంకన్న విద్య చాలా వ్యాపక స్థితిలో వున్నట్టు రిపోర్టులవల్ల పై అధికారులు తెలుసుకొని తృప్తిపడుతూ వుంటారు. అయితే ఒకటిమాత్రం తప్పింది. పూర్వకాలంలో ప్రతివ్యక్తికిన్నీ చేవ్రాలుచేసే శక్తికూడా వుండేదికాదు. యిప్పుడలాకాదు. నూటికి తొంభై మందికేనా మాతృభాషలోనేకాదు; హూణభాషలోకూడా చేవ్రాలుచేసే శక్తి మట్టుకేనా కనపడుతుంది. యెంతో సొమ్ము గవర్నమెంటు వ్యయపరచ దానికి యిదేఫలిత మయేమాట— "మహతా ప్రయత్నేన లబ్ధ్వాఽఽ కృష్యతే" అన్నట్టవుతుంది. అంటే? పెద్ద బ్రహ్మాండమంత ప్రయత్నం చేసి ఒకచిన్న పిట్టను పట్టుకొన్నాడన్నట్టయింది. కాబట్టి యిప్పటి పల్లెటూరి స్కూళ్ళున్నా యీ రిపోర్టులలోనే పెరటాయి. యింక ముందు నిర్బంధ విద్యా విధానంకూడా వస్తే యితరత్రి చదువుకొని బాగుపడేవాళ్ళుకూడా యీ స్కూళ్ళలోకి వెళ్ళి చెడిపోవలసిన దుస్థితి ఏర్పడుతుంది కాబోలును. యెక్కడో నూటి నాట తప్ప యిండ్లలోకాని అన్యత్రకాని చదువుకొని బాగుపడవలసిన వీళ్ళు కూడా నశించి చాలాకాల మయింది. నా చిన్నతనంలో పల్లెటూళ్ళల్లోనే కాదు; పట్నవాసాల్లోకూడా ప్రైవేటుట్యూషన్లంటూ వున్నట్టైలేదు. యిప్పుడో శివారు గ్రామాల్లోకూడా యీ ట్యూషన్లు వ్యాపక స్థితిలో వున్నాయి. ఒకటీ, రెండూ కాదు జీతాలున్నా యిస్తారు. యీ సందర్భంలో జ్ఞాపకం వచ్చింది. నేను రఘువంశం మొదలెట్టేముందు ఒకరెడ్డి గృహస్థు నన్ను తనపిల్లవాడికి రోజూవచ్చి కాస్తసేపు చదువు చెప్పవలసిందని కోరాడు. ఒకనెల్లాళ్ళు కాబోలు చెప్పాను. నా సరదా తీరేవాడా గానుగుబల్లమీద యెక్కి తిరిగేవాణ్ణి. అర్ధరూపాయి కాబోలును జీతం యిచ్చేవాడు. యిప్పుడామాత్రం చదువుకు జీతం హెచ్చుగానే దొరుకుతుంది కాని అప్పుడు ఆ అర్ధరూపాయితో జరిగినపనిలో యిప్పుడు యెన్నో వంతూ రెండురూపాయిలతో జరగదు. ఆకాలంలో రూపాయికి యెనిమిది వేర్లబియ్యం అమ్ముతున్నారంటే? పెద్దకరువు వచ్చిందన్నమాటే: అలా అమ్ముతూ వున్నరోజుల్లోనే దత్తమండలాన్నుంచీ, గుంటూరు డిస్ట్రిక్టు మంచీ యెన్నో కుటుంబాలు మా గోదావరిజిల్లాకు వలసవచ్చాయి.

ఆ కుటుంబాల నన్నిటినీ వకయేడో రెండేళ్ళో శ్రీ బచ్చు రామేశంగారు పోషించి పరలోకంలో శాశ్వతమైన వున్నతస్థానాన్ని సంపాదించుకొన్నారు. కాకినాడ అవధ నంనాఁటికి యింకా యీ విషయం లోకానికి అంతమఱువు తగలలేదు. యెవరో అడిగారు యీ పద్యం చెప్పాము.

శా. "ధారాపాతము లేక సస్యవితతుల్ తప్తమ్ము లయ్యెన్ గడున్
జేరెన్ సర్వజనంబు నీపురమునే జీవింప, వా రెల్లరన్
శ్రీరామేశఘనుండు ప్రోచి మను దా శ్రీవృష్టి నాజామమున్
బాఅందోలెను దానిఁ గోర మరలన్ బాగెట్లగున్ దెల్పుమా?"

యీయన చేసిన యీవుత్తమ కార్యానికి గవర్న మెంటువారుకూడా చాలా ఆశ్చర్యపడ్డట్టు వినికిడి. అప్పటి శ్రీ పిఠాపురం రాజాగారు యేవో గవర్నరు సభకు వెళ్ళినప్పుడు కాకినాడ ప్రశంసవచ్చి గవర్నరుగారు— "ఓహో! బచ్చురామేశం వున్న వూరు కాదా?" అనేటప్పటికి రాజాగారికి అవమానంగా కనపడి— "రామేశం మా యెస్టేటుగ్రామాలలో వక వూళ్ళో వక వీధిలో వక వైపునవుండే వక గృహస్థు" అనిజవాబు చెప్పినట్టు చెప్పుకోవడం. యీ రాజాగారేమో నాఁటిరోజుల్లో దానకర్ణుఁడని ప్రసిద్ధివహించి కోట్లకొలఁది ధనమున్నూ పుట్లకొలఁదిభూమిన్నీ సద్వినియోగంచేసిన మహా వ్యక్తి. రామేశంగారి కీర్తి యీ మహావ్యక్తి కీర్తినికూడా మఱపించింది. కారణం ఆలోచిస్తే యిది మఱీ అవసరమెఱిఁగి చేసిన దానం కావడమే. ప్రస్తుతకాలంలో కోట్లకొలఁది వెచ్చిస్తూవున్న ధనదాతలు వున్నప్పటికీ యిట్టి యుక్తవ్యయం చేసేదాతలు మిక్కిలీ మృగ్యమవడంకూడా యీతి బాధలకిందికే వస్తుంది. మునుపు మార్గస్థులకు; అందులో ముఖ్యంగా కాశీ రామేశ్వరాలు వెళ్ళే యాత్రీకులకు సత్రాలంటూ వుండేవి. రైళ్ళమూలాన్ని అవి వెనకట్టాయి. అక్కడక్కడ యింకా కొన్నయితే మిక్కిలీ స్వల్పంగా శేషించి వున్నాయి కాని అవి దాతల వుద్దేశాన్ని నెఱవేర్చక అన్యథాగా నడుస్తూవుండడంచేత యిప్పుడు కొత్తగా యెవరేనా ధనాఢ్యులు లోకోపకారార్థం అలాటి ధర్మాలు చేయడానికివెనుకఁదీస్తూ వున్నారు. దాతలవుద్దేశానికి పూర్తిగా అన్యథాగా ప్రవర్తించే యజమానులు ధర్మ

సంస్థలను దాపరించడముకూడా యీతిహాసలలోనే చేస్తుంది. ఒక గ్రామములో దేవాలయమాన్యములోనుంచి వేదశాస్త్ర పాఠశాల నడిపిస్తూ వుండేవారు. యిటీవల దానియాజమాన్యం పోట్లవెక్కనుబట్టి బ్రాహ్మణేతరులచేతికి వచ్చింది. ఆయన అధ్యాపకుణ్ణి బ్రాహ్మణేతరులక్కూడా వేదం చెప్పవలసిందని శాసించారు. అధ్యాపకుఁడు, ఛాందసుఁడు చెప్పనన్నాఁడు. దానిమీఁద ఆ యజమాని అసలు వేదానికే సున్నచుట్టినట్టు యీ మధ్యనే విన్నాను. అసలు ధనదాతవృద్ధేశమేమో తప్పో? ఒప్పో? శాస్త్రీయమైన కార్యాలకు వినియోగింపవమేకాని అన్యంకాదు. తుదకి మధ్యవచ్చిన యజమానులవల్ల ఆ వుద్దేశం మాటి యేలా పరిణమించిందో చూడండి. యీ యాజమాన్యాలు "మూర్ఖాణాం ముచ్చట్లు" దీనిలో యిన్ని వికారాలు. వేదాధ్యయనానికి వుపనయనం కావాలాయె. ఆ వుపనయనం ఆ బ్రాహ్మణ చండాల పర్యంతమూ జరగఁదగ్గదిగా కనిపించడం లేదాయె. "లేకపోయేదేమిటి? చేయించే — వుంటుందని చేసుకుంటారా? చేసుకోండి, ఉత్తమపత్నీప్రాప్తికేనా! యెవరేవని చేసుకున్నా, అట్టివృత్తమత్త్వం. అశాస్త్రీయ కార్యాలవల్లకూడా కలిగేమొదల సంతోషమే. కానివ్వండి" అంటే తీరిపోయే దానికి కొందఱు బ్రాహ్మలు యేదో షట్టి మునిఁగినట్టు దీనికోసం పరితపిస్తారు. అదిన్నీకాక యెవరి! అధికారంవుందో వారిలో యెందఱు వేదం చెప్పుకుంటూ వున్నారు? వేదం దాఁకా యెందుకు? అధమం సంధ్యావందనమేనా చెప్పుకుంటూ వున్నారా? అట్టిరోజుల్లో యీవిధినిషేధాలెందుకు? యీ వేదశాస్త్రాలు ద్విజులవల్ల యేలాగా కాపాడబడేటట్టులేదు. ద్విజేతరులవల్లనేనా కాపాడఁబడవలయేమో? అని బ్రాహ్మలు ఆలోచిస్తె యేమయ్యేదో గాని అలా ఆలోచిస్తూ వున్నట్టు కనపడదు. బాహాటంగా హరిజనులకూడా వేదశాస్త్రాల చెప్పడానికి ఛాందసులు సిద్ధపడేటట్టయితే యేమవుతుందో? చూడాలి! నాకు యెంతో కుతూహలం వుంది. యీలాటి ఆలోచనలవల్ల కాదునా! కొందఱు కడుపుకక్కుర్తివల్లమాత్రం అక్కడక్కడ ద్విజేతరులకు చెపుతూ వున్నారేమో? అన్నట్టు చెప్పడమెందుకు? అచ్చుపుస్తకాలుండగా;

వున్నాయికదా! వాట్లవల్లనే ఆవేదాన్ని వారు సాధించవచ్చు ననుకుంటాను. అయితే అవి శృతికదా! అవి శ్రీవణంవల్ల సాధించవలసివుంటుందే? అవన్నీ యెవరిక్కావాలి? ఏదోవిధంగా సాధించడమేకావలసింది. శాస్త్రాన్ని వుల్లంఘించి చేసేపనికి మళ్లా ఈ విషయంలో శాస్త్రప్రతిబంధక మెందుకు? ఆపక్షంలో యెవరికీ వచ్చేదీలేదు యేమీలేదుగాని ఆవేదం మాత్రం చెడుతుంది. దీన్నిబట్టి ఆలోచిస్తే ఈ మూమెంటు వేదంపాలింటికి యీతిబాధగానే కన్పిస్తుందిగదా! ప్రస్తుతకాలంలో దేన్ని పడితే అదే యీతిబాధగా కనిపిస్తుందే! పూర్వం విశ్వామిత్రసృష్టి అంటూ చెప్పుకోవడం. అవి యివే అంటూ ఆకాశంమీఁద యేవో కొన్ని నక్షత్రాలు కనపరచేవారు. భూమిమీఁద ఆ విశ్వామిత్ర సృష్టిబాపతు పదార్థాలేవో వివరంగా తెలియదు. ఆవులకు గేదెలనిన్నీ, హంసకు పావురాలనిన్నీ పెద్దలు కొన్నిటిని చెపుతారు. మిరియాలకు మిరపకాయలు విశ్వామిత్ర సృష్టిగానే చెపుతారు. యిటీవలికాలంలో జరిగినవిశ్వామిత్రసృష్టి చాలావుంది. దానిలో రాళ్ళనడక్కి బదులు సైకిళ్ళనడక వగయిరాలు. వీట్లవల్ల యెన్నో వుపకారాలయితే లేకపోలేదుగాని గత్తానికీ అరగడానికీ కూడా దీనిమీదేగాని సొంతరాళ్ళలో నడవడం యెఱఁగనివాళ్ళను చూస్తే యేమిటో యిబ్బందిగా కనపడుతుంది. దీనివల్ల కొన్నివ్యాధులు వుడతాయంటారుగాని వుడితే వుట్టనివ్వండిగాని దీని వుపయోగం, అందులో వైదీకంలో తుట్టతుద జరిగే కర్మ చేయించేవారికి పట్నవాసాలలో వున్న వుపయోగం యింతా అంతా అని చెప్పడానికి వీలు కనపడదు. నేను బందరులో వుండేరోజులనాఁటికి యింకా లౌక్యవృత్తిలో వుండే పూర్వరీతివారుకూడా యేవో గుఱ్ఱబ్బండో మెట్టు బండో యెక్కి వారివారి గమ్యస్థానానికి చేరడానికే యిష్టపడేవారు గాని దీన్నియెక్కడానికి సంకోచపడేవారు. సుమారు రెండుమైళ్ళ దూరాన్నుంచి హిందూ హైస్కూలుకు రావలసిన హెడ్మాస్టరుగా రొకరుండేవారు. ఆయన తఱచుగా నడిచే వచ్చేవారు. కొందఱు ఆయన్ని— "మీరు సైకిలుమీఁద వెళ్ళరావా?" అంటే?— "సైకిలుమీఁద నేను బయలుదేఱితే అంతా నన్నుచూచి నవ్వుతారు" అని జవాబు చెప్పడం నేను యెఱిఁగిందే.

ఆరోజుల్లో దీన్నిగురించి ఒక అవధానంలో అడిగేటప్పటికి యీ పద్యం చెప్పాను—

శా. "సీటుం గోరము గట్టిసజ్జ బొరక కాన్స్టే సుల్పులన్ వేఁత దే
వాటే నెక్కినఁ గ్రింపఁ బ్రోయుఁ బొకఁడుం బజ్జర్ ఫటుం డుంట చే
దూరంగా పల పౌర: బైస్కిలుసనుస్ గోటు మ్మొక్కించేసి లే
వౌరా! వాటికిఁ(గుర్రానికి)మిల్చ్యమైన యిది విశ్వామిత్ర సృష్టంబొకో?"

(అప్పటికి సైకిలు అనేపేరు దీనికి పుట్టినట్టు నాకు తెలియదు. బైస్కిలు అనే వినడం.)

దీన్ని విన్నవారిలో కొందరు శంకించారుగదా: "యెందుకో దీన్ని యెక్కేవారు పదిమందీ అప్పట్లో చికిత్స చేయించుకోడానికి వడిపుండ వయినా అనుభవాలుగా తెలుస్తున్నవి. మీ రిలా చెప్పారేం?" అన్నారు. దానికి సమాధానం—అది దాన్ని యెక్కేవాళ్ళ తెలివితక్కువగాని అసాధసం చేసే పనికాదని జవాబు చెప్పాము. యీ శంకల కేమిటి? చెప్పేవాఁ డుంటే అడుగుతూనే వుంటాయి. యింకా దీనిలో— "సీటిన్" అనక "సీటున్" అన్నా లేకుంటేనా వ్రిక్స మాత్రిం యింతవరకు యెవరూ అడగలేదు గాని అడిగితే అవకాశమూ లేకపోలేదు. చెప్పడానికి జవాబున్నా లేక పోలేదు. యింతకూ కాలినడక్కూ కొంతమందికిన్ని, అశ్వాది సాధనాలకి బదులుగా కొంతమందికిన్ని, యిది విశ్వామిత్రసృష్టిగా బయలుదేరింది. అయితే యిది కొత్తరకం యీతిబాధల్లో కెందుకు చేర్చవలసివచ్చిందంటే: సామాన్య సంసారంలో ఆఁడవాళ్ళకాక మొగాళ్లు యెందఱయితే వుంటారో, అందఱికీ మనిషి ఒక్కంటికి వొక్కొక్కటి చొప్పున యిది వుంటేనేగాని కాలం గడవడం లేకపోవడంచేత యిదికూడా గృహస్థుకు ఒక యీతిబాధే: దీన్ని వకపర్యాయం కొని వదేస్తే అంతతో తీరిపోదు. మళ్ళీమళ్ళీ బోలెఁడు మరమ్మత్తులు. అయితే గుర్రానికి బదులుగా దీన్ని వాడుకొనే సంపన్న గృహస్థులకు కొంత దీనివల్ల లాభంవుందంటే చెప్పరాకో వచ్చును గాని అపూఁట కాపూఁట యెట్లో కాలక్షేపం జరుపుకొనేవాళ్ళకి

మాత్రం యిది తప్పక వక యీతిబాధే. అన్నింటికీ మించింది యింకోటి కనపడుతూ వుంది. అది "సినిమా". యీ సినీమా 'యెనీమా' మాదిరిగా ప్రతి సామాన్య గృహస్థుకున్నూ వున్నదంతా తుడిచిపెడుతూ వుందనడంలో అతిశయోక్తి లేశమున్నూ కనపడదు. యిది సామాన్య గృహస్థులకు మాత్రమేకాదు; పెద్దపెద్ద సంపన్న గృహస్థులకు కూడా నానావిధాల యీతిబాధ. బాగా ఆర్జించి నిలవచేసిన ప్లీడర్లు వగయిరాల కొడుకులు యెక్కడోగాని మళ్ళా తండ్రులమాదిరిని వుద్యోగాదికం చేసి సత్యత్వాన్ని సంపాదించడం కష్టం. అలాటివాళ్లు తండ్రితాతలు సంపాదించిన ద్రవ్యంతో యీ సినిమా "ఫిల్ములు" తయారుచేయించడానికి పూనుకొని 'యెనీమా' వల్ల వచ్చేఫలితాన్ని పొందుతూవున్నట్టు వింటున్నాను. అది వర్తకం కనక దానిలో లాభమూ వకప్పుడు రావచ్చు, నష్టమూ రావచ్చు ననుకోందాం. యితర గృహస్థుల తాలూకు ఆఁడవాళ్ళు యీ ప్రదర్శనాలకు 'వేలంవెర్రి'గా యెగబడడం యేలాటి యీతిబాధో, ప్రతివారికిన్నీ అనుభూతమే కనక విస్తరించి వ్రాయనక్కరలేదు. యింటిల్లిపాదీ తలుపు తాళంవేసి ఆఁడాళ్ళా మొగాళ్ళా పసిపిల్ల దేభీలు సినిమా మహోత్సవానికి వెళ్ళడం కనిపెట్టి యిదేసందనిచెప్పి దొంగలు కొంప 'అయ్యవార్లంగారి నట్టిల్లు' చేయడంవల్ల కలిగే హాన్నికూడా గణించనివా రెందఱో గృహస్థులు కనపడతారు. కాంగ్రెసు మంత్రులు మద్యనిషేధాన్నిగూర్చి ముందుగాప్రయత్నిస్తూ వున్నారుగాని అందరంటే మున్ముందుగా — "ఆదౌ పూజ్యోగణాధిపః" అని 'సినిమా' నిషేధానికి వుపక్రమించడం అవసరమని నాకు తోఁచింది. యీ సినిమా సంబంధమైన టిక్కెట్లు అంతగా ధనవ్యయాన్ని కలిగించేటట్టు లేదుగాని దీన్నిమిత్తం రాకపోకలకు బస్సు వగయిరాలు 'సెట్టిసేరు, లింగం సవాసేరు' అనే లోకోక్తి స్మారకాలుగా కనపడతాయి. స్త్రీలకేమి? పురుషులకేమి? యీసినిమాలవల్ల అలవడేదుర్నీతి విశేషంగా కనపడుతుంది. కొందఱు యీకథాభాగాలు, సంస్కరించాలనే వారున్నట్టు పత్రికల్లో వుండే రాఁతలవల్ల గోచరిస్తుందికాని కల్లుదుకాణాలను సంస్కరించడం యేలాటిదో యిదిన్నీ అలాటిదే అనుకుంటాను. యీ బాపతు యితివృత్తాలు కొన్ని

పురాణ ప్రసిద్ధాలు చేతపోలేము. గాని అందులో మధ్యమధ్య నేటివారు కల్పించిచేర్చేవి మెన్నో దుర్నీతి ప్రధానంగానే వుంటాయి. యెప్పుడో స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం రావాలనీ, వస్తుందనీ కొందరు వృద్ధులు తలూగుతూ అనుకుంటూ వున్నారుగాని నేను పట్నవాసాల్లో కించిన్న్యూనంగానున్నా పల్లెటూళ్ళలో చాలా నూనంగానున్నా అవి యిప్పటికే వచ్చిందని తలుస్తాను. యెన్నో దుర్వ్యసనాలతో నిండివున్న యీ ప్రపంచాన్ని సంస్కరించడం అంటే, "యెలుగ్గొడ్డు తంటుసప్పని" గానే కనపడుతూవుంది. అట్లని వుపేక్షించడం సంస్కర్తల ధర్మం కాదు. శాయశక్తులా ప్రయత్నించక తప్పదు. యీ దుర్దోషాలన్నీ జ్ఞానంవల్లనే కాని నివర్తించవు. ఆ జ్ఞానం విద్యవల్లతప్ప లభించదు. ఆ విద్యకూడా యీ కాలంలో అనేక యీతిబాధలతో మిశ్రమై వుండడంచేత మేలా ప్రపంచానికి చేస్తున్న కలుగుతుందో? యెన్నివిధాల ఆలోచించినా, ఆలోచనే పాలుపోవడంలేదు. దీన్నిబట్టి చూస్తే ప్రపంచక స్వభావమే అనాదిగా యీలాగు వుండేదనిన్ని. అది యెవరు యెన్నివిధాల సంస్కరించినా స్వస్వభావాన్ని వదులుకోదనిన్ని తేలుతుంది. కాని పాశ్చాత్యుల బుద్ధి చాకచక్యం మన భారతీయుల లాగ దేని స్వభావాన్ని దానికి వదలిపెట్టి వూరుకునేది కాకపోవడంచేతానున్నూ, వారివారి పూర్తిగా నోచిన బుద్ధిమదగ్రేసరులు సంస్కర్తలుగా వుండడంచేతనున్నూ అస్మదాదులకు "యేటి కెదురీదడం" వంటివిగా తోఁచే సంస్కారాలు నెలకొల్పుతూ వున్నారు. వీట్లని కాదనడంకంటె ఆమోదించడమే మంచి పద్ధతి. మనలోకూడా—ఉ. "దైవమనంగ వెట్టి దగు దానిని జూచినవాఁ డెవండు? కార్యావసరంబు పట్ల నలసాత్ములు పల్కెడి మాట గాక!" అని దైవనిర్ణయానికి అనఁగా ప్రకృతి శాసనానికి అన్యథాకరించే తలఁపు కలవారు పూర్వమందుకూడా కొందరున్నట్టు గ్రంథ ప్రమాణం కనపడుతుంది. కాని ప్రకరణాన్ని బట్టి ఆలా సాహసించేవారు ఆసుర ప్రకృతి కలవారుగా కనబడతారు. యింతేకాదు. దైవం మీఁద సమస్త భారాన్నివుంచి ప్రవర్తించే మహావిజ్ఞానులుకూడా అంతతో నత్వా—"దైవం నిహత్యకురు పౌరుష మాత్మశక్త్యా యత్నే కృతే యది

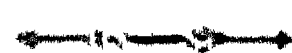
నసిద్ధ్యతి కోఽత్రదోషః" అని పురుష ప్రయత్నానికే ప్రాధాన్యాన్ని యిస్తూ వచ్చారు. అనేక యీతిబాధలతో చేరివున్న యీ ప్రపంచ దురవస్థను చూచి శాంతి ప్రియులైన నారదాదులు యెప్పటికప్పుడే "కేనోపాయేన చైతేషాం దుఃఖనాశో భవేద్ధ్రువమ్ ఇతిసంచింత్య మనసా విష్ణులోక ముపాఽఽగమత్" (మనకు విష్ణులోకం అంటే లండనే అనుకోవాలి) అంటూ పురాణాల్లో యెంతో ప్రయత్నంచేసి వాట్ల శాంతికై వ్రతాలూ దానాలూ జపాలూ తపాలూ వుపదేశించినట్టు కనపడుతుంది. యిప్పుడో? ఆమార్గం బొత్తిగా ఆదరించేకాలంగా కనపడక కాంబోలు, యేయేవస్తువులు యీతిబాధాకారకాలుగా కనపడుతూ వున్నాయో, ఆవస్తువులు దొరక్కుండా చేయడానికి ప్రయత్నిస్తూ వున్నారు. అందులో మఱీ ముప్పుగా వున్న దాన్ని మొట్టమొదట యెత్తుకున్నట్టు తోస్తుంది. క్రమంగా నేనిందులో వుదాహరించిన బీడి, సిగరెట్లు, సినిమా లోనైనవాట్లకుకూడా యత్నిస్తారని వ్రాయ నక్కఱలేదు. వక్క సిగరెట్లకే కోట్లకొలందిగా గృహస్థుల సొమ్ము వమ్మవుతూ వున్నట్టు యేపత్రికలోనో చదివినట్టు జ్ఞాపకం. గాంధి మహాత్ముని దృష్టిలో యివన్నీ యిదివఱకే పడివున్నాయి. అయినానేనిందులో వ్యాఖ్యానంచేయడం చూస్తూచూస్తూ వూరుకోలేక కాని మఱో ప్రయోజనానిక్కాదు. పూర్వులు చూపిన యీతిబాధలకీ యిప్పుడు నేను కొత్తగా చూపిన యీతిబాధలకీ కొంచెం భేదం కనపడుతుంది. యివి చేతులో ప్రభుత్వం వుండికనక యే కాంగ్రెస్సుమంత్రిలో వారిస్తే వారింపబడతాయేమో? అని అనుకోవడానికి వీలుగా కనపడతాయి. అతివృష్టి వగైరాలన్నీ కాకపోయినా అందులో కొన్ని బొత్తిగా మనుష్యప్రయత్నానికి లొంగడానికి అవకాశం లేనేలేనివి. లేనివెంత సాధ్యపడతాయో వున్నవీ అంతే సాధ్యపడతాయని కొందఱయితే అంటారు. కాని అట్టని చూస్తూ వూరుకోవడం ప్రాజ్ఞులలక్షణంకాదు. శంకరాదులు వారి జీవితమంతా పారమార్థికంలో వినియోగించుకొన్నారు. సరే అంతతో తృప్తిపడి వూరుకోలేదుకదా! లోకకల్యాణం కోసమని వారివారి అభిప్రాయాలు గ్రంథరూపంగా స్థిరీకరించికూడా ప్రయత్నించారు. దానివల్ల అంత

ప్రపంచమూ కాకపోయినా యేకొంతో అప్పుడే కాకుండా యిప్పుడుకూడా పారమార్థికాన్ని చేస్తూనే వుంటూవుంది. ఆలాగే యిప్పటి సంస్కర్తల ప్రవృత్తులున్నూ యేకొంతమందికో వుపకరించి తీరుతాయని చెప్పక తప్పదు. కేవలమూ శంకరాచార్యులలాగ నిరోధించేయడం మాత్రమే కాక ప్రభుత్వం చేతులో వుండడంవల్ల దాన్నికూడా దీనికి జోడించిపనిచేస్తూ వున్నారు కనక — "ఏకం ద్విగుణం భవేత్" అనే అభియుక్తోక్తి సార్థకమై పూర్వపు సంస్కర్తల ప్రయత్నంకన్నా యిప్పటి సంస్కర్తల ప్రయత్నం యెక్కువగా జయప్రదమై లోకకళ్యాణదాయకం అవుతుందేమో అని తోస్తుంది. శంకరాచార్యులుకూడా దుర్నీతివారణానికి అప్పటి ప్రభువుల తోడ్పాటును కైకొన్నట్టే చరిత్రలు చెపుతూవుంటారు. విద్యాధికుల విషయంలో చేసే సంస్కారాలకయితే ప్రభుత్వసహాయంతో పని వుండదుగాని అవివేకులను సంస్కరించడానికి కేవలం నీతివాక్యోపన్యాసాలు పనిచేయవని వ్రాయనక్కరలేదు. అప్పుడే మద్యనిషేధం ప్రారంభించిన సేలం జిల్లాలో యెందరో తాగుబోతులు అలవాటు మాని దానిఫలితాన్ని గ్రహించి తమతమ అభినందనాలు సంస్కర్తలకు తెలుపుతూ వున్నట్టు పత్రికల వల్ల నైతే తెలుస్తుంది గాని యీ పత్రికల వ్రాతలు వారివారి పక్షగతాభిప్రాయాన్నిబట్టి వుంటూ వుండడం ప్రాయశః కనపడడంచేత పూర్తిగా విశ్వసించడానికి అవకాశంలేదు. వ్యతిరేకాభిప్రాయం కల ఒకపత్రిక ఒక మద్యపాయి యింకా నిషేధం అమల్లోకి రాకపూర్వమే ఆత్మహత్యవల్ల ప్రాణాన్ని గోల్పోయినట్టు రాసిన వ్రాతకూడా చదివాను. భవతు. దానికేమి? యేమైనా వూనిక వూనికి మంచిది. యిది నెగ్గితే మరికొన్నింటికి వారు వూనడానికి వారికి వుత్సాహం కలుగుతుంది కనక దీన్ని నెగ్గించవలసిందని లోకం భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించవలసివుంటుంది. యేలాగో పడమటిగాలిద్వారా మన భరతఖండంలో యీ శతాబ్దంలో వ్యాపించిన యీతిబాధలు తొలంగితే తప్ప సామాన్యగృహస్థులు జీవయాత్ర గడపడం పొసంగనే పొసంగదనే నిశ్చయంతో నేను ఆయాయీ యీతిబాధలను యిచ్చట పేర్కొన

వలసివచ్చింది. యిందులో కొన్నిగాని అన్నీగాని ఆహ్లాదకరాలంటూ వాదించే వారుంటారనిన్నీ యెఱుఁగుదును. ఆలా వాదించే ఎడల మద్యం కూడా ఆహ్లాదకరమే అని అంగీకరించవలసివస్తుందికదా! లోలంబరాజీయం అనే వైద్యగ్రంథంలో దుఃఖనివారణకు మందేమిటంటూ ప్రశ్నించుకొని దానికి మద్యపానాన్ని మందుగా వ్రాశాఁడు గ్రంథకర్త. కూసుమతం అనే వామాచార వైష్ణవమతంలో చనిపోయినవాళ్ళ దినవారం తుట్టతుదను చాత్తాని వైష్ణవులున్నూ చనిపోయిన వ్యక్తితాలూకు బంధుమిత్రులున్నూ యథేష్టంగా మద్యాన్ని సేవించడం యిప్పటికిన్నీ ఆచారంగా జరుగుతూ వుంది. దీనిపేరే "తొళ్ళక్కం" అంటారు. దీనిపేరునుబట్టి విచారిస్తే యీ ఆచారము అఱవదేశం బాపతని తేలుతుంది. దీన్నిబట్టి యిది దుర్వారమైన దుఃఖాన్నికూడా పోఁగొట్టే శక్తికలదని యేదో ఒకమతం వారు భావించడం కనపడుతూ వుందిగదా! అయినా సేవించిన పిమ్మట దీనివల్ల కలిగే చెడుగులు ఎక్కువగా వుండడంవల్ల దీన్ని సేవించిన వాఁడు పంచమహాపాతకులలో ఒకఁడుగా పరిగణింపఁబడ్డాఁడు. పాతకంమాటకేంగాని ప్రత్యక్షంలో యీపానం సంసారికి అన్ని యీతిబాధలకన్నా యెక్కువ యీతిబాధగా కనబడుతుంది. యిట్టి పాతకకార్యాలు చేయించేవి గాకపోయినా సిగరెట్లు వగయిరా లోఁగడ నేను వుదాహరించినవన్నీ యీతిబాధలనడానికి సంశయంలేదు. ఇవి అనాదిగా అపరిహార్యాలుగావున్న యీతిబాధలేమో అంటే? ఆలాటివి కావు. యితరదేశసంపర్కంవల్ల మనదేశానికి రవాణా అయి యీ దేశాన్ని, ఆరోగ్యాన్ని భంగపరిచి యితరదేశాన్ని పోషించడానికి వుపయోగ పడుతూ వున్నాయి. కనక సంస్కర్తలకు భగవంతుఁడు తోడ్పడి యీదేశ కల్యాణాన్ని సంపాదిస్తే యెంపిడోగృహస్థులు సంతోషిస్తారు. అమితవ్యయం తగ్గుతుంది. ధనాఢ్యులు పిల్ల నిషేధానికి తోడ్పడరు కాఁబట్టి దీనివల్ల వచ్చే ముప్పుసామాన్యులకు ఏలాగా తప్పదు. దీనికి ఒక విధమైననైతికశక్తి సామాన్యగృహస్థులలో అంకురింపడమే వుపాయం. అట్టి మహాభాగ్యం

గాని అన్యథా కలగదు. అట్టి చిత్తశాంతి కలిగేమట్టుకు యీ "కల్పనా రచన"ల యందుండే వ్యామోహం పోతుంది. కాని అదికూడా కష్టటం. దానికై పత్రికలున్నూ వుపన్యాసములున్నూ శాయశక్తులా ప్రయత్నించవ వలసివుంటుంది. యీ అభిప్రాయము నాకిప్పుడు కలిగిందనుకున్నారేమో కాదు; యిప్పటికి సుమారు నలభై యేళ్ళనాఁడే కలిగింది. దాన్ని నామొట్టమొదటి కామేశ్వరీశతకంలో వుదాహరించికూడా వున్నాను. ఆ పద్యాన్ని యిక్కడ వుదహరించి దీన్ని ముగిస్తాను—

మ. "అనుమానింపక కల్పనాకథలపై నాసక్తి పిపాసించున
 మ్మనముం ద్రిప్పఁగలేక పత్రికయముల్ పన్నించుచుం జాలు ద
 ఱ్ఱనపాంగత్వము పీడినట్టి వరమార్గాని న్నుంచి పుష్ప ప
 ర్తనమం దార్చిన చిన్నవాఁడ మనాటిం బాబ! కామేశ్వరీ!"

గర్భాధానం

దీన్నిగురించి నాల్గుమాటలు వ్రాస్తున్నా? "యేమున్నది? సూక్ష్మవిషయం యిది. దీన్నిగురించి వ్రాయడాని" కేముంటుందేమో? అనుకోవచ్చును. అయినా మొదలెట్టిందిన్నీ అనుభూతమయిందిన్నీ అయినప్పటికీ యిది యెవరెవరు యెన్ని విధాల వ్యవహరింపఁబడుతూవచ్చిందో, అలా నానావిధాల వ్యవహరింపఁబడడానికి కారణమేమిటో సర్వసాధారణంగా అందరికీ తెలిసినదైనా కాకపోయినా కవిత్వం చెప్పుకొనేవాళ్ళకు మాత్రం చాలా అవసరం. అందుచేత వ్రాయవలసివచ్చింది.

కొన్నిమాటలు సృష్టి పుట్టినప్పటికి యేలా వున్నాయో? యిప్పటి వరకూడా అలాగే వున్నాయి, వుంటాయికూడాను. కొన్నో? వాళ్ళొక్క వైద్యంలాగ దేశాటనం చేసేవాళ్ళ మనోభావాలలాగ క్షణక్షణమూ మారుతూ వుంటాయి. అందుకువుండే కారణాలు కొంతవరకు అక్కడక్కడ సూత్ర ప్రాయంగా వివరించే వున్నాను. దాన్నే యింకా విస్తరింపదలఁచి యీ వ్యాసానికి ఆరంభం చేశాను. గర్భాధానం మొదలైనవాలు మాటవరం

అంతే తత్సమతద్భవాలలాగ కావు. చాలా దూరమూరంగా మాఅడానికి మొదటికారణం సిగ్గు ఆఁపడానికి సరీగా అర్థంచెప్పవలసివస్తే గర్భ = కడుపు యొక్క లేక - గర్భమందువుండే వొకానొక జంతువుయొక్క, ఆధానం అంటే? చేయడం యిది వ్యాకరణశాస్త్రానికి లోపం రాకుండా "కర్తృకర్మణోఃకృతి" అనే సూత్రప్రకారం చెప్పే అర్థం. యింక సామాన్యంగా చెప్పేపిండితార్థమో? "కడుపుచేయడ" మనియ్యేవే. యీఅర్థం స్త్రీలకేకాదు పురుషులక్కూడా లజ్జాకరంగానే కనపడుతుంది. యిట్టిలజ్జాకరమైన మాటను వుచ్చరించి వూళ్ళో పిన్న పెద్దలని ఆహ్వానించడానికి స్త్రీ పురుషాములు బాజాబజంత్రీలతో బయలుదేఱడం నానాటికి హేయంగా తోఁచడంచేతనే కాఁబోలును! క్రమంగా గర్భాధానపదానికి దాదాపుగా వుండే యితర పదాలతో ప్రస్తుత శుభకార్యాన్ని వ్యవహరించడం మొదలుపెట్టినట్టు తోస్తుంది వైదిక పదంమాత్రం అనాదిగా గర్భాధాన మనియ్యేవే. గర్భాధాన ఖండ లోనైన వుదాహరణాలు "గర్భాధానాఖ్యం కర్మకరిష్యమాణః" అని సంకల్పంకదా! అయితే యింకొకటి కల్పితప్పేను రప్ప దీనికి ప్రత్యేకించి పేరు పుట్టినట్టులేదు. నిషేకమనేది వకటి వుంది గాని అది రజస్వలాత్పూర్వం జరిగే నూత్నదంపతుల సమావేశానికే రూఢంగా మా వైపున వాడడం. గర్భాఽఽధాన పదం గర్భ + ఆధానం. అని రెండిటి సంహితవల్ల యేర్పడ్డదని వేరే వ్రాయ నక్కఱలేదు. జ్యోతిష గ్రంథాల్లో "గర్భాధాన మరిష్ట మష్టమ విధౌ" అంటూ యీ కల్పితప్పేరునే వాడుతొన్నారు. కాళిదాసునారు "గర్భాఽఽధానక్షణపరిచయాత్" అన్నారు మేఘసందేశంలో. అప్పటికింకా ప్రజలకుదీనియందు లజ్జాకరత్వం ప్రసక్తించినట్టులేదు; యద్వా ప్రజలకు లజ్జాకరంగావున్నా దానిని కాళిదాసు లెక్కించనే లేదో? కాళిదాసు ప్రజల వ్యవహారానికి వ్యతిరేకంగా వాడిన పదం యింకొకటివుంది. అది "అవిధవే" అనేది; ఆ పదానికి మగడు బ్రతికివున్నదానా? అని అర్థం. యక్షుఁడు తన పెండ్లానికి తన క్షేమవార్తను పంపుతూ మేఘుఁడిచేత అలా పిల్వమని చెప్పుతాఁడు. ఆపిల్పులో కలిగిన లాభం తనభర్త బ్రతికివున్నట్టు వెంటనే యామెకు తెలియడమే.

వాల్మీకిలోకూడా ఆంజనేయుఁడు శ్రీరామమూర్తికి సీతమ్మవారి వార్త చెప్పడంలో యీలాటిసొగసే కనపడుతుందంటూ వ్యాఖ్యాతలు చెప్తారు. "సీతా దృష్టా" అనక "దృష్టాసీతా" అన్నాఁడుట! ముందుగా సీతాపదప్రయోగం జరిగేయెడల నష్టావా భ్రష్టావా అని పరిపరివిధాల రాముఁడు ఆందోళన పడవలసివచ్చునఁట! ఆయీ విశేషాలు వ్యాఖ్యానాలవల్ల తెలియవస్తాయి. ఆంజనేయుఁడు కోఁతిగదా యింత చెప్పేతెలివి కవిత్వం లేదనుకోకండి. మహాకవి నవవ్యాకరణవేత్త హనుమన్నాటక మంటూ వకటి స్వయంగా శ్రీరామాయణ గాథను పురస్కరించుకొని రచియించివున్నాఁడు. అందులోదే యీ శ్లోకం—

శ్లో. "కస్త్వం వానర! రామరాజభవనే లేఖార్థసంవాహకో
యాతః క్వాద్య పురాగత స్స హనుమా న్నిర్దగ్ధ లంకాపురః
బద్ధో రాక్షససూనునేతి కపిభి స్సంతాడిత స్తర్జిత
స్సవ్రీడాత్త పరాభవో వనమృగః కుత్రేతి నజ్ఞాయతే."

యిందులో ఆంజనేయుఁడు తన్నుగూర్చి యెంతో హృద్యంగా వ్రాసుకొని వున్నాఁడు. అందుచేత యిది ఆతని రచనయే అని పెద్దలంటారు. యిది అంగదరాయబార ఘట్టంలోది. యిది యిలా వుంచుదాం. వెధవ కానిదానా! అని యెవ్వరైనా మనం పిలిస్తే బాగుంటుందేమో చూడండి. కాళిదాసు నాఁటికి గర్భాధాన పదంలాగే యీ సంబోధనకూడా హృదయంగమంగా వుండేదేమో? అదంతా యిక్కడ చూపవలసివస్తే వ్యాసం చాలా విస్తృతంగా వుంటుంది. ప్రస్తుతం కాళిదాసుగారు "ఓ వెధవముండ కానిదానా!" అనే అర్థంయిచ్చేమాట అవిధవే అని యక్షుఁడి పెండ్లాన్ని మేఘుఁడిచేత సంబోధింపచేయడం ఆవిడకు భర్తృక్షేమం తెలుపేవార్తనే చెప్పినట్లవడానికంటూ వ్యాఖ్యాతలు స్వారస్యాన్ని వర్ణించడం యీ నిర్వచించడమయితే చాలా యుక్తియుక్తంగానే వుంది గాని వాల్మీకి "దృష్టా సీతా" అన్నచోట వున్నసొగసిక్కడ కనపడడం లేదని నాకు తోస్తుంది. యిక్కడ వక చిక్కుంది. యేమిటంటే? "ఓ వెధవముండకాని దానా!" అని కాళిదాసుగారు సంబోధింపజేసినట్టే మనంకూడా యేగృహస్థు

కాలినో సంబోధిస్తే యేలా వుంటుందో? పైఁగా దానిమీఁద మనకు జరిగే మర్యాద యెట్టిదో? ఆలోచించి చూడండి. విషయయోగ్యుఁడుగా వుండే యేమర్యాదస్థుణ్ణైనా మనం "అయోగ్యుఁడవు కాకుండా వుండే వో మహాను భావా!" అని సంబోధిస్తే యేలా వుంటుందో? ఆలోచించండీ? అయితే కాళిదాసంతవాఁడు అలా సంబోధింప చేస్తే, మనమూ దాన్ని విమర్శించే వాళ్ళమంటే చెప్పే జవాబు లేదు. శంక యుక్తంగా వుందో లేదో సహృదయులు పరిశీలించాలి. కాళిదాసుగారు మరోచోటకూడా యీలాగే వాడి వున్నారు. రఘువంశంలో—

"అపాంసులానాంధురి కీర్తనీయా" అని సుదక్షిణాదేవికి విశేషణం చేశారు. పాంసులా అంటే? కులట. తద్భిన్నురాలు, అపాంసుల. అనగా? లంజకానిది. అంటే? మహాపతివ్రత అన్నమాట. అట్టివారలలో అగ్రగణ్యురాలు సుదక్షిణాదేవి అని తాత్పర్యము. మహాపతివ్రత అని చెప్పడానికి ముందు లంజపేరెత్తుకొని ద్రావిడ ప్రాణాయామం చేయడంలో వున్న విశేష మేమిటో నాకు బోధపడలేదు. యెవరేనా విజ్ఞులు తెలిపితే తెలుసుకోతగ్గస్థితిలో వున్నాను. పిడివాదానికి పుపక్రమించే ప్రకృతి నాది కాదని సహృదయులకు నమ్మిక వుంటే తెలుపుతారని నావిశ్వాసము. యిది విషయాంతరం. ప్రస్తుతం మనం మాట్లాడుకుంటూ వున్నది గర్భాధానాన్ని గూర్చి. యీపదంలో స్త్రీలకు ముఖ్యంగా లజ్జాకరమైన అర్థం వున్నట్టు యిటీవలివారు భావించి దీనికి పర్యాయపదాలు కొన్ని కల్పించుకోవడం సర్వానుభవసిద్ధమే అయినా కొంచెం వ్యాఖ్యానం చేస్తాను. దానిలో మన దేశంలో వైదికకుటుంబాలల్లో బయలుదేరిన పదం, బహుశః, ఔపాసన అనేదనుకుంటాను. గర్భాధానానికిన్నీ ఔపాసనకున్నూ సంబంధం యేలాటిదంటారా? వినండి. గర్భాధానంరోజున పగలు అగ్నిహోత్రం వుంచి ఆ దంపతులచేత హోమాలు చేయించడం సుప్రసిద్ధం. అందుచేత లౌకికమాటలో దీనికి సుమారు పది పండ్రెండు గంటలకాలంలో జరగఁబోయేదాన్ని వాడితే అంత లజ్జాకరంగా వుండదని ఆలోచించి అలా లాక్షణికపదంతో వాడడం మొదలెట్టారని తోస్తుంది. కాని క్రమంగా ఆపదంకూడా అసభ్య

వార్తక్షాన హాస్యంగా లజ్జాకరమైన అర్థాన్నే యివ్వడం మొదలుపెట్టింది. అంటన్లో, ఆ పదాన్ని వదులుకొని "పునస్సంధాన" పదంతో ఆ గర్భాధానాన్ని వాడడం మొదలుపెట్టేరు. ఈ పదం వాడేవారి అభిప్రాయం యేలాటిదో. నేను దానా నిశ్చయించలేను గాని తోచింది వ్రాస్తాను. వివాహంలో అగ్ని హోత్రాలు వుంచి సంకల్పం చేయడంలో—"యావజ్జీవం హోష్యామిత్యా వదో స్సంకల్ప:" అని వుచ్చరించడమే కాని యే వాకిలో తప్ప మళ్ళా ఆ అగ్నిహోత్రాలనిమిత్తం లెటపెట్టినట్టు కనపడదు. కాని గర్భాధానం నాడు మళ్ళా, అగ్నిహోత్రాలు వుంచి హోమం జరిగిస్తారు. ఆ జరిగించ డానికి ముందుచేసే సంకల్పంలో— "పద్మస్వ మగ్నిం పునస్సంధాస్యే" అని సంకల్పం జరుగుతుంది. దానికి అర్థం, వివాహానంతరం అనగా శేషహోమంతో పరిసమాప్తి పొందిన అగ్నిహోత్రాన్ని మళ్ళా సంధానం చేస్తున్నాను అని. కనుక ఆ పదంలో అంటే "పునస్సంధాన" పదంతో వ్యవహరించవలసి వచ్చిందనుకుంటాను. యీ అర్థాన్ని నేను కొందరు సంప్రదాయవేత్తలైన పండితులు వున్న సభలో వుపన్యసించి వున్నాను వారు సమ్మతించినట్లే తోచింది. కాని ఆ పండితులకు, శిరోమణి అని కాని "ఉరోమణి" అని కాని బిరుదాలు లేక 'డిగ్రీ'లు వున్నట్టు లేదు. పూర్వపు రకంగా వేద, వేదాంగాలు అభ్యసించి యనేక తరవాయుల శిష్యులకు చెప్పిన మహామహులు. యిప్పుడు ఆ పండితులకు అంతగా గణ్యత కన పడదు. చూడండి—"అనువదనిసి యున్నమాట" అనే సందర్భంలో యీమధ్య వక శిరోమణిగారు అలంకారిక సమయా లెన్నో చూపివున్నారు. పైగా బ్రహ్మదేవుడికి లక్ష్మీగర్భవాసత్వాన్ని కూడా ఆ సందర్భంలో ఆపా దించారు. ముఖ్యంగా నాకు అలాటివారి పాండిత్యమంటే భయంవేస్తుంది. వారిని తలపెట్టకపోయినా కలగ చేసుకొని యేదో నాకు వ్రాయకమానరు. కాబట్టి మంగళార్థంగా వారిని కొంచెం స్మరించి వ్రాసుకోనేది వ్రాసు కోవడమే యుక్తమనుకొని అలా స్మరించి ప్రస్తుతాన్ని వుపక్రమిస్తాను. "ఔపాసన" పదంవంటిదే "పునస్సంధాన" పదమున్నూ. కాని కొంచెం శంకకుమాత్రం అవకాశం లేకపోలేదు. పెండ్లికొడుకు గర్భాధానకాలం

పఱచినన్నూ జీవత్పితృకుఁడుగా వుండే యీలోఁగా అగ్నిహోత్రంతో ప్రసక్తివుండదుగాని అన్యథా అయే పద్ధతిని తండ్రితద్దినం లేక తల్లి తద్దినం తటస్థించినప్పుడు సమంత్రకంగా పెట్టేఎడల అగ్నిహోత్రింతో సంబంధంతప్పదు. అప్పుడు ఈ శుభకార్యానికి వాడే "పునస్సంధాన" పదం ఆబ్దికానిక్కూడా వాడవలసివస్తుందేమో ? అని శంకయితే ఇప్పుడు నాకే కలిగిందిగాని లోకంలో గర్భాధానానికే కాని ఆబ్దికానికి అట్టివాడుక లేకపోవడంచేత అదిప్రస్తుతానికి బాధకంగాదు. అన్నిటికంటే వ్యవహారం ప్రబలమని ముందు తేలుతుంది కాబట్టి విస్తరించేదిలేదు. దీని కోసం యితరోదాహరణాలు చూపవలసివస్తే అమరమూ, దాని వ్యాఖ్యానమూ పూర్తిగా వుదాహరించవలసివస్తుంది కనక స్పృశించి వొదులుతూ వున్నాను. యిప్పటికి, గర్భాధానం, ఔపాసనగానున్నూ పునస్సంధానం గానున్నూ కొన్నాళ్ళకు లాక్షణికపదంగా మాఱినట్లయింది. గద్వాల ప్రాంతంలో యీ పదాలతో యీ మహోత్సవాన్ని వాడుతూవున్నట్లులేదు. వారు "ప్రయోజనం" అనేమాటతో వాడుతూ వున్నారు. మేము శ్రీ అత్మకూరి రాజుగారికి కృతిగా ఆంధ్రీకరించిన శ్రీనివాసవిలాసంలో మంగళ పద్యంలో—

"తన పునస్సంధానకాలమ్మునన్"

అని వాడేటప్పటికి ఆ సంస్థానపండితులు, పునస్సంధానమంటే యేమిటి ? అనడానికి ఆరంభించారు. మేము "యిదేమిటండీ యీమాటకే అర్థం తెలియదా ?" అని ఆశ్చర్యపోయాము. అప్పుడు "మాదేశంలో యీ పదంతో దీన్ని వాడడంతే" దని వారు చెప్పేటప్పటికి యేదేశంలో వుండే రాజుకు మేం కృతిపెడుతూన్నామో, ఆ దేశస్థులకు తెలిసేపదం—"ప్రయోజనం" అనేదాన్ని వుపయోగించడమే యుక్తంగా వున్నప్పటికీ తీరా మా దేశంలోనికి వచ్చాక యెవరేనా — "యీ ప్రయోజన మేమిటి ? తిథిప్రయోజనమా ?" అని ఆక్షేపిస్తారేమో ? అని అమంగళార్థవ్యంజకమైన ఆ ప్రయోజనపదాన్నికూడా వదలుకొని మఱోమోస్తరుగా సద్దుకున్నాము. ప్రయోజనంతో దీన్ని వాడేవారి తాత్పర్యం వివాహానికి గర్భాధానం ప్రయో

జనం కనక అలా గోప్యంగా వాడుకుంటూ వున్నారని తెలుస్తుంది. యేమైనా మనకంటె కొంత అనాగరికమైన దేశమైనప్పటికీ గర్భాధానమును ఆదేశంలోకూడా క్రమంగా మానివేసే పద్ధతిగాని నిర్వహిస్తున్నవారేననేది యిక్కడ ముఖ్యంగా గమనించవలసిన అంశం. అయితే మానవుల్ని రజస్వలా త్పూర్వం జరిగే వివాహాలను పురస్కరించుకొని వ్రాసినవే. రజస్వలానంతరమందు జరిగే వివాహాలవారిలో నాగరిక ముఖ్యులుగా వుండే వెలమ జమీందారులు మొగలాయీలు యీ శుభకార్యాన్ని "సగముపెండ్లి" అనేపేరుతో వ్యవహరిస్తూ వున్నారు. ఆయా సందర్భాన్ని బ్రాహ్మణేతరులు అంతప్రధానంగా పరిగణిస్తూవున్నట్లే కనపడదు; అంతే, పీటల మీద దంపతులను కూర్చోపెట్టడం మంగళహారతులు జరపడం చేస్తున్న మాట. షోడశకర్మలలోను యీ గర్భాధానం ప్రధానకర్మగా పరిగణింపబడవలసిందే. అయినను పూర్వకాలంలో "నిషేకమును" అంతగా లెక్కించినట్లు లేదు. కాని ప్రస్తుతం కేవల బ్రాహ్మణులు యే వాక్యంలో తప్ప తప్పిన యీసందర్భాన్ని సంధ్యా వందనానికి సమము ప్రతిపాదిస్తున్న చేత ధర్మశాస్త్రప్రకారం వారికి ప్రాయశ్చిత్తం పర్తింపచేయవలసివుంది కనక వారికిన్నీ అనగా కర్మకోటిబ్రాహ్మణ్ని లనబడే ఆ నామమాత్ర బ్రాహ్మణులకిన్నీ జన్మభూమిలకున్నూ భేదం లేదంటూ యీ మధ్య శ్రోత్రియబ్రాహ్మణ పురోహితులలో నెవరో ముచ్చటించిన మాటలను నేను ఒక్కరుగా అభినందిస్తూ వున్నాను. నేటి బ్రాహ్మల మొదల ఆ సద్బ్రాహ్మణులు ఆపాదించినదోషము సర్వవిధాలా పడుతూ వున్నది. కాబట్టి నిజమైన హృదయంకలవా రెవ్వరున్నూ నేటివారు వైయాక్షేపణను అభిమానపెట్టుకో కూడదని తలుస్తాను. "యీ వక్కటికేనా మీరు అభినందనాన్ని తెలిపేది" అని యెవరేనా శంకిస్తారేమో? ఆ సద్బ్రాహ్మణులు నా అభినందనాన్ని అభిలషించరు సరికదా, బ్రాహ్మణశబ్ద శబ్దవాచ్యులైన యెవళ్ళదిన్నీ అభిలషించరు కనక ఆ విషయాన్ని విస్తరించ నక్కఱలేదు. వారిప్రచారం వకవిధంగా నేటి బ్రాహ్మణనామధారులకు వుపకరిస్తుందేమో అనుకుంటే కాలదౌర్భాగ్యం అందుకుకూడా వొప్పు దుంటుం

దని తోఁచదు. యిది విషయాంతరం. యిప్పటికి గర్భాధానం యెన్నో అవతారా లెత్తినట్లయింది, కొన్నిటిని వివరించడం అయింది. దీనికే రజస్వలాత్పూర్వం జరగవలసివస్తే నిషేకం అంటూకూడా యింకో మాట వాడుతూవున్నారు—అనే సందర్భం యిదివరకే సూచించాను. నాన్‌బ్రాహ్మిన్సులో కొందఱు నాగరికులు యీమాటలేమీ వాడక "మా అల్లుణ్ణి తీసుకువస్తా"మని మాత్రమే వాడతారంటూ బందరులో చెప్పఁగా విన్నాను. ఎంత శాస్త్రీయమైనదయినా ఎంత ఆవశ్యకమయిన దయినా యీ కార్యం అన్ని వర్ణాలవారూ అంతో యింతో లజ్జాకరంగానే భావిస్తూవున్నారు. రాజులలో యింకో ఆచారం వుంది. అదేమిటంటే? భార్య పుట్టింట వున్నప్పుడు ముసలితనంలోనేనా సరే అత్తవారింటికి అల్లుఁడు వెడితే చాలాతప్పు. అందుచేత వెళ్ళనేవెళ్ళఁడు. ఒక్క గర్భాధానాన్ని గూర్చే యేకొంచెమో వ్రాశాను. కాని దీనిలాగే అనేకావతారాలెత్తిన వెన్నో వున్నాయి, అవి లజ్జాప్రయుక్తమైన మార్పులు కావు. వాట్లనిగూర్చి మరోమాటు ప్రసంగించుకొందాం. గర్భాధానం యెత్తిన అవతారాలలోనే "శోభనం" అనేదికూడా చేరుతుంది. సర్వశుభకార్యాలకున్నూ పర్యాయంగా వాడుకోవలసిన "శోభన" పదాన్ని యెన్నాళ్ళనుంచి వాడుతూ వున్నారో పెద్దలు విచారించి చెప్పకేముకాని, ఓఢ్రు గోదావరి, విశాఖపట్నం, గంజాం జిల్లాలలో సర్వత్రా వ్యవహరిస్తూ వున్నారనిమాత్రం చెప్ప నక్కఱలేదు. ఈ అంశం ప్రతివ్యక్తిన్నీ యెఱిగిన విషయమే. కొందఱు విమర్శకులు యీపదముతో గర్భాధానాన్ని వాడడానికిన్నీ అనుమోదించరు కాని వారి మతంలో 'దామోదర' పదాన్ని "దరిద్ర"పరంగా వాడిన కవుల వాడకంకూడా సమన్వయించదు. అలా వాడిన ప్రయోగాలు రెండుమాత్రం జ్ఞప్తిలో వున్నవి చూపుతాను.

(1) "ఆలుబిడ్డలు తెచ్చు ప్రఖ్యాతిగాని మొదలనుండియు నీవు దామోదరుఁడవె! చిత్రచిత్రప్రభావ!"

(2) "అవక్రవిక్రమ విరాజద్రాజదోర్దండమండిత సామ్రాజ్యవధూటి చేరఁ జనునే? నిర్భాగ్య దామోదరున్,"

యింకా వున్నాయి. యెంత పరీక్షించినా దామోదరునికి పవిత్ర పరమైన అపయవార్థం కనపడదు. కాని యేకారణంచేతో యీ అర్థంలో లోకంలో వాడుక కలిగింది. పాతకవులు గ్రంథాల్లోకి యెక్కించారు. సంస్కృత భాషాకవులకన్న యీలాటి విషయాలను దేశభాషాకవులు యెక్కు-వగా స్వతంత్రిస్తారు. కవిత్వమనేది రస వ్యాపారాన్ని యితరులకు యిచ్చి చెప్పే వుద్దేశంతో వుంటుంది. అలా చెప్పడానికి నిఘంటువులు వగయిరాల వల్ల తెలిసేపదాలకన్న వ్యవహారంలో వుండే అగ్రామ్యపదాలు యెక్కు-వగా వుపకరిస్తాయి. గ్రామ్యపదాలున్నూ వుపకరిస్తాయి కాని అవి గ్రామ్యదోషాన్ని ఆపాదిస్తాయి. యీ సందర్భం దేశభాషాకవులకు మాత్రమే కాదు; సంస్కృత కవులకున్నూ. వీటినే శబ్దశోధకరణాలలో— 'వ్యవహారంలోవి' అని చెప్పివున్నారు. దాన్నిబట్టే మేము మా దేశభాషా పీఠికలో— "దేశిల గ్రామ్యపదముల నెఱిఁగిన, జనులు వాడెడి పదములు సమ్మతములు." అని వ్రాయడము తటస్థించింది. శబ్దశోధకరణాలలో లాక్షణికులు వుదాహరించిన సామగ్రితో వ్యవహారమే అగ్రస్థానాన్ని వహిస్తుందంటే వాస్తవవిషయందను. యిలా వ్రాయవలసివస్తే చెప్తే పదాలకు వ్రాయవలసి వుంటుంది. దీన్ని ప్రమాణంగా పెట్టుకొని తక్కినవాటిని గ్రహిస్తారని ప్రస్తుతం దీనితో ముగిస్తూ యింకొక్కమాట వ్రాస్తాను. గర్భాధానం యెత్తిన అవతారం యెన్నో వున్నా అందులో మిక్కిలీ మృదువైనదిన్నీ, ఆయాప్రదేశంలో చాలా వాడుకలో వున్నదిన్నీ శోభనమనే అవతారమే కనక దాన్ని వదలుకోకూడదని భావకవులను హెచ్చరిస్తున్నాను. దీనికి మహాకవి ప్రయోగంకూడా వుందని శ్రీనాథుని వాడకంగా విన్నాను. కాని దీనికి ప్రయోగంతో కూడా అవసరమే లేదని నా తాత్పర్యం. కృష్ణాడిస్ట్రిక్టులో కార్యమనికూడా అనడం కలదు. బహుశః యీ కార్యం గుంటూరు డిస్ట్రిక్టులోనున్నూ వ్యవహరించేదే కావచ్చును; యింకా దీన్నిగూర్చి చర్చిస్తే మఱికొన్ని యిలాటివే దొరికితే దొరకవచ్చునా యేమో కాని వీటికన్నిటికిన్నీ శిరోమణి శోభనపదమే. యీ శోభనపదము సర్వశుభకార్యములకున్నూ వాచకమే అయిననూ ప్రస్తుతాన్ని విశేషించి

చెప్పడం యోగరూఢిచేత నని విజ్ఞులకు తెలపనక్కరలేదు. పంకజపదము అవయవార్థమును పుచ్చుకొనే పక్షంలో నత్తగుల్లకుకూడా వాచకం కావలసి వున్ననూ రూఢిని పురస్కరించుకొని పద్మమాత్రమందు శక్తమయినట్లే అని వ్రాయనక్కరలేదు గదా? వ్యాసం విస్తరిస్తూవుంది. గర్భాధానపదం మోటుతనంగావుందని తోcచకపోతే దాన్నే వాడుకోండి, తోస్తే "శోభన"పదాన్నే వాడుకోండి. అసలు నిఘంటువులలో భుక్తికి, నిద్రకు కొన్ని పేళ్ళున్నాయి. గాని దీనికిమాత్రం లేవు. యభనం వగయిరాలు వున్నాయంటారా? అవి బూతులలో చేరతాయి. అందుచేత శోభనమే ఆధారం. దీన్ని వదలుకోవడ మనేది నేల విడిచిన సాముపంటిదని మనవిజేస్తూ ముగిస్తున్నాను.

మద్యనిషేధం అవసరమే!

మద్యపానదోషాన్ని గురించి కొంత వ్రాస్తాను. యెందుకంటే కొన్నిసంవత్సరాలనుంచి ప్రతీ పత్రికలోనున్నూ దీన్ని మానిపించే ప్రయత్నాలు జరుగుతూ వున్నట్టు తఱుచు కనపడుతూవుంది. యిది చాలా సంతోషించ తగ్గవిషయం. మన పూర్వులు సప్తవ్యసనాలంటూ— "వెలcది జూదంబు పానంబు వేcట" ఇత్యాదిగా పేర్కొన్నవాటిలో పానాన్ని మూcడోదాన్నిగా పరిగణించారు. కాని మహమ్మదీయులేమో అన్ని దుర్వ్యసనాలనున్నూ యిదే ప్రోత్సహిస్తుందని చెప్పి దీన్ని మొదటిదాన్నిగా పరిగణించి పూర్తిగా నిషేధించి వున్నట్టు ఆమతంలో వేత్తలైనవారివల్ల విని వున్నాను. పైcగా యీ కథకూడా వారివల్లనే యెప్పుడో విన్నాను — వొకానొక విజ్ఞాని మోక్షం పొందడానికని బయలుదేఱినట్టున్నూ. తీరా ద్వారాన్ని సమీపించాక అక్కడ నాల్గుతోవలు వేఱువేఱుగా వున్నట్టున్నూ, అందులో వకచోట సర్వాంగసుందరి వొకానొక యౌవనవతి సర్వాభరణ భూషితురాలయి కూర్చుని యితణ్ణి చూచి పేచి

అడ్డమయి "యెక్కడికి వెడతా" వని అడిగినట్టున్నూ, యీ ముముక్షువు "నేను మోక్షానికి వెడుతున్నా" నని చెప్పినట్టున్నూ, దానిమీద ఆ సుందరి- "సరే, వెడుదువుగాని నాతో యీరోజుమాత్రం శృంగారాన్ని అనుభవించితేనే తప్ప యీ మార్గాన్ని వెళ్ళడానికి అవకాశంలే" దని చెప్పినట్టున్నూ, దానితో మనమోక్షగామి - "యీ పని చాలా తప్పుగాబట్టి నేనిందు కంగీకరించేది లేదు, మరో తోవను వెడతా" నని మళ్ళీ మరో తోవను పోతూవుండఁగా ఆ తోవలో వొకఁడు వొక మేకపోతును చూపి - "యీ తోవను వెళ్ళేటట్టయితే దీన్ని చంపి యీ మాంసాన్ని భక్షించి మరీ వెళ్ళవలసిం" దని అడ్డగించినట్టున్నూ, దానిమీఁద మన ముముక్షువు - "యిది జీవహింసతో చేరివుంది, కాఁబట్టి యీపని నేను చేసేదిలేదు, యింకోతోవను వెడతా" నని మళ్ళీ మరో తోవనుపోయీ వుండఁగా అక్కడ వొకఁడు జూదానికి సంబంధించిన పరికరాలన్నీ చూపించి "కొంచెంసేపు నాతో జూదమాడి వెడితే వెళ్ళవలసిందే కాని లేనిపక్షాన్ని యీ మార్గాన్ని వెళ్ళడానికి వల్లఁగా" దని అభ్యంతరం చెప్పేటప్పటికి మన నిషధయోగ్యుఁడు - "జూదం ఆడడం చాలా తప్పుపని. యీ దుష్కార్యం చేయడానికి నాకు బొత్తిగా యిష్టం లే" దని చెప్పి మరో త్రోవను పోవడానికి మళ్ళీ వెడుతూవుండఁగా ఆ త్రోవలో అలంకరించిన కల్లుకుండలతో వొక మనిషి కూర్చుని - "అయ్యా! వెడుదువుగాని, ఈలా రా కూర్చో చాలా పరిశ్రమపడి యెంతో దూరాన్నుంచి వచ్చావు. కొంచెం యీ మద్యాన్ని దాహం పుచ్చుకుని మరీ వెడుదువుగాని" అంటూ అతిథ్యానికి ఆహ్వానించే టప్పటికి మనవిరాగి - "అయ్యా! యీ పని పంచమహాపాతకాలలో హిందువులు చేర్చి నిషేధించి వున్నారు. మహమ్మదీయులుకూడా దీన్ని చాలా తప్పుపనిగానే చెప్పి నిషేధించారు. కాఁబట్టి యీపని నేను చేసేదిలే" దనేటప్పటికి — "ఆపద్ధతిని యీ మార్గాన్ని వెళ్ళడానికి అవకాశం లే" దని ఆపురుషుడు "ఖరారావు" చెప్పడంతోటే మన పరమార్థవేది అనుకున్నాఁడు గదా: యేమనంటే? "వున్న మార్గాలేమో నాలుగే కనపడతాయి. నాలుగింటిలోనూ నాలుగు

ప్రతిబంధకాలూ సిద్ధమయినాయి. వీట్లల్లో స్థూలసూక్ష్మాలు విచారిస్తే కొంత మేలుగావున్నది కల్లుపుచ్చుకోవడమే. యేమంటే? యిందులో హింసాదోషం లేదు. యిది వొకచెట్టునుంచి పుట్టేది. పూర్వులయితే దీన్నికూడా నిషేధించారు గాని నిషేధించినా దీన్ని అంగీకరించడంలో గుడ్డిలోమెల్లగా వుండడంచేత అప్పేతప్పుగాతోఁచదు. అంగీకరించని పక్షాన్ని మోక్షానికివెళ్ళడానికి యింకో తోవ కనపడడమే లేదుగదా!" అని చర్చించి యెట్టకేలకు మనస్సు సమాధానపఱచుకొని ఆమద్యాన్ని సేవించడంతోటట్టుగానే అంతకుముందు వుండే విజ్ఞానం యెక్కడికో పటాపంచలై పాఱిపోయింది. దానితో వెనక చూచిన మేఁకపోతును చంపి మాంసభక్షణ చేయవలసివచ్చింది. దానితో "తాటితో దబ్బనం"గా ఆ సర్వాంగసుందరి అవసరం అయింది. పిమ్మట ఆవిడతో జూదం ఆడడంకూడా అవసరమయింది. తుట్టతుదకి "నీవిమోక్షోహిమోక్షః"అనేవాక్యానికి ప్రథమోదాహరణంగా మన ముముక్షువు పరిణమించాఁడు. మహమ్మదీయులలో ప్రాజ్ఞులవల్ల విన్న యీ యితిహాసం వల్ల తేలిన సారాంశం — అన్ని దుర్వ్యసనాలకున్నూ మూలకందం సురాపానమే అని స్పష్టమయింది. కాఁబట్టి పానం వర్జించడం మహమ్మదీయులకున్నూ అంగీకారమే. యూరోపియన్‌లుకూడా దీన్ని వర్జించేవిషయంలో అద్భుతగలరు కాని వారిదేశంలోవుండే శీతోష్ణస్థితినిబట్టి మితంగా దీన్ని అంగీకరించవలసిందంటారు. కాని కొలఁదికాలంకిందట అమెరికాలోకూడా యీ మద్యపానాన్ని పూర్తిగా నిషేధించడానికి ఆరంభించారు. కృతకృత్యత్వాన్నికూడా పొందడమైతే జరిగిందఁట గాని మళ్ళా ప్రారంభించినట్టు తెలుస్తూవుంది. ఆ ఖండంవారికిన్ని మనకిన్నీ వుండే భేదం యేమిటంటే? మన ఆర్యులు యెంతో ఆలోచించి కాని యే విధినిన్నీ యే నిషేధాన్నిన్నీ అమల్లో పెట్టరు. పెట్టితే అది యుగాలకొలఁది నిల్చిపోవలసిందే కాని మళ్ళా వెంటనే 'నాబొడ్డుకుతూ' అంటూ మాఱడం అంటూవుండదు. మనవారు విధించే కార్యాలకున్నూ పుణ్యానికిన్నీ లంకిసా ఆలాగేవుంటుంది. నిషేధానికిన్నీ పాపానికిన్నీ లంకిసా వుండి తీరుతుంది. యీ విషయంలో మహమ్మదీయులుకూడా మన మార్గాన్నే చాలా వఱకు

అనుకరిస్తారు, కాని మనం పాపమనుకొనే కార్యాలు చాలా వరకు వారికి పాపంగా కనపడవు- అందుచేత వాటిని వారు ఆచరిస్తారనే వుంటారనుకోవాలి. యెక్కువ ప్రాజ్ఞతకలవాళ్ళతో ప్రసంగిస్తేమాత్రం మనదేశ యింలో వుండే విశేషాలు కొన్ని కర్మ కాండపరమైనవి తప్ప యితరాచారాలలో మనకున్నూ వారికిన్నీ అంతగా భిన్నాభిప్రాయాలు కనపడవు-పానాశనశౌచాలు మూఁడింటిలోను మొదటిదానిలో వారికిన్నీ ఆర్యులకున్నూ చాలా భేదం కనపడుతుంది - ప్రస్తుతం మనకావలసింది పానాన్ని గూర్చిన నిషేధం — నేను వుదాహరించిన యితిహాసాన్ని బట్టిచూస్తే మహమ్మదీయులు పానాన్ని పూర్తిగా నిషేధించేవారే- మన ఆర్యులలో యెప్పుడో యిష్టుల కాలంలో ఈ పానం బ్రాహ్మణులుకూడా మంచి నీళ్ళతో పాటు ఆమోదించినట్లు కనపడుతుంది. కాని దీనివల్ల వచ్చే నష్టిని స్వానుభవంచేత కనిపెట్టి శుక్రాచార్యులు నిషేధించినట్టున్నూ కారణంవల్ల స్పష్టమవుతూవుంది—

క. "భూసురు లాదిగఁగల జను లీసుర సేవించిరేని యిది మొదలుగఁ దా
పాసక్తిఁ బతితు లగుదురు చేసితి మర్యాద దీనిఁ జేకొనుఁడు బుధుల్"

యిందులో వున్న "ఇది మొదలుగ" అనే పదంవల్ల అంతకు ముందు మద్యపానం మహాపాతకాల్లో చేరదే అనుకొందామా? అయితే మహాపాతకాలు నాలుగే కావలసి వుంటుంది. కాఁబట్టి ఆపదానికి అంత ప్రాముఖ్యం యివ్వడానికి వల్లపడదు. యీ కథలన్నీ అర్థవాదాలు. మొత్తం మద్యపానం నిషిద్ధమనియ్యేవే మనం తెలుసుకోవలసింది. కాని రాజర్షి లనిపించుకొనే కుటుంబాలల్లో జన్మించినవారుకూడా శృంగారరసానుభవానికి హంగుగా దీన్ని ఆమోదించినట్లు మహాకవుల గ్రంథపోకడలు విశద పఱుస్తూవున్నాయి. కాని సంసారు లనిపించుకొనే సంపన్న గృహస్థులు దీన్ని ఆమోదించినట్టు కనపడదు. సంపన్న గృహస్థుల శృంగార రసానుభవానికిన్నీ తదితరుల శృంగారానుభవానికిన్నీ రతిరహస్యాదిగ్రంథాలు యెంతో భేదం కనపరచివున్నాయి— "పురుషభావవశట్కృతి పత్రితం వనితయా నిజయా సుకృతీ కృతీ, మణితహీనరతోత్సవమాచ

రేత్" వగయిరా శ్లోకాలు చూడఁదగు—మద్యపానం చేయడం తప్పనే బ్రాహ్మణజాతి మనదేశంలో దానిస్థానంలో మఱోవస్తువును సేవిస్తూ వున్నట్టు అంతగా కనపడదు, గాని ఉత్తరదేశంలో భంగుపానం చేయడం సర్వసాధారణంగా కనపడుతుంది. భంగు పుచ్చుకొనేవారికేనా చిలుములో గంజాయి వుంచి పొగఁ బుచ్చుకోవడం చాలా దూష్యంగా ఆదేశంలో కనపడుతుంది. దీని స్థానంలో నల్లమందు కొన్ని దేశాల్లో వాడతారని వినడమైతే వుంది కాని మనదేశంలో నల్లమందు వాడడం మాత్రం యేదో వ్యాధిని పురస్కరించుకొనియ్యేవే కాని వినోదార్థం తీరికూర్చుని వాడడం కనపడదు. సంపన్న గృహస్థులకు తప్ప యితరులకు అందులో ముఖ్యంగా నిమ్నజాతులకు రెండే మందులు వున్నట్టు కనపడతాయి అందులో వకటి నల్లమందు, రెండోది తెల్లమందు. తెల్లమందంటే? రసకర్పూరం. నిమ్నజాతుల్లో చాలామంది రెండేసియేళ్ళకూ మూఁడేసి యేళ్ళకూ యేరోగము లేకుండానే రసకర్పూరం వేసుకుంటూ వుండడం యీదేశంలో చాలామంది యెఱిఁగిన విషయమే. వాళ్ళ ఆయుర్దాయాన్ని కాపాడడం యీ తెల్లమందుమీఁదే ఆధారపడివుందని ఖండితంగా చెప్పవచ్చును. యిదంటూ లేనిపద్ధతిని యిప్పటికాలంలో వైద్యులు చేసేబిల్లు యిచ్చుకోతగ్గవాళ్ళు వాళ్ళల్లో వొకళ్లున్నూ వుండరని వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు. వాళ్లు కూలీ నాలీ చేసి యావజ్జన్మమూ సంపాదించిన సంపాదన వొక్కసారి జ్వరమో గిరమో వచ్చినప్పుడు డాక్టరుచేసే బిల్లుకుఁగాని విజిటింగు చార్జీకిఁగాని ఎన్నోవంతుకున్నూ రానేరాదు. అదిన్నీ కాక సంపన్న గృహస్థులమీఁదకి వచ్చినంత త్వరగా చొరవచేసి వాళ్ళమీఁదకి ఆయా వ్యాధులు తఱుచు రానే రావు — దానికి కారణం వాళ్లు తప్పనివిధిగా పొట్టకోసంచేసే శరీరపరిశ్రమమే అని అందఱూ యెఱిఁగిందే. యెప్పుడేనా అనారోగ్యం కలిగితే తెల్లమందే వాళ్ళకాధారం. కొన్నింటికో? నల్లమందు. యీ రెంటితోటిన్నీ నూటికి తొంభై మంది జీవిస్తూవున్నారు. యీనల్లమందు కొన్ని సామాన్య క్షత్రియకుటుంబాలవారు తగిన హేతువు లేకుండానే వృద్ధులతోపాటు పిల్లలకుకూడా తమతోపాటు వాడుకచేయడం క్వాచి

ష్టంగా కనపడుతుంది. యీ కారణంచేతనే "భోజనం చేశారా?" అని అడగడానికి బదులు వారితో—"నల్లమందు వేసుకొన్నారా?" అని అడగడం ఆచారమయింది — బ్రాహ్మణులలో 'దేవతార్చన అయిందా - శివపూజ అయిందా?' అని భోజనానికే పర్యాయపదంగా వాడడం యిదివఱలో వుండేది. క్రమంగా కాలదౌర్భాగ్యంవల్ల ఆ ప్రశ్నలకు అవకాశం చాలా వఱకు నశించింది. యిది విషయాంతరం. మొత్తం, యే దైనా దేశంలో నోటిని కూర్చుని నల్లమందు బెడ్డలకు బెడ్డలే తెలకపిండి అప్పటాలమాదిరిగా తినడాన్నిగూర్చి నేనుచెప్పలేనుగాని మనదేశంలోమాత్రం దీనిని వాడేవారు వ్యాధిగ్రస్తులే అని ధ్రువంగా చెప్పవచ్చును - యీ మద్యపాన నిషేధంతో పాటు నల్లమందుకూడా నిషేధించేసరికి యెందరో ముసలివాళ్లు మిక్కిలి చిక్కులో పడ్డారు - యీ నల్లమందు ఆనాఁటికానాఁడు ధర పెరిఁగిపోతూ వుండడంచేత రోగగ్రస్తులుగా వుండే పేదలు ఇప్పుడే మిక్కిలి చిక్కుపడుతూవున్నారు - దీన్ని యిజారాపాడేవాళ్ళు కొన్ని చోట మఱీ ధర హెచ్చించి బాధిస్తూవున్నారు. యీ నిషేధం నల్లమందు కూడా వస్తే వైద్యులకుతప్ప యితరులకు యిది దొరకడం కష్టసాధ్యమవుతుంది కాఁబోలునని తోఁచెం నల్లమందుతో అవసరమున్న నేను భయపడుతూ వున్నాను. పత్రికల్లో దీన్నికూడా నిషేధించినట్టే కనపడింది. గాంధిగారు ద్వంద్వాతీతులు. యెంతటి ద్వంద్వాతీతుఁడున్నూ కాకపోతే మోఁకాలు దిగని అంగోస్త్రంతోటిన్నీ అలాటిదే పైమీఁదితుండుగుడ్డతోటిన్నీ లండనులో అందులోనున్నూ వార్ధక్యంలో కాలక్షేపం చేయడమంటే మజా కాకాదు. ఆయన మనపురాణాల్లో పుట్టలు వగైరాలలోవుండి తపస్సుచేసిన ఏఋషులకూ తీసిపోయేవ్యక్తికాదు. ఆయనసంకల్పం లోకకల్యాణావహం అని చెప్పక తప్పదు. కాని కొంతకాలందాఁకానేనా నల్లమందుమట్టుకు దొరకడం బాలవృద్ధాతురులకు అవసరం. సరే తాలూకా ఆఫీసులలో కాఁబోలును దొరుకుతుందని వ్రాశారు. కొందఱయితే అక్కడికివెళ్ళి తెచ్చుకోఁగలరు-గాని కొందఱంతకున్నూ సామర్థ్యంలేనివాళ్ళున్నారు. ఆ ఆఫీసుకు పూఁటబత్యాలు కట్టుకుని వెళ్ళలేరు సరికదా. ఏకంగా తులమూ అఱతులమూ

కొనుక్కోవడానికి త్రాణలేనివాళ్ళే చాలామంది. కాంగ్రెస్సుమంత్రులు ఆలాటిదీనులను ప్రత్యేకించి వక్కకంటితో చూడాలి. వాళ్ల మత్తుకోసం నల్లమందు అభ్యసించిన తెగలోవాళ్ళు కారని యేప్రమాణంపడితే ఆప్రమాణంచేసిచెప్పవచ్చును.ఆలాటివాళ్ళకు వుపకారంనిమిత్తంయీమీంద నల్లమందు వెల చాలాసులభం అయేటట్టుకూడాచేస్తే యెందఱో దీనులు ఆశీర్వదిస్తారు. అయితే కొందఱు "నల్లమందులాగే బ్రాందిన్నీ వ్యాధినివారకమే, అందుకోసమే మేమున్నూ అభ్యసించా"మనే వారున్నూవుంటారు. కాని అది నిజమా? కాదా? అని విచారణచేస్తే తేలకపోదు. మద్యపానం శుక్రునికాలన్నుంచిన్నీ నిషేధింపఁబడుతూనేవుంది కాని నశించినట్టు మాత్రం లేదు. పయింగా వృద్ధికూడా పొందిందేమో? జారత్వచోరత్వాదులకన్న దీనికి యెక్కువ గౌరవం మనవారు యివ్వరు. యూరపుఖండవాసులు మితిమీఱితే పానాన్ని మనతోపాటు చూస్తారే కాని మితిలోవుంటే దానిజోలికి పోరు. పూర్వకాలంలో నల్లమందుజోలికి ప్రభుత్వం వెళ్ళినట్లాధారాలు కనపడవు. దాన్ని వ్యాధిగ్రస్తులు తప్పయితరులు వాడినట్టు గ్రంథ దృష్టాంతాలున్నూ కనపడవు. వ్యాధిగ్రస్తుల విషయంలో మత్తుపదార్థాలకేకాదు; యేపదార్థాలకున్నూ విధినిషేధాలున్నట్టు యేమతంలోనూ కనపడదు. యింకా కొందఱు నిష్ఠాపరులు మనఆర్యులలోనే వుల్లిపగయిరా నిషిద్ధవస్తువుల భక్షణానికి ప్రాణాపాయ సమయంలోకూడా సందేహించి మానుకున్నవారు కనపడతారు. యీ మత్తుపదార్థాలనుండి తప్పించడమనే మిషతో ప్రభుత్వంవారు ద్రవ్యార్జనచేసినట్టు పూర్వం కనపడదు. అందుకు ఆరంభించింది మహమ్మదీయ ప్రభుత్వం అని తోస్తుంది. "ఆబ్కారీ" అనేమాట వల్ల యిది తెలుస్తూవుంది. కాని ఆ ప్రభుత్వం నల్లమందు, గంజాయి వగయిరాలకు విశేషించి పన్ను విధించినట్టు కనపడదు. నా చిన్నతనంలోకూడా వీట్లకు పన్ను లేనట్టే యిప్పుడుకూడా మన్యంలో వుండేవాళ్ళకు కాంబోలును యీ పన్నులేదని చెప్పుకుంటారు. పోనీ యీ పదార్థాలు మత్తుకలిగిస్తాయనే కారణంచేత పన్ను వేశారనుకుంటే? ఉప్పు చేసుకున్న పాప మేమిటి? బాగా ఆలోచించిచూస్తే

ప్రతిమనిషిన్నీ అంతో యింతో గవర్నమెంటుకు సహాయపడడం ఆవశ్యకం కనక ఈ ఉప్పుపన్నుద్వారా అట్టి సహాయాన్ని గవర్నమెంటు పొందుతూ వుందనుకోవాలి. పూర్వపురాజులకు ఋషులు కూడా పన్ను చెల్లించినట్టు "తా న్యుంఛ షష్ఠాంకితసైకతాని" అనే కాళిదాసుగారి శ్లోకపాదంవల్ల అవగత మవుతుంది. విశేషంగా యీ దేశంలో "బాలవృద్ధాతురులు" వాడుకొనే నల్లమందు నానాఁటికి మఱీ హెచ్చువరలో వుండడమనేది సాధుబాధగా పరిగణించవలసిందే కనక మన కాంగ్రెస్సు మంత్రులవల్ల యేమేనా వుపకారం జరిగితే బాగుండును—యేమందుకూ లొంగని కొన్ని బండవ్యాధులు దీనికి లొంగి కాలక్షేపం జరగడానికి పెద్దపెద్ద డాక్టర్లే వప్పుకుంటారు. యెవరిదాఁకానో అక్కఱ లేదు పెద్దడాక్టర్లలో వొక్కరుగా పరిగణింపతగ్గ వారున్నూ కాంగ్రెస్సు ప్రముఖులలో అగ్రగణ్యులలో వొకరున్నూ అయిన మన భోగరాజుగారే నల్లమందు మాహాత్మ్యానికి అంగీకరిస్తారు — యే చీనావాళ్ళో దీనిని తిరస్కరించాలని అభ్యసిస్తే అభ్యసిస్తురుగాక. మనదేశస్థులుమాత్రం అలా అభ్యసించి వుండరనియ్యేవే నానమ్మకం, అందుచేతే యింతగావ్రాయడం. అయితే మద్యం దొరకని పద్ధతిని ఆబాపతు జనమంతా యీ మీఁద దీనికి యెగఁబడతారేమో? అనేదిన్నీ విచారణీయమే యెగఁదీస్తే బ్రహ్మహత్య దిగఁ దీస్తే గోహత్యగా కనపడుతూవుంది. అయినా మొట్టమొదట యీ చీనుల నిమిత్తం దీన్ని సులభసాధ్యంచేసి పిమ్మట చిక్కువస్తే మార్గాంతరం తొక్కడం యుక్తమేమో? రోగులకుఁగాని యిది యివ్వబడ దనేయెడల సర్టిఫికెట్టు తెచ్చుకోవలసివస్తుంది. అది ప్రత్యేకసాధ్యం. దానితో ధనవంతులందఱూ సర్టిఫికెట్టుద్వారా రోగులే అయి తంజావూరు సోమరి సత్రాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తారు. వుప్పుంటే గంజిలేకా, గంజుంటే వుప్పులేకా తిప్పలుపడే బీదలు సర్టిఫికెట్టుకు ప్రైవేటుగా యిచ్చుకునేఫీజు తెచ్చుకోలేని రోగుల జాబితాలో చేర్చఁబడతారు. పిడిరాయిలాగ తిరుగుతూ వున్న వాళ్లెందఱో డాక్టరు సర్టిఫికెట్టు సంపాదించుకొన్న పద్ధతిని వుపయోగించేయకుండా సెలవులోవుండి జీతం పుచ్చుకోవడమున్నూ నిజంగా రోగు

లైనవాళ్ళు దాన్ని సంపాదించుకోలేక పనిచేస్తూనే వుండడమున్నూ సర్వానుభూతమే కాఁబట్టి నల్లమందు యెవరికివ్వాలో యెవరికి వద్దో తెలుసుకోవడం కష్టం, పెద్దచిక్కేవచ్చింది. దీనిలోవున్న తత్త్వం బుద్ధి మదగ్రేసరులు మంత్రులకు తెలియకపోదు. కాఁబట్టి విస్తరించేదిలేదు. కొనసాగుతుందో లేదో చెప్పఁజాలంగాని గాంధిమహాత్ముఁడు పూనిన యీ వుద్యమంవల్ల జగత్తుకు కలిగే వుపకారం యింతా అంతా కాదు. స్త్రీలు కూడా తాగుమోతులు లేకపోలేదుగాని స్త్రీలలోకన్న పురుషులలో యీతెగ విస్తారంగావున్నట్టు తెలుస్తుంది. అందులో కూలిజనంలో యిది మిక్కిలీ యెక్కువ. ఆ కూలి జనంలోనున్నూ మన ప్రాంతాల్లో వుప్పర్లు సంపా దించుకొనే కూలి కొంచెం అదనంగానే వుంటుంది కాని అది సర్వమూ దీనికిఁదే వినియోగం. పంచమహాపాతకాలలో చేరిన యీ తాగుడు పూర్వకాలంలో అగ్రజాతుల్లో లేనేలేదని చెప్పడానికి సందేహం లేదు గాని యిటీవల పడమటిగాలి సోకిన తరవాత దీనికి అగ్రజాతులేమి జమీందార్లేమి పూర్తిగా అలవాటు పడ్డారు. యెంతో యోగ్యులైన జమీం దార్లు, ప్లీడర్లు – వకరేమిటి? ఐశ్వర్యం వున్నవాళ్ళు చాలామంది దీనివల్ల మానప్రాణాలు గోలుపోవడం నేను కళ్ళారా చూచివున్నాను.వారివారిపేళ్ళు యిందుదాహరించడం న్యాయం కాదు. కాఁబట్టి వుదాహరించలేదు. పాణి గృహీతలోవకపద్యం దీన్నిగూర్చివ్రాయఁబడింది. దాన్ని వుదాహరిస్తాను.

శా "అన్నా! వైనఁట! బ్రాందియంట! వినికీ యం టక్కటా! నీకు నీ
విన్నాణం బెటు లబ్బెరా? ద్విజకులావిర్భూతియున్ బానమున్
మున్నెచ్చో వినలేదు నీదుతలనే మున్గెన్ మహాపాప; ము
చ్ఛిన్నం బయ్యెఁ గులమ్ము నీకతన సీ! సీ! గోత్రవిధ్వంసకా!''

యజ్ఞయాగాదులు చేసిన సత్కులమందు పుట్టి పైపద్యానికి ప్రథమ లక్ష్యంగామారిన పాశ్చాత్యవాసనావాసితు లెందఱో మనదేశంలో వున్నారు. యీ మద్యపాననిషేధం గనక తుదనెగ్గితే అట్టివారంతా మంచి స్థితికి వస్తా రనడానికి సందేహం లేదు.

మద్యపానం నశించడానికూడా యుక్తాయుక్తజ్ఞానమే. లక్షి యుక్తాయుక్తజ్ఞానం పరిమితమానవవ్యక్తికిన్నీ కలిగించాలంటే అది కష్ట సాధ్యమే కాదు. కేవలమూ అసాధ్యమే అన్నమాట. అందుచేతే గాంధి మహాత్ముఁడు నిర్బంధవిధానాన్ని మద్యపానం విషయంలో అవలంబించవ చేసేటట్టు తోస్తుంది. నిర్బంధవిధానమంటే? అసలు అమద్య పదార్థప్రవృ త్తినే ఆటంకపఱచడం. యిదికొంత అనాలోచనపనిగానున్నూ వుంటుంది. గాని గాంధిమహాత్ముని వంటి మహాఋషి—పైఁగా రాజకీయనీతి ధురంధ రుఁడు— మొదలుపెట్టినదాన్ని కాదనడానికి మనబోట్లకధికారం లేదనుట నిర్వివాదాంశము. ఆయన మొదలు పెట్టినవాట్లల్లో నాకు అసాధ్యంగా మొట్టమొదటనుంచిన్నీ తోఁచింది యీ మద్యపాన నిషేధమే కాని నేను కూడా అప్పటినుంచి యిప్పటివరకున్నూ తాళ్ళు కల్లుగీఁత కివ్వడంలేదు. దానివల్ల వచ్చే లాభాన్ని అంతో యింతో "పునతాధర్త్రి" స్వార్థకంగా వదలుకొన్నవాణ్ణే. పదివేలూ యిరవైవేలూ వదులుకున్నవారు వదులు కుంటూవుంటే నేనున్నూ వదులుకొనడాన్నిగూర్చి యిందులో తెల్పడం పరిహాసాస్పదంకాకపోదు — అయితే "ఢిల్లీకిఢిల్లీ పల్లెకుపల్లె" కదా? యీ వుద్యమం నెగ్గడం యేలాగ? అని సందేహమే కాని నెగ్గితే సంతో షించని ప్రాజ్ఞుఁడంటూ వుండనే వుండఁడు. నేను కోరేదల్లా మద్య పానంతో పాటు నల్లమందుకూడా నిషేధిస్తే యెందరో బాలవృద్ధాతురులు చిక్కుపడతారు. కనక దాన్ని మినహాయించడమే కాకుండా దాని వెల కూడా యిటీవల అభివృద్ధి పొందిన స్థితినుండి తగ్గించి తేలికచేయవలసిందనిన్నీ దీని కెన్నో ఉదాహరణాలు చూపవచ్చును. వ్యాసం చాలా విస్తరించింది. కళల మాట దేవుడెఱుఁగును గాని ప్రకృతం మద్యంతోపాటు నల్లమందు కూడా దొరక్కుండాచేస్తారేమో అనే భయంతో నేను దీన్ని మొదలుపెట్టి వున్నాను. సుమారు 16 సంవత్సరాలనుంచి నేను దాని సహాయంతోనే జీవయాత్ర గడుపుతూ వున్నాను. యీదేశంలో నావంటివాళ్ళెందరో ఉండి ఉంటారు. వీళ్ళేవళ్ళూ షోకేళాగా దీన్ని అభ్యసించినవాళ్ళు కారు.

అంమచేత దాన్ని తేలికవెలకు కాకపోయినా యిప్పటి వెలకేనా దొరికే టట్టుగా చేస్తే చాలునని కాంగ్రెసుమంత్రులను కోరుతూ యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తూవున్నాను.

సస్యగర్భ భూదానం

పెద్దలు దానాలవిషయంలో చాలా గ్రంథాల్లో వ్రాసివుంచారు. స్వీకరించడానికీ యివ్వడానికీకూడా బ్రాహ్మల కధికార ముంచనిస్సీ క్షత్రి యాదులకు యివ్వడానికి మాత్రమేకాని పుచ్చుకోవడానికి అధికారం లేవ నన్నీకూడా వారే వ్రాసివున్నారు. కాని యీ యిరవయ్యో శతాబ్దంలో బ్రాహ్మణేతరులు తిరగఁబడి దాన్ని విశ్వసించడంలేదు. ముఖ్యంగా ఆ యా పురాణాలేమి ధర్మశాస్త్రాలేమి మీ బ్రాహ్మలే వ్రాసుకున్నారు. కాఁబట్టి మీకు అనుకూలంగా వ్రాసుకున్నారు, అంటూ ఆపాతరమణీయమైన యుక్తి నొకదాన్ని చెప్పి పైవిషయాన్ని బ్రాహ్మణేతరులు తృణప్రాయంగా ఖండిస్తూ వున్నారు. నేనుకూడా బ్రాహ్మణ్ణే అవడంచేత దీన్నిగుఱించి యింతకన్న ఎక్కువగా వ్రాసినప్పటికి వృథా పరిశ్రమమే కాని ప్రయో జనం వుండదని యెంచి ఆజోలికిపోక ప్రస్తుతాంశాన్నిగూర్చి రెండుమాటలు వ్రాస్తూవున్నాను.

దానాలలో చాలా విధాలున్నాయి. వాట్లలో చాలాభాగము యిచ్చే వాళ్ళకు పుణ్యాన్ని సంపాదించే విన్నీ పుచ్చుకునేవాళ్ళకు పాపాన్ని సంఘ టించేవిన్నీ అని గ్రంథాల్లోనే వ్రాయఁబడివుంది. బ్రాహ్మలు బ్రాహ్మల కోసం రాసుకున్నారని చెప్పేవారికి అనుకూలించని సంగతులుకూడా ఆ గ్రంథాల్లోనే కనబడుతూ వున్నాయి బోలెఁడు. నిజమైన బ్రాహ్మఁడు లేశమున్నా ప్రతిగ్రహమే చేయకూడదని పలుచోట్ల వ్రాసివున్నారు. "పౌరోహిత్యం రజనిచరితం" అంటూ కొన్నిటిని యేకరుపెట్టి యివి నాకు జన్మజన్మాలకూ వద్దని భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించినట్లు అభియుక్తులశ్లోకాలు కనపడతాయి.

ఆ యీ నిషేధం కన్యాభూసరస్వతులనుగూర్చి యెక్కడా వున్నట్లు లేదు. అన్నాన్నికూడా యితరత్రి స్వీకరించడానికి మనపూర్వులు ఒప్పు కోనేలేదు. "తస్మాదన్నం నగృహ్ణీయాత్ ప్రాణైః కంఠగతైరపి" ఆ కారణం చేతనే శ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రులవారి వంటి మహాపండితులు కొందరు యీ విషయంలో చాలా అసిధారావ్రతంగా ప్రవర్తించినట్లు వింటాము. కన్యాదానం ఒకరివల్ల స్వీకరిస్తేనేకాని ప్రపంచప్రవృత్తే సాగదు కనుక దాన్ని నిషేధించలేము. భూదానం పుచ్చుకోకపోతే కన్యాదానానికి వచ్చే చిక్కులాంటి చిక్కు లేదుగాని యెందుచేతో దాన్ని నిషేధించారు. సరస్వతీ దానం అంటే విద్యాదానం. దీన్ని నిషేధిస్తే లోకం అంధకారంలో పడిపోవలసి వస్తుంది గనక దీన్నికూడా వుభయతారకంగా గణించే మనపూర్వులు జమకట్టి వున్నారు.

ప్రస్తుతం రాయదలచుకొన్నది భూదానాన్ని గురించి. అట్టి భూదానాన్ని గ్రహణాది సమయాలలో యిస్తే దానివల్లవచ్చే పుణ్యం కోటిగుణిత మవుతుందని గ్రంథాలలో వ్రాసివుండడంచేత పూర్వరాజులు అగ్రహారాలు వగైరా అట్టి సమయాలలోనే యిచ్చినట్లు మనకు వారివారి శాసనాలవల్ల తెలుస్తూవుంది.

అట్టిభూమి సస్యగర్భంగా వున్నప్పుడు దానమిస్తే మరీ పుణ్యమని యెక్కడో వ్రాసివుండడంచేత ఒక సామాన్య గృహస్థురాలు యే పురాణ శ్రవణ సమయంలోనో ఆ సందర్భాన్ని విని సస్యగర్భభూదానం చేదామని సంకల్పించుకుందని వింటాము. అయితే యీ దానం అన్నది వారి వారి స్థితిగతుల ననుసరించి ఫలప్రద మవుతూవుంటుంది కాని యెక్కువ యిస్తే యెక్కువ పుణ్యమనిన్నీ తక్కువయిస్తే తక్కువ పుణ్యమనిన్నీ లేదు. అనగా ఒక మహారాజు ఒక అగ్రహారం దానమిస్తే ఎంతపుణ్యమో ఒక సంపన్న గృహస్థు ఒక యెకరం నేల దానమిస్తే అంతేపుణ్యం. యీలాగే ఒక లక్షాధికారి ఒక వేయిరూపాయిలిస్తే యెంతో పరభిక్షాధికారి ఒక కాని ధర్మంచేస్తే అంతేఅని గ్రంథాలువప్పుకుంటాయి. యుక్తికిన్ని

పైసంగతి అనుకూలిస్తుంది. కాని లక్షాధికారి భిక్షాధికారి చేసినట్లుమాత్రం చేస్తే యుక్తంకాదు. అందుకే తన శక్తికొలదిగా దానం చేయవలసిందని చెపుతూ "విత్తశాఠ్యం నకారయేత్" అనికూడా పలుచోట్ల వ్రాసివున్నారు. అదల్లా వుంచుదాం.

యిపుడు జనశ్రుతిగా వచ్చుచున్న వక సామాన్యగృహస్థురాలుచేసే సస్యగర్భభూదానాన్ని గుఱించి మాట్లాడుకుందాం. పాపం ఆ అమాయికు రాలికి యథాశాస్త్రంగా సస్యగర్భభూదానం చేయాలనివుంది. పండినభూమి నెక్కడతెస్తుంది? అందుచేత యెవరినో ఆశ్రయించి నాల్గు మూడు పండిన పరివెన్నులతో కూడుకొన్న వక పెద్ద మంటిగడ్డను సంపాదించింది. దాన్ని జాగ్రత్తగా విడిపోకుండా వక పళ్ళెకతట్టలో పెట్టుకుని యేపుష్కర పుణ్యకాలమందో లేక యే సూర్యగ్రహణ చంద్రగ్రహణ కాలమందో యే కోటిలింగక్షేత్రానికో వచ్చి స్నానంచేసి డబ్బో దస్కమో దక్షిణతో ఆసస్యగర్భభూమిని దానంచేసి తరించినట్లు తృప్తిపడి యింటికి వెళ్ళింది. విచారించిచూస్తే ఆ అమాయికురాలికి పుణ్యంవస్తే రావచ్చునేమో కాని అది సస్యగర్భభూదానం అనిపించుకుంటుందా? యీ మట్టి గడ్డను పుచ్చుకొన్న బ్రాహ్మణుడు దక్షిణే దక్కుట అనుకొని దాన్ని అక్కడే పారవేస్తాడు. గాని యింటి కేమేనా తీసుకువెళ్ళి యేటేటా తాను పండించు కుంటాడా? అది అలా పండించుకోవడానికి వీలవుతుందా? కాదు గదా? అయితే ఆవిడకు పుణ్యం మాత్రం యేలావస్తుం దని శంక రావచ్చును. ఆమె బుద్ధి యందు లేశమున్నా కళంకం లేదు. కాఁబట్టి—"భావనా యదిభవే త్ఫల దాత్రీ మామకం నగరమేవహి కాశీ" అన్నట్లు ఆమె భావనను పట్టి ఆమెకు సుకృతం కలిగితే కలగవచ్చు ననుకుంటాను.

ఇప్పుడిట్టి సస్యగర్భభూదానాలే జరుగుతూ వున్నట్లు లేదుగాని యీలాటివి మాత్రం కొన్ని జరుగుతూవున్నాయి. వాటినే కొందఱు విమర్శనాదక్షులు విమర్శించి ఖండిస్తూవున్నారు. వారికి నేచెప్పే సమాధాన మేమిటంటే: మేడున్నవారు మేడెక్కేరనుకోండి. అదిలేనివారో గోడే యెక్కి సంతోషిస్తారు. దూరాన్నున్న వస్తువు మేడమీఁదవారి కెంత గోచ

రిస్తుందో గోచరించేవారికిన్నీ అంతే గోచరిస్తుంది. కాబట్టి వృథాగా మీరు ఏమన్నింటిని ఖండించడం యెందుకు? అంటాను. అంటే వారు వింటారా? మహామహా యుక్తులు చెప్పడానికి మొదలుపెడతారు. వారి యుక్తులన్నీ తోసివేయడానికి శక్యంకాదు. యెందుచేతనంటారా? మన మీఁదెక్కడమున్నూ గోడమీఁదెక్కడం వంటిదే అంటే మాత్రం బాగా వుంటుందా? అలాగయితే బోలెఁడు ద్రవ్యం వ్యయం చేసి మన యిండ్లు కట్టుకోవాలి? దీని సారస్యం దానిదే. కుంభగర్భాధానం ఆపద చేసింది కూడా అయితే నిజమైన స్త్రీగర్భాధానం యొక్క సారస్యం యెవరికేనా కనపడుతుందా? యిప్పటి మెషీన్లలాగే పనయిపోదూ? కాబట్టి దీన్ని గురించి బాగా ఆలోచించాలి. ఇంతే నేను వ్రాసేది.

భీ ష్మ బ్ర హ్మ చా రి

గురుశిష్యవివాదం న్యాయసమ్మతమేనా?

భీష్ముణ్ణి గురించి నాలుగుమాటలు వ్రాస్తాను. భారతంలో యితని చరిత్ర సమగ్రంగా వున్నప్పటికీ అక్కడక్కడ వెదికితేనే తప్ప వొక చోట వుపలబ్ధం కాదు. యితఁడు శంతనమహారాజునకున్నూ గంగాదేవికిన్నీ జన్మించినవాఁడు. గంగ వొకానొకనది కదా! ఆ నదికిన్నీ మనుష్యుఁడైన శంతనుఁడికిన్నీ దాంపత్యం యెట్లా? అంటూ శంకిస్తే జవాబు చెప్పవలసింది లేదు. యీలాటి దాంపత్యాలు మన ఆర్యుల చరిత్రల్లో చాలా వున్నాయి. శ్రీకృష్ణమూర్తికి కాళింది భార్యకావడం వగయిరాలు చూచుకోండి. వసుమహారాజుభార్య గిరికాదేవికూడా నదీసంతానమే. కాని అక్కడ ఆశుక్తిమతీనదికి భర్త మనుష్యుఁడుకాఁడు; కోలాహల పర్వతం. కనక యింత విరుద్ధంగా వుండదు ఆ కథ.

రెండున్నూ జడపదార్థాలే. వస్తుతః మన ఆర్యుల మతంలో కుల పర్వతాలుగాని, మహానదులుగాని కేవల జడపదార్థాలు కావనిన్నీ, వీటికి అంతరాత్మ దేవతగా వుంటుందనిన్నీ నిశ్చయింపఁబడినట్లు తేలుతుంది.

"శ్లో. అస్త్యుత్తరస్యాం దిశి దేవతాత్మా హిమాలయః."

అంటూ కాళిదాసంతటి మహాకవి చెప్పడం సాధారణంగా తటస్థించదుకదా! కాళిదాసు పరిశీలన సామాన్యమైనదంటే ప్రాజ్ఞు లెవ్వరూ విశ్వసించరని వేఱే చెప్పవలసివుండదు. కాఁబట్టి సూర్యచంద్రాది ఖగోళస్థ పదార్థములేమి, నదీపర్వతాది భూగోళస్థ పదార్థములేమి కేవలజడములుగా సామాన్యదృష్టికి గోచరించినప్పటికీ విశేషజ్ఞుల దృష్టిలో వీటికన్నిటికిన్నీ అంతరాత్మ వుండడం సిద్ధాంతమే. కర్ణుఁడు సూర్యపుత్రుఁడైనట్లే భీష్ముఁడు గంగా పుత్రుఁడే. ఒకచోట తల్లి మానుషి. తండ్రి దేవత. వేఱొకచోటో తండ్రి మనుష్యుఁడు తల్లి దేవనది. అయీ భీష్ముఁడు తల్లివద్దనే బాల్యంలో పెంపఁబడ్డాడు. యేలా పెంచిందో యేలా పెరిగాడో వివరించడానికి భారతంలో కూడా తగినంత ఆధారం కనపడడంలేదు. తల్లిద్వారాగానే వసిష్ఠుణ్ణి శుశ్రూషించి వేదాదికాన్ని అభ్యసించాఁడు. పరశురాముణ్ణి శుశ్రూషించి ధనుర్వేదాన్ని అభ్యసించాడు. భీష్ముఁడికి తెలిసినధనుర్విద్యలో పక్క మోహనాస్త్రం తప్ప యావత్తుశస్త్రాస్త్రాలున్నూ పరశురాముఁడు ద్వారాగానే వచ్చినట్లు భారతంవల్లనే తేలుతుంది. అర్జునుఁడికో : అలా కాదు. ముందత్తిగా బడిచదువు ఓనమాలమొదలు శస్త్రవిద్య కృపాచార్ల గారి వద్ద జరిగింది. తరువాత చాలాగ్రంథం ద్రోణాచార్లగారివద్ద జరిగింది. ట్రయినింగుకూడా ద్రోణాచార్లగారివద్దనే అనుకోవాలి. ద్రుపదుణ్ణి కట్టి తీసుకురావడం ఆ ట్రయినింగులోకే చేరుతుంది. ఇంతతోకూడా యితని విద్య సమాప్తం కాలేదు. శ్రీ పరమేశ్వరుఁడు, దేవేంద్రుఁడు మొదలైన దిక్పాలకులు వీరంతా అర్జునుఁడికి అంతో యింతో గురుత్వం చేసినవారే, ప్రధానగురువైన ద్రోణాచార్లగారికికూడా తెలియని మోహనాస్త్ర ప్రయోగంకూడా మన అర్జునుఁడికి తెలుసును. యిది భీష్ముఁడికి సోదర ప్రాయులైన వసువుల ద్వారాగా సంక్రమించింది. అర్జునుఁడికి దీన్ని తాతగా

రుపదేశించినట్లు భారతంలో కనబడదు. బహుశః స్వర్గంలో యింద్రాదులు కొన్ని అస్త్రాలు ప్రసాదించిన సమయంలో వసువులు దీన్ని ప్రసాదించి వుంటారని తోస్తుంది. నన్నయ్యగారు—

“....పాశుపతాదిక దివ్యబాణముల్
హరసుర దేవరాజ నిజహస్తములచే బడసెను గ్రీడియున్మనన్.”

అని సంగ్రహంగా చెప్పియున్నారు. ఏమైనా అర్జునుడు మాదిరిగా భీష్ముడు చాలామందివల్ల ధనుర్వేదాన్ని అభ్యసించలేదు. ఒక్క పరశురామునివల్లనే సమస్తధనుర్విద్యను సంపాదించుకున్నాడు. తండ్రిగారికి ద్వితీయ వివాహం చేయవలసివచ్చి ఆ సందర్భంలో అవసరమువడి చేసిన బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పూని గురువుగారికి సర్వవిధాలా దీటయిన శిష్యుడనిపించుకున్నాడు. పరశురాములవారు ఆజన్మబ్రహ్మచారిగా యెందుకు వుండవలసివచ్చిందో? చూచినంతలో నాకు యేగ్రంథంలోనూ స్పష్టం కాలేదు. మురారి నాటకంలో —— “శ్లో॥ ఆజన్మ బ్రహ్మచారీ” అని వ్రాయబడివుంది. బహుశః యెక్కడో ఈ విషయం పురాణాలలో వుండేవుంటుం దనుకోవాలి. అదిన్నీ కాక ఆయనకు కొత్త గోడీ పెట్టేవయస్సు వచ్చింది మొదలుకొని యెవళ్ళతోనో రాజులతో పోట్లాటలతోనే సరిపోయింది. అందులో యెదురున్నవాళ్ళే లేరుగదా! యెవరు శ్రీరామమూర్తివారు కాబోలును కొత్త క్షత్రియతేజాన్ని చూపించారు. ఉభయులున్నూ విష్ణుతేజస్సంభవులే అవడంచేత అందులో అంత అవమానం వున్నట్టు ఆయనా భావించుకొన్నట్టులేదు; చరిత్రకారులున్నూ భావించుకో లేదు. కాని అది మొదలుకొని వైరాగ్యానికి దిగి యేదో తపోగోష్ఠితో మహేంద్రపర్వతంమీద కాలక్షేపం చేయడంతప్ప ఆయనకి యితర ప్రసక్తి లేనేలేదు. చాలాకాలం యుద్ధాలే. పిమ్మట తపస్సు. యింక వివాహ ప్రసక్తికి అవకాశం యెక్కడ?

ఈ పరశురాముడు సాక్షాత్తూ పరమేశ్వరుడి దగ్గిర శస్త్రవిద్యాభ్యాసంచేసినట్టున్నూ, ఈశ్వరుడున్నూ పార్వతిన్నీ యీయన్ని కుమార

స్వామి కన్నా మిన్నగా ఆదరించినట్టున్నూ తఱుచు నాటకాలలో కవులు వ్రాస్తూవచ్చారు. పురాణాలలో ఈ విషయం యెక్కడవుందో తెలియదు. అంతో యింతో ఈశ్వరశిష్యర్కం అర్జునుడికున్నూ వుండడంచేత పరశురాముడున్నూ అర్జునుడున్నూ సతీర్థులనికూడా అనుకోవచ్చును. భీష్ములవారో యీశ్వరుడికి ప్రశిష్యుడు. ఇంతటిస్వార్థత్యాగి అప్పుడే కాదు యెప్పుడున్నూ లేడని చెపితే వొప్పనివారుండరు. స్వార్థత్యాగులలో శ్రీ రాములవారు ప్రథమగణ్యులే, కాని ఆయన వివాహాన్ని కూడా మానుకున్నవారుకారు. రావణవధానంతరం చాలాకాలం రాజ్యంకూడా చేసివున్నారు. భీష్ముడో వివాహాన్నీ వదలుకున్నాడు, రాజ్యాన్నీ వదులుకున్నాడు. అట్లని తపస్విగా వుండలేదు. కుల ధర్మమైన క్షాత్రాన్ని నిర్వహిస్తూ బ్రహ్మచర్యాన్ని అవ్యాహతంగానడుపుకున్న మహానుభావుడు.

"......... ....జ
న్మావధి చచ్చునంతకు రవంతయు లోటునులేనివారి నెం
దేవినియుంటిమే ? ...."

అని యీయన్నిగూర్చి అశ్వమేధంలో మేము ప్రశంసించివున్నాము. యిట్టిభీష్మునికి సకల ధర్మవేత్తకు అంతో యింతో కాక తన యోపత్తు ధనుర్విద్యకున్నూ మూలభూతుడైన పరశురామునితో యుద్ధం చేయక తప్పిందికాదు. దైవతంత్రి మనివార్యం కదా ! యే కొంచెం గురుశిష్యభావం వున్నా గురువును యెదిరించడానికి శిష్యుడికి అధికారం లేనట్టు మన ఆర్యులమతం చెప్పుతుంది. అట్టిస్థితిలో భీష్ముడు చేసినపని స్థూల దృష్టిని విచారిస్తే సమర్థనీయం కాదు. అయితే పరశురాములు కేవలం శ్రితపక్షపాతాన్నే పురస్కరించుకొని చేయదలచుకొన్న వుపకారానికి భీష్మణ్ణి తోడ్పడవలసిందని విధించాడు. ఆపనిచేస్తే భీష్ముడు కేవలం నింద్యుడు కావలసివస్తుంది. అందుచేత అంమకు అంగీకరించ లేకపోయాడు. దానితో శీఘ్రకోపి కావడంచేత పరశురాములు మండిపడి తనతో యుద్ధానికి రమ్మన్నాడు. భీష్ముడు యెన్నోవిధాల బతిమాలుకున్నాడు కాని పరశురాములు వినలేదు. తనగండ్రిగొడ్డలికి యెందఱో

యిదివరలో క్షత్రియులు బలి కావడంచేత భీష్ముణ్ణికూడా అలాగే చేయగలనుకదా! అని ఆయనకి పూర్తిగా ధీమావుంది. భీష్ముడితో? గురువుగారు చెప్పాయితే ఓడించ లేరని తెలుసునుగాని ఆయనకి ఎదురుగా వుండి యుద్ధంచేయడం ధర్మం కాదని సంశయించవలసివచ్చింది. అందుచేత బలిమాలి కోపానికి మొదలుపెట్టాడు. పోపి గురువుగారు చెప్పినట్టు చేస్తానో? యిహపరాలు రెండూ కూడా చెడరాయి. అందుచేత అంబా వివాహానికి ఒప్పుకోలేకపోయాడు. గురువుగారు "కత్తేస్తావా? బద్దేస్తావా?" అంటూ గండ్రగొడ్డలి చూపిస్తూ హెచ్చరగొడ్తుంటే భయపెట్టడానికి వుపక్రమించారు. 'చూపిస్తే చూపించారుగాక? ఆయన పెద్దలు' అని వెనుకదీస్తే కులధర్మానికే లోటు రావలసివచ్చింది. ఎన్నో బలిమాలుకుందామంటే బలిమాలినకొద్దీ బిట్టుబిగిసి యుద్ధానికే కాలు ప్రస్తావం జరిగింది. దానిమీద కొంచెం బెదిరింపుగా జవాబుచెప్పి చూచాడు. ఆ దానికి పద్యం పకటి వుదాహరిస్తాను.

క. క్షత్రియులం దొల్లి యరకొ
ఱాత్రముచేసితివె? నాడు బలియుడు గంగా
పుత్రుడు పుట్టమి గాకిది
యాత్రయినింకేల? చెల్ల నెఱుగవె? నన్నున్.

యిలా కొంచెం బెదిరింపుగా మాట్లాడింది సర్వసన్నద్ధుడై వచ్చిన తరవాతనే. అంతకుముందు యింతకంటె కొంత మృదువుగానే మాట్లాడి చూచాడు.

"ఇట్టి కృత్యం బాచరింపుమనుటె నీచేత నెట్లయినను చెప్ప"

అన్నాడు. అది పూరుకోలేదు; అక్రమంగా అధర్మంగా అనవసరంగా నన్ను మీరు యుద్ధానికాహ్వానిస్తూవున్నారు. యిందులో నేను మిమ్మల్ని వోడించవలసివస్తుందని సంశయిస్తానేమో అని మీ అభిప్రాయమేమో? అట్టి సంశయంతో నాకు లేశమున్నూ అవసరం లేదు. అయొచ్చేది పయొచ్చేదీ ఆలోచించకపోవడమే కాకుండా ధర్మాధర్మ విచక్షణకూడా

చేయకుండా నన్ను మీరు ఆహ్వానిస్తున్నారు, అని యీ క్రింది మాటలు పలికినాఁడు.

తే. గీ. "గర్వియై కార్యమిట్టి దకార్య మిట్టి
దని యెఱుఁగక లోకంబు చనుపథమునఁ
దిరుగ కున్మదవృత్తి వర్తించునట్టి
వాని గురునైన దండింపవలయు నండ్రు"

పయికిట్లు చెప్పడమైతే చెప్పినాఁడు కాని విధిలేక కాని భీష్మునికి సుతరామున్నూ గురుసితో యుద్ధం చేయడం యిష్టంలేదు. లేకపోతే మాత్రం తప్పుతుందా? గురువుగారు మూర్ఖప్పట్టు పట్టి కూర్చున్నప్పుడు. సరే యేలా గయితే యేమీ "అంగీకృతా గ్లానిర్నదోషాయ" అనుకొని యుద్ధరంగంలోకి ప్రవేశించాఁడు. చాలా రోజులు యుద్ధం జరిగింది. తుట్టతుదకు మోహనాస్త్ర ప్రయోగంతో శిష్యుఁడు గురువుగారిని విజితుణ్ణి చేయడానికి సిద్ధపడుతూ వుండఁగా నారదాది మహాఋషులు—"ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః" చెప్పి గురువుకు చెప్పేమాటలు గురువుకూ, శిష్యుఁడికి చెప్పేమాటలు శిష్యుఁడికి చెప్పి యెట్లాగయితే యేమి రాజీచేశారు. ఈ యుద్ధానికి కారణ భూతురాలైన అంబనే శిఖండిపదంతోటి ఇటీవల భారతంలో వాడింది. ఈలాటి అకార్యాన్ని పురికొల్పిందని కాఁబోలు ఈశిఖండి పదం లోకంలో తిట్టుగాకూడా యిటీవల మారింది. "గండా మొండి శిఖండి బండలకు లెక్కల్లేని నాల్కల్గదా!" లోనైన వాటివల్ల పైసంగతి తేలుతుంది. వూరికే అంబను దూషిస్తారుగాని నిజానికి లోపమంతా పరశురాములచే. అయితేనేమిగాక! పరశురాముఁడు నిజమైన శూరాగ్రేసరుఁ డవడంచేత శిష్యుఁడి ప్రజ్ఞకు సంతోషించాఁడు, కౌగిలించుకున్నాడు ఆశీర్వదించాడు కూడాను. భీష్ముఁడు తనకు జయం కలుగుతూ వున్నప్పటికీ యీ జయం జయంకిందం చూచుకోకూడదని యెఱిఁగినవాఁ డవడంచేత నారదుఁడున్నూ తనతల్లి గంగాదేవిన్నీ చెప్పిననీతికి ప్రతిచెప్పక అంగీకరించి పరశురాముఁడిదగ్గరకు వెళ్ళి సాష్టాంగనమస్కారం చేశాఁడు,

క్షమాపణ చెప్పాడు జయలక్ష్మి బోధియన్నైనా కూడా. వినయవినమ్రుడైన శిష్యుణ్ణి యెంతగౌరవించాలో అంతా గౌరవించి పరశురాముడు ఆదరించాడు. పరశురామునితో గంగ చెప్పే ప్రతి మనవాక్యాలలో కొంచెం చిన్న కొడుకు ప్రవర్తనకు అనుకూలంగానే స్ఫురించేటట్టు మాట్లాడింది. ఆమాటలు ఉదాహరిస్తాను.

"నీ శిష్యుండు దేవవ్రతుండు, వానియెడ నలుగంజనునే? వాఁడు తగవు మాలినపనిఁ జేయందలంచె వెనంగె, ఇంతియుగాని విరోధి గాఁడు."

పైమాటలవల్ల లోపల యెంతో గురువుగారియెడలుండే భక్తిని గంగ తేల్చినట్లయింది. అయినప్పటికీ యదార్థం చెప్పేపక్షం బ్రాహ్మణలక్షణమున్నూ, క్షాత్రలక్షణమున్నూ కలిగిన పరశురాములు ప్రతి చెప్పక పట్టిన శిష్యుణ్ణి ఆదరించి బుజ్జగించాడు. గురువుగారి ఆజ్ఞను శిరసావహించి భీష్ముడు యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డాఁడు గనుక ఆయీ చరిత్ర లోకంచేత యింతగా మన్నించఁబడుతూవుంది, కాని భీష్ముఁడు యుద్ధానికి వెనుతీయడమే జరిగితే ఆయీ చరిత్రకు లేశమున్నూ గౌరవమే లేకపోయేది. యితరులమాటెందుకు? పరశురాములుకూడా "అయ్యో! యేలాటి వివేకవంత నాకు శిష్యుఁడైనాఁ" డని తనలో తాను సిగ్గుపడేవాడు. శూరత్వప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు గురుశిష్యులేకాదు, పితాపుత్రులేకాదు తమ తమ ప్రతిజ్ఞావిశేషానికి ప్రాధాన్యం యివ్వవలసిందే. కాని బంధుత్వానికి ప్రాధాన్యం యిస్తే దానికి అవకాశం లేదని లోకానికి యీ చరిత్రేకాదు, అర్జున బభ్రువాహనుల చరిత్రకూడా చెపుతూవుంది. బభ్రువాహనుఁడు యెంతో వినయంగా దర్శనానికి వచ్చి నమస్కరిస్తే అర్జునుఁ డేలాటి జవాబు చెప్పినాఁడో చూడండి—

ఉ. నాకొమరుండ వంచు నెటుసమ్మెదు? సత్త్వముఁ గట్టిపెట్టితో!
వీఁక నెడచ్చితో? యిదియు విందగునే నరపాలసూతికిన్
రాక గనుంగొనంగ విను నాకొమరుండ వటన్నమాటకే
లోకము విశ్వసింపదెటులో? యిఁకనాకొమరుండ వన్నచో.

శూరునకు శూరుఁడుకాని కొడుకునం దెలా గౌరవం వుండదో వీరునకు వీరుఁడుకాని శిష్యునియందున్నూ ఆలాగే గౌరవం వుండదని చెప్పనక్కరలేదు. వేయిమంది అగస్త్యభ్రాతలకు గురు వనిపించుకోవడంకన్న భీష్మునివంటి వాక్కానికి గురు వనిపించుకోవడమే గురువుకు సంతోషదాయకము. అట్టి గురుత్వానికే అందఱూ ఆశించతగ్గది. మురారి మహాకవి యేమన్నాడు ?

"స్థానే స్వశిష్యనివహై ర్వినియుజ్యమానా విద్యాగురుం హి గుణవత్తర మాతనోతి"

అన్నాఁడు. యెక్కువ అదృష్టవంతులైన గురువులకుఁగాని వారిని మించిన శిష్యులున్నూ కొడుకులున్నూ వుండితీరవలసిందిగా కవులనాదిగా అభిప్రాయపడుతూన్నట్లు యెన్నో చరిత్రలు సాక్ష్యమిస్తాయి. నిజంగా అట్టి శిష్యులూ కొడుకులూ వున్నారో లేదోగాని వున్నట్లు కవులు వ్రాస్తూ వున్నారు. ఆలా వ్రాస్తేనేకాని కవులకు సంతుష్టి వున్నట్లు తోఁచదు. "పార్థ ఏవ ధనుర్ధరః" అనిపించుకొన్న అర్జునుణ్ణి కొడుకు బభ్రువాహనుఁడు వోడించిన సందర్భానికి గంగాశాపం కారణంగా వుంది. కనక అంతగణనీయం కాకపోయినా శ్రీరాముణ్ణి పసికుఱ్ఱలు కుశలవులు వోడించినట్టు కవులు చిత్రించారే! యిది విశ్వసనీయమేనా? అట్టి కవులమీఁద శ్రీరామునికి కోపం రావడానికి మాఱు అనుగ్రహమే వున్నట్లు తోస్తుంది. ఎందుచేత ? ఇట్టి కల్పనాచమత్కృతిగల కవులే లేకపోతే శ్రీరాముఁడు అదృష్టవంతులలో అగ్రేసరుఁడు కాకపోవలసివస్తుంది. తన కొడుకులు తన పేరు ప్రతిష్ఠలమీఁదనే ఆధారపడడానికి కవుల కెవ్వరికీ యిష్టం లేనట్టు కనపడుతుంది. అందులో పిల్లలమఱ్ఱికవి యీ విషయంలో వ్రాసినపద్యం మఱీ అద్భుతంగా వుంటుంది. యిదివఱలో వకటి రెండుసార్లు వుదాహరించినదే అయినా ఆ పద్యాన్ని మళ్ళా వుదాహరిస్తాను.

క. అనిచదివి లవుఁడు రాఘవ
మనుజేంద్రుని తల్లి వీరమాతఁట సీతా

జనని సకలముల నెటుపురం
గనుము నరుడ! నొప్పుపోయెఁ గదపట ననుచున్.

ఇక్కడ సర్వాత్మనా గ్రంథకర్తతాత్పర్యం రాముణ్ణి అధఃకరించడం కాదు. రాముణ్ణి సర్వోత్కృష్టుణ్ణి చేయడమే "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయం" అన్నసూక్తికి ఉదాహరణం కాని కొడుకుగాని పండితుడుగాని అంతగా గణనీయుడు కాదనస్యేవే ఆయా కవుల తాత్పర్యం. గురుశిష్యుల విషయంలోకూడా యీలాగే చూడవలసి వుంటుంది. మురారి మహాకవి ప్రవృత్తివల్ల గోచరిస్తుంది. పరశురాముడుకూడా భీష్ముని విషయంలో యీ అంతా ప్రసక్తిదాకా మంచి హృదయంతోనే వుండేవాడు. అందర్థం యీ పద్యం చెపుతుంది.

మ. "విలువిద్యం బలుమంది కిచ్చితిని మీ వృద్ధోక్తులందేమి హా
ఖిలయుం చేమి నినున్ బరాజితునిఁ జేయన్ మోదమున్ భార్గవ
యిలనిస్సున్ బరఁ గీర్తికిన్ దెసవుతై యేపారఁ డో రాక్షయున్
గలిగెన్నాకు ధనద్వారంబున యశఃకల్యాణ లీలాగముల్."

యేదో హేతువు కలిగేదాకా హృదయం యెవ్వరికీ మంచిగానే వుంటుంది. హేతువు కలిగినప్పుడుకూడా హృదయం చెడకుండా వుండినే అది కవివర్ణ్యం అవుతుంది. హేతువు కలిగినప్పుడేనా పరశురాముడు యుద్ధానికి రమ్మన్నాడు కాని అంతకంటె అనుచితమైన సంభాషణ చేసి మున్నా చేయలేదు. ముఖ్యంగా యీ అంశం మనం గమనించాలి. యుద్ధంలోనేనా పరశురాముడు సుఖ సుఖాల పోదేవాడు కాడు. కాని బొత్తిగా తనకు తెలియని మోహనాస్త్రం ఒకటి శిష్యుడికి తెలియటంచేత వోడిపోవలసి వచ్చింది. బహుశః అది యిప్పటి విషవాయు ప్రయోగం వంటి దనుకుంటాను. అప్పుడు మాంత్రికాలన్నీ నేడు తాంత్రికాలుగా మారి మన కాయా పురాణ వాక్యాలయందు విశ్వాసాన్ని కల్పిస్తూవున్నాయి. ఇటువంటివే లేకపోతే ఇప్పటివారిలో అనేకులు పురాణాలన్నీ పుక్కిటిగాథలే అనటానికి సందేహం వుండదు.

పురాణాలలో కొన్ని అర్థవాదాలు లేకపోలేదు. గాని అన్నీమాత్రం అర్థవాదలుకావు. అర్థవాదమంటే దేన్నోబల పఱచడానికి ఏదోవకకథ కల్పించి చెప్పడం. సత్యాన్ని బలపఱచడానికి వూరికే "సత్యం వద" అని బోధించడంకంటె, హరిశ్చందోపాఖ్యానంద్వారాగా బోధిస్తే బాగావంటపడుతుందికదా! ప్రతివిషయంలోనున్నూ యిట్టివున్నాయి. సంగీతంలో యేదో వకరాగానికి స్వరాలు "రిగపధసా" అని వున్నాయనుకోండి. ఆ అక్షరాలు అయిదున్నూ వుపదేశించి వూరుకుంటే శిష్యుఁడికి బాగా తెలియదు. దాన్ని వక వర్ణంద్వారాగానున్నూ కృతిద్వారాగానున్నూ బలపరిస్తే ఆరాగం బాగా శిష్యుఁడికి వంటపడుతుంది. యీ అర్థవాదాల మతంలో కథలన్నీ కల్పనకిందకే వస్తాయి. ప్రస్తుతం మనం యేకథను గూర్చి ముచ్చటించుకున్నామో ఆ కథానాయకుఁడు భీష్ముఁడుగాని ఆయన గురువుపరశురాముఁడుకాని మరికొన్ని పాత్రలు యీ కథకు సంబంధించిన యితరాలుగాని లేనేలే వనుకోవాలి. ఆట్టే చెప్పేదేమిటి? "గజంమిథ్య పలాయనంమిథ్య"గా వుంటుంది. గురువును మించిన శిష్యులుంటారనిన్నీ బొత్తిగా గురువు ధర్మేతరంగా తొక్కుకు వస్తూవుంటే ధర్మబద్ధమైన యుద్ధానికి శిష్యుఁడు అంగీకరించ వచ్చుననిన్నీ దీనివల్ల తెలుసుకోవలసి వుంటుంది. చాలాకథలు యీలాటి అర్థవాదాలుగా పుట్టినట్టే మనలో విజ్ఞులు అభిప్రాయపడతారు; భారతంలోకూడా కొన్ని కథలు అర్థవాదాలు అంటే కేవల కల్పితాలు లేక పోలేదు. గాని ప్రధానకథకు సంబంధించిన భీష్మాదిపాత్రలు మాత్రం యీ తెగలోకి చేరేవికావు. పరశురామ భీష్ములకు సంబంధించిన చరిత్రను గూర్చి లోకంలో యింకోవిశేషం కనపడుతుంది. యెక్కడోతప్ప బాహుపరాక్రమంచేత క్షత్రియులను వోడించిన బ్రాహ్మణులు లేకపోవడంచేత కొందఱు క్షత్రియులకు ఆ కథాభాగం పురాణం జరుగుతూ వున్నప్పుడు వినడం చాలా కష్టంగా వుంటుంది. అట్టి సమయంలో గంభీరహృదయులు కొందఱు యేలాగో పైకితేలకుండా కాలక్షేపం చేస్తారుగాని కొందఱుమాత్రం త్వరగా కానివ్వండి అంటూ పౌరాణికులను తొందరపెట్టడం ద్వారాగా తమ అసూయను ప్రకటించడం

కలడు. భీష్ముఁడు పరశురాముణ్ణి యోడించే ఘట్టంలో యీనాటి కొందర వారు కనపఱచరనిన్నీ వింటాను. దీన్నిబట్టి అనాదిగా జాత్యభిమానం మనదేశంలో కనబడుతుందని విస్పష్టం. యీ మాదిరిదే అని చెప్పఁ జాలంగాని యేదోమాదిరి జాత్యభిమానం ఖండాంతరాలలోనున్నూ కనపడు తూనే వుంటుంది. ఆయీ విషయం యీ మధ్య ఎడ్వర్డు చక్రవర్తిగారి వివాహంలో అందఱికీ విస్పష్టం అయింది. కాఁబట్టి విస్తరించనక్కఱలేదను కుంటాను. నిన్న మొన్నటినుంచి యీ జాతిబాధ కవిత్వానిక్కూడా కనపడుతూవుంది. సంబంధబాంధవ్యాలకు జాతిభేదం పాటించని సంఘాలక్కూడా తక్కిన విషయాలకు యిది బంధిస్తూనే వుంటుందని ఖండాంత రాలవారి ప్రవర్తనవల్ల తేటతెల్లమవుతూ వుండడంచేత బాగా ఆలోచిస్తే మనహిందువుల యేర్పాటే బాగుందేమో? అనిపిస్తుంది. యిది విష యాంతరం. మనకు ప్రస్తుతం భీష్ముని చరిత్ర. యింత జ్ఞాని, యింత శూరుఁడు, యింత ధర్మాత్ముఁడు, రాజులలోనే కాదు యితరులలో కూడా లేడంటే తప్పనివారుండరు. యీయని పరమపదారోహణంకూడా మిక్కిలి వర్ణనీయంగా వుంటుంది. ఆ సందర్భం అశ్వమేధంలో కొంత విస్తరించి వుంది. ధర్మరాజుకు ధర్మబోధ చేయడానికి శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు యీయన్ని నియమించడంవల్ల బాగా ఆలోచిస్తే శ్రీకృష్ణ భగవానునికి తెలియని ధర్మ సూక్ష్మాలు యీయనకు తెలుసునని మనం నిశ్చయించుకోవచ్చును. అట్టి ధర్మజ్ఞుఁడు కనుకనే శ్రీకృష్ణునికన్న మిక్కిలి పెద్దయియుండిన్ని కృష్ణుఁడు భగవదవతారమని యెఱిఁగినవాఁ డవడంచేత మోక్షార్థియైన భీష్ముఁడు శ్రీకృష్ణభగవానుణ్ణే శరణ్యునిగా స్తుతిస్తూ వచ్చాఁడు. ధనుర్ధ రుఁడై శ్రీకృష్ణుణ్ణి బాణాలతో బాగా నొప్పించినప్పటికీ భక్తి కనపఱు స్తూనే వుండేవాఁడు. యుద్ధధర్మ సర్వస్వవేది కావడంచేత కృష్ణుణ్ణి బాణా లచే నొప్పించియున్నాఁడు. గాని లేకపోతే అట్టిపనికికూడా అంగీకరించే వాఁడు కాఁడు. ఆయీ అపరాధానికి తుట్టతుదను క్షమాపణ చెప్పినట్టు మా పాండవాశ్వమేధంలో వ్రాసి వున్నాము. ఆ పద్యం వుదహరించి యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను.

చ. మృదువగు వెన్నవంటిది శరీరము నీయది యెప్డు కష్టమ
న్నది సయిపంగనేరదు పదారు సహస్రములిందుకై సదా
మరి జపియింత్రుగోపికలు మాధవ! నిష్కరుణుండనై ననా
ప్రదరము లిందునాటి యపరాధ మొనర్చె ననుగ్రహింపవే.

శ్రీకృష్ణునియందు భీష్మునికివున్న భక్తిపారవశ్య మెట్టిదో తెలుసుకోవాలంటే పోతరాజుగారి భాగవతపద్యాలవల్లనే తెలుసుకోవాలి. తిక్కన్నగారి భారతంలో వక పద్యం కాఁబోలును—

ఆ. వె. "బలము నీవ నాకు భక్తుండ నీయెడ నాలు బిడ్డ లేనియట్టివాఁడ"

అనేది యున్నది. పోతరాజుగారు చాలా పద్యాలు వ్రాసి భీష్మ పాత్రలో తాను యేకీభవించిన తన్మయత్వాన్ని ప్రకటించియున్నారు—"తెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు" అనే పద్యం వగయిరాలు పలువురు భక్తులకు కంఠపాఠమే. కనక వుదాహరించ నక్కఱలేదు. "లోకుల రసనలె, యాకులుగా నుండుసట్టి యవివో! కవితల్" అనే భాగ్యం పట్టిన కవులలో పోతరాజుగారు మొట్టమొదటివారు. యీయన భీష్ముని భక్తిని వర్ణించినట్లు తిక్కన్నగారు వర్ణించలేదు. పూర్వకవులతోపాటు పేరు తెచ్చుకోవాలంటే తరువాతవారికి వక వుపాయం కనబడుతుంది. యేమిటంటే? వారు విస్తరించని విషయా లేమేనావుంటే వాట్లని పెంచి వ్రాయడమే. ప్రస్తుతం భీష్ముని విషయమై పోతన్నగారు చేసినపని అదే. అయితే అసలు వాణియందు రసమంటూ వకటి వున్నప్పుడే యీ వుపాయం పని చేస్తుందిగాని అది లేని కవిత్వాలకు ఆయీ వుపాయాలు లేశమున్నూ పని చేయవు. బాణుఁడికి పూర్వమందున్న కవులకేమీ చిక్కులేదుగాని తరవాత బయలుదేఱిన కవులకు—

"బాణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వమ్" అనే చిక్కువచ్చింది. ఇది స్థూల దృష్టులమాట. యేవో మార్గాంతరాన్ని పురస్కరించుకొని శ్రీనాథాదులందఱూ పేరుతెచ్చుకొన్నారా, లేదా అంటే జవాబు లేదుకదా! పోతరాజుగారు బాణుఁడికి తరవాతివారే అయినా రసవంతమైన వాణి వుండడం

చేత పేరు వచ్చింది. ఈలాగే పలువురు పేరుపొంది వున్నారు. దీన్ని గూర్చి మరొకప్పుడు మాటాడుకుందాం. భీష్ముణ్ణిగూర్చి యెవరు వ్రాసి నప్పటికీ పోతరాజుగారు వ్రాసినట్లుండవన్నది ప్రస్తుతం. భీష్ముఁడు చేసిన ప్రతిపనిన్నీ శాస్త్రసమ్మతమే అయిన దన్నందుకు ఆయనను వర్ణించిన వృత్తమలోకావ్యాప్తి సాక్ష్యమిస్తూ వుంది. స్థూలదృష్టులేమో యితణ్ణి కృత ఘ్నుఁడంటారు. అది సత్యదూరం. యితఁడు కృతాన్ని లేశమున్నా మఱ చింది లేదు, లేనేలేదు. కృష్ణుణ్ణి కాదన్నాఁడా? లేదుకదా? దుర్యోధనుని తరఫునవుండి యుద్ధంచేస్తూ పాండవులకు విజయమిట్లా అట్లా చెప్పడం యుక్తంకాదని స్థూలదృష్టులనడం కలదు. కాని సూక్ష్మదృష్టితో విచారిస్తే అదిన్నీ యుక్తంగా కనపడుతుంటాయి. ఉభయులున్నూ భీష్మునికి బాంధ వ్యంలో ఏక మాదిరివారే. ప్రవర్తనలో పాండవులు, ప్రేమించతగ్గవా రవడంచేత భీష్మునికి పక్షపాతం చూపవలసి వచ్చింది. మొదటినుండీ ఆ పక్షంలో వుండి తీరా యుద్ధ సమయానికి అక్కడనుంచి తప్పుకొంటేయెవరల యింహోమాదిరి అపయశస్సు వస్తుందికదా? అందుచేత ఆ పక్షాన్నే వుండి యుద్ధం చేయవలసివచ్చింది. అయినా తన శక్తిని లేశమున్నా దాఁచుకో లేదు. దుర్యోధనుఁడికి యిచ్చిన వాగ్దానాలన్నీ నెఱవేర్చాఁడు. అవిన్నీ కాక పదిరోజులు యేకాధ్వరంగా యుద్ధంచేశాఁడు శతవృద్ధు. అప్పుడేనా శిఖండిబాధ లేకపోతే అర్జునుఁడికి సాధ్యంకాకపోవునేమో? యిది యిలా వుంచుదాం. కర్ణుణ్ణి అర్ధరథులలో చేర్చడం భీష్ముఁడికి తీరని కళంకంగా చాలామంది భావిస్తారు. నిజానికి కర్ణుడు అర్జునునికన్న బాహుబలాదుల చేతఁగాని జన్మచేతఁగాని తీసిపోయేవాఁడు కాఁడని భారతంలో పలుచోట్ల కనబడుతుంది. ఆ సందర్భం భీష్ముఁడు యెఱుఁగని వాఁడున్నూ కాఁడు. కనుకనే నిష్కారణంగా అవమానించి నట్లయింది. దీనికి లిఖితజవాబు లేదు. భవితవ్యం యెఱిఁగి వుండడంచేత దుర్యోధనుణ్ణి అనుత్సాహపరిస్తే యుద్ధం ఆఁగిపోతుందేమో? దానివల్ల జనక్షయంకావడం తప్పుతుందని భీష్ముఁడల్లా ప్రవర్తించవలసి వచ్చిందనుకోవాలి. భీష్ముఁడు కర్ణుణ్ణి యిటీవల తాను శరతల్పగతుఁడైన పిమ్మట మాట్లాడే సందర్భంలో

యెంతో గౌరవించినట్లున్నూ భారతంలోనే కనపడుతుంది. పైకి యితరులతోపాటుగా భీష్ముఁడున్నూ కర్ణుణ్ణి సూతపుత్రుఁ డంటూ నిరసించినా అసలు రహస్యం యెఱిఁగే వున్నాఁడు. యెఱిఁగిన్నీ అలా అపవదించడాన్ని సమర్థించవలసివస్తే సూతకులంలో చేరివుండడాన్ని పట్టి సమర్థించాలి. ప్రతీవారి చరిత్రానికిన్నీ యేవో పరిహారలేశాలు వుండనే వుంటాయి. అవి ప్రాజ్ఞులంతగా గణించరు. మొత్తంలో యెక్కువగా సుగుణాలుండడమే కావలసింది. భారతవీరులలోనే కాదు యితరత్రకూడా యింత వుత్తమచరిత్ర కల మహనీయుఁడు మృగ్యుఁడు. యీయనవల్ల నేర్చుకోదగిన విశేషాలు లోకాని కెన్నో వున్నాయి. యెంతవాఁడూ కాకపోతే యీయన్ని గూర్చి కర్మఠులు ప్రతివత్సరమున్నూ మాఘమాసంలో తర్పణాలు వగైరాలు తమతమ పితృదేవతలకు విడిచినట్లు విడవడం తటస్థించదు కదా! విస్తరించవలసి యున్నప్పటికీ సంగ్రహంగా వ్రాసి యిప్పటికి దీన్ని ముగిస్తున్నాను.

పశ్చాత్తాపము

సత్రాజిత్తు పేరు యెవరోగాని యెఱక్కుండా వుండరు. యింతటి పరమోత్తముఁడు వేలకు వొక్కఁడుంటాఁడో వుండఁడో!

లోకంలో యెంతటి యోగ్యునికీ, యెంతటి బుద్ధిశాలికీ ప్రమాదం వుంటుంది. ఆ ప్రమాదం కొందఱికి కాలాంతరమందు తమకే గోచరిస్తుంది. కొందఱికో? యెవరో సూచించాక గోచరిస్తుంది. కొందఱికి యేవిధంచేతా గోచరించదు. అధవా గోచరిస్తుందే అనుకుందాం. తాను చేసిన తప్పిదాన్ని పశ్చాత్తాపంద్వారా తొలఁగించుకొని నిర్దోషత్వాన్ని సంపాదించుకోవడం "పెద్ద అవమానం"గా తోఁచి తన మనస్సు తనకు మంచిగా బోధిస్తూ వున్నా, దానిబోధకు కట్టువడక. "తాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడేకాళ్లు" అనే ధోరణిలోకి దిగి మొదటచేసిన దోషాన్ని వేయింతలుగా పెంపు చేసుకోవడమే తఱుచుగా లోకంలో అనుభూతం. రాజ్యాదులు వున్నవారినిగూర్చి

యీ విషయం మరీ అనుభూతం. రాజుగారు తప్పుచేసినా దాన్నియెవరూ తప్పని తెలుపఁగూడదని పత్రివ్రత, చాప్పుగా సమర్థించాలి. రాజసేవకులు మంత్రి, మొదలు కాళ్ళు పిసికేవాఁడిదాఁకా యీ గుణం వుంటేనేగాని వాఁడు యెందుకూ పనికిరాడు. యీ గుణం గృహస్థుభార్యలకున్నూ ఆవశ్యకమే. భర్తచేసే తప్పులను భార్య బాగా తెలుసుకొన్నప్పటికీ చప్పిన సూచించకూడదు. సూచిస్తేయెంతో ప్రాజ్ఞురాలైతే తప్ప సర్వసాధారణంగా భర్త కోపోద్దీపితుఁడవుతాడు.

"పాతివ్రత్య" ధర్మాలు చాలా కఠినతరంగానే వుంటాయి. ఆయీ ధర్మాలు భర్త పరమకుంటిగా వున్నా దుర్మార్గుఁడుగా వున్నా అప్రయోజకుఁడుగా వున్నా ఆయనపట్ల భార్య చెల్లించవలసినవే. పైకి అనఁగి మనఁగి చెల్లించినా హృదయంలో భర్తయొక్క "అపాత్రత్వం" గోచరించకపోదు. కాని అలా గోచరించడంకూడా తప్పిదమే అన్నారు. విషయం విషయాంతరములోకి మాఁరుతూ వుంది. అసలు వ్యాసం —

"సత్రాజిత్తు" యోగ్యతనుగూర్చి ఆరంభించాను. ఇతఁడు పెద్ద తప్పిదాన్ని చేశాఁడు మొట్టమొదట; ఆ తప్పిదంయొక్క స్వరూపం అక్షరాన్యులందరూ యెఱిఁగిందే, అయినా వివరిస్తాను. సూర్యోపాస్తి ద్వారా తాను —— "శ్యమంతకమణిని" సంపాదించుకుంటే, అది కృష్ణమూర్తి అపహరించినట్లు అభిప్రాయపడి ఆ హరిమీద "నీలాపనింద" ఆరోపించాడు. పిమ్మట దాని తత్వాన్ని కృష్ణమూర్తి తెల్పడం జరిగింది. అలా యథార్థం తెలిసినా మరొకఁడే అయితే యింకా యేవో కషభిషలు కల్పించి వంకర త్రోవలు తొక్కేవాఁడేమోకాని సత్రాజిత్తు లేశమూ అట్టి మార్గంలోకి దిగక పశ్చాత్తాపాన్ని పొంది యీ విధంగా పరితపించాఁడు పాపం:—

మ. మితభాషిత్వము మాని యేల హరిపై మిథ్యాపవాదంబు బూ
న్చితి నీ దేహము. .... (తరువాయి భాగవతంలో చూ.)

క. పాపాత్ముల పాపములన్
బాపంగాఁ జాలునట్టి పరమాత్మునిపై

పాపము గలదని పలికిన
పాపాత్ముని పాపమునకుఁ బారముగలదే.

యింకా యీవిషయం భాగవతంలోకన్న స్కాందంలో విస్తరించి వుంది. సత్రాజిత్తు పశ్చాత్తపించి కూఁతును సత్యభామను మాణిక్యంతో సహా శ్రీహరికి కానుకగా సమర్పించాడు. కాని శ్రీకృష్ణుడు శ్యమంత కాన్ని పశ్చా యిచ్చేశాఁడు. యిటీవల "శతధన్వుఁడు" కాఁబోలును ఆ యీ మణికోసం సత్రాజిత్తును వధించడం జరిగింది. ఆ సమయానికి శ్రీకృష్ణ భగవానుఁడు ద్వారకలో లేఁడు. సత్యభామ తన తండ్రికి జరిగిన ఘోరాన్ని స్వయంగా హస్తినా పురంలోనున్న కృష్ణునకు తెల్పినట్టున్నూ పిమ్మట కృష్ణబలరాములు కల్పించుకున్నట్లున్నూ శతధన్వుఁడు పాఱి పోయి నట్లున్నూ వెంబడించి పట్టుకోఁబోయేటప్పటికి యీ లోగానే గమనాయాసంచేత శతధన్వుఁడు మరణించినట్టున్నూ స్కాందంలోవుంది.

"శ్యమంతకాన్ని" అక్రూరునివద్ద దాఁచి శతధన్వుఁడు పాఱిపో వడంచేత శతధన్వుని వద్ద మాణిక్యం దొరకలేదు. బలరాముడు తనకు తెలియకుండా దాన్ని తమ్ముఁడు అపహరించినట్టనుమానపడి కృష్ణుణ్ణి ద్వేషించడం వగైరా స్కాందంలోవుంది. మనం ముఖ్యంగా ఆ యీయితి హాసంవల్ల నేర్చుకోతగ్గనీతి పశ్చాత్తాపం. పొరపాటు యెంతవానికీ వస్తుంది. దాన్నిపురస్కరించుకొని యెవరికేఁనా 'దోషాన్ని'ఆపాదించడం జరిగితే దాని తత్త్వం తెలిసే వఱకే కాని తెలిశాక దాని సమర్థనానికి ప్రయత్నిం చడంకంటె ప్రాజ్ఞులకు పశ్చాత్తాపాన్ని సూచించడం ఉత్తమ ధర్మం. దానివల్ల ఆ పాపం నశిస్తుంది. ఆత్మకు శాంతి కలుగుతుంది. ఉత్తముని హృదయం బహు కోమలంగా వుంటుంది. అట్టి హృదయంగల మహానీ యుఁడు నిజమైన విషయంకూడా యితరుణ్ణి బాధించేదిగా తోస్తే వుదహ రించడానికి జంకుతాఁడు. అట్టి స్థితిలో సందిగ్ధాంశాన్నిగుఱించి చెప్ప నక్కఱలేదు. వున్న దోషాన్నైనా ఉత్తములు చెప్పుకోడానికి జంకుతారు. దానిక్కారణం ఆలా చెప్పుకోవడం ఆ దోషం అసలు చేసిన వ్యక్తిని

వదలి చెప్పకపోయేవారికి సంక్రమిస్తుందని అభియుక్తులు చెప్పగా వినడం, మన ధర్మాలుచాలా "అతిథారాధనం" మొదటిగా వుంటాయి. అతిథి పూజ ప్రతి గృహస్థుడూ తనకు వున్నంతలో అవశ్యాచరణీయంగా ధర్మశాస్త్రాలు చెపుతాయి. అసలు గృహస్థు యింట్లో వండే వంట అతిథ్యర్థంగా చేయాలనే కూడా అన్నారు.

"యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచ పక్వాన్న స్వామినా" అని వుంది అతిథి ప్రకరణంలో. ఉత్తర ఖండవాసులు దీన్ని చూపి యీ శాస్త్రకర్తకు మతి లేదని సిద్ధాంతీకరిస్తారు. యింకో విశేషం. పగలు వచ్చిన అతిథిని అవకాశం లేకపోతే యింకో చోటికి వెళ్ళవలసిందని చెప్పవచ్చును గాని రాత్రి తీరా భోజనంవేళకు వచ్చిన అతిథినో? అలా వెళ్ళమనటానికి వల్లకాదన్నారు. అతనిపేరు "సూర్యోఢుడు" అతణ్ణివెళ్ళ పోవలసిందని ప్రత్యాఖ్యానంచేసే పక్షంలో అతడు నిరాశుడై వెడుతూ ఆ యీగృహస్థు ఇంతవరకు లోగడ చేసుకున్న యావత్తు సుకృతాన్ని (అణా పైసలతోసహా) తీసుకు పోతాడట. ఆ యీ సూర్యోఢుణ్ణిగూర్చి యింత గౌరవించటానికి కారణం యేదో పూటగాని పూటనుండి వచ్చి ఎవరో ఫలానా వారింటికెడితే అన్నం దొరుకుతుందనిచెప్పిన మాటమీద వారింటికెడితే వారు లేదుపొమ్మంటే ఆ చీకటిలో లేదా వెన్నెలే అనుకుందాం, ఆ అతిథి యెక్కడికి వెళ్ళగలుగుతాడు పాపం! అందుచేత యింత నిక్కచ్చిగా శాసించాడు ధర్మశాస్త్రకర్త. మనదేశం యీ అతిథి పూజలకు పెట్టిందిపేరు. యిప్పటికీ యెందరో వున్నారు. అజ్జాడ ఆదిభొట్ల అన్నయ్యగారినే (పేరు బాగా జ్ఞప్తికి లేదు) కాంబోలును యెంతో గొప్పగా చెప్పుకుంటారు. డొక్కా సీతమ్మ గారిని సరేసరి, యెన్నో దానాలున్నా "నాన్నోదక సమందానమ్"

సరే యిది విషయాంతరం. యీలాంటి సుకృతాత్ములను పేర్కొనడం వల్లకూడా పుణ్యంవస్తుందని చెప్పినట్లే, నిజమైన పాపాత్ముల పాపాలనుగూర్చి ప్రసంగించుకోవడంకూడా పాపాన్ని సంపాదిస్తుందని మన పెద్దలు వుపేక్షిస్తారు.

"కథాఽపిఖలు పాపానామల మశ్రేయసే"

అట్టి స్థితిలో యేవ్యక్తిమీఁద నేనా వృథాగా "అపాండవం" కల్పించి దాన్ని వ్యాప్తిలోకి తేవడం మన పెద్దలే కాదు ఎవరిపెద్దలూ అంగీకరించరు. ప్రస్తుతం సత్రాజిత్తు శ్రీకృష్ణ భగవానుణ్ణిఁ గూర్చి అపోహ పడడానికి కొంత అవకాశంవుంది. శ్రీకృష్ణుఁడు అతని దృష్టికి (చుట్టమవ డంచేత) మనుష్య మాత్రుఁడుగానే తోఁచివుంటాఁడు. కృష్ణుని జీవిత కాలంలో ఆయన్ని భగవదవతారంగా గుర్తించినవారు భీష్ముఁడు, విదు రుఁడు, అకౄరుఁడు మొదలైన కొందఱుమాత్రమే. శిశుపాలుఁడు, దుర్యోధనుఁడు, లోనైనవాళ్ళు ఆమరణాంతమూ యథార్థాన్ని గుర్తించనే లేదు. ఆ యీ సందర్భం యీ పద్యం తెల్పుతుంది.

"మ. భగవంతుం డితఁడంచు స్పష్టపడియెన్ బాహాబల ప్రౌఢిచే
నగధారిత్వముచే విశిష్టముని మాన్యత్వమ్ముచే విశ్వరూ
పగతిన్ జూపుటచే ననేకగతులన్ బ్రహ్మాదు లర్చించు లో
కగురున్ జిష్ణుని విష్ణునక్కటకటా ? గైకోఁడు వీఁడంధుఁడై"

యీ వాక్యం భీష్మునిది. కొన్ని మానవచర్యలు చూచి సామా న్యులు మానవుఁడే యని భ్రమించుట కవకాశం లేకపోలేదు, ఆ సంద ర్భాలు ఋషులు చర్చించి తత్వాన్ని అక్కడక్కడ పురాణాలలో నిరూ పించి వున్నారు. సత్రాజిత్తు శిశుపాలాదులంబలె ద్వేషికాకున్ననూ తాను కష్టించి ఆర్జించుకొన్న మాణిక్యాన్ని అతఁడు అపహరించాడనే అపోహ వల్ల మొట్టమొదట కొంత అవ్యక్తప్రసంగం చేస్తే చేశాఁడుగాక. తుదకు యథార్థం గోచరించిన ఉత్తర క్షణమందే ఆ దోషనివృత్తిని చేసుకుని పరిశుద్ధుఁడపడం చేత సత్రాజిత్తు యింతగా శ్లాఘ్యుఁడైనాఁడు. లోకంలో యిట్టి నిషధయోగ్యుల సంఖ్య చాలా తక్కువగా వుంటుంది. పూర్వంమాట చెప్పలేంగాని యీ కాలంలో అబద్ధాలాడడానికి అవకా శాలు చాలా యేర్పడ్డాయి. ఆఖరికి అబద్ధమేదో సుబద్ధమేదో ? నిర్ణ యించడానికి అవకాశమే లేకుండా పోయింది. ఆలాటి చిత్రవిచిత్ర

మైన రూళ్ళు బోలెడు ఆవిర్భవించాయి. పిల్లనిచ్చి మహారత్నము చూచుకుందాం.

సత్రాజిత్తు వంటి సత్పురుషులు యీ కాలంలో అరుదుగా వుంటారని మాత్రం తెలుసుకుందాం. ముఖ్యంగా పిడివాదాలు వాదించే కవులూ పండితులూ ఆ యీ సత్రాజిత్తు మార్గం తెలుసుకుంటే "పాండిత్య వాదాలు" విస్తరించి పెరగవు. మొదట దేనినైనా తప్పంటూ మొదలౌతోంది. అలా అనడం తెలియకపోవడంవల్ల ఎంతటివానికీ అనివార్యమే. తరువాత యే భారతమో! యే రామాయణమో అది తప్పు కాదని బోధిస్తుంది. అంతటితో "ఆ వాదం" పట్టుకొని ఉన్న యథార్థాన్ని గ్రహిస్తే దానితో అది ఆగిపోతుంది. అప్పుడు ఆ పండితులు సత్రాజిత్తువంటి వారవుతారు. తమ తప్పును ఒప్పుకున్నంతట్లో వచ్చే అగౌరవం లేశమూ వుండదు. ఆయా విషయంలో మనకన్న పాశ్చాత్యులు ప్రాజ్ఞులేమో అని నేననుకుంటాను. ఆ దేశ చరిత్రలు బాగా తెలిసినవారుగాని నా అభిప్రాయాన్ని నిర్ణయించలేరు. ఉత్తములు ప్రతి ఖండంలోనూ వుంటారు.

తేభ్యో మహద్భ్యో నమః

ఏది అహింస?

అహింసను సర్వోత్కృష్టంగా అంగీకరించని వేదంగాని పురాణంగాని మతంగాని జాతిగాని లేదనే చెప్పవచ్చునుగాని యేదో విధంగా అందరూ చేస్తూనే వున్నారు. దక్షిణ హిందూస్థానంలో వుండే పంచద్రావిడుల్ని (బ్రాహ్మలు)న్నూ, చాలామట్టుకు వీరి ఆచారాలనే అనుసరించి దినకృత్యాలు నడుపుకొనే వైశ్యులున్నూ, విశ్వబ్రాహ్మణులలో కొందరున్నూ, యీ హింసకు దూరంగా ప్రవర్తిస్తున్నారని చెప్పవచ్చును. బ్రాహ్మణులలో శిష్టులు "వైశ్వదేవం" చేయటం తప్పని విధిగా జరిగేటప్పుడు అనుకోని హింస వల్ల సంభవించే దోషాన్ని పోగొట్టుకోవడానికే.

"పంచసూనాలు" అనేవి తప్పక సంఘటిస్తాయి. చీమలు, చెదపురుగులు, నల్లులు, పేలు, దోమలు మొదలైనవాట్లను బుద్ధిపూర్వకంగా కౌకపోయినా హింసించకుండా జీవితం నెఱవేఱదు. వీటిలో నల్లులూ పేలూ అనే వాట్లను చంపకుండా కాలక్షేపం జరుగుతుంది. పందిరి పట్టిమంచాలు వగయిరాలు వదులుకొని చర్మాలమీద పరుండడంవల్ల నల్లులపీడ తప్పుతుంది. కాని ఆ పద్ధతిని చర్మాలకు గిరాకీ యెక్కువగా తగిలి యింతకన్న పెద్ద పాపానికి అవకాశం కలిగించుకున్నట్లవుతుంది. స్థూలదృష్టిని పోవలసిందేగాని యీ "అహింసను" సూక్ష్మదృష్ట్యా విచారిస్తే మఱీ అయోమయంలో పడ్డట్లవుతుంది. మార్వాడీలలో "జైనమతస్థులు" రాత్రి దీపం పెట్టకపూర్వమే భోజనం నెరవేర్చుకుంటారు. నల్లులున్న మంచానికి కొంచెంసేపు తమ శరీరాన్ని విందుగా అర్పిస్తారు. వారిలోసన్యాసులు కట్టిన వస్త్రం పుతకరు. దంతధావనం చేయరు. సూక్ష్మ జంతువులేవో కొన్నిటికి హానికలుగుతుందనియ్యేవే. యేదేనా అతిలోకిపోతే వెఱ్ఱిగా కనపడుతుంది. అందుచేతనే —

"అతి సర్వత్రవర్జయేత్" అన్నారు అభియుక్తులు. యీ అహింసా విషయంలో దాక్షిణాత్య బ్రాహ్మణులు (పంచ ద్రావిళ్లు) అవలంబించిన మార్గమే శ్లాఘ్యంగా కనపడుతుందిగాని ఆయీ అయిదు తెగలలోనూ ఆంధ్రులున్నూ ద్రావిళ్లున్నూ యజ్ఞాలలో ప్రత్యక్ష పశుహింస చేయడం (వేదసమ్మతమే అయినా) ఘోరంగా కనపడుతుంది. ఆయీ హింసకు వేదసమ్మతి వున్నదని యెఱిగిన ఋషులే కొందఱు నిషేధించినట్లు ఆ పురాణవాక్యాలే రుజువిస్తాయి —

క. కర్మము లను నెపమున దు
ష్కర్మమ్ములు హింస సలుపఁగాఁజేయుచు నం
తర్మదము వెంచు నాగమ
మర్మమ్ముల నామనంబు మసలదు తండ్రీ.

ఇది శ్రీశుకుని వాక్యం. ఇంతేకాదు "జన్నములు పెక్కు పశుహింస సలుపకుండ" అని శౌనకుఁడు సూతునితో ప్రసంగించే ఘట్టంలో

కనపడుతుంది - కాబట్టి హింసకు మనస్సంగీకరించక పూర్వ ఋషులు పిష్టపశువుతో యజ్ఞాలు సాగించుకొన్నట్లు స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఆయా ఋషుల మతాన్ని వైదికమతానుయాయులు ద్వైతులూ విశిష్టాద్వైతులూ (కొందఱుమాత్రమే) అవలంబించారుగాని అద్వైతులుమాత్రం అవలంబించలేదు. అయితే వీరు వియామారు లేమో అంటే, అట్టివారు కారు. వేదమును అతిక్రమించి చేసే యజ్ఞం నిష్ఫలమని వీరి రాద్ధాంతం. పిష్టపశువుతో కర్మకలాపాన్ని నిర్వర్తించుకొనే ద్వైతమతస్థులు లోనైన వారి మీద వీరు కొన్ని పూర్వపక్షాలు చేస్తారు. కాని అవి యుక్తియుక్తంగా వున్నట్లు తోచినా ఆదరణీయాలు కావు. కనుకనే జీవహింసకు ఒడిగట్టేవారెవ్వరూ పాటించినట్లు కాదు. మాంసభక్షకులు మనుష్యేతర జంతువులన్నీ మనుష్యుని కుక్షిని పూరించడానికే జన్మించినట్లు చెప్పడం యేలాటిదో అద్వైతుల పూర్వపక్షాలున్నూ అట్టివే. వేయి చెప్పండి యీ విషయంలో బుద్ధుఁడే ఆశ్రయణీయుఁడు. మనువు "న మాంస భక్షణే దోషం" అని వ్రాసిన మాట సత్యం. అప్పటికి సర్వులూ మాంసభక్షకులే కనుక అలా వ్రాయవలసి వచ్చిందని తోస్తుంది. దానితోపాటు మరి రెండుకూడా సమ్మతించి, వెంటనే —

"ప్రవృత్తి రేషా భూతానామ్" అని అనువదించి నివృత్తి తన అభిప్రాయాన్ని యీవిధంగా నిర్వచించాడు. "నివృత్తిస్తు మహాఫలా" ఆయా తుదివాక్యం వల్ల దానిమీంచి తప్పుకున్నవారు ధర్మాత్ములు అని తేలింది. దీన్ని పురస్కరించుకొనే "మాంసము దారసుంగతిదె; మాంసము ప్రాణుల మేనగారె" అని భారతంలో నిషేధం కనబడుతుంది. భీష్ముడంతటివాఁడు దీన్ని ఖండితంగా నిషేధించలేక మనువులాగే మానడం మంచిదని వూరుకున్నాడు, కాని మొత్తం ప్రపంచంమీద యావత్తు ఖండాలలోనూ పరిశీలిస్తే ప్రతిరోజూ యెన్నికోట్ల జీవరాసులు (కోళ్ళు మేకలు, యెడ్లు వగయిరాలు) మానవుల కుక్షిలో జీర్ణిస్తున్నా ఆయా జాతులు దినదినాభివృద్ధిగా పెరుగుతూ వుండడం చూస్తే మాంస భక్షకుల యుక్తికూడా సమంజసమేమో అనిపిస్తుంది. అంతేకాదు, బుద్ధుని అభిప్రాయ

ప్రకారం యావన్మందీ శాకభక్షకులే అయితే ఆయీ జంతువులు నివసిం
చడానికిన్నీ ఆహారం సంపాదించుకోవడానికిన్నీ మఱికొన్ని ద్వీపాలను సృష్టిం
చవలసివస్తుందేమో సృష్టికర్తకు అనిన్నీ స్థూలదృష్టులకు గోచరిస్తుంది.
కానిఅట్టిఅవసరమే కలిగితే 'యిచ్ఛామాత్రం ప్రభోస్సృష్టిః' కనక ఆపరమద
యాకరుడు అట్టి సదుపాయాన్ని చేయనే లేడా ? క్షణంకూడా ఆ యీ పనికి
ఆయనకు పట్టదు. కనక మాంసభక్షకులు చెప్పేయుక్తి ఆపాతరమణీయమే
కాని విమర్శకాని విమర్శనాసహంకాని కాదు. మాంసంతినే వారిలో
బహుమంది సమ్మతిలేకుండా తినేవారుగానే వుంటారు. వారివారి గృహా
వరణలో యీహింస జరగకపోవడంచేత వారికి అంతగా మనస్సు చలింపదు.
వేటలో ప్రవర్తించే జమీందార్లు వగయిరా వియాశీయిదే అయినా "పిల్లికి
చెలగాటం" సామెతగా వారి కది హింసగానే తోచదు. దీని బాధ
ముఖ్యంగా "కసాయీలకు" గోచరిస్తుందనుకోవాలి; కాని వారి కది నిత్య
కృత్యంగా యేర్పడడంచేత దుఃఖ జనకం కాదనుకోవాలి. పాపం పంచు
కోవలసివస్తే మాత్రం "మాంస భక్షకులకు" హింసకులతోపాటు భాగం
తప్పదనే అనుకోవాలి—

"చత్వారస్సమభాగినః" నాకు యింకోశంక తోస్తుంది. యేదో వొక
ప్రాణికి వేఱొక ప్రాణివల్ల హింస తటస్థిస్తే బోలెడు పాపం వస్తుందని
నిర్ణయించి దానికై ఎన్నో నరకాలు అనుభవించాలని శాస్త్రకర్తలు వ్రాశా
రుకదా ? నేటి "డిక్టేటర్లు" కారణంగా యెన్నికోట్ల ప్రాణులో హత
మవుతూ వున్నారుకదా ? ఆయీ కారకులకు సరిపడ్డ నరకాలు యెన్ని
కల్పాల కాలంలో సృష్టికర్త నిర్మించగలుగుతాడో పాపం!

అన్నిటికీ ఒకటే జవాబు – 'ఇచ్ఛామాత్రం ప్రభోస్సృష్టిః' పాప
మంటూ భయపడేవానికే భయంగాని అది లేనివానికి భయమే లేదు.

"నంకే సతి కో దోషో, మరణే సతి కిం భయమ్" వొకఁడేమో వరు
సగా మేడు కలువులు వస్తాయని భయపడుతూ వుంటే వేఱొకఁడు చూచి,
వారే ! ఆ కలువులలో మొదటిదానిలోనే మనం నశిస్తే తక్కిన ఆఱింటి
వల్ల మనకేం భయం కలుగుతుంది, అన్నాఁడని పెద్దలు చెబుతారు. అందు

చేత లోకనాశకారకుల రక్షణ్ణియాన్ని కూర్చి భగవంతుడు భయపడవల సినదే గాని అనుభవించేవాళ్ళు లేశమూ భయపడరు.

“కర్మణో గహనాగతిః” అన్నట్టు దేన్ని గురించేనా పైపైని చర్చించి చూడటంతో తప్పు లోలోపలికి పోయివిచారిస్తే దురవగాహం గానే కనపడుతుంది. “ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి” అనేమాట తోసివేయతగ్గదికాదు. పిపీలికలో వున్నట్టే దోమలోనో యింకా కింది తరగతి సూక్ష్మజంతువులోనో యీశ్వరుడున్నాడు -

“అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్” కనుక ఒప్పితీరాలి. నల్లికి మరణభయం వుందని దానిచేష్టలవల్ల గోచరిస్తుంది. చీమలు వగైరా సూక్ష్మజీవులలో యీ భయం అన్నిటికీవున్నా నల్లిని పేర్కొనడాని క్కారణము అక్కడి దాకా గోచరిస్తుంది గనుకనే. కర్మాత్ములు అయినా సూక్ష్మజంతువులనుకూడా బుద్ధిపూర్వకంగా చంపరు కాని అప్రయత్నంగా విధిలేక కొన్ని తమవల్ల చచ్చుట తప్పదివి తద్దోష పరిహారానికి యేదో వుపాయం.—

“వైశ్వదేవం” లోగడ వుదహరించాను. దానిచేవారు ‘యదహ్నా త్కురుతేపాపం తదహ్నాత్ప్రతి ముచ్యతే’ అని నరకభయవిముక్తులై జీవించుచున్నారు. దీనివిబట్టి చూస్తే ఆయీ వైదికమతం యెంతపుణ్యం చేసుకున్నవాళ్ళకోగాని సంఘటించదని చెప్పనక్కరలేదు. కాని అయితే యేం లాభం. ఆయీ మతస్థులుగా జన్మించినా యేనికృష్టులూ చేయని పనులుచేసే సంతతివిగని భ్రష్టులమౌతున్నాం గనుక యిది విచారించవలసి వచ్చింది. ఆయీ విపత్తు యుగదోషంకింద జమకట్టి వూరుకున్నారు ధర్మ శాస్త్రకర్తలు. యుగదోషానికి అంగీకరిస్తూ కృతయుగం పుణ్యభూయిష్ఠమే అయినా క్వాచిత్కంగా అక్కడక్కడ — “పాపాత్ములు” వున్నట్టే యీకలిలోకూడా “పుణ్యపురుషులు” వుండే వుండవచ్చునని పురాణవాక్యాలు కనపడుతూన్నాయి. యిది విషయాంతరం. ప్రస్తుతం “అహింస” దీనికి యెంతదగ్గిరలో సంచరిస్తే అంత పుణ్యజన్మ అనడంలో విప్రతిపత్తిలేదు. శాక భక్షకులకుకూడ “హింస” అనివార్యమని కొందరంటారు. చెట్లకు,

లతలకు, వీట్లకు నోరులేదుగాని "సుఖదుఃఖాలు" కలవనే పరిశీలిస్తే తోస్తుంది.

"పృధివ్యా ఓషధయః, ఓషధీభ్యోన్నం" అనడంవల్ల భగవంతుఁడు మనకు జీవనోపాధిగా యేర్పఱచిన "అన్నం" ఓషధులవల్లనే నిష్పన్నం కావాలి. అందుచేత అహింస తప్పదనుకోవాలి. అన్నీ హింసలే అయినా వాట్లలో — "తారతమ్యం" వుంటుంది. యేనుగుకూ దోమకూ భేదం పాటించక తప్పదు. "అతిసర్వత్ర వర్జయేత్" తోటకూరవంటిదే గోవూ అని వాదిస్తే లాభంలేదు. తనకు వీలున్నంతలో "అహింసాపరుఁడై" వర్తించేవాఁడు యేజాతివాఁడైనా ధన్యుఁడు! ధన్యుఁడు! ధన్యుఁడు!

అతిక్షమ దైన్యాపాదకమా?

క. "క్షమ మేలగు నైన నతి
క్షమదైన్యము దెచ్చు నెదురు గర్వించినఁగ
య్యమువాడిచి గెలిచి యరిశే
షము నెడసదయక్షమావిశదుఁ డగుటొప్పున్"

అంటూ శ్రీమహాభారతములోవుంది. దీనితాత్పర్యం యెఱిఁగనివారే వుండరు. యేముంది యిందులో? శాంతిగా వుండడమైతే చాలా మంచి దేకాని-"అతి సర్వత్ర వర్జయేత్" కనుక మిక్కిలీ శాంతిమాత్రం పనికిరాదు సుమా! అనిఫలితార్థం. యీసందర్భం మనఋషులందఱూ పాటించే వున్నారు. కాని యెప్పుడో వకప్పుడు ప్రతిఋషిన్నీ వ్రతభంగం చేసుకున్నట్టుకూడా కన పడుతూనే వుంటుంది. అంతమాత్రంచేత వారు శాంతిధనులు కారనుకోవ డానికి వల్లకాదు. ఆమహర్షులకు యీశాంతి వక్కటి మాత్రమేకాదు; దీనితోపాటు ఇంకా మఱికొన్నిసుగుణాలు యెప్పుడూ యెడఁబాయకుండా వున్నట్లు గ్రంథాలవల్ల గోచరిస్తుంది.

శా. "ఆలస్యంబొకయింతలేదు శుచి యాహారంబు నిత్యక్రియా
జాలంబేమఱ మర్చనీయు లతిథుల్ సత్యంబ పల్కంబడున్

మేలై శాంతియు బ్రహ్మచర్యమును నెమ్మింగాత్తు మహాత్మునకు
కాలమున్ను ఒటు మృత్యురోగ భయశంకల్ పొందు మీ మిత్రులున్."

ఈ పద్యంలో ప్రస్తుతలక్షణాలన్నీ సత్త్వగుణానికి సంబంధించినవే. యిట్టి సాత్త్వికప్రవృత్తి యిహపరలోకములు రెంటికిన్నీ మెప్పు సంపాదించేదే. చతుస్సముద్ర ముద్రితమైన ధరామండలాన్ని, లేదా స్వర్గమర్త్య పాతాళలోకాలు మూడింటినిన్నీ పరిపాలించవలసిన్ని యీశాంతి మహాసామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించడమే పరమోత్కృష్టమంటే విజ్ఞులెవరూ కాదనరు కాని త్రిలోకాధిపత్యాన్నైనా సంపాదించవచ్చు నేమోకాని దీన్ని సంపాదించడం కష్టసాధ్యమూకాదు అంటే లేశంమూ అసాధ్యమే అనుకోవాలి. భారతమందంతా శాంతినియతే సామాన్యతః విధించడం జరిగింది గాని వాల్మీకమున్నూ ఆశాంతిని పట్టించడానికి కూడా అభ్యనుజ్ఞ యిచ్చినట్లు తేలుతూవుంది. ఆ పద్ధతిని లోకంలో అందరూ శాంతినే అనుసరించు చుంటారు. యెవరో చెప్పలేనంత ఉపకారం కలిగేవాళ్ళా కుప్పలూ శాంతంగానే వుంటారు. భారవి మహాకవికూడా భారతాన్ననుసరించే యీ క్రిందివిధంగా శాంతినిగూర్చి వ్రాశాడు—

శ్లో. "శుచి భూషయతి శ్రుతం వపుః ప్రశమస్తస్య భవత్యలంక్రియా,
ప్రశమాభరణం పరాక్రమః స నయాపాదిత సిద్ధిభూషణః"

దీనిలో పరాక్రమాన్ని శాంతికి పోషకంగా భారవిగారు చెప్పించారు కాని అది రాజనీతికి విరోధించకూడ దని నయవిశేషణంద్వారా తెల పరిచారు దీన్నిబట్టి యిది క్షత్రియ విషయమని స్పష్టమే. యేమైనా అవసరానవసరాలనుబట్టి శాంతి వహించనూవచ్చు వదిలివేయనూవచ్చు అని తేల్చినట్లయింది.

మొత్తం మనగ్రంథాలు యెన్ని పరిశీలించినప్పటికీ యీ శాంతి విషయము "ఉదితానుదిత హోమం" వలెనే పాక్షికంగా వుంటుంది కాని సార్వకాలికంగా కనపడదు. పోనీ ఆచరణలోనేనా నిత్యత్వం కనపడుతుందేమో అంటే? అదిన్నీ మృగ్యమే. చ్యవనుడంతటి బ్రాహ్మణుడు మహా

తపస్వి మహావృద్ధు, దేహాభిమానంకూడా వదలుకొన్నవాఁడు యెఱక్క సుకన్య చేసిన అపచారాన్ని సహించక సుకన్యనే కాకుండా ఆమె తలిదం డ్రులనూ ఇంకా వుండే వారి పరివారాన్నీకూడా మలమూత్రబద్ధంచేత బాధ పడేటట్టు శపించాఁడు కదా! వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాదులనుగూర్చిన యితిహా సాలుకూడా యింతకన్నా అధ్వాన్నంగానే వుంటాయి. వాట్లని యిక్కడ వుదాహరించి కథ పెంచడం అనవసరం. వొక్క శమీకుఁడు కాఁబోలును; పరీక్షిత్తుచేసిన అపచారానికి లేశమున్నా శాంతిని గోలుపోలేదు సరికదా! పైఁగా తన కొడుకు శైశవావస్థలో వుండి చేసిన కార్యానికికూడా చాలా విచారించి "తండ్రీ! యీ అకార్యాన్ని యేఁదుకు చేశా?" వంటూ చాలా పశ్చాత్తాప పడ్డట్టు భాగవతంవల్ల మనకు అవగత మవుతుంది. యింకా యీలాటి శాంతిపరు లెవరేనా వున్నారేమో? గ్రంథాలు వెదికి చూడాలి. పరీక్షిత్తు చేసిన పని చాలా నీచప్పని. మహారాజకుటుంబంలో, అందులో నున్నూ పరమ ధార్మికులనిపించుకొన్న పాండవుల వంశంలో పుట్టిన వాఁడు చేయఁదగింది కాదు. యింతకూ ఆ ఋషి చేసిన అపచారం లేశ మున్నూ కనపడదు. తపస్సమాధిలోవుండికదా తనకు ఆతిథ్యాన్ని యివ్వక పోవడం ఘటస్థించింది! అట్టి సందర్భంలో మృతసర్పాన్ని తెచ్చి ఆ తపో ధనుని మెడను తగల్చడం మిక్కిలీ కొంటెపని. ఇట్టి పనులు యెవ్వరి పరిపాలనలోనూకూడా జరిగి వుండవేమో? కొన్ని కథలు తులసిమొక్క మొదలైనవాట్లను సంబంధించినవి మనవాళ్లు చెప్పుకుంటూ వుంటారు. ఆ కథలు నిజమే అయితే ప్రస్తుతాన్ని అవి అనుకరిస్తాయి. ఆర్యక్షత్రియుఁడు చేయవలసిన పనికాదు కదా అది! అనార్యుఁడు చేయడానికిఁగాని చేసినవాణ్ణి క్షమించడానికిఁగాని వీలైనపనికూడా కాదది. అయినా ఆ పనిని ఆ పరీ క్షిత్తు రాజుగా వుండి యేలాగో చేశాఁడు. ఆ శమీకుఁడు యేలాగో క్షమిం చాఁడు. అంతసు పూర్వకాలంలోగానీ, యిటీవలికాలంలోఁగానీ ఆ శమీకుని వంటివాళ్ళ లేనే లేరనుకుంటూవుంటే లేకేం వున్నాఁడని చెప్పుకోవడానికి మహాత్మాగాంధీగారు అవతరించారు. ఈయన శాంతికిన్నీ మన భారతంలో వున్న దానికిన్నీ పోలిక లేనేలేదు. "అతిక్షమదైన్యం తెస్తుం" దని మన

మేలై శాంతియు బ్రహ్మచర్యమును నెమ్మింబాత్తు మస్నాతునై
క్కాలమ్ముం బటు మృత్యురోగ భయశంకల్ మాని యే మిద్దఱం."

ఈ పద్యంలో వున్న లక్షణాలన్నీ సాత్త్వికానికి సంబంధించినవే. యిట్టి సాత్త్వికప్రవృత్తి యిహపరలోకములు రెంటికిన్నీ మేలు సంపాదించేదే. చతుస్సముద్ర ముద్రితమైన ధరామండలాన్ని, లేదా స్వర్గ మర్త్య పాతాళలోకాలు మూఁడింటినిన్నీ పరిపాలించవచ్చును. యీ శాంతి మహా సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించడమే పరమోత్కృష్టమంటే చెప్పవలసి రాదనరు కాని త్రిలోకాధిపత్యాన్నైనా సంపాదించవచ్చు నేమోకాని దీన్ని సంపాదించడం కష్టసాధ్యమైనపని అంటే దాదాపు అసాధ్యమే అను కోవాలి. భారతయుద్ధంతో శాంతినియమే సామాన్యులు వదిలించుకోవలసింది గాని వాక్కొకప్పుడు ఆశాంతిని పట్టించడానికి కూడా ఉపయోగిస్తుందని యిచ్చి నట్లు తేలయావుంది. ఆ పద్ధతిని లోకంలో అనుసరించాలన్నా చాలునో తెలియ రుంటారు. యెవరో చెప్పు తగినంత అవసరం కలిగేదాకా సమ్మయూ శాంతంగానే వుంటారు. భారవి మహాకవికూడా భారతాన్ననుసరించే యీ క్రిందివిధంగా శాంతినిగూర్చి వ్రాశాఁడు—

శ్లో. "శుచి భూషయతి శ్రుతం వపుః ప్రశమస్తస్య భవత్యలంక్రియా,
ప్రశమాభరణం పరాక్రమస్స నయాపాదిత సిద్ధిభూషణః"

దీనిలో పరాక్రమాన్ని శాంతికి భూషణంగా భారవిగారు చెప్పిం చారు కాని అది రాజనీతికి విరోధించకూడ దని నయమే ముఖ్యమన్నారని పలికారు. దీన్నిబట్టి యిది క్షత్రియ విషయమని స్పష్టమే. యేమైనా అవసరానవసరాలనుబట్టి శాంతి వహించవలసివచ్చు వదిలించవలసివచ్చు అని తేల్చినట్లయింది.

మొత్తం మనగ్రంథాలు యెన్ని పరిశీలించినప్పటికీ యీ శాంతి విష యము "ఉదితానుదిత హోమం" వలెనే పాక్షికంగా వుంటుంది కాని సార్వ కాలికంగా కనపడదు. పోనీ ఆచరణలోనైనా నిత్యత్వం కనపడుతుందేమో అంటే? అదిన్నీ మృగ్యమే. చ్యవనుఁడంతటి బ్రాహ్మణుఁడు మహా

తపస్వి మహావృద్ధు, దేహాభిమానంకూడా వదులుకొన్నవాఁడు యెఱక్క సుకన్య చేసిన అపచారాన్ని సహించక సుకన్యనే కాకుండా ఆమె తలిదండ్రులనూ ఇంకా వుండే వారి పరివారాన్నికూడా మలమూత్రబద్ధంచేత బాధపడేటట్టు శపించాఁడు కదా! వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాదులనుగూర్చిన యితిహాసాలుకూడా యింతకన్నా అధ్వాన్నంగానే వుంటాయి. వాట్లని యిక్కడ వుదాహరించి కథ పెంచడం అనవసరం. వొక్క శమీకుఁడు కాఁబోలును! పరీక్షిత్తుచేసిన అపచారానికి లేశమున్నూ శాంతిని గోలుపోలేదు సరికదా! పైఁగా తన కొడుకు శైశవావస్థలో వుండి చేసిన కార్యానికికూడా చాలా విచారించి "తండ్రీ! యీ అకార్యాన్ని యేందుకు చేశా?" వంటూ చాలా పశ్చాత్తాప పడ్డట్టు భాగవతంవల్ల మనకు అవగత మవుతుంది. యింకా యీలాటి శాంతిపరు లెవరేనా వున్నారేమో? గ్రంథాలు వెదికి చూడాలి. పరీక్షిత్తు చేసిన పని చాలా నీచప్పని. మహారాజకుటుంబంలో, అందులో నున్నూ పరమ ధార్మికులనిపించుకొన్న పాండవుల వంశంలో పుట్టినవాఁడు చేయఁదగింది కాదు. యింతకూ ఆ ఋషి చేసిన అపచారం లేశమున్నూ కనపడదు. తపస్సమాధిలోవుండికదా తనకు ఆతిథ్యాన్ని యివ్వక పోవడం ఘటిల్లించింది! అట్టి సందర్భంలో మృతసర్పాన్ని తెచ్చి ఆ తపోధనుని మెడను తగల్చడం మిక్కిలీ కొంటెపని. ఇట్టి పనులు యెవ్వరి పరిపాలనలోనూకూడా జరిగి వుండవేమో? కొన్ని కథలు తులసిమొక్క మొదలైనవాట్లకు సంబంధించినవి మనవాళ్లు చెప్పుకుంటూ వుంటారు. ఆ కథలు నిజమే అయితే ప్రస్తుతాన్ని అవి అనుకరిస్తాయి. ఆర్యక్షత్రియుఁడు చేయవలసిన పనికాదు కదా అది! అనార్యుఁడు చేయడానికిఁగాని చేసినవాణ్ణి క్షమించడానికిఁగాని వీలైనపనికూడా కాదది. అయినా ఆ పనిని ఆ పరీక్షిత్తు రాజుగా వుండి యేలాగో చేశాఁడు. ఆ శమీకుఁడు యేలాగో క్షమించాఁడు. అంతకు పూర్వకాలంలోగానీ, యిటీవలికాలంలోఁగానీ ఆ శమీకుని వంటివాళ్ళు లేనే లేరనుకుంటూవుంటే లేకేం వున్నాఁడని చెప్పుకోవడానికి మహాత్మాగాంధీగారు అవతరించారు. ఈయన శాంతికిన్నీ మన భారతంలో వున్న దానికిన్నీ పోలిక లేనేలేదు. "అతిక్షమదైన్యం తెస్తుం" దని మన

మహాభారతం చెపితే చెప్పించినాక యీ మహాత్ముని ప్రవృత్తి దాన్ని అన్యథాకరించి దైన్యం తేవడానికి బదులు దైన్యాన్ని పారదోలుతుందని ఒప్పుకోక తప్పని విధి అవుతూ వుంది.

గాంధిగారి సిద్ధాంతాలన్నిటినీ ఆమ్నాయాలుగా శిరసావహించే వాళ్ళు చాలామంది వున్నారు. మొత్తంమీదో వారి సిద్ధాంతాలంటే అంగీకరించనివాళ్ళున్నూ వున్నారు. నేనీరెండో తెగలోవాణ్ణే. దేవాలయాలు పుట్టడానికి మూలం ఆగమాలు. ఆ ఆగమాలు వర్ణవ్యవస్థ పద్ధతులకు కట్టుబడి "వారికి లంఘనం"కనిన్నీ "పరిగ్రహం"కనిన్నీ దేవసాన్నిధ్యగమనాన్ని గూర్చి వ్రాసివున్నాయి. అవ్యవస్థను పూర్తిగా గాంధిగారు తొలగించివున్నారు. ప్రజాబాహుళ్యాభిప్రాయాన్ని తోసివేయలేక అప్పుడు ఆగమాల మాట తలపెట్టక జీవనోపాధి పెరుగుతుందని అన్నిటికీ సిద్ధపడవలసినవాళ్ళయినారు. ఆయీ సందర్భాలుకూడా శాంతిపురస్సరంగానే త్రికరణశుద్ధిగా మహాత్ముడు నడిపినప్పటికీ బాగా ఆలోచించిచూస్తే యిందులో కొంత పట్టుబలంవుంది గాని లేకపోలేదు. "చండాలోఽస్తు సతు ద్విజోఽస్తు గురుః" అనే శాంకరవచనం గృహస్థ విషయం కాదు. సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసిన సన్న్యాసులవిషయం. గాంధీగారు నిజమైన సన్న్యాసి అనిపించుకునే యెవరికీ గాని దీసిపోరు సరిగదా; పైపెచ్చు వారినందరినీ అతిక్రమిస్తారేమో; అని కూడా వారి ప్రవర్తనవల్ల గోచరిస్తుంది. అట్టివారికి దేవాలయాలు సర్వే సర్వత్ర అందరికీ సమానమైన హక్కు కలవిగా కనబడ్డప్పటికీ గృహస్థులకు యితరభేదాలతో పాటు యిక్కడకూడా కొన్ని భేదాలు వుండకతప్పదు. దేవీ భాగవతంలో జనకుడు శుకుణ్ణిగూర్చి ఆయీ సందర్భాన్ని కొంత విశదంగా ముచ్చటించియున్నాడు. మొత్తం తేలే సారాంశం-గృహస్థులకు భార్యా పుత్రికాది భేదాలతోపాటు కులభేదాలున్నూ పరిత్యజించకుండా వుండవలసినట్టు కనబడుతుంది. అద్వైతంలో కూడా పరమార్థావస్థలో అభేదం వుపాదేయంగా సిద్ధాంతిత మైనప్పటికి వ్యవహారావస్థలో భేదాన్ని అంగీకరించవలసిందే అని స్పష్టంగా కనబడుతుంది. "ప్రతిమాస్వల్పబుద్ధీనామ్" అనడంవల్ల సామాన్యులకుగా యేర్పడ్డ దేవా

లయాలు భేదోపాధిని తోసివేయడానికి లేశమున్నూ అంగీకరించవని వ్రాయనక్కఱలేదు. యిది విషయాంతరం.

మనకు ప్రస్తుత మేమిటంటే? భారతాదులలో చెప్పిన శాంతికంటె మించిన శాంతి వహించి దానివల్లవున్న ప్రయోజనాన్ని ఋజువుచేసిన-చేయుచున్న-చేయనున్న మహాపురుషుఁడు ఈ కాలంలో గాంధీగారనిన్నీ యీయనకు దీటగుశాంతి వక్క శమీకునియందు గోచరిస్తుం దనిన్నీ యిట్టి మహాపురుషుఁడు మృగ్యుఁడనిన్నీ యీయన్ని పురస్కరించుకొని మనం "మాలోయిట్టి మహాపురుషుఁడున్నాఁ''డని గర్వించవలసిందే కాని సర్వవిధాలా ఆయన్ని అనుసరించడం బొత్తిగా సంభవించ దనిన్నీ, ఆచరించేయోగ్యత వుంటే అతిక్షమకూడా దైన్యాపనోదనమే అనేది భారతానికి అతీతమైన సిద్ధాంతం అనిన్నీ తెలుసుకోవలసివుంటుంది. ప్రతీ సందర్భంలోనున్నూ యీలాటివిశేషాలు కొన్ని వుంటూనేవుంటాయి. వాట్లను వదలిపెట్టి సామాన్య సందర్భాలే సర్వజనాచరణ యోగ్యాలుగా మనం చూచుకోవాలి. భారతంకూడా అదేతాత్పర్యంతో శాంతిని వప్పుకుంటూ కూడా అతి శాంతిని మాత్రంవప్పుకోలేదనుకోవాలి. దీన్నే మనవాళ్ళు-"తొక్కనా కఱవకపోతే బురదతొస్సురా''అంటారని సామెతగా చెప్పుకుంటూవుంటారు.

కొందఱుపైకయితే చాలా శాంతులుగానే కనపడతారు గాని వారి అంతస్సుమాత్రం చాలా అశాంతంగానే వుంటుంది. బహిశ్శాంతికంటె అంతశ్శాంతికేవేత్తలైనవారు యెక్కువ గౌరవాన్ని యిస్తారు. శాంతితగ్గిన మనస్సుతో యెవరుగాని యెవరితోఁగాని ప్రసంగించడంయుక్తంకాదు. వ్రాఁతకి దిగడంకూడా ఆలాగే. కోపంతో వకప్పుడేదేనా వ్రాసినప్పటికీ తిరిగీ దాన్ని శాంతికలిగినపిమ్మట పరిశీలించిసవరించుకుంటే అంతచిక్కుండదు. పరిశీలించకుండానే ప్రకటించేయెడల దానివల్ల వచ్చేచిక్కుకు పరిమితంటూ వుండదు. దాన్ని సమర్థించుకోడానికి బ్రహ్మకున్నూడా తరంకాదు. యీ విషయం వాదోపవాదాలలో ముఖ్యంగా గమనించడం ఆవశ్యకం. తాత్కాలికంగా పొంగినపొంగుతగ్గి మనస్సు శాంతించాక చెప్పేసమాధానం వఱదకాలం దాఁటిన తరువాత వుండే నదీజలంలాగ నిర్మలంగావుండి లోకులు

ఆస్వాదించడానికి అర్హత కలిగివుంటుందని నేననుకుంటాను. కోపంవచ్చి రావడంతోనే వాళ్ళతకు వుపక్రమిస్తేనో? ఆపై తొలకరిలో చెత్తాచెదారం మట్టిమట్టాలతోటి వచ్చే వఱదలాగా ఏదోమాదిరిగా వుండవలసివస్తుంది.

ధర్మాలు వేయి, ధర్మసూక్ష్మాలు వేయి, అంతో యింతో ధర్మాలు తెలియనివారంటూ వుండరనే వుండరు. ధర్మసూక్ష్మాలు తెలిసినవారో యెక్కడోగాని వుండరు. ఉదాహరణకోసం కొందరిని పురస్కరించి కొంచెం మాట్లాడుకుందాం. రాముడు మహాపురుషుడు, సాక్షాత్తుగా భగవదవతారం. మహావీరుడు. అట్టివాడు భవిష్యత్కార్య గౌరవాన్ని పురస్కరించుకొని వాలివధలో కొంత అనుచితం చేయక తప్పిందికాదు. దాన్ని సవరించడానికి యెందరో మహాకవులు యెన్నో తోవలు త్రొక్కివున్నారు. కాని అదిమాత్రం మచ్చలాగా నిలిచిపోయింది. ఇక భీష్ముడు బ్రహ్మచారి, మహాజ్ఞాని, శాంతియుక్తమైన పౌరుషం కలవాడు. అయితే యేమి? తనయొక్క ధనుర్విద్యకు మూలభూతుడైన పరశురామునితో యెదురుకొని యుద్ధంచేయక తప్పిందికాదు. శాస్త్రాలలో: "ఏకాక్షర ప్రదాతారం" అని చెపుతూవున్నాయి. అది స్వకులధర్మ మవడంచేత, సామాన్య ధర్మాన్ని ధర్మసూక్ష్మం అపహరించిం దనుకోవలసి వచ్చింది. స్వకులధర్మమైన యుద్ధం హింసాత్మకమైనప్పటికీ యజ్ఞంలో జరిగే పశుహింసలాగే "ధర్మాదనపేత" మవడంవల్లనే భీష్ముడు యెందఱినో చంపిన్నీ నరకానికి వెళ్ళినట్లు భారతంలో కనపడదు. గురువుగారితో చేసిన యుద్ధంకూడా దానికిందనే జమకట్టడంచేత కాబోలు భీష్మునకు అదిన్నీ నరకాన్ని కల్పించలేకపోయింది. అర్జునుడు "పిత్రాసమో జ్యేష్ఠః" అనే శాస్త్రాన్ని ఉల్లంఘించి ధర్మరాజును చంపడానికి వుద్యమించడం, స్వప్రతిజ్ఞా భంగనిర్వహణాని కవడంవల్ల కాబోలు: సమర్థనీయమే అయింది. అంతో యింతో ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణ ప్రసక్తి వున్నప్పటికీ కేవలం విరుద్ధంగా వున్న కారణంచేత కాబోలు ధృష్టద్యుమ్నుడు చేసిన ద్రోణవధ యెంత సమర్థించినా సమర్థింపబడడంలేదు. గురువు ఆయుధాన్ని ధరించి తనతో పోరాడుతూన్నప్పుడే అయితే ధృష్టద్యుమ్నుడొనర్చినకృత్యం సమర్థింపబడేది.

పనిపడితే పరలోకంలో యమధర్మరాజుతో "నేను నిర్దోషినే" అని సమ ర్థించుకోవడానికి తగ్గధైర్యం యిచ్చివుండేది. కాని అది కేవలం కసాయి వాని కృత్యంగా వుంది. సత్యవతి, కుంతి, మొదలైనవాళ్ళ చారిత్ర స్థాలి త్యాలుకూడా ధర్మసూక్ష్మ మెఱిగిన పెద్దలకు ధర్మాదనపేతాలుగానే కన పడతాయి. సామాన్యులదృష్టికి అన్యథాగా కనపడ్డప్పటికి అంతమాత్రంచేత అవినింద్యాలు కాఁజాలవు. ప్రతి శరీరానికిన్నీ వాతపిత్తాదులతోపాటు సత్త్వరజస్తమోగుణాలు జీవసంబంధం వున్నంత కాలమున్నూ వుండితీరు తాయి. వీట్లకూ వాట్లకూ కూడా అప్పుడప్పుడు ఒక్కొక్కదానికి వుద్రేకం కలగడం సహజం. దాన్ని ఔషధాదులచేతా పరిశీలకత్వంచేతా వారించు కోవడమున్నూ వుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు అవి ప్రతిక్రియకు లొంగక విజృంభించి హానికరాలు కావడమున్నూ సర్వానుభవ సిద్ధమే. సత్త్వగుణం యెంత విజృంభించినా కలిగే హానిలేదుగాని తక్కిన రెంటున్నూ అలాం టివికావు. వాతాదులకు ఔషధప్రయోగంలాగే జ్ఞానంకూడా వ్యర్థం కావలసి వస్తుంది. వొక్కప్పుడు ప్రస్తుత విషయంలో అలాటప్పుడే చెప్పఁదగ్గ జవాబు కనపడక దానికి కర్మని కారణంగా పెట్టుకొని గ్రంథకర్తలు— 'కర్మణో గహనాగతిః' అని వూరుకుంటూ వుంటారు. భవితవ్యం అనివా ర్యం అంటేనేకాని మనకి కుదురని సందర్భా లెన్నో కనపడతాయి. శ్రీరామునివంటి ధీరోదాత్తుఁడు, శూర్పణఖకు వైరూప్యాన్ని ఆపాదిస్తూ వున్న లక్ష్మణుణ్ణి వారించపోవడం భవితవ్యతామూలకం కాక యేమను కోవాలి? ఆ వైరూప్యాపాదనమే సీతాపహరణాది చిక్కులకు కారణ మయినట్టు కనపడుతుందిగదా! యేదోవిధంగా భయపెట్టి పొమ్మంటే అంత చిక్కు రాకపోయేదేమో? త్రిలోకాధిపత్యాన్ని నిర్వహిస్తూవున్న రావణాసురుఁడి సోదరీమణి కదా ఆశూర్పణఖ. తుట్టతుదను మండోదరి సంధిమాటలు చెప్పినపుడు రావణుఁడు చెప్పినమాట చూడండి యేలా వుందోను :—

"చ. ఎఱిఁగి యెఱింగి మున్నతఁడె యెగ్గొనరించిన దానికై కదా!
చెఱఁగొని వచ్చితిన్ బిదప సీత, వృథా కథలింక నేల? పెం

పలు బ్రదుకింపఁ దీయనె? ఖరాదుల చావున కేమిగాని నీ
మఱఁదలి బన్న మేపగిది మానిని? యీఁగుము సంధి చేసినన్"

యింతటి విపత్తు కలిగిస్తుంది అని మొట్టమొదట లక్ష్మణుడికిఁగాని రాముడికిఁ గాని యేకొంచమైనా గోచరించేయెడల శూర్పణఖను అంతగా అవమానించడం జరిగేది కాదేమో?

ఆ యీ సంఘటనలు పరిశీలించిచూస్తే వొకఁడు శాంతుఁడుగా వుండడానికి కాని, మఱివొక్కఁడు అశాంతుఁడుగా వుండడానికిఁ గాని కారణం పక్కా భవితవ్యత తప్ప వేఱొకటి కనపడదు. అయినప్పటికీ సర్వ సామాన్యంగా ప్రతివిషయానికిన్నీ దీనితో సంబంధం కలపడ మనేది ఆచారంలోలేదు. పూర్వజన్మకర్మల పుణ్యపాపాలతో సంబంధం ప్రతివాడికీ వున్నప్పటికీ వాట్లకే ప్రాధాన్యం యిచ్చేయెడల యెవఁడున్నూ దోషిగాఁ గాని నిర్దోషుఁడుగాఁగాని యెక్కడా పరిగణించేద వాడుగాఁ బడడానికి అవకాశమే వుండకపోవలసివస్తుంది. అప్పుడు కొన్ని వ్యవహారాలకు చాలా చిక్కువస్తుంది. అందుచేత ఆతోవ వదలుకొని మంచిచెడ్డలకు కర్తృత్వం మనదే అనుకొని మాట్లాడుకొందాం. యీలామాట్లాడుకొనే పక్షంలో యెవఁడికేనాసరే శాంతుఁడుగా వుండడంకన్న వుత్తమమార్గం కనపడదు. శాంతికన్న సౌఖ్యాన్ని యిచ్చేది వేఱేదిన్నీ వున్నట్టు తోఁచదు. శ్రీకృష్ణ భగవానులుకూడా,

"శ్లో॥ యస్మాన్నోద్విజతేలోకో లోకా న్నోద్విజతే చయః।
హర్షామర్షభయోద్వేగైర్ముక్తో యస్స చ మే ప్రియః"

అని తెల్పివున్నారు. త్యాగరాయలవారు "శాంతము లేక సౌఖ్యము లేదు." అంటూ పైపందర్భాన్నే గానంచేసి ఉన్నారు. అందుచేత సర్వవిధాలా శాంతిసంపాదనానికై శాయశక్తులా ప్రయత్నించేయడం ప్రతిమనిషికిన్నీ ఆవశ్యకమైనపని. యెట్లో పెద్దల సేవవల్లనో గ్రంథావలోడనంవల్లనో అట్టిశాంతి సంప్రాప్తమయితే కావచ్చును గాని సంప్రాప్తమైన అమహాధనాన్ని కాపాడుకోవడం చాలాకష్టసాధ్యం. యీ

మహావస్తువును అపహరించడానికి యెన్ని విధాల దొంగలో యేర్పడి వున్నారు. " శ్లో. అర్థా నా మార్జనే దుఃఖమార్జితానాంచ రక్షణే" అన్న శ్లోకార్థం ప్రసిద్ధమే. యౌవనావస్థలోవుండే శాంతిధనాన్ని అపహరించే దొంగలు స్త్రీలు. వార్ధకావస్థలో శాంతి కాపాడుకోవడం కొంతసులభమే అని చాలామంది అభిప్రాయపడతారు గాని యితర వయస్సులే అంత కన్న శాంతిని కాపాడుకోవడానికి యుక్తంగా వుంటాయని అనుభవజ్ఞు లంటారు. యేమంటే ? వార్ధక్యంలో కోపం సహజంగా ప్రతిమనిషి కిన్నీ వుత్పన్నమవుతుంది. యేదో అవధానంలో చిరకాలంనాఁడు యెవరో అడిగితే చెప్పిన పద్యాన్ని యిక్కడ వుదాహరిస్తాను.....

"చూపుతగ్గుట దేహదార్ఢ్యము సున్నయౌట మనమ్ములోఁ
గోప మబ్బుట చిన్నికుఱ్ఱలకున్ హితంబులు చెప్పుటల్
'శ్రీపతీ ! సుగుణాకరా ! ననుఁ జేరి ప్రోవర !' యంచు న
య్యాపదుద్ధరు వేఁడి కొంటయు నబ్బు వృద్ధత గూరినన్."

వృద్ధత్వంలో యితరులు చేసే ప్రతీపని యందున్నూ తనకుయేదో విధమైన దోషమే పొడకడుతూ వుంటుంది. ఆకారణంచేత ఆయా పను లను నిషేధించబోతే ఆవలివాళ్లు వినరు పైఁగా తిరస్కరిస్తారు దానిమీద మఱీ కోపం హెచ్చుతుంది. దీన్నిగుఱించి వ్యాఖ్యానం చేయవలసివస్తే చాలాపెరుఁగుతుంది. మనకు ముఖ్యమైన అంశం యేవయస్సులోఁగాని శాంతిని కాపాడుకోవడం కష్టమే అనిన్నీ, అందులో వార్ధక్యంలో చెప్ప నక్కఱే లేదనిన్నీ మాత్రమే, సమస్త విషయాలున్నూ పరిత్యజించిన సన్యాసులకుకూడా వొకప్పుడు కోపంవస్తుంది. ఆ సన్యాసిని యెవరేనా బ్రహ్మవిషయాన్నిగూర్చి ప్రశ్నించడం తటస్థిస్తే ఆయన చెప్పినమాట లన్నిటినీవిని తలవూఁపితేతప్ప - తెలియకే అనుకుందాం- అడ్డదిడ్డప్రశ్న లువేయడానికి మొదలు పెడితే ఈసంగతి స్పష్టపడుతుంది. యిఁక గృహ స్థాశ్రమంలోవున్న పండితులనుగాని, కవులనుగాని యెవరేనా ధిక్కరిస్తే చెప్పనే అక్కఱలేదు.పండితులకన్నా కవులసంగతి యీవిషయంలో మఱీఅగ

మ్యగోచరంగా వుంటుంది. కవికిస్వార్థంకంటే పరార్థంయెక్కువ. అందుచేత కవులకు లోకులతో యెక్కువ సంబంధం వుంటుంది గదా! అట్టి కవికి మనస్సులో తనరచన చూచి అందరూ ఆనందించాలని వుంటుంది. కాని "లోకో భిన్నరుచిః" కనక కొందరు ఆనందించేవాళ్ళున్నూ కొందరు యీసడించేవాళ్ళున్నూ వుండకతప్పనివిధి అవుతుంది. కొన్ని కవిత్వాలకో? నూటికి 99గురు యీసడించేవాళ్ళే వుంటారు. వానితో అట్టివాళ్ళమీద గ్రంథకర్తకు కోపం రావడం జరుగుతుంది. కొంచెం గడుసుతనం వున్నవారి కోపమైతే లోకోపల యిమిడి వుంటుంది. అదిలేని కవికోపమో? ఉమిడి వాకిలిదాటి ఎవరెంత అపకారం చేయాలో అంతా చేసితీరుతుంది.

క. "కోపము చీకటిరూపము
కోపము పాపముల కాదిగురువగు హింసా
రూపము కోపముగావునఁ
గోపింపంగూడ దేరికొఱకయిన సఖా!"

అంటూ నారాయణముని నరమునిని మందలించినట్లు దేవీభాగవతంలో కనపడుతుంది. కోపం వచ్చినప్పుడు మన మేపనిచేసినా ఆ పని అధ్వాన్నంగా పరిణమిస్తుంది. అందులో విద్యావిషయమైన వాదోపవాదాలు మొదలు పెడితేమరీనుకోండి. యెంతచందాలంగావుండాలో అంతచందాలంగానున్నూ వుండవలసివస్తుంది. వాట్ని సవరణకొఱకు మనం యెన్ని అనుచితాలకో సిద్ధపడవలసివస్తుంది. కాని ఆ అనుచితాలేవిన్నీ కార్యకారులు కావు. "భక్షితేఽపి లశునే నరోగశాంతిః" అన్నట్లు పరిణమిస్తాయి. కోపం వక్క యుద్ధరంగంలో పనికి వస్తుంది కాని యితరత్రా యెట్టిపనికికూడా అది పనికిరాదు. తీరా యెదటివానితో చేయీ చేయీ కలిపిన పిమ్మట తీవ్రమైనకోపమూ దానికితగ్గ ధైర్యస్థైర్యములూ, తగినంత వుపాయమూ వుండేటట్టయితే జయాన్ని కలిగించడం తటస్థిస్తుందేమోకాని వట్టి కోపం మాత్రమే అయితే అప్పుడున్నూ పనిచేయదు. బాగా ఆలోచించి చూస్తే రామాదిమహావీరులు క్వాచిత్కంగా తప్ప యుద్ధరంగంలోకూడా శాంతిప్రధానంగానే వర్తించినట్లు కనపడుతుంది. యెన్నివిధాలఁ జూచినా

శాంతికి మించిన ఆత్మరక్షణోపాయం కనబడదు. యిదంతా మనస్సులో పెట్టుకొనే కాఁబోలును ! భర్తృహరి—

"శ్లో॥ క్షాంతిశ్చే త్కవచేన కింకిమరిభిః కోఽధో స్తి చేద్దేహినామ్"

అన్నాఁడు. అంటే అన్నాఁడు గాక దీన్ని పాటించే వ్యక్తులుమాత్రం మిక్కిలీ తక్కువ. అట్లని కష్టసుఖాలు యెఱిఁగినవాళ్ళు "ఓం శాంతి శ్శాంతిః" అంటూ చెప్పడం మానతారా ? మానరు

సర్వథా శాంతి అవశ్యకమనిన్నీ అది యెవరి ప్రకృతికో కాని సహజంగా అలవడదనిన్నీ దాన్ని పెద్దలసేవవల్లా వారువారు వ్రాసిన గ్రంథాల వల్లా అభ్యసించేనా సంపాదించడం అత్యావశ్యక మనిన్నీ కనపడుతుంది. సహజంగాఁగాని ప్రయత్నపూర్వకంగాఁ గాని సంఘటించిన శాంతిని కాపాడుకోవడం మాత్రం సుఖసుఖాల జరిగేదికాఁ ఎనిన్నీ అట్టిశాంతిని వొకానొకప్పుడు వదలవలసికూడావుంటుందనిన్నీ భారతపద్యతాత్పర్యం. వదల వలసిన సమయాలల్లో యెంతో యిక్కట్టుగావుండేవి ప్రతిదీ తప్పచేరదు. సత్యాన్ని అతిక్రమించడాన్ని గూర్చి—"ప్రాణవిత్తమాన భంగమందు" అనే వాక్యానికి విపరీతార్థ కల్పనచేసి ప్రతీక్షణమందున్నూ అబద్ధాలాడే వాళ్ళలాగ దీనిక్కూడా విపరీతార్థం చెప్పుకోవడం సహృదయ సమ్మతంకాదు. అసలు గ్రంథకర్త తాత్పర్యాన్నిబట్టి వ్యాఖ్యానం చేసుకోవాలి గాని మనకు అనుకూలించేటట్టు చేసుకొని ధర్మప్రవృత్తిని అధర్మ ప్రవృత్తిగామార్చుకొని చెడిపోయేవాళ్ళకి వద్దనేవాళ్ళెవరు? అట్టివిపరీత ప్రవర్తనమే కావాలనుకొనే వాళ్ళకుశాస్త్రంతో అవసరమే వుండదుకదా! అబద్ధం ఆడాలనుకొనే వాళ్లుఆడ వలసిందేకాని దానికోసం "నాఽనృతంవదేత్" అనేశ్రుతికి, నా = మనుష్యుఁడు అనృతం = అసత్యాన్ని, వదేత్ = చెప్పవలసింది అంటూ అపార్థకల్పనకూడా చేసి మఱింత దోషం చేయడం యెందుకు ? సర్వథా సత్యంవలెనే శాంతిన్నీ కళ్యాణదాయకమైనది. దాన్ని అవలంబించడం యిహపరసాధకం అని తెలుసుకుందాం. యెప్పుడూ శాంతంగానే వుందాం. యెప్పుడో అత్యవసరమైన విషయం యేదేనా తారసిస్తేతప్ప అశాంతికవచధారణాన్ని యేమ

అఖండానే కాలక్షేపం చేదాం. భగవంతుణ్ణి సర్వదా శాంతినే ప్రసాదించ వలసిందని ప్రార్థించుకుందాం. ఉభయలోక సమ్మతంగా జీవించుదాం.

క॥ "ఈలోకమయశముఁగొందిరి
ఆలోకమునొందరకు నిహంబునుపరమున్
మేలగుఁగొందిరి కవిపా!
యేలోకముతేమనుపా! యిలఁగొందటుకన్"

సోమరి సత్రాలు

సోమరిసత్రాలు పూర్వం ఒండాపూరు రాజ్యంలో ఆ కాలపు రాజులు వేసినట్లు వినడం. అలా వేయడానికి కారణం ఆ కాలపు రాజుగారికి యెప్పుడో ఒకనాఁడు సోమరితనం కలిగినట్లున్నూ దానివల్ల యెన్నో రాచ కార్యాలు చెడిపోయినట్లున్నూ చెప్పుకుంటారు.

దానితో రాజుగారికి యేం తోచిందంటే? "సరే! మనవంటోళ్లకు సోమరితనం కలిగితే యెన్నో పనులు చెడ్డాయి. చెడ్డప్పటికీ యీ నష్టాన్ని భరించతగ్గ సామర్థ్యంకూడా వుంది కనుక అంత చిక్కులేదనుకుందాం. లోకంలో యెందరో నిరుపేదలుంటారుగదా! వాళ్ళలో యెందరో సోమరులున్నూ వుంటారు. వాళ్ళగతి యేమి?" అని దయాళువైన ప్రభువు ఆలోచించి "అట్టివాళ్ళను పోషించడం మనకు సుకృతం" అనుకొని మంత్రులతో — "సోమరిపోతులనిమిత్తం కొన్ని సత్రాలు యేర్పాటు చేయవలసిం"దని ఆజ్ఞాపించినట్టున్నూ, మంత్రులు రాజాజ్ఞచొప్పున అట్టి సత్రాలు యేర్పరచినట్టున్నూ, స్విష్టకృతుగా ఆ సత్రాల్లో భోజన సదుపాయం జరుగుతూ వుండడంవల్ల యెందరో ఆ సత్రాల్లోచేరి సుఖిస్తూ కాలక్షేపంచేస్తూ వున్నట్టున్నూ, అంతట్లో కొన్నాళ్ళకు ఆ రాజుగారికి తాము యేర్పాటు చేసిన సత్రాలు యేలా వున్నాయో చూడాలని బుద్ధి పుట్టినట్లున్నూ, ఆలా బుద్ధిపుట్టి మంత్రులతోసహా ఆ సత్రాలను చూడడానికి వెళ్ళేటప్పు

టికి యీకిందివిధంగా కనపడ్డట్టున్నూ చెప్పుకుంటూరు —— యేం జరిగిం దంటే? ఆ చుట్టుపట్లనే కాదు; రాజధానికి కొంతదూరంలో. వున్నజనం కూడా పిల్లలతో పాపలతో ఆసత్రాల్లోచేరి తింటూవున్నారంట! ఆ జనాన్ని చూచేటప్పటికి రాజుగారికి పరమాశ్చర్యం కలిగి మంత్రులతో — "యేమీ? మనరాజ్యంలో యింతమంది సోమరిపోతులున్నారా?" అని మంత్రులను అడిగేటప్పటికి ఆ మంత్రులలో వక బుద్ధిశాలి — "అయ్యా! వీళ్ళంద ఱున్నూ నిజమైన సోమరిపోతులుగారు. యిందులో పరీక్షకి నిల్చేవాళ్ళు 'పట్టు' మంటే నూటికి వకరో యిద్దరో వుంటారేమో?" అని జవాబు చెప్పాండంట! రాజుగారు ఆ మాట విని "వీళ్ళని పరీక్షించటం యేలాగ?" అని ప్రశ్నించారంట. సెలవైతే క్షణంలో నేను పరీక్షించి నిజమైన సోమరి పోతులెవరో తేలుస్తానన్నాట్ట! రాజుగారు కానిమ్మన్నారంట! అప్పుడు మంత్రి - యీ రీతిగా దండోరా వేయించాట్ట, యేమనంటే? "యింక వొక్క గంటలో యీ సత్రాలన్నీ తగలంబెట్టం బడతాయి కనక మీరంతా వెంటనే వెళ్ళిపోవలసిందోహో" అని మువ్మూటికీ చాటింపు చేయించేటప్పటికి అది వినీవినడంతోటట్టుగానే డబ్బాడవాలీ, చెంబూ చేంతాడు చేతంబుచ్చు కొని పిల్లా జెల్లాతో నూటికి తొంబైతొమ్మండుగురు ఆ పాకలు వదలి పెట్టి వెళ్ళారంట! కాని తక్కినవాళ్ళు కొందఱు అలాగే వుండిపోయా రంట! యేర్పఱిచిన కాలానికి సరీగా ఆ పాకలు అంటించారంట! అంటిం చాక మంట కనపడ్డాక కొందఱు లేచి వెళ్ళారంట! మఱికొందఱు-యింకా మనమున్నచోటికి మంటరాలేదంటూ కదలకుండా పేకో, చదరంగమో, పులిజూదమో ఆడుకుంటూ అలాగే నిలిచిపోయారంట! కొందఱు సోమరి పోతులు నిద్రపోతూ లేవనేలేవింట! అప్పుడు మంత్రి నిష్కారణంగా చచ్చిపోతారని భయపడి వాళ్ళను బలవంతంగా రాజుగారి నౌకర్లచేత యీవలికి లాగించి - "అయ్యా! నిజమైన సోమరిపోతులంటే వీళ్ళు మాత్రమే" అని చెప్పేటప్పటికి రాజుగారు వీళ్ళకు యావజ్జీవమున్నూ అన్నవస్త్రాలు జరిగేటట్టు సత్రాలు వేయించడం మనకు విధి అని ఆలా వేయించారంటూ యెవరో చెప్పంగా యెప్పుడో విన్నాను. బహుశః

ఆసత్రాలే కొంతమార్పుతో యిప్పటికిన్నీ జరుగుతూ వున్నా యనుకుంటాను. కాని ప్రస్తుతం జరిగే సత్రాలు తిరువాన్కూరు రాజ్యంలోవి. ఆ సత్రాలకు పేరు తంజావూరు సత్రాలు అని వినబడుతుంది. ఆకాలం నాటికి తంజావూరున్నూ తిరువాన్కూరున్నూ వకటే రాజ్యంగా వుండేవో యేమో? చరిత్రజ్ఞులకుగాని బాగా తెలియదు. యిప్పుడుకూడా ఆ సత్రాల్లో సామాన్య కుటుంబాలవారి మాటలావుండగా [illegible] రూపాయలకు లోపు జీతంగల వుద్యోగులు కూడా వచ్చి సకుటుంబంగా భోంచేసి వెళ్ళడమే ఆచారమని చెప్పుకోగా విన్నాను. అంతో యింతో ఒకిదాని వాసన వున్న వేంకటగిరిలో వున్న సత్రంలో ఆ వీథివాళ్ళొకనాడూ యీ వీథివాళ్ళొకనాడూగా గ్రామస్థులే తినడం నేను చూచి వున్నాను. కాశీలో యిప్పుడెలావుందో చెప్పలేనుగాని ఆ యీ మహారాజులున్నూ మరికొందరు సంపన్న గృహస్థులు కోటీశ్వరులున్నూ వేయించిన సత్రాల్లో వక పూట నిరాఘాటంగా భోజనం దొరకడం నేను స్వయంగానే యెరుగుదును. కొన్ని సత్రాల్లో "యింతమందికి మాత్రమే" అనే నియమం వుంది గాని కొన్నిటిలో ఆనియమంలేనేలేదు. అలాటి నియమంలేని సత్రాల్లో వకటి అన్నపూర్ణసత్రం. దీన్ని మహారాష్ట్ర ప్రభువు శ్రీమంతుడు వేయించినట్టు చెపుతారు. యిది పన్నెండుగంటలవేళ అన్నం పెట్టే సత్రం. రెండుగంటలప్రాంతంలో యిదేమాదిరిగా "సర్వమోకళా"గా పెట్టే సత్రం సింధ్యా సత్రం. రామనాథపురం మహారాజా సత్రం ఉదయం యెనిమిదీ తొమ్మిదీ మధ్యనే పెట్టేది. రాత్రిమాత్రం యేసత్రంలోనూ అన్నం పెట్టరు. ఆయీ సత్రాలుండబట్టే కాశీలో యితరదేశపు విద్యార్థులకు వక పూటేనా అన్నం దొరకడంవుంది కనక విద్యాభ్యాసం అనాదిగా జరుగుతూ వచ్చింది. ఆంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాట విద్యార్థులకు రాత్రికూడా మారోజుల్లో అన్నసదుపాయం వుండేది. యిప్పుడు ఆలాటి సదుపాయాలన్నీ క్రమంగా అంతరించినట్టు చెప్పుకుంటారు. సోమరిపోతు సత్రాలను గురించిన యితిహాసం నిజంగా జరిగేవుందో? లేక పుక్కిటి పురాణాల్లోనే చేరుతుందో నిశ్చయించడానికైతే అంతగా ఆధారంలేదుగాని లోకంలో నిర

తాన్నదానం చేసేవారి యిళ్ళను ''తంజావూరి సత్రిం'' అంటూ చెప్పడం యిప్పటికిన్నీ వినబడడంచేత యిందులోకొంతకల్పననువున్నప్పటికీ కొంతేనా యథార్థం వుండకపోదని నానమ్మకం. నిజమైన సోమరులెవరో తేల్చడాన్ని గూర్చిన యితిహాసంవంటిదే నిజంగా సంగీతం విని ఆనందించడం యెట్టిదో, వూరికే తల తిప్పడం యేలాటిదో? తేల్చడానిక్కూడా వకకథ చెప్పుకుంటారు. పనిలోపనిదాన్నికూడా వుదహరిస్తాను. యెవరేనాసంగీతం పాడేమగవాళ్లుగాని ఆఁడవాళ్ళుగాని సభలో పాడుతూవుంటే చాలామంది ఆ పాటలోవున్న సారం బాగా తమకు తెలిసినట్టు తల వూఁపుతూ ఆ సమీపంలో కూర్చోవడంకలదు. సోమరుల విషయంలో తంజావూరు మహారాజుక్కలిగినట్టే యీ తలత్రిప్పేవారినిగూర్చి యే మహారాజుకో సంశయము కలిగి మంత్రిని ప్రశ్నించేటప్పటికి మంత్రి వకవుపాయం చేసినట్టు చెప్పుకోవడం. ఆవుపాయం యేలాటిదంటే?....

"అయ్యా! యీవేళ సంగీతసభలో యెవరున్నా తలతిప్పఁగూడదు. నిశ్చలంగా వింటే అభ్యంతరంలేదు. తలతిప్పేయెడల వారిపేళ్ళు నోటుచేసుకొని తరువాత వారిని టుపాకితో కాల్చివేయడం జరుగుతుంది. కాఁబట్టి జాగర్త!'' అని ముందు చెప్పి సంగీతకచేరీ జరిగించారఁట! యిదివఱలో తలతిప్పేవారిలో నూటికి తొంబైతొమ్మండుగురు అసలు ఆ సభకు రానేలేదఁట! వచ్చిన వాళ్ళల్లోకూడా అందఱూనిర్జీవ ప్రతిమలలాగే కూర్చున్నారఁట! కాని యేకొందఱో అప్పుడుకూడా తలతిప్పడంమానలేదఁట! ప్రాణం పోతుందనే భయాన్నికూడా మఱచిపోయి సహజంగా కలిగే ఆనందాన్ని వెలిపుచ్చడంవల్ల నిజంగా సంగీతరసం తెలిసినవాళ్లు వీళ్ళే అనిన్నీ, తక్కినవాళ్ళు— ''గతానుగతికో లోకోనలోకః పారమార్థికః''. అనే తెగలో వాళ్ళే కాని నిజంగా గానం తెలిసినవాళ్లు కారనిన్నీ నిశ్చయించుకొన్నారఁట! ప్రతివిద్యలోనూకూడా అనుకరించేజనం చాలా వుంటుంది. తత్వం తెలిసినవాళ్లు మిక్కిలీ తక్కువగానే వుంటారు. యీ అనుకరణాన్నిగూర్చికూడా వక యితిహాసం మఱోవిషయంలో పెద్దలవల్ల విన్నాను. దాన్నికూడా సంగ్రహంగా వ్రాస్తాను. వక బ్రాహ్మఁడు యేవో

పుణ్యకాలంలో యేనదికో స్నానానికి వెళ్ళాఁడఁట! స్నానం చేయడానికి నదిలోకిదిగి వచ్చేలోపున తనజారీచెంబు యెవరైనా యెత్తుకుపోతారేమో! అనే అనుమానంచేత ఆవొడ్డుమీఁద వుండే యిసుక పోగుచేసి నతలింగాకారంగా తనజారీ లోపలభద్రపఱిచి యేర్పఱిచి స్నానానికి నదిలోకిదిగి యథాశాస్త్రంగా యావత్తున్నూ నెరవేర్చుకొని వొడ్డుమీఁదికివచ్చి చూచేటప్పటికి యెక్కడ చూచినా లింగాలే కనబడ్డాయఁట: కారణమేమిటంటే: యీయన విద్వాంసుఁడయి వుండడంచేత లింగంచేసి స్నానానికి దిగడాన్ని బట్టి యీపుణ్యకాలంలో యీలాచేయడం విధికాఁబోలు ననుకొని మఱికొందఱుకూడా లింగాకారాలు నిర్మించడానికి ఆరంభించేటప్పటికి, వారిని చూచివారూ, వారినిచూచి మఱికొందఱూ లింగాలు నిర్మించేటప్పటికి మొట్టమొదట ఆయన చేసిన లింగమేదో తెలియకపోవడంచేత ఆబ్రాహ్మఁడు యీ క్రింది శ్లోకం చెప్పినట్టు వినడం....

శ్లో॥ గతానుగతికో లోకో నలోకః పారమార్థికః
గోదామహానదీతీరే నష్టం మే తామ్రభాజనమ్.''*

దీని తాత్పర్యం, ''యెవఁడేనా యేపనేనాచేస్తే వాఁడు ఆపని యెందుకు చేశాఁడో ఆలోచించకుండా తానుకూడా ఆపనిని చేయడమేకాని యథార్థవిచారణ చేయడం లోకంలో కనపడదు. అందుచేత నిక్షేపంవంటి నారాగిచెంబు లేక జారీ వ్యర్థాగా పోయింది'' అని — దీనికి సంబంధించిందే యింకో యితిహాసం వుంది. ఒక బ్రాహ్మఁడు యింటిపట్టి భార్య ప్రతీరోజున్నూ పెసరపప్పే వండి తిండిపెడుతూవుంటే విసుగుపుట్టి పొరుగూరికి వెడితే ఆవూళ్ళోకూడా "ద్వై వాద్యా" ఆ రోజున పెసరపప్పే వండటం తటస్థించి-ది దేవతార్చన చేసుకొని సంచిలోకట్టి ఆపట్లాన్ని ఆ బ్రాహ్మణుఁడు వడ్డించిన ఆ విస్తరంటకు మూడు ప్రదక్షిణాలుచేసి భోజనానికి కూర్చునే టప్పటికి ఆయన పంక్తినివున్న మఱికొందఱు బ్రాహ్మలుకూడా అదేరీతిని ప్రదక్షిణాలకు ఆరంభించారఁట! అదిచూచి

---

* యీ శ్లోకంలో "ఏలామహానదీ" అనేపాఠం నేను విన్నాను. ఏలానది మహానదికాదని "గోదా" అని దిద్దినట్లు చదువరులు గమనించాలి.

ఆ బ్రాహ్మడు యేమండీ? మీయిళ్ళల్లోకూడా ప్రతిరోజున్నూ పెసరపప్పేనా? యేమిటి? అనిప్రశ్నించేటప్పటికి ఆ బ్రాహ్మలందఱూ వెలవెల పోయారఁట! ఇంకా యీవిషయమై యీలాటి కథలు మఱికొన్ని వున్నాయి. యింకోటిమాత్రం వుదహరించి యీవ్యాసాన్ని ముగిస్తాను. అప్పయ్యదీక్షితులవారు వకరోజున నదీతీరంలో సంధ్యావందనం చేసుకుంటూ వుండఁగా దైవవశాత్తూ కచ్చ జాఱిపోయిందఁట! గతానుగతికులుగా వుండే మఱికొంతమంది బ్రాహ్మణులుకూడా కచ్చవూడఁదీసికొని సంధ్యావందనానికి ఆరంభించారఁట! అన్నీనిజమైనవిగా వుండవుగాని యీలాటి కథలలో యేకొన్నో నిజమైనవికూడా వుంటాయి. "మహాజనో యేన గతస్స పంథాః" అనడంచేత సామాన్యులు గొప్పవారిఆచారాన్ని చట్టన అనుకరించడంతఱుచు అనుభూతం. అందుచేతే ఆచార్యపురుషులుగా వుండేవారు తమ వర్తనాన్ని చాలాభద్రంగా కాపాడుకుంటూ వుండాలని పెద్దలు చెపుతారు. యీవిషయము శ్రీకృష్ణభగవానులు గీతలలో వ్యాఖ్యానించే వున్నారు. మనం, ప్రస్తుతం ఆరంభించింది సోమరిసతా్రిలను గుఱించి. వకదానిలోనుంచి యింకోదానిలోకిన్నీ యింకోదానిలోనుంచి మఱోదానిలోకిన్నీ ప్రసక్తిసంక్రమించింది. పూర్వకాలంలో సోమరిపోతులనుకూడా పోషించేరాజు లుండేవారన్నమాట. యిప్పుడు మాత్రం అన్నిరాజ్యాల్లోనూ ఈసోమరిపోతుతనాన్ని పూర్తిగా నశింపచేయడానికి యత్నం జరుగుతూవుంది. బీదలలో యెవళ్ళో కాని సోమరులుగా వుండనే వుండరు. యిప్పుడు చేసేయత్నం ధనికులుకూడాసోమరులుగా వుండకుండావుండడానికే. రష్యాలో యీప్రయత్నం నెగ్గినట్టుచెప్పుకుంటారు. కొందఱేమో ఆదేశంలో అవలంబించిన సామ్య వాదంలోకూడా కొన్ని అతివ్యాప్త్యవ్యాప్తులు వచ్చి మళ్ళా మఱోమాదిరిగామార్చాలనే అభిప్రాయంకలుగుతూ వున్నట్టు చెప్పుకుంటారు. అందఱినీ సమానంగా వుంచడం భగవంతుని వుద్దేశమే అయితే కొందఱి నాలాగా కొందఱినీలాగా సృష్టిచేయడమే తటస్థించదేమో? దీన్నిబట్టి భగవదుద్దేశం యిందుకు అన్యథా వుందనుకోవాలి—"నానాగతి విధికృత సృష్టియంద కనపడునుగదా!" మన పండితులందఱూ యీసిద్ధాంతానికి కట్టుపడేవారే. పాశ్చాత్యులో—

“యత్నే కృతే యది న సిధ్యతి కోఽత్ర దోషః” అనే పంథాలో వారు-భగవంతుడున్నాడని నమ్ముతూవుంటారుగాని వారిపుద్దేశ్యాని కొద్దిగా భిన్నంగా పనిచేసి నెగ్గగల మనో ధైర్యం కలిగివుంటారు. మనవారో? యీవిషయంలో యేకారణంచేతైతేనేమి పూర్తిగా సోమరితనాన్ని వహిస్తారు—

శ్లో. “కనకశిఖరాయితాః ప్రాధాధిరాజ్యపదేస్థితాః
కతిచిదిహ జలంమన్యా భిక్షాంభ్రమంతి యదింధనే!
యదివదపహాం శ్రేయస్ దీనాన్పరే ఫల మంబు! ం
ద్వయమపి తప సౌరా లోకాన్పు యుద్భవతిరేకమోః”

యీశ్లోకముఖ్యతాత్పర్యం లోకంలో కొందరు పల్లకీ యెక్కేవానికి గాని మరికొందరు ఆ పల్లకీ మోయువానికిగాని భగవత్కటాక్షం వుండడమున్నా లేకపోవడమున్నా కారణం గాని స్వప్రయోజకత్వాప్రయోజకత్వాలు లేశమున్నూ కారణంగావు అని ప్రాజ్ఞులో? అప్రాజ్ఞులో? మన పూర్వులు అందరూ యేకవాక్యతగా పైసిద్ధాంతాన్ని ఆమోదిస్తారు. కొందరికి భగవత్కటాక్షం వుంది కొందరికి వుండదనే పక్షంలో దయామయుండైన భగవంతునికి వృథాగా పక్షపాతదోషం వస్తూవుంటుంది. ఆదోషనివారణార్థం వాళ్ళవాళ్ళ చేసుకున్న పుణ్య పాపకర్మలనుబట్టి భగవదనుగ్రహం వుండడమూ వుండక పోవడమూ కలుగుతుం దన్నారు, దీనిమించినవా శంకలయితే లేకపోలేవు గాని వున్నా యింకోమార్గంకంటె యీమార్గం కొంత కట్టుదిట్టంగా కనబడుతుంది. ధనధాన్యాల విషయంలో సామ్యవాదులు ఎంతటివారైనా యేదో రీతికి తేగలుగుతారేమో కాని తెల్వితేటలలో అందచందాలలో బలాబలాలలో యింకా యెన్నిటిలోనో తేలేరని వ్రాయనక్కరలేదు. యిది విషయాంతరం. సోమరిపోతులకు సత్రాలుపెట్టి సోమరితనాన్ని వృద్ధిపరిచిన నిర్వ్యాజ కరుణాశాలులకన్న దాన్ని నశింపచేయడానికి ప్రయత్నించేవారిని సర్వథా అభినందించడం యుక్తమే అని చెపుతూ దీన్ని ముగిస్తాను.

———

బ్రాహ్మణ శాఖలు

"భూమిన్ బ్రాహ్మణశాఖలం దొకటియై పొల్పొందు నెంతేని నారామద్రావిడశాఖ....భారద్వాజ గోత్రమ్మునన్"

"తనకుమాలిన ధర్మంలేదు" కనక ముందుగా మాశాఖపేరు చెప్పు కున్నాను. ఆయీ పద్యంలో "ఎంతేని నారామ" అనే దానిలోవున్న సంధినిగూర్చి ప్రస్తుతం అంతగా ప్రసక్తి లేకపోయినా అవకాశాన్నిబట్టి జిజ్ఞాసువుల కొఱకు వ్యాసాంతమందు కొంత చర్చిస్తాను. ద్రావిడ, ద్రమిడ అనే రూపాలు రెండూవున్నాయి గనక ఆశబ్దం శంకించవలసి వుండదు. ఆ యీ "బ్రాహ్మణశాఖలు" అవాంతరాలు కాక ముఖ్యమైనవి పది యేవో వ్యాసంలో—"ఆంధ్రద్రవిడ కర్ణాట మరాటా ఘూర్జరాస్తథా సారస్వతాః కాన్యకుబ్జా గౌడా ఉత్కల మైథిలాః"

ఆ యీశ్లోకం వుదాహరించినట్లే జ్ఞాపకం. యిందులో, తథా అనే రెండక్షరాలూ తప్ప తక్కినపదాలన్నీ "బ్రాహ్మణశాఖల" నామధేయాలు. వీట్లని రెండుగా విభజిస్తే పంచద్రావిళ్ళూ పంచగౌడలూ అని తేలుతుంది. గౌడలలోవుండే అవాంతరభేదాలు ఆదేశ వాస్తవ్యులకు తెలిసినట్లు తదితరు లకు తెలియవు కనక దానిజోలికి పోయేది లేదు. బాగా తెలియని విషయం పెట్టుకొని అపహాస్యాస్పదుణ్ణి కావడం కంటె తూష్ణీంభావమే యుక్తం యింకనల్లా-"పంచద్రావిళ్లు" మిగులుతారు. యిందులోకూడా అవాంత రంగావున్న ద్రావిడశాఖను గూర్చి దాక్షిణాత్యులకు తెలిసినట్లు మనకు తెలియదు.

"పంచద్రావిళ్ళు"లో అవాంతరంగా ద్రావిడులున్నట్లే-పంచగౌడలలో కూడా గౌడలున్నట్లు పయిశ్లోకం తెలుపుతూనే వుంది. సరే; మొదటివారిలో మైసూరుప్రాంతంలోవుండే కర్ణాటకులలోఉండే అవాంతరభేదాలుగాని మరా టులలోనూ ఘూర్జరులలోనూవుండే అవాంతరభేదాలుగాని మనకుబాగా తెలి యవు.కనకవారినికూడా వ్రాసేదిలేదు.ఆసందర్భాన్ని తెలిపే పుస్తకాలు కూడా వున్నట్లు గోచరింపదు. మహారాష్ట్రులు ఆయుధ జీవులన్నంత వఱకు పాణి

నియమాత్రింపల్ల గోచరిస్తుంది. దానికి రభ్యంగా కొంతకాలం దాపరా జ్యాన్ని పాలించారు — "పుట్టలో పుట్టి, మఖలో మాడింది" రాజ్యం యెప్పుడూ ఆయుధబలాన్ని పురస్కరించుకొని వుంటుంది. "వీరభోజ్యము సుమ్మీ రాజ్యము" "దెబ్బకు దెయ్యం జడుస్తుంది" ఇత్యాదులనుబట్టి పీడించే పిశాచాలుకూడా ఆయుధానికి జంకి పన్ను చెల్లిస్తాయన్నమాట. క్షత్రియులు విశేషించి వర్తకులేమో? వీరిలోహెచ్చుమిన్నట్లు వేరిందిన వారి పేర్లు శ్రుతంకావడంలేదు. వేంకటాధ్వరి — "కేచిత్ క్షత్రియకులప్రభవా మహదయవదాయానాం న మోహమహీః" (విశ్వగుణాదర్శం) అనువదించేది ఆయా బ్రాహ్మణులు ఐశ్వర్యసంపన్నులని సాక్షాత్కరింపచేయా బోధిస్తుంది.... "యత్రాస్త్రి త్రిస్త్రిగుణాః, యత్ర గుణాస్తత్ర సంపదః" అయితే వేంకటాధ్వరి యాత్తుదాతిని బోధించే క్షత్రియవాన్ని పరిమాణించడంచేత దాన్నిబట్టి కేవలం బ్రాహ్మణ పరం చేయడం సమంజసంకాదనే ఒక విషయం వున్నా, బ్రాహ్మణులతోపాటు యితరులకూడా ఐశ్వర్యసంపదలు కాకలేదనిస్తుంది. కాని అందరికంటే వచ్చే విప్రతిపత్తిలేదని చెప్పాలి. అయినా మనకు బాగా తెలియని విషయంలో యెవరో వ్రాశారనుదిగి, తెలిసీ తెలియని వ్యాఖ్యానించడం ఉపహాస్యాస్పదం కావడంకంటే యేమంటమా తెలిసిన విషయంలోనే కొంతవ్యాకరించడం సమంజసం కనక ప్రస్తుతం అట్టిది — "ఆంధ్రబ్రాహ్మణ జాతి" కనక దాన్ని గూర్చి తెలిసినంతలో కొంతవ్యాకరిస్తాను. యీమేము నివసించే దేశం ఆంధ్రదేశం కావడంచేత వచ్చిస్తుంటుంది. యిదేకాక తక్కిన ద్రవిడ,కర్ణాట, వగైరా పేర్లుకూడా విధో, యీదేశంగల బ్రాహ్మణులలో అవాంతరభేదాలు చాలావున్నాయి. (1) తెలగాణ్యులు (2) వెగినాట్లు (3) వెల్నాట్లు (4) కాసలనాట్లు (5) మురికి (ముఖ్యం. నానాటికి మురికినా పరిణమించింది.) నాట్లు, (6) కరణకమ్మలు వీరు వైదికులమని వ్యవహరించుకుంటారు. అన్యోన్యమూ వీరిలో వీరికి పంక్తిభోజనాలు (ఆహారాన్ని లకుతప్ప) కలవు. మంచవొత్తు (వివాహాలు) మాత్రం యేదేశ్వరోపాధ్యాయుల నాటినుండి లేదు. అంతకుపూర్వం వున్నట్లే కనిపించాలి. ఉపాధ్యాయులుగారి కొమార్తెకు విశ్వబ్రాహ్మణుడు భర్తగా (ప్రమాణంచేసి) ఉన్నట్టు

పడ్డాడనిన్నీ ఆ కారణంచేత శ్రుతిస్మృతి సందర్భంలేని యీ వివాహనిషేధం బ్రాహ్మలలో ఆచారంగా పరిణమించిందనిన్నీ చెప్పుకుంటారు. "ఏలేశ్వరో పాధ్యాయులు"గారు చాలా గొప్పవారని తోస్తుంది. ఆయన వెల్నాటిశాఖీయులే. ఆ యింటిపేరివారు ఆశాఖలో మొగల్తుర్తి గ్రామంలో నేడున్నూ వున్నారు. ఇతరత్రకూడా వుండివుంటారు. నాకు అక్షరాభ్యాసానంతరం (రెండో గురువులు) యేలేశ్వరపు శ్రీరామశాస్త్రుల్లుగారే. ఆయీ వంశీకులు వుపాధ్యాయులుగారి కొమార్తెకు ప్రమాదవశతః ఘటించిన "విశ్వబ్రాహ్మణ జామాతృకత్వం" కారణంగా ఆయీ శాఖవారికి వెలి (బహిష్కారం) వచ్చి తద్ద్వారా వీరువెలినాట్లుగా ఏర్పడి తుదకువెల్నాట్లుగా వ్యవహరింపబడుతూ వున్నారని వొక పుక్కిటి పురాణము శ్రుత మవుతుందిగాని అది యుక్తి సహము కాకపోవడముచేత అనాదరణీయము. యెవరో వృథా శాఖాభిమానులు "దురభిమాన గ్రహావేశ ధూమధూపితులు" కల్పించి వుంటారు. పాకనాడు, కాసలనాడు, వేగినాడువగైరా పేళ్ళవంటిదే యీవెలనాడున్నూ. వెలనాడు అనేది విదర్భదేశానికి నామాంతరమని వినికిడి వుంది. ఆదేశ వాసులు బ్రాహ్మణులు వెల్నాటివారు. అయితే ఆదేశంలో వసించే క్షత్రియాదులుకూడా వెల్నాట్లు కావద్దా? అనే శంక కవకాశం లేకపోదు. ఆశంక యితర నాడులకూ వుంది, "అ యం నిరుత్తరః పూర్వః పక్షః"—యేకారణమో? బ్రాహ్మణులకుమాత్రమే ఆయీ పేరు కలిగింది—యింతే యిప్పటికి చెప్పేసమాధానం. వెలనాటి చోడుడు అనేపేరుతో వొకరాజు వున్నట్టు దేనిలోనో చదివిన జ్ఞాపకం. ఆయీ ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో వుండే యావత్తు అవాంతరశాఖలూ వొక ప్రక్కా, వెల్నాటివా రొకప్రక్కా వుండేటట్లు విభజించి తూకం వేస్తే యింకా, వెల్నాటివారే మొగ్గుతారని తోస్తుంది. యీ శాఖ సంఖ్యాబాహుళ్యానికే కాదు, పూర్వం — "వేదశాస్త్రసంపత్తికే" కాదు, ఐశ్వర్యానికే కాదు, అన్నిటికీ ఆంధ్రబ్రాహ్మణశాఖలలో అగ్రగణ్యంగా కనపడుతుంది ఆఖరికి ఆంధ్ర కవిత్వానిక్కూడా నిన్నమొన్నటి నుంచి యీ శాఖకే, తిరుపతిశాస్త్రిగారివల్ల యెక్కువ గౌరవం కల్గింది. అతనిదే యీ వాక్యం—

"వెలనాటివారు గడించు వెల నాటిన వారు" అన్నారు తిరుపతిశాస్త్రి ఏదో సందర్భములో. యింకా కొందఱు వీరికో కప్పుతున్నారు. కాని "నఖలు సర్వోపి వక్రరాజః." అనేకకారణాలవల్ల వెల్నాటివారికి అగ్రతాంబూలం యివ్వవలసి వస్తుంది. ఆ శాఖలో — అ-బు-వే-లు మఱీ సుప్రసిద్ధులని గోదావరి జిల్లాలో చెప్పగా వినడం. అ అంటే అకెళ్ళవారు, బు అంటే బులుసు, వే అంటే వేదుల. యీ యింటి పేర్లవారు వేదశ్రౌతాలలో అందెవేసిన చేతులనిన్నీ, వీరు లేని యజ్ఞముంటూ వుండదనీ చెప్పుకోగా వినడం. "బులుసులేని యజ్ఞం" "బులుసులేని చద్దిను" అనే లోకోక్తి వ్యాపకంగా బులుసువారికే సమన్వయించేది సరేసరి. సర్వత్రా కాదు గాని కోనసీమలో మాత్రం అన్నివిధాలా "పెద్దద్రావిడ్లు" వెల్నాట్లకు తీసిపోరని చెప్పుతుంటారు. (యీ పెద్దద్రావిడ్లకు పేరూరు ద్రావిడ్లు అని నామాంతరం) యివన్నీ గతకాలపు మాటలు. యిటీవల అంతా రాజకీయ విద్యలోకి దిగారు. లోగడ, శాస్త్రి, అవధాని వగైరాల స్థానాన్ని రావు పదం ఆక్రమించింది. కాని యిప్పటికేనా విద్వత్తనాలు (వేదశాస్త్రాలు) కావలసివస్తే ఆ ప్రాంతంలోనే సమృద్ధిగా దొరుకుతాయి. పూర్వకాలంలో వేదశాస్త్రాలకు పేరు పడ్డ కుటుంబాలు కొన్ని, రాజకీయ విద్యలో కృషిచేసి దానిలో పేరుప్రతిష్ఠలు గడించడం అభినందనీయమే గాని, కొన్నికుటుంబాలు కాలమహిమచేత యేదీ లేకుండా, ఉంఛవృత్తిదారులుగా తయారవడం శోచనీయం.

"తేషాం నిందా న కర్తవ్యా యుగరూపాహి తే ద్విజాః" ఎవరో స్వాములవారు అప్పటికి పూర్వం పుష్కరకాలం నాడు చూచిన చూపునకూ, తాత్కాలికంగా చూచిన చూపునకూ, భేదం కొంత కనబడితేనే — "అహో పేరూరి దౌర్భాగ్యం వ్యాఘ్రాణాం సూకరాయితః" అన్నారని చెప్పుకుంటారుగదా! ఆస్వాములవారికి గ్రహాయుర్దాయం కాక యోగాయుర్దాయంపట్టి యిప్పుడు వచ్చిచూస్తే యేమనుకోవలసి వస్తుందో? అనిపిస్తుంది నాకు. ఇది గతజల సేతుబంధనం. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో సర్వవిధాలా వెల్నాటివారు అగ్రగణ్యులు. పేరూరి ద్రావిడ్లు లేదా పెద్దద్రా

విశ్వ యీ "ఈషదసమాప్తౌ కల్పప్ప్రత్యయః ఆయీ "కల్ప" తౌల్యాన్ని చెప్పేటప్పుడే ప్రత్యయంగాని, వేదాంగాన్ని చెప్పేటప్పుడు స్వతంత్రశబ్దమే (కల్పశ్చేతి షడంగానిచూ.) యీచర్య. 'చుం'ను గూర్చి వేతాకవ్యాసంలో విస్తరించడంచేత స్పృశించి విడుస్తున్నాను. అయితే యీరెండు శాఖలూ తప్ప యితరశాఖలు యెంచకూ పనికిరానివికావు. వాటిలోకూడా లోకోత్తరులైన పండితులు వుండేవారు.

(1) భాగవతుల హరిశాస్త్రుల్లుగారు (2) ఇంద్రగంటి విశ్వపతి శాస్త్రుల్లుగారు (3) కొవ్వూరు గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు (4) శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారు (5) ఆణివిళ్ళ వేంకటశాస్త్రుల్లుగారు (6) నడివింటి మంగళేశ్వరశాస్త్రుల్లుగారు (7) పుల్లేదక్షిణామూర్తి శాస్త్రుల్లుగారు (8) ఇంద్రగంటి గోపాలశాస్త్రుల్లుగారు (9) మంత్రివాది లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రుల్లుగారు.

ఈలా యేకరువుపెట్టవలసివస్తే వందలకొలదిగా పెరుగుతుంది. జాబితా గతించిన వికారివత్సరం చాలామంది పండితులను మాట దక్కించుకుంది గాని, లేని పక్షంలో యింకా యిప్పటికూడా చాలామంది వుండేవారే. ఆవికారి సం॥రంలో సప్తగ్రహకూటం తటస్థించింది. అది దేశానికి అనేకవిధాల అరిష్టాపాదకమని మాపరమ గురువులు, కొవ్వూరులో శాంతికి వుపక్రమించి చాలా పనిచేశారు. వారు ఆదీక్షలోనే పరమపదించారు—

"కలిమానం బొక యైదువేలరుగ నేకత్రిష్ఠ సప్తగ్రహ
మ్ములకున్ శాంతి యొనర్చుచున్ శ్రమలవమ్మున్ లేకయే బ్రహ్మముం
గలసెన్ బ్రహ్మగురూత్తముండు దశమీ కంజాప్తవారంబు నా
ద్య లసత్పక్షము కార్తికమ్మును వికార్యబ్దమ్మునుం గూడగన్"

జాబితాలో వుదహరించిన నామధేయాలన్నీ యితరశాఖల పండితులవే. వెల్నాటిశాఖ విస్తరించి వుండడంచేత వారిలోపండితసంఖ్య కూడా విస్తరించే వుండేది. యితరశాఖాసంఖ్యనుబట్టి పండితసంఖ్య యితరశాఖలలోనూ వుండేదన్నమాట. శాఖలన్నిటిలోనూ మా ఆరామ ద్రావిడశాఖ సంఖ్యలో చాలా తక్కువది. కవులూ, పండితులూ, యజ్ఞకర్తలు కూడా

యీశాఖలో చాలా చెప్పవేగాని, యక్షకర్తలుగా ఋత్విక్కులుగా ప్రచా రించే గ్రంథం అజీవిక్య అనేది శాకరపత్తి వాస్తవ్యులు ఆజీవిక్య మేంటి సోమయాజులుగారు రచించడంచేత ఋత్విక్కులలో వారిపేరు మెరుగని వారుండరు.

యీ సోమయాజులుగారు, అప్పరాయ యశశ్చంద్రోదయం అనే అలంకార గ్రంథంకూడా రచించారు. యీయనవిద్వత్వం అగ్రహారాలు చాలా సంపాదించింది. ఆయన వయస్సులో పెద్దాపుర సంస్థానంవారు ఓ అగ్రహారం యిస్తామంటగా మంత్రి పొణంకిపల్లి రామచంద్రుడుగారు చెడ గొట్టినట్టు చెప్పుకుంటారు. దానికి కారణం రామచంద్రుడుగారు సోమయా జులు గారిని విందుకు ఆహ్వానిస్తే యాజులుగారు అంగీకరించకపోవడమే. సోమయాజులువారు యిరువుల పండినవి యేలాగా లేదు. అందుకు దివానుగారికి కోపంరావేమ. "అయ్యా! మీరు చేసుకునే స్వయంపాకం, మాగృహంలో, మాపదార్థంలో చేసుకుంటే మాకులంతుష్టి. తద్వారా మా పెద్దలు తరిస్తారు మేమూ తరిస్తాం" అని ప్రార్థేయుడిచేసినా సోమ యాజులుగారు, దానిలో యేం లోపంవస్తుందో వైదికానికి? అనుకుంటూనే వు, హూం. సరేనునా, అని ధ్వనించేగా దిట్టబిగియడంచేత రామచంద్రుడు గారికివొళ్ళుమండి ఆయీ అపకారం చేసినట్లు చెప్పుకుంటారు. కత్తిపోటు కన్నా కలంపోటు మిన్నగా పనిచేస్తుందన్నమాట వారికే పుట్టదేమో. ఆయీ మాటను ప్రస్తుతగాథ వ్యాఖ్యానిస్తుంది. సోమయాజులుగారు రాజుగారి మీద, కంకణబంధం వాటోలుచు రచిస్తే దానికి రాజుగారు సంతసించి మీకేం కావాలి, కోరుకోవలసిందని అడిగారనిన్నీ, దానిమీద సోమయాజులు గారు వారి గ్రామం శాకరపత్తికి అతిసమీపంలో సరిహద్దానికి యాన్ను వొత్తునవున్న గౌతమీవసిష్ఠా మధ్యస్థం నారికెలమిల్లి గ్రామాన్ని అగ్ర హారంగా కోరారనిన్నీ, రాజుగారు దివానుగారిని పిలిపించి దానపట్టా వ్రాయవలసిం దనేటప్పటికి లోగడ జరిగిన విందుప్రసక్తి మనస్సులో వుండడంచేత మంత్రి రాజుగారితో—"అయ్యా నెలరోజులలో గొప్ప సూర్యగ్రహణం రానైవుంది, ఆ గ్రహణకాలంలో యీలాటి దానాలు

యివ్వడం కోటిగుణితంగా యీలాటి పండితులే సెలవిస్తారు కనక అప్పుడు మనం అక్కడికి వెళ్ళి ఆ వసిష్ఠలోనో, గౌతమిలోనో, స్నానంచేసి యీ దానంచేస్తే బాగుంటుందేమో? సోమయాజులుగారితో సంప్రతించవలసిం" దని కడు వినయవిధేయతలతో మనవిచేసేటప్పటికి, మంత్రిగారి మాట టక్కున టంకవేసినట్లాగ అతుక్కోవడంచేత "మహాబాగా వుందోయి రామచంద్రుడూ! నీమాట" అని రాజుగారు సమ్మతించి అప్పటికి ఆ ప్రయత్నం విరమించారనిన్నీ, పిమ్మట గ్రహణమైతే వచ్చింది, రాజుగారు స్నానానికి ఆప్రదేశానికి దయచేసి వెళ్ళివెళ్ళడంతోనే సోమయాజులుగారినైతే ఆహ్వానించడానికి యెవరినో పంపడంమట్టుకు జరిగింది; కాని అప్పటికి చాలా వృద్ధాప్యంలోవున్న సోమయాజులుగారు స్వర్గంలో-రంభగారి లోగిట్లో వున్నట్లు తెలిసి అన్నా యెంత మోసం జరిగింది అని రాజుగారు విచారిస్తూ — "అన్నా! రామచంద్రుడూ? పాపం మూటకట్టుకున్నావు గదా?" అని మృదువుగా మందలించా రనిన్నీ చెప్పుకోగా వినడం ఆ యీ వేంకటసోమయాజులుంగారే కూచిమంచి జగ్గకవిగారి చంద్రరేఖావిలాపంలో చంద్రరేఖకి తండ్రిగా అపలపింపబడ్డవారు జగ్గకవి వేంకట సోమయాజులు గారిముందు గడ్డిపోచగాకూడా మాఅడు. ఆయన వేదవేదాంగపారంగతుడు. పైగా సంస్కృతంలో మహాకవి. జగ్గకవి తెలుగు కవిత్వానికి కావలసినంత సంస్కృతపాండిత్యం వున్నవాడు. వీరిద్దరున్నూ యేటికొప్పాక జమీందార్లవద్ద తారసపడడంలో యేదో వైరకారణం కలిగివుండాలి. "యాచకో యాచకశ్శత్రుః" జమీందార్ల వద్ద జగ్గకవికి తా ననుకున్న లాభం లభించకపోవడంమాత్రం సత్యం. దానికి సోమయాజులుగారు కారకులో కారోగాని, జగ్గకవిగారికి సోమయాజులుగారే కారకులనే నిశ్చయం కలిగినట్లు విలాపంవల్ల గోచరిస్తుంది. ఆ కాలంలో సంస్కృతపండితులు, యద్వా కవులు, తెలుగు కవులను తోటకూరలోని పురుగులమాదిరిని చూడడం మాత్రం అప్పుడేకాదు యిప్పుడుకూడా సంస్కృతపండితులకూ కవులకూ తెలుగుకవులంటే చాలా యీసడింపే! యిట్టి యీసడింపు సోమయాజులుగారు, జగ్గకవి

గారిపట్ల కినపటిచే వుంటారు. విలాపంలో కొన్నివాక్యాలు యీ మర్మాన్ని వ్యాకరిస్తాయి.

(1) "పెద్దయేనుగుకాలంత........ఇట్టి సౌందర్యనిధి భువి బుట్ట జేసినట్టి తామరచూలి నేర్పుటయదెరమె? చాల జదివిన వేంకటశాస్త్రికైన"

(2) "తాయను భీతిఁ బొంద మగడా! యను సొమ్ములుదాచ్చు.... డా? యను........వేంకటశాస్త్రి నేఁడు రాఁ డా? యను వానికేమి వుఖుడా? యను నేగతి దేప్పఁడా యనున్"

ఆయీ వేంకటశాస్త్రిగారే వేంకటసోమయాజులుగారు. యీయన చేసిన యజ్ఞశాలలోనే రాజుగారు చంద్రరేఖతో మొదటి దర్శనం జరిగినట్లున్నూ, ఆ చంద్రరేఖ సోమయాజులుగారి సంతానమైనట్లున్నూ జగ్గకవిగారు కోపంకొద్దీ చాటువ్యాసాదివ్యాలు వాటించర వ్రాస్తే వ్రాశారు గాక ఆ బ్రాహ్మణపల్లె సోమయాజులుగారికి లాభించింది. యేమంటే, రాజుగారికి చంద్రరేఖ అనే వుంపుడుకత్తె వుంటే వుండుగాక, ఆమె వేంకటశాస్త్రిగారికి కూతురే అయ్యేగాక. రాజుగారికి మిత్రులూ, మేడలూ యెన్నో వుంటాయిగదా! ఆస్థితిలో యీ యజ్ఞశాలలోనే ప్రథమసమాగమ భాగ్యం కావలసివచ్చిందే? అనే విప్రతిపత్తి గోచరించి ఆయీ గాథ యావత్తూ కాకపోయినా, సోమయాజులుగారి చుట్టరికం చంద్రరేఖ తల్లివి వుండనే ఉంటువరకేనా అనుమానం వేయుతుంది.

చంద్రరేఖా విలాపంలో వున్న విషయం యేమైనా ఎన్నటిమేకాని రాజుగారికి చంద్రరేఖ వుంపుడుకత్తె అనే టంతవరకు యధార్థం కాక పోదు. జగ్గకవి అఖండ శివపూజా ధురంధరుడైన తిమ్మకవిగారికి సాక్షాత్తూ సోదరుడు. అట్టి సద్వంశీయుడు యీ అనుచితానికి దిగడం శోభస్కరం కాక పోదు. గాని, దానికి తగినంతకారణం లేక పోలేదు. రాజుగారు— జగ్గకవిని నౌకర్లచే కొట్టించినట్లు వినికిడి. మొదట రచించినది చంద్రి రేఖా విలాస మనిన్నీ, వేంకటశాస్త్రిగారి యీసడింపుల వల్ల ఆ కృతికి సత్కారం జరగలేదనిన్నీ, క్రమక్రమంగా ఆయీ వైషమ్యం యీ

విధంగా పరిణమించించవనిన్నీ వినికి. యిందులో యేకొంతో సత్యం కాకపోదు. నేను ఆయీ రాజుగారి గ్రామం నేటికి 48 సంవత్సరాల నాడు వెళ్ళి వున్నాను. రాజుగారి వంశీకులు నన్ను బాగా సత్కరించారు. మొదట రచించిన చంద్రరేఖావిలాసం యెక్కడేనా లభిస్తుందా? అని వారు ప్రశ్నించారు కూడాను. యింతకూ జగ్గకవిగారి కవితాధార చాలా ధారాళమయినదే కాని ఆయనకు నామరూపాలు కలిగించేది యే పుస్తకమూ లేదు.

(1) జగన్నాథమహాత్మ్యం (2) సుభద్రాపరిణయం—యీ రెండూ సోమదేవరాజీయంతోసహా మూడూ అచ్చుపడ్డాయి. చాలాకాలంనాడు నేను చూచాను. యీ విలాపం ముందఱ అవి దివిటీముందు దీపాలు. "పాపకృత్యేఽపి కీర్తిమ్" అన్న జాతకగ్రంథ శ్లోకానికి ఆయీ విలాపం ప్రథమోదాహరణం. కోపంమీద వ్రాసినవ్రాత కనక ఆవేశపూరితంగా నడిచింది. కొన్ని పద్యాలు చూస్తే ఆ కాలంలోకూడా, వైదికనియోగ కక్షలు వున్నట్లు తెల్లమవుతుంది. కొంచెం యీయనకు భోగినీదండకం (పోతనామాత్యప్రణీతం) మార్గదర్శకంగా వుంటుంది గానిదానిలో ఔచిత్యం వుంది దీనిలో అది బొత్తిగా లేదు. జగ్గకవిగారి తరవాత మళ్ళా యీ శతాబ్దంలో యీలాటి ఔచిత్య దూరంగా వ్రాసేకవి కవిత్వం వుంది. అది రచనవల్లనే లోకానికి గోచరిస్తుంది కనక పేరు వివరించవలసివుండదు. ఆ రచనకన్న జగ్గకవిది అనేకవేలరెట్లు నాణెంగావుంటుంది. యేదో ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా చాలాదూరం వచ్చాం. వేంకటకవిగారి స్వహస్తపాకనియమం తువకు అగ్రహారాన్ని ముట్టకుండా చేసిందన్నది పరమార్థం. వనిలో వని శ్రీ కూచిమంచి గోపాలకృష్ణమ్మగారు యీ స్వయం పాకస్థులను యేవిధంగా సమ్మానించేవారో? దాన్నికూడా చదువరుల వినోదార్థం టూకీగా వివరించి ప్రధానగాథలోకి వస్తాను.

గోపాలకృష్ణమ్మగారు చిన్న జమీందార్లని వినికి. బహుశః కోనసీమప్రాంతం పలివెల వీరి నివాసమై వుండాలి. వేదవేత్తలు, శాస్త్రకోవిదులు, కవులు వారి దర్శనానికి రావడంలో ఆశ్చర్యం వుండదు. వీరిలో

కొందఱు ఆహితాగ్నులు వుండకపోరు. వారిని ముందుగా గోపాలక్రిష్ణమ్మ గారు యీవిధంగా హెచ్చరించేవారట. అయ్యా తాము మాపంక్తిని భోంచేయరు కాబోలును, స్వయంపాకానికి యేర్పాటు చేయవలసెంవం టారా? అనేటప్పటికి చిత్తం అలాగే అని యీ ఆహితాగ్నులు సవిన యంగా తలవూపే వారనిన్నీ,తరువాత వారికి కావలసింది తవ్వెడో మానెడో బియ్యమూ,దానికిసరిపడ్డ పప్పూ,ఉప్పూ వగైరా అయినా పంపడంమాత్రం యే పాతిక ముప్ఫైవందికో సరిపడ్డంత పంపేవారనిన్నీ. అది చూచి వారు "అయ్యా యింతపదార్థం అవసరం ఉండదు" అని త్రిప్పివేయబోతూ వుండగా క్రిష్టమ్మగారు "అయ్యా, మీ స్వయంపాకంలోనే యీపేళ మేంకూడా భోంచేసి పునీతులం కావడానికి మాకు అభ్యనుజ్ఞ యిప్పించాలని అతి వినయంగా (అతి వినయం ధూర్తలక్షణం) కోరేవారనిన్నీ దానికి యీ ఛాందసులు యేమీ ప్రతి చెప్పలేక, ఆహితాగ్నులు వంటబ్రాహ్మ లుగా మారి భోజనానంతరం వారిచ్చే సంభావన పుచ్చుకొని ఆ యిందారు గారి యుక్తికి ఆశ్చర్యపడుచూ వెళ్ళేవారనిన్నీ చెప్పుకుంటారు. అయీ సంగతి యెన్నాళ్ళనాటిదోకాదు గాని నాపుట్టుకకు కొంచెం పూర్వపుదై వుంటుంది. కనక యెనభైయేళ్ళనాటిదై వుంటుంది. అయితే గోపాల క్రిష్ణమ్మగారు యీ విధంగా వీరిని సమ్మానమనే పేరుతో అవమానం చడం యెందుకు? అనే శంక ప్రతివారికి ఉత్థిరాకాంక్షగా కలుగుతుంది. ఆయన తాత్పర్యం యిది: ఆహితాగ్నులకు తగిన శుచిశుభ్రాలు లేని చోట, స్వహస్తపాకం చేసుకుంటారు సరే. మా యింట్లో యే విధమైన ఆచారలోపమూ లేదుగదా? వీరి కీ తెగనీలుగెందుకు? కనక వీరికిది ప్రాయశ్చిత్తంగా పరిణమించుగాక! అని కావచ్చును. యేమైనా క్రిష్టమ్మ గారి ఆతిథేయత్వం అభినందనీయంగాదు. దీనికి "వీరభద్రపళ్ళానికి హనుమత్పళ్ళెం"గా బులుసు వెంకట సోమయాజులుగారు వొకయుక్తిచేసి మృదువుగా మందలించినట్లు విన్నాను.

యెప్పుడో దైవికంగానో, లేక ప్రత్యేకించి పనిగట్టుకొని యిందు కోసమో, వెంకప్పసోమయాజులుగారు దయచేసేటప్పటికి యథాపూర్వం గానే సామగ్రి వెళ్ళేటప్పటికి స్వయంపాకం యేలాచేస్తే ప్రస్తుతానికి అను

కూరలన్నో, అలాగు "పచా మ్యన్నం చతుర్విధం"గా తయారుచేసి యింత పచ్చిపులుసుమాత్రం చేసి, కూరలు వారు పంపినా వాట్లజోలికి పోక దేవతార్చన ముగించి "అయ్యా! అభ్యవహారానికి దయచేయండి" అని జమీందారుగారిని ఆహ్వానించేటప్పటికి వారు దయచేశారు. సోమయాజులుగారు విస్తళ్ళలో పదార్థం వడ్డించారు: అది సరిగా వుడకలేను సరికదా, పైగా దాన్నిండా మసిబొగ్గులూ మట్టిబెడ్డలూ వగైరాలతో యేలా వుండాలో, చెప్పేదేమిటి? అలావుండేటప్పటికి జమీందారుగారు తెల్లబోయి "యేమి? సోమయాజులుగారూ యీలా వుంది? పోయి మండిందిగాదా? అయ్యో పాపం యీవేళ దీన్ని యేలా భోంచేస్తారు" అంటూ నిజమైన విచారంతోటే వుపచారవాక్యాలు పలికేటప్పటికి సోమయాజులుగారు యెఱిగుండి చేసిన కొంటెతనమేకనక నిర్వికారచిత్తంతో సగౌరవంగా సంబోధించి- "కాలే కడుపుకి మండేబూడిది" యిది మాకు నిత్యమూ జితపాటే. యెప్పుడోగాని మాకు యీ స్వహస్తపాకము తప్పదు. సుకుమారముగా వుండే మీరు కూడా నేడు యీ "తదన్నంతద్రసం" లోకి రావడమూ, మా కష్టసుఖాలు తెలుసు కోవడమూ వచ్చింది కదా? అని లజ్జిస్తున్నా ననేటప్పటికి జమీందారుగారు తాము చేసినపనికి చాలా పశ్చాత్తపించి యీలాటి మహర్షులపట్ల యేలావుండాలో యెఱిగివుండిన్నీ అపచారం చేశాంగదా? అని నొచ్చుకొని, క్షమాపణచెప్పి వారి ఆశీర్వచనాన్ని పొందినట్లు చెప్పగా వినడం. యిందులో యేకొంచెమో. యిటీవలి వారికల్పనైతే కావచ్చుగాని యావత్తూ కల్పన కాదు. యీ గోపాల కిష్ణమ్మగారికి పండితులతోటీ కవులతోటీ యెక్కువ పరిచయం వున్నట్టు అయీ స్వయంపాకగాథే కాదు, ఖలకర్ణ విషాయణం అనే ప్రబంధంకూడా సాక్ష్యమిస్తుంది. యీ పుస్తకం పేరు వినడమేకాని దీన్ని చూడలేదు. పన్నాల రామబ్రహ్మ శాస్త్రుల్లుగారు ఆయీ ప్రబంధం రచించారని మా విద్యార్థిదశలో వినికిడి. కవికర్ణరసాయనాన్నిపట్టి యీ పేరు పుట్టి వుంటుంది. యిది గోపాలకృష్ణమ్మగారిని దూషించేదిగా వుంటుందని పేరువల్ల గోచరిస్తూవుంది. కవికీ యీయనకీ యేవో కలహకారణం కలిగి వుండాలి.

అసలు తోవలోనుంచి వ్యాసం పటోతోవలోకి వచ్చి చాలా సేపయింది. శ్రీనాథమహాకవి "పాకనాటింటివాడవు" అన్నాడుగదా : వీరు నియోగులా ? వైదికులా ? అని ప్రశ్నించుకుంటే; ఆ పుస్తకంలోనే— "కమలనాభామాత్య చూడామణి" అని తనతాతగారికి వేసిన అమాత్య బిరుదం సంశయాన్ని తీర్చివేస్తుంది. ఆ యీ పాకనాటివారికే ప్రాఙ్నాటు వారనే నామాంతరంకూడా చరిత్ర చెపుతూ వుంది. వీరు వెల్నాటిమండలంలో కొంత విస్తరించి వున్నట్లు నావూహ. అయితేను వాళ్ళతోటే వీరి శాఖ చాలా తక్కువ సంఖ్య గలదే. వీరికీ వారికీ యిచ్చి పుచ్చుకోవడం యీనాడే కాదు, ఆ నాడూ వున్నాయనుకుంటాను. కంకంటి పాపరాజు గారు "విద్యావినోదు లార్వేలవారు" అంటూ వొక సీసపద్యం చక్కనిది వ్రాసి శాఖాసౌభాగ్యాన్ని వ్యాకరించి వున్నారు. (యీ పద్యం ఉత్తర రామాయణంలో చూ.) శ్రీనాథుడు తనశాఖనుగూర్చి వ్రాస్తే బాగుండేది. కాని వ్రాసినట్టులేదు. మేమైతే "తురగవిద్యా ధురంధరత గోటిలనైన దాటనేర్తురు పాకనాటివారు" అంటూ వొకసీసం రచించాంగాని ఆపాకనాటివారు (ఆయీ పద్యం శ్రీనివాసవిలాసంలో చూ.) గద్వాల, ఆత్మకూరు, ఆయీ సంస్థానాధిపతులైన రెడ్డిరాజులుగాని బ్రాహ్మణులుగాని- నా బాల్యగురువులు——వెల్నాటివారు అని వొక సీసం స్వశాఖా సౌభాగ్యాన్నిగూర్చి వ్రాసి వున్నారు. అది శ్రీకృష్ణభారతంలో వుంది. యిక్కడికి "ఆంధ్ర ద్రవిడ" అన్న శ్లోకంలో వున్న ఆంధ్రావాంతర భేదాలు తెలిసినంతలో వివరించినట్లయింది.

ద్రావిళ్ళలో పుదూరు ద్రావిళ్ళూ పుట్టగుంట ద్రావిళ్ళు అనే వారిని పేర్కొలేదు, గాని తక్కినవారినిగూర్చి తెలుగుదేశంలో వుండేవారిని పేర్కొన్నట్లే. యీ పుదూరు, పుట్టగుంట వారు నెల్లూరుప్రాంతంలో వున్నారు. చెన్నపురిలోనూ కనబడతారు. (1) వావిళ్ళవారు, (2) పసలువాడవారు, (3) వేదంవారు యీమొదలైన సుప్రసిద్ధులు ఆయీద్రావిళ్ళే. ఆయీ శాఖకు చెందినవిద్యార్థి—వేదం వేంకటేశ్వరశాస్త్రి నావద్ద కొన్నాళ్ళు చదువుకున్నాడు. చెన్నపురిలో తన బంధువులు కొందఱితో వస్తూ చూడ

టానికి వచ్చినపుడు సయితము విభూతిధారిగానే కనపడ్డాడు గాని, బంధువులు తిరుమణి తిరుచూర్ణ ధారులుగా వున్నారు. అప్పుడు ప్రశ్నించ లేదు గాని తరవాత అతణ్ణి యీవిషయమై ప్రశ్నించాను.

"యీప్రాంతంలో మాశాఖీయులు కొందఱు యీవిధంగా వుండడం ఆచార" మన్నాడు. కీ. శే. వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిల్లుగారు వగైరా మహామహులేకాదు, లౌకైకప్రసిద్ధులు అల్లాడివారు లోనైనవారుకూడా యీ శాఖవారే అని విన్నాను.

తుని మొదలుకొని బరహంపురందాకా దివిలిద్రావిళ్ళు అనే శాఖ వుంది. వీరు పేరూరిద్రావిళ్ళేకాని అన్యులు కారు. రజస్వలా వివాహం చేయడంవల్ల స్వశాఖనుండి విడిపోవలసి వచ్చిందని వినికిడి. ఆలాటి వివాహంయెందుకు చేశారో అన్యత్ర వ్యాఖ్యానించాను.

తూర్పున — పుట్టనంబులు అంటూ గంజాం డి. ప్రాంతంలో వొక శాఖ వుందనిన్నీ వారు చెప్పుకోవడం — ఆరామద్రావిళ్ళుగా చెప్పుకుంటారు గాని ఆరామద్రావిళ్ళు కారనిన్నీ మా శాఖీయులు తూర్పుదేశీయులు చెప్పగా విన్నాను. యెంతవఱకు సత్యమో కాని వీరు కోళ్ళను పెంచుతారని యెవరో చెప్పగా విన్నాను.

వీరిలోకూడా మంచి విద్వాంసు లున్నారు. వెల్నాటివారో, లేక పేరూరిద్రావిళ్ళో పీఠికన్యను వివాహంచేసుకున్నారని విన్నాను. కాని ఆ వివాహం సంఘసంస్కర్తలకు సంబంధించింది, (పునర్వివాహం) కావడంచేత తావన్మాత్రంవల్ల ఆశాఖకీ యీ శాఖకీ బాంధవ్యం నిరాఘాటమనడానికి వీలు కాదు, కుక్కుటములూ, పిల్లులూ, కుక్కలూ యీ మూడింటి పెంపకమూ——

'శ్వాన కుక్కుట మార్జాల షోషకస్యదినత్రయమ్
ఇహ జన్మని శూద్రత్వం చండాలఃకోటిజన్మసు.''

అనే ధర్మవచనాన్ని పట్టి నిషిద్ధమే అయినా, కోళ్ళను పెంచడం బ్రాహ్మలకు యెక్కువ దురాచారంగా పాటిస్తున్నారు. పిల్లులు బాహా

టంగా యింట్లో మనుషులతోపాటు యెంతటి శిష్టుల గృహాలైనాసరే గాలితో పాటు తిరుగుతూనే వుంటాయి. మడి గట్టుకొన్నప్పుడుకూడా వాట్లను ముట్టుకోవడం దుర్వారమే. అవి పదార్థాలను ముట్టుకుంటూనే వుంటాయి. బంగాళీల యిండ్లలో వీటికి మరీ చనువు. వారు మత్స్య భుక్కులు గనక, మత్స్యశేషాలు వారికి పనికిరానివాపతు వీట్లకు వుపయోగపడుతూ వుంటాయి. వారు కోళ్ళను పెంచుతారని వినలేదు. బంగాళీలు తమ పిల్లలతోపాటుగా పిల్లులను ప్రేమించి వాట్లకు తమసిరి ననుసరించి ఆభరణాలుకూడా అలంకరిస్తారని వినడం. కుక్కలను శిష్టులు పెంచరుగాని బాగా నాగరీకం ముదిరిన బ్రహ్మబంధువులు పెంచుతూనే వున్నారు. వీరేనా కోళ్ళను పెంచరు, మొత్తం త్వరలో శూద్రత్వం సంపాదించుకోవాలంటే యీ యిండియన్ గడియారాలని పెంచడమే మంచి వుపాయం. ప్రస్తుతకాలంలో నాన్‌బ్రామిన్సుతనం నౌకరీ సంపాదనకు సాధనం గనక బ్రాహ్మలు దీన్ని అవలంబిస్తే పై అధికార్లు గౌరవిస్తారేమో? బ్రాహ్మలు యెందఱో పాపం! యీ దిక్కుమాలినకులంలో యెందుకుపుట్టవలసి వచ్చిందో అని విచారించేవారున్నారు. పూర్వం దేనికి దేనికి గౌరవమో, యిప్పుడు దానికి దానికి అది లేదు. వెధవ పొట్టకోసం యెంతటి అనౌచిత్యానికైనా సరే సర్వులూ ఆలాయపడే కాలందాపరించింది. శాంతం పాపం! ప్రకృతమనుసరామః. కోళ్ళను పెంచడంవల్ల బ్రాహ్మణ్యానికి వచ్చే హాని యెక్కువది అని తేలింది. శాస్త్రంకంటె కొన్నివిషయాలలో ఆచారం ప్రబలంగా కనపడుతుంది.

"తాల హింతాల ఖర్జూర నారికేళ మధుద్రుమాః
ఏషాం ఫలాని భోజ్యాని న మద్యంతు కదాచన."

అని వాకాయన చదివి తాటిముంజలు తినడానికి అభ్యంతరం లేదన్నారు. శ్లోకం యాజ్ఞవల్క్యస్మృతిలోని దన్నారు. దేవతానివేదనకు కొబ్బరికాయ ఖర్జూరం యిప్పపువ్వు యివి వాడినట్లు తాటిపండుగాని, యీతపళ్లుగాని వాడరు. కొబ్బరికాయనీళ్ళు శివునికి అభిషేకం చేస్తారు, తాగుతారు కాని కొబ్బరికల్లు నిషిద్ధమే. యీలా విచారణ చేసినకొద్దీ శాస్త్రానికీ,

ఆచారానికీ వున్న తేడాపాడాలు కనపడతాయి. కోళ్ళనిపెంచడంచేత పుట్ట నంబులకూ, మాఆరామద్రావిడానికీ బాంధవ్యం లేకపోయిందనే(యీకుక్కుట పోషణ కల్పితమో, యథార్థమో విచారించాలి.) ప్రసక్తిలో యితర విషయం కొంత నడిచింది. ఆయీ నంబులుకూడా ఆంధ్రబ్రాహ్మణ జాతీయులే.

యిక శివార్చకులూ వైఖానసులూ ఆయీ రెండుశాఖలవారూకూడా ఆంధ్రులలో అంతర్భవించే బ్రాహ్మణులే. ఒకరికి ఆగమం ప్రమాణం; వేరొకరికి ప్రత్యేకించి సూత్రము (ఆపస్తంబాదికం కాక వుంది. దానికి కర్త-విఖనోఋషి.) యీ యిరుతెగలవారూ విగ్రహారాధనకు ప్రధానులు. సగుణోపాసకులు. విష్ణువు నారాధించడమూ, తిరుమణి తిరుచూర్ణ ధారణమూ యివిరెండున్నూ శ్రీవైష్ణవులతోపాటే వైఖానసులకి; తక్కిన సందర్భాలలో కలవదు—"యెవరికి వారే యమునాతీరే" వీరికి కంచపొత్తుకుగాని, మంచపొత్తుకుగాని స్వశాఖేగాని అనుకూలించేది మరొకటిలేదు. వీరుతప్త చక్రాంకణం అంగీకరించరు. గర్భస్థశిశువుకు చూలాలిగర్భంమీద తిరుమణితో ఆయీ సంస్కారం కొందఱు శిష్టులు నెఱవేర్చడం కలదు. వీరు గర్భవైష్ణవులని శ్రీనివాసస్మృతిలో వుంది. అహమేవ గురుస్తేషాం గర్భవైష్ణవ జన్మనామ్—శివార్చకులు శివభక్తులే కాని లింగధారణం అంగీకరించరు. ఆదిశైవులమంటారు. అంటే ఆరాధ్యశైవులకంటే ప్రాచీనులైన శైవులన్నమాట. వైఖానసుల వైష్ణవంకూడా వీరి శైవంవంటిదే కాని, ఆదిపదంచేర్చి వారు వ్యవహరించుకోవడంలేదు. వీరికి పొత్తు స్వశాఖీయులతోమాత్రమే. దక్షిణదేశంలో అందులోనూ — చిదంబర క్షేత్రంలో వీరిశాఖ విస్తరించి వుండడమే కాకుండా, వుద్దూలమైన పండితులుకూడా వున్నట్టు వినికిడి. వీరిని దీక్షితులంటారనిన్నీ, వీరి వర్తన ఆపేరుకు తగినట్టుగా వుంటుందనీ చెప్పగావిన్నాను యీదేశంలోకూడా వీరిలో ఆగమాలు తెలిసిన పండితులు కొందఱువున్నారు. యిక్కడికి ఆంధ్రదేశస్థులలో ఉండే అవాంతరబ్రాహ్మణులనుగూర్చి సంగ్రహంగా తెల్పినట్లయింది.

సత్యాషాఢశాఖీయులు మిక్కిలి విరళంగా తెలుగుదేశంలో యేలూరుప్రాంతంలో కనపడతారు. అసలు వీరు యేడుగోత్రాల మాత్రమే వుండేవారనిన్నీ యిటీవల రెండుగోత్రాలవారు నిస్సంతతిపడంవల్ల నేడు అయిదుగోత్రాలవారే వున్నారనిన్నీ ఆకారణంచేత వివాహాదులు కష్టసాధ్యం కావలసివచ్చిందనిన్నీ ఆచిక్కు తొలగడానికి తెలగాణ్యశాఖవారిని కోరితే వారు వీరిని కలుపుకొన్నారనిన్నీ వినికిడి మాత్రమేకాదు. నేను స్వయంగా ఆయీ శాఖాద్వితయానికి జరిగిన వివాహం కీ॥ శే॥ లు కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రులుగారింట చూచి వున్నాను. ఆయీ శాఖలో యితర శాఖలో యెక్కడోగాని లేని - 'సప్తార్షేయప్రవరలు' కూడా వున్నాయి. మాలో తి॥ శా॥ కి బాల్యగురువులు కీ॥ శే॥ లు శ్రీబూర్ల సుబ్బారాయుడుగారు యీశాఖీయులే. నాశిష్యవర్గంలో ప్రధానులలో వొకడుగా గణింపదగిన చి॥ మంచావజ్ఝల సీతారామశాస్త్రి యీసత్యాషాఢ శాఖీయుడేకాని, ఇతడు జన్మతః తెలగాణ్యుడై సత్యాషాఢ శాఖవారికి దత్తుడయినాడు. ధపతు.

యికనల్లా వెల్నాటిపూజార్లు తప్ప అవాంతరబ్రాహ్మణశాఖలన్నీ అంతో యింతో (ఆంధ్రదేశంలోని) వ్యాకరించినట్లుంటు. యేరాజుల కాలంలోనో యేడుగోత్రాలవారు వెల్నాట్లు శివార్చన చేయడానికై అంగీకరించి కేటాయింపబడడంచేత తక్కినశాఖవారు వారితో యౌనసంబంధం మానుకొన్నట్లు కనబడుతుంది. భోజన ప్రతిభోజనాలు (శిష్టులవినా) యితరశాఖలతో జరుగుతూనేవున్నాయి. భగవంతుణ్ణి పూజించడం పరమోత్కృష్టమైన కార్యమే అయినా అది ప్రతిఫలశూన్యంగా వుండాలి కాని. అన్యథాగా అయితే దానికి గౌరవం లేకపోవడమేకాక, దేవలకత్వాన్ని సంఘటిస్తుందనిన్నీ ఆ దేవలకత్వం పాంక్తేయత్వానికి భంజకమనిన్నీ ధర్మశాస్త్రకర్తలు ఋషిపుంగవులు నిర్వచించి వున్నారు.

యిక నల్లామిగిలినవారు ఆంధ్రదేశీయులలో (1) విశ్వబ్రాహ్మలు (2) దేవబ్రాహ్మలు, (3) కళింగబ్రాహ్మలు— యీ మూడు తెగలవారూ కనపడతారు. వీరిలో నెంబరు వన్‌వారు కృష్ణా. గోదావరి గు...

మండలవాస్తవ్యులు. యావన్మందీ ఆహార విషయంలోనూ సదాచార సంపత్తిలోనూ బ్రాహ్మణులతోపాటుగానే వుంటారు. వారిలో వారికే యెన్నో సందర్భాలు కుదిరితేనేగాని పంక్తిభోజనాలు సందర్భించనప్పుడు యితరులతో సందర్భించవని వ్రాయవలసి యుండదు. రెండో నెంబరు వారిలో యెవరోతప్ప తక్కినవారు మత్స్యభుక్కులేకాక మాంసభుక్కులు కూడా అని చెప్పగావినడం. మూడోనెంబరువారు తూర్పున సికాకుళం ప్రాంతంలోవున్నారు. వీరి బ్రాహ్మణ్యాన్ని గురించి మనకు బాగా తెలియదు, వోఢ్రబ్రాహ్మణ్యానికి సంబంధించి వీరి ఆచారాలు వుంటాయని తోస్తుంది. యిక్కడికి, శ్లోకములో వున్న వొకటి రెండు నెంబర్లను గూర్చి యే కొంచెమో వ్యాకరించినట్లయింది.

యిక కర్ణాటకులనుగూర్చి వ్రాయాలి. వీరందఱూ ద్వైతమతస్థులు. మాధ్వు లని వీరికి నామాంతరం, వీరిలోనూ వైదీకులున్నారు. వారు ఆచార్యపదంతో వ్యవహరింపబడతారు. లౌకికులు పంతులు పదంతో వ్యవహరింపబడతారు. బ్రాహ్మణజాతిలో మొట్టమొదట లౌకికోద్యోగాలలో ప్రవేశించినవారు వీరే. వ్యాపారులు అనేపేరు వీరికి ఆకారణం చేతనే వచ్చి వుంటుంది. వీరికి అద్వైతులంటే చాలాద్వేషం. అది మతవిషయంలోనే. యితరత్ర వారూ వీరూ సమేకంగానే వుంటారు. చాలా భాగం లౌకికులే కావడంచేత యేమాత్రం వైదికవిద్యాప్రవేశం వున్నా ఆవ్యక్తికి వీరిచ్చే గౌరవం అపారం.

" అజ్ఞవీ త్పురాణగాథ " వీరు పూజించే స్వశాఖాపండితులను గూర్చి ప్రతిపక్షులైన స్మార్తపండితులు కల్పించిందే, వీరిలో యితర శాస్త్రాలకన్నా తర్క శాస్త్రం చదివిన విద్వాంసు లధికంగా వుంటారు. వీరి వేదాంతం చాలా భాగం ఆశాస్త్రాన్ని పురస్కరించుకొని వుంటుంది. జగత్ప్రసిద్ధులగు భీమాచార్యులవారు ఈ శాఖీయులే.

వీరిలో అవాంతరభేదాలు నాకు బాగా తెలియవుగాని లోకైకప్రసిద తార్కికులు కీ॥ శే॥లు శ్రీకర్ణాట సీతారామశాస్త్రుల్లుగారుకూడా యీ శాఖలో

అవాంతరీయులే కావాలి. వీరిలో స్మార్తులలో మాదిరిగా గ్రామపురోహితులు లౌకైనవారు లేకపోలేదుగాని బాహుళ్యంమీద లౌకికులే హెచ్చు. పంతుల పఠాణీవేషాలు అనే పాత్రద్వయంలో వున్నపంతులు యీశాఖవారే. బ్రాహ్మణులు నాగరికం ముదిరితే వుండే విశేషాలు ఆవేషాలవల్ల సుళువుగా బోధపడతాయి. హస్యాన్ని నికృష్టంగా చూస్తారు. గాని, నీతిని బోధించడానికి నవరసాలలో దాన్ని పోలిన రసం లేనే లేదంటాను నన్నడిగితే. వీరికి మాధ్వనామం మతగురువునుబట్టి వచ్చినదని తెల్పేది.

యికవైష్ణవులనుగూర్చి తప్ప తక్కిన మన దేశపు బ్రాహ్మణశాఖలని గూర్చి వ్రాసినట్లయింది. వీరిలో అవాంతరభేదాలు చాలావున్నాయి. అవన్నీ వివరించవలసివస్తేచాలాగ్రంథం పెరుగుతుంది. ముఖ్యంగా రెండు భేదాలు అందఱికీ తెలిసినవున్నాయి. (1) తెంగలై, (2) వడగలై—అని రెండుతెగలుగా విభజిస్తేచాలు. మతవిషయంలో అనగా ముక్తివిషయంలో కూడా యీ రెండు తెగలవారికీ భేదం సరేసరి, బొట్టులోకూడా యెక్కించిద్భేదం వుంది. ఆయీ భేదం యితరులకు అనావశ్యకంగా తోస్తుందిగాని అసలువారికి ఆయీభేదం చాలా అయుపుపట్టు. వడగలైలు పాదం లేని బొట్టు ధరిస్తారు. తెంగలైలు పాదంతో ధరిస్తారు. పాదం అంటే కనుబొమ్మలమధ్యను దాటి ముక్కుమీదికి రావడం. కాంచిలో ఆయీ రెండు తెగలవారూ కూడా వున్నారు. వరదరాజస్వామికూడా ఆయీ భేదానికి గుఱిచేస్తూ వుంటారని వినడం. అంతేకాదు యీ నామం కోర్టులదాకా వెళ్ళించడం కూడా చేస్తుందిట. వీరిలో వీరికి దక్షిణాదిని యిచ్చిపుచ్చుకోవడం వుంది. కాని అల్లుడిబొట్టు అల్లుడిదే; మామగారి బొట్టు మామగారిదే. నేడు కమ్యూనిష్టులూ, కాంగ్రెసువారూ యేలాగో, వీరూ వారూ అలాగే గమ్యస్థానం వొకటే అయినా సికపట్లకు లోనవుతూ వుంటారు. వడగలైవారు వేదానికి స్మార్తులిచ్చినంత గౌరవాన్ని యిస్తారు. అనగా యజ్ఞ యాగాదులు పిష్టపశువుతో కాకుండా ప్రత్యక్షపశువుతోనే చేస్తారు. గత భర్తృకలైన స్త్రీలకు శిరోముండనం వుంది. తెంగలైవారికి యీరెండూ

లేవు. యజ్ఞమంటూ యెవరూచేసినట్లు లేదు. కేవల భక్తికే ప్రాధాన్యం యిస్తారు. మతకర్తయూ, భాష్యకర్తయూ అయిన శ్రీరామానుజులవారు తెళహాలే అని వీరు చెపుతారు. వారు వళహావారే అని వారంటారు. రామానుజులతరువాత మళ్ళా రామానుజులంతో అంతకెక్కువో అని వారే కాక యితరమతస్థులుకూడా విశ్వసించదగిన వేదాంతదేశికులు వళహాలే. మహాకవీ యాగకర్తా అయిన వేంకటాధ్వరి వళహే. తెళహాలు ద్రావిడ వేదానికిచ్చినంత గౌరవం ఋగ్యజురాది వేదాల కివ్వరు. వళహాలు యించుమించు ఋగ్యజురాదులవిషయంలో స్మార్తులే కాని ద్రావిడవేదాన్నికూడా గౌరవిస్తారు. ద్వైతులకు కన్నడం రాకపోవడం గౌరవభంజకమైనట్లే వీరికి అఱవం రాకపోవడంకూడా డిటో. వీధిలో దేశభాష మాట్లాడినా యింట్లో లేదా వంటయింట్లోనేనా అఱవం మాట్లాడేవారు చాలా ప్రశస్తమైనవారుగా అంగీకరింపబడతారు. దీనిక్కారణం భగవత్కాలక్షేపానికి వుపయోగపడే తాత్వికగ్రంథం (ఉపనిషత్సారం) యావత్తూ ఆళ్వారులు అఱవంలో అనువదించడమే. యెన్నివేదాలువచ్చినా నాలుగు పాశురాలేనా రాకపోతే ఆ వ్యక్తికి, గౌరవం లేదన్నమాటే. వేదం వచ్చినవారు వళహాలలో నూటికొకరేనా ఉంటారుగాని తెళహాలలలో వుంటారో? లేదో? పుస్తకాపేక్షే. దివ్యదేశాలలో స్వస్తికి వుపయోగించేది ద్రావిడ వేదమే కాని, ఋగ్యజురాదికం కాదు. వారు స్వమతేతరులయిన అద్వైతులను దివ్యదేశాలలో చాలా నికృష్టంగా చూస్తారు. వీరు కూడా వారిని అదేవిధంగా చూడాలనుకున్నా వారు వీరికి చిక్కరు. వారు శివాలయంలోకి యెన్నడూ రానే రారని వ్రాయనక్కఱలేదు. వీరు మానవులందఱినీ తరింపజేయడానికి అవతరించినట్లు విశ్వసించడానికిశిష్య సంచారమే సాక్ష్య మిస్తుంది గాని, అది నానాటికి యేదో విధంగా పరిణమించి ప్రకృతం కొనవూపిరితో కూడా వుందనడానికి ధైర్యంలేదు. అద్వైతులకన్నా ద్వైతులకన్నా వీరు నిమ్నజాతులకు తరణోపాయం చూపడంలో వుదారులు. ఆళ్వారులలో కొందఱు అంత్యజులే వున్నారు. వీరిలో యతీశ్వరు లున్నారు. (రామానుజులవారు యతిరాజులే కదా?)

కాని, అద్వైతసన్న్యాసానికీ, వీరి సన్న్యాసానికీ యేతాం పెట్టుగా వుంటుంది. యితరమతస్థులు (స్మార్తులు వగైరా) చట్టిన పాశ్చాత్యనాగరికతకు లొంగి మాటినా, వీరుమాత్రం మతచిహ్నాలింకా పరిత్యజించలేదనేది చాలా అభినందనీయం. క్రాఫింగు వగైరాలు వీరిలో నూటికి 99 మందికి లేదనే చెప్పవచ్చు. పాండిత్యాన్ని వేషంచేసి భూషించడం వీరికి తెలిసినట్లు యితరులకు తెలియనే తెలియదు. యితరులలో పాండిత్యం హెచ్చిన కొద్దీ వేషం తగ్గుతూంది వీరిలో వేషమూ హెచ్చుతుంది.

శ్రీమాన్ పరవస్తు రంగాచార్య లయ్యవార్లంగారు విజయనగర సంస్థానానికి ఆయీ కారణం చేతనే వెళ్లలేదని మా పరమగురువులవల్ల విన్నాను. కొంచెం వివరిస్తాను: అయ్యవార్లంగారు కోటలోకి సవారీమీద వెళ్ళడమూ, ద్వారం దాటిన పిమ్మట సవారీ దిగి పావుకోళ్ళతో సభాస్థానం దాకా వెళ్ళడమూ సభలో వారి స్వంత చిత్రాసనంమీద కూర్చుండడం ఆచారం. మహారాజావారు సవారీ మర్యాదను అంగీకరించారుగాని రక్షలకు దానికి అంగీకరించలేదు. కారణం యేమిటంటే: అది వారి ఆస్థానపండితులకు అవమానకర మన్నారు. ఆలాగయితే మీ సంస్థానానికి మేము రానే రా మన్నారు (తృణీకృత బ్రహ్మపురందరులు) ఆచార్లుగారు. మహారాజావారు మీచిత్తం అని వూరుకున్నారు. యివన్నీ యిప్పటివారికి యేదో విధంగా కనపడతాయి. యించుమించుగ తర్కాలకు సంబంధించిన మర్యాదలవంటివే యివి. యిప్పుడు దొడ్డితుడిచే వ్యక్తికూడా గారు పదం చేర్చి తగులుస్తూ వున్నాం. ఆలా తగల్చక పోతేనో? "డిఫమేషన్" దావాలయిందన్న మాటే.

యేదో స్వల్పంగా వ్రాయడానికి ఆరంభించి అవాంతరసందర్భాల వల్ల కొంత పెరిగి పెద్ద దయింది. యెన్నో సంగతి సందర్భాలు యింకా వ్రాయవలసినవి వున్నాయిగాని వోపిక లేక యింతతో ముగిస్తున్నాను.

యెనీమావల్ల కడుపు తేలికపడ్డట్టే సినీమావల్ల యిల్లు తేలికపడుతుంది

సినీమాపేరు వినబడడం ప్రారంభమై మూడు పుష్కరాలు దాటిందనుకుంటాను. అంతకు పూర్వం యివి లేకపోలేదుగాని "తోలుబొమ్మలు" అనే పేరుతో వున్నాయి. 10 గాని, 5 గాని రూపాయిలిస్తే రామాయణమో? భారతమో ? (అంతా కాదు) ప్రధానభాగం వినికి చేసేవారు. వొంటెద్దుబళ్లు తుట్టతుదకు మోటార్లుగా మారినట్లే నాగరికత హెచ్చిన కొలదిని ఆ తోలుబొమ్మలు యీవిధంగా – అంటే "సినీమాల"గా మారిపోయి లోకానికి ఉపకారమో, అపకారమో చేస్తూన్నాయి. మొట్టమొదట ప్రసిద్ధమైన పట్నాలలో యేవొకటో వుండేవి ప్రదర్శించే హాలు; అప్పటికి వట్టిబొమ్మలే కనబడేవి అభినయంకూడా కనపడేది. వాక్కులేదు. అందుచే యింతగా జనం విరగబడేవారుకారు. చిన్నతనంలో నేను "తోలుబొమ్మలాటలు" చాలా చూచినవాణ్ణే అవడంచేత "అదే యిది" అనే ఉపేక్షాబుద్ధి కలగడంచేత ఆయీ ఆటకు వెళ్ళడమందు యిచ్ఛకలిగిందేకాదు. ఆ స్థితిలో యెవరో బలవంతపెట్టి తీసుకువెళ్ళి కూర్చోపెట్టడం జరిగిందిగాని, నాకేమీ విశేషించి గౌరవం కలగలేదు. తరువాత చాలారోజులకు అనగా యిప్పటికి సుమారు పన్నెండేండ్లనాడు, క్రొత్తగా మాట్లాడేసినీమా వచ్చిందనిచెప్పి ఆసినీమా యజమానిగారు నన్ను బలవంతంచేసి తీసుకువెళ్ళి కూర్చోపెట్టడం జరిగింది. కాని నాకేమోగాని విశేషాదరం కలుగనేలేదు. యీమహాప్రపంచంలో సర్వులూ భార్యలతో (ఘోషాకూడా త్యజించి) పిల్లలతో పిల్లులతోకూడా (కొందఱు యింటికి తాళంపెట్టికూడా అన్నమాట) వెళ్ళిచూచి ఆదరిస్తూవుంటే నా బోటికి దానియందు ఆదరం కలక్కపోతే అది గణనీయంకాదు. కాని అంతోయింతో విద్యాప్రవేశం వున్న నన్ను ఆయీ సినీమా యెందుకు ఆకర్షించలేకపోయిందో ? సుంత విచార్యం కాకపోలేదు! దీన్నియిలా వుంచుదాం. ఆ యీ విషయంలో నేను కనిపెట్టింది కొత్తవిషయం వొకటి వుంది, యెప్పటికప్పుడు యేవో క్రొత్త

నాటకం కల్పించడమనేది సామాన్యంకాదు. యిప్పటికి కొన్ని వందలేనా కల్పింపబడి వున్నాయి యీబాపతునాటకాలు. రోజు 1కి మూడు ఆటలు వేసినా పట్నం 1 కి పది సినిమాశాలలు వున్నా అన్నింటికీ అన్నిఆటలకి సమృద్ధిగా "ఆడియన్సు" వెళుతూనే వున్నారు. పైగా టిక్కెట్టు దొరక్క తిరిగివచ్చేప్రజ కనపడడం చేత యీ"సినిమాల గౌరవాన్ని" వ్యక్తపరుస్తూ వుంది. కృష్ణా పత్రిక యెంతో అవశ్యకమైన విషయమైతే తప్ప ప్రచురించ దని వినడం. ఆయీ విషయం తరుచుగా ఆ పత్రిక ప్రచురించి విమర్శిస్తూ వుంటుంది. అట్టి విచిత్రమైన విషయంలో నాకేమో బుద్ధి పనిచెయ్యనే లేదు. మా చిరంజీవులు అప్పుడప్పుడు దీని ప్రాశస్త్యాన్ని గూర్చి ప్రశంగించి ప్రశంసిస్తూంటారు. అయినాసరే నా బుద్ధి మామూలుగానే వుంది. యిది పలువురు స్త్రీలకు (ఆటపాటల నేర్పున్నవారికన్నమాట) పురుషులకు విపరీతంగా ధనం పంచిపెడుతూవుంది. యెందరో దీనివల్ల లాభం పొందుతూ వున్నారు, యింతవఱకు దీన్ని యెవరుగాని కాదన్నవారు లేరు, అయినా సరే నాబుద్ధి మాఱువుంతలోనే నడుస్తూవుంది. యీ మధ్య యెవరోచెప్పగా విన్నాను.

మా పట్నంలో యింకో సినీమాహాలు వెలుస్తూవుంది అని, ఆమాట విన్నప్పుడు నాకీ క్రిందివాక్యం యెప్పుడో నలభైయేళ్ళకు ముందు విన్నది కాదుకాదు బుద్ధిరాజు వీరభద్రప్పగారు ఆనాటిపత్రికలో హాస్యప్రధానంగా వ్రాసింది జ్ఞప్తికి దగిలింది. ఆవాక్యం యిది.

"వచ్చే వత్సరం మావూళ్ళో యింకో కల్లుదుకాణం పెట్టిస్తారట" నా బుద్ధి వీట్ల విషయంలో యీ విధంగా వుండడాని కేం కారణమో యింకా విచార్యమే. అంతో యింతో ధనంకూడా ఆయీ సినీమాకారణంగా నాకు వచ్చిందికూడాను. అయినాసరే దీన్ని నా మనస్సు ఆమోదించడం లేదు. ఆ యీ విషయంలో యితరులమాట అలా వుండగా కవులలోనేనా నాతో యేకీభవించే వారుంటారో వుండరో వోటుకు పెడితే పుస్తకాపేక్ష కనుక అందుకు సాహసించేదిలేదు. యీవిషయంలో నాబుద్ధి —

"వూరంతా వొకత్రోవ, వులిపికట్టి వొకత్రోవ," అనే సామెతకు ప్రథమోదాహరణంగా నాకే కనపడుతూ వున్నప్పుడు యితరులకు కనపడ డంలో ఆశ్చర్యంలేదు. అద్భుతవిషయాలలో విచారిస్తే పరమాద్భుతం రేడియో కాని సినీమాకాదు. అర్థంలో అంతగా పోలిక లేకపోయినా శబ్దంలో "యెనీమాక్" దీనికి పోలిక కనపడుతుంది. యెనీమావల్ల కడుపు తేలిక పడ్డట్టే దీనివల్ల యిల్లు తేలికపడుతుంది. యేలాగంటే! యింటికి తాళంపెట్టి యావన్మందీ దీనికోసం వెడితే దొంగలు ప్రవేశించి యిల్లు గుల్లచేసినట్లు కొన్ని వార్తలు వినవస్తున్నాయి. వొకానొక గృహస్థు కొడుకు ఆ దొంగలింకా ఇల్లు వదలి వెళ్ళకపూర్వమే, వచ్చి వాళ్ళతో కలియబడి హతుడైనట్లు కూడా విన్నాను. అయితే రైలుగాని, విమానం గాని, యెక్కి యెవరో వాట్లకు ప్రమాదం వచ్చి హతులైనారన్నంతలో ఆ ప్రయాణాలే మానుకుంటారా? కనక అంతమాత్రంచేత యీ విషయం లోకాదర పాత్రం కాకపోదు దీనివల్ల పుణ్యపురుషుల చరిత్రలేమి, పతి వ్రతల చరిత్రలేమి, చదువురాని పామరులకుకూడా సుళువుగా బోధపడ తాయి. కాని సుప్రసిద్ధ పురాణగాథలు—"సినీమా కవుల" స్వకపోల కల్పనలవల్ల యేదోవిధంగా మాఱిపోతూ వుండడం శోచనీయం. అది అలా వుంచుదాం. సుమారు అయిదాతేండ్లనాడు కాంగ్రెసు మంత్రులు—"మద్య పానము" నిషేధించారు. దానికి ముఖ్య ప్రయోజనం, కూలీ నాలీ చేసు కొని జీవించేవాళ్ళు యింట్లో పెళ్ళాం బిడ్డలకు అన్నంలేకుండా తెచ్చికొన్న కాస్తా త్రాగుడుకింద వినియోగిస్తున్నారు. కనుక దీన్ని నిషేధిస్తే అలాటి సంసారులు కొంత సుఖిస్తారని చెప్పివున్నారు. ప్రస్తుతం బీదలే విశేషించి దీనికి హాజరయ్యేవాళ్ళు. కనక దీన్ని నిషేధిస్తే దానితోపాటు కొంత బీదలను సంరక్షించినట్లవుతుందేమో అని నేననుకుంటాను. యేపల్లెటూరు నుంచో సకుటుంబంగా దీన్ని చూడడానికి వచ్చే సంసారులు చాలా భాగం వుంటారు. వారికి బళ్ళు స్వంతంగా వుంటాయి. వాట్లమీద ప్రయాణం చేస్తారు. వచ్చేది పట్నవాసం కనక అవసరం వున్నా వుండకపోయినా యేదో సామాను కొంత కొంటారు ఆడవాళ్ళు. సినీమా ఖర్చు కొంచెమే

అయినా ఆ యీ ఖర్చు దానికి యెన్నిరెట్లో వసూలుచేసింది. ఆ యీ సినీ మాలవల్ల "దుర్నీతి" సునీతికన్న మిక్కిలి అభివృద్ధి అవుతూవున్నట్టు గోచరిస్తుంది. మాటవరసకి — "మాలపిల్ల సినిమా వుందికదా? దానివల్ల నేర్చుకోవలసింది "దుర్నీతి" అందామా? సునీతి అందామా? కొడుకు, వాడికి నచ్చిన కన్యకను వరించి తీసుకువస్తే తండ్రి ఆమోదించవలసిం దనేనా? దానివల్ల తేలేఫలితార్థం. ఆయీ సినిమా నోరులేని బ్రాహ్మణ జాతిని అవమానించేది కనక సాగిపోయింది, ఆలాగే కాక మతాభిమానం గల యే మహమ్మదీయులకో క్రైస్తవులకో యిబ్బంది కలిగించేదే అయితే మరునాడే నిషేధం తగిలేదే. నాటకరచనలో రసాన్ని భంగించే విషయాలు వుంటే, ఆ విషయం తొలగించి రసానుగుణంగా కథా కల్పన చేయడం సమంజసమని లక్షణ కర్తలు నిర్వచించారు. మచ్చు చూపుతాను, ద్రోణవధ ఘట్టంలో ధర్మరాజు "అశ్వత్థామ హతః" అని అవసరాన్నిబట్టి అబద్ధం ఆడివున్నాడు. దీన్ని వున్నట్టే ప్రదర్శిస్తే ప్రేక్షకులు దుర్నీతిపరులై చెడిపోతారు కనక — "అన్యథా వా ప్రకల్పయేత్" అనే లాక్షణికోక్తినిబట్టి మార్పుచేయడం యుక్తం. యిప్పుడు సినిమాలో మార్పుమాట్లు యిలా టివికావు. "పోతన్నగారు" అభిమానశాలి, అయాచకుడు, గర్భదారిద్ర్యపనాయ కుడు, శ్రీరామభక్తుడు అని మాత్రమే కవి పరంపర చెప్పుకోవడం. సిని మాలో "అఖండదాత" అని చిత్రించారు. యిది సుగుణమే అయినా యిట్టి ప్రతీతి లేకపోవడంచేత రుచించదు. యెన్నో యీలాటివి వున్నాయి. విస్తరిం చేది లేదు. వీట్లవల్ల చరిత్రవిజ్ఞానం పూర్తిగా తబ్బిబ్బవుతూ వుంది. అన్నిటి కన్నా మొగుడుతో చెప్పకుండా పెండ్లామూ పిల్లయూ యింటికి తాళంవేసి హాజరవడమనేది ఆర్యుల కుటుంబాలకు బొత్తిగా రుచించేవికావు. "స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం" దీనివల్ల పూర్తిగా వ్యాపిస్తూ వుంది కనక పాశ్చాత్యాప్ర చార వాసన వంటబట్టిన వారికి యిది బాగా రుచించినా ముదుసలి వాళ్లకు యేదో వెగటుగానే కనపడుతుంది. "విడియాకులు" వగైరా నూతనా చారాలు అచిరకాలంలో రానైవున్నాయి కనక, దానికియిది "ట్రయినింగు" స్కూలుగా పరిణమించునన్నదానికి నాకులేశమూ సంశయము కనపడడంలేదు.

యేవిధంచేత చూచినా సామాన్యగృహస్థుల జీవనం చాలా దుర్భరంగా మారి దానికి నూతననాగరికత కారణంగా కనపడుతూవుంది. ప్రతివృత్తికీ అడ్డంకి కల్గింది. తుదకు క్షౌరంచేసుకొని జీవించే జాతికికూడా అడ్డంకి అనగా యేదో దానికి విశ్వామిత్ర సృష్టి యేర్పడింది చిత్రంగా ప్రపంచం మారిపోయింది. ప్రతీదీ మనకి అలవా టయ్యేవఱకూ తేలికధరలో యేర్పడుతుంది. అందు లోకి తియ్యనీటి చేపలాగు అలవాటుపడతాం. తరవాత దాని వెల యెంత పెంచినా దాన్ని మనం మానలేం. దీనికి యెన్నో వుదాహరణాలు చూప వచ్చు. పోస్టుకార్డు చూచుకోండి 3 పైసలు మొదటవుండేది. యిపుడు మూడురెట్లు పెరిగింది. తుదకు మూడు రూపాయలదాఁకా పెరిగినా దాన్ని మానలేము. యీ కార్డులు లేనికాలం మనం యెఱగం. కాని మన తాత ముత్తాతలెఱుగుదురు. వారు తాటాకులతోఁటే కష్టించి గ్రంథాలు వ్రాసుకొని చదువుకొని మహాపండితులైనారు.

"పుస్తకేషు చ యావిద్యా" అన్న యోగం మనకు పట్టింది. వారి పాండిత్యమో ? "వాచోవిధేయం" పైపై మెఱుఁగులు చూచి భ్రమించే వారికి సమాధానం చెప్పలేంగాని ఆ వెనుకటికాలం మళ్ళావస్తే చూదా మనుకొనే నాబోటి "చేదస్తులు" అక్కడక్కడ యింకా వుండకపోరు గాని ఆకాలం "భద్రముగలనాటి రోజు లింకరా వింకరా వింకరావు నెచ్చెలీ!" మ. అనుమానింపక కల్పనారుచులపై నాసల్ పిసాళించు నెమ్మనమున్.

త్రిప్పట పెద్దపెద్దలకే వశముకాదు. అట్టిస్థితిలో సామాన్యులను గూర్చి చెప్పేదేమిటి. యేదో "సినీమాను" గూర్చి వ్రాస్తూ చాలాదూరం వచ్చాం, యెందుచేతో యిది నన్ను ఆకర్షించిందికాదు. కారణం గోచరించ లేదు. బహుశః వార్ధక్యమే అనుకుంటాను.

క. కూరిమి విరిగిన సతిపై
నేరమి దోఁచుగతి విషయ నిస్పృహమతి యై
కోరిక లుడిగినవానికి
నూరక విశ్వమ్ముపైని నొల్లమి పుట్టున్.

(కవికర్ణరసాయనము) — స్వస్తి

ఆచారభేదాలు

పూర్వకాలంలో కఱవులు వచ్చాయంటే వాట్లకు కారణం వర్షాలు కురవకపోవడం అనుకొని వారుణ జపాలు చేయించడమూ, సహస్రఘటాభిషేకాలు చేయించడమూ యీరీతిగా రాజులు ఆరోజుల్లో దైవాన్ని నమ్మి దేవతారాధనలు చేసి ఆ వుపద్రవాన్ని తొలగించుకునేవారు—విరాటపర్వం యేకదీక్షగా ఉదయంస్నానం చేసుకుని పారాయణ చేయడంకూడా వర్షాన్ని కురిపించేది.

నా విద్యార్థిదశలో కిర్లంపూడిలో మాగురువుగారూ మేమూ ఆసంస్థాన వార్షికానికి వెళ్ళినప్పుడు ఆ సమీపగ్రామం గెద్దనాపల్లి కాపుగృహస్థులు ఆయీ పారాయణనిమిత్తం మీ శిష్యులలో యెవరినేనా వొకరిని పంపవలసిందని కోరితే విద్యార్థులలో అల్లులలో మల్లిగావున్న నన్ను పంపించారు గురువుగారు. చెఱువువొడ్డున కూర్చుని పారాయణ చేసేటప్పటికి యెక్కువగా కాదుగాని వొక అఱమక్కా చినుకులు వెంటనే (తిడితే గుద్దినట్టు) పడ్డాయి. యదనంతరన్యాయంచేత ఆ వర్షం నా పారాయణకు ఫలితంగా ఆ వూరి గృహస్థులు భావించి నన్ను సత్కరించారు.

నేను యేడెనిమిదేళ్ళ వయస్సులో వుండగా వొక కఱువువచ్చింది. దాన్నే ధాత యీశ్వర కఱువుగా ఇప్పుడు మనవాళ్ళు చెప్పుకుంటారు. రు. 1 టికి పదిమానికలు అంటే పదిసేర్లుబియ్యం ఇచ్చేవారు. ఆ కాలానికదే పెద్ద కఱువు. కాలం బాగుంటే రు. 1 కి అయిదూ ఆరూ కుంచాలుబియ్యం యిచ్చే ధర్మకాలంగదా అది? పంటవిస్తరించి పండేజట్టయితే యెక్కడి ధాన్యం అక్కడే ముక్కిపోయే రోజులు అవి. సుమారు పుట్టెడు కుప్పలు మాతాలూకు కొనేవాళ్ళు లేక నుసికావడం నా చిన్నతనంలో నేనే యెఱుగుదును. బందరులో స్కూలుపండితుడుగా వుండేరోజులలో వేసంగి సెలవులకు గుడివాడమీదుగా నూజివీడురైలుస్టేషనుకు (అప్పటికింకా బందరురైలు తయారు కాలేదు) ప్రయాణంచేస్తూ చోరభయంచేత యేపూటకవగ్గలు పొద్దు గుంకితే ఆ వూళ్ళోనే మకాం చేయవలసివచ్చేది. కానుమోలు వగయిరా

వూళ్ళకొన్ని ఆరోద్దున తగిలేవి. అక్కడ వంటచేసుకోవలసివచ్చేది. మజ్జిగ కొనుక్కోవడానికి సంసారుల వీధికి వెడితే అమ్మకానికి దొరికేదే కాదు. కావలిస్తే వూరికే పోస్తామనేవారు ఆ సంసారుల ఆడవాళ్లు. ఆ వూళ్ళన్నీ యీకలువు రాకను పూర్వమే మాఱిపోయాయి. యిప్పుడు చెప్పనే అక్కఱలేదు. కొందఱు రైతు గృహస్థులు రైలుస్టేషనుల దగ్గఱికి తమ నౌకర్లద్వారా మంచి మజ్జిగ దాహానికి పుణ్యంకోసం సమీప స్టేషను లకు పంపడం వుండేది. యివన్నీ యీ యుద్ధపు కఱువుకు పూర్వమే అంతరించాయి. మనకి కఱువంటూ రావడం యే యాభైయేళ్ళకో లేక పోలేదుగాని దాని క్కారణం వర్షాభావమే.

పురాణాల్లో ద్వాదశవర్షక్షామాలు వినపడతాయి. గౌతమమహర్షి అలాటి క్షామాన్ని గాయత్రీ మంత్రజపం మూలంగా జయించి తన ఆశ్రి మాన్ని తంజావూరు సత్రంగా మార్చినట్టు దేవీభాగవతంలో వుంది. నివారణ యేలాజరిగినా రావడాని క్కారణం వర్షాభావమే.వొకటి రెండేళ్లు పుష్కలంగా వర్షాలు లేక పంట బాగా పండకపోయినా మన మాతృదేశం తన బిడ్డల్ని పోషించుకోగలదుగాని బ్రహ్మరాక్షసిలాగ మన పాలిటికి రైలువచ్చి పట్టుకుంది. అయితే రైలువల్ల యెన్నో సదుపాయా లున్నా యిగదా ? అది లేకపోతే బతకడం యెలాగ అంటారేమో ? అది లేని రోజుల్లో బతికినవాళ్ళే మన తాత ముత్తాతలు. అదేకాదు-తుదకు సిగరెట్లు లేదా; సబ్బులు లేదా ! టీ, ఇంకా యెక్సెట్రాలు యేవీ లేకపోయినా మన బతుకు పుస్తకాపేక్షే. మన తండ్రులలో పలువుంది ఆ రైలు యెఱుగని వాళ్ళే. యెంత వర్షం కురిసినా యెంత పంట పండినా ఆ బ్రహ్మరాక్షసి యెక్కడికో పట్టుకుపోయి మాయం చేస్తుంది. అందుచేత "సాహెబుకు సవారాజ్యం అబ్బినా బీబీకి కుట్టుకాడలే" అనే సామెతకు మనం గుఱి కావలసిందే.

పూర్వపు కఱువల్లా వొక్క బియ్యానికి మాత్రమే. కట్టుకోవడానికి గుడ్డలు లేవని విన్నట్టులేము. యింకా అపరాలు లేకపోవడమూలేదు. పాశ్చాత్య నాగరికత బాగా వ్యాప్తిలోకివచ్చి యాభైయేళ్ళకంటె ఎక్కువ

కాలేదు. క్రమంగా దేశం యేవిధంగా తయారయిందంటే? సర్వత్రా—(1) కాళ్ళువున్న కుంటివాళ్ళూ, (2) కళ్ళువున్న గుడ్డివాళ్ళూ యీవిధంగా తయారయింది. సావిట్లోనుంచి వంటయింట్లోకి తిండికి పోవలసివస్తే సైకిలు వుండవలసిందేకదా? అయితే సైకిళ్ళు, మోటార్లు వగైరా యంత్రాలవల్ల వున్న లాభాలు వదలిపెట్టి యేదో స్వల్పదోషాన్ని బయట పెట్టడము న్యాయమా? — అంటే వినండి!

లాభాలు ప్రత్యక్షంగా కనపడుతూవుంటే నేను చేయగలనా? లౌకికంగా సంచరించే టీచర్లు వగయిరాలకే కాదు -- పల్లెటూళ్ళలో వైదిక కాపర్లుకూడా సైకిలుతోనే నడకసాగిస్తూ వున్నారు. ఆబ్దికర్మ చేయించే పురోహితులు పట్నాలలో దీనిద్వారా యెక్కువలాభం (తహసీల్ దారీ జీతం) పొందుతూన్నారు; యెఱుగుదును. కాని ఆయీ సాధనాలు వుపకారంకంటె అపకారాన్ని యెక్కువచేసినట్టు కనపడుతూ వుందంటాను. నేడో, రేపో — మన భారతదేశం క్షామదేవతకు గురికావలసి రావడం ఆయీ సాధనాలలో రైలుమూలాన్నే అని తోస్తుంది. దీని బారినుండి తప్పించుకోడానికి కొందఱు చెప్పే వుపాయం — ముఖ్యంగా సంతాన నిరోధము. ఆ వుపాయము చెప్పినవారు పాశ్చాత్యులే. ఆ వుపాయము వల్ల పుట్టబోయే సంఖ్య తగ్గుతుంది. కాని యిప్పటికే పుట్టిన వాళ్ళగతే లాగ? రైతులకు నాలుగు డబ్బులు కనపడడమే కావలసింది. షావుకార్లకు వర్తక లాభమే కావలసింది. యింకో విశేషం: వీరికి రేపు చూడులేక చచ్చేవాళ్ళలో మనంకూడా భాగస్వాములం కావలసి వస్తుందనే వివేచన వున్నట్టే లేదు. రైతు తనమట్టుకు నిలవచేసుకుంటాడే అందాం. వాన చుట్టుపట్ల కొంపల్లో వాళ్ళకు డబ్బుకూడా పదార్థం దొరకనప్పుడు ఆ సంసారిని వీళ్ళు మెక్కనిస్తారా? అందుచేత వెల హెచ్చుగా అమ్మే పద్ధతినైనా రైతులు షావుకార్లకు యివ్వక తమ వూళ్ళోనే విలవచేస్తే బాగుంటుందిగాని అట్టివివేకం రైతులకు వున్నట్టులేదు. అందుకే ప్రభుత్వం కలుగజేసుకోవడంగాని, లేకపోతే యీ పరిశ్రమ ప్రభుత్వానికి తగిలేది కాదు. అయితే సాక్షాత్తుగా పెద్ద అధికార్లు అవాంతరంగా జరిగే మోసాలు

కనిపెట్టడానికి అవకాశం వుండదు. యెన్నో మోసాలు జరుగుతాయని మాత్రం వారికి తెలుసు, అక్కడికి ఆ మోసగాళ్ళకోసం యేదో ఒక వల తయారుచేశారు. ఆ వలవల్ల ఆర్జించిన ఆర్జకులకు నష్టి కలిగినా సామాన్య ప్రజ కేంలాభం? గతంలోవలె కాక యికముందు క్షామం రాబోతుంది అని కనిపెట్టి నివారణోపాయాలు వెదుకుతూవున్నారు. వేరుశనగపిండి దగ్గఅనుంచి ఆహారానికి వుపయోగించవలసిందన్నారు. యింటి దొడ్ల దగ్గఅనుంచీ దున్ని పండించవలసిందన్నారు. తినగలిగితే గడ్డికూడా అభ్యనుజ్ఞ వుంటుందో వుండదో కనుక్కోవాలి. యేం జరుగుతుందో? తుదకు జనాభా పెరగడం కారణంగా భావించి సంతానం ఆపవలసిందనే వారి వూహ. ఆపాతరమణీయంగా కనపడినా నిన్న మొన్నటి దాకా సరిపడి హఠాత్తుగా తన బిడ్డలను పెంచుకొనే శక్తి భారతమాతకు తగ్గిపోవడం అనుభవవిరుద్ధం కనక దీనికి కారణం రైలుద్వారా జరిగే యెగుమతులే కాని అన్యంకాదు. ప్రతీదీ ఒకదానికి లాభంగా వుండేది వేరొకదానికి నష్టిని కలిగించడంసహజం. "బాబుకుపెళ్ళి అయిందని సంతోషిస్తే సవతితల్లిరావడానికి విచారించవలసే వస్తుంది."

లోకం యావత్తు తియ్యనీటికి చేపల మాదిరిని పాశ్చాత్యనాగరికతకు అలవాటు పడింది. కుంకుడుకాయలు వాడకం తగ్గింది. ఆ స్థానంలో చాలాభాగం సబ్బు ప్రవేశించింది. చద్దివణ్ణం నాగరిక కుటుంబాల్లోనే కాదు కూలీనాలీ చేసుకునే నిమ్నజాతుల కుటుంబాల్లోనూ నూటికి తొంభై పాళ్ళు లోపించింది. ఆ స్థానానికి కాఫీ లేదా, టీ ఆదేశంగా ప్రవేశించింది. పైలకాపు కుర్రాలదగ్గిరనుంచీ పొగాకు చుట్ట కాల్చడానికి బదులు సిగరెట్లు వ్యాపించాయి. ఆశ్చర్యం వేస్తుంది-సాలుకు పాతికో ముప్పయ్యో రూపాయలు వ్యయించి యే దినపత్రికనో తెప్పించుకుంటే దానిలో చెరిసగం, సిగరెట్ల అడ్వర్టైజుమెంటో, లేదా సబ్బు అడ్వర్టైజుమెంటో తప్ప యితరం కనపడదు. సబ్బుదానిలో తారలు కనపడతారు. చూచి యువకులు ఆనందిస్తారు. అందుకుగా వ్రాసిన మాటలకు అర్థం తెలుస్తుంది. కాని సిగరెట్లదానిలో వుండే బొమ్మలకు, అర్థం మాబోట్లకు గోచరించదు.

రేషనింగు బియ్యానికి పెడుతున్నారు గాని సిగరెట్లకు పెడుతూవున్నట్టు లేదు. దారిద్ర్య కారణంచేతనూ కరువు చేతనూ ఆ రోజు కడుపుకు అన్నం లేకపోయినా సినిమా ఖర్చు తప్పదు. గాంధీగారు రాట్నం పొడుకోవాలని దాన్ని బోధిస్తారుగాని సినిమాఖర్చు తగ్గించుకోండని గాని సిగరెట్లుమానండని కాని బోధించరు. అంతమాత్రం చేత మహాత్మునికి ఆ యీ సర్వజ్ఞ యాలిష్టమనిరాదు. ఆయన బోధించే విషయాలన్నీ సంసారుల శ్రేయస్సుకు వుపకరించేవే కాని వినేదెవ్వరు? అందులోనల్లా పౌళ్ళ పవిత్ర త్యతనుగూర్చిన బోధ మాత్రమే అమల్లో పెడతారని తోస్తోంది. యెందు చేతంటే? దానికి చేతిడబ్బువదలదు కనుక. భగవంతుడవతరించి బోధించినా యీ దేశానికి మంచిరోజు లున్నట్టు తోచదు.

మొదటి యుద్ధానంతరం ఫ్రాన్సుదేశంలో జనాభా తగ్గించడానికి కారణముచేత, దాన్ని పూర్తిచేయడానికి ఆడవాళ్ళందఱూ సంతానం (పెండ్లివిధంగా నేనాసరే) కనితీరవలసిందే అని శాసనం చేశారు. పాపం? అంతకుముస్సు మతివ్యాప్తిన్నీ ధర్మవైద్యమున్నూ చేసే బ్రహ్మచారిణులు (నన్సు) దేశం వదిలిపోనేనాపోవాలి. లేదా సంతానమేనాకనాలి. అనిచెప్తున్నారు. కొందఱు స్త్రీలు కేవలం గొడ్డుతాళ్ళుగానే సృజింపబడతారు. అనేకులతో చుట్టఱికం వుండిన్నీ అటువంటి స్త్రీలు "పద్మపత్రమివాంభసా" అన్న గీతా వాక్యానికి వుదాహరణంగా వుంటారు. యీలాంటి కఱవులుకోటి వచ్చినా వాళ్ళు భర్తలకు చిక్కరేదు. యెప్పటికీ లింగిరింగడే గదా? ఆ శాసనం ఆ స్త్రీలపట్ల యేలా అమలు జరిగిందో తెలుసుకోలేదు.

మన భరతఖండంలో యే యే ఆచారాలు హేయంగా మనం భావిస్తామో, అవసరమయితే అవన్నీ యూరపుఖండం నిరాఘాటంగా ఆమోదిస్తుంది. ఆఖండవాసులతో యీ ఖండవాసులు దేనికీ పోటీచేసి నెగ్గలేరు. యీ ఖండం యెప్పటికేనా బాగుపడాలంటే వారి నాగరికతకు పొతదణ్ణం పెట్టి వర్తించడమే మార్గం. ఆయీమాటకు యితర లోకులమాటల్లా వుండగా యింట్లో పెళ్ళాంబిడ్డలే చెవి యొగ్గరు. వారు మనకు — స్వరాజ్యం యిచ్చి యేలుకోండని దూరంగా కూర్చున్నా — వారినాగరికత మనమీద

అనుగ్రహించి దూరంగా తొలగితేనే తప్ప మనం బాగుపడం, వారికి నామకః మతమంటూ వున్నప్పటికీ క్షణంలో వారు దాన్ని త్యజిస్తారు. ఆచారవ్యవహారాలలో ఉత్తరధ్రువానికీ దక్షిణ ధ్రువానికీ వున్నంతదూరంగా పైకి కనపడినా మనతోపాటు మతవిశ్వాసం కలవాళ్ళు మహమ్మదీయులే. నిన్న మొన్నటిదాకా రష్యాలో దేవుడు లేడు; నేడు మళ్ళా వున్నాడని విన వస్తూవుంది. యెల్లుండి మళ్ళాఉండడు.ఆవలెల్లుండి వుంటాడు. "మదధీనా తవస్థితిః"అని ఎవరో ఆచార్యపురుషులు దేవుణ్ణిగురించి-అన్నారంటారుగాని అది యూరపుఖండంలో చాలా కాలంనాడే అమలుజరగడానికి ఆరంభిం చింది. కొన్నాళ్ళు మసోలినీ దేవుడు, అంతకంటేకూడా పెద్దదేవుడు.... హిట్లరు. గుఱ్ఱపు జట్కావాడు బాగా నడిచే తన గుఱ్ఱాన్ని హిట్లరు పదం తోటి వాడేవాడు. మీసాన్నిగురించి చెప్పేదేమిటి? హిట్లరు అంతరించినా ఆ మిసాలు కనబడుతూ వున్నంతకాలం అతడు వున్నట్టే. నాజీజం నశించినా ఆ మీసం నశించదు. యే కాలంలోనూ నేటి భారతీయులవంటి పరిజలు వున్నట్లు గ్రంథ దృష్టాంతం కనపడదు. ఆడవాళ్ళ నాగరికత యెన్ని వెఱ్ఱితలలువేసిందో! వేసింది. యిప్పటికి సుమారు ఇరవైయేళ్ళ నాడు "యజ్ఞోపవీతం బుజ మెక్కె జందెం" దగ్గిఱికివచ్చి రవికె గౌరవం నిల్చింది. యిది యేదేశాన్నుంచి రవాణా అయిందోగాని పాశ్చాత్య నాగరి కతబాపతుకాదు. వారిది చలిదేశం. వొంటినిండా బట్టలేనిదే బతకలేరు. కఱవునుగూర్చి వ్రాస్తూ మాఱుపుంతలోపడ్డాం.

ధాన్యం పుష్కలంగా మనకు పండినా అన్ని ఖండాలూ పండితే తప్ప మనకు కఱువు తగ్గదు. వర్షాభావంచేత ధాన్యం వగయిరాలు పండ లేదుకనక వాటివెల హెచ్చిందనుకుందాం. తోళ్ళవెల యెందుకు హెచ్చాలి? సినీమా టిక్కట్టువెల యెందుకుహెచ్చాలి? నల్లమందువెల యెందుకు హెచ్చాలి? భోగంమేళాల వెలదగ్గిరనుంచీ హెచ్చడానికి ధాన్యంవెల హెచ్చడమేనా కారణం? యేమో దీనిలో కొంత "వేలాంవెఱ్ఱి" వుండితీరు తుంది. మంగలి బుఱ్ఱగొఱుగడానికి చార్జీ హెచ్చించడంవంటిదేనా సినీమా టిక్కెట్టుకు వెల పెంచడం, వాడికి ఆ డబ్బులతో బియ్యంకొనుక్కుంటేనే

కాని పౌయికింవకీ పౌయిమీదకీ పదార్థం దొరకదు. సినీమావారికి యెక్కువ ధనం వుండడమేకదా యీ వ్యాపారం ఆరంభించడానికి కారణం. వారిని యీ ధాన్యపుకఱువేం బాధిస్తుంది ? యీ కఱవురోజుల్లో బియ్యానికి పెట్టిన రేషనింగు సినీమాలకుకూడా పెడితే కొంత బీదలపిల్లలకు కూడు అర్థాకలిగానేనా దొరకేదేమో ?

"కఱవు దరిద్ర మార్జిక ముకగ్గె నొకప్పుడు" అన్నట్టు యిప్పటి కఱవుకు సినీమాల పీడకూడా సంప్రాప్తించింది. పొకపేమిటి ? గృహస్థుల జీవితం యెన్నివిధాల దుర్భరం కావాలో అన్నివిధాలా దుర్భరంగా తయారయింది. కఱువు తగ్గేదాకా సంతాననిరోధం అమల్లోపెట్టినా చెరువాం మళ్ళా కంటాడుగదా ? అలా కనడంలో ఆడపిల్లన్ని కన్నట్టయితే పెళ్ళి కొడుక్కి కట్నం పన్ను చెల్లించలేక చస్తాడు.

దానికి కంట్రోలు గవర్నమెంటు పెట్టకపోయినా గృహస్థే పెట్టుకోవాలి. యెవ్వడూ ఆచరణలో పెట్టడంతేమగాని ఋషులు చక్కనికట్టుబాటు యీ విషయంలో రేషనింగును మించినదాన్ని చేసే వున్నారు. అలాంగా దంపతులు ప్రవర్తిస్తే తప్పక ఆయీ బాధలో చాలావఱకు తగ్గుతుంది. యెన్నోనిషేధాలు ధర్మశాస్త్రాల్లో వున్నాయి. యేంలాభం ? ఆచరించేవాళ్లు అగ్రవర్ణాలలోనే కనపడరు. నిమ్నజాతులే కొంతమెరుగు. అంతకంటేకూడా చతుష్పాద జంతువులు మెఱుగు, వాట్లకంటె జ్ఞానానికి మనిషి యెక్కువ అనుకోవడమేకాని, సంతానం కనడంలో వాట్ల ఆచారమే లభినందనీయం. వొక్క రష్యా తప్ప యితర ఖండాలలో లేదా యితర దేశాలలో జనాధా హెచ్చి వొకళ్ళు వేఱొకళ్ళ దేశాన్ని ఆక్రమించడానికి యత్నించడమూ, తద్ద్వారా రక్తపాతమూ, తన్మూలకంగా క్షామమూ వస్తూన్నట్టు యీకాలంలో స్పష్టమవుతోంది. కోట్లకొలది జనం చచ్చినప్పుడు, యుద్ధానికి పూర్వం సమృద్ధిగా సరిపోయే పంట యిటీవల మిగలవలసింది. అలా కాక తల కిందుగ పరిణమించింది. కొన్ని దేశాలు యుద్ధకారణంగా ఆనకట్టలువగైరా చెడి నీటి వసతులు పాడయి వ్యవసాయానికి లాయకుకాకపోవడంచేత

దారిద్ర్యానికి గురికావడంవల్ల అక్కడికి మన పదార్థాలు యెగుమతి కావడంచేత మన దేశానికి యీ క్షామబాధ సిద్ధించింది. దీని క్కారణం రైలే. "కుంభకోణేకృతం పాపం కుంభకోణే వినశ్యతి" అన్నట్లు రైలువల్ల వచ్చిన చిక్కు రైలువల్లనూ, స్టీమర్లవల్ల వచ్చిన చిక్కు స్టీమర్లవల్లనూ తీరాలిగాని అన్యధా తీరే వుపాయం కనపడదు. యెందఱు యెన్ని చోట్లకు రాయబారాలుగా వెళ్ళినా పదార్థ మంటూ వుంటే తప్ప ప్రయోజనం వుండదుగదా! యిప్పుడు సమృద్ధిగా వర్షాలు కురిసినా కరువు వెంటనే పోదు. వచ్చే సంవత్సరం పోవాలి. వొక్క వర్షంతోటే లేదు, యింకా యెన్నో యోగాలు అనుకూలించాలి. యితర దేశాలుకూడా బాగా ఫలించాలి, లేకపోతే మననోటికి మన పంట అందదు. మనషావుకార్లు మనదేశానికి అరిష్టగ్రహాలుగా పరిణమిస్తారు. యెన్నివిధాల అవయోగాలు వుండాలో అన్నీ సమకూడి వున్నాయి!

"స్వరాజ్యం" వస్తేమాత్రం వీట్లని తట్టుకోగలదా? పాపం, యేమో. "తినబోతూ రుచులెందుకు?" హరిజనులు వ్యవసాయదారుణ్ణి యిప్పుడే పీల్చుకుతింటున్నారు. జస్తా 1 కి రు 20-0-0 లేనా వెల వుంటేనే కాని రైతుకు విత్తనాలుకూడా మిగలనిచ్చేటట్టులేదు కూలిధోరణి. అంతా కూలీల కింద మాటితే బాగుంటుందనిపిస్తూవుంది. కాని ఆ పద్ధతిని వ్యవసాయం చేసి గవర్నమెంటుకు పన్నెవరు చెల్లిస్తారు? మాట్లాడేటప్పటి కల్లా సమ్మె. అక్కడినుంచి కాల్పులు, పేల్పులు, యీ దేశానికి మంచి కాలమంటూ భవిష్యత్తులోవుందా? అనిపిస్తుంది. యెందు కన్నాడో నన్నయ్య భట్టారకుడు "గతకాలము మేలు వచ్చు కాలము కన్నన్" అన్నాడు— మహానుభావుడు, నిత్య సత్య వచనుడు, మత్యమరాచార్యుడు. "సత్కవి వాక్యము రిత్తవోవునే"

కళలకోసరం దేవదాసీ జాతి

విత్తమాత్రోపాధికమైన వేశ్యాసమాగమాన్ని కవులు పూర్తిగా యీసడించే వున్నారు కాని మృచ్ఛకటికలో మాత్రం ఆవిషయాన్ని యెత్తుకొని మిక్కిలి చక్కఁగా రసపోషణ చేసివున్నాఁడు శూద్రకమహాకవి.

అందులోవున్న నాయిక వసంతసేన సంపదను వొక మహారాణీ సంపదగా వర్ణించాఁడు-అట్టి వసంతసేనను కేవల గుణానురక్తనుగా నిరూపించి ఆమెయందే పాతివ్రత్యాన్ని ఆపాదించి వున్నాఁడు కాని అట్టిది స్వీయగానే పరిగణింపఁబడుతుంది గనక వేశ్యాకులంలో పుట్టినంతమాత్రం చేత వేశ్యనుగా ఆమెను పరిగణించకూడదని పయిపుర అభిప్రాయం. అనాదిగా మనలో ఈజాతికి కొంత ప్రాధాన్యం వుంటూనే వుంది బ్రాహ్మణ కులంలో పుట్టి బ్రాహ్మణజాతికి విహితమైన స్నానసంధ్యాదినియమాలు లేకపోయినా ఆ వ్యక్తిని బ్రాహ్మడుగానే పరిగణించడమున్నూ పైనియమాలు వున్ననూ, అన్యుణ్ణి బ్రాహ్మడుగా పరిగణించకపోవడమున్నూ భారతాదికంవల్ల విస్పష్టమే. అలాగే సంసారిగా వుండేవేశ్యను సంసారిగా పరిగణింపక వేశ్యగానే పరిగణించడమని గమనింపవలసి వుంటుంది. వేశ్యావృత్తిని నిర్మూలించడానికి మద్యపాన నిర్మూలనోద్యమంకంటే కొంత పూర్వమే సంఘసంస్కర్తలు ప్రారంభించారు. ఆ వృత్తి యెంత వరకు నిర్మూలింపబడిందో కాని ముందుగా దేవాలయాల్లో జరిగే నృత్తాదులు పూర్తిగా రూపుమాశాయి. ఆ నౌకరీ భూములు జిరాయితీలోకి చేర్చి పన్ను గట్టడమువల్ల గవర్నమెంటుకు దానివల్ల కొంత లాభము కలిగింది గాని గవర్నమెంటువారు స్వతహాగా యీస్వల్పలాభానికి అపేక్షించారని అనుకోవడానికి అవకాశం లేదు. శారదాబిల్లువలెనే యీ బిల్లున్నూ మనలో ప్రముఖుల కోరికమీఁదనే గవర్నమెంటు ఆమోదించడం జరిగింది. ప్రతిరోజున్నూ భగవదారాధన చేసునపుడే జపింపబడు తుట్టతుదను—"నృత్తం దర్శయామి, గీతంశ్రావయామి" అనడం సర్వానుభవసిద్ధం. దీన్నిబట్టే మహారాజులు, ఆయా ఆలయాల్లో నృత్తగీతాది.

వాద్యాదులకు వృత్తులేర్పఱిచి వున్నారనుట సత్యదూరం కాదు. అయితే యీ నృత్తగీతాలు మొగవాళ్ళవల్లఁ గాని లేదా సంసారి స్త్రీలవల్లఁ గాని యెందుకు భగవత్సన్నిధిలో జరిగించకూడ దంటూ కొందఱనవచ్చును. సంగీతవిద్యలో మహావిద్వాంసు లనిపించుకొనే వాళ్ళందఱున్నూ మొగవాళ్ళే కాని రంజకత్వంమాత్రం స్త్రీగాత్రమందే కాని పురుష గాత్రమందు అంతగా వుండదు. నాట్యంవిషయంలో చెప్పనేఅక్కఱలేదు. మృచ్ఛకటికలో యీ విషయాన్ని శూద్రకమహాకవి బాగా వివరించివున్నాఁడు. నాట్యాభినయాలేమి, గానమేమి అవి స్త్రీలకు జన్మహక్కుగా వొప్పుకోవలసి వుంటుంది. స్త్రీవేషధారులుగావుండి రంజింపఁజేసిన పురుషులున్నూ కొందఱు వుంటారు. పురుషవేషాన్ని ధరించి రంజింపఁజేసే స్త్రీలున్నూ కొందఱు వుంటారుకాని, అదిసార్వత్రికంగాదు కనక ఆ యీవిషయం అంత గణించతగ్గది కాదు. అందుచేత నృత్తగీతాలకు భగవత్సన్నిధిని గాని యితరత్రా జరిగే శుభ కార్యాల్లోగాని, స్త్రీలే వుండవలసివస్తుంది. ఆ పద్ధతిని స్వతంత్రత్వంతో సంబంధించిన స్త్రీలు, అవివాహితులు తప్ప పనికిరారు—అందుకోసం యీ వేశ్యాజాతి యేర్పడ్డట్టు తోస్తుంది-"సగం చచ్చి సంగీతమూ, అంతాచచ్చి హాస్యమూ" అంటూ వక లోకోక్తి వుంది. అంటే సంగీతానికి లజ్జాత్యాగం అవసరం. అట్టి త్యాగం కులస్త్రీధర్మం కాదని వ్రాయ నక్కఱలేదు. అభినయానికి బొత్తిగా సిగ్గుంటే పనికిరాదు కాఁబట్టి యీ విద్యలో పేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించడం అనాదిగా కుల స్త్రీలలో లేకపోవలసి వచ్చింది. యెక్కడో ఒకరిద్దఱు స్త్రీలు యుద్ధం కూడా చేసినట్టు చరిత్రజ్ఞులు వ్రాస్తూ వున్నారు. దాన్ని కాదనవలసి వుండదు. అంతమాత్రంచేత స్త్రీలందఱూ మిల్టరీలో చేర్చుకోతగ్గవారే అవుతారా ?— "కడవంత గుమ్మడికాయా కత్తిపీఁటకు లోఁకువ" అనే సామెత వినలేదా ? యీశ్వరుఁడు బ్రహ్మదేవుణ్ణి మహిషాసురుఁడికి స్త్రీలచేతులో తప్ప యితరుల చేతులో చావు లేకుండా వర మిచ్చినందుకు యేలా మందలిస్తూ వున్నాఁడో, చూడండీ!

"ఉ. తెచ్చితి వీయనర్థమును దేవత లందఱకున్, వరంబు మి
న్నిచ్చి; యిఁ కేమి సేయనగు ? నెవ్వరికేనియు వాఁ డవఘ్నుఁడౌ
నచ్చపలున్ వధింపఁదగు నంగన లెవ్వరు ? నీతలోదరిన్
బుచ్చెదొ ? నాతలోదరిని బుత్తునొ ? పుత్తుమొ ? వాసవాంగనన్."

యీశ్వరుని భార్య మహాకాళి యుద్ధసమర్థురాలే అయినా జనరల్ మీఁద స్త్రీ స్వభావం యుద్ధానికి అనుగుణమయినది కాదు కనుక యీశ్వరుఁడు అలా చెప్పినట్టు విస్పష్టమే. సంసారి స్త్రీలల్లో వేశ్యలతోపాటుగాని అంతకన్నా మిన్నఁగా గాని గానాభినయాలు అభ్యసించదగ్గ వ్యక్తులు కొందఱు వుంటే వుందురుగాక, ఆ స్త్రీలను ఆయా సభలకు పంపి తద్ద్వారా ఆయా భూములను అనుభవించడానికి యే గృహమేధిన్నీ ఆమోదించడం సర్వథా అసంభవం గనక యీవృత్తికై మన పూర్వులు ఒకజాతిని యేర్పఱిచినట్టు విస్పష్టమే. అవివాహితలైన కారణంచేత ఆ స్త్రీలను కొందఱు పురుషులు ప్రేమించడం వగయిరాలు కలిగినాయి. దానివల్ల కొంత అనర్థమున్నూ కలిగింది. అంతమాత్రంచేత ఆ జాతి దూష్యమనిన్నీ, వ్యభిచారానికే యేర్పడ్డదనిన్నీ భావించి "యితర ఖండాలలో యిట్టి జాతి లేదు; మన ఖండానికే తటస్థించింది యీ లజ్జాకరమైన ప్రారబ్ధం" అంటూ మనవారు యేవగించుకోవడం చూస్తే కొంత ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది. ఆ దేశంలో వున్న లజ్జాకరత్వం ఆ దేశీయులు అన్యథాగా కప్పుదల చేసుకుంటూ వున్నారు — అనాథశరణాలయాలు యెందుకోసం ఆ దేశంలో పుట్టఁబడ్డాయి ? వేశ్యాపుత్రులకు తండ్రి యెవఁడో తెలియకపోవచ్చును గానీ తల్లి యెవరో తెలుస్తుందిగదా ! ఆ శరణాలయంలో చేర్చఁబడ్డ వాళ్ళకు తల్లినిగూర్చి గూడా తెలియదుగదా ! ప్రతి జాతికిన్నీ యిట్టి కర్మం తటస్థింప చేయడంకంటె దీనికోసం వకజాతిని నిర్బంధం లేని పద్ధతిని యేర్పాటు చేసుకోవడమున్నూ. ఆ జాతికి ప్రధానజీవనం గీతాభినయాల మీఁద జరగడానికి వృత్తులు కల్పించడమున్నూ యుక్తంగా వుందేమో చూడండీ! అయితే యీ వృత్తియం దెంతో తప్పిదఁ కనపడుతుంది కనక దీన్ని నిర్మూలిస్తేనేకాని వల్లకాదంటారా ? అనండి. కసాయివ్యాపారం

అంటూ వుందికదా ? వెనుకటి రాజులు వగయిరాలు మాంసాన్ని తింటే తిన్నారుకాక, జంతు వధ కంటూ శాలలు నిర్మించినట్టు గ్రంథాల్లో కన పడదు- యే అడవిలోనో వేఁటాడి తెచ్చిన మాంసాన్ని అమ్మకునేవాళ్ళు అమ్మకొనేవారు, కొనుక్కు-తినేవాళ్ళు తినేవారు. అంతే. భారతంలో ధర్మవ్యాధుఁడు చెప్పిన మాటలుకూడా యీ అర్థాన్నే బోధిస్తాయి. జంతు వులవధ్యస్థానానికిన్నీ వేశ్యాగృహానికిన్నీ చాలా భేదం వుంటుంది, మాంసం తినేవాళ్ళ-టూ లేకపోతే ఆవృత్తికి వకజాతితో అవసరం వుండేదేకాదు. ప్రస్తుతంకూడా పురుషు లందఱూ నీతిపరులే అయితే వీళ్ళుకూడా అవివా హితులుగా వుండికూడా బ్రహ్మచారిణులుగానే వుండేవారేమో ? కొందఱి అభిప్రాయం యీజాతి కులస్త్రీల పాతివ్రత్యాన్ని కాపాడడానికి యేర్పడ్డ ట్టుగా కూడా కనపడుతుంది. యీ అభిప్రాయాన్ని పురస్కరించుకొని య్యేవే పాండవప్రవాసంలో మేమీ పద్యం వ్రాసింది—

చ. "చపలులులేరె ? యెందుఁ బెఱచానలె కావలెనే ? స్వకాంతలే
ల వనికిరారు ? రా రనుము లంజలులేరె ? భవాదృశుల్ నృపా
లపశువు లంగనాజనములన్ గికురింతు రటంచుఁగాదె ? శు
ద్ధపశుసమానజాతి నొక దానిని ధీవరు లొప్పి రోజడా !"

యీ పద్యం ధర్మరాజు సైంధవుణ్ణి మందలించే ఘట్టంలోది— పైపద్యంలో వేశ్యలు పశుతుల్యులుగా పేర్కొఁబడ్డారు. అందుకు ఆధారం "పశువేశ్యాదిగమనే ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్" అనే ధర్మశాస్త్రం. యిప్పుడు లోకంలో స్త్రీలు వాళ్ళంతట వాళ్ళు యితరదేశాల నాగరికతకు లోఁబడి తమతమశీలానికి భంగంతీరి కూర్చుని తెచ్చుకుంటూ వున్నారే కాని ప్రభుత్వంగాని, అంమలోవుండే ప్రముఖులుగాని దుర్నీతిపరత్వా నికి లోఁబడి బలవంతంగా స్త్రీల శీలాన్ని లేశమున్నూ భంగించడం లేదు — వెనకటికాలం అలాటిదికాదు. వకజమీందారున్నాఁడంటే వాఁడికి వాఁడి గ్రామాల్లో వుండే స్త్రీ లందఱున్నూ అవసర మైతే భార్యాత్వా నికి అంగీకరించవలసిందే .- యీ విషయం యిప్పుడు తగ్గిందేమో కాని

నైజాంలో వుండే యెస్టేట్లు కొన్నిటిలో నిన్న మొన్నటివఱకూ తఱచుగా అమల్లోనే వుండేది.

శా. "ఆ రాజేంద్రుఁడు రాత్రియుం బవలుఁ గామాసక్తిచే నూరిలో
వీరేజేక్షణలన్ బలాత్కృతిగ నెంతే బాధ పెట్టంగ నా
యూరన్ గాఁపుర ముండువార లొకరోజాకొక్కొక్కఁ డాత్మీయ యో
దారం బంపెన నన్న నొప్పెనఁట! యాతం డెంత ధర్మాత్ముఁడో?"

రాజులూ, రాజపురుషులూ పూర్వం బకాసురుఁడులాగ నిన్న మొన్నటిదాఁకా సంసారి స్త్రీలను బాధించడం వుండేవి. అగర్భ శ్రీమంతులుగా పుట్టి దుర్వినీతులైన నౌకర్లచేత పెంపఁబడి దుర్వినీతులై యెందఱో జమీందార్లు లోకబాధకులుగా వుండడం చూచే అనుకుంటాను. ఆనాఁటి విద్వాంసులు రాజులకు ప్రీతి వుపచారానికిన్నీ స్త్రీలనే యేర్పఱచినట్టు కనపడుతుంది. కాదంబరివగైరా గ్రంథాలిందుకు వుదాహరణంగా వుంటాయి. మహా నీతిధురంధరుఁడైన బుద్ధభగవానుఁలుకూడా యీ స్త్రీమయమైన బోనులో కొంతకాలం యితరరాజులవలెనే ఆయా వుపచారాలు అనుభవించి వున్నాఁడు. యెక్కడో తప్ప రాజులకు తఱచు దాసీ సంపర్కం తప్పదన్నమాటే: యెందుచేత? ప్రతిక్షణమందున్నూ వాళ్ళ సాన్నిధ్యం కలిగి వుంటుందిగదా? — "కలుగనే కలుగదు కలిగెనేనియును రాజునకు దాసస్త్రీ గమనము గల్గు" అని మేము వ్రాసిందికూడా పైసందర్భాన్ని మనస్సులో పెట్టుకొనియ్యేవే. మొత్తం చామరగ్రాహిత్వం మొదలు పాదసంవాహనకృత్యందాఁకా పూర్వపురాజులకు స్త్రీలవల్లనే జరగడానికి కారణం చూస్తే వీరిబాధ పతివ్రతాలోకానికి తప్పించడానికేమో అనుకుంటాము. వాళ్ళనే రాజదాసీలంటారు. అగ్నిమిత్రుఁడు పెండ్లాడిన మాళవిక యీ తెగలోదే కనక నా వూహను కొంత బలపఱుస్తుంది. కాని ఆమెను రాజకుమారికగా కాళిదాసు సమర్థించివున్నాఁడు. అది నాటక సాంప్రదాయపు మార్పనుకోవాలి. వీళ్ళలో యెక్కడో తప్ప విద్యావంతులుండరు. విద్యతో సంబంధించినజాతి దేవదాసీజాతి. ఆ జాతికే వేశ్యాది శబ్దాలు వర్తిస్తాయి. దక్షిణాదిని యీకుటుంబాల్లో యెక్కడోతప్ప దేవా

లయపు నౌకరీ వుండకుండా వుండదని విన్నాను. స్త్రీలల్లో అనాదిగా నాట్యాభినయాలేమి గానమేమి యీ జాతివల్లనే కాపాడఁబడుతూ వుంది. మేము రంభవంశంవాళ్ళ మనిన్నీ, వూర్వశి వంశంవాళ్ళ మనిన్నీ మేనక వంశంవాళ్ళ మనిన్నీ చెప్పుకొనేవాళ్ళు పలువురు యీ జాతిలో వున్నారు—"రహి వుట్ట జంత్ర గాత్రముల తొల్గరఁగించు విమల గాంధర్వంబు విద్య మాకు" అని పెద్దన్నగారు అప్సర స్త్రీ అయిన వరూధినిచేత చెప్పించివున్నారు. కాదంబరిలో వీళ్ళ వంశాలనిగూర్చి చాలా విస్తరించి వుంది ఆవంశ వృక్షాలు ఆ కవిస్వకపోలకల్పితమో పూర్వాధారం యేమేనా వుందో ఆలోచించాలి — ఆ వంశ వృక్షాలు అప్సరసలకు సంబంధించినవి. ప్రస్తుతం మన దేశంలో వేశ్యాజాతి ఆ జాతికి సంబంధించిందో కాదో చెప్పలేము. బ్రాహ్మణాదులు ఋషి వంశజుల మని చెప్పినట్లే వాళ్లున్నూ చెపుతారు. అందఱూ సానులుగానే వుండాలనే నియమంగాని నిర్బంధంగాని లేదు — సంఘ సంస్కర్తలు ఆయీ జాతి స్త్రీలకు పెండ్లి చేసుకొనే అధికారాన్ని కొత్తగా కల్పించలేదు. ఆ అధికారం అనాదిగానే ఆ యీ జాతికి వుంది. యిప్పుడల్లా దేవాలయాల నౌకరీమాత్రం తప్పించినట్టయింది. పయిఁగా సంగీతకళనున్నూ, దానిలోనే అంతర్భూత మైన నాట్యకళనున్నూ నిర్మూలించడానికి సంకల్పించినట్టు పరిణమిస్తూంది-యే కొంచెమో యీ కళలు సంసారులవల్ల అభ్యసింపఁబడినా ప్రత్యేకించి యిందుకోసం వక జాతి అంటూ వుంటేనే తప్ప యీ కళలు నశించిపోక తప్పదు. వ్యభిచారం నశింపచేయడానికి బ్రహ్మకున్నూడా తరంగాదు. వేశ్యాజాతి దాన్నిన్నీ దేవాలయాల్లో నాట్యాలున్నూ మానివేసి నంతలో లోకంలో వ్యభిచారం నశిస్తుందన్న మాట సర్వకల్ల — కాఁబట్టి సంగీతంకోసమున్నూ అభినయం కోసమున్నూ యీజాతి వకటి వుండడానికి అంగీకరించడం యుక్తమే అని నేననుకుంటాను — దుర్నీతి విషయంలో యితర దేశాలలో కంటే మనదేశంలో సదుపాయాలు తక్కువగానేవున్నా యని ఋజువుచేయడం మిక్కిలీ సుళువు. గానాభినయాలకోసమంటూ వకజాతి రిజర్వు చేయఁబడ్డదై ఉన్నంతమాత్రంచేత దుర్నీతి హెచ్చడానికి అది ఉపోద్బలకంకాదు.

జారత్వ చోరత్వాలు రెండున్నూ వకప్పే తరగతిలోవికదా! జారత్వానికి మనదేశంలో వకజాతి యేర్పడి వుందే అనుకుందాం. చోరత్వానికి పెద్దల చేత అలా యేర్పఱచఁబడి లేదుకదా? లేనప్పుడు అది యెందుకు వృద్ధి పొందాలి? యీ రెండున్నూ నశింపవలసివస్తే జ్ఞానంవల్లనేతప్ప "అన్యథా శరణంనాస్తి"

సంగీతమున్నూ అభినయమున్నూ అవసరమైన కళలే అని అంగీకరించే యెడల యిదివఱకువున్న వేశ్యాజాతి కాకపోతే మానెఁగాని యింకో జాతినేనా స్త్రీజాతిని స్వతంత్రమైన దానిని దానికోసం రిజర్వు చేసిపెట్టడం అవసరమనియ్యేవే. సంసారిణులవల్లమాత్రం ఆ కళలు యే కొంచెమో నామమాత్రావశిష్టంగా నిలిచి కొనవూపిరితో నిల్వఁగలిగినా పూర్ణవికాసాన్ని పొందడఁమాత్రం వుస్తకాపేక్షే అని నా తలంపు. "యీ కళలే అక్కఱలేదు, వీట్లవల్ల కలిగే ప్రయోజనం లేనేలే" దంటారా? అట్టి వారికి చెప్ప వలసిన జవాబేలేదు — వకవేళ—శ్లో. సంగీతసాహిత్య రసానభిజ్ఞస్సాక్షాత్పశుః పుచ్ఛవిషాణశూన్యః" అంటూ అభియుక్తులు పూర్వం చెప్పివున్నారని నేను ఉదాహరించినా అట్టివారు అక్షణంలో దాన్ని ఖండిస్తారని యెఱుఁగుదును. వొక మంచికోసం యింకో చెడ్డని అంగీకరించవలసివస్తూ వుంటుందని వేఱే వ్రాయనక్కఱలేదు.

కళలను ప్రదర్శించే స్త్రీలు స్వతంత్రులుగా వుండాలి

"వేలంవెఱ్ఱి" గా యీ యిరవయ్యోశతాబ్దంలో ఆయా జాతులు తమతమ జాత్యౌన్నత్యాన్నిగూర్చి మిక్కిలిగా కృషి చేస్తూవున్నాయి. ఆ కృషికి కొందఱికి యే అభ్యంతరాలున్నూ లేవుగాని కొందఱికి కుల వృత్తులకు సంబంధించిన స్థిరరూపకమైన ఆస్తులు అడ్డుతగలడమంటూ వకచిక్కు యేర్పడింది.

దాన్ని యేదో విధంగా తొలగించడానికి కొంత ప్రయత్నించడం జరిగింది. అలా జరగడానికి కారణం అది నోరులేని దేవుడికి సంబంధించిన దగుటచేతనున్నూ, ఆదేవుణ్ణి నమ్మివుండే ప్రాచీనాచారపరాయణులు నోరున్న వాళ్ళైనా వాళ్ళకు సంఘబలం లేకపోవుటచేతనున్నూ ప్రస్తుత స్థితిగతులనుబట్టే కాక యీ యుగమందు "సంఘేశక్తిః కలౌ యుగే" అను అభియుక్తోక్తి ప్రకారము నడుస్తూవుండడం చేతనున్నూ ప్రతీ వ్యక్తికీ పూర్వులన్నా వారికట్టుబాట్లన్నా బొత్తిగా నిస్సాకారంగా చూడడం సామాన్యమై పోయింది. పూర్వం వర్ణాశ్రమాచారాలకూ ప్రభుత్వానికీ సంబంధంవున్నట్టు యిప్పుడు లేదుకదా! దానికితోడు పత్రిక లన్నీ వారి అభిప్రాయాన్నే పురస్కరించి యేవ్యక్తి యేవ్యక్తిని యెంత తూలనాడినా అది పూర్వులకు సంబంధించిందైతే సమ్మతించి ప్రచురించడమున్నూ నవీనులకు సంబంధించిందైతే దాన్ని "బుట్టదాఖలు" చేయడమున్నూ కటస్థించింది. పూర్వుల అభిప్రాయాలను ఆమోదించే పత్రికలంటూ లేనే లేవు. వుంటే అవి తగ్గంత ప్రచారం కలవిగా లేవు. అదిన్నీ కాక పూర్వాచారపరాయణు లందఱూ వారి కర్మాన్ననుసరించి వారు వర్తిద్దామనే వారే కాని యితరుల వాదాలతో ప్రసక్తి పెట్టుకోవడానికి అంగీకరించే వారుగా లేరు. యెవరో యేవో కొంచెంగా వ్రాస్తూ వుంటారే అని కొంచఱనవచ్చును. ఆ వ్రాసేవారు సామాన్యులుకాని పెద్ద పెద్దలు కారు. వారు అదృష్టవశంచేత రంగస్థలంలోకి అవతరించడం లేదు గాని అవతరించడమంటూ వస్తే వారి మాటలు యెవరిదాఁకానో యెందుకు? వారి వారి సంతానంకూడా యీ రోజుల్లో ఆదరించే స్థితిలోలేదు అందుకే వారు వూరుకున్నారుగాని చేతకాక కాదు. శ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారు మొదలైనవారు కొంతవఱకు యేదో విషయంలో కలిగించుకున్నవారున్నారు. వారి ధర్మోపదేశానికి తగినంత సహాయం కలిగినట్లు కనిపించదు. యిప్పటల్లా "పూర్వాచారాలు దుష్టాలు. ఆకట్టుబాట్లను యేర్పఱచిన ఋషులు మూర్ఖులు" అనేతోవలో వాక్కునుగాని లేఖినిని గాని నడిపిస్తే దానికి యెంతవిలువవుండాలో అంత విలువా వుంటుంది. నవీనమార్గాలనుగూర్చి

నేమాత్రం కావన్నా వాఁడిమీదికి లేచి యేంచేసినా ప్రపంచకం చేసింపన్న మాటే! యీ స్థితంతా తెలిసివుండీ కూడా దేశలోద్దేశకంగా సేవ నిమిత్తం పూర్వపు మహారాజులు వగైరా పరలోకంలో వుత్తమ గతి సంపాదించు గానే వుద్దేశంతో యిచ్చిన మాన్యాలు వృధాగా పోవడాన్ని గురించి పూర్వ గ్రంథానుసారంగా యేవో కొన్ని మాటలు నేను వ్రాసివున్నాను. అవేనా సొంతట నేను వ్రాయలేను; కొంచెము యోగ్యులు వ్రాయవలసిందిగా కోరితే నేవ్రాశాను. ఆ వ్రాయుమన్న వారిపేళ్లు యిందుదాహరిస్తే యిప్పుడు నన్ను దూషించిన మహావ్యక్తి వారిని కూడా దూషించడానికి వెనుతీయడు అనక వుదాహరించలేను. యిప్పుడు వాడవాడ లౌక్యమార్గాలు యెంత వఱకు నెగ్గుతాయోకాని ప్రస్తుతం యెందఱికో యెన్నో విధాల నష్టాన్ని కలిగిస్తూవున్నాయి. వకటి వుటంకిస్తాను.

సుమారు యిరవైయేదేళ్ళనాఁడు శృంగారగ్రంథాలు బహిష్క రించవలసిందని వొకరు కొందఱి సహాయంతో గవర్నమెంటువారో చూరా కటి పుట్టించారు. అది యెందఱికో యెన్నో విధాల బాధించింది. తువకవి నిషేధించబడ్డాయేమో అంటే అన్నీ అమ్ముతూనేవున్నారు. యెవర్లో ధలు స్థులు మాత్రం ఆనష్టిని అనుభవిస్తూ వున్నారు. యిప్పుడు మళ్లా ఆ నిషే ధం తొలఁగించడానికి పెద్దపెద్దలు ప్రయత్నిస్తూ వున్నారు. ఫలితం యేమవు తుందో? తెలియదు. మొదట ఆ ప్రయత్నం యెందుకు? ఇప్పుడు యీ ప్రయత్నం యేఁదుకు? శారదాబిల్లంటూ వకటి పుట్టించారు. అది పుట్టినపిమ్మట బాల్యవివాహాలు మఱీ చెలరేగుతూ వున్నాయి. ఆఁగని యే పిచ్చిబ్రాహ్మఁడేనా తప్పులేదు కాఁబోలు నని బాల్యవివాహం చేశాఁడా యే సంఘసంస్కర్తలో కాస్త కలిగించుకుంటారు. వాఁడి హావిష్యమూ భవిష్యమూ తీసిపాఱవేస్తారు. దేవదాస్యానికి ఏర్పడ్డ మాన్యాలేమో బిల్లు ద్వారా క్షణంలో అంతరించాయి. యెందుకోసం యీఅంతరించడం కావలసి వచ్చిందో ఆకార్యం ఏమాత్రమూ కొనసాఁగినట్టులేదు! పోయినట్టు లేవం టావు గదా! ఋజువుచేస్తావా? అని ప్రశ్నవస్తుంది. అది యెవడి శక్యం? ప్రభుత్వంవారికి జాతిమత భేదంతో అవసరం లేదనే రహస్యం యెప్పుడైతే

ప్రపంచానికి సర్వేసర్వత్ర గోచరించిందో అప్పుడు యేదో సంఘ మంటూ పేరుతో బయలుదేఱి వారివారికోరికలను తీర్చుకోవడానికి ప్రపంచం ప్రయత్నిస్తూ వున్నట్టు తోస్తుంది. నాట్యకళకోసం దేవదాసీ లనిమాత్రమే అక్కఱలేదు. మరివకళ్ళయినాసరే స్వతంత్రం కలవాళ్ళుండాలని నేను వ్రాస్తే వొకావిడ నన్ను ఎన్నో ఆడిపోసింది. దానిలో బోలెఁడు శ్లేషలు: స్వాతంత్ర్యం స్త్రీలకి సర్వేసర్వత్ర వుండాలని మళ్ళా యెంతతో యెన్నో వ్యాసాలు వ్రాస్తూవున్నారు. నేను నాట్యాభినయాలు వినియోగించే వాళ్ళకి మాత్రమే కదా: స్వాతంత్ర్యం వుండాలన్నది. అట్టి స్వాతంత్ర్యం యిష్టం లేనివాళ్ళు ఆ కళలు వదలుకోరాదా? వదలుకోవడమంటే పూర్తిగా కాదు: మహాసభలలో వినియోగించడం మట్టుకే. యింతకూ ఈ విద్య స్త్రీలమీఁద ఆధారపడి వుండఁదగ్గది కానేకాదనికూడా ఆవిడ అభిప్రాయమేమో? పోనీ తోఁచినమాటలు వ్రాసి వూరుకుంటేబాగుండును; వుల్లికుట్టుమాటలతో దూషించింది. వ్యక్తిగతంగా చేసిన దూషణవల్లప్రధాన విషయం గట్టెక్కుతుందా? ప్రపంచకమంతా వకటే తాటిమీఁద నడపడానికి శక్యం అవుతుందా? గాంధిమహాత్ముని మాటకన్నా పాటించతగ్గ మాటంటూ వుంటుందా? ఆయన దేవాలయంలో హరిజనులను ప్రవేశపెట్టా లన్నారు. అందఱూ అంటే పూర్వాచారపరాయణులే అందాం అంగీకరించారా? యింక ముందేనా అంగీకరిస్తారా? పైఁగా వ్యభిచారాన్ని రూపుమాపడానికి మేం ప్రయత్నం చేస్తూ వుంటే యీ శాస్త్రుల్లు దాన్ని వృద్ధిపొందించడానికి దోహదం చేస్తున్నాఁడనిన్నీ వక అపాండవం వేయడానికి ప్రతీవాఁడున్నూ భయపడి తీరవలసిందేకదా? ప్రస్తుతవిషయంలో. అందుచేత నోరుమూసుకు వూరుకోవడంకన్న కర్తవ్యం కనపడదు. ఆ వ్యభిచారాన్ని దోహదం చేయడానికి యీాయనకేదో స్వార్థం అందులో వుందంటూ వక అపాండవమా? భవతు, దానికిన్నీ వప్పుకుందాం, "జగమెఱిఁగిన బ్రాహ్మఁడికి" వచ్చే చిక్కేమిటి? కాటికి కాళ్లుచాచుకొన్న రోజుల్లో ఆ స్వార్థాన్ని పురస్కరించుకొని వ్రాయవలసిన అగత్య మేముంటుందో విచారించవలసిందని బుద్ధిమంతుల నడుగుతాను. "వయసి గతే కః కామవికారః" యీలాటి

అపాండవం ఆరోపించినంతమాత్రంలో పూర్వులఅభిప్రాయాలయందు నాకు వున్న నమ్మకాన్ని వదలుకొని నేను నవీనాచారాలకు దాసోహమంటానా ? సర్వే సర్వత్ర సద్వృత్తిలో లేక దుర్వృత్తిలోనే వుంచుదామని. లేక యేదేనా వక శాస్త్రీయమైన మతమందు వుంచుదా మని యెవరేనా ప్రయత్నించి కృతకృత్యులైనారా ? అయితే యిన్ని మతా లెందుకుండవలసి వచ్చింది ? బుద్ధుఁడు ప్రాణిహింసను మాన్పవలెనని చేసిన ప్రయత్నంకంటే యెవరే ఘనకార్యాన్ని నిర్వహించడానికి పాటుపడ్డారు ? దాని ఫలితం రవ్వంతేనా కనపడుతూ వుందా ? చైనా జపాను వగయిరాలన్నీ బుద్ధమతంలో చేరినవే కదా ! అతఁడు దేవుఁడు లేఁడని చెప్పిందిమాత్రం వారంవటూ అమల్లో వుంచి ఆదరిస్తూ వున్నారు. హింస చేయకూడదన్నది అప్పుడే మరిచేసి "సెనగలు తిని చేతులు కడుక్కున్నారు" పరిస్థితి విషయంకూడా అంతే. అయ్యో ఆజాతివారు నేఁటికి కన్నుతెరిచి దుర్వృత్తిని వదలుకోవాలను కుంటూ వుంటే దిక్కుమాలిన దేవస్థానం నౌకరీ మాన్యాలు వచ్చి అడ్డు తగులుతూ వున్నాయని ఉయతలఁచి ఆ పీడకాస్తా తొలగించారు సమర్థులు, దానితో పూర్వదాతల నెత్తి కొట్టినట్టయింది. లక్కైన విషయాన్ని అడిగేదెక్కడిదీ ? అడిగితేమాత్రం "యిందులో నీకేమి స్వార్థంవుం" దంటూ వ్రాయడానికి చేతరాదా ? భవతు. యేదేనా ఘనకార్యం చేయ వలసివస్తే కొంత స్వార్థత్యాగం అవసరంకదా ! అట్టి సందర్భంలో యీ దేవదాసీలు ఆమాన్యాలనుకూడా వదలుకొని వృత్తమశీలాన్ని అల వఱుచుకోవడానికి యేల ప్రయత్నించరాదు ? ఆ మాన్యాలేమో అనుభ వించాలి ? ఆ దేవతా సాన్నిధ్య నవుకరీమాత్రం వదలుకోవాలి ? యిది మాత్రం యుక్తిసహంగావుందా ? పోనీయండి యీ నాట్యకళ సంసారి స్త్రీలకుకూడా వుపాదేయమే అయినట్టు యిప్పటి సంస్కర్తలు కొందఱు అభిప్రాయపడుతూవున్నారు. అలాటి వ్యాసంకూడా నిన్న మొన్న వకటి చూచాను. ఆపద్ధతిని సంసారిణులుగా మాఱి కూడా దేవదాసీలు దేవ ద్రోహం లేకుండా ఆ దాస్యాన్ని నిర్వర్తించుకోవచ్చునే ! దేవతాదాస్యం పాపకృత్య మనే తాత్పర్యంతో కాదు గదా యీ "మూమెంటు" ప్రారం

ఖించింది? యెన్నో సందర్భాలు నావ్యాసంలో చర్చించే వున్నాను. మళ్ళా యిక్కడ చర్వితచర్వణం చేయనక్కఱలేదు. నాట్యకళ పురుషులుకూడా నేర్చినా స్త్రీవేషం ధరించినప్పుడు తప్ప పురుష స్వరూపంతో దాని కంతగా శోభరాదు. పురుషుఁడుగానే వుండిచేసే అభినయవిషయం చాల తక్కువ. సాంబమూర్తి యేస్వరూపంతో నటించినా అది వకరిని సంతోషపెట్టడానికి కాదు. దాన్నిచూచినదల్లావక్కపరశక్తి మాత్రమే. నాట్యకళ వినయ విధేయతలతో సిగ్గు బిడియములతో భయభక్తులతో కొన్ని కట్టుఁబాట్లతో వున్న స్త్రీలవలన ప్రదర్శింపఁ దగ్గదని యెవ్వరున్నూ చెప్పరు. యిప్పుడు మాత్రం చెప్పేవారు లేకపోలేదు. వారికి పదివేల నమస్కారాలు. అట్టి స్త్రీలు యేజాతిలోనుండి బయలుదేఱినాసరే, స్వతంత్రంగా వుండఁదగ్గవారే కాని అన్యథాగా వుండఁదగ్గవా రెన్నఁటికీకారు. "నస్త్రీస్వాతంత్ర్యమర్హతి" అని వ్రాసిన మనువు మూర్ఖుఁడని అనేవారు యిప్పటిసాహసులలో కొంద ఱున్నా అస్మదాదులకు అంతటి సాహసంలేదు. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం గృహ మందే తప్ప సభల కెక్కడానికి యేమనిషిన్నీ తుదకు యుక్తాయుక్త పరిశీలనగల యే ప్రాచీనాచారపరాయణుఁడైన మనిషిన్నీ అంగీకరించఁడు. గృహమందుకూడా స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం యేవో కొన్ని సందర్భాలయందు మాత్రమే—స్త్రీపుంవచ్చ ప్రచలతి గృహే తస్య గేహం వినష్టమ్" అన్న కాళిదాసు అప్రాజ్ఞుఁడని పూర్వసాంప్రదాయవేత్తలు చెప్పలేరు. యిప్పటి సంస్కర్తలు తొక్కేతోవలు దేవుఁడంటూ వకఁడున్నాఁడనే నమ్మికతో తొక్కేవికావు. పాశ్చాత్య బుద్ధిమంతులు ప్రకృతిశాస్త్రం యెంత చదివి వశం చేసుకొని దానివల్ల యెన్ని అద్భుతకార్యాలు లోకానికి కనపఱచి లోకాన్ని భ్రమింపఁజేసినా అవి అన్నీ క్షణికంగా వుండే యీజీవితకాలానికి సంబంధించినవేకాని కళ్ళుమూసుకున్న పిమ్మట పనికి వచ్చేవికావు. స్త్రీకిఁ గాని పురుషునకుఁగాని పరమంటూ వకటి వుందనే నమ్మికలేనప్పుడే యథేష్ట సంచారం అర్థమవుతుందిగాని అది వుంటే అర్థం కాదని చెప్పనక్కఱ లేదు. విషయం విషయాంతరంలోకి మాఁరుతూ వుంది. చెప్పొచ్చేదేమి టంటే? నాట్యాభినయాలు కుల స్త్రీల కర్హంగావు. యెందుచేత? 'సలజ్జా

గణికా నష్టా నిర్లజ్జేవ కులాంగనా' అని కట్టుఁబాటులో వుండే వాళ్ళవల్ల ప్రదర్శింపవలసిన వెన్నఁటికీ రాకపోవడంచేతనే అందుకోసం స్వేచ్ఛా పరిచారంగల స్త్రీలకోసం అవి పుట్టినట్టయింది – లేదా వాళ్లకోసం అట్టి స్త్రీలేనా పుట్టినట్టనుకోవాలి. అట్టి జాతి యిదివరలో అనాదిగా అంటే పురాణా లెప్పుడు పుట్టాయో అప్పటికింకా పూర్వాన్నుంచే పకటి యేర్పాటయింది. ఆ జాతికి యిప్పుడు యితర కారణాలవల్ల ఆ విద్య వదులుకోవాలని అభి ప్రాయం ప్రాయికంగా కలిగింది. వదులుకోవడానికి పూర్వకాలంలో అయితే రాజకీయ ప్రతిబంధం వుండవలసివచ్చేదేమో కాని యిప్పఁడట్టి ప్రతిబంధం లేశమున్నూ లేదు. ఆ వదులుకొనే వారిని సంస్కర్తలతోపాటు నేనుకూడా అభినందించేవాణ్ణే. కాని దేవతోద్దేశకంగా మహా పుణ్యాత్ము లైన దాతలు పూర్వం రమకు ప్రసాదించిన మాన్యాలలోకూడా వదులు కోవలసిందంటాను. ఆ మాన్యాలు గత కళంకాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తాయనేనా భయపడడం యుక్తం. మాన్యాలేమో అనుభవించడమా? నౌకరీ వదులు కోవడమా? శాంతం పాపం! యీరీతికి అర్చకులుకూడా వస్తేగతేమిటి? దేవుఁడు రాయే కదా! దేవుఁడికి గతెవ్వరు? పండితులేగదా!

శ్లో. "ఐశ్వర్యమదమత్తోఽసి మాం న జానాసి దుర్మతే!
పరైః పరిభవే ప్రాప్తే మదధీనా తవ స్థితిః."

అని వేదాంతాచార్యులవారు చెప్పిన శ్లోకార్థంవల్ల పండితులకున్నూ గుళ్ళో వుండే దేవుఁడికిన్నీ వుండే సంబంధం యేలాటిదో తెలుస్తుంది. అయితే యిప్పుడు పండితులకు ధర్మనిర్ణయంలో స్థానంలేదు. యేలాటి పండితులకు? వెనకటి భారతీయశాస్త్ర వాసనతో వున్నవారికి. పాశ్చాత్య విజ్ఞానం కలవారే సర్వధర్మ నిర్ణయానికి నియంతలుగా వుంటూ వున్నారు. వారి వుద్దేశాలకిన్నీ వీరివుద్దేశాలకిన్నీ వుత్తరధ్రువ దక్షిణధ్రువాల కున్నంతే సంబంధం. మళ్ళా విషయం విషయాంతరంలోకి దూఁకుతూ వుంది. దేవతా ద్రోహం తప్పు. అది లేనిపద్ధతిని దేవదాసీలు తమ సంస్కారాన్ని నిర్వ ర్తించుకోవడం యుక్తం. ఒక్కళ్ళుకూడా పూర్వవృత్తిలో వుండనక్కఱ లేదు. ఆ వృత్తిలో హేయత్వం వున్నమాట సత్యమే! ఆ వృత్తిలోనే

కాదు; జీవనార్థంగా లోకులు ఆచరించే అన్నివృత్తులలోనున్నూ అంతో యింతో హేయత్వం వుండే తీరింది. అయినా వారువారు యెందు కాయా వృత్తులు అవలంబిస్తూ వున్నారంటే? — "పొట్టకు పట్టెండు కూటికే సుమా!" పూర్వవృత్తులలోకంటేకూడా యిప్పుడు మహాగౌరవమైన వను కొనే వృత్తులలోనున్నూ దోషాలుమితిమీఱి వున్నాయి. ప్రస్తుతందేవదాసీలు యేవగించుకుంటూ వున్న వృత్తిలోవున్నంత యేవం కాకపోవచ్చును గాని కొంత యేవమున్నూ యెంతో ఘోరమున్నూ వున్న వృత్తులు మఱికొన్ని వున్నాయి. కాని యింకా వారువారు ఆ వృత్తులను యేవగించుకొన్నట్టు లేదు. లేక వారిలోఁగూడ కొందఱు యేవగించుకొని మానుకొన్న వృత్తులు కొన్ని వుంటే వున్నాయేమో గాని అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనా ఆయావృత్తులు చేసేవారిలో యీలాటి చలనం కలిగినట్టులేదు. దేవదాసీలలోనే యీలాటి సంచలనం కలిగింది. యిందుకు యెవరుగాని అడ్డంకి చెప్పకూడదు. వారు యెంత తొందరగా నేనా ఆయావృత్తులు సర్వమూ వాట్లకు సంబంధించిన ఫలితాలతోకూడా వదులుకుంటే బాగా వుంటుంది. వీట్ల కన్నింటికీ అంగీ కారం యేజాతివారికేనా అయితే ఆ జాతిలోన్నుంచి కొందఱు గాని లేక పోతే అందఱూకాని యీ కాళీఅయిన చోటును ఆక్రమిస్తే ఆక్రమించ వచ్చును. లేదా ఆపోస్టు కాళీగానే వుంటుంది, మునిఁగిపోయిందేమిటి? ఆవిచారఁతో పనిలేదుకాని ప్రపంచ చరిత్రలో యేవృత్తికాని కాళీపడి యెవరికోసమున్నూ నిరీక్షించిందని చెప్పకోవడం నాకు తెలియదు. "ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయత్" యింకా వ్రాస్తే చాలావ్రాయాలి. యింతదాఁకా వ్రాయుటకు వక తపస్విని తొందరపాటు కారణం. ఆపెకోసమైతే యింత దాఁకా వ్రాయనక్కరలేదు. ఆపె తొందరపాటు నిమిత్తమాత్రంకాని ఆయా విషయాలు యితరసోదరులకొఱకేనా యెవరో వ్రాయవలసినవే కాని వ్రాసి సంపాదించే ప్రయోజనం మాత్రం లేదు. యెందుచేత? యిప్పుడు యిట్టి మాటలయందు యెవరికోతప్ప విలువలేదు. కొందఱు యెవరీ వ్రాసిందంటూ విచారిస్తారు. "వ్రాసినవ్యక్తి లాటీచార్జీ రుచిచూచినవాఁడేనా? శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానానికి యెన్నిమాట్లు వెళ్ళి వున్నాఁడు?" అంటూ విమర్శిస్తారు.

ఆ విమర్శనకు యేమాత్రమేనా ఆఁగితే తప్ప వాడిమాటకు "వాల్యూ" వుండదు. యిప్పుడు ముఖ్యంగా కావలసిన "క్వాలిఫికేషన్సు" అవిమాత్రమే యింతవఱకు నాకు దెలుసును. తెలిసిన్నీ నాకు తోఁచినమాటలు వ్రాస్తూ వుంటాను. అవి యెవరినిగాని బాధించే తాత్పర్యంతో వ్రాసేవి కావు. కాక పోయినా ప్రస్తుతం వొకరిపక్షానికి బాధకంగా కనపడ్డాయి. ఆపె వేశ్యా వృత్తియందు వుండేవాన్ని బాగా తెలుసుకొని ఆ సంఘాన్ని అభివృద్ధికిఁ దెచ్చే తలంపుతో శాయశక్తులా పాటుపడుతూ వున్నవారిలో వొకవ్యక్తి; ఆపెవుద్యమాన్ని ఆమోదించేవాళ్ళలో నేను మొదటివాణ్ణి. అందులో వుండే లోపం ఆమెకు యెంత తెలుసునో అంతకన్న నాకు పదిరెట్లు యెక్కువ తెలుసును. నేను ఎందఱికో ఆవృత్తిని వదలుకోవలసిందని సలహాలు యిచ్చి వున్నాను.... ఆసందర్భం గ్రంథాల్లో కొంత కనపఱచికూడా వున్నాను. అంతవఱకు ఆవిడకూడా వప్పుకుంటూనే వుంది. యిఁక మా యిద్దఱికీ అభిప్రాయభేదం యెక్కడంటే? దేవళానౌకరీభూములు తేరగా అనుభవించడందగ్గిఱ. ఆపెను వేశ్యలలో యిప్పటికిప్పుడే పూర్తిగా కాకపోయినా నూటికి తొంబైవంతులు దుర్నీతివదలుకొని సంసారిస్త్రీమార్గం అవలంబించడం జరిగిందనే నమ్మకం పూర్తిగావుంది, అలావుండడం తప్పున్నూ కాదు. యెవరేనా వకకార్యాన్ని పూనుకొని నిర్వహించేటప్పుడు ఆనిర్వహణంలో "ఆవగింజలో అఱపాలు" గూడా కాకుండావున్నా చాలావఱకు జరిగిందనే నమ్మకవుంటేనే కాని దానిలో వాడు పనిచేయడానికి సాహసోత్సాహాలు కలగవు. వెనకయెవరో బ్రాహ్మఁడు పరమామాయికుఁడు సముద్రం దోసిళ్ళతో తోడుతూవుండడమూ అలా పది పదిహేను రోజులు జరిగాక "యేమాత్రం సముద్రం తరిగిం" దని ప్రశ్నరావడమూ ఆ ప్రశ్నకు జవాబుగా ఆ పిచ్చిబ్రాహ్మఁడు "నూటికి తొంభైతొమ్మిదివంతులు తరిగింది. రేపోనేఁడో పూర్తిగా సముద్రం పట్టిపోతుం" దని సంతోషపూర్వకంగా చెప్పడమూ అన్యత్ర వ్రాసే వున్నాను. ఆమెయొక్క విశ్వాసానికిన్నీ ఉద్యమానికిన్నీ నా వ్యాసంలో భంగించేమాట వక్కటికూడా లేదు. కళలకోసం యిప్పుడున్న వేశ్యలే వుండి తీరాలనే అభిప్రాయాన్ని నేను నా వ్యాసంలో యెక్కడా వెల్లడించ

లేదు. యేజాతిలోన్నుంచేనాసరే కొందఱు వుండవలసివస్తుందనిమాత్రం అభిప్రాయం సూచించాను. కాని, "కళలు అంతరిస్తాయి కనక వారుగాని మరొక జాతివారుగాని వాట్లను సంరక్షించడానికి కొంత దుర్నీతితో సంబంధించిన దేవదాసీత్వాన్ని, లేక వేశ్యాత్వాన్ని స్వీకరిస్తే గాని వల్లకావని గవర్నమెంటుద్వారాగా బిల్లు చేయించవలసి వుంటుంది గనక అందుకోసమై గవర్నమెంటులో పలుకుబడి కలవారికి విన్నప మంపుకోవలసిం"దనియే సంఘాన్ని నేను పురికొల్పలేను. యిట్టిస్థితిలో ఆమెకు నామీఁద ఆగ్రహమెందుకో? నా వ్యాసం "వుపసంహరించుకోవలసిం" దని శాసించడం ఎందుకో? అగమ్య గోచరంగా వుంది. ప్రవృత్తిలోనూ మంచిచెడ్డలు రెండూ మిళిత్వావుంటాయి. విధి లేక — పాలకోసం రాయిమోసినట్టు ఆమంచికోసం చెడ్డనుకూడా ఆమోదించవలసి వస్తుంది. దీన్నే "ధాన్య పలాల న్యాయం" అంటారు. ప్రపంచకంలో వేయింటికి యేవొక్క వ్యక్తికో తప్ప మాంసభక్షణతో అవసరం సర్వత్రా కలిగేవుంది— "మానను రాతనుం గలదె? మాంసము ప్రాణులమేనఁగాక" అందుచేత గోవు మొదలుకొని అన్ని జంతువులనూ అందులో ముఖ్యంగా అందఱికీ పనికివచ్చే మేఁకలనూ గొఱ్ఱెలనూ వధించవలసివుంది. ఆయీ జంతువులకు (సోల్) ఆత్మ లేదని చెప్పే పాశ్చాత్యులకెంత కరుణ వుందో? వాట్లయందు మనలో లాగే ఆత్మ వుందని అంగీకరించక తప్పదు. యిట్టి నిష్కారుణత్వం సహింపలేకో మాంసభక్షణం రుచింపకో యెందఱో ఆ వంశాలకు సంబంధించినవారు పూర్తిగా శాకాహారులుగా మారివున్నారు. వారిని—"మీరు మాంసభక్షణం చేస్తేనే కాని వల్లకా"దని యెవరూ నిర్బంధించినట్టులేదు. అలాగే వేశ్యాత్వాన్ని గూర్చిన్నీ నిర్బంధించేవాళ్ళుంటూ వుండరు; ప్రోత్సహించేవాళ్ళున్నూ వుండరు. యిక్కడ వ్రాయవలసిన ప్రధానంమాట వ్రాయనేలేదు. ఆ జంతువధ వక్కరోజున అవ్యాపారస్థులు సమ్మెకట్టి చేయకపోతే యెందఱో వుపవాసము చేయవలసివస్తుంది. కాని ఆవధకు కులక్రమాగతంగా అలవాటుపడ్డవారే తప్ప యితరులు మాంసభక్షకులే అయినా అవలంబించలేరు. అంతటి ఘోరకృత్యానికి

వారుగాని వేరొకరుగాని సిద్ధపడడం యెందుకు? లాభాపేక్షచేతే కదా? ఆ లాభాపేక్షమాత్రం అందఱినీ ఆ పనిలోకి దిగనిస్తుందా? అలాగే ప్రస్తుత విషయమున్నూ - యిందాఁకా యెందుకు? పరమపవిత్రమైన యజ్ఞంలో పశుహననం చెయడంలో ఆరితేరిన శ్రోత్రిపేరు శమిత. ఆశమిత పని నర మేధంలో పశువుగా యేర్పడ్డ మనిషితండ్రే కావలసివచ్చింది. యెందుచేత? యజ్ఞానికి సమ్మతించికూడా ఆపనికి యితరశ్రోత్రియులు సమ్మతించారు కారు. అప్పుడు ఆ నరుణ్ణి కన్నతండ్రి—"మరికొంత ధనాన్ని యిస్తే నేనే ఆశమి తృవ్యాపారాన్ని నిర్వర్తిస్తా" నన్నాడు. యింతేన్న పరిస్థితివిషయంలో యెక్కువ వ్రాయనక్కఱలేదు. అన్ని దుష్కృత్యాలూ ధనంచేయిస్తుంది.

ఉ. "దేవతలన్ యజింత్రు పర దేశములన్ జరియింత్రు దాసులై
కోవిదకోటికిన్ ముదము గొల్పుదు రుత్తము: లల్పలోభులో?
జీవుల హింస సేయుదురు చేయుదు రెంతయుఁ జౌర్యమున్ దగన్
భావనసేయఁగాఁ బరధనమ్ము హరించెడి త్రోవ లిన్నియున్."

దానికోసం పలువురు పలువృత్తులను అవలంబించారు. అందులో కొన్ని వృత్తులలో మంచికన్న చెడ్డ తక్కువ వుంటుంది. కొన్నివృత్తులలో చెడ్డకన్న మంచే యెక్కువగా వుంటుంది. కొన్నిట్లో రెండూ సమంగా వుంటాయి. యావత్తుగాని కొంతేగాని మంచితో చేరడమున్నా చెడ్డే చేరడమున్నా ఏ వృత్తిలోనో కాని సంఘటించదు. అట్టిస్థితిలో ఆయా వృత్తులు వారి వారి యోగ్యతానుసారం అనాదిగా అవలంబించి—"కుల వృత్తికి సాటిలేదు గువ్వల చెన్నా!" అన్న గుడ్డి విశ్వాసానికి దాసులై కొందఱు అలాగే పడివున్నారు. వారివారికి భారతంలో వున్న ధర్మవ్యాధుఁడు వగయిరాల ధర్మవాక్యాలున్నూ, భగవద్గీతలోవుండే—"స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః" అనే శ్రీకృష్ణ పరమాత్మయొక్క అభిప్రాయమున్నూ ఆధారంగా కనబడుతుంది. కొత్తతోవ తొక్కేవారికో? "తాతస్యకూపోఽయమితి బ్రువాణాః క్షారం జలం కాపురుషాః పిబంతి" అనే వాక్యం తోడ్పడుతుంది. ఆయావ్యక్తులు తమ తమ వృత్తియందుండే వైచిత్ర్యాన్ని యేవగించుకొని క్వాచిత్కంగానే అనుకుందాం, ఆవృత్తిని

వదులుకోవడానికి ముఖ్యకారణంగా నా బుద్ధికి యిలా తోస్తుంది. యేవో రెండు పరీక్షలు ఆయా నీచవృత్తులలోనే వుండి సంపాదించిన ధనంతోనే తమ తమ సంతానానికి తల్లిదండ్రులు అంటేటట్టు చేస్తే తద్వారాగా గౌరవ జీవనం యే కొందటికో కలగడం చూచి యితరులు కూడా స్వవృత్తిత్యాగానికి ప్రయత్నిస్తూవున్నారు. కాని అలాటి పుణ్యకాలం గతించి చాలాకాలం అయింది. దానికి అపేక్షించి కులక్రమాగతమైన వృత్తిని వదులుకుంటే విచారించవలసిన రోజులు ఆసన్నమౌయినాయి.

నావద్ద చదువుకోవడానికివచ్చిన బ్రాహ్మణ విద్యార్థులలో అనాదిగా పౌరోహిత్యాలు వున్నవాళ్ళు కొందఱు ఆపౌరోహిత్యమందు వుండే హైచ్యాన్ని బట్టి దాన్ని యిఃకముందు వదులుకునే లేఃతఆలోచన చేస్తూ వుండేవారు.

శ్లో. "పురీషస్యచ రోషస్య హింసాయా స్తస్కరస్యచ, అద్యక్షరాణి సంగృహ్య చక్రేధాతా పురోహితమ్."

అంటూ వకశ్లోకం యెవరోమహాకవి చెప్పింది లోకంలో శిష్టపరంపర చదవడం కలదు— ఈశ్లోకార్థం వివరించడంకంటె వివరించకపోవడమే కొంత గంభీరంగా వుంటుందని వదిలేశాను— యింతేకాకుండా—

"పౌరోహిత్యం రజనిచరితం గ్రామణిత్వం నియోగమ్" అంటూ వక శ్లోకంలో యెన్నో వృత్తులను అవలంబిస్తే అంతగా ఆక్షేపణ లేని వాట్లను యెత్తుకొని- "మాభూ దేవం మమ పశుపతే! జన్మజన్మాంతరేఽపి"

అంటూ వకకవి దూషించివున్నాఁడు. కవులకేంపని వుంది ? ప్రతీదాన్నిన్నీ అగ్రస్థానానికి యెక్కించాలంటే యెక్కించాగలరు! అధఃపాతాళాని కంటించాలంటే అంటించాగలరు. బిల్హణుఁడు కవులశక్తినిగూర్చి విక్రమాంకదేవచరిత్ర 18 వ సర్గలో కాఁబోలును యెత్తుకొని 'రావణాసురుఁడు దుర్మార్గుఁడనుకోవడానిక్కాని రాముఁడు సన్మార్గుఁడనుకోవడానిక్కాని కవులయొక్క ఆగ్రహానుగ్రహాలే కారణంగా సమర్థించి వున్నాఁడు— స్తనశల్యపరీక్ష చేయడానికి వుపక్రమిస్తే జీవనార్థం యేవృ

త్తిన్నీ అవలంబించడానికి అవకాశం లేకపోవలసి వస్తుంది. తుట్టతుదకు శిలోంఛాది వృత్తులుకూడా విమర్శిస్తే ఆఁగనే ఆఁగవు. యీసందర్భం నేను "మల్లేశ్వర షట్ఛృతి" అనేదానిలో విస్తారంగా విమర్శించి అనేకులు నింద్యవృత్తిగా అభిప్రాయపడ్డ అర్చకత్వాన్ని యితర వృత్తులకన్న యిహపర సాధకమైన వృత్తిగా సమర్థించివున్నాను. విస్తరభీతిచేత ఆయా పద్యాలు వుదాహరించలేదు. ప్రస్తుత మేమిటంటే? పౌరోహిత్యం వదలుకోవాలనుకున్న ఆయా విద్యార్థులకు నేను వదులుకోవద్దని హితబోధ చేసివున్నాను. ఆయా విద్యార్థులు ఆ పౌరోహిత్యంమీఁదనే యిప్పుడు సుఖజీవనం చేస్తూ నన్ను తల్చుకుంటూ వున్నారు. యీ రోజుల్లో వేదశాస్త్రులకు ఆమాత్రం మంచివృత్తి మఱోటి వున్నట్టు నాకు తోఁచదు. యేవ్యామోహంవల్ల బ్రాహ్మణాది వర్ణాలవారందరూ స్వకులోచితవృత్తులు వదులుకొని వున్నారో ఆ వర్ణాలవారందరూ ఆయా వృత్తులకోసం మళ్లా పాఁకులాడవలసినకాలం తారస మవుతూవుందనే అంశం ఆ వ్యామోహం శూన్యం కావడంవల్ల అందఱికీ అనుభవంలోనే వుండి కనక విస్తరించను. నిన్న రాత్రి నేను పిఠాపురంలో వక సంపన్న గృహస్థులయింట విందుకు వెళ్లాను. అక్కడవున్న వంటబ్రాహ్మఁడు మెట్రిక్యులేషను చక్కఁగా అన్ని సబ్జెక్ట్లూ ప్యాసుచేసినవాఁడు. పూర్వకాలంలో వంటబ్రాహ్మలు యిట్టివారున్నారా? యీకాస్త ప్యాసుకూ వున్న నాలుగెకరాల భూమీ చెప్పెక్కింది. పనిపాటలు యమ్ యేలకే లేనప్పుడు మెట్రిక్యులేషనుకు దొరకడం యెక్కడ? అందుచేత పాపం! యీవృత్తి చేసుకుంటూ వున్నాఁడు. బార్రిష్టాఁడు కనక పనిపాటులు దొరకలేదనుకుందామా? అక్కఱలేదు. నాన్ బ్రామిన్సు కూడా ఇదే అవస్థ. కొత్త ఆలస్యంగా రాఁదలఁచి వున్నట్టు సూచనలు కనపడుతూవున్నాయి. "బభ్రూపశ్యా మంతర స్సన్నివిష్టః" బ్రాహ్మణులను బ్రాహ్మణేతరులు అణఁగఁదొక్కితే వారిని హరిజనులు అణఁగఁదొక్కుతారని సూచనలు కనపడుతూ వున్నాయి — వక సంపన్న గృహస్థు మా బంధువులలోనే వుండేవాఁడు. ఆయన కావడానికి పురోహితుఁడేకాని యెందఱినో పోషించాఁడు. కొడుకు లందఱికీ యింగ్లీషు

చెప్పించాఁడు. వాళ్ళు పౌరోహిత్యం చేయరుకదా! పనిపాటులో? యెక్కడనుంచి వస్తాయి?—"యితోభ్రష్టస్తతో భ్రష్టః" అయింది తుదకి-పౌరోహిత్యం యితరు లాక్రమించుకున్నారు—అయితే వేశ్యాత్వం వకరు ఆక్రమించుకుంటారేమో? అని భయపడి స్వీకరించడంలోదికాదు. వేశ్యలందఱూ సంసారిణులుగా మాఱినా లోకానికి వచ్చేచిక్కున్నా స్థూలదృష్టిని లేదనుకుందాం. ఆ వృత్తిలో వున్న ప్రధానదోషం అందఱూ యేవగించుకోతగ్గది బహుపురుష సాంగత్యం. యే అదృష్టవంతురాలికోతప్ప వక్కడితో జీవితం తెల్లవారనిమాట సత్యం. యిదిపాశ్చాత్యకవులు రసాభాసంగా పరిగణించారో లేదో కాని మన కవులందఱూ రసాభాసమే అన్నారు —. యీ దోషం యిప్పటిస్త్రీలందఱికీ సంక్రమింపచేయడానికి తగ్గబిల్లు విడాకులచట్టం వకటి రాఁబోతూవున్నట్టు అందఱూ యెఱిఁగినదే. అట్టిస్థితిలో ఆదోషాన్ని యేవగించుకోవడం యేమంతప్రయోజనకారిగా వుంటుంది? కొద్దిభేదంవుంటే వుండనివ్వండి గాని ఆచట్టంవచ్చాక పాతివ్రత్యమనే మహాపదవి వేశ్యలతో పాటు యితరస్త్రీలల్లో కూడా నూటికి తొంభైపాళ్ళు పోవలసిందే! యేపురుషుణ్ణి కట్టుకుంటే ఆ పురుషుఁడితోటే వుండడం పాతివ్రత్య మనిపించుకుంటుంది. ఆపురుషుఁడి జీవిత కాలంలోఁ గాని అనంతరమందుఁ గాని దానికి అన్యథాత్వం కలిగితే ఆ వ్రతానికి భంగంకలగక తప్పదు. భారతీయుల శాస్త్రాలన్నీ ఆసూత్రానికి కట్టుపడేవున్నాయి. అయితే యింత అసిధారావ్రతంగా బ్రతకడం దుర్ఘటంకాదా? అంటారేమో? అందుచేతే ఆబిరుదును యేకొలఁదిమందో తప్ప అందఱూ పొందలేక పోవడం. పొందలేకపోతే "పొందలేక పోయాంగదా" అని విచారించేవారు పూర్వపు వాళ్ళు. యిప్పుడో యితరులకూడా లేకుండా చేయడానికో అన్నట్టు కొన్ని ప్రయత్నాలు చేస్తూవున్నారు. విడాకులచట్టమంటూ వచ్చినా ఆలాంటి పతివ్రతలు చలించరుగాని ఆచట్టాన్ని కంఠంముడి పట్టుకొనేలాగ సవరించి—"యేస్త్రీగాని బ్రహ్మచారిణిగా వుండకూడదు. వుంటే శిక్షకు పాత్రురాలవుతుంది." అని శాసించడంకూడా తటస్థిస్తే చేసేదేమిటి? ఆలాటిదురన్యాయం వుంటుందా? అనడానికి వీలులేదనుకుందామా?

ఫ్రెంచిదేశంలో ఆమధ్య అనాదిగా నివసిస్తూవున్న "కన్యస్త్రీలు" ఆదేశంలో వుండడానికి వల్లకాదన్నారంటూ పత్రికల్లో చదివినట్టు జ్ఞాపకం. యిదంతా విషయాంతరం. ప్రస్తుతం పూర్వాచారపరాయణులకు నిలవనీడ లేకుండా పోయేశాసనాలను భారతీయులే ప్రభుత్వం వారిని కోరి చేయిస్తూ వున్నారని తెల్సుకోవడమే ఆయీ సోదెకంతకూ ఫలితం. ఆశాసనాలు కొన్ని కొందఱిని బాధించినా కొందఱికి వుపకారాలుగా వున్నాయి. అందులో దేవాలయపు మాన్యాలు అంతరించడానికి పుట్టించిన శాసనం యెవళ్ళకీ బాధించినట్టు బాహ్యదృష్టికి కనపడకపోయినా అంతర్దృష్టిని విచారిస్తే క్రమేణా అది పూర్తిగా దేవాలయాలనే అంతరింపచేస్తుందేమో? అని గోచరింపకపోదు. పంచములను దేవాలయాలలో ప్రవేశపెట్టడం జరిగాక యింకా వాట్ల సత్తకోసం విచారింపవలసివుంటుంది. "యిప్పటి సంస్కారంవల్ల వేశ్యలు కులస్త్రీలుగా మాఱడమేకదా! జరిగింది. దానివల్ల కొంత సనీతికే అవకాశం యేర్పడిందిగాని దుర్నీతికి అవకాశం లేశమూ లేదే" అనేవారికి జవాబు చెప్పడంకష్టం. అయితే దేవాలయంమాన్యాలు అంతరించవలసి వచ్చింది. "పాపం! యీ మాన్యాల మూలాన్ని యీ జాతికి యీ దురవస్థ తొలఁగడానికి అవకాశం లేకపోయినా వుంది. అవి శాసనసభ్యులు కరుణించారు. దేవుఁడు రాయేకనక యెవరికీ వానిబాధ లేకపోయింది. జరగవలసినదేమో జరిగింది. యీ బిల్లు ప్యాసు కాలేదే అనుకుందాం; యిదివఱలోవున్న పరిహారమే ఆయీ కట్టుఁబాట్లు వున్నాయే అనుకుందాం. అప్పుడు మాత్రం వేశ్యావృత్తియందు యిష్టం లేని వనితామణులు తమతమ సంతానానికి వివాహాలుచేసి కులస్త్రీమర్యాదలను సంపాదించడానికి అభ్యంతర మేమేనావుందా? ఆలా వివాహాలు అనాదిగా జరుగుతూనే వున్నాయి కదా! కులస్త్రీలకన్నా యెంతో మిన్నగా సదాచార సంపత్తితో వారు వర్తిస్తూనే వున్నారుకదా! యిప్పుడు దేవద్రోహంతప్ప వచ్చిన విశేష మేమిటని నాప్రశ్న. జాతియావత్తున్నూ నిష్కళంక జీవనానికి రావడమే విశేషమని అవలివారి ప్రత్యుత్తరం. సర్వేసర్వత్ర వకటేనీతికి కట్టుపడడం అసంభవమని చెప్పవలసివున్నా

చెప్పక అందుకుకూడా వప్పుకుంటాను. యే యితరసంఘాన్నుంచో కొందఱు దీనికి ఆలాయపడి తీరుతారనిన్నీ మూలోచ్ఛేదం యెన్నటికీ సంభవించదనిన్నీ నా తలంపు - యెన్నెన్ని గాలివానలు. యెన్నెన్ని కఱరాలు, యెన్నెన్నిప్లేగులు, యెన్నెన్ని యుద్ధాలు వచ్చి యెంతెంత జనాన్ని నాశనంచేసినా జనాభివృద్ధి నామమాత్రావశిష్ట మయిందా? ఆలాగే ఆయామర్వృత్తులున్నూ అని దేశచరిత్రవేత్తలకు తెలియనివిషయం కాదు. అందులోనూ ప్రస్తుతవిషయం మరీ దుర్ఘటం. యిది వొకరి తోడ్పాటక్కఱలేకుండానే వారివారి ఆత్మబలం వల్లనే నెగ్గఁదగ్గది. ఆ వృత్తియందుండే దుర్నీతిని యెఱిఁగే కొందఱు దానివల్ల వుండే లాభాపేక్షచేత వదలలేకుండా వున్నారుగాని మఱో కారణం చేతకాదు. అందఱికీ దేవాలయనవుకరీలు లేవుకూడాను — లేనివారందఱూ ముందుగా దుర్నీతిని వదిలి సునీతిలోకి వస్తే వున్నవారు ఆఫలాపేక్షను వదులుకొని వెంటనే— "నలుగురితో నారాయణా, కులంతో గోవిందా" గా మాఱడం తటస్థించేది. యిప్పుడు ఆలా జరగలేదు. "ముక్కు కోసుకుంటే దేవుఁడు కనపడతాఁ"డన్నట్టు దేవతామాన్యాల చిక్కు తీర్చడంజరిగింది. యితరం యెంతవరకు కొనసాగిందో మాన్యాలు పోఁగొట్టుకున్న ఆ భగవంతుఁడికే తెలియాలి. యే సంఘమేనా నీతిమీఁద ఆధారపడి సునీతికి రావాలి. ఆలాటినీతిని పాటించేవారు యే సంఘంలోనేనా యేకాలంలోనేనా కొలఁదిమందిమాత్రమే వుంటారు. వారు తమతోపాటుగా మఱికొందఱిని తమ మార్గంలోకి రప్పించుకుందా మని యత్నించడం యుక్తమే. దాన్ని నిషేధించడంతప్పు. ముమ్మాటికిన్నీ తప్పు. అట్టి తోవ నా వ్యాసంలో లేశమున్నూ లేదు. కొన్ని విద్యలకు యే దుష్కార్యంతోటిన్నీ అవసరంలేదు గాని కొన్ని విద్యలకు అట్టిచిక్కు వున్నది. మృదంగం వగయిరా చర్మకట్టు వాద్యాలకు చర్మాలతో అవసరం. అది స్వయంగా చచ్చిన జంతువుఁ చర్మంతోకూడా సాధించవచ్చునేమో కాని జపతపాలు చేసుకొనేవారి కృష్ణాజినం కావలసివస్తే అట్టిది పనికిరాదు. అట్లని యే వేఁటకాఁడితోఁ గాని నాకొక చర్మం బలవంతంగా చంపిన జంతువు తాలూకు కావాల

చెప్పనూకూడ దన్నారు. అది యెట్లో వీరి ప్రమేయం లేకుండా చంపినది వారికితే స్వీకరించవలసిం దన్నారు. యిది విషయాంతరం. కొందరు ఋషులైతే సంగీతాన్నిన్నీ, దాన్ని పాడేవారినిన్నీకూడా పూర్తిగా నిషేధించి వున్నారుగాని నారదాదులు గానాన్ని పూర్తిగా ఆమోదించి వున్నారు. పైగా దానివుత్పత్తి సామవేదాన్నుంచి పుట్టినట్టుకూడా ప్రమాణాలు కనపడుతూవున్నాయి. అట్టి సంగీతం పురుషులనోటిలో వినడంకన్న స్త్రీల నోటితో వినడమే ఎక్కువ రసవత్తరంగా వుంటుందని కాబోలును ఆ నారదాదులు అప్సరసలకు దాన్ని వుపదేశించినట్టు తోస్తుంది. గానంతో పాటు అభినయం. అది నాట్యంతో చేరిందే. యివన్నీ స్త్రీలవల్ల కళగట్టినట్టు పురుషులవల్ల కళగట్టేవి కాకపోయినాయి. రాజాధిరాజులు ఆయా విద్యలను మిక్కిలిగా ఆదరించేరోజుల్లో యేదో సంఘాన్నుంచి వారివారి తలిదండ్రుల సమ్మతినిబట్టి కొంత ఫలాపేక్షతో దీనికిగా తమతమ కొమార్తలను కొందఱిని వదలిపెట్టడం తటస్థించింది. వాళ్ళకు స్వతంత్రత్వం లేకపోతే ఆయా విద్యాభ్యాసాదులు కొనసాగవు కనక వివాహం చేయబోవడం తటస్థించింది. కాని రాజసభలలో విద్వాంసులు వగయిరాలతోపాటు వకస్థానం గౌరవాపాదకంగానే వుంది. పైగా దేవాలయాల్లోను స్థానం వుంది. చాతుర్వర్ణ్యం తరవాత దేవాలయాల్లో తీర్థప్రసాదా లివ్వడం వుంది. వ్యభిచార దోషం వకటి వుందిగాని అది యితర స్త్రీలను పరలోకంతో బాధించినట్టు బాధించ దని చెప్పవచ్చు. యెందుచేత? అగ్నిసాక్షికంగా వకభర్తకి వివాహితురాలై ఆమె అందుకు తప్పి సంచరించింది కనక దండింపతగ్గ దోషం చేసినట్టయింది— యిక్కడ అట్టిదోషంలేదు. కాని తనకుయేర్పడ్డ ప్రవర్తనలో అన్యథాగా సంచరిస్తే యీవిడకూడా దండ్యురాలే వక వేశ్య మూడురోజులు వకరితో వుండుట కేర్పరచుకొని ఆ మూడురోజులలో ఆయన స్వర్గతుడు కాంగా సహగమనం చేయబోవడం వగయిరా పురాణగాథలవల్ల బహు భర్తృకాత్వాన్ని అంగీకరిస్తూ దానిలోకూడా నియతవర్తనంవుంటే పరలోకహానిలేనట్టు తేలుతూవుంది. యిహలోకంలో దేహారోగ్యం చెడగొట్టుకోవడం యితరులది చెడగొట్ట

డం అనేది యీలాటిజాతి యేర్పాటుగా లేని డచ్చి దేశాన్నుంచి మన దేశానికి దిగుమతి అయిన వ్యాధుల పేరులవల్ల తెలుస్తుంది. అసత్యం లేకుండా జరగనివృత్తులు కొన్ని వున్నాయి. అందులో యిది వకటి. యిట్టిదాన్ని అవలంబించికూడా సత్యతత్పరత్వంవుంటే ఆపె కులస్త్రీలు. అందులో పరమోత్తమరాండ్రు పొందే సద్గతినే పొందుతుందని పూర్వ గ్రంథాలవల్ల తేలుతుంది. యిప్పుడు ఆ గ్రంధాలయందుఁగాని వాటిని చదువుకొన్న వారియందుఁగాని గౌరవంలేదు. వారు యే మెంబరు పదవి కిన్నీ యెన్నడూ ప్రయత్నించే స్వభావం కలవారుగానూ వుండరు; వక రెవరేనా ప్రయత్నించినా వారికి వోట్లూరావు. కాఁబట్టి వారికి సభ్యత్వం లేదు. సభ్యత్వం వున్నవారున్నూ ప్రాజ్ఞులే కానివారు భారతీయమైన వేద శాస్త్రాలయందు కృషి చేసినవారుకారు. మాటవరసకి వక సంగతివ్రాస్తాను. కుక్కలున్నాయనుకోండి వాట్లని చంపవలసిందని యేభారతీయ విద్యా నిష్ణాతుఁడున్నూ కొంతఫండు ధర్మబుద్ధితో యేర్పాటుచేయఁడు. యెవటో వకయూరోపియన్ అట్టిధర్మకార్యానికి కొంతఫండు నిలవచేసినట్టువింటాను. మునిసిపాలిటీలలో కుక్కలని చంపించడం అంతా యెఱిఁగినదే. యెందఱో దయాశాలురు చూడలేక బాధపడడమున్నూ యెఱిఁగిందే. యివన్నీ ధర్మాలుగా వప్పుకొనే సంస్కారులు గానాభినయాలు ప్రధాన జీవనోపాధులుగాఁ బెట్టుకొని ఆ విద్యలు స్వాతంత్ర్యంతో సంబంధించినవవడంచేత అవివాహితలుగావుండిఆకారణంచేత వ్యభిచారదోషానికిగుఱికావలసివచ్చిన వారిని యేవగించుకొంటూ వున్నారు. కొందఱు నవనాగరికులనే కారణంతో ఆ విద్యలతోపాటు సమస్తమూ వదులుకొనదలఁచుకొని పాటుపడుతూ వున్నారు. సంతోషమే: అట్టిస్థితిలో నౌకరీ చేస్తే అనుభవించతగ్గవిన్నీ లేని పద్ధతిని వదులుకోతగ్గవిన్నీగా వున్న మాన్యాలు వదులుకోకపోవడం యుక్తంగా వుందా? మాతంగ స్త్రీలంటూ గాన విద్యాపరిశ్రమ కలవాళ్ళు వున్నట్టు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానంలో కనపడుతుంది. ఆలాటివాళ్ళవళ్లేనా ఆ మాన్యాలు పుచ్చుకొని ఆ దేవుఁడి నౌకరీకి సిద్ధపడుదురేమో? యిప్పుడు గాంధీగారి యేర్పాటుప్రకారం వాళ్ళకు దేవాలయప్రవేశానికి ఆటంక

మున్నట్టుకూడా కనపడదుగదా! లేదా ఆభూములు మరిపరకార్యానికి దేవాలయ ధర్మకర్తలు వినియోగించుకుంటారు వీరికెందుకు? యిప్పుడు వితంతువివాహం చేసుకొనే కన్యకకు పూర్వ భర్త తాలూకు ఆస్తియందు వుండే హక్కు పోగూడదనే శాసనానికి కొందరు దయాళువులు ప్రయత్నిస్తూ వున్నట్టు వినడం. ప్రస్తుత విషయం కూడా అట్టిదే. దీన్నిగురించి యెవరుగాని యేదిగాని వ్రాయకూడదు. వ్రాస్తే మాటదక్కదు—"బుధ జన ఇవ గ్రామ్యసవని." ప్రధానవిషయాన్ని వదలిపెట్టి యేవో రోచిన మాటలతో దూషించి వ్రాయడానికి యేతపస్వినేనా మొదలుపెడుతుంది. ఆవిడకు జవాబు వ్రాయక వూరుకుంటే వకదిక్కు, వ్రాస్తే వక దిక్కు. అందుచేత ఆవిడ్ని యిలా ప్రార్థిస్తే బాగుంటుందనుకుంటాను—"అమ్మా! నేను జనరల్‌గా కళలనుగూర్చి యెవరికి అధికారంవుందో వారినిగూర్చిన్నీ దేవాలయ మాన్యాలు వృథాగా అయిపోవడాన్ని గురించిన్నీ వ్రాశానుగాని ఆయా విద్యలు వేశ్యలు వదులుకోవద్దనిగాని. వదులుకోవద్దని యెవరేనా బోధించవలసిందనిగాని వ్రాయలేదు. యెన్నో సంగతులు పూర్వకాలంలో వుండేవి వ్రాసి నా వ్యాసంలో చర్చించివున్నాను. నీవు వాట్లను స్పృశించనే లేదు. వక్క మాన్యాలనుగూర్చిన్నీ కళలను గూర్చిన్నీ మాత్రమే యెత్తుకున్నావు. వాట్లను గూర్చి నేను నాస్వీయాభిప్రాయాన్ని లేశమున్నా వ్రాయలేదు. పూర్వుల అభిప్రాయాన్ని నేను అనువదించానుగాని అందులో నా అభిప్రాయము లేశమున్నాలేదు. నన్ను వుపసంహరించు కొమ్మన్నావు. నీవు నన్ను దూషిస్తావనే భయంచేత వుపసంహరించుకున్నానే అనుకో? ప్రాచీన గ్రంథాలని యేంచేస్తావు?—పంచాంగాలు చింపేస్తే నక్షత్రాలు పోతాయా? అందుచేత వొకవుపాయం చేస్తే బాగుంటుంది. లీగల్‌గా వొక నోటీసు యిప్పిస్తివా, వెంటనే దానిమీద వ్యాసం వుపసంహరించుకోవడమేకాదు, క్షమాపణే ప్రచురిస్తాను. కొందరు యీమధ్య యిలాటి విషయాలకు వుపవాస దీక్షలు ప్రారంభిస్తూవున్నారు. అవికూడా పని చేస్తూనే వున్నాయి. యీ మధ్య వక స్వాములవారు యేదో ధర్మశాస్త్రానికి సంబంధించిన విషయాన్ని పురస్కరించుకొని యేదో పుస్తకం వ్రాస్తే అది

యే సంఘంవారికో బాధకంగా కనపడిందనిన్నీ ఆ గ్రంథాన్ని రద్దుపరచ వలసిందని గవర్నమెంటు వారికి విన్నపాలంపుకుంటూ వున్నారనిన్నీ పత్రికలలో కనపడుతుంది. ఆయన జగదేకగురువు ఆయన రచనయందు అంతటి గౌరవం వున్నా వుండవచ్చు. కాఁబట్టి ఆసంఘంవారు యత్నించారన్నా బాగుంది. నేను సామాన్యుఁడను. నేను వ్రాసినదానికి నీవంత భయపడ నక్కఱలేదు. యెన్నఁడుగాని వేశ్యాజాతికి వివాహాలు పనికిరావనే కట్టుఁబాటున్నట్టు లేదు. నా వ్రాఁతవల్లకూడా పూర్వంఁవున్న అధికారం పోవడం లేదు. యిప్పుడు సంస్కర్తలు వేశ్యాజాతికి కలిగించిన కొత్త లాభమల్లా దేవునిసొత్తు అపహరించడానికి అర్హత తప్ప తక్కిన స్వాతంత్ర్యమంతా పూర్వపు విజ్ఞులున్నూ యిచ్చే వున్నారని పలుచోట్ల వ్రాసేవున్నాను-వకాయిన దేవుఁడికి ధర్మకర్తగావుండి తద్ద్వారాగా మహదైశ్వర్య సంపన్నుఁడైనాఁడనిన్నీ యెవరేనా దేవస్వాపహారం తప్పిదంకాదా ? అని తెగించి మాట్లాడితే యెవఁడికేనా దేవుఁడివ్వవలసిందే నాకున్నూ దేవుఁడేయిచ్చాఁడు మీకు కడుపుబ్బు యెందుకంటూ జవాబు చెప్పేవాఁడనిన్నీ బందరులో వున్నప్పుడు విన్నట్టు జ్ఞాపకం. ఆ పద్ధతిని దేవస్వాపహారదోషం ప్రతీవ్యక్తికీ తటస్థిస్తుంది. దీన్ని యిలాక్కాకపోయినా యింకోవిధంగా భారతీయవిజ్ఞానులు అంగీకరించే వున్నారు——ఆ కారణం చేతనే శిష్టులందఱూ దేవుఁడికి నివేదించి కాని భుజించరు. ఆయీపదార్థ మంతా తమకు దేవుఁడిచ్చిందే కనక ఆయనకు సమర్పించకుండా భుజిస్తే స్తేనత్వం అనఁగా చోరత్వం తమకు సంఘటిస్తుందనే తాత్పర్యమే అలా నివేదించడానిక్కారణం. దేవతా మాన్యాలను హరించడానికి దేవదాసీ సంఘానికి తోడుపడ్డవారెవరూ అలా నివేదించేవారుకారు సరిగదా ! ఆలా నివేదించి భుజించేవారి జ్ఞానాన్ని అభినందించేవారుకూడా కారు. కాఁబట్టి ఆ ద్రవ్యం అనుభవించేటప్పుడు ఆ పనికూడా ఆ దేవదాసీ జాతివారు చేయనక్కఱలేదనుకుంటాను. తీగఁదీస్తే డొంక కదులుతుంది పూర్వాచారాలలోఁగాని నవీనాచారాలలోఁగానియేకట్టుఁబాటులోఁగాని యేలేశానికి అంగీకరించకపోయినా అంతకీ ముప్పు సంభవిస్తుంది. అట్లని ఆకట్టుఁబాట్లన్నీ ఆచరణలో పెట్టడంమాత్రం సంభవిస్తుందా ?

అదిన్నీ సంభవించదుగాని శక్యమైనంతవఱకు ఆచరణలో పెడుతూ శక్యంకాక చేయలేకపోయిన దాని విషయంలో పశ్చాత్తాపాన్ని పొంది తన్నివృత్తికై భగవన్నామస్మరణ చేయవలసివుంటుందని పూర్వుల ప్రవృత్తి తెలుపుతుంది. "క్షంతవ్యో, మేఽపరాధశ్శివశివశివభో! భోమహాదేవశంభో?" యిత్యాదులవల్ల పైసందర్భము తేలుతుంది. యివన్నీ అనవసరపు పూర్వం మాటలు. యిప్పుడు యీ మాట్లయందు గౌరవంలేదు. లేదుపోయినా వ్రాయడం వ్యర్థం. యిప్పుడల్లా యేదో పత్రిక నిండటానికి మేటరు వ్రాయడమే కావలసింది. తారతమ్యజ్ఞానంలో అవసరంలేదు. యెవరేనేమాటేనా సరే వ్రాసి పత్రికకు పంపితే "వారూవారూ చూచుకుంటారు మనకేమి?" అని పత్రికవారుప్రకటిస్తారు. అందుచేత ఒంకె పెద్ద పెద్దలు "వయం పౌనపున్యాలంబినః." అని వూరుకున్నారు. నాకు ఆ పెద్దలంతటి పాండిత్యంగాని, యోగ్యతగానీ లేకున్నప్పటికీ ఆయీ ఆచారవ్యవహారాల విషయంలో వారితోపాటు నేనున్నూ వూరుకొనేవున్నాను. యేదో వ్రాస్తూవుంటే దేవుఁడిమాన్యాలు వృథాకావడం మనస్సుకి తగిలింది. దాన్ని పురస్కరించుకొని వ్రాసిన మాటలకు మళ్ళా యింత వ్రాయవలసివచ్చింది. ఆ మాటలవల్ల వారిసంఘం ముందుకురాక వెనక్కి మళ్ళుతుందేమో అని పర సంఘసంస్కర్త్రికి అనుమానం కలిగింది. కాని ఆ అనుమానం సరి అయిందికాదు. యింతమాత్రంచేత అది వెనకడుగువేయదు. కాని భగవంతునికికూడా శక్యంకాని సంస్కారాలు కొందఱు యిప్పుడు ఆరంభిస్తూ వున్నారు. అవి శక్యమైనవే అయితే భగవంతుడిదివఱకే చేసివుండేవాఁడేమో? యిన్ని విధాలుగా సృష్టివుండేదే కాదేమో? కొందఱు బలవంతులు కొందఱు బలహీనులు, ధనవంతులు, ధనహీనులు, సౌందర్యవంతులు, సౌందర్యహీనులు, నీతిమంతులు, నీతిశూన్యులు యీలాటిభేదం లేకపోయేదేమో? అని బుద్ధిమంతులు చర్చించి చర్చించి తేలక తుట్టతుదకు విసిగి ఆలోపం భగవంతుఁడిమీఁద పెడితే మఱీ చిక్కు వస్తుందని భయపడి వాఁడివాఁడికర్మానుసారంగా ఆయీ భేదాలు కలిగినట్టు స్థిరపఱుచుకున్నారు. ఆ కర్మలు వాక

మోస్తరుగా వుండేవు. కనక చాలాభాగం వారికి సంతుష్టి కలిగింది. అట్టి స్థితిలో అందటినీ వక్క తాటిమీఁదకు తేవడము యేలాగ? యెక్కడో సామ్యవాదం బయలుదేటిం దంటారు. అక్కడ కూడా కొన్ని విషయాల లోనే కాని అన్నివిషయాలలోనూ ఆ సిద్ధాంతం అమల్లోకి వచ్చినట్టుగాని రావడానికి వీలున్నట్టుగాని, కనపడదు. యేమేనా ఇప్పటివారి సిద్ధాంతాలు యేటికెదురీఁదే తోవలో వుంటాయి. నామట్టుకు దేవదాసీల సంస్కరణం కూడా అలాటిదే. వ్యక్తిగతంగా మంచికి రావడానికి యిదివరకే ఆధారం వుందని పలుచోట్ల వ్రాసే వున్నాను. సర్వే సర్వత్ర వక తాటిమీఁదికి రావ డం శక్యం యెన్నటికీ కాదు– కాకపోయినా యత్నించేవారు యత్నించడం మానకూడదు. యత్నించవలసిందే. విద్యలు పోతాయని భయం వారికి అవసరంలేదు. వాట్లవల్లి లాభం వుంటే, ఆ లాభం అవసరమే అయితే అందులోకి యెవరో మరివకరు ప్రవేశించితీరుతారు. దొడ్డి వూడ్చడం దగ్గర నుంచి కాళీ లేకుండా నడిపిస్తూవున్న భగవంతుఁడు యీ కళలనిమిత్తం యేదోవక జాతిని యేర్పరచలేకపోతాఁడా? యేదేనా వృత్తి వకటి కాళీ కావడమే తడవుగాని అయేటట్టయితే అందులో వుండే దోషాన్ని గణించ కుండా ప్రవేశించేవాళ్ళు యీ కాలంలో లేకపోతారనుకో నక్కఱలేదు. అథవా! లేకపోతారే అనుకోండి. "అత్తా! అత్తా! నీకొడుకు ఆఁకలికి ఆఁగ లేఁడుసుమా!" అన్న సామెతగా అందుకోసమని ఆవృత్తిని వదిలిపెట్టి వెళ్లే వారు ఆఁగుతారా? అందుచేత వారివారికి తోఁచినట్లు హేయమనితోఁచిన వారివారి వృత్తులను వదులుకోవలసిందే.పరమోత్తమ స్థానాన్ని అలంకరించ వలసిందే. అట్టి స్వాతంత్ర్యాన్ని అరికట్టడానికి వుంటే గవర్నమెంటుచట్టా లకు వుండాలి కాని యే యితరపండితుల వ్యాసాలకూ వుండదు—యెవరికి తోఁచింది వారు వ్రాస్తూవుంటారు— "ఉపసంహరించుకో వలసింది" అని వ్రాయడం పొరపాటు. వితంతూద్వాహాన్ని మనదేశంలో శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు ప్రారంభించినప్పుడు యెందటో పండితులు అదిశాస్త్రవిరుద్ధమని వ్రాసివున్నారు. వారివారిని "మీమీ వాదాలు వుపసంహరించుకోవలసిం" దని ఆ పంతులవారు శాసించినట్టుమాత్రం లేదు. ఆయనకు తోఁచిన వుప

పత్తులను ఆయన చూపుతూ వచ్చారు. పండితులకు తోఁచిన అనుపపత్తులను పండితులు వ్రాస్తూ వచ్చారు. పూర్తిగా పంతులవారి వుద్యమం నెగ్గినట్టూ లేదు? పండితులదీ నెగ్గినట్టూలేదు; శాస్త్రమేమో పండితుల కనుకూలంగా వుంది — "ముసు చచ్చినట్టి మగని తద్దినం బెట్టులు?" అనే మీమాంస తేలక కర్మసిద్ధాన్త బద్ధులగు పండితులు వూరుకున్నారుగాని దయలేకకాదు— జడ్జీ యెంత దయాశీలుఁడైనా లాప్రకారం వురిశిక్షవేస్తూ వున్నాఁడు. మేజి స్ట్రేటు యెంత దయాశీలుఁడైనా దగ్గిఱవుండి వురితీయిస్తూ వున్నాఁడు. ఆవురిలో ఆ వ్యక్తిని బిగించేవాళ్ళు యెంత దయాపరులైనా ఆ వృత్తిని అవలంబించి వున్నవాళ్ళవడంచేత ఆపని చేస్తూ వున్నారు. ఆబిగించేవాళ్ళ వంశస్థులు ఆవృత్తియందు వాళ్ళకు దోషం వుందని మానుకుంటే యెవరు వద్దనఁగలరు? మానుకున్న తత్క్షణం ఆవుద్యోగానికి యెన్నో దరఖాస్తులు వచ్చి పడతాయి. కనక వేశ్యలందఱూ యితరవృత్తితోపాటు దిగులుకూడా వదులుకోవచ్చును. అందుకు నావ్యాసం భంగిస్తుం దనుకో నక్కఱలేదు. యిదివఱలో యింత విస్పష్టంగా తెలుసుకోకపోయినా యిప్పుడేనా తెలుసు కోవచ్చు ననుకుంటాను — దేవుఁడు మాత్రం దిక్కులేనివాఁడై నోరులేనివాఁడై తన మాన్యాలనుగూర్చి అడగలేకపోయాఁడు. దానిలో పట్టిరాయే అని స్పష్టమయింది. ఆ పట్లాన్ని హరిజనులకు లోఁబడ చిక్కిఁది. నేఁడో రేపో అర్చకులు వుదాయిస్తారు. యింక నైవేద్యంకూడా వుండదు. ఆపైని కట్టడాలు కొన్నాళ్ళవఱకూ మిగిలితే మిగులుతాయి. లేదా యీలోఁగా అవి యేసంస్థకేనా వుపయోగపడిచేయెడల వారి వారి ద్రవ్యంతోటి మరమ్మతు జరుగుతుంది కనక మఱికొంతకాలంకూడా వుండ వచ్చు. దేవతానౌకరీకి యేర్పడ్డ మాన్యాలుపోతే వుపేక్షించడంలో సూత్రప్రాయంగా యింతఅర్థం యిమిడివుంది. యిదే యే మహమ్మదీయుల మసీదుకు, సంబంధించిందేనా అయితే వారూరుకోరు. యెంత ఆందోళన చేయాలో అంతా చేస్తారు. సాధించితీరుతారు. లోఁకువసంఘానికి సంబం ధించిం దవడంచేత దీనిగతి యీలాపట్టింది. సాధించేదీలేదు, అఘోరించేదీ లేదు గాని అయ్యో! యీలాజరిగిందే అని యెవఁడేనా అనుకుంటే అను

కోవడానికూడా వీలులేకుండా ఆమాన్యాలవల్ల లాభంపొందిన సంఘాన్నుంచి యెవరో వక మహావ్యక్తి తారతమ్య జ్ఞానంతో పనిలేకుండా సాహసోక్తులతో శాసించడం వకటి తటస్థిస్తూవుంది. అందుచేత భర్తృహరి చెప్పినట్టు—"జీర్ణ మంగే సుభాషితమ్" అని చెప్పి వూరుకోవలసిందే! యింతే యెంత వ్రాసినాయింతే, నావ్యాసంమీఁద ఆకొండివారొకరు వారికి తోఁచినమాటలు వ్రాసివున్నారు. ఆయన మతాన్ని ఆయన తెలిపినారే కాని లేశమున్నూ అనుచిత ప్రసంగానికి ఆయన చోటివ్వలేదు. ఆయన యిప్పటి ఆచారాలకు ప్రాధాన్యం యిచ్చేవారు. నేనో? పూర్వుల ఆచారాలు ఆచరించినా ఆచరించకపోయినా వాట్లయందే ఆదరం కలవాణ్ణి. అందుచేత ఆయనకూ నాకూ మతభేదం వుండవలసి వచ్చింది. యీవిడ నన్ను స్వార్థపరుఁడని సూచించింది. బాగా ఆలోచిస్తే దేవస్వాపహారానికి సమ్మతించని నన్ను దూషించడంవల్ల ఆదోషం ఆవ్యక్తియందే వుందేమో? ప్రాజ్ఞులు విచారించకపోరు.

పుక్కిటి పురాణకథలు

ఈపుక్కిటిపురాణాలను గుఱించి కొంత వ్రాస్తాను. యివి వినేవాళ్ళకెంతో ఆహ్లాదకరంగానైతే కనపడతాయి గాని వీట్లలో సత్యంమాత్రం సున్నకి సున్న హాళ్ళికి హాళ్ళిగా వుంటుంది. కొన్ని మనలో యీలాటి కథలు లేకపోలేదు, గాని అన్నీ ఈలాటివిమాత్రం కావు. తెనాలి రామలింగానికిన్నీ, పెద్దన్నగారికిన్నీ, భట్టుమూర్తిగారికిన్నీ, ముక్కుతిమ్మన్నగారికిన్నీ సంబంధించిన కథ లెన్నో వున్నాయి. ఆ కథలు, వీరంతా వొకటే కాలంలో వున్నారంటేనేకాని నిలిచేటట్టులేదు. యితరాధారాలని పుచ్చుకుని వీరు సమకాలికులే కారంటూ వీరేశలింగం పంతులవారు సిద్ధాంతీకరించి యీ కవిసంఘానికి సంబంధించిన కథ లన్నిటినీ తోసేశారు. వీరేశలింగంగారు పైసిద్ధాంతాన్ని బయలుదేఱదీసేదాఁకా పైకథలన్నీ అమల్లోనేవున్నాయి, యిప్పుడున్నూ వున్నట్టే. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు ఆ కథలన్నిటినీ

విశ్వసిస్తూనే కవిజీవితాలు వ్రాసివున్నారు. రాయలకాలపు కవులకు సంబంధించిన గాథలకే కాదు యీ దురవస్థ; భోజరాజ కాళిదాసులకు సంబంధించిన గాథలకున్నూ పట్టింది. భోజకాళిదాసులిద్దరేకాక, దండి భవభూతులే కాక, బాణుఁడు కూడా ఒకకాలంవారన్నట్టు యితిహాసాలేర్పడ్డవున్నాయి. ఇటీవల వారి వారి కాలనిర్ణయాలు సప్రమాణంగా ఋజువుచేస్తే ఆ యితిహాసాలన్నీ పుక్కిటిపురాణాలక్రింద చేరిపోతాయి. భవభూతి తన ఉత్తరరామ చరిత్రన్ని కొడుకు ద్వారాగా కాళిదాసుగారికి వేశ్యాగృహంలో వుండఁగా వినిపింపఁజేసినట్టున్నూ, కాళిదాసుగారు మెచ్చినట్టున్నూ వకకథ చెపుతారు. భవభూతి శుద్ధశ్రోత్రియకుటుంబంలోనివాఁ డన్నట్టు ఉత్తరరామచరిత్ర పీఠికలో — "శ్రోత్రియ పుత్రః" అనే మాటవల్లనే తేలుతుంది. అట్టి శ్రోత్రియపుత్రుఁడు వేశ్యాలోలుఁడైన కాళిదాసుకు తన నాటకాన్ని వినిపించడానికి వేశ్యాగృహానికి వెళ్ళడం యెలాగ? అందుచేత కొడుకును పంపి వినిపింపఁజేశాఁడనిన్నీ, అనంతరమందు కాళిదాసు విని యేమన్నాఁ డని కొడుకును అడిగితే "యేమీ అనలేదు. ఆహ్లాదంగా ప్రియురాలున్నూ తానున్నూ విన్నా" రనిన్నీ కొడుకు చెప్పినట్టున్నూ దానిమీఁద భవభూతి "యేమిన్నీ అనలేదా?" అని అన్నీ గుచ్చి గుచ్చి అడిగేటప్పటికి కొడుకు—

శ్లో. "కిమపి కిమపి మందం"

అనే శ్లోకంలో నాలుగో చరణాంతం — "రాత్రిరేవం వ్యరంసీత్" అనేచోటమాత్రం వకమాట అన్నాఁడని చెప్పఁగా ఆమాట యేమాటో చెప్పవలసిందని భవభూతి తన కొడుకు నడిగినట్టున్నూ, కొడుకు యీలా చెప్పినట్టున్నూ పండితపరంపరలో చెప్పుకుంటారు. దాన్నిపుదాహరిస్తాను—

"నాన్నా! కాళిదాసుగారు నాటకాన్ని వినిపించేటప్పుడు ఆయన సాని సున్నం రాసి యిస్తూవున్న తమలపాకులు వేసుకుంటూవున్నారు. ఆ సందర్భంలోపైని వుదహరించిన — "కిమపి కిమపి మందం" అనే శ్లోకచతుర్థచరణం వింటూ సానితో "సున్నం, ఎక్కువయింది" అని మాత్రం

అన్నారు. యింతకన్న వక్కమాటకూడా నాటకం వినిపించేటప్పుడు కాళిదాసుగారు మాట్లాడినట్టే లేదు'' అని కొడుకు చెప్పేటప్పటికి "రాత్రి రేవం వ్యరంసీత్" అనేచోట "ఏవం వ్యరంసీత్" అన డంకంటె "ఏవ వ్యరంసీత్" అంటే యెక్కువ సరసంగా వుంటుందని కాళిదాసుగా రభిప్రాయపడ్డట్టు భవభూతి తెలుసుకొని ఆలాగు సవరించు కొన్నట్టు వినికి. యీ పాఠంలో వున్న స్వారస్య మేమిటంటే? స్నిగ్ధ దంపతులైన సీతారాములు యేవో తలా తోఁకా లేనిరీతిగా మాటలాడు కుంటూ పరస్పరాలింగన మహోత్సవాన్ని అనుభవిస్తూ వుండఁగా రాత్రి య్యేవే విరామాన్ని పొందిందిగాని వారిగోష్ఠి యింకా విరామాన్ని పొంద నేలేదు — అనేది — అసలు పాఠంలో సున్నవుంటే, "ఏవం"అని వుంటుంది. కనక ఏవం అంటే? ఈ ప్రకారంగా సీతారాములకు రాత్రి గడచిపో యింది అనిమాత్రమే వస్తుంది. ఆ పాఠంకంటే యీపాఠం సొగసుగా వుంటుందని కాళిదాసుగారు "సున్నం" యెక్కువయిందనే మిషతో సూచించినట్టయింది కాని యీకథ యిటీవల వారికల్పన కాని మఱోమా పిరిదికాదు. యేమంటే? కాళిదాసు తెలుఁగు దేశస్థుఁడు కాడు కాఁబట్టి తెలుఁగుపదమైన "సున్నం" అనే పదంతో ఆలా చమత్కరించడం సంభవించదుకదా! కాఁబట్టి యెవరో బుద్ధిమంతులు ఆశ్లోకంలో ఆసవ రణను వుపపాదించి యీకథాకల్పనచేసి కాళిదాసుకు అంటగట్టినమాట సత్యదూరంకాదు. యీలాటివే యింకా కొన్ని కథాకల్పన లున్నాయి. వక నాఁడు దండిమహాకవిన్నీ, కాళిదాసుగారున్నూ ధారాపట్టణ వీధమ్మట షికారు వెడుతూవున్నారనిన్నీ, ఆలా వెళ్ళేటప్పుడు దండిగారివద్ద తమల పాకులున్నూ చెక్కలు వగయిరాలున్నూ వున్నాయనిన్నీ, సున్నం లేక పోవడంచేత ఆ వీధిలోవున్న ఒకానొక వేశ్యాగృహం గుమ్మంలో వున్న వక వేశ్యబాలికను వుద్దేశించి — శ్లో. "తూర్ణ మానీయతాం చూర్ణం పూర్ణ చంద్రనిభాననే!'' అని దండి శ్లోకపూర్వకంగా ఆజ్ఞాపించినట్టున్నూ, కాళి దాసు గారివద్ద తమలపాకులుకూడా లేకపోవడంచేత — శ్లో. "పర్ణాని స్వర్ణ వర్ణాని కర్ణాంతాఽఽకీర్ణ లోచనే!"

అని ఆజ్ఞాపించినట్టున్నూ, ఆ భోగంపిల్ల తమలపాకులున్నూ సున్నమున్నూ తెచ్చి కాళిదాసుగారికి ముందుగా యిచ్చి తరవాత దండిగారికి సున్నాన్ని తెచ్చి యిచ్చిందనిన్నీ, ఆపట్లాన్ని దండి "నేను ముందుగా నిన్ను సున్నం తెమ్మన్నానుకదా, నాకు ముందుగా సున్నాన్ని యివ్వక కాళిదాసుగారికి తమలపాకులు ముందుగా యిచ్చి నాకు తరువాత సున్నాన్ని యివ్వడానికి కారణమేమిటి?" అని విసుగ్గా అడిగేటప్పటికి ఆ పిల్ల—"అయ్యా మేము వేశ్యలం, మాకు ఎవరణా ఎవరెక్కు-విస్తే వారిని ముందుగా గౌరవిస్తాం. కాళిదాసుగారు అయిదు అణాలు యిచ్చారు. మీరు మూఁడు అణాలే యిచ్చా"రని జవాబు చెప్పిందనిన్నీ దానితో దండి దాని తెలివితేటలకు సంతోషించి పూరించినాఁడనిన్నీ ఒక కథ విద్వత్పరంపర చెప్పగా వినడం. ణకారాన్ని "అణా" అని చిన్నప్పుడు పంతుళ్ళు అక్షరాలు చెప్పేటప్పుడు మన తెలుఁగు దేశంలో పలకడం వుంది. యీ పలుకుబడి యితరదేశాలలోకూడా వుంటే వుండేమో కాని 'అణా' అనేది. నాల్గుడబ్బుల పరిమాణం కల ద్రవ్యానికి చెప్పడం వుండి వుండదు. కాఁబట్టి యీ కథకూడా ఆంధ్రదేశంలో పుట్టినట్టే అనుకోవాలి. కథ కల్పితమే అయినప్పటికీ అప్పటికాలంలో వేశ్యలుకూడా సంస్కృతంలో మంచి ప్రవేశం కలవాళ్ళనే అంశమే కాకుండా కాళిదాసుగారితోపాటు దండిమహాకవి కూడా అంతో యింతో విలాస పురుషుఁడే అనే అంశం దీనివల్ల ధ్వనితం అవుతుంది. పైఁగా దండికన్న కాళిదాసే అధికుఁడనే అంశం తాత్కాలికులుగావుండే భోగంకన్యకలకుకూడా తెలిసినదే అనికూడా ధ్వనిత మని తెలిసికోవలసివుంటుంది. ఎన్నోకథలు కాళిదాసున్నూ, దండిన్నీ, భవభూతిన్నీ ఏకకాలంవాళ్ళన్నట్టు చెప్పుకొనే వున్నాయి. అందులో కొన్నిటిని తోసేయడం మరీ చిక్కుగా వుంటుంది. చూడండి యీ కింద వుదాహరించే కథలు—శ్లో. కవి ర్దండీ కవి ర్దండీ కవిర్దండీ నసంశయః" అని కాళీమహాదేవి కాళిదాసుతో అన్నట్టున్నూ, దానిమీఁద కాళిదాసుకి కోపంవచ్చి "వాళ్ళెయుగనిశవం"గా అమ్మవారిని వుద్దేశించి, "కోఽహం రండే!" అని అడిగినట్టున్నూ, దానిమీఁద అమ్మవారు తన

పొరపాటును సవరించుకోవడానికి దయతో — "త్వమేవాఽహం త్వమే వాహం త్వమే వాఽహం న సంశయః" అని జవాబు చెప్పినట్టున్నూ వినడం. యేక కాలికత్వం దండికాళిదాసుల కుండకపోతే యీకథ కుదరదు. లేదా ? కాళిదాసుకంటే దండి పూర్వుఁడేనా అయివుంటే కొంత సమన్వయం అవుతుంది. మఱిన్ని భోజరాజుగారు ఉపరిసురతాన్ని కాళిదాస భవభూతు లిద్దఱికీ వర్ణ్యంగా యేర్పఱిచి ప్రశ్నించినప్పుడు చెఱివకశ్లోకం చెప్పడమున్నూ, అందులో కాళిదాసుగారిశ్లోకమే మెఱుఁగుగా వున్నట్టు ఒకవిశేషణంవల్ల భోజరాజుగారు అభిప్రాయపడేటప్పటికి భవభూతి తనదే బాగావుందని వృథా వివాదకు వుపక్రమించడంతోనే కాళిదాసు "మనకీ వివాద మెందుకు ? మనమన శ్లోకాలు సమానతూఁకం గల తాటాకుల మీఁదవ్రాసి శారదాదేవ్యాలయంలో అమ్మవారియెదుట తూఁచుదాము. అందులో యేది యెక్కువ తూఁగితే ఆకవిత్వం అతిశయించినట్టు నిర్ణయమవుతుం"దని చెప్పినట్టున్నూ అందుకు భవభూతికూడా వొప్పుకున్నట్టున్నూ తుదకు ఆలా తూఁచేటప్పుడు భవభూతిగారిశ్లోకం వున్నవైపు తేలికగా పైకితేలిపోతూ వుండివుండడంలో అమ్మవారు స్వల్పవిషయంలో మహాకవికి, పరాభవం యెందుకు రావాలని కాఁబోలు : తనచెవు సందున అలంకారార్థం ధరించిన యెఱ్ఱకలువపూలు తాలూకో తామరపువ్వుతాలూకో మకరందాన్ని భవభూతిశ్లోకం వున్న వైపున చిలికినట్టున్నూ దాన్ని కనిపెట్టి కాళిదాసు—శ్లో॥ "అహో ! మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్చ ఫణితిం । ధటాయా మారోప్య ప్రతిఫలతి తస్యాం లఘిమని । గిరాం దేవీ సద్యశ్శ్రుతికలిత కల్హార కలికా । మధూళీమాధుర్యం క్షిపతి పరిపూర్త్యై భగవతీ." అనే శ్లోకం చెప్పి ఆ రహస్యాన్ని బయటఁ బెట్టినట్టున్నూ విద్వత్పరంపరవల్ల వినడం. ఇందులో భవభూతి పేరుకూడా వుంది కాని యీ శ్లోకం కాళిదాసే చెప్పాఁడనడానికి ఆధారంలేదు. ఆ పద్ధతిని భవభూతికిన్నీ మఱివక కవికిన్నీ యిట్టి వివాద తటస్థించడమున్నూ, అందులో భవభూతికి వోడురావడమున్నూ తటస్థిస్తుంది. వొక్క కాళిదాసుకు భవభూతి యే స్వల్పంగానో తీసిపోవడానికి యిచ్చశ్లోకం అంగీకరిస్తుందికాని మఱో

కవికి తీసిపోవడానికి ఏంతమాత్రమున్నూ అంగీకరించదు. కాబట్టి ఆకల్పన కుదరదు. అదీన్నీ కాక, కొన్ని విషయాలలో కాళిదాసు భవభూతికి యత్కించిత్తు తీసిపోయినప్పటికీ ఉత్తరరామ చరిత్ర రచనలో కాళిదాసుకన్నా, అంతే ఆతని శాకుంతల రచనకంటే కూడా మిన్నగానే వున్నట్టు కాళిదాసే వప్పుకున్నట్టు యీ క్రింది శ్లోకం చెపుతుంది — శ్లో॥ "నాటకేషుచ కావ్యేషు వయంవా వయమేవవా, ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే" అంటూ యెప్పుడో సర్టిఫికెట్టు యిచ్చినట్టు వినికి. ఏకకాలికులు కారు వీరనేవారు యీ శ్లోకాన్ని కూడా యెవరిదో అంటగట్టవలసి వస్తుంది. యింకా యెన్నో వున్నాయి. వీరిద్దరే కాక దండికూడా భోజుని సభలో వుండేవాడనడానికి సంబంధించిన కథలు. అవన్నీ భోజచరిత్రలో యెవరో పుటంకించే వున్నారు. భోజచరిత్ర వ్రాసిన కవి యెవరో తెలియదు. మాఘకవినికూడా ఆ భోజచరిత్ర భోజుండి కాలంలో వున్నట్టు చెపుతుంది. కాలపరిశీలకులు ఆ భోజచరిత్రాన్ని బొత్తిగా విశ్వసించరు. కాని కొన్ని కథలుమాత్రం ఆ పరిశీలకులకు కంఠంముడిపట్టుకొనేవి లేకపోలేదు. కొందఱు కాళిదాసు విక్రమార్కుని సభలోవున్నట్టు సప్రమాణంగా ఋజువుచేస్తున్నారు. శాకుంతలంలో ప్రస్తావనలోవున్న— "అభిరూపభూయిష్ఠా పరిష దియమ్" అనే వాక్యాన్ని "విక్రమార్కభూయిష్ఠా" అని వున్నట్టు చెపుతూవున్నారు. కాళిదాసకృతము లనుకొనే రఘువంశ కుమారసంభవాది కావ్యాలున్నూ, శాకుంతల విక్రమోర్వశీయాది నాటకాలున్నూ రచించిన కాళిదాసులు వేఱువేఱుగా వున్నట్టున్నూ చెపుతూ వున్నారు యిప్పుడు కొందఱు పరిశీలకులు. ఆ చెప్పడంలో రఘువంశ కుమారసంభవాలు రెండున్నూ యేకకవికృతాలు కావనేవారికి వకచిక్కు వుంది. రఘువంశంలో యిందుమతీ పరిణయఘట్టంలో వున్న శ్లోకాలు కుమారసంభవంలో పార్వతీపరిణయఘట్టంలో కొన్ని తూచా తప్పకుండా పడివున్నాయి. భిన్నకర్తృకగ్రంథా లయితే ఆలా పడడానికి సమాధానం వుండదు. అందుచేత ఆ రెండుగ్రంథాలమట్టుకేనా యేకకర్తృకత్వం వప్పుకోవాలని నేననుకుంటాను. యిద్దఱు కాళిదాసులు వున్నట్టు వ్రాసేవారికిన్నీ ఆధారాలు లేక

పోలేదు. అవి ఖండించాలంటే సుఖసుఖాల తేలేవని కాదు. కాని లోకంలో వున్న ప్రతీతియందు వున్నంత మూఢవిశ్వాసంమాత్రం పరిశీలించి చేసిన సిద్ధాంతమందు లోకానికి కలగదు. అందుచేత మూఢవిశ్వాసాన్నే నేను అవలంబిస్తూ వున్నాను. యింకా కొందఱు కాళిదాసులైతే వున్నారు కాని వారు 'అభినవ' అనేపదం పూర్వమందు కలవా రవడంచేత అంతగాని కొంతగాని బాధించరు. "అభినవపదపూర్వః కాళిదాసః ప్రగల్భః" ఇత్యాదులు చూచుకోఁదగును. మొత్తందండి భవభూతి కాళిదాసులు, సంస్కృత కవితాప్రపంచకంలో పేరు మోగ్రిగిన త్రిమూర్తులు. దండి భవభూతులు కాళిదాసుకన్న ముందే భోజరాజుగారి ఆస్థానమందు వుండి యెవ్వరినీన్నీ ఆరాజుగారి ఆస్థానానికి చేరనిచ్చేవారు కా రంటూ కొన్ని కథలు వున్నాయి. వాట్ల నిజానిజాలు నిర్ణయించడం చాలా దుర్ఘటం. కాళిదాసునుకూడా వీరిద్దఱున్నూ చేరనిచ్చే వారే కారనిన్నీ కాళిదాసు యేవో వెఱ్ఱిగా శ్లోకాలు చెప్పుకొంటూ వీరిని ఆశ్రయించేటప్పటికి రాజుగారికి తమయందు వుండే అపోహని తొలగించడానికి యీ కాళిదాసుని రాజుగారి ముందఱ పెట్టారనిన్నీ వకకథవుంది. ఆకథకు సంబంధించిందే యీ క్రింది శ్లోకం.

శ్లో. "ఆస్థివద్భకవచ్చైవ చల్లవ ద్వెల్లకుక్కవత్, రాజతే భోజ! తే కీర్తిః పున స్సన్యాసిదంతవత్" యీ శ్లోకంలో వున్న "చల్ల, వెల్ల కుక్క" శబ్దాలు గౌడదేశీయుఁడైన కాళిదాసు శ్లోకంలో పడడం అసంభవం కాఁబట్టి ఆంధ్రదేశీయుల కల్పనాకథగా మనం భావించాలి. లోకంలో వక రాజును గూర్చిగాని, వక కవినిగూర్చి గాని మనం మాట్లాడుకోవలసి వస్తే ఆ వ్యక్తులు మొట్టమొదటనుంచిన్నీ మహాయోగంలోనే వున్నట్టుగా చెప్పుకోవడంలో వినడానికి అంత ఆదరం వుండదు. చూడండీ! విశ్వదాతగారినిగూర్చి లోకం యెంత సంతోషంగా చెప్పుకుంటూ వుంటుందోను. యీాయన వొకప్పుడు 0-4-0 అణాలు తన చేతులో లేక యెంతో చిక్కుపడ్డట్టు కూడా వింటే ఆయన ముఖతః విన్నానేమో? లేక మఱి వకరివల్ల విన్నానో? జ్ఞప్తి చాలదు. అసలుమాత్రం యథార్థం కాకపోలేదు. అలాగే విద్యాభ్యాస కాలంలో మ్యునిసిపల్ దీపాల సహాయం యీాయన కుపకారం చేసినట్టున్నూ

వినడం. యీ దీపాలసహాయం శ్రీ భాష్యం అయ్యంగారు వగైరా కొన్ని మహావ్యక్తులకున్నూ జరిగినట్లు వినడం కలదు. అట్టి నాగేశ్వరరావుగారు యేరోజు కారోజు చేసే దానం యెంత వుంటుందో ? లెక్కవేస్తే తేలదు. అయితే ఆ విషయం నేను కొంత కళ్ళారా చూచిందే. యీయన ఆగర్భ శ్రీమంతుఁడై వుండి చిన్నప్పటినుంచీ యిలాటి దాతగానే వుంటే లోకానికి కలిగే ఆదరాతిశయం వేఱు, యిప్పుడు కలిగే ఆదరాతిశయం వేఱు. మన కాళిదాసుగారు మొట్టమొదట భోజరాజ దర్శనానికి వెళ్ళేటప్పుడు కవిత్వంలో నిరుపమానుఁడే అయినప్పటికీ తగినంత పేరుప్రతిష్ఠలు కలవాఁడుగా లేనట్టున్నూ, రాజదర్శనానంతరం పెద్దయోగం పట్టినట్టున్నూ చెప్పుకోవడంలోనే విశేషం వుందని వేరే వ్రాయ నక్కఱలేదు. దండి భవభూతులు ఏకసంధా ద్విసంధా గ్రాహులనిన్నీ కాళిదాసుగారు భోజరాజుగారిమీఁద చెప్పిన శ్లోకాలు వెంటనే వారు చదివి యివి మేమిదివఱలో చెప్పినవే కాని నూతనాలు కావని చెప్పడానికి మొదలు పెట్టేటప్పటికి వారి ధారణకి లొంగని మాదిరి శ్లోకాలు, శ్లో. "వాఙ్చార్చేట్ఠ్వటథ గ్ధ్రుతోద్వాథిపటిః నుద్రేడ్జజానిః" అనే పాషాణపాక శ్లోకాలు రచించి వారికి శృంగభంగం చేసి కాళిదాసు భోజుని ఆస్థానంలో స్థిరపడిపోయాఁ డనిన్నీ వకకథ చెప్పుకోవడం వుంది. యింకా భోజుఁడికిన్నీ కాళిదాసుకిన్నీ సంబంధించిన వెన్నో కథలున్నాయి. భోజరాజుగారి పుంపుడుకత్తె కాళిదాసుగారికి వలపుసానిగా యేర్పడ్డట్టున్నూ, తుదకు ధనాశచేత ఆవేశ్య కాళిదాసు మెడకోసి చంపినట్టున్నూ వకకథ వుంది.

శ్లో. "కుసుమే కుసుమోత్పత్తి శ్శ్రూయతే నతుదృశ్యతే" అని భోజరాజుగారు వేశ్యా కేళీగృహపు గోడమీఁద వ్రాసి దీన్ని పూర్తిచేసిన వారికి అర్ధరాజ్యం యిస్తామని వ్రాసినట్టున్నూ, ఆ అర్ధరాజ్యం తాను పుచ్చుకునే వుద్దేశ్యంతో ఆ శ్లోక పూర్తిని కాళిదాసుచేత — "బాలే ః తవముఖాంభోజే దృష్ట మిందీవరద్వయమ్" అని చేయించి కాళిదాసు నిద్రపోతూ వుండఁగా "మర్డరు" చేసి మిడిమిడిజ్ఞానపాండిత్యం కల ఆ వేశ్య "బాలే" అన్న పదం తీసివేసి, "రాజే" అని చేర్చి రాజుగారిని అర్ధరాజ్యం యివ్వ

వలసిందని కోరఁబోతూ వుండగా, ఆ పూర్తియందువున్న మోసాన్ని "రాజే" అనే అసంగత మార్పువల్లనే గ్రహించిన మహాకవి భోజరాజు— "కాళిదాసుని చంపేశావా యేమిశే? నీతల్లి కడుపుకాలా!" అని ప్రశ్నించాఁడనిన్నీ, అది యదార్థం చెప్పకోక విధి లేక చెప్పకొని శవాన్ని చూపిస్తే అప్పుడు భోజరాజు తనకు కూడా మృత్యువు సమీపించడాన్ని తెలిసికొని యేకొంచెమో శేషించివున్న తన ఆయుర్దాయాన్ని విభజించి సగం కాళిదాసుకుయిచ్చి యిద్దఱున్నూకలిసి శ్రీవాల్మీకిరచిత రామాయణగాథననుసరించి రామాయణ చంపూరచన కారంభించి సుందరకాండవఱకున్నూ రచించేటప్పటికి ఆయుఃపరిమితి సరిపోయిందనిన్నీ అందుచేతే యుద్ధకాండ మఱివకరు రచించడం తటస్థించిందనిన్నీ వక కథ చెప్పకుంటారు. యీ కథకుసంబంధించి— "శ్లో. అద్య ధారా నిరాధారా అద్య.... ధారా సదాధారా" అనే శ్లోకద్వయం కనపడుతుంది. ఆయీ కథలు కొన్ని పురాణాల్లో వుండే సందర్భాలను అనుసరించి కనపడతాయి. భోజరాజుగారి శిరస్సులో అంటే మెదడులో యేదో కప్పపిల్ల చేరినట్టున్నూ, దాన్ని అశ్వనీదేవతలు "ఆపరేష"ను చేసినట్టున్నూ వక కథ వుంది. యిప్పటికాలంలో అయితే ఆ "ఆపరేషను" దేవతలదాఁకా వెళ్ళవలసిలేదుగాని అప్పుడు దేవతలదాఁకా వెళ్ళింది. ఆయీ కథల నిజానిజాలు తేల్చడం చాలాకష్టం. యింతదాఁకా వుదహరించిన కథలవల్ల కాళిదాసుగారు వేశ్యాలోలుఁడైనప్పటికీ కేవల శ్రోత్రియపుత్రుఁడున్నూ, శ్రోత్రియుఁడున్నూ అయిన భవభూతి ఆయన యెడల యెక్కువ ఆదరాన్నే చూపించేవాఁడనిన్నీ, తన వుంపుడుకత్తెకున్నూ కాళిదాసుకున్నూ సంబంధం వుందనే అంశం భోజరాజెఱిఁగికూడా అతనియందు ప్రేమగానే వుండేవాఁడనిన్నీ తేలడమేగాకుండా అంతటి మహారాజున్నూ మహాకవీనిన్నీ అయిన భోజుఁడు వుంచుకొన్న సానికి కూడా కాళిదాసురసికత్వం మనశ్చాంచల్యాన్నయితే కలిగించి ప్రేమింపచేసింది కాని తుట్టతుదకు అర్థరాజ్యాపేక్ష అట్టి వలపు మగణ్ణికూడా చంపించివేసిందనిన్నీ యెన్నో విశేషాలు ధ్వనిమర్యాదచేత బయలుదేఱతాయి, ఆయీ మాదిరి విశేషాలు ధ్వనించేకథ లింకా వీరికి సంబంధించిన

వున్నాయి. వ్యాసం పెరిగిపోతూవుంది. అందుచేత వాట్లను వదులుకొని చదువరుల వినోదార్థం వొక శ్లోకానికి సంబంధించిన పుక్కిటి పురాణ కథను వుదహరిస్తాను—.

యీ కథ నేను విని యిప్పటికి 48 యేండ్లు దాఁటవచ్చింది. కథ మాత్రం నిజం కాదేమోకాని శ్రోత్రపేయంగామాత్రం వుంటుంది. యీకథే కాదు; మనవారి మతంలో యెన్నో పురాణగాథలు యీలాటివే. అంతే అర్ధవాదలే. అర్ధవాదలంటే లేని అర్థాన్ని ప్రయోజనాంతరాపేక్షతో వుపన్య సించడమే. ఆ శ్లోకం తుట్టతుదను వుదాహరిస్తాను. కథ మొదలెడుతూ వున్నాను - వొకానొక మహాకవి భోజరాజుగారి దర్శనం నిమిత్తం బయలు దేఱి ధారానగరానికి వచ్చాఁడఁట! వచ్చి వూరు వెలపల డేరా వేసుకొని మకాం చేశాఁడఁట! "కవులకు డేరా లుంటాయా?" అని సందేహిస్తారు కాఁబోలును! సందేహించకండి, యిప్పటి అస్మదాదులనుబట్టి వెనకటి మన కవులందఱినిన్నీ యీలాటివాళ్ళే అనుకోకండి. ఆ కవులు విదేశీయ ప్రభుపరిపాలనలో వున్నవాళ్ళు కారుకదా! — "ఎదురైనచోఁ దన మద కరీంద్రము డిగ్గి కేలూఁత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె" అనే పద్యం వగయిరాలు జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి. అంతదాఁకా యెందుకు? యిటగా రామకవి యీకాలాని కెంతోపూర్వుఁడు కాఁడు-అతనిదే యీక్రిందిపద్యం-

ఉ. "రాతిరి మేము వస్తుహయరత్నము వస్తు కవీంద్రగాయక.వ్రాతము వస్తు
నర్మసచివాగ్రణి వస్తు....ముట్టుకోవలి....వస్తిఁక నేమి చెప్పుమిఁక?"

యీ పద్యంలో మొదట కొంతజ్ఞాపకంరాక బొట్లుపెట్టి వదలేశాను. వ్రాయకుండానే తెలుస్తుందని కొంత వదిలేశాను. కవులు గుఱ్ఱాలతో మఱికొందఱు కవులతో గాయకులతో నర్మసచివులతోకూడా బయలుదేఱే టప్పుడు సొంత డేరా వుండవలసిందే కాని మహారాజావారి దర్శనము అయి వారి సప్లయి అందేలోపున సొంతడేరా వుండకపోతే కొత్తవూళ్ళో వీరిని భరించతగ్గ గృహస్థెవఁడుంటాఁడు? అందుచేతేకదా! పూర్వము యెవరో కవి యేనుఁగునున్నూ కవీశ్వరుణ్ణీ రాజు భరించవలసిందే కాని

తదితరులు భరించ లేరని చెప్పివున్నాఁడు — ''సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్'' — అనే భర్తృహరి వాక్యంకూడా మహాకవుల సంపత్తి సామాన్యం కాదని తెలుపుతుంది. భర్తృహరివాక్యాని కిది అర్థంకాదని కొందఱనవచ్చును. కాకపోవుఁగాక — ''సుకవీంద్ర బృంద రక్షకుఁ డెవ్వఁడనిన వీఁడనునాలుకకుఁ దొడవైనవాఁడు'' అనే సీసచరణం వగయిరాలు కవుల ఐశ్వర్యాన్ని తెలుపుతూవున్నాయి కదా! అది అలా వుంచుదాం. కవిగారు వచ్చి డేరాలోదిగారు. కాళిదాసుకు ముందే ఈసంగతి తెలిసి దేవిని ప్రార్థించాఁడు, దేవి ''ఆకవి నీకన్న వొకజన్మం యెక్కువగా నన్ను వుపాసించాఁడు, నీకుసాధ్యుఁడు కాఁడు, ఉపాయాంతరం చూచుకో'' మ్మంది. ఆ పట్లాన్ని కాళిదాసుకు యేమీ తోఁచిందికాదు. తానేమో తొమ్మిదిజన్మాలల్లో దేవిని వుపాసించినట్టున్నూ, ఆ కవి పదిజన్మాలల్లో వుపాసించినట్టున్నూ దేవిస్పష్టంగా చెప్పింది. ఆలోచించి ఆలోచించి కాళిదాసు వకగడ్డి అమ్ముకునేవాఁడివేషం వేసుకుని పచ్చగడ్డికావిడి బుజాన్ని పెట్టుకొని కనుచీఁకటి పడుతూవుండఁగా ఆకొత్తకవిగారి డేరా దగ్గిఱికివచ్చి తొంగిచూస్తూ వున్నాఁడఁట! అప్పుడు ఆకొత్తకవీశ్వరుఁడు ''గడ్డికావిడి యెంత కేస్తా? వని బేరమాడేటప్పటికి మనకాళిదాసన్నాట్ట, ''అయ్యా! యీ గడ్డి కాళిదాసుగారి గుఱ్ఱానికి వాడుకగా ప్రతీరోజూ అమ్ముకునేదండి. మీకమ్మేది లే'' దన్నాట్ట! అనేటప్పటికి ఆకవి ''వోరీ! మేము యిప్పుడే యీవూరికి వచ్చాము. మా గుఱ్ఱానికి నీవు అమ్మకపోతే కొత్తవూళ్ళో గడ్డి సంపాదించడం కష్టం, కాళిదాసుగారు నీ కిచ్చేదానికంటె రెట్టింపుఖరీదు యిస్తా'' మంటూ బతిమాలేటప్పటికి మనగడ్డి కావటివాఁడు (కాళిదాసు) ''బాబూ! ఆరు నాకు రోజూ రాత్రి కూడుకూడా పెట్టిస్తా'' రన్నాట్ట! దానిమీఁద కవిగారు ''మేమున్నూ పెట్టిస్తా'' మన్నారఁట! అనే టప్పటికి మొగమాట పడ్డట్టు నటించి కాళిదాసు గడ్డికావడి వారికి వేసి అక్కడే భోంచేసి ''బాబూ!'' యీ రేతిరిక్కడే తొంగుంటానని చెప్పి ఆ కవిగారిగుట్టూ మట్టూ కనుక్కోవడానికి అక్కడే పడుక్కున్నాఁడఁట! తర్వాత తెల్లవాఱగట్ల చంద్రాస్తమయం అవుతూ వుండఁగా ఆ కవిగారు

మేలుకుని ఆ చంద్రుణ్ణి యీ విధంగా వర్ణించడానికి మొదలెట్టారుట :— శ్లో. "చరమగిరికురంగీశృంగకండూయనేన, స్వపితి పున రిదానీ మంత రిందోః కురంగః" అంటే. అర్థమేమిటంటే ? పడమటి కొండ అనగా అస్తగిరియందు వుండే ఆడలేడి తనయొక్క కొమ్ముతో గోకుతూవుంటే, ఆ సౌఖ్యాన్ని అనుభవిస్తూ చంద్రమండలంలో వుండే మొగలేడి సుఖిస్తూ వుందని వర్ణించాడన్నమాట. ఫలితార్థం చంద్రాస్తమయం అవుతోవుందని తేలింది. యిన్ని తికమక లెందుకు చంద్రాస్తమయ మవుతూందనే చెప్పరాదా ? అని శంకిస్తారేమో ? ఆ తికమకలు వుంటేనే ఆ రచన కవిత్వమనిపించుకుంటుందని తెలుసుకోవాలి. సరే ప్రస్తుతం వ్రాస్తాను. కాళిదాసు కవిగారి గుట్టూ మట్టూ తెలుసుకోవడానికి ప్రచ్ఛన్నంగా వచ్చి వున్నవాడే కనక ఆ రచనలో వుండే లోపాన్ని కనిపెట్టి—"బాబూ! ఆడలేడికి కొమ్ము యెంటాయండి ?" అంటూ మెల్లిగా శంకించాడు. శంకించేటప్పటికి కవిగారు తాను పడ్డ పొరపాటును గ్రహించుకున్నారు. అన్నా! గడ్డి అమ్ముకొనేవాడికికూడా పొరబడ్డాం కదా ? అని మనస్సులో విచారం పుట్టింది. దానితో సవరణ తోచింది కాదు సరికదా ! ఉత్తరార్థంకూడా స్ఫురించిందికాదు. ఆ కంగారంతా మన కాళిదాసుగారు కనిపెట్టి అయ్యా! "శృంగ" అనేచోట— "తుండ" అంటే కుదురుతావుందండి. అన్నాడట! అప్పుడు అర్థం. ముట్టెతో గోకడం కనక సరిపోతుందన్న మాట. ఆ సవరణ వినేటప్పటికి కవిగారికి మరీ గాబరా పుట్టిందట! ఆ గాబరామీద ఉత్తరార్థం అసలే స్ఫురించక "బ్రే" కేసినట్టయిందట! అది కాళిదాసు కనిపెట్టి—'తరవాయి సెలవిప్పించండి బాబూ! యంటా-నన్నాట్ట. కవిగారు కంగారుతో-బెల్లంకొట్టిన రాయిలాగ వుండిపోయా రనిన్నీ, అదంతా గ్రహించి కాళిదాసు—'అయ్యా! సెలవైతే తరవాయి నాను పూర్తిచేసుకుంటా' నన్నాడనిన్నీ, కవిగారు ఆమాటవిని అత్యాశ్చర్యపడి—"యేమీ నీవు కవిత్వం కూడా చెప్పగలవా ?" అని అడిగా రనిన్నీ దానికి కాళిదాసు—'బాబూ! బాగా చెప్పలేనుగాని యీమాత్రం నేనే కాదండి; మా కాళిదాసుగారి నౌకర్లందఱున్నూ చెపుతారండి' అంటూ

వుత్తరార్ధాన్ని—శ్లో॥ పరిణతశరవిగర్భవ్యాకులా పౌరుహూతీః దిగపి ఘనకపోతీహుంకృతైః క్రన్దతీవ" అని పూర్తి చేసినట్టున్నూ దానితో కాళిదాసును జయించాలని దబ్బా డవాలీ కట్టుకొని పెద్ద అట్టహాసంగా బయలుదేఱి వచ్చిన కవిగారు హడిలిపోయి "కాళిదాసుగారి నౌకర్లే యింతింత కవులయితే ఆయనయెంతవాఁడో ?" అనుకొని—"చచ్చినంత కలగంటే పెందరాళే మేలుకో" మన్నారనుకొని డేరా సామాను బళ్ళ కెక్కించి వుదయం కాకుండానే వచ్చినతోవను ప్రయాణం కట్టినట్టు గోదావరి డి. అమలాపురం. తా॥ క్రొత్తపేటకోన కాపురస్థులు శ్రీమల్లాది నరసింహశాస్త్రుల్లుగా రనేవారు చెప్పఁగా విన్నాను. ఆయన బహుశః నాయీడువారే అని జ్ఞాపకం. ఆయీ శ్లోకం యే గ్రంథంలోనో యిటీవల చూచినట్టు కూడా జ్ఞాపకం. ఆ గ్రంథం కాళిదాసు చేసినదని జ్ఞాపకం లేదు. యే మహాకవిదో ? యీ శ్లోకాన్నిబట్టి యింత పుక్కిటిపురాణాన్ని యేమహానుభావుఁడు కల్పించాఁడో? కాని వినడానికి మాత్రం చాలా సొంపుగావుంది. కాళిదాసును జయించే యిచ్ఛతో వచ్చి డేరాలో మకాం చేసిన ఆకవిపేరు యెవ్వరో విన్నట్టు జ్ఞాపకం లేదు. అసలు చెప్పినవారు చెప్పినట్టేలేదు. చెప్పేవుంటే యింతవఱకూ జ్ఞాపకంవుండి ఆకాస్తాజ్ఞాపకం వుండకపోదు. మనకు ఈకథవల్ల మహాకవు లనిపించుకొనేవా ళ్ళందఱూ కొన్ని జన్మలయందు దేవీవుపాసన చేసివుఁటారనిన్నీ, అట్టివారు వొకరిని వొకరు జయించి పేరు పొందవలసివస్తే వుపాసనాబలిమికంటేకూడా వుపాయం యెక్కువ అవసరమనిన్నీ ప్రస్తుతం కాళిదాసుకు అంటఁగట్టిన కథవల్ల తెలుసుకోవలసివుంటుంది. ఉత్తరార్ధానికి అర్థం కొంచెం వ్రాస్తాను. తూర్పుదిక్కనే వొకానొక సంపూర్ణ గర్భవతి సూర్యుఁడనే శిశువును కనఁబోతూ ప్రసవవేదన పడుతూ వుందా ? అన్నట్టు ఆఁడపావురాపిట్టలధ్వని వినబడుతూందని వుత్తరార్ధ తాత్పర్యం. యీలాటికథలు నాచిన్నతనం మొదలు బందరులో నేనుస్కూలు టీచరీకి ప్రవేశించేవరకూ దేశాటనం చేయడంలో ఎన్నో వినివున్నాను. యెన్నో ప్రాస్తావికాలు శ్లోకాలూ పద్యాలూ వినివున్నాను: అవన్నీ బందరు ప్రవేశించేవరకూ వాచోవిధేయంగా వుండేవి.

క్రమంగా బందరు టీచరీ రోజుల్లోనే ఆయీగాథలున్నూ వీట్లకి సంబంధించిన శ్లోకాలూ పద్యాలూ సున్నూ అంతరించాయి. యిప్పుడేకొంచెమో జ్ఞప్తిలో వున్నాయి. పనిలోపని యీలాటి కల్పనే యింకొకటి కాళిదాసుకు సంబంధించిందే వుదహరించి యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను. వొక రోజున కాళిదాసుగారికిన్నీ, భోజరాజుగారికిన్నీ వాదం వచ్చిందఁట: యేమనంటే? "ఐశ్వర్యం యెక్కువా? కవిత్వం యెక్కువా?" అని — భోజరాజుగారు "ఐశ్వర్యానికే" అగ్రస్థానాన్ని యిచ్చి వాదించడానికి మొదలెట్టారు. కాళిదాసుగారో? "కాదు కవిత్వానికే అగ్రస్థానం యివ్వా" లన్నారు. సరే: యిది తేలడం యేలాగ? తేల్చుకోవడానికి దేశాలమ్మట బయలుదేరారు. భోజరాజుగారు వస్తూవున్నారంటే ప్రతీ రాజున్నూ యెదురుగా వచ్చి గౌరవంచేసి తీసుకు వెళ్ళి పెద్దపెద్ద మేడలూ పువ్వులతోఁటలూ బసయేర్పఱచి సమస్తసదుపాయాలున్నూ జరిగించేవాఁడు. కాళిదాసుగారిని యేరాజున్నూ రమ్మన్నట్టే లేదు. యేపండితుఁడి యింట్లోనో యింత "తదన్నంతదర్శనం" గా కాలక్షేపం చేస్తూ శ్రమపడుతూ తిరుగుతూ వున్నాఁడు. మధ్యమధ్య భోజరాజుగారు "యేం నీవాదం వోడిపోయిందా?" అని డెకాయిస్తూ వుండేవాఁడు. కాళిదాసు— "యింకా పదండి ముందు చెపుతా" ననేవాఁడు. యీలా కొంతదేశం తిరిగారు. అంతట వొకానొక మకాం సింహళంలో రాజధానిలో పడింది. దీన్నిబట్టి ఆకాలంలో మనదేశస్థులు "సిలోనుకు" కూడా వెళ్ళేవారని తెలుతుంది. అక్కడ జరిగిన విశేష మేమిటంటే? ఆదేశపుప్రభువు కొన్ని మాసాలనుంచి వూరూ పేరూ లేనివ్యాధిలో వున్నాఁడఁట: యెందఱో ఘనవైద్యులు వస్తూనూవున్నారు, చూస్తూనూవున్నారు. 'తమకువున్న బాధ యేమిటి?' అని ప్రశ్నిస్తే ఆయన 'సాతత్ర చిత్రాయతే' అనిమాత్రం జవాబు చెపుతారు. మళ్ళామళ్ళా గుచ్చిగుచ్చి అడిగితే మళ్ళామళ్ళా అలాగే జవాబు చెబుతారు. యీ వ్యాధికి వైద్యులు చేసేవైద్యమేమీ కనపడలేదు. రాణీగారేమి మంత్రులేమి చేయవలసిన ప్రయత్నాలు యెన్ని చేయాలో అన్నీ చేస్తూవున్నారు. గ్రహజపాలు, భూతవైద్యజపాలు వక టేమిటి?

మహారాజుకు లోటేముంటుంది కనక? దేశదేశాలనుంచి వైద్యులు వస్తూ వున్నారు. నెత్తిని గుడ్డేసుకొని వెఱ్ఱిమొహాలతో నిష్క్రమిస్తూనూ వున్నారు. ఆసమయంలోనే మన భోజరాజుగారు దయచేశారు. పేరు వినీవినడంతో టట్టుగానే మంత్రులు వగయిరాలు యెదురువెళ్లి గౌరవించారు. తగిన బస యేర్పఱిచారు. యేముంది?

"సాతత్రి చిత్రాయతే" అన్న వాక్యాన్ని విన్నారు. కర్తవ్యం తోఁచలేదు, వూరుకున్నారు. కాళిదాసుగారికి ఆలాటి సమయంలో దర్శనం యేలా అవుతుంది? కవి నని లేదా? కాళిదాసు ననే చెప్పుతాఁడనుకోండి! ఆ సమయంలో కవిత్వం యెవరిక్కావాలి?

"ఆతురస్య భిష జ్మిత్రమ్" అనికదా! అభియుక్తులు చెపుతారు. అందుచేత మనవాఁడు—నేను వైద్యుణ్ణనియ్యేవే చెప్పాఁడు. విన్నవాళ్ళు "పోవయ్యా! నీతాతవైద్యులంతా వచ్చారు, బోల్తాగొట్టి పోయారు." అంటూ యీసడించడానికి మొదలుపెట్టారు. 'కాదు నేను తప్పకుండా రాజుగారి వ్యాధిని కుదురుస్తాను! నా ప్రజ్ఞ చూడండి. యెందఱినో చూచా మన్నారుకదా! పోయిందేమిటి? నన్నుకూడా చూడండి!' అంటూ రాజ పురుషులని బతిమాలడాని కారంభించాఁడు. కాని ఆదరించినట్టు లేదు. తర వాత మెల్లిగా అంతఃపుర పరిచారికలలో కాస్త పెద్దగా తల తిప్పుకొనే దాసీలను ఆశ్రయించడానికి మొదలు పెట్టాఁడు. అందులో యెవత్తో వకత్తె అమ్మగారిచెవిని బడేసింది. "పోనీ యీాయన వైద్యాన్నికూడా చూదా" మని ఆపత్తులో వున్న రాణీగారు ఆయన్ని వెంటఁ బెట్టుకు రావల సిందని ఆ దాసీకి ఆజ్ఞాపించారు. కాళిదాసుగారు కోటలోకి దయచేశారు. రాజుగారి దర్శనానికి వెళ్ళారు. ప్రాణమాత్రావశిష్టులై మంచంమీఁద పరుండివున్న రాజుగారిని అందఱూ అడిగినట్టే "యేమిటి? తమకు వున్న బాధ" అని ప్రశ్నించారు—రాజుగారు యథాపూర్వంగానే-'సాతత్రచిత్రాయతే' అని జవాబిచ్చారు. కాళిదాసు దేవీ ప్రసాదలబ్ధ కవితావైభవుఁడవడంచేత పరేంగితజ్ఞత్వం కలవాఁడుకనుక, ఆ వ్యాధివారికి యేలా కలిగిందో అంతా క్షణమాత్రంలో అవగతంచేసుకున్నాఁడు..యిక్కడికి రాకపూర్వమే సర్వే

సర్వత్రా యీ — "సాతత్ర చిత్రీయతే" పాట "రోళ్ళా రోకళ్ళా"
పాడుతూనే వున్నది కనక యిదివఱకే దాని ముక్తా మూలమూ కాళిదాసుకు
అవగతమై వుండనుకోవలసి వుంటుంది. ఆపట్లాన్ని వైద్యం ఆరంభించాఁడు.
యేలాగంటే? ఆ వైద్యం యీ శ్లోకమే- శ్లో. చిత్రీయ త్వయియోజితే
తనుభువా సజ్జీకృతం స్వం ధనుః ర్వృత్తిం భర్తు ముపాగతేఽంగుళియుగే
బాణాగణే యోజితాః।ఆరబ్ధే త్వయి చిత్రకర్మణి తదా తత్ప్రాణభగ్నా సతీ॥
భిత్తిం ద్రాగవలంబ్య సింహళపతేః (సా తత్ర చిత్రీయతే.) అని
సమస్యాపూర్తి యథార్థ చరిత్రతోటి చేసేటప్పటికి సింహళపతిగారు
లేచి కూర్చున్నారు, వ్యాధి కుదిరిం దన్నారు, కాళిదాసుగారిని
కౌగిలించుకున్నారు. యెంత గౌరవం జరగాలో అంతా జరిగింది.
చాటుగా వుండి రాణీగారు సర్వమూ చూస్తూవున్నారు. "బారా!
బిక్క బ్రాహ్మఁ డెంత మహానుభావుఁడూ?" అని అత్యాశ్చర్యపడుతూ
వున్నారు. కోటకోటంతా ఆనందమయం అయిపోయింది. భోజరాజుగారు
బిక్క మొగంతో వెలవెలబోతూ చూస్తూ వున్నారు. అప్పుడు యీయన
రాజసికాన్ని చూచేదెవరు? కాళిదాసుగారు—"యేమి రాజా! ఐశ్వర్యా
నికా అగ్రస్థానం? లేక కవిత్వానికా!" అన్నాఁడు. భోజరాజుగారు ముమ్మా
టికీ 'కవిత్వానికే' అని వొప్పుకున్నారు. రాణీగారు 'హాహా! వీరిద్దఱూ
లోకంలో సర్వేసర్వత్రా చెప్పుకునే భోజకాళిదాసులు కాఁబోలు! వీరి
వివాదంవల్ల మనకు యీలాటి లాభం కలిగింది. కవుల వివాదలుకూడా
లోకోపకారకాలు అవుతాయనడంయీలాటిదే అనుకునిసంతోషించారు. కథ
కంచికి వెళ్ళింది. మనం యింటికి వచ్చాం. కాని యీ శ్లోకానికి తాత్పర్యం
కొంచెం వ్రాసి మఱీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను. అసలు కథేమిటంటే?
సింహళ దేశాధీశ్వరుఁడు యేదో పనిమీఁద యెక్కడికో వెళ్ళాఁడు.
అక్కడ వొక పట్నంలో వక సుందరి యీయన్ని చూచి మోహించింది.
వెంటనే యీయన విగ్రహాన్ని చిత్రించడాని కాలోచించింది. మన్మథుఁడు
ధనుస్సుకు నారి తగిల్చాఁడు. వ్రాసే కుంచె రెండువేళ్ళతోటీ పట్టుకుంటూ
వుంది. పాపం! అంతట్లో మన్మథుఁడు పూవు బాణాలను నారితో

చేర్చాఁడు. ఆ సుందరి చిత్రరచన కారంభించిఁది. ఆరంభించీ ఆరంభించ డంలోనే బాణపాతం జరిగింది. దానితో తన సమీపమందు వున్న గోడను అనుకొని-ఆ సుందరియ్యేవే వక చిత్తరువుగా మాఱిపోయింది. తుట్టతుద నివున్న మాటకు చిత్తరువుగా మాఱిపోయిందనేమాఁటే అర్థం. అయితే ఆయీ సంగతి జ్ఞాపకం తెచ్చినంతట్లో రాజుగారికి వ్యాధికుదరడ మేమి టంటారేమో? వినండీ. ఆ కన్యకామణికి శృంగారరసావేశం వచ్చి చిత్రాకృతి యేలా ప్రాప్తించిందో యీ రాజుగారిక్కూడా తన్మయత్వంలోగతం అంతా మఱుపు తగిలింది. కాళిదాసుగారివల్ల మళ్ళా ఆయాసంగతులు జ్ఞప్తికి వచ్చాయి. దానితో జ్ఞానోదయం కలిగింది. గనక యీపైన కర్తవ్యాన్ని గూర్చి ఆలోచించుకోవడానికి కావలసినంత అవకాశం వుంటుందన్నమాట. అన్యోన్యమున్నూ ప్రేమ కలిగే వున్నారన్న అంశం తేలింది కదా? యీ పైని వీరిద్దఱున్నూ దాంపత్యధర్మమును పొందినట్లు తెలిస్తేనైతే బాగుఁడేది కాని ఆవిషయం నాకు చెప్పినవారు చెప్పలేదు. అందుచేత నాకున్నూ తెలియదు. యీ శ్లోకానికి సంబంధించిన కథకూడా యెవరి చేతో కల్పించబడిన బాపతే అని నేననుకుంటాను. శ్లోకంలో వున్నవిషయం కల్పితం కాకపోవచ్చును కాని భోజ కాళిదాసుల వివాదమున్నూ, వారిద్దఱున్నూ దీనికోసం ఆయాదేశాలు తిరగడమున్నూ, అందులో ద్వీపఁగాని ద్వీపం ఆరోజుల్లో పనికట్టుకొని వెళ్ళడమున్నూ యీ సమస్తమున్నూ కల్పనే అని నా అభిప్రాయం. కాని వినేవాళ్ళకు నిశ్చయంగా ఈలా జరిగి వుంటుందేమో? అనే భ్రాంతినిమాత్రం పుట్టిస్తుంది. యింతకున్నూ ఈరెండో కథవల్ల తేలేసారాంశం ఐశ్వర్యంకన్న విద్యకే యెక్కువ గౌరవం యివ్వవలసి వుంటుం దనియ్యేవే. యీ మాట అందఱున్నూ అంగీకరించేదే కాని యెవరోతప్ప విద్వాంసులలో చాలామంది ఐశ్వర్య వంతులను ఆశ్రయిస్తూనే వుంటారు. 'మహాభాష్యం వా పాఠయేత్ మహారాజ్యం వా పాలయేత్' అంటూ అనాదిగా వినఁబడుతుంది. భవతు. యెందఱో మహారాజులు జ్ఞానులై రాజ్యపరిత్యాగం చేసిన కథలున్నూ వున్నాయి. యెందఱో విద్వాంసులు అజ్ఞానులై ధనార్థం చేయరాని పనులుకూడా చేసినట్టున్నూ కొన్ని

కథలు వున్నాయి. వాట్లవిషయం చర్చించడానికి యీ వ్యాసాన్ని ప్రకరి
మించ లేదు కనుక స్వస్తిచెప్పి వ్యాసం ముగించఁబోయే వున్నాను. దీనికి
భాషాజ్ఞానమున్నూ, వ్యాకరణాది జ్ఞానమున్నూ యెంత అవసరమో, యీలాటి
పుక్కిటిపురాణ జ్ఞానంకూడా అంతే అవసరమని లాక్షణికులే అంగీకరిం
చారు. యీ పుక్కిటిపురాణాలు దేశాటనంవల్ల మఱీ యెక్కువగా తెలు
స్తాయి. మఱిచిపోయినవి మఱిచిపోఁగా యింకా కొన్ని పుక్కిటి పురాణాలు
జ్ఞప్తిలో వున్నాయి. అందులో కొన్ని అసభ్యంగాకూడా వున్నాయి.
అవి అసభ్యాలు చెప్పుకుంటూవుంటే విన్నవే. దీనికి సభ్యమూ అసభ్యమూ
అంటూ భేదంతో పనివుండదు. సర్వమున్నూ వినవలసిందే, తెలుసుకోవల
సిందే. యీమాట ఒక సందర్భంలో ఒక సంస్థానంలో వ్యాఖ్యానించే
వున్నాము. ఆ మాటలు వుదాహరించి వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను

(నానారాజసందర్శనమునుండి)

"శ్రీ వెలయంగ సత్కవిత చెప్పెడివాఁడనఁ బండితుండునుం
గావలె లోకికోత్తరుఁడు గావలె బుద్ధివిశేషయుక్తుఁడుం
గావలె భోగి యోగియును గావలెఁ గొంటెలలోనఁ గొంటెయున్
గావలె మంచి పెద్దలనకన్ సకలంబు నెఱుంగఁగావలెన్
గావున నెల్లరున్ గవులు గాఁదగ రట్టికవేంద్రభావముం
గేవలు లాదరింతురె? ...."

చాలును. అవసరమైనంతవఱకే వుదాహరించాను. యిందులో —— 'అనకన్' అనేచోట వ్యతిరేకక్త్వార్థకం కలగదా? దానికి మిర్రిమెరా చేరిందంటూ కొందఱు శంకిస్తారు. దీనికి ప్రౌఢవ్యాకరణంలో నన్నయభట్టు గారి ప్రయోగాన్ని చూపి చేసిన సమర్థనం వుంది. కావలసినవారు దానిలో చూచుకుంటారు. కనక దాన్నిగూర్చి యిక్కడ చర్చించేదిలేదు. గ్రంథకర్త యెఱిగినీ ప్రయోగించినప్పుడు దానికేదో బలవత్తరమైన ఆధారం వుంటుం డనుకోవలసిందే కాని వృథాగా శంకించి పని కల్పించకూడదని విజ్ఞప్తి. ప్రస్తుతం రెండుశ్లోకాలకు సంబంధించిన పుక్కిటిపురాణగాథలు వివరించఁ

బడ్డాయి. మరొకటికూడా పనిలోపనిగావుదాహరించి మఱీదీన్నిముగిస్తాను. కాదంబరి వ్రాసిన బాణమహాకవికూడా కాళిదాసుగారి రోజుల్లోనే వున్నట్టు న్నూ,తానురచించిన కాదంబరిని కాళిదాసుకు వినిపించిరమ్మని వేశ్యాగృహం లోకి తనకుమారుణ్ణి పంపించినట్టున్నూ, కొడుకు వినిపించివచ్చాక "యేమ న్నాఁడు కాళిదాసు ?" అని కొడుకును అడిగినట్టున్నూ, అంతా విని — "యీఁగలు ముసురుతూ వున్నాయి కాదంబరికి" అన్నాఁడు కాళిదాసని చెప్పినట్టున్నూ, "కాళిదాసు యీసడించిన కవిత్వం యేం కవిత్వ" మను కొని ఆ గ్రంథాన్ని తగలఁబెట్టినట్టున్నూ, తరువాత యీ సంగతి కాళి దాసు విని చాలా నొచ్చుకొని — "నేనేమో ? కాదంబరీ (యీఁతకల్లు) శబ్దగతమైన శ్లేషార్థాన్ని పురస్కరించుకొని ఆలా చమత్కరించి అన్న మాట సత్యమే. ఆమాట ప్రశంసకు సంబంధించిందే కాని యీసడింపుగా భావించడానికి కాదు. నీకావ్యం సర్వవిధాలా సర్వోత్కృష్టంగా వుంది. అట్టే చెప్పేదేమిటి ? — 'బాణోచ్ఛిష్ట మిదం జగత్' అని చెప్పవలసి వుంది." అని చెప్పి "సరే నేను విన్నంతమట్టుకు నేను మళ్ళా యేకరుపెడ తాను వ్రాసుకోవలసిం" దని అలా చేసినట్టున్నూ, వినిపించని భాగం మాత్రం కొంఁత వుండఁగా బాణుఁడు స్వర్గానికి వేంచేసినట్టున్నూ, తరు వాయి అంటే ? ఉత్తరకాదంబరిని బాణుఁడి కొడుకు పూర్తిచేసినట్టున్నూ చెప్పఁగా విన్నాను. దీన్నిబట్టి బాణ కాళిదాసులు వొకటే కాలంలో వుండవలసి వస్తుంది. కాలాన్ని సహేతుకంగా పరిశీలించేవారు దీన్ని బొత్తిగా అంగీకరించరు. యీ పుక్కిటి పురాణకథను బట్టి అంత మహా కవికి బాణుఁడికికూడా కాళిదాసంటే, యెంతో గౌరవం వుండేదని తెలుసు కోవడమే ఫలితం. యీ గౌరవం వుండడానికి యేక కాలీనత్వంతో అవ సరం వుండదు. ఆ యీ కథలన్నీ కాళిదాసుని పోలినకవి — "న భూతోనభ విష్యతి" అని తెలుసుకోవడానికే పనికివస్తాయి. కాళిదాసు "ఏకసంధా గ్రాహి అనేకాక ఆ యేకసంధాగ్రాహిత్వం ఛందోబద్ధవిషయమే కాదు, వచనంలో కూడా" అని పైకథవల్ల తేలుతుంది. యీ విషయం యితర భాషలలో కూడా సమర్థించాఁడు మన తెలుఁగువాఁడు పండిత రాయలు.

పైవనినే కోర్టులో వొకానొక దావాలో సుమారు నెలరోజులు తానిచ్చిన సాక్ష్యాన్ని మళ్ళా తూ - చా తప్పకుండా అనులోమంగానూ, విలోమంగానూ కూడా వొప్పఁజెప్పి "అభినవ పండితరాయ" బిరుదాన్ని పొంది వున్నారు నిన్న మొన్నటిదాఁకా సజీవులుగా వున్న శ్రీమాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్యులవారు. బాణుఁడున్నూ భవభూతిన్నీ సభలో విద్యావిషయంలో వివాదపడ్డట్టున్నూ అపుడు బాణుఁడు — శ్లో. నిశ్వాసోஉపి న నిర్యాతి బాణే హృదయవర్తిని, కిం పునః ప్రకటాటోపపదబద్ధా సరస్వతీ" అని తన పేరును శ్లేషించి భవభూతిని తిరస్కరించినట్టున్నూ దానిమీఁద భవభూతికి కోపంవచ్చి — శ్లో. హఠాదాకృష్టానాం కతిపయపదానాం రచయితా। జన స్స్వస్పర్ధాళుశ్చే దహహ ! కవినా వశ్యవచసా। భవే దద్య శ్వో వా కిమిహ బహునా పాపిని కలౌ। ఘటానాం నిర్మాతు స్త్రిభువనవిధాతు శ్చ కలహః" అని భవభూతి బాణుణ్ణి యీసడించినట్టున్నూ ఒక కథ వుంది. యీ కథలని పట్టిచూస్తే ఆ యీ కవులు యేకకాలికులు కాకపోయినా, వొకవేళ యేకకాలికులే అయితే వొకరికి వొకరు తీసిపోయేవారు కారనే ఫలితార్థం తేలుతుంది. అలా తేలడంలో కాళిదాసంటేమాత్రం ఆయా పెద్ద పెద్ద కవులందఱూ శిరసా వహించేవారే అనేన్ని కొన్నిటివల్ల తేలుతుంది. ఆంజనేయులు రచించి కారణాంతరంచేత చించి పాఱవేసినదానితో రామాయణంలో చిలక్కొట్లు దొరకడమున్నూ, వాట్లని దండి భవభూతి కాళిదాసులు వారి వారి కల్పనలతో పూరించడమున్నూ, అందులో తారతమ్యనిర్ణయమున్నూ భోజరాజసభలోనే జరిగినట్లు చెప్పుకుంటూ ఆనందించడం నేను బహుధావినివున్నాను. యేకకాలీనులు కానిపక్షంలోకూడా అలాటి పూర్తి జరగడానికిన్నీ, భోజరాజుకాకపోతే మఱేవరరాజేనా ఆ విషయాన్ని గూర్చి తనసభలో చర్చ జరిగించడానికిన్నీ అభ్యంతరం వుండదన్నీ. దాన్ని సుప్రసిద్ధుఁడుకనక భోజుఁడికి అంటఁగట్టారనిన్నీ మనం సమన్వయించుకోవచ్చునని నేను అనుకుంటాను. బాణుఁడు కాళిదాసురోజుల్లో వున్నాఁడనేకథలు అంతగా లేవుగాని దండిభవభూతులను గూర్చినవి మాత్రం చాలా వున్నాయి. కాళిదాసునుగూర్చి అతనితో సమకాలికులేకాక

అతనికి పూర్వీకులుగా వుండే ఋషులుకూడా వొప్పుకొన్నట్టే కొన్ని కథలు — "చకారకుక్షిగాఁడు" అనే వాక్యానికి సంబంధించినవి వగయిరాలు కనపడతాయి.

"అయి ఖలు విషమః" అనేదాని పూర్తివిషయంలో కాళిదాసు ఆంజనేయుఁడికన్నా విశేషజ్ఞుఁడని తేలుతుంది. మొత్తంమీఁద, కాలమ్మాట దేవుఁ డెఱుఁగునుగాని కాళిదాసుపేరు చెప్పుకొంటూ మన ఖండంలోనేకాదు; యూరపుఖండంలోకూడా ఆనందిస్తూవుండడం అనుభవసిద్ధంగా కనపడుతుంది. విషయభేదంవుంటే వుండనివ్వండిగాని కాళిదాసుకన్నకూడా మిన్నగా ఖండాంతరాల్లో గౌరవింపఁబడేపేరు మళ్ళా కవర్గాదిలోనే— "గాంధీ" గారిది కనపడుతుంది. రామకృష్ణాదులనేనా యితరఖండవాసులు యీసడిస్తారేమో కాని పై పేళ్ళవారినిమాత్రం యీసడిస్తారని తోఁచదు. కల్పనాకథలు యథార్థచరిత్రం వున్న వారివిషయంలోకూడా బయలుదేఱుతూనే వుంటాయి. వాటిని ఆఁపడానికి శక్యంకాదు యీ బయలుదేఱడాన్ని గూర్చి మఱొకప్పుడు విస్తరిస్తాను, యిప్పుడు దీన్ని ముగిస్తాను.

సామెతలు

వీట్లని లోకోక్తులనడమూ వుంది. ఇవి యెన్ని వున్నాయో నిష్కర్షించి దాదాపుగానేనా నిర్ణయించలేము. కొన్ని ఆయా దేశప్రాంతాలకే కాక గ్రామ ప్రాంతాలకు మాత్రమే సంబంధించి వుంటాయి.

(1) వింజరానికి తగవూలేదు, కోలంకకి మాఱువీధీ లేదు.

(2) ఆలిలేనివాడికి ఆత్మకూరు - యివి ఆయా గ్రామప్రాంతాలవారికే సమన్వయిస్తాయి. ఇందులో రెండోది గద్వాల ప్రాంతంలో విన్నది. మొదటిది యానాం (ఫ్రెంచి టవును) ప్రాంతంలోది.

(1) ఆలీ బిడలులేని వానికి ఆంజనేయులు గతి.

కర్నూలు ప్రాంతంలో ప్రతి పల్లెలోనూ ఆంజనేయులగుడి వుంటుంది. సాధువులు ఆ గుడి ఆవరణలో మకాం చేస్తూ వుంటారు. మరికొన్ని కొన్ని సామెతలు భిన్నభిన్నంగా పయికి వుంటాయిగాని, వొకటే అర్థాన్ని బోధిస్తాయి. వ్యాసాంతమందు జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని యీ అంశం వివరిస్తాను. దేశద్రిమ్మరితనంచేత, నాకు అక్కడక్కడ విన్నవి చాలా సామెతలయితే వచ్చునుగాని అవి యేదేనా గ్రంధరచనకు పూనుకొన్నప్పుడు తన్మయత్వంలో స్ఫురిస్తాయిగాని, తీరికూర్చుని జాబితా వ్రాయవలసివస్తే స్ఫురించవు. వీట్లను ఆంధ్రభాషా పరిషత్పత్రిక కొలంది యేళ్ళనాడు కొన్నిటిని జాబితాగా ప్రచురించింది. మీమాంసకులు న్యాయాలుగా వీట్లను వ్యవహరిస్తారు.

(1) ఖలేకపోతన్యాయం (2) తృణజలూకాన్యాయం (3) భ్రమరకీటన్యాయం (4) తిలతండులన్యాయం. మనకు ప్రస్తుతం వీట్లకు పర్యాయంగా వుండే సామెతలు (లోకోక్తులు) యేవో వొకటి వుదాహరించి చర్చిస్తాను. 'కుక్కలు కూసుకుంటే జంగం పరువుపోతుందా?' కుక్కలూ జంగమూ యీ ద్వయాన్ని గూర్చి వ్యాఖ్యానిస్తాను. ఆయా సామెతల కెప్పుడూ పరార్థ ప్రవృత్తేగాని స్వార్థమందు ప్రవృత్తి వుండదు. అంటే? యేమన్నమాట.

శ్లో॥ ఏతే సత్పురుషాః పరార్థ ఘటకా స్స్వార్థాన్ పరిత్యజ్యయే॥

(భర్తృహరి)

సజ్జను లెంతసేపు తమ ప్రయోజనాలను వదలికొని పరుల కార్యములు (పరోపకారార్థ మిదం శరీరం) నిర్వహిస్తూవుంటారు.(తుదకు సామెతలు సజ్జనులవంటివనితేలింది)అలాగే యిదీని అన్నమాట. అంటే? యేమిటి? కుక్కంటే కుక్కకాదు. జంగమంటే జంగమూకాదన్న మాట. సోదిచెప్పే యెఱుకల దానిభాషలో యీలాటి వ్యాఖ్యానం వినంబడుతుంది. వ్యాకరణ గ్రంథాలలో యింకా యీ విషయమై విపులంగా చర్చవుందిగాని, అవి తీసుకువస్తే అసలు మూలాన్ని మరపవలసి వస్తుంది. అయినా చూపుతాను కొంచెం. "తేషాం పారార్థ్యాత్" అంటూ వుంటారు వ్యాఖ్యాతలు.

తేషాం-ఆసంజ్ఞా పరిభాషాశాస్త్రములకు, పారార్థ్యాత్-సరప్రయోజన మగుట వల్ల నుంచి అని అక్షరార్థం-పిండి తార్థమో?——

సంజ్ఞావిధాయక శాస్త్రములకున్నూ, పరిభాషాశాస్త్రములకున్నూ, విధిశాస్త్రం కోసం పాటుపడడం అనఁగా రాజునిమిత్తం భటులు యుద్ధం చేసినట్లు యింకా యిందులో కొంత స్వార్థంవుంటే (చావకబ్రతికి బయటఁ బడితే పెన్షన్ వగైరా) వుంటుందేమో! యింకో దృష్టాంతం చూపుతాను. కాశ్మీరగర్దభాః అంటే? ఆ దేశపు గాడిదలన్నమాట. వీట్లమీఁద ఆ దేశంలో పైరయ్యే విలువగల కుంకుమపువ్వును పొలాలనుంచి యింటికిఁగాని వొక చోటునుంచి యింకోచోటికి (వర్తకం) గాని తీసుకు వెడతారు గాని వాట్లకు ఆకుంకుమపువ్వులో లేశమున్నూ ఆహారంగా పెట్టరు. చాలాదూరం వచ్చాం యీ పరార్థత్వాన్నిగూర్చి వ్రాస్తూను. క్రియలోమాట; సామెతలకు అర్థం యేదో యితరం వుంటుందిగాని, దానిలో మాటలకు సంబంధించి వుండదని పిండితార్థం; అయితే ప్రస్తుత సామెతలో జంగంఅంటే యెవరో గౌరవనీయమైన వ్యక్తిగా గ్రహించాలి. గౌరవనీయవ్యక్తులు ప్రపంచకంలో యెందఱోవుంటే జంగం అని బిచ్చగాణ్ణి వుటంకించడానికి హేతువేట్టిది? అని విచారణచేయవలసివస్తే, గ్రంథం చాలాపెరుగుతుంది. టూకీగా వ్రాస్తాను. ప్రతాపరుద్రాదుల ప్రభుత్వ కాలంలో శైవమతం రాజ్యంజేసిందంటే, విశ్వసించని వారుండరు. అప్పుడు జంగాలంటే సాక్షాత్తూ మహేశ్వరులే. అందుచేత ఆపదంతో గౌరవనీయులను వాడినట్లయింది. యీ సామెత ఆ రోజులలో పుట్టిందే. యిఁక కుక్కలు యెవరో నీచులు ఆపదంతో వాడబడ్డట్టయింది. ఈసామెతలో కూసుకుంటే, అనేది ఆత్మనేపదం. గ్రామంలో కొను ధాతువు బాగా వినబడడం లేదు. కాని దానిలో వుంది. దానివల్ల అవి వాట్లు ఆలవాటునుబట్టి జాతి గుణంగా యేదో వేషభాషలతో కొత్తగా కనబడేటప్పటికి మొఱగడానికి ఆరంభించినంతలో, దానివల్ల అంతకు ముందు లోకంలో జంగానికివుండే పూజ్యతలో లేశమున్నూ తగ్గదని తాత్పర్యార్థం. జంగం శబ్దానికి యీ కాలంలో సామాన్యంగా అయే అర్థమే

మనం చూచుకోకూడదు. ఆ కాలంలో వుండేదే చూచుకోవాలి. వ్యంగ్యార్థం విచారించ వలసివస్తే తనవెంటఁబడి యెగురుతూవుండే....పక్షులను.... తనదగ్గర దండంవున్నా, దానితో కొట్టడంగాని, చూసి బెదిరించడంగాని చేయడంలేదా, చక్రాకారాఁడని స్ఫురిస్తుంది. దీనివ్యాఖ్యానం ఆ మొదలైనవి పక్షులు అవడమే! అనఁగా? పితృతుల్యమైన మనుష్యులు మెచ్చి సిరపు మాటలు వినియోగించినా, గౌరవ భావనంగా ఉండేవాళ్ళు యాష్టీకాపులు సహించడమే యుక్తంగాని వాళ్ళతో మాటకు మాటగా జవాబు చెప్పరా దని, ఫలితార్థం. యీలా చెప్పకపోతే స్పష్టంగానే సీమలు విస్తరించి మాషిం చినా ఘనులు ప్రతి చెప్పరు లనే అనఁగూడదా? అంటే, సనంటి కార్యా నికి వాచ్యంకంటే వ్యంగ్యమే ముఖ్యం(లలితమైన సిద్ధాంతము. చూ)అంటు లోనే అందంవుంటుంది. బట్టవిప్పేసినట్లుంటే రసం చెడు.

“శ్రీచరణం వ్యంగ్య వైభవమ్” అన్నారు సూత్రకారులు!! సివిక్ష వవార్థం లోకోక్తులలో విస్తరించి వుంటుంది. ఆ వ్యంగ్యంలో ఉక్తులు మధ్యమాధమమర్యాదలున్నాయి. ఆయా విషయం వ్యాఖ్యానించ వలసి వస్తే చాలా పెరుగుతుంది. సామెతలు వాడడంలోనే కవిత్వానికి జీవనాడి యైన వ్యంగ్యం దాగా స్ఫురిస్తుంది అని చెప్పడానికి వచ్చాం. ఈ సామెతలు కాసితోఁ జెదునాకో మటి టంగము పద్దు — మొద్దు మొదట నోట్లిం గుగా వుంచిన సామెతనే గ్రాంధిక భాషలో మార్చిస్తే ఆయా పద్యంగా తేలింది. మటి అనే పదం అధికంగా చేరింది. కొన్నిసామెతలు ఇపుడు యథాశ్రుతంగానే వాడుతున్నారు పాలు విరిగితే పెరుగవునే? మనవాడు యీ ప్రకారం వాడేటప్పుడు వ్యాకరణ ప్రకారం తప్పొప్పులు పట్టకూడదు. అనుకరణం లేకపోయినా పున్నట్టే. ఆయా విషయం మరిదోట్లో నాచేత వ్యాఖ్యానింపఁ బడ్డదే కనుక స్పృశించి విడుస్తున్నాను. వాక్యసామెతలో యెంతో అర్థం యిముడుతుంది.

తెగితే లింగఁడు రాయి, చూడండి. యెనిమిదక్షరాలలో యెంత అర్థం యిమిడిందోను, “నాకు కోపం వచ్చేవఱకే కాని కోపంవస్తే గౌరవా గౌరవాలు చూసేవాణ్ణి కాను జాగ్రత్త” అని వొక అర్థం స్ఫురిస్తూవుంది.

యింకా కొన్ని అర్థాలు పాఠకులే చూచుకోండి. అసలు అక్షరార్థం చెప్ప వలసి వస్తే — మెడలో వున్నంతసేపే ఆ రాతిముక్కకి పరమేశ్వరుఁ డనే పూజ్యతగాని అది ఆచోటు వదలి క్రిందపడ్డట్టయితే దాని గౌరవంవుండదు అనిమాత్రమే. దీనికిప్పుడు నేను చెప్పిన విధంగా కాక యింకా కొన్ని విధాల వ్యాఖ్యానం చేయవచ్చును. విస్తరభయంచేత వ్యాకరించలేదు. (స్థాన భ్రంశే నశోభంతే చూ.) శ్రవణానందంలో "తెగితే లింగఁడు బాయియం చను జనోక్తి న్నమ్మె నేమో కదా" అని వాఁడబడింది. ఆ పద్యం చదువు తుంటే ఆయీ సామెతకు వుండే యావత్తాత్పర్యమూ బోధపడుతుంది. సంస్కృతకవులుకూడా కొన్ని దేశ సామెతలు సంస్కృతీకరించి వాడు కున్నారు. యే కవిత్వంలో సామెతలు విశేషించి వుంటాయో ఆ కవిత్వం యెక్కువ హృద్యంగా వుంటుంది. దానిక్కారణం భాషాజ్ఞానం లేనివాళ్ళ క్కూడా దేశసామెతలు సుళువుగా అర్థమవడమే యెంత మంచి కవిత్వ మేనా నిఘంటులు దగ్గిఱ పెట్టుకుంటేనేగాని సమన్వయించేది గాకపోతే చట్టన ఆనందాన్ని కలిగించదు. ఆయీ మాటను కొందఱు పండితులు సమ్మతించరు, వారికి బాగా సంస్కృతపదజటిలంగా వుండటమే కావల సింది. మృదంగాది ధ్వనులవంటివి కవిత్వాలుగా అభియుక్తులుగణింపరు. యిది విషయాంతరం. ఆ యీ సామెతలు. "బేవారసాస్తి" వంటివి. ఒకకవి వాడినంత మాత్రంచేత యింకొక కవిదాన్ని వాడుకోరాదనే నియ మంలేదు గాని కొన్ని సామెతలుయేశార్దూలంలోనోతప్ప యితరపద్యాలలో యిముడవు. ఆపక్షంలోమాత్రం దానిజోలికిఁ పోఁగూడదు. మచ్చు చూపుతాను.

"జ్ఞాతిశ్చే దనలేన కిమ్మనెడి వాచారూఢి సత్యమ్ముగన్"

దీనిని మఱోకవి వాడుకోవడానికి హక్కు లేకపోదు గాని భట్టు మూర్తి శార్దూలంలో పెట్టినట్టే ఆకవిన్నీ శార్దూలంలోనే పెట్టాలి. అది గ్రంథచౌర్యం కాకపోయినా గ్రంథచౌర్యంగా పరిణమిస్తుంది. ఆ యీ సామెతలు కవి నివసించే మండలాన్ని బట్టి వుంటాయని లోఁగడ వ్రాసే వున్నాను. యెంతపాండిత్యంవున్నా ఆ సామెతకు సంప్రదాయార్థం తెలి

యకపోతే పద్యంయొక్క అర్థం అస్పష్టమవుతుంది. పాఠాలే అర్థమిచ్చేవి పాఠభేదం చేత రెండు మూడు సామెతలు వుంటాయని లోఁగడ సూచించే వున్నాను. మచ్చు చూపుతాను.

"ఒజ్జల వుచ్చకాయ గావలయు" అని పింగళి సూరన్నగారు వాడినారు. యీ సామెత కర్నూలు ప్రాంతంలో చంటిపిల్లలకు కూడా అర్థమవుతుంది. గోదావరి మండలంలోఁగాని గంజాం విశాఖపట్నం మండలాలలోఁగాని అర్థం పెద్ద పండితులకే కాదు, కర్నూలు ప్రాంతంలో వుచ్చకాయ వుల్లిపాయలతో (న కలంజం భక్షయేత్) పాటు నిషిద్ధవస్తువు. దీనితోపాటు సొరకాయా నీటిపంకాయఁ గోరికాయ (గోరుచిక్కుడు) వగయిరాలున్నా నిషిద్ధం. కాని వుచ్చకాయంత నిషిద్ధం మాంసంతప్ప వేఱొకటికాదు. దానిక్కారణం ఆయీ వుచ్చవిత్తనం ఖురాసాని దేశాన్నుంచి తురుష్కులు తెచ్చినట్లు కనఁబడుతుంది. ఆముక్తమాల్యదలో "ఖురాసాని వుచ్చలు వోడున్ని" అనే వాక్యం గలపద్యార్థం బాగా తెలిస్తే యీ వుచ్చకాయల హిస్టరీ బాగా తెలుస్తుంది. కాని ఆపద్యం తెలుఁగే అయినా కూడా యిప్పటికి భాషాంతరంలాగు కనపడుతుంది. కడప. కర్నూలు ప్రాంతంలో మాంసాశనులుతప్ప వుచ్చకాయ తినరు. తింటేనో? మాంసం తిన్నట్లే. యింత నిషేధం వున్నా ఆవుచ్చకాయలు అగ్రివర్ణస్థులుకూడా చాటునా మాటునా (మన దేశస్థులు వుల్లిపాయలె) తింటూనే వుంటారు కనకనే యీ లోకోక్తి పుట్టింది.

"ఒజ్జల వుచ్చకాయ" అన్నంతలో యేం తెలుస్తుంది? 'గురువుగారి వుచ్చకాయ' అన్నంతవఱకే తెలుస్తుంది. లోగడ చేసిన వ్యాఖ్యానాన్ని అనుసరించి కొందఱికి తెలిసినా యింకా కొంత వివరించాలి. గురువుగారేమో? తినడానికని వుచ్చకాయ తెచ్చుకొని దాచుకున్నారు. ఆ సంగతి శిష్యు లెఱుఁగుదురు. యే యెఱుఁగని కుఱ్ఱలో ఆ వుచ్చకాయ బయటికి తీశారు. అదిచూచి పెద్దలు లేదా యెఱిఁగిన శిష్యులు మందలిస్తున్నారు.

ఒజ్జల వుచ్చకాయరా అది అని; నిషిద్ధవస్తువే అయినా అది గురువులామోదించడంచేత జాగ్రత్తగా కాపాడాలి, ఆక్షేపించనూ కూడదు

వారితోపాటు మనం తినాకూడదు. (యా న్యస్మాకం సుచరితాని.... నోయిత రాణీ, చూ) అని దాని తాత్పర్యార్థం. సూరన్నగారు యేదో పురవర్ణనా సందర్భంలో. కల్పనాచమత్కృతి ద్వారా భగవంతుఁడు భోక్తగా నిషిద్ధ మయిన దివాసంభోగాన్ని చేస్తున్నట్టు కల్పించి ఆ యీ ఘట్టంలో దీన్ని వాడినారు. ఈ లోకోక్తికి సంప్రదాయార్థం తెలిస్తేనేగాని ఆ పద్యార్థం తేలదు; ఇదేవిధంగా వక్కొక్క లోకోక్తిని వ్యాఖ్యానించవలసివస్తే గ్రంథం బళ్ళతో తోలవలసివస్తుంది. కాగితాల కరువుదినాలలో యే పత్రిక భరిస్తుంది? ఇప్పటికి—

(1) కుక్కలూ — జంగమూ

(2) ఒజ్జల పుచ్చకాయ.

అనేవి రెండుమాత్రం పూర్తిగా వ్యాఖ్యానించడం జరిగింది. రెండు మూడు: వుదహరించడం జరిగింది - యీ "ఒజ్జల పుచ్చకాయ" సామెత గోదావరి మండలంలో యెవ రేనా కళాపూర్ణోదయం ద్వారా యెఱిఁగినవా రుంటే వుంటారు (అది లెక్కేమిటి.) గాని సర్వేసర్వత్ర యీ అర్థంలో— "గురువులోరి పొగచుట్ట" అని నిమ్నజాతులవారి సహజభాషలో వాడు కుంటారు — దీనికీ కాస్తవివరణం వ్రాయాలి. ఆ కడప ప్రాంతంలో ఆ పుచ్చకాయ నిషిద్ధం. మా ప్రాంతంలో పుచ్చకాయ అంతగాని కొంత గాని నిషిద్ధంగా వున్నట్లు లేదు గాని — పొగచుట్టమాత్రం (అదేనా యిప్పుడుకాదు) బాగా నిషిద్ధం. యేదో సందర్భంలో నేను యేభైయే ళ్ళకు పూర్వం వ్రాసిన పద్యం జ్ఞాపకంవచ్చింది. వుదాహరిస్తే పొగచుట్ట యేలాటిదో తెలుస్తుంది.

"క. ఇంజరము గాదు, రైల్వే
యింజననన్ యోగ్యమగు నదే మనఁజుట్టల్
పుంజముగఁ గాల్చి పొగచే
రంజింపం గలుగు ద్విజులరాయిడికలిమిన్"

ఆయీ పొగచుట్టలలో చిలక కొట్లు వుండడం గలదు - చిలకకొట్లు అంటే కొంతవఱకుకాల్చి మిక్కినశేషం కాలాంతరమందు కాల్చుకోవచ్చు

నని ధూర్జటి రచిన చాపరన్న మాట. ఆలాటివాటిని నిప్పుకాతి పిడలు వాడతారు. చిలకకొట్టు యే ద్వారబంధం సందులోనుంచో పెంపబడితే దాన్ని చీపురుకట్టతో తుడిచివేస్తూ వుంటేగా అవి గుంపుగాను దాఁచు కున్న ఉన్నసంగతి యెఱిఁగిన కష్టుఁడు నివారిస్తున్నాఁడు. వేమన: “అది గుమ్మపులోని పొగచుట్ట” అని. ఆయా వ్యాఖ్యానివల్ల ఒకటే అర్థాన్ని బోధించే సామెతలు రెండూ లేక మూడూ సందర్భాన్ని ఒప్పి వుంటా యని తెల్పినట్లయింది. కొన్ని సామెతలు తప్పుచ్చి బాయలుగా పండిన్ని మంచి అర్థాన్ని యిస్తాయి. అయితే మాత్రం యేలాగ పునరావలించడం? మనుచరిత్రలో “కెలనులయందు లెగటి జున్ను గృహమేధి” అంటుంది. యెటితకోగాని తంగేటిజున్ను అంటే తంగేడుచెట్టు కొమ్మను పట్టిన తేనె పట్టు అని తెలియదు. యీ అర్థంలో యిటీవన్ను అంచుమైనది. అన్నిస్తనం తునికి....తేనెపట్టు పట్టింది అనేది. అంత్యప్రాసలు యమకేమి ప్రాసలేమి సహజాలంకారాలు గనక యతిక్షానంవల్ల పూర్తిగా దోషమనుతుంది. శ్రమ లేకుండా అదృష్టంఫలించి భాగ్యవంతుడైనాఁ డన్నమాట.

యిచ్చేది కాదు....కాదు, యిది వైద్యంలో ఉపయోగపడ్డ వాదిరాదు. కాదు అంటే? గంటున్నరకాలంగా వైద్యంలో వాడతారు. మటిపాకప్పుడు సామెతలను గూర్చి యింకా విపులంగా వ్రాస్తే వ్రాస్తాను, యీపని ఆప సర వైద్యాలతో తెలేది కాదు. స్వస్తి.

నాఽనృషిః కురుతే కావ్యం

అంటూ వొక అభియుక్తోక్తి వుంది. యిది యే పుస్తకం లోదో తెలియదు.

శ్లో. “నాఽనృషిః కురుతే కావ్యం। నాఽగంధర్వ స్సురూపభృత్
నాఽదేవాంశో దదా త్యన్నం। నాఽవిష్ణుః పృథివీపతిః.”

అనే శ్లోకం నా చిన్నతనంలో మా ముత్తాతగారి వ్రాతప్రాతిక పుస్త రత్నావళిలో చూచాను. యిటీవల చాలామంది పండితుల నోట విన్నాను

కూడాను. ఋష్యంశసంభూతుఁడు కానివాఁడు కవి కానేరఁడనిన్నీ, గంధర్వాంశ సంభూతుఁడు కానివాఁడు అందగాఁడు కానేరఁడనిన్నీ, దేవాంశ పెట్టి పుట్టనివాఁడు అన్నదాత కానేరఁడనిన్నీ, విష్ణ్వంశ పెట్టిపుట్టనివాఁడు రాజు (ప్రజాపాలకుడు) కానేరఁడనిన్నీ దాని తాత్పర్యం. (దీన్నిబట్టే మన భారతీయులు రాజును రెండో దేవుణ్ణిగా భావించేవారు.) ఆ యీ నాలిగింటిలో మొట్టమొదటిదాన్నిగూర్చి నాలుగుమాటలు వ్రాస్తాను కవిగావడానికి ఋష్యంశ ఆవశ్యక మని చెప్పడంవల్ల మొదటి కవులు ఋషులే అని వేతే చెప్పవలసివుండదు - వేదంలోకూడా కొంతభాగం ఋషిప్రోక్తం వున్నట్టు కనపడుతుందిగాని, ఆ పక్షంలో వేదాలు అనాది అనే వాదానికి భంగం వస్తుంది కనక, ఆయా భాగాలు ఆయా ఋషులు కనిపెట్టారుగాని రచించలేదని వ్యాఖ్యాతలు సమన్వయిస్తూ వచ్చారు వేదాలు అనాదిగా వున్నాయని చెప్పేవారి వాదం స్థూలదృష్టులకు మూఢ నమ్మకంగా కనపడుతుందిగాని, తుట్టతుదకు నిల్చేది ఆ సిద్ధాంతమేకాని యితరం కాదు. వేదంలో వుండే విశేషాలు పుచ్చుకొని ఋషులు ధర్మశాస్త్రాలు పురాణాలు రచించారు. పురాణగాథలన్నీ జరిగినవే అనుకోవడానికిన్నీ వీలు కనపడదు, జరగనివని అనుకోవడానికిన్నీ వీలు కనపడదు. ఆంజనేయులు నూఱామడ సముద్రం వొక్క దాఁటుగా దూఁకాఁడా అంటే? (అయిదేళ్ళ కృష్ణుడు గోవర్ధనం యెత్తడం వగయిరాలు చూ) మన మన శక్తులతో పోల్చి చూచుకుంటే విశ్వాస్యంగా కనపడదు. సంజీవి పర్వతం (అంతా కాదే అందాం) కొంతే అంటే? అవసరమైనంతేనా కొన్ని గంటల కాలంలో తేఁగలిగాఁడా? అంటే? యింకా యీ యిరవయ్యో శతాబ్దంలో యేదో జవాబు (రేడియోౌ విమానాలు వున్నాయికదా) చెప్పడానికి పూనుకోనేనా వచ్చునుగాని, లోఁగడ వారికి ఆధారం లేదు కాని జనులయందు విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానాలు లేకపోఁబట్టి పెద్దలు చెప్పిన అంశాలను ప్రజలు—"విస్సన్న చెప్పినది వేద" మన్నట్టు విశ్వసించే తరగతిలో వుండేవారు. కనక, అప్పటి బోధకులకు అట్టే పరిశ్రమ కలిగేది కాదు. ఋషులుగాని కవులుగాని ఆయా గ్రంథాలలో చెప్పిన భాగాలు

చాలాభాగం (మ. ధరణీ మండలి విద్దిరం దిరిగెఁ బాతాళమ్ము ఘూర్ణిల్లె లోనైన వన్నమాట) అతిశయోక్తికింద జమకట్టుకుంటే—"నచ శంకా నచోత్తరం" గాని, ఆంజనేయులు సముద్రం దాఁటి లంకలోకి వెళ్ళడమూ, లంకా పట్టణం తగులబెట్టడమూ యివన్నీ అతిశయోక్తులుగానే సమన్వయించుకుంటే—

ఉ. సీతయు లేదు రావణుని చెల్లెలు లే, దలరాముఁ డబ్ధిలో
సేతువు గట్టలే, దతని చే దివిజారులు చావలేదు, సా
కేతపురమ్ము లే, దచటఁ గేకయపుత్రియు లేదు సర్వము
న్నూతనసృష్టియే యన జనుల్ విని నవ్వుదు రెల్లగమ్ముగన్.

(ఇటీవలిచర్య)

కనుక, అన్నీ అతిశయోక్తులే అనుకోవడంకన్న అనాలోచితం వుండదు. కవులు యేపట్నాన్ని గుఱించి వర్ణిస్తారో ఆయా విశేషాలు అక్కడే వుంటాయని చెప్పలేంగాని, యేదోచోటేనా అంతా కాకపోయినా చాలా భాగం వుండి తీరతాయి. (టాజ్మహల్ వగైరా చూ) కాళిదాసాదులకు మార్గదర్శకులు ఋషులు, ఋషులకు మార్గదర్శకాలు వేదాలు. భోజరాజు "మధుమయఫణితీనాం మార్గదర్శీ మహర్షిః" అని వాల్మీకిని గూర్చి తన రామాయణ చంపులో కృతజ్ఞత్వాన్ని వ్యక్తపఱచి వున్నాడు. సామాన్యదృష్టితో చదువుకునే విద్యార్థులకూ తత్తుల్యులు గానే వుండే పండితులకూ కవులకూ భోజచంపు రుచించినంత సొగసుగా వాల్మీకి కవిత్వం రుచించదనిమాట సత్యం. దానికి కారణం చెప్ప వలసివస్తే యింతలో తేలదు. ఋషులు చాలా తేలిక శైలిలో వ్రాస్తారు. తఱచు అనుష్టుపులే వుపయోగిస్తారు. యిటీవలి కవులో అలా కాదు. దానికి భిన్నంగా ప్రవర్తిస్తారు. పంపా తీరంలో రాముఁడు వున్నప్పటి రామాయణ కవిత్వం చాలా ప్రౌఢంగా అలంకారభూయిష్ఠంగా వుంటుంది. కొన్ని భాగాలు పేలపిండి మాదిరిగా వుండేవిన్నీ వుంటాయి. వునరుక్తి భూయిష్ఠంగావుండే భాగాలున్నూ వుంటాయి ఋషుల కవిత్వాలలో; అంత

మాత్రం చేత ఋషులకు యిమిడ్చి సంగ్రహంగా రచించే శక్తి లేదను కోవడంకంటే స్థూలదృష్టిత్వం వుండదు. ఆ పద్ధతిని బ్రహ్మసూత్రాలూ, వ్యాకరణ సూత్రాలూ, రచించినవారు ఋషులు కారనుకోవలసి వస్తుంది అందుచేత ఋషులు సర్వశక్తిసంపన్నులని వొప్పక తప్పదు. వారిరచనలో కవిత్వ విశేషాలన్నీ వుంటాయి.

శ్లో. "సర్పాధినా ధౌషధినాథయుద్ధ క్షుభ్యజ్జటా మండల గహ్వరాయ,
తుభ్యంనమస్సుందరతాండవాయ యస్మి న్నిదం సంచవిచేతి సర్వమ్."

ఆయీ శ్లోకం వేదపాదస్తవంలోది, జైమినిమునికృతం. యిందులో మొట్టమొదటి విశేషణంలో యెంత అందంవుందో సహృదయులు పరిశీలించాలి. ఆ అందం సమాసంలో యిమిడిందంటే, మతీశ్లాఘ్యం. సాంబమూర్తి జడలో సర్పరాజున్నూ చంద్రుఁడున్నూ యుద్ధం చేస్తున్నారఁట! దానివల్ల బోలెడు గందరగోళం జరుగుతూ వుందఁట! చంద్రుడికీ సర్పానికీ పోట్లాట క్కారణం రాహువు సర్పరూఁపుడే కదా! యెక్కడో వొక్కటికాదు, యిలాటివి యెన్నో శ్లోకాలు ఋషుల కవిత్వాలలో వుంటాయి.

శ్లో. "మృతా మోహమయీ మాతా జాతో బోధమయ స్సుతః,
సూతక ద్వయసంప్రాప్తౌ కథం సంధ్యా ముపాస్మహే ?"

యిది మైత్రేయోపనిషత్తులో వున్న శ్లోకం. కవిత్వం యెంత రసవత్తరంగా వుందో, యెంత అలంకారమయంగా వుందో సహృదయులకి గోచరిస్తుంది. యిప్పటివారు వీట్లని (ఉపనిషత్తులు) నిన్న మొన్నటి వాట్లనుగా చెప్పటం వుంది. వేద ప్రామాణ్యవేత్తలు ఆలాటి కాలనిర్దేశాన్ని వినరు, వింటే చెవులు మూసుకుంటారు కూడాను. "యస్య నిశ్వసితం వేదాః" అని మన ప్రాచీనులు విశ్వసిస్తారు. పరమాత్మకు ఆదిలేనట్టే, వేదాలక్కూడా ఆదిలేదనియ్యేవే వారి తాత్పర్యం. అట్టి అనాదిభూతమైన వేదంలో వుండే శ్లోకం యెంత మార్గప్రదర్శకంగా వుందో భావికవులకు పరిశీలిద్దాం, అజ్ఞానమయమైన తల్లి చనిపోయిందఁట! (పాపం) పైఁగా జ్ఞానమయమైన పుత్రుఁడుకూడా జన్మించాఁడఁట! ఆలా చూస్తే మృతా

శౌచం (మైల యిలాచూస్తే జాతాశౌచం (పురుడు) యిట్టి స్థితిలో సంధ్యా వందనం చేయడం యేలాగ? (జాతాశౌచ మృతాశౌచాలలో యేది తటస్థించినా, సంధ్యావందనం అసలే చేయకూడదని వొక మతం. అర్ఘ్యప్రదానం మట్టుకు చేసుకోవచ్చునని వొకమతం) సంధ్యావందనానికి నాయకమణి గాయత్రి. అపవిత్రస్థితిలో దాన్ని పుచ్చరించడం మహాదోషం. దాన్ని పురస్కరించుకొని శ్లోకార్థం ప్రవర్తించింది. యెంత అందంగా వుందో చూడండి. దీన్ని కవిచ్ఛాయలో వివరిస్తే వ్యాసం చాలా పెరుగుతుంది. అజ్ఞానస్థితిలోవున్న కర్మిష్ఠులకే కాని, జ్ఞానులకు సంధ్యావందనాదికంతో పనిలేదన్నది పిండితార్థం. యింకా బాగా వివరించవలసివస్తే సారాంశం యీవిధంగా తేలుతుంది. సంధ్యావందన మనేది రోజులో యేవో కొన్నిగడియల కాలంలోమాత్రమే చేసేదానేది. యితరకాలమంతా సాంసారికగోష్ఠిలో పడి వుండేవాళ్ళు కొట్టుకొనే వాళ్ళకి తరణోపాయంగా యేర్పడింది. జ్ఞానులంటే? సన్యాసులు సర్వదా ఓంకార (సర్వవేదసారభూత మన్నమాట) జపంతో కాలక్షేపం చేస్తారు. వారికి దీనితో పనేముంటుందని చెప్పడానికి? వేదపురుషుడు దాన్ని చమృతాశౌచాలతో సంబంధం కల్పి, యెంత చక్కగా చమత్కరించాడో. యింతకంటే, రసవత్తరంగా కాళిదాసాదులు చెప్పగలరా? (బ్రహ్మో చ్ఛిష్టమా, యీ జగత్తు వేదోచ్ఛిష్టమా?) దీన్ని ఓటంగా పుంచుకునే అను కుంటాను లీలాశుకుడు,

శ్లో. "సంధ్యావందన! భద్ర మస్తు భవతే....
స్మారంస్మార మఘం హరామి"

అన్నాడు. సర్వకాల సర్వావస్థల యందున్నూ భగవన్నామాన్ని మనన చేసేవాళ్ళకోసం సంధ్యావందనాదికం పుట్టలేదన్నది పరమార్థం. దాన్నే వేదపురుషుడు (ఆదిమకవి) పూర్వోక్త రీత్యా చమత్కరించాడు. సాహిత్య రత్నాకరకర్త అలంకారాలన్నిటికీ వేదంలోనే బీజాలు వున్నా యని వ్యాఖ్యానించాడు. యీ ఘట్టంలోదే యిదిన్నీ.

శ్లో. హృదాకాశే చిదాదిత్య। స్సదా భాసతి భాసతే.
నాఽస్తమేతి నచోదేతి। కథం సంధ్యా ముపాస్మహే ?''

సంధ్యావందనానికి యేర్పఱచిన కాలమేమోసూర్యోదయ సూర్యాస్త మయాలు. స్థూలదృష్ట్యా కనపడే సూర్యుఁడికి ఉదయాస్తమయాలువుంటే వున్నాయిగాని, జ్ఞానసూర్యుఁడు హృదయమనే ఆకాశమందు సర్వకాల సర్వావస్థలయందూ వొకటే విధంగా ప్రకాశిస్తూవుంటే, సంధ్యావందనం చేయడం యేలాగ ? అన్నాఁడు. వెనకటి శ్లోకానికీ దీనికీ **రచనలో** కొంచెం భేదం కనపడుతూ వున్నా, తాత్పర్యంలో భేదంలేదు. అవ్వా గుఱ్ఱమూ వకటే. (ప్రమాణానా మనేకత్వేఽపి ప్రమేయస్యై కత్వాత్) కొన్ని శ్లోకాలు కొంత మార్పుతోనున్నా కొన్ని యథామాతృకంగా నున్నా ఋషులు (కాళిదాసాదులు కూడా) అనువదించుకున్నారు.

శ్లో॥ "మన ఏవ మనుష్యాణాం। కారణం బంధమోక్షయోః''

యిది అమృతబిందూపనిషత్తులో యేలావుందో, భగవద్గీతలోనూ ఆలాగే వుంది.

శ్లో ''యదా చర్మవదాకాశం। వేష్టయిష్యంతి మానవాః,
తదా శివ మవిజ్ఞాయ। దుఃఖస్యాఽన్తో భవిష్యతి''

యిది శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో ఏలావుందో, దేవీభాగవత సప్తమ స్కంధంలోనూ, ఆలాగే వుంది. ధర్మాన్ని చుట్టచుట్టి (చంకని పెట్టుకొన్న ట్టన్నమాట) నట్టు ఆకాశాన్ని చుట్టగా చుట్టగలిగినవాళ్ళకు శివపరిజ్ఞానం లేకుండానే దుఃఖనివృత్తి కలుగుతుంది. అని దీని అర్థం. తాత్పర్యమో, అది యేలా అసంభవమో; యిదిన్నీ ఆలాగే అసంభవం అని తేలుతుంది. "మరువ దుశీనరేషు జలం'' అన్న మాదిరిని సమ న్వయించుకోవాలి. ఉశీనరదేశాల్లో నీటి సదుపాయం యేలా వుంటుం దని ప్రశ్నిస్తే — మరుప్రదేశంలో వున్నట్టే అని జవాబు. మరుప్రదే శం (అరేబియా యిసుకపఱ్ఱ)లో జలమేలా దుర్లభమో ? ఆలాగే ఉశీనరదేశంలోనూ దుర్లభమని ఫలితార్థం. లేదని చెప్పడానికి వుందని

జవాబు చెప్పినా ఫలితార్థం లేకపోవడమే. పయిశ్లోకం యథామాత్రకంగానే వ్యాసులవా రనువదించి వున్నారని లోఁగడ వ్రాసే వున్నాను. యింతమాత్రంచేత గ్రంథ చోరత్వాన్ని ఆపాదించరాదు. ఆ విషయం వేదంలో వున్నట్టుగానే పుటంకిస్తే, మరీ పరిమాణ పరిమితంగా వుంటుందని ఆలా చేసి వుంటారు. కొన్ని యత్కించిదు మార్పుతోటీ వుంటాయి — చూపుతాను.

శ్లో. "ఘృతమివ పయసి నిగూఢం భూతే భూతేచ వసతి విజ్ఞానమ."

యీ శ్లోకం యింతమట్టుకు యథామాత్రకంగానూ ఉత్తరార్థం పదాలు కొంచెం తాఱుమాఱుగా (అర్థం పోకచే) నున్నూ వుపనిషత్తు నుంచే దేవీభాగవతంలో అనువదింపఁబడివుంది. యింకా యిలాటివెన్నో కనపడతాయి. ఇది విషయాంతరం. ఋషుల కవిత్వాలలో కూడా ఎన్నో చమత్కారాలు కనపడతాయనేది వక్తవ్యాంశం.

శ్లో. "మాతామహ మహాశైలం, మహస్తదపితామహమ్."
కారణం జగతాం వందే కంఠాదుపరి వారణమ్."

ఇదిన్నీ జైమిని విరచితమే. దీనిలో శబ్ద చమత్కారమే కాదు, అర్థచమత్కారమున్నూ వుంది. దీని పూర్వార్థంలో మ—హ. అనే అక్షర ద్వయం నాలుగుమాట్లు ఆవృత్తమయింది. ఉత్తరార్థంలో -- రణం.- ద్వారావృత్త మయింది. అర్థంలోనో? మాతామహుఁడే వున్నాఁడుగాని. ఆ తేజస్సుకు పితామహుఁడు లేఁడట! యిదీ యిందులో చమత్కారం. పార్వతీ కల్పిత పుత్రుఁడైన గణపతికి తాత (మాతామహుఁడు) హిమవంతుడు గావచ్చును గాని పితామహుఁ డెక్కడి దొరుకుతాడు? శివుడు కూడా యెవరికేనా కొడుకుగా వుండేపక్షంలో గణేశ్వరుఁడికి పితామహుఁడు వుండివుండేవాఁడు. ఈ శ్లోకంలో చేస్తే కొన్ని శంకలు చేయవచ్చు. అవి వెఱ్ఱిగా వుంటాయి. ఆ వెఱ్ఱిశంకల స్వరూపం కొంచెం చూపుతాను. సర్వాదిగా వుండే పరశక్తికి హిమవంతుఁడు తండ్రిగా వున్నట్టే, యీశ్వరుడికి కూడా బ్రహ్మ తండ్రి కావచ్చునుగదా; దీనికి

పురాణగాధ ఆధారం వుంది. ఆ పక్షంలో మాతామహుడితోపాటు గణపతికి పితామహుడు కూడా వుండవచ్చునే అంటే వినండి. గ్రంధకర్త పరశివుణ్ణి వుద్దేశించి ఆలా చమత్కరించాడుగాని శివుని అంశంవల్ల అవతరించిన రుద్రులను కాదంటే సరిపోతుంది. కవి వుద్దేశాన్ని పట్టి వ్యాఖ్యాతలు ప్రవర్తించాలి. వక్తవ్యాంశం కాళిదాసాదుల కవిత్వాలలోనే కాక, చమత్కారాలు ఋషుల కవిత్వాలలో కూడా వుంటాయన్నదే. ఆ యీ శబ్దచిత్రాలుగాని, అర్థచిత్రాలుగాని ఋషులు అంతో యింతో సూచిస్తే యిటీవల వాట్లను తదితర కవులు విస్తరించారనేది పరమార్థం వొక్క బంధకవిత్వం మాత్రం ఋషుల కవిత్వంలో ఎక్కడా వున్నట్టు తోఁచదు. అక్షరాలు విడఁదీయడమూ వొక్కొక్క అక్షరానికి వొక్కొక్క అర్థం చెప్పడమూ వేదంలోనే కనబడుతుంది. అవధూతోపనిషత్తులో—

శ్లో. అక్షరత్వాత్ (అ) వరేణ్యత్వాత్ (వ)
ధూతసంసార బంధనాత్ (ధూ)
తత్త్వమస్యాది లక్ష్యత్వాత్ (త)
అవధూత ఇతీర్యతే."

అని వొక్కొక్క అక్షరమే విడఁదీసి, వ్యాఖ్యానించే మాదిరిని కూడా చెప్పడం సూచింపఁబడింది. సర్వవేదసార భూతంగా వుండే ఓంకారానికి వ్యాఖ్యానించడం యీ మార్గంలోనే ఋషులు చూపి వున్నారు. అయితే వొక్కొక్కరు వొక్కొక్క మార్గంతొక్కి వ్యాఖ్యానించారు. కాని అందఱూ అక్షరాలు విడదీయడంలో యేకీభవించే వున్నారు. కొందరు శివాధిక్యాన్ని, కొందరు కేశవాధిక్యాన్ని — కొందఱు శక్త్యాధిక్యాన్ని — యిలా వారి వారి మతాన్ని పోషించుకుంటూ వ్యాఖ్యానించి వున్నారు — దేవీ భాగవతం శక్తి ప్రాధాన్యాన్ని వివరించేదికనక, అందులో యీ విధంగా వుంది.

శా. ఓంకారమ్మున నాద్యకారమున వాచ్యుం డయ్యజుం, డయ్యుకా,
రాంకుం డాతని తండ్రి విష్ణువు, మకారాంకుండు శంభుండు త,

త్సంకేతమ్మున నుత్తరోత్తరము పార్శ్వస్థమ్ము వాటిల్లు ని
శ్శంకన్ బైవగు నర్ధమాత్ర చెలఁగునన్ శక్తిస్వరూపమ్ముగన్."

ఆయీ పద్యం సంస్కృతానికి మా (తి. వెం) అనువాదం. ఓంకారంలో (అ. ఉ. మ్.) అకారోకారమకారాలు మాత్రమే స్థూలస్పష్టోశ్రుతమవుతూ వున్నాయి. మూఁడక్షరాలు ముగ్గురుమూర్తులకూ వాచకాలుగా వుపనిషత్తులు కొన్ని వ్యాఖ్యానించాయి. కొన్ని మాత్రం మూఁడక్షరాలూ కాక, పైని అర్ధమాత్రింకూడా శ్రుతమవుతూంవనిన్నీ, ఆ అర్ధమాత్ర త్రిమూర్త్యతీతమైన శక్తికి వాచకమనిన్నీ వ్యాఖ్యానించాయి. దేవీభాగవతం తుట్టతుది వ్యాఖ్యానాన్ని బట్టి ప్రవర్తించింది. లలితావిష్ణుసహస్రనామాల్లో "అర్ధమాత్రార్థరూపిణీ" అని వుండడం దీన్నిబట్టే అనుకుంటాను. అర్ధమాత్రేమిటో, తత్స్వరూపమేమిటో ఆయీ రహస్యం మహా యోగులకేగాని అనుభవంలేదని పండితులకు గోచరించేటట్టు లేదు. నేను జగత్ప్రసిద్ధులయిన పండితులను యీ విషయం ప్రశ్నిస్తే తేలింది కాదు. అప్పుడు యోగులకు గాని ఇది తెలియదనుకున్నాను. సరే! ఇది విషయాంతరం. అక్షరాక్షరానికీ విడఁదీసి వ్యాఖ్యానించే మర్యాద వేదంనుంచి వచ్చిందేకాని, యిటీవలి కవులు కల్పించింది కాదని దీనివల్ల స్పష్టమయింది. (కాకపేమిటి? మన జ్ఞానం సర్వమూ వేదమూలకమే) కాని, యీ మార్గం కావ్యకవిత్వంలో ఎక్కడో తప్ప కవులు ఆమోదించలేదు. భారవి ప్రథమసర్గలో "తదాభిధానాత్" అన్నచోట "తశ్చ వశ్చ" అని తకారవకారాలకి ద్వంద్వ సమాసంచేసి, తార్క్ష్యవాసుకులని (నామైకదేశే నామగ్రహణం) వ్యాఖ్యానించడం అందరూ ఎరిఁగిందే: ఆ వ్యాఖ్యానం కేవలవ్యాఖ్యాత కల్పితమో, గ్రంథకర్త వుద్దేశమో? సహృదయులు గుర్తిస్తారు. కవితా సంప్రదాయంలో ఈలాటి పంథా కూడా వకటి వున్నప్పటికీ కవుల ప్రవర్తనంవల్ల దీనికి వైరళ్యం స్పష్టపడుతూ వుంది. కనక, ఇది ఋషులు సూచించినదే అయినా, కవులకు ఆదరణీయం కాకపోయిందని మనం తెలుసుకోవాలి. (వె = వెయ్యేళ్లు, ఫ = ఫలంతో, వ = వర్ధిల్లుము అనేది దీన్నిబట్టి పుట్టిందే) కొన్ని అక్షరాలు చేరి అయిన

రామా నిశబ్దాలకే కాక, ప్రతి అక్షరానికీ కూడా అర్థం వుండడం మహాభాష్య కారులే అంగీకరించారు. (అర్థవంతో వర్ణాః యూపస్సూపః కూపః) అయితే, ఆయీ భాష్యం ప్రకృతానికి అనుకూలించేదేనా ? అంటారేమో, యేకొంచెమో సందర్భిస్తుందేమోగాని (ద్రావిడ ప్రాణాయామంగా అన్న మాట) నేరుగా సంబంధించదని యెఱుఁగుదును. వొక్క అక్షరాన్ని తీసి దాని స్థానంలో ఇంకో అక్షరాన్ని ఆదేశించినంతలో యెంతో మార్పు కలుగుతుందని తెల్పడానికే యీభాష్యం పుట్టింది. ఆ పక్షంలో అట్టి విలక్షణశక్తి యేకైకాక్షరమందు వుండితీరాలి కదా అని నేను ఆ భాష్యాన్ని వుదాహరించాను. భాష్యందాఁకా యెందుకు ? ప్రస్తుతాంశానికి నానార్థ రత్నమాల చాలదా ? ఆ నిఘంటువులో అకారాదులకు యెన్నెన్నో అర్థాలు వ్రాయడానికి ఆధారమేమి ? ఋషుల పోకడలే. యెన్ని విధాలఁ జూచినా ఋషులకూ కవులకూ పరస్పర బాంధవ్యం స్ఫురిస్తూనే వుంటుంది. భావనాశక్తి ఋషులయందు చాలాప్రబలంగా వుంటుంది. అంతో యింతో యీ శక్తి ప్రతికవియందూ వుంటుంది. ఋషులకు వేదం ఆధారం, కవులకు ఋషులు ఆధారం, అస్మదాదులకు కాళిదాసాదులున్నూ, ఋషులూ కూడా ఆధారం. కొందఱు పద్యాలకి పద్యాలే చరణాలకిచరణాలే పూర్వ కవులవి తమకవిత్వంలో పెట్టుకుంటారు. కొందఱు కొంచెం తలవిఱుపులతో పెట్టుకుంటారు. యివి రెండూకూడా ఆక్షేపణీయాలే. లోఁగడ అమృత బిందూపనిషత్తునుంచి "ఘృతమివపయసినిగూఢం" అనే శ్లోకంయొక్క పూర్వార్థాన్ని మాత్రం వుదాహరించాను. వుత్తరార్థం వుదాహరిస్తాను. "సతతం మనసి మథయితవ్యం మనోమంథానభూతేన" ఇది వుపనిషత్సారం. దేవీభాగవతంలోనో ? "సతతం మంథయితవ్యం మనసా మంథానభూతేన" అని వుంది యింకా మఱికొన్ని యీలాటివి వున్నాయి శ్రుతులను అనువదించే విషయంలో యత్కించిద్భేదంగానో, యథామాతృకంగానో అనువదించడం గత్యంతరాభావాత్ ఆక్షేపణీయం కాదు గాని కల్పనలు మాత్రం వొక కవివి మఱొకకవి అనువదిస్తే గ్రంథచోరుఁడు కాక పోఁడు. శ్రీనాథుని పద్యాలమాదిరిని పెద్దన్నగారి పద్యాలనడక వుండడం

గాని, తిక్కన్నగారి పద్యాలమాదిరిని శ్రీనాథుని పద్యాలనుకరించడం గాని ఆక్షేపణీయం కావు. అలా అన్యోపజ్ఞంతో మెలఁగుతూ కవిత్వాన్ని (చెప్పు)తూ కలం చేతపట్టడానికే వీలు పడదు. అయినా వాళ్ళిద్దరూ మనస్సులో పెట్టుకొనియ్యేవే వాకమహాకవి—చ. "హృదయగతిన్ ఖరాంశుని కవి వ్రయు తెగని త్రోవ లేదు నేరదునుగతిన్ రచించు కృతిరాత్మీయులన్ గరంపకుండునే! మదగజరాజముల్ చనిన మార్గమునన్ గమి సింపు నింపవే? మదగజరాజయాన మదసింధుర బంధురయాన మానముల్" అని సమాధానం చెప్పాడు. కవిత్వం పుట్టింది మొదలు యిప్పటిదాకా ప్రస్తుత విషయంలో యింత చక్కని సమాధానం యెవ్వరూ చెప్పలేదు. కేవలపట్టపగటి దొంగతనాలు కనఁబడుతూనే వుంటాయి. అవే ఆక్షేపణీయాలు గాని, యేమాత్రమో పోలిక వున్నంత మాత్రంచేత ఆక్షేపణీయం కాదు. యేదేనా అలంకారం వచ్చేటట్టు యేకవేనా యేపద్యమో వ్రాస్తే, ఆ పోలిక యితర కవుల కవిత్వంలో అలా వుండఁగా అలంకార శాస్త్ర (ప్రతాపరుద్రీయాదులలో) గ్రంథాలలోనేనా వుండక తప్పదుగదా? ఆపక్షంలో అదిమాత్రం గ్రంథచౌర్యంకిందకి రాదా! అందుచేత కవులమీఁద యీ దొంగతనాన్ని ఆపాదించే వారు చాలా పరిశీలించిగాని ఆపాదించ కూడదు. నన్నయగారు "నిండుమనంబు" అనేమాట వాడివున్నారు. తిక్కన్నగారున్నూ వాడివున్నారు యీశబ్దాన్ని. అంతలోనే గ్రంథచౌర్యాన్ని ఆపాదించడమా? యింతేకాదు యెఱ్ఱన్నగారు వొకచోట—

'నీ యింద్రియజయము కీర్తనీయముపంత్రీ!'

అని కాఁబోలును వాడివున్నారు. యేకొంచెమో తేడాగా యీవాక్యం నన్నయ రచనలోనున్నూ చూచినట్లు జ్ఞాపకం. యిదికూడా గ్రంథచౌర్యంగా భావించరాదు. యిదేమేనాకల్పనకి సంబంధించింది కాదుకదా! సామాన్యమైనమాట, ఆయన నోటమ్మటా రావచ్చు యీయన నోటమ్మటా రావచ్చు. అంతమాత్రంచేత—"గ్రంథచోరులు గాని కవులు గారు" అని గ్రంథచౌర్యాన్ని ఆపాదించడం అవిచారమూలకంగా భావించాలి. బుద్ధిపూర్వకంగా కాకపోయినా, యెవరికి యెవరి కవిత్వమందు విశేషాదరం

వుంటుందో వారికి వారికవిత్వపోల్పికలు కొంచెం కవిత్వంలో పడక మానవు. కాళిదాసంతవాడికే యీవిషయం అనుల్లంఘనీయంగా, కనవడితే, యిత రుల మాట చెప్పేదేమిటి? ప్రాచీనంగా వుండే కవుల కవిత్వాలను అనుక రించడం అనాదిగా వున్నట్టే కనవడుతుంది గాని, కొందఱు సమకాలీనుల కవిత్వాలను కూడా అనుకరించడంమాత్రమే కాదు, తలవిఱువుళ్ళు పెట్టి, ప్రచురించుకోవడం కూడా కనపడుతుంది. గ్రంథచౌర్యంకింద ఆలాంటి దాన్ని చేర్చవలసి వుంటుంది. ఋష్యంశ సంభూతులైన మహాకవు లెవ్వరూ యీలాటి అనుచితప్పని చేయరు. నమః కవిభ్యః.

కవుల కష్టసుఖములు

నాయెఱిఁగిన కష్టసుఖాలనుగూర్చి శిష్యప్రశిష్యులకూ, ఏకలవ్యశిష్యు లకూ కొంచెం వ్యాఖ్యానించడం చాలా ఆవశ్యకమంటూ ఆంధ్రపత్రికాధిపతి తఱచు హెచ్చరిస్తూ వుంటారు. ఆయన యీ విధంగా నన్ను ప్రోత్సహించ డానికి కారణం నావార్ధక్యమే. అయితే యేకొంచెమో మిగిలి వున్నాయేమో కాని తక్కినవి అక్కడక్కడ చాలాభాగం వ్యాకరించే వున్నాను.

రచన అనేది సుబోధంగా వుండా లనునది ముందు జనించి పిమ్మట నా జననమని నన్ను మన్నించువారు సంభావింతురుగాక. యేమంటే కవిత్వ మనేది తన మనస్సులో వుండే అభిప్రాయాన్ని యితరులకు తెలుపుదు చేయడానికి పుట్టింది కాబట్టిన్నీ ఆ యితరులలో భాషాపాండిత్యం యెక్కు వగా వున్నవారే కాక తక్కువగా వున్నవారూ వుంటారు కనుకనున్నూ యీ అభిప్రాయం పండితులలో చాలామందికి రుచించదు.

"ఉద్దామద్యుమణిద్యుతి వ్యతికర ప్రక్రీడదర్కోపల
జ్వాలాజాలజటాల జాఙ్గలతటీ నిష్కూజకోయష్టయః"

యీశైలి వారి నోటికి రుచించినట్లు —

"శైశవేఽభ్యస్తవిద్యానామ్"

"రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజాం
అయోధ్యా మటవీం విద్ధి గచ్ఛ తాత యథాసుఖం."

అయో శైలి రుచించదు. బాల్యంలో నేనుకూడా ఆ త్రోవలోనే సంచరించానుగాని యౌవన మంకురించు రోజులలోనే నా రుచులు వార్ధక్యం ప్రారంభమై దానికి సూచకంగా,

తే. గీ- తనదు నాల్గునిఘంటు పదములు వచ్చి
వినుచుఁ జదివియందికొని చెలియంగ మాట
మూలపదములు గుప్పిన ముచ్చటాయెను?
ప్రతిపదమ్మున రసము ముట్టిపడినఁగాక."

ఆయీ పద్యాన్ని చెప్పించి యిట్టి రచనవలన పేరుప్రతిష్ఠలు గడించిన మహనీయుల నామములను,

సీ. నన్నయకవి పెట్టినాఁడుకదా? తిక్క-
నాది కవీంద్రుల కాదిభిక్ష....
గీ. వారలును వారిమార్గమ్ము గోరి యాంధ్రి
కృతుల నొనరించి బహుబహూకృతుల నలరి
వారలును మాకుఁ బూజ్యులు వారికన్న
నితరకవిసత్తముల జోలియేలమాకు?"

అనేపద్యంలో మఙ్గళార్థంగా పేరవు పెట్టించి లోకంలో నూటికి తొంభైమంది మెచ్చుకునే రచన వసుచరిత్ర మనుచరిత్రకంటె కొంత లొచ్చు వాదంలోకి దించింది. కాని ఈవాదం యెంతేనా యుక్తం న్యాయం కాకపోదుగాని ఆత్మైకవేద్యంగావుండే యీ విషయం ప్రతివాదులు యెంతో సహృదయులుగా వుంటేనే తప్ప జయం దుర్లభం.

భట్టుమూర్తిరచనలో పెద్దన్నగారి రచనవంటి రచన క్వాచిత్కంగా
"మాయాశీలురు చంచలాత్ములు....మహీపాలు ర్మహోవైభవ
శ్రీయోగాంధులు చెప్పనేల? మగవారి న్నమ్మఁగా వచ్చునే."
"పకపకనవ్వి యోవమ నృపాలక? బాలికదూతవేదేల?

సుదతీ॥ మనోజబారికి నెఱజేసి లోఁ గనికరింపని వారివి గాక నేరముల్"

"ఆ పద్మోద్భవునోలగంబునకు... దా రోహోరో ! ....
యే పద్మాననఁ జూచినన్ జెలియ, నిన్నీక్షించినట్లుండ దే
లా? పల్మాటలు పూర్వజన్మకృతముల్ గాఁబోలు నీనెయ్యముల్"

"నెలతలలోఁ ద్రిలోకనుత నిర్మలకీర్తికలాప ధన్య యీ
కులగిరి రాజకన్య.... వేడుకమీ కచిరంబ కల్గెడున్."

"నానాగాయన గాయనీమణుల గానం బుర్వి నాలింపమో.... వినమో?
అందైన నెందైన విందై నాదంబొనఁగూర్చునే....''

అయీ పద్యాలే కాదు. మఱికొన్నికూడా అప్రియత్న సిద్ధమైన ధాటిలో భట్టుమూర్తివి పెద్దన్నగారి—

"ఈ పాండిత్యము నీకుఁదక్క మఱి యెందేఁగంటిమే....
....ఫలశ్రుతి కివెవో ? మీ సంప్రదాయార్థముల్."

పద్యాలమాదిరివి వుంటాయి కాని యెక్కడో కొంచెం శబ్దాలంకారానికో మఱో విశేషానికో యత్నించినట్లు గోచరిస్తుంది. పెద్దన్నగారో—

"అబ్బురపాటుతోడ నయనాంబుజముల్ .... చూచె నలకూబర సన్నిభు...."

"ఎన్నిభవమ్ములన్ గలుగు నిక్షుశరాసనసాయక వ్యథా
ఖిన్నతవాడి వత్తలయి కేలఁగపోలములాని....పయిగాలి సోఁకినన్
వెన్నవలెన్ గరంగు నలివేణులఁ గౌఁగిటఁజేర్చు, భాగ్యముల్."

ఈ చర్చలోకి దిగితే యెంతో సహృదయతవుండాలి. కనక యింతతో ఆపి నా విద్యావంశం వారికిచ్చే నా సలహా, లేదా సందేశం యేమిటంటే "కషయశః ప్రార్థులైన ధీమంతులారా ! మీరు పెద్దన్నగారి రచన ఒజ్జబంతి (వరవడి) గాఁ బెట్టుకుంటే కొంత గాకపోతే కొంతేనా రసజ్ఞలోకంయొక్క "రసనతె ఆకులయి" గా నుంటారేమోకాని వసుచరిత్రను వరవడిగా పెట్టుకుని రచన సాగించే పక్షంలో లాభం లేదవియ్యేవే. వసుచరిత్ర రచనలోని ప్రతి అక్షరాన్ని అనుకరించిన వారెవరూ నేఁటివరకెవరు

గాని పేరు ప్రతిష్ఠలు గడించినట్లు లేదు. ఇది నా అనుభూతి; మీకు వివరిస్తూన్నాను.

ఉ॥ మ్రొక్కఁగ నెవ్వ రేమనఁడు మోమటుపెట్టుక పర్వఁబోయె.... వీఁడెక్కడి వైష్ణవుండు....మన మేటికి మ్రొక్కితి మక్కట! తక్కఁడా.... నిద్దరవోయినవాని కాళ్ళకున్."

చ॥ ప్రకటితేంద్రియుల్....స్త్రీలకు వశు లంటివప్ప....మునివర్య విగ్గకట్టుకొనంగ నీవెంత శుకుఁడవో? హనుమంతుఁడవో? భీష్ముఁడవో? ఓ నాయకుఁడా? తలంచుకో...."

"అకలంకస్థితి నాఁటనుండియును శూ
ద్రాన్నంబు వర్జించి మా
ధుకర ప్రక్రియ బ్రాహ్మణాన్నమె భుజిం
తున్....స్వయంపాకంబు శ్రీరంగశా
యి కృపన్ వెళ్ళుదినంబు లీక్రియను నా
మీ? నేఁటిపర్యంతమున్."

"శా. ఆ విప్రోత్తము వజ్రపంజరనిభంబై నిశ్చలంబైన స
ద్భావంబు....పూసైతస్మకరంచమై కరగెఁ దోషో ద్రేకితనల్పమై."

ఆయీ సారంగు తమ్మయ్య కవీంద్రుఁడు మొదటినుంచి ధారిగా పెట్టుకొన్నట్లు నాకు గోచరించదు. శాంతివ్యమైన ధోరణిలో చూపిస్తూ సాగించాఁడు. యితని కిది దేశాటి. మనువస్వాది చరిత్రలున్నా యివి రచన పఠించేవారు చాలామంది వుంటారు.

"వలపించుటే కాని వలచి దక్కవుగదా
కుసుమబాణునికైనఁ గోమలాంగి!
బయటిమాటలె కాని భావమీయవుగదా
అల కళానిధికైన నలసబోఁడి!...."

"కొడుకులు గల్గుదాఁక నొక కొన్ని దినమ్ములు చింత........
....తను నోలి భజింపని చింత తండ్రి కె
వ్వుడుగడుఁ జింత వేయుదురు పుత్త్రులు శత్రులుగాక మిత్త్రులే."

ఆయీ పద్యాలు కవిరాజమనోరంజనంలోనివి. కనుపర్తి అబ్బయా మాత్యుని రచన. యితఁడు పేరుదగ్గిరనుంచిన్నీ కవికర్ణరసాయనాన్ని(సంకుసాల కవికృతం) అనుసరించినట్లు స్థూలదృష్టికి గోచరించినా అతని రచన కన్న యితని రచనే మృదువైనది. కొన్నిఘట్టాలు చదివితీరాలి. యే కొన్ని పద్యాలలోనో యితరుల పద్యాలపోలిక లుండిన నుండుఁగాక, అంతమాత్రం చేత కవిని సహృదయులు తోసిరా జనరు. అసలు గ్రంథకర్త స్వక పోల కల్పితంకూడా కొంత వున్నదా, లేదా అని పరిశీలించాలి. భవతు. వుపక్రమించినది కవుల కష్టసుఖాలు. వ్రాస్తూవున్నది మఱొకటీ కావడం లేదుగదా? లేదు. ఏ రచయితను గూర్చికాని మీరు (మిడిమిడి జ్ఞానంతో) ఆక్షేపించకండి. అందులోనూ తెలుగురచన విషయంలో మఱీ జాగ్రత్తగా వుండాలి సుమండీ!

"తెలుఁగు తెలుఁగని యద్దాన దిగుటెకాని
సంస్కృతమ్మనకన్న కష్టమ్మ హెచ్చు"

యీ మాట నేనుయెంతో అనుభవంమీఁద వ్రాసిందిగా తెలుసుకోండి.

"కేవలగ్రామ్యపదముల నేవగించి
జనులు వాడెడి పదములు సమ్మతములు
కలవు లేవని పెనగ శక్యంబె? భార
తాదులను లేని పదములు నవనిగలవె."

(దేవీ భాగ ౧ స్కం. చూ.)

యీ చిన్న పద్యానికి వివరణం వ్రాయవలసివస్తే, గతం గతమైనా వున్న ఆయుర్దాయంచాలదు. సంస్కృతానికి ఘంటాపథా లెన్నోవున్నాయి. తెలుక్కి కేవలం దడియీతే తప్ప గతిలేదు. యెందఱో దీనిలో బొందబడ్డ వారున్నారు. దీనబండారం యావత్తూ లక్ష్యజ్ఞానాన్ని పురస్కరించు కొని వుంటుంది. ఆ యీ జ్ఞానం కవులలో నూట నాట యెవరికో గాని వుండదు. గొప్పగొప్ప లక్షణజ్ఞులందఱూ తుదకి మహాభాష్యకారులు సహా

లక్ష్యజ్ఞానానికే గౌరవాన్ని సూచించారు. యెంతసేపూ మీరు లక్ష్యజ్ఞానానికే ప్రయత్నించండి. లక్షణజ్ఞానం యెంత వున్నా చాలును.

"వైయాకరణాః పిశాచాః ప్రయోగమంత్రేణనివారణీయాః"

యింకొకటి యెందఱినో తెలుగు కవులను పొరపెడుతూవున్న రహస్యం నేను మీకు సందేశిస్తున్నాను. యిది తెలుగు చెప్పేవారు సంస్కృతం చెప్పడం ఆరంభిస్తే తటస్థపడుతుంది. గణాలు వగైరా తెలుక్కీ గీర్వాణానికీ వొకటే రీతిని వుంటాయి. కాని, వొక్క విషయంలో మాత్రం చాలా భిన్నంగా వుంటుంది. తెలుగుకవి రెన్నడు సమాసం నాలుగు చరణాలూ కలిపి రచించినా ఆక్షేపించేవారుండరు (అట జని కాంచె భూమి సురుడంబర....కలాపిజాలమున్... చూ.) గాని సంస్కృతరచనలో ఆఫో రణి తగిలితే చాలా అపహాస్యాస్పద మవుతుంది. సమాసమే కాదు. సంధి కూడా అంతే. సంధికి ఉదాహరణం :

"శరదిందు వికాసమందహాసాం స్ఫురదిందీవరలోచనాభిరామామ్
అరవిందసమాన సుందరాస్యాం మరవిందాసన సుందరీ ముపాసే."

ఆయీ శ్లోకంలో ద్వితీయచరణాంత్యం "రామామ్" అన్న దానికీన్ని "అరవిందసమాన" అనే దానికిన్ని సంధి చేయరేము. చేస్తేనో దుష్టరవ్వు.

"అర్ధాంతవర్జ మఖిలేష్వపి వృత్తేషు"

అని వుంది. దీని వుత్తరార్ధం నా కిప్పటికిరాదు. నాకు చెప్పినవారికి వచ్చివుంటుంది.

నేను చదువుకోడానికి కాశీ వెళ్ళివచ్చిన కొత్తజీవితంలో (అహమేవ పండితః) వొక అష్టావధాన సభలో ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా అంతకు కొద్ది మాసాలనాఁడు పోటాపోటీగా గణేశ్వరునిమీఁద ఆరభటీవృత్తిలో రచించిన శార్దూలవిక్రీడితశ్లోకాలు నాల్గు చరణాలకూ సమాసం కల్పినవి చదివేటప్ప టికి సంప్రదాయజ్ఞులైన వొకానొక వృద్ధులు "నాయనా, ఆసమాసం సంప్రదాయం యెఱిఁగినవారు అంగీకరించరు" అన్నారు. నేను ఆయన్ని

బుకాయించి "అయ్యా: యిది తెలుఁగనుకున్నారేమో? సంస్కృతం. మీకు విషయం కాదు."

అనేటప్పటికి తెలుగులో తప్ప సంస్కృతంలో విశేషించి ప్రవేశం లేని ఆయన పాపం, (వీడితో ఏమిటని) వూరుకున్నారు. సభలో మట్టుకు ఆయన్ని బుకాయించినా నాకు ఆయన ఆక్షేపణ సరియైనదే యేమో అనే శంక మాత్రం బాధిస్తూనే వుండడంచేత యెక్కడేనా నా శ్లోకంమాదిరి సమాసం కల్పినవి, లేదా, సంధి కల్పినవి మహాకవిప్రయోగాలు దొరుకుతాయేమో అని యెంతో శ్రద్ధగా గాలించడమే కాదు, కొందఱు పండితులను ప్రశ్నించాను కూడా. కాని నా సందేహం తీరనేలేదు. తుదకుఅప్పటి నివాసగ్రామం యింజరానికి సుమారు కోసుదూరంలో వున్న కోలంకగ్రామ కాపురస్థులు, శ్రీగోవిందవర్ఘుల రాజన్న శాస్త్రుర్లుగారు నా సందేహాన్ని తీర్చారు. వారుదాహరించిన కారికను(అర్ధాంత వర్జం)లోగడ వుదాహరించే వున్నానుగదా? తెలుగులో ధారాళంగా కవిత్వం చెప్పేశక్తి సామర్థ్యాలు కలవారు, అంతకన్నా కట్టుబాట్లు చాలా తక్కువగా(యతిప్రాసాదులలో) వుండే గీర్వాణకవిత్వం చెప్పక చెప్పక ఎప్పుడేనా జన్మానికల్లా శివరాత్రిగా వొక శ్లోకం రచించడం సంభవిస్తే యీ విధమైన చిక్కుకు లోను గావలసి వస్తుంది. ఉభయభాషలలో కవిత్వం చెప్పేవారున్నూ పూర్వాపరాలు స్మార్తం చేయించే పురోహితులున్నూ వొకటే మాదిరి వారు. ఆ పురోహితులు పెండ్లిసదస్యం చేయిస్తూ వున్నారనుకోండి. అందులో సభాస్తారులనుగూర్చి-

"సర్వత్ర ఇమా న్యాసనాని సుఖాసనాని.
ఓం తథా ప్రాప్నువంతు భవంతః"

....

ఆయీ అన్యోన్య వాక్ప్రసారంలో ఆబ్దిక మంత్రపు కవులలోకి దారి తీసి అశ్లీలాన్ని ఆపాదించడం కద్దు. అందుకే యెంతటి స్మర్తలూ ఆయీ వుభయానికి యాజకత్వాన్ని వహించరు. ప్రస్తుతం మనకు ఉభయ కవిత్వ రచన, ఆయీ రచన తెలుగులో రెండుమూడు చరణాలకు సంధి కల్పడం దోషంకాదు. కనుకనే పెద్దన్నగారు కాదు నన్నయ్యగారు,

"దేవసముల్లైన యనుజుల–తో విప్రులతో రథాళితో వచ్చి, అర
ణ్యావాసము చేసెదు ధర–జీవల్లభ నీవు ధర్మనిశ్చితబుద్ధిన్.

యిందులో రెండవ చరణం చివరకున్నూ మూడవచరణం ఆదికిన్నీ (అరణ్యావాసము చూ.) సంధి కల్పబడింది. ఆంధ్రరచన కనక యిది నిర్దుష్టమే. లోగడ,

"శరదిందు....లోచనాభిరామామ్,
అరవింద....సుందరీ ముపాసే"

అనే దానిలో, "లోచనాభిరామా మరవింద" ఆక్షిప్తం పరేణ సంయోజ్యం) కల్పితేనో? చెప్పేదేమిటి కవి సంప్రదాయజ్ఞుడు కావని–

"మీ మొగము చెప్పక చెప్పెదు నద్దిరయ్య"

అవుతుంది. సంస్కృత రచనలో యతి లేకపోతేపోయెగాని అక్కడికి పదం విరిగిపోవాలి. "కశ్చిత్కాంతా విరహగురుణా" యిందులో కాలరాశిష్టం 'తా' దగ్గర ఆపక, కాం, దగ్గర ఆపితే యతిభంగదోషం వస్తుంది. భర్తృహరి శ్లోకవ్యాఖ్యలో "సికతాసు తైలమపి" అని వుదాహరించాము. వృత్తరత్నాకరంలో పృథ్వీ వృత్తంలో యిది కూడా అంగీకరించవచ్చునన్నట్లు కనపడుతుంది. నేను బాల్యావారభ్య దీన్ని గూర్చి విచారిస్తూనే వున్నాను. వృత్తరత్నాకరంలో "యతిభంగో యథా" అనడానికిన్నీ దానికి శ్లోకాన్ని వుదాహరించడానికిన్నీ వుపపత్తి గోచరించనేలేదు. పృథ్విలో తప్ప యితర (శార్దూల విక్రీడితాదులలో) శ్లోకాలలో ఆయీ యతిభంగం కావలిస్తే జాతక గ్రంథాలలో తరచు (శనిరాహూభ్యాంతు కృష్ణాంగకః) దొరుకుతవి. ప్రకృతం ద్వితీయచరణాంత్య తృతీయచరణాదులకు సంధి కల్పవచ్చునా అనేది. అవాంతరంగా పదమధ్యపాదావసానం వచ్చిచేరింది. ఇది సంస్కృత కవిత్వానికయితే చాలా ఆక్షేపణీయమేగాని తెలుక్కి చాలా సుగుణం అనిపించుకుంటుంది. కనకనే కవిబ్రహ్మగారు నీ కవిత్వంలో "మిన్నగా వుండే పద్యాన్ని" చదవవలసిందని యెవరో అడిగేటప్పటికి—

"సింగమ్మాకటితో గుహాంతరమునం జేట్పాటుమైనుండి మా
తంగ....నో జంగాంతర....వచ్చెంగుంతీసుత మధ్యముండు"

అనే పద్యాన్ని చదివినట్లు కవిపరంపర చెప్పుకుంటూవుం. ఈపద్యంలో ఆదిచరణంలో సింగం అనేది తప్ప తక్కినవన్నీ పదమధ్యే పాదావసానం గానే కుదరడం చాలా గౌరవనీయం. ఇట్టి కూర్పు తిక్కన వంటి కవికిగాని కుదరదని ఆంధ్రమహాకవులు యావన్మందీ యేకవాక్యంగా అంగీకరిస్తారు. సంస్కృత రచనలో రెండు మూడు చరణాలకు సంధి కల్పినవి యెక్కడా దొరకవని నా విద్యార్థి దశలో యెవరో నన్ను ఆక్షేపించడంవల్ల తెలుసుకున్నానుగాని అలాగే కాకపోతే యీ రహస్యం తెలుసుకోకుండానే జీవ సమాప్తి పొందవలసిందే. విజయనగరం మహారాజులుంగారి దర్శనంనాటికే యీ రహస్యం తెలుసుకోవడం జరిగింది. అప్పటి నా వయస్సు 24 సంవత్సరాలు. ఆమహారాజావారిమీదఁ జెప్పిన పద్యాలలో

"ఒక్కొకచోట నొక్కొకనియొద్ద నొకొక్కొక మాట చొప్పునన్
జక్కఁగ సంగ్రహించితిమి ....
ఇక్కడఁదాపనేల వచియించితిమున్నది యున్న రీతిగన్"

అనే పద్యం కొంచెము మా పడిన పరిశ్రమను సూచిస్తుంది. యీ పద్యం మాత్రమే కాదు—

"చదువఁగావలె శబ్దశాస్త్రాదికమ్మును వీక్షింపఁగావలె విద్యలెల్ల.
....
కవులు కవులన్న మాత్రన కవులుగారు
....
శ్రీమదానందగజపతి క్షితితలేంద్ర!"

అనే పద్యం కూడా మా కవితా సామగ్రిని తెలిపేదే. శ్రవణానందంలోని—

"కవితచెప్పఁగనేర్చుఁగఁజవుదీఱఁగ వేయి గంటాలకైన నిష్కంటకముగ,
..........అమ్మధుసూదనుండు."

అనే పద్యం కూడా మా దృష్టిలో కవిగా నెట్టి వ్యక్తి స్ఫురిస్తాడో తెలిపేదే. ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా చాలా దూరం వచ్చాం. సంస్కృతంలో

(సాధువు రాకపోయినా) రెండు మూడు చరణాలకు సంబంధం కల్పినది ఆధునికులది చూపి యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను.

"అపరాధ సహస్ర సహస్రకరా,
నపి భక్తపరాన్భవదంఘ్రినతి
ప్రవరా నవసీకృత మీశ్వరమాం."

యీ శ్లోకంలో రెండవ చరణం భవదంఘ్రినతి అనే పదంతో ముగిసింది. ఆ పదంతోటి — ప్రవరాన్ అనేపదం కలిపి సమాసం చెయ్యడం తెలుగు కవితాసంప్రదాయం. అయీ రహస్యం నేను పెద్దలవలన విని తెలుసుకున్నాను. మీకు తెల్పుతున్నాను. ప్రాచీనకవులలో నిట్టి రచన దొరకదు. నవీనులలో కూడ మృగ్యమే. సమాసమందు సంహిత నిత్యం. 'నిత్యా సమాసే' అని వుండడంచేత విపక్షానికి మనదానికిన్నీ అవకాశం లేదు. నేను కష్టించి తెలిసికొన్న రహస్యం గదా! అని దీన్ని మీకు వ్యాఖ్యానించానుగాని యిప్పుడు—ఉభయ కవితా ప్రవీణులు లేనేలేరు. ఆంధ్రకవులు మాత్రమే వున్నారు. వారిలో కూడా పలువురు, ఛందోవ్యాకరణాది కట్టుబాట్లను వుల్లంఘించడమందు కుతూహలం కలవారే. యిదివర దాఁకా యెందుకు నామట్టుకు నేను ఛందోవిషయంలో కొంతకున్నూ వ్యాకరణ విషయంలో కొంతకున్నూ సున్నచుట్టే కుతూహలం కలవాణ్ణే. చూడండీ యీ పద్యంలో యతి మ్రొక్కుబడి చెల్లించుకున్నట్టే వుందో మరి యేలా వుందోను.

√ శా. "కేదారేశు భజించితిన్.... పద్మాక్షు సేవించితిన్—యాదో నాథ సుతాకళత్రు బదరీనారాయణున్...." యతి సజాతీయ వర్ణశ్రవణం యేదో విధంగా కావడమేకాదు. భవతు. దీన్నిగురించి మరొకప్పుడు మాట్లాడుకుందాం.

ద్రుతప్రకృతి సంధికి యెన్నిచోట్లనో ఆసీమాంతం చెపితే యెంతో అనుకూలంగా వుంటుందనుకుంటాను. అపార్థాలూ అశ్లీలాలు రావడానికి అయీ సంధి కారణం. విద్వాంసులు చదువుకునేకావ్యాలలోవుంటే వుంటుంది గాక, స్కూలు విద్యార్థులు స్కూలుఫైనలు లోపున చదువుకునే పుస్తకాల

లోనైనా తగ్గించి ముద్రిస్తే చాలా బాగు. ముద్రిణంలో తగ్గించినా టీచర్లు ఆయీ చోట్ల ఫలానా సూత్రంవల్ల ఫలానా విధంగా మారవలసి వస్తుంది. ఆ మార్పు శ్రివణసుఖంగా వుండదని చేయలేదని బోధించడం వల్ల కొంత వ్యాకరణ జ్ఞానం కూడా అలవడుతుంది.

"తొలఁగిచనియె నేమి చెప్పదున్ గురునాథా!" అన్నచోట వింటూ వున్నవాడు కురునాథుడే కనక సరళంగా కాక పరుషం (కురు) గా విఱుచు కోవడం సుగమమే అయినా కుమ్మరి గురునాథుణ్ణి స్ఫురింప జేసికొని కవి బ్రహ్మగారికి ఆయీచోట రచన సాగలేక పోవడం వగైరా వాక చిన్న యితిహాసం కల్పించి గురునాథునికి విద్వత్పరంపర యిచ్చే పాండిత్య గౌరవం నాకూ యిష్టమే కాని అంతటి మహాకవికి యీ స్వల్ప సందర్భం దగ్గిర ధార ఆగడమంటే యేదో మాదిరిగా వుంటుంది. ఈలాటి తపనాలు లేకుండా కురునాథా! అనే వ్రాస్తే, 'నచ శంకా నచోత్తరమ్'..........గదా! భవతు. యీలా వ్రాస్తూవుంటే పెరుగుతూనే వుంటుంది గ్రంథం.

కవులు చాలావరకు స్కూలుబాలుర పాఠ్య పుస్తకాలలో స్పష్ట ప్రతిపత్తికొరకు కొన్ని సంధులు విడుచుట చూస్తున్నాము. అది చాలా అభినందనీయంగా వుంది. అంతమాత్రించేత గ్రింథకర్తకు ద్రుతప్రకృతిక సంధి కూడా తెలియదని అనుకునే ప్రాజ్ఞులు వుండరు. విద్యార్థులకు దానివల్ల కలిగే వుపయోగాన్ని వ్రాసేవున్నాను. శ్రీశంభుప్రసాదుగారు నన్ను నేటి రచయితల గూర్చి సందేశాన్ని యివ్వవలసిందని చాలాసార్లు కోరివున్నారు. నా సందేశం "ముది మది తప్పితే మూడు గుణాలు" అనే లోకోక్తికి స్ఫోరకంగా వుంటుంది. దీన్ని లోకం యెంతవరకు విశ్వసిస్తుందో నాకు తెలియదు. ఆయన మాట తీసివేయలేక యీ కాస్త వ్రాసాను. లోకం దీన్ని ఆదరిస్తే పిమ్మట యింకా వ్యాసాలు యీలాగే వ్రాస్తూ వుంటే చూచుకుందాం.

పదకవులు

అనఁగా గేయాలు రచించిన కవులు. వీరిలో మిక్కిలి రసవంతమైన వాక్కు కలవారు పలువురు కనపడరాదు. కాని ఆ రసం తెలుసుకోవలసివస్తే కొంత సామగ్రీ సహాయంతో చక్కఁగా పాడేవ్యక్తి పాడినప్పుడే అవగతమవుతుందిగాని యెవరు పడితే వారు దాన్ని పద్యాలలాగా చదివితే అవగతం కాదు. (పద్యమైనా గాత్రమాధుర్యం బొత్తిగా లేనివారు చదివితే పదడయి పోతుందిగాని యేమైనా దీనిలాగ చెడదుకాదు) దాన్నిబట్టి ఆ రసం సంగీతానికి సంబంధించిందే కాని అసలు దానికి సంబంధించింది కాదని కవులు పదకవిత్వాన్ని యీసడించారని తోస్తుంది. యీసడించడంలోనున్నూ యింతా అంతా కాదు. శ్రీనాథుఁడు యేలా యీసడించాడో చూడండి.

క. ముదివిటులు విధవలంజలు-పదకవితలు మాలబాపనవారల్
చదువని విద్వద్వర్యులు-కదనార్భటవీరవరులు కడిపపురమునన్.

యీ పద్యంలో నాలుగోచరణానికి అర్థం నాకిప్పటికీ తెలియనే లేదు. (యేదేనా పాఠాంతరం వుండేమో తెలియదు) గాని మొత్తం యేదో దురర్థం చెప్పక తప్పదని మాత్రం ప్రకరణాన్నిబట్టి తెలుసుకున్నాను. యెందఱో మహానీయులు పదకవులలో కనపడుతూవున్నా శ్రీనాథుఁడంతవాఁడు యింత నికృష్టంగా యీసడించడానికి కారణం గోచరించడమే లేదు. పద్యకవిత్వం కూడా శ్రుతితాళ సమన్వితంగా కుశలవులు పాడి శ్రీరామచంద్రుని మెప్పును పొందినట్టుగా పండితులు పరంపరగా చెప్పుకోవడం సర్వులూ యెఱిఁగిందే. పద్యకవిత్వానికి మొట్టమొదటి కవిత్వం వాల్మీకిరామాయణానికే కీర్తనలవలె పాడడంవల్ల గౌరవం కల్గినప్పుడు అసలు రాగతాళ సంబంధంగా రచియించినదాన్ని శ్రీనాథుఁడు యెందుకు యీసడించవలసి వచ్చిందో! అని నాకు సందేహం కలుగుతూ వుంది. పోనీ యీ పదకవిత్వాన్ని యే పామరులో తప్ప పండిత కవులు ఆదరించలేదేమో అనుకుంటే జయదేవుఁడు గీతగోవిందాన్ని రచించి యెంతో

యశస్సును పొందివున్నాఁడు. గీతగోవిందంలో అక్కడక్కడ లయతో అవసరంలేని శ్లోకాలున్నా వున్నప్పటికీ ప్రాధాన్యం కీర్తనలకే కనపడుతుంది. మనదేశంలో యీ గీతగోవిందాన్ని సక్రమంగా పాడేవారు లేరు. ఉత్తరదేశంలో వున్నట్టు వినడం. ఇప్పుడిప్పుడు ఆ దేశస్థులవల్ల విని మనదేశస్థులు కూడా కొన్నిటిని పాడుతూ వుంటే యెంతో హాయిగా గ్రామఫోను ప్లేట్లల్లో వింటున్నాము.

"ధీరసమీరే, యమునాతీరే, వసతి వనే వనమాలీ"

దీన్ని పూర్వం మనదేశంలో రేగుప్తిరాగంలో పాడేవారు. ఆపాడడం భాగోతపుకత్తుగా వుండేది. ఇప్పుడు యేదో రాగంమీఁద ఆతాళం మీఁదే పాడినది ప్లేట్లల్లో వింటే దానికిన్నీ దీనికిన్నీ సహస్రాంతం వార కనపడుతూ వుంది. దీన్నిబట్టి పదకవిత్వానికి గానంవల్ల యెక్కువసారస్యం కలుగుతుందని వొప్పుకోక తప్పదుగాని అసలుసరుకు మంచిదికాకపోతే కేవలగానం యేంపనిచేస్తుంది? అసలు వంకాయలు గిజరు వంకాయలయితే వంటబ్రాహ్మఁ డెంత ఆఱితేఱినవాఁడయితే మాత్రం ప్రయోజన మేముంటుంది? కాని ఆలా తోసివేయడానికిన్నీ వీలుకాదు. యేమంటారా? "తుమ్మచెట్టుమీఁద కాకి వాలింది తుపాకిదేరా కొడదాము" అనే గేయంలో యేం రసముంది? లేకపోయినా శ్రుతిలయలతో మేళగించి యేదో రాగం మీఁద పాడితే యెంతో హాయిగావుండడమున్నా అనుభూతమే. "తత్తదిమిత దిద్ది యని సదా, శివుఁ డాడినాఁడె" అనే పల్లవిలో కవిత్వపు మాధుర్యం యేమి వుంది? వుండకపోయినా గాయకులు లోకాతీతంగా పాడి మెప్పిస్తారు. అంతమాత్రంచేత గేయకవిత్వంలో రసం వుండనేవుండనక్కఱ లేదనిన్నీ శ్రుతిలయలే ఆభారాన్నంతనీ వహిస్తాయనిన్నీ అనుకోవడం యుక్తంకాదు. (1) గీతగోవిందం, (2) తరంగాలు, (3) అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, (4) ప్రహ్లాదనాటకం, (5) రామనాటకం యివి కొంత ప్రాచీనాలు. గరుడాచలనాటకం వగయిరాలు కొన్ని నవీనాలున్నా వున్నాయి. వీట్లలో అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు రచించిన కవి కవిత్వం తెలుఁగులో ఉత్తమస్థానాన్ని అలంకరిస్తుంది.

రేగుప్తి, అట

ఈ సంశయము వారింపవే! జగదీశ! నన్ను
మన్నింపవే! భాసమానవిలాస! నేనిదె
నీ సత్కృపావలోకనమున, నీ సమయమునఁ
దెలియవలసినదే సమస్తమిదే ప్రశస్తము ॥ఈసం॥

తెలుఁగులో పద్యకవిత్వానికి ఘరరాని ఉన్నంత గౌరవమున్నా పదకవిత్వంలో అధ్యాత్మ కీర్తనలకు వుండవలసే వాదని యే విజ్ఞులున్నా అనరు. అంత్యనియమాదులలో మంచి లయపిక్కట్టుగావుంచే యీ కీర్తనలు వేదంలాగు గురుముఖతః చెప్పుకొని పాడేవారు నా చిన్నతనంనాటికికొందరు వుండేవారు (1) ఉప్మాక బ్రహ్మన్నగారు (2) ముప్పాళ్ల జోగయ్యగారు (3) చంద్రిపట్టుల చిట్టెయ్యగారు వగయిరాలు. కాని ఆ సంప్రదాయంగా పాడేవారు యిప్పుడు క్రమంగా అంతరించినట్లు కనపడుతుంది.

సురట — ఆది

'చేరి వినవె! శౌరిచరితము గౌరి సుకుమారి గిరివరకుమారి'

యిది పరశురాములవారి యుద్ధాన్నిగూర్చిన కీర్తన. దీనిలోవుండే పదాలపొందిక వగయిరాలు గ్రంథకర్త సామర్థ్యాల్ని పూర్తిగా తెల్పుతాయి. యిందులోవుండే అంత్యప్రాస నియమం —

"బెండువంటి విల్లు నడిమికి రెండుచేసి పెల్లు"
అని ప్రారంభించి చాలాభాగం నడిపి నడిపి ఆఖరికి
"నా విల్లు దండివైరులకు ముల్లు"

అని ముగించి అంతతోకూడా ఆపక మళ్ళాచరితాన్ని ఉపక్రమించి అప్పుడు చరణాన్ని ముగించాఁడు. పద్యం వ్రాయడానికి కావలసిన సామగ్రి కంటె దశగుణంగా సామగ్రి వుంటేనేకాని ఆ యీ మాదిరి రచనకుదనెగ్గదు. (యీ కీర్తన వాక్యాక్కటి వాక్య శతకం అంత వుంటుఁది) ఆ. యీ పరిశ్రమ శ్రీనాథుడివంటి మహాకవికి తెలియకపోదు కనుక "ముదివిటులు" అని తోఁగడ వుదాహరించిన యీసడింపు

ఎవరిదో అయివుంటుంది కాని బహుశః శ్రీనాథుఁడిది కాదేమో ! అని నేను అనుమానిస్తాను. అయితే అధ్యాత్మకీర్తనలు శ్రీనాథుఁడి కాలానికి చాలా యిటీవలివై వుండడంచేత ఆయన యిది చూడక యేవో లాకలూ కాయల బాపతు "అక్షయపాత్రికు వచ్చినాము మమ్మాదరింపుఁడమ్మా. మూతులు విఱవక ముక్కులువిఱవక ముష్టి పెట్టరమ్మా" అనేమాదిరి కీర్తనలుచూచి అలా యీసడించి వుంటాఁడేమో ! అని కొందఱు అభిప్రాయపడతారనిన్నీ యెఱుఁగుదును. కాని అధ్యాత్మకీర్తనలు చూడక పోయినా వాల్మీకిరామాయణశ్లోకాలు కుశలవులు (కుశీలవౌ కుశలవ నామ ధేయౌ) గానంచేసి రాముణ్ణి మెప్పించారన్న విషయమేనా శ్రీనాథుఁడికి అవగతంకాకుండా వుంటుందా ? అయితే కుశలవులు ఆ రచనను గేయంగా మార్చుకొన్నా అవి శ్లోకాలేకాని పుట్టుకచేత కేవల గేయాలుకావు కనుక వాట్లకి యీ "ముదివిటులు" అనే పద్యపు యీసడింపు తగలదనిన్నీ కొందఱనవచ్చును. కాని యిప్పుడు ఖిలసంహితలాగు అంతరించిపోయినా శ్రీనాథుఁడి కాలానికి యీఅధ్యాత్మ కీర్తనలవంటి గేయరచన యేదోకొంత పూర్వకవులది వుండకుండా వుండదు. ఆలా వుండడమే తటస్థించి దాన్ని ఆ మహాకవి చూడడమే తటస్థిస్తే అలా ఆయన యీసడించడం పొసగదనే నేననుకుంటాను. శ్రీనాథుఁడిమాట అలా వుంచుదాం. వేణుగోపాలశతకం రచించిన కవి యెన్నాళ్ళనాటివాఁడోకాఁడు. అతఁడు ఆయీ ఆధ్యాత్మ రచన చూచేవుంటాఁడు. దీన్నిచూచినట్టి ఆధారం వెదికితే కాని చట్టన దొరకదు గాని తాళ్ళపాకవారి గేయాలు చూచినట్టు—

"అల తాళ్ళపాక చిన్నన్న రోమములైతె తంబురుదండెకు తంతులౌనె? "

అనే సీసచరణంవల్ల స్పష్టపడుతూవుంది. ఈచరణంలో వున్న— "రోమములు" కీర్తనలే. (తాళ్ళపాక చిన్నన్నగారి గేయాలు యెంత మధురంగావున్నా ఆకవికి యిష్టంలేదన్నమాట) ఆయీ చరణం వున్న సీసం చాలా అందంగానే వుంటుందిగాని తక్కినచరణాలు — ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుల — భట్టరాచార్యులు "అలరాచబిడ్డ—" అనేవి చాలా ముదురు పాకంలో వుండడంచేత వుదాహరించలేకపోయాను. యీ కవి పేరు

తెలియదు. యీ వేణుగోపాల శతకం తప్ప యే పుస్తకం వ్రాశాడో అంత వరకే తెలియదు. గాని యితనికి వున్నంత ప్రపంచకజ్ఞానం యెక్కువో గాని సర్వసాధారణంగా యితరకవులకు లేదనేచెప్పవచ్చును. శతకాలలో యితని శతకం అగ్రస్థానాన్ని వహిస్తుంది. ఇతనికి కీర్తనల కవిత్వమే కాదు ద్విపద కూడా రుచించదు. అందుచేతే —

“ద్విపదకావ్యంబు ముదిలంజ దిద్దిగంత”

అంటూ యేకడానికి మొదలు పెట్టాడు. (ఆయీ యీసడింపు వున్నప్పటికీ ద్విపదకవులను కవులచరిత్ర స్వీకరించిందిగాని గేయకవులను మాత్రం వెలివేసినట్టు బహిష్కరించింది. ప్రత్యేకించేనా యీ కవులచరిత్ర వ్రాస్తే బాగుంటుంది.) భవతు. అంతమాత్రించేత జయదేవాదులు ఆమోదించిన పద కవిత్వం మట్టిగొట్టుకు పోవలసిందేనా? కొందరు శ్లోకాలనూ పద్యాలనూ కీర్తనలకింద మార్చి ఆనందించడంలో కొంత అర్థంవుంది గాని లేకపోలేదు. నిన్న మొన్న కీ॥ శే॥ అయిన అల్లంరాజు పేర్రాజు (కృష్ణగానసభాధిపతులుగారు) శ్రీకృష్ణ కర్ణామృత శ్లోకాలలో చాలా వాటికి చక్కని మట్లు యేర్పరచి శ్రవణానందంగా పాడడం చాలామంది యెఱిఁగిన విషయమే. అందులోనూ

భైరవి — రూపకం

సజలజలదనీలం, వల్లవీ కేళిలోలం ॥సజల॥

అనేది పల్లవిచేసి పాడుతూవుంటే దీక్షితులవారి

“చింతయ మాకంద మూలకందం”

అనే కృతిని జ్ఞాపకం తెచ్చేది. కుశలవులు గాయకులు కూడా అనే సంగతి “కుశీలవౌ కుశలవ నామధేయౌ॥ అనేదానివల్ల స్పష్టమవుతూ వుందని లోఁగడ సూచించే వున్నాను. వాక్యరూపంగానో ఛందోబద్ధంగానో వున్న వేదాన్ని సామవేదులు గానంతో మిశ్రితం చేయడం అనాదిసిద్ధంగానే కనపడుతూవుంది. అట్టిస్థితిలో మొట్టమొదటనే లయబద్ధంగా రచించిన గేయాల యెడల యిటీవలివారికి అనాదరం యెందుక్కలిగిందో బోధపడడంలేదు. అయితే అక్కడక్కడ వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగాలుండ

ణాన్ని బట్టి యీసడించారనుకుందామా అంటే; అదిన్నీ తగినంత హేతువుగా కనపడదు. (1) జగమేలే పరమాత్మ, (2) అంతారామమయం॥ మాదిరి ప్రయోగాలు పద్యకవుల కవిత్వాలలో కూడా కనపడుతూనే వున్నాయి.

చ॥ ఒకని కవిత్వమం దెనయు నొప్పులు(దప్పులు నాకవిత్వమం
దొకనికిఁ దప్పువట్టఁ బనియుండదు॥

అని సప్రతిజ్ఞంగా గర్జించిన రామలింగమే కాక అతనికంటె పూర్వ మహాకవులున్నూ పిమ్మటి మహాకవులున్నూ శనగపప్పులాగ వాడికొన్న క్త్వార్థక సంధిని వ్యాకరణం నిషేధించింది కదా ? అంతమాత్రంచేత ఆయా కవిత్వాలయందెవరికేనా యీసడింపు కలిగిందా ? అందుచేత అదిన్నీ కారణంగాదు.

ఆ. వె. గురువు లఘువుఁజేసి కుదియించి కుదియించి
లఘువు గురువుఁ జేసి లాగిలాగి
కవితఁ జెప్పినట్టి కవిగులామును బట్టి
ముక్కుఁ గోయవలయు ద్రొక్కిపట్టి.

అంటూ వొక ఆక్షేపణాన్ని తెల్పే పద్యం యెవరు చెప్పిందోగాని నా బాల్యగురువులలో శ్రీ కానుకుర్తి భుజంగరావు పంతులవారు చదువుతూ వుంటే విని వున్నాను. యీ ఆక్షేపణ గానమనే పేరు చెప్పేటప్పటికల్లా "తాటితో దబ్బనం"లాగు వుండేదేగాని దీన్నిబట్టే యీసడించేటట్టయితే సామవేదానిక్కూడా యీ యీసడింపు వర్తించవలసి వస్తుంది. ఆ వేదం గానం చేసేవారు తీసేదీర్ఘాలు యేగాయకులూ తీయనేతీయరు. కాబట్టి పదకవిత్వాన్ని పద్యకవులు యెందుకు యీసడించవలసి వచ్చిందో అని విచారిస్తే తగినంత హేతువు గోచరించడమే లేదు. తగినంత రసవత్తరమైన రచన పదకవిత్వంలో లేదేమో అనుకుంటే క్షేత్రయ్యకంటే రసవత్తరమైన కవిత్వాన్ని రచించిన పద్యకవులంటూ వున్నారా ? ఈయన వెళ్ళినన్ని శృంగారపోకడలు యే మహాకవి కవిత్వంలోనూ కనపడవు. ఈయనేకాదు యెందఱో రసవత్తరమైన కవులు పదకవిత్వం చెప్పినవారిలో వున్నారు.

“అడిగితే భాగ్య మాయె మరేమి వాఁ ॥అడిగితే॥
చలిరుబోఁడిరా! వాని దండింపఁ గలన వాఁ ॥అడిగితే॥

యీలాటి సరసమైన కవిత్వం యే పద్యకవి రచించాఁడో వాళ్ళఁడి పేరు చెప్పవలసిందంటే చెప్పఁగలమా? యేదో వొక్కటి మచ్చుకు కనపరిచాను. (రేపూ వత్తువుగాని పోరా నేఁటికి వాళి, వగయిరాలు చూచుకోండి) క్షేత్రియ్య కవిత్వంలో యిలాంటివి కొన్ని వందలున్నాయి. క్షేత్రియ్య శృంగార భక్తికోసం ఉపచరించిన మహాకవి. సంస్కృతంలో జయదేవ లీలాశుక నారాయణతీర్థు లేలాటివారో తెలుఁగులో క్షేత్రియ్య ఆలాటివాఁడు. పద్యకవుల కవిత్వంలో శ్రవణకటు ప్రయోగాలు—“ద్రోంద్ర ఘచ్ఛటలు” వగైరాలు కుప్పతెప్పలుగా దొర్లితాయిగాని పద కవుల కవిత్వంలో ఆలాటి శ్రవణకటువులు యెంతో వెదికితే యేమోగాని చప్పున దొరకనే దొరకవు. అసలే దొరకవని కూడా చెప్పరాదు.

హాస్యకవిత్వం చెప్పిన కవులు పలువురు వున్నారు.

“ఇందుకా? నీకుపంచాగము చెప్పింది, యిన్నాళ్ళనుసరించి యెట్టు తాకటఁబెట్టి మిద్దెటింటికి నిల్వుటద్దము తెచ్చింది పెద్దలయుణములె! ముట్టఁ బెట్టు మటండె మోము దిప్పుకొనేవు, కద్దటే యీరీతి కంచిగరుడసేవ ॥ఇందుకా॥”

యీ గేయంలో ప్రతిచరణం చివరా వొక్కొక్క లోకోక్తి వాడఁబడింది. యీలాటి హాస్యరస గీతాలేకాక జాతీయగీతాలు——

“అగ్గితిరుణాళ్ళంట! అర్జునకతలంట”

అనే మాదిరివి చెప్పిన కవులున్నూ వున్నారు. కవి యేలాంటి వాఁడైనా సరే గేయం రచించడమంటూ వస్తే అది కైశికీవృత్తిలోనే నడుస్తుందిగాని యితర పెటుకు వృత్తులలో నడవకపోవడం వొక విశేషం.

“అనఘ! రాఘవ! కాముకుఁడనై అతివవలలను జిక్కితిని విను, వనమునకు ననిచి ప్రాణము లీ తనువునను మనవనెను భూపతి”

యిది అధ్యాత్మరామాయణంలోదే. దీనిలోనల్లా రెండు ఘకారా లున్నా, వొక భకారమూతప్ప తక్కినవర్ణాలు గానానుకూలాలే. క్షేత్రయ్య కవిత్వంలో యీమాత్రమూ వత్తక్షరాలు పడవని చెప్పవచ్చును.

"తెలివి యొకరి సొమ్మా? యెందుకె విభుని తిరుగ పొమ్మంటినమ్మ"

యిందులో వక వొత్తక్షరం మాత్రమే కనపడుతుంది. ఇతనిగేయా లకు "మువ్వగోపాల పదాలు" అని వాడుక. యిదేపోలికలో వున్న మరి కొన్ని గేయాలుకూడా యితని పేరుతోనే వ్యవహరింపఁబడుతూ వున్నాయి.

"ఏరీతి బొంకేవురా! లేదని నాతో ॥యేరీతి॥

యీ పదంలో "వేణుంగిరాయ" అనే పేరుతో కృష్ణుణ్ణి వ్యవహ రించడంవల్ల యిది క్షేత్రయ్యది కాదని విస్పష్టం. నవీనులలో దంపూరి సుబ్బారావుగారంటూ వకరు వుండేవారు. ఆయన రచించిన గేయాలకు "సింహపురి జావళీలు" అనిపేరు. కొంచెం పాకం పచ్చిగావున్నా శృంగార భావాలు యీ రసికాగ్రేసరుఁడు చిత్రించి గేయవాఙ్మయాన్ని పెంపొందిం చాఁడు. యీయన కాలంలోనే గబ్బిట యజ్ఞన్న లేక యజ్ఞనారాయణగా రున్నూ వుండేవారు. ఆయన రచన కూడా శ్రవణపేయంగానే వుంటుంది. శ్రీదాసు శ్రీరాములుగారు పద్యకవులై ప్రసిద్ధివహించినా పదకవిత్వాన్ని యీసడించి వదలిపెట్టలేదు. వీరి జావళీలుకూడా తెలుఁగుదేశంలో బాగా వ్యాపించే వున్నాయి. (పూర్వం పదాలని వాడేవాట్లని యిటీవల జావళీలని వాడడం మొదలుపెట్టారు. రచనలో కూడా యీ రెంటికీ భేదం వుంటుంది) ఆయీ కాలంలోనే సుప్రసిద్ధ హరికథకులు ఆదిభట్టవారున్నూ బయలుదేరి వున్నారు. వీరు ప్రాచీనపు మట్లలోనే రచన సాగిస్తూ యెక్కువ రక్తిని గలి గించే గేయాలు ఆయా కథానుగుణంగా రచించి గేయవాఙ్మయాన్ని పోషించి వున్నారు. త్యాగరాయకృతుల మోస్తరుగానే వీరి గేయాలు కూడా గురుశుశ్రూషా పూర్వకంగా అభ్యసిస్తేనే తప్ప కేవల వినికిడివల్ల స్వాధీన పడేవికావు. యీయన రచనను కొంచెం వుదాహరిస్తాను.

"బాలచంద్రమౌళి పాదముల్ విడక
కాలు నోర్చి వేగమె రమ్మా కొడుక! ॥బాల॥

అంగము వైకల్యపైత్యము లంటనీక
గంగాభవాని నిన్ గాపాడుగాక ॥వా॥

పవలు రేయి తాపము జెందనీక
రవిచంద్రములు నిన్ను రక్షింత్రుగాక ॥వా॥

యింకా చరణాలు కొన్ని వున్నాయేమో? ఈ గేయకర్తగార్ని బట్టి నేను యెప్పుడో విన్నందు మాత్రంచేత యిది ధారణకు వచ్చింది. ఇది ఆయనగాని ఆయన శుశ్రూష చేసిన మరికొందరు శిష్యులుగాని పాడుతూ వుంటే వొళ్ళు పరవశమై పోతుంది. (ఈయన రచనలో యిలాంటివి యింకా యెన్నో వున్నా "తత్రాపి చ చతుర్థోఽంకః" అన్నట్టు నాకు యీ గేయం యెక్కువగా నచ్చింది) ఈయనకు సంస్కృతాంధ్రాలయందే గాక మరికొన్ని విదేశభాషలయందుకూడా మంచి పాండిత్యం వున్నా దాన్ని ఆయీ గేయాలలో చూపక తేలికవైఖరిలోనే రచించడంచేత యింతటి హాయిని కలిగించడానికి కారణమయిందని నేననుకుంటాను. మొత్తంమీద ఆలోచించిచూస్తే పండితకవి కానివ్వండి, కేవల కవి కానివ్వండి పదకవిత్వ మంటూ చెపితే అది తేలిక పాకంలోనే వుంటుందిగాని, కఠినపాకంలో మాత్రం వుండదని నా అనుభవంమీద కనిపెట్టాను. మహామహోపాధ్యాయులూ షడ్దర్శనీపారదృశ్వులూ అయిన శ్రీమాన్ పరవస్తు రంగాచార్యుల అయ్యవార్లంగారు రచించిన గేయాలే యిందుకు నిదర్శనం.

"స్వాంత మనెడి చంచరీకమా! స్వామిచరణ సరసిజముల పైని వ్రాలుమా! చంచరీకమ! సరసిజములపైనివ్రాలుమా॥ రంజిలగ నీవెల్లప్పుడు మంగళకరు శ్రీనివాసు, గాంగేయాంబరధారుని రంగాచార్యావన యనుచును. ॥స్వాంత॥

సంగీతానికి ముఖ్యంగా వత్తక్షరాలూ ద్విత్వాక్షరాలూ అనుకూలించవు. వుదాహరించి చూపుతాను.

శ్లో. అభినవనవనీత స్నిగ్ధ మాపీతదుగ్ధం
దధికణపరిదిగ్ధం ముగ్ధ మంగం మురారేః

దిశతు భువనకృచ్ఛ్రచ్ఛేది తాపింఛగుచ్ఛ
చ్ఛవి నవశిఖిపింఛాలాంఛితం వాంఛితం నః॥

యీ శ్లోకం కృష్ణకర్ణామృత శ్లోకమే అయినా ఆయన శ్లోకాలలో నూటికి తొంభై తొమ్మిది శ్లోకాలు గానానుకూలాలే అయినా యిదిమాత్రం గానానికి విరోధిగాపడింది. యెక్కడేనా వొక అక్షరం వొత్తక్షరం పడితే చిక్కుండదుగాని విశేషించి పడితే చిక్కు వస్తుంది, వూపిరంతా దానికే వినియోగించవలసి వస్తుంది. (వొత్తక్షరాల ద్విత్వాలే కటువుగా వుంటాయి కాని యితరద్విత్వాలు కటువుగా వుండవు. రచించే కవి యివన్నీ పరిశీలించకపోయినా గేయాలలో మృదువర్ణాలే పడతాయి) తరంగాలలో యీ నియమాన్ని అంతాగా పాటించినట్లు లేదు.

"రక్ష రక్ష అసురశిక్ష రాజీవదళాయతాక్ష
అక్షీణ కృపాకటాక్ష ఆశ్రితపక్షసంరక్ష"

వగయిరాలవల్ల పయిసంగతి స్పష్టపడుతుంది. యీ క్షకారం అంత కటుకుగాదు కాని అసలు కటువు కాకపోదు. చాలా మృదుపాకంలో నడిచినవీ వున్నాయి. వుదాహరిస్తాను.

కలయే యశోదే, తవ బాలం, వ్రజబాలక ఖేలన లోలమ్॥

కలయ సఖి సుందరం బాలకృష్ణం ॥కలయ॥ కృష్ణం గతవిషయ తృష్ణం జగత్ప్రభవిష్ణుం సమస్తలోక జిష్ణుం ॥కలయ సఖి॥

దీనిలో షకార ణకారద్విత్వం వున్నప్పటికీ లోఁగడ శ్లోకంలో చూపిన గకారధకార ద్విత్వానికిన్నీ చకార రేఫద్విత్వానికిన్నీ ఖర్చయినంత ప్రాణవాయువు దీనికి ఖర్చుకాదు. అంతేకాదు ఆద్విత్వాలు సక్రమంగా పలుకవలసివస్తే యెదటివాళ్ళ మొగాలు చల్లబడవలసి వస్తుంది. కనక దీన్ని గూర్చి విస్తరించనక్కరలేదు. కవిత్వ. విశేషాలలో శబ్దాలంకారం కూడా వొకటి కనక ఆ శ్లోకంలో వున్న ద్విత్వఘటితాను ప్రాసాలు కవులకు అభినందనీయాలేకాని గాయకులకుమాత్రం కావని చెప్పవలసివచ్చింది. జయదేవుఁడు సంస్కృతభాషలోనే రచిఁచినా అష్టపదులు——

నటవ నితంబిని గమనవిలంబనం అనుసర తం హృదయేశమ్
ధీరసమీరే, యమునాతీరే॥

యే జయదేవునివంటి అవతారపురుషుఁడో సంస్కృతంలో కూడా గానానుకూలంగా రచన సాగించి లోకాన్ని మెప్పించినా, సర్వసాధారణంగా తెలుఁగుభాష గానానికి అనుకూలంగాని సంస్కృతం కాదని చెప్పక తప్పదు. అందుచేతే త్యాగరాయలవారు ప్రథమభాషా సాహిత్యం కల మహానుభావుఁడే అయి కూడా తెలుఁగులోనే రచన సాగించి తద్ద్వారా తెలుఁగు దేశీయులనే కాకుండా అరవదేశీయులని కూడా తరింపఁ జేశాఁరు. (కాని అరవవారి నోళ్లల్లో పడడంచేత ఆయన సుప్రయోగాలెన్నో గాడిద గత్తెలుగామారి అర్థశూన్యాలు కావలసివచ్చింది.) కొంచెం ఉదాహరించి వ్యాసం ఆపుతాను. (1) రామ నీ సమాన మెవరు? (2) రాముఁ డెటుఁ దాగినాఁడో (3) జగమేలే పరమాత్మ! యెవరితో మొఱలిడుదు ॥నను మోము గనలేని॥ (4) చక్కని రాజమార్గము లుండగ సందుల దూరనేలనే ఓ మనసా (5) కట్టిన్నవారికి కష్టు, కట్టిన మొలవిడిన పెట్టలబట్టలు నేఁడ బద్ద మవునే ॥కట్టిన్న॥ (6) సీతావరరామయ్యలను సిద్ధుకొనుమంగళం (7) ఉపచారము చేసేవారున్నారని మఱవకురాము (8) శ్రీరఘువర సుగుణాలయ॥

ఇన్నికృతులలో పల్లవులుదాహరిస్తే వొకదానిలో కాఁబోలును "షు" అనేది వత్తక్షరం దొర్లింది. అదేనా ద్విత్వంగా (వాష్షుడికి) ప్రయోగించే పక్షంలో గానాన్ని నిర్బంధిస్తుందిగాని కేవలంగా ఉపయోగిస్తే బాధించదు. అయినా విశేషం సప్తస్వర బోధకాలుగా యేర్పడ్డ అక్షరాలలో — ధ — అనేది వొకటి వుండడంవల్ల కూడా మనం తెలుసుకోవచ్చును. కాని అవసరమైనప్పుడు మహాగాయకులు ఆ ధకారాన్ని దకారం చేయడమే గాదు, షడ్జ స్వరానికి బోధకంగా వుండే — స — అనే అక్షరాన్ని — చ — అని వంత్యంగా ఉచ్చరించడం గాయకులందఱూ యెఱిఁగిందే. గానమనేదిన్నీ శృంగారమనేదిన్నీ యెంతసేపూ మార్దవాన్ని సహిస్తుందిగాని పారుష్యాన్ని

సహించదు. మహాక్రూరాలుగావుండే వ్యాఘ్రాదుల పశ్రివృత్తివల్ల మొదటి విషయం గురితింపవచ్చును, రెండో విషయం గాయనులనుండి (గాయకుల నుండికాదు) తెలుసుకోవచ్చును. మృచ్ఛకటికలో ఖండితంగా— "ఆడదాని సంస్కృతమున్నూ, మొగాడి గానమున్నూ నచ్చదు" అన్న సిద్ధాంతం తోసివేయఁదగ్గది మాత్రం కాదు. పాండిత్య విశేషాదులు పురుషుల యందే వున్నా యెక్కడోగాని స్త్రీ గాత్రమందు వుండే మార్దవం పురుష గాత్రమందు వుండదు. పురుషులు స్వరకల్పన చేసేటప్పుడు యెంతో పారుష్యం కనపడుతుంది కాని కీర్తన రచనకంటూ మొదలుపెడితే దానిలో మాత్రం యే పదకవికీ పారుష్యం దొరలడంలేదనే నా అనుభవం.

"హరా ! నిన్ను నే నమ్మినాను గదరా
కరుణాకర పురహర ॥హరా॥

హరా నమ్మినానురా ! కరుణఁ జూ
డరా మ్రొక్కుచుంటిరా ! ముదమ్ముతో ॥హరా॥

వరాలతండ్రి నా మొరాలకింపవు
నిరాదరణకేమిరా ? కారణము ॥హరా॥

యీ కీర్తన నిట్టల పశ్రికాశంగారిది. యీయన అత్యాశువుగా రచించడమున్నూ యితరులు వ్రాసికోవడమున్నూ నేను స్వయంగా చూచిందే. ఇందులో పారుష్యాన్ని కలిగించే అక్షరాలు లేశమున్నూ లేవు. (ప్రతాప రుద్రీయాదులలో లాక్షణికులు వ్రాసిన పారుష్యాన్నిబట్టి చూచుకోకూడదు. విశేషించి వత్తక్షరాలు లేకపోవడమే చూచుకోవాలి) యింకో విశేషం. పద్యకవులు ప్రయోగించే ఒగి, వెస, ఏర్తెఱ, నెట్టపంట, ఓలి లోనైనవి యీపదకవుల కవిత్వంలో యెక్కడా మందుకూడా కనపడవు. పద్య కవులతోపాటు యతిపాశ్రిసలబాధ వీరికిన్నీవుంది. వుండడమంటే సీసగీతా దులలోవలె యేదో వొకటి వుంటేనే చాలును. చంపకమాలాదులలోవలె రెండూ వుండనక్కరలేదు. యిన్ని అక్షరాలకు యతి పెట్టవలసిందనే నియమం లేదుగాని "యత్రతాళ స్తత్రయతిః" అనే నియమం మాతశ్రిం

వుంది. అయితే ఆరాళం యెన్ని అక్షరాల పరిమితి కలదిగా వుంటుందో దాన్నిబట్టి యతిపెడుతూ వుంటారు. యీ పదకవులు కొందరు కొన్ని గేయాలలో అర్థావృత్తానికే యతి పెడుతూ వుంటారు. కొన్నిటిలో పూర్ణావృత్తానికి పెట్టడమున్నూ కలదు. త్యాగయ్యగారి సాహిత్యము ఆవృత్తులందారా యతిలేనివిన్నీ కనపడతాయి. దీనికి లోఁగని వుదాహరించిన — రేపు వత్తువు గాని — అన్నది వుదాహరణం. మామూలు యతులు వీరెక్కడా వాడరు. వాక్యవర్గయతితోనే వీరి రచన యావత్తూ సాగిపోతుంది. ఏకతరయతి అనఁగా (యేఅక్షరానికి ఆఅక్షరమే యతిగా పెట్టేది) విశేషించి వాడరారు. పద్యకవులలాగ సులక్షణసారాదులు చదువవలసిన ఆవశ్యకత్వం కూడా వీరికి కనపడదు. "పద్యం పద్యస్య లక్షణమ్" అన్నట్టే యీ పదకవులు అంటయూ రాకపోయినా చాలమంది "గేయం గేయస్య లక్షణమ్"గా రచన సాగిస్తారు. యిది నా అనుభవాన్నిబట్టి వ్రాసే వ్రాత. నేను యేవిధమైన లక్షణమూ యెరక్కుండానే యేవో గేయాలు చిన్నప్పుడు వ్రాసేవాణ్ణి యిటీవల వాట్లను పరిశీలిస్తే లక్షణానికి సరిపడే వుండేవి. "ఉపచారము చేసేవారున్నారని మఱవకు రామ॥ ఉప॥ "రామ నీసమాన మెవరు రఘువంశోద్ధారకా॥ రామ॥"

యీకీర్తనలు త్యాగరాయలవి. వీట్లలో యే అక్షరానికి ఆ అక్షరమే యతిస్థానంలో పడింది. దీన్నే యేకతర యతి అని అన్నాను. నేను (అప్పకవి రేఫకు రేఫ యతి చెల్లితేనే యేకతర యతి అన్నాఁడు ఇతరం కూడా కావచ్చునని నేననుకుంటాను) వర్గయతికంటే కూడా పదకవులు దీన్నే యెక్కువగా వాడతారు. అంతేనేకాని యేదోవిధంగా యతి సరిపెట్టే రచన, అంటే!—

శా. కేదారేశు భజించితిన్ శిరమునన్ గీలించితిన్ హింగుళా
పాదాంభోజములన్ బ్రయాగనిలయున్ బద్మాక్షు సేవించితిన్
యాదోనాథసుతా కళత్రు బదరీనారాయణున్—

అనేమాదిరిని శాస్త్రరీత్యా సరిపడిన్నీ అనుభవానికి సరిపోని యతులు యెన్నివేలకీర్తనలు వెతికినా దొరకనే దొరకవని సప్రతిజ్ఞంగా చెప్పొ

చ్చెను. దీన్నిబట్టి చూస్తే తెలుఁగుభాషతోపాటు—"తాటితో దబ్బనంగా" పుట్టిన యతిప్రాసలనే సహజాలంకారాన్ని వదలకుండా ధరిస్తూవున్నది పద కవిత్వమే గాని పద్యకవిత్వం కానేకాదంటే తప్పేమి? పద్యకవిత్వం కంటే కూడా ముందుగా పదకవిత్వమే పుట్టిందేమో? అని నేననుకుం టాను. కాని దీనికి నీకేమిటాధారమంటే తగినంత తృప్తికరమైన జవాబు చెప్పడంకష్టం కవిత్వం సంస్కృతంలోచెప్పినా కవి తెలుఁగుదేశస్థుఁడైతే అందులో యతిప్రాసలు వుండడం కూడా అనుభూతంగా కనపడుతూ వుంది. తరంగాలు చూచుకుంటే యీ విషయం బోధపడుతుంది.

1. ఏహి ముదందేహి శ్రీకృష్ణ ! కృష్ణ ! మాం
పాహి గోపాల బాలకృష్ణ ! కృష్ణ ! ॥ఏహి॥

2. రామకృష్ణ గోవిందేతి నామసంప్రయోగే॥

3. స్వజనాదయాధృత దేహతయా
విహరంత మమద మిహ భూతలే
వ్రజభువి రాసమయరసపండిత
గోపవధూకృతమండలే ॥పరమిహ॥

ఇంకా తరంగాలలో యిట్టివెన్నో వున్నాయి చూచుకోండి. ఆయీ సందర్భం పదకవిత్వ రచనానికి మాత్రమే, పద్యరచనకు సంబంధించదు. పద కవిత్వమేనాసరే కవితెలుగుదేశీయుఁడుకాకపోతే అతఁడు యతిప్రాసలకోసం ప్రాకులాడఁడు. యిందుకు జయదేవుని (ఇతడు ఓఢ్రుడు) గీత గోవిందం చూచుకోండి "ధీరసమీరే" అన్నది లోఁగడ వుదాహరించేవున్నాను. ఆదే శపు కవులు హిందీ సంప్రదాయాన్ని బట్టి పోతారు. అందులో అంత్య ప్రాస ముఖ్యం.దాన్ని జయదేవుఁడున్నూ ఆమోదిస్తాఁడు. అధ్యాత్మ రామా యణంతోపాటు గౌరవించతగ్గ పదకవిత్వం మృత్యుంజయ విలాసం వొకటి వుంది. ఇది గోగులపాటి కూర్మకవి రచించింది. మనదేశంలో యిప్పటి లాగ హరికథలు లేనప్పుడు యిదే ఆ స్థానాన్ని అలంకరించేది. ఇప్పటి హరికథకుల కవిత్వాలేవీ దీనితో దీటు కావు. కాని పాతిక ముప్పయ్యేళ్ళ

నుంచీ దీనిప్రచారం చాలా తగ్గిపోయింది. పద్యకవిత్వాలకంటె పదకవిత్వాలు సర్వాపేక్ష లేకుండా చదువుకొని అర్థం చేసుకోడానికి వీలుగా వుంటాయి. నాకుఆంధ్రానికి గురువులే పదకవిత్వాలే. వ్యాకరణం స్కూల్లో చదివిన వెంకయ్య వ్యాకరణమే. తరువాతేనా ధారళం పరిప్రశ్నకరుడూ చదివి వ్యాకరణపులోటు తీర్చుకున్నానుగాని బాలవ్యాకరణం చదివి వాడను. నేను తెలుగు పండితుడుగా పనిచేసే రోజుల్లో యెప్పుడూ సూత్రాలుమంద శిష్యులకు వ్యాకరణాన్ని బోధించనే లేదు. సాలు ఒకటికి రెండు మూడు రోజులకంటె దీనికోసం ఖర్చుపెట్టినవాణ్ణి కాను. యెవళ్ళకోగాని యీ గొడవ తలకెక్కదు. యిది సంగా బంగా రానివాళ్ళంటే అసలు రాకపోవడమే మంచిది. యీసంగాబంగా వచ్చి పూర్వపక్షాలను ప్రపక్రమించేవారు వృథాగా తుదకు చిక్కుల్లో పడతారని హెచ్చరిలోకానికి యిదిచెబితే తెలుసును. కనక విస్తర మనవసరం. పదకవిత్వంలో తప్పుల సదకగా వుంటుందని అనాదిగా అప్రతిష్ఠ వుంది. కనకనే జయదేవుడికంటే హెచ్చుడు గోవర్ధనాచార్యులు.

"కి మపధర్మింసేన భవతి గిరస్య....కిం దారిద్ర్యేణ భవతిమియిరస్య" అన్నాడు. కాని పదకవిత్వంలో వుండే తప్పులు చాలాభాగం గాయకులవి గాని అసలువారివి కావు. అందులోనూ త్యాగరాయాది మహాగాయకుల కొంప తీసినవారు దాక్షిణాత్యులు. పద్యకవులు ఆమోదించిన వ్యావహారికాలు పదకవులు బహుస్వల్పంగానే ప్రయోగించి వున్నారు. రసగ్రహణ పారీణులు వాటిని గణించరు. పద్యకవుల కన్న మిన్న పదకవులు (త్యాగరాయాదులు) యెందఱో వున్నారు. శ్రీహరినాగభూషణంగారి వంటి సంగీత సాహిత్య పరిపూర్ణులెవరేనా పదకవుల జీవిత చరిత్ర వ్రాస్తే బాగుంటుందని నాతలంపు. నారాయణదాసుగారు వ్రాస్తే మరీ బాగావుంటుందిగాని ఆయన నాకన్నా చాలా వృద్ధులు. వీరేశలింగంగారు కవి జీవితాల్లో వీనివి అసలే స్పృశించక పోవడం యెందుచేతో. భవతు. పృథక్కారానికి అవకాశం కల్గించినట్లయింది. కనుక సంతోషిద్దాం.

కవిసన్మానం

స్వదేశోద్యమం ప్రారంభమైనాక మన ఆంధ్రదేశంలోనే కాదు; యితర దేశాలలో కూడా కవులకు సన్మానాలు జరుగుతూవున్న సంగతి అందఱూ యెఱిఁగిందే. ఆ సన్మాన సందర్భంలో ఆయా కవులకు కొన్ని బిరుదాలుకూడా యివ్వడం కొన్నిచోట్ల జరుగుతూ వుంది. ఆ బిరుదాలు పూర్వకాలంలోవుండే బిరుదాలను అనుసరించే వుంటూ వున్నాయి గాని వాట్లను వ్యతిరేకించి మాత్రం వుండడంలేదు. ఇట్టిస్థితిలో 6 వ అక్టోబరు 1937 సం॥ ఆంధ్ర వారపత్రికలో "కుక్కలవల్ల లాభమేమిటి ?" అనే శీర్షిక కింద కొన్నిమాటలు కుక్కలనుగూర్చి వ్రాస్తూ ఆ వ్యాసకర్త బుద్ధి పూర్వకంగా కాదేమో? కాని కవులకవిత్వానికిన్నీ కుక్కల అఱుపులకున్నూ అసకృదావృత్తిగా పోలికను వుపపాదిస్తూ జనరల్‌గా కవుల నందఱిని కుక్కలనుచేసి వదలిపెట్టారు. "న దుఃఖం పంచభిస్సహ" కనక సర్వసామాన్యంగా వున్న వ్యాసకర్తగారి వుల్లేఖానికి యెవరుగాని విచారింపవలసి వుండనప్పుడు ఆ కుక్కల్లో వకకుక్క కలగఁజేసుకొని యేవో రెండఱుపులు అఱవడం అనవసరమే అయినను అసలు నేను అరవజాతిలోవాణ్ణి కావడంచేత కొంచెం అఱిచినందుకు వ్యాసకర్తగారు నన్ను క్షమించవలసిందని ప్రార్థిస్తాను. వ్యాసకర్తగారి వ్యాసంలోవున్న కొన్నిమాటలు మచ్చుచూపుతాను.

(1) ఓకుక్కకు యేం దురద పుట్టిందో ?........మొదలు పెట్టింది కవిత్వం.

(2) అందులోనుంచి జంటకవివచ్చి అందుకుంది రెండోపాదం మఱో కుక్క.

(3) చివరపాదంలో పేరుతో సహా ఝుమాయించి కొట్టింది పద్య పాదాలన్నీ.

(4) మఱో శ్వానకవితల్లజుఁడు బయలుదేరాఁడు తీర్పుదిద్దడానికి.

(5) అపశంగా వేదెక్కించి కవిత్వవారాధనం. ఏమి సంపతెగా! పూజకుంటయ్యా? పంచరత్నాలు, నవరత్నాలు ప్రాముకొచ్చినవి.

(6) అదికాదంటే కవిత్వం ప్రపంచానికి అంటి అపచారమే అయి....

హోహో పొరపాటు చేస్తున్నానే! వ్యాసకర్తగారిమాటలు చూప దానికి మొదలుపెట్టాను. వ్యాసమంతా యీ కుక్కల అజ్ఞాను విదిత్వంతో అభేదంగా సమర్థించడంతోనే ప్రవర్తించింది. ప్రవాహించవలసి వస్తే నాలుగుకాలాలున్నా ప్రవహించవలసి వస్తుందిగదా! అందుచేత ఆ పని పనికిరాదు. యీలా వ్రాయడం యేదో ప్రాధాన్యం అనే తాత్పర్యంతో వ్యాసకర్తగారు వ్రాసివుంటారు కాని యే వ్యక్తినిగాని యే సంఘాన్నిగాని మనస్సులో పెట్టుకొని వ్రాసినట్టు నాకు తోచదు. "ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః" అనే పద్ధతిని వ్యాసకర్త వుద్దేశ్యము నిర్ణయించార్థం కాదు. కాని "శుచిర్విప్రశ్శుచిః కవిః" అంటూ వేదంలోనిదనించే పరిశుద్ధపదార్థంగా అంగీకరిస్తూ వున్న కవిజాతిని పరమాపవిత్రమైన కుక్కలనుగా లోకానికి ప్రదర్శించడానికి యేర్పట్ట యీవ్యాసాన్ని పరిశీలించవలసిందా పత్రికా పత్రివర్తకు లేమనిప్రకటించారో? కొంచెం విచారించవలసి వుంటుంది. కాని వారుమాత్రం ప్రతీవ్యాసాన్ని పరిశీలిస్తూ వుంటారా? గవర్నమెంటు వల్ల చిక్కువచ్చే వ్యాసాలే కొన్ని ముందు పరిచురించి తరవాత చిక్కు తెచ్చుకుంటూ వుండేవి వుంటూవుంటాయికదా! అందుచేత వారిని అడిగినా ప్రయోజనం లేదు. వ్యాసకర్తగారి వుద్దేశాన్ని గురించే మనలో మనం కొంత చర్చించుకునిచూదాం.

శ్లో. "విద్యావినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణే గవిహస్తిని
శుని చైవ శ్వపాకేచ పండితా స్సమదర్శినః"

అన్న గీతవాక్యాన్నిబట్టి గోవునూ కుక్కనూ వకటేరీతిగా చూడడం దోషాపాదకం కాదని తేలడమే కాకుండా పైగా విజ్ఞానుల తాత్పర్య మైనట్టుకూడా కనపడుతూవుంది. కనక విజ్ఞానాగ్రేసరులైన వ్యాస కర్తగారు కవులను కుక్కలుగా చిత్రించివుంటారా? బహుశః, ఆశ్లోక

తాత్పర్యం తక్కువ జంతువును కూడా యెక్కువ జంతువులతోపాటు సమ్మానించడమే కనక,

శ్లో. శ్వాన కుక్కుట మార్జాల పోషకస్తు దినత్రియమ్
ఇహజన్మని శూద్రస్స్యా చ్చండాలః కోటిజన్మసు.

అనేరకంతో చేరిన కుక్కలకు గౌరవం కలిగించడమే వ్యాసకర్త గారి తాత్పర్యమనుకుంటే ప్రస్తుత కాలానుగుణ్యంగా కూడా వుంటుందిగాని వ్యాసకర్తగారి కొన్ని వాక్యాలు దీనికిన్నీ అనుకూలించడంలేదు. (1) వీటి దుంపా తెగా, (2) వీటితాడు తెగా వీటిని యెట్లా పుట్టించేఁడో ? దేముఁడు" ఇత్యాదివాక్యాలు వ్యాసకర్తగారికి కుక్కలను గొప్పచేయాలనే తలఁపున్న దనడానికి వప్పుకోవు. యీ ఘట్టంలో కొన్ని వాక్యాలు కవుల కొంపలకే కాక గాయకుల కొంపలకు కూడా వ్యాసకర్తగారు అగ్గిదాఁకొల్పే వుద్దేశంతో వున్నట్టు కనపడతాయి. వకటి వుదాహరిస్తాను.

(1) "ఒకసమయం సందర్భం లేకుండా ఒకటేరాగం, ఒకటే మెడపట్లు, ఒకటే తవరినాంతోం; పైఁగా త్యాగయ్య మాదేశంలో పుట్టాఁడని గర్వం"

కవులను గురించిన వాక్యాలకన్న ఈవాక్యం యీ వ్యాసకర్తగారికి కొంత వుద్దేశం లోపల వున్నట్టే సూచిస్తుంది. త్యాగయ్య పుట్టినదేశం అఱవదేశం కనక ఆమాటనుబట్టి దక్షిణాదిగాయకులను తట్టాబాజీచేసే వుద్దేశంతో వ్యాసకర్తగారి లేఖిని ప్రవర్తించిందనుకోవడానికి అవకాశం వుంది. మొత్తం వ్యాసకర్తగారికి, కవులన్నా గాయకులన్నా బొత్తిగా పడ దని ఆయా వాక్యాలు చెపుతూవున్నాయిగాని కొన్నిమాటలవల్ల యీయన అంతో యింతో యీ రెండిటియందున్నూ ప్రవేశం కలవారనికూడా తేలుతూ వుంది. కవులకూ కుక్కలకున్నూ పోలిక చెప్పడానికి యింతవరకు నాకు ఆధారం అంత పనికివచ్చేది కనపడలేదుగాని గాయకులకుమాత్రం వకాయన చెప్పిన సంగతి జ్ఞాపకం వస్తూవుంది. దాన్ని వివరిస్తాను. భైరవిరాగమంటూ వకరాగం వుందికదా! ఆరాగం కుక్కల ధ్వనులనుబట్టే ఏర్పడ్డదని శ్రీకృష్ణ

గానపటిమా భాగవతులు చెలవిస్తూవుంటే విన్నాను. భైరవశబ్దం కూడా దాన్ని తెలుపుతూనే వుంది. ఆరాగాన్ని పాడని గాయకులు వుండరు కనక యీ "బవరీబావరాయణ" సంబంధాన్నిపట్టి వ్యాసకర్తగారి రచన కొంత సమర్థనీయంగా తోస్తుంది. వ్యాసకర్త సంస్కృతాంధ్రాలు అప్రధానంగా నున్నా యింగ్లీషు ప్రధానంగానున్నా అభ్యసించినవారుగా తోస్తారు. సంస్కృతాంధ్రాలు చదివినవారికంటె యింగ్లీషు చదివినవారి రచన మృదువుగా వుంటుందని పలువురంటారు. నాకు ఇంగ్లీషు రాకపోవడంచేత వ్యాసకర్తగారి రచనయందుండే మార్దవం పొడకట్టడం లేదేమో? ఆసంగతిని వ్యాసకర్తగారే వివరిస్తారు కనక విస్తరించేది లేదు. కవులను కుక్కలను చేయడానికూడా వక ఆధారం దొరికింది. సుమారు యిప్పటికి యిరవై యేళ్ళనాడు వొకానొక సంస్థానంలో దివాన్జీగారి యింటిపద్ద దివాన్జీగారికి సూత్రభాష్యం పాఠం చెప్పడానికి వొక విద్వచ్ఛిఖామణి దయచేశారు. ఆ సమయంలో అక్కడ ఒక వుద్యోగి వుండి వాచాలతాశక్తి కలవాడు, అంతో యింతో కవిత్వంచెప్పేవాడు, హాస్యప్రియంగా మాట్లాడేవాడు, దివానుగారితో బాగా చనువున్నవాడు [illegible] వున్నాడు. యీయన వచ్చిన కవిశిఖామణిని "దయచేయండి కవిపుంగవులారా!" అని సగౌరవంగా ఆహ్వానించేటప్పటికి దివాన్జీగారు నిలువునా నీరయిపోయి— "సరిలే! నేర్చుకున్నావు, నీకు సమయాసమయాలుగాని, యెవరినేమాట అనాలో యెవరిని యేమాట అనకూడదో అనే పరిశీలనగాని బొత్తిగా తెలియదు, యెల్లప్పుడూ వొకటేహాస్యం దిక్కుమాలినహాస్యం" అంటూ చీవాట్లు పెట్టడానికి ఆరంభించేటప్పటికి, ఆ తాబేదారు లేశమూ జంకక—"యేమిటీ? నాకాతెలియకపోవడంమీరా? వినండి. పూర్వపు రాజులు వేలకువేలు వెచ్చించి యేనుగులను కొని వాట్ల పోషణకు వేలకు వేలు ఖర్చుపెట్టేవారు. ఇప్పుడో? వున్న యేనుగులను అమ్మివేయడమే కాకుండా వేలకువేలు ఖర్చుపెట్టి రకరకాలు కుక్కలను కొని వాట్ల పోషణకు వేలకువేలు ఖర్చుచేస్తూ వున్నారు. ఆ కాలంలో సమర్థులైన కవులను అష్టదిగ్గజాలని వాడడం గౌరవంగా వుండేది. యీ కాలంలోనో? ఆపేరుకు

గౌరవంలేదు. రాజానుమతోధర్మః కాఁబట్టి కవి శునకపదమే బాగుంటుందో? మరోపదంబాగుంటుందో చూడం"డని వుపన్యసించడానికి మొదలుపెట్టే టప్పటికి దివాన్‌జీగారు 'పక్కున' కడుపు పగిలేటట్టు నవ్వారఁట! కవిగారు కూడాఆయన సమయోచితజ్ఞత్వానికి మెచ్చుకున్నారఁట! యీ యితిహాసాన్ని బట్టి చూస్తే వ్యాసకర్తగారి రచన సమర్థనీయంగా తోస్తుంది. యింకా లోఁతుకు పోయి విచారిస్తే—"నానృషిః కురుతే కావ్యమ్" అని వుండడంచేత కవులు ఋష్యంశ సంభూతులని తేలుతుంది. ఆఋషి సంఘానికి ప్రధానభూతుఁడైన "శౌనకుఁడు" శునకాపత్యం అగునో? కాఁడోగాని ఆ పేరులో ఆ అర్థం యిమిడిమాత్రం వుంది. దాన్నిబట్టి ఆఋషి తండ్రిపేరు శునకశబ్దంకాకతీరదు యిదిన్నీ శునశ్శేఫ-శునఃపుచ్ఛ-శునోలాంగూలపదాలతో వ్యవహరింపఁబడే ఋషులు వేదకాలంలోనే వున్నట్టు వేదమే ప్రమాణంగా కనపడుతుంది. యీ శబ్దాలు సాధించడానికే "శేఫ పుచ్ఛలాంగూలేషు శునః" అంటూ పాణిన్యాచార్యుల వారు వకసూత్రాన్ని నిర్మించి వున్నారు. యీ కాలంలో క్రమంగా ఋషికులజులైన బ్రాహ్మణుల గౌరవం తగ్గినట్టే పూర్వకాలంలో ఋషులంతగా గౌరవించిన శునకగౌరవం కూడా తగ్గి పోయిందని వ్యాసకర్తగారు ఆలోచించి మళ్ళా వాట్లి గౌరవం వాట్లకు నిలిపే వుద్దేశంతో రచన సాగించి వుంటారేమో? మొత్తం యివన్నీ వుత్ప్రేక్షలు, అన్యబుద్ధి అప్రత్యక్షంకదా! యిప్పటి వాళ్ళ కవిత్వం బొత్తిగా నచ్చక వ్యాసకర్తగారు వారి యేవగింపును యీద్వారాగా వెలిపుచ్చినట్టు తోస్తుంది. గాన విషయం కూడా డిటోగానే తోస్తుంది. అయితే వారి అభిప్రాయం యిది కాదేమో? కాదని వారు చెపితే మాత్రం వచ్చేసువాసన ఆఁగుతుందా? ఆఁగదు. అయితే సర్వజన సాధారణంగా ఆహ్లాదానికి యేర్పడ్డ సంగీత సాహిత్యాలమీఁద వ్యాసకర్తగారికీద్వేషాని క్కారణ మేమో? అదిన్నీ విచారణీయమే. దానికి సమాధానం కనపడుతుంది, యేమి టంటే ఆ విద్యలను వీరు ద్వేషించడంలేదు. ప్రస్తుతం ఆవిద్యలను ప్రకటించేవారి ప్రజ్ఞాలోపాన్ని ద్వేషిస్తున్నారంటే సరిపోతుందిగా! ఆ. సరి పోతుంది. కాని ఆయన తరఫున మనమా? జవాబు చెప్పడం. ఆయనే

చెపుతావు, లేదా ? పత్రికవాళ్లేనా చెపుతారు. వారూ చెప్పరు. వీరూ చెప్ప రంటారా ? యీ కాలంలో కవులకున్న గౌరవం మించే కాంట్రోలు వసుకోవడమే. వ్యాసకర్తగారి వ్యాసాన్ని వలువురు కవులు చదివి వుంటారుకదా! వా రెవరున్నా కిక్కురుమనక వూరుకుంటే మీరే దీన్ని కదపడం యెందుకు ? అనే ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పడం నామీఁద వుంటుంది. జవాబు కేముంది ? యెవరు దీన్ని కదిపితే ఆప్రశ్న వారికే వస్తుంది. తగినంత వుద్రేకం లేకపోయినా వ్యాసకర్తగారికి కవులంటే పరమాసహ్యం అన్నంత వరకు దొంగాఁడి చేతులో పెట్టినా సారం తేలకమానదు. పయిగా ఆయన వుద్దేశాన్నిబట్టి చూస్తే కవి గాయకులంటే గడ్డిపరకలన్నా కనిష్ఠంగా కనపడుతూ వున్నట్టు విస్పష్టమవుతుంది. అలా కనపడితే కనపడనివ్వండి గాని అసంగతిని బయట పెట్టడం యెందుకో ? నాకు గోచరించడంలేదు. అంత నీచంగా కనపడుతూవున్న కవుల సన్మానాల్లో పాలుగొనకపోవచ్చును, లేదా ? జరిగే సన్మానాలను తగినంత యుద్యమంచేసి ఆఁపుచేయవచ్చునుగాని దిక్కుమాలిన కుక్కలతో సామ్యం చెప్పడం యెందుకోసమో? కొందఱు యెక్కువ ప్రౌఢంగా మాట్లాడడానికి మొదలు పెట్టి తుదకు— "సొరకాయ పిచ్చికొంత" చేయడమున్నూ లోకంలో కనపడుతుంది. ఇది ఆ తెగలోకే చేరుతుందేమో ? కొందఱు భక్ష్యపదార్థాలుగావుండే మెంతి కాయ వూరుగాయతోటిన్ని మెంతి పెరుగుతోటిన్ని హేయపదార్థాలను పోల్చి మాట్లాడడం కలదు. ఆలాగే కుక్కల అరుపుతో కవుల కవిత్వాలకు చుట్టరికం కల్పిస్తున్నారేమో ? వ్యాసకర్తగారు. యేమైనా యీవ్యాసం వ్రాయడం కవులని తిట్టడానికి తప్ప కుక్కలని తిట్టడానికని కనపడడం లేదు. చూడండి ! యీ వాక్యాన్ని—

"ఎప్పటినుంచో ఉన్నవాణ్ణి పండితుణ్ణి నేనిక్కడ వుండఁగానేనా ? మీ ఆటలు సాగడం అంటూ మిఠాయిదుకాణం పొయిలోనుంచి మొరిగింది మఱోకుక్క"

యీ వాక్యం పండిత కవులమీఁద వ్యాసకర్తగారికి వున్న కోపాన్ని పూర్తిగా వెల్లడిస్తూ వుంది.

"ఇంతలో మొరుగుడు శాస్త్రంలో మర్మం తెలిసిన పత్తో శ్వాన కవి తల్లజుడు'' అనే వాక్యం చెప్పనే అక్కరలేదు. వెనక శ్రీనాథుఁడు గారు కొండవీటిలో యెక్కడపడితే అక్కడే కవిత్వం చెప్పేవాళ్లు బయలు దేరడం చూచి వక గాడిదను వుద్దేశించి —కొండవీటిలో గాడిద! నీవు నన్ గవివి గావుగదా? అంటూ ఒక హేలగా వక పద్యాన్ని చెప్పినట్టు వినడం. అయితే ఆయన లోకోత్తరుఁడైన కవి కనక ఆయన దృష్టికి సామాన్యులు నచ్చక ఆలా చెప్పినా కొంత సమర్థనీయం కావచ్చు. మన వ్యాసకర్తగారు ఆలాటి మహాకవి అని తోఁచడంలేదు. అంతటి మహాకవి కాదు కొంతటికవేనా అయివుంచే—"తపోచిహ్నాలు'' అని వ్రాయటం తటస్థించదనుకుంటాను. వ్యావహారికభాషలో యెలా వ్రాస్తే యేమంటారా? వ్యావహారిక భాషలోనేనా యీలాటి లోపాలు సహ్యాలు కావు. వారి జవాబు చూస్తేనేకాని యీ వ్యాసం వారెందుకు వ్రాసిందీ తేలదు. జనర లుగా వ్రాసిన మాట మాత్రం సత్యం. యెవరుగాని దీన్ని—"కాలినిపోయే దాన్ని నెత్తినిరుద్దుకో" వలసి మాత్రం లేదుగాని మొత్తం కవులందఱూ కలిగించుకోవలసినంత అనాలోచన లేదా? తొందరపాటు దీనిలో కనఁబడు తూంది. కవుల తరువాత గాయకులకున్నూ వారి తర్వాత సన్యాసులకున్నూ కలిగించుకోవలసిన ప్రసక్తి దీనిలోవుంది. యెవరిక్కావాలి? తీరి కూర్చు న్నవాణ్ణి కనక తోఁచీ తోఁచని యీ మాటలు రెండూ నేను వ్రాశాను గాని యితరులు కలగఁజేసుకోరు. ఆలా అనడానికిన్నీ వల్లకాదు. వెనక "ఆంధ్రికవుల అపరాధాలు'' అంటూ బయలుదేరితే ఊరుకున్నారా? యెంతవఱకు చేయ్యాలో అంతవఱకున్నూ చేశారుగదా? యీ వ్యాసకర్త గారు యేదో వక విధమైన కవిత్వం లోకాన్ని వుద్ధరిస్తుందనే నమ్మకం కలవారుగా వారి వ్యాసాంత మందలి యీ కింది వాక్యంవల్ల తేలుతుంది. దాన్ని వుదాహరించి రెండు మాటలు వ్రాసి ముగిస్తాను.

"కుక్కలు మొఱుగుతూనే వుంటాయి, ఏనుఁగులు పోతూనే వుంటాయి. అని దాని అభిప్రాయం. ఇదే ప్రకృతి విరుద్ధం అయిన కవిత్వ మంటే? ఇల్లాంటి కవిత్వమే మన హిందూదేశం ఇంత నీచస్థితిలో వుండ డానికి కారణం."

యీ వాక్యం ఆయన యేలాటి కవిత్వాన్ని మనసులో పెట్టుకొని వ్రాశారో? చట్టన గోచరించకపోయినా ఆయనకి యేమాదిరి కవిత్వ మందో ఆదరాతిశయం వుందనిమాత్రం తెలుపుతుంది. దీన్నిబట్టి కవిబాంధవులని తేలుతుంది. అలాటి కవిత్వాన్ని యిప్పటి కవులలో వకరు కాకపోతే మరివకరేనా చెప్పకపోవడంచేత పట్టరానికోపం వచ్చి కవులందతినీన్నీ కుక్కలుగా చేసి కృతకృత్యులైనట్టున్నూ పత్రికవారు దీని తత్వాన్ని అశ్రద్ధవల్ల పరిశీలించక లోకానికి అందించినట్టున్నూ నాకు తోస్తుంది. యీ విషయం అంత అత్యావశ్యకమే అయితే వ్యాసకర్తగారు స్వయంగానే ప్రకటించుకొనేవారు. అలా ప్రకటించుకోలగ్గ దీన్ని పత్రిక వారు పేకిస్తే కొంత బాగుండేదేమోనని నేననుకున్నాను. యీ వ్యాసకర్తగారు తమ పేరును వుదాహరించే వున్నారుగాని అల్లా వుదాహరించినా "ఫలానా" అని నాకు గోచరించలేదు. కాని సుప్రసిద్ధులై వుంటారన్నది మాత్రం నిర్వివాదాంశం. యీవ్యాసం వ్రాయడంలో వారికివున్న అంతరంగాభిప్రాయం యెట్టిదో తెలిపితే సంతోషం, లేదా అంతకంటే సంతోషం. యెంత సవిమర్శంగా దీన్ని చదివిచూచినా యిది కుక్కలకే సంబంధించిన వ్యాసంగా మాత్రం నాకు తోచడంలేదు. కుక్కలు లమాదిరిగా మొరగడాన్నిగూర్చి లోకానికి తెలపవలసినంత ఆవశ్యకత వుంటుందని తోచదు. అది సర్వసామాన్యమైన విషయం. వ్యాసమన్నప్పుడు అందులో యేదో క్రొత్త విషయం వుండి అది తాను మాత్రమే కనిపెట్టిందయితే "ఏకస్స్వాదున భుంజీత" అనే న్యాయాన్ని బట్టి యితరులకు కూడా ఆ మహా రహస్యాన్ని బోధించే తలంపుతో పత్రిక నెక్కించవలసి వుంటుంది. అట్టి రహస్యం దీనిలో వుంటే వ్యాసకర్తగారు తెలుపుతారని తలుస్తాను.

కవులు భిక్షాటకులేనా?

కవులు భిక్షాటకులేనా? అని ప్రశ్నిస్తే జవాబు చెప్పడం కష్టం.

"భిక్షాటకులే" అందామా? అప్పుడు కొంత చిక్కు వుంది. కారు అంటే కొంత చిక్కుంది. కొంతసేపు "భిక్షాటకులే" అని జవాబిచ్చి చూదాం. దీనికి కొన్ని ఆధారాలు కనపడుతూ వున్నాయి. "మాంతు భిక్షాటనమ్" అన్నాఁడు కాళిదాసు. భోజరాజును స్తుతిస్తూ చెప్పిన శ్లోకంలో చిట్టచివరది పైవాక్యం శివుణ్ణి ఆశ్రియించిన గంగ, చంద్రుఁడు, వాసుకి, సర్వజ్ఞత్వం,అధీశ్వరత్వం, భిక్షాటనం వగైరాలలో నిన్ను అధీశ్వరత్వ, సర్వజ్ఞత్వాలుపొందినవనిన్నీ తుట్టతుదనున్న"భిక్షాటనం"నన్ను(కాళిదాసుని)ఆశ్రియించిందనిన్నీ కాళిదాసు స్వయంగా వొప్పుకుంటూ వున్నాఁడు. శ్లోకంలో వున్న తక్కిన అంశాలు మనకు ప్రస్తుతాలు కావు కనక వ్యాఖ్యానంతో పనిలేదు. యెవరేనా ఆశ్రియించి జీవించేవాళ్ళు ఆశ్రియపదార్థం అంతరిస్తే నఖముఖాలా చెదిరిపోయి మఱొక ఆశ్రియాన్ని చూచుకోవడం లోకంలో వుంది. కనక ప్రస్తుతం కాళిదాసు ఆ రీతిని చమత్కరించాఁడు. శ్రీనాథుఁడు—

"కస్తూరికా భిక్షదానము సేయరా" అని తెలుంగురాయలను—

"సాంపరాయని తెలుంగాధీశ!" అని సంబోధిస్తూ యాచించాఁడు. ఆ కస్తూరి తన భార్యగాని, కోడలుగాని, కూఁతురుగాని ప్రసవిస్తేవుపయోగపడుచడానికేమో? అంటే అందుకుగాదు యిందుకే అని ఆ పద్యంలోనే వ్యాఖ్యానించాఁడు.

"ద్రాక్షారామపురీవిహారవరగంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపై వాసించు నవ్వాసనల్"

యిక్కడ యీ ప్రభువెవ్వరో కొంత విచారిస్తే బాగుంటుంది.

"రంభగూడెఁ దెలుంగురాయ రాహుత్తుండు
కసూరికేరాజుఁ బ్రిస్తుతింతు"

అనే సీసచరణంలో తుష్టతువి సమయములో స్మరింపఁబడ్డవాఁడీ మహారాజే. యితని తండ్రిపేరుతో వున్న గ్రామం ఒకటి, గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం సమీపంలో వుంది. కొమరగిరి, రాజోలు, వేమవరం, పోలవరం యిత్యాదులన్నీ పూర్వం రాజ్యమేలిన రాజులపేర్లతో పుట్టిన వూళ్ళే. యిందులో కొన్ని వూళ్ళు అసకృదావృత్తిగా కూడా (పోలవరాదులు) వున్నాయి.

"పోలయవేమా!" అంటూ పద్యాలు కొన్ని ప్రచురమవుతూ వున్నాయి. వేమభూపాలుని తండ్రిపేరు పోలయ్య. ఆయన పేర పుట్టిన గ్రామం "పోలవరం" ప్రస్తుతం శ్రీనాథునికి దస్తూరిగా భిక్షాదానంచేసి తదనురూపమైన రంభా సంభోగాన్ని చూరగొన్న శృంగార రసాధిపుఁడు పాలించిన భూభాగానికి రాజధానిగా వుండేవుంటుందేమో చారిత్రవిజ్ఞాతల ద్వారా తెలుసుకోవాలి. సంస్కృత కవులలో "కాళిదాసు" భిక్షుకుఁడుగా ఋజువైనట్లే తెలుఁగు కవులలో శ్రీనాథుఁడు కూడా భిక్షుకుఁడుగా ఋజువైనది. అయితే కాళిదాసు భిక్షుకత్వానికీ శ్రీనాథుని భిక్షుకత్వానికీ చాలా వార కనఁబడుతూవుంది. బాగా పరిశీలిస్తే శ్రీనాథుణ్ణి భిక్షుకుఁడుగా సమర్థించడానికి పైని చూపిన పద్యపాదాలు పనిచేయవు. ఆయీ పద్యపాదాలు శ్రీనాథుని నిరాఘాటప్రవర్తనాన్ని సమర్థించడానికి మాత్రమే వుపకరిస్తాయి. అంతకంటే "కైలాసగిరి పండె మైలారువిభుఁడేఁగె దినవెచ్చ మేరాజు తీర్చఁగలఁడు" ఆయీ చరణం భిక్షుకత్వాన్ని సమర్థించడానికి కొంచెం తోడ్పడుతుంది.

"చిన్న ముష్టీ, పెద్దముష్టి" అనే భేదం తప్ప యేదేనా చేయి చాఁచడం భిక్షాటనం కిందికే వస్తుందికదా! నిరాఘాటత్వానికి "తురగా రామకవి" ముందర యే శ్రీనాధుఁడూ చాలఁడు. పెద్దాపురం సంస్థానం అంతరించడాన్ని గూర్చి పరంపరగా వినేయితిహాసం (పెద్దాపురపుఁ గోట పెద్దమ్మకిల్లౌట కవివరేణ్యుల కోపకలనఁగాదె, శ్రవణా. చూ.) విశ్వాస్యమే అయితే, తురగా రామకవిగారి ప్రభుత్వం ముందు శ్రీనాథుఁడి ప్రభుత్వం శతాంశమూ కాదు. రామకవిగారు తఱచు దేశాటకులైనా

అసలు నివాసం తునిగాని ఆ ప్రాంతంలో వుండే యేదో పల్లెటూరుగాని కావాలి. అప్పటి సంస్థానాలలో రామకవిగారికి "వర్షాశనాలు" వున్నాయి. వర్షానికి ఒక్కసారి వచ్చేఏర్పాటుతోవుంటాయి కనకఆపేరు ఆమామూళ్ళకు సార్థకం. రామకవిగారు వార్షికానికి వచ్చి పదో అయిదో రోజులు రాజుగారి కోరికమీఁద వుండి వర్షాశనం పుచ్చుకొని వెళ్ళి మళ్ళా స్వల్పకాలంలోనే వచ్చి దివాణంలోకి కబురుచేసి నట్టున్నూ రాజుగారు దర్శనమివ్వక అనాదరించినట్లున్నూ దానిమీఁద వెంటనే మసిబొగ్గుతో కోటద్వారం గోడమీఁదో తలుపుమీఁదో (పద్యమంతా పిమ్మట వ్రాస్తాను. వుత్తరార్థం మాత్రం యిక్కడ వుటంకిస్తాను) పెద్దమ్మ నాట్యమాడెను, దిద్దిమ్మని వత్సవాయి తిమ్మని యింటన్.

అని వ్రాస్తూవుండఁగా రాజుగారికి తెలిసి సగంసగం స్నానంచేస్తూ వున్న తడిబట్టతోనే వచ్చి శాంతింపఁజేసి,

"మహాత్మా! తాము మొన్ననేకదా దయచేసి వార్షికం పుచ్చుకొని వెళ్ళి వున్నారు, మళ్ళా సంవత్సరానికిఁ గాని దయచేసే ఆచారంలేదని నేను తమ రాకను నమ్మకపోవడంవల్ల తమకాగ్రహం కల్గించినందుకు క్షమించి శాపాన్ని మళ్ళించవలసింది."

అని బతిమాలి వారు వచ్చిన పని అంతగాని కొంతగాని సమంజసమైనది కాకపోయినప్పటికీ నెరవేర్చేటప్పటికి రామకవిగారికి మోమోటం కలిగి——అద్దిర! శ్రీ భూనీళలు ముద్దియలా హరికిఁ గలరు ముగురమ్మలలోఁ "బెద్దమ్మ నాట్యమాడెను."

అని సవరించి అంతతో వూరుకోక తన మొదటి శాపం ఫోర్సు పూర్తిగా యింత మాత్రంతో శాంతించదనీ యెఱుఁగును కనక అది, "నీ నాఁడు గాదు నీ మనుమని నాఁడు అమలు జరుగు" నని చెప్పినట్టున్నూ చెప్పుకుంటారు. యీ మనుమని నాఁడు, అని వున్న పద్యం కూడా నేను యెప్పుడో వినే వున్నాను కాని అది యిపుడు సరిగా నోటికి వచ్చిందికాదు. ఆయన వాక్శుద్ధి యెట్టిదో కాని అదేప్రకారం ఆరాజుగారి మనుమనిరోజులు కొంతవరకు బాగా జరిగి తుట్టతుది రోజుల్లో వొక్కొక్క ముఠా చొప్పున

అమ్మకానికి ఆరంభమైనట్టున్నూ ఆయన స్వర్గతి పిమ్మట భార్యలు ముగ్గురూ చాలవఱకు అనప్పిండి విస్సన్నగారి దివాన్‌గిరీ రోజులలో భర్తగారు ప్రారంభించిన విక్రయ వ్యాపారాన్ని పూర్తిచేశారనిన్నీ చెప్పుకోవడం.

అనప్పిండివారు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులు. కోనసీమ నివాసులు. ఆ యీ యింటివారి పేరు కోనసీమలో అనాతవరంలో కాంటోలును యిప్పటికీ వున్నారని వినడం. యెవరో వొక గేస్తురాలు—

"అనప్పిండి విస్సన్నగారిదీ బట్టతలే, మావారిదీ బట్టతలే"

అందనిన్నీ లోకోక్తులలో చెప్పుకుంటారు. అదృష్టవంతులలో యీయన్ని పేర్కొనడం ఆ రోజుల్లో విశేషించి వుండేదని పై లోకోక్తి వల్ల అవగతమవుతుంది.

"అనప్పిండివిస్సా........యన్నా" అంటూ వొక పెద్దదండకం భట్రాజెవరో చెప్పినట్లు వినికిడి. క్రియలోమాట రామకవిగారి వాక్కు రెండో భీమకవిగారి వాక్కే. "నాఽనృషిః కురుతేకావ్యం" అనే అభియుక్తోక్తి రామకవిగారిపట్ల సమన్వయించినట్లు యేనన్నయ తిక్కనాదులకుగాని సమన్వయించదు.

"ఉంగుటూరిళ్ళ రాకాసు లుండవచ్చు"

అనే పద్యపాదానికి సంబంధించిన యితిహాసంకూడా రామకవి మహర్షులలో పరిగణింపతగ్గవాఁడు గాని ఋషిమాత్రుఁడు కాఁడని చెపుతుంది. ఆయీ రాకాసుల పద్యంలోవున్న శాపానికి యేకొంచెమో అపరాధం ఆవలి వారి (తల్లాప్రగడవారు) వల్ల కనఁబడుతుంది. పెద్దాపురం విషయంలో అట్టి అపరాధం లేశమూ వున్నట్టు లేదు. రామకవిగారు వార్షికం పుచ్చుకు వెళ్ళి మళ్ళా వెంటనే (నెలకో రెండు నెలలకో అన్నమాట) రావడానికి చెప్పుకొనే మాటలు విమర్శించడానికి అర్హంగా వుండవు. ఉదార హృదయులకు బొత్తిగా రుచించవు కూడాను. అయినా ప్రధానాంశమైనశాపానికీ వాట్లకూ లంకెగా వుండడంవల్ల వుదాహరిస్తాను. రామకవిగారికి వేశ్యా సంపర్కం వున్నట్టు—

(1) భూతలమందు ధాతకు నపూజ్యత గల్గెను.

(2) చూడఁగ నల్పుగాని పరిశోభిత దివ్యకురంగనాభి.

(3) పెండెలనాగి చెక్కులను పెద్దికటిస్థలి గంగిగుబ్బ చన్గొండల

అనే పద్యాలు ధ్రువపరుస్తాయి. యీ మూగురు సానులలో నొకదాని నివాసం తుని. ఆపెనేమో బంధువులు "నీవేమో నేనమ్మాతురగారామ కవిగారి సానినని విఱ్ఱవీఁగుతావు! నీకేమేనా పాయకరావుపేఁట నేలువులు కప్పివున్నారా? (పాయకరావుపేట తునికి మైలులో వుంటుంది. ఆకాలంలో నేలువులకు ప్రసిద్ధి) లేకపోతే పెద్దాపురం మహారాజావారి కైజారుపిడిమీఁద వుండే రత్నాలు తెచ్చి నీ సవరపు కొప్పెమీఁద తాపడం చేయించారా?" అని యెత్తిపొడిచే టప్పటికి ఆ అనాత్మజ్ఞురాలు ప్రియుణ్ణి, ఆ రత్నాలు తెస్తావా? చస్తావా? అని పట్టుపట్టి కూర్చుండేటప్పటికి రామకవిగారు తప్పని విధిచేత వార్షికం తెచ్చుకున్న అచిరకాలంలోనే, పెద్దాపురం వెళ్ళ వలసి వచ్చిందని చెప్పుకుంటారు. కైజారులో వుండే మాణిక్యాలు వూడ దీయించి కవిగారికి సమర్పించడంచేతనే మనమడి తరందాఁకా రాజ్యం ఆగినట్టున్నూ చెప్పుకుంటారు. ఆ యీ శాపప్రదానానికి హేతువు అంత గాని కొంతగాని సరిగా కనపడదు. దీనికే కాదు, పౌరాణిక శాపాలలో కూడా నూటికి తొంభై వంతులు యీలాగే వుంటాయి. యీమాదిరి యాచ కులను మనం, భిక్షాటకులుగా విశ్వసించడం యేలాగ? యిస్తే పుచ్చు కోవడమూ యివ్వకపోతే చక్కాపోవడమూ 'భిక్షుకుల' లక్షణం. (అవ మానం పురస్కృత్యమానం కృత్వాతు పృష్ఠతః చూ.)

అదిన్నీ కాక యేదో "నిజదార సుతోదర పోషణార్థం" బియ్యమో, వడ్లో, జొన్నలో? అథవా రొక్కమో? అయితే భిక్షాటనంగా భావించ డానికి అవకాశం వుంటుంది, గాని నా సానికి పూయడానికి కస్తూరి కావాలి, నా సాని సవరపు కొప్పెలో చెక్కించడానికి రత్నాలు (ఆ రత్నాలుకూడా అలాయిదాగా యిస్తే వల్లకాదు) మీ కైజారుపిడిలో వున్నవి కావాలి, అనే భిక్షాటనం భిక్షాటన మవుతుందా? "నమ్మిన నమ్మకున్న నది నా వశమా?"

అన్నారు దానువారు. నే విన్నమాటలు వ్రాశాను, కథలకు కావలసినంత లకు చేసుకొనివుండవచ్చు.

క్రియలోమాత్రం తురగా రామకవి పద్యాలు చూస్తే తెలుఁగు కవుల లోనే కాదు, సంస్కృతకవులలో కూడా అంతటి త్యాగశీలుర బ్రహ్మ పురందరుఁడు లేఁడనే తోస్తుంది. అతని ధారలోనే వొక విధమైన "వైశిష్ట్యం" కనపడుతుంది. చూడండి.

ఉ॥ రాతిరి మేము వస్తి, హయరత్నము వస్తి, కవీంద్ర యాచక వ్రాతము వస్తి, నర్మసచివాగ్రణి వస్తి (పై భాగం కొంత జ్ఞాపకం లేదు. ఉన్నదానిలో కొంత అసమగ్రమగుటచే పూరించలేదు)........వస్తికనేమి చెప్పుదున్॥

ఇది రామకవిగారి పద్యమే. దీనిలోవున్న సిబ్బందీ చూస్తే పూర్వం కవులు (అందరూ కాదు కొందరే) మహారాజులలాగు దేశం తిరిగి పనులు చేసేవారేమో? అనిపిస్తుంది. నిగ్రహానుగ్రహసమర్థులుగా వుండడంచేత వారికి ఆ విధంగా సాగిందనుకోవాలి. తురగా రామకవి ఆ యాచకులలో నెంబర్‌వన్. ఇతనివి లోకంలో లెక్కకి చాటువులు పదికంటె ఎక్కువ చిక్కవు. కాని మహాగ్రంథాలు రచించిన నన్నయాదులతోపాటు భాషా ప్రపంచంలో యితనికి పేరు వుంది. ఇతని వెంటవాండ్లో చెప్పడానికి వశంకాదు. ఇంతవఱకు వ్రాసిన చర్చవల్ల కవులు, "భిక్షాటకులు" కారనే తెలుస్తుంది. పూరకే వినయార్థం కాళిదాసు— "మాంతు భిక్షాటనమ్" అని అనివుంటాఁడు. కవులుభిక్షాటక తరగతికి చెందినవారే అయితే—

"ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రము డిగ్గి
కేలూఁత యొసగి యెక్కించి కొనియె"

ఇట్టి గౌరవం జరగడం అసంభవం కదా! మంత్రిత్వంలో లోపాయికారీగా అనుభవించే ఐశ్వర్యం యెక్కువగా వుంటే వుంటుంది. పైకి కవికున్న గౌరవం, మంత్రులకు వుండదు. మంత్రి నవుకర్ల తరగతివాఁడు. కవి యే తరగతివాఁడూ కాఁడు. యెంత ఐశ్వర్యం అనుభవించినా మంత్రికి

జగ్గప్పా అనే సంబోధన. కవిని ఆలా యేకవచనంతో యేమహారాజు పిలుస్తాఁడు, పైఁగా —

1. ఎవ్వరైనచోఁ దన మదకరీంద్రము డిగ్గి కేలూఁత యొసఁగి యెక్కించుకుంటాడు. 2. పురమేగఁ బల్లకి తనకేలఁబట్టి యెత్తుతాడు.

యింకోటి. మంత్రి రాజుకు నమస్కరించాలి. కవికో రాజే నమస్కరించాలి. కవులలో రెండు తరగతు లుండడం యెఱుఁగుదురు గదా!

(1) కేవల కవులూ, (2) విద్వత్కవులు అనే యీ రెండు తెగలలో సంస్కృతకవులు సర్వులూ విద్వత్కవులే. శాస్త్ర జ్ఞానంతో మిళితమైన సాహిత్యం వుంటేనే తప్ప సంస్కృతంలో వొక్క అనుష్టుప్పు సైతం నడవదు. తెలుఁగో ఆలాటిది కాదు. మాతృభాష వుగ్గుబాలతో ప్రతీవాఁడికీ వచ్చివుంటుంది. దానితో— శుద్ధ సురన్నది రుద్రరూపమై అని పాారంభిస్తాఁడు. తేలిన సారాంశం, తెలుఁగులోనే కాని— కేవల కవీ—విద్వత్కవీ అనే భేదం సంస్కృతంలో పాటింపవలసి వుండదు. వెలివేసినట్టు పూర్వులు కేవల కవులను కేటాయించి— "కేవల కవయస్తు కేవలం కపయః" అన్నారు. అంటే అన్నారు గాక యీ కాలంలో—సంఘే శక్తిః

ఇది విషయాంతరం. కవులు భిక్షాటకులుగా స్థూలదృష్టికి గోచరించినా భిక్షాటకులు కారనే మనం తెలుసుకోవాలి. పైఁగా రాజులను (రాజ్యమదమత్తులను) భిక్షాటకులుగా చేసినట్టు—వేములవాడ భీమకవిగారి చరిత్ర ఘోషిస్తూవుంది.

సీ. "రాజకళింగగంగుఁగాజు భిక్షకుఁ డౌట కవివరేణ్యుల కోప కలనఁ గాదె? ....కరుణగల్గిన యిల్లు బంగారమౌను కరుణ దప్పిన నడవియౌ గడియలోన బ్రహ్మకొడుకైన గవులకు భయముఁ జెందు" (శ్రవణా) ఆ యీ సందర్భాన్ని రుజువు చేసిన కవులు పూర్వులలో చాలామంది వున్నారు.

కాని యిటీవలివారిలో పిండిప్రోలికవిని చెప్పవలసి వుంటుంది. ఈయన పెద్ద విద్వత్కవి కాకపోయినా నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుఁడు. విద్వత్కవులు గల సభలో నిర్భయంగా తన కవిత్వాన్ని వినిపించగలవాఁడు.

యీయనకున్నా, శిష్య కృష్ణమూర్తి విద్వత్కవిగారికిన్నీ కలుపుగా యుక్తి ప్రయుక్తియావాదోపవాదాయా జరుగుతూవుండేవి. వాళ్లలో యీపిండి ప్రోలికవి యెప్పుడూ తీసిపోయినట్లు లేదు. దీన్నిబట్టి ఈయన నేటి వేపల కవుల వంటి వాఁడు కాఁడని స్పష్టం. రావు దమ్మన్నగారు యీయన లంకభూమిని యేసు పంటములు (21 యకరాలన్నమాట) పశుబలంచేసి అపహరించేటప్పటికి లంకావిజయం అనేపేరుతో వొక వ్యక్తి కావ్యం రచించి తనభూమిని (కోర్టుకువెళ్ళకుండానే) తిరిగి సంపాదించుకున్న అభిమానశాలి. ఆవ్యక్తి కావ్యానికి రావణదమ్మీయం అవినామాంతరం వుంది. లంకావిజయం అనే పేరుకన్న రెండో పేరేలోకంలో మిక్కిలిగా వ్యాప్తిలోవుంది. రాములవారి భార్యను అపహరించిన రావణాసురుడికి పట్టిన దుర్గతే దమ్మన్నగారికి పట్టిందని చెప్పఁగా విన్నాను. నాచిన్నతనం నాఁటికి యీ లక్ష్మణకవిగారిని ప్రత్యక్షంగా యెఱిఁగిన వృద్ధులు కొందరుండి వున్నారు—

1. మల్ల పేరు సోమయాజులుగారు (యానాం ఫ్రెంచిటవును)

2. ఉప్పులూరి రామజోగన్న సిద్ధాంతిగారు— (కొత్తపల్లి బలంసు)

వీరిద్దరివల్లనూ నాకు లక్ష్మణకవిగారినీ శిష్యకృష్ణమూర్తిగారినీ బాగా తెలుసుకొనేభాగ్యం కలిగింది— యిందులో (1) కృష్ణమూర్తిగారు. వేదం, శాస్త్రం, సంగీతం యింకా చాలా విద్యలలో ప్రవేశంగల మహా విద్వాంసులు, మంచి కవులూను, గొప్ప రాజస్థానాలలో పేరు ప్రతిష్ఠలు పొందిన వారున్నూ, సంస్కృతంలోనూ తెలుఁగులోనూ కొన్ని గ్రంథాలు రచించారు. చిరకాలం జీవించారు. చిన్నయసూరి, కోరాడ రామచంద్రశాస్త్రుల్లు గారు (బందరు) మొదలైనవారు వీరి శిష్యులు. దివ్యమైన అత్యాశువులో ఆకాశపురాణం (సంస్కృతంలో) చెప్పే అనవద్యాశు ప్రజ్ఞకలవారు. కాని లక్ష్మణకవిగారి పేరు భాషా ప్రపంచంలో శాశ్వతంగా నిల్చినట్లు — (లంకభూమిగా వున్నమాట) కృష్ణమూర్తిగారిపేరు నిలవడానికి ఆస్కారం లేకపోయింది.

1. యశోల్లాసం, 2. సర్వకామదా పరిణయం వగయిరాలు ఉభయ భాషలలోను ప్రబంధాలున్నాయి వీరివి. మంచిచాటువులున్నూ వున్నాయి. వున్నప్పటికీ లక్ష్మణకవిగారివి యిందులో యెన్నోవంతూ లేకపోయినా భాషా

ప్రపంచంలో లక్ష్మణకవిగారు నేఁటి తారలలో వొకరుగా నిల్వఁగల్గినారు. కిష్ణమూర్తిగారు వారి జీవిత కాలంలో యెంతగా ప్రకాశించినా ఒక్క- పద్యం కూడా (చాటువులు తప్ప) గ్రంథాల తాలూకు కృష్ణమూర్తి గారివి నోటికి వచ్చినవారుకనుపడరు. లక్ష్మణకవిగారి రావణదమ్మీయం(చాలాచిన్న పుస్తకంలో) పద్యాలు చాలామందికి కంఠోపాఠం గావచ్చును. దీనికి లంక భూమిని, అపహరించిన దమ్మన్న (ధర్మారావు) గారేకారణం. ఈపుస్తకం తప్ప లక్ష్మణకవిగారు మరియేదన్నీ రచించినట్టులేదు. ఇదికొందరు తిట్టు కవిత్వంగా యీసడించినా మృదుమధుర పాకంలో వుంది. పేరు నిల్పింది. దీని రచనకు యీయనకు—

"చ॥ హయ మది సీత, పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ సహ్యజ వారిధి మాచుఁ డంజనా
ప్రియ తనయుండు సింగన విభీషణుఁ డా గుడిమెట్ట లంక నా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేడవనాఁడు చూడుఁడీ॥"

అనే పద్యం (యెవరిదో జ్ఞాపకం లేదు) మార్గదర్శకం. లక్ష్మణ కవికి ఆ యీ పద్యంలో వున్న—సింగన్న పేరు కూడా తోడ్పడింది. యింతకూ చెప్పేదేమిటంటే? తగిన 'మేటరు' దొరకడంచేత లక్ష్మణ కవిగారి పేరు నిల్చేకవిత్వం వుపయించింది. కృష్ణమూర్తిగారికో అట్టి భాగ్యం పట్టిందికాదు.

"తద్వచస్యైవ సార్థం విచ్ఛేదమాప భువి యస్తు కథా ప్రబంధః"
అన్నాఁడు బాణమహాకవి కొడుకు.

యింతకూ లక్ష్మణకవిగారు పని పడితే ఆయుధం చూపి కార్యాన్ని సాధించేఁ కవేగాని—భిక్షాటకుఁడు కాఁడని ఫలితార్థం. అయితే నా క ల లి పళ్యాలకు లక్ష్మణకవిగారు వెళ్ళడం వొకటి వుంది. యీ పళ్యాలంటే యేమిటో యిప్పటివారికి తెలియనే తెలియదు. నాకు యిరవై యేళ్ళు వచ్చే వఱకున్నూ కవులకు, తోలుబొమ్మలకు, హాస్యగాళ్ళకు, యింకా యెక్సెట్రాలకు కోమట్ల యిండ్లల్లో జరిగే వివాహాలలో పళ్యాలు (సన్మానాలన్న

మాట) కంపల్సరీగా యిచ్చే ఆచారం వకటి వుండేది. ఆ యేర్పాటు మన పూర్వ జమీందార్లు యేర్పఱిచి ఆయా విద్వాంసులకు పట్టాలిచ్చివున్నారు. అందుచేత యిచ్చితీరవలసిందే కాని మెగ్గాష్టదానికి వీల్లేదు. నేను కూడా వారికి రెండు పళ్ళాలు యెత్తినవాణ్ణే. మా వంశం విద్యావంశం కావడం చేత ఆ గౌరవం మా ప్రాంతంలో మా వంశస్థులకు (కవిత్వం చేతకాని వాళ్ళకు కూడా) వుండేది. యిటీవల కోమట్లు తెలుసుకొని యివ్వడం మానేశారు. పిఠాపుర ప్రాంతం గొల్లప్రోలుగ్రామంలో కోర్టుదాఁకా వెళ్ళింది యీ విషయం. దానిలో కోమట్లే గెల్చుకుంటారు. పిండిప్రోలు కవిగారు పెళ్ళి అయిన సంవత్సరంలోగా యెప్పుడేనా పెళ్ళి వసూలుచేసే వారంట! సభలలో మీరు రాదేమి గనక యిచ్చేదిలేదని వొక కోమటి నిర్భయంగా శతాయించి చెప్పేసేటప్పటికి మన కవిగారు — పిండీ ప్రోలూ లేకుండా నీయింట్లో పెండ్లేలా జరిగింది? దాగా ఆలోచించుకో జాగ్రత్త-అని కళ్ళెఱ్ఱఁజేసేటప్పటికి ఆ వర్తకుఁడు భయపడి కాలదోషశంత వదలకొని పెండ్లిమామూలు యిచ్చి పంపించినట్టు చెప్పఁగా విన్నాను.

యీయన మాటలు అన్నీ యీలాగేవుంటాయి. యీయనపుట్టుక తోనే ద్వ్యర్థికవి.

(1) కుక్కముండా గస్తుతుక్కుంటాను, బండముండా రాయియ్యవే.

(2) కమ్మకుమ్మొచ్చి పట్టుకుంది.

(3) మాదిగపల్లి శివరావెక్కడున్నాఁడు నాయనా!

యీవాక్యాలన్నీ యీయనవే. సమస్య—

‘శునకము కృష్ణమూర్తియే యెన్నంగన్.’

అని శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారికి తగిలివచ్చేటట్టు వొకసమస్య యిచ్చే టప్పటికి కృష్ణమూర్తిగారికి కోపంవచ్చి—

“క. దాశరథీశబ్దమ్మును
ద్వాశరధిపరమ్ముఁ జేయుద్వ్యర్థికిదు

ర్థీశ_క్తి బిడాలమునకు
నీశునకము కృష్ణమూ_ర్తియే యెన్నంగన్"

అనిపూ_ర్తిచేశారట! అసలు నల్లటికుక్కనుజూచి యీసమస్యను యిచ్చాండట! తరువాత ఈశునకము (బాణము) కృష్ణమూ_ర్తి శ్రీమహా విష్ణువు (త్రిపుర విజయంలో నన్నమాట.) ఆయన జీవితమంతా యీలాటి ప్రసంగాలతోటే వుంటుంది. రామలింగం తరువాత యీయన రెండో రామలింగమని యీ చరిత్రను బట్టి చెప్పుకుంటారు.

విస్సన్నచెప్పింది వేదంఅనే లోకో_క్తి యే మహావిద్వాంసుణ్ణి పురస్కరించుకొని పుట్టిందో అట్టి యింద్రగంటి విశ్వపతి శాస్త్రుల్లుగారినికూడా లక్ష్యపెట్టని యు_క్తిశాలి యీ లక్ష్మణకవి.

మామా! వి దీ_స్తే శ్వపతివి (కుక్కవు) శ్వాదీ_స్తే విపతివి (వీనాం పక్షిణాం పతిః) అన్నాడట యేదో సందర్భంలో;

యీలా వ్రాస్తూవుంటే పెరుగుతూనే వుంటుంది. ప్రధానాంశం లక్ష్మణకవిగారు నాగవల్లి పళ్యాలకు వెళ్ళేవాండవడంచేత భిక్షాటకులలోకి వస్తాండనే వారిమాట పాటించతగ్గది కాదనియ్యేవే. ఆ పళ్యాలు కూడా క్వేటురెంటు భూములవంటివిగాని యీయవారంబాపతు కావు. కాని అవి పోనుపోను నీచస్థితిలోకి వచ్చాయి.

క. "నాంకబలి పళ్ళెరమ్మల
నాంకట జీవించు కుకవు లరుగుదురె"

అని మే మనడానికి క్కారణం మా రోజులనాంటికి వాట్ల గౌరవం తగ్గిపోవడమే. కృష్ణమూ_ర్తిగారి జీవిత కాలంలో ఆయనకున్నంత గౌరవం యేకవికీ లేకపోవడంచేత ఆయన పెద్దగా భూవసతి సంపాదించి పిల్ల జమీందారుగా ప్రకాశించారు. జీవిత కాలంలో ఆయన గొప్పవాండు. జీవితాంతం ఈయన (లక్ష్మణ కవి) గొప్పవారు. క్రియలో మాట — యీ వుభయులలోనూ యెవరిప్రస_క్తి వచ్చినా రెండోవారి ప్రస_క్తి రావడం తప్పదు. ఆయన మహా విద్వత్కవి అయినా ఆమాఁను నిర్వేకవిత్వం

యేదీ కనపడకపోవడంచేత "పిళ్ళః కవి రహం విద్వాన్" అన్నట్టు వ్యవహరించవలసి వుంటుంది. లక్ష్మణకవి విద్వత్కవి కాకపోయినా రచన విద్వత్కవి సమ్మతమే. కనక నేఁటి కేవల కవుల పంక్తిలో చేర్చకూడదు. యితని భిక్షాటనం "పట్టుకోకెట్టమని పెళ్ళికూతురివారంటారు, పట్టుకో కెట్టమని మే మంటాం, యీ తగాయిదా తీరితేగాని పెళ్ళి స్థిరపడేటట్టు లేదు." అనే వైఖరిలో వుంటుంది. యీ మాట వినీ వినడఁతోడనే పట్టుచీర కూడా తెప్పించి యిచ్చి పెండ్లికి పంపించారఁట. అప్పటి పిఠాపురం జమీందారు నీలాద్రి రాయణింగారు మా ముత్తాత "రావు వేంకట నీలాద్రి రాయ నృపతి, చేత సత్కృతి చెందు విఖ్యాతయశుఁడ" అని వ్రాశాఁడు మా ముత్తాతగారికన్న కొంచెం లక్ష్మణకవిగారు చిన్నలయితే వారిద్దరూ కలుసు కొన్నట్లు కొందరు చెప్పగా విన్నాను. అంతేకాదు.

శ్లో. "కచభారాత్కుచ భారః కుచభారాద్భీతిమేతి కచభారః
కచకుచభారాజ్జఘనం కోఽయంచంద్రాననే; చమత్కారః"

అనే శ్లోకంలో కొంతవివాద పడ్డట్టున్నూ విన్నాను. లక్ష్మణకవిగారు గౌరవభంగంలేకుండా రాజులవల్లను సంపన్నగృహస్థుల వల్లనూ జీవిత యాత్ర గడుపుకొన్న మనస్వి. మాముత్తాత జమీందారు స్వయంగా రన దగ్గిఱకువచ్చి కోరుకోవలసినది అని ప్రార్థించినా కోరుకోని యశస్వి. వీరిపదవులన్ని మంత్రిపదవికి చాలా పైమెట్టులోనే వుంటాయి. భీష్మ్రం దేమన్నాడు ?

"అర్థస్య పురుషోదాసః" అనలేదా ? మనువేమన్నాడు; "నశ్వవృత్త్యాకదాచన"

యెంతపెద్ద ఐశ్వర్యాన్ని అనుభవించే వారైనా, "శాకం పచతి స్వే గృహే" తెగలోవుండే నిస్పృహులకు (నిస్పృహస్య తృణంజగత్) దాసోహంఅనడానిక్కారణం అందరికీ గోచరమే.

మాగావు శరభకవిగారిపేరు వినడమేకాని పెద్దాపురపు రాజుగారు సదరు కవిగారిని యెప్పుడూసందర్శింపని కారణంచేత రాజుగారు స్వయంగా

ముమ్మిడివరం దాపునవున్న మాగాంగాత్రిమానికి వెళ్ళేటప్పటికి పుట్టగోచీ పెట్టుకొనిదొడ్లో అరఁటితోఁటలో యేవోపాదులకు గొప్పుతవ్వుతూ (రాజరు దెంచునప్పటి కరంటులతోఁటకుగొప్పు) శరభకవిగారు కనపడేటప్పటికి రాజాగారు కవి వినేటట్టు "ఇతఁడేనా శరభకవి" అనేటప్పటికి కవికి మనసు నొచ్చి అరవై పద్యాలు యీకిర్ంది శైలితో ఆశువులోచెప్పి రాజుగారిని నిర్ఘాంతపోయేటట్టుచేసేట్ట. అందులోవొకపద్యం మాత్రం నాకిప్పుడు కొంచెం తరువాయిగా జ్ఞావకంవుంది. శైలికి వుదాహరిస్తాను.

"మ. ఇతఁడా రంగదభంగసంగరచమూ హేతిచ్ఛటాపావకో
ద్యత కీలాశలభాయమానరిపురాడ్ధారా శ్రుధారా నవీ
నతరంగిణ్యబలాసమా (కొంతమఱిచాను) ... .
.... వత్సవయి తిమ్మక్ష్మావిభుండీతఁడా?"

యెందు కీలా చెప్పవలసి వచ్చిందో స్పష్టంగా తెలుస్తూనే అయినా కొంచెం వివరిస్తాను. తనకు నేను నౌకరునుగాను. ఇండిపెండెంటు తరగతిలో వాణ్ణి. యెప్పుడూతన దర్శనానికి వెళ్ళలేదు. కనక నన్ను చూడడానికి రావడం బాగానేవుంది. కాని, ఈయనా? అని అనక, నిస్సాకారంగా నన్ను ఇతఁడా? అని అంటాఁడా? సరే! ఆయన నన్ను వొక్కసారి—ఇతఁడా అన్నాఁడు కనక ఆయన్ని నేను 60 సార్లు "యితఁడా?" అంటే సరిపోతుంది అని శరభకవిగారు ఆ విధంగా తన సామర్ధ్యాన్ని ప్రకటించారని చెప్పుకుంటారు. ఆ యీ ధార చూస్తే శంకరకవిగారి హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానంలో వున్న—

"మ. అకటా! చేరెఁడునేలకున్ దగఁడె? సప్తాంభోధివేష్టిభవ,
త్సకలద్వీపకలాప భూపమకుటాంచ త్పద్మరాగోజ్జ్వల
త్ప్రకటానర్గళ నిర్గళత్సుభగ శుంభత్పాదుఁడైనట్టి రా
జకుమారుండని యేడ్చెఁ గన్నుఁగవనశ్రుల్ కాల్వలై పాఱఁగన్."

అనే పద్యానికికూడా మించినశైలితో వొకటిగాదు రెండుగాదు 60 పద్యాలు నిల్చున్న పాళాన్ని నిల్చున్నట్లుగానే ఆశువులో రచించిన

శరభకవికి యెంతటి విద్వత్తువుందో యెవరునిర్ణయిస్తారు? అట్టిశరభ కవికి తగినప్రసక్తి యేదీ తటస్థంకాక యేదీ రచించినట్లు కనపడను. లేదా, రచించినప్పటికీ, ఆ రచన కాలగర్భంలో లీనమైపోయిందో! మనకు కావలసింది ఆ యీ మాదిరి కవులు రాజులను అవసరాన్నిబట్టి యాచించినప్పటికీ భిక్షుకులుగా పరిగణింపఁ బడరనియ్యేవే. తగిన పాత్రం దొరకని రాజులు తరించడానికి వీరే ఆధారభూతులుగా వున్నట్లు కనపడుతుంది. ధర్మాత్ములుగా వుండే మహారాజులు అయి పుట్టినవాళ్ళు రాళ్ళు గడగడానికి సమ్మతించక వేదాధ్యయనపరులకూ శాస్త్రజ్ఞులకూ మహాకవులకూ అగ్రహారాదులు సమర్పించినట్లు కనపడుతుంది. కొన్నితరాలనుండి ప్రతిగ్రహదోషం యెఱుఁగనివారిని—అప్రతిగ్రహీతలుగా వాడతారు. అలాటివారిని జమీందారులు కొందఱు మోమోటపెట్టి భూమినగైరాలు స్వీకరింపచేసిన యితిహాసా లెన్నో ఉన్నాయి. పెద్దాపురపు రాజుగారు చాలామందికి ఆవిధంగా యిచ్చినవే. అయితే ఆరోజులలో పదిరూపాయిలు యివ్వడం కంటె పదికుంచాలో పదియెకరాలో యివ్వడమే తేలికగా వుండేదని చెప్పే మాట కూడా కొట్టేయ తగ్గదిరాదు. సామాన్యులకంవఱకే అన్వయించే మాట కాదు గాని కాస్త నామరూపాలుగల కవులెవ్వరుగాని—భిక్షుకులు కారనే చెప్పవలసివుంటుంది. అగ్రహారాలు వుండిన్నీ అవితిన్నగా ఫలించక పోవడంచేత యాచనకు గురికావలసివచ్చిన కవులు కొందఱు వున్నట్లు కనపడుతుంది.

"చ. గరిసెలబ్రాఁతె కాని యొకగంటెఁడెఱుంగను మన్నెదేశముల్
దిరిగి సమస్త వస్తువులు దెచ్చిభుజింతును సార్వకాలముల్
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి సూరకవీంద్రుని కేలగల్గెఁగం
చరయును, రేగ మేకమెడచన్నుల పోలిక రెండు గ్రామముల్॥"

ఆయీపద్యం తరగా రామకవిగారికి సమకాలికుఁడు అడిదం సూరకవిగారిది. దీనిలోవున్న-కంచర-రేగ ఈరెండుపల్లెలున్నూ సూరకవి గారి సర్వదుంబాల అగ్రహారాలు. వీట్లపంటకు సంబంధించిన చెటువులు చుట్టరికంగలవే "కదలుమిట మాని దివ్యగంగాభవాని" అనేమకుటం గల

నీసాలు. ఆచెరువు నీటిముంపువల్ల తన అగ్రహారానికి చిక్కువచ్చి చెరువు నీరు కొంత తగ్గించే వుపాయం చేయవలసిందని సూరకవిగారు కోరితే జమీందారులు తమ రయితులకు దానివల్ల నష్టం తగులుతుందని అంగీకరించారు కారనిన్నీ, ఆపిమ్మట పైని వుదహరించిన మకుటంతో కొన్ని పద్యాలు చెప్పి ఆ వుపద్రవాన్ని తొలగించు కున్నారనిన్నీ, చెప్పుకోవడం పలువురు యెఱిగినదే. ఆపద్యాలు జ్ఞాపకంలేక వుదహరించలేదు. గతమైన కవులు వృత్తాంతాలు పరిశీలిస్తే కవులు భిక్షాటకులుగానూ కనపడతారు, భాగ్యవంతులుగానూ కనపడతారు.

"సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్" అనివుండడంచేత ధనదరిద్ర్యాదుల మూలకంగా కాకున్నా కవిత్వంచేతనే కవులు భాగ్యవంతులు అనిసరిపెట్టుకుంటే సరిపోతుంది. లోకంలో ధనార్జనకు యేర్పడ్డవృత్తులు నాల్గేకనపడుతాయి—

శ్లో. "వాణిజ్యే వర్తతేలక్ష్మీ స్తదర్ధం కృషికర్మణి,
తదర్ధం రాజసేవాయాం భిక్షాయాం నైవ నైవహి."

లోకంలోవున్న వృత్తులలో కవులుచేసేవృత్తి నాలుగోదిగానే కనపడుతుంది. కొందఱుకవులు రెండోవృత్తిని అవలంబించిన వారున్నారు. కాని వారు దానిలో ధనవంతులు కాలేదు.

(1) "తదఖిలం త్యక్త్వాశ్రిత స్త్వామహం" అన్నాఁడు వ్యావసాయకుఁడుగా మాఱిన కుట్టికవి దున్నపోతు ప్రభువునుగూర్చి అతఁడే—

"శిష్టం మే త్వలమల్లకం" అనిన్నీ అన్నాఁడు తుట్టతుదకు. అలమల్లకంఅంటే, కౌపీనం. శ్రీనాథుఁడేమో:—

"బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేలి మోసపోతి, నెట్లుచెల్లింతుఁడంకములేడునూర్లు"
అంటూ విచారించాఁడు. పోతరాజుగారేదో విధంగా
"పంచమేఽహని షష్ఠేవా శాకం పచతి స్వేగృహే"

అనేశ్లోకార్థానికి లక్ష్యభూతులై కాలక్షేపం చేశారు. బాగాపరిశీలిస్తే కవులవృత్తి కాళిదాసుగారు నిర్ణయించిన భిక్షాటనంగానే తేలుతుంది. యేకొం

దలు కవులకో రాజులు అగ్రహారాలు యిచ్చి సన్మానిస్తూ వుండటంకలదు గాని అదికొ్వాచిత్కం. యెవరోపెద్దన్నగారివంటివారు "కోకట గ్రామాద్య నేకాగ్రహారాలను" సంపాదించినవారున్నా, అందఱూ (నఖలు సర్వేఽపి వత్సరాజః) తాదృశులు కారు. యీవిషయంలో కవులకూ గాయకులకూ యెంతోతేడా వుండదు. కవులకంటె గాయకులే అదృష్టవంతులని ఎవరో కవి చెప్పిన శ్లోకంవల్ల గోచరిస్తుంది. దాన్ని కొంచెం వుదాహరిస్తాను.

శ్లో. "నవటా నవిటా నగాయకాః
నచ సభ్యేతర వాదచుంచవః
నృప మీక్షితు మత్ర కేవయం
స్తన భారానమితా నయోషితః"

యీ అర్థాన్నే బోధిస్తుంది వొక పద్యం.

మ. "కవితల్ నేర్చిన(బాటపాడిన వృథా కష్టంబు లోకమ్ములో(
బువు(బోడుల్ కడుభాగ్యశాలిను ఽహో! పుం స్త్వంబు ....
చవిపుట్టన్ సొగ సిచ్చి యించుక .... బెట్టి పుట్టింప నే
యవనీశాళి సమస్త మిచ్చును గదా; హా! పాపపున్ దైవమా!"

కుట్టికవి మహిషశతకాన్నిబట్టి చూచినా మహా కవులలో సూటికి 99 మంది దారిద్ర్య దోషానికి గురి కావలసి వచ్చినట్టే కనపడుతుంది.

(1) శ్లో. "ఆర్య శ్రీధర మంబుదీక్షిత మిమౌ దృష్ట్వా మహాపండితౌ,
......................సకలం త్వం మే కులాయప్రభో"

(2) శ్లో. "ఖ్యాతః కుట్టికవిస్తు దుర్ధనిగృహ ద్వారేషు విద్రాయతే"

(3) శ్లో. "తేషాం వక్త్రవిలోక నాత్తపవరం .... కోశేక్షణమ్"

ఇత్యాది శ్లోకాలు పరిశీలిస్తే లోకోత్తరులైన కవులందఱూ ధనికుల నాశ్రయింపవలసినట్లే కనపడుతుంది. కవులకన్న గాయకులకు యింకో చిక్కు, కవియెక్కడికో కట్టుగుడ్డలతో—'లేడికి లేచిందే ప్రయాణం' అన్న విధంగా వెళ్ళి యే దాతనో—

సీ. "బళిబళీ! మీతాత బళ్ళెమ్ము చేఁబూని పుల్లాకు తూటుగా బొడిచినాఁడు"

అంటూ స్తోత్రం చేసి దుడ్డో దుగ్గాణో తెచ్చుకుంటాఁడు. పాపం, గాయకునికి అట్టి వీలులేదు.

(1) "అగస్త్యుఁ డొకయెత్తూ, కమండలం వొకయెత్తూ, (2) సెట్టి సేరూ లింగం సవాసేరూ" అన్నమాదిరి, తంబూరాగాని, వీణగాని, ఫిడేలుగాని మోసుకుపోవాలి. యెక్కడి కక్కడ మద్దెలగాఁడు కుదరాలి. కుదిరితే మాత్రం. వాఁడికీవీఁడికీ జత కుదరాలి. యిదంతా కుదిరి పాటకచేరీ జరిగితే—

"ఈ సభలో నింతకు లాభ మేమొ యనుచున్ సందేహం". అందుచేతనే అనుకుంటాను గాయకులు వారివారి సంతతికి యే యింగ్లీషు ముక్కలో చెప్పిస్తారుగాని గానంలో ప్రవేశపెట్టడం సకృత్తుగాకనపడుతుంది. యే హరి నాగభూషణం వంటిఛాందసగాయకులో తప్ప తమ తమ సంతానాన్ని గానంలో ప్రవేశపెట్టడమే లేదు—నాగభూషణంగారేనా నామాదిరిని కొడుకులకు—ఏ. బీ. సీ. డీలు కూడా రాకుండే పద్ధతిలో వుంచలేమ. కొంచెం రాజకీయ విద్యలోనూ పరిచితి వుందనిపించినట్లై. నాగభూషణంవంటి గాయకులు యీ కాలంలో అరుదనే చెప్పాలి. ఏమంటే ఇంగ్లీషులో బీ. యే. ఫస్టుగ్రేడు ప్లీడరూ, అసలు బి. యల్. ప్యాసయి అడ్వొకేటు అనిపించుకో తగ్గవాఁడే,కాని దానికి అంతకుముందు గర్భంలో పడ్డ రోజుల్లోనే అవలంబించిన సంగీతం బాధించి, అంటే (అంతాయింతా కాదు. 'సంగీతముచేత బేరసారము లుడిగెన్' అన్నమాదిరి నన్నమాట.) ఫస్టుగ్రేడు ప్లీడరు కావలసి వచ్చింది. అంతవరకూ సంగీతానికీ యింగ్లీషుకీ సమంగానే తన కాలాన్ని వినియోగపఱచేవాఁడు. కాని ఆ చెన్నపట్నంలో యెవరో—అయ్యరుగారి ఫిడేలుబాణీ విని ఆమాదిరివి వాయించాలని దీక్ష కలిగి యింగ్లీషు చెట్టెక్కించడంచేత — రాజకీయ విద్యలో మార్కులు లోపించాయి. బీ. యల్. కాలేకపోయి పిదప ఫస్టుగ్రేడుగా మారేఁడు.

యీలాటివారు నామిత్రవర్గంలో యింకొకరున్నారు. వారు పూర్వాశ్రమంలో కే. టీ. రామారావుగారు - వీరు యమ్. యే. డిగ్రీపొంది కాలేజీలో లెక్చరరుగా రు 100-0-0 ల జీతంలో వు - డిన్నీ, బి. యల్. పరీక్షకు చదివే నిమిత్తం చెన్నపురి వెళ్ళి అక్కడ ప్రస్థానత్రియం చదవడాని కారంభించి తుదకు తత్ఫలితం అనుకూలించి "పరమహంసలు"గా పరిణమించి ధన్యులైనారు. నాగభూషణంగారు యిటీవల-ప్రస్థానత్రియ శాంతిచేశారు. చాలా నిష్ఠాగరిష్ఠులు, సంస్కృతంలో మంచి పాండిత్యం, ఉభయ భాషలలో కవిత్వం వొకటేమిటి? మన ప్రాంతలో యిన్ని విద్యలు వచ్చి యింత సదాచార సంపత్తి కలిగిన శిష్టులింకొకరు లేరేమో (ఛాందసత్వం సరేసరి) అనిపిస్తుంది. గానంలో చెన్నపట్నం వెళ్ళకముందే నా ముందర తుంబురు నారదులు పనికిరారనే అభినివేశం వుండేది. (ఆయీ విషయం యితరత్రభంగ్యంతరంగా వ్రాసినట్టే జ్ఞాపకం)గాని నేనూ, కే. టీ. రామారావుగారూ, యింకా కొంచెటూ యీలినికి ప్రతిపక్ష గాయకులను అధిమానించే తెగ. 'యెడ్డెమంటే? తెడ్డెం'గా వాదిస్తూ వుండేవాళ్ళం. ధనకోటి, నాగరత్నం, భవాని మొదలైన సుప్రసిద్ధ గాయనీమణుల సంగీత సభలు జరిగినపుడు శ్రీయుతులు సుసర్ల దక్షిణామూర్తి శాస్త్రిలవారికీ గణకపర్తి కోటయ్య దేవరగారికీ ఫ్రీ టిక్కెట్లు పంపించడం సరేసరి కాని, వారితోపాటు నాకూ శ్రీ కే. టీ. రామారావుగారికీ కూడా వచ్చేవని జ్ఞాపకం.

నాగభూషణంగారు అప్పటికి సుమారు యిరవైయేళ్ళ వయస్సులో వుండేవారు. బహుశః, బి. యే. క్లాసు విద్యార్థిదశలో వుంటారని తోస్తుంది. యీయనకు—ఫ్రీ టిక్కెట్టు పంపేవారు రారు. పోనీ అని గుట్టుగా వూరుకో వచ్చునా? అలా వూరుకోక అస్మదాదులతో కొంత సంఘర్షించడం వుండేది. దాన్ని గురించి వ్రాయవలసి వస్తే చాలా పెరుగుతుంది. నేనూ రామారావుగారూ యీ నాగభూషణంగారిని చాలా తేలికగా చూచేవాళ్ళం అనేది భూతార్థం. యిటీవల నాగభూషణంగారు విశిష్టత్వాన్ని గానంలో సంపాదించాక కూడా దానిలో రహస్యాలు మాకేం తెలుస్తాయి—

ఉ. "చేరువవాడపల్లి నరసిమ్ముఁడితీరత మోయి బోగమ
మ్మోరులయాట సుస్తివరిముంగల దేముఁ డదెంత యిద్దెలో
తీరువయాసగంటి నొకతిత్తిని గుక్కెడఁకూఁదువాని కా
లూరక మొక్క బుద్దగు నహో! యను మూర్ఖుఁడు చంద్రశేఖరా!"

అన్నట్లుంటుంది మాబోట్ల రసజ్ఞత్వం. ఆయన కొంతసేపు గాన కచేరీ చేసి నాదబ్రహ్మముగా మారిపోయి పీఁటవగ్గిఅమాత్రం కమాను ఏకొంచెమో నడిపీ నడపనట్లు నడుపుతూ వుండే వైఖరి నూత్నదంపతులు క్రీడాగృహంలో సల్లపిస్తూన్నట్లు—అనఁగా?

శ్లో॥ "కిమపి కిమపి మందమంద మాసత్తియోగా
దవిరళిత కపోలం జల్పతోః" (భవభూతి)

అన్నట్లుగా వుండిన్నీ యావత్తు సభకూ వినపడుతుంది. ఆ వినికికి కారణం సభవారు నిస్తరంగసముద్రులుగా మాఉడమైనా కావచ్చును. ఆలా మాఉడాని క్కారణం యేమిటంటే, వేఁతే చెప్పనక్కఱలేదు. ఆ సమయంలో యేమాత్రం యెడమచేతి వ్రేలు ప్రమాదానికి గుఱి అయినా—గోవిందా! అని గాయకుఁడు పాతాళ గర్తంలో కూలవలసిందే. ఆ జ్ఞానమంతా యెడమ చేతిదే, పాపం! భగవంతుఁడు ఆ చేతియందే తన తేజాన్ని లోపింపఁ జేశాఁడు. ఆ యీ తన పోకడ కొడుకుల కలవాటు పడకపూర్వమే యీ అప కారం జరిగింది. ఆ అపురూపపు పోకడ (దక్షిణదేశంలో కాదు) మన తెలుఁగుదేశంలో పోయేవారున్నారో లేదో? ఉంటారే అనుకుందాం, యిది గానంగాని కవిత్వం కాదు. మర్మం విడిచి కొడుక్కు కూడా గాయకులు చెప్పరని కింవదంతి. అట్టిస్థితిలో యెవరు చెపుతారు-

శ్లో. "యాతే దివం పితరి తద్వచసైవ సార్ధం
విచ్ఛేదమాప భువి యస్తుకథా ప్రబంధః"

అన్నాఁడు బాణమహాకవికొడుకు ఉత్తరకాదంబరిలో—అక్కడ బాణుఁడు స్వర్గానికి వెళ్ళడంచేత ఆదుర్యోగం పట్టింది. ప్రస్తుతం, నాగ భూషణంగారు సజీవులై దీర్ఘాయుష్మంతులై కొంత ఆరోగ్యంలో (ఫిడేలుకు

మాత్రం పనికిరానిస్థితి) వుండఁగానే దుర్యోగం పట్టింది. యిప్పుడెవరేనా నాగభూషణంగారిని నీకు సంగీతంలో యేమీ రాదని అన్నా వూరుకోవలసిందే. శ్రీరాముఁ డేమన్నాఁడు పరశురాముణ్ణి—

"పటచ్చరీభూతా ఖల్వియం కీర్తిపతాకా, నన్విదానీమేవ ద్రష్టవ్యమ్"

రామునివంటి నిషధయోగ్యుఁడే ఆవిధంగా ప్రశ్నించినపుడు యితరులు ప్రశ్నించరనుకోవడానికి వీలుంటుందా ? మనదేశానికి పేరుతెచ్చిన శ్రీనారాయణదాసుగారు, నాయుఁడుగారు లోనైనవారిలో—నాగభూషణంగారొకరు. సంగీతానికి వుపయోగించకపోయినా యితర గాయకులలో (నారాయణదాసుగారికి వినా) పలువురికిలేని ప్రజ్ఞలు నాగభూషణంగారికి వున్నాయి-

'ఇదం బ్రాహ్మ్య మిదం క్షాత్రం' అనే శ్లోకానికి నాగభూషణంగారు ప్రథమోదాహరణం కావడంలో అత్యుక్తి వుండదు గాని ఆ యితర విద్యలే యీయన్ని అస్మదాదుల తరగతిలోకి ఆకర్షించి — భిక్షుకులా ? అనే శీర్షిక కింద వుదాహరించి కొంత వర్ణించడానికి అవకాశం కలిగించినవి. యీయన, కవి, ప్లీడరు, సాహితీవేత్త, వేదాంతి, ఛాందసుఁడు. ఆ యీ లక్షణాలలో ప్లీడరీ తప్ప తక్కిన చిహ్నాలు అస్మదాదుల తరగతిలోకే ఆకర్షిస్తాయి ఆకర్షిస్తే ఆకర్షించనివ్వండి, నాకు ఆ యీ తరగతియందే యెక్కువ ప్రేమ. అందుకే

మ. "పరమాదృష్టము పెట్టి పుట్టినటులేభావించి గర్వింతు, దు
స్తరమీ హూణశకమ్మునం దితరభాషన్ బొట్టకై నేర్వకే
సురభాషన్ బఠియించి యక్కతన సంస్తుత్యుండనై మించితిన్
సిరియున్ సంపద కూడ నీ కరుణచేఁ జేకొంటిఁ గామేశ్వరీ."

యేదో యీ విధంగా వున్నదానితో సంతృప్తి పడాలిగాని గొంతెమ్మ కోరికలు కోరడం మొదలిడితే "మనోరథానా మతటాః ప్రవాహాః". భర్తృహరి యేమన్నాఁడు ? "మనసిచ పరితృప్తే కోఽర్థవాన్ కోదరిద్రః" అనలేదా ? యీ మనస్సుకు తృప్తంటూ వుందా, తృష్ణకు అంతమంటూ వున్నట్టు తోఁచదు. "తృష్ణా నజీర్ణా, వయమేవ జీర్ణాః"

కవులూ గాయకులూ ఐశ్వర్యానికి వొక విధమైన నోమే నోఁచినా చిల్లరదుకాణం పెట్టడానికి సంశయించకపోతే గాయకులకు పట్నవాసాలు కొంచెం జీవనాన్ని (శిక్షల ద్వారా) కలిగిస్తాయి. యిప్పుడు పెండ్లికూఁతురుకు కావలసిన క్వాలిఫికేషనులో సంగీతం వొకటి. నిన్న మొన్నటిదాఁకా సంగీతం వుంటే సరిపోయేది. ఇటీవల మఱొకటి చేర్చారు. యింగ్లీషు స్కూలు ఫైనలు దాఁకానేనా వుండాలి. పూర్వం యెవరో కవి "కన్యాపితృత్వం ఖలు నామ కష్టం" అని తన మనోదుఃఖాన్ని వెలువరించాఁడు. అప్పటికింకా యీ చిక్కులు గోచరించనేలేదు. అయితే కొంచెం దూరాలోచన చేసి చూస్తే ఆయీ క్వాలిఫికేషన్సు కల కన్యలకు వివాహంచేసే భారం తల్లిదండ్రుల మీఁద వుందనుకోవచ్చును.

"అచ్ఛిన్నం పరేణ సంయోజ్యం" అన్నట్టు స్కూలులో వుండఁగానే యెవరో స్వయంవరంగా పరిగ్రహించడం తటస్థించే యెడల తండ్రి వరాన్వేషణానికని, హైస్కూళ్ళూ కాలేజీలూ పరిశీలించడానికి ఆయాతరగతుల టీచర్లనీ లెక్చెరర్లనీ ఆశ్రయించడం బాధ నూటికి 99 పాళ్ళు తప్పిపోతుందని సంతోషించవచ్చు ననుకుంటాను. అప్పుడల్లా వివాహంచేస్తే సరిపోతుంది. కుల గోత్రాదులు పెట్టుకో నక్కఱలేదు. ఆ యీ పద్ధతి అమల్లోకే వస్తే గేస్తులు కణ్వమహర్షులుగా పరిణమిస్తారు. 'యిది మన భారతదేశాచారమేకాని ఖండాంతరాచారం కాదనడానికి శకుంతలాసతియే చాలును. శారదాబిల్లు వచ్చి అయిదురోజుల పెళ్ళిని వొకరోజులోకి తెచ్చింది గాని ఆ వొకరోజేనా యేవో మంత్రాలు తంత్రాలూ మంగళ 'వాద్యాలూ చుట్టాలూ పక్కాలూ భోజనాలూ పిండివంటలూ యింకాతప్పడంలేదు. యీ పిమ్మట లోఁగడ వుదాహరించిన క్వాలిఫికేషన్సు పద్ధతి అమల్లోకి వస్తే "కరగ్రహః ప్రథమమభియోగః" అన్న గోవర్ధనాచార్యుల సప్తశతిశ్లోకమే పురోహిత స్థానాన్ని అలంకరిస్తుంది.

మన నాగరికత "ప్రతిక్షణ విజృంభణాదుభయ బాహుకూలం కషస్తనత్రుటిత కంచుకం నమత యౌవనం యోషితామ్" అన్నరీతిని విజృం

భించడం చాలా అభినందనీయం. యీ సందర్భమేనా నిర్బంధ కట్నా లను వారిస్తే బాగుండును. కొన్ని శాఖలలో విద్యనిబట్టి ధనాన్నిబట్టి భూమినిబట్టి గౌరవాన్నిబట్టి కట్నాల తారతమ్యం వుంటుంది. కొన్ని శాఖలలో విద్యాదులేమీ ఆవశ్యకంలేదు. పెండ్లి కొమారుఁడు, అనే డు ప్రత్యయానికే అట్లీస్టు నాలుగువేలు పయిగా చెల్లించాలి. ఆయీ మహా ఘోరం యిరవయ్యో శతాబ్దారంభాన్నుంచి మొలకెత్తింది. యిప్పుడుబాగా పెరిఁగిపోయింది. యీ కట్నం అవగడఁలో అడగనట్లు అభినయించే వారు కొందఱు. మచ్చు చూపుతాను, ఒక వియ్యాలవారంటారు కదా? "అయ్యా! మాకు యేమీ కట్నంతో అవసరంలేదు. ఉభయఖర్చులు పెట్టి పెండ్లి సలక్షణంగా చేసి పంపండి. అల్లుఁడు కట్నం కోరలేదు గనుక పెండ్లి కూఁతురుకు నగలు పెట్టఁడు. మీరే మీ పిల్లకు నగలు పెట్టుకోండి." యిది వొక మాదిరి. యిది కవుల భిక్షాటనానికంటే కూడా పైతర గతిలోకి దేఁకుతుంది. యేదో వ్రాస్తూ దేనిలోకో వచ్చాం. అసలేమో వ్యాసం కవుల భిక్షాటనాన్ని గుఱించి ఆరంభం. ముగించే సమయానికి గాయకులు వచ్చి కలిశారు. అంతలో నేఁటి పెండ్లి కట్నాలు వచ్చి కలిశాయి. మంగళాంతంగా వ్యాసం ముగించడం శ్రేయః ప్రదమే కదా! కవులు భిక్షాటకులు కారని సమర్థించడానికి కలం చేతఁబట్టినా తుదకు అభీష్టార్థసిద్ధి కాలేదనుకుంటాను. భిక్షాటకులు కాకపోతే రసప్లు లోకానికి మంచి కవిత్వం వుదయించదు. యేమంటారా? ఆ పక్షంలో కవి యిల్లు కదలనే కదలఁడు. అప్పుడు——

(1) "శ్లో. మద్గేహే మశకీవ మూషికవధూర్మూషీవ మార్జాలికా,
మార్జాలీవ శునీ శునీవ గృహిణీ వాచ్యాః కిమన్యే జనాః."

(2) "శ్లో. క్షుత్క్షామాః శిశవః కుటుంబినో, మయి జీవతి నాఽన్యగాః,
తా సా మంత్యా ప్రియతమా, తస్యాశ్శృంగార చేష్టితమ్"

(3) "శ్లో. ఆరనాళగళ దాహశంకయా మన్ముఖాదపగతా సరస్వతీ"

(4) "క. శీతల సలిలస్నానము
భూతలమున శయ్యయొంటిపూట మెతుకులు

న్నాతిఁగల బ్రహ్మచర్యము
నాతరమా? రోజు గడపనారయభూపా!"

(5) "శా. వేధన్ దిట్టఁగరాదుగాని భువిలో విద్వాంసులన్ జేయనే
లాధీచాతురిఁ జేసెఁ జేసిన గులా మాపాటుతోఁ బోకషా
ధ్వాధామల్ రచియింపనేల? అది కృత్యంబైన మూఢాత్ములన్,
ఛీ! ధాత్రీశులఁ జేయనేమిటికయా! శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

(6) "శా. సంతోషించితిఁ జాలుఁజాలు బహురాజ ద్వారసౌఖ్యమ్ములన్
శాంతిన్ జెందితిఁ జాలుఁజాలు రతిరాజ ద్వారసౌఖ్యమ్ములన్
శాంతిన్ జెందెదఁ జూపు బ్రహ్మపదరాజ ద్వారసౌఖ్యంబు ని
శ్చింతస్వాంతుఁడ నౌదు నీ కరుణచే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

(7) "తిండికైతె పదిమంది వసంతి, తండులాలు గృహమందునసంతి
రండనా కొడుకు లెల్ల హసంతి కొండగోగులు గృహేవిలుఠంతి"

కవులు అగర్భశ్రీమంతులుగా వుండే పక్షంలో ఆ యీపూర్వోక్త రీతిని చక్కని కవిత్వం వెలువడ దని ఆలోచించే అనుకుంటాను బ్రహ్మ దేవుఁడు కవులను నొకవిధమైన భిక్షాటక తరగతిలో సృజిస్తాఁడు. బ్రహ్మ దేవుఁడు ఆలోచించి ఆలోచించి కవులనూ గాయకులనూ పూర్వోక్త విధంగా సృష్టించినా ఆ యీ రెండు తెగలలోనూ కొందఱు తమ స్వాతంత్ర్యాన్ని నిల్పుకుంటూనే జీవయాత్ర సాగించినట్లు కనపడుతుంది—

"చ॥ నిరుపహతి స్థలంబు రమణీ ప్రియదూతిక దెచ్చి యిచ్చుక
ప్పురపిడె మాత్మకింపయిన భోజనముయ్యెల మంచ మొప్పుఁద
ప్పురయురసజ్ఞు లూహగలయంగల లేఖకపాఠకోత్తముల్
దొరకినఁగాక యూరకకృతుల్ రచియింపు మటన్న శక్యమే"

ఆ యీ పద్యం రాయలకు యేదో సందర్భంలో పెద్దన్నగారు యిచ్చిన జవాబు. దీనిలో కవి తనకుఁగల స్వేచ్ఛను వెలువరించాఁడు. శ్రీ విజయనగర సంస్థాన గాయక శిరోమణులలో నొకరైన, కే. శే. లు

శ్రీ కలిగొట్ల కామరాజుగారిని గూర్చి చిత్రంగా చెప్పుకుంటారు. పల్లవిలో ఈ మహనీయుఁడు అద్వితీయుఁడని చెప్పఁగా వినడం. ఆ యీ గాయక శిరోమణి తనకు తోఁచినప్పుడేగాని ప్రభువు కోరినా పాడే ఆచారం లేదని వినికిడి. శ్రీ పరవస్తు రంగాచార్లయ్యావార్లంగారు, తమ యేర్పాటు ప్రకార మైతేనేగాని విజయనగర సంస్థానంవారి ఆస్థానానికి వెళ్ళడానికి వొప్పు కొనేలేదు—ఆ యేర్పాట్లు. (1) సవారీతో కోటద్వారం వఱకూ వెళ్ళడం. (2) అక్కడ సవారీ దిగి పాదుకలతో సభవఱకూ వెళ్ళడం. (3) అక్కడ పాదుకలు వదలి సభకు వెళ్ళి సభలో చిత్రాసనంమీఁద కూర్చోవడం.

ఆ యీ మూఁడింటిలోనూ మూఁడవదానికి శ్రీ మహారాజావారు చెప్పిన అడ్డంకి యేమిటంటే? స్వామీ! సభలో మీరు చిత్రాసనం మీఁద కూర్చుండడానికి మాకేమీ అభ్యంతరం లేదుకాని ఆ సందర్భం మా పండితుల కవమానకరంగా వుంటుంది గనుక అంగీకారం కాదన్నారనిన్నీ, ఆ పద్ధతిని——మేము రానే రాము అని ఆచార్యులవారు నిరాకరించా రనిన్నీ మాపరమ గురువులు చెప్పఁగా విన్నాను—యెవరోతప్ప మహావిద్వాంసులు గాని మహాకవులుగాని మిథ్యాస్తవాలు చేయరు. ఒక షట్ఛాస్త్రవేత్త మహా పండితునకు, ఒక మహాసంపన్నుఁడు నూటపదహాఱు పెద్దరాములూ నేలు వులూ యిచ్చి సన్మానించాఁడు. ఆ యీ సన్మానం వేఱొక పండితుని ప్రయత్నంమీఁద జరిగింది. ఆ ప్రయత్నించిన పండితుఁడు ఆ గృహస్థుని గూర్చి కొంచెం శ్లాఘించవలసిందని హెచ్చరించే టప్పటికి ఆ మహావిద్వాంసుఁడు శ్లాఘించిన వాక్యం యిక్కడ వుదాహరించేది లేదు — తాత్పర్యం వ్రాస్తాను.

మీ యిల్లు యిల్లులాగ లేదు. అనఁగా, యేదో మహారాజు గృహం లాగ వుందని శ్లాఘించినట్లయింది. కాని దానిలోనుంచి వ్యంగ్యం తీస్తే ఆ గృస్థు యేకులంవాఁడో ఆ కులాన్ని యీసడించి నట్లయింది. అష్టకష్టాలు లోకంలో ప్రసిద్ధం. అందులో మిథ్యాస్తవం చేరలేదు, కాని చేరతగ్గదే. దానిలో యేకొంచెమో గుణంవుంటే "పరగుణపరమాణూన్ పర్వతీకృత్య" అనేది పెంపుచేసి ప్రసంగించవచ్చును గాన కేవలం నిర్గంధ కుసుమాలని

గూర్చి పరిశంసించడం చాలా కష్టం. ఆ యీ బాధ కవుల కప్పుడప్పుడు కలుగుతూ వుంటుంది.

(1) "మాతర్నాతః పరమనుచితంయ త్ఖలానాంపురస్తా దాస్త్రాశంకం జఠరపిఠరీ పూర్తయే నర్తితాని" (లీలాశుకుఁడు)

(2) "అరసికాయ కవిత్వనివేదనం శిరసి మాలిఖ మాలిఖ" చూ

యీ విధంగా పలువురు కవులు తమ పశ్చాత్తాపాన్ని వెలిబుచ్చి వున్నారు. యేమైనా సరే అంతో యింతో కవి భిక్షాటకుఁడుగా వున్నప్పుడే కొంత అందం వుంటుంది. ఆగర్భ శ్రీమత్త కవిత్వానికి సహాయపడదు.

"తిరుగంగవలె దేశదేశాల వెంబడి
పడవలెఁ బడరాని పాటులెల్ల... ....
కవులు కవులన్న మాత్రాన కవులుగారు
విజయనగర మహారాజ విపులతేజ !"

శిష్టా వారి విశిష్టత్వం

ఎట్టిదో నాకు గోచరించినంతలో కొంచెం వ్రాయవలసిన ప్రసక్తి కలిగింది. ఏ మహావ్యక్తిని గూర్చి వ్రాయవలసిన ప్రసక్తి కలిగిందో ఆ వ్యక్తికిన్నీ నాకున్నూ సుమారు ముప్పై మూఁడేండ్ల కాలమునుండి గాఢమయిన పరిచయం వుంది. యీ పరిచయానిక్కారణం నేను బందరు (ప్రస్తుతం కాలేజీగా మాఱిన) హైస్కూలుకు తెలుఁగు పండితుఁడుగా వెళ్ళడమే. వ్రాయఁదలఁచుకొన్న మహావ్యక్తి షడ్దర్శనీ పారగులు శ్రీ శిష్టా వరసింహ శాస్త్రిలుగారు. వ్రాసే వ్యక్తి యేదో మాదిరిని నాలుగు తెలుఁగు ముక్కలూ నాలుగు సంస్కృతపు చెక్కలూ కలగాపులగంచేసి నలుగురి నోళ్ళల్లో ఎలాగో పడి పైకి వచ్చిన నేను. యెవరినేనా మెచ్చవలసి వచ్చినా లేక యీసడించవలసివచ్చినా ఆవలివారిని యే విషయంలో ఆయా

పనులకు గుఱిచేయవలసి వస్తుందో ఆయా విషయాలలో యీవలి వ్యక్తికి ఆవలివారిని మించిన పాండిత్యం వుండడం ఆవశ్యకం. అదిలేని పద్ధతిని మెచ్చిన మెప్పుగాని యీసడించిన యీసడింపుగాని విజ్ఞలోకం ఆదరించదు. ప్రస్తుతం యెవరిని గూర్చి నేను యీ అభినందనం వ్రాయవలసి వచ్చిందో ఆ నరసింహ శాస్త్రుల్లు గారికి షడ్దర్శనాలయందున్నూ మహారాజాస్థానాలలో పరీక్ష యిచ్చి పొందిన సర్టిఫికెట్లు వున్నాయి. నాకు ఆలాటి సర్టిఫికెట్లు లేవు. నా ప్రధాన గురువు బ్రహ్మయ్య శాస్త్రుల్లుగారు మాత్రం షడ్దర్శనీ వేత్త. యీ అంశం పలుచోట్ల మా కవనంలో సూచితమే- "షడ్దర్శనీవేది చర్ల బ్రహ్మయశాస్త్రి గురువరేణ్యుఁడు ధరాభరణ! మాకు" ఇత్యాదులు చూడఁదగు. దీనివల్ల నాకు- "సంధ్యావందనం నమ్మగురువు కిల్లా" అనే దోషం తొలఁగినట్లయింది కాని ఆ మహావ్యక్తిని గూర్చి అభినందించే యోగ్యత కలగనే లేదు. యిట్టి స్థితిలో నేను బందరు శిష్యుల కోరికమీఁద యితీవల షష్టిపూర్తి దరిమిలాను బందరుకు మూడోసారి తలపనితలంపుగా వెళ్ళడం తటస్థించింది. వెళ్ళిన మూఁడోనాఁడే అపారమైన పడిశభారంతో నలగడంవల్ల ఆంధ్రజాతీయ కలాశాలావరణంలో కూప కూర్మంవలె వుండ వలసిన వాణ్ణయినాను. పలువురు ఆప్తులు రావడంలో శ్రీ శాస్త్రులుగారున్నూ దయచేయడం తటస్థించింది. వారు కొత్తగా రచించిన "ఇందిరాపరిణయం" అనే నాటకాన్ని నాకు యిస్తూ వారికి నాయందు వుండే అవ్యాజమైన ప్రేమకు స్ఫోరకంగా వుండే మాటలు వ్రాసిచ్చినారు. ఆ మాటలు నేను "యథావద్వస్తు వర్ణనం" గానే జమకట్టుకొనే యెడల నాకు వుండే అధికారం యే యూనివర్సిటీకి కూడా వుండకపోవలసి వస్తుందని భయపడుతూన్నాను. యింకోటి: ఆలా నేను సంతోషించే పక్షంలో నావంటి అమాయకుఁడంటూ ప్రపంచకంలో లేకపోవలసి వస్తుంది కూడాను. అందుచేత నా శక్తిని గుర్తెఱిఁగినయ్యేవే నేను శాస్త్రుల్లుగారి కవిత్వాన్ని గూర్చి నాల్గు మాటలు వ్రాయవలసి వ్రాస్తున్నాను.

శాస్త్రుల్లుగారు తెలుఁగులోకూడా కొన్నిపొత్తములురచించియున్నారు. కాని ప్రస్తుతం నాకభిప్రాయార్థంగా యిచ్చింది సంస్కృత నాటకం.

దీన్నిగూర్చి సంక్షేపరూపంగా భగవంతుఁడు తోపించిన అభిసందనాన్ని మిక్కిలిగా క్రోడీకరించి వ్రాస్తున్నాను. సంస్కృత పత్రికకే పంపితే యెన్నో రెట్లు వ్రాయవలసిన నాటక మిది యనుట నిర్వివాదము. యీశాస్త్రుల్లుగారు "షడ్దర్శనీపారగు" లనేసందర్భాన్ని లోకంతోపాటు నేనున్నూ విశ్వసించేవాణ్ణే గాని, యేమాత్రమో కవనం అల్లఁగలరనే తప్ప సంస్కృతంలో యింతటి ధారాశుద్ధి గలవారనే విశ్వాసం నాకు యితః పూర్వం లేదు, లేనేలేదు అందుక్కారణం వారిగ్రంథాలు నేను శ్రద్ధగా చదవక పోవడమే. వీరుకవులనే కాదు, మహాకవులని, అందులో ఆధునికుల పుంతలోని వారు కారని, యే మురారి మహాకవి ధారతోనో పోల్చతగ్గధార వీరిదని వీరి యిందిరా పరిణయం నాకుబోధించింది. యిట్టినిరాఘాటమైన ధారతో నిర్దుష్టంగా కవిత్వం చెప్పేవీరికి ప్రపంచకంలో కవులలో స్థానం యెందుకు లేకపోయిందా ! అని సంశయం కలుగుతూవుంది. కాని శాస్త్రజ్ఞులెవరున్నూ కవులనిపించు కోడానికి చాలా అభిజాత్యం పెట్టుకుంటారనిన్నీ నాచిన్నప్పు డెఱుఁగుదును. శాస్త్రం చదువుకున్నవాళ్ళంటే కవిత్వం చెప్పకొనేవాళ్ళకు యెంతోగౌరవం వుండటమున్నూ, కవిత్వం చెప్పేవాళ్ళంటే శాస్త్రజ్ఞులకు యీసడింపున్నూ సర్వసామాన్య విషయాలే కాని నాచిన్ననాఁటికి కొత్తవికావు. అందులో తెలుఁగులో కవిత్వం చెప్పేవాళ్ళంటే సంస్కృతపండితులు బొత్తిగా తోఁటకూరలో పురుగువతుగా చూడడం నేను అనుభవ సిద్ధంగానే యెఱుఁగుదును. యీకారణం చేతనే మాపరమ గురువులు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారికి జంకుతూ జంకుతూ చాటునా మాటునా మేము శాస్త్రాభ్యాసకాలంలో కవిత్వాన్నిసాగించేవాళ్ళం. దానిక్కూడా వారు అంగీకరించేవారు కారన్నమాట. అందుకే మేము శాస్త్రవ్యాసంగానికి అడ్డు తగలని పద్ధతిని కవిత్వం చెప్పకోడానికి అభ్యనుజ్ఞ పుచ్చుకోవలసి వచ్చింది. ఆపద్ధతి కవిత్వమే మా ధాతురత్నాకరరచన. ప్రస్తుతం శిష్టాకవిగారు— కాదు, పండితుడుగారు- నిరాఘాట రచనాధురంధరులై వుండికూడా యేసంస్థానానికిన్నీ కవినని వెళ్ళినట్లు కనపడదు. అప్పయ్య దీక్షితులంత వారిక్కూడా యీతలతిక్క వున్నట్టు— "పిళ్ళః కవిరహం విద్వాన్" అనే

వాక్యంవల్ల స్పష్టపడుతుంది. పూర్వకాలంలో మాట నేను చెప్పలేనుగాని నావిద్యాభ్యాస కాలానికి కవి అనిపించు కోవడంకంటె పండితుఁడనిపించు కోవడమే గౌరవాపాదకమని నేను బాగా యెఱుఁగుదును. గద్వాలాదులలో కవికి పూర్ణసమ్మానం రు 12 లు వార్షికం. శాస్త్రజ్ఞులకు పూర్ణసమ్మానం రు 18లు వార్షికం. కవికి శాస్త్రజ్ఞులతోపాటు సమ్మానంలేదు సరిగదా, గాయకులతో పాటుకూడా సమ్మానంలేదు. యీ దురన్యాయాన్ని సహించలేకే వనపర్తి సంస్థానంలో—

క॥ గానమ్ముకన్న కవనమ్మె నాఁ డేనియును తక్కువే ?

అంటూ నేను రాజుగారితో వివదింపవలసివచ్చింది. విషయం విషయాంతరంలోకిపోతూవుంది. ప్రస్తుతం మనకు ముఖ్యంగా కావలసింది, పండితులు కవిత్వాన్ని చెప్పినప్పంటికి కవినామధారణకు లజ్జపడతారనే దియ్యేవే. షడ్దర్శనీవేత్తలుగావున్న మన శిష్టా శాస్త్రుల్లుగారుకూడా ఉఁకార ణాన్ని పురస్కరించుకొనియ్యేవే “కలాషష్టి” అతిక్రమించే వఱకున్నూ యే చిల్లర మల్లరలో తప్ప పుస్తకరూపంగా యే విషయాన్నీ ప్రచురించి నట్లు లేదనుకుంటాను. ఆ మధ్య కాళిదాసకృత మేఘసందేశాన్ని ఆంధ్రీక రించి నట్లెఱుఁగుదును. దానివల్ల వీరు బాల్యాదారభ్య అభ్యసించినవిద్య సంస్కృతమైనా ఆంధ్రంమాతృభాష అనే హేతువుచేతో, కాలేజీలో ఆంధ్రాని క్కూడా వీరు వుపాధ్యాయుఁడుగా వుండవలసి వచ్చో దానిలో కూడా కృషి చేసినట్లు విస్పష్టమే. వీరి కవితాధార ఆంధ్రంలో కూడా ధారాళంగానే నడు స్తుంది. అయితే వీరి ఆంధ్రీకరణానికి లోకంలో తగినంత వ్యాప్తి కలిగిందా అంటే మాత్రం తగిన జవాబు లేదు. శాకుంతలాంధ్రీకరణానికి వీరేశ లింగం పంతులవారికిన్నీ, మేఘసందేశాంధ్రీ కరణానికి వ — సు. రాయఁడు గార్కిన్నీ కొంత పేరు వచ్చినట్లు లోకంవల్ల తెలుస్తుందే కాని తక్కిన వారి కెవరికిన్నీ అంతటి అదృష్టం పట్టినట్లు కనపడదు. అంతమాత్రంచేత వారివారి ఆంధ్రీకరణాలు వ్యర్థాలనడానికి వలనుపడదుగదా ? ఇంతటి మహాశాస్త్రవేత్త కవి కావడమే దుర్ఘటం, ఆ కావడంలో సంస్కృతంలో అయితే కావచ్చుఁగాక దేశభాషలోకావడం మిక్కిలి అభినందనీయం. యిది

హరినాగభూషణంగారివంటి మహాగాయకుఁడు, లేచా శిరోమణి పనిపడితే గజ్జకట్టి నారాయణదాసువలె హరికథాకాలక్షేపం చేయడం వంటిది. వెనక శ్రీ శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారు వేదం వచ్చి వేదాంగములున్నూ వచ్చి ఉభయ భాషా కవియై కులవిద్యయైన వీణలో అఖండుఁడై సనాయి కూడా వాయించుట డోలు కూడా వాయించుటవంటిదిగా భావించవలెను. వెనుక శ్రీమదహోబల శాస్త్రుల్లుగారు శ్రీ చింతామణి గణపత్యుపాసకులు కాశీలో చెప్పాలు కుట్టుటలోకూడా పాండిత్యమును కనపఱచి తజ్జాతీయునిచే సర్టిఫికెట్టు పుచ్చుకొన్నట్లు గురువులవల్ల విన్నాను. యీయన ఆంధ్రుఁడు. కాశీలో వెల్లపండితులను జయించి "కాశ్యాం మేకః కాశినాధోఽవశిష్టః" అని విథమించినట్లు వినికి. కాశీలో విద్యార్థులు నేఁటికిన్నీ యేటేటా పూజించే గణపతి యీ శాస్త్రులుగారు ప్రతిష్ఠించిన దైవతమే. ఆ పూజ ఆంధ్ర విద్యార్థుల యాజమాన్యం మీఁదనే మా విద్యార్థి దశ వఱకున్నూ జరిగేది. బహుశః యిప్పుడుకూడా డిటో పరికారమే జరుగుతూ వుండనుకుంటాను. మన ఆంధ్రులలో కాశీని కూడా వశమూలకు తెచ్చిన విద్వాంసులుండేవారని పయిసంగతి సాక్ష్యమిస్తుంది. నిన్న మొన్నటిదాఁకా సజీవులై వున్న శ్రీ మహామహోపాధ్యాయ భట్టాచార్య గంగాధరశాస్త్రుల్లుగారు కూడా ఆంధ్రులే. ఇట్టివారు బహుమంది మన ఆంధ్రులలోవున్నారు. ఆకాలంలో వేదశాస్త్ర శ్రౌతాలల్లో వ్యాసంగం చేసి లోకాతీతులనే పేరు పొందేవాళ్ళుండేవారు. ఈకాలంలో రాజకీయ భాషల్లో పాండిత్యం సంపాదించి ఖండాంతరాల్లో మహామహోపాధ్యాయ స్థానాన్ని అలంకరిస్తున్నారు. ఉదాహరణం లేక ప్రథమోదాహరణం, శ్రీ రాధాకృష్ణన్. శ్రీ శిష్టాశాస్త్రుల్లుగారు బందరువారు కాకపోయినా కొంచెం పైకి వచ్చింది మొదలు తమ పాండిత్యాన్ని బందరుకే వినియోగించిన కారణంచేత బందరు పౌరులు వీరిని శ్రీయుతులు నాదెళ్ళ పురుషోత్తమ కవివతంసునితోపాటు తమవారినిగా పేర్కొని గర్వపడుటకు శంకింపనక్కరలేదు. పురుషోత్తమ కవిగారు గురు శుశ్రూషవినాగా అనేకవిద్యలలో నాటితేఱిన ప్రజ్ఞావిశేషమును సంపాదించుటయేకాక గానినంతటినీ పట్టణవాసులకొఱకు నిర్వ్యాజముగా నుపయో

గించిన విద్యా వయోవృద్ధులు. "ప్రిసిసిపల్డుమేన్" అనే యింగ్లీషుభాషా వాదుల పైటిల్కు వీరు ప్రథమోదాహరణం కాఁదగ్గవారు. నరసింహా శాస్త్రుల్లుగారు "తప్పించుక తిరుగువాఁడు ధన్యుఁడు సుమతీ" అనే మాదిరివారు. వీరుచాలాభాగం తమతండ్రి శ్రీ సీతారామశాస్త్రులవారి యొద్దనే విద్యాభ్యాస మొనర్చినట్లు వ్రాసుకొని యున్నారు. ఆశ్లోకము నుదహరిస్తాను.

శ్లో. విద్వన్మత్తేభపంచాననబిరుదధరో దక్షిణస్యాం తథైంద్ర్యాం
భూయష్షట్కృత్వ ఊరీకృత నిగమశిరోరత్న భూషాకలాపః
శ్రీ సీతారామ విద్వద్గురు చరణసమారాధనావాప్తవిద్యో
వ్యద్యోతిష్టాఽష్టదిక్షుస్వయ మతులయశా శ్శిష్టవంశ్యో నృసింహః॥

యీ సీతారామ శాస్త్రులవారి సాహిత్యం మిక్కిలి సుప్రసిద్ధం. వీరు కేవలసాహితీపరులు మాత్రమేకారు. వీరివల్ల ప్రతిష్టానత్రయశాంతి చేసిన వారెందఱో కలరు. సదరు శాస్త్రులవారి దర్శనం నేను గుంటూరులో చేసి వున్నాను. మాటలాడడంలోకూడా యీశాస్త్రుల్లుగారు బహు చమత్కారులు. వీరు వార్ధక్య దశలోకి వచ్చారనే కారణంచేత గుంటూరుకాలేజీ ప్రిన్సిపాలు "పుల్లు" దొరగారు రిటైరు కావలసిందని చెప్పడానికి పూర్వరంగ ప్రశ్నగా "శాస్త్రుల్లుగారూ ? మీకెన్నియేళ్ళు" అని అప్పుడప్పుడు అడుగుతూ వచ్చేవారఁట. దానికి సీతారామ శాస్త్రుల్లుగారు తడుముకోకుండా "తొమ్మిదేళ్ళు" అనే చెపుతూ వుండేవారఁట. కొంచెం తెలుగు మాట్లాడడం చేతనైన సదరు ప్రిన్సిపాల్ "పుల్లు గారు" "వాటీజ్ డిట్" అని తనలో తానే ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకొని వూరకునేవారఁట; తుట్టతుదకుపరకాఁడు ప్రిన్సిపాల్‌గారు గట్టిగా నిర్బంధించి అడిగేటప్పటికి—— "తొమ్మిదేళ్ళంటే అఱువై మూఁడేళ్ళు" అని సమాధానం చెపితే దొరగారు చాలాసంతోషించి మళ్ళా కొన్నాళ్ళు వుండడానికి ఆర్డరు ప్యాసుచేశారఁట ఆ శాస్త్రుల్లుగారి వాక్చాతుర్యాన్ని వర్ణించవలసివస్తే చాలాగ్రంథం పెరుగుతుంది. దీన్ని బట్టి మనకథానాయకుఁడు నరసింహ శాస్త్రుల్లుగారి వంశం అనాదిగా విద్యా

వంశమని మనం సంతోషించవచ్చు. కథానాయకుని కుమాళ్ళలో కొందఱు ప్లీడర్లుగానూ, కొందఱు ఉపాధ్యాయులుగానూ వున్నారు. విమర్శనాలు వగైరాలలో పాల్గొన్నవారున్నూ వీరిలో వున్నారు. వాగ్బంధం బ్రహ్మాస్త్రం మొదలైన పేళ్ళతో అవి అచ్చయి వున్నాయి. మొత్తం శాస్త్రుల్లుగారికి సర్వైశ్వర్యాలున్నూ ఫలించాయన్నమాట. తుదకు "నాటకాంతం కవిత్వమ్" అనేఅభియుక్తోక్తి సార్థక పడేటట్టు యీ "ఇందిరాపరిణయ" నాటకాన్ని రచించారు. ఇదిసముద్రమథనంతో ప్రారంభమయింది. నృసింహావతార కథతో పరిసమాప్తి చేశారు.

శ్లో. ఛన్నం వ్యోమతలం విమాననిచయై ర్మభ్రైరివ ప్రావృషి
శ్రావ్యాదిక్షు చరంతిదుందుభిరవా వర్షాసు నిర్హ్రాదవత్
విద్యుత్ప్రజ్ఞనిభాశ్చరంతి వనితా దివ్యాఃప్రియైస్సైరితో
బ్రహ్మాండం నిరవద్య మద్య లలితం పాణిగ్రహే శ్రీహరేః.

ఉదాహరించిన శ్లోకద్వయం వల్లనే గ్రంథకర్త ధారాశుద్ధి యెట్టిదో విజ్ఞులు గురుతింపగలరు. యెంతపరిశీలించినా పాదపూరణార్థకములైన చ. వై. తు. హి న, లోనగునవి కనపడవు. సుబంధు మహాకవి యే మన్నాడు :

"సత్కవికావ్యబంధఇవ, అనవబద్ధతుహినః."

అన్నాడు. యేసందర్భంలో? వసంతర్తు వర్ణనా సందర్భంలోనో లేక గ్రీష్మర్తు వర్ణనా సందర్భంలోనో, ఋతుపక్షంలో మంచువుండదని గ్రహించుకోవాలి. మఱివక శ్లోకంకూడా చూపుతాను.

శ్లో. కీరాః కోరికితేషు కల్పతరుషుప్రారబ్ధవేదాక్షరా
వాతా శ్చందనవాటి కాంగణచలద్గంగాఽఽపగాంభ స్స్పృశః
కించైతే వికవంతి పంచమరవం చూతేషు పుంస్కోకిలాః
కుంజేషు ప్రతిబద్ధఝుంకృతిరవా ధావంత్యమీ షట్పదాః.

నేను ఉదాహరించిన శ్లోకాలేవీ, ఆలోచించి వెదకి వుదాహరించినవి కావు. యెక్కడపట్టినా ధారఅనర్గళంగానే నాబుద్ధికి కనపడుతూ వుంది.

అందుచేత గ్రంథమంతా నాకుధారాశుద్ధికి వుదాహరణంగానే కనపడుతూ వుంది. యిందు మిక్కిలీ సులభంగా వేదాంతబోధ సాధించఁబడింది. హర హర వైషమ్యము లేకుండా కథావస్తువు కల్పింపఁబడింది. తెలుఁగుపత్రికలో యింతకన్న శ్లోకాలు వుదాహరిస్తే వ్యాసము చేద స్తపు తరగతిలోనికి చేర వలసివస్తుంది. అయితే యీనాటకంలో శాబ్దికదోషాలేమీ లేనేలేవా? అని పురోభాగులు ప్రశ్నిస్తారేమో? వున్నాయి. లేకపోలేదు. కాని అవి అచ్చు పొరపాట్లున్నూ కావు. గ్రంథకర్తగారి వ్రాతలోనే ఆపొరపాట్లు పడి వున్నాయి. ప్రాచీన పండితు లందఱున్నూ వ్రాయడం అలాగే వ్రాస్తారు. యీ అంశం తాటాకు గ్రంథాలు పరిశీలిస్తే స్పష్టపడుతుంది. దాన్ని వారి పాండిత్యలోపం క్రింద పరిగణించు కోవడం ప్రాజ్ఞ లక్షణం కాదని నా తలంపు. మాముత్తాతగారి స్వదస్తూరి పుస్తకాలలో వారిపేరు నృసింహ శాస్త్రుల్లు అనే వ్రాయఁబడివుంది. అంతమాత్రంచేత ఆయనకు సింహశబ్ద వ్యుత్పత్తి తెలియదని యెట్లనుకునేది? యిట్టివితప్ప పనిపడితే నిల్వతగ్గవి కనపడలేదు. ఒక్కటికాఁబోలు నాకు ప్రస్ఫుటంగా కనపడింది. తీరా దాన్ని బయటపెడితే “ఫణిపయితాహే — కణపయితాహే” అన్న మాదిరిగా యేంజవాబు వస్తుందో అని భయపడి వూరుకున్నా నని విజ్ఞులకు విన్నవించు కుంటాను. మఱిన్నీ వీరియింటిపేరే కొంచెం మార్పుతో మఱివకటివుంది. అది శిష్లా. యింకొకటివుంది, అది శిష్టు. ప్రస్తుతం మనంమాట్లాడుతున్నది శిష్టావారినిగూర్చి. శిష్టువారినిగూర్చి యింకొకసారివ్రాస్తాను. ఆవ్రాసేటప్పుడే తాటితో దబ్బనంగా పిండుప్రోలు వారున్నూ వస్తారు. మాప్రాంతంలో పీఱిద్దఱికీ సంబంధించిన కథలు చాలా వున్నాయి. కొన్నిటిని శ్రీగురజాడ రామమూర్తి పంతులుగారు కవిజీవిత ములు అనే చరిత్రగ్రంథంలో యెత్తుకున్నారు. ఇంకాకొన్ని పల్లెటూళ్ళల్లో పెద్దలవల్ల నేను విన్నవున్నాయి. మఱొకప్పుడు వ్రాస్తాను. ప్రస్తుతం శిష్టావారికి నమస్కరిస్తూ దీన్ని ఆపుతున్నాను.

ప్రస్తుతాంశాన్ని మఱచి వ్రాస్తున్నాననుకుంటాను. ఈ ప్రమాదం నాకు అనాదిగా వుంది. ఇప్పుడు మఱీ అధికమయి నా పని "గానుగు రోకలిసిద్ధి పిడి" అనే స్థితిలోకి వచ్చింది. ఇట్టి స్థితిలోవున్న నన్ను ఆప్తులు సభలకు ఆహ్వానిస్తారు. వెళ్ళే శక్తిలేక మానుకుంటే యేలాగో లాక్కుపోతారు. అక్కడ యేప్రమాదం వస్తుందో అని వారు ఆలోచించరు. వెళ్ళి పూఱకే బెల్లంకొట్టిన రాయిమాదిరిగా కూర్చుంటే యేలాగ? యేదో మాట్లాడవలసి వస్తుంది. ఆ మాటలలో యేమీ దురర్థం లేకపోయినా వుందని భ్రమించడం అక్కడనుంచి—"పంచశుభం పంచాశుభమ్" లోకి దిగడం, యెంపికీకర్మం అని వూరుకున్నా తప్పడంలేదు. ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్, యిది "యావజ్జీవం హోష్యామిగా" పని జరగవలసిందే. మళ్ళా ప్రస్తుతం దేని లోకో పోయింది అనుకుంటాను. భవతు. బలరాముఁడికి ఆ రింగ (మైకం) తగ్గిన తరవాత పశ్చాత్తాపం కలిగింది. ఆయీ దోషం యేలా నివర్తిస్తుంది అనే చింత వుదయించింది. ఆ బ్రహ్మఋషులను ప్రశ్నించాఁడు. వారు నిర్మొగమాటంగా జవాబిచ్చారు. యేమని?

సూతుఁడు జన్మత శ్శూద్రుఁడయినప్పటికీ జ్ఞానతః బ్రాహ్మఁడు కాఁబట్టి నీకు బ్రహ్మహత్యాదోషం తగిలింది అని స్పష్టంగా చెప్పి దానికి తగ్గ ప్రాయశ్చిత్తాదికం విధించారు. వారి వాక్యానుసారంగా బలరాముఁడు తీర్థయాత్రాదులు సేవించడం జరిగింది. మనకు ప్రస్తుతం కావలసింది "పౌరాణికులు నీచులు" కారు, పరమపూజ్యు లనేదియ్యేవే. వ్యాసులవారికి వేదాలు నాలుగేకాక ఖిలసంహితలున్నూ మహాపురాణాలు పద్దెనిమిదిన్నీ, ఉపపురాణాదులు పద్దెనిమిదిన్నీ హ్మాత్కవిలిగదా? ఇన్నిపురాణాలకీ కర్త వ్యాసులేనా? వేఱువేఱుగావున్నారా? అనేవిచారం యిప్పుడు పెట్టుకోవద్దు.

"పౌరాణికులు నీచులా" అను విషయాన్నే చర్చించుకుందాం. వ్యాసులవారు వేదాలప్రచారానికి కొందఱు శిష్యులను వినియోగించారనిన్నీ పురాణ ప్రచారానికి సూతుణ్ణి నియోగించారనిన్నీ ఆ పురాణాలలోనే కనపడుతుంది. ఆ పురాణ వేత్తృత్వమే సూతుణ్ణిబ్రహ్మఋషిని చేసిందని వేఱే వ్రాయనక్కఱలేదు. అట్టి పురాణాదులయందు నీచత్వాన్ని ఎవ్వ

రాపాదిస్తారు ? శాంతం పాపం. విధించిన బ్రహ్మహత్యా ప్రాయశ్చిత్తమే వేయినోళ్ళతో ఘోషిస్తూవుంది. అట్టి పురాణాలను లోకులకు బోధించే సాహిత్య పరులు నీచులు అనడానికి యే ప్రాజ్ఞునికి నోరాడుతుంది. అసలు వేదార్థం చెప్పేవారికి

"శిక్షా వ్యాకరణం ఛందో నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా
కల్పశ్చేతి షడంగాని వేదస్యాహు ర్మనీషిణః"

అనే షడంగాలున్నూ తెలిసి వుండాలి. ఈలాటి షడంగవేత్తలు యింకా కొంచెం శేషించి వున్నది మనఆంధ్రదేశమే. అటువదేశంకూడా ఆయీ భాగ్యంకలదే అనివినికి. భవతు. యిన్ని ప్రజ్ఞలు వున్నా పురాణాలు, చూడకుండా వేదార్థం చెప్పడాని కేమహావిద్వాంసుఁడేనా వుపక్రమిస్తే అప్పుడు ఆవేదం పాపం గడగడ వొణికిపోతుందఁట ! ఆయీరహస్యం నేను ఆమహా విద్వాంసుల ముఖతః విన్నదేకాని స్వకపోలకల్పితం కాదు. అట్టి పౌరాణికులు నీచులు అని అపవదించడానికి యెవరికి వుంటుంది సాహసం. భారత రామాయణాలు రెండూ పురాణాలు కావు. భారతం యితిహాసం, రామాయణం కావ్యం. మొత్తంవేదంమొదలుకొని గొల్లసుద్దుల వరకూ కావ్యశబ్దంలో యిముడుతవి. కవియొక్క కర్మ (గ్రంథరూపకం) సర్వమూ కావ్యం. వేదానికికూడా అపౌరుషేయత్వాన్ని పలువురు వొప్పరని తెల్విడి. వాల్మీకి మొదటికవి, వ్యాసులు రెండోకవి.

"ఏనాతి ప్రియశిష్యుఁడా నాదుసంభవుం
డటుమీఁది శిష్యుండు వ్యాసమౌని" (శ్రీవణా)

వీరిద్దఱూకూడా యించుమించుపురాణకర్తలే. యికతెలుగులోనికి వద్దాం. నన్నయ్య, తిక్కన్న, యెఱ్ఱన్న వీరుముగ్గురూ పురాణాంధ్రీకరణంవల్లపౌరాణికులే. లోకంలో ఆంధ్రదేశంలో యీత్రితయానికి వున్నగౌరవం యెవరికీ లేదుగదా ? అట్టివారిని, నీచులుగా అపవటంచే వారుంటారని నేననుకోను, వేయిమాటలెందుకు ? పురాణాలయందు పూర్వకవులకెంత గౌరవం వున్నదీ పెద్దన్నగారి వాక్యమే తెల్పుతుంది.

(1) "అతుల పురాణాగమేతిహాసకథార్థ"

(2) "బ్రహ్మాండాది నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతు"

ఇందు రెండోది నన్నయ్యభట్టారకునిది, విస్తరమెందుకు? పురాణాలయందుఁగాని, పౌరాణికులయందుఁగాని నైచ్యభావం కల ప్రాజ్ఞులున్నట్లు నేను యెఱుఁగను. నాకు పౌరాణికులయందు చాలా గౌరవభావమే వుంది. పురాణాలయందున్నూ చాలా గౌరవభావమే. కనుకనే దేవీభాగవతమును దెలిఁగించాను. దాన్ని యెవరేనా యెక్కడేనా పురాణం చెపుతూ వున్నారంటే అది నాకు సంతోషాన్ని కలిగిస్తుంది. ఇతరులకుకూడా ఆలాగే అని నేను అనుకుంటాను. పౌరాణికులంటూ లేకపోతే సంస్కృత పురాణాలుగాని, ఆంధ్రపురాణాలుగాని బూజుపట్టిపోవలసిందే. సర్వేసర్వత్ర ఈ యిరవయ్యోశతాబ్దంలో అంతో యింతో అక్షరజ్ఞానం వుండడంచేత యెవరంతట వారు ఆయాపురాణాలు చదువుకుంటూ వున్నారుగాని యిప్పటికి కొంతవెనక కాలంలో పౌరాణికులే ఆయాచరిత్రజ్ఞానానికిన్నీ, వాట్ల వ్యాప్తికిన్నీ దిక్కు. అట్టివారు నీచులని యెవరపవదించినా అది నేను వినలేను. వినినచో దుఃఖింతును. పౌరాణికునిద్వారా వ్యాప్తికి రావడం గ్రంథానికి న్యూనతాపాదకమే అయితే బట్టులద్వారా వ్యాప్తికి రావడం అంతకన్నా అధ్వాన్నం గావాలిగదా! చూడండీ శ్రీనాథుని చాటువు.

క. కవితాకన్యకు నలుపురు
కవి జనకుఁడు బట్టుదాది గణుతింపంగా
నవరసరసికుఁడె ధవుఁడగు
నవివేకియె తోడఁబుట్టు వనవేమనృపా.

దీనిలో బట్టురాజులద్వారా ఆరోజులలో జరిగే కవితావ్యాప్తిని శ్రీనాథుఁడు తెల్పి వున్నాఁడు. ఇప్పుడు అచ్చు రాఁబట్టి పూర్వపురీతిని వ్యాపించ నక్కఱలేదనుకోవచ్చును.

"నోటఁబడు తుంపురులేనియు నిప్పు
డచ్చువచ్చినకతనన్ జగాన విలసిల్లెడి"

అయినా నాటకాలకు ప్రదర్శకు లేలాటివారో పౌరాణికులు పురాణాల కాలాటివారే. తఱచు పౌరాణికులు బీదవారుగా వుంటారు కనక నైచ్యాన్ని ఆపాదించవచ్చునందామా? సమ్మతమే. కాని ఆ పక్షంలో యీ దోషం పౌరాణికులకన్నా ముందుగా కవులకే తగులుతుంది కదా! నీచులు రచించినట్టున్నూ, నీచులు వ్యాప్తినందిస్తూ వున్నట్లున్నూ తేలుతుంది. అందుచేత ఆ హేతువుచే నైచ్యాన్ని ఆరోపించడం పొసఁగదు! ఆ దారిద్ర్యాన్ని కూడా మహాకవులు వొక ఆభరణంగానే అలంకరించుకున్నారు—

(1) మాంతుభిక్షాటనమ్.

(2) శ్లో. నాఽస్మాకం శిబికా.... విద్యానవద్యాస్తినః.

(3) శ్లో. ఆరనాళగళ దాహశంకయా మన్ముఖా దపగతా సరస్వతీ

కవులు దరిద్రులనడానికి మనహిందువులే కాదు ఆంగ్లేయులు, పారశీకులు లోనైనవారంతా వొప్పుకుంటారు. అంతమాత్రంచేత ఆ కవిరచనకు నైచ్యంరాదు. శ్లో. "భిక్షుణా కక్షనిక్షిప్తః కిమిక్షు ర్నీరసోభవేత్"

అని పూర్వులే సమాధానమిచ్చియున్నారు. కవిరచనకు నైచ్యాన్ని సంఘటించేది గ్రంథంలో ప్రతిపాద్యమైన విషయంగాని కవినిష్ఠదారిద్ర్యాదికం కాదు. కేవలమూ ప్రతిపాద్యాన్నిబట్టే గౌరవం రావడమూ కష్టమే. యిదిమఱొకప్పుడు చూచుకుందాం. కవికి అగ్రహంకలిగి వ్రాసేవ్రాఁతలో కూడా ఔదార్యం వుండాలి. అంతేకాని హేయ పరిసంగం వుండకూడదు. తిడితే తిట్టినాఁడుగాని మృదువుగా వుంది అనిరసజ్ఞులు మెచ్చుకోవాలి. చంద్రరేఖావిలాపంలా వుంటే అది హేయంగా కనపడుతుంది. ఈవిషయంలో దొరకకుండా వుండడం చాలాకష్టం. ప్రస్తుతం నాదృష్టిలో పౌరాణికులుగాని, పురాణాలుగాని, పురాణకర్తలుగాని, ఆంధ్రీకర్తలుగాని, శ్రోతలుగాని వీరందఱూ పరమపూజ్యులుగానే తోస్తారు. వీరిని నీచులుగా పరిగణించి కవికవిత్వానిక్షి నైచ్యాన్ని ఆపాదించేవారివూహ నాకు నచ్చక లేని వోపిక తెచ్చుకొని యీ నాలుగుమాటలూ వ్రాశాను. ఐశ్వర్యానికీ కవి

త్వానికీ ఎంతచుట్టఱికమో దారిద్ర్యానికీ కవిత్వానికీ అంతే చుట్టరికం. ఒక్కొక్క కవివాణి వొక్కొక్కరికి నచ్చుతుంది. ఒక్కొక్కరికి నచ్చదు. భిన్న రుచిర్హి లోకః. యెవ్వరికీ నచ్చనిదఁటూ వుంటుందని నేననుకోను.

"లోకులరసనలె యాకులుగా నుండునట్టియవివో కవితల్" (కవికర్ణ)

ఈ వైభవం పట్టడం కష్టం. కేన్వాసింగు వల్లకూడా యీ వైభవం పట్టదు. దీనికికూడా సమర్థనం భవభూతి చూపించాఁడు.

"ఉత్పత్స్యతే మమతుకోపి సమాన ధర్మా? కాలోహ్యాయం నిరవధి ర్విపు లాచ పృథ్వీ" అన్నాఁడు. ఈవిషయం సహృదయైకగమ్యంగాని వైతండికులతో వాదించి తేల్చదగ్గదికాదు. తనమనస్సులో వొకటిపెట్టుకొని పైకివొకటి మాట్లాడువారు సహృదయు లెన్నటికేన్నీ కారు. విషయం విషయాంతరంలోకి దూకుతూవుంది. ప్రస్తుతం పౌరాణికులను గూర్చికదా వుపక్రమించాను. వారు బీదవారే యగుదురుగాక. వారు నాదేవీభాగవతాన్ని పురాణంచెప్పి వ్యాప్తికి తేవడం నారచనకు గౌరవాపాదకమే. దానివల్ల నారచనకు నైచ్యంరాదని నానమ్మిక. ప్రత్యుత గౌరవమే. నారచనలో వ్యాకరణాది దోషాలుంటే అట్టిదోషం లగులుతుంది. దానికి పౌరాణికులు కారణంకారు. నేను ఛందోమాత్ర పరిజ్ఞానంతో రచనకు దిగితే.... "వ్యాకరణాదివిత్'' అని వుండడంచేత అట్టిదోషం తగులుతుంది. కేవల లక్ష్యజ్ఞానం మీఁదగాని లక్షణజ్ఞానం మీఁదనే గాని కవిఆధార పడకూడదు. రెంటినీ అనుసరించాలి. అందులో లక్ష్యమే ప్రధాన స్థానానికి వస్తుంది. వ్రాస్తేచాలా వ్రాయాలి. కొంచెం దిక్ప్రదర్శనం చేస్తాను. శ్రీమాడభూషి వేంకటాచార్యులువారు (అభినవ పండితరాయలు) అక్షిభ్రున అని ప్రయోగించారు. వారి సమకాలికులే బాగా కవిత్వం చెప్పేవారే 'చక్షుర్భ్రువ'అని ప్రయోగించారు. చక్షుః భ్రూః, యీరెండున్నూ కల్సితే అకారాంత మేలా అయిందని ఎవరో అడిగితే, యీయనకు వ్యాకరణం రాదుకనుక ఆచార్యులవారి 'అక్షిభ్రువ' అనే ప్రయోగాన్ని చూపించారు. (వైయాకరణాః పిశాచాః ప్రయోగమంత్రేణ నివారణీయాః) అయితే ఆరూపం పాణినీయ

సూత్రం (అచతుర, చూ) లో నిపతించ బడివుంది గాని రెండోరూపం నిపతించబడి లేదు. కనక అక్షికిచక్షుః అని మాటిస్తే ప్రాణం మీఁదకి వస్తుంది. ఆయీరహస్యాలు చిరకాల గురుశుశ్రూషా సాధ్యాలుగాని యితరథా యెంతటి బుద్ధిశాలులకున్నూ అంకెవికావు. ఆయీచూపిన అక్షిభ్రువ-చక్షుర్భువ అనే రూపాలవల్ల కేవల లక్ష్యాధారంగా రచన సాగిస్తే నవ్వులపాలు కావలసివస్తుందని వ్యాకరించినట్లయింది. యింకోటి కూడా చూపి దీన్ని ముగిస్తాను. యీ గోల యెందఱో మహాకవులకే చాదస్తంగా (తెలియక సుమండీ) కనపడుతుంది. పత్రికాపాఠకుల కీగోల రుచించదని యెఱిఁగిన్నీ ప్రసక్తి కలగడంచేత జిజ్ఞాసువుల కుపకరిస్తుందని కొంచెం వ్రాస్తున్నాను.

ఇంద్రాణి అంటే (ఇంద్రస్య - భార్యా) ఇంద్రుని భార్య. వితంతువు అనే అర్థం వేదపరిభాషగాని శాస్త్రతః వచ్చేదికాదు. దీన్నిగూర్చి (పల్లెటూళ్ళ పట్టుదలలు చూ.) అన్యత్ర చిరకాలంనాఁడు వ్యాకరించాను. ఇంద్రుని పెళ్ళాం ఇంద్రాణి అయినట్లే ఇంద్రవాచకమే అయిన శక్రపదానికి శక్రాణి అనే రూపాన్ని పుట్టిస్తే యేం జరుగుతుందో వైయాకరణులు చెపుతారు. అది కవులపనికాదు. అయితే రుద్రాణి, భవాని, శర్వాణి, మృడాని యీ నాలుగున్నూ శివుని భార్యను చెపుతాయి. ఇంద్రుని భార్యను చెప్పేది ఇంద్రాణి ఒక్కటే. శివుని భార్యను శివాని అనేపదంతో వాడితేనో యేముంది. యద్దేవా దేవహేళనమ్. యిందుకోసమే "ఛందోవ్యాకరణాదివిత్" అన్నారు. ప్రస్తుతానికి వద్దాం. నాదృష్టిలో పౌరాణికులు ఘనులు. నీచులుకారు. నీచత్వఘనత్వాలకు దారిద్ర్యం కారణం గాదు. పౌరాణికుల వల్లనే పురాణాలకు వ్యాప్తికలగాలి. వారికి జీవనాధారంగా పురాణం వుండడం గ్రంథకర్తకు గౌరవ ప్రదమే. తన రచనవల్ల పలువురు జీవించడం కన్న గ్రంథకర్తకు కావలసిం దేమిటి?

మా నాటకాలు ప్రదర్శించి తద్వారా పలువురు జీవిస్తున్నారని విని నేను సంతోషించేవాణ్ణి. మనదగ్గిఱ డబ్బూ దస్కమూ పుచ్చుకోకుండానే ప్రదర్శించడానికి మఱీ సంతోషం కలిగేది. యిటీవల ఆ ప్రదర్శకులవల్ల ప్రదర్శనానికి "యింత" అంటూ మాకు ఫీజు యివ్వడం కూడా జరుగుతూ

వుంది. యిది నా మనస్సుకు అంతగా నచ్చుబాటు లేకపోయినా పుచ్చుకుంటూ వున్నాను. కాని వెనుకటికాలం వాళ్ళకు హోటల్ పద్ధతిలాగే యిదీ నచ్చదు. యెవరి రచన పదిమంది విద్వాంసులు నిర్వ్యాజంగా చదువుకుంటారో ఆ రచనే అదృష్టవంతము. ఆ రచయితే అదృష్టవంతుఁడు. అట్టి సుయోగము ఆ గ్రంథ నిష్ఠమైన రసాన్నిపట్టి వుంటుంది. యీ సందర్భం ప్రబంధాలకి సంబంధించేమాట. పురాణకవిత్వం పదిమందీచదవడం తన్నిష్ఠమైన పుణ్యగాథలనిబట్టిగాని రచననుబట్టి మాత్రమే కాదు. పురాణకవిత్వం చాలా భాగం అనాదిగా చేదస్తంగానే వుంటుంది; వున్నా పౌరాణికులు దాన్ని మన్నిస్తూనే వుంటారు. పౌరాణికులు పూజ్యులు, గౌరవనీయులు, నమ్యులు.

వికటవిమర్శనం

కవుల కవిత్వాన్ని గూర్చి విమర్శించడం ఏలా వుండకూడదో తెల్పితే, యేలా వుండాలో తెల్పినట్టే అవుతుంది. కనక దాన్ని గురించి నాకు చేతనైనంతలో కొన్ని మాటలు వ్రాస్తాను. అయితే యీ విషయం చిరకాలంనాఁడే "అపూర్వ కవితా వివేచనం" అనే పేరుతో నాచేత తెల్పఁబడింది. యింకా కొన్ని వ్యాసాలలో కూడా తెల్పఁబడి వుంది. ఆకారణంచేత చర్వితచర్వణప్రాయమే అయినప్పటికీ, కవిలోకమూర్ధన్యుఁడైన కాళిదాసు గారి కవిత్వాన్ని గూర్చి వ్రాయడం గనక కొంత నూతనంగానే వుంటుం దనుకుంటాను. యెందఱో కవులు యెన్నో కావ్యాలు వ్రాసినా కాళిదాసుకు వచ్చిన పేరుప్రతిష్ఠలు యెవ్వరికిన్నీ రాలేదంటే కాదనే వారెక్కడా వుండరు గదా! ఆ పేరుప్రతిష్ఠలకు కారణం ఏమిటో తెలిసిన వారు లోకంలో చాలా తక్కువగానే వుంటారు. నామట్టుకు నాకు నిన్నమొన్నటివఱకున్నూ కాళిదాసు కవిత్వం కంటే కూడా మఱికొందఱు కవుల కవిత్వమందే ప్రీతివుండేది. కాని యెందఱో ప్రాజ్ఞులు మెచ్చుకొన్న కాళిదాసు కవిత్వాన్ని మెచ్చుకోకపోతే అపమానం వస్తుందనే

భయంచేత నేను ఎక్కడా అన్యథాగా ప్రచారం చేసేవాణ్ణికాను. నేను మెచ్చుకొనే కవిత్వాలు యేలా వుండేవో? కొంచెం మచ్చుచూపి మఱీ ప్రస్తుతం వుపక్రమిస్తాను.

శ్లో. "ప్రాతరంబుజవిడంబిలోచనాం
మాతరం త్రిజగతా ముపాస్మహే
శీతరమ్య కరుణావలోకనై
ర్యా తరంగయతి మంగళాని నః"

యీ శ్లోకం శ్లేషయమక చక్రవర్తి శ్రీ వేంకటాధ్వరి లక్ష్మీసహస్రంలోనిది. యిందులో ప్రాతర మాతర శీతర యాతర అని యెంతో శ్రవణానందంగా నాలుగు చరణాలలోను వుండం నాకు చాలా శ్రవణానందంగా వుండేది. కాళీసహస్రంలో యీ మాదిరి కవిత్వాన్ని చెప్పడానికి కొంత ప్రయత్నించడం కూడా జరిగింది. యెంతవఱకు కృతార్థత్వం కలిగిందో చెప్పలేను. మొట్టమొదట సంస్కృత కవిత్వానికి ఆరంభించినప్పుడు కాళిదాసుగారి

శ్లో. ద్వైపాయనప్రభృతి శాపాయుధ త్రిదివ సోపాన ధూళిచరణా

అన్న శ్లోకాలను వరవడిగా పెట్టుకొని మేము

శ్లో. "నాళీకజాద్యదితిజాళీ శిరఃకలిత మౌళి ప్రభాంచిత పదా"

అంటూ కొన్ని శ్లోకాలు యిష్టదేవత కాళికను గూర్చిన్నీ

శ్లో. "బాలం సమస్త జగదాలంబ మంబుధర నీలం బలారివినుతం..."

అంటూ శ్రీకృష్ణ భగవానుణ్ణి గూర్చిన్నీ వ్రాసివున్నాం. కాని యెక్కడి కెక్కడ? యమకంలోకూడా కాళిదాసుగారి రచనలో కొంత చక్కనిభావం యిమిడివుంది. మా రచనలోనో? యే కొంచె మే మాత్రమో భావం వుండేమో కాని అట్టిభావం లేదు సరిగదా: అట్టి సమాసకూర్పు సమేతమున్నూ లేనేలేదు. యీ సంగతి రచనాకాలంలో మాకు పొడకట్టలేదుగాని యిటీవల క్రమక్రమంగా పొడకడుతూ వచ్చింది. అయితే యీ రహస్యం యెఱుఁగనివారు చాలామంది మమ్మల్ని

యీ రచనను పురస్కరించి ప్రశంసించడం కలదు. యెవరికోకాని యీ తేడాపాడాలు పొడకట్టవు. అందుచేతే "కోవేత్తి కవితాతత్త్వమీశ్వరో వేత్తివానవా" అన్నారు పెద్దలు. ప్రాచీనత్వ నవీనత్వాలు దీనికి కారణంగానైతే కొందఱు పెద్దలు చెపుతారుగాని దానికి కాళిదాసే వొప్పుకోలేదు. దీన్నిగూర్చి నారోజుల్లోనే అనుభూతమైన వొకసంగతిని చదువరుల వినోదార్థం వుదాహరిస్తాను. వొకరైల్వే స్టేషనువద్ద పెద్దవుద్యోగంలో వున్న వొక పంతులుగారు కూర్చుని వున్నారు. వారిదగ్గర వొకాయన వొకప్రాచీన గ్రంథంలో వున్న శ్లోకాలు చదువుతూ అందుండే చమత్కారాన్ని వివరిస్తూ "యిలావుండాలి కవిత్వమంటేను. ఇప్పటికవిత్వాలువెధవకవిత్వాలు" అనడానికి మొదలెట్టేసరికి, నాకేమో కొంతయిబ్బందిగా తోఁచి "అయ్యా! యిదెవరికవిత్వమండీ!" అంటూ మెల్లిగా ప్రశ్నిస్తూ సమీపానికిచేరి వకటిరెండు నిమిషాలు వారివెనకాల హాంగుచేసి తర్వాత "అయ్యా మీరిప్పుడు మెచ్చుకుంటూవుండే కవికికూడా పూర్వం కొందఱుకవులు వుండి వుంటారుకదా। ఆ కవుల కవిత్వాన్ని మీవంటి ప్రాజ్ఞులెవరో యీలాగే పఠించి ఆనందించడం జరక్కపోదుగదా! ఆసమయంలో తాత్కాలికపు కవుల కవిత్వాన్ని మీలాగే నిందించడం జరిగే యెడల మీరిప్పుడు మెచ్చే కవి కవిత్వంకూడా "వెధవ కవిత్వ" పదానికి గురికావలసి వస్తుందేమో? ఆలోచించండీ!" అంటిని. దానితో ఆయనకు కోపమైతే వచ్చిందిగాని ఆకోపాన్ని అఁపుకొని "మీరెవ?" రంటూ నన్ను ప్రశ్నించారు. సమీపంలో వున్నవా రెవరో "ఫలానా" అని చెప్పారు. అంతటితో మాకూ మాకూ స్నేహభావం కుదిరింది. చెప్పొచ్చేదేమిటంటే? ప్రాచీన నవీనత్వాలు కవిత్వాన్ని మెచ్చడంలో లేశమూకూడా వుపకరించవు. కాని సర్వసామాన్యంగా ప్రాచీనుల కవిత్వాన్ని అభినందించడమున్నూ నవీనుల కవిత్వాన్ని యీసడింపడమున్నూ కనబడుతుంది. యెవరెన్ని వుదాహరణాలు చూపినా ఆ వ్యవహారం అమల్లో వుండేదే కాని పోయేదికాదు.

యింకో వూళ్ళో యింకో చమత్కారం జరిగింది. టూకీగా దాన్నికూడా వుటంకిస్తాను. వొక ప్లీడరుగారుండేవారు. ఆయనకి యింగ్లీషురాదు

గాని సంస్కృతంలో మంచి పాండిత్యం వుండేది. భాష్యత్రయశాంతికూడా చేశారు. సదాచార సంపత్తిలో కూడా అగ్రిగణ్యులు. వేఁటే చెప్పేదేమిటి? స్నానం చేసిన తర్వాత ఆయన బ్రాహ్మణేతరుణ్ణి చూస్తే మళ్ళా స్నానం చేయవలసిందే. పార్టీలతో స్నానానికి పూర్వం యేం మాట్లాడేవారో అంతే. ఆయన కవులను మెచ్చడంలో వాడే మాటలుకూడా వకమాదిరిగా వుండేవి. భవభూతినిగూర్చి మెచ్చేటప్పుడు, "అమ్మ మొగుడు" అనిన్నీ, కాళిదాసుని మెచ్చేటప్పుడు, "అమ్మమ్మ మొగుడు" అనిన్నీ అంటూవుండేవారు. చెప్పేదేమిటంటే ? ఆయనకు నవీన కవిత్వం అంటే బాగున్నదేనా సరే తావన్మాత్రంచేత యీసడించడం అలవాటు. దానికి మేమొక వుపాయం చేశాం. యేమిటంటే ? మా స్వంతకవిత్వంలోవే యేదో ప్రసక్తిలో కొన్ని వినిపించాం. "యిది యెవరి కవిత్వ ?'' మంటూ ఆయన పృచ్ఛచేశాఁడు. ప్రాచీన కవి పేరునే చెప్పడంజరిగింది. దానితో "అమ్మమొగుడు''పదంతో అభినందించడమున్నూ జరిగింది. అప్పటికి వూరుకొని వొకటి రెండు రోజులైనాక యథార్థాన్ని చెప్పి, ప్రాచీనత్వ నవీనత్వాలు కవిత్వ ప్రాశస్త్యానికి హేతువులు కావని కాళిదాసుగారన్న మాటను స్మరింపఁజేసి వుభయులమున్నూ స్నేహభావంతో ప్రవర్తించాం. యింక యీయితిహాసాలల్లోన్నుంచి ప్రధానాంశానికి వస్తున్నాను. సర్వోత్తరమైన కాళిదాసుగారి కవిత్వాన్ని నేను ఏదోమాదిరిగా అపవదిస్తాను. లోకం నన్ను క్షమించాలి. నేను చూపే ఆక్షేపణలు సరియైనవైతే కావుగానీ సామాన్యుల దృష్టికి సరియైనవే కాఁబోలును అనే భ్రాంతిని కలిగిస్తే కలిగిస్తాయేమో ? నిశ్చయం చెప్పలేను. కథలోకి దిగుతూన్నాను—రఘువంశం ప్రథమస్సర్గ ౪౭ వ శ్లోకంలో—

"అపి లంఘిత మధ్వానం బుబుధే న బుధోపమః"

అనివుంది. దిలీపమహారాజు వసిష్ఠాశ్రమానికి ప్రయాణమై వెడుతూ భార్యకు తోవలోవున్న ప్రకృతి చిత్రాలు చూపుతూ తాను అప్పటికి ఎంత మేర ప్రయాణం చేశాఁడో తెలుసుకోలేకపోయాఁడు అని వర్ణించాఁడు కాళిదాసు. అట్టి సందర్భంలో— "బుధోపమః" అన్న విశేషణం దిలీప

మహారాజుకు వాడడం యెందుకో? ఆ విశేషణం లేకపోతే వచ్చేలోప మేమిటో? విచారించవలసివుంది. నా మట్టుకు ఆ విశేషణం కేవలం "చవై తుహి చవై తుహి" అనే మాదిరిగా తోస్తూవుంది. దానికి పాద పూరణంకంటే అతిరిక్తఫలం కనపడడంలేదు. వ్యాఖ్యాత యేదో సార్థక్యం వున్నట్టయితే కొంత కష్టించి తేల్చాఁడుగాని అది అంత నచ్చుఁబాటుగా లేదు. దీని తరువాత శ్లోకంలో—

"స దుష్ప్రాపయశాః ప్రాపదాశ్రమం శ్రాంతవాహనః".

అన్నచోట—"దుష్ప్రాపయశాః" అనే విశేషణంకూడా పై తరగతిలోకే చేరుతుంది. దీనికి సమాసం మాత్రమే ప్రదర్శించి వ్యాఖ్యాత వూరుకోవడంకూడా నా వూహనే బలపరుస్తూవుంది. పైఁగా యీశ్లోకం ఉత్తరార్థంలో...."మహిషీసఖః" అని దిలీపమహారాజుకు వేసినవిశేషణం నిరర్థకమైతే కాదుగాని మహిషీశబ్దానికి రాజభార్య అనే అర్థంకన్న గేదె అనేఅర్థమే శీఘ్రంగా వుపస్థితం సర్వానుభవసిద్ధమే కనక దానికి సఖుఁడనడంవల్ల దిలీపుఁడు దున్నపోతు వంటివాఁడనికూడా ధ్వనితమవుతూ వుంది. యీలాటిచోట్లు సహృదయత్వం చాలా అవసరమో? కాదో? విజ్ఞులు విచారించవలసివుంటుంది. ఈ మహిషీ సఖత్వం (దున్నపోతు వంటివాఁ డవడం) యింతటితో శాంతించదు. యితఁడు దున్నపోతు వంటి వాఁడు కనకనే వసిష్ఠుఁడు పశుప్రాయులకు విహితకృత్యంగా వుండే పైల కాపరి తనాన్ని ఆజ్ఞాపించాఁ డని కూడా వకదోషాన్ని ఆపాదిస్తుంది. పూర్వకాలంలో అంతటితో శాంతిస్తుందేమో కాని యీ రోజుల్లో యింకా కొంతదాఁకా దేకుతుంది. యేమిటంటారా? బ్రాహ్మలు అనాదిగా బ్రాహ్మణేతరులను అవమానించడానికే పూనుకొనేవా రనిన్నీ అందుచేతనే కాళిదాసు దిలీపునికి-చక్రవర్తికి అలాటి విశేషాన్ని వాడి వున్నాఁడనిన్నీ వసిష్ఠుఁడు సర్వ మంత్రద్రష్ట అయివుండిన్నీ, "కర్తు మకర్తు మన్యథాకర్తుం" శక్తికలవాఁడై వుండిన్నీ కూడా తన్ను సంతానార్థం ప్రార్థించిన మహారాజుకు పశులకాపరితనాన్ని అందులో తనయింటి పసులకాపరితనాన్ని

ఆదేశించాఁడంటూ అపవదించడానికి అవకాశాన్ని యిస్తూవుందో? లేదో? విజ్ఞులు విచారించవలసిం దని విషయాంతరాన్ని వుపక్రమిస్తాను—

"వాచ మాదదే వదతాంవరః" (56 శ్లో)

"దిలీపుఁడు మాటాడెను" అనడానికి, "వాక్కును స్వీకరించెను." అని కాళిదాసు వ్రాశాఁడు. ఆదాన మంటే స్వీకరించడం అర్థంకదా! స్వీకరించడ మంటే? ప్రతి గ్రహించడమేనా కాదా? అయేయెడల ప్రతిగ్రహించడానికిన్నీ యివ్వడానికిన్నీ సంబంధం నియతంగా వుండాలి. కాళిదాసు యే తాత్పర్యంతో ఆ వాక్యం వ్రాశాఁడో? అలాటి అర్థం రాదుసరిగదా! బొత్తిగా లగించని అర్థం మఱొకటి వస్తూవుంది. యెవరో తనకు దానం చేస్తే వారి వాక్కును దిలీపుఁడు పరిగ్రహించాఁడనే అర్థం రాకుండా చేసేవారుంటారనుకోను. సహృదయత్వమంటూ వుంటేనో! "వచశ్శకా వచోత్తరమ్."

"గురుణా బ్రహ్మయోనినా" (౬౪ శ్లో)

యిక్కడకూడా మహిషీ శబ్దానికి తగిలే దోషం వంటిదే శీఘ్రోపస్థితమైన అర్థంచేత తగిలి తీరుతుందని పైకి వెడుతూన్నాను.

శ్లో. "కింతు వధ్వాం తవైతస్యాం" (౬౫ శ్లో)

యీ శ్లోకంలో దిలీపుఁడు తన భార్య అయిన సుదక్షిణాదేవిని తన పురోహితుఁడైన వసిష్ఠమహాముని కోడలుగా నిరూపించి మాట్లాడుతున్నాఁడు. దీనివల్ల వచ్చే దుర్వ్యంగ్యం యెంతోవుంది. దిలీపుని తల్లి వసిష్ఠుఁడికే దిలీపుణ్ణి కన్నదనే ధ్వని దుర్నివారంకదా! అక్కడక్కడ రాజకుటుంబాలకు సంతానలోపం తటస్థించినప్పుడు పురోహితులద్వారాగా ధర్మసంతానం కలిగించుకోవడం ప్రస్తుతధ్వనికి సహకారి కావడం తోడవుతుంది కూడాను. విచారిస్తే యింకో దురర్థంకూడా తీయవచ్చును. వధూశబ్దానికి కోడలనే అర్థమే కాకుండా కేవలము స్త్రీ అనే అర్థంకూడా వుంది కనక, నీ యొక్క స్త్రీ అని అర్థం చెప్పేటట్టయితే నీ భార్యఅని తేలుతుంది. పురుషవాచక శబ్దానికి స్త్రీ వాచకం అంటే స్త్రీ పర్యాయంతో సంబంధం కలిపి

నప్పుడు భార్య అనే వస్తుందిగాని మఱివకలాగు రాదు. యిది ప్రసిద్ధ విషయము గనక వుదాహరణా లక్కఱలేదు. ఆ యీ దురర్థాలన్నీ కాళిదాసు లోపాలో ? కావో ? సహృదయులు విచారింపఁగలరు.

శ్లో. "....సుప్తమీన ఇవహ్రదః" (౭౩ శ్లో)

యీ శ్లోకంలో కన్నులు మూసుకొని ధ్యానిస్తూవున్న వసిష్ఠుణ్ణి నిద్రపోతూవున్న చేఁపలు కల సరస్సుతో కాళిదాసు పోల్చివున్నాఁడు. వసిష్ఠుని నేత్రాలకున్నూ చేఁపలకున్నూ వుపమానం ధ్వనిస్తూవుంది. స్త్రీ నేత్రాలకు చేఁపలతో సామ్యం ప్రసిద్ధంగాని పురుషనేత్రాలకు ప్రసిద్ధంకాదు కనక యిది ఆక్షేపణీయంకాకపోదు. మఱిన్నీ చెడుకంపుతోవుండే చేఁపలతో పరమ పవిత్రంగా వుండే ఋషి నేత్రాలకు సామ్యం చెప్పడం బొత్తిగా పొప్పఁకో తగ్గదికాదు. సహృదయులు విచారింతురుగాక.

శ్లో. " పురశ్శక్ర ముపస్థాయ " (౭౫ శ్లో)

ఈ శ్లోకంలో "ఉపస్థాయ" అనేది ల్యప్ప్రత్యయాంతంగా కాళిదాసు ప్రయోగించివున్నాఁడు. ఆ పక్షమందు అర్థం "ఉపాసనచేసి" అని వస్తుంది. అందులో ఆక్షేపణ లేశమున్నూ వుండదు. కాని అది అకారాంత శబ్దమనుకోవడానికికూడా అవకాశం వుండడంవల్ల అశ్లీల రూపమైన దోషం తటస్థిస్తూవుంది. "రథోపస్థ ఉపావిశత్" ఇత్యాది ప్రయోగాలు ప్రత్యేకించినవే వున్నప్పటికీ ఆక్షేపకులు అంగీకరించమంటారు. పైఁగా ఆ ప్రయోగాలకికూడా యిదే ఆక్షేపణంటారు. దీన్నిగూర్చికూడా సహృదయులు ఆలోచించవలసిందే. దీనితోపాటు ౮౭వ శ్లోకంలో వున్న "ఉపస్థితేయం కళ్యాణీ" అనేశ్లోకంలో యతిభంగించి న్యూనంగావున్న శబ్దశ్రవణాన్ని గూర్చిన ఆక్షేపణకూడా ఆలోచించతగ్గదే అని నాకు తోస్తుంది.

శ్లో. "వన్యవృత్తి రిమాం శశ్వదాత్మానుగమనే నగాం"(౮౮ శ్లో)

యీ శ్లోకంలో గోవును అనుగమించడం వుపదేశించారు వసిష్ఠుల వారు. యీ అనుగమించడంకూడా కొంచెం అశ్లీలార్థానికి తోవతీస్తుందని నా ఆశయం. దానికి "వన్యవృత్తిః" అనే విశేషణం కొంత సహాయం

కూడా చేస్తుంది. నందినీధేనువు వన్యములైన గడ్డి వగయిరాలవల్ల జీవనం చేసేదే కనక నీవున్నూ వన్యములైన కందమూలాదులతో జీవనంచేస్తూ దాన్ని అనుగమించ వలసిందని వుపదేశించినట్లు తేలుతుంది. సహృదయులు బాగా ఆలోచింతురుగాక! యీ అర్థంవల్ల తోఁచే అపార్థాన్ని దీని తర్వాత శ్లోకం "ప్రస్థితాయాం" అనేది పూర్తిగా బలపఱుస్తుందని చెప్పనక్కఱలేదు. విస్తరభీతిచే దానికి దోషోపోద్బలకంగా వ్యాఖ్యానించి చూపలేదు.

శ్లో. "... విససర్జోర్జిత శ్రియం." (౬౩ శ్లో)

దీనిలో "ఊర్జిత శ్రియం" అనే విశేషణం దిలీప మహారాజుకు కాళిదాసు వుపయోగించాఁడు. బహువ్రీహిసమాసం చెప్పక కర్మధారయ సమాసం చెప్పుకొంటే అపార్థం వస్తుంది. బహువ్రీహి అన్యపదార్థప్రధానం, కర్మధారయ ఉత్తరపదార్థ ప్రధానం. కాఁబట్టి బహువ్రీహ్యాపేక్షయా కర్మధారయ చెప్పుకోవడంలో గురుత్వం తక్కువకనక శాస్త్రజ్ఞులు సమ్మతిస్తారు. యీ అర్థంలో అపార్థం ఏమిటంటే? వెనక "స్రష్టుః" అనే పదం వుంది కనక దానికి "బ్రహ్మయొక్క" అనే అర్థం మామూలుగానే చెప్పుకొని, "బ్రహ్మయొక్క శోభను వదలిపెట్టెను" అని అర్థం చెప్పుకొంటే "వసిష్ఠుఁడు బ్రహ్మ తేజస్సును గోలుపోయినాఁడు" అని పిండితార్థం తేలుతుఁది. యెందుకు వసిష్ఠుఁడు బ్రహ్మతేజస్సునుగోల్పోవలసి వచ్చిందంటే? రాజర్షి అనిపించుకుంటూవున్న దిలీప మహారాజుకు ప్రాయశ్చిత్తార్హమైన పశుగమనాన్ని వుపదేశించడంవల్ల వసిష్ఠునకు యిట్టి దుర్దశ ఘటించిందని సుగమంగా తేలుతుంది. వసిష్ఠుఁడు యీదోషాన్ని ఎఱుఁగఁడేమో? అంటే ధర్మశాస్త్రకర్త అయివుండి శ్లో. "పశువేశ్యాది గమనే ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే" అన్న అక్షరాలు తెలియకుండా ఉంటాడా? అయితే "స్రష్టుః" అనే పదం 'సూనుః' అనే దానికి సంబంధిస్తుంది గాని శ్రియం అన్నదానికి సంబంధించ దంటారేమో? అదినాకున్నూ తెలుసును. అక్కడ అన్వయించాక కూడా ఆవృత్తిచేత యిక్కడికూడా తీసుకు వచ్చి యీ అపార్థాన్ని కల్పిస్తాననియ్యేవే నేను మనవి చేసేది. పోనివ్వండి దీన్ని

యేలాగో నా కనుకూలించకుండా తప్పిస్తారే అనుకోండి. నేనిదివఱ కెన్నో చూపియున్నాను గదా ! వాట్లని యెలాతప్పిస్తారో ? సెలవు దయచేయ వలసింవంటాను. స్థాలీపులాకన్యాయంగా విమర్శిస్తే ప్రథమ స్సర్గలో యిన్ని వ్యత్యాసాలు కనపడుతూ వున్నాయి. యిదేరీతిగా ద్వితీయ స్సర్గలోకూడా విమర్శించి చూస్తాను.

శ్లో. “నిశమ్య దేవానుచరస్యవాచం” (౧౨ వశ్లో) యీ శ్లోకంలో “దేవానుచరస్య” అనేపదం యీశ్వరునికి నవుకరయిన సింహము అనే అర్థంలో కాళిదాసుచేత ప్రయోగింపఁబడింది. వ్యాఖ్యాతకూడా అలాగే వ్రాశాఁడు. కాని యీసింహము నందినీ ధేనువుచేత కల్పించఁబడ్డ సింహం గాని ఈశ్వరుని నౌకరుకాదు. దిలీపుని హృదయాన్ని పరీక్షించడానికి తానేమో ఈశ్వర భృత్యుణ్ణనిన్నీ, తనపేరు కుంభోదరుఁడనిన్నీ లనరు యీ సింహాకారాన్ని యీశ్వరుఁడే అనుగ్రహించాఁడనిన్ని మాయమాటలు చెప్పినది నందినీధేనువుచేత కల్పితమైన సింహమేకాని యీశ్వరభృత్యుఁడుకాఁడు. ప్రస్తుతవాక్యం కవివాక్యంగాని మఱివకటి కాదు. కవిచెప్పే వాక్యం యథార్థబోధకంగా వుఁడవలసింది. దిలీపునికి యిది కల్పిత సింహమని తెలియక పోవచ్చును గాని కవికి తెలియకపోవడం యెలాగ ? యిది యిదివఱలో చేసిన శంకలవంటిది కాదని విజ్ఞులు గుర్తిస్తారు కావున విస్తరించేదిలేదు. ప్రథమస్సర్గలో చేసిన శంకలు కొన్ని వున్నప్పటికీ గ్రంథవిస్తర భయంచేత వాట్లను చూపలేదు. తృతీయసర్గలో.

శ్లో. “శ్రుతస్య యాయాదయ మంతమర్భకః” అని రఘుమహారాజును గూర్చి గొప్పవిద్వాంసుఁడవుతాఁడనే అభిప్రాయంతోటే వ్రాసినప్పటికీ యిందులో మొదటిమాట వదిలిపెట్టి చదువుకుంటే అశ్లీలార్థానికి తోవ తీస్తూవుంది. నామకరణ సందర్భంలో యీలాటివాక్యం ప్రయోగించడం యుక్తం కాదనుకుంటాను.

శ్లో. “మహోక్షతాం వత్సతరః స్పృశ న్నివ ద్విపేంద్రభావం కలభః శ్రయన్నివ” (౩౨ శ్లో.)

యీ శ్లోకంలో రెండుపోలికలున్నూ పశుత్వజాతికే సంబంధించినవి చెప్పడంచేత రఘుమహారాజునకు పశుప్రాయత్వం ధ్వనిస్తూవుందా? లేదా? అంటే కాళిదాసుగాని వేఱొకరుగాని చెప్పే జవాబేమిటో? దిలీపునకు పశుప్రాయత్వాన్ని ఆపాదించే ధ్వనివిషయం కొంత లోఁగడ కనపఱచివుండడంచేత పశుప్రాయుఁడి కొడుకు అట్టివాఁడే అయినాఁ డనుకోవడంకూడా కొంత యుక్తిసహంగా వుంటుందో లేదో? విజ్ఞులు విచారించఁగలరు—

శ్లో. "అథాఽస్యగోదానవిధేరనంతరం" (౩౩ శ్లో) యిందులో, 'అస్య—గోదానవిధేః' అనడంచేత అమంగళార్థస్ఫూర్తి కలుగుతూవుంది. వివాహానికి పూర్వం గోదానవిధి జరగడం శాస్త్రసమ్మతమే అయినా అంతమాత్రంచేత అది యీ అమంగళార్థాన్ని వారించలేదు. దీన్నివారించవలసివస్తే సహృదయత్వం వక్కఱే, "అన్యథాశరణం నాస్తి" అదివుండేయడల యిట్టి ఆక్షేపణలకు వుపక్రమించడమే తటస్థింపదు కనక విస్తరించనక్కఱలేదు.

శ్లో. "హరేః కుమారోఽపి కుమారవిక్రమః" (౩౬శ్లో)

యిందులో మొట్టమొదట వున్న "హరేః" (దేవేంద్రునియొక్క) అనేపదం దగ్గఱవున్న కుమారశబ్దంతో అన్వయించడం యుక్తంగాని యెక్కడో దూరంగా మూఁడో చరణంలో వున్న "భుజే" అనేసప్తమ్యంతంతో అన్వయించడం యుక్తంకాదు. "పాఠక్రమాదర్థక్రమో బలీయాన్" అనే న్యాయాన్నిబట్టి ఆలాఅన్వయిస్తామే అనుకున్నా దూరాన్వయదోషం తగిలి తీరుతుంది. కనక విస్తర మనవసరం. న్యాయంగా "హరేః" అన్నదాన్ని దగ్గిరసావున్న "కుమార" శబ్దంతో అన్వయించేయెడల రఘుమహారాజు దిలీపుని సంతానం కాక దేవేంద్రుని సంతానం కావలసి వస్తుంది. దానితో సుదక్షిణాదేవి అహల్యవంటిది కావలసివస్తుంది. దానితో లోఁగడ సుదక్షిణాదేవికి ద్వితీయస్సర్గలో కాళిదాసువాడిన—"అపాంసులానాం ధురి కీర్తనీయా" అన్న విశేషణం 'నేతిబీరకాయ' కావలసి వచ్చి కాళిదాసుగారికి స్వవచోవ్యాఘాతం తటస్థిస్తుంది. విజ్ఞులు విచారించవలసివుంటే విచారింతురుగాక—

శ్లో. "శరేణ శక్రస్య మహాశనిధ్వజమ్" (౩౮ శ్లో)

యిందులో రఘుమహారాజు దేవేంద్రునియొక్క అశనిధ్వజాన్ని అంటే వజ్రాయుధ రూపమైన జెండాను బాణంతో కొట్టినట్టుగా కవి చెప్పి వున్నాఁడు. కాని అక్కడ 'శనిధ్వజం' అనే అర్థం ఝడితి స్ఫూర్తి కలిగి వుంది. దేవేంద్రుఁడి ధ్వజంమీఁద శని వుండడంవల్లనే రఘుమహారాజుకు లొంగిపోయినాఁడనే అర్థాన్ని కలిగిస్తూ ఉండడంచేత రఘుమహారాజు పరాక్రమానికి రాఁదగ్గంత గౌరవం రాకపోవడమే కాక యింకా చాలా దోషాలు ప్రసక్తిస్తాయో? లేదో విజ్ఞులు విచారించాలి.

శ్లో. "సుదక్షిణాసూను రపి న్యవర్తత" (౬౭ శ్లో)

యిందులో దిలీపపుత్రుఁడని చెప్పక తల్లిపేరు చెప్పడం లోఁగడ వుదాహరించిన దోషాన్ని కొంతబలపఱచినట్టయిందో? లేదో? విజ్ఞులు విచారించవలసివుంది.

శ్లో. "మనుప్రభృతిభి ర్మాన్యై ర్భుక్తా (౭ శ్లో. ౪ సర్గ.)

యిందులో రఘుమహారాజుచే పరిపాలింపఁబడుతూవున్న భూదేవి యిదివఱలో యితని పూర్వులచే పరిపాలింపఁబడ్డప్పటికీ యితని విషయంలో క్రొత్తదానివలెవుంది. అని వర్ణించాఁడు. పూర్వుల పరిపాలనకంటె కూడా యీతని పరిపాలన చాలా బాగావుందనే తాత్పర్యంతోటే కాళిదాసు పైశ్లోకాన్ని వ్రాసి వున్నాఁడు కాని స్త్రీలింగస్వారస్యంవల్ల రాజుకున్నూ భూమికిన్నీ భార్యాభర్తృభావం ధ్వనించడానికి లేశమున్నూ అభ్యంతరం లేదు కనక తన తండ్రి మొదలైనవారిచే అనుభవింపఁబడ్డ స్త్రీనియ్యేవే తానున్నూ అనుభవించడమనే దోషం తగిలి రఘుమహారాజుకు, 'అమ్మ మగఁడు, నాయనమ్మ మగఁడు'వగయిరా దోషాలను సంఘటిస్తుందనుకుంటాను. కుల క్రమాగతమైన రాజ్యపరిపాలనాన్ని ఆమోదించే రాజుల కందఱికీ యీ దోషం తగిలే తీరుతుంది. గనక యీ ఆక్షేపణ చేయఁగూడదంటారేమో? ఆక్షేపకులెవ్వరూకూడా మఱికొందఱికికూడా తగులుతుందన్నంతమాత్రంలో ఆక్షేపించడాన్నుంచి విరమించరు సరికదా! మాకు మఱీ మంచిది అలా తగలడమనికూడా జవాబు చెపుతారు. కాఁబట్టి విజ్ఞులు మార్గాంతరం విచారించాలి.

శ్లో. "కుంభయోనే ర్మహౌజసః" (౨౧శ్లో) యిందులో అగస్త్యుఁడనే అర్థంయిచ్చే కుంభయోనిపదం కుంభమువంటి....అని ఉపమానపూర్వ పదకబహువ్రీహిగా చెప్పకోవడంవల్ల అశ్లీలార్థం యిచ్చి తీరుతుంది. కుఱ్ఱ వాళ్ళకు పాఠం చెప్పడంలో చాలాచిక్కు కలిగిస్తుంది కాఁబట్టి 'కుంభ సూతేః' అని సవరించాలంటాను.

శ్లో. "విశాంపతి ర్విష్టరభాజమారాత్" (౩ వ శ్లో—౫వసర్గ) ప్రజా పాలకుఁడు అనే తాత్పర్యంతో యీ శ్లోకంలో వాడిన 'విశాంపతిః' అనే పదం దురర్థాన్ని కూడా యిచ్చేదిగా వుండడంచేత చింత్యం కాక తప్పదు. ప్రయోగాలు కావాలంటే—

"విజ్ఞాలసమవిజ్ఞాలం భాతి పెద్దాపురం"

ఇత్యాదులు పెక్కులు. యీలాంటి విమర్శన చేయకూడ దనియ్యేవే నా అభిప్రాయం గాని నిజంగా కాళిదాసుకవిత్వం దోషభూషితమని లేశ మున్నూ కాదు. అయితే యీవ్రాఁత-పాడువ్రాఁత — యెందుకు వ్రాశా? వంటారేమో? కాళిదాసాదులలో కూడా సహృదయత్వం లేనివారికి యిట్టి అపార్థాలు కనపడేటప్పుడు అస్మదాదుల మాట లెక్కేమిటి? అని చూప డానికే కానివేఱుకాదు. కనక సహృదయులు నన్ను క్షమించాలి !!

చొప్పదంటు శంకలు

వికట విమర్శనం అంటూ కొన్ని పనికిమాలిన శంకలు నేను చేయ డమే అవకతవకగావుంటే దాన్నికొంత బలపఱుస్తూ యేవో కొన్నిమాటలు వ్రాసిన శ్రీయుతులు జటావల్లభులవారు మఱో శ్లోకాన్నికూడా వుదాహ రించడానికి నేను మఱీ విచారపడుతూవున్నాను. కాళిదాసుగారికివుండే పాండిత్య కవిత్వాది ప్రజ్ఞల మాట అలా ఉఁచుదాం.

లోకజ్ఞానంలో యెన్నోవంతున్నూకూడా యే విమర్శకులకుఁగాని, ఏ కవులకుఁగానివుండవంటే అంగీకరించనివారెవ్వరు ? అట్టి సందర్భంలో

ఆయన కవిత్వంలో చొప్పదంటు శంకలకు వుపక్రమించడంకన్న సాహసం వుంటుందా ? ముఖ్యంగా భూమిని నాయికగా రూపించుకోవడంవల్ల వొక్కొక్క రాజు, అమ్మ మొగుడుగా, నాయనమ్మ మొగుడుగా కావలసి వస్తుందనే భావాన్ని నేను తీసినమాట సత్యం. యీ భావం ప్రతికవి కవిత్వంలోనున్నా అంతో యింతోవస్తుంది. యీమాత్రం జ్ఞానంలేక ఆయా కవులు ఆరీతిగా చిత్రించలేదు. వారికి పూర్తిగా తెలుసును. కాని రూపకాలంకారరీత్యా (Metaphor) ఆరోపితమైన నాయికాత్వం విషయంలో యిట్టి అపార్థ కల్పన చేయడం లేశమున్నా సమంజసం కాదని ఆయా కవులెఱుఁగుదురని వేరే వ్రాయనక్కరలేదు. యిది చాలా స్వల్పవిషయం. యిట్టి స్వల్ప విషయములో ఆ మహాకవులకు అజ్ఞతను కల్పించడమనేది మన అజ్ఞతను ప్రకటించు కోవడం తప్ప మఱొకటి కాదని తెల్పడానికే నేను భంగ్యంతరంగా ప్రవర్తించానని పూర్తిగా శ్రీ జటావల్లభులు గ్రహించేవున్నారు. కనక విస్తరించేదిలేదు. యీ శంకలవంటివే నన్నయ్యగారి భారతంలో —

"చెప్పుము నాకుఁ బయోరుహాననా !" అనేచోట గరుత్మంతుఁడు తల్లిని "పయోరుహాననా !" అంటూ సంబోధించడం బాగులేదనే ఆక్షేపణమున్నా, యముఁడు సావిత్రినిగూర్చి "తనులతాంగి ! భవదుదారవాగ్భంగికి, మెచ్చువచ్చె" అనేచోట "తనులతాంగి !" అని సంబోధింపరాదనే ఆక్షేపణమున్నా, యీరెండు స్థలాలలోనున్నా అవయవార్థ వివక్ష చేసుకోరాదని గ్రంథకర్తల తాత్పర్యమని వేఱే వ్రాయనక్కఱలేదు. ఒకచోట "అమ్మా !" అనిన్నీ, వేఱొకచోట, "అమ్మాయీ !" అనిన్నీ మాత్రము అర్థంగాని అన్యంకాదు. నన్నయ్యగారు ద్రౌపదీ వివాహఘట్టంలో అర్జునుడి చేత కర్ణుణ్ణి "కానీన" అని సంబోధింప చేయడంకూడా అవయవార్థం చెప్పుకోవలసిందనే తాత్పర్యంతోకాదు. "కానీన" అంటే? ఓ కర్ణా! అని మాత్రమే అర్థం చెప్పుకోవలసిందనియ్యేవే. అంతేకాని కన్యకావస్థలోవున్న కుంతికి జన్మించినవాఁడా ! అనే అర్థం లేశమున్నా వివక్షింపవలసిందని కాదు. పద్యకవిత్వ మర్యాద యెఱిఁగినవా రందఱికి ఆ యీ స్వల్పాంశాలు

హ్యాత్కవితే కనక విస్తరించవలసింది లేశమున్నూలేదు. కనక విస్తరించేదిలేదు. కవితాకన్యకను చాలామంది కవులు కూఁతురుగా రూపించుకొన్నారు. కొందఱో? భార్యగా రూపించు కొన్నారు. ఒకరిభావన వొకరికి బాధించదు సరికదా! వొక కవే వొకచోట వొకలాగున్నూ మఱోచోట మఱివకలాగునున్నూ భావించడంకలదు. ఆ భావనకూడావకదాన్ని వొకటి బాధించదనియ్యేవే, నా అభిప్రాయం. గద్వాల శతావధానంలో శ్రీరాజాగారు అడిగిన ప్రశ్నలో "స్త్రీలకు శృంగార రసోపయుక్తములయిన అవయవాలన్నీ యెవటి భాగంలోనే వున్నాయిగదా! జడకూడా అట్టిఅవయవాలలోదే. యిది వెనకవుండడాని క్కారణమేమో చెప్పవలసిం"దని అడగఁబడింది. అప్పుడు ఈకిందిపద్యం చెఱివక చరణంగా చెప్పఁబడింది. దాన్ని వుదాహరించి కొన్నిమాటలు వ్రాస్తాను.

"సీ. పురుషాయిత మొనర్చుపూఁబోఁడి కటిమీఁద
నాట్యంబుసల్పు పుణ్యంబు కొఱకొ?
ఘననితంబస్థలంబను పెన్నిధానంబు
బహుభద్రముగను గాపాడుకొఱకొ?
తానాశ్రయించు కాంతకు వెన్కభాగమ్ము
ననుగూడ సౌందర్య మనుచుకొఱకొ?
పదిమంది దృష్టులు పడిన "కంటక" మంచు
నూహించి కనుపడ కుండుకొఱకొ?

తే. గీ. వేణి కాంతలవెన్నంటి ప్రేలుచుండె
లేకయుండిన నిధువనలీల కుపచ
రించు నంగమ్ము లెదుటనే సంచునించ
దాని కట్టుండ నే యుపద్రవము వచ్చె?"

అని చెప్పేటప్పటికి శ్రీరాజావారన్నారుగదా! "యేదో వుపద్రవం వచ్చినట్టు చెప్పఁగలరా?" అన్నారు. దానిమీఁద యీపద్యాన్ని చెప్పాము.

"మ. ఎదుటన్ వర్తిలునట్టి యంగముల కెంతేని న్నభావిక్షతా
పద పల్మాఱును గల్గు సంగతివి దాఁ బ్రత్యక్షముం జూచి నె
మ్మదిలో భీతిలి చాటుచోటనుచు సంభావించి వెన్నంటుచున్
బొదలంబోలును వేణి, లేకునికిఁ దా ముందుండ కట్లుండునే?"

యీ పద్యార్థాన్ని విని శ్రీరాజావారు "సరే దాక్కుండనుకోండి యిప్పుడుమాత్రం కొన్నిసందర్భాల్లో జడను పట్టుకోవడం ఆయా సమయాల్లో తప్పిందా?" అని ప్రశ్నించారు. దానిమీఁద "అయ్యా! కవిత్వమంటేనే అబద్ధం. దానిలోవున్ననిజం చాలాలోఁతులో వుంటుంది. ఆ నిజాన్ని గ్రహించేవారు క్వాచిత్కంగా వుంటారు. సెలవైతే యింకో అబద్ధం ఆడమంటే ఆడతాము" అన్నాము. రాజావారు రసికులు గనుక, "చాలును సంతోషించా" మన్నారు. ఆయీ యీప్రశ్న యిప్పటి నైజాంగారి తండ్రి మహబూబుపాదుషా (యీయనకవి) సంస్థాన కవులనేమో అడిగివున్నారఁట! వారు వురుదులో పూర్తిచేశారఁట! అదికూడా మా రచనతో సరిపోయి వుందఁట! అశువులో యిట్టిరసవిషయాన్ని చక్కఁగా సమర్థించి నందుకు రాజావారు ఆనందించారు. ఇది విషయాంతరం. ఆయా సంస్థానాల్లోయేమి, అవధానాల్లోయేమి చెప్పిన మాపద్యాలనుగూర్చి యీలాటి పూర్వోత్తర సందర్భాలు యెన్నోవ్రాయవలసి వుంటుంది. యింతకూ తేలిందేమిటంటే? కవిత్వం అంటే ఆహ్లాదానికి పుట్టింది ధర్మశాస్త్రాన్ని పురస్కరించుకొని ప్రవర్తిస్తుందనుకో కూడదు. అలాగే అయితే శకుంతలా దుష్యంత సమాగమం మహాభారతంలో మాట అలా వుండనివ్వండి. అది యథార్థకథనం గనక తప్పులేదనుకుందాం. కాళిదాసుగారు ఆ అనౌచిత్యాన్ని సవరించాలంటే? సవరింపవచ్చునుగదా! యెందుకు సవరించలేదో? మిట్టమధ్యాహ్నమే సమాగమాన్ని చిత్రించడమేమో? ఆలోచించండి. ధర్మశాస్త్ర వైద్య శాస్త్రాలకు విరుద్ధ మన్నమాట కాళిదాసెఱుఁగఁడనుకోవడంకంటె పామరత్వం వుంటుందా? అక్కడ సమాధానం శృంగారరసానికిన్నీ, ధర్మశాస్త్ర, వైద్యశాస్త్ర విరోధానికిన్నీ లేశమున్నూ సంబంధం లేదనియ్యేవే. యింకా యిలాటి వెన్నో వ్రాయవలసి

వుంటాయి. మొత్తం కవిత్వంలో వుండే ఆరోపణలు పుచ్చుకొని వరుస వావులు నిర్ణయించడం పామరత్వంలోనే చేరుతుం దన్నది ముఖ్యాంశం. ఆ అభిప్రాయంతోనే నేను ఆవిషయంయెత్తుకున్నాను. శ్రీ పురుషోత్తం గారు నాకన్నా బలవత్తరమైన స్థలాన్ని యిచ్చివున్నారు. యింకా బలవత్తరమైనదాన్ని నేను వెదికి యివ్వడం యిక్కడ అవసరంకాదు. మొత్తం యిలాటిచోట కావ్యార్థగ్రహణం చేయడం యిలా కాదని తెల్పడమే మావుభయుల తాత్పర్యమున్నూ. ఆవలివారిజ్ఞానం యెంతో పరిశీలించి మరీ పూర్వపక్షం యెత్తాలి. అందుకే నేను ఆ వ్యాసం వుపక్రమించాను. దాన్నే శ్రీయుతులు బలపటిచారు. అంతే కావలసింది. దీన్నిబట్టి వెఱ్ఱివెఱ్ఱిగా కావ్యార్థాన్ని గ్రహించేవారు వారివారి అభిప్రాయాలు మార్చుకోవడమే మాయిద్దఱికిన్నీ కావలసింది.

"కో వేత్తి కవితాతత్త్వ మీశ్వరో వేత్తివానవా" అనే శ్లోకార్థం బాగా తెలుసుకొనిగాని యేవిమర్శకులుగాని మహాకవుల కవిత్వాలజోలికి పోకూడదని నాతాత్పర్యం. మురారి మహాకవికి అర్థవిషయంలోకన్న శబ్ద విషయంలో చాలా పట్టుదల వుండడంచేత కాఁబోలు! భరతవాక్యంలో యితర నాటకకర్తలకన్న భిన్నంగా వకమాట వ్రాశాఁడు. దాన్ని వుదాహరించి దీన్ని ముగిస్తాను.

> "నశబ్దబ్రహ్మోత్థం పరిమళ మనాఘ్రాయచజనః
> కవీనాం గంభీరే వచసి గుణదోషౌ రచయతు"

ఆయీ మురారి కవివాక్యంకూడా "కోవేత్తి కవితాతత్త్వం" అనే సూత్రాన్ని పురస్కరించుకొన్న భాష్యప్రాయమే అని విజ్ఞులు గుఱుతింతురుగాక!

వెనకటి పండితులు

వీరు చాలా అసిధారావ్రతంగా జీవయాత్ర గడుపుకున్నారని గురువులవారు చెపుతూవుంటే వినడమేకాదు కొందఱిని నాబాల్యంలో ప్రత్యక్షంగా చూచికూడా వున్నాను. ముఖ్యంగా వీరి జీవయాత్రకు కావలసింది నీటి సదుపాయం. అదేనా వ్యవసాయానికి వుపకరించేవి కాదు, స్నానపానాలకు మాత్రమే. యిచ్చేదాతలు బహూమందివున్నా ప్రతిగ్రహణమంటే వీరికి చచ్చిన చావుగా వుండేది.

"పయఃప్రస్నృతిపూరకం కిముని ధారకం సారసమ్"

అన్నమాదిరిగా కాలాన్ని వెళ్ళిద్దామనేకాని స్వేష్టకృత్యగా ఉవరాన్ని పూరించుకుందా మనేవాంఛ వీరిలో యేకొంచటికో తప్ప వుండేదేకాదు. కాలేకడుపుకు మండే బూడిద సామెతగా కాలం గడిపేవారు. యెంతసేపూ శిష్యులూ వాళ్ళ పాఠాలూ యేలోపమూ లేకుండా జరగడమే వీరికి కావలసింది. వీరి జీవయాత్రను యీపద్యం చెబుతుంది.

మ. చదువుల్ విస్తరికుట్లు జందెపుఁబనుల్ చాపల్ మఱిన్ దొడ్లలోఁ
  బొదలుం గూరలుగాఁగ వర్తిలిరి తద్భూమీసురుల్ నేఁటిసం
  పద "మోటారులు" మేడ లోడలునుగా మాఱెంగదా ? వీరి కు
  న్నదె యవ్వారల తృప్తి వారిసుఖమానందంబుఁ గామేశ్వరీ.

ఆయీ మాదిరిని కాలక్షేపం చేసేవారిని ప్రత్యక్షంగా నేను చూచివున్నాను. రఘువంశంచదువుకొనేరోజుల్లో వొకరిదగ్గర పరాయతప్పన్నాయి చెప్పుకోవడానికి శుశ్రూషకూడా చేసివున్నాను. ఆ వొజ్జగారి జీవయాత్రావిధానాన్నే పైపద్యంలో నేను వుటంకించాను. అటుతరువాత శుశ్రూష చేసిన గురువులు కూడా పైపద్యానికి వుదాహరణంగా వుండేవారే గాని మఱోమాదిరివారు కారు. రఘువంశపు గురువుగారు (కానుకుర్తి భుజంగరావు పంతులుగారు) మాత్రం అగర్భశ్రీమంతులు కావడంచేత దేవతార్చన స్వయంగా చేయడం యెప్పుడోగాని తటస్థించేదికాదు. దానికోసం వొక బ్రాహ్మణుఁడు నియమితుఁడు వుండేవాఁడు. ఆ పండితులకి మనకి సంసారం

యేలా గడుస్తుందనే ఆందోళన వున్నట్టే కనపడేదికాదు. మా పరమగురువు చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారి జీవయాత్ర మఱీ ఆశ్చర్యకరంగా వుండేది. యింకా ఆయన్ని యెఱిఁగిన ఆకాలపు మనుష్యులు కొందఱు అక్కడక్కడ వుండఁబట్టిగాని లేకపోతే నేను ఆయన్నిగుఱించి వ్రాసేవాక్యాలు శుద్ధ అబద్ధాలే అనుకుంటారు యిప్పటివాళ్లు. అయ్యయ్యో ఆజీవితానికిన్నీ యిప్పటి వారి జీవితాలకీ లేశంకూడా పోలికేలేదు. యిప్పుడు భాధాంతం తర్కం చదివినా సరే, భాష్యాంతం వ్యాకరణం చదివినాసరే, వారిని ఆదరించేవారు లేకపోవడంచేత మళ్ళా భాషాప్రవీణపరీక్షకు చదివి ప్యాసై అక్కడినుంచి వారినీ వారినీ ఆశ్రయించి సిఫారసుత్తరాలు సంపాదించుకొని యేస్కూల్లో నేనా పండితపదవిసంపాదించుకోడానికి యజమానులదగ్గరకి కాళ్ళరిగేటట్లు తిరిగినిన్నీ కృతార్థులు కాలేనివారినిచూస్తే యెంతో విచారం వేస్తుంది. యింకోవిశేషం : ఆ యీ వుద్యోగప్రదాతల్లో కొందఱు నిన్నా నేఁటిదాఁకా నిషధయోగ్యులుగా వుండి ఆఖరికి పంచతంత్ర మార్జాలాలుగా మారడం చేత కొందఱిస్థితి మఱీ శోచనీయంగా మాఱింది. పాపం పెళ్ళాం పుస్తే పూసా అమ్మి వారిని సంతోషపెట్టాక ఆయీ సంతోషపెట్టిన వాళ్ళలో కొందఱికి ప్రతిఫలం కలిగించేటంతలో— "భాషామంజరీ సమాప్తా" అన్నట్లుగా యేదో అవాంతరం వచ్చి వారికివున్న అధికారంకాస్తా వూడి పోవడం (అధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా! ఆ యయ్య సౌభాగ్యముల్) తటస్థమై తక్కినవాళ్ళగతి— "రెంటికి చెడ్డ రేవణ" కావడం వింటే యెవరి మనస్సుకేనా విచారం కలక్కపోదుగదా? వెనకటి పండితుల్ని యెన్ని విధాల బలవంతపెట్టినా బతిమాలినా భృతకోపాధ్యాయత్వానికి "ససేమిరా" అనడమేకాని ఆమోదించడమంటూ వుండేదే కాదు. యిప్పుడో ఆ మహా పదవికి లంచపంచాలుకూడా సమర్పించడమే కాకుండా పడరాని పాట్లన్నీ పడడంచూస్తే పృథివి పుట్టింది మొదలు యిలాంటి దరిద్రదశ పాండిత్యానికి పట్టలేదనే అనుకోవాలి. యీలాటి వారిని ఆవుద్యోగప్రదాతలు యీసడిం చారంటూ చాటునా మాటునా వీరు సణుక్కోవడం చూస్తే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. ఆయీ యీసడింపు "నాన్ బ్రామిన్సు మూమెంటు" మూలంగా

వచ్చిందంటూ కొందఱు సణుక్కుంటారు. యివి మఱీ పిచ్చి మాటలుగా నాకు కనపడతాయి. పండితుఁడు వుండవలసినవిధంగా వుంటే యే "మూ మెంట్లూ" వారిని యీసడించకపోను. వృథాగా అన్యాయ ప్రవర్తనకు అధికారికి మార్గం చూపే యీపండితులమీఁద గౌరవం "నాన్ బ్రామిన్సు"కే కాదు "బ్రాహ్మిన్స్"కు మాత్రం యేలావుంటుంది? ఆకాలపు పండితులు బిఱ్ఱుపోయినా సరే లౌకికవ్యాపారాల్లోకి అడుగు పెట్టేవారు రారు. చామర్ల కోట భీమవరంలో గుండుచేన్లుగారఁటూ వొక వుద్దూలప్పండితులు వుండే వారఁట. ఆయనకి వసతివాడు లేమీలేవు. ఆ కాలంలో వారు యత్నిస్తే యే జమీందారులేనా ఆదరించి వసతివాడులు కల్పించి పూజించేవారే. కాని అందుకు ఆయనకి లేశమూ యిష్టం లేకపోవడంచేత కుటుంబపోషణకి యాయవారం చేయడం మొదలుపెట్టా రని విన్నాను. "చామర్లకోటలోఁ జదివితి రాఘవాచార్యు సన్నిధిని" అనే రాఘవాచార్యులవారు యీ చేన్లు గారి శిష్యులే. అయితే యాయవారం మాత్రం ప్రతిగ్రహణం కాదా? అని కొందఱు అనుకుంటారేమో? యేదో విధాన్ని కుటుంబపోషణ జర గాలి కనక అప్పటి పండితులు, "యదహ్నాత్కురుతే పాపం" గా ఆ యీ వృత్తిని ఆశ్రయించడానికె సమ్మతించేవారు. (రుక్కు దానం పట్టి కుటుం బాన్ని పోషించమని సామెత.) బులుసు అచ్చయ్యగారు నప్రతిగ్రహీతలుగా (పదేసి వేలు యిరవైయేసి వేలు అయాచితంగా యింటికి స్వయంగా పట్టుకువచ్చి యిచ్చే దాతలు వుండఁగా కూడాను) వుండి వుండి ఆఖరికి జన్మానికల్లా శివరాత్రిగా వొక్కమాటు కాఁబోలు హైదరాబాదా దివాన్ చందోలాలాగారి వద్ద వొక నిలువు చెంబెఁడు పూల వరహాలు పరిగ్రహిం చారని వినడం. అదేనా యెందుకు తటస్థించిందంటారు? ధార్మా వీధిగుమ్మం అలుకుతూ వుండఁగా అచ్చయ్యగారు యీవాళ యింట్లో శాకపాకాలేమిటి అని ప్రశ్నించారనిన్నీ, దానిమీఁద ఆ మహాయిల్లాలు హేలగా "యేము న్నాయి, యత్యర్థల పులుసూ, యితిభావల కూరా" అన్నదనిన్నీ అది విని ఆవిడహృదయం ధనాశా విద్ధంగా వున్నట్టు (పరేంగితజ్ఞానఫలాహి బుద్ధ యః) గ్రహించి సదరు అచ్చయ్యగారు (యీయనకీ వేదశాస్త్రాలు

యావత్తూ వచ్చివుండడంచేత యే పేరూ చివర తగుల్చుకోడానికి వీలు గాక పుట్టుపేరుతోనే వుండిపోయారని చెప్పుకుంటారు) నీవు ఎంతసొమ్ము తెచ్చియిస్తే సంతోషిస్తావో అసంగతి మళ్ళామళ్ళా కాక ఒకమాటే విధిస్తే తెచ్చియిస్తానని ప్రతిజ్ఞచేశారనిన్నీ, ఆ అమాయకపు యిల్లాలు ఆ సమయానికి తన చేతిలోవున్న నిలువుచెంబు (యా ఖర్వేణపిబతి తస్యై ఖర్వః అని వేదం) చూపి దీఁనెడు వరహాలు కావాలందనిన్నీ, తరువాత ఆ చెంబు చేత పుచ్చుకొని ఆపూటే ప్రయాణమై హైదరాబాదులో అన్ని వరహాలూ దివాన్‌జీగారివద్ద పరిగ్రహించి తెచ్చియిచ్చి ఆవిడకి సంతుష్టిని కలిగించారనీ చెప్పుకుంటారు. అచ్చయ్యగారు అంతకంటె అధికంపుచ్చుకోకపోవడంచేతఁగాని చందోలాలాగారి యీవి అంతమాత్రంతో ఆగేదికాదు. యిచ్చేవాఁడు దొరికాఁడుకదా అని యావత్తుకూ ఔపాసన పట్టేవాఁడైతే అచ్చయ్యగారు చరిత్రపురుషుఁ డెలా అవుతాఁడు? అస్మదాదులకు వారిని గుఱించి ముచ్చటించుకొనే అధికారం కూడా లేదనిపిస్తుంది నాకు. చేన్లు గారి యాయవారంలో అచ్చయ్యగారు అవాంతరంగా వచ్చి తగిలారు. ఆయన యాయవారానికి బయలుదేరారంటే? యేమన్నమాట? సాక్షాత్తు ఈశ్వరుఁడు (అణిమాద్యష్టైశ్వర్యోపేతుఁడు) వెండికొండ గుహలో నివసించేవాఁడుబంగారుకొండ చేతులో కలవాఁడు ప్రత్యక్షమైనాఁ డన్నమాటేకదా? యిఁక చూడండీ! కుంచాలకుఁ్కంచాలతో కమ్మయిల్లాండ్రు గుమ్మరించేవారు బియ్యాన్ని. అవి సమాప్తమయే దాఁకా ఆయన మళ్ళా బయలుదేఱేవారే కారు. బహుశః వారాని కోసారి వెళ్ళవలసి వచ్చేదేమో? అయితే బయలుదేరిన రోజున వొక బస్తా బియ్యానికేనా చావు లేదుగదా? వీట్లని చేన్లుగారే మోసుకునేవారా? అంటారేమో? వారెందుకు మోసుకోవాలి? కూడా శిష్యులున్నారుగదా బోలెడుమంది. బస్తా కాదు యెన్ని బస్తాలేనా మోస్తారు. ఆదృశ్యం నేనైతే చూడలేదుగాని చూడవలసిన దృశ్యం మాత్రం అవును. పండితుఁడైన వాఁడికి నెత్తిమీఁద తట్టతల పాగా తగుల్చుకొని భృతకోపాధ్యాయత్వాన్ని ఆచరించడంకంటె యాయవారం యెత్తుకోవడమే శోభస్కరంగా వుండేదేమో? అప్పటి కాలంలో,

యెవ్వరో అలాంటి మహనీయులు అవలంబించే ఆ వృత్తిని యిప్పుడు బడుద్ధాయులందఱూ అవలంబించారు. తత్తథాస్తాం. ఈకాలపు ఉపాధ్యాయత్వ మంటారా ? శ్లో. అర్థానా మార్జనే దుఃఖ మార్జితానాంచ రక్షణే. అనే శ్లోకార్థానికి సంబంధించి వుంటుంది. పూర్వప్పండితులు వీట్లని నిరసిస్తారని చెప్పడంతో అవసరమే లేదు. యీగతి "డిగ్రీలు" సంపాదించి ఆర్జించుకొన్న వుపాధ్యాయత్వానికి సంబంధించినది— పూర్వప్పండితులలో యెవరోతప్ప దీనికి ఆమోదించేవారు కారని వ్రాసే వున్నాను. యేనుఁగులను పట్టుకొని తీసుకువచ్చేవాళ్ళు వాట్లకి మొట్టమొదట నల్లమందు అభ్యాసం చేస్తారనిన్నీ దానికి అలవాటు పడ్డాక దానికోసం అవి స్వాధీనపడి వాళ్ళకి లొంగిపోయి "దాసోహం" అంటాయనిన్నీ చెప్పఁగా వినడం. అలాగే పూర్వప్పండితులలో యేకొందఱో భృతకానికి అలవాటుపడిపీష్టా యుద్దాయం పట్టడంవల్ల జీవితకాలంలోనే ఆనల్లమందు ప్రదాతలచేత పాతశాలనుండి తొలఁగింపఁబడవలసి వచ్చినప్పుడు యెంతో దైన్యానికి గుఱి కావలసి రావడం అందఱూ యెఱిఁగిందే కనక విస్తరించేది లేదు. (యీ దైన్యం అనుభవించినవారిని పేర్కొ వలసివస్తే చాలావిస్తరిస్తుందివ్యాసం) భృతకోపాధ్యాయత్వానికే కాదు. మహారాజాస్థానంలో పండితపదవికూడా ఆకాలప్పండితులలో చాలామంది అంగీకరించడం అరుదుగానే వుండేది. కొవ్వూరుగోపాలశాస్త్రుల్లుగారినీ భాగవతుల హరిశాస్త్రుల్లుగారినీవిజయనగరం మహారాజులుంగారు కాశీనుంచి పెద్దప్రయత్నంచేసి తీసుకువచ్చారని తజ్ఞుల వల్లవిన్నాను. విజయనగర సంస్థానంలో పండితులకు వుండేగౌరవం అసాధారణం. కొందఱుజమీందారులు పండితుల్ని గౌరవవేతనాలిచ్చి పోషించడమైతే వుంటుందిగాని అది మనోవర్తి (భరణం) మాదిరిని వారు అనుభవిస్తూ వుండడంమట్టుకేగాని వారి గోష్ఠికి ఆ జమీందారులు అవకాశం యివ్వడం వుండనే వుండదు. విజయనగరప్పద్ధతి అలాటికాదు. ప్రతిదినమూ పండితగోష్ఠి కంటూ కొంతటైము రిజర్వుచేసి వుంచి ఆ టైముకు రాజుగారికి యితర తొందర పనులేవేనా వున్నట్లయితే ఆ పండితులసభకు వచ్చి నమస్కారాది సంభావనలు జరిపి ఆశీర్వచనాన్ని పుచ్చుకొని వారి ఆజ్ఞను

పొంది అవలి రాచకార్యానికి వెళ్ళడం ఆచారం. ఈఆచారం యిప్పుడేమేనా మాఱిందేమో కాని ఆనందగజపతి మహారాజులుంగారి ప్రభుత్వకాలంలో లేశమూ మాఱలేదని యెఱుఁగుదును సంస్థానగౌరవంగాని పండితగౌరవంగాని మన ఆంధ్రదేశంలో ఆనందగజపతితో అంతరించిందంటే అంగీకరించనివారుంటారని నేను అనుకోను. ఆ కాలంలో వుండే పండితుల మర్యాదలు యిప్పటివారికి మఱికొందఱికి అంతగా రుచించవని యెఱుఁగిన్నీ వొకటి యిక్కడ వుటంకిస్తాను. మహామహోపాధ్యాయ (పూర్వం యీ బిరుదు యీలాటి వుద్దండులకు వుండేది) శ్రీ పరవస్తు రంగాచార్యుల వారు విజయనగరానికి సన్నిహితంగా వుండే విశాఖపట్టణ నివాసులై వుండి కూడా ఆ సంస్థానానికి వెళ్ళనేలేదు. దానిక్కారణం వారి మర్యాదలకు సంస్థానంవారు సమ్మతించకపోవడమే. ఆచార్లవారికి వుండే మర్యాదలేలాటివంటే! కోట ఆవరణదాఁకా సవారీమీఁద వెళ్ళడమున్నూ. రాజసభలోకి పాముకలతో నడిచి వెళ్ళి ఆస్థానంలో స్వంత చిత్రాసనం మీఁద కూర్చోవడమున్నూ. బాగా ఆలోచిస్తే పాండిత్యానికి తగ్గ వేషభాషలంటే వైష్ణవులవే. యిందులో చివరదానికి మహారాజులుంగారు సమ్మతించఁజాల మన్నారఁట. యెందుచేతనంటే? మీవంటి పరమపూజ్యులను మేము మీ ఆచారప్రకారం పూజించడానికి అభ్యంతరం లేదు గాని అది మా సంస్థానపండితులకు అవమానకరంగా వుంటుంది కనక అంగీకరించమన్నారఁట. ఆ పద్ధతిని మీ సంస్థానానికి మేము రాజాల మన్నారఁట ఆచార్యుల వారు. (ఆ యీ సంగతులు నేఁటివారు పిచ్చిగా భావిస్తారు)అంతే. అంతతో కథ ముగిసింది. "సా కిం న రమ్యా నచ కిం న రంతా బలీయసీ కేవలమీశ్వరాజ్ఞా." వుర్లాం పేరుకు చిన్నజమీనే అయినా పండితసత్కారం పరీక్షించి చేసేది కావడంచేత మన దేశంలో దాని పేరు ప్రతిష్ఠలు చాలా వ్యాపించాయి. యే యూనివర్సిటీకికూడా దానికున్నంత అధికారంలేదు. ఇచ్చేదేమో సా 1 కి 12-0-0 రూపాయీలు మాత్రమే కాని చేసే పరీక్ష మాత్రం నూటికి నలభై మార్కుల బాపతుకాదు. నూటికి నూరూ రావడం విధి. దీనిలో యేమాత్రం తగ్గినా దానిలోటు యిచ్చే రు 12-0-0 లలో

అణో అర్థణో కానో తుదకి పైసో తగ్గించి మఱునటి సంవత్సరం ఆలోటు భర్తీ అయిన తరవాతే పూర్తి వార్షికం యిచ్చేవారు. ఆ సంస్థానంలో పరీక్షాధికారులుగా వుండే పండితులకుమాత్రం నూటపదహార్లు వార్షికము వుండేది. రంగాచార్లవారు శాస్త్రిలకు పరీక్షాధికార్లు. వీరిని వంచించాలని కొందఱు పండితులకు కుతూహలం కలిగి మంత్రివాది లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రుర్లుగారిని ప్రోత్సహించినట్టున్నూ వారు వారి కుతూహలానికి అనుగుణంగా రెడ్డిగం వేసుకొని కూర్చున్నట్టున్నూ జమీందారు బసవరాజుగారు అది చూచి— "అయ్యా! రంగాచార్లగారు దయచేస్తున్నారు. రెడ్డిగం తీసివేయవలసిం"దనేటప్పటికి వినీ విననట్లు అనాదరించి శాస్త్రుర్లుగారు వూరుకున్నారనిన్నీ, తరువాత క్రమంగా అది ముదిరి నన్ను జయించే పండితులు వచ్చేటప్పుడుగాని యీరెడ్డిగం నేను తీయవలసి వుండదని లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రుర్లుగారు జవాబు చెప్పడం తటస్థించిందనిన్నీ యింకా యేమో యేమో పండితులు చెప్పుకోఁగా విన్నాను. రంగాచార్లవారు షట్తర్కనీపారంగతులు. లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రుల్లు గారు వ్యాకరణశాస్త్రంలో మిక్కుటీ అభిమానం గల మహాపండితులు. అంతమాత్రమే కాదు, ఆయన సభలో సంస్కృతం మాట్లాడుతూవుంటే సాక్షాత్తూ మహాభాష్యాన్ని మఱపించే వుండేదఁట వాక్యరచన. రంగాచార్లవారికి అభిమానశాస్త్రం తర్కం. నాఁటి సభలో లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిలుగారు రంగాచార్యులవారికి అభిమాన శాస్త్రమైన తర్కంలోనే రంగాచార్లగారితో శాస్త్రార్థంచేసి పండితులను మెప్పించినట్లు చెప్పుకోఁగా విన్నాను. అలాటి సర్వతోముఖ పాండిత్యాలు క్రమంగా కాలదోషమో? ఏమో? చెప్పఁజాలంగాని "గానుగు రోకలి సిద్దిపిడి"గా మార్పుచెంది నానావిధ దైన్యాలకి పాల్పడుతున్నాయి. ప్రతి విషయంలోనూ ఆనాఁటి పండితులకు కొన్ని నియమాలు వుండేవి. అపరగౌతములని ప్రసిద్ధివహించిన కీ॥ శే॥ శ్రీపాద రామశాస్త్రిలుగారికి (వీరితమ్ములున్నూ శిష్యులున్నూ అయిన లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రులుగారు సజీవులు, చాలావృద్ధులు, మళ్ళా అన్నగా రంతవారు, పిఠాపురాస్థాన విద్వాంసులు) వాక నియమం వుండేది. గృహస్థు (యెంత ఐశ్వర్యవంతుఁడైనా సరే) ఒకరూపాయికంటె

అతనివద్ద యెక్కువ పుచ్చుకోమని నియమం. జమీందారువద్ద రు 10-0-0 కంటె అధికం పుచ్చుకోమనీ నియమం. వారి జీవితం ఆ నియమానికి భంగం లేకుండానే జరుపుకున్నారు. వారిని నేనుస్వయంగా యెఱుఁగుదును. యీ దేశంలో యిప్పుడెవరేనా నైయాయికులు వుంటే వారికి శిష్యులో ప్రశిష్యులో అయివుంటారు. యీ మధ్య కలకత్తా ప్రెశిడెన్సీ మిడ్నపూరు ప్రాంతంలో "శ్రీరామకృష్ణమిషన్" లో విద్యాభ్యాసం చేస్తూన్న విద్యార్థి మైలవరపు పూర్ణానందం నాపేర వుత్తరం వ్రాస్తూ వ్రాశాఁడుకదా మీ విద్యార్థిదశలో మనదేశంలో విద్యాభ్యాస పద్ధతి యేలాగు వుండేదో యేదేనా పత్రికకు వ్రాయవలసిందంటూ కోరివున్నాఁడు. దీన్నిబట్టిచూస్తే మనవాళ్ళు పూర్వం యెలా చదువుకొనేవారోకూడా యిప్పటివాళ్ళకు పుస్తకాపేక్ష ఉగ్గిఱికి వచ్చిందని తేలుతూవుంది. అతనికోరికనుబట్టి పనిలోపని ఈ నాల్గుమాటలూ వ్రాస్తూన్నాను. గురువులు యే సామాన్యులోతప్ప సుప్రసిద్ధులు భృతకోపాధ్యాలుగా వుండడానికి యిష్టపడేవారు. కారు. "పంచమేఽహాని షష్ఠేవా శాకం పచతి స్వేగృహే" గా జీవయాత్ర సాఁగిస్తూ పరమార్థబుద్ధితో శిష్యులను సుతనిర్విశేషంగా ఆదరించి విద్య చెప్పడమే వారి నిత్యకృత్యం. (పైఁగా కడుపునిండా అన్నం తినడానికి తగ్గంత వసతివాడులు సంపాదిస్తే ముందువాళ్ళు చదువుకోక చెడిపోతారని వారికి పెద్ద భయం వుండేది.) శిష్యులు చేసే ముఖ్య శుశ్రూష (ఉపచారమన్నమాట) గురువుగారి నీర్కావిబట్టలు వుతకడం, విస్తళ్ళకు ఆకులుకోసి పట్టుకురావడం (అదేనా అనాధ్యాయాలలోనే)యింత మాత్రం మట్టుకే. శిష్యులు కొందఱు వారాలు చేసుకొనిన్నీ మఱికొందఱు మాధుకరం చేసుకొనిన్నీ ఋన్నివృత్తి కావించుకుంటూ చదువుకొనేవారు. మా గురువుగారి గ్రామం (కడియెద్ద) మిక్కిలి కుగ్రామం కావడంచేత శిష్యుల పోషణాన్ని గురువుగారే భరించేవారు. అలా భరించడంచేతనే "తిండికై యిల్లిల్లు తిరగనీయక యన్న మేయన్నదాత మాకింటనిడియె" అని వ్రాశాము. మా గురువులకు పూర్వకాలంలో మాట చెప్పలేము గాని, ఆ కాలంలో మాత్రం అన్నంకూడా పెట్టి

విద్యాదానం చేసిన గురువులు మా పరమ గురువుగారు మాత్రమే. అయితే వీరు అగ్రహారీకులుగాని వసద్దారులుగాని కారు.

ఉ. ఉన్నది రెడ్డిసీమ తమకుండెడి దించుక వృత్తిదానికె
న్నెన్నియొ యోగముల్ కుదిరెనేని ఫలించు ఫలించు దానిలోఁ
దిన్నదిగాక తారయితు దెచ్చి యొసంగు ఫలం బదెంత హె
చ్చున్నను వీరి కొక్క నెల యోపునొ? యోపదొ? సందియమ్మగున్.

ప్రస్తుతానికి యీ పద్యం వొక్కటీ చాలును. యింకా కావలిస్తే జాతకచర్యలో చూచుకోండి. మా గురువుగారికి కుటుంబంకంటే కూడా శిష్యవర్గపోషణబాధ్యతే హెచ్చు. వీళ్ళ పోషణమాత్రమే కాదు, పెళ్ళి పేరంటాల విషయంలోకూడా తఱచు వారే ద్రోక్యం కలిగించుకొనేవారు. "పెండ్లిపేరంటముల్ ప్రియ మెలర్పఁగఁ జేసి యే గుణసిధి మమ్మొ బాగుచేసె" అనే సీసపద్యం పైసంచర్భాన్ని వ్యాఖ్యానిస్తుంది. ఉదార హృదయానాంతు వసుధైవ కుటుంబకమ్ మా గురువుగారి గ్రామానికి నాతి దూరంలోనే వుంది జల్లిసీమ. ఆసీమ ధాన్యప్పంటకి పెట్టింది పేరు. ఆరోజుల్లో కాటాబస్తా వెల రు 2—0—0 లకు మించివుండేదికాదు. యుక్త కాలంలో మా గురువుగారు ఆసీమకు సంచారార్థం సవిద్యార్థికంగా బయలు దేఱేవారు. వీరు వెళ్ళడమే తడవుగా ఆసీమ వాస్తవ్యులు క్షత్రియులు వారివారి శక్త్యనుసారంగా ధాన్యం పోగుచేసి పడవెక్కి యెగుమతికూడా స్వంతమనుష్యుల చేతనే చేయించేవారు. ఆ రాజులు మా గురువుగారెప్పుడు వస్తారా? అని ప్రతీక్షిస్తూ వుండేవారు. ఒక బస్తాకంటె తక్కువ యిచ్చిన గృహస్థును నేను యెఱుఁగను. సరే సంవత్సరానికీ సరిపడ్డ ప్రధాన పదార్థం గాదెలో నిలవుండేది. కూరా నారా స్వంత పెరట్లోనే పండేవి. యిఁక చెప్పేదేమిటి? .... "మహాభాష్యంవా పాఠయేత్, మహారాజ్యంవా పాలయేత్" అన్నట్లు కాలక్షేపం జరిగేది. పెంకుటిళ్ళు కట్టుకుందామనిగాని వస్తువాహనాలు సంపాదించుకుందామనిగాని వారికి వాంఛ వున్నట్టే లేదు. పెట్టేబేడా వున్నట్టు లేదు. విభూతిసంచి మాత్రం వొకటి వుండేది, అందులోనే రూపాయి అర్ధా వుంటే నిలవచేయడం.

ఉ. పెట్టెలు లేవు కల్గినను బీగమునున్న విభూతిసంచిమే
పట్టుదొకండు భూతి నిడు బంగరపున్ గనిగాఁగ రాజ రా
జట్టులు శిష్యవర్గమున కన్నము విద్యయు నిచ్చు వేలుపుం
జెట్టుల మధ్గురూ త్తములఁజెప్పి మఱొక్కరి నెట్లు సెప్పుదున్.

ఆయీ విశేషాలు వ్రాస్తే చాలా వ్రాయాలి, మఱొకప్పుడు చూచు కుందాం. తెల్లవారుజామున పాఠాలకు ప్రారంభం చేసేవారు. తక్కువ పాఠం వాళ్ళకి ముందు ప్రారంభం. ఆ పాఠాన్ని పై తరగతివాళ్ళంతా వినడం ఆవశ్యకం. యీ నియమం శాస్త్రపాఠాలకి మాత్రమే. కావ్యపాఠాల వాళ్ళకి గురువుగారు చెప్పడంలేదు. విద్యార్థులలో పెద్దతరగతివాళ్ళే చెప్పే వారు, గురువుగారివద్ద చెప్పుకొన్న శాస్త్రపాఠాన్ని క్రిందితరగతి వాళ్ళకి పైగ్రంథాలు చదువుకొనే విద్యార్థులు చింతన చెప్పేవాళ్ళు. ఆయీ విధంగా కష్టిస్తేనే తప్ప శాస్త్రం స్వాధీనంకాదు. యీ విధంగా అభ్యసించి నప్పటికీ యేకొంచటికోతప్ప సర్వేసర్వత్ర శాస్త్రం స్వాధీనంకాదు. శ్లో. కేచిద్భగ్నాః ప్రక్రియారంభకాలే....సర్వేభగ్నాః కారక ప్రక్రియాయామ్) యీలాటి శాస్త్రాన్ని చదవకుండానే చదివినట్లు (పుస్తకం మాత్రం సంపాదించి స్వయంగా చూచుకొని అన్నమాట) నటించేవారికి శాస్త్రం యెంతవఱకూ స్వాధీనపడుతుందో వ్యాఖ్యానించనక్కఱలేదు. తర్క పాఠాలకు కూడా విధానం అంతా యిలాగే వుంటుంది. మా గురువుగారికి సమకాలీనులు శ్రీపాద రామశాస్త్రిల్లుగారిని గూర్చి లోఁగడ వుదాహరించే వున్నాను. వారి శిష్యులలో అగ్రేసరులు సంగమేశ్వరశాస్త్రుల్లుగారు. వీరి గ్రామం యేదో నాకు బాగా తెలియదుగాని శిష్యులకు అన్నోదకాలు నిరంతరా యంగా దొరకే గ్రామమని చెప్పి వీరు కాకరపర్తిలో ప్రత్యేకించి మకాం పెట్టారు. వొక పుష్కరకాలం సుమారు వీరు ఆగ్రామంలోనే వుండి ఆ గ్రామవాస్తవ్యులకే కాక యితర గ్రామాలనుంచి వచ్చిన విద్యార్థుల కూడా పుష్కలంగా విద్యాదానం చేశారు. ఆ రోజుల్లోనే రేగిళ్ళ అబ్బి శాస్త్రుల్లుగారి శిష్యులు మహాప్రసిద్ధులు మంథా చెన్నయ్యశాస్త్రుల్లుగారు పేరూరుగ్రామంలో విద్యార్థులకు పాఠాలు చెప్పేవారుండేవారు. తర్క

శాస్త్రంయావత్తూ అనర్గళంగా పాఠంచెప్పేవారే అయినా ప్రకరణాలుమాత్రం వారు చెప్పినట్టు యెవ్వరూ చెప్పనే లేరనే ప్రతిష్ఠ వారికి రిజిష్టరయి వుండేది. అక్కడ ప్రకరణాలమట్టుకు చదువుకొని తరవాయికి సంగమేశ్వర శాస్త్రుర్లు గారి దగ్గిఱికి వచ్చేవారు. విద్యార్థుల భోజన సౌకర్యంకొఱకు గురువులు స్వగ్రామం వదిలిపెట్టి వలస వెళ్ళేవారనడంచేతనే అప్పటి గురువులకు విద్యార్థులందుండే వాత్సల్యం యెలాటిదో తెలుసుకోవచ్చును. యీ సంగమేశ్వర శాస్త్రుర్లుగారు తర్కశాస్త్రంలో వాద క్రోడగ్రంథం కూడా రచించి పండిత సమ్మతిని పొందిన మహావిద్వాంసులు. వీరితో మన దేశంలో గ్రంథకర్తృత్వం దాఁకావచ్చిన పండితులు ఆఖరయినారని అనుకోవచ్చును. వ్యాకరణానికి రాయుడుశాస్త్రుల్లుగారితో స్వస్తి. తర్క వ్యాకరణాలు యిప్పుడుకూడా క్రొత్తమార్గంలో డిగ్రీ సంపాదన పరమలక్ష్యంగా పెట్టుకొని అభ్యసిస్తున్నవారు లేకపోలేదుగాని యీ బాపతునుంచి గ్రంథకర్తలదాఁకా వచ్చేవారుంటారని తోఁచదు. (భాషామంజరీ సమాప్తా) సరికదా? అసలు చదివిన గ్రంథాలేనా వీరికి అవగతమై వుంటాయో లేవో అని సంశయించవలసే వుంటుంది విద్యావిధానంలో వాంఛేమిటి? యిప్పుడు సర్వమూ మాఱింది. విద్యార్థిప్రవర్తన యెంతమార్పు చెందిందో చెప్పలేము. శాస్త్రం చదువుకొనే విద్యార్థులుగాని చెప్పే గురువులుగాని చాకిటి బట్ట కట్టుకోవడం నేనెఱుఁగను. అట్లనిమురికిబట్టలు కట్టుకొనేవారేమో అంటే అదిన్నీ లేదు. "గన్నేరు పూవన్నె గద్దిన కట్టుదోవతుల నీర్కావిసంపద నటింప" అనే శ్రీనివాసవిలాసపు సీసపద్య చరణాన్ని జ్ఞాపకంచేసే శుభ్రవస్త్రాలు కట్టుకొనేవారు. యేపూటకాపూటగాని లేదా యేరోజు కారోజుగాని పుతికి ఆఱవేసిన బట్టలు కట్టుకోవడమేగాని పాచిబట్ట కట్టుకోవడం గాని బార గోచీ పెట్టడంగాని ఆనాఁటి విద్యార్థులలో వుండేవి కావు. క్రాపింగులు వగైరాలు అప్పటికింకా సర్వేసర్వత్ర ప్రారంభం కానేలేదు. ఆ తెగవాళ్ళు యెక్కడేనా వున్నా వెలేసినమాదిరిగా వుండేవాళ్ళు. ఆ విద్యార్థుల వాక్కెంత పవిత్రంగా వుండేదో ముఖవర్చస్సూ అంత పవిత్రంగానే వుండేది. ఆలాటి మహా విద్యార్థులతో ఆనాఁటి

పండితులు బయలుదేఱి వస్తూవుంటే పురాణాల్లో చదువుకొన్న ఋషులు జ్ఞాపకం వచ్చేవారు. యిప్పుడు పాశ్చాత్యవాసన ఆ యీ విద్యార్థులని మాత్రమేకాదు గురువులనికూడా ఆవరించింది. వీని బాస వేరన్నాఁడు భారతంలో వొక సందర్భంలో నన్నయ్యభట్టు, అలాగే యిప్పటిచదువున్నూ పరిణమించింది. దేశాటనం చేసి కుటుంబభరణం యథాకథంచిత్తుగా చేసుకునే పండితులే యిప్పుడు కనపడరు. ఆలాటివారు వున్నట్టయితే ఆదరించే గృహస్థులున్నూ కఱవైనట్టే యిప్పుడల్లా ప్రయివేటు ట్యూషను చెప్పుకొనేవారు కనపడతారు. ఉచితంగా విద్యార్థికి విద్య చెప్పే పండితులున్నూ చాలాభాగం అంతరించారు. యీ విద్యలగతి—"హా సీతే! కిం భవిష్యసి" అన్న దగ్గఱికి వచ్చింది. వారిది భిక్షాటకప్రాయమైన జీవనమే. అయినా గౌరవనీయంగానే వుండేది. యిప్పుడో? యీ విద్యకు యేంతదైన్యం పట్టాలో అంతా పట్టింది. యెక్కడో, కనీసం యెలిమెంటరీ స్కూల్లోనే అనుకుందాం, మాస్టరీ సంపాదించుకోవడానికి యిప్పటి డిగ్రీల పండితులు పడేపాట్లు వర్ణించడానికి వశంకావు మునుపు దండం పెడితే పుచ్చుకోని పండితులు యిప్పుడు ఆయా వ్యక్తులకు నమస్కరించినా ఫలితం కనపడడం లేదు.ఒకటేమిటి,చూస్తూవుండఁగా యెన్నో సందర్భాలుయెంతో మార్పు చెందాయి. పెళ్ళిళ్ళు చూడండి! యెంతచిత్రంగా మారిపోయాయో? అయిదురోజులలో కావలసిన బ్రాహ్మవివాహం అయిదు గంటలలో ముగుస్తూవుంది. యెక్కడా సదస్యం అన్నమాట లేనేలేదుకదా? యింకకొన్నాళ్ళకు..

ఉ. లేవరు లెండు లెండనిన లేచిన వారయిసం దటాలునం
బోవరు పొండుపొండనినఁ బోదుము పోదుము పోదుమంచుఁదా
మీవరు సందు గేస్తునలయింతురు పెండిలిలో సదస్య సం
భావనవేళఁజూడవలె బాపనసాములసాములన్నియున్॥

అన్న దాసువారి పద్యం శుద్ధ అబద్ధంగా పరిణమిస్తుందేమో అనుకుంటాను. విష్ణుపురాణాదులలో వర్ణాల కేదో ముప్పు మూడుతుందంటూ వ్రాసివుంటే ఆ ముప్పు బలాత్కారమూలంగా తటస్థిస్తుంది కాఁబోలను కొనేవాణ్ణి. కాని పాపం ఆయా జాతులు అలాటి దౌర్జన్యం యీ క్షణం

వఱకు యెక్కడఁగాని చేసినట్లు లేదు. అగ్రజాతులే యేదో లోక కల్యాణాన్ని అభిలషించి ఆయా కాశ్మల్యాన్ని ఆపాదిస్తున్నారు. "విఫలం చెడ్డా ఫలమేనా దక్కితే" కొంత బాగుంటును. తుదకు అది పూర్ణానుస్వారంగానే కనఁబడుతూవుంది. "జగతి శిరచ్ఛేద సమయమందునఁ దనకుందేలమ్ముల యానఁగాను ననంగ" అన్నట్టుంది మనంకోరే లోకకళ్యాణం. భోగలాలసత్వానికి దాసులై కొందఱు వారిలోవారికి భాగాలు తెగకతుదకి "మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్య ప్రకర్షః" దగ్గఱికి వచ్చింది ప్రపంచపరిస్థితి. యిది యెప్పుడో గుర్తించే అనుకుంటాను మనఋషులు పూర్తిగా దీన్ని నిషేధించి వర్ణస్త్రా యితరులకుకూడా శమప్రవృత్తిని బోధించి వున్నారు. వారుబోధిస్తే మాత్రం "సాఁకమెఱుఁగూ సంతమెఱుఁగూ"గా భ్రమను కలిగించే నాగరికత ముందర ఆబోధ పనిచేయఁగలుగుతుందా? అయినా కొందఱు సనాతన పండితులు పడరాని పాట్లు పడి పూర్వపు విద్యలు నిల్పడానికిన్నీ పూర్వాచారాలని పోకుండాపట్టడానికిన్నీ యత్నిస్తున్నారు. నానాఁటికి అధోగతికి వెళ్ళవలసిన కాలంలో వారిప్రయత్నం సఫలంకావడం కలలో వార్తే అయినా, "యత్నే కృతే యది నసిద్ధ్యతి కోఽత్ర దోషః" కనక వారిని అభినందించక తప్పదు.

"శా. వ్యాసాదుల్ ఋషులై నిజమ్ములయి తద్వాక్యమ్ముల్ భవిష్యత్స్థితిన్
బూసం గ్రుచ్చినరీతిఁజెప్పు టదియున్ బోఁకండి యాచారవీ
రే సారజ్ఞులు? వీరి కయ్యెడల తేనేలేమ విశ్వాసమే
యీసల్లే నెటులుండు భ్రష్టులగువారే తన్మతోద్ధారకుల్."

అని యీ విషయాన్ని చిరకాలంనాఁడే చమత్కరించి వున్నాం. మంచికాలం దాపయి వుండటూ యెవరో జ్యోతిర్వేత్తలు వ్రాసినట్టు కొందఱువ్విళ్ళూరుచున్నారు. కాని అట్టి పుణ్యకాలం రావడానికి యింకా లక్షల కొలఁది సంవత్సరాలు పట్టవలసివస్తుందని వెనకటి పండితుల తాత్పర్యంగా కనపడుతుంది. వొకటి రెండు వత్సరాలలోనే ఆనాటి పుణ్యకాలం వస్తుందనే అర్థాన్ని వెనకటి పండితుల వాక్యానికి పాండిత్య బలంచేత యిప్పటి వారెవరో సంపాదించఁగల్గినా అది వారి పాండిత్యాతిశయాన్నే వ్యక్తం చేస్తుంది గాని ధర్మకాలాన్ని తీసుకురానేరదు. నమో ఋషిభ్యః స్వస్తి.

ఏగా ముత్తాత

"పెద్ద కవీంద్రుఁడై పేరుచెందినవాఁడు పిన్న ముత్తాత నరసన్న గారు" అని దేవీభాగవతములో వంశవర్ణనారంభమందు పేర్కోఁబడ్డ నరసన్నగారు మాముత్తాతలు ముగ్గురిలోనూ ఆఖరువారు. మొదటివారు కామయ్యగారు, రెండవవారు అన్నయ్యగారు. వారిరువురినీ వదలి ముందుగా ఈయన పేరెత్తడానికి కారణం విద్యావృద్ధత్వమే. ఈయన యిప్పటికి సుమారు నూటపదకొండు సంవత్సరములకు పూర్వము, అనగా స్వభాను సం॥ ఫాల్గున శు ౩ గురువారం నాటితో పూర్తిగా వ్రాసికొని ముగించి ఆ తేదీని తుట్టతుద చేవ్రాలుతోసహా వ్రాసిపెట్టిన "ప్రయోగ ముక్తావళి" అనే ధర్మశాస్త్రం, తాటాకుల ప్రతి యిప్పటికిన్నీ మా యింట్లో ప్రతి నవరాత్రిలలోనూ పూజింపఁబడుతూ చెక్కుచెమర్పకుండా భద్రంగా వున్నది. ఈయన జీవించిన కాలపరిమితి సుమారుగా వినికివల్ల యాభై నాలుగు. లేక యాభై అయిదు అని యెఱుఁగుదును. దాన్నిబట్టి చూస్తే ఆ ధర్మశాస్త్రం వ్రాసికొనే కాలంనాటికి సుమారు నలభై యేండ్ల వయస్సు వాఁడు కావచ్చునని వూహించుకోవచ్చు. ఈ వూహ సరియైనదే అయితే, ఈయన జననం యిప్పటికి, అనగా క్రీ॥ శ॥ 1934 సం॥రముకు సరియైన భావ సం॥ ఆశ్వయుజ శుద్ధ తదియా గురువారం నాటికి, నూట యాభై యొక్క వత్సరప్రాంతంలో వుంటుంది. ఆ వత్సరాన్ని గూర్చిన చర్చ అవసరమైతే చదువరులే నిర్ణయించుకుంటారు కాఁబట్టి దీన్నిగూర్చి విస్తరించేదిలేదు.

ఈయన తన నివాసగ్రామమగు కడియానికి సుమారు మైలున్నరలో నున్న వేమగిరినివాసులు మేడవరపు కోనయ్యగారివద్ద తెలుగు చదువుకొన్నట్లు ఈయన కృతులలో ముఖ్యకృతియగు యామినీపూర్ణతిలకావిలాసములో కనఁబడుతుంది— "కోనయాఖ్యాంధ్ర గురుకీర్తిఁ గూర్తు మదిని" అని పై పుస్తకాన్ని యీయన మొదట మూఁడాశ్వాసాలుగా రచించి అందులో దోషాలు విస్తారంగా వున్నట్టుతోచి, సంస్కృత

సాహిత్యం కోసం కాకరపర్తిగ్రామం వెళ్ళి అక్కడ శ్రీవేదుల వెంకటా శాస్త్రులుగారివద్ద వ్యాకరణం చదివి, మళ్ళా ఆ పుస్తకాన్ని సంస్కరించి ఆఱు ఆశ్వాసములు దాన్నిగా చేసినట్లువిన్నాను. దీనికితథ్యంగా ఆమూఁడా శ్వాసాల చిత్తుప్రతి నా బాల్యంవఱకూ ఆయన పుస్తకసామగ్రిలో నిల్చి వుంది. నాకు సంపూర్తిగా ఈ చిత్తుప్రతి మాత్రమే ఈయన స్వహస్త లిఖితం చూడడం తటస్థించింది గాని, సంస్కృత పాండిత్యం ముదిరిన మీఁద ఆఱాశ్వాసాలుగా మార్చి కూర్చిన విస్పష్టప్రతి చూచే అదృష్టం కలగనేలేదు. కారణమేమంటే, మా తాతగారు, వెంకన్నగారు, ఈ నరస కవిగారి పెద్దన్న కామయ్యగారి కొడుకగుటచే, ఈయన అనంతరం ఈయనకు పురుషసంతానం లేకపోవడంచేత ఈయన తాలూకు యితరా స్తితోపాటు పుస్తక సామగ్రిని కూడా వశం చేసికొన్నారు. ఈయనవద్ద బాగా చదివినట్టయితే మా తాతగారు ఈయన ప్రతిష్ఠని పూర్తిగా నిలప దగ్గ వాగ్ధాటీ, వాఙ్మాధుర్యమూ కలవాఁడేకాని, మనస్పర్ధలు కలిగి కాళి దాసత్రయం లోపునే చదువు చాలించారని వినికి. మనస్పర్ధకు కారణఁ: నాఁటికాలపు పిఠాపురపు ప్రభువు శ్రీ నీలాద్రిరాయనింగారికి మా ముత్తాత నరసకవిగారి ముఖ్యశిష్యులైన చింతపట్ల వేంకటరాయ, మాధవరాయనిం గార్లనే సోదరులు మేనమామలయిన హేతువుచేత, వారు చాలసార్లు మేనల్లుడి దర్శనానికి తీసుకువెళ్ళడానికి ప్రయత్నిస్తే, అప్పటి కాలపు పండితులలో యెవరో తప్ప సర్వసామాన్యంగా నిస్పృహులుగావుండి, "పంచమేహని షష్ఠేవా శాకంపచతి స్వేగృహే" అనే శ్లోకార్థాన్ని గుఱి చేసికొని వర్తించేవారే అవుటచేతనూ, మా ముత్తాతగారుకూడా ఆ తెగ వారిలో అగ్రేసరులై వుండడంచేతనూ, యెన్నడున్నూ స్వగ్రామం వచ్చి యున్నప్పటికీ ఆ ప్రభువును చూడడానికి వెళ్ళనేలేదనిన్నీ, దానిమీఁద శిష్యులు మేనల్లుడితో విస్తరించి యీయన్ని గుఱించి తఱుచు చెప్పి వుండడంచేత నేమి, ఆ ప్రభువు రసజ్ఞుఁడైన కారణంచేత నేమి, యెట్లో యీయన్ని చూచి యీయన ముఖతహా కొంతవిని యీయన్ని సమ్మానిం చాలని బుద్ధిపుట్టి మేనమామలతో దానిని సంఘటించవలసిందిగా కోరితే,

వారు "మనయింటికి శాస్త్రిలవారు తఱచు దయచేస్తూనే వుంటారు, తాము దయచేస్తే వారిధోరణి విని యానందించడం తటస్థిస్తుంది." అని చెప్పే టప్పటికి, మంచి దని ఆ ప్రభువు తమదివాణానికి సమీపంలోనే వున్న మేనమామల యింటికివచ్చి చాటుగా కూర్చుండి అంతకు ముందే ఆసమీపపుగదిలో గ్రంథకాలక్షేపం చేస్తూవున్న మా ముత్తాతగారి వాగ్ధోరణి విని, ఆనందించి, అప్పుడు యెదురుకుండా వచ్చి సగౌరవంగా ఆదరించి "కోరుకోవలసిం" దన్నారనిన్నీ, దానికి మా ముత్తాతగారు "మీదయవల్ల సమస్తమూ వుంది (మనసిచ పరితృప్తే కోఽర్థవాన్ కోదరిద్రః) లోటు లేదు." అని చెప్పి యేమిన్నీ కోరలేదనిన్నీ, తరువాత రాజుగారు బలవంత పెట్టఁగా, దానం పట్టడానికి బొత్తిగా ఇష్టంలేక "అయ్యా! మాకు సుమారు మీజమీందారీలోవున్న భూమి అయిదుపుట్లలో (అనగా నలభైయకరాలలో) నామూడోవంతుకు పుచ్చుకొనే కట్టుబడిపన్ను కొట్టివేయించవలసిం" దని మాత్రం కోరేరనిన్నీ, ప్రభువు ఆలాగే చేశారనిన్నీ, వినికి. ఈయంశం గిరతంలోకూడా టూకీగా వుదాహరించాను. ఇందులో నిజమెంతో, కల్పితమెంతో నిశ్చయించడానికి ఆధారం తక్కువ. ఆలాకొట్టివేయడానికి పూర్వం యెంతపన్నువుండేదో తెలుసుకొందామంటే వీలుచిక్కిందికాదు. రాజదర్శనానికి వెళ్ళకపోవడానికి కారణం, ఈయనకి కొంచెం సభాకంపం వుండేదనిన్నీ కొందఱు చెప్తారు. అయితే యిదికూడా సత్యమేయేమో. ప్రభువు మేనమామలింటికి వచ్చినప్పుడేనా చదివేటప్పుడు చాటుగా వుండి వినేటట్టే వారు సంఘటించడానికి ఇదేకారణమనిన్నీ కొందఱివల్ల విన్నాను. అయితే ప్రభువు కోరవలసిం దన్నప్పుడు ఏదో కోరనే కోరేడుకదా! హెచ్చు కోరిక కోరడానికి మాత్రం సభాకంపం బాధించి, తక్కువ కోరడానికి బాధించలేదనుకుందామా! బాగా ఆలోచిస్తే ప్రతిగ్రిహదోషానికి సంశయించినట్లే నాకు తోస్తుంది. ఈయనేకాదు. ఆకాలంలోనేకాదు, నిన్న మొన్నటిదాఁకా, ఈసంశయం కలవారు పండితులలో మనదేశంలో పలువురున్నారు. వుదాహరణకి వొక్క పేరిస్తాను. బులుసు అచ్చయ్యగారు. ఇంతపండితులు "సభూతో నభవిష్యతి". వీరు

నప్రతిగ్రహీతలై, "ఇద్వ్యర్థలు పులుసూ, ఇతిభావలు కూర" అన్నరీతిని జీవితం గడపినట్లు ప్రతివారున్నూ చెప్పుకొంటూరు. ప్రకృత ముపక్రమిస్తాను. మా ముత్తాత గారు కోరిన కోరిక యావత్తు భూమికిన్నీ సంబంధించక, ఆయనవంతుకి మాత్రమే సంబంధించడంచేత, మా తాత గారికి పినతండ్రిగారిమీఁద కోపంవచ్చి చదువుకుంటూవున్న చదువు మాను కోవడంచేత, మా తాతగారి పాండిత్యం అంతంతలో ఆగిపోయిఁదన్నది మనకు ప్రస్తుతం.

ఆ స్వల్ప పాండిత్యంతోపాటు స్వల్పంగా కవిత్వం కూడా మాతాత గారు అల్లేవారట కాని, యేమీ గ్రంథరూపంగా రచించినట్లులేదు. చాటువు లున్నూ దొరకలేదు. "ఆలా రామస్వామీ ! యాలా ! పండితులతోటి యద్వాతద్వాల్" అనే కందపద్యభాగం మాత్రం మా తాత చెప్పినదని మానాన్నగారు చెప్పఁగా విన్నాను. దీన్నిబట్టి తెలఁగు పాండిత్యం కూడా వ్యాకరణ పాండిత్యంతో మిశ్రమైనది కాదని స్పష్టమే. ఏమైనా ఈ మాత్ర మేనా విద్యాప్రవేశం వుండడంచేతనే, పినతండ్రిగారి తాలూకు విద్యాధనం యిరువదినాల్గు తాటాకుల పెట్టెల పుస్తకాలున్నూ బహుజాగ్రత్తగా ఈయన భద్రపరచారు. పోయిన సూత్రాలు అప్పుడప్పుడు మరమ్మత్తు చేస్తూ, చివికిపోతూ చెదతింటూవున్న పత్రిలు క్రొత్త తాటాకులమీఁద యెత్తి వ్రాసి సంపుటాల్లో చేరుస్తూ, ప్రతి సంవత్సరమున్నూ చిత్తకార్తి యెండలో యెండబెడుతూ, ఆ యీ పుస్తకధనాన్ని మా తాతగారు భద్రపరచినందుకు, తుదకిది ఆంధ్రభాషాప్రవేశానికి వొకరివద్ద శుశ్రూష చేయకుండా కొంతవఱకు నాకు గురుత్వం చేసింది

చిత్తకార్తి యెండలో యెండబెట్టిన సందర్భంలో ఒక పర్యాయం పిఠాపురాన్నుంచి వచ్చిన ఠాణాదారు అప్పలరాజుగారు (ఇంటిపేరు మఱపు తగిలింది) మా యింటిప్రక్కవున్న కరణాలసావిట్లో బసచేసిన కారణం చేత, ఈ పుస్తకాలు ఆయన చూచారు. చూచి ఆసక్తితో ఆయా సంపుటాలు తిరగవేస్తూ వుండఁగా, అశ్వాసాలుగామార్చి సాపువ్రాసిన

సంపుటం యామినీపూర్ణతిలకావిలాసం కనపడ్డది. అప్పటికప్పుడే ఈ గ్రంథం పేరు చాలా వ్యాప్తిగా వుండడంవల్ల, కనపడేటప్పటికి "ఇప్పుడే చూచి యిస్తానని పుచ్చుకొని, తుదకు స్వగ్రామం పట్టుకువెళ్ళి వ్రాసికొని పంపిస్తానని చెప్పి, యియ్యనేలేదు. గట్టిగా మాట్లాడితే అధికారితో పని. అప్పటి కాలంలో అధికార్లంటే వుండేభయం ఇప్పటివారికి బాగా తెలియదు. అప్పుడు కరణాలన్నా తాణేదార్లన్నా చాలా భయపడేవారు. అందుచేత మళ్ళా గట్టిగా అడగాలేదు, ఆయన యివ్వా లేదు.

"పుస్తకం వనితా విత్తం, పరహస్తగతంగతం" అనే యోగంపట్టి నా బాల్యంనాటికి ఆచిత్తుప్రితే గతి అయింది. తరువాత ఆ అప్పలరాజుగారు గతించారు. నేను చామర్లకోటలో మాధుకరం యెత్తుకుంటూ చదువుకొనే రోజుల్లో చాలసార్లు పిఠాపురం యిందుకోసమని వెళ్ళి యీశుద్ధ ప్రితికొఱకు ప్రియత్నించాను గాని, వారి వంశస్థులవల్ల నాకది లభించనేలేదు. ఇంకొక శుద్ధప్రితి మా ముత్తాతగారి స్వహస్తలిఖితమే ఆపుస్తక సామగ్రిలోనే కనపడ్డది దానిలో కొన్ని మార్పులున్నూ, కొన్ని కొత్త పద్యాలున్నూ వున్నాయి. గాని అందులో రెండాశ్వాసాలకు లోపుగానే గ్రింథం వుంది. బహుశః ఎందుకేనా మంచిదని మఱొక ప్రితి వ్రాయడానికి మొదలుపెట్టి పూర్తికాకపూర్వమే మధ్యకాలంలో పరలోక గతులైరని వూహించవలసి వుంటుంది. ఏమంటే, ఈయన అత్తవారి వూరు కాకరపర్తి వెళ్ళి, అక్కడ హఠాత్తుగా మరిడీజాడ్యంవల్ల స్వర్గస్థులైనట్లు విన్నాను. ఈ హఠాన్మరణహేతువుచేతనే, అన్నదమ్ములు అంతకుముందు పంచుకొన్ననూ ఈ గ్రామంలోవున్న రికార్డుయావత్తూ మాతాతగారికి చేజిక్కి, సమిష్టి అని వాదించడానికి అవకాశం కలిగింది. అప్పటికి నరసకవిగారికి పురుషసంతానం నష్టమైననూ, స్త్రీ సంతానం కలదు. వ్యష్టి అవడంవల్ల ఆయన వాటా ఆపెకు వెళ్ళడం న్యాయం. అయినా మా తాతగారు సమిష్టివాదం పెట్టి కోర్టులో గెల్చుకున్నారట. అందుచే నరసకవిగారి భార్య మనోవర్తిదారురాలయింది. ఈమె పేరు గవరమ్మగారు.

ఈవిణ్ణి నేను ఎఱుఁగుదును. ఈమె నరసకవిగారికి రెండవభార్య. మా తాత గారిని నాయెదుటకూడా శపిస్తూ వుండేది యీవిడ.

అయితే యింకొకటి విన్నాను. నరసకవిగారు కాకరపర్తి వెళ్ళే టప్పుడు మా తాతను పిల్చి "పుస్తకాలు జాగర్త" అని చెప్పి వప్ప గించి వెళ్ళినట్లు చెప్తారు. అలా వప్పగించడానిక్కారణం, ఆయనకు జ్యోతిష ప్రవేశంకూడా వుండడంచేత మృత్యుకాలం తెలిసి మరణం నిమిత్తమే వసిష్ఠానదీతీరమైన కాకరపర్తికి వెళ్ళి వుంటారనిన్నీ, అందుచేతనే ముగ్గురు సోదరులకూ మొత్తం వారసుఁగావున్న మా తాతగారికి వప్ప జెప్పితే తప్ప ఆడవాళ్ళవల్ల యీ పుస్తకాలు భదరపఱపబడవనిన్నీ వూహించి అలాచేసి వుంటారనిన్నీ, కొందఱనగా విన్నాను. మరణానికి అక్కడికి వెళ్ళడ మెందుకంటే: మా గ్రామం, గౌతమీభాగాల్లో వక టైన తుల్యభాగా తీరమే అయినా, వింధ్యపర్వత భాగంలో చేరుతుంది. అందుకే శ్మశానప్రదేశాన్ని తుల్యభాగకు అవతలి వొడ్డున మా గ్రామస్థులు యేర్పఱచుకొన్నారు. వింధ్యపర్వత సంబంధం వున్నచోట ప్రాణం విడిస్తే గాడిదజన్మం వస్తుందని పూర్వులకు భయం. మహాగౌతమీతీరమైనప్పటికి రాజమహేంద్రవరానిక్కూడా ఈ దోషం వుందట. బజారు వీధివఱ కున్నూ ఫరవాలేదని కొందఱు, అంతేకాదు అయిదుక్రోసులవఱకున్నూ గౌతమీతీరంలోనే లెక్కని మఱికొందఱున్నూ చెప్తారు. ఈ సంశయంతో మనకేంపని అని మా మతాతగారు నిస్సంశయప్రదేశానికి రాబోయే మరణాన్ని గమనించి వెళ్ళేరేమో అని నాకు తోస్తుంది. యేలాగైతేనేమి పుస్తకాలతోపాటు ప్రార్థత్తులుకూడా మాతాతగారి చేజిక్కడంచేత ఆయన కొమార్తెకు వెళ్ళవలసిన ఆయన తాలూకువాటా భూమి మాకే సంక్రమిం చింది. నేను నరసకవిగారికి అన్నమునిమనుమడను. కాని మాచిన్న పిన తండ్రి కుమారుడు చిన్న వెంకటశాస్త్రిలు నావలెమాత్రమేకాక తల్లి ద్వారాగా సాక్షాన్మనిమనమడుకూడా అయియున్నాడు. కారణం, అతని తల్లి, నరసకవిగారి దౌహిత్రురాలు.

ప్రస్తుతానికి వద్దాం. ఇంతకూ మా తాతగారు యెంత భద్రంగా జాగ్రత్తపెట్టినా ఆయన కాలంలోనే మా ముత్తాతగారి కవిత్వంలో ముఖ్యమైన యామినీపూర్ణతిలక శుద్ధప్రతి నాకు దొరక్కపోయింది. ప్రయత్నించగ తుదకు వకమంగలి, విద్యాసక్తుఁడు యెక్కడో వ్రాసుకున్న ప్రతి నా బాల్యగురువులలో నొకరైన మధునాపంతుల సూరయ్యగారు సంపాదించి యథామాతృకగా వ్రాసుకున్నారు. అది నాకు వారు వ్రాసుకొనడానికిచ్చారు. కాని దానియందున్నూ దురుద్ధరమైన లోపాలున్నాయి. యేమయినా "లేనిబావకంటె గుడ్డిబావ మెఱు" గని దానినిబట్టి వక ప్రతి నేను కావ్యాలు చదువుకొనే రోజుల్లో వ్రాసుకున్నాను. అంతట్లో తునిలో భాగానగరం గురులింగదేవర అనే జంగమ కులస్థుఁడు దీనిని అచ్చువేస్తూ అయిదాశ్వాసాలు మాత్రమే దొరకినట్టున్నూ, ఆఱోది తనకు దొరకనట్టున్నూ, నాపేర దానిని యిప్పించవలసిందని ప్రార్థనగా వుత్తరం వ్రాయగా, నా దగ్గఱనున్న ప్రతినిబట్టి వ్రాసి ఆయనకు నేను ఆఱవది పంపించాను. ఆ అచ్చుప్రతే వీరేశలింగం పంతులవారికి దొరకినదిన్నీ. ఎవరి తప్పులో నిర్ణయింప శక్యంగాదుగాని, ఆ అచ్చుప్రతి నిండా తప్పులు కుప్ప తెప్పలు. ఇటీవల మా ముత్తాతగారి వేంకటేశ్వరవిలాసం నేను ముద్రిస్తూ యామినీపూర్ణతిలకను కూడా ముద్రిద్దామని అనుకున్నాను గాని, తప్పులు సవరించడానికి నాతరం కాకపోయింది. బాగా ఆలోచిస్తే ఆ తప్పులలో వ్రాత పొరపాట్లుకానివిన్నీ యెన్నో వున్నాయి. అవి గ్రంథకర్తవే గాని అన్యులవి కావని నాకు పూర్తిగాతోచి, సంస్కరణానికి లొంగని హేతువున ఆ వుద్యమాన్నుంచి విరమించి వూరుకొన్నాను. ఇప్పుడు లోకంలో ఆ తప్పులన్నీ ఆ జంగందేవర నెత్తిని రుద్దడానికి స్థూలదృష్టులకవకాశం కలిగింది. లేకపోతే ఈ అవకాశానికి హేతువుండదు. ఆ తప్పులలో మాదిరి కొకటి చూపుతాను.

"ఆ రాజేంద్రునిసగు భా। ర్యా రతిశాస్త్రానురూప." ఈ పద్యంలో, "భార్యా" శబ్దాన్ని హ్రస్వం చేయకుండా ప్రయోగించడం కవికృతంగాని

యితరులది కాదు. ఇది దిద్దవలసివస్తే యెట్లా! అసాధ్యస్థలంలో వుంది. దిద్దవీలైనవికొన్ని వేంకటేశ్వరవిలాసంలో దిద్దాను. చూడండి!

"అలరు మందాకినీ యార్యాసహాయుఁడై పొలుపొందు సర్వజ్ఞ మూర్తి యనఁగ" ఇందు మందాకినీ + ఆర్యా, అన్నచోట, సంస్కృత సంధి యణాదేశం రావాలి. ఆయన కీమాత్రమున్నూ తెలియదా? తెలిసినప్పటికి మొదట తెలుగు కవిత్వాని కలవాటు పడడంచేత తెలుగు వ్యాకరణ మర్యాదగా యడాగమం పడ్డది. ఇది పూర్వాపరాలు చేయించే పురోహితుడికి అందులో మంత్రాలిందులోనూ, ఇందులో వందులోనూ దొరలడం వంటిది. ఈసంగతి అనుభవజ్ఞులకు తెలుస్తుంది. ఇంతమాత్రంచేత ఈయనకు కౌముది రాదనుకోవడం యుక్తంకాదు. యేమంటే: స్వహస్తారీతో వ్రాసికొని చదివిన కౌముది ఆయన పుస్తకసామగ్రిలోనే వుందే? నేను దానిమీదనే కదా వ్యాకరణం చదవడాని కారంభించింది? ఎఱిఁగి కూడా తప్పువ్రాస్తేనే ప్రమాదమనుకోవాలి. ఈలాటి చోట్లనే "ప్రమాదోధీమతామపి" అని సమాధానం చెప్పుకోవడం. అచ్చులో "మందాకిన్యహార్యజాయుక్తుఁడై" అని సవరించి ముద్రింపించాను. ఈయన బుద్ధిపూర్వకంగా సమ్మతించి ప్రయోగించిన అఖండయతులేమి, కొన్ని తెలుగు వ్యాకరణ విషయాలేమి, మొట్టమొదట నాకు నచ్చినరీతిని వేంకటేశ్వరవిలాసంలో సవరింప మొదలుపెట్టి కొంత ముద్రణం జరిగినమీద ఈ పని అంత వుచితంకాదని మానివేశాను. కాని దిద్దిన భాగమే యెక్కువ.

మహాకవి, పండితకవి అయిన ఈయన కవిత్వమందు అన్ని లక్షణ విరుద్ధా లెందుకున్నాయి, అని ప్రాజ్ఞులు శంకింపవచ్చును. వినండి: ఈయన కాలంనాటికి పుస్తకాలింకా సులభంగా అచ్చుపడి దొరకడంలేదు. ఎవరినో ఆశ్రయించాలి, సంపాదించాలి. అట్టిస్థితిలో ఆంధ్రలక్షణ గ్రంథాల్లో ముఖ్యమైన అప్పకవీయం ఈయనకు దొరకనేరదు. "అప్పకవీయంలోని కొన్ని యతిప్రకరణాలు" అనే శీర్షికగల సుమారు జానెడు పొడుగు తాటాకులు ఆరో ఆయిన్నొకటి మాత్రమో గల చిన్న పుస్తక మీయన

పుస్తకసామగ్రిలో కనబడుటచే ఈయన కాధారం సులక్షణసారం వగయి
రాలని స్పష్టంగా నిర్ణయింప వీలయింది. సంస్కృత వ్యాకరణ విరుద్ధాలు
కూడా దీర్ఘసమాసాలలో క్వాచిత్కంగా లేకపోలేదు. ఏమంటే వయస్సు
కొంత ముదిరినపిమ్మట కౌముది చదివినప్పటికీ యీయనకు అది యెంత
వరకు అనుభవంలో వుందో అని నాకు సందేహం. ఈ సందర్భాలన్నీ
స్తనశల్యపరీక్ష చేసేవారికిగాని స్థూలదృష్టి వారికి యింత సలక్షణకవి ప్రపం
చంలో పుట్టనేలేదన్నంత గౌరవంకలదు. ఆ నమ్మకం యెవరికో యెందుకు?
నా గురువులలో వకరున్నూ, కేవల సాహిత్యపరులున్నూ అయిన మధునా
పంతుల సూరయ్యగారికే వుండేది, ఇటీవల నే నెప్పుడేనా ఆయీ విచార
ణాంశాలు ముచ్చటిస్తే, "తాతా, యింకా ఆలోచించాలేమో" అనేవారు.
ఈ ఆలోచించడంలో నాకున్న చేదస్తం యెవరికోగాని వుండదు. రామ
శబ్దం సర్వసమ్మతమైనా అదికూడా నిరాఘాటంగా ప్రయోగించడానికి
నేను సందేహించడం కలదు. అట్టి పరమచాదస్తుణ్ణి నేను; గ్రంథమో,
మా ముత్తాత కవిత్వం. అట్టి స్థితిలో ఇతరులెవరేనా తప్పంటే పోట్లాడ
వలసిన దానికి నేనే తప్పంటానా? పేరెందుకు వ్రాయడం. బందరులోనే
మా ముత్తాతవంటివారో, ఇంకా గొప్పవారో, ఒక విద్యావయోవృద్ధులు
మహాకవులు వుండేవారు. ఆయన పాండిత్యం, అసదృశం. చాలా గ్రంథాలు
వ్రాశారు. ఆయన కుమాళ్ళు కూడా ప్రాజ్ఞులే. తండ్రిగారి కవిత్వమం
దేమి, తండ్రిగారియందేమి, మిక్కిలి భక్తులు. వారి కవిత్వములోనున్నూ
మా ముత్తాతగారి కవిత్వంలోవలెనే ప్రమాదాలు విస్తరించి వున్నాయి.
అంత గొప్పపండితుల కెందుకుండాలి? అనకండి. నాఅనుభవంలో పాం
డిత్యంవేఱు, పరిశీలన వేఱు, పరిశీలనగలవారు నూటనాటగాని పండితు
లలో తఱుచుగా వుండరు. హరిశాస్త్రులవారి శిష్యులు ఒకరు మహావైయా
కరణులై కూడా తప్పుల కుప్పగా వ్రాసిన పుస్తకాన్ని నేను చూచాను.
ఎవరేనా చెప్పితేనే గాని అంతవఱకూ ఆయనకు తప్పని తెలియనే తెలి
యదు. ఏమనుకోవాలి? ప్రస్తుతానికిరండి. అవి ప్రమాదాలని యెవరేనా
అంటే, వారి కుమాళ్ళు, జవాబు చెప్పడానికి ఆధారం లేకపోయినా, వప్పు

కొనేవారు కారు. ఎవరికుమాళ్ళు! బందరులోవారి కొమాళ్ళు. నేనుకూడా మా ముత్తాతగారి యెడల అట్టి భక్తినే చూపవలసివుండగా చూపలేకపోతిని గదా అని విచారిస్తున్నాను. వీరేశలింగంపంతులవారు కూడా ఆముక్త మాల్యద వగయిరాలలో తప్పులున్నాయన్నారు గాని, మా ముత్తాతగారి విషయంలో కలం ఆ ధోరణికి తిప్పనేలేదు. ఈ "తాతామనమల వరస" నాకే తటస్థించింది. ఇంతమాత్రంచేత నేను మా ముత్తాతగారియందు గౌరవంలేనివాడనని పాఠకలోకం భావించకూడదు. "పెద్దకవీంద్రుండై" అని యెత్తుకున్నాను గానా? ఇంకా చూడండి—

"మ. అనఘుండై, మదనాభిరామనృపకన్యాచిత్రచారిత్రమున్
జననుత్యమ్మగు వేంకటేశ్వరవిలాసంబున్ దగంజెప్పి రా
మున కర్పించి పరంబుగన్న మహితున్ముమ్మాటికిం గొల్తు నా
పినముత్తాత నగణ్యపుణ్యవిభవాబ్ధి న్నారసింహాఖ్యునిన్."

అన్న దేవీభాగవతంలోని పద్యం పాఠకలోక మెఱుగదా? ఈ పద్యంలోవున్న, మదనాభిరామనృపకన్య, అనే ఆవిడే యామినీపూర్ణ తిలక అని చదువరు లెఱుగుదురుగాక. బిల్హణీయంలోవున్న కథా, ఇదిన్నీ ఒకటే. ఈరెండు పుస్తకాలేకాక, ఈ కథ, పూర్ణచంద్రోదయం అనే పేరుతో మఱివకటి వుంది. అదిన్నీ బిల్హణీయంవలె మూడాశ్వాసాలే. అది కూడా మా ముత్తాతగారి గ్రంథసామగ్రిలో నేను చిన్నప్పుడు చూచినదే. ఇప్పుడా గ్రంథాల్లో యేమూడునాల్గో గాని, తక్కినవన్నీ పోయినాయి. ఆ పూర్ణచంద్రోదయం అచ్చైనట్టున్నూలేదు. అహాహా? ఈలాటి పుస్తకాలెన్ని అంతరించాయోగదా! చాలావఱకు మా ముత్తాతగారు వ్రాసుకొన్నవన్నీ అచ్చుపడ్డవే అని నేను అశ్రద్ధచేశాను. నా ప్రయత్నం తుదకు నెగ్గలేదు. గాని కావ్యాలు చదువుకొనే రోజుల్లో అనాధ్యాయాల్లో గురుకులంనుంచి యింటికివచ్చి మా యింట్లోవున్న తాటాకుల పుస్తకాలన్నీ కాగితాలమీద వ్రాయడానికి మొదలుపెట్టేను. కొన్ని వ్రాశాను. అంతట్లో దీనిలో మనకు కృతార్థత కలగడం దుర్లభమని తోచి విరమించాను. ఆ మాత్రం వ్రాయడంవల్లనే నాకు అంతో యింతో బాల్యంలోనే

తెలుగు సాహిత్యం కుదిరింది. అచ్చుపడ్డ పుస్తకాల్లో యెన్నాళ్ళు చదివినా సరిగా పాండిత్యం కుదరదనిన్నీ, చదువుకొనే పాఠం వ్రాసికొని గురువు దగ్గఱ చదువుకుంటే చాలా త్వరగా పాండిత్యం కుదురుతుందనిన్నీ నాకు నమ్మకం. పూర్వులపాండిత్యాలన్నీ అలాంటివే. ఇప్పుడో—"పుస్తకేషుచ యా విద్యా పరహస్తేషు యద్ధనమ్" అన్న మోస్తరు పాండిత్యాలే నూటికి తొంబది తొమ్మిది. ఇక "విద్వాను" లోనైన డిగ్రీలు పొందిన వారిని గూర్చి వ్రాయడమెందుకు ?

ప్రకృతానికి వద్దాం. బిల్హణీయపు గాథను కావ్యంగా వ్రాసినవారిలో తుట్టతుదివారు మా ముత్తాతగారే. వీరేశలింగంగారు వీరి కవిత్వానికే యెక్కువ విలువ యిచ్చారు. ఈయన చాలవఱకు యితరుల ననుకరించే స్వభావం కలవారు. ఆ పద్యాలని వదిలిపెట్టి స్వతంత్రంగా వ్రాసినవి చాలా బాగుంటాయి. ధార మిక్కిలీ ధారాళంగా వుంటుంది. వసుచరిత్రని వరవడిగా బెట్టుకోవడంచేత కాబోలు, శ్లేషస్తానికి మితిలేదు. ఈయనేకాదు ఈయనకు కొంచెం పూర్వులుగా వుండే కూచిమంచి తిమ్మకవిగారు లోనైనవారంతా వసుచరిత్రను వరవడిగా పెట్టుకొన్నవారే. యమకానికి మాత్రం మా ముత్తాతగారు అందఱినీ అతిక్రమిస్తారు. అందులో అనేక రకాలు; వుదాహరించడానికి మొదలుపెడితే తెమలదు. అయినా మచ్చుకి వకపద్యం వుదాహరించడం మంచిదికదా ?

చ. మగువపదంబు కోకనదమానదమా ? నదమా ? ప్రణాళి, న
మ్మగనగురూపు భాగ్యకరమాకరమా ? కరమా ? మృదూరు వెం
చఁగఁ గటిసీమ మోహదరసా ? దరసావరసాధుకంఠలీ
లగళనినాద మెన్నఁ బికలాపికలాపికలా ? కచాళియున్.

దీని సమన్వయము నేను చిన్నప్పుడు సంప్రదాయజ్ఞులవల్ల విన్నాను. స్వంతంగా అయితే తెలిసికోనేలేనేమో ? ఇప్పటివారిలో దీనిని అన్వయించేవారెందఱుంటారో చెప్పజాలను. అవసరమని యెవరేనా కోరితే పత్రికలో ప్రకటిస్తాను. దీన్ని యిలావుంచి యింతకాలంనుంచి అనేక

గ్రంథాలు చూస్తూ వున్నా యే గ్రంథంలోనూ చూడని క్రొత్తమోస్తరు పద్యం వకటి మా ముత్తాతగారి కవిత్వంలో వుంది. చూడండి వుదాహరిస్తాను.

మ. మదభసలాళివంటి కచమా ? మృదురంభలవంటి యూరులా ?
మదనదరంబువంటి గళమా ? ముకురమ్ములవంటి చెక్కులా ?
కదలని మించువంటి తళుకా ? విరిబంతులవంటి గుబ్బలా ?
మదవతిజవ్వనం బమృతమాధురి సేయదె ? యెంతవారికిన్.

దీనియందున్న క్రొత్తపోకడ అనుభవజ్ఞులు గమనిస్తారు. ఇట్టి చక్కని శైలిగల యిమ్మహాకవి ఏవో లేనిపోని వెట్టివెట్టి యమకాలకు లోనై దిఙ్మాత్రముగాకాక వాట్లకే యెక్కువ చోటిచ్చి గ్రంథాన్ని చదివే వారికి విసుగు పుట్టించు మాదిరిగా రచించడానికి విచారించవలసి వచ్చింది. ఈయన దస్తూరీ చాలా చిన్నయక్షరాలుగా వ్రాస్తారు. అట్టి వ్రాతలో యేడెనిమిది తాటాకులు రోజువక్కంటికి స్వకవిత్వంతో నింపేవారని విన్నాను. దీనివల్ల ఆత్యాశుకవి యనుకోకతప్పదు. అయితే ఈయన ఆస్తితోపాటుగా అంతో యింతో కవిత్వంరీతికూడా నాకు సంక్రమించినట్లు చదువరు లనుకోకమానరు.

ఈయన ఆశుకవి యనడాని కింకొక యితిహాసం: సంస్కృత వ్యాకరణం చదువుకోవడానికి కాకరపర్తి వెళ్ళినప్పుడు, గురువుగారు, "నరసన్నా! నీవు కవిత్వం చెబుతావట ? ఏదీ చూదాము, ఈవృత్తంలో ఈవిషయం ఆశువుగా రచించూ" అని యేదో వృత్తం పేరుచెప్పి విషయంతో సహా ప్రశ్నించారనిన్నీ, దానిమీద——

శ్లో. కమలాగృహతోరణారరాణాం
ఘటనాపాటనయో స్సమర్థకై ః
అసురారిదృగంచలప్రసారై
ర్ఘనమజ్ఞానతమో నిహన్యతాం మే.

అనే యీశ్లోకాన్ని రచించి గురువుగారికి వినిపించారనిన్నీ, గురువుగారు అది తాము నిర్దేశించిన వృత్తంకాని హేతువుచేత, "వృత్తం మాత్రం

మఱొకటయిందన్నారనిన్నీ, దానిమీద మా ముత్తాతగారు వృత్తంకూడా సరిగానే చెప్పినానని నిర్భయంగా బదులు చెప్పేరనిన్నీ, అయితే లక్షణం చదువుమన్నారనిన్నీ, వెంటనే కల్పనచేసి గురువుగారన్న వృత్తానికే తాను చెప్పినది సరిపడేటట్లు లక్షణం కూడా ఆశువులో రచించి సరిపెట్టేరనిన్నీ, అది అసత్యమైనప్పటికీ మొదట చెప్పిన వర్ణనకంటె ఇది చాలా శ్లాఘా పాత్రమని గురువులచే మెప్పించుకున్నారనిన్నీ జనశ్రుతి. ఇందెంత సత్యమో నిర్ణయింప నాధారంలేదు. గురువు కోరిన వృత్తం పేరేదో తెలి యదు. ఈయన చెప్పిన లక్షణ శ్లోకమున్నూ వుపలబ్ధం కాలేదు. ఈయన రచించిన వృత్తం పేరు వసంతమాలిక. గురువుగా రడిగినదిమాత్రం ఈ పేరు కలదికాదని వినికిడివల్ల యెఱుగుదును. దీనివల్ల అత్యాశుకవి యని మాత్రం మనం తెలిసికోవచ్చును.

ఇదివరలో వ్రాసిన రాజబంధువులుకాక, మా గ్రామంలో పేరు ప్రతిష్ఠలుగల వెలంవారు మఱికొన్ని కుటుంబాలవారు పూర్వకాలంలో వుండేవారు. వారు కూడా కొందఱు మాముత్తాతగారివద్ద శుశ్రూషచేసిన శిష్యులే. మా ముత్తాతగారికి ఆదొండకాయకూర చాలా యిష్టమవుటచేత ఆ వెలమశిష్యులు తఱచు ఆ కాయలు తెప్పించి పంపించడం కలదట. వకనాడు దానిమీద పద్యం చెప్పవలసిందిగా కోరేటప్పటికి ఈ పద్యం చెప్పేరట:

మ. రవణింతున్నుతి దైవతప్రమదదార్ఢ్యన్మోహినీనీరభృ
చ్చ్యవమానామృతశీకరాభనవబీజప్రాంతరౌపమ్య స
ద్భువనాజాండకు షడ్రసప్లుతసముద్యత్స్వాదుమత్ఖండకున్
అవితుంగోద్భవకాండకున్ సరసమోహాఖండ కాదొండకున్.

ఈ పద్యాన్ని తెనాలి రామలింగకవికృతంగా నెవరో కొన్నాళ్ళ క్రిందట యేదో పత్రికలో ప్రకటించినట్లు జ్ఞాపకం. ఎవరిదాకానో యెందుకు? మా శిష్యుడు ప్రభాకరశాస్త్రి ఈయన పద్యం రామలింగకవి దని వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. బహుశా, ఆ పద్యం కూడా ఇదేనేమో. సుమా రిప్పటికి నలభైయేళ్ళనాడు, యెవరో జ్ఞాపకంలేదు గాని, మా ముత్తాతగారి

గ్రంథంలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధి చెందిన. "సీ. శరదంబువేణికి శాంతభావము చెందె." అనే పద్యాన్ని రామలింగకవి కర్తృకంగా వ్రాశారని జ్ఞాపకం. రామలింగకవికృతమైన పద్యము "సీ. ద్విరదంబు నడతోడ" అనేది. దాన్ని వరవడిగా బెట్టుకొని మా ముత్తాతగారు రచించినది పైపద్యం. యథార్థ మీలా వుండగా ఎవరో యేదోరీతిని వ్రాస్తే దాన్నే లోకం నమ్ముతోంది. నిన్నమొన్నటిచరిత్రలను గూర్చిన విజ్ఞప్తులే ఇలా తారుమారవుతూవున్నాయి. యిక ప్రాచీనాలని గురించి వ్రాయవలసిందేమి? అంతదాకా యెందుకు? వర్తమానకాలికమైన మాజీవితాన్ని గురించి వ్రాస్తూవున్నవారి వ్యాసాల్లో కూడా వ్యత్యస్తాలు బోలెడు కనుపడుతున్నాయి. అది అలా వుంచుదాం.

మా ముత్తాతగారి నాటికి మాకు గ్రామంలో పౌరోహిత్యం వుండేదట. నరసకవిగారి అన్నగారు ఆన్నయ్యగారు దాన్ని చూచేవారట. ఈయనకి ప్రాజ్ఞతవచ్చిన తర్వాత పట్టుబట్టి దాన్ని మానిపించి దానికిగా యేర్పడ్డ మడిమాన్యాలసహితం పొన్నావారనే యింటిపేరుగల వారికి వశం చేయించినారట. ఇప్పటికిన్నీ ఆ పౌరోహిత్యం వారే నిర్వహిస్తూవున్నారు. దీన్నిబట్టికూడా ఈయన "న(ప్రతిగ్రహీత" అని తెలుతుంది. అయితే యిక "తేభ్యమెక్కడ తెత్తునయ్య? తెల్లవారింది" ఎట్లా జరిగేదంటే: పెద్దన్నగారు కామయ్యగారున్నారే, వారు మెరకపొలం యావత్తూ స్వంతకృషిచేసి బాగా జొన్నలు పండించేవారట. ఇప్పుడా భూమి అంతా అంటుమామిళ్ళమయమై యున్నప్పటికీ, పూర్వప్పేరు జొన్నపొల మవుటచే ఆపేరు పోనేలేదు. జొన్నపంట వున్నచోట పాడి వుండుట ప్రసిద్ధమే. ఇక నేంకావాలి? పాడిపంటలకు లోటులేదు. కూరనారల కంతకుముందే లోటులేదు, తక్కిన షోకుల కప్పటివాళ్ళలవాటు పడేవారేకారు. మా ముత్తాతగారు స్వేచ్ఛగా కవిత్వం చెప్పుకుంటూ, వచ్చిన శిష్యులకు పాఠాలు చెపుతూ, యెప్పుడో మనకు వస్తుందనుకునే స్వరాజ్యం అప్పుడే చేసుకుంటూ హేలగా కాలక్షేపం చేసేవారట? పొలంలోకి వెళ్ళేవారేకారట. యెప్పుడేనా వెళ్ళినా పుస్తకాల నిమిత్తం

తాటాకులు కొట్టించుకునే నిమిత్తం తప్ప వ్యవసాయప్పనికి అన్నగారికి లేశమున్నూ సాయపడడం లేనేలేదట, పాపం! ఈయన ముందు బయలు దేరేవాళ్ళకోసమని పుస్తకాలకు పనికివచ్చే రకం తాటిచెట్లు అయిదాఱు వందలదాకా పాతించారు. అవి యిప్పుడు చాలపెద్దవై వృద్ధాప్యంలో వున్నాయి. ఈ కాలంలో వాటి వుపయోగం లేకపోయింది.

అయితే పైరీతిగా ఆయన బొత్తిగా గృహకృత్యానికి సాయపడకుండా భోజనవేళకి "పాత్రేసమితుడు" గా సిద్ధపడడానికి అన్నగారికి లేశమున్నూ కష్టంగా తోచకపోయినా, వదినగారు సరమ్మగారికి యిబ్బందిగా వుండి, ఒకరోజున గట్టిగా కంకడానికి మొదలుపెట్టేటప్పటికి, మా ముత్తాతకవిగారికి కోపంవచ్చి, మట్టమధ్యాహ్నంవేళ సకుటుంబంగా గ్రామాంతరానికి ప్రయాణం కడుతుండగా, ఆ వీధి వెలమశిష్యులు బతిమాలి ఆపువేసి. అప్పుడే వక పెద్దస్థలం యిచ్చి, తక్షణమే దానిలో పర్ణశాలవేసి, వంటచేసుకొనేటట్టు చేసేరట, ఈయన స్వార్జితం ఆ స్థలం మాత్రమే కనపడుతుంది. ఇప్పుడా స్థలం మా పినతండ్రిగారి కుటుంబం వారిక్రింద వున్నది. వదినగారి కారణంచేత ఈయన అన్నగారితో విడిపోయినట్టయింది. అన్నగారియందు మిక్కిలి భక్తితోనే యిటీవలకూడా వున్నట్టు వెంకటేశ్వరవిలాసంలోని యీ పద్యంవల్ల తెలుస్తుంది.

క. కామయనామసుధీమణి
భూమిం గడునింపెసంగ భూతదయార్ద్రి
శ్రీమహితుండనఁగను బర
భామావిముఖవ్రిత్రప్రభావుండనఁగన్.

ఈయన యామినీపూర్ణతిలకావిలాస, వేంకటేశ్వర విలాసాలే కాక, అహల్యాసంక్రందనవిలాసము, ఏకాంతసేవాకలాపము, ఏకప్రాసకంద గోపాలశతకము అను పొత్తములుకూడ రచించి యున్నారు. ఇందు తుట్టతుదిదికాక తక్కిన రెండున్నూ యక్షగానములు. ఏకాంతసేవ మావూరి జనార్దనస్వామివారికి సంబంధించినది. ఆ యీ గ్రంథాలన్నీ నా చిన్నతనందాకా భద్రంగానే వున్నాయికాని, యిటీవల నేను బందరు ప్రవేశించిన

రోజుల్లో కొన్ని నశించాయి. నశించినా అందులో చాలా భాగం అచ్చు పడడంచేత దొరికేవే. చేసినపాపం చెపితే పోతుందంటారు కదా! నేను బొత్తిగా చిన్నతనంలో వున్నప్పుడు లోకల్‌ఫండు స్కూల్లో ప్రవేశించిన కొత్తటికంలో, నాకు పలకా, యేదో వకపుస్తకం, యింతకంటే యెక్కువ సరుకు లేకపోవడంచేత, నాదస్తరం యెత్తుగా వుండకపోవడం నాకు అవమానంగా తోచి యింట్లో తేరగావున్న తాటాకుల పుస్తకాలు కొన్ని దస్తరంలో వేసి పెద్దదిగా కట్టుకొని స్కూలుకు వెళ్ళేవాణ్ణి. ఆ కట్టు కోవడంలో పొడుగు తగ్గించవలసి వచ్చేది. ఈ కారణంచేత కొన్ని నాచేతు లారా ధ్వంసంచేసి వుంటానని నాకు తోస్తోంది. ఆ సందర్భంలోనే తుట్ట తుది మూడు పుస్తకాలూ పోవలసినా, యిటీవల కూడా నేను చూచినట్లు జ్ఞాపకంవుంది. ఏలాపోయినాయోగాని, అవి యిప్పుడు కానబడవు సుప్రసిద్ధ ప్రబంధాలు రెండుమాత్రం యిప్పటికీ వున్నాయి. యామినీపూర్ణతిలక వేయిపద్యాలకు మించుతుంది. వేంకటేశ్వరవిలాసం అయిదువందలకు లోగానే వుంటుంది. వంశాన్ని గురించి రెండోదానిలోనే కొంతవిస్తరించారు. దీన్నిబట్టే నేను దేవీభాగవతంలో— "కులవిధమ్మెల్లను పిన్న ముత్తాత తనదు గ్రంథముల విస్తరించె నాకన్న" అని యీయన పుస్తకానికి బరాతంపెడుతూ, ఈయన తరం దగ్గిఱనుంచి మాత్రమే యెత్తి కొన్నాను. ఇంటిపేరు వచ్చిన సందర్భంకూడా ఈయన— "ప్రవరుల్ కొందఱు మేలుకోట గల చెల్వపిళ్ళరాయండు" అనే పద్యంలో విస్తరించుటచే నేను దాన్ని గుఱించి మళ్ళా యెత్తుకోక— "ఇంటి పేరెఱుంగం జెప్పెదను చెళ్ళపిళ్ళవారు" అని మాత్రం వ్రాసి వూరుకున్నాను. మా ముత్తాతగారు వ్రాసిన వ్రాతనుబట్టి యింటిపేరు మొదట చెల్వపిళ్ళవారనిన్నీ, అదే వాడుకలో చెళ్ళపిళ్ళగా మాఱిందనిన్నీ తేలుతుంది. మా ముత్తాతగారేనా వంశం అంత తప్పులుగా వ్రాయనేలేదు. తప్పులుగా వ్రాసేయెడల, మాకు వారసత్వరీత్యా సాలువక్కంటికి రెండు మూడువేల రూపాయీల రాబడిగల స్థిరాస్తి కలవడాని కవకాశ మిచ్చేది. దానికి యిప్పుడు యత్నం చేస్తే యీయన వ్రాతలో ఆధారం స్పష్టంగా లేకపోవడంచేత యేమవుతుందో అని సందేహించి వూరకోవలసి వచ్చింది.

మా తాతగారు మా తండ్రులలో రెండవఆయనకు నరసకవిగా పేరు పెట్టేరు కాని, చేవ్రాలుతప్ప ఆయనకేమీ విద్య అంటిందికాదు ఈయనకు మాత్రమే కాదు, ఈయన సోదరులు తక్కిన యిద్దఱికీకూడ ఈయనతోపాటే. అయినప్పటికీ తక్కిన యిద్దఱినీ యేమీ అనక "మహ పండితుడిపేరు పెట్టినందుకేనా వీడు పండితుడు కావద్దా" అని కాబోలు నరసకవిగారి పేరింటి కొమారుణ్ణి మా పినతండ్రిగారిని మా తాతగార తఱుచు తిడుతూ వుండేవారట. అయితే మా తండ్రుల విద్యాశూన్యతక కారణం మాతాతగారే అనికూడా తెలుస్తుంది. అందఱు కొడుకులనీకూడ చిన్నప్పటినుంచీ వ్యవసాయంలోనే పెట్టేరట. ఎవరేనా. "ఏమండీ వెంకన్నగారూ! మీ అబ్బాయీలకు చదువేల చెప్పించ" రని అంటే "మావాళ్ళకి చదువెందుకు? నామాటలు నేర్చుకుంటే చాలదా" అని జవాబు చెప్పేవారట. మా తాతగారు చాలా మధురంగా యుక్తియుక్తంగా మాట్లాడేవారట. నాకు నాలుగేళ్ళ వయస్సులో వారు యెనభయ్యో పడిలో కాలంచేశారు. విగ్రహాన్నిమట్టుకు యెఱుగుదునుగాని, ఆయన వాగ్ధోరణి యెట్టిదో తెలిసికోదగ్గ జ్ఞానం నా కప్పటికిలేదు. పైగా యింకొకమాట అనే వారట. చదువుకుంటే వకళ్ళని వెళ్ళి మనంచూడాలి. వ్యవసాయం చేసు కుంటే మనలనే వచ్చి వకళ్ళు చూస్తారనేవారట. అప్పటి మాటెట్లాగైనా. బ్రాహ్మణులకు వ్యవసాయం చేసుకుంటేనే బాగుంటుందనేకాలం యిపుడు వచ్చినట్టు తోస్తుంది. మా తాతగారికి, కొడుకులకు చదువు చెప్పించలేదనే అపకీర్తి వున్నది. నేను మాపిల్ల వాళ్ళకు చిన్నప్పటినుంచీ విద్య చెప్పుతూ వున్నా, నాకున్నూ ఆకళంకు తప్పలేదు. యేమంటే నేను చెప్పే విద్య "అకారాంతః పుంలింగో" యీ కాలంలో విద్యకాదు కనుక, నేనా కళం కానికి మా తాతగారితోపాటు గుఱికాక తప్పిందికాదు. కానీ యీ మధ్య కొందఱు యింగ్లీషులో కృషిచేసి కృతార్థులయికూడా నిరుద్యోగడిపార్ట మెంటుకు ప్రసిడెంటులై వున్న వారు నన్ను అభినందించడానికి మొదలు పెట్టేరు. ఆ కారణంచేత నేను కొంత సరిపెట్టుకో గల్గుచున్నాను. లేకపోతే

యింగిలీషు చదివించలేదనే కారణంచేత నన్ను లోకులు యెంతగా నిందించే వారో చెప్పశక్యం గాదుగదా!

అయితే ప్రతి బ్రాహ్మణుడున్నూ "అకారాంతః పుంలింగో" కి సిద్ధపడితే బాగుంటుందని నా తాత్పర్యంకాదు. సిద్ధపడితే చెప్పేవారు లేరు. పూర్వకాలంలో ధర్మార్థంగా ఈ విద్యలుచెప్పే గురువులుండేవారు. వారికి తిండిపెట్టేవారున్నూ వుండేవారు. వారందఱూ యిప్పుడు గతించారు. శేషించినవారున్నా యేపట్నమో ఆశ్రయించారు, యెట్లో పొట్ట పోసుకుంటూ వున్నారు. సబ్బు కుంకుడుకాయలనూ, కిర్సనాయిలు ఆముదాన్నీ తొలగించినట్లే, పూర్వపు విద్యలను ఇంగ్లీషువచ్చి "తోసిరాజు" చేసింది. ఇంట్లో వున్న చదువు కనుక నేను నా కొడుకులకి చెప్పడానికి వీలిచ్చింది. ప్రతివారున్నూ ఈలా చేయడానికి వీలుండదుకదా. కాబట్టి లాభమున్నా లేకపోయినా ఇంగ్లీషే చదివితీరాలి. అది ద్రవ్యసాధ్యం. ఆర్థికస్థితి ప్రస్తుత మడుగనక్కఱలేదు. ఇక ముందువారి కేవిద్యాకూడా లేకపోతుందేమో. ఔరా! కాలగతి! "కొత్తనీరువచ్చి పాతనీరును కొట్టుకుపోయింది." "హా సీతే కిం భవిష్యసి!"

ప్రకృతానికి వద్దాం. ఇంతవఱకు నాపిల్లల్ని స్కూలుకెవళ్ళనీ పంపనేలేదు. అక్షరాభ్యాసంతోటే రామశబ్దం మొదలుపెడుతూవున్నాను. రామశబ్దానికి కాకున్నా, అక్షరాలకేనా స్కూలు పనికిరాదా? బాగా ఆలోచిస్తే పనికిరాదు. పనికిరానేరాదు. ముమ్మాటికీ పనికిరాదు. కారణాలు వ్రాయమనకండి, నా మనవి చిత్తగించి మీరే అనుభవంలోకి తెచ్చుకోండి. "ఈ మీప్రతిజ్ఞ యికముందు సాగుతుందా?" అంటారా? ఆలా అడగండి. రూల్సువస్తే, టీకాలతోపాటు దీనికిన్నీ తలవగ్గుతాను. శారదాబిల్లు రజస్వలావివాహానికి సిద్ధంచేయడంలేదూ? ఆలాగే ఇదీ అనుకోండి, తప్పో వొప్పో నాకున్న అభిప్రాయం వ్రాశాను. మా ముత్తాతగారి ముచ్చటలో ఈ సోదెందుకు? ఎందుకా? ఆయన ఆత్మ సంతోషించడానికి.

ఇక ఆయన పద్యాలు స్వల్పంగా వుదాహరించి యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను:—

ఉ. డాలు కడాని మేను, మరుడాలు నెదుర్కొను చూపు, చంద్రఖం
డాలు నఖంబు, లేర్పుపగడాలు రదచ్ఛదకాంతు, లేన్గుతొం
డాలు తొడల్, మదాళిజగడాలు కురుల్, నునుదమ్మికెంపుతం
డాలు రదాళి, బన్నెబిరడాలు కుచాగ్రము లవ్వధూటికిన్.

పద్యము యామినీపూర్ణతిలకలోనిదే. యెంతమృదువుగానున్నదో చూడండి. ఈయనధార యెంతో మృదువైనది. కాని సహజమైనధారను వదలికొని యితరుల ననుకరించడానికి మొదలుపెట్టేటప్పుడు మాత్రము యీ సొగసు పోగొట్టుకొంటాడు.

ఈయన, లోగడ నుదాహరించిన యక్షగానరచనవల్లనే సంగీత ప్రవిష్టుడని తేలుతుంది. అయినా దాని కుపోద్బలకంగా యింకొకపద్యం వుదాహరిస్తాను. దీనివల్ల యీయనకు గానమున నెంతయభిమానమో తెలుసుకోవడానికి వీలవుతుంది.

ఆ. వె. సరసులకును మోహసంపద లొదవించెఁ
బూలుపూచెఁ దరులు, రాలు గరగె
నేమిచెప్పవచ్చు నేలోకమునకైన
గానమునకు సాటి గానఁగలదె?

గానమందీయన, చెట్టుకిర్రింది ప్లీడరువంటివాడేకాని, "సంగీత కళా రహస్యనిధి" యైన వసుచరిత్ర కవివంటివాడు మాత్రం కాడు. యేమంటే భట్టుమూర్తి కాంభోజీరాగంతో నాయకురాలిని యేడిపిస్తే, మా ముత్తాత గారు కళ్యాణీరాగంతో యేడిపించారు. దీన్నిబట్టి ఆలోచిస్తే గాలిపాటపాడే వారేకాని, రహస్యజ్ఞులు కారని తోచకమానదు. కాంభోజివలె కళ్యాణికి కరుణరసమును ప్రకటించు శక్తిలేదనుకుంటాను. అయిననూ యింకా దీన్ని గురించి గానవిద్యానిష్ణాతులు ప్రష్టవ్యులు.

నాకు చేతనైనంతలో మా ముత్తాతగారి కవిత్వాన్నిగూర్చి వ్రాశాను. ఆయన యేమనుకుంటారో?

తే. గీ. పుత్రవతిరీతి పృధుకసంభూతిసమయ
గర్భనిర్భర వేదనావిర్భవంబు

వంధ్యలెఱుఁగుట యెట్లు ? కావ్యప్రయాస
సుకవులకుఁగాక తెలియునే ? కుకవితతికి. అనిన్నీ,

"కవి చమత్కార గౌరవంబు"

తే. గీ. మనసెఱుంగును గాక యెవ్వనితరంబు ?
పాటిదెల్పఁగ నాత్మానుభవమురీతి
కావ ధారాప్రకల్పనకౌశలముల
ఫణితిఁ దెలియుఁడి కవిసార్వభౌములార ! అనిన్నీ.

యామినీపూర్ణతిలకలో భవిష్యద్విమర్శకులనుగూర్చి వుటంకించి యున్నారు. ఆయన యాత్మలో నన్నేమనుకొనునో ! తోచింది వ్రాశాను. ఇప్పుడీలాటి వ్రాతలకేకాబోలు, "రిసర్చి" అనే హైటిల్సు వస్తున్నాయి. కాని దీన్ని దానివంటిదాన్నిగా చదువరులు భావింపరనుకొంటాను. అది యింకా లోతుగా వుంటుంది. తుండూతుపాకీగూడా యెగిరిపోతూవుంటుంది. దాని ధోరణిలో భారతాంధ్రీకరణం రాజరాజనరేంద్రుఁడిదే అయిపోతుం దొకప్పుడు. కాబట్టి దానివంటిది యిది కాకూడదు.

ఈయన రచించిన ప్రబంధరాజములలో మొదటిది యామినీ పూర్ణతిలక. రెండవది వెంకటేశ్వరవిలాసము. యిది తుట్టతుది దినము లలో రచించినదగుటచేత దీని రచనయే ప్రౌఢవిమర్శకు లగువారికి హృద యంగమంగా వుండవలసి వున్ననూ, పేరుమాత్రం యెక్కువగా మొదటి దానికే వచ్చింది. వేంకటేశ్వరవిలాసం రచించినట్లే నిన్నమొన్నటిదాకా లోకు లెఱుగరు. వీరేశలింగంగారు మొదటిదాన్నేకాని రెండోదాని పేరెత్తనేలేదు. మొదటిదానిశైలి చూపినాను. రెండవదానిశైలికై కొన్ని వుదాహరిస్తాను.

క. భాష్యంబు చెప్పి సకలమ
నీష్యగ్రణు లెన్నఁ బ్రౌఢి నేర్పెద నీకున్
దూష్యంబులేదు దీనను
శిష్యా ! ఆచెలియ జాడఁజెపుమా మాకున్.

తే. గీ. చెల్లబోదిఁక నీమాయ లెల్లఁ దెలిసె
గామిడంబులు మాని చక్కంగ మసలు
వేగిరించుట పనిగాదు వినుము, చెంచు
వారికట్టడి బలుపెద్దతీరుసుమ్మ.

చ. తొకతొకమానినీసవతి జోకొనివచ్చినయప్పుడూరకుం
డక యొకచాయఁ బెద్దగగలంబముఁ జేయవె ? యవ్వ! యంతనుం
డిఁకఁ గడు మంచిబుద్ధిగని నిక్కము నిన్ బతిమాలుకొంట మ
చ్చికదిరలాడకుంటె నను "సింగిహుళిక్కిది" యంచు నెంచుమీ.

తే. గీ. గామిడము సేసినాఁడవో కలిసికట్టు
సేసినాఁడవొ సామి ! సెంచితయె నీకు
ఇచ్చకమె పల్కుపానంబు లిచ్చినిల్చెఁ
గాకయుండిన నీమాటగానవచ్చు.

భిన్నభిన్న స్థలాలనుంచి ఉదాహరించిన పద్యాలవల్ల గ్రంథకర్త కవిత్వం చాలా ప్రసాదగుణవిశిష్టంగా వుంటుందనే కాకుండా జాతీయంగా కూడా వుంటుందని స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. యమకానికేమి, చిత్రానికేమి, ఇంకా అనేక విధమైన త్రికమలకేమి, ఈయన పుట్టినిల్లే కనుక, ఆమో స్తరు పద్యా లుదాహరించి గ్రంథం పెంచలేదు.

కవిత్వం మావంశంలో ఈయన తరంలోనే పుట్టిందనుకోవడానికి వీలులేదుగాని, ప్రబంధరూపాన్ని తాల్చిందనిమాత్రం చెప్పక తప్పదు. ఈయనగద్యలో "కామకవిపుత్ర" అని వ్రాసుకోవడంవల్లనూ, "అశ్వత్థ నారాయణా" అనే మకుటంగల శతకం వకటి ఈయనకు పూర్వమందే మావంశస్థులు వ్రాసినట్లు ప్రతీతి వుండడంచేతనూ, ఈయనకన్న పూర్వం కూడా మావంశమందు కవిత్వం అంతోయింతో వుందనుకోక తప్పదు. పైశతకాన్ని గురించి మాతాతగారితో ఆయన మేనత్తకూతురు చెపుతూ వుండడమే కాకుండా, భక్తితో ఆమె వొక రావిచెట్టుకూడావేసి పెంచింది. నిన్నమొన్నటిదాకా ఆరావిచెట్టు "అమ్మరావిచెట్టు" అనే పేరుతో వ్యవహ

రింపబడుతూ, జీవించివుండడం నేనున్నూ యెఱుగుదును. ఆవిడపేరు అమ్మి కనుక ఆవిడ వేసిన చెట్టుకు ఆపేరు వచ్చింది. బహుశః ఆ శతకం నేను స్కూల్లో చదువుకొనే రోజుల్లో పెద్దక్లాసువాళ్ళ దస్తరంపాటుతో నాదస్తరం పెంచడానికి చేసిన తెలివితక్కువ పనిలో నశించిందేమో? ఈ సంగతి లోగడ వుదాహరించే వున్నాను.

నాకు పూర్వం చాలామంది మా వంశస్థులు కవు లున్నారనే నమ్మికచేత నేను— "కవితారంభప్రియంభావుకంబై మావంశము వొల్చు" అని దేవీభాగవతంలో వ్రాయ సాహసించాను. నాతరంలో నాపినతండ్రి కొడుకున్నూడా కవిత్వం చెప్పేవాడు. వట్టికవిత్వమే కాకుండా దానికి తగ్గ పాండిత్యం కూడా అతనికి వుండేది. దేవీభాగవతంలో దశమ స్కంధం అతడే తెలిగించాడు. అత డెక్కుడు పేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించేవాడే కాని, అల్పాయుష్కుడై యిప్పటికి యిరువైయేండ్లనాడు ముప్పైయేండ్ల వయస్సులో స్వర్గస్థుడైనాడు. మంచిగాని చెడ్డగాని వంశమం దున్నట్టయితే అది అనుశ్రుతంగా వస్తుందన్నందుకు నేను వ్రాసిన సంగతులు కొంత దృష్టాంతం కావచ్చును. తిరుపతిశాస్త్రిగారి తరంలోతప్ప వారి వంశమం దీ కవిత్వం వున్నట్లులేదు. మళ్ళా తిరుపతి శాస్త్రి కొడుకు పెద్దవాడు కవి. పోనీ తండ్రి కవిగనుక అతనికది సంక్రమించిం దనుకుంటే, అతని అన్నకొడుకున్నూడా కవి. దీన్నిబట్టి వంశంలో వుండనే అక్కర్లేదనిన్నీ తోస్తుంది. కొడుకులే అక్కఱలేదు. కవుల కూతుళ్ళుకూడా కవిత్వం చెప్పడం కలదు. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రుల వారి కొమార్తె యిందు కుదాహరణం. వాళ్ళు అయినా కాకపోయినా, తండ్రికి మాత్రం తనవిద్య తన సంతానానికి రావాలి అనే కోరిక వుంటుంది. దాన్నిబట్టి సాధ్యమైనంతవఱకు దాన్నే అభ్యసింప చేయాలని ప్రయత్నం తండ్రిచేస్తాడు. ఇప్పటికాలంలో మాత్రం లాభాపేక్షచే చాలా మంది తండ్రులు ఈ వుద్యమాన్ని వదలుకొన్నారు. ఇంకా నాబోటి చాదస్తులు ఈ వుద్యమంలోనే వున్నారు.

నిన్న మొన్నటినుంచి నావంటి చాదస్తులనికూడా అభినందించేవారు రాజకీయవిద్యాభ్యాసం చేసినవారిలో కనపడుతూన్నారు గాని, యింతకు ముందు మాత్రం అట్టివారు బొత్తిగా లేరు అని వ్రాసేవున్నాను. కాని ఆలాటి రోజులలోనే నేను ఫ్రెంచి చదువుకుంటూ వుంటే, బెజవాడ బాపనయ్య నాయడుగారనే ఆయన మాతండ్రిగారిని పిలిచి "మీపూర్వులు కవీశ్వరులు, మీ అబ్బాయి కిదెందుకు ? కులవిద్య చెప్పించండి, (కులవిద్యకు పాటిరావు గువ్వలచెన్నా)" అని ప్రోత్సాహపరచి శ్రీకాసుకుర్తి భుజంగరావుపంతులువారివద్ద నన్ను వప్పగించారు. ఈ బాపనయ్య నాయడుగారు నామమాత్ర శూద్రులు. తేజస్సుచేతనేమి, తెల్వితేటలచేతనేమి, ఈయనకెంతటిమహారాజులున్నూ సాటికారు. ఈయన యానాం కాపురస్థులు. ఫ్రెంచిరాజ్యంలో ఈయన వుద్యోగధర్మంచేత ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం చేశారు. మిక్కిలి భగవద్భక్తులు. నేను భీష్ముణ్ణి చూడలేదుగాని, ఈయన విగ్రహం తలపులో పొడకట్టినప్పుడు భీష్ముడే యీలా అవతరించిన ట్లభిప్రాయపడతాను. నాకు కులవిద్య రావడానికి మా ముత్తాతగారి ప్రతిష్ఠతో పాటు ఈ నాయడుగారుకూడా కారణం గనుక కొంచెం కృతజ్ఞతను తెల్పడానికి కొన్ని పంక్తులు ఈయన్ని గురించి యిక్కడ వ్రాశాను. మా పిల్లల్లో కూడా ఈకవిత్వం అంతో యింతో వ్యాపించేటట్టు తోస్తుంది. దీనికంతకూ కారణం మా ముత్తాతగారే కనుక, ఆయనకు మాటి మాటికీ నమస్కరిస్తున్నాను. తరవాత పండితు లవుతారో, కారో అది భగవదిచ్ఛగాని మాపిల్లలకు అందఱూ ప్రేమించే "రావు" పేరుపెట్టక, స్వదేశీబట్టలాగ మోటుగా వుండే "శాస్త్రి" పేరే వుంచాను. భగవంతుడు వాళ్ళను సర్వదా ఫలానా వంశస్థు లనునట్లు అనుగ్రహించుగాక !

నా గురుపరంపర

అయిదోవత్సరం దాటకుండా నాకు అక్షరాభ్యాసం జరిగింది. అక్షరాభ్యాస గురువు మా తండ్రిగారికి అక్షరాభ్యాసం చేసిన ధనుకొండ వెంకన్నగారనే వృద్ధులే. నేను మఱునాడే బడికి వెళ్ళకపోవడంచేత అక్షరాభ్యాసానికి ద్వితీయవిఘ్నమే తటస్థించింది. ప్రతిరోజున్నూ ఆ బడికి సమీపంలోవున్న మాపెద్దమేనత్తగారింటికి మజ్జిగ పట్టుకెళ్ళడం నామీదవుండేది. ఆ కారణంచేత బడిపిల్లలు అప్పుడప్పుడు నన్ను బలవంతంగా సాయం పట్టుకు తీసుకువెళ్ళడానికి ప్రయత్నించేవాళ్ళు. కాని, ఆలాటి చిక్కులో వున్న నన్ను మా మేనత్తగారి కూతురు వచ్చి వాళ్ళని పాఱదోలి తప్పించేది. ఈలా అయిదారునెలలు బడికి వెళ్ళకుండానే గడిచిపోయాయి. అంతట్లో మా అమ్మగారి పెద్దమేనత్తగారు చనిపోయినటు కబురు వచ్చింది. ఎప్పుడేనా వీధులో కర్మంచాలక బడిపంతులుగారు కనపడి, "యేమిరా బడికి రావడంలే" దంటే, "మాకు మైలవచ్చింది" అని చెప్పేవాణ్ణి. అది ఆయన మనస్సుకు నచ్చక, కారణం అడిగేవారు. నేను మా అమ్మ మేనత్తగారి సంగతి చెప్పేవాణ్ణి. "వోరి ! అలాగట్రా ?" అని ఆయనలో ఆయన నవ్వుకొని వెళ్ళేవారు.

ఆ యీ వంకలతో చాలారోజులు గతించాయి. వ్యాపసాయం తొందరచేత మా నాన్నగారు నా బడిసంగతి కనుక్కోనేవారేకారు. తుదకు యేడాదికో యేణ్ణర్థానికో బడికి వెళ్ళడం మొదలెట్టేను. గుంటవానమాలు వ్రాసియిచ్చారు. అప్పటికే పలకలు వచ్చాయిగాని, పూర్వపురకం బళ్ళలో యింకా వాటిని వాడడంలేదు. ఓనమాలూ, అఆలూ, అయిదుబళ్ళూ, గుణింతం, పేర్లూ నాకు త్వరగానే వచ్చాయి. పుస్తకం పట్టించారు. "వాగీశాద్యా" వగయిరా 25ల రామాయణం శ్లోకాలు వ్రాసియిచ్చారు. ఇంకా ఆశ్లోకాలు వప్పగించకుండానే నా చదువు లోకల్‌ఫండు స్కూలుకు మాఱింది. యేమంటే : అంతకు పూర్వంనుంచిన్నీ అప్పటి లోకల్‌ఫండు స్కూలు మాష్టరుగారు యేలేశ్వరపు శ్రీరాములుగారు మా తండ్రిగారని

నన్ను తమస్కూలుకు పంపించవలసినదని కనపడ్డప్పుడల్లా ప్రేమతో అడుగుతుండేవారు. ఆ కారణంచేత లోకల్‌ఫండు స్కూలు విద్యార్థినిగా మాఱడం తటస్థించింది. "కాకుదీర్ఘ మిస్తేకా" వదలిపెట్టి "కకారా కార ములు కా" లోకి చదువున్నా మాఱింది. క్రొత్తపద్ధతి అయినా నాకంత చిక్కుగా కనిపించలేదు. మొదటిరోజులోనే ఆమార్పు వంటికి పట్టింది. మాష్టరుగారికి నామీద అనుగ్రహం కలిగింది. మఱునాడే ఫస్టుక్లాసులో చేర్చేరు.

అప్పుడు ఆ స్కూల్లో నాలుగు క్లాసులు వుండేవి. నాలుగోక్లాసు పిల్లలు ఇప్పటి మెట్రిక్యులేషన్ విద్యార్థులకు భాషలో నేమాత్రమున్నా తీసిపోరు. కాని నా అదృష్టంవల్ల బ్రాహ్మణపిల్లవా డొకడు కొంచెం మసలాగ్రబుద్ధి వుండేవాడు. అతన్ని యేదో వర్ణక్రమం అడిగేరు మాష్టరు గారు. అతడు సరీగా చెప్పలేకపోయాడు. యేం తోచిందో? ఆ మాటకి వర్ణక్రమం నన్నడిగి చూచారు. నేను సరిగా చెప్పేను. దానితో మాష్టరు గారికి అనుగ్రహం మఱింత హెచ్చింది. నన్ను నేడే సెకండు క్లాసులో వేసే మన్నారు. సెకండుక్లాసులో వున్నప్పుడు కూడా ఆ విద్యార్థిని అడిగిన వర్ణక్రమప్రశ్న అతడు తప్పినప్పుడల్లా నన్ను అడుగుతుండేవారు. నేను చెబుతూండేవాడను. ఆలాచెప్పడంతో ఆ విద్యార్థికి సిగ్గురావాలని కాబోలు. నాకేం తెలుస్తుంది? అతనిచేత నాకు ప్రదక్షిణ నమస్కారాలుకూడా చేయిస్తూవుండేవారు. అది పొందడం నాకిష్టం లేకపోయినా, మాష్టరు గారి భయంవల్ల విధిలేక అనుభవించేవాణ్ణి. అత డిప్పటికిన్నీ బాగానే వున్నాడు. నాకంటె నాలుగైదేళ్లు పెద్ద.

ఈలా రెండోక్లాసు చదువు జరిగింది. అంతలో మూడోక్లాసు. ఈ క్లాసులో నాకు తక్కినవి బాగానే వచ్చేవి గాని, లెక్కలుమాత్రం నష్టేవి. నాలుగోక్లాసు ప్రవేశించడంతోనే భిన్నపులెక్కలు అప్పటి స్కూళ్లల్లో చెప్పేఆచారం. ఈ లోపుగా వుండేలెక్కలన్నీ మూడో క్లాసుతోనే సమాప్తి కావాలి. నాకు లెక్కలంటే అప్పటికీ యిప్పటికీ కూడా సగ మెఱుకే. ఈలెక్కల టయిము, ప్రతిరోజున్నూ మధ్యాహ్నం వచ్చేది.

తఱుచు నే నెగబెట్టడంచేతనేమి, మాస్టరుగారు చదరంగమాడుకొంటూ యెప్పుడోగాని మధ్యాహ్నం స్కూలుకే రాకపోవడంచేతనేమి, చాలాభాగం నాకు లెక్కల గండం తప్పేది.

నా చిన్నతనంలో మా వూళ్ళో చదరంగం విస్తారంగా వుండేది. ఈ యాటలో తఱుచు వ్యసనం కలిగివుండడంచేత, లోకల్ ఫండువారిచ్చే జీతంకాక, వారి గ్రామంలో వున్న బడి అనే అభిమానంచేత శ్రీ పిఠాపురం జమీందార్లు అదనంగా యిచ్చే జీతం మా మాస్టరుగారికి యెవరో అర్జీ యిచ్చి అపుచేయించారు. అలా జరిగినప్పటికీ మా మాస్టరుగారు లక్ష్యం చేయనేలేదు. అప్పటి మాస్టర్లు తృణీకృత బ్రహ్మపురందరులు. తఱుచు బళ్ళోకి రాకపోయినా అప్పటిమాస్టర్లు వచ్చిన నాలుగ్గడియలూ చెప్పే చదువువల్లనే పిల్లలు చక్కగా ప్యాసయేవారు. మా మేస్టరుగారు అంటే ఇప్పటి బోర్డు పల్లెటూరువారివంటివారుకారు. ఇప్పటి కాలంలో బి. యే. క్లాసుకుకూడా వారు పాఠం చెప్పదగ్గవారని నే ననుకొంటాను. వారు స్వదస్తూరీతో వ్రాసుకొన్న పీఠచంద్రిక (చిన్నయసూరి గారిది) నాకు వారెప్పుడో అనుగ్రహం కలిగి యిచ్చారు. ఇప్పటికీ అది నా వద్ద నిల్వవుంది. అది చూచినప్పుడల్లా వారి విగ్రహం నాకు జ్ఞాపకం వస్తూ వుంటుంది. ఆ వాగ్ధోరణీ, ఆ బ్రహ్మతేజస్సూ, ఆ సదాచారసంపత్తీ, ఇప్పుడెక్కడ చూడగలం? ఆ కాలం పోయింది. అయన యేలేశ్వరోపాధ్యాయులుగారి వంశంవారు. ఆ వంశంలో కల్లా అయనే తక్కువపండితులు. పెత్తండ్రిగారు వగయిరా మిక్కిలీ పెద్ద పండితకోటిలోవారు. తక్కువవారు కనకనే స్కూలుమాస్టరీకి వచ్చారు. వారి పాండిత్యం తక్కువ మా అదృష్టాని క్కారణమయింది. వారప్పుడప్పుడు తఱుచుగా భారతమో, రామాయణమో పురాణము చదువుతూండేవారు. చిన్నప్పటినుంచీ ధారణ శక్తి వుండడంవల్ల వారు చదివిన కథంతా కొన్ని చిన్నపద్యాల సహితం నాకు ధారణకు వచ్చేవి. పైగా వారు చదివే ధోరణి కూడా కొంత పట్టుబడేది. కాని పదిసంవత్సరాల లోపుసంగతి అవడంచేత వారు చదివే ధోరణి మాత్రం యిటీవల నాయందు నిలవలేదు.

పదేండ్ల వయస్సులో నాచదువు ఫ్రెంచిటవును యానాముకు మారింది. అందుచేత కడియం మాస్టరుగారివద్ద మూడోక్లాసువఱకే చదువుకొన్నాను. ఈమాత్రం చదువున్నూ పల్లెటూరు ఆటలు, గోళీకాయలు, గుట్టాటా, ఒకమాదిరి కోతికొమ్మచ్చి, బంతి, ఈ ఆటలున్నూ, కొంచెం చుట్టకాల్చడమున్నూ మాత్రమే కడియంలో నాకు తటస్థపడ్డాయి. తుట్టతుది దురభ్యాసానికి కారణం యింట్లో విస్తరించి పుగాకుండడమే. అట్లావుంచడానికి హేతువు మా తండ్రిగారి అమాయికత్వం. ఒకరైతు ఒక గృహస్థు దగ్గఱ అరవైరూపాయీలు ఋణం పుచ్చుకొంటున్నాడు, ఆ యిచ్చేటప్పుడు మా తండ్రిగారు అక్కడ వున్నారు. ఋణదాత "యేమండీ, కామయ్యగారూ! యితనికిస్తున్నాను, యివ్వవచ్చునుగదా?" అన్నారట. "అభ్యంతరమేమి" అని తల వూపేరట. ఈమాత్రం తల వూపినందుచేత ఆ కాపువల్ల వసూలు కాని ఆ ఋణము మాతండ్రిగారు వారికి తీర్చారు. దానికై కృతజ్ఞత చూపుతూ ఆ రైతు తనంతటతాను రెండుపుట్ల పొగాకున్నూ, రెండుకాళ్ళ లేత దుక్కిగిత్తలున్నూ మా యింటికి తోలిపెట్టేడు. ఆ కాలం యేలాంటికాలమో చూడండి. ఆ పొగాకు ఇప్పటి రోజుల్లో రెండువందలకు తక్కువ ఖరీదుండదు. ఆ యెడ్లు నాలుగున్నూ ఈ రోజుల్లో నూఱేనా చేయకపోవు. ఇదంతా కోర్టుద్వారా జరిగిందికాదు. గ్రామంలోనే. తమంతట తమకు తోచిచేసిన పనేగాని, వక తగవరీ గిగవరీ చెపితే చేసిన పనిన్నికాదు. ఆ పొగాకు మా యింట్లో వుండడంచేత, ఆయా పదార్థాలు కొనడానికి చేతికి వచ్చినంత మా అమ్మగారు వాళ్ళవాళ్ళకి యిస్తూవుండేవారు. నేనున్నూ స్కూలుపిల్లల సహవాస దోషంవల్ల వాళ్ళసహితంగా పొగాకును వాడుకోవడం తటస్థించింది. ఒకనాడు మా అమ్మగారు కనిపెట్టి మందలించారు. అంతతో అది ఆగిపోయినట్లయింది. కాని పూర్తిగా ఆగిందనడానికి వల్లకాదు. ఇటీవల కొన్ని యేళ్ళకు కావ్యాలు చదవడం ఆరంభించాక పూర్తిగా ఆగింది.

యానాంలో ఫ్రెంచి స్కూల్లో ప్రవేశించాను. ఇప్పటి ఇంగ్లీషు స్కూళ్ళలోవలెనే ఆ స్కూల్లో తెలుక్కంత ప్రాధాన్యంలేదు. సాతాని

జియ్యన్నగారు తెలుగుమాస్టరు. షర్మా, విజే అను యిద్దఱు దొఱలు ఫ్రెంచి మాస్టర్లు. షర్మా హెడ్మాస్టరు. విజేగారు నాకు గురువు. చాలా దయాశాలి. ఇంగ్లీషులో, త, ద, లోనగు కొన్ని వర్ణములవలెనే, ఫ్రెంచిలో ట, డ, లోనగు కొన్ని వర్ణములు పలకవు. నన్ను ఆ మేస్టరుగారు "సెలపిల యెంకతసలం" అని పిల్చేవారు. ఆ బడిలో పిల్లలు జీతమివ్వనక్కరలేదు. పుస్తకాలు వారే యిచ్చేవారు. పైగా యెక్కువ తెలివితేటలుంటే ప్రజంట్లు కూడా యిచ్చేవారు. మాలా-మాదిగా అందఱూ వుండేవారు గాని, యెవళ్ళబెంచీ వాళ్ళదే. ఒక హాల్లోమాత్రం కూర్చోవడం తప్పదు. వారానికి రెండు రోజులు పూర్తిసెలవు. కాని వరుసగా మాత్రం కాదు. గురువారమున్నూ, ఆదివారమున్నూ, పిల్లలుచేసిన తప్పేదైనా వుంటే వారాని కొకమాటు శిక్షించడం. దానిపేరు "పటుసారి" అనేవారు. డ్రాయరుమీద పడుకోబెట్టి తప్పునుబట్టి బెత్తంతో కొన్ని దెబ్బలు కొట్టడం.

ఆస్కూల్లో అయిదాఱు మాసాలకన్న యెక్కువరోజులు చదివినట్లు జ్ఞాపకంలేదు. "అల్ఫాబెత్తు" అనే మొదటి పుస్తకంలో కొంత అయింది కాబోలును. తెలుగు కడియంలో వచ్చిందెంతో అంతేకాని వృద్ధికాలేదు. అంతలో భగవదనుగ్రహంవల్ల, ఆ ప్రభుత్వం రిపబ్లికు ప్రభుత్వం కనుక, మాలమాదిగలనుకూడ అందఱితో కలిసి కూర్చోనివ్వాలి అనే రూలు ప్యాసయింది. దానితో అన్నివర్ణాలపిల్లలూ మానేశారు. నేను మాత్రం కొలదిమంది పిల్లలతో ఆ అవకాశంలో ఆ వూరికి సమీపంలోవున్న ఇంగ్లీషు గ్రామం నీలపల్లెలో లోకల్‌ఫండు స్కూల్లో ప్రవేశించాను. పిల్లలంతా మానుకోవడంచేత మళ్ళా ఫ్రెంచి స్కూల్లో ఆ రూలు తీసివేశారు. తీసివేసినా తక్కినవాళ్ళు ప్రవేశించారు గాని, నేనున్నూ మఱికొందఱున్నూ ప్రవేశించలేదు

ఆ నీలపల్లె స్కూల్లో ముగ్గురు మాస్టర్లూ సుమారు అయిదాఱు వందల పిల్లలూ వుండేవారు. నాలుగో క్లాసులో అఱవై, డెబ్బై మంది వుండేవాళ్ళం. ఆఱువేల నియోగులు చేమర్తి వేంకటాచలంగారు హెడ్మా

స్టరు. శేషయ్య వ్యాకరణం, హిందూదేశ చరిత్ర, సుధాధారప్రకాశిక, విభక్తి చంద్రిక, శబ్దలక్షణం, ఇత్యాదులు పాఠ్యపుస్తకాలు. శేషయ్య వ్యాకరణం ఇప్పుడెక్కడా కనపడడంలేదు. అది వెంకయ్య వ్యాకరణానికి బదులుగా బయలుదేరింది. వీరభద్రపళ్యానికి హనుమత్పళ్యం వంటిది. శేషయ్య అనే ఆయన వ్రాశారని తోస్తుంది. వెంకయ్య వ్యాకరణం మాత్రం వెంకయ్య అచ్చువేయించింది గాని రచించిందికాదు. అయితే ఆయనపేరుతో వ్యవహరించబడడం "పుణ్యై ర్యశో లభ్యతే" అన్న అభియుక్తోక్తి కుదాహరణం అనుకోవాలి. నన్నయభట్టీయ సూత్రాలకు బాలసరస్వతి వ్రాసిన టీకను విడదీసి తాడినాడ వెంకయ్యగారు అచ్చువేయించినారు. ఇప్పటికిన్నీ అవి ఆ పేరుతోనే వ్యవహరింపబడుతూ వుంది. ఇట్లాగే హైదరాబాదులో హుసేనుసాగరం అనే చెఱువొకటి వుంది. అదికూడా హుసేను తవ్వించింది కాదు. అతడొక నవుకరు. ఆ చెఱువు తవ్వించే రోజుల్లో ఆ పనిలో కాస్త పెద్దగా వుండి వుండును. ఈ యప్రస్తుతప్రసంశ శేషయ్యవ్యాకరణంమీద వచ్చింది. ఆ వ్యాకరణంలో "తటం, ఏతటం" అంటూ రెండు సంజ్ఞలు వుండేవి. వాట్ల అర్థం అప్పుడు తెలియలేదు సరిగదా. ఇప్పటికీ తెలియనేలేదు. పుస్తకం కనపడితే ఇప్పుడు తెలుస్తుందేమో కాని అది దొరకడం మానేసి చాలా వత్సరాలయింది.

ఈ మోస్తరు పుస్తకాలతో నీలపల్లెలో "లోవరుఫోర్తు" అనే పరీక్ష యిచ్చి సర్టిఫికెట్టు పుచ్చుకొన్నాను. సర్టిఫికెట్టు యివ్వడం ఇనస్పెక్టరుగారే. అప్పుడు యినస్పెక్టరు జిల్లాకు వక్కరుగా వుండేవారు. వారిపేరు క్రోవి దక్షిణామూర్తి శాస్త్రులుగారు. జిల్లాకూడా ఇప్పటి కృష్ణలో చాలాభాగం తూర్పుగోదావరిలోనే వుండేది. ఇనస్పెక్టరుగారు సవారీ బోయీలతో వచ్చేవారు. నేను ప్యాసైన లోవర్‌ఫోర్తుప్యాసైతే స్కూలు మాస్టరీ చులాగ్గా యిచ్చేవారు. ఇదికూడా ప్యాసుకాకుండా యెంతోమంది మాస్టరీపని సంపాదించినవాళ్ళు ఆ రోజుల్లో వుండేవారు. యినస్పెక్టరుగారి అనుగ్రహం సంపాదిస్తేచాలు. ఆ రోజులవి. ఈ రోజులనుగూర్చి యెఱు

గనివారు లేరు గాన విస్తరింపనక్కఱలేదు. ఆ నీలపల్లెలో చదివేటప్పుడు మమ్మల్ని పొరుగూరువాళ్ళమనే కారణంచేత మధ్యాహ్నమున్నూ, సాయం కాలమున్నూ సుమారు వక గంట ముందుగా వదలిపెట్టేవారు. ఆ టైం ములో మేము తోవలోవున్న శీతాఫలపుతోటల్లోనూ జామతోటల్లోను యథేచ్ఛగా కాలక్షేపం చేసేవాళ్ళం.

ఈరీతిగా నీలపల్లె చదువు ముగిసింది. తరువాత యానాంలో మాకు దగ్గఱచుట్టాలు చక్రవర్తుల బాపయ్యగారి బడిలో ప్రవేశించాను ఈయనకు అంతో యింతో ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషుకూడా వచ్చును. తెలుగులో మంచిసమర్థులు. కొంతజ్ఞానం ఈబళ్ళో కలిగింది. ఈబళ్ళో చదివే రోజుల్లోనే కాగితపు అట్టలతో తోలుబొమ్మలు చేసి, నేనున్నూ ఇంకొక సాతానుల పిల్లవాడున్నూ తోలుబొమ్మలాటాడించడం మొదలు పెట్టేటప్పటికి ఈ సంగతి శ్రీ మన్యం మహాలక్ష్మమ్మ జమీందారుగారికి తెలిసి మమ్మల్ని పిలిపించి ఆడించారు. ఏదోకొంచెం సమ్మానం కూడా చేసినట్టు జ్ఞాపకం. బాపయ్యగారిబళ్ళో వకరోజున డిక్టేషన్ వ్రాయడంలో కామాలో, ఫుల్‌స్టాపులో పెట్టడం పొరబడ్డది. ఆయన దానికి కోప్పడ్డారు. ఆ మఱు నాడు ఏమితోచిందో యిప్పుడు జ్ఞాపకం లేదుగాని, ప్రతీ అక్షరానికీ, కామా, లేదా, ఫుల్‌స్టాపు—యిల్లా వుంచాను. దానిమీద పూర్తిగా మంద లింపు తగిలింది.

ఈపైన కాపులపాలెంలో శ్రీ భుజంగరావుపంతులవారిదగ్గఱ రఘు వంశం చదవడం, ఈ చదివేరోజుల్లో వక వైష్ణవునివద్ద సంగీతం గాలి పాట అంతోయింతో నేర్చుకోవడం, ఈయన యింటిపేరు పురాణంవారు. పేరు నరసింహాచార్యులు. ఈయన నాకు రఘువంశం చదవటంలో సహా ధ్యాయి. ఈయన వుపదేశాన్నిబట్టి నేను ఆ రోజుల్లో వైష్ణవమతస్థుడుగా వుండేవాణ్ణి. పైకి ఆ మతచిహ్నాలు ధరించకపోయినా శివుడంటే ద్వేషంగా వుండేవాణ్ణి. శివాలయంలోకి వెళ్ళినా, ప్రసాదం పుచ్చుకొన్నా, దాన్ని మాత్రం తినేవాణ్ణిగాను. ఈ మతంబాధ క్రమంగా మాఱింది కాని కొన్నాళ్ళుమాత్రం చాల పట్టుదలగా వుండేవాణ్ణి. ఆయన నాకు వుపదేశం

చిన వుపదేశమేనా అంత విస్తారమేమీలేదు. ఇద్దఱిని ఆశ్రియించడం వల్ల యేమీ లాభం వుండదు, వారు రక్షిస్తారని వీరు వూరుకొంటారు. వీరు రక్షిస్తారని వారూరకొంటారు, తుదకు భక్తుడు వ్యర్థుడై పోతాడు. అని చెప్పేవాడు. ఆయన సహాధ్యాయిగా వున్నది స్వల్పకాలంమాత్రమే గురుత్వంవల్ల నైతేనేమి, సహపాఠిత్వంవల్ల నైతేనేమి, నాకు ముక్కా ఔడుం పిల్చడం అభ్యాసమయింది. అది యిప్పటిదాకా నిల్చివుంది. ఇంకనూ వుండేటట్టేవుంది.

ఈ రోజుల్లోనే నేను నృసింహదేవర సుబ్బారాయుడుగారివల్ల కాపీ పెట్టించుకొని దస్తూరీ కొంత బాగుచేసుకొన్నాను. ఈయన దస్తూరీ చాలామంచిది. ఈయన భార్యయున్నూ, మా తల్లిగారున్నూ పినతండ్రి పెత్తండ్రి బిడ్డలు. ఈయన అత్తవారి గ్రామం యానామే కనుక తఱుచు వస్తూండేవారు. ఆ సమయంలో నాకీ వుపకారం జరిగింది. ఈ రఘు వంశం చదివే రోజుల్లోనే కుమ్మరి కామయ్య అనే మార్దంగికునివద్ద కొంచెం మద్దెలవరసలు చెప్పుకొన్నాను. సేవమోళాపాటకులున్నూ, శ్రుత పాండిత్య పౌరాణికులున్నూ అయిన ముక్కామల జోగయ్యగారివద్ద నీలపల్లెవెళ్ళి స్వరాలుకూడా మొదలెట్టేనుగాని, యీ రెండున్నూ కొన్ని రోజుల్లోనే ఆగిపోయినాయి. ఈ జోగయ్యగారు తఱుచుగా దేవతా కార్యాలూ సంతర్పణలూ జరిగిస్తూ జీవితం గడపిన పుణ్యపురుషులు. యీయన్ని గుఱించి వ్రాస్తే చాలా వ్రాయాలి. ఆ రోజుల్లోనే కొంచెం కుస్తీ వగయిరాలల్లోకూడా కొంతకృషి జరిగింది. పేకాట చెప్పనే అక్కఱలేదు. వున్న స్నేహితులందఱూ ఆటలకు సంబంధించినవాళ్ళే అయినా, యేనాల్గు రోజులకో కాపులపాలెం రఘువంశ పాఠానికి తప్ప కుండా వెళ్ళేవాణ్ణి. ఆ గురువుగారు, వెళ్ళినప్పుడు పాఠం చెప్పడమేగాని, నిన్న వచ్చేవు కావేమని యెప్పుడూ అడిగేవారే కారు. వారిది నవాబు చూపు. సదాచారసంపత్తిలో ఏ విధమైన లోపమున్నూ లేదుగాని, వారికి కొంచెము మాదుం అభ్యాసం. ఆ మాదుంలో గంజాయి కొంచెం పడు తుంది. ఆ కారణంచే నవాబుచూపుగా వుండేవారు. వారువైదిక పండితుల

వంటివారుకారు. ఆ గర్భశ్రీమంతులు. ప్రతివత్సరమూ అయిదారు వేల రూపాయిలు ఆరోజులలో రాబడికలవారు. రాత్రి తెల్లవార్లూ విద్యాగోష్టితో మేలుకోవడము, అప్పుడు పరుండి పగలు పదకొండు రమారమీని మేల్కొ_డం. అప్పుడు దేవతార్చనబ్రాహ్మడు దేవతార్చన చేశాక వీరు స్నానాదికృత్యాలు జరిగేక సాలగ్రామతీర్థం పుచ్చుకొని భోంచేసేవారు. చదువే కాకుండా నా భోజనం కూడా చాలారోజులు వీరింట్లోనే. పంతులవారిభార్య పంతులవారికన్నా నన్ను పుత్రప్రేమగా చూసేవారు.

ఆరోజుల్లోనే ముక్కవిల్లి జగ్గన్నదీక్షితులుగారివద్ద సంధ్యావందనపు తప్పులూ, అపస్వరాలూ దిద్దించుకొన్నాను. వీరిది గోదావరితీరం కోరుమిల్లి కాపురం. మన్యంవారి సంస్థానంలో జపతపాలకై అప్పుడప్పుడు వస్తూవుండేవారు. మన్యంవారి పురోహితులు గాదేపల్లి సుబ్బావధాన్లుగారు కాపులపాలెంలోనే వుండేవారు. కాబట్టి, వీరు వారింటిలో మకాంగా వుండేవారు. ఆ కారణంచేత ఆ వూరు వెళ్ళినపుడు వీరి శుశ్రూష నాకు లభించేది. గాదేపల్లి సుబ్బావధాన్లుగారి కుమాళ్ళు వెంకటరామయ్యగారి వద్దనూ, మర్ల జోగయ్యగారి వద్దనూ అద్దరి మురమళ్ళ కొత్తపల్లి కాపురస్తులు వుప్పులూరి రామజోగన్న సిద్ధాంతిగారి వద్దనున్నూ యేవకటి రెండు శ్లోకాలో చదివికొన్నట్టు జ్ఞాపకంగాని, యేమైననూ రఘువంశ గురుత్వం సర్వమున్నూ కానుకుర్తి భుజంగరావు పంతులవారి ప్రసాదమే. చిన్నప్పుడు పచుగులో సంధ్యావందనం చెప్పుకున్నప్పటికీ ప్రతీపూటా సరిగా వార్చకపోవడంచేత మరచిన చోట్లున్నూ స్వరదోషాలున్నూ చాలాభాగం జగ్గన్నదీక్షితులవారి శుశ్రూష పోగొట్టింది. శేషమేమేనా వుంటే అది యిటీవల ప్రధాన గురువు బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులవారి పాఠశాలలో శ్రీ గోరుగంతు శ్రీరామావధాన్లుగారివద్ద వేదంచెప్పుకునేటప్పుడు పోయివుండాలి. ఇంకా మిగిలితే ఇవి యిప్పటికిన్నీ మిగులే. ఈ సంధ్యావందనం విషయం నాబోట్లలెక్కేమి? పెద్ద పెద్ద వేదపండితులలో కూడా నూటికి తొంబది మందికీ ఛిక్కున్నదే. కారణం నోరు నలగనప్పుడు చెప్పుకోవడమే. వేదంలో యేపన్నాలో-కొన్నాళ్ళు సంత చెప్పుకుంటేనే గాని నోరు నలగదు

ఈ రఘువంశం చదివేరోజుల్లోనే యింజరంలో రామడుగుల వేంకటసుబ్బరాయావధాన్లుగారి శిష్యులలోచేరి జంద్యాలవడుకుతోపాటు కొన్ని పరాయాతపన్నాలు సంతచెప్పుకొన్నాను. కాని జంద్యాల వడుకు మాత్రం నేర్చుకొన్నట్టయింది. కొంచెం నోరున్నూ నలిగింది, కాని ఆ పన్నాలు పూర్తికాలేదు. ఆ జంద్యాల వడుకునుగూర్చి కొంతవ్రాస్తాను. గురువుగారు సంతచెపుతూ పత్తివిడదీసి పింజెలుచేసి శిష్యులకి యిస్తూ వుంటారు. శిష్యులు చేతితోవడుకుతూ నోటితో సంత చెప్పుకుంటూ వుంటారు. అధమం వొకొక్కొక్క శిష్యుడు రోజు వక్కంటికి అర్ధణా నూలేనా వడుకుతాడు. నెల వక్కంటికి రూపాయిజీతం యిచ్చినట్లవుతుంది. ఈలాంటి శిష్యులూ, ఆలాంటి గురువులూ మా విద్యార్థి దశనాటికింకా వుండేవారు. యిప్పుడున్నట్టు తోచదు. చదువంటే యెంతో తేలికగా అప్పుడు వుండేది. యిప్పుడు వేలకొలది కొన్నిటికీ, లక్షలకొలది కొన్నిటికీ పెట్టుబడిపెట్టి పాఠశాలలు స్థాపిస్తూ వుంటారు. విద్య అంతకన్న బాగా జరుగుతూన్నట్టు కనపడదు. దానికీ దీనికీ యెంతభేదం ఉందో చూడండి. అన్నిటిమాటా అలా వుంచుదాం. ఈ జంద్యాల వడుకు పాఠశాలలు మన గాంధీగారు చూస్తే వుబ్బితబ్బిబ్బైపోతారు. ఈరీతిని మాకు గురుత్వం చేసిన అవధాన్లుగారు ఆ గ్రామం పైమీద బట్టతో మాత్రం వచ్చినవారైనా ఆ వూళ్ళో వుండే సంపన్నులలో వకరై యిప్పుడు పుత్రపౌత్రసంపత్తుతో తులదూగుచూ యజ్ఞయాగాదులు చేసిన కర్మిష్ఠులై చయనం చేసే కుతూహలంతో వున్నారు. రమారమీ యెనభై యేండ్ల వయస్సులో నలభై యేండ్ల వయస్సులో వున్నట్లుంటాడు. వీరి పేరుగల వీరి మనుమడికే నేను చి॥ సౌ॥ మా రెండోపిల్ల నిచ్చివివాహం చేశాను. ఆ కుఱ్ఱవాడే ఆ మధ్యను షష్టిపూర్తి సభలో ఘనపనస చెప్పినవాడు. ఇప్పుడు పదకొండేండ్ల వయస్సులో నున్నాడు. ఆ అవధాన్లగారే కాదు, ఈయన పెద్దకొడుక్కూడా యజ్ఞం చేశాడు. నేనైతే కర్మిష్ఠిని కానుగాని, కర్మిష్ఠులను చూస్తే నాకు చాలా సంతోషం. అందుచేత ఇక్కడ కొన్నిపంక్తు లెక్కువగా వ్రాశాను. వశుహింసలేకుండా ఈకర్మిష్ఠులు యజ్ఞాదికర్మలు జరిగిస్తే

మఱీ సంతోషిస్తాను. కాని నా మాట వారు వినరు. ఏమన్నా అంటే, "వచనాత్ప్రవృత్తిః, వచానాన్నివృత్తిః" అని చదువుతారు. దేవీభాగవతంలో ఋషులు పశుహింసలేని యజ్ఞాలే చేశామని చెప్పుకొన్నారు. వారికి పైవాక్యాలు తెలుసునో లేదో!

ప్రకృతానికి వద్దాం. ఇతరవిద్య లప్రధానంగా, కావ్యాలు ప్రధానంగా, యేలాగైతేనేమి రెండేండ్లలో మూడుసర్గలు రఘువంశం చదవడం అయింది. కాని వల్లించుకోవడానికి మాత్రం అవకాశం వుండేదికాదు. ఆ వూరినుంచి వచ్చేటప్పుడు తోవలో గురువుగారు చెప్పిన పాఠం చదువుకోవలసిందే కాని, యింటికి వచ్చాక తీరుబడి వుండేదేకాదు. తోవలోకి యెదురుగుండా స్నేహితులు వచ్చేవారు. ఇక చదువెక్కడ? ఆటలే ఆటలు, మేమే మేము. రఘువంశపు చదువిలా దాటింది. అంతలో యానాం గ్రామంలో నేమి, నీలపల్లె, తాళ్ళరేవు, కోరంగి మొదలైన ఆ ఉప్పుటేటి ప్రాంతం గ్రామాల్లోనేమి, సర్వసాధారణంగా వుండే బోదకాలు వగైరా వ్యాధులలో వకటయిన "వరిబీజం" అనే వ్యాధి నా భవిష్యదభివృద్ధికి సూచకమై అంకురించింది. ఏవో కొన్ని వైద్యాలు చేసినప్పటికీ గుణం కనపడిందికాదు, గ్రామంవదిలేస్తే తప్పక కుదురుతుందని తోచి యానాముకు సుమారు నాలుగైదు మైళ్ళలోవున్న పిల్లంక చదువుకోవడానికి మకాంగా ఏర్పఱచుకొన్నాను. కాని, నదీపాత మయిన కారణంచేత ఆ గ్రామం పునస్సృష్టమైన కారణంచేత యిళ్ళు దూరదూరంగా పొలాల్లో వుండేవి. చిన్నతనం గనక రాత్రి ఆయాచోట్లకు వారాలకి వెళ్ళలేక ఆ వూరుకూడా వదులుకోవలసి వచ్చింది.

తరువాత అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిగారితో చదువుకోవడానికి మా వూరునుంచి యింట్లో చెప్పకుండా చేబ్రోలుకు బయలుదేరి వెళ్ళేనుగాని, త్రోవలో కాకినాడలో చదువుకొమ్మని చెప్పి ఆయన ఆ వూళ్ళో దిగబెట్టి వెళ్ళిపోయారు. ఆ వూళ్ళో కల్లూరి గణపతి శాస్త్రులవారు పాఠం చెపుతామన్నారుగాని, వారాలు కుదరటం తటస్థించిందికాదు. అప్పుడు అంతకు మున్ను వక నెల్లాళ్ళనాడు మా మేనత్తకూతురు వివాహానికి కాటవరం

గ్రామం వెళ్ళినప్పుడు ఆ గ్రామవాస్తవ్యులు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులు గారు సుమారు నాకన్న రెండుమూడేండ్లు పెద్దవారు నిర్వ్యాజమైన ప్రేమతో, అబ్బాయీ, నీవీవూరువస్తే నీకు చదువు చెపుతానని చెప్పివుండడంచేత, కాకినాడనుంచి కాటవరానికి మకాం యెత్తేశాను. మేనత్తగారి వూరవడంచేతనేమి, గురువుగారి ప్రేమాతిశయంచేతనేమి ఆవూరునాకు పొరుగూరనిపించనేలేదు. కాటవరం వెళ్ళేటప్పటికి నాకు కుమారసంభవంలో మొదటిసర్గలో యేనాలుగైదు శ్లోకాలో పిల్లంక అనంతాచార్యులవారి వద్ద అయినాయి. తెలుగులో స్కూల్లో చదివినది తప్ప ఇతరమేమీ రాదుగాని, జావళీలూ, భజనకీర్తనలూ, కొన్ని తరంగాలూ, కొంచెం అధ్యాత్మకీర్తనలూ, మువ్వగోపాలపదాలూ ఈ సరుకుమాత్రం కొంత విస్తరించివుండేవి. ఏదో కొంచెం పదకవిత్వంకూడా కంగాబంగాగా అల్లేవాణ్ణి. ఏదో చిన్నతనంచేత చెపితే అందులో తమకు సంబంధించిన దూషణ వుందని రఘువంశం చదివేరోజుల్లోనే నామీద వకరు కేసుకూడా పెట్టేరు. విచారణకర్త, ఫ్రెంచిదొర "వీడు పోయట్ అంటే నేను వప్పుకోను." అని కేసుకొట్టేశాడు. కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారివద్ద కుమారసంభవంలో వకటి, మూడు, అయిదు సర్గలు చాలవఱకున్నూ, మేఘసందేశంలో పూర్వభాగంలో కొంతవఱకున్నూ చదవడమే కాకుండా, వారున్నూ వారి సహాధ్యాయులు మధిర సుబ్బన్నదీక్షితులు గారున్నూ లక్షణవిషయాలు చర్చించుకొనేటప్పుడు వినడంవల్ల కొంచెం లక్షణజ్ఞానంకూడా సంపాదించుకొన్నట్టయింది. పైగా చదరంగం నడకలేకాకుండా కొంత వఱకా ఆటలోకూడా ప్రవేశం వారే కలిగించారు. అంతతో ఆవూరు చదువుకు విఘ్నంవచ్చింది.

ఆపైని కాజులూరు విద్యార్థిత్వం. ఆ వూళ్ళో మేఘసందేశ పూర్వభాగంలో తరవాయి మాత్రం జరిగింది. చదరంగంలో కొంత పాండిత్యం అతిశయించింది. సులక్షణసారం స్వయంగానే చూచుకొని కవిత్వం పద్యాల్లో చెప్పడంకూడా ఆవూళ్ళోనే మొదలు పెట్టాను. ఆ వూళ్ళో గురువులు ముగ్గురు: రేగిళ్ళ కామశాస్త్రులుగారు, పప్పు సోమయ్యగారు,

పప్పు సోమనాథశాస్త్రులుగారు. వీరెవరున్నూ కవులుగారు. మొదటి గురువు భుజంగరావు పంతులుగారు గ్రంథాలేమీ వ్రాయలేదు గాని, వారు మాత్రం కవులే. తరువాత కాటవరంలో శుశ్రూషింపబడ్డ గురువులున్నూ కవులే. వారివారివద్ద నేను కవిత్వానికి సంబంధించిన కృషి చేయలేదు. ఏదో తోచినట్టు అల్లడానికి మొదలు పెట్టేనన్నదే ముఖ్యాంశం. అందుచేత లక్షణంలో యెన్నో సంశయాలు కలుగుతూవుండేవి. యెవరేనా తటస్థించినప్పుడు కనుక్కుంటూ వుండేవాణ్ణి. కాజులూర్లులో ఒకవిశేషం. వారాలు యెంతో గౌరవంగా యిచ్చేవారు. వున్నచోటికి వచ్చి పిల్చేవారు కూడాను.

ఈలావుండగానే కాశీ ప్రయాణం. ఆ ప్రయాణం విశాఖపట్నంతోనే సమాప్తమై వెనక్కి వచ్చి చామర్లకోటలో ప్రతివాది భయంకరం రాఘవాచార్యులుగారి సన్నిధిని చదువుకోవడం, అక్కడనుంచి మళ్ళా స్వగ్రామంవచ్చి కొలదికాలం పిల్లంకకూ, పల్లెపాలెముకూ, వెళుతూ చామర్లకోటలో చదివిన లఘుకౌముది తరవాయిన్నీ, భారవి తరవాయిన్నీ అనంతాచార్యులుగారి యొద్దనున్నూ, మధునాపంతుల సూరయ్యగారివద్ద నున్నూ చదవడం వగైరాలు కొంత తపిసీలుగా జాతకచర్యలో వుండడంచేత యిక్కడ విస్తరించలేదు.

ఇటీవల చాలాకాలానికి విజయనగరం మహారాజావారి దర్శనానికి వెళ్ళినప్పుడు, దర్శనం చాలా ఆలస్యంగా కాని కాలేదు. వృథాగా వుండడ మెందుకని అంతోయింతో ఫిడేలుమీద స్వరాలుమట్టుకు, కట్టు సూరన్న గారివద్దనూ, సాలగ్రామ గోపాలంగారివద్దనూ చెప్పుకొన్నాను. వీరుకూడ "యేకాక్షర" న్యాయంచేత గురువుగా స్మరింపవలసినవారే. లెక్కపెడితే బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులవారి సన్నిధికి కడియెద్ద గ్రామం ప్రవేశించేటప్పటికి యెందఱు గురువులైనారో చదువరులే లెక్కపెట్టుకొంటారు. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారివద్ద చదువుకొంటూ కాశీ వెళ్ళినప్పుడు అంతోయింతో వ్యాకరణం నోరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలవారి వద్ద చదవడమే కాకుండా, తర్కం చేమర్తి శోభనాద్రి శాస్త్రిలవారివద్ద పఠించాను. అందఱు గురువుల కన్న విస్తరించి చదివినది శ్రీ చర్ల బ్రహ్మయశాస్త్రిల వారివద్ద

మాత్రమే. చాలామందికి గురుశుశ్రూష చేసినట్లు పలుచోట్ల సూచించి వున్నాను. చూడండి—

ఉ. ఒక్కొకచోట నొక్కొకరియొద్ద నొకొక్కొకమాట చొప్పునన్.
(నానారాజ సందర్శనంలో శ్రీ విజయనగరము చూ.)

కారణం చెప్పలేనుగాని, నా చదువు తఱుచుగా కకారాదిగ్రామాలలో జరిగింది. కడియం, కాపులపాలెం, కాటవరం, కాజులూరు, కడియెద్ద, కాశీ, కాకినాడ, ఈ తుదిప్రదేశంలో చదవలేదుగాని చదువుకోడానికి కొంత ప్రయత్నించాను. వరిబీజం భవిష్యదభివృద్ధికి కారణమైనట్టు ఇటీవల తటస్థించిన విద్యాభివృద్ధివల్ల తెలిసికోవచ్చును. “ఒకయిక్కట్టున విద్య” అని వ్రాసిన ఆరోగ్యకామేశ్వరిలో పద్యానికంతకూ ఈలాటి కారణాలున్నాయి. మొదటిమాటకర్థం పైనుదహరించిన ఇక్కట్టే గ్రామం వదలడంవల్ల విద్యవృద్ధి అయిందనిన్నీ, వరిబీజం తగ్గినదనిన్నీ తెలుసుకోవలెను. విద్యార్థిదశలో కాదుగాని, యిటీవల బందరు స్కూలులో టీచరీ వదులుకొని వచ్చేరోజులలో జంధ్యాల గౌరీనాథశాస్త్రులవారి వద్ద సలభైయాతో వత్సరంలో కొంచెం సూత్రభాష్యం పఠించాను. ఆ యా గురువులలో చాలమందినిగూర్చి వ్రాస్తే చాలా వ్రాయవలసివుంటుంది. ఎవరున్నూ సామాన్యులుకారు. అందఱున్నూ చారిత్రకపురుషులే. వీరందఱిలోనూ మఱీ విలక్షణపురుషులు భుజంగరావుపంతులవారు. వీ రెవరివద్ద నేమిచదివిరో తెలుసుకోవాలని యెంతో కుతూహలం వుండేది. వకపర్యాయం అడిగేనుకూడా. శ్రీమద్భాగవతంలో పదకొండు శ్లోకాలు ఓగిరాల జగన్నాథంగారివద్దనో రంగయ్యగారివద్దనో అన్వయం చెప్పుకొన్నట్టు చెప్పారు. ఆ సోదరులు నీలపల్లె కాపురస్థులు. వారు పూర్వకవుల తరగతిలో పుట్టతగినవారు. వీరివద్ద సంస్కృతం చదివిన దింతమాత్రమే యైనా పంతులవారు సాహిత్యగ్రంథాలన్నీ పాఠంచెప్పేవారు. తెలుగులో సరేసరి. కొంచెం ఇంగ్లీషు, జ్యోతిషం. యివన్నీ యీలా వుండగా వైద్యం ఇప్పుడు పంచాంగాల్లో భుజంగరావైద్యశాల అనేదానిలోవున్న భుజంగరావుగారు వీరే. ఔషధాలు స్వబుద్ధిచే కల్పనచేసి ఆ శిష్యుడు కిచ్చారు.

దానివల్ల ఆ శిష్యుడు లక్షకో, కొన్నివేలకో అధికారైనాడు. అది అలా వుంచండి. ఒక భేదంమాత్రం వుండేది. అందఱిపాఠం ఒకమోస్తరు. వీరిపాఠం మరియొక మోస్తరు. దాన్నిబట్టి శిష్యులకు చిక్కుగా వుండేది. ఏమంటే! మమ్మల్ని ఎవరేనా పరీక్షించినప్పుడు మా గురువుగారు చెప్పినట్టే ఆ పండితులకి పరీక్ష యిచ్చేవాళ్ళం. దానిమీద వారు, "యిది పంతులవారి శిష్యరికంలే" అని హేళనగా అనేవారు. ఆ మాటకు మాకు యిబ్బందిగావుండేది. ఏమండీ? పండితులు యిలా అంటారని గురువుగారిని అడిగేం కూడాను, దానిమీద పంతులవారన్నారుకదా! "వారే! వాళ్ళు శుద్ధ ఛాందసులు. వాళ్ళకి సుళువులు తెలియవు, విద్యార్థిని బాగు చేసే తోవలు కొన్నివున్నాయి. ఆ మెళుకువలు తెలియక పైగా వెక్కిరిస్తారు. "సీతాపతినా రామేణ" అని వుంటే, వాళ్ళు 'రామేణ కదంభూతేన' అని ఆకాంక్షించుకొని, రాముడెటువంటివాడు అని చెప్తారు. అది తప్పు కాదుగాని, మనంచెప్పే 'యెటువంటి రామునిచేతను' అన్నదే వీలయిన మార్గం, యేమంటే, అర్థంలోకూడా విద్యార్థికి అది తృతీయావిభక్తి అని తెలుస్తుంది' అని ఇలాటి సూక్ష్మాలుచెప్పి వారిపద్ధతిని చక్కగా సమర్థించేవారు. ఈమహాసముద్రంముందు ఆనాటి పండితులలో నెవరోగాని నిలవ బడనేలేరు. కాని అక్కడక్కడ ఆక్షేపణమాత్రం చేస్తూవుండేవారు. వీరు అగర్భశ్రీమంతు లవడంచేత వీరి విద్యార్థులతో తప్ప ఇతర పండితులకు యేసదస్యపు సభలలోనూ వీరితో సాక్షాత్తూ సంబంధం కలిగేదే కాదు. అందుచేత పరస్పరవాదాల కవసరం పట్టలేదు. వేయేల? మా పంతులవారు అప్పటి పండితులలో "సుల్తాను" అంటే సరిపోతుంది. "ప్రపేదిరే ప్రాక్తనజన్మ విద్యాః" అన్న కాళిదాసోక్తి కీలాటివారే ఉదాహరణం. ఆ విగ్రహం చూస్తే సమస్త విద్యారాశి అని తోచకపోదు. విద్యకు మించిన ఐశ్వర్యం. అదీ అనాదిసిద్ధంకూడాను. తరువాత పలువురివద్ద చదివినా, ఈ గురువుగారే నా విద్యకు పునాది. శిఖరం బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారు.

నేనూ - మా తిరుపతి శాస్త్రుల్లూ

తిరుపతిశాస్త్రిగారు ప్రజోత్పత్తి సం. ఫాల్గునమాసంలో జన్మించాఁడు నేను ప్రమోదూత సం. శ్రావణమాసంలో పుట్టడంచేత నాకన్న రమారమీ వత్సరంమీఁద యేడుమాసాలు చిన్న. నేను శ్రీ చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారివద్ద చదువుకోవడానికి వెళ్ళేపర్యంతమున్నూ మాయిద్దఱికీ యేవిధమైన సంబంధమూ లేకపోవడమే కాక, ఒకరివూరుపేరు వేఱొకరికికూడా తెలియనే తెలియదు. శాఖకూడా ఒకటి కాదు. "అడవియుసిరికాయ" పద్యం చూచుకోండి. నేను శ్రీ శాస్త్రులవారి విద్యార్థిత్వానికి ప్రవేశించిన "టయిము" సర్వధారి సం. ఆషాఢమాస మవడంచేత, అప్పటికి నావయస్సు రమారమి 19 టికి లోపు. నాకంటే సుమారు 4-5 మాసాలు ముందుగానే అతఁడు ప్రవేశించాఁడని అన్యత్ర వ్రాసేవున్నాను. ఆలోగా అతఁ డెక్కడెక్కడ శిష్యత్వం చేసిందీ, యేమేమి చదివిందీకూడా అన్యత్ర వ్రాసేవున్నాను. అతఁడు తీవ్రమైన బుద్ధిశాలి. ఆ బుద్ధి తీవ్రత అతని పురాకృత పుణ్యలబ్ధమే అయినా పితృప్రసాద మనికూడా అనుకోక తప్పదు. అతని తండ్రిగారు ఘనాంతస్వాధ్యాయపరులున్నూ, షోడశకర్మాధికారులున్నూ అయి వుండికూడా తిరపతిశాస్త్రికన్నా మిన్నా అని వప్పుకోఁదగ్గంత బుద్ధిసూక్ష్మత కలవారుగా యేదేనా శ్లోకం అన్వయించవలసి వచ్చిన సందర్భంలో కనపడేవారు. ఛాందసులలో యెక్కడోగాని సాహిత్యపరులు వుండరు. వీరు ఛాందసులుగా వుండి కూడా తగుమాత్రం సాహిత్యం కలవారుగా వుండి పెద్దపెద్ద సాహితీ పరులకన్న మిన్నాగా అన్వయించే శక్తి కలిగి వుండేవారు. దాన్నిబట్టి వారి బుద్ధివిశేషాన్ని నే నింతగా కొనియాడవలసి వచ్చింది. అంతేకాని తిరపతిశాస్త్రియందుండే అభిమానంచేత మాత్రం కాదు. యిందులోతప్ప ఛాందసులకువుండే చాదస్తాలు అన్నింటిలోనూ యితరఛాందసులకు లేశమూ తీసిపోయేవారు కారు సరిగదా, అతిశయించేవారుకూడాను. మొఖంయొక్క ఆకారమున్నూ కాటుకకళ్ళున్నూ, బుద్ధి చాకచక్యమున్నూ, మఱికొన్ని పట్టుదలలున్నూ

తిరపతిశాస్త్రికి పిత్తప్రియమైనసొత్తే. "కన్యా పితృముఖీ ధన్యా ధన్యోమాతృ ముఖ స్సుతః" అన్నశాస్త్రం యిక్కడ తారుమారయింది. తగుమాత్రం కావ్యపఠనంలో తండ్రిగారే గురువులు; కొంతవఱకు స్కూలు మాస్టరుగారు. అప్పటిస్కూలుమాస్టర్లలో కొండఱు నికరమైన సాహిత్య పరులుండేవారు. మన తి.శా. గారి మాస్టరు వారిలోవొకరు. వారినియిటీవల నేను సందర్శించి వున్నాను. యితనిబుద్ధిచాకచక్యాన్నిగూర్చి వారుచెప్పఁగా విన్నానుకూడాను. తరవాత గంకలకుట్టు వగయిరా గ్రామాలల్లో తరవాయి కావ్యాలున్నూ, తగుమాత్రం నాటకాలూ భాణాలూ చదవడం జరిగాక కొంచెం తర్కంలో ప్రవేశించి వేలెట్టి యేకొంచెమో చదివి శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిల్లుగారు కాశీనుంచి దేశానికి వచ్చి విద్యార్థిపోషణార్థమై జల్లిసీమకు ప్రయాణమై రావడంలో వీరివూరు యండగండి వెళ్ళడంలో వీరింటివద్దనే శాస్త్రిల్లు గారు మకాం చేశారు. ఆ గ్రామానికి యెంతమంది అతిథులు వచ్చినా వీరియింటనే అన్నప్రదానం జరిగేది. ఆ సందర్భాన్ని పట్టే మన తిరపతి శాస్త్రి "అన్న మెన్నం దేరికైన లే దనని యుత్తమురాలు తల్లి శేషమ మసాధ్వి" అని వ్రాసి వున్నాఁడు. ఆ యిల్లాలిని నేనున్నూ బాగా యెఱుఁగుదును. మాయిద్దఱికీ అనుబంధం యేర్పడ్డ తర్వాతకూడా ఆమె చాలా కాలం జీవించే వుంది. తండ్రిగారుకూడా డిటో. వారిద్దఱూకూడా నన్ను కొడుకు తిరపతిశాస్త్రికన్నా యినుమిక్కిలిగా ప్రేమించేవారు. తిరపతి శాస్త్రి సోదరులు మఱినలుగు రుండేవారు. వారుకూడా నన్ను ఒక సోద రుఁడుగానే భావించేవారు. మేనమామ లోనయిన బంధువులందఱూ వాడి కంటేకూడా నన్నే మిక్కిలిగా ప్రేమించేవారు. మే మిద్దఱమూ యేదేనా విద్యావిషయంలో వాదం పెట్టుకున్నప్పుడు తి. శా. గారి తండ్రి వేంకటావ ధాన్లుగారు తీర్చవలసివస్తే నిష్పక్షపాతంగానే తీర్చేవారు కాని కొడుకని లేశమున్నూ పక్షపాతం చూపేవారు కారు. ఆ కాలానికీ సర్వత్రా వ్యాపకంలో వుండే శాఖాపక్షపాతంకూడా ఛాందసులైనా వారి దగ్గిఱ లేశమున్నూ నా విషయంలో వుండేది కాదు. దానికి కారణం వారి తండ్రిగారి ఆర్ద్ర

కానికి వెళ్ళాటిశాఖీయులు పలువురు వున్నా నన్నే భోక్తగా నిమంత్రిణ చేసేవాడు. "వారే! నీవు కాళిదాసువురా" అని నన్ను శ్లాఘిస్తూ వెనక వ్యాసులూ, కాళిదాసూ యెక్కడో బ్రాహ్మణార్థం చేసినకథ వుపన్యసిస్తూ వుండేవారు. దీన్ని యిలా వుంచుదాం.

మన కథానాయకుఁడు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిల్లుగారి శుశ్రూషకు ప్రవేశించడం యేలా తటస్థించిందో అంతవఱకు ప్రస్తుతాంశం వ్రాసినట్లయింది. అతఁడు ప్రవేశించిన నాల్గు లేక అయిదు మాసాలకు నేను కంటిజబ్బు కొంత కుదుర్చుకొని శాస్త్రిలవారి శుశ్రూషకు ప్రవేశించాను. అప్పటికి సిద్ధాంతకౌముది శబ్దాధికారం పూర్తిఅయింది తిరుపతిశాస్త్రికి. నాకు చామర్లకోట గురువులవద్ద లఘుకౌముదిలో అంతవఱకున్నూ అయింది కాని సహాధ్యాయిత్వం కుదరడం యేలాగ? విషయం ఒకటే అయినా సిద్ధాన్తకౌముది చదివినవాఁడితో లఘుకౌముది చదివినవాఁడు సరిసమానంగానే కాదు, యేతాం పెట్టుగా కూడా తూఁగఁడు. ఆ కౌముది చదవడానికీ యీకౌముది చదవడానికీ భేదం వంటపూఁటి తిండికీ ఆబ్దికపు బ్రాహ్మణార్థానికీ వున్నంత వుఁటుంది. అందుచేత మఱికొన్నాళ్ళదాఁకా మే మిద్దఱమున్నూ సతీర్థ్యులమే కాని సహాధ్యాయులం కావడం జరగలేదు. నాకు సంస్కృతాంధ్రాలలో సంగీతధోరణిగా పురాణం చెప్పే శక్తి నిన్నీ, అఁతో యింతో కవిత్వం అల్లేశక్తినిన్నీ వుండేవి. పయిగా నేను ప్రెంచి టవును యానాంవాణ్ణి. పురాణంమట్టుకు సంగీతధోరణితో కాకపోయినా చెప్పేశక్తి అతనికిన్నీ వుండేది. అతఁడు శుద్ధపల్లెటూరివాఁడు. మే మిద్దఱమూ కలవడానికి యితరవిద్యార్థులకూ తిరపతి శాస్త్రుల్లుకీ అప్పట్లో వుండే పార్టీకలహాలు ప్రతిబంధకాలుగా కూడా వుండవలసివచ్చింది. నేను అతని యెదటిపార్టీ విద్యార్థులకు నాయకుణ్ణిగా వుండవలసివచ్చింది. నేను వచ్చేలోపున తిరుపతిశాస్త్రి తెల్వితేటలను చూచి వోర్వలేని విద్యార్థులు అతణ్ణి సర్వవిధాలా ద్వేషిస్తూ, యెందుకూ తమతో కలియ నిచ్చేవారుకారు. వ్యాకరణంలో అయితే ఆ విద్యార్థులు తిరపతిశాస్త్రికంటే చాలా గ్రంథం అధికంగా అయినవాళ్ళేకాని వాదం వస్తే యితఁడు చదువుకున్న

భాగంలోనేకాక చదువుకోని భాగంలోకూడా ప్రతిపక్షులను బుకాయించి వోడించేవాఁడు. "బూకారిగాని.... ....బోలరయా మితభాషులు" అని వుందికదా ! దానితో వాళ్ళకు కడుపులో మంటగా వుండేది. యితనివాదం న్యాయమైనదిగా వుండడం దృశ్యాదృశ్యమే కాని యేదో అగమ్యగోచర ప్పుంతగా వాదించి అవలివాళ్ళకు వాగ్బంధం కలగించేవాఁడు. వాదంలోనే కాదు, మావాడి నడకకూడా ఆలాటి మార్గంగానే వుండేది. ప్రియాణా లల్లో "అతణ్ణి ముందుతోవ తీయనీయవద్దు, ముళ్ళత్రోవ తీస్తాఁ" డనేవారు గురువుగారు. శాస్త్రిలుగారు కూడా తగవుదిద్దితే వకపట్టాన్ని సుఖసుఖాల సమ్మతించడం వుండేదికాదు. యిదంతా మనస్సులో పెట్టు కొనియ్యేవే.

"తోడకలార్థు లే ధూర్వహులెల్వి కీ
ర్ష్యవహించి కలహముల్ సల్పుచుంద్రు"

అని అతని నిర్యాణానంతరం ఒకసభలో చెప్పినపద్యాలలో వ్రాసి వున్నాను. నేను ప్రివేశించిన రెండు నెలలదాఁకా మా యిద్దఱికీ అంత మైత్రిగాని, అంత వివాదగాని లేదు. ఒక మాదిరిగా కాలక్షేపం జరుగుతూ వుంది. త్వరగా త్వరగా చదివి వ్యాకరణంలో అతనితో నేను కలుసుకుందా మంటే అతనిపాఠం అతఁడున్నూ త్వరగానే చదువుతాఁడుకదా ? అందు చేత నే నెంత పెద్దపాఠం చదివినా ప్రయోజనం లేదు. కాని అతఁడెప్పుడూ చదివినపాఠాన్ని మళ్ళా చూడడమంటూ వుండేదికాదు. (ఎవఁడెన్నఁడును బొత్తమెలమి విప్పకయె వ్యాకరణపాండిత్య ప్రకర్షమూనె) నేనో ? చదువు కున్న పాఠాన్ని బాగా స్వాధీనపఱచుకొనేవాణ్ణి. యీ స్థితిలో వుండ గణ పతినవరాత్రిలు వచ్చాయి. ఆ వుత్సవాన్ని చేయడానికి యాచనకంటూ బయలుదేఱి వెళ్ళడం జరిగింది. అందులో శాస్త్రిల్లుగారు నన్ను నాయ కుణ్ణి చేశారు. కారణం యేవో నాల్గుడబ్బులు సంపాదించడానికి అనుకూ లించే సభారంజకత్వం అప్పటికే నాదగ్గిఱ వుండడమే. వట్టి శాస్త్రంలో యెంత ప్రవేశమున్నా అది ధనార్జనకు సాధకం కాదుగదా ! సరే, నలు

వుంది. "యీలాటి తప్పుడు కవిత్వం చెప్పే నీతో నేను కలిసివచ్చేది లే" దన్నాఁడు తి. శా. "నీవు రానేవ" ద్దన్నాను నేను. అప్పుడు యింకొక విద్యార్థిన్నీ, అతఁడున్నూ కలసి జంగారెడ్డిగూడెం వెళ్ళారు. నేనున్నూ, మఱో విద్యార్థిన్నీ కామవరపుకోట వెళ్ళాము. తి. శా. వెళ్ళినచోటే ద్రవ్యార్జనకు మంచిది కాని ఆదాత ఆ సమయానికి తాగి వున్నాఁడు. అందుచేత శుద్ధశూన్య మయిపోయింది. కామవరపుకోటలో దుకాణానికి డబ్బూ, రెండు డబ్బులూ ముష్టెత్తి యేస్వల్పమో గణించుకొని నియమితకాలానికి గురుసన్నిధానానకి చేరుకున్నాం. మేం తెచ్చిన ద్రవ్యం కొంచెమే అయినా గురువుగారు సొంత ద్రవ్యంతో నవరాత్ర ప్రారంభం చేశారు. వెళ్ళింది మొదలు గురువుగారి దగ్గఱ మా తగవు ప్రారంభమయింది. వారు శాస్త్రాలల్లోనే కాని యీలాటివిషయాలు ఆదరంగా చూచేవారు కారు.

అందుచేత యెవరికీ అనుకూలించేమాట చెప్పక "యిందులో యేముంది? పోనిస్తురూ. స్నేహంగావుండి చదువుకోండి, బాగుపడండి" అంటూ సబోరీమాటలు చెప్పేవారు. అందుచేత తగవు తగవులాగే వుండిపోయింది. (కాని పరశురాముణ్ణి దాతృత్వానికి వుపమగా తీసుకోవడం కవిసమయసిద్ధమే. చెప్పడం మొదలెడితే ప్రయోగాలు బోలెడున్నాయి) మళ్ళా మాట్లాడుకుంటూనే వుండేవాళ్ళం. యితరులతో వాదాలు మాకిటీవల తటస్థిస్తూవచ్చాయి. కాని మొట్టమొదటినుంచీ మాలో మాకే వాదాలు యెప్పుడూ పడుతూవుండేవి. అప్పుడు విరోధంవచ్చి శంకించాఁడుగాని స్నేహంగా వుండి గ్రంథరచనచేసే రోజుల్లో కూడా అడ్డదిడ్డశంకలు చేయడం తి. శా. కి అలవాటు. అవి సరియైనవా, కావా అని విమర్శించడం యెప్పుడున్నూ వుండేదికాదు. "కాదన్నవాఁడు కరణం" అన్నట్టు శంకించడమే అతనిపని. దీన్నిగుఱించి వ్రాస్తే యెన్నో వ్రాయాలి. మే మిద్దఱమూ కలసి, క్షీరనీరన్యాయంగా రచన సాగిస్తూవున్న రోజుల్లో జరిగిన వకసందర్భంమాత్రం వుదాహరిస్తాను. ఆత్మకూరు సంస్థాన గజారోహణోత్సవానికి హేతుభూతమైన శ్రీనివాసవిలాసాన్ని ఆంధ్రీకరించడాన్ని

గూర్చి చాలా సంగతులు నానారాజ సందర్శనంలో చదివే వుంటారు చదువరులు. అక్కడ పండితులతో మొట్టమొదట విద్యావివాద జరిగిన పిమ్మట ఆ రాజుగారు మా శక్తి తెలుసుకొనే తలంపుతో ఆంధ్రీకరణానికి గ్రంథం యిచ్చి ఆరు మాసాలు మాత్రమే గడువు యిచ్చారు. మంచిదని వొప్పుకొని దేశానికి వచ్చేశాము. "యీ భాగం నీవంతు, యీ భాగం నావంతు" అని గ్రంథాన్ని ఆంధ్రీకరణ విషయంలో తోవలోనే విభజించుకొని యెవరిగ్రామానికి వాళ్ళం ప్రవేశించాము. యింక 15 రోజులలో కృతి యివ్వడానికి ప్రయాణ మనఁగా యిద్దఱమున్నూ కలుసుకొని, పిఠాపురంలో శ్రీవాడ్రేవు వేంకటరత్నంగారికి అతిధులుగా వుండి ఆదరించఁబడుతూ వారి పెరట్లో వున్న దివాన్ బంగాళామీఁద కూర్చుని సాపువ్రాఁత కుపక్రమించాము. యెప్పుడూ నేను స్వహస్తంతో వ్రాసుకోవడమే గాని యెవరిచేతా వ్రాయించడం అలవాటు లేదు. యీ రోజు వఱకున్నూ వోపిక లేకపోయినా, చేయి వణుకుతూ వున్నా ఆలాగే జరుగుతూ వుంది. అతని దస్తూరీకూడా పీలైనదే అయినా శ్రద్ధగా వ్రాయఁడనే కారణంచేత అతఁడు చెపుతూవుంటే నేను వ్రాయడమే జరుగుతూ వుంది. యేవో శంకలు చేస్తూవుంటే, సమాధానం చెపుతూ వ్రాస్తూవున్నాను. ఒక్కొక్కశంక మఱీ తలతిక్కగా వుండేది. వున్నా సరే వోపికపట్టి సమాధానం చెపుతూ వ్రాస్తూవున్నాను. రాజుగారి వంశ వర్ణనదాఁకా గ్రంథం సాపువ్రాయడం జరిగింది. ఆరంభంలో వక పద్యంలో "సచ్ఛూద్ర" పదందగ్గఱ "సచ్ఛూద్రో గోపనాపితౌ" "యోగరూఢిర్బలీయసీ" అని వుండడంచేత గొల్లలో, క్షౌరకులో అర్థం కావలసివస్తుంది కాఁబట్టి దిద్దాలన్నాఁడు. "నీశంక యుక్తమే కాని భారతంలో ఉత్తమశూద్రులు అనే అర్థంలో వాడివున్నారని సమాధానం చెపితే కూడా తృప్తిపడక పిడివాదానికి ప్రారంభించేటప్పటికి గత్యంతరం కనపడక సాపువ్రాసే కాగితాలున్నూ, చిత్తుప్రతిన్నీ ఆంధ్రీకరణానికి రాజుగారు యిచ్చిన మాతృకసంస్కృతమున్నూ రెండేసి తునకలుగా చింపి ఆ మేడకింద వున్న తూముకాల్వలోకి విసిరేసి "యిక మనం ఆ రాజు

గారిదగ్గిఱికి వెళ్ళావద్దు, కృతి యివ్వావ'' ద్దని అక్కడినుంచి లేచి యివ తలికి వస్తూవుండఁగా, నవ్వడానికి మొదలెట్టి, సరే! నీకు మళ్ళా చేతి నిండా పని కల్పించడానికే నే నిలా చేస్తూవుంటాను. తెలిసిందా? యింకో మాటు వ్రాస్తే దస్తూరీ మఱీ బాగుంటుంది'' అంటూ ఆ తునకలన్నీ పైకి తీసి "మళ్ళా చెపుతాను, రాఁతకు మొదలెట్ట'' మన్నాఁడు. యిఁక నువ్వు వ్రాయవలసిందే నేను వ్రాసేది లేదన్నాను. ''ఓ, యింతకంటే వుందా? నాకేం చేతకాదా? ఆలాగే వ్రాస్తా'' నన్నాఁడు. ''వ్రాస్తే సంతోషమే. తప్పులుపడితే తప్పు 1 కి యింత అని యేర్పాటుచేసి మఱీ మొదలెట్టా'' లన్నాను. '' అది నావల్లకాదు, ఆ పద్ధతిని మళ్ళా నీవు వ్రాసుకో వల సిందే'' అన్నాఁడు. యీలాగే మాలో మేము కిందా మీఁదా పడుతూ ఆయాగ్రంథాలు రచించడమూ, చించడమూ జరిగేది. యిద్దఱమూ మాత్రం వున్నప్పుడే యీ తలతిక్క వాదాలుగాని యితరులతో వాదం వచ్చిన ప్పుడు సాధ్యమయినంతవఱకు నామీఁదే వదలేశేవాఁడు. తనవాదం ప్రామాణికవాదం కాదని అతనికి పూర్తిగా తెలిసే, పనిపడ్డప్పుడు నామీఁదే భారం వుంచేవాఁడు. ఆయాలక్ష్యాలు కష్టపడి వెదకడం అతనికి పట్టేది కాదు. వోపిక లేకకాదు గాని యెందుచేతో ఆపని పెట్టుకొనేవాఁడు కాఁడు. ప్రయాణాలల్లో వున్నప్పుడు యెవరేనా వచ్చి, యేదేనా లక్ష్యాన్ని గుఱించో, లక్షణాన్ని గుఱించో అడగడానికి వస్తే వారికి నన్నుచూపించే వాఁడు గాని లేశమున్నూ అందులో కలగచేసుకునేవాఁడే కాఁడు. ఆమర ణాంతమూ యీవిషయం యిట్లాగే జరిగింది. యెప్పుడు గాని ఖండన మండనాలను గుఱించి యేపత్రికకూ మేటరు పంపేవాఁడే కాఁడు. వొక పర్యాయం కాఁబోలును ఆర్యమతబోధినికి వకరి కవిత్వాన్ని వెక్కిరిస్తూ వ్యాసం వ్రాసి పంపి, ఫయినల్ ప్రూపు మాత్రం బందరులో వున్న నాపేర కాకినాడ నుంచి పంపడం జరిగింది. అది చాలా అందంగానూ, యుక్తియుక్తంగానూ వుండికాని ఖండిస్తే నిలిచేస్థితిలో లేదు. ఆ సంగతి తెలుపుతూ దాన్ని ప్రచురించవద్దని వ్రాశాను. దానితో ఆమేటరు పత్రి కలో ప్రచురించలేదు. ఆ ప్రూపుకాగితాలింకా నావద్ద వెదికితే దొరుకుతా

యేమో ? ఆయీకారణాలచేతనే అతఁడు సాహసుఁడనిన్నీ, శ్రద్ధ తక్కువ వాఁడనిన్నీ నేను అన్యత్ర వ్రాశారు.

శ్లో. ఆస్థా స్వాస్థ్యే యదిస్యాతాం । మేధయా కిం ప్రయోజనమ్
తే ఉభేయది నస్యాతాం । మేధయా కిం ప్రయోజనమ్.

పూర్వజన్మసుకృత బలిమిచేతనే పుస్తకం విప్పి పాఠం వల్లించ కుండానే వ్యాకరణపాండిత్యాన్ని ఆర్జించాఁడు.

"ఎవఁ డెన్నఁడును బొత్త మెలమి విప్పకయె వ్యా
కరణపాండిత్యపరికర్షమూనె."

అని సానుభూతిసభలో నేను వ్రాసినదాన్ని యిదివఱకే వుదాహరించి వున్నాను. గురువుగారు చెపుతూంటే వినేవాఁడు. అదేనా ఒకప్పుడు ఆయనక్కూడా గంగవెఱ్ఱు లెత్తించే శంకలుచేసి వేధించేవాఁడు. ఆలాటప్పుడు గురువుగారికి కోపమైతే వచ్చేదిగాని అంతరంగంలో సంతోషంకూడా కలిగేది. యెందుచేత ? కొన్ని శంకలు పిచ్చిశంకల్లా వున్నా కొన్నిశంకలు యే భాష్యంలోనో, యేశేఖరంలోనో వున్నవిగా వుండేవి. (యీ విషయంలో యితఁడు బందరు "ఢుండుం" వంటి వాఁడు. ఆయనను గూర్చి అన్యత్ర వ్రాశాను) అప్పటికి ఆ గ్రంథాలు చదవకుండా వున్న వాఁడినోట ఆలాటివిశేషాలు వెలువడుతూవుంటే యే గురువునకు సంతోషం కలగదు ? యీలాటిశిష్యులను గూర్చే "గురూపదేశం ప్రతిభేవ తీక్ష్ణా" అని నైషధంలో వ్రాసివున్నాఁడు. తీవ్రమైనబుద్ధి గురువు చెప్పేదాఁకా నిరీక్షించలే దని దానితాత్పర్యం. ఆ లక్షణం మన తి. శా. గారి బుద్ధికి పూర్తిగా పట్టింది. కాని అట్టి గ్రహింపుతోపాటు కొంచెం మననం చేయడంకూడా వుంటే యింకా యెక్కువ వుపయోగపడేది. అది లేక పోవడంచేత యెప్పటికప్పుడు దాఁటుకునే మార్గాలు తొక్కి ప్రతిపక్షులకు లొంగకపోవడమే తటస్థించేది గాని దాన్ని గ్రంథరూపంగా ప్రచురింపవలసివస్తే చిక్కులాక తప్పేదికాదు.

యీ విషయం అతనికి పూ_ర్తిగా తెలుసును. తెలి_స్తేమాత్రం యేంచేస్తాడు? మొదటినుంచీ అలవాటు ఆలా పడింది.

యిది విద్యావిషయంలో మాత్రిమేకాదు. శరీరారోగ్యవిషయం కూడా యీలాగే వుండేది. తుట్టతుదరోజుల్లో అతిమూత్రివ్యాధి కనపడిం దని నాపేర వు_త్తరం వ్రా_స్తే నూజవీటిసంస్థానాన్నించి నానిమి_త్తం తెచ్చి వుంచుకున్న మంచి మందును పంపించాను. కొన్నాళ్ళువాడి, వ్యాధి నివారణయిందని సంతోషిస్తూ జవాబు వ్రాశాఁడు. దానికి జవాబు వ్రాస్తూ వ్రాశానుకదా — అయితే అయిందిగాని యిఁకమీఁదట కాఫీ అలవాటు పూ_ర్తిగా తగ్గించవలసిందని కఠినంగా వ్రాశాను. అంగీకారం తెలుపుతూ జవాబు వ్రాశాఁడు. మళ్ళా అన్నవరం కొండమీఁద సత్యనారాయణ స్వామివారి వుత్సవసందర్భంలో కలుసుకున్నాం. అక్క_డ ధర్మక_ర్తగారు వగయిరాలు కాఫీ పుచ్చుకుంటూ వుంటే వీఁడుకూడా సిద్ధపడ్డాఁడు. అప్పుడు నే నన్నానుగదా—"తొందరగా నిష్కా_రణం యెందుకు చస్తా వురా? మళ్ళా కాఫీ మొదలెట్టి" అన్నాను. దానికి వాఁడిమనస్సు చివుక్కు_ మంది. దానిమీఁద కాఫీపుచ్చుకొనేదై_తే మానలేదు గాని 'వారేయి! నీనోరు విషపునోరు. నువ్వల్లా అనకురా!' అని మాత్రి అన్నాఁడు. వాఁడికి నావాక్కు_నందు 'తథాస్తుదేవత' లుంటారనే నమ్మకం పూ_ర్తిగా వుండేది. పైకి 'యేమిరా'అనే పిల్చేవాఁడే అయినా వు_త్తరాలల్లో "గారూ, నమస్కా_రాలూ" పెట్టేవాఁడు. నే నెప్పుడో వొకప్పుడు అతనికికూడా "గారూ, నమస్కా_రాలూ" పెట్టి వ్రా_స్తే యెంతో నొచ్చుకుని "యిఁక యెన్నఁడూ యిట్టి అకార్యాన్ని చేయవ"ద్దని వినయపూర్వకంగానే మంద లించాఁడు. నా వాక్కు_నుగూర్చి వాఁడనుమానపడ్డట్టే సత్యనారాయణ కొండమీఁద పూర్వో_క్తమైన ఆ ప్రసంగం జరిగిన ఆరుమాసాలకు అతఁడు స్వర్గతుఁడైనాఁడు. సకాలమందు వ్రాసిన జాతకం లేకపోవడంచేత అతని స్వర్గతికాలం గుణితించడానికి వీలిచ్చిందికాదు. యిటీవల 20 వత్సరాల ప్రాయంలో తల్లిదండ్రిలను కనుక్కుంటే జననకాలాన్ని వొక రొక రాగా, మరొకరు మరోలాగా చెప్పడం తటస్థించింది. దాన్నిబట్టి వే_స్తే

యేం రుజువిస్తుంది? ఆ జాతకాన్ని బట్టే అయితే యిప్పటిదాఁకానే కాదు. యింకా కొంత కాలందాఁకా అతఁడు సజీవుఁడై వుండి కొడుకుల సంపాదన తినవలసినవాఁ డని అనుకొనేవాణ్ణి. అతడు *కుంభలగ్న జాతకుడు. పంచమాధిపతి అయిన శుక్రుఁడు అంటే సంతానస్థానాధిపతి మీనమందు ఉచ్చపట్టి వున్నాఁడు. యీ శుక్రదశ రాకుండానే, మధ్య కేతుదశ ప్రారంభించిందో లేదో అనుకునే కాలంలో మారకం జరిగింది. అవసానానికి కొంచెం ముందుగా నాపేర వ్రాసిన ఉత్తరంలో "కేతుదశ ప్రవేశించి నట్టున్నది" అని వ్రాసేవున్నాడు. ఆ వుత్తరం అతని జీవితచరిత్రలో వుదాహరించి వున్నాను. ఆ కేతుదశ యేడేళ్ళు జరిగాక శుక్రదశ 20 సంవత్సరాలల్లో అధమం పద్ధెనిమిది యేళ్ళదాఁకానున్నూ, వెరశి 25 యేళ్లు అతఁడు వుంటాఁడనిన్నీ, నేను 60 వత్సరాల ప్రాంతంలోనే అస్తమిస్తాననిన్నీ, అందుచేత నాకన్న అతని ఆయుర్దాయం హెచ్చనిన్నీ అనుకొనే వాణ్ణి. కాని 49 వత్సరాలు దాఁటకుండానే అతఁడు స్వర్గతుఁడైనాడు. నాకంటేకూడా అతఁడు చాలాకాలం సన్నంగానే వుండేవాఁడు. కాని ఆత్మకూరుసంస్థానానికి కృతి యివ్వడానికి వెళ్ళిన సందర్భంలో మే మందఱమూ సర్వసేనా మూర్ఛగా జ్వరపడడం తటస్థించి దానితో సుమారు రెండేళ్ళు తీసుకు తీసుకు తేఱుకున్నపిమ్మట నేను యథాపూర్వకంగానే వున్నాను గాని,

---

* ఆయా సంపుటంలోని "అతడు కుంభలగ్న జాతకుడు. పంచమాధిపతి అయిన శుక్రుడు అంటే సంతానస్థానాధిపతి మీనమందు ఉచ్చపట్టి ఉన్నాడు" అనే వాక్యాలు వ్యాసరచయిత పరిశీలన లోని ప్రమాదపతితాలే కాని వేరుకావు. కుంభలగ్నమునకు పంచమ (సంతాన) స్థానాధిపతి బుధుడేకాని శుక్రుడుకాడు. మీనం బుధునకు ఉచ్చ రాశికాదు. ఈజాతకం ఇప్పుడు లభ్యపడనందున ఈ ప్రచురణలోనే ఆవిషయం సవరింప వీలుచిక్కి నదికాదు. యీ విషయం భోగట్టాచేసి పునర్ముద్రణలో సవరింతును.

వెల్లపిళ్ల దుర్గేశ్వరశాస్త్రి.

అతఁడుమాత్రం కొంచెం స్థూలకాయుఁడై నాఁడు. యెప్పుడూకూడా దేహారోగ్యానికంటూ యే మందులో మింగుతూ వుండడం నాకు అల వాటు కాని, అతఁడికి లేశమూ ఆలాటి అలవాటులేదు. పైఁగా నన్ను "అస్తమానమూ ఏపాడుమందులో మింగడమే నీపని" అని తిడుతూ వుండేవాఁడు కూడాను. యెప్పుడో స్వల్పంగా లంఖణాలు చేసినా అది వక లెక్కలోనిదికాదు. జబ్బు అంటూ యెఱుక్కుండానే యావత్తు జీవి తాన్ని గడిపాఁడు. యిఁక జామకో, అఱజాముకో జీవితం చాలిస్తాఁ డనఁగా, కొడుకుచేత వ్రాయించిన పద్యత్రయంలో యీ సందర్భం అతఁడే చెప్పి వున్నాఁడు.

"మ. జననంబెత్తిన దాదిగా నెఱుఁగ నే జాడ్యంబు."

అనే పద్యం జీవితచరిత్రలో వుదాహరించి వున్నాను. మరణకాలం నాఁటికి అతని వయస్సు 50 కి లోప్పే గాని అతఁడు తుట్టతుదను చెప్పి నట్టు "పంచాశాబ్దమేగంగ" అన్నది కాదనికూడా వ్రాసివున్నాను. ఇతఁడు తన వయఃపరిమాణాన్ని గూర్చికూడా యిదమిత్థమని నిర్ణయించే శ్రద్ధకలవాఁడు కాఁడని, జీవితకాలంలో జాతకం వుండికూడా పరిశీలించ లేదనిన్నీ, యిటీవల అన్యులు ఆ నిర్ణయం చేయవలసివచ్చిందనిన్నీ విస్ప ష్టమేకదా! ఆ కారణంచేతనే యితఁడి విద్యావిశేషం సమస్తమున్నూ ప్రతిభాయుక్తమే కాని "అస్థానాస్వాస్థ్య" ప్రయుక్తం కాదని నేను వ్రాయ వలసివచ్చింది. "అస్థానాస్వాస్థ్యము" లకు బొత్తిగా దాసుఁడుగాక లోకంలో నెవ్వనికిని లక్ష్యపెట్టనంతటి విద్యావిశేషం కలవాఁడు కావడానికి యెట్టి ప్రతిభ అంటే, "నవనవోన్మేషశాలిని" గా వుండే ప్రజ్ఞ ఆవసరమో చదువరులు గమనింతురుగాక.

నావలె యే రహస్యంగాని యితరులతో చెప్పే స్వభావం అతడిది కాదు. చాలా గుట్టుగా వుండేది అతని నడవడి. వొకవేళ యితరులవల్ల తెలిసి నేను అడిగినాకూడా "శనగలు తింటూ అముదాలు చేతులో పెట్ట డానికే" శక్యమైనంతవరకు ప్రయత్నించేవాఁడు. అవధానాదులలో కొన్ని విషయాలు కొత్తరకాలు ప్రవేశపెట్టాలని అతనికి వుత్సాహం వుండేది.

వాట్లకు నేను వొప్పుకునేవాణ్ణి కాను. యెందుచేతనంటే - ఆ విషయాలు శారదీబాపతులో చేరతాయి గాని కేవలం ప్రతిభైకస్ఫోరకాలు కావు. సార్వత్రికంగా కాకపోయినా క్వాచిత్కంగానేనా ఆ విషయాలు యితరు లున్నా చేసే కిటుకులు, మనం అవధానంలో ప్రవేశపెడితే ఆ కిటుకు కాస్తా బయటఁ బడ్డప్పుడు మన అవధానమంతా యీలాటిదే అనే అప ప్రథకు అది కారణం కావలసివస్తుందని నాకుభయం. అతఁడు అప్పటి కప్పుడు దాఁటుకుపోవడమే చూచేవాఁడు కాని, భవిష్యత్తునుగూర్చి విచా రించేవాఁడే కాఁడు. మా యిద్దఱికీ యీ విషయంలో చాలా ప్రభేదం. దీన్ని పలువురు యెఱిఁగే వుఁటారు. అతఁడు నిరామయుఁడు గానే యావ జ్జీవితమున్నూ గడిపినట్లువ్రాసి వున్నాను. కాని, ఆతనికి తలనొప్పివకటిన్నీ వికారం ఒకటిన్నీ ఆశ్రయించుకు వుండేవి. అవివొంటెద్దుబండిగాని, గుఱ్ఱ పుజట్కాగాని యెక్కినప్పుడు తప్ప కనబడేవి కావు. యీ రెండిట్లో యేది యెక్కియేమాత్రం ప్రయాణంచేయవలసి వచ్చినా దిగేపర్యంతమూ అవి తోలేవాళ్ళతో పోట్లాట తప్పేది కాదు. ఇంతకు తప్ప అతఁడు వ్రాసినట్టు యే జబ్బున్నూ అతఁడెఱుఁగనే యెఱుఁగఁడు. అతనిపేరు చెపితే జబ్బులు జంకుతాయనేవాఁడు. ఆమాట నిజమే. చిడుమూ, మొలగజ్జీమాత్రం విద్యార్థిదశలో అతణ్ణి సర్వదా ఆశ్రయించి వుండేవి కాని, వీట్లనుగురించి లేశమున్నూ అతఁడు శ్రద్ధపుచ్చుకునేవాఁడే కాఁడు. శాస్త్రుల్లుగారే యెప్పు డేనా "యేమిటయ్యా! యేదో మందు రాసుకోరాదా?" అని కూకలేసే వారు. ఆత్మకూరి చలిజ్వరంమాత్రం తప్పించుకోవడానికి వీలులేనిది కనక, అందఱితోపాటు అతఁడుకూడా అనుభవించాఁడు! ఇంతకు తప్ప యే వ్యాధిన్నీ యెఱుఁగని జీవితమంటే అతనిదే. యేదోమాదిరి వంట అతనికి నచ్చేదికాదు. తగినంత పాకనైపుణ్యం వున్నవాళ్ళ పాకంగాని కవిత్వంలాగే ఆతనికి సొక్కేదికాదు. అయితే పని పడితే "నలపాక భీమ పాకా" లన్నట్టు ఆతఁడు తయారుచేసే నేర్పుకలవాఁడు. ఎక్కడేనా వండుకోవలసిన కర్మం తటస్థిస్తే నేను పైపనిన్నీ, అతఁడు ప్రధానకార్య మున్నూ నెఱవేర్చేవాళ్ళం. యెప్పుడోగాని మా ప్రయాణాలలో యీఅవస్థ

తటస్థించేదే కాదు. అతనికి లేని పర్జిజ్ఞలలో అంతో యింతో కూనిరాగం తీయడం నాకున్నూ. నాకు లేని పర్జిజ్ఞలలో పాకశాసనత్వం అతనికిన్నీ వుండేవని చదువరులు గమనించాలి. అయితే అతనికి యిటీవల సంగీత విషయంలో రాగాలు గుఱితించేశక్తి కొంత వుండేది. రేఁగుప్తిమీఁదా శుద్ధ సావేరిమీఁదా పద్యం చదివేశక్తిన్నీ వుండేది. కల్యాణి, కేదారగౌళ వగయిరా రాగాలమీఁద కూడా పద్యాల్ని చదివేవాఁడు. ధాటీగా పద్యం చదివే వాఁడుకాని, యేమైనా వంశపరంపరగా వేదం వచ్చిన కుటుంబ మవడంచే తనో యేమో, గానవిషయం యేకొంచెమో పద్యం చదవడానికి మించి అల వడిందికాదు. కవిత్వం యేలాటి సహజవిద్యగా చెపుతారో గానంకూడా ఆలాటిదే. కాని, 18 వత్సరాలదాఁకా కవిత్వమంటే యెఱఁగని అతనికి వొకటేమాటుగా "కుండజల" లాగ ఆ మహాధార బయలుదేరింది. దాన్ని గూర్చి కాశీసహస్రంలో వకశ్లోకంలో అతఁడే వివరించివున్నాఁడు.

శ్లో. "సాహిత్యాం గురుపాణినీయజనితా పౌరాణ సంవర్ధితా,
దేశాలోకన పుష్పితాచ కవితా కన్యా మయి ప్రత్యయాత్,
వవ్రే మాం స్వయమేవ."

ఈ శ్లోకంలో వున్న "పుష్పితా" అనే విశేషణం తి. శా. గారి కిన్నీ, కవితాకన్యకకున్నూ జరిగిన వివాహం శారదాబిల్లు రాఁబోతూవుంది కనక, భవిష్యత్తులో, ఆ భయం మనస్సులో పెట్టుకుని చేసుకున్నదే గాని, నాలాగ బాల్యవివాహం చేసుకున్నట్టు లేదని విస్పష్టమే. పైఁగా "స్వయమేవ వవ్రే" అనడంచేత కన్యకకు 14 యేండ్లు నిండడం మాత్రమే కాదు, యింకా కొసరు నాలుగేండ్లు కలుపుకోవలసి వుంటుం దనికూడా ధ్వనిత మవుతూ వుంది. ఈ విషయం అతఁడు పలుచోట్ల సూచించి వున్నాఁడు:

(1) "గోచిపెట్టకమున్న కోమలకవితచె
ప్పినవాఁడు సహపాఠి వేంకటకవి."

(2) "గోణము వెట్టుటాది బుధకోటి నుతింపఁ గవిత్వపై దుష్
వేణిక యౌచుఁ బేర్పడిన వెంకటశాస్త్రికి."

ఆయీ తి శా. గారి వాక్యాలవల్ల మా మా కవితావివాహాల స్వరూపం స్పష్టమే కనక విస్తరించను. అయితే యిటీవల యింత లోకోత్తరమైన కవి కావలసినవాఁడు సుమారు 18 యేళ్ళ పర్యంతమున్నూ యేమాత్రమూ రచనే యెఱుక్కుండా యెలావున్నాఁడన్నది విచార్యంకాక పోదు. దీనికి జవాబు చెప్పడం కష్టం. ఒక్కొక్క గ్రహదశ వచ్చేటప్పటికి వొక్కొక్క యోగం బయటికి రావడానికి జాతకశాస్త్రం అంగీకరిస్తుంది యిప్పుడు హస్తసాముద్రికం కూడా యోగాయోగాలకు సంబంధించిన కొన్ని రేఖలు పుడుతూ నశిస్తూ వుండడాన్ని చెపుతూవుంటారు. తదీత్యా సమన్వయించుకోవలసిందే కాని గత్యంతరం లేదు. అంతకు మునుపే కవిత్వం చెపుతూవున్న నా సహవాసం కారణం అని స్థూల దృష్టు లనుకోవచ్చును. కాని యితనితోపాటుగా మాగురువుగారి వద్ద యెందఱు విద్యార్థులు లేరు ? వారి కెవరికీ నా సహవాసం కవిత్వప్రాప్తిని కలిగించక యితనికే కలిగించడమేమీ అనే ప్రశ్నకు సమాధానం లేదు. కాఁబట్టి అది అతని పూర్వజన్మసంస్కార విశేషమేకాని, మఱొకటి కాదని విశేషజ్ఞులు నిర్ణయిస్తారు.

(1) "రెండుభాషలలోఁ దత్కృపం గవియయ్యె"

(2) "మావెంకటశాస్త్రి నేఁ బొగడెదన్ శిష్యస్వరూపమ్మనన్"

(3) "కవితాసద్గురు వేంకటాభిధుని వక్కాణింతు నెక్కాలమున్."

(4) ఆకవిరాజశిష్య పరమాణువు డీకొన మూరుమూలలన్, దేఁకిన పాఱుఁబోతఁట ?"

(5) వేంకటేశకవిదేశికు సన్నుతిసేతు నిచ్చలున్." లోనైన తి. శా. గారి వాక్యాలు ప్రతి విషయానికీ అంతఃకారణం దైవమే అయినా బాహ్యకారణాన్ని కూడా చూపవలసి వుంటుంది కనక ఆలా చూపివున్నాఁడే కాని అన్యం కాదు. సంతానానికి బాహ్యకారణం స్త్రీపురుష సమాగమమే కాని అంతఃకారణం దైవమే. అతఁడు నమస్కరించి వుత్తరంవ్రాస్తే నేనుకూడా నమస్కరించి వ్రాయడానికి అతఁడు అంగీకరించకపోవడమే కాకుండా "చిరంజీవి" పదంతో వ్రాయవలసిం దనడం

కూడా పైకారణానికి అంటఁగట్టవలసిందే. వొకవేళ యేలక్షణప్పద్యాలో యెవరివద్దో యెవరో యేకొన్నో అభ్యసిస్తే మాత్రిం యిటీవల వారికన్నా మిన్నాశక్తికలవారై వున్నప్పుడు లోకం వారిలో యెవరి కెంత గౌరవం యివ్వాలో అంతా యిచ్చి తీరుతారు. కాని నామకః జరిగిన ఆ స్వల్పగురు శుశ్రూషను పురస్కరించుకొని యితరాన్ని అధఃకరించడం తటస్థింపదు. ఆలాటి సందర్భాలల్లోనే,

"గురువు శిష్యుఁడయ్యె శిష్యుఁడు గురువయ్యె"

అనుకోవలసి వస్తుంది. ద్రోణాచార్యులవారివద్ద శుశ్రూష చేయడం విస్తారమే అనుకుందాం. అర్జునుఁడు కృపాచార్లవారివద్దనో? యే కొంచె మోతప్ప శుశ్రూషచేసింది లేదుకదా! ఆకృపాచార్లవారికంటే అర్జునుఁడు తక్కువవాఁడని యెవరేని అనుకోఁగలరా? యీలాటి వుదాహరణాలు నేను చూపనక్కఱ లేదు; చదువరులే చూపుకోఁగలరు. మాలో వుండే తారతమ్యాన్ని నిర్ణయించుకోవడానికి యీ వ్రాసినవిషయం అకించిత్కరం. యింకేవేనా వుంటే అవి యథార్థదూరాలు కాకపోతే పసికివస్తాయి.

ఆ విషయంలో యీ వ్యాసానికి కారకులైన యేకలవ్యశిష్యుఁడు గారు వ్రాసిన వుత్తరంలో కొన్ని మాటలు మిక్కలి ఆదరించవలసి వుంటాయి.

సంస్కృతసమాసాలువున్న కవిత్వం తి. శా. గారిదనిన్నీ, తెలుఁగు జిలుఁగుపదాలు వెం. శా. గారిదనిన్నీ అనుకొనేవారు చాలా అమాయికులు. అలా వ్రాసేవారి వ్రాఁతలు ఆచరించే యెడల తి. శా. గారికి చాలా అన్యాయం జరుగుతుంది. చూడండి!

ఉ. "దగ్గఱ లేరు మామయును దండ్రియు, ద్రోణునితోడిపోరు కాఁ
దగ్గది, భార్య గర్భవతి, తల్లి సుభద్ర త్వదేకపుత్ర, నీ
వగ్గె నిరంకుశంబు, పసిపాపవు, పాపులు వారు మేనికిన్
గగ్గురుపాటు పుట్టెఁ గొడుకా! నిను యుద్ధభరంబు పూన్పఁగన్"

చ. "పెనుగదఁ బూని మొత్తములు పిప్పియొనర్చుట తప్ప నెన్నడుం
బనిఁగొని యిట్టివ్యూహములు పన్నుట విప్పుట నే నెఱుంగ నీ

వనిమైన వాఁడినూఁదిమైన యంత గదల్చితివేని చొచ్చి య
మ్మొనగలగుండు వెట్టి పడమొత్తెద మత్తగజంబుచాడ్పునన్."

చ. "ఒరులకుఁ జేతఁకాదు, చనె నొండెడ కర్ణునుఁ డంచుఁ జిత్తమం
దరసి గురుండు పన్నిన మహాకపటం బిది మొగ్గరమ్ములోఁ
జొరుటకు దారిచూపి మము శూరులఁ జేయఁగదయ్య నేటిసం
గరమునఁ గుంతిభోజసుత కంటెను గోడలు వీరమాతగన్."

యెన్నని వుదాహరించేది ? ఈలాటి బంగారమంతా నాకింద జమ కట్టి యేవో నాతాలూకు పాషాణాలు "శాంతింపుండని రాయబారమౌరా" అనేవి అతనికి అంటఁగట్టి గౌరవాన్ని సంపాదించడానికి యత్నించే వారు నిజమైన విమర్శకులు గారు. సమాసభూయిష్ఠమైన రచన అతనిది బోలెఁడు వుంది. దాన్ని లోకాభిరామాయణంలో "అంతట మానఁడు తిర్పతిద్విజుఁడు" అనే పదంతో వుంటుంది చూచుకోండి. అందులో యేకొంచెమో నాదిగాని చాలాభాగం అతనిదే. అదీ రచిస్తాఁడు, యిదీ రచిస్తాఁడు. ఆయా ఘట్టాలకు అనుగుణంగా ఆయాధార నడుస్తుంది కాని అతనికి యెక్కువప్రీతి తెలుఁగు పదాలతో రచించడమందే. దానికి కొన్ని పద్యాలు చూపివున్నాను; యింకోటికూడా చూపి తరవాయి అందుకుంటాను.

చ. "బ్రతికిన నాల్గునాళ్ళు ఋతవాది యుధిష్ఠిరుఁ డన్న మేటికీ
రితి గలవాఁడనై ధరఁ జరించి తుది న్నృపకోటి మెచ్చ దు
ర్గతి గనకుండ స్వర్గమునఁ గాఁపురముండఁదలంచునాకు నీ
యతు కొనరించెదే కటకటా యదునందను పేరుమీఁదుగన్"

పుక్కిటిపురాణాలు అనాదిగా కవులను గుటించే కాదు, అన్యులను గుటించిన్నీ వుంటాయి. వాట్లకు తలా తోఁకా అంటూ వుండదు. సరియైన హేతుహేతుమద్భావమున్నూ వుండదు. అవి యెన్నటికీ అంతరించవు.

అయితే యీవ్రాయడం యెందుకంటే ? ఆ యేకలవ్యశిష్యుణ్ణి అనాదరించ లేకేకాని యింకెందుకూ కా దు. యెంతో యెవరితోనో

యీ విషయం రాఁబట్టే ఆయన వున్నదున్నట్టు వ్రాయుమని కోరివుంటాఁడు కాని వూరికే నాకీ పరిశ్రమని వార్ధక్యంలో కల్పించేవాఁడు కాఁడనియ్యేవే.

కవిత్వంసంగతి కొంత తెల్పినట్టయింది. యిఁక పాండిత్యం. దీన్ని గుఱించి అతని జీవితచరిత్రలో తెల్పేవున్నాను. అయినా ప్రసక్తి కల్గింది గనక మళ్ళా వ్రాస్తాను. నేనున్నూ తిరుపతిశాస్త్రీన్నీ కలుసుకునే టప్పటికి తిరుపతిశాస్త్రికి నాకంటే సంస్కృతసాహిత్యం హెచ్చు. అప్పటి కప్పుడే కొన్ని నాటకాలూ, చంపులూ కూడా అతఁడు గురుముఖతః చదివి బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులవారి వద్దకు వ్యాకరణాధ్యయనానికి వచ్చాఁడు. నేనో? గురుముఖతః భారవివఱకే చదివి వచ్చానన్నమాట. యీ సందర్భాన్నిబట్టి మేమిద్దఱమూ కలుసుకొనేటప్పటికి, నాకంటే అతనికి సంస్కృతసాహిత్యం హెచ్చని వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు. నేను ఆ స్థితిలోనే యావజ్జీవమూ నా సంస్కృతసాహిత్యాన్ని వుంచుకొనేయెడల యిప్పటి విమర్శకుల యుక్తులు సరిపోతాయి. ఆలా వుంచుకోలేదుగదా! అయితే ఆపిమ్మట యే గురువుగారిదగ్గిర సాహిత్యగ్రంథాలు అభ్యసించావు అంటే వినండి. ఆకాలంలో మా గురువుగారి దగ్గిరికి చాలామంది విద్యార్థులు వస్తూవుండేవారు. వ్యాకరణపాఠం తప్ప కావ్యపాఠాలు చెప్పడం నామీఁదా, తి. శా. మీదా వుండేది. చదువుకొన్నమీఁదట సమన్వయించి చెప్పే పాఠం తిరపతిశాస్త్రిది. నాదో? కేవలం బుద్ధిని వినియోగించి చెప్పేది. ఆ కారణం చేత నేను చదవని మాఘకావ్యం వగయిరాలు పాఠంచెప్పేటప్పుడు యెక్కడేనా అసంప్రదాయపుతోవ యేకొంచెమో దొర్లేది. ఆలాటి సందర్భంలో అతని శిష్యులు నా శిష్యుణ్ణి ఆక్షేపించవడం జరిగేది. అది వెంటనే అంటుకునేది; మా యిద్దఱికీ వాదం పడేది; గురువుగారిదాఁకా వెళ్ళేది. సంప్రదాయసిద్ధమైనదేదో వారు చెప్పేవారు కాని మళ్ళా యీవలికి వచ్చాక మాపిడివాదం మేము చేస్తూనే వుండేవాళ్ళం. కాని యథార్థం ఆగందరగోళంలో గోచరించడం జరిగేది. అప్పటిమట్టుకు "నాదేన్యాయం నాదేన్యాయం" అని బుకాయించినా యిటీవల సంప్రదాయ సిద్ధమైనదేదో

తెలిసిపోయేవి. యీలాటి వాదోపవాదాలు నాకూ తిరుపతిశాస్త్రికీ మాత్రమే కాదు. యింకా మఱికొందఱు విద్యార్థులతో కూడా వచ్చేవి. ప్రత్యేకించి పనికట్టుకొని కొన్ని వూళ్ళు దీనికోసం వెళ్ళడంకూడా జరిగేవి. ఆ విద్యార్థులకి వ్యాకరణంలో చింతనచెప్పడం మా యిద్దఱిలో యెవరో చెప్పవలసి వచ్చేది. ఓపికపట్టి చెప్పడానికి అప్పుడే కాదు, యిప్పటికీకూడా నన్ను చెప్పి యితరులను చెప్పవలసి వుంటుంది. అందుచే నాపార్టీ యెక్కువగా వుండేది. అక్కడక్కడ మళ్ళా యీ చింతన చెప్పుకొనే విద్యార్థులు మమ్మల్ని యిద్దఱినీ వెక్కిరిస్తూ వుండేవారు కూడాను. కొట్టుకోవడం పర్యంతమూ జరుగుతూ వుండేది. వొక గాథ వుదాహరిస్తాను. మేమిద్దఱమూ కలిసి కవిత్వం చెప్పడం మొదలు పెట్టాక ధాతురత్నాకరపీఠికలో వక శ్లోకం.

శ్లో. 'పశుపతిదయితాతృతీయపుత్రౌ । తిరుపతివేంకటశాస్త్రిణౌ కవీంద్రౌ'

అని వ్రాసుకున్నాము. మా యిద్దఱికన్నా సాహిత్యంలో యెక్కువ గ్రంథాలు చదివి వ్యాకరణం చదువుకోవడానికి వచ్చిన వక కోనసీమ విద్యార్థి యీ శ్లోకాన్ని ఆక్షేపించడానికి బదులు మా యిద్దఱిదగ్గిఱా కావ్యపాఠం చెప్పుకొనే విద్యార్థులను "వీరు పశుపతి దయితా (పార్వతీదేవికి) తృతీయ పుత్రులు" అంటూ వెక్కిరించడం మొదలు పెట్టడమే కాకుండా యిద్దఱిలోనూ వకరు తృతీయపుత్రులైతే రెండోవారు చతుర్థపుత్రులు కావలసివస్తుం దంటూ ఆక్షేపించడం జరిగింది. దీన్ని సమర్థించిన విధానం యిక్కడ వ్రాస్తే చాలా పేజీలు పెరుగుతుంది గనక వుపేక్షిస్తాను. యీ అభిప్రాయం న్యాయంగా సమర్థించతగ్గదే గాని పిడివాదం చేసి సమర్థించేది కాదని చదువరులు తెలుసుకోవాలి సారాంశం పార్వతీదేవికి పుత్రులిద్దఱే అనిన్నీ, అందు వొకఁడు విఘ్నేశ్వరుఁడనిన్నీ, రెండు కుమారస్వామి అనిన్నీ, మూఁడు తి. వెం. కవులనిన్నీ, ఆరోపిత పుత్రత్వానికి అందఱూ అర్హులే కనక, యెవరు ఆలా ఆరోపించుకుంటే వారందఱున్నూ ప్రత్యేకించి ప్రత్యేకించి మూఁడోవారుగానే పరిగణింపఁబడతారు. భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించేటప్పుడు వక పురుషుఁడు 'తండ్రీ' అని

సంబోధిస్తాఁడు. ఆ పురుషుఁడు కొడుకుకూడా "తండ్రీ" అనే సంబోధి
స్తాఁడు. అంతేకాని తండ్రికి తండ్రి కనక వాఁడికి భగవంతుఁడు తాత
కావాలనే శంక యేలాటిదో పైశంకా అలాటిదే. అయితే వ్రాసేవి లేవని
కూడా కొంచెం వ్రాశాను, యింకా వ్రాయాలి. దాన్ని వాదోపవాదనిష్ణాతు
లైన చదువరులే పూరించుకుంటారని తలుస్తాను. చెప్పొచ్చేదేమిటంటే ?
యీలాటి 'కైకురుబోయికురు' పోట్లాటలతో బ్రహ్మయశాస్త్రులుగారివద్ద
చదువుకున్న ఐదారేళ్ళున్నూ రేయుంబవళ్ళు కాలంనడిచింది. దానితో
నా సంస్కృతసాహిత్యంకూడా దిట్టపడింది. (వారి విద్యార్థిత్వం యెంత
సేపూ సంస్కృతానికే తప్ప తెలుక్కి సంబంధమే లేదు. కాలేజీలో
ఇంగ్లీషుమాదిరిగా తెలుసుకోండి.) దీనికంతకీ బ్రహ్మయ్య శాస్త్రుల్లుగారి
శుశ్రూషే కారణమవడంచేత గురువు లెందఱో వున్నా శ్రీవారిని ప్రధా
నంగా స్మరించడం. గాని "గురుభ్యోనమః" అనకుండా నేర్చుకున్న
భాగంకూడా కొంతవుంది. దానికి గురువులు తోటివిద్యార్థులు. ఆ విద్యా
ర్థులకూ మాకూ "అన్యోన్యం గురవోవిప్రాః" అనేమాదిరి గురుశిష్య
భావం వుందనుకోవాలి.' అంతేనేకాని వ్యాకరణంతోపాటు బ్రహ్మయ్య
శాస్త్రుల్లుగారు నాకుఁగాని, ఇతరులకుఁగాని సాహిత్యగ్రంథాలు చెప్పలేదు.
వారికి వాట్లలో అంతగా అభిరుచీలేదు, తీరికాలేదు. యేమంటే ! గురువు
గారు రాత్రి సుమారు రెండుగంటలప్పుడు విద్యార్థులకు పాఠాలు చెప్ప
డానికి ఆరంభిస్తే పగలు 12 గంటలప్పటికి ఆఖరుపాఠ మవడానికి అవ
కాశం కలిగేది. తక్కువపాఠం ప్రథమం ప్రారంభించడం సంప్రదాయం.
యెక్కువ పాఠం వాళ్ళందఱూ తక్కువ పాఠాలు వింటూ వుండాలి.
యీలాటివిషయాలే స్వయంకృషివల్ల విద్య సాధించేవారికి తెలియకపో
యేవి. యీలాటివిన్నీ, మఱికొన్నిన్నీ నేను బ్రహ్మయశాస్త్రుల్లుగారి
శుశ్రూషాకాలంలో నేర్చుకున్నాను. అన్యోన్య సహాయంవల్ల నేను సం
స్కృతంలో సాహిత్యం నేర్చుకున్నట్టయింది. తిరుపతిశాస్త్రి కూడా
యిలా నేర్చుకున్నది కొంత లేకపోలేదుగాని యేమేనా నాకంటే కొంత
శుశ్రూష సంస్కృతకావ్యనాటకాలకు అధికకాలంచేసి వున్నాఁడు. తుదకి

"అవ్వాగుఱ్ఱమూ" వకచేఅయినప్పటికీ లోకంలో మొట్టమొదటపడ్డ అభిప్రాయం నిలిచివుంటుంది కనక పాండిత్యంలో వారికీ వీరికీ యేమా త్రిమో భేదంవుంటుందని అనుకోవడమున్నూ సయుక్తికమే. "వామన ఇతి త్రివిక్రమ మభిదధతి దశావతారవిదః" కదా! వొక్క సంస్కృత వ్యాకరణమున్నూ, భారవిదాఁకా కావ్యములున్నూ తప్ప నేను గురుశుశ్రూషవల్ల సంపాదించిన విద్య లేశమున్నూలేదు. తక్కినదంతా స్వయంకృషివల్లా, అన్యోన్యస్పర్థవల్లా సంపాదించినదే అనడంలో అతిశయోక్తి లేదు. లక్ష్యాలు వెదకడంలోగాని, తప్పులు వెదకడంలోగాని నాబుద్ధికి చాకచక్యం యెక్కువ. దీన్నే మా తిరుపతిశాస్త్రి యీ కిందివిధంగా చమత్కరించేవాఁడు; "వోరోయి! నీబుద్ధిపాడుబుద్ధిరా! నీబుద్ధికి యేపుస్తకం చూచినా తప్పులే కనబడతాయిరా. నాబుద్ధికో? అన్నీ వొప్పులుగానే కనపడతా" యనేవాఁడు. అందుకే ఖండనమండనాలకర్మం అంతా నామీఁదే వుండేది. దీన్నిగురించి వ్రాయనక్కరలేదు. పలువురెఱిఁగినదే. యెవరేనా "అయ్యా! కాస్త నాగ్రంథాన్ని సంస్కరించి పెట్టవలసిం" దని మావాఁడికి పుస్తకం యిస్తే యేదో పదిరోజులు దగ్గఱ పెట్టుకొని "సర్వోత్కృష్టంగా వుం" దని యిచ్చేసేవాఁడు. తిరుపతిశాస్త్రిలుగారు పరిష్కరించారుగదా అని గ్రంథకర్త అచ్చువేసుకోవడం జరిగేది. దానితో "తాడు తెగి తప్పేలా నూతులో పడేది". వొక మహాపండితుఁడు వొక సంస్కృతగ్రంథాన్ని రచించి ఇతణ్ణి పరిష్కరించడానికి ప్రార్థించడమున్నూ, పైరీతిని మోసపోవడమున్నూ జరిగింది. అచ్చు పూర్తి అయిన పిమ్మట "లోకమో పాడో" అన్నట్టు వక పుస్తకం నాకు పంపించాఁడాయన. ఆసమయానికి నాదగ్గఱ మా పూర్వకాలపు సతీర్థ్యుఁడొక పండితుఁడున్నాఁడు. పుస్తకం విప్పీవిప్పడంతోటే ఆయన వక శబ్దాన్ని తప్పనడానికి మొదలుపెట్టాఁడు. నేను ఆయనతో "అయ్యా! దాన్ని రచించినవారు మహావిద్వాంసులు. తొందరపడకండి" అని వారించాను గాని ఆయన నన్నుకూడా ధిక్కరించాఁడు. పుస్తకం నాకు అందిచ్చిన పురుషుఁడు యిదంతా విని గ్రంథకర్తగారితో యేంచెప్పాఁడో, నేనేమో ఆయన

పుస్తకంలో తప్పులున్నాయని అన్నట్టు తేల్చారు. మీ తి. శా. గారే దీన్ని సంస్కరించారంటూ ఆయన నన్ను అనడం మొదలెట్టారు. ఆ పుస్తకంలో మొత్తం వ్యాకరణ విరుద్ధాలు మూటికన్నా యెక్కువే వున్నాయి. ఆ విరుద్ధాలు తీసి చూపేటప్పటికి ఆయనకీ తెలిసినవే కనక ఆయన అంగీకరించారు పాపం! "తత్త్వార్థేనచ పండితమ్" కదా! తరవాత తి. శా. ని నేను కలుసుకున్నప్పుడు "యిదేం కర్మం. ఆయనపుస్తకం ఆలా సంస్కరించా?" వంటే అన్నాఁడుకదా! యీబాడఖావుచాకిరీ యెవఁడికి పట్టింది? నీకుగాని నా కీలాటి వోపికలేదు, యేదో చూడమన్నాఁడాయన; చూస్తానన్నాను-చూచేదేమిటి, ఆయనకూడా పండితుఁడేకదా అనుకున్నాను. సరస్వతీప్రస్సులోనే కాఁబోలును అచ్చుపడింది. ప్రూఫులు ప్రూఫురీడరు దిద్దినట్టున్నాఁడు" అంటూ జవాబు చెప్పాఁడు. అతఁడు యితరుల గ్రంథాలవిషయంలోనే కాదు, మా సొంతాల విషయంలో కూడా యింతే; శ్రద్ధచూపేవాఁడు కాఁడు కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు యింకా జీవించేవున్నారు. వారిని అడిగితే యింకా యీ విషయం సవిస్తరంగా తేలుతుంది. సరస్వతీ పత్రికకు మేటరివ్వడానికి ఆయన్ని పెట్టే తిప్పలు వగయిరాలు ఆయనే చెప్పాలి. వున్న పాండిత్యాన్ని శ్రద్ధపట్టి వినియోగించడంలో అతనకి వున్న పాలుమాలిక వాచామగోచరం. ఆ పాలుమాలికవల్ల కలిగిన "జితకాశి" కే నేడు "చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటయ్య"కు "దేవాదేవేషు" అంటూ నెల్లూరిపత్రికలలో వివాదాలు పడడమూ, వానికి నేను నోరు మూసుకు వూరుకోవడమూ యెవరో వెలమకన్నిశతావధానిగారు కల్పించుకొని కొంత వ్రాయడమూ ఆమధ్యతటస్థించింది. "జితకాశి" శబ్దానికి అర్థం శబ్దరత్నాకరంలో సమేతూ వుంది. కాని దాన్నికూడా చూచేపాటిశ్రద్ధ అతనికి వుండేదికాదు. ఆబుద్ధి చాకచక్యానికి శ్రద్ధ అనేదే వకటి వుంటే యీ లోకమేకాదు, పద్నాలుగు లోకాల్లో వుండే బుద్ధిమదగ్రేసరులు యేకీభవించినా అతనిముందు నిల్చేవారే కారన్నది అతిశయోక్తికాదు. యెప్పుడో సమయం వచ్చేదాఁకా అతఁడు తనబుద్ధికి పనిచెప్పేవాఁడే కాఁడు. అందుచేతే యేకొంచెమో వయస్సు ముదిరినపిమ్మట బుద్ధితీక్ష్ణత తగ్గినా యావజ్జీవమున్నూ అంతో యింతో అవధానం చెయ్యడానికి వెనుదీసేవాఁడు కాఁడు. నాకో, సర్వదా బుద్ధికి

పని చెపుతూ వుండడంవల్ల బందరు ప్రవేశించే ప్రాంతంలో బుద్ధితీక్ష్ణత చాలా తగ్గింది. యీవిషయం యిటీవల గుంటూరిసీమ అవధానాలు చూచిన వారికి విశదమే. వెనకటిసంగతులు వ్రాయవలసి వస్తేకాని చెప్పవలసి వస్తేకాని యీ 68 యేళ్ళ వయస్సులో కూడా పూసగుచ్చినట్టు అట్టపుట్టాణా ళ్ళతో నాకు మూఁడేళ్ళవయస్సులో జరిగిన కథలదగ్గరనుంచి వ్రాయడానికి జ్ఞాపకశక్తి వుంది. కాని ఆశక్తి యాదృచ్ఛికంగా వినియోగించడానికేగాని యేదేనా నిర్బంధంగా పనిపెట్టుకుంటే మాత్రం పనిచేసేస్థితిలో లేకపో వడం ఆరంభమై అప్పుడే యిరవైయేళ్ళు కావచ్చింది. యేదేనా తన్మ యత్వం తటస్థిస్తేమాత్రం యిప్పుడుకూడా అన్నాహారాలు తోచకుండా కవితాధార నడుస్తుందన్నందుకు నిన్న మొన్న రచించిన "జయంతిన్నీ," "క్షమాపణమున్నూ" లోకానికిసాక్ష్యమీయడానికి సందేహంలేదు. యిదే నాప్రకృతిలో వున్న విశేషం. ఇట్టి పట్టుదలగాని, తన్మయత్వం గాని ఆతని ప్రకృతిలో లేదు. వాక్కుప్పుడు తాత్కాలికంగా ఈగుణాలుకల్గినా అవి తుట్టతుదవరకున్నూ నిల్వక అంతంతలోనే అంతరించేవి. ఆ కారణం చేతే కొన్ని గ్రంథాలు మొదలుపెట్టి చక్కనిశైలిలో కొంత వ్రాసినపిమ్మట ఆఁగిపోవడం తటస్థించేది. "సువర్ణపాత్రికం" రెండంకాల ప్రాంతంలో ఆఁగడమున్నూ. "వ్యసనవిజయం" కూడా డిటో స్థితిలోనే ఆఁగిపోవడ మున్నూ పైదాన్ని సమర్థిస్తాయి. యింకా మఱికొన్ని యీలాటి చిలకకొ ట్లయితే వున్నాయిగాని అవి చక్కనిశైలిలో లేవు. ఆ మొదటి రెండు గ్రంథాలూ అవసానకాలంలోనివి కావు; అవసాన కాలానికి సుమారు పుష్కర కాలానికి పూర్వపువే. మొదలు పెట్టేటప్పుడే పర్యవసానం ఆలో చించుకొని మొదలుపెట్టడం అతనిపంథ కాదు. ఆరంభించి, తోఁచినట్టు వ్రాసి, యెక్కడ తోఁచకపోతే అక్కడ విరమించడమే అతని ఆచారం. పై పుస్తకాలు రెండూ తరవాయి నన్ను పూరించమని నా కిచ్చాఁడు. అవి ప్రకరణాలుగా తయారు కావలసినవి. పది అంకాలు వుంటేనే కాని ప్రకరణానికి పూర్వలాక్షణిక పద్ధతిని వొప్పించడానికి వీలు కనపడదు. "పై కథావిధానానికి నీమనస్సులో యేమి వూహ పెట్టుకున్నా" వని అడి

గాను నేను. "యేమీ పెట్టుకోలేదు. నీవు చూచుకో వలసిందే" అన్నాఁడు. "అలాగైతే అవి అలా వుండవలసిందే. నీకులేని వూహ నాకెక్కఁడనుంచి వస్తుం" దని నేనన్నాను.

"పరిణతి రవధార్యా యత్నతః పండితేన" అనే భర్తృహరి వాక్యాన్ని ప్రతికవిన్నీ అనుసరించి తీరాలి. అది అతఁడు యే విషయం లోనూ పాటించేవాఁడు కాఁడు. గ్రంథారంభం చేసేటప్పటికే ముగిఁపు మనస్సులో నాటుకుపోవాలి కాని ముగింపునుగూర్చి యెప్పుడో ఆలోచిద్దా మంటే కార్యకారి కాదు.

అతణ్ణి నేను గీరతంలో, "తిరుపతిసింహ మొక్కఁ-మొగిఁ దీవ్రిత రమ్మ్రగవచ్చి" అని రూపించి వున్నాను కాని అంకుశంతో సంబంధించిన గజప్రకృతిగా నిరూపిఁచవలసిన ప్రకృతిగా నేను అనుభవపూర్వకంగా యెఱిఁగివుండడంచేత కొన్నిచోట్ల ఆభావాన్నీ వెల్లడించివున్నాను.

చ. "తిరుపతి యేన్గుగాఁగ గడి దేఱినశిష్యు లనేకు లొప్పుమైఁ
బొరిఁబొరి రోఁజుచున్ దనదు పొంతను బెబ్బులిపిల్లలట్టు చూ
పఱులకుఁదోఁపఁ గేల నొక పాటిది బెత్తము పూని వేంకటే
శ్వరుఁడు శతావధాన మను సర్కసుఁజూపెడిఁ జూడుఁడో బుధుల్!"

అని నేను తన్ను యేనుఁగుగా రూపించి పద్యం చెప్పేటప్పటికి దానికి అంతగా అంగీకారం లేకో యేమో.

చ. "తిరుపతి వ్యాఘ్రమై బయలు దేఱినశిష్యులు గున్న యేన్గులై
వఱలఁగఁ దేఱఁగాఁ దగిన వారలు బెబ్బులిపిల్ల లెల్లమా
ర్తురు కవికుక్కురమ్ములయి తోఁపఁగ వేంకటశాస్త్రి వీరకే
సరిగ శతావధాన మను "సర్కసు" చూపితివమ్మ! శాంకరీ!

అని సవరణచేసివున్నాఁడు. మొత్తం యెవరో వెనకాల వుండి ముల్లుకఱ్ఱతో పొడుస్తూవుంటేనే తప్ప రచన సాగిఁచడం వుండేదికా దన్నది ఫలితార్థం. ప్రాచీనకవులలోనేకాదు, నవీనకవులలోనేకాదు యేదో

తప్ప యెవళ్ళకవిత్వమూకూడా అతనికి నచ్చడమంటూ వుండేదికాదు. అందుచేతే నేనెవరికేనా సర్టిఫికెట్టు యిస్తే విధిలేక దానిలో చేవ్రాలు పెట్టడమైతే జరిగేదిగాని అది వొక్కొక్కప్పుడు అన్యథాగా పరిణమింప చేసేవాఁడు. గుంటూరుసీమ గందరగోళానికి అదేకదా కారణమయింది. పోట్లాట తేవడంలో అంతలో తెచ్చేవాఁడు. తరవాత శాంతుఁడుగా వుండే వాఁడు. దాన్ని పట్టి పల్లార్చేదాఁకా నేను విరమించడం వుండేది కాదు. "ఆసీమాంత" పద్యం చూచుకోండి. యీ విషయం పలువురు యెఱుఁగిందే కనక విస్తరించేది లేదు. సర్వసామాన్యంగా మాత్రం "వెంకటశాస్త్రి పట్టుదలమనిషి" అనే పేరు నాకు వచ్చింది. పట్టుదల నాకు వున్నమాట సత్యమే కాని, ముందుగా కలహం తేవడంమట్టుకు అతఁడు తేచ్చేవాఁడు. అది నానెత్తిని బడేది. అందులోనుంచి బయటికి వచ్చేటప్పటికి రక్తమాంసాలు క్షీణించేవి. యెప్పుడేనా నాలుగుపద్యాలు పంపితే పంపేవాఁడు; లేకపోతే లేదు ఉపేక్షాభావంతో వూరుకొనేవాఁడు. "యెవరితోఁగాని వివాదము లేకుండా మనకార్యం మనం నెఱవేర్చుకుందా" మని నేను మనస్సా అనుకొనేవాణ్ణి. కాని యెక్కడోగాని నా కోరిక నెఱవేఱేది కాదు. ఆఖరికి కలహప్రియుఁ డనేమాట నాకు వచ్చేది. యిది యీరసంలో మాత్రమే కాదు; రసాంతరాల్లోకూడా డిటో ప్రకారమే. అవన్నీ వివరిస్తే గ్రంథం చాలా పెరుఁగుతుంది. అందుకు సంబంధించిన పద్యాల రికార్డుకూడా వుంది. ఆ పద్యాలు యిక్కడ వుదాహరించడంకన్న యితరుల వల్ల భవిష్యత్కాలంలో చదువరులు తెలుసుకోవడం వుచితంగా వుంటుంది.

మా యిద్దఱిలోనూ అతఁడు అమాయకుఁడని పలువురి అభిప్రాయం. యెవరిదాఁకానో యెందుకు ? శ్రీ పోలవరపు జమీందారుగారే వొకమాటు యీ విషయం తేల్చారు. కాని, అతఁడు అమాయకుఁడు కాఁడు; చాలా గడుసువాఁడు. కవిత్వంలో ఎంత గడుసుతనం వుండేదో ప్రవర్తనలోకూడా అంత గడుసుతనమూ వుండేది. అతి సాహసం కలవాఁడు. యెదేనా వివాదసందర్భపు పద్యాలల్లో నేను పద్యం వ్రాయవలసి

వస్తే మొట్టమొదట ఘాటుగా నడిచినా యెంతో తటపటాయించి, యెంద రికో వినిపించి, ఘాటు తగ్గించిగాని ప్రకటించేవాణ్ణిగాను. యీ విష యాన్నే శ్రీ వేమవరపు రాయరుగారు ఆ మధ్య చెన్నపురిసభలో వ్యాఖ్యా నించి వున్నారు. అతఁడో ? నాకుమాత్రం వినిపిస్తే వినిపించేవాఁడు. ఒక ప్పుడు నాకూ వినిపించేవాఁడు గాఁడు. "ఏటికి నీకు నీదురద" అంటూ వ్రాసి జమాయించి ప్రచురించేవాఁడు. సమయోచితంగా తప్పించుకునేశక్తి అత నికివుండేది.నాకు వున్నదన్నట్టుగా చెప్పి వొప్పించవలసిందేకాని సమయో చితంగానడిచేశక్తి యిప్పటికీకూడా లేదు. అందుకే వక్రమార్గం తొక్కే వారికి శరణంటాను.

యీలాటిభేదాలు వ్యక్తిగతాలు కొన్ని వుండకుండా యెక్కడా ఐక్యం తటస్థించదుగదా ! సభాముఖంలో వంకరమార్గం త్రొక్కి, ముఖ పిధానంచేసి, యెదటివాళ్ళకు నోరాడనివ్వకపోవడంలో అతనికి మంచి శక్తి వుండేది. కాని అది తావన్మాత్రంలో ఆఁగిపోతే యేంలాభం ? మర్నాడు మళ్ళా అడిగితేకూడా నిలిచే పద్ధతివాదంగాని పనికిరావనేవాణ్ణి నేను. అందుకోసం తాత్కాలిక విజయానికి యెన్నఁడూ ప్రయత్నించక, వొక్కొక్కదానికి యెన్నో ప్రయోగాలు వెదికివెదికి వేసారి అప్పుడు దాన్ని బయటికి పెట్టడమే అప్పటికీ యిప్పటికీ నా ప్రకృతి. యిందుకోసం అతఁడు నాయందు ఆంతరంగికంగా చాలా కృతజ్ఞత చూపేవాఁడు. నా మాటను పరమప్రమాణంగా భావించేవాఁడు. పోట్లాడినప్పుడు పోట్లాడే వాఁడే అనుకోండి. పోట్లాడినా ఆంతరంగిక విశ్వాసం మాత్రం యెక్కు వగా వుండేది. ఆకారణంచేతనే పయికి "కైకురుఃబోయికు" ల్లాడుకుంటూ వున్నా మా మైత్రికి అప్పుడేకాదు, యెప్పటికిన్నీ భంగంకలుగ లేదు. భంగంకలిగించాలని మా బాల్యంలో ప్రయత్నించిన పుణ్యజనులు కూడా కొందఱు కొంత ప్రయత్నించి విఫలులైనారు.

వేంకటగిరిలో ఆలవేళ—అంటే, అబోధవేళదాఁకా అవధానంలో కూర్చో పెట్టడంచేత కొంచెం లోపం వస్తుందేమో అనే సందేహం సభ్యులకే కాదు నాకున్నూ కలిగింది. అది శ్రీ ముద్దుకృష్ణయాచేంద్రుల

వారి సభ. అంతకుపూర్వం శ్రీ చెలికాని గోపాలరావుగారు చేయించిన సభలో నేను అవధానం చేసివున్నాను. అది యేలోపమూ లేకుండా నెఱవేఱింది. యీసారి వంతు తిరుపతిశాస్త్రిది; కనక అతఁడు చేయవలసివచ్చింది. అక్షరం అక్షరంవంతున చెప్పడమూ, మూఁడేసి వ్యస్తాక్షరులు వేఱువేఱుగా యివ్వడం వగయిరాలు నేను చేసిన అవధానానికీ వున్నాయి. దీనికీ వున్నాయి. భేదమేమిటంటే—సమయం ఉదయం 8 గం. మొదలు సాయంకాలం ఆరుగంటలవరకున్నూ నా సభకు తటస్థించింది. తి. శా. చేసేదానికి మధ్యాహ్నం 4 గంటలు మొదలు రాత్రి వంటిగంటవరకూ చెప్పవలసివచ్చింది. రాజుగారికేమి, ముఖ్యులైన సభ్యులకేమి, అవధానం చేసే మాకేమి రాత్రిభోజనం లేనేలేదు. పయిగా అవధానం ముగించేవేళ అబోధవేళ అయింది. కొన్నిటిలో ఈషద్వైషమ్యం కలిగింది. అట్టి సమయంలో వక కలహప్రియుఁడు నన్ను చాటుగాపిల్చి "మీయిద్దఱిలో కుడి యెడమభేద మేమేనా వుందాఅని శ్రీరాజావారు కనుక్కోమన్నారు" అంటూ ప్రస్తావించాడు. అప్పుడు నేను "మాలో కుడియెడమభేదం లేదు గాని మా ఇద్దఱిసభలకూ యేర్పరచిన టయిములో పూర్తిగా కుడియెడమ భేదం వుం"దని జవాబు చెప్పాను. (అవధానవిషయంలో కాదుగాని రసాంతరవిషయంలో కిర్లంపూఁడి సంస్థానోద్యోగి యీలాటి ప్రశ్ననే నన్ను అడిగి తగిన జవాబు పొందడం జరిగింది. విస్తరభీతిచే వుటంకించ లేదు.) ఆప్రశ్న రాజుగారిమీఁదపెట్టి అతఁడు స్వయంగా అడిగిందే గాని మఱోటి కాదని తరువాత రాజావారి అభివందన వాక్యాలవల్ల విస్పష్టపడింది.

సమయాసమయాలు ప్రతి మంచి కార్యానికిన్ని, ప్రతి చెడ్డకార్యానికిన్ని అవసరమే కాని, అందులో కవిత్వానికి- అందులోకూడా అవధానానికి మఱీ అవసరమని చెప్పనక్కఱలేదు. "ఊహగలయుంగల లేఖక పాఠకోత్తముల్, దొరికినఁగాక యూర్వక కృతుల్ రచియింపుమటన్న శక్యమే?" అనే పెద్దన్నగారి పద్యంలో వున్న సదుపాయాలలో "వుయ్యాలా" వగయిరాలు కొన్ని అవధానులకు అవసరం లేదుగాని

వేళకు భోజనం వగయిరాలు ఆవసరం. అవధానిమనస్సే వకప్రయ్యాలాగా వుంటుంది; కనక వేషే వుయ్యాలా అక్కఱలేదు. యీ ప్రసంగం జరిగిన కొంత సేపటికి అవధానం ముగిసింది. యేకొంచెమో పుష్పగణన వగయిరాలలో తబ్బిబ్బు కలిగింది. అప్పుడు వక దివాణంనవుకరు — మంచి ప్రాజ్ఞుఁడు-వృద్ధు లేచి రాజావారితో అన్నాఁడు కదా; "బాబూ! శ్రీమాడభూషి వెంకటాచార్యులవారు శ్రీ పిఠాపురపు సంస్థానంలో చేసిన అష్టావధానాన్ని నేను ప్రత్యక్షంగా చూచివున్నాను. ఆ అవధానానికీ దీనికీ చాలా తేడావుంది. దానిలో పద్యాలు యెన్మిదిమాత్రమే. దీనిలో పద్యాలు యేభైకంటే కూడా యెక్కువ. ఇదే మాదిరిగా వ్యస్తాక్షరి వగైరాలు త్రిగుణంగానూ, చతుర్గుణంగానూ దీనిలో వున్నాయి. సుమారు నెలరోజులనాఁడు శ్రీ బావగారి (శ్రీ చెలికాని గోపాలరాయణింగారి) సభలో వెంకటశాస్త్రిల్లుగారు చేసిన అవధానంలో ప్రతీవిషయమూ త్రిగుణితమయింది గాని యిందులో అంతకంటేకూడా అతిక్రమించింది. కాఁబట్టి అష్టావధానం యీలా పెంచడం న్యాయం కా" దని ధైర్యంగా మనవిచేశాఁడు. దానితో రాజావారు "వారిశక్తి తెలుసుకోవడానికి యీలా పెంపుచేసి పెట్టవలసివచ్చింది కాని ముఠోటి కా" దని పరిహాసోక్తిగా సెలవిచ్చారు. ఆ సభ నేనే చేసేదైతే మొట్టమొదటనే యిది వీలుకాదని చెప్పి నిషేధించేవాణ్ణి.

యెంత బరువేసినా పరిశీలించకుండా లొట్టిపిట్టలాగ భరించడమే కాని అతని ప్రకృతిలో దాన్ని తప్పుకుందామనే కోరిక వుండేదేకాదు. పయిగా దాన్ని నిషేధించే లౌకికోక్తి వైపుణ్యమున్నా తక్కువే. లొట్టిమీఁద బరువు వేసేటప్పుడు కాళ్ళకింద యిటుకలు పెట్టి ఆ యిటికలు చితికేదాఁకా వేస్తారనిన్నీ, చితకడంతోటట్టే వేయడం చాలించి అది చూస్తూవుండఁగా యే పిసెఁడో అఱపిసెఁడో తీసేస్తారనిన్నీ, దానితో అది యావత్తూ తీసేశా రనుకొని కార్యక్రమాన్ని జరుపుతుందనిన్నీ వినడం. దానికి ఆమాత్రం తీసివేయడమేనా అపేక్షితంగాని మావాఁడికి ఆమాత్ర

మున్నూ అవసరం వుండేదికాదు. యెంత బుద్ధిశాలీ కాకపోతే అంతకు ముందు గోచీపెట్టీపెట్టని వయస్సునుంచిన్నీ కవిత్వం చెపుతూ లోపాయి కారీనైతేయేమి, పబ్లీకుగాఅయితేయేమి కొన్ని పండితసభలలో కొన్ని అష్టావధానాలు చేసివున్న నాతో కాకినాడ సభలో సంపూర్ణ శతావధాన శకటాన్ని నడపడానికి కొలఁదికాలంనుంచి మాత్రిమే కవిత్వవ్యాపారంలో ప్రవేశించిన తిరుపతిశాస్త్రి సమానంగానో, నాకన్న అధికంగానో పూని పని చేయఁగలఁడా ?

చెపితే నమ్ముతారో లేదోగాని కాకినాడ అవధానానికి ప్రారంభించే టప్పటికి అది చలికాలమైనా వొళ్ళంతా చెమటతో తడిసిపోయింది. అప్పటికి మాకింకా శాలువులులేవు. సామాన్యమైన నూలుబట్ట పూర్తిగా కప్పుకున్నాను. ఆబట్టంతా తడిసిపోయింది. అతనికిమాత్రం యీ అవస్థ కలగ లేదు. అతఁడు మహా సాహసుఁడు అని నేను వ్రాయడానికి యీలాటి వెన్నో కారణాలు అనుభూతాలే వున్నాయి. "గుండెలు తీసిన బంటు" అంటే అతఁడే. ముమ్మాటికీ అతఁడే. ఈ విషయాన్ని సమర్థించ వలసివస్తే చాలా సంగతులు వ్రాయాలి. యేదో వకటిరెండు ప్రస్తుతోపయోగం కలవి స్పృశించి విడిచాను. యింతకూ మా మైత్రిని భంగిద్దామని కొందఱు పుల్లింగాలు పెట్టఁదలఁచినా మామా శక్తులయందు మాకుమాకు వుండే గాఢమైన నమ్మికనుబట్టి వారివారి పుల్లిఁగాలు విఫలమై మా మైత్రి ఆలాగే వజ్రిలేపంగా నిలిచిపోయిం దనియ్యేవే.

యెల్లప్పుడూ పనిచేసి లక్ష్యలక్షణాలు సేకరించి సభలో ప్రతివాదులను ప్రమాణప్రమితమైన వాదంతో అరికడతాననిన్నీ, సభారంజకతాశక్తి కలవాఁడననిన్నీ అతనికి నాయందు అమితమైన ప్రేమ వుండేది. బందరులో టీచరుగా ప్రవేశించాక యెక్కడికీ సభార్థం వెళ్ళడానికి నాకు పూర్వంలాగ అవకాశంలేక "అబ్బాయీ ! నువ్వు వెళ్ళి వారిని సంతోష పెట్టి రారాదా ?" అంటే దానికి అతఁడు నాకు వ్రాసిన జవాబు ఆతనికి నాయందు వుండే గాఢవిశ్వాసాన్నే కాక నిష్కపటత్వాన్నికూడా వెల్లడి

స్తుంది. గుంటూరు ఆహ్వానవిషయంలో అతణ్ణిపెళ్ళి రమ్మంటే వ్రాస్తారు కదా, "నేను వెడతాను. అవధానాదికమున్నూచేస్తాను. యెవరోపై దికప్పే రంటారు వచ్చి వెళ్ళిందంటారు. (యీమాట తలుచుకుంటే నాకు యిప్పుడు నవ్వూ, యేడుపూ రెండూకూడా వస్తాయి.) కనక నువ్వు వచ్చే దాఁకా వెళ్ళేదిలే" దన్నాఁడు శ్రీరావు చెల్లయ్యమ్మారావు బహద్దరువారి షష్టిపూర్తినాఁటికి నేను అప్పటికప్పుడే మూఁడు మాసాల నుంచి చలి జ్వరంతో కొట్లాడుతూవున్నాను. పైఁగా యింట్లో లేకలేక కలిగే సంతానానికి పురుడువచ్చే రోజులు, వున్నదేమో పరదేశం. అట్టి సమయంలో నేను వెళ్ళడానికి యెలా కాళ్ళాడతాయి? అందుచేత రాలేనంటే "డాక్టరు శేషగిరి నీ శిష్యుఁడేకదా. అతన్ని వెంటఁబెట్టుకొని రా. వచ్చి వూరికే సభలో కూర్చో. లేదా, సభలోనే పడుక్కో. సర్వమూ నేనే నిర్వహిస్తాను" అని పట్టుపట్టి రప్పించితీరాఁడు కాని వదిలిపెట్టలేదు. పైఁగా నేనన్నానంటే చాలు, యేమీ చేయనక్కఱలేదు. మొట్టమొదటినుంచీ అతనికి ఆలా అలవాటయింది.

తీరా ఆ సభ జరిగేటప్పుడు మామూలు ప్రకారం మొదటిచరణం నీవే చెప్పాలన్నాఁడు. చెప్పేశక్తి నాకులేదు. స్వరం హీనస్వరంపడి అప్పటికప్పుడే నెల్లాళ్ళయింది. అయినా తప్పదన్నాఁడు. ధారణ పట్టనక్కఱలేదుతే అన్నాఁడు. అప్పుడే నే నీపద్యాలు చెప్పవలసివచ్చింది:

చ. "దినదినమున్ జ్వరార్తిమెయి దేహబలమ్మ్మడివోయి యున్నప
ట్టున ననుఁ జెల్లయాంబిక కడున్ ముదమారఁగఁ బిల్వనంపుటల్
మనమున ఖేదమోదము లమర్చుకతమ్మున "లంఘనమ్ములన్
మనుగుడు" పన్నసామెతకు మంచియుదాహృతి చిక్కె నేఁటికిన్.

చ. జ్వరపడియున్న హేతువున సాయము నీ కొనరింపఁజాల నో
తిరుపతిశాస్త్రి! నీకు నలదేవి పరాంబిక యుండ వేంకటే
శ్వరుఁ డొనరించుసాయ మొక బ్రాఁతియె? నీవు దలంచినన్ ధరా
ధరములు ముక్కముక్కలగు ధారుణి క్రుంగు నభం బభం బగున్.

"సరోజనిలయాం సరోజనికరామ్'

అని చెప్పాను. యిది పృథ్వీవృత్తపాదం అనుకోవడానికి అవకాశం లేనేలేదు. యేలాటి లాక్షణికుఁడున్నూ పృథ్వీవృత్తపాదంగా మాఱుతుందని అనుకోఁడు. నాకేనా పాదారంభంలో యీలా మోసంచేదామనే దురూహలేదు. కాని 'సరోజనిలయాం' దాఁకా చెప్పేసమయంలో చట్టన యీ దురూహ పుట్టింది. యిది దురూహే అనండి, లేదా సదూహే అనండి. యీలాటి చణుకులు సభలో—అందులో అవధానసభలో—మిక్కిలిగా వుపకరిస్తాయి. ఆ వుపకరించడం యేలాంటిదో వివరిస్తాను. యెప్పుడయితే నే నీచరణాన్ని చెప్పి పృథ్వీవృత్తపు నడకలో కాక వేఱొక వృత్తపు నడకలో లయవేసి చెప్పడానికి ఆరంభించానో, వెంటనే పృచ్ఛకుఁడు "బావా! వృత్తం తప్పిం"దన్నాఁడు. నేను "తప్పితే తప్పిందిలే. తరువాత తి. శా. సవరించుకుంటాడులే. వ్రాసుకో''మన్నాను. యిదంతా నా కొంటెతనపు నటనే. "కొంటెలలోనఁ గొంటెయున్ గావలెఁ" గదా! దానిమీఁద శివరామశాస్త్రి (శిష్యుఁడు) అన్నాఁడుకదా: "మళ్ళా తి. శాస్త్రిగారు సవరించుకోవడమెందుకు? తమరే సవరించండి'' అన్నాఁడు. ''నాకు వోపిక లేనిసమయంలో తి. శాస్త్రిగారి బలవంతాన్ని పట్టి చెప్పే చెప్పడంలో యింతకంటె అనుకూలంగా చెప్పడం కుదరదు. "పుణ్యానికి పెట్టే అమ్మా, నీ మొగుడితో సమానంగా పెట్టు'' మంటే యెలాగ? సవరించఁబోతే మఱీతప్పుతుందేమో" అన్నాను అతనితోటి. దానిమీఁద తిరుపతిశాస్త్రి అన్నాఁడు కదా— "బాగుందిరోయ్! మొట్టమొదటినుంచీ మొదటిచరణం నువ్వు చెప్పడం ఆచారం కనక చెప్పమన్నాను కాని చేతకాక కాదు. తప్పని తెలుస్తూ వున్నప్పుడుకూడా తప్పుతే చెప్పమన్నానా నే" నన్నాఁడు. యిక్కడికి "సభంతా గొల్లలే" అన్నట్టయిందా? అయినా యింకా యెవరేనా యీగుట్టు తెలుసుకున్నవారు సభలో వున్నారేమో అని ''అయ్యా! తప్పిందని మావాళ్ళందఱూ అంటూ వున్నారు. నాకు తప్పలేదని తోస్తూ వుంది; మీ రేమంటా'' రన్నాను. వారున్నూ "తప్పినట్టే వుం"దన్నారు. ''ఆలాఅయితే యిప్పుడు చూడండీ'' అంటూ ''వరాం భాస్వరామ్" అనే

అక్షరాలు తుట్టతుదనుచేర్చి స్వరంకాదు, గమనాన్ని మార్చి చదివేటప్పటికి పృథ్వీవృత్తపాదంగా కనపడడంతోటప్టే అందఱూ డిల్లపోయారు.

ఈ వ్రాతకు ఫలితం నాకు సంబంధించిన వుత్తరకుమారప్రజ్ఞలను ఈ "ముదిముప్పన బాలపాపచిన్నె"గా లోకానికి వెల్లడిచేసి తద్ద్వారాగా అపహసించబడడమేనా ? నాటి అవధానాని కేమేనా వుపకరిస్తాయా ? అంటే, నాకు తోఁచినమాటలు వ్రాస్తాను వినండి. యీపోకడ తప్పుకాని దాన్ని తప్పుగా కొమ్ములు తిరిగిన పండితకవులను, అందులో నాకన్నా మిన్నా అనుకోతగ్గ తిరపతిశాస్త్రి అంతటివాణ్ణి నమ్మించి మళ్ళా వొప్పు కింద వొప్పించడం జరిగింది. కనక, యీపైని నిజమైన తప్పుచెప్పినా పృచ్ఛకులు తలవంచుకొని కిక్కురుమనక వ్రాసుకోవడమేగాని మళ్ళా నోరు మెదపడం అంటూ వుంటుందా ? దానితో అవధానభారం యెంతో తేలికవుతుంది.

యీలాటి లజ్జులు నావద్ద వుండడం తి. శాస్త్రికి బాగా తెలుసును. నా సహవాసంవల్లకూడా యివి అతనికి అబ్బలేదు. యివి యేలాటివి ? అంటే "పుట్టి నేర్చుకొనెనొ, పుట్టక నేర్చెనో చిట్టి బుద్ధు లిట్టిపొట్టి వడుగు" అని పోతరాజుగారు చెప్పినమాదిరివి. ఆ యీ చిట్టిబుద్ధులకు సంబంధించిన యితిహాసాలు యింకా చాలా వున్నాయి. వీట్లనుబట్టే మాతిరుపతి శాస్త్రికి నాయందు యెక్కువగౌరవం వుండేది. దాన్నే నేను అతని అనంతరమందు జరిగిన సానుభూతిసభలో

"ఎవఁడు నాకెక్కుడయ్యు నాయెడలఁ గార
ణాంతరమ్మున గురుభావ మంతరంగ
మునఁనెకాక పయికిఁగూడఁ గనఁగఁజేసె
నట్టి తిర్పతికవి దివికరిగె నకట."

అని గూఢంగా, సూత్రప్రాయంగా వుటంకించి వున్నాను.

యీలాంటి "వుత్పన్నమందబుద్ధులకు" సంబంధించిన నా చేష్టలను బట్టేనేను "అభినవ రామలింగ బిరుదాంకుఁడను" అంటూ వక రాజసభలో వొకానొక సందర్భంలో ప్రత్యేకించి నన్నుఁగూర్చి పేర్కొని వున్నాను.

మాకు వున్న బిరుదులన్నీ వుమ్మడి దమ్మడిగా వుండవలసినా యిదివొక్కటీ పృథక్కుగా వుండడానికి కారణం యీ "వుత్పన్న మందబుద్ధులే" అని విజ్ఞు లరయుదురుగాక! యీ సందర్భాలు నేను వ్రాయడం అపహాస్యాస్పద మయినా వ్రాయవలసి వచ్చింది, క్షంతవ్యమని కోరుతాను.

తిరుపతిశాస్త్రులుగారు ముక్కుకు సూటిగా వెళ్ళేవారేకాని యీ మార్గంలో వారు కారన్నంతలో ఆయనకి వచ్చేలోటులేదని నా నమ్మకం. దీనివల్ల అధఃకృతి రాకపోవడమే కాక పురస్కృతికూడా కలుగుతుందనే ధైర్యంతో దీన్నిందు పేర్కొన్నాను.

కలహం యెవరితోనేనా సంఘటించినా నేను దాన్ని పాటించకుండా ఆవలివారు మాట్లాడితే మాట్లాడడానికి యిష్టపడతాను. మావాఁడికి అది క్లిష్టేది కాదు. కొప్పరపువారిని తిరపతిశాస్త్రితో సంప్రతించకుండానే అభినందన పద్యాలు వ్రాసి బందరుకు అవధానార్థం రావలసిందని ఆహ్వానించింది నేనుమాత్రమే. ఆవిషయం "అయ్యా! కొప్పరపుం గవీశ్వరులు" అనే పద్యాలు చెపుతాయి. అతనిసమ్మతికూడా వున్నట్టు అందలి "తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు" అనే చేవ్రాలు చెప్పినా అది మా ఆచార ప్రకారం చేసిన చేవ్రాలేకాని అతనిసమ్మతిని నిరూపించేది కాదు. అప్పుడే కాదు యిప్పుడే కాదు, వారియందు నాకు పరమాదరమే. వారికున్న శక్తి సామర్థ్యాలను యెంతవఱకు గౌరవించాలో అంతవఱకేకాక హెచ్చుగా గౌరవించడం నాకు యిష్టమే. అయితే యేంచేసేది? మా తిరుపతిశాస్త్రికి సమకాలికులలో యెవరికవిత్వమూ నచ్చేదికాదు. అందులో వారి కవిత్వమంటే మఱీ యెదురు తిరిగాఁడు. "ముసుఁగులో గుద్దులాట" తటస్థించింది. యెవరికేనా "సర్టిఫికట్టు" యివ్వవలసివస్తే "బ్రహ్మిష్ఠో బ్రహ్మం" మీఁద నాతోపాటు చేవ్రాలుచేసేవాఁడే కాని మనఃపూర్వకంగా కాదు. (యీ సర్టిఫికెట్టుగాథకు సంబంధించిన వక చిత్రమైన విషయం నెల్లూరులో జరిగిఁది వుంది. దాన్ని శ్రీ వేమూరి శ్రీరామశాస్త్రులుగారు బాగా యెఱుఁగుదురు. వారు చెపితే వినఁగలందులకు కోరుతాను.) "నీకు బాగుండని కవిత్వమంటూ లేనేలేదు. అన్నీబాగా నేవున్నాయంటావు. నీమాటకు విలువేమిటి?"

అని నన్ను సణిగిపోసేవాఁడు. యెంత సణిగినా చేవ్రాలుమాత్రం చేసే వాఁడు. యీ విషయంకూడా ఆలాగే జరిగిపోతుందనుకున్నాను. పూర్తిగా పట్టుపట్టాఁడు. ఆ కవీశ్వరులున్నూ, మఱికొందఱు పెద్దలున్నూ వచ్చి మమ్మల్ని విందుకు ఆహ్వానించే సందర్భంలో నేను వారిని అభినందిస్తూ వుంటే అనభినందనానికి ప్రారంభించాఁడు. యేంచేసేది? మళ్ళా అతని వాక్యాలు ఖండించి అభినందనానికే వుపక్రమించాను. కాని మళ్ళా పూర్తిగా యెదురు తిరిగాఁడు "తోఁటకూరలో పుసు" గన్నట్టుగా వారి ఆశుధారాపరిజ్ఞను యీసడించడానికి ఆరంభించాఁడు. నాకు "ప్రాణ గొడ్డం"గా కనపడింది. తరవాత వూరువెలపలికి వెళ్ళి రహస్యంగా మంద లించాను. కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది: తలతిక్కపట్టు పట్టి కూర్చు న్నాఁడు. 'ససేమిరా' అన్నాఁడు. ఆ యీ విషయం 'గుంటూరిసీమ'లో సూత్రప్రాయంగా వివరించే వున్నాను. పలువురు యెఱిఁగిందికూడాను. తుదకు సభలో యేదో యితఁడు రసాభాసు చేస్తాఁడని నాకు పూర్తిగా భయంకలిగింది. దానికి తథ్యంగా ఆసనచర్చ వచ్చింది. అప్పుడు అతఁడు చేసే రసాభాసు ముందు జరగఁబోతుందని యెఱిఁగివున్న నేను— అంత కంటే కొంత పాయంటు వున్నదిగదా అని చెప్పి నేనే ప్రాచీనావీతిమార్గం తొ్రక్కి సభలో తినవలసినతిట్లూ, దీములూ నేనే భరించవలసివచ్చింది. అతఁడుమాత్రం నిస్తరంగ సముద్రంలాగ వూరుకున్నాఁడు సమయానికి. అతఁడు చేయఁదలఁచిన రసాభాసేమిటంటే; అది నాకు ముందే వివరిం చాఁడు— "వారు గనక యీవేళ సభలో మనలనుగుఱించి అభినందన పద్యాలు ఆశువుగో చెప్పేయెడల అవి రసవంతంగా, నిర్దుష్టంగా వుంటే వూరుకుంటాను. ఆలా వుండకపోతే వారిని నే నేమీ అనేది లేదు గాని 'నారాయణ! నారాయణ!' అంటూ చెవులు మూసుకుంటా" నన్నాఁడు. అయ్యో! యెంతటి మహాకవికేనా గంటకు వందలకొలఁదిగా లెక్క వచ్చేటప్పుడు రసం రావడమున్నూ, నిర్దుష్టత్వమున్నూ సాధ్యమవుతుందా? పయిఁగా, వారు మమ్మను అభినందించే సందర్భంలో వారిని యీసడించ డం యెక్కువ రసాభాసుగా వుంటుఁదని నాకు భయంవేసింది. యెంత

చెప్పినా తోవలోకి రాలేదు. యీలాటి పెంకెపట్టుపట్టడం అతనికి తఱుచు వుండేది. అది అతని అన్నలదగ్గిరా వుంది. యింకా యిప్పటికీ వక అన్న గారు జీవించే వున్నారు. ఆయనతో కొత్తగా మాట్లాడవలసివస్తే విధిగా పోట్లాటవచ్చి తీరుతుంది. కాని యెంతో మంచివాఁడు. ఆ మంచి యెవరికి తెలుస్తుంది? అందఱికీతెలిసేది "తలతిక్కపట్టే". యీవిషయం మన స్సులో పెట్టుకొనే

చ. "తిరుపతిసింగమున్ సరిగఁద్రిప్పి ప్రశాంతమొనర్చు వెంకటే
శ్వరునకుఁ దక్క నీ యనుఁగు బావకు గీవకు నోజగూర్చు నీ
గురునకుఁ జర్ల చంద్రునకుఁగూడ వశం బెటు లయ్యెడున్ దుర
ద్ధర మది నేను దానిబలు ధాటికి నొక్కొకవేళ జంకెదన్"

అని గీరతంలో వ్రాసివున్నాను. సర్కసులో సింహాలను ఆడించే మానేజరుకి దినదినగండంగా వుండడం అంతా యెఱిఁగిందే. ఒక్కొక్క ప్పుడు యితఁడు యెదురు తిరిగితే నాగతికూడా అలాగే వుండేది.

సరే! గుంటూరువిషయం తుదకి నామీఁదకే వచ్చింది. అంతా నన్నే దూషించారు. తిరుపతిశాస్త్రి మంచివాఁడే అయినాఁడు. యేదో జరిగి పోయింది. ఆ తర్వాతకూడా కొప్పరపు సోదరులకు నాయందు అంత రంగప్రేమ పోలేదు. వారిని నేను యెంతో ప్రేమతో ఆహ్వానించినవా ణ్నని వారు గుర్తించకుండా వుంటారా? దానికి తార్కాణంగా యిటీవల కొన్నాళ్ళకు శ్రీ రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుగారి కుమార్తె వివా హంలో తారసించాము. అన్నదమ్ములందఱూ అప్పటికి బాగానే వున్నారు. భోజనాలవేళ కలుసుకున్నాం. క్షేమసమాచారం అడిగారు. ప్రీతిగా మాట్లా డారు. నాకూ యెంతో సంతోషమయింది. ఆ కాస్తసేపూ చక్కగా ఒక్క కడుపునఁ బుట్టినవాళ్ళలాగ మాట్లాడుకున్నాం. తిరపతిశాస్త్రి ఆ పెళ్ళికి అసలే రాలేదో, అక్కడికింకా రాలేదో బాగా జ్ఞాపకంలేదుగాని, పెళ్ళిలో కాక మళ్ళా జరిగిన యింకోకొత్తపెండ్లిసభలో శ్రీ జమీందారుగారు కవిత్వ సభా యాజమాన్యాన్ని నామీఁదే వుంచారు. వారిని, మమ్మల్ని అందఱినీ

సమానంగా గౌరవించారు. మావాఁడి వుద్దేశం వారికీ మనకీ గౌరవంలో యేదో కొంచెమేనా తేడా వుండాలని. నాకున్నూ యీ చేదస్తం లేకపో లేదుగాని, యిదేమేనా పరీక్షార్థం యేర్పడ్డసభ కనకనా ఆలాటి తేడాపాడా లకు ? భోజనంలో అందఱికి అన్ని పిండివంటలూ సమంగా వడ్డించడం యేలాటిదో, యిదీ ఆలాటిదే అని సరిపెట్టుకోవడం నా తాత్పర్యం. అందుచేత నాకేమీ లోటుగా కన్పించలేదు. యితఁడేనా యేమీఅంటాఁ డనుకోలేదు నేను. అంతట్లో జమీందారుగారిని అభినందించడానికే అను కున్నాను వకపద్యం ప్రారంభించాఁడు. దాని చివరచరణాలలో వివా దాంకురబీజాల్ని నాటుతూ "పులులన్ మేఁకల నొక్క చెర్వున జల మ్ముం ద్రావఁగాఁ జేయు చర్యలు చూపించితివయ్య !" అన్నాఁడు. ఆప ట్లాన్ని కొప్పరపుసోదరులలో పెద్దాయన అనుకుంటాను, అందులోవున్న "మేఁకలు" అనేది తమ కన్వయించుకోవలసినదిగా అనుమానపడి యేదో పద్యం మళ్ళా ప్రారంభించి "గజంబుల సింగంబుల నొక్క చెర్వున జలంబున్ ద్రాగఁగా" అని చదివి తమయందు సింహత్వం సంపా దించుకొని సంతుష్టిపడవలసివచ్చింది. అంతట్లో ఆవిషయం అప్పటి కయితే ముగిసింది. కాని, లోపాయికారీని యింకా వీరికి లోలోపల రగులుతూనేవుంది. నేనైతే "అనవసరం, గతించిందేమో గతించింది. మళ్ళా యెందుకురా" అని దిగపీఁకుతూనే వున్నాను కాని, బసలో నామీఁదికి యెదురుకొని గర్జిస్తూ "గోడీ కట్టింపనె ? కాకవిపశ్చితతి కర్థి స్నేఁడు హేలాపురిన్." అని దూఁకుతూవున్నాఁడు. ఆ సందర్భంలో కర్మం చాలక నే నన్నానుగదా "దీనిపేరే వెఱ్ఱివెల్నాటీయం" అని పించుకొంటుందన్నాను. దానితో తోఁకతొక్కిన తాచులాగ నామీఁదకి లేచి "క. వెలనాటివాఁడఁ గవితకు, వెలనాఁటినవాఁడ" అని హుంకరిం చాఁడు, కొడతాఁడేమో అనికూడ భయపడ్డాను ఆయీపద్యాలన్నీ "సంద ర్శనం" లో వుంటాయి చూచుకోండి. మా శివరామశాస్త్రి బావమఱంది మైలవరపు కృష్ణమూర్తిగారి గృహంలోనే యీ కోలాహలమంతా జరి గింది తుట్టతుదకు జమీందారుగారిదాఁకా వెళ్ళి యీ పద్యాలువినిపించే దాఁకా

ఆతని ఆవేశం ఆఁగిందేకాదు. "యేదో మావాఁడు తొందర మనిషి. ఆయీపద్యాలు చెప్పాఁడు. చెప్పినవి మీకు వినిపించకపోతే పత్రికటనానికి అర్థం కావని వినిపించవలసి వచ్చిం" దంటూ సఖారీగా జమీందారు గారికి నచ్చఁజెప్పాను.

యింతటితో యిది ముగిసినట్టే. కాని ఆ యేలూరులో తత్కాల మందు శ్రీ వేమూరి శ్రీరామశాస్త్రి శతావధానిగారు నివాసంగా వున్నారు. ఆయన శ్రీ. వ. సు. రాయకవిగారినీ, శ్రీ కొప్పరపుసోదరకవులనూ, మమ్మల్నీ, శిష్యుఁడు శివరామశాస్త్రినీ విందుకు పిల్చారు. ఆ విందుకు వెళ్ళడం అతనికి సుతరామున్నూ యిష్టంలేదు. తుదకు యేలాగో రావడం వచ్చాఁడు. మొత్తం యేలాగయితేయేమి, శివరామశాస్త్రిని విడఁదీశాఁడు. "మా యిద్దఱికీ యీపూఁట భోజనం అవసరంలేదు. అజీర్తిగావుం" దన్నాఁడు. కాదుకూడదని బలవంతంచేస్తే మఱింతచెడి రసాభాసులోకి దిగు తుందని నాకు పూర్తిగా తెలిసేవుండడంవల్ల అసలు కుల్లస్సు యెఱిఁగిన నేనుకూడా "వాళ్ళని బలవంతపెట్టకండి 'అజీర్ణే భోజనంవిష' మన్నారు కదా ?" అని వాళ్ళమాటలనే బలపఱిచాను. వారిద్దఱూ వినాగా భోజనం జరు గుతూవుంది. అప్పుడువచ్చి "అబ్బా! మా మిక్కుటంగా ఆఁకలవుతూఉంది. త్వరగా వడ్డన కావా" లంటూ ప్రారంభిఁచాఁడు. యీలాటి ప్రయోజనం మాలిన కొంటెతనాలు ఆమరణమూ అతన్ని వదలనే లేదు.

శృంగారంలో అంతగా రచించిన రచన అతనిది లేదుగాని కొంటె తనపు పద్యాలుమాత్రం కొన్నివున్నాయి. అవి రికార్డులో యిప్పటికీ జాగ్రత్తపెట్టఁబడే వున్నాయి గాని, వుదాహరిస్తే యీకాలపు నాగరీకం అంతగా ఆమోదించదేమో !

'ఒంటిమిట్టను గాఁపురం బున్నయట్టి । సిద్ధిసానికి సంకల్పసిద్ధిరస్తు.
చెలఁగిమాఁమీఁదఁ బద్యమ్ముచెప్పినట్టిపాపరాజుకు విధువనప్రాప్తిరస్తు"

అనే కంకంటివారి పద్యం మాదిరిలో కొన్ని వుంటాయి. కొన్ని యింకా ముదరపాకంలో వుంటాయి. వాట్లకుపోలిక——

చ. "వదలక మ్రోయునాంధ్రకవి వామపదమ్మున నున్న నూపురం
బుదితమరాళకంఠ నినదోక్తుల నేమని పల్కెఁ బల్కెఁడీ
గుదియలసాని.....................గల భాగ్యరేఖ నీ
నుదుటను లేదటం చమర నూత్నపురంధ్రులతోడఁ బల్కెడిన్."

అనేపాకంలో వుంటాయి. యీ పద్యం అల్లసాని పెద్దన్నగారిని గూర్చి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పెద్దన్నగారి మరణానంతరం ప్రశ్నించినప్పుడు రామలింగం వేళాకోళంగా పెద్దన్నగారి శృంగారానుభవస్ఫోరకంగా చెప్పినట్టు చెప్పుతారుగాని కృష్ణదేవరాయలు పెద్దన్నగారి మరణానంతరం జీవించివుంటేనేకాని ఆయీవిషయం సమన్వయించదు. కృష్ణదేవరాయల మరణానంతరం పెద్దన్నగారు చెప్పిన "ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రి" పద్యం అందఱూ యెఱిఁగిందేకనక విస్తరించను. "పుక్కిటిపురాణ" వ్యాసంలో యీలాటి విషయాలెన్నో చర్చించివున్నాను. ఆ కవుల జీవితానంతరం వారినిగూర్చి పుక్కిటిపురాణాలెన్నో బయలుదేరాయి. కాని మమ్మల్నిగురించి మా యిద్దఱి జీవితకాలంలోనే యెన్నో పుక్కిటిపురాణకథలు బయలుదేఱాయని మే మిద్దఱమున్నూ యెఱుఁగుదుము. ఇటీవల అతని జీవితానంతరం మఱికొన్ని బయలుదేరడం యింతకుపూర్వమే నేను యెఱుఁగుదును.

ఆయీరకం కొంటెపద్యాలు తి. శాస్త్రిగారివి కొన్ని వున్నాయనే ఘట్టంలో మన మిప్పుడు వున్నామనేది ప్రస్తుతం. ఆ పద్యాలల్లో వక్కటీ వుదాహరించకపోవడం యిప్పటి నాగరికులకు బొత్తిగా రుచించవనేకాని మఱొకటికాదు. ఆ పద్యాలల్లో కొన్ని శ్రీనాథుఁడు పల్నాటిసీమలో చెప్పినవాట్లని పోలివుంటాయి. యీలా వూరించివూరించి వకటీ వుదాహరించకపోతే కొందఱు చదువరులు బొత్తిగా హతాశు లవుతారు కనక, చాలా మృదుపాకంలో వున్నదాన్ని వకదాన్ని వుదాహరిస్తాను.

ఉ. "నన్నొకనాతి 'రేపటిదినమ్మునఁ బోయెదుగాక' యంచుఁ గ్రా
ల్గన్నుల నీరు జాఱ వికలమ్ముగ గద్గదకంఠి యయ్యెన

య్యన్నులమిన్నతోడ 'వల' దంచుఁ బెనంగిన మానదయ్యె నన్
మన్ననఁ జూడు రేపటి దినమ్మునఁ బోవుదమయ్య మిత్రుఁడా''

యీ రచనవల్ల తి. శాస్త్రిగారి శృంగార రచన యేలాటిదో రసజ్ఞులు తెలుసుకుంటారు. ఇందులో "మిత్రుఁడా" అనే సంబోధన నన్ను ఉద్దేశించినదని వ్రాయనక్కరలేదు. అతనికి నావలెనే విడివిడి పదాలతో రచన సాగించడమే యిష్టంకాని, యేవో సమాసాలతో పద్యాన్ని పూరించడం యిష్టంకాదు. అయితే రసానుగుణంగా సమాసభూయిష్ఠమైన రచన కావలసివస్తే ''సంస్కృతం బుపచరించిన పట్టున భారతీవధూటీ తపసీయ'' అని పెద్దన్నగారు అందుకున్నట్టు అందుకుంటాఁడు. అట్టిది, అతనిది అవునా కాదా అనేశంకకు అవకాశం లేనిది వకటి వుదాహరిస్తాను.

శా. ''మాకన్నన్ మహనీయులైన కవులీ క్ష్మామండలిన్ లేకపో
రీకాలమ్మున యుష్మదీయకవితా ద్వీపమ్ము ముంచంగ న
స్తోకశ్రీక మదాళుధారకవితా తుంగార్భటీ ఘోరగం
గాకల్లోలవతి ప్రవాహభరవేగ ప్రక్రియల్ చాలవే ?''

అతని సమాసప్రోకడ యేలా వుంటుందో దీనివల్ల కొంత తెలుస్తుందా ? అయినా యింకొకటికూడా వుదాహరిస్తాను.

చ. ''గరువము మాటలందుఁ జెలఁగన్ జగమెల్లఁ జరింపఁజాలు ద్రి
మ్మరితన మేకవీంద్రులకు మైకొనజాలు నిరర్గళాద్భుతా
కరరసపుంజ మంజుల వికస్వర చారుకథా సుధాధురం
ధరబహుళప్రబంధ కవితా వనితా చతురోక్తి లేనిచోన్.''

యివి రెండూ సమాసధోరణినేకాక విడిపదాలకూర్పునుకూడా తెలుపుతాయి. ఫలానావారి కవిత్వమని చెప్పకుండా వుండేపద్ధతిని యే నన్నయ్యభట్టు కవిత్వమో అనే భ్రమను కలిగించితీరుతుందో, లేదో పయిధార విజ్ఞులు విచారించడానికి అర్హాలు. నన్నయ్యగారి పద్యంకూడా వకటి వుదాహరిస్తున్నా.

చ. "జలధివిలోల వీచి విలస త్కలకాంచి సమంచితావనీ
తలవహనక్షమం బయిన దక్షిణహస్తమునన్ దదున్నమ
ద్గళదురుఘర్మవారికణ తమ్రికరాబ్జము పట్టి నూతిలో
వెలువడఁ గోమలిం దిగిచె విశ్రుతకీర్తి యయాతి ప్రీతితోన్."

యీ వుదాహరించిన నన్నయ్యగారి పద్యంగాని, తిరపయ్యగారి పద్యాలు రెండూగాని కేవలమూ పద్యమంతా యేకసమాసంగా వున్నవి కావు. అట్టివి యెన్నో వుభయులవీ వుంటాయి చూచుకోండి. ఉన్నప్పటికీ నేను వీట్లని వుదాహరించడానికి కారణం యేమిటంటే, జవాబు చెప్పలేను. చెప్పకపోయినా విజ్ఞులు తెలుసుకుంటారు. చెప్పినా తెలుసుకోలేరు తదిత రులు. అందుచేత "మౌనవ్రతాలంబినః". యిఁక నా రచనల్లో నుంచి కూడా ఒకటిరెండుదాహరిస్తాను.

శా. "బాలమ్మన్యులపోరు కీర్తికరమో ? ప్రాగల్భ్యసందర్భమో ?
శీలాలంకృతియో ? భవత్సుకవితా సీమంతినీ చారులీ
లాలాస్యాసుగుణంబొ ? యేమిపనికై లాభించునో ? తెల్పు మీ
యాలం బింతటఁ జాలుఁజాలు నిఁక నేలా తూలికాచాలనల్ ?

మ. మొనగాఁ డొక్కరుఁ డారుమాసములు సామున్ జేసి మార్మూలఁబం
బిన భీపెంపున డాఁగియున్న ముసలాపెన్ బోరికిన్ జీబులా
గునఁ గూపస్థితదర్దురప్రకర దుర్గోష్ఠీవిరావార్భటీ
జనితాహంకృతిశాలివై పెనఁగు టే చందంబు నీబోఁటికిన్ ?"

గీరతం మంధలింపుపద్యాన్నుంచి వుదాహరించిన యీ పద్యాలు కూడా నారచనలో పూర్తి సమాసధారను బోధించవు. దానికి "శాంతింపుం డని రాయబారమవురా !" అనేవిన్నీ, లోకాభిరామాయణంలో వున్న "అంతుల్ మానఁడు తిర్పతిద్విజుఁడు" అనే పద్యాలలో కొన్నిన్నీ చూచు కోండి. ఆ "తిర్పతిద్విజుఁడు" అనే వాట్లలోమాత్రం నాలుగువంతులలో మూఁడువంతులు తిరపతిశాస్త్రివిగా తెలుసుకోండి అని గతంలో వ్రాసే వున్నాను. కవి యెవఁడుగాని, యెక్కడఁగాని సమాసం పెట్టాలని పెట్టడు.

విడిపదాలుగా వ్రాయాలనీ వ్రాయడు. ఆయా రససందర్భాన్ని పట్టి "అర్థా శ్శబ్దచయాః" అని కుట్టికవి చెప్పినట్టు దొర్లుతాయి.

చ. "జిలిబిలిపల్కులున్ సొగసుఁ జిల్కెడి ముద్దులు తాఱుమారులున్
వలపులచోద్యముల్ మిగుల వన్నెలు చిన్నెలుగల్గు కౌఁగిలిం
తలు బతిమాలుటల్ కసరి తప్పులు వట్టుటలున్ జెలంగు కాం
తలరతమే రతంబు మఱి తక్కిన వెల్లఁ గ్రియాప్రధానముల్."

అనే పద్యం తెలుఁగుమాటలతో చెప్పాలని "చెప్పిందేనా? కొన్ని పద్యాలు తెలుఁగు పదాలతోనే ప్రారంభ మవుతాయి. అంతట్లో సంస్కృతంలోకి దూఁకుతాయి. ఆ పట్లాన్ని యిఁక సంస్కృతంగానే పద్యమంతా పూర్తి అవుతుంది కాఁబోలు ననిపిస్తుంది. అంతట్లో మళ్ళా తెలుఁగులోకి దొర్లుతాయి. దీనికి తల్లకిందులుగా కొన్ని నడుస్తాయి. యీ కర్మాలన్నీ వివరించవలసివస్తే చాలా పెరుఁగుతుంది. యీ తుట్టతుదిమాటలకు కొంచెం వుదాహరణంగా వుండే వకపద్యాన్ని వుదాహరించి విషయాంతరం వుపక్రమిస్తాను.

మ. "ఉరువేగ స్ఫురణాగపాటన పటుద్యోవాహినీ వార్ఝరీ
పరిణాహారభటీ పటాత్కృతులకున్ బ్రభ్రష్టసారంబులౌ
తరుషండమ్ములు నిల్చెనేని భవదుద్యద్వాగ్ఝరాసారపు
ష్కరకోలాహలమున్ సహింపఁగలుగున్ గాకవ్యహంకారముల్"

యీపద్యంలో తి. శాస్త్రిగారి కవిత్వాన్ని వెం. శాస్త్రి వర్ణిస్తున్నాఁడు. సమాసంతో ప్రారంభమైంది. మళ్లా విడివిడి తత్సమ పదాలు కొంచెం దొర్లాయి. మళ్లా సమాసం ప్రారంభమయింది. మళ్లా విడివిడి తత్సమాలతో పూర్తిఅయింది. "మొనగాఁ డొక్కరుఁడు" అన్నదో కేవలం తెలుగుతో ప్రారంభమైంది. మళ్లా సమాసంలోకి దూకింది. మళ్లా విడివిడి పదాలల్లోకి వచ్చింది. ఆయీవిధానమంతా తిరుపతిశాస్త్రిగారివని వుదాహరించినవాట్లల్లో కూడా చూచికోండి. వ్రాసినకొద్దీ వ్రాయవలసే వుంటుంది. లోకాన్ని మోసపుచ్చడానికి వ్రాయాలంటే, కొన్ని సమాసాలు వ్రాయవచ్చును. అందులో

అర్థం లేకుండా "దశదాడిమాది" వాక్యంవలె వా్రసినా యెవ్వరూ అసలు గ్రంథకర్త చెప్పేదాఁకా కనిపెట్టనేలేరు, యెందుచేత? "యేదో అర్థంలేకుండా వుంటుందా? మనకు గోచరించింది కా" దనుకుంటారు. అట్టిది శ్రవణానందంలో వకటి వ్రాశాను. యిక్కడ వుదాహరిస్తాను.

ఉ. "వేసవి వచ్చె భాస్కర నవీనగవీ నమితాఽమితాచ్ఛ గు
చ్ఛాసవ వాసనైక వలనా కలనా కులనాయికా సము
చ్ఛ్వాసన శాసనాదికృతి ఝుంకృతి సంకుల షట్పదావళీ
భాసుర శుష్కపుష్ప విటపప్రకర ప్రతిభాసమానమై."

యీ పద్యంలో అర్థంలేదని యెవ రనుకుంటారు? వుందే అనుకుంటారు. తీరా లేదని యెవరేనా సాహసించి అంటారే అనుకుందాం. యెవరో చెప్పి సమన్వయిస్తారు. మా జీవితకాలంలో అయితే మేమే చెపుతాము. దీనిపేరేమిటి? కవిత్వంకాదు; పాండిత్యం అనిపించుకుంటుంది. చూడఁడి, యీ మధ్య బ్రహ్మశ్రీ చర్ల భాష్యకారశాస్త్రులుగారు "మేకాధీశా" అనే నాలుగక్షరాలు పల్లవిగా గ్రహించి, సుమారు క్రౌనుసైజులో అయిదారు వందల పుటలగ్రంథం వ్రాశారు. దానిలో భారత, భాగవత, రామాయణాదులన్నీ వ్యాఖ్యానించారు. యేమీ ఆలా యెందుకు వ్యాఖ్యానించకూడదు? ఓంకారంలో సమస్తవేదాలూ, స్మృతులూ, శాస్త్రాలూ అన్నీయిమిడి వున్నాయని ఋషులు చెపుతూవున్నారా, లేదా? అది అసత్యమా? కాదు. ఆలా వున్నట్టు నిరూపించడం యేమనిపించుకుంటుంది? కవిత్వమనిపించుకుంటుందా? అనిపించుకోదు, పాండిత్యమనిపించుకుంటుంది.

చాలాదూరం వ్రాశాను. బాగా విచారిస్తే కవిత్వం వేఱూ, పాండిత్యంవేఱూకాదు. కాఁబట్టే "సూరిః పండితః కవిః" అని అమర కారకుఁడు పర్యాయపదాలుగా వాడివున్నాఁడు, కాని కవిపదం వేదాల్లోకూడ తఱుచు వాడఁబడి వుంది. పండితపదంకూడా వాడఁబడి వుందేమోకాని కవిపదానికి వున్నంత ప్రయోగబాహుళ్యం దానికి లేదేమో? యేమీ వేదంరానివాళ్ళకు కూడా "శుచిర్విప్రశ్శుచిః కవిః" "కవిం కవీనా ముపవశ్రమస్తమమ్" అంటూ బోలెఁడు ప్రయోగాలు దొరుకుతాయి.

యేమైనాసరే, క్రిమంగా కొన్నాళ్ళకు కవివేఱూ, పండితుఁడు వేఱూగా వాడకంలోకి దేఁకింది ప్రవృత్తి. సామాన్యుల ప్రవృత్తి అనుకున్నారేమో ? మహాపండితుల ప్రవృత్తే. అందుచేతేకదా అప్పయ్యదీక్షితులవారు "పిశ్ళః కవిరహం విద్వాన్" అనడం తటస్థించింది. యీ అనడంలో 'పిళ్ళ'కుఁ యెక్కువగౌరవం యిద్దామనికాదు. కవికంటే విద్వాంసుఁడే మాననీయుఁడనే తాత్పర్యంతోనే దీక్షితులవారి నోటమ్మట ఆవాక్యం దొర్లింది. అప్పయ్యదీక్షితులు మహాకవి. అయినా ఆయనకు పండితుణ్ణనిపించుకోవాలనే కుతూహలం. పిళ్ళ అంటే వేదాంతదేశికులు. ఆయన మహాకవియై, మహావిద్వాంసుఁడుకూడా అయివున్నారు. ఆయనకు కవితార్కికసింహుఁడనే బిరుదం. ఆ కాలంలో మహావిద్వాంసులంతా యేకవాక్యతగా శిరసావహించినది వుంది. అట్టివాణ్ణికూడా కేవల కవులలో జమకట్టి తద్ద్వారాగా ఆత్మపాండిత్యోత్కర్షను వెల్లడించుకోవడానికి అప్పయ్యదీక్షితులవారి ప్రియత్నం. యిందుకోసం కొంత స్వార్థత్యాగం చేయాలి. కనక తాను మహాకవియై వుండికూడా ఆ కవిత్వధనాన్ని త్యజించినట్టయింది.

యీ పండితుల ప్రవృత్తులు ఎంత విమర్శించినా తేలవు. వీరి తారతమ్యనిర్ణయం చేయడానికి యెవరికీ శక్యం కాదు. యెఱిఁగినవిజ్ఞులు క్వాచిత్కంగా లేకపోలేదు గాని, వారిమాటలు సామాన్యులు విని తాత్పర్యాన్ని అవగతం చేసుకోలేరు. వారి వారికి తోఁచినట్లల్లా ప్రచారం చేస్తూ వుంటారు. వారికి యెవరియందుఁగాని ద్వేషం వుండదు. "శివకేశవ" వాదంలాగ యీ వాదం యెడతెగకుండా యెల్లప్పుడూ జరుగుతూనే వుంటుంది. ఆ శివకేశవులు ప్రత్యక్షమై "నాయనలారా ! మీ రెందుకు వాదించుకుంటారు ? మా యిద్దఱికీ భేదం లేదు. "శివాయ విష్ణురూపాయ ....శివస్య హృదయం విష్ణుః" అంటూ నిష్కపటంగా బోధించినా ఆ కాస్తసేపూ వూరుకొని మళ్ళా "పూర్వేతి పూర్వా" అని మామూలు వాదాలకు దిగడం తప్పదు. హిరణ్యకశిప్వాదులు మహాసమర్థులై, మంచి రాజకీయధురంధరులై, యెంతో విజ్ఞానులై భగవత్సత్తనుమాత్రం 'తోసిరా'

జని సర్వలోకాలూ పాలించడం జరిగింది. యజ్ఞయాగాల్లో హవిర్భాగాలు కూడా తమకే యిమ్మన్నారు. తుదకు ప్రహ్లాదుఁడుద్వారాగా భగవత్సత్త ప్రత్యక్షీకరింపఁబడ్డది. అంతతో ఆ అపోహ తొలఁగవలసిందేనా? తొలఁగిందా? తొలఁగలేదని చెప్పఁగలమా? తొలఁగా తొలగింది. యెన్నాళ్ళు? కొన్నాళ్ళుమాత్రమే, మళ్ళా మామాలాలే! ఇప్పుడు మనలో దాన్ని నమ్మనివారెందఱు? ఆ నమ్మనివారు పండితులు కారా? విజ్ఞానులు కారా? పండితులూ, విజ్ఞానులూ అనిపించుకోవడానికి సంస్కృతభాష చదివితేనేకాని వల్లపడదా? యే భాష చదివినాసరే అనడానికి విజ్ఞులు అంగీకరిస్తారు. అట్టి విజ్ఞులు యిప్పుడు తొక్కేతోవలు చూస్తే భగవంతుఁ డున్నాఁడనే నమ్మిక వారికి లేశమేనా ఆత్మలో వున్నట్టు కనఁబడుతుందా? ఓహో! ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా చాలదూరం వచ్చాం. వెనక్కి మళ్ళుదాం.

నేనున్నూ, తిరుపతిశాస్త్రులున్నూ యే స్థితిలోనైతే యేమి అవిచ్ఛిన్నంగా ముప్పైయేళ్ళు కలిసి మెలిసి వర్తించాము. యెన్నో గాథలు వ్రాస్తే వ్రాయవలసివుంటాయి. ఆ పద్ధతిని వక మహాభారతమంతేనా వ్యాససమితి పెరుఁగుతుంది. అతఁడు మహావిద్వాంసుఁడు, మహాకవి. ఛాందసకుటుంబంలో పుట్టినా ఆ బాపతు ఛాందసం—— "భోజనం దేహి రాజేంద్ర ఘృతసూపసమన్వితమ్" వంటిది అతని కవిత్వంలో మందుకు కూడా వుండదు. నడవడిలోమాత్రం కొంతేనా కనపడుతుంది. అభ్యాసకాలంలో యెవరికేనా లోపాలు వుండడమున్నూ, యెవరో సవరించడమున్నూ తప్పనిదే. దాన్నే "కావ్యజ్ఞ శిక్షయాభ్యాసః" అని లాక్షణికులు వాకృచ్చారు. ఆ పరిశ్రమ నేఁటి బి. యల్. పరీక్షలో కృతార్థులైనవారు "అడ్వకేటు" పదవికి కృషిచేయడం వంటిది. అలా కృషిచేయనివారిలో కూడా పూర్వం భాష్యమయ్యంగారు మొదలైన మహామహులున్నారు. యితఁడు వారిలోవాఁడు కాఁడు. నేఁటి "అడ్వకేట్ల" తరగతిలోవాఁడు. కొంత వయస్సు అతీతమైనపిమ్మట కవిత కారంభించినా యితనికవిత "బలా దాకృష్యమాణా" కాదు, ముమ్మాటికీ కాదు. వయస్సతీతం కావ

డానికి కారణం వేఱు, దాన్ని వ్రాస్తాను కాని పలువురు విశ్వసించరు; జాతకనమ్మిక కలవారు విధిగా విశ్వసిస్తారు.

యివటూరి అయ్యన్నగారు పూర్వకాలపు ప్లీడరు వకరు వుండే వారు. ఆయన యింజరం అనే బ్రాహ్మణాగ్రహారంలో స్కూలుమాస్టరుగా వుండేవారు. అప్పటికి పెళ్ళి కాలేదు ఆయనకి. ఎవరేనా "అయ్యా! మీ రింకా పెళ్ళి చేసుకోలేదేమి, యీ పాటికి పెళ్ళిచేసుకోరాదా?" అని ఆప్తులు ప్రశ్నించి ప్రోత్సాహపఱిస్తే ఆయన యేంచెప్పేవారంటే "యిదిగో! యిప్పుడు నా జాతకంలో కుజమహాదశ జరుగుతూ వుంది. వచ్చేవత్సరం కాక ఆవచ్చే పైవత్సరంలో రాహుదశ ప్రవేశిస్తుంది. అప్పుడు నాకు వివాహాది సమస్త వైభవాలూ వక్కమాటుగా పడతాయి. ఆ రాహువు అలాటివాఁడు. మిథునరాహువు" అని చెప్పేవారఁట. తుదకు రాహువు వచ్చాఁడు, అన్నట్టే జరిగింది. ఆయన్ని మేం బాగా యెఱుఁగుదుము. ఆయన భార్య సాక్షాత్తూ మహాలక్ష్మి అవతారమే. ఆ పతివ్రతాత్వం వర్ణనీయం. దాన్ని యిప్పుడు అభినందించదు లోకం. శాంతం, పాపం! నా జాతకానికి కూడా రాహువు మిథునరాహువే. ఆ అయ్యన్నగారు నాజాతకంచూచి అలాగే యోగిస్తాఁడని చెప్పడం సందర్భంలో వెనక నేను వింజరంలో విన్నసంగతుల యాథార్థ్యాన్ని ఆయనముఖతః కూడా వినికాని వూరికే నమ్మి యిందు వ్రాయలేదు.

చెప్పొచ్చే దేమిటంటే? తిరపతిశాస్త్రి మహాకవి కావలసినవాఁడై జన్మించినప్పటికీ సుమారు పద్దెనిమిదేళ్ళదాఁకా ఆ కవిత్వానికి కారకత్వం గల గ్రహదశ రాలేదనిన్నీ, అప్పుడు వచ్చిందనిన్నీ, ఆ సమయానికి యేదో బాహ్యకారణఁకూడా వుండాలి కనక, అంతకు ముందే యేకొంచెమో అల్లుతూవున్న నాతో స్నేహం కలిగిందనిన్నీ అనుకోవాలి. సహజకవి అతఁడు కాఁడనే అర్థం యిచ్చే మాటలు విమర్శనాదూరములు. నాకంటే అతఁడు యెక్కువ పండితుఁడనేవిషయం యేలాటిదేనా నేనుత్తరించతగ్గది కాదు. దానికోసం లోకం కొట్లాడుకోవలసిందే. అది నావల్ల యెప్పటికీ తేలేటకాదు. కొన్నిట్లో నన్నెక్కువగానూ, కొన్నిట్లో అతణ్నె

క్కువగానూ చెప్పుకోవడమున్నూ "అది కాదు యిది, యిది కాదు అదీ" అని పోట్లాడుకోవడమున్నూ నిన్న నేఁడు పుట్టలేదు. చాలాకాలమై పుట్టింది. రామకృష్ణకవులేమో మమల్ని యిద్దఱినీ ద్వేషించినప్పటికీ అందులో నాయందే వారికి ప్రధానద్వేషం అని అందఱూ యెఱిఁగిందే. అట్టివాళ్ళు "....వేంకటేశ్వరుని యాదరణమ్మునఁ జేసి కాక ఆ తిరుపతి మార్గ మిట్టిదని తెల్ప నెఱుంగ నెవండెఱింగెడిన్" అంటూ అతణ్ణి అధః కరిస్తూ వ్రాసారు. దానికి తి. శాస్త్రికి కొంచెం కోపం వచ్చి మళ్ళా ఆలాటి శ్లేషతోటే జవాబిచ్చాఁడు. అవి పఱువు రెఱిఁగినవే అయినా ప్రసక్తి కలిగింది కనక వుదాహరిస్తాను.

చ. "తిరుపతిఁ బట్టి నీకుఁ గల తేజ మటంచును, నిన్నుఁ బట్టియే
"తిరుపతి" కంచు మూర్ఖులు పదింబది తంత్రము లెన్నియేని యే
ర్పఱచినఁగాని మీర లవి పాటియొనర్పరు బ్రహ్మచేఁత లె
వ్వరు ప్రతిసేయఁగాఁ గలుగు వారలు తిర్పతివేంకటేశ్వరా!"

యీ పద్యంలోవున్న 'బ్రహ్మ' పదము గురువుగారైన బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిలుగారినికూడా చెపుతుం దని తెలుసుకోవలెను. వెం. రా. లు అతణ్ణి మాత్రమే అధఃకరించి వ్రాసినా నన్నుకూడా అధఃకరించి మాట్లాడుకొనే వారు అప్పుడున్నూ వున్నట్టు పద్యారంభంవల్లనే తెలుస్తూవుంది కనక యీ వివాదం కొత్తదికాదనిన్నీ, వెం. రా. లు మాత్రమే తెచ్చిపెట్టింది కాదనిన్నీ విస్పష్టం.

"ఉ. ఏగిరియందు నీవు వసియింతువొ? లీలలుచూపుచుందువో?
ఆగిరి పల్లెయైన జనులందుకు తిర్పతి యంచు దానితో
యోగమె గాని యేటికి వియోగము నీకు ఘటించు? "వీడినన్
భోగము లేదు నీ" కనుట మూర్ఖత తిర్పతివేంకటేశ్వరా!"

యిందులో ఆగిరి + పల్లె అనిన్నీ, "ఆగిరిపల్లె" అనిన్నీ వ్యస్తంగానూ, సమస్తంగానూ చూచుకోవాలి. (ఆగిరిపల్లె అనేది శ్రీ నూజివీటి వారి యిష్టదైవం శోభనాద్రీశ్వరుఁడు వున్నక్షేత్రం.) అనర్గళప్రవాహంగా యీలా కవిత్వం వ్రాసే తిరుపతిశాస్త్రి సహజకవి కాఁడనిగాని, యేదో

ప్రయత్నించి చెప్పే కవులలో చేర్చతగ్గవాఁడనికాని యెవరేనా అనుకున్నా ఈ పయినేనా అనుకోరని నమ్ముతాను.

అయితే యెంత యేకీభావం మాయిద్దఱికీ వున్నా లోకమే కాక మాలో మేము కూడా యెఱిఁగిన కొన్ని భేదాలు లేకపోలేదు. అతఁడు నాలాగ యేపిచ్చిపడితే ఆపిచ్చిని పట్టి పల్లార్చే స్వభావం కలవాఁడు కాఁడు. "సుగ్రీవబొబ్బ" అన్నట్టు వొక్క బొబ్బపెట్టి మళ్ళా దాన్ని తలపెట్టేదే లేదు. నాచేదస్తం ఆలాటిది కాదు. అది తేలేదాఁకా నిద్రాహారాలు సమేతూ తోఁచకపోవడం నా ప్రకృతిలో వుంది. దీన్ని తప్పించుకోవాలని నేనైతే చాలా ప్రయత్నంచేసి చూచానుగాని ప్రయోజనకారి కాలేదు. దీన్ని అతఁడు యెప్పుడూ గర్హిస్తూ వుండేవాఁడు.

ఇంకోటి—తోఁచిందేదో చట్టనవ్రాసి పాఱేయడమే కాని దాన్ని మళ్ళా పరిశీలించడమంటే అతనికి పట్టేదికాదు. నేను మళ్ళామళ్ళా చూడడమే కాకుండా వ్రాసినదాన్ని యెందఱికో వినిపిస్తేనేకాని నాకు తోఁచకపోవడంకూడా వుంది. (యీసంగతి లోగడ వ్రాసిందే.) యిది కూడా అతనికి సహ్యం కానిదే. వినిపించడం యెందుకనేవాఁడు.

యీలాటి ప్రకృతిభేదాలు వేలువేలు వ్యక్తులైనాక యేలాగా వుండకుండా వుండవు. అప్పటంతకాకున్నా మాటాడితే "డిఫర్మేటరీ" లకు కొంచెంగానేనా సిద్ధపడే ఆ కాలంలో అతనికి ఆ లక్ష్యం లేశమూ వున్నట్టేలేదు. ఆలాటి పదాలుకూడా ప్రయోగించి "తీసేదామురా" అంటే ఫరవాలేదని, ఆలాగే వుండనిమ్మనేవాఁడు. అక్కడికీ నేను కొన్ని తీసేసి వాణ్ణి. అతఁడు "సాహసుఁడు" అని నేను వ్రాయడానికి యిది వొక కారణం.

సరే పయిఘట్టానికి సంబంధించిందే యింకొకటికూడా వుదాహరిస్తాను.

చ. "కలవు రసప్రవాహము లఖండఘనాగమశృంగ గౌరవం
బులు గల వద్భుతాధికవి పోషణ జాతమహాఫలంబులుం

గల వని యెంచి నీ కలిమి గల్విరి తిర్పతితోడ దాని మూ
ర్ఖు లెఱుఁగలేక గుట్ట యనుకొందురు తిర్పతి వేంకటేశ్వరా!"

ఆయీపద్యాల అర్థం బాగా విచారిస్తే తిరుపతి శాస్త్రులుగారు ఆత్మ గౌరవం చెడకుండా, నా గౌరవం చెడకుండా ప్రత్యర్థులకు వాకట్టు కల్పించడంలో యెంత నైపుణ్యాన్ని చూపిందీ విజ్ఞులు గ్రహిస్తారుగదా!

మాలో మేము మా మా తారతమ్యాన్నిగూర్చి వ్రాయవలసివస్తే యింతకన్న వ్రాయడం చేతకాదు. యితరులో? వ్రాస్తే వ్రాస్తారు. యీ మధ్య మా—అంటే కేవలం నాకుమాత్రమే-గురుపరంపరలోవున్న వకరు యీ విషయం యెత్తుకొని కొన్ని అక్షరాలు వ్రాశారు. యెంతో సుళువుగా మా తారతమ్యాన్ని అరఁటిపం డొలిచినట్టు తేల్చి చూపి వున్నారు. ఆ అక్షరాలవల్ల యిప్పుడు లోకంలో కొందఱు అనుకొనే మాత్రమేకాక యింకా యెంతో తేడాపాడాలు మాయిద్దఱికీ పాండిత్యంలోనే కాక కవిత్వంలో కూడా వున్నట్టయితే స్పష్టపడుతుందిగాని ఆ వ్రాఁతను లోకం అంతా విశ్వసించలేదని అవగతమవుతూవుంది. అంత విస్పష్టంగా వకరు మాయిద్దఱినీ యెఱిఁగిన పరమపూజ్యులు వ్యంగ్యంగా కాకుండా వాచ్యంగా కూడా తెల్పినప్పంటికీ తేలకపోతే యింకా తేలడం యేలాగ? బహుశః వారి వ్రాయడం అసూయాప్రయుక్తంగా తోసేసి, మళ్ళా తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూన్నా రన్నది సత్యదూరం కాదు. అయితే వినండి.

వ్యాకరణం యిద్దఱమూ సమానంగానే చదువుకున్నాం. మధ్యకాలంలో నేను కాశీ వెళ్ళినా చాలామంది మహాపండితులను సందర్శించడంతప్ప దేశంలోవున్న తిర్పతిశాస్త్రికంటే విశేషం చదివిందేమీలేదు. మళ్ళా దేశంలో యిద్దఱమూ కలిసే తరవాయిగ్రంథాలు మొదటి గురువుగారిదగ్గిఱే అభ్యసించాము. సంస్కృతంలో కావ్యనాటకాలు చదవడంలో నాకన్న అతని గురుశుశ్రూష హెచ్చు. నాశుశ్రూష ఆ విషయంలో అతనికంటె కొంచెం లొచ్చు. యీభేదం మేము కలుసుకొన్న కొన్నియేళ్ళ వఱకు — అంటే, అష్టమం రెండేళ్ళవఱకూ—వుండేది. పిమ్మట సరిసమానంగానే మామాసాహిత్యాలు తయారైనాయి. అతఁడు తీవ్రమైన బుద్ధి

శాలి. అయినా నాలాగ సర్వదా విద్యావ్యాసంగాన్ని చేస్తూ దాన్నే వక తపస్సుగా పెట్టుకొనే స్వభావం కలవాఁడు కాఁడు. నేనో? సర్వదా దాన్నే మననం చేస్తూ కాలక్షేపం చేసే స్వభావం కలవాణ్ని. అందుచేత శుశ్రూషావిషయంలో తక్కువ అయినా పరినిష్ఠితసాహిత్యంలో అతని కంటే కూడా అంతో యింతో నా శక్తి అతిశయించిందని పరిశీలకులు గుర్తించవలసివస్తుంది. యీ అతిశయం దేనిలోను? యేవేనా ఖండన మండనాల ప్రసక్తిలో మాత్రమే. దేన్నైనా అన్వయించడం వస్తే నాకన్న అతఁడే అధికంగా అన్వయించేవాఁడు. యీలాటి స్వల్పభేదం వున్నా అతనివాదం "యే యెండకు ఆ గొడుగు"గా వుండేదవడంచేత దురుద్ధరంగా పూర్వపక్షాలు చేయడానికే కాని శాశ్వతమైన సిద్ధాంతకల్పనకు పనికివచ్చేది కాదు. యీ వ్రాసిన సోదెవల్ల ముఖ్యఫలితం, సంస్కృత సాహిత్య విషయంలో అతనిది సర్వమూ అంతో యింతో గురుశుశ్రూషా లబ్ధం; కాని తక్కిన యావత్తూ స్వయంకృషిచేత, తోడివిద్యార్థులతో కయికురు బొయికురులాడడం వగయిరా వ్యాసంగంవల్ల సంపాదించు కున్నదనిన్నీ చదువరులు తెలుసుకోవలసి వుంటుంది. అందుకు మా కాలంలో వారినే వుదాహరణంగా చూపుతాను.

శ్రీయుతులు కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారిని యెఱగనివారే లేరుగదా? వారితమ్ములు సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లుగారున్నూ సుప్రసిద్ధులే. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారు పూర్వపు మెట్రిక్యులేషన్ చదివి ఆ యింగ్లీషుతో పాటు యేమాత్రమో ప్రయివేటుగానో, లేక స్కూల్లోనో రఘువంశమో కుమారసంభవందాఁకానో సంస్కృతంలోకూడా గురుముఖతః అభ్యసిస్తే అభ్యసించారో, లేక ఆమాత్రమూ అభ్యసించనేలేదో— కాని యేదేనా విషయం వ్యాకరణశాస్త్రానికి సంబంధించింది వచ్చినాసరే, మఱో శాస్త్రానికి సంబంధించింది వచ్చినాసరే ఆయన దాన్ని గురించి వ్రాయవలసి వస్తే ఆ శబ్దాన్నిగూర్చి పాణిని మొదలుకొని మ॥ తాతారాయఁడు శాస్త్రుల్లుగారి పర్యంతమూ వున్న గ్రంథకర్తలు ఎక్కడెక్కడ యేయే పంక్తి వ్రాశారో దాన్నంతనీ సవిమర్శంగా వుదాహరించి చర్చించి

సిద్ధాంతీకరించేవారు ఆ వ్రాఁత చూచినవారు వీరు పాణినీయం మొదల యిన శాస్త్రాలు పూర్తిగా గురుశుశ్రూషా పూర్వకంగా అధ్యయనం చేసిన వారే అని గోచరించేది. వారితమ్ములు సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లుగారున్నూ నేనున్నూ లఘుకౌముదిలో చామర్లకోట విద్యార్థిత్వంలో సతీర్థ్యులం. తరవాత ఆయన శ్రీ మహామహోపాధ్యాయ బిరుదాంకితులు. షడ్దర్శనీ వేత్తలు, యింకా యెన్ని విశేషణాలు వేసి వర్ణించినా తృప్తికలగని పాండిత్యం వున్న శ్రీ పరవస్తు రంగాచార్యులవారి శుశ్రూషచేసి వ్యాకర ణాన్ని సమగ్రంగా అభ్యసించారు. యింకా వీరు శ్రీ నోరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రుల్లుగారి శుశ్రూషకూడా చేస్తే చేసివున్నారేమో ? యిట్టి తమ్మునికన్న అన్న బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారు చేసిన శుశ్రూష చాలా తక్కువ దనడానికి వొవ్వనివా రుండరు. అయితే సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లుగారు మహావిద్వాంసులై వుండి కూడా బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారిలాగ విమర్శనలూ, ఖండనాలూ, మండనాలూ పెట్టుకొన్నట్టులేదు. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రుల్లుగారు కచేరీవుద్యోగం అప్రధానంగానూ, యీ వుద్యోగం ప్రధానంగానూ పెట్టుకోవడంచేత సర్వదా గ్రంథావలోకనంతో కాలక్షేపం చేయవలసి వచ్చింది. మాయిద్దఱికీ వుండే ప్రభేదంకూడా కొన్నాళ్ళదాఁకా యీలాటిదే. పిమ్మట యీ ప్రభే దంకూడా లేదు.

"నేను చదవనిగ్రంథం పాఠం చెప్పవలసి వచ్చిం" దనుకోండి, గురుశుశ్రూషచేసి చదవని కారణంచేత "సపాదం భక్షయేత్" అని వుంటే "సః వాఁడు, పాదం కాలిని, భక్షయేత్ తినవలసినది" అని అసంప్రదా యార్థమే చెప్పాననుకోండి; వెంటనే నన్ను వెక్కిరిద్దామనే తలంపుతోవున్న తోడి విద్యార్థులు వూరుకుంటారా ? నావద్ద కాకపోయినా నే నెవరికి పాఠం చెప్పానో ఆ విద్యార్థిదగ్గిఱేనా వెక్కిరిస్తారుగా ! వెక్కిరించి వూరుకుం టారా ? "అక్కడ సపాదం అనేది సమస్తపదం, సేరుంబావు అనే అర్థం చెప్పాలిగాని మీగురువుగారు చెప్పింది సరిగాదు" అని వానితో అంటారు. అప్పుడు వుండే దశను పట్టి నాదే న్యాయమైన అర్థం అంటూ బుకాయిం చినా యధార్థం వాళ్ళు చెప్పినదే అని గోచరించక పోతుందా ? అయితే

యీలాటి అసంప్రదాయాలు సర్వత్రా వుండడానికి నేను బొత్తిగా కావ్యాలే చదవనివాణ్ణి గానుగదా! ఆలాటి వాళ్ళయితే "కుండఁతా వోటుగా" వుండ వలసి వస్తుంది. (లోకంలో వుండే సాహిత్యపరులేనా ప్రతికావ్యమూ అంతా చదవడం వుండదు.) యీలాంటి సంప్రదాయాలు యెంత శుశ్రూషచేసిన వాళ్ళకీకూడా పండితులవల్లనే కాక పామరులవల్ల కూడా తెలుసుకోఁదగ్గవి మఱికొన్ని యావజ్జన్మమూ తెలుసుకోవలసే వుంటాయి.

సంస్కృతకవిత్వంలో శ్లోకం నాలుగుచరణాలూ యేకసమాసం పెట్టడం తప్పనే సంగతి మాకు యేలాతెలుసుకోవలసివచ్చిందో ఆమధ్య బహుశః "మహదైశ్వర్యాభివృద్ధి" అనేవ్యాసంలో వివరించినట్టు జ్ఞాపకం. ఆవివరణఘట్టంలోనే "ఉ. ఒక్కొకచోట నొక్కొకనియొద్ద నొకొక్కొక మాట చొప్పునన్, జక్కఁగ సంగ్రహించితిమి" అనేపద్యం కూడా వుదాహరించినట్టున్నాను. ఆయీపద్యం శ్రీ విజయనగరం మహారాజులుంగారి మీఁద చెప్పిన పద్యాల్లో వుంటుంది చూచుకోండి.

విద్యాసంపాదనకు, నన్నడిగితిరా, గురుశుశ్రూష నిమిత్తమాత్రం కాని స్వయంకృషే ముఖ్యం. (శాస్త్రాలకు మాత్రం అల్లా కాదు "అనభ్యాసే విషం శాస్త్రమ్") సాహిత్యాదికానికి గురువు మార్గప్రవర్తకుఁడు. అంతేనేకాని సమస్తమూ చెప్పఁడు. ఆయన చూపిన మార్గాన్ని పట్టి శిష్యుఁడు స్వయంకృషితో పైకి రావాలి. భోజరాజేమన్నాఁడు? "మధుమయఫణితీనాం మార్గదర్శీ మహర్షిః" అన్నాఁడు, మాయిద్దఱికీ బ్రహ్మయ్య శాస్త్రుల్లుగారు పరమగురువు లంటే, యెందులోను? వ్యాకరణంలోనే. ఆంధ్రానికెవరు? స్కూలుమాస్టర్లు, భాగోతాలు, వీధినాటకాలు, యివన్నీ యీలా వుంచుదాం.

యిప్పుడు యేశాస్త్రాన్నిగూర్చి వ్రాయవలసివచ్చినా దస్త్రాలకొలఁది నేను బరుకుతానుగదా! ఆయాశాస్త్రాలు నాకు వచ్చునా? రావు. నేను చదివింది వ్యాకరణం వొక్కటే. తరవాత నిన్న మొన్న బందరువుద్యోగం చాలించుకునివచ్చే రోజుల్లో శ్రీ జంధ్యాలగౌరీనాథశాస్త్రుల్లుగారి వద్ద సూత్ర

భాష్యాన్ని చతుస్సూత్రిదాఁకా చదివాను. చదివింది యింతే అయినా దానిలోకూడా "వుప్పులేనిదే ముప్పందుంగా" వుపన్యసిస్తాను, రాస్తాను. యిదంతా గురుశుశ్రూషాలబ్ధమేనా ? దేవీభాగవతం పద్ధెన్మిదివేల గ్రంథం ఆంధ్రీకరించడంలో యెంతో వేదాంతవిషయం వెలుతుంది. దానికి ఆ పురాణమే గురువు. దానిలోవున్న వేదాంతానికీ భగవద్గీతా వేదాంతానికీ యెక్కడో భేదంగాని ఆట్టే భేదం వుండదు. గీతలు నేను గురుముఖతః చదివింది లేదు. నూటయెన్మిది వుపనిషత్తులున్నూ ఆవేదాంతాన్నే భంగ్యంతరంగా బోధిస్తాయి. అవికూడా తిరగేస్తూవుంటే యెక్కడేనా సంప్రదాయార్థం తెలియకపోయినా అంతా తెలియకపోదు. ఆలాటిది వకటి చూపుతాను.

"శ్లో. యదా చర్మవ దాకాశం వేష్టయిష్యంతిమానవాః
తదా శివ మవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతి"

యీ శ్లోకం శ్రీ దేవీభాగవత సప్తమస్కంధంలోది. శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులోనున్నూ వుంది. యిది ఆంధ్రీకరించే రోజుల్లోనే కాక యిటీవల జరిగిన ముద్రణనాఁటికి కూడా అర్థం-అంటే ముడి అర్థం కాదు. తాత్పర్యార్థం-మాయిద్దఱికీకూడా గోచరించిందే కాదు. కొందఱు వేదాంతపండితులని అడిగాం; తేలలేదు. తుదకు "గోఁడమీఁది పిల్లివాటం" గా ఆంధ్రీకరించాము. ఆ ప్రకారమే షష్టిపూర్తిముద్రణంకూడా జరిగింది. అప్పుడు నేను మఱీ దుస్థితిలో వున్నాను. అందుచేత యీ విచారమే కాదు; యేవిచారమూకూడా అచ్చుకి సంబంధించింది నాకు పట్టనేలేదు. పిమ్మట యేదో కొంచెం ఆరోగ్యం కలిగాక యేదో గ్రంథం చూస్తూవుంటే యీశ్లోకం కొంత టిప్పణిసహితంగా కనపడింది. కాని దానివల్ల కూడా సంప్రదాయార్థం గోచరించిందేకాదు. తుదకి వకపిల్లవాఁడు-వేదాంతశిరోమణికి చదువుకుంటూ వున్నవాఁడు-నాదగ్గరికి వస్తే అతణ్ణి అన్వయించ మన్నాను. చక్కఁగా అన్వయించాఁడు. యేముంది ? "వడ్లగింజలోది బియ్యపుగింజ"గా తేలింది. ఆకాశాన్ని చర్మంలాగ యెప్పుడయితే మనుష్యులు చుట్ట చుట్టఁగలరో అప్పుడు శివుణ్ణి తెలుసు

కోకుండా దుఃఖముయొక్క, అనఁగా సంసారముయొక్క నాశం కలుగు తుంది. అనఁగా, ఆకాశం చుట్టచుట్టడమూ అసంభవమే; శివజ్ఞానం వినాగా దుఃఖం తొలఁగడమూ అసంభవమే అని తాత్పర్యం. "మరువ దుశీనరేఘ జలం" అన్నరీతిని అన్వయించుకోవలసి వుంది. దీనిలో నిజా నికి అంతగా గూఢమైన విషయమున్నూ లేదు. స్వయంకృషిచేత ఆర్జిం చిన పాండిత్యాలవారికి యీలాటివి అక్కడక్కడ అడ్డు తగులుతాయి. అందుచేత "గురుశుశ్రూషయావిద్యా" అన్నారు. అందుచేతే "గురువులేని విద్య గుడ్డివిద్య" అనుకోవలసి వచ్చింది. అట్లని సర్వమూ గురువు చెప్పడమూ, శిష్యుఁడు వినడమూ తటస్థిస్తుందా! అదల్లా వక్క వేదా నికి మాత్రమే. తక్కిన విద్యలకో? యేకొంచెమో గురువు మార్గం చూపు తాఁడు; తక్కినదంతా శిష్యుని స్వప్రయోజకత్వానికి సంబంధించిందే. "శతశ్లోకేన పండితః" అని యెందుకన్నారు? కాళిదాసుగారి పూర్వోత్తర మేఘాలు రెండూ కల్పితే నూఱుశ్లోకాలకు కొంచెం సుమారు వుంటాయి. దానివ్యాఖ్యానంలో యెన్నో సంప్రదాయాలు వున్నాయి. ఆశ్లోకాలనాఁటికి వ్యాఖ్యానం చెపుతూనే పాఠంచెపుతారు గురువులు. అవి నూఱూ వ్యాఖ్యా నంతో వర్లిస్తే వాఁడు పండితుఁ డవుతాఁడంటే, పరశ్లోకాన్వయజ్ఞానం చాలావఱకు కలుగుతుందన్నమాట.

పోతరాజుగారు యీమాత్రమూ చదవనివారు కారు. కాని చదివి కూడా "సహజపాండిత్య" బిరుదాన్ని యెందుకు వేసుకున్నారనేది విచా ర్యం కాకపోదు. యింతమాత్రం చదివితే శ్రీమద్భాగవతం అనువదించ డానికి కొఱకఁబడదు. నాకు తోఁచినమాటలు వ్రాస్తాను. రుచిస్తే అంగీక రించండి; లేదా, త్యజించండి. ఆయన పూర్వజన్మసంస్కారం మంచిది. కనుక యింతమాత్రం చదివేటప్పటికే శ్రీమద్భాగవతం పరిద్ద మనే వూహ కలిగివుంటుంది. ఆపట్లాన్ని ఆ గ్రంథం సంపాదించడం అవసరమయి వుంటుంది.

అప్పుడు అచ్చులు లేవు. దానికోసం యెవరినో ఆశ్రయిస్తే వాఁ పరశ్రేయస్సహనం వున్న యోగ్యులయితే రోజూ ఒకటో రెండో తాట

కులవంతున వారి సమీపంలోనే కూర్చుని రాసుకోవడానికి అనుగ్రహించి యిచ్చేవారు. యీ యివ్వడం వగయిరాలు నేను స్వయంగా నయితే నారోజుల్లో చూడలేనుగాని మాముత్తాతగారి గ్రంథాలు యెవరికేనా యివ్వవలసివస్తే మాతాతగారు యీలాగే యిచ్చేవారని మాతండ్రిగారు చెప్పఁగా విన్నాను. ఆ ధనాన్ని యింత జాగ్రత్తగా మా తాత తండ్రులు వంశస్థులకోసం భద్రపటిస్తేకూడా అందులో ముఖ్యగ్రంథం మాముత్తాతగారి కవిత్వం "యామినీపూర్ణతిలకావిలాసం" చెట్టెక్కడం తటస్థించింది. "పుస్తకం వనితా విత్తం పరహస్తగతం గతమ్" అనేమాట ఆకాలంలో బాగా అమల్లో వుండేది. యిప్పుడు పుస్తకానికి ఆబాధ పూర్తిగా తొలఁగింది. కాని విత్తానికి మాత్రం అప్పటికంటేకూడా యెక్కువ దురవస్థ తటస్థించి, "ఋణస్య దానస్య న కించిదంతరం మృతస్య సుప్తస్య వ కించిదంతరమ్" అనేది పూర్వంకంటే యెక్కువ అమల్లోకి వచ్చింది. కాలపరిస్థితులని బట్టి యిట్టి అభియుక్తోక్తులు పుడతాయి. అవి మాఱిన పిమ్మట ఆయీ అభియుక్తోక్తులకు అర్థం అపార్థంగా కనపడుతుంది.

మునుపు మనదేశంలోనూ, యితర దేశాల్లోనూ జమీందార్లువారి వారి తాహతు ననుసరించి చిన్నదో పెద్దదో కోట అంటూ కట్టుకొనేవారు. యిటీవల బ్రిటిషు ప్రభుత్వం వచ్చాక అన్యోన్యకలహాలు యుద్ధరూపంలో అమలుజరగడానికి వీలులేక, కోర్టుల్లో మొదలు పెడుతూ వున్నారు. అందుచేత ఆ కోటల మరమ్మత్తుతో పనీ లేకపోయింది. పోనీ, వున్నదాన్నేనా నిలఁబెట్టుకుందా మంటే సర్వాధికారంకల చక్రవర్తి అందుకు అంగీకారం యివ్వడమూ లేదు. ఇది విషయాంతరం.

పోతరాజుగారు అలాకష్టించి భాగవతం వ్రాసుకోవడంలో అంతకు ముందు యేస్వల్పంగానో వున్న సంస్కృతశ్లోకాన్వయజ్ఞానం పెచ్చుపెరిఁగి వుంటుంది. అలా పెచ్చు పెరిఁగినా యింకా సందేహాలు- యిందాఁకా నేను చూపినమాదిరివి, వ్యాఖ్యానసహాయం వున్నా తీరనివి వుంటే ఆ వ్రాసుకునేటప్పుడో, లేక అనువదించేటప్పుడో, "అయ్యా! యేమిటి యీస్థలంలో తాత్పర్యం?" అని అడిగి తెలుసుకొని వుంటారు. (లేదా

వుపాస్య దైవం వల్లనేనా ఆ సందేహాలు నివర్తించివుంటాయనుకోవాలి) యిదంతా నీస్వకపోలకల్పితంగాని ఆలా జరగలేదంటారా ? అయితే— "విబుధజనులవలన విన్నంత కన్నంత" అని పోతరాజుగారు కృత్యాదిని వ్రాసిన మాటకు తాత్పర్యం యేమిటో చెప్పండి ;

యింతకూ ఫలితార్థం యేమిటంటే : కవికిన్నీ యితరులకున్నూ విద్యాసంపాదనలో చాలా తేడా వుంటుంది. కవి "చూపితే పుచ్చుకు పోతాఁడు" యితరవిద్యార్థులో, గురువుగారు "చింతచెట్టుకింద పిచికి సమర్తాడింది" అని పాఠం చెపితే దాన్ని జాగ్రత్తగా వల్లించి వొప్పగించడమే కాని, "పిచికేమిటి ? సమర్తాడడమేమిటి ? అథవా ఆడిందే అనుకుందాం. అది యితరులకు గోచరించడం యేలాగ ?" అనే విచారణ అంతగా తగలదు. అందుచేతే "క. విద్యలలోపల నుత్తమ విద్య కవిత్వంబు" అని యెత్తుకొని పూర్వలాక్షణికులు "అది తెలియుట లోకమెల్ల నరయుట కాదే ?" అని పరిసమాప్తి చేశారు. "వ్రతానా ముత్తమ వ్రతమ్" అన్నట్టుగా పై వాక్యాన్ని అర్థంచేసుకోకూడదు. కవికి యావత్తు సామగ్రిన్నీ హృదయంలో లీనమై వుంటుంది. దాన్ని వెలువరించడానికి గురువులున్నూ, ప్రపంచకమున్నూ సహాయపడడ మనుకోవాలి. యిది నా అనుభవంలో సంగతి.

నేను తిరపతిశాస్త్రికి కవితాగురువునన్నా, నాకు తిరపతిశాస్త్రి వగయిరా సతీర్థ్యుల సాంగత్యం సాహిత్యంలో గురువయిం దన్నా అదంతా యీలాంటిదే. అందుకే అతఁడు స్పష్టంగా నన్నుగూర్చి "తత్కృపం గవియయ్యె" అని వ్రాసినా నేను అతని జీవితచరిత్రలో దాన్ని అన్యథాకరించి "అన్యోన్యం గురవో ద్విపాః" అని వ్రాయవలసి వచ్చింది. అతఁడు ఆలా వ్రాయడమే యుక్తం. నేను ఈలా వ్రాయడమే యుక్తం. నేను అంత యథార్థంగా అహంకారనిరాసార్థం ప్రయత్నం చినా అందులో యింకా యేదో కృత్రిమం చేసినట్టే ఒకపూజ్యులు "మూఁకవుమ్మడి మాట" ఒకటి వ్రాసివున్నారన్నది అందఱున్నూ యెఱిఁగిందే. అట్టి స్థితిలో

మాటదక్కాలంటే యేలా దక్కుతుంది? అందుకే "యేగతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరేకదా?" అన్నాఁడు అన్యాపదేశంగా విజయవిలాసగ్రంథకర్త. అందులోనూ ఆత్మ వంచకులను గూర్చి మఱీ భయపడాలి.

తిరుపతిశాస్త్రికీ నాకూ వుండేభేదం ఒక్క స్వయంకృషిలోనే. నేనెప్పుడూ—"చింత కవులందుఁ దపసుల చిత్తమందు" అని మొల్ల వ్రాసిన పద్యపాదానికి వుదాహరణంగా వుంటాను. అతఁడు నావలెకాక యెప్పుడో పనిపడ్డప్పుడు రచన చేసినా చాలాకాలం స్నేహితులతో యితర కాలక్షేపంతో వెళ్ళించేవాఁడు. అందుచేతనే నాకంటే అతని ఆరోగ్యం బాగా వుండేది. నా ఆరోగ్యం యెప్పుడూ అంతంతగానే వుండేది. ఆరోగ్యంలో వున్నప్పటికంటే కూడా అనారోగ్యంతో వున్నప్పుడే నాకు విశేషించి రచన సాగడం అనుభూతం.

మేమిద్దఱమూ పట్టుదలకలవాళ్ళమే కాని, నాకు ఎవరేనా ఎక్కడేనా శబ్దతప్పో, అర్థతప్పో పడితే దానికి సమాధానం వ్రాసేదాఁకా అన్నమూ పానమూ, నిద్రా గిద్రా యేమీ తోఁచదు. యీబాధ అతనికి లేదు. యిప్పటికికూడా నాకీ పీడ వదలే లేదు, శేష జీవితంలోకూడా వదులుతుందని తోఁచదు. అట్లని 'పిడివాదా' నికి సిద్ధపడను. వొప్పు తప్పంటేనే పరాకరిస్తాను గాని తప్పు తప్పంటే వొప్పుకుంటాను. తప్పుకూడా మార్గాంతరంగా సాధిస్తానుగాని, దానితత్వం యీలాటిది అని వెంటనే కాకపోయినా నిజం మఱి కొన్నాళ్ళకేనా చెప్పేస్తాను. "నాఽమూలం లిఖ్యతే కించిత్" అని వ్రాసిన పెద్దిభొట్లుగారి వాక్యం నాకు యెక్కువగా ప్రాణపదం. ఆ 'మూలం' కోసం యెంత వెవకాలో అంతా వెదకడం నాకు అలవాటు. యిప్పటివారిలో నాలాగ పరిశ్రమ చేసేవారు మిక్కిలి తక్కువగానే వుంటారో, అసలే వుండరో ? ఆ విషయం నిర్ణయించుకొనే భారం లోకానిది గాని నాది కాదు. నేను వ్రాసుకోవడం మాత్రం—

"శ్లో. పాపం భవేదపిచ పుణ్య మహం యథార్థం
వచ్మీశ! మత్సమవయస్కజనేషు కోఽపి,

నాఽతిక్రమే న్మమ పరిశ్రమ మాత్రవిద్యః
కావ్యజ్ఞతావిషయ ఇత్యభితోఽస్తి గర్వః"

యీలా వ్రాయడం, కాదు వ్రాసుకోవడం తప్పయినా వ్రాశాను. యీమాట సాక్షాత్తు సర్వజ్ఞుఁడైన పరమేశ్వరుఁడితో చెప్పేమాటగాని మనుష్యమాత్రులతో చెప్పేదికాదు. నిన్న మొన్నవ్రాసిన "క్షమాపణ" గ్రంథంలోది. యిట్టిధైర్యస్థైర్యాలు విద్యావిషయంలోనేనా నాకు యెంత వఱకూ వుంటాయంటే ఆవలివారు "లీగల్" చర్యలోకి దింపేవఱకే. ఆలా దింపడానికి వుపక్రమించిన వుత్తరక్షణమందే ఆవలివారు యేవిధంగా క్షమాపణ చెప్పమంటే ఆ విధంగా క్షమాపణచెప్పి విరమించడమే నాకృత్యం. ఆలా చెప్పడం గురుత్వం వున్నవిషయంలోనే కాదు యితరవిషయంలోకూడా అంతే. యిది బొత్తిగా వోపికలేని హేతువు చేతనే అనుకో నక్కఱలేదు. వోపికవున్న రోజుల్లోనేనా ఆవిషయం విద్యావిషయానికి అర్హ్హమయిందని నాకు విశ్వాసం లేదు. యిది విషయాంతరం.

చాలా ఖోదె వ్రాయడంవల్ల ముఖ్యాంశం తేల్చుకోవడం కష్టమవుతుందేమో అని సంశయంగా వుంది. అందుచేత ముఖ్యమైన అంశాన్ని యిక్కడ మళ్ళావ్రాస్తాను. తిరుపతిశాస్త్రిన్నీ, నేనున్నూ సమాన బుద్ధిమంతులం. వ్యాకరణంలో సమానంగా చదువుకున్నాము. సంస్కృత సాహిత్యం అతనిది యావత్తూ గురుశుశ్రూషా సంపాదితం. నాది కొంత శుశ్రూషాసంపాదిపమున్నూ, కొంత స్వయంకృషి సంపాదితమున్నూ. స్వయంకృషిసంపాదితంలో నాకు తిరుపతిశాస్త్రి మొదలైన తోడివిద్యార్థుల గొండ్లాటలు గురువులు, నేనతనికి కవిత్వరహస్యాదులకు నామ మాత్రి గురువును. నాకుసర్వదా కవిత్వమే వ్యాపారము. అతనికి దీనిలో నాఅంతటి వ్యసనం లేదు. ఆలాగే అతనికిన్నీకూడా వ్యసనం వుంటే మాగ్రంథాలు యింకా చాలా సంపుటాలు పెరిఁగేవి. ఆయీ ముఖ్యాంశాలు చదువరుల కొఱకున్నూ, భావివిమర్శకుల కొఱకున్నూ వ్రాయడం తప్పదని వ్రాశాను.

ఆ యీ సందర్భాలు మాగ్రంథాలు పరిశీలకతాదృష్టితో చదివిన వారికి విధిగా గోచరించేవే అయినా నేను వ్రాయడం పునరుక్తిప్రాయం.

లోకం యేమనుకుంటేయేం గాని, అతనిశక్తి నాకూ, నాశక్తి అతనికి యెంతా నచ్చకపోతే మామైత్రి అంత నిరంతరాయంగా సాఁగదుగదా. నేనా, గర్విష్ఠుణ్ణి. అతఁడా, ఆవిషయంలో నావృద్ధప్రపితామహుఁడు. యిట్టి మాకు విద్యావిషయంలో కలవడ మంటే, అన్యోన్యాన్ని బంధించే ప్రబలకారణాలు యెన్నైనా వుండితీరాలి. అతని పద్యాలవల్ల నన్ను అతను ప్రేమించడానికి, తగ్గహేతువులు యిదివఱకే చదువర్లు గుఱితించి వుంటారు. నావాట్లవల్లా అతణ్ణి నేను ప్రేమించడానికి తగ్గగుణాలు- అతనికి సంబంధించినవి- గుఱితించే వుంటారు. అయినా దిఙ్మాత్రం రెండింటికీ ఆధారాలు యింకా చూపుతాను.

"ఒరులు నచ్చని నాదుగరువంబు సడలింపఁ జాలె నెవ్వని మనీషాబలంబు" యీసీసచరణం యెంత అంతరంగశుద్ధితో వ్రాసిందో చదువరులు గమనించవలసి వుంటుంది. అతని బుద్ధి చాకచక్యము యెంతటిదీ కాకపోతే అతని మరణానికి సంబంధించిన సానుభూతిసభలో నైనా సరే నేను ఇంతగా పొగడడం తటస్థించదు. గురువుగారు అతణ్ని మెచ్చుకొనేవారని మొట్టమొదట యెత్తుకొన్న "గురుఁడు బ్రహ్మయశాస్త్రి కొనియాడు నెవనిఁ గర్నాట సీతారామునాటిఁ జేసి" అనే సీసచరణానికి యెందఱికో సంప్రదాయార్థం తెలియదు. యీకర్నాట సీతారామశాస్త్రులుగారు యీ లోకానికే కాక మూఁడులోకాలకీ సరిపడ్డ మహా తార్కికులు. యిట్టివారితో తిరుపతిశాస్త్రికి గురువుగారు పోలిక చెప్పడ మంటే సామాన్యంకాదు. ఆసీతారామశాస్త్రులుగారి వాదమంటే అందఱూ 'యిది బంగారం' అంటే 'కాదు, మన్ను' అనిన్నీ, మట్టిఅంటే 'కాదు బంగారమే' అనిన్నీ సమర్థించేది. అట్టివాదం ప్రమాణప్రమితమా, కాదా అనే ప్రశ్న వేఱు. యిక్కడ పాండిత్య ప్రతిభనే విమర్శకులు గమనించాలి. "కర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుం సమర్థః" అంటే అట్టివారికే చెల్లుతుంది. "మయి జల్పతి కల్పనాధినాథే రఘునాథే మనుతాం తదన్యథైవ" అనేది తర్కశాస్త్రజ్ఞుల ప్రతిజ్ఞ

వాక్యమే. కాశీ కాశీఅంతా యేకీభవించినా సీతారామశాస్త్రిలుగారి వాదాన్ని భంగించలేక పోయినారని మా గురువులు సెలవిచ్చేవారు. నేనైతే కాశీ వెళ్ళి నప్పుడు సదరు శాస్త్రిలుగారిని సందర్శించానేకాని, వారిసామర్థ్యం తెలుసుకోతగ్గంత వ్యక్తి విశేషం అప్పటికే కాదు యిప్పటికీ నాకు లేకపోవడం చేత ఆ యా విశేషాలు తపిసీలుగా వ్రాయలేకపోతున్నాను.

అట్టి మహావ్యక్తితో తిరపతిశాస్త్రిని గురువుగారు పోల్చి మాట్లాడడంకన్న జన్మకు యింకొక అదృష్టం వుంటుందా ? అంతటివాఁడు కనకనే నేను అతణ్ణి ఆమోదించానని వేఱే వ్రాయనక్కఱలేదు. తి. శా. వాదం పరిమాణ పరిమితమా, కాదా అనేశంక యిక్కడ చేయకూడదు. వొక అప్సరస్త్రీని, లేదా భూలోకస్త్రీనే అనుకుందాం——

క. "ఈలలన వేలుపున్ జవ
రాలో ? యచ్చరయొ ? కిన్నరవధూమణియో
వ్యాళాంగనయో ? కాకీ
భూలోకస్త్రీల కిట్టిపొంకము కలదే ?"

అని వకకవి వర్ణించాఁడు. యిక్కడ అందాన్నే చూచుకోవాలి గాని, ఆపెహృదయం యథార్థంగా వుంటుందా, వుండదా అని విచారించడం, దుర్యోధనుఁడి కిరీటంమీఁద వుండే రత్నాలు డుల్లిపోయేటట్టు అర్జునుఁడు బాణాలతో కొట్టాడంటే అప్పుడు ఆరత్నాలు యెవరు యేఱుకున్నారని అడిగే ప్రశ్నవంటిది.

అతనిబుద్ధి పాదరసంవంటిది. అది దేనిలో పడితే దానిలో పని చేసేది అనేదే మనకు కావలసింది. నేనీమాట అభిమానంచేత వ్రాశానని అనుకోవడానికి అవకాశంలేదు. యీ మాట మాగురువుగారిది గాని నాది కాదుగదా ! పైఁగా స్వశాఖీయుణ్ణి నేనుండఁగా అన్యశాఖీయుణ్ణి ఆలా పొగడడానికి అసూయపడవలసింది. అట్టిస్థితిలోఁ వారి వాక్యాన్ని నేను అనువదించడంలో నాఅంతరంగాభిప్రాయం విస్పష్టమే కనక విస్తరించేది లేదు. నాయందుకూడా అతనికి యెంతోగాఢమైన గౌరవం

వుండేది. దాని ఫలితాన్ని పొందే అదృష్టం నాకు పట్టతే దనికూడా నేను ఆ సానుభూతిసభలోనే ఒక పద్యంలో సూచించాను.

"మ. మృతులంగూరిచి యేడ్చుపద్యములు నేనేనాఁడుఁ జెప్పన్ మహా
మతి! యో తిర్పతిసత్కవీ! త్రిజగతీ మాన్యాత్మ విక్టోరియా
సతి మున్నామృతు లెల్ల నీకతననే స్వర్గం బధిష్ఠించి రే
నతిపాపాత్ముఁడ నాకు నీకతన లేవాలాటిసౌభాగ్యముల్."

నన్నుఁగూర్చి అతఁడే సానుభూతిసభలో విచారాన్ని వెలిపుచ్చ వలసివస్తే యేవిధంగా వెలిపుచ్చేవాఁడో యిప్పు డేలా తెలుస్తుంది? ఆభాగ్యం నాకు పట్టింది కాదని నేను విచారించడం అయుక్తం కాదుకదా! అయితే ఆ విషయం మాత్రం కొంత సూచించడం మాత్రం జరిగింది. అట్టిదాన్ని ఒకదాన్ని వుదాహరిస్తాను.

"ఉ. చుక్కలు రాలలేదు రవిసోముల పోకడ మాఱలేదు న
ల్దిక్కులు కూలలేదు జలధిజ్వలనం బుబుకంగలేదు నేఁ
డక్కట! రామకృష్ణకవు లర్భకు లేగతిఁ జేయనేర్తు రా
ధిక్కృతవైరి వేంకటసుధీకవిమౌళికి శృంగభంగమున్?"

యిత్యాది పద్యములవల్ల అతఁడే నన్నుఁ గూర్చి ప్రసంగించ వలసివస్తే యేలా ప్రసంగించేవాఁడో విస్పష్ట మవుతూవుంది. అయితే దైవం అన్యథాకరించాఁడు.

మామాసంబంధం యెట్టిదో నేను వివరించలేను. కాని యిప్పటికీ కూడా మే మిద్దఱమూ కలిసి సభలు చేస్తూనే వుంటాము. అతఁడు గతించి 16 యేఁడ్లు కాఁబోలును అయింది. అయినా మా సాహచర్యం తప్పనేలేదు. జీవితకాలంలో నేనంటే అతనికి ఆంతరంగికంగా కొంత భయమూ, భక్తీ కూడా వుండేవి. పైకేమో "త్వంశుంఠా త్వంశుంఠా"గానే మాట్లాడేవాఁడు. యిప్పటి స్వప్నావధానాలల్లో కూడా అచ్చంగా అలాగే ప్రసంగం జరుగు తుంది. యీవ్యాసం వ్రాయడాని కారంభించాక అప్పుడే ఒక సభ జరిగింది.

అతనికి యిప్పటికీ నామీఁద ప్రేమవున్న దన్నందుకు యిప్పటికి సుమారు పదియేళ్ళనాఁడు జరిగిన ఒకగాధ వుదాహరిస్తాను.

అతనికి పురుషసంతానమే కాని స్త్రీ సంతానం లేదు. "ఒరేయ్! నేను కట్నం కానుకా పెట్టలేనని కాఁబోలును నాకు భగవంతుఁడు స్త్రీ సంతానాన్ని యివ్వాఁడు కాఁ" డని చమత్కారంగా నాతో అనేవాఁడు. పయిఁగా "జన్మించి అంతరించినవాళ్ళు కూడా కొందఱు మగవాళ్ళేరా" అనేవాఁడు. అప్పటికింకా నాకును స్త్రీ సంతతి లేదు కాని, "లేకపోతే వక పిల్లనిపుచ్చుకోరా" అని అనేవాణ్ణే. మాకు శాఖాభేదంవున్నా శాస్త్ర విరుద్ధం గాని యితరశాఖాబాంధవ్యం అంగీకారమే. యేకులంతో పడితే ఆకులంతో చుట్టఱికం చేయడానికి తగ్గంత జ్ఞానం అతనికిఁగాని, నాకుఁగాని కలగలేదు బ్రాహ్మలలో బాహ్మల కేంచిక్కు? అందుచేతే నాకు సంతానంలేనిరోజుల్లో నేను పెంచుకోవలసివస్తే అతని పిల్లవాణ్ణి పుచ్చుకుని మాశాఖపిల్లని పెళ్ళి చేయాలనుకొనేవాణ్ణి. దీనికి మా తిరపతిశాస్త్రి శిష్యుఁడున్నూ, మా గురువుగారి స్యాలకుఁడున్నూ, నా భార్యా మేనమామ కూఁతురిభర్తయున్నూ అయిన రాఘవభట్ల విశ్వనాధశాస్త్రి తనకుకూఁతురు కలిగితే సరేసరి, ఆలా కలక్కపోతే పెంచుకొనేనాసరే పిల్లనిస్తాననే వాఁడు. తుదకి యివేవీ జరగలేదు కాని మా మా అనుబంధం యేలాటిదో అంతా యెఱిఁగిందే అయినా యెఱుఁగనివాళ్ళు తెలుసుకోవ డానికి వ్రాస్తూవున్నాను.

సరే, తి. శాస్త్రిగారికి స్త్రీ సంతతి లేదన్నది ప్రస్తుతం. ఆకారణం చేత అన్న సుందరరామశాస్త్రి కూఁతుళ్ళలో మూఁడోదాన్ని తాను కన్యాదానం చేసుకుంటా నని అనడమున్నూ, అందుకు అన్న వగయిరాలు ఆమోదించడమున్నూ జరిగింది. కాని ఆ పిల్లకు వివాహపు యీడువచ్చే దాఁకా తి. శా. జీవించడం తటస్థించలేదు. ఆ కోరిక తీరకుండానే అతఁడు స్వర్గతుఁడైనాఁడు కాని యింకో శిష్యునిబాపతు ఆఁడపిల్లని దగ్గఱదీసి పెళ్ళి పేరంటాలుమాత్రం చేశాఁడు. చేసినా ఆత్మలో యీ కోరిక విలిచే వుండడంచేత కాఁబోలును, యేపిల్లని తాను కన్యాదానం చేయాలని అను

కున్నాఁడో ఆపిల్ల పెళ్ళిసమయానికి తిరపతిశాస్త్రి ఆత్మవచ్చి ఆ పిల్లని ఆవేశించింది. పిశాచమైనాఁ డనుకుందామా—అంతకు మునుపుకాని, యిటీవలఁగాని మళ్ళా యెప్పుడూ యెవరికీ కనపడ్డట్టుగాని, పీడించి నట్టుగాని లేదు. ఆ సమయానికి యింకా నేను ఆ పెళ్ళిజరుగుతూవున్న "వుండి" అనే గ్రామానికి వెళ్ళలేదు. నా భార్యా, పిల్లలూ మాత్రం వెళ్ళివున్నారు. పూర్వకాలంలో యేవిధంగా మాట్లాడేవాఁడో ఆలాగే నాభార్యతోటి ఆ పెళ్ళికూఁతురిద్వారాగానే మాట్లాడినట్టు తరవాత నాభార్యే నాకు చెప్పింది వెం. శాస్త్రినికూడా చూచివెడతానని అన్నట్టున్నూ. అతఁ "డీరాత్రికిఁ గాని రాఁడు, వచ్చేదాఁకా నీ ఆవేశం వుంటే శుభకార్యం అడ్డడమేకాక మనిషి నలిగిపోవడం తటస్థిస్తుందని అన్నగారు వగయిరాలు కోరినమీఁదట తావన్మాత్రంతో ఆ ఆవేశం తగ్గినట్టున్నూ చెప్పఁగావిన్నాను. కాని నేను వెళ్ళి చూచేటప్పటికికూడా యింకా ఆ పెళ్ళికూఁతురు తేఱుకు న్నట్టు కనిపించలేదు. ఆవేశపుమాటలలోకూడా నాపసక్తి కొంత వచ్చి నట్టు తి. శాస్త్రి అన్నగారు వగయిరాలవల్ల విన్నట్టయితే కొంచెం జ్ఞాపకం వుందిగాని ఆ మాటలు తబిసీలుగా జ్ఞాపకంలేక వ్రాయలేదు. బహుశః అప్పుడు తిరపతిశాస్త్రి పెద్దకొడుకు వేంకటావధానికూడా దగ్గిఱవుండి చూచినట్టే విన్నట్టు జ్ఞాపకం. నే. వెళ్ళినతరవాత యేవేనా కొన్నిమాటలు మాడిట్లాంచి చూదామనిన్నీ, తద్ద్వారాగా చిరకాలానికి మళ్ళా ప్రాణస్నే హితుణ్ణి కలుసుకొని మాట్లాడినట్టు సంతుష్టి కలుగుతుందనిన్నీ ప్రయత్నించి చూచానుగాని, నేనంటే భయపడి మౌనం తాల్చినట్టు నాకే కాక అతని బంధువులందఱికిన్నీ తోఁచింది.

ఆత్మ నిత్యమనిన్నీ, దేహం నశించినంతలో అది నశించేది కాదనిన్నీ మన విజ్ఞానులందఱూ చెవి నిల్లుగట్టుకొని ఘోరడానికి యీ లాటి విషయాలెన్నో అనుభవించి వుండడమే కారణమనుకుంటాను. యీలాటి ప్రబలాధారాలెన్నోవున్నా, నేఁటి సంస్కర్తలు పెడతోవలే పడ తారు. మహాభారతయుద్ధంలో మృతులైన దుర్యోధనాదులనేమి, అభి మన్యాదులనేమి వేదవ్యాసులు వారివారి సన్నిహితబంధుజాలానికి చూపి

నట్టు మహాభారతంలో స్పష్టంగా వుంది. ఆభారతం పంచమవేద మని మనవిజ్ఞానులందఱున్నూ శిరసావహించినప్పటికీ యీకాలానికి అది పనికిమాలిన చెత్తకిందకూడా మాఱడంలేదు. వర్ణాశ్రమాచారాలకు సంబంధించిన ధర్మాలెన్నో అందులో లోకోపకారార్థంగా యేదో ప్రసక్తి కల్పించి ఆమహర్షి వాక్రుచ్చి వున్నాఁడు. తక్కినదంతా ఆలా వుండఁగా అందులో వున్న భగవద్గీతనేనా యిప్పటివారు పూర్తిగా పాటిస్తారేమో అంటే, అదిన్నీ కనపడదు. అందులో "స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మోభయావహః" అన్న వాక్యానికి వ్యతిరేకించే సంస్కారాలకే యిప్పటివారు సర్వత్రా ప్రాధాన్యం యివ్వడంవల్ల పై సంగతి విస్పష్టమవుతూ వుంది. ఆర్షే చెప్పేదేమిటి? మునుపు యేవేవి అకార్యాలో ఆవి యిప్పుడు చేస్తే యెంతో గొప్ప, యెంతో గౌరవం.

ఓహో! మొదలెట్టిన విషయం మళ్ళా విషయాంతరంలోకి దూఁకుతున్నట్టుందే! తి. శా. స్వర్గస్థుఁడైనా నాకున్నూ అతనికిన్నీ వున్నసంబంధం విడిపోలేదనేది ప్రస్తుతం. అథమం నెలకొకమాటేనా మేమిద్దఱమూ కలుసుకుంటూనే వుంటాము. ఆయీ స్వప్నగాథలు వ్రాయవలసివస్తే గ్రంథం చాలా పెరుఁగుతుంది.

శరీరాలు పృథక్కుగా వుండడంచేత శారీరకధర్మాలు మాకు వేఱుగావలసివచ్చింది గాని మానసికప్రవృత్తి కవితావిషయంలో మాయిద్దఱిదీ ఒకటిగానే వుండేది. కవితారచనకంటె అన్యవిషయాలలోనో? మనస్సులు కలవడమూవుంది. కలవకపోవడమూ వుంది. ఒకటి దీనికి వుదాహరిస్తాను. నేను చప్పట్లపర్వానికి పూర్వం కాకరపర్రి వెళ్ళివద్దాం రమ్మన్నాను. అక్కడ అల్లరి జరుగుతుంది, వద్దని అతఁడన్నాఁడు. ఆలా జరగడం ముందుగాథకు మనకు మఱీ మంచిది కనక వెళ్ళితీరాలన్నాను నేను. అయితే నీకర్మం నీవొక్కఁడవే వెళ్ళు, నేను రానన్నాఁడు. నేను చేసే ఆలోచన దూరాలోచనో, అతఁడు చేసేదే దూరాలోచనో చదువరులే పరిశీలించుకోండి. చదరంగంలో యెత్తులు మాదిరిగా యిల్లాటివిషయాలల్లో నా ఆలోచన ప్రసరిస్తుంది. అతనిది పేకాటవెఖరిగా నడుస్తుంది.

"అడుసుతొక్కనేల? కాలు కడుగనేల ?" అని అతనితాత్పర్యం. "తొక్కితే మునిఁగిపోయిం దేమిటి? పిమ్మట బాగా పాదప్రక్షాళన చేసుకుంటే, కొత్తదీ పాతదికూడా మాలిన్య మంతా పోయి నిష్కళంక మవుతుం" దంటాను నేను. యింకోటికూడా వుదాహరిస్తాను. కొప్పరపువారికీ మాకూ, యేలాగయితేనేం కలహా మారంభ మయిం దనుకోండి. అందులోకి మనం స్వయంగానే వెళ్ళాలి గాని మనశిష్యులను ప్రవేశించడానికి అంగీక రించకూడ దని నావాదం. అలా కాదు, శిష్యులచేతనే వోడించే ప్రయత్నం మంచిదని అతనివాదం. నా వుద్దేశ మేమిటంటే సోదరకవులు చాలా కాలాన్నుంచి గంటకు వందలలెక్కని చెపుతూ వున్నారాయె. మన శిష్యులు కొత్తగా మొదలుపెట్టి ఆ భారాన్ని నిర్వహించఁగలరో, లేదో మన కీపరాధీనవ్యాపార మెందుకని నాతాత్పర్యం. శిష్యులు వోడినా మనం వోడినట్టే అనిపించుకోవలసి వస్తుంటికదా! అందుచేత ఆతోవ మంచిది కాదని నావాదం. యీలా నేను చెప్పినా వాఁడికి తోఁచినట్టే చేశాఁడు చివరికి. శివరామశాస్త్రి చేతా, చౌదరిగారి చేతా "ఛాలెంజి" పద్యాలు నాతో చెప్పకుండానే తాను బాసటగా వుండి నడిపించాఁడు.

యిప్పటివారి కొత్తపోకళ్ళు కొన్ని అతనికి యిష్టం, నాకు యేం కర్మమో, వాట్లయందు యిష్టం వుండేదికాదు. దీనికి వకటి వుదాహరిస్తాను, ఎవరితోటో విద్యావివాదం తటస్థించిందనుకోండి; ఫలానా తేదీని యిన్ని గంటల యిన్ని నిమిషాలకు ఆ వివాద జరిగేసభకు రావాలని యేర్పఱచుకొన్నా మనుకోండి. మేము ముందుగానే వెళ్ళి సభలో కూర్చు న్నామనుకోండి. ప్రతివాదులు అనుకొన్నట యిముకు రానేలేదనుకోండి. అపట్లాన్ని ఆవలివారు వోడిపోయినట్టే. యిఁక మనం యిక్కడ వుండ నక్కఅలేదు. పోయి యీలా పత్రికల్లో ప్రకటిద్దా మనేవాఁడు. యీలాటి విద్యావిజయాలూ, కోర్టుద్వారాగా సంపాదించే విద్యావిజయాలూ, బాకీ తీర్మానాలూ యివి యశఃకాములు అంగీకరించతగ్గవేనా? నోటుకు సహా కాలదోషం పడితే ఘరానామనుష్యులు దాన్ని గణించక మళ్ళీ తిరగరాసి యివ్వడమో, సొమ్మే యిచ్చి లేదనిపించుకోవడమో చేస్తారు. చేయరే

అనుకోండి. అంతమాత్రంచేత ఋణంతీర్చినట్టు లోకం విశ్వసిస్తుందా? అని దానికి నేను సుతరామూ వొప్పుకొనేవాణ్ణికాను.

అతఁడు నాకన్న చాలా విషయాలలో ఛాందసుఁడుగానే వుండే వాఁడు గాని, యీలాటి విషయాలు కొన్నిటిలో లౌకిక మర్యాదలకు లోఁబడేవాఁడు. నాకు యీలాటి విషయాలకేమి, వేషభాషలకేమీ ఛాందసుల ఆచారాలే యిష్టం. వాఁడికి యింగ్లీషు చదువంటే కొంత యిష్టం. అందుచేతే చిరంజీవులకందటికీ దాన్నే చెప్పించాఁడు. నాకో, మనపూర్వపు చదువే చాలా యిష్టం. అందుచేతే— "పై జననమ్మందును నా కొసంగు మెటులో సంగీతసాహిత్యముల్" అని సంతానం కలక్కపూర్వం చెప్పిన కామేశ్వరిలోనున్నూ, కలిగిన తర్వాత చెప్పిన ఆరోగ్య కామేశ్వరిలో,

మ. "కలిగెన్ లేదనుకొన్న సంతతియు భాగ్యం బబ్బె నానందని
స్థులమయ్యెన్ జని షష్టిపూర్తియును నాకున్ దాపు గావచ్చె నో
లలితాంబా! యిఁక నొక్కకోర్కె అది వాలాయంబు సద్విద్యల
ర్మిలి మత్పుత్రులయందమర్చుటయె సుమ్మీ తల్లి కామేశ్వరీ!"

అనిన్నీ వ్రాసివుండడమే కాకుండా, మా రెండో చిరంజీవి యేమాత్రమో కవిత్వం చెప్పడమే కాకుండా హైదరాబాదులో అవధానం చేసినట్టు యేకలవ్యశిష్యులు వ్రాయడానికి వుబ్బి తబ్బిబ్బై షష్టిపూర్తికి దరిమిలాను 'ఇటీవలిచర్య' అని వ్రాసుకుంటూవున్న నా జీవితచరిత్రలో ఒకపద్యం నా అభిప్రాయాన్ని తెలిపేదాన్ని.

"క. నాకొమరుం డేమాత్రి
మ్మో కవియై నా కొసంగు మోదమ్మును శ్రీ
"హైకోర్టు ఛీపుజడ్జీ"
యైకూడ నొసంగనేరఁ డనుకొందు మదిన్."

అనే మాటలతో వ్రాసివున్నాను. యిప్పుడు యెన్ని పరీక్షలు ప్యాసైనా వుద్యోగభాగ్యం లేకపోవడ మనేది యెఁదతో బ్రాహ్మలకు

విచారకరమైనా నాకు సంతోషకరమే అయింది. ఆలాగే కాకపోతే నాబంధువు లందఱూ నన్ను "కొడుకులకు యింగ్లీషు చెప్పించాఁడు కాఁడు యీచేదస్తుఁడు" అంటూ గాఢంగా దూషించడానికి అవకాశం యిచ్చేది. నేను జవాబు చెప్పలేక చిక్కుపడవలసి వచ్చేది. యిప్పుడు "అవ్వా గుఱ్ఱమూ ఒకటే" కావడంచేత నాకు ఆ చిక్కు తప్పిందని సంతోషిస్తూ వుంటాను.

నే నయితే కర్మిష్ఠినిగాను గాని వేదోక్తకర్మకలాపాన్ని ఆచరించే వారిని చూస్తే నాకు చాలా ఆనందం. అంతేకాదు— "స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః" అనే భగవద్గీతావాక్యమందు నాకు యెక్కువ విశ్వాసం. దీనికి వ్యతిరేకించి చేసే సంస్కారాలు నాకు గిట్టవు. అందుచేత ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా నా అభిప్రాయాలు ప్రస్తుతలోకం పాటించదని పూర్తిగా యెఱిఁగుండీకూడా వ్రాస్తూవుంటాను. ఆ వ్రాతవల్ల జరిగేపని గడ్డిపఱ కంతకూడా లేకపోయినా యెందఱో ఖండనమండనాలకి వుపక్రమిస్తూ వుంటారు. కొందఱు గాఢంగా దూషిస్తారు కూడాను. ఆలా దూషించి అంతతోకూడా తృప్తికలగక కొందఱు యింకా యేదో "వక్రః పంథాః" లోకి దిగి వంచించాలని ప్రయత్నిస్తారు. నేను వ్రాసిన వాక్యాలను యింట్లో కూర్చుని సమర్థించమంటే సమర్థిస్తాను కాని పడకకుర్చీవదిలి యెక్కడికీ వచ్చి వక్రమార్గాలకు తగ్గ వక్రమార్గాలు తొక్కి సమర్థించే వోపిక నాకు అంతరించి అప్పుడే నాలుగైదేళ్ళు కావచ్చింది. వోపిక వున్నప్పటికీ ధర్మాధర్మనిర్ణయానికి గాని, యుక్తాయుక్తనిర్ణయానికికాని ఆలాటి "వక్రః పంథాః" ప్రకరణాలు కార్యకారులు కావని నానిశ్చితాభి ప్రాయమని లోకానికి తెల్పుతూ ప్రకృతం వుపక్రమిస్తూవున్నాను.

మావాఁడికి పట్నవాసంలో వుండడం యిష్టం. నాకు పల్లెటూరి నివాసం యిష్టం. అతఁడు స్వగృహం లేకుండాకూడా కాకినాడలోనే యిటీవల శ్రీ పోలవరపు జమీందారుగారి నిర్యాణానంతరంకూడా నివసించడం పైకారణంచేతే అని చెప్పనక్కఱలేదు. పయిగా నన్నేవాడు కదా "నేను నెల 1 కి రు. 10 లో, లేక 8 రూపాయీలో అద్దెతో కాకి

నాడలో తక్కువ వ్యయంతో కాలక్షేపం చేస్తున్నాను. వేయిరూపాయీలు మీఁద వచ్చే వడ్డీకన్న నా అద్దెకు అవసరం లేదు. నీవేమో సుమారు అయిదాఱువేలు ఖర్చుపెట్టి గోడిరాళ్ళదిబ్బ కడియంలో యిల్లంటూ కట్టావు. నీకన్న మూర్ఖుఁడంటూ నాకు కనేపడ" డనేవాఁడు. అయితే అతనివూహ యింటికి పెట్టిన అయిదాఱువేలూ వడ్డీకి వేసుకుంటే లాభ కారిగా వుండే దనేకాని మఱోటి కాదు. నిజంగా ఆలాగే చేసుకొని వుండే టట్టయితే యిప్పటి కొత్తరూల్సుప్రకారం "ఉభయతో భ్రష్టత్వం" సంభ వించేది. కాని అప్పటికి యీలాటి మహోపద్రవం వస్తుందని అతఁడు తెలుసుకోవడానికి అవకాశం లేదు కనక నాకంటే అతని ఆలోచన సర్వధా ప్రశంసనీయమే అని వొప్పుకోక తప్పదు.

యేవిద్యార్థేనా చదువుకోవడానికి వస్తే తెలివికలవాఁడా, కాఁడా అనే వివేచనతో పనిలేకుండా చెప్పడానికి మొదలుపెట్టడమే నాప్రకృతి. అతనిదో? దీనికి అంగీకరించేది కాదు. అందఱూ తనంతటి బుద్ధిమం తులుగానే వుంటే తనదగ్గిఱకి శుశ్రూష కెందుకు వస్తారని అతనికి తట్టేదే కా దనుకుంటాను. సరే! తనకి వచ్చిన విద్యార్థు లెక్కడ తట స్థిస్తారు? అందుచేత యెవఁడికోకాని తాను చెప్పడమంటూ వుండేదే కాదు. పయిగా నాదగ్గిఱ చదువుకొనేవాళ్ళనూ, నన్నూ వెక్కిరించడం కూడా వుండేది. వెక్కిరించడం అంటే వట్టిమాటలతో మాత్రమేకాదు. పద్యాలతోటే:

మ. "గురువై శిష్యులఁ జేర దీయునెడఁ దక్కుం జెయ్వు లెల్లున్నఁద
త్పరబుద్ధిం దిలకింపఁగా వలయుఁ "జెప్పందగ్గవాఁడౌనొ? కా
దొ? రహస్యంబులు, తెల్వియున్ గలదొ? లేదో?' యంచునావేంకటే
శ్వరశార్దూల మమాయికం బెఱుఁగ దీచర్చాప్రకారమ్ములన్."

యీ మత్తేభం వుపన్యసించే వుపన్యాసంలో వున్న శార్దూలం నేనే అని వేఱే చెప్పనక్కఱలేదుకదా! తిరుపతి వెంకటేశ్వరుఁడితో అభే దాధ్యవసాయం చేస్తూ దాని వెనకాల వుట్టంకించిన వేంకటేశ్వరపదమే

వ్యాఖ్యానం చేస్తూవుంది. పయింగా నన్ను వాఁడు "అమాయికుఁ'' డని కూడా అనుకొనేవాఁడన్నదికూడా దీనివల్ల తేలుతూవుంది. బందరు హైస్కూలు హెడ్మాస్టరుగారు కూడా నన్ను వెఱ్ఱివాళ్లల్లోనే జమకట్టే వారు. యీ అమాయికత్వమూ, వెఱ్ఱివాలకంగావుండడమూ "స్వరాజ్యం నా జన్మహ''క్కని శ్రీయుతులు తిలకుగారు చెప్పినట్టు మాకు వంశపరం పరాహక్కుగా మా బంధువులు చెప్పుకుంటూారు. కనక నేను దీన్నిగూర్చి మావాఁడితో యేమాత్రమూ చర్చ పడలేదు. కాని నా అమాయికత్వం మాయ తెలియని అమాయికత్వం కాదనిన్నీ, అది తెలిసికూడా పరలోక భీతిచేత దాన్ని యెన్నఁడున్నూ వినియోగించేవాఁణ్ని కాననిన్నీ జిజ్ఞాసువులు తెలుసుకోఁగోరుతాను. యీ అన్యాపదేశసందర్భంలోనే నన్నుఁ గూర్చి యింకోపద్యంకూడా వ్రాశాఁడు.

మ. "ఒడలెల్లం బలుచార లుండుటయు వాలోపాంతమం దూనిమూం
దడుగుల్ మోవఁగఁ గూరుచుంటయును మున్నొచిహ్నముల్ కంటగ
న్పడురంగున్ దిలకించి మీసములచందమ్మున్ విలోకించి పి
ఱిఁడిపిల్లిన్ దనశాఖలోని దనుచున్ బ్రేమించె శార్దూలమున్."

యీ రెండుపద్యాలూ నన్ను "యద్దేవా" చేసేవే అయినా యెంత ప్రౌఢంగా వున్నాయో, యెన్ని విడివిడిపదాలతో కూర్చఁబడివున్నాయో, యెంత గమకంగా వున్నాయో చదువరులు తెలుసుకొందురు గాక. యీ పద్యచమత్కృతి తెలపడానికే ప్రసక్తిలేని ప్రసక్తి కల్పించి యీ ఘట్టంలో వుదాహరించాను. అతఁడని అతఁడేకాదు వేఱొకరేనా యీలాటి పద్యాలతో నన్ను తిట్టినా నేను సంతోషిస్తాను. ఇది నా ప్రకృతి. యీ పద్యం నేను బందరు భైరవప్రెస్సుకు వుత్తరాన్నివున్న చవిటి అరుగు మీఁద బొత్తినకాళ్ళు వూఁతగా కూర్చుని యేదో తదేకదీక్షతో ప్రూఫులు దిద్దుకొనేదృశ్యాన్ని చిత్రిస్తూవుంది కాని "వంటియందు చారలుండడం" యెందుకు చెప్పాఁడో యిప్పుడు గోచరించిందికాదు. వెనకేనా వాణ్ణి నేను అడిగి తెలుసుకున్నట్టున్నూ లేదు. లేక తెలుసుకునే మఱిచిపోయానో? 'జీవతః కవేః ప్రష్టవ్యమ్' కదా! బహుశః అతనివుద్దేశంలో యీ'చారలు'

విభూతిరేఖలై వుంటా యనుకుంటాను. 'యద్దేవా' కవిత్వం చెప్పడానికేమి, వీరరసకవిత్వానికేమి, తగాయిదాలు తెచ్చే కవిత్వం చెప్పడానికేమి అతఁడు మంచి మొనఁగాడు.

శ్రీ ఆత్మకూరి రాజావారి మేనల్లుఁడుగారు "తిరుపతు.........తమి దీరద యేచెలి నాశ్రయింతునో?" అని ఒక సమస్యను యెక్కడినుంచో సంపాదించినదాన్ని ప్రతిరోజూ మాకు వినిపించి "సామీ! వాకు దీన్ని పూర్తి చేసిపెట్టా" లని కోరుతూ వుండేవారు. యేరోజుకు ఆరోజు నేను "తిరపతి శాస్త్రిగారికి యీలాటి పూర్తివిషయంలో మంచి ప్రజ్ఞకనుక ఆయన్ని తమరు కోరండి" అని తప్పించుకొనేవాణ్ణి. ఆలా సుమారు నెలపైదాఁకా జరిగింది కాలం. మాప్రయాణం రోజులు సమీపించాయి. అట్టి సందర్భంలో ఆయన ఒకరోజున "యీ వేళ పూర్తిచేస్తే కాని మిమ్మల్ని కదల నిచ్చేది లే"దని గట్టిగా పట్టుపట్టి కూర్చున్నారు. అనుచితమైనదే అయినా పూరించడం తప్పిందికాదు. తి. శా. గారినే వప్పఁజెప్పాను. క్షణంలో పూరించి వ్రాసి యిచ్చాఁడు. యిచ్చిన సమస్యకు తగినభాషనే వుపయోగించాఁడు. రేఫప్రాస కనక "తిరుమణిఁ దాల్చు" అని ప్రారంభించాఁడు. శృంగారరసంలోనే దక్షిణనాయకశృంగారం వర్ణించాఁడు. బాగానే వుంది, యెవరినీ దూషించే వుద్దేశం లేకపోయినా మాకు అక్కడ విరోధులుగా వుండే వైష్ణవులను గూర్చి అది చెప్పినట్టు వారిలో కొందఱు అభిప్రాయపడ్డారు. అది పూర్తిగా సత్యదూరమే అయినా "రంధికిమూలమే అంకులకోడలా!" అన్నట్టు అందులో మొట్టమొదటనే వారి ప్రధాన చిహ్నం "తిరుమణి" పడింది. యింకా కుంకుమ, విభూతి వగయిరాలు ఆ పద్యంలో వున్నా అవి ప్రథమంలో లేవు. దానితో ఆవూరివారేమీ కలిగించుకోలేదు గాని, గద్వాలలో మాకు ప్రతిపక్షులుగా వుండే వైష్ణవపండితులు కలిగించుకొని మా యిద్దఱినీ పీచాతినీచోక్తులతో నిందిస్తూ ఒక చంపకమాల రచించి వారిశిష్యుఁడు భట్రాజు చేతికిచ్చి పంపించారు. ఆ భట్రాజు విద్యార్థి దూరంగానే నిల్చుండి "మా గురువులు దీన్ని మీ కిమ్మన్నారు" అనిచెప్పి మామీఁదికి విసిరేసి పాఱిపోయాఁడు. ఆ పద్యం చూచుకొని మేము నవ్వుకొని వూరుకున్నాము.

మా ప్రియత్నం లేకుండానే యీ సంగతి యేలాగో సంస్థానం వారికి తెలిసింది. అప్పుడు అమ్మగారు రాజ్యంచేస్తూవున్నారు. జడ్జీ ఒక మహమ్మదీయ పండితకవి. ఆయనకు తెలుఁగురాదు. అమ్మగారి సెలవు ప్రికారం మా యిద్దఱి పద్యాలూ మామావల్లనే అర్థం విని యోగ్యతా యోగ్యతలు విమర్శించారు. మా పద్యమేమో జనరల్‌గా వుంది. వారిదేమో కేవలమూ "తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల" అని మా యిద్దఱిపేర్లతోనూ వుండడంచేత అందులో వున్న గ్రామ్యపుతిట్లన్నీ మాకే సంబంధిస్తూ వున్నాయి. దానికి ఆ పండితులు "యిది వీరికి సంబంధించిన దూషణకాదు; తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామికి సంబంధించిం" దంటూ అనాలోచనగా అర్థం చెప్ప మొదలేశారు. ప్రిక్కనే తెరచాటున వున్న మహారాణీగారు విని "అయ్యా చాలించండి, మీరూ మీరూ మనుష్యులు తిట్టుకున్నా తిమ్ముకున్నా అంత చిక్కలేదు. దీనిలో దేవుణ్ణికూడా యెందుకు తిడతా" రని మందలించారు. మా పద్యంలో వక్క మాట మాత్రిం గ్రామ్యదోషం తగిలేది వుంది. అదే లేకపోతే ఆ పద్యంలో లేశమూ అయుక్తం లేనేలేదు. ఆ మాట తెలుఁగవడంచేత నధికారికి అయుక్తమనే సంగతి గోచరించిందికాదు. పైఁగా మేము వ్యాఖ్యానం చేయడంలో వేదాంతపరంగా ఆపద్యంమొత్తాన్ని వ్యాఖ్యానించి, ఆయన కూడా కవే కనక ఆయన్ని సంతోషపెట్టడం జరిగింది. ఆ పద్యంలో మూడక్షరాలు మాత్రిం అవర్ష్యంగా వున్నాయి గాని తక్కినదంతా మంచి పాకంలోనే వుంది. జనరల్‌గావున్న పద్యంలో కొన్ని అక్షరాలను మాత్రిం పుచ్చుకొని తమమీఁద పెట్టుకొని మమ్మల్ని పేరెట్టి ఆడరాని మాటలు ఆడడం తప్పని అధికారికిన్నీ, అమ్మగారికిన్నీ పూర్తిగా బోధపడింది. అయినా ఆ సంస్థానాల్లో, యిప్పుడేమో చెప్పలేను గాని, అప్పటికింకా బ్రాహ్మలని శిక్షించతగ్గవని చేసినా శిక్షించడం లేదు. కనక వారికి యేమీ శిక్ష వేయలేదు. శ్రీ ఆత్మకూరిరాజావారి ముద్రిను సృష్టించిన వక గ్రామకారణాన్ని ఖైదై తేచేశారుగాని ఏపూట కాపూట స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానాలకిన్నీ, భోజనానికిన్నీ బ్రాహ్మణ గృహానికి తీసుకువెడుతూ వుండే

వారు. పండితులందఱు సంస్థానానికి వార్షికాలకు వచ్చే వుత్సవ దినాల్లో ఆ కరణాన్ని మొదటిదర్వాజాలో సంకెళ్ళసహితంగా కూర్చోపెట్టేవారు. ఒకనాఁడు రాజుగారున్నూ, మేమున్నూ కలిసి వచ్చేసమయంలో ఆబ్రాహ్మణ్ణి గూర్చి రాజుగారు మేము అడగకుండానే "స్వామీ! యేంచేసేది? బ్రాహ్మఁడు. మఱ్ఱా మంచినిష్ఠాపరుఁడు. పెద్దహానికి తగ్గ పనిచేశాఁడు అందుచేత ఖయిదుచేయడం తప్పిందికాదు. కులాచారానికి మాత్రం భంగం కలిగించకుండానే జరుపుతూ వున్నాం" అంటూ సెలవిచ్చారు.

మన్వాది ధర్మశాస్త్రాలను ఆరీతిగా శూద్రప్రభువులుకూడా చెక్కుచెదరకుండా కాపాడుకొనివస్తే కలియుగంలోకూడా కొందఱు కాకపోతే కొందఱేనా ఆ ఆచారాలు యే కొంచెమో ఆచరించడం తటస్థించింది. క్రమంగా "కంచే చేనుమేయడం" దగ్గఱికి వచ్చింది. కనక యిఁక ఆ ఆశ పూర్తిగా వదులుకోవలసిందే. యిట్టి సమయంలో సనాతనులు సభలు సాగించడం వగయిరాలు వృథాపరిశ్రమగా నాకు తోస్తుంది. అస్పృశ్యులు దేవాలయంలోకి వస్తే అభ్యంతరంపెట్టడంకూడా పొరపాటు. వాక్కు ఆ యా ఆలయాలవల్ల జీవనం వున్న అర్చకులు తప్ప తక్కిన పూర్వాచారపు చేదస్తంగల చాతుర్వర్ణ్యఁవారంతా తమకు యిష్టం లేకపోతే ఆ ఆలయాలలోకి వెళ్ళడం మానుకొని హరిజనుల వశం చేస్తే యెంతో బాగుంటుందని నాకు తోస్తుంది. అయితే అడ్డంకులు కల్పించడానికి ప్రయత్నించే మహామహోపాధ్యాయుల పాదరేణువుకుకూడా నిజానికి సరిపోని నాకు తోఁచేమాత్రంవూహ వారికి తోఁచదనుకోడం కూడా పొరపాటులో మఱో పొరపాటు కాకపోదు. అయినా యింతకన్న కర్తవ్యం యీకాలానికి లేదని నాకు తోఁచి వెళ్ళఁగక్కాను. అర్చకులు హరిజనులపాఠశాలల్లో వుండే బ్రాహ్మణటీచర్లతో పాటున్నూ, అక్కడికి వెళ్ళి పరీక్షించే యినస్పెక్టర్లతో పాటున్నూ ఆ ఆలయాలని కనిపెట్టుకునే వుండడానికి అంగీకారం వుంటే, అంతకుమించిన జీవనం మఱోటి లేకపోయిన పక్షంలో యింకా కొంతకాలం కనిపెట్టుకు వుంటారు. వారిని భోజనభాజనాదులలో యెవరుగాని నిషేధించకూడదు.

జీవనార్థం యెవరేనా యేపనికేనా సిద్ధపడక తప్పదుగదా! తమకు దేవుఁడు కావలసివస్తే గృహదేవతార్చన యేమయింది! తన యింట్లోకి కూడా వచ్చి హరిజనులు అడ్డుతగిలేకాలం యింకా రాలేదు. కనక కొన్నాళ్ళదాఁకా యీలా సంతృప్తి పడచ్చును. ఆస్థితికూడా వస్తేనో 'నందో రాజాభవిష్యతి' దీన్ని సవరించవలసివస్తే దేవుఁడు సవరించఁగలఁడేమో కాని పండితులూ, గిండితులూ యెన్ని వేదశాస్త్రాలు చదివి ఎంత కొమ్ములు తిరిగినవారైనా సవరించలేరు. పండితులన్నా, వారిమాటలన్నా యిప్పుడు లోకానికి పూర్తిగా యేవగింపు. దేవుఁడు కలఁగజేసుకోని పద్ధతిని పండితులు తమవాదమే తప్పనుకొని ఆయా ధర్మశాస్త్రాల్లో వుండే నిషేధప్రతిపాదకస్మృతులను త్యజించి దైవసమ్మతమైన మార్గంలోనే తాముకూడా ప్రవర్తించడం యుక్తమని నాకు తోస్తుంది. దేవుఁడేమో యీ అనాచారానికి శిక్షిస్తాఁడనికదా వీరికి భయం. దేవుఁడే వూరుకుంటే యింక భయమెందుకు? యిది విషయాంతరం.

మా సమస్యాపూర్తి మహారాణీగారి యొక్కాను న్నూ, వారి జడ్జీ యొక్కానున్నూ సమ్మతికి పాత్ర మయిం దన్నది ప్రస్తుతం. వారు మమ్మల్ని తిట్టినతిట్లకు బ్రాహ్మలవడం కాకుండా సంస్థానపండితులు కూడా అవడంచేత వూరికే వాచా మందలించడం జరిగేదే కాని జరిమానా వగైరా లేమీ జరగలేదు. అట్టి కోరిక మాకున్నూ లేదు. అట్టిపని ఆ సంస్థానాలలో యెన్నఁడూ పండితుల విషయంలోనే కాదు, తదితర విషయంలోకూడా బ్రాహ్మలవిషయంలో జరగనే లేదని విన్నాను. అందులోనూ గద్వాలవిషయం మఱీ యెక్కువగా చూడాలి. దానికి కారణం కేశవభొట్లనే బ్రాహ్మణపిల్లవాఁడిద్వారా ఆ వైభవమంతా వారికి తటస్థించినట్టు ఒకయితిహాసం విన్నాము. ఆపిల్లవాడి పేరుమీఁదనే దేవాలయం కట్టించి ఆ కేశవస్వామికి యేఁటేఁటా జరిగించే వుత్సవాల మిష మీఁదనే కార్తిక మాఖమాసాలలో వేద శాస్త్ర కవిత్వ గానాదివిద్యలకు యోగ్యతానుసారంగా సుమారు యేభై వేలదాఁకా ఖర్చు చేస్తారు. ఆభక్తి తాత్పర్యాలు వర్ణనాతీతాలు. యీ ధర్మఖర్చుకుగాను శ్రీ నైజాం ప్రభువు

ముజరాకూడా యిస్తారని వినడం. ఆకేశవభొట్లు బ్రాహ్మణ్యమందు వుండే గౌరవాన్ని పూర్తిగా ప్రదర్శించడంవల్ల ఆయీ సందర్భాలు కలిగాయి. ఆ యితిహాసం వ్రాస్తే చాలా పెరుగుతుంది. చాలామంది యెఱిగిందే. సుమారు రెండువందలేళ్ళనాఁటిది. యిప్పుడు ఆ మాత్రం బ్రాహ్మలే లేరో? లేదా, అప్పుడు కూడా లేకపోయినా ఆ సంస్థానంవారు అమాయికులై యీబ్రాహ్మణపూజకు వుపక్రమించారో నేను నిశ్చయించలేను. యీ సందర్భమంతా ఒక్క గద్వాల సంస్థానానికి సంబంధించిందే. వీరు యేదో మిష మీద వేదాదివిద్యలను సన్మానించి యశస్సుపొందుతూ తద్ద్వారా పరమార్థాన్ని నేకరిస్తూవున్నారుకదా అని సమీపంలోనేవున్న ఆత్మకూరు, వనపర్తి సంస్థానప్రభువులున్నూ చిరకాలాన్నుంచి గద్వాలవారితోపాటు యీవిద్వత్సన్మానాన్ని ఆచరించి యశస్సును పొందుతూ వున్నారు.

మళ్ళా ప్రసక్తి కలగడంచేత యితరవిషయమే రాసినట్టయింది. తుట్టతుదకు పిశాచం పట్టుకొన్న మనుష్యులను కొట్టడానికి బదులు భూతవైద్యులు ఆ మనిషినీడను కొట్టినట్టు ఆవైష్ణవపండితులను వదలి వారి శిష్యుణ్ణి భట్రాజును అరెస్టుచేసి శిక్షించికూడా మా సమ్మతిమీఁద వదలిపెట్టారు. యెన్నఁడూకూడా పాండిత్యం పాండిత్యంవల్ల తేల్చుకోవడమందే కాని వక్రమార్గాలచేత తేల్చుకోవడమంటే మాకు గిట్టదు. ఈసందర్భమంతా కీ. శే. శ్రీ గద్వాల రామభూపాలుడిగారి సాంవత్సరికం నాఁడు అంటే, ప్లవ సం॥ మాఖ శుద్ధ ద్వాదశినాఁడు జరిగింది. "మ. ప్లవసంవత్సర మాఖమాసమున శుక్లద్వాదశిన్" అనే పద్యం సందర్భనంలో వుంటుంది. దాదాపు 40 యేళ్ళనాఁటిది యీ ముచ్చట. ఆ సందర్భనంలో వుండేపద్యాలకు వొక్కొక్క దానికి యీలాగే యెంతో గాథ కొన్నిటికి వ్రాయవలసి వుంటుంది.

ఆయీగాథలు యెందఱో యెఱిఁగే వున్నవే. ఎందఱో చెప్పుకొనేవే కాని యెన్నో మార్పులు చెందుతూ వుంటాయి. ఆ దేశంలో మాకేమో ప్రయోగతంతు తెలుసు నని చెప్పుకుంటారు. అది అసత్యం. యెవరివాఁ కానో యెందుకు? మా తిరపతిశాస్త్రిచెప్పేటప్పుడే అక్కడి దిక్కడా,

యిక్కడి దక్కడా పడవలసి వచ్చేది. సందర్భానుపద్యాలు చదవవలసి వస్తే అతనికి అంత వాచోవిధేయంగా వుండేవి కావు. వర్ణించడం నేనూ లేదు, అతడూ లేదు గాని తాత్కాలికధారణ తప్ప చిరకాలధారణా గుణం అతని బుద్ధిలో లేదనుకోక తప్పదు. అందుచేత ఆయా పద్యాలల్లో మధ్యమధ్య కొత్తవాక్యాలు చేరడమేకాక అసలు కథా సందర్భాలే మాఱడం తటస్థించేది. యిదేమి టంటే "యిదేం వేదమా? శాస్త్రమా? పోనీ పో" మ్మనేవాఁడు.

సుమారు ముప్పైయేండ్లకాలం కలిసి మెలిసి సంచారంచేసి సభలు చేసినవాళ్ళం మేము. నన్నుగూర్చి అతఁడు వ్రాయవలసి వచ్చినా, అతణ్ని గూర్చి నేను వ్రాయవలసివచ్చినా వుభయుల చరిత్ర వచ్చేతీరుతుంది. యెన్ని పేజీలు వ్రాసినా తేలదు. యేవో తరవాయి వున్నట్టే కనబడుతుంది. పాండిత్యాల కేమి? యిద్దరమూ సమానులమే. బుద్ధికిన్నీ డిటో, కవిత్వానికీ డిటో, వంటిబలంలో మేమిద్దఱమూ కలఁబడవలసివస్తే అతఁడే నన్ను కొట్టేటట్టే మొదటినుంచి వుండేవాఁడుగాని, పాపం, ఆలాటి ప్రసక్తి యెప్పుడేనా కలిగినా వూరికే దెబ్బ చూపించి ఆఁగిపోయేవాఁడే కాని కొట్టేవాఁడు కాఁడు. దానికి కారణం వ్రాయనక్కఱలేదు. యిదివఱకు వ్రాసినదానిలో వుంది. "క. నాకన్న బుద్ధిబలమున నే కాదు తనూబలమున" అని నేను సానుభూతిపద్యాలల్లో వ్రాసిన విషయం కొంత వ్యాఖ్యానాపేక్షతో చేరివుంటుంది. దానివ్యాఖ్యానం అతని జీవితచరిత్రలో చేసివున్నాను. తనూబలాన్నిగూర్చి గీరతంలో వివరించి వున్నాను. "చ. ఒడలిబలమ్మునన్ గెలుతు రొప్పితి నందునుగూడఁదిర్పతిన్, దడఁబడఁ గొట్టఁ జాల రొక "దద్దవదిందకపట్టు" పట్టినన్ గెడపుదురు'' నన్నెప్పుడూ కొట్టలేదుగాని మఱికొందఱిని కొట్టడమేకాదు, చార్జిదాఁకా రావడం కూడా జరిగింది. కొట్టేవాఁడు. తొందరమనిషే. వెనకా ముందూ చూచేవాఁడు కాఁడు. చురుకుపాలు.

అతనికంటె ఆఱేడో యింతో నేను వయస్సా పెద్దవాణ్ణి. అందుచేత సభాస్థానాల్లో కాని, యితరత్రా కాని పెత్తనమంతా నామీఁదే నడి

చేది. అందుచేత అతఁడు కొంత అశ్రద్ధగా వుపేక్షాతాత్పర్యంగా వుండే వాఁడు. ద్రవ్యవిషయమైన వివాదాలు మా కెప్పుడూ లేవు. విద్యావిషయాలు కొన్ని తెల్పేవున్నాను. అతఁడు శ్రద్ధగా వుండడమల్లా అవధానంలో తన వంతు చరణం చెప్పవచ్చినప్పుడు మాత్రమే. అందులో పూర్ణమైన శ్రద్ధ వహించేవాఁడు. అలా వహించకపోతే అసలు ఆ శకటం నడవనే నడవ దని వేఱే వ్రాయనక్కఱలేదుగదా ! ఆ అవధానపద్యాలు వెంటనే మఱచి పోవడమంటూ వుండేది కాదుగాని యేమేనా కొన్నాళ్ళకేనా "శనగలు తిని చేయి కడుక్కోవడం" జరిగేది. యిద్దఱమూ వుంటే అదో అందంగా వుండేది. ఆయాసభలలో వాక్కొక్కప్పుడు మాలో మేముకూడా "కయి కురుబొయికురు" లాడుకోవడమున్నూ పలువు రెఱిఁగిందే. నారాయణ దాసుగారు (ఆదిభట్ల) అన్న పేరన్నగారి వశంలో వున్నట్టుగానే అను కోండి, తిరుపతి శాస్త్రిగారు నావశంలో వుండేవాఁడు. యిది నేనువినయంగా వ్రాసేదానికింద భావించకండి. సర్వవిధాలా సమర్థుఁడైన వక వ్యక్తి యింకొక వ్యక్తివశంలో వుండడం సామాన్యమైన విషయం కాదు.

మాయీ అనుబంధానికి యేవో కొన్ని బహిఃకారణాలు కనపడినా అంతఃకారణం దైవనిర్ణీతమయింది యేదో ఒకటి వుండితీరుతుంది. లోకం చెప్పుకొనే మాటలకేమి ? కొన్ని నిజాలూ వుంటాయి. కొన్ని అసత్యాలూ వుంటాయి. అవి యెప్పుడూ అంతరించేవి కావు. సుమారు అప్పటి నా నివాసగ్రామం యానానికి అఱేడు ఆమడలదూరంలో వున్న అతనిపేరు తిరపయ్యేమిటి ? నాపేరు వెంకన్నేమిటి ? మేమిద్దఱమూ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులుగా కలుసుకోవడ మేమిటి ? యిది దైవనిర్ణయ మంటారా. మనుష్యనిర్ణయ మంటారా ? యిటీవల యెందఱో జంట కవులు బయలుదేఱినా యీ విధంగా పేరులు కలశాయా ? కొందఱు నేఁటికికూడా "తిరుపతి" అనేది యింటిపేరనే అనుకునేవా రున్నారు. కొందరు తిరుపతిలో వుండే కవులు గనక తిరుపతికవులని అనుకొనేవా రున్నారు. కొందఱు యీామా కడియం గ్రామానికి నాపేర వుత్తరం వ్రాస్తూ "తిరుపతి శాస్త్రులుగారికి" అని యిప్పటికీ వ్రాయడంకలదు.

షుమారు పుష్కరకాలం దాఁటినా తిరుపతిశాస్త్రిలు యింకా వున్నాఁడను కున్నా రనుకోవాలా ? లేక స్వర్గతులైనవారు యీ యిద్దఱిలో యెవరో తెలుసుకోలేక పోవడంచేత యీతబ్బిబ్బు కలుగుతూ వున్నదనుకోవాలా ?

ఆయీ సందర్భాలన్నీ తిరుపతి వెంకటేశ్వరకవులకు వుండే ఐక మత్యం అనన్యసామాన్య మనే అంశాన్ని బోధిస్తాయి. తేడాపాడాలకేమి? యేవో లవలేశాలు వుండకపోవు, వాట్లని కొందఱోలాగా, మఱికొందరు మఱోలాగా చెప్పుకుంటూ వుంటారు. యెన్నో యింకా యీలాటి వున్నాయి. విస్తరభీతిచేత వదులుతూవున్నాను.

నావిషయం రాకుండా అతని విషయమే వ్రాయడానికి యేర్పడ్డ యీ వ్యాసంలో చాలాచోట్ల నావిషయంకూడా యేకొంచెమో కాక విస్తా రంగానే తగులుతూ వచ్చింది. యెవరేనా వ్రాయవలసి వస్తే యింతకన్న బాగా వ్రాయఁగలరేమో ? మాకూ మాకూ వుండే అనుబంధాన్ని బట్టి వకరిని తప్పించి వకరినిగూర్చే వ్రాయడానికి వీలిచ్చింది కాదు. అంతే కాని దీనిలో నా గొప్పతనాన్నికూడా వెల్లడించుకోవాలని నేను ప్రయ త్నించలేదు. అతణ్ణిగూర్చి వ్రాసేవి సమస్తమూ విద్యకు సంబంధించిం దయితే లోకం నాకూ అన్వయించుకుంటుంది. నన్ను గూర్చి వ్రాసేదిన్నీ అంతే. అట్టి స్థితిలో "యేడ్చినదాని మగఁడొస్తే యేకులొడికినదాని మగఁడూ వస్తా"డని వూరుకుంటే బాగుండదా ? బాగుంటుంది. కాని చంద్రచంద్రికాన్యాయంగా సంచరించిన మా సంచారాన్ని అలా వ్రాయ డానికి అవకాశం కలిగింది కాదు.

లోకులు అనుకునే స్వల్పభేదాలు వ్యక్తిభేదాన్నిబట్టి కొన్ని సత్య దూరాలున్నూ కావు. కొన్నిమాత్రం సత్యదూరాలే. యితరవిషయాలంటే? పాండిత్యభేదాన్ని గురించి మాట్లాడుకొనే మాటలవల్ల వచ్చే చిక్కంతగా లేదుగాని జిలిబిలిపదాల కవిత్వమంతా నాసొత్తుగానూ, సమాసభూయిష్ట మంతా అతని సొత్తుగానూ జమకట్టుకొనేవారిని మాత్రమే నేను సాంజలి బంధంగా "నాయనలారా ! మీరు ప్రమాదపడుతూ వున్నా"రని విన్న వింపవలసి వచ్చింది. యీ విషయమే అతని జీవితచరిత్రలో యెత్తుకొని

కొంత వ్రాశాను. ఆలా అనుకొనే మాటలవల్ల నాకే యెక్కువ లాభం కలుగుతుందని, నేనే కాదు కవితాసర్వస్వవేదులందఱూ ఒప్పుకుంటారు. కాని అది అంతా సత్యేతరమవడంచేత అంగీకరించడానికి వీలులేక యథార్థం తెలిపి అతని ప్రత్యేకరచనచేత దాన్ని నిరూపించవలసి వచ్చింది. కవిత్వమంటే యేవో నాలుగు సమాసాలు కూర్చడమే పరమావధిగా కలదికాదు. "సాధ్యోహిరసోయథాతథం కవిభిః" వున్నంతలో వోపిక తెచ్చుకుని వ్రాశాను. యిందులో తిరుపతిశాస్త్రినిగూర్చి 'మావాడు' వగయిరా పదాలు పడుతూ వచ్చాయి. అవి యిప్పటికాలంలో నిమ్నజాతులు కూడా వదులుకొన్న తరగతిలోనివి కదా? అట్టిస్థితిలో నేను వాటిని వాడడానిక్కారణం మామా సంభాషణ యేలా వుండేవో దాని స్వరూపాన్ని క్రొత్తవాళ్ళకి తెల్పడానికే కాని అన్యంకాదు. మా విద్యార్థిదశనాటికింకా దేశం యింతటి మహోన్నతస్థితికి రాలేదు, యీనాటి నాగరికత వగయిరాలు యితరుల విషయం వ్రాయడంలో యేం చిక్కు వస్తుందో అనే సంశయబాధను బట్టి నేనున్నూ పాటిస్తూనే వున్నాను. యిది ఆలాటి శంకతో పనివున్నది కాదు కనక పాటించలేదు. 68 వత్సరాల వయస్సులో వున్న నన్ను యిప్పుడుకూడా తి. శా. అన్న మత్సమానవయస్కుడో లేక యేస్వల్పమో పెద్దో అయిన సుందరరామశాస్త్రి 'యేమిరా' అనేపిలుస్తాడు. నేనున్నూ ఆలాగే పిలుస్తాను. మా రోజులుమట్టుకు యీలాటి నాగరికత తోటే వెడితే మాకు సంతోషం యిదే యిప్పటి నాగరికులను గూర్చినదయితే "లీగల్"గా తప్పుగా పరిణమిస్తుంది. సందేహంలేదు.

వకటి రాయడం మఱిచాను. యిటీవల వ్రాసిన తిరుపతిశాస్త్రి జాతకచక్రాన్నిబట్టి చూస్తే గురుఁడు వృషభంలో వుండడంవల్ల నా జాతకంలో మిథునంలో వుండడంచేత అతడు నాకన్న కొంచెం మాసాలో దినాలో పెద్ద కావలసివస్తుందేమో? యీ సంశయం యింతదాకా వ్యాసం వ్రాశాక తట్టింది. లేదా వక్రగతిచేత ఆలా తటస్థించిందా? అది కూడా గురుణ్ణి అంతదూరం లాగదు. అయినా యీకాకదంతపరీక్ష యిప్పుడెందుకు? అంతో యింతో నాకన్న వయస్సులోమాత్రం అతడు చిన్నవాడే.

"ఏ శైర్వ్యా శ్లో లభ్యతే"

అంటూ తఱచుగా పెద్దలు వాడుతూవుంటారు. ఇది చాలా గమనించతగ్గది. యీ మాటే కాదు; తఱచుగా పెద్దలు వాడేవాట్లల్లో యేవిన్నీ అననుభూతమైన సంగతులు కనపడవు. ప్రస్తుతం యీ మాటనుగుఱించి నా అనుభవాన్ని కొంచెం వ్రాస్తాను. దీన్ని చూచి ప్రస్తుతం నాకు ప్రతిపక్షులుగా వుండేవారు గేలిచేయడం యేలాగా తప్పదనుకోండి. నాయందు ప్రేమాతిశయం కలవారిలో కూడా కొందఱు "యద్దేవ" చేస్తారని నాకు పూర్తిగ తెలుసును. తెలిసిన్నీ వ్రాయడమెందుకంటే దీనిలో కొంత "అహంకార నిరాసా" నికి పనికివచ్చే విషయాలుకూడా వుండడంవల్లా యెక్కువ పరిశీలకులైనవారు వాట్లను అభినందిస్తారనిన్నీ, యథార్థం చెప్పడంవల్ల వచ్చే సుకృతం దక్కుతుందనిన్నీ, యింతేకాక యింత వయస్సు వచ్చీకూడా యీ అంశాన్ని వ్రాయకపోతే పలువిధాలుగా అనుమానించే లోకులకు యథార్థం యేలా బోధపడుతుందనిన్నీ సాహసించి వ్రాస్తూవున్నాను.

లోకంలో ఆచారం యేలావుందంటే, యెవరేనా తన్నుగూర్చి "మీరు అంతవారు యింతవా" రని అన్నప్పుడు "సరి, నేనెంతవాణ్ణి, మీ పాదధూళినికూడా పోల" ననడమున్నూ "నీవు శుద్ధ శుంఠ" వని కర్మంచాలక యెవరేనా అన్నట్టయితే "నీవు వేయిమాట్లు శుంఠ" వని యెదురుకొని తిట్టడమున్నూ అనుభూతంగా తెలుస్తూవుంది. పయికి వినయమెంత నటిస్తూవున్నప్పటికీ ఏదో విద్యలో ప్రవేశముండి నలుగురులో అంతో యింతో పేరున్నవాఁడికి యేకొంచెమో అహంకారం వుండితీరుతుందిగాని "నాకేం వచ్చును. నేను శుంఠను" అనే భావం మాత్రం వుండదు. దీనికి యెన్నో వుదాహరణాలు చూపవచ్చును. యెక్కువ తెలివితేటలు కలవాఁడైతే గంభీరంగా ఆత్మశక్తిని ప్రకటించుకుంటాఁడు. అవి కొంచెం తక్కువ వున్నవాఁడైతే వున్న దున్నట్లుగా ప్రకటించు

ఆకల్పన వదలుకున్నారు. దానితో మేమేమో ఆయన్ని జయించినట్లు పామరులకే కాక పండితులక్కూడా తోఁచింది.

యిఁక గద్వాలలో సంగతి. ఆ పండితులు ఋజుమార్గం విడిచి రాజుగారితో మా విద్వత్తునుగూర్చి అబద్ధాలు చెప్పడంవల్లనే తప్ప యేస్థలంలోగాని అర్థంలో లేక శబ్దంలో విద్యాసంబంధమైన వాదోప వాదాలు లేశమూ జరిగినట్లు లేదు ఆ కపటం యేలాగయితే నేమి రాజు గారికి కొంతకాలానికి బోధపడింది తుట్టతుదకు. పిమ్మట అవధానం చేయించి చూచారు, సంతోషించారు, సరిపోయింది. గద్వాలపండితులు సరియైన మార్గాన్ని అవలంబించేయెడల అందటితోపాటేగాని, అక్కడ మాకు యెక్కువ సమ్మానం జరిగివుండదు.

యిఁక ఆత్మకూరువిషయం. గద్వాలకు ఆత్మకూరు మిక్కిలి సమీపం. మూఁడుకోసుల దూరంలో వుంది. మధ్య కృష్ణానది మాత్రమే అడ్డు. గద్వాలకు వచ్చినవాళ్ళెవళ్లుగాని ఆత్మకూరుకి వెళ్ళడం మానరు. అట్టి స్థితిలో మేము వరుసగా రెండేళ్ళు గద్వాలవెళ్ళికూడా ఆత్మకూరికి వెళ్ళకుండానే దేశానికి వచ్చేశేవాళ్ళం. దీనిక్కారణం, యీవూళ్ళో సమ్మానింపఁబడితేకదా యితరత్రి సమ్మానానికి యత్నించడం అనుకోవడమే. రెండోయేట గద్వాలలో సమ్మానం జరిగిందికాని అప్పటి కప్పుడే ఆత్మకూరిలో వుత్సవం అయిపోయింది. అదిన్నీకాక యువ రాజుగారి పట్టాభిషేకంవఱకున్నూ వుండవలసిందని గద్వాలరాజుగారు కొన్నాళ్ళు ఆపుచేశారు. దానా దీనా "వేసవి దగ్గఱయ్యె" అనే పద్యంలో వుండే అర్థం స్ఫురణకువచ్చి రెండోయేడుకూడా ఆత్మకూరు వెళ్ళనేలేదు. మూడోయేడు గద్వాలకు వెళ్ళేము. తప్పక ఆత్మకూరు వెళ్ళాలనిమాత్రం వుంది. ఆ సంస్థానంలో ఒక పండితుఁడున్నాఁడనిన్నీ, ఆయన నాల్గు శాస్త్రాలువచ్చినవారనిన్నీ, ఆశుకవిత్వం చెప్పేవారనిన్నీ, చాలా సమర్థులనిన్నీ చెప్పడం మాత్రిం వింటూవున్నాము. ఆయనకున్నంత పేరు ఆ ప్రాంతంలో యెవ్వరికిన్నీలేదు. కాని మమ్మల్నిచూచి కొందఱు వీరికి ఆయన లొక్కుతారని అనుకొనేవారు. మాకు మాత్రం "ఆయనకు

వున్నన్ని పరిజ్ఞలు మనకు లేవు కనక ఆయనకి మనమే లొక్కుతామేమో" అని మనస్సులో వుండేది. కాని యేమైనాసరే, వెళ్ళడం మాత్రం తప్పదు. "యశోవా మృత్యుర్వా" అనుకుంటూ వుండేవాళ్ళం. యితర విషయాలెట్లున్నా అవతలి పండితుఁడితో నాలుగు మాటలు మాట్లాడడం తట స్థించేయెడల ఆయన్ని మనం జయించేదీ మనల్ని ఆయన జయించేదీ తెలుసుకోగలనని నాకు ఆరోజుల్లోనేకాదు యెప్పుడున్నూ ఒక ధిమాకు వుండేది. అయితే ఆయన గద్వాలసంస్థానానికి వచ్చేదెలాగ? వస్తేనేకదా మనకు కనపడేది. యీ సంస్థానం వారితో ఆయనకు సరిపడదు. యీలావుండఁగా ఒకరోజు తెల్లవారు జామున మేము బసచేసిన యింటి అరుగుమీఁద దేవీభాగవతప్రథమ స్కంధం తెలుఁగుచేస్తూ యిద్దఱమున్నూ కూర్చున్నాము. దైవవశాత్తుగా ఆ పండితుఁడు చుట్టాలింటికి వచ్చి కాఁబోలును తిరిగి స్వగ్రామానికి వెడుతూ అక్కడ కొంచెం నిల్చుండి "ఓహో: మీరేనా తిరుపతి వెంకటేశ్వరులు?" అని గంభీరంగా పృచ్ఛచేశారు. అంతకుమునుపు ఆయన్ని చూడకపోయినా మేముకూడా "ఓహో! తామేనా ఫలానా ఆచార్లవారు?" అని లేచి దయచేయండి అని పిలిచాము. వచ్చారు. కూర్చున్నారు. యేమిటి వ్రాస్తూ వున్నారన్నారు. దేవీభాగవతం తెలిఁగిస్తూ వున్నామన్నాము. యేదీ వక పద్యం చదవమన్నారు. చిత్తం అని—

"చ. చదివితి వెల్లవేదములు శాస్త్రములం బఠికించినాఁడ వి
య్యదను వివాహయోగమగునట్టిది గాన కళత్రిమున్ వరిం
పఁదగు మఖక్రియల్ పొనరుపందగుఁ బుత్రులఁ గాంచఁగాఁదగున్
మువమలరన్ మమున్ ఋణవిముక్తులఁ జేయఁదగుం గుమారకా!"

అన్న పద్యాన్ని అప్పుడే వ్రాసిన దానిని వినిపించాము. విని, విని వినడంతోనే తుట్టతుదనున్న "కా" తీసివేస్తే బాగుంటుందన్నారు. చిత్తం, యిప్పుడేకదా వ్రాశాము, సాపువ్రాసేటప్పుడు మీ సెలవుప్రకారం సవరిస్తామన్నాము. తరువాత వారితోవను వారు దయచేశారు. మా వాడితో నే నన్నానుగదా, యీయన మనతో ఢీకొంటే తప్పక వోడిపోతాఁడురా

అన్నాను. యేమన్నాఁడు, యేమో నాకల్లా తోఁచిందన్నాను. చెప్పా లన్నాఁడు. గంభీరుఁడుకాఁడు. తొందర మనిషి. ఎప్పుడూ చూడక చూడక చూచినవాళ్ళంగదా మనం? విన్నది వకపద్యం. దానిలోవున్న కుమారకా అనేపదం బాల, బాలక, పుత్రి, పుత్రిక వంటిదిగాని దోష జుష్టం కాదాయె. యేదో కొంత పేరున్నవాళ్ళని వింటూన్నట్టు ఆయన మాటలవల్లే తెలుస్తూవుందాయె. నిజమైన తప్పున్నా అపరిచితులవిష యంలో ప్రథమసమాగమంలోనే సవరణను ప్రతిపాదించవలసివుండదు. అట్టి స్థితిలో యెట్టి సవరణతోగాని లేశమున్నూ అవసరంలేనిచోట సవ రణ ప్రతిపాదించడంచేతనే నేనీ అంశాన్ని గ్రహింపఁగలిగానుగాని ఆయనకన్న మనం యెక్కువ చదివినవాళ్ళమని కాదన్నాను. అయితే యిప్పడే యెదురుకోలేదేమి, సవరిస్తానన్నావేమి? అన్నాఁడు. యిప్పడే ఆయనతో కలహమెందుకు? ఆయనవున్న సంస్థానానికి మనం వెడుతూ యింకా వెళ్ళడానికిముందే పోట్లాడడం ఆలోచనపని కాదు. వీలైనంత వఱకు తప్పుకోవడం మనపని. అంతకూ తప్పనివిధి ఐయితే— "త్వం శుంఠ, త్వంశుంఠ" యేలాగా తప్పదు, అన్నాను. తుదకు అక్కడికి వెళ్ళడమూ, ఆయనతో వాదం రావడమూ, ఆయనకు వోడూ, మాకు జయమూ, గజారోహణోత్సవమూ, అందఱున్నూ యెఱిఁగినదే.

అక్కడేమీ పెద్ద శాస్త్రచర్చ జరుగలేదు. వ్యాకరణంలోతప్ప ఆయన మాకు లొంగరు. నాలుగు శాస్త్రిలువచ్చి సంస్కృతంలో బేబాగా నున్నూ, ఆంధ్రంలో కచ్చాపచ్చాగానున్నూ కవిత్వం చెప్పఁగల ప్రజ్ఞ వుంది ఆయనకు. అయితే ఋజుమార్గవర్తి మాత్రం కాకపోవడం ఒకటి లోటు, యేలాగయితేనేమి, తొందరపడి,

"ఉ. నా పలు కాలకింపుము యనంత! గుణాలయనైనయట్టి నా
రూపముమాత్రి మొప్పుగ విరూపణఁజేసి యెఱుంగుదీవు, దు
ష్ప్రాపము నీకు నిర్గుణత భాసిలు నప్పరదేవతామహా
రూపము, తెల్పె నాపె యిది రూఢిగ భాగవతాఖ్యమంత్రిమా."

అన్న దేవీభాగవత ప్రథమస్కంధపద్యంలో "గుణాలయ" అనే చోట ఆక్షేపించి భారతోదాహరణమిస్తే దాన్ని దిద్దడానికి ప్రయత్నించి ఆయన వోడిపోయి మాకు గజారోహణోత్సవానికి కారణభూతులైనారు గాని మాప్రజ్ఞావిశేషం లేశమున్నూ లేదనుట నిశ్చయం.

యింతకు కొంచెం పూర్వం బులుసు పాపయ్యశాస్త్రులవారి మనుమరాలు, ప్రకాశశాస్త్రులవారి కొమార్త వివాహసందర్భంలో మనజిల్లాలో వున్న యావన్మంది పండితులున్నూ వచ్చివున్న సభలో ఒకగాయకుఁడు మంచి సంస్కృతసాహిత్యంకల దిట్ట, కవికూడాను, ఆయనతో కొంచెం మాకు 'వలచి' "పంకేరుహనేత్రి" అనే పదాలవిషయమై వాదం వచ్చింది. ఆయన తరఫున "అపరగౌతము" లనఁదగు ఒకానొక మహాతార్కికులు వూనుకున్నారు. వారితోపాటు కొందఱు వైయాకరణులు వూనుకున్నారు. యేంలాభం? వారు పట్టింది ములగకొమ్మ అవడంచేత, మమ్మల్ని వోడించడానికి అవకాశం లెకపోయింది. అంతేగాని ఆవిషయములోకూడా మాపాండిత్యం చేసిన పని లవమున్నూ లేదు.

యెవరికవిత్వాన్నిగాని మా అంతటమేమై విమర్శించి, నిజమైనవిగాని, అబద్ధమైనవిగాని దోషాలువున్నట్లు యింతవఱకు ప్రచురించినట్లు నాకు జ్ఞాపకంలేదు. నాకు రామశబ్దం దగ్గఱనుంచీ ప్రయోగించడానికి సంశయమే. యెందుచేత? అందులో తప్పేముందో అనే శంకచేతనే. రామశబ్దమంటే రామశబ్దం కాదనుకోండి; నాదంత అనుమానం మనస్సన్న మాట. యెవరి కవిత్వంలోనేనా యేదేనా తప్పుగా తోఁచినప్పటికీ యే మహాకవి యెక్కడ వాడింది చూచి ఆయన ప్రయోగించారో అని అనుకుంటాను గాని చట్టున తప్పనేదిలేదు. యెంతో ఆలోచిస్తాను. యెందఱినో అడిగి చూస్తాను. అప్పుడుగాని దాన్ని రంగంలో ప్రవేశపెట్టేది లేదు. అదేనా యే సందర్భంలోనంటారు? మామీఁద కెవరేనా ''గిల్లి కజ్జా''కు దిగితే వారి శిరోభారం తగ్గించడానికితప్ప పనిలేని పాటగా యెవరిమీఁదకీ వెళ్ళేది లేదన్నది చదువరులు జ్ఞప్తిలో వుంచుకోవాలి. ఆ కారణంచేతనే యింతవఱకు

మేము వెళ్ళిన వాదాలేవిన్నీ వోడిపోలేవన్నది ముఖ్యాంశం. అవికొంత యశస్సుకు కారణం.

యింకొకటి యిక్కడ వ్రాయాలి. మొదటినుంచిన్నీ మాకు పలువురు శత్రువు లుంటూవున్నసంగతి లోకవిదితమే. ఆ శత్రువులు మా పుస్తకాలలో తప్పులుపట్టి మమ్ము అవమానించడానికి పూనుకొని వ్యర్థులవడం తటస్థించడంకూడా లోకు లెఱిఁగినదే. అందులో కొంత న్యాయమైన మా ప్రతిభ లేకపోలేదుగాని దైవసహాయం చాలావుంది. వుదాహరణకి ఒకటి మనవి చేసుకుంటాను. మా పాండవాశ్వమేధంలో ప్రతిపంక్తికిన్నీ గీటులుంచి తప్పులని యెవరైతేనేమి ప్రకటించారుగదా? అందులో అన్నీ సమాధానం చెప్పఁదగ్గవే కావడమేమి? యే ఒకటి రెండో నిజమైన ప్రమాదాలు వున్నప్పటికీ అవికూడా అన్యథా మార్గాంతరంచేత సమాధానం చెప్పఁదగ్గవి కావడమేమి? "మరుద్భూపాలుఁడు" అన్నదానికి చెప్పినసమాధానానిక్కాఁబోలును, ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిలుగారు నిర్ఘాంతపడ్డట్లు విన్నాను. యెంతసత్యమో? పూర్తిగా సమర్థించడానికే వీలులేని ప్రమాదాలు ఆ నాటకంలో మచ్చుకేనా లేకపోయాయా? వున్నాయి. యెన్నోలేవు. వాయెఱిఁగినంతలో ఒక్కటిమాత్రమే వుంది. అది మాప్రతిపక్షుల కెందుకు కనపడకపోవాలి? వారికేకాదు, వారి విమర్శనకున్నూ దానికిచ్చిన మాజవాబుకున్నూకూడ చాలా యిటీవల యెంతో కాలందాఁకా అది మాకున్నూ గోచరించనేలేదు. గోచరించినప్పుడేనా ఆ పుస్తకం చదివి పరిశీలించేటప్పుడు గోచరించలేదు. యేదో పనిమీఁద బజారుకువెళ్ళి కృష్ణాప్రెస్సులో ఆలస్య మవడంచేతనూ, స్కూలుటైము అప్పటికే అతిక్రమించడంచేతనూ తొందరగా యింటికి వస్తూవుండఁగా శ్రీ కాశినాధుని బ్రహ్మయ్యలింగంగారి యింటిప్రక్క సందులో నడుస్తూవుండఁగా ఆ తొందరలో హఠాత్తుగా పాండవాశ్వమేధంలోవున్న నిజమైన మా ప్రమాదం నాకు స్ఫురణకు వచ్చింది. యిది దైవసహాయంకాక యేమనుకోవాలి? ఆతప్పుగల పద్యాన్ని వుదాహరిస్తాను.

తే. గీ. "వీర! చిత్రాంగదవిచిత్రవీర్యులకు వి
వాహ మొనరించితివి కష్టపడి జయించి
వారు నేఁటికిఁ బ్రత్యుపకార మిట్టు
లాచరించిరి నావంటి యధముకతన."

యిది భీష్మనిర్యాణఘట్టంలో ధృతరాష్ట్రుని వాక్యం. భీష్ముఁడు విచిత్రవీర్యునికే అంబికాంబాలికలను తెచ్చి వివాహం చేశాఁడుగాని చిత్రాంగదునికి చేయలేదు. ఆ వివాహకాలంనాఁటికే చిత్రాంగదుఁడు దివంగతుఁడైనాఁడు. యిది పెద్దతప్పు కాదనుకోండి. యేమైనా వైరులాలా సరిపెట్టుకుంటారా? తి॥ వెం॥ కవులకు భారతం యేమీ తెలియదు, అని మొదలుపెడతారుగా? యీ మధ్య వక బుద్ధిశాలి, శుద్ధపత్రికలో సవరణ చూపినదాన్నే యెత్తుకొని. "చూపినా ప్రయోజనం లేదు. ఆ సవరణ వక కందపద్యంలో సవరించడానికి అవకాశం వుండ" దంటూ వ్రాశాఁడు. అప్పటికి ఆయన పునర్ముద్రణాన్ని చూడలేదుపాపం. నాయనా, ఆ కంద పద్యంకూడా ఫలానాముద్రణంలో సవరింపఁబడివుంది చూడుమని వ్రాశాను. చూచి మళ్ళా వ్రాస్తాఁడుగదా "చూచానుగానీ, యింకొక పద్యంలో సవరించలేదు, దానికి యేముద్రణాన్ని చూడమంటా" రంటాడు. యీ మోస్తరుగా వుండే వుదారులు విమర్శకులైనప్పుడు ప్రస్తుత "చిత్రాంగద" విషయం వదలిపెడతారా? యెంతో రంజస్సు చేస్తారు. దానికెవరో సహృదయులు మందలిస్తారనుకోండి, అంతదాఁకాకూడా రాకుండానే దైవం చేశాఁడుగా! వాళ్ళకు ఆ స్థలాన్ని కనపడచనేలేదు. గ్రంథకర్తకే అప్రయత్నంగా ఆస్థలాన్ని కనపడచాఁడు. దానితో గ్రంథకర్త యీ అంశాన్ని వుదాహరించి "నాయనలారా, మీరు దైవోపహతులు, కాఁబట్టి మీకు నిజమైన తప్పులు కనఁబడవు" అని యీ మాటను సమర్థించడానికి పైపద్యం వుదాహరించి మందలించడానికి అవకాశంకూడా కలిగింది. ఈ విషయం పాశుపతం చూస్తే తెలుస్తుంది. కాఁబట్టి విస్తరించేదిలేదు.

యింతకూ వ్రాసే ముఖ్యసంగతి యేమిటంటే: తి॥ వెం॥ కవుల విజయాలల్లో నూటికి తొంబదులు దైవానుగ్రహ లబ్ధాలనిన్నీ మిగతా

పదిన్నీ స్వప్రయోజకత్వంవల్ల వచ్చినవనిన్నీ మనవిచేసుకోవడానికి ఆయీ విషయాలు వున్నవున్నట్లు వ్రాయడం. అప్పటికింకా ప్రథమ ముద్రణంలో సరస్వతీపత్రికలో ప్రకటితమైన "పాండవ విజయం" ద్వితీయముద్రణం కానికారణంచేత దానినిండా యెన్నో వ్యత్యాసాలు వున్నాయి. అట్టిదాన్ని వదలి పాండవాశ్వమేధాన్ని ప్రతిపక్షులు విమర్శించడానికి పూనుకోవడం కూడా దైవహేతుకమే అని నా విశ్వాసం. పెద్దపెద్ద పండితుల సాయంతో విమర్శిస్తూవున్న ఆ విమర్శనలో "క్షమాపణ" అనే పరిశుద్ధమైనశబ్దం "నింద్యగ్రామ్యం" గా లిఖింపఁబడడం కూడా దైవహేతుకమే అనుకుంటూను. ఆయీ సందర్భాలన్నీ దైవహేతుకాలేగాని, మా ప్రజ్ఞవల్లఁగాని అవలివారి ప్రజ్ఞాలోపంవల్లఁగాని కలిగినవి కావని వ్రాయడంవల్ల కలిగే లాభమేమిటంటారా ? లోకంతోపాటు అహంకారనిరాసను చూపడం వకటి కదా ? అబ్బే, యింతమాత్రం చేత తి॥ వెం॥ కవులు అహంకారపూరితులు కారనుకోదు లోకమంటే వినండి:— అదిన్నీ సత్యమే. యిపుడు నేను అనారోగ్యంగా వుండడం చేతనైతేనేమి, తి॥ శా॥ గారి సాహాయ్యం పోయి చాలాకాలం కావడం చేతనేమి, కొందఱు "గిల్లికజ్జాలకు" దిగుతూవున్నారు. వారికి యీలా మనవిచేసుకుంటే యేమేనా నచ్చుతుందేమో అని కూడా నా ఆశ. దైవోపహతులుతప్ప మామీఁదకు రారనిన్నీ మా విజయానికి కారణం దైవం గాని మా ప్రజ్ఞ లేశమున్నూ కాదనడానికే నేనీవ్యాసం వ్రాయడం. నీకు విజయమే లేదనిగాని, నీకు పేరుప్రతిష్ఠలే లేవని కాని యెవరేనా అనేయెడల వారు నాకు పరమోపకారులు. యెందుచేతనంటే అట్టిమాపుస్తకాలను వెక్కిరించడానికి యెవరున్నూ ప్రయత్నించరుకనుక ఆలాటి అభిప్రాయాన్ని వాళ్ళకు కలిగించక మాపైకి 'గిల్లికజ్జా'కు పురికొల్పడమున్నూ దైవంపనే అని నానమ్మకం. నా నమ్మకాన్ని సమర్థించేవి కొన్ని వుదాహరణాలు యిదివఱకే చూపివున్నాను. మరికొన్నికూడా చూపుతాను.

(1) "మన కవిచంద్రుఁడుగారు శ్రీరాగమెత్తుకొని సభలలో నానా రాజసందర్శనములోని పద్యములు చదువుచు నుపన్యాసము చేయునపుడు సభయంతయు వింజమాకిడినట్లుండును. ఇది వీరి పూర్వపుణ్య విశేషము"

(2) అమేధ్యపదార్ధములం దగుల్కొన్న యగ్నికి నశుచిత్వ మంటనట్లును .... తాను శుద్ధుఁడైనచో నెట్టి దుష్టులతో సహవాసము చేసినను........''

యీ రెండువాక్యాలున్నూ వేం॥ శా॥ మీఁద యెంతో ఆగ్రహంతో వ్రాసే మహానీయుల వాక్యాలలోనుండి తీసినవి. ఇవి వ్రాసినవారు మహా కవులు. ఇందు వేం॥ శా॥ పూర్వపుణ్యావిశేషం కలవాఁడనే అంశమే కాక అగ్నివంటివాఁడనికూడా స్పష్టంగా తేలుతూవుందికదా? యీ వూహ శత్రువులకు కలిగింపని నేను వ్రాయడానికి చదువరులు సమ్మతించే యెడల, అగ్నిహోత్రంలో దుముకుట యెట్టిదో వేం॥ శా॥తో వివాదం పెట్టుకోవడం అట్టిదే అని శత్రువులుకూడా వొప్పుకున్నట్లుయిందికదా?

ఇట్టి పూర్వపుణ్యావిశేషం కల తి॥ వెం॥ కవులతో "గిల్లికజ్జా"కు దిగేవారు దైవోపహతు లనడానికి వప్పనివా రుండరనుకుంటాను. అయితే లోకంలో "నీకు అవమానం రాను'' అనడానికిబదులు ''నీకు తి॥ వెం॥ కవులతో వాదంరాను'' అంటే సరిపోతుందనుకుంటాను. వెనక యెవరో పాలెపు వెంకప్పగారని వక రుండేవారఁట. వారు సంతానం లేక పెంపకం చేసుకుంటే, యెన్నిసార్లు పెంచుకున్నప్పటికీ నిలిచింది కాదఁట! యీ కారణంచేత లోకంలో ఆ పెంపు వక తిట్టుగా పరిణమించిందఁట! అనఁగా "నీవు చచ్చిపోను'' అనడానికి బదులు, "ఫలానావారు పెంచుకోను" అనడానికి మొదలెట్టారఁట! ఆలాగే ప్రస్తుత విషయమున్నూ.

తేలినసారం; మా కేమేనా నామరూపాలు లోకంలో వుంటే దానికి పూర్వపుణ్యావిశేషం అప్రత్యక్షకారణమున్నూ, ప్రత్యక్షకారణం మమ్మల్ని వృధాగా కదిపి "గిల్లి కజ్జా" పెట్టుకొనే శత్రువులనిన్నీ స్పష్టం గదా? యీ శత్రువులను మేము మిక్కిలిగా అభినందించడం తప్పదు. యితరవిషయంలో పనిలేని పాటగా "స్త్రీలను అనే ప్రయోగం తప్పంటూ వ్రాసి, అనఁగా—మహత్వర్థకానికి, సప్తమ్యర్థకముగా ద్వితీయ నుపయోగించాఁడనీ, గోర్కెలు అని యెత్వఘటితంగా ప్రయోగించాఁడనీ,

"చూపఱు" అనడానికి "చూపరులు" అన్నాఁడనీ, యింకా యేమో అన్నాఁడనీ ఆక్షేపించడానికి మొదలుపెట్టారు. యీ ఆక్షేపణాలన్నీ ఆక్షేపకులకు అపజయాన్ని కలిగించేవే అని అన్యత్రి దిఙ్మాత్రిం వ్రాసి వున్నాను. యావజ్జీవమున్నూ తి॥ వెం॥ కవులు వారిమీఁదకు వచ్చిన వారిని వోడించడమే అన్యంలేదు అనే యశస్సు సంపాదించిపెట్టడానికే గాని యితరవిషయంలో యీ అంశం ఆవలి మహనీయులు యెందుకెత్తుకుంటారో విజ్ఞులు విచారించండి,

కొంఁతమంది మమ్మల్ని తిట్టాలని కోపంఁతో వ్రాఁతకి మొదలెడతారు, దానిలోకూడా మమ్మల్ని గొప్పఁజేసే మాటలే పడతాయి. "గంధర్వలోకం"లోనుంచి ఒకాయన యేలా వ్రాశారో చూడఁడి.

'సత్కవీః' 'నీదు ఘనగౌరవము' 'కవీశ్వర!' 'నీబోటి శతావధానపరిపూర్ణునకు' 'మహాత్ముఁడ!'

యిత్యాదులు ఆ గంధర్వలోకస్థుని దూషణవాక్యముల నుంచి జల్లిస్తే దొరికాయి. చూచారా, యిదేమనుకోవాలి? దైవమాలా ఆయనచే అనిపించాఁడనేనా? లేక ఆ గంఁధర్వలోకస్థునికి వెం. శా. మీఁద గౌరవముందే అట్లా వ్రాశారంటారా? యివన్నీ యీలా వుంచుదాం. గద్వాలలో యేమి, ఆత్మకూరిలో యేమి, యేవిధమైన వాదోపవాదాలూ లేని పద్ధతిని యే పండ్రెండు రూపాయీలో యిచ్చి పంపడంతప్ప యితర గౌరవాలకు అవకాశం లేశమున్నూ లేదుకదా? ఆ వాదోపవాదాలు యితరుల కేల లేకపోవాలి? తి. వెం. కవులకే యేలా కలగాలి? దైవమే కారణ మనకోవాలికదా? నరసారావుపేటలో "పశ్యాశిట్ట" ఘటితమైన సమస్య నెవరో యెవరినో అడిగి తెచ్చి సభలో అడగడమేమిటి? అడిగితే అడిగారుగాక, వెం. శా. తప్పనడమేమిటి? దానిమీఁద విధిగా తి. వెం. కవులు దొరుకడ్డారనుకొని ప్రతిపక్షులు విజృంభించినకొద్దీన్నీ. తి. వెం. కవులు చేతఁగానివాళ్ళవలె వెనక తగ్గినట్లు నటిస్తే ప్రతిపక్షులు మఱీమఱీ తొక్కుకురావడ మేమిటి? ఆవాదం అంతతో ఆఁగక ఆంధ్రదేశపు పండితులలో అనేకులను చుట్టుముట్టడమేమిటి? తుదకు దానిలో

ఆవలివారికి మార్గాంతరం లేకపోవలసి రావడమేమిటి? కాశికామతాన్ని ఖండించడానికి తగ్గ లక్ష్యం ఛందోవ్యతిరిక్తమైనది అప్పటికే కాదు యిప్పటికిన్నీ ప్రతిపక్షులకు చిక్కకపోవడమేమిటి? యిదంతా దైవ విలాసం కాక మఱేమనుకోవాలి? అందుచే ప్రతిపక్షులు ఒకపని చేస్తే బాగుంటుందనుకుంటాను. తి. వెం. కవులు శుద్ధ శుంఠతావచ్ఛేదకకోటిలో వాళ్ళు, వాళ్ళకు దైవం సహాయం చేసి పేరు ప్రతిష్ఠలు తెప్పించింది. లేకపోతే మనముందు నిలుస్తారా? అనుకొని యెంతవఱకు సంతోషించాలో అంతవఱకు సంతోషించి తృప్తిపడడం యుక్తమనుకుంటాను. గుంటూరు వివాదాలలో ఒకాయన యేలా వ్రాశారో చూడండి—

సీ. ప్రబలగద్వాలభూపాలధర్మధరాధ
రమ్మున భూరివ్రజమ్ము గొనుట
ఆత్మకూర్ప్రాజ్యరాజ్యమదేభములనెక్కి
వీధులలో విజ్జృంభించి చనుట
గజపతిక్ష్మాపాలనిజకరార్పితకాంచ
నాదులఁగొని చింతలేది చనుట
పోలవరక్ష్మాలోలాభ్యుదయకీర్తి
కాంతమన్ననలను గాంచిమనుట

తే. గీ. సరససుకవిత్వసంధానచాతురీణ
ధీవిశేషపాణింధమ(శ్రీ)విలాస
గరిమనని యెంచుచుంటిమక్కట! పురాణ
వాక్కులనఁ గాని యన్యమ్మువలనఁగాదు.

మమ్మల్ని చూడనప్పుడు పొరఁబాటుగా తి. వెం. కవులంటే యేమో మిణికారుకాఁబోలునని అనుకొనేవారఁట ఆయన! తీరా చూచే టప్పటికి, పురాణం చెప్పి ఆయా సమ్మానాలు పొందినట్లు తెలిసికొన్నారఁట! యింతకూ ఆయనకు అప్పుడు కావలసిన ముఖ్యాంశమేమిటి? కవిత్వం తి. వెం. కవులకు బాగా తెలియదనేది. దాన్ని ఆ రీతిగా సమర్థించి ఆయన సంతుష్టి పడ్డారు. దాన్ని గుంటూరుసీమలో ప్రకటించి

వున్నాము. ఆలాగే యిప్పటి "గిల్లికజ్జా" సమాజంవారు కూడా యేదో విధంగా సమాధానపడవలసిందని మాప్రార్థన. యీలాంటివారంటూ వుండఁబట్టే తి. వెం. కవులలో ఒకరేనా యింతకాలం జీవించివుండడం తటస్థించింది కాని లేకపోతే దిష్టికొట్టి యిద్దఱూకూడా యిదివరకే ఘుసలయేవారేమో అన్నది సత్య దూరంకాదు. జరిగిన సంగతి ఒకటి జాతకచర్యలో గ్రంథవిస్తరభీతిచే బొత్తిగా యెత్తుకోనిది యిక్కడ వ్రాసి దీన్ని ముగిస్తాను.

మొట్టమొదట యేదో స్వల్పంగా వెం. శా. కాశీనుంచి రావడానికి వెం. శా. తండ్రిగారు చేసిపంపిన ఋణాన్ని తీర్చుకొనేనిమిత్తం తి శా. సహితంగా నవరాత్రాల ఆరంభంలో కాకినాడకు వెళ్ళడం తటస్థించింది. ముందు భిక్షవకటి కుదరాలి కనుక యెవరింటికి వెడదామని అనుకుంటూ శ్రీ బోడా రాజుగారి మేడప్రక్కనున్న ఉత్తరపు వీధినుంచి పడమటగా రైలుసంచీలు చేతఁబట్టుకొని విద్యార్థులతో వెళ్ళుచుండఁగా, శ్రీ వేమూరి సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజులుగారి యింటివాఁకిటిలో తి. శా. గారి పిన తండ్రిగారి అల్లుఁడు కనఁబడి తి. శా. గారిని పలకరించాఁడు. అక్కడికి వెళ్ళేటప్పటికి మిక్కిలి ముసాలివృద్ధులు సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజులు గారు మీ రెవరని అడిగి, ఫలానావారి శిష్యులమని చెప్పినపిమ్మట, నాయనా! మీ రీ నవరాత్రిలు వెళ్ళేపర్యంతమూ మాయింటే వుండవలసిందని ప్రేమపూర్వకంగా ఆదేశించారు. వారి ఆజ్ఞప్రకారం అక్కడే వుండడం తటస్థించింది. వారింటికి సమీపంలోవున్న శ్రీదురిసేటి శేష గిరిరావుపంతులవారిని సందరిసించేటప్పటికి ఆయన స్వంతంగానే ఒక సభ వారి చావడిలోనే చేయించి, అష్టావధానం చూచి, వచ్చినపని అంతకు మున్నే మావల్ల వినివున్నారుకనుక ఆ ముప్పది రూపాయీల ఋణమున్నూ తీరేటట్టు సమ్మానించారు. వచ్చినపని అయిందికనుక మళ్ళా చదువుకొనేచోటు ధవళేశ్వరానికి శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిలవారివద్దకు వెళ్ళాలనుకుంటూవుండఁగా యీ అవధానంసంగతి వారినోటా వారినోటా శ్రీ బాదం వేంకటరత్నంగారి నోటీసులోకి వెళ్ళింది. ఆయన కబురం

షించి, అష్టావధానం చాలచోట్ల చూచాము. మీరు శతావధానంచేస్తే సభ చేయిస్తానన్నారు. వెనకసంగతి లేదుగాని యిక్కడనుంచి టూకీగా జాతక చర్యలో వున్నది. ఆ సభ జరిగింది. చెప్పేమాటేమిటంటే; ఆసభలో సమ్మానాన్ని పొంచివచ్చినరోజున మమ్మల్ని మొట్టమొదట తమ యింటి వద్ద నిలిపి ఆతిథ్యమిస్తూవున్న సోమయాజులుగారు గుమ్మందగ్గిఱకు మేము వెళ్ళివెళ్ళడంతోనే అక్కడే నిల్వండి అని ఆఁపుచేయించి, దిష్టి పరిహారార్థమంటూ కొన్ని ప్రక్రియలు చేయించి కాని లోపల ప్రవేశించ నిచ్చారుకారు. యీ కథ ప్రస్తుతాని కెంతవఱ కుపకరించినా ఆ మహా పురుషునియెడల కృతజ్ఞతను వెల్లడించడానికేనా పనికివస్తుందని వుటం కించాను. అలాటివారు చేసిన దిష్టిపరిహారాలవల్లనేమి, కొందఱు ప్రతి పక్షులు చేసే ప్రయత్నాలవల్లనేమి, మాలో వకరమేనా యింతకాలం వుండడానికి అవకాశం కలిగిందనుకుంటానునేను. దీన్ని లోకం యెంత వఱకు విశ్వసిస్తుందో?

పుట్టెఁడామదం వ్రాసుకొని పొర్లినా యశస్సు పూర్వపుణ్యం వుంటేనేకాని రాదు. యీ మాట నే నిప్పుడే వ్రాయడంలేదు. యిదివఱలో ఆరోగ్యకామేశ్వరిలో కూడా వ్రాశాను. శా॥ ఈజన్మమ్మునఁ గొంచెమే యనుము మున్నేజన్మమందైన నీపూజఁ బూర్తిగఁజేసె వీడదికతమ్మం జేసియే లోకమున్ బూజించెన్........కామేశ్వరీ. తాదృశపుణ్యహేతుకమైన కీర్తిని పోఁగొట్టఁగలవారుంటే పోఁగొట్టుదురుగాక. వారికికూడా పుణ్య పరిపాకం వుంటే కీర్తి కలుగుఁగాక. "పుణ్యైర్యశో లభ్యతే, నాన్యథా, నాన్యథా, నాన్యథా."

పూర్వపుణ్యమనడానికే కొందఱు జాతకబలిమి అనడం కలదు. ఆమాటకూడా నేను వకచోట సభలోనే వాడివున్నాను.

(వేమవరాగ్రహార శతావధానమునుండి)

చ. జననపులగ్నమం దలరు శక్రగురుండును శుక్రుఁడున్ గుజుం
డును నల రాహువు న్నను ఘనుంబొనరించెడి నంతెకాని యే

నును నొక సత్కవీశ్వరుఁడనో ! తిరపయ్యయు నొక్క మేటియో !
యనఘ కవిగ్రహంబులు, గ్రహంబులు గవ్వనుజేయు వజ్రమున్.

యీ యంశాన్నే భంగ్యంతరంగా వకచోట కొలఁది కాలంనాఁడు వ్రాసివున్నాను. ఆ పద్యం "వికృమ చెళ్ళపిళ్ళ" అనే వ్యావహారికభాషా పుస్తకంలో మీరు చదువుతారు. అయినా దాన్నికూడా వుదాహరిస్తాను.

శా. నీ కారుణ్యముకాక యేనృపతిగానీ వీనిఁ బూజింపఁగా
నీ కాలమ్మున నెంతపాటికవియో ! యేమంతవిద్వాంసుఁడో !
నీకే స్పష్టము, వీనిముం దొకరుఁడేని న్నిల్చి గట్టెక్కెనే ?
మోకాల్బంటియె నీ కటాక్షమున నబ్ధుల్ నాకుఁ గామేశ్వరీ !

యెంత వినయం కోసం వ్రాసినా ఆయీ పద్యాలలో కొంత గర్వస్ఫూర్తి లేకపోలేదు. కొందఱు సకలశ్రమలూపడి యేవో గొప్పకు కావలసిన ప్రయత్నాలుచేసి వాట్లను అనుభవించే సభలో వినేవాళ్ళు లోలోపల నవ్వుకుంటారనేనా ఆలోచించక, "నేను వట్టిచవటను, అభాగ్యుఁడను యేమో? యేమో? యేమో" అంటూ వినయాన్ని ప్రకటించుకోవడానికి మొదలెడతారు. అట్టితోవ నాకు నచ్చదు. నేను ప్రకటించే వినయపుపద్ధతి చూపించనే చూపించాను. కాళిదాసాదులుకూడా ఆత్మనుగురించి అంత అవివేకంగా తిట్టుకొని వినయాన్ని ప్రకటించలేదు. "మందః కవియశఃప్రార్థీ" అన్న శ్లోక మెఱుఁగని అక్షరాస్యు లెవరు? నిజంగా అంతచవటయు "అంత అభాగ్యుఁడు" న్నూ తా నయివుంటే, అట్టివాఁడు యెంత ప్రయత్నించినా ఆ వ్యక్తిని సమ్మానించడమే తటస్థింపమగదా? కాబట్టి స్వవచోవ్యాఘాతపు మాటలతో వినయాన్ని ప్రకటించుకోవడంలో విశేషించి కాని కొంచెంగాని ప్రయోజనం వున్నట్టు నాకు తోఁచదు. తాను వ్రాసే వ్రాఁతకున్నూ తన జీవితానికిన్నీ కొంత కాకపోతే కొంతేనా సంబంధం వుండడం అవసరమని నేననుకుంటాను. అతివినయాన్ని మనపెద్దలు సుతరామున్నూ అంగీకరించలేదు. అంగీకరిస్తే—"అతివినయం ధూర్తలక్షణం" అని యెందుకు నిర్వచిస్తారు?

నీలాపనిందలు

ఈశబ్దం సాధువైనా కాకపోయినా నిర్హేతుకంగా ఆపాదించే అప వాదలను యీ శబ్దంతోనే పండితులూ, పామరులూ వాడతారు. దీన్ని దిద్దే యెడల నిరపనిందలు అని దిద్దవలసివస్తుంది. యెన్నో శబ్దాలు యీలా మాఱిపోయిన వున్నాయి. యీ శబ్దం యెంతో అపభ్రంశంగా మాఱికూడా సంస్కృతశబ్దమేమో? అనే భ్రమను కలిగిస్తూవుంది. నీలా + అపనింద = నీలాపనింద అన్న వ్యుత్పత్తి చెప్పి వొకప్పుడు వొక పద్యంకూడా చాలా కాలం క్రిందట చెప్పబడింది——

"నీలాపనింద యనఁగా, భూలోకమునం దబద్ధపుం బలుకగు. నీ,
నీలాపనింద ప్రకృతము, నీలవలనఁ గలుగుకతన నిజమై తోఁచెన్"

ప్రస్తుతం మనక్కావలసింది నిర్హేతుకాపవాదలకు లోకంలో యీ పదం పర్యాయపదంగా అందఱూ వాడుకుంటూ వున్నారన్నది. యీ అప వాదలువేసే జనులు కొందఱు ప్రతీకాలంలోనూ వుంటారన్నందుకు త్రేతా యుగంనాటి వొక చాకలాయన మనకు వుదాహరకుడుగా కనబడతాడు. కాని సవిమర్శంగా ఆలోచిస్తే ఆ రజకుడు సీతాపాతివ్రత్యం దురుద్దేశంతో అపవదించినట్టు కనపడదు. యేమంటారా? రాములవారియందుగాని, సీతా మహాదేవియందుగాని వాడికియేవిధమైన దురుద్దేశమున్నూ వుందనిఎవ్వరూ యింతవఱకు చెప్పగా యెవరేనా విన్నారా? లేదు, నిజానికి వాడు. "తెల్లని వెల్లా పాలూ, నల్లని వెల్లా నీళ్ళు" అనుకొనే వాళ్ళల్లోవాడు, పెళ్ళామేమో తన యిల్లు విడిచి అన్యత్ర వుండడమే దోషంగా వాని క్కనబడ్డది. ఆ పట్టాన్ని "వెఱ్ఱి రాముణ్ణి కాను. యేలుకోవడానికి నేను" అంటూ ఉపమానవిధయా ప్రసంగించాడు, రాములవారి నౌకరు విన్నాడు. మనవి చేయడం తప్పక మనవి చేశాడు, దానితో కొంపమీదికే వచ్చింది. ప్రస్తుతం మనకది యావత్తూ విచారించ వలసిన అగత్యంలేదు. లోకంలో వుండే అపవాదకులు అపవదింపబడేవారిమీద యేదో వైరం వుంచే దాన్ని

పురస్కరించుకొని యేవో అపవాదలు వేసి కసితీర్చుకుంటూ వుండడం వుందిగాని ప్రస్తుతపు రజకుడియందు అట్టి దోషం లేశమూ లేకపోవడం చేత యితణ్ణి యీ అపవాదకాపశదకోటిలో చేర్చవలసి వుండదని తోస్తుంది. సుమారు ముప్పైయేళ్ళనాడు కాకినాడలో వెలువడే సరస్వతీ పత్రికలో— "అపవాదతరంగిణి" అనే శీర్షికతో ఒక గద్యపుస్తకం వెలువడింది. కాని, అందులో వున్న విషయం ప్రస్తుతవిషయాన్ని బోధించేదిగా వున్నట్టులేదు దాని కాపేరు యెందుకు పెట్టవలసివచ్చిందో ? అని ఆరోజుల్లో నాలో నేను అనుకున్నట్టుకూడా జ్ఞాపకం వుంది. నైజాం సంస్థానాలు చూచే రోజుల్లో వొక విద్వత్కవి మేం వెళ్ళినప్పుడే అక్కడికి వచ్చాడు. యేదో సంస్థానపండితులు పరీక్ష చేసేటప్పుడు మాతో ఆయనకూడా కూర్చున్నాడు గాని నాడు ఆయనకు దైవాత్తూ జ్వరం తగలడంచేత యేమీ వ్రాయలేదు. ఆయేడు అలా గడిచిపోయింది. మఱునటివత్సరం అవధానసభ యేర్పాటు చేశారు. ఆయనకి ఆవేళ యేకాదశి. వుపవాసంతోటే ఆయన శతావధానాని కంటూ పృచ్ఛక ప్రశ్నలను వింటూ ప్రథమచరణం చెప్పడానికి మొదలు పెట్టారు. 25 మందికి 25 చరణాలు మొదటివి చెప్పిన అంతట్లో ఆయనకి యేం తోచిందో ? మెడకు పైమీద కండువా చుట్టుబెట్టుకొని సభకు సాష్టాంగపడి— "అయ్యా ! నాకు యీవేళ యేమీ స్ఫురించడం లేదు కనక క్షమించండి; మఱివొకప్పుడు సభ చేస్తే అప్పుడు చేస్తాను అవధానం" అని చెప్పేటప్పటికి రాజుగారున్నూ, సభ్యులున్నూ, ఏకాదశీ ఉపవాసం దీనికి కొంత కారణమై వుంటుందని అనుకున్నారు గాని అంతకంటే యేమీ అనుకున్నట్లేలేదు. వెళ్ళిపోయింది. యిదిజరిగినసంవత్సరం మన్మథ.

మఱి యేడెనిమిదేళ్ళకు అనగా శోభకృత్సంవత్సరంలో నేను యేలూరులో సోమంచి భీమశంకరంగారికి, అతిథిగా వున్నప్పుడు ఆ నైజాం దేశీయులు యిద్దఱు బ్రాహ్మణులు నేత్రవధానంచేశేవారు వేద విద్వాంసులు సంచారార్థం వచ్చారు. సంపన్న గృహస్థులను చూచారు. వారికి కన్యకాపరమేశ్వరి ఆలయంలోనే అనుకుంటాను సభ యేర్పాటయింది. సభాదినంనాడు వారు నా బసలోకి నన్నుచూచేనిమిత్తం వచ్చి

యేవో పిచ్చాపాటీ మాట్లాడుకోవడం జరిగిన తరువాత లోగడ గద్వాలలో సభకు సంబంధించిన వృత్తాంతాన్ని యెత్తుకొని "నాడు తమ అనుగ్రహాన్ని ఆయన కోరకపోవడంచేత ఆలా జరిగింది. అందుకోసమని తమదర్శనానికి వచ్చి ఆజ్ఞపొంది వెడదామని వచ్చా" మని మెల్లిగా చెప్పడానికి మొదలు పెట్టేటప్పటికి నిర్ఘాంతపడ్డాను. అప్పటిదాకా నాటి "ఏకాదశీ ఉపవాసపు సభావృత్తాంతం" యిలా పరిణమించిందని సుతరామూ నే నెఱుగను. మనదేశంకంటే ఆదేశం యీలాటి విశ్వాసం విషయంలో చాలా అగ్రిగణ్యంగా వుంటుంది. అనేక గాథలు పూర్వపండితుల వాదోపవాదాలకు సంబంధించినవి యీలాంటివి విద్వత్పరంపర చెప్పుకొనేవిలేకపోలేదు. పోనీ, ఆయనకిన్నీ మాకూనున్నూ యేమేనా వాదోపవాదాలేనా జరిగాయేమో! అంటే అదిన్నీలేదు. యిల్లా వున్న సంబంధం ఉభయులమూ కవులమవడం తప్పయితరంలేదు. యెవరు కల్పించారో మహాప్రబుద్ధులు ఆయన నాడు అవధానం చేయడానికి ఆరంభించి మధ్యలో వుపరమించడానికి మమ్మల్ని కారణంగా నిరూపించారు. ఆలా నిరూపించినట్లు యీ వేదవిద్వాంసుల అమాయిక ప్రసంగం సాక్ష్యమిచ్చింది. దీన్ని యథార్థాన్నిచెప్పి పోగొట్టుకుందామంటే శక్యమౌతుందా? ప్రయత్నించినకొద్దీ మఱింత బలపడుతుంది. అయితే యిదికల్పించినవారికి మాయందేమేనా ద్వేషంవుండివుండునా? ద్వేషం లేదు సరిగదా, పైగా అంతో యింతో, అనుగ్రహమే వుండివుంటుంది. అందుచేత యీ "నీలాపనింద" అనుగ్రాహకులద్వారాగానే కల్పితమయిందనుకోవాలి. యిది జరిగిన మఱుచటి సంవత్సరమే ఆత్మకూరు సంస్థానంలో పండితులకూ మాకూ కొంత విద్యావివాదం జరిగింది. అందులో వుండగా ఆ సంస్థాన పండితులలో ప్రధాన పండితుడికి "గ్రహణి" వ్యాధి ప్రారంభించి చాలా చిక్కు పెట్టింది. అప్పుడు వారు దాన్ని "చేతబడి"గా భావించి దానికి ప్రతిక్రియలు చేయడానికి పెద్ద అట్టహాసం చేయడం రాజుగారికి తెలిసి "తగిన వైద్యం చేయించుకోండి, "చేతబళ్ళు" వుంటే వుండ నివ్వండిగాని ప్రస్తుతం ఆలాటి అనుమానంతో లేశమున్నూ అవసరంలేదు." అంటూ నివారించారు. ఆ పండితులు

ఆ దోషం మామీద ఆపాదించాలని బుద్ధిపూర్వకంగా పన్నిన పన్నుగడే కాని నిజంగా ఆ గ్రహణివ్యాధి మేము వారికి "చేతబడి" ద్వారాగా పంపిందని వారు విశ్వసించి వుండరని మే మనుకున్నాం. యిప్పు డంతగా లేదుగాని పూర్వకాలంలో కాస్త కుంకుమబొట్టు పెట్టేవాళ్ళకల్లా యీ అపవాద వుండేది. నిన్న మొన్నటిదాకా జీవించి వున్న "పాలంకి రమణయ్య" గారికే కాక యిప్పుడింకా సజీవురాలై వున్న ఆయన భార్యకుకూడా యీ "చేతబడి" విద్యలో చాలా ప్రవేశమని దానికి సంబంధించిన చాలా గాథలు చెప్పుకోవడం వుంది. విస్తరభీతిచేత ఆగాథలు వుదాహరించలేదు.

పండితులకూ కవులకూ యీ అపనింద అంతగా లేదుగాని పగటి వేషాలవారికీ భాగోతులకూ విశేషించి వుంది. యేదో గింజలు నోటిలో వేసుకొని సభలో యేమీ యెఱుగనివాడిలాగ కూర్చుని ఆ గింజలు పటుక్కున కొఱికేటప్పటికల్లా మద్దిలి పగిలిపోయిందనిన్నీ, భాంవేషగత్తె విరుచుకు పడిపోయిందనిన్నీ తరవాత యీ సంగతి కనిపెట్టి ఆ భాగోతుల్లోనే మఱొకడు (యీ చేతబడి విద్యలో ప్రవేశం కలవాడు) యేదో విభూతి మంత్రించి హ్రాం హ్రీం హ్రూం అని ఆచేతబడి తిప్పినతరవాత భాగోతం సక్రమంగా నెఱవేఱిందట! గాని తెల్లవాఱిన తరవాత భాగోతం చూడడానికి వచ్చిన జనమంతా యెవళ్ళిళ్ళకువాళ్ళు వెళ్ళడం జరిగాక మొట్ట మొదట చేతబడి చేసిన పురుషుడు అక్కడే కదలక మెదలక ఆగిపోవలసి వచ్చిందనిన్నీ, దానికా్కరణం భాగోతులు తమమీద కొట్టిన దెబ్బను (చేతబడిన్నమాట) తప్పించుకొని మళ్ళా కొట్టడ మనిన్నీ వినడం. న బాల్యంనాటికి బాగా యిలాటివి చెప్పుకోవడం వుండేది. అంతకాకపోయినా యిప్పుడు కూడా యీలాటి సందర్భాలు వింటూనే వున్నాము.

"సర్వా వెంకటశేషయ్య యమ్. యే." యితనికి యిట్టి ప్రయోగ బాధ తటస్థించడమూ, ఖింకా నివర్తించకపోవడమూ గత సంవత్సరమే ఒందరులో విన్నాను. మంత్రశాస్త్రాన్ని విశ్వసించేవారికి యివి విశ్వాస

సీయాలే. భారత యుద్ధాలు, రామాయణ యుద్ధాలు యివన్నీ మంత్రశాస్త్ర విశ్వాసంతో సంబంధించివుంటాయి. నిన్న మొన్నటిదాకా పూర్వపు యుద్ధాలలో వుండే ఆశ్చర్యాలనుగూర్చి మనం చాలావఱకు కవుల కల్పనకిందతోసేయడం జరిగేవి యిటీవల యూరపుఖండ యుద్ధాలలో ప్రత్యక్షంగా జరుగుతూవున్న ఆశ్చర్యాలు కాదనడానికి వల్లకాక పోవడంచేత పూర్వపువాట్లకుకూడా కొంత యోగ్యత కలిగింది. యిప్పటిదానికిన్నీ అప్పటిదానికిన్నీ వున్న భేదం యెంతోలేదు. అదంతా మంత్రబలమని వాళ్ళు వ్రాశారు; కాదు "యంత్రబలమే" అని యిప్పటివాళ్ళు ఋజువు చేస్తూన్నారు. యంత్రబలం గొప్పదా? మంత్రబలం గొప్పదా? అని మనం విచారిస్తే మంత్రిబలమే యెక్కువదిగా తేలుతుంది. మంత్రిబలంచేత సాధించిన కార్యాన్ని మనం యంత్రిబలంచేత సాధించగలిగినా, దానికున్నంత అమోఘత్వం దీనికి వుండదు. ప్రస్తుతం యీ విషయం విచార్యం కాదు.

యిప్పుడుకూడా "చేతబళ్ళు" వున్నట్లు కొన్ని ప్రమాణాలు కనబడుతూనే వున్నాయని వ్రాసే వున్నాను. యివి తుచ్ఛదేవతోపాసనలవల్ల సాధించేవనిన్నీ, మహామంత్రోపాసకులు పరమార్థదృష్టితో వుపాసన చేస్తారే కాని యిట్టి తుచ్ఛఫలాన్ని అపేక్షించి తపస్సు వ్యర్థపఱచరనిన్నీ అందఱూ చెప్పుకొనే విషయమే. కీ. శే. నడివింటి మంగళేశ్వరశాస్త్రుల్లుగారికి సంబంధించిన చరిత్రలో యీ మంత్రిశాస్త్ర విషయం చాలా ప్రధానంగా వుంటుంది. యేదో సంస్థానంలో రాజుగారు వీరిని "అయ్యా! మీరు "శివోఽహం, శివోహం" అంటూ వుంటారు కదా? పార్వతీదేవి మీకు భార్యే అవుతుందా?" అంటూ ప్రశ్నించేటప్పటికి శాస్త్రుల్లుగారు అప్పటికి వూరుకొని, రాజుగారి తల్లికి ఆబ్దికము నాడు వెళ్ళి కూర్చుని, (తమకు అక్కడికి వెళ్ళవలసిన ప్రసక్తితో సంబంధంలేక పోయినా) శాస్త్రులుగారు రాజుగారు చేసిన శంకవంటివే కొన్ని నిర్మొగమాటంగా నిర్భయంగా చేసేటప్పటికి, ఆ శంకలు శుద్ధాంతానిక్కూడా అవమానకరమైనవిగా వుండడంచేత శౌర్యం పట్టజాలక "చూస్తారేం పట్టుకోండి" అని నౌకర్లను హెచ్చరించేటప్పటికి నౌకర్లు శాస్త్రుల్లు గారిని పట్టుకోవడానికి

దగ్గిఱకు రాబోయేటప్పటికి ఆయనవద్ద సిద్ధంగానే వున్నవిభూతిని వాళ్ళమీదకి వూదేటప్పటికి వాళ్ళు "కుయ్యో, మొఱ్ఱో" అని పాఱిపోవలసి వచ్చిందనిన్నీ తరవాత రాజుగారుకూడా స్వయంగా ప్రయత్నించి చూచారుగాని కృతార్థులు కాలేక లజ్జించవలసి వచ్చిందనిన్నీ చెప్పుకుంటారు. ఆ యీ గాథలు యించుమించు 60 లేక 70 యేండ్లనాటివికాని, యుగాంతరాలనాటివి కావు. విన్నమొన్న వొకానొక శాస్త్రుల్లుగారిని (వీరు పల్నాటి తాలూకావారు) గూర్చిన మంత్రశాస్త్ర ప్రసక్తి అత్యాశ్చర్యకరమైనది చదివాను త్రిలింగపత్రికలో. ఆయా నడివింటి శాస్త్రుల్లుగారికి సంబంధించిన మంత్రశాస్త్ర పాండిత్యం లోగడ మా ప్రధాన గురువువల్ల వినివుండడంచేత నాకు విశ్వాసంగానే కనపడింది. ఆయీ నడివింటివారి చరిత్రకు సంబంధించిన గాథలు చాలా వున్నాయి. మఱొకప్పుడు ముచ్చటించుకుందాం. సంస్కృతంలో అత్యాశుధారతో వీరు రచించిన శ్లోకాలు చాలా వున్నాయి. బొబ్బిలిలో వీరికి నాల్గోతరంవారో? అయిదో తరంవారో యిప్పుడు వున్నారు. అమలాపురం తాలూకా ముమ్మిడివరం ప్రాంతంలోనూ కొందఱు వున్నారు. సంస్కృతభాషాభ్యాసానికి మొట్టమొదట ప్రారంభించి చదివే శబ్దమంజరి వీరు రచించిందే. దానిలో "శ్రీమధ్య మందిరకుల" అన్నమాటకు సరియైన నడివింటి (నడివింటి—నడిమి + యిల్లు నడిమిల్లు) పదం కొంత సంప్రదాయజ్ఞులకుగాని బోధపడదు. నేనుమాగ్రామాన్నిగూర్చి "కంకణగ్రామంబు కాపురంబు" అని వాడివున్నాను. మా ముత్తాతగారు "వలయపురం అంటూ వాడివున్నారు. యిది అనాదిగాకవుల ఆచారం. యీశాస్త్రుల్లుగారిఅల్లుడు రెడ్డి శాస్త్రుల్లుగారుప్రాచీనకాలపు ప్లీడరు. కొంతసంస్కృతసాహిత్యం వున్నవారు. ఆయనకు సిద్ధాంతకౌముది చదవాలనే కుతూహలం వుండి మామగారిని కోరేటప్పటికి ఆయన మనఃపూర్తిగా ఆశీర్వదించినట్లున్నూ, ఆపట్లాన్ని కౌముది పేలపిండిగా రెడ్డిశాస్త్రుల్లుగారికి అన్వయమైనట్లున్నూ బహుమంది చెప్పగా వినడం. యివి అసత్యమనడానికీ వల్లకాదు. నిజమనడానికిన్నీ వల్లకాదు, కొన్ని యిప్పుడుకూడా వున్నాయి. కాని

వాట్లని వ్రాస్తే కొందఱు సహృదయులు విశ్వసిస్తారు. గాని కొందఱో యేలిచేస్తారు కాబట్టి దీన్ని ఆపి ప్రస్తుతం అందుకుంటాను.

వీట్లల్లో కొన్ని గౌరవాపాదకాలుగానున్నూ, కొన్ని లాఘవాపాదకాలు గానున్నూ, కొన్ని ఉభయాపాదకాలుగానున్నూ వుంటాయి. శ్రీ శంకరాచార్యులవారు మద్యం పుచ్చుకోవడానికి సంబంధించిన కథ ఒకటి వుంది. చాలామంది చెప్పుకుంటూ వుంటారు. శిష్యులుకూడా వారిని అనుసరించి— "మహాజనో యేన గత స్సపంథాః" కనక మద్యపానం మొదలుపెట్టేటప్పటికి ఆచార్యులవారు దాన్ని వారించడానికి వొక కంచరి దుకాణంలో కరుగుతూవున్న సీసాన్ని కొంత మంచినీళ్ళప్రాయంగా గడగడ తాగి మిగిలినదాన్ని శిష్యులకి యియ్యబోయేటప్పటికి యే శిష్యుడున్నూ దాన్ని గ్రహించక పాఱిపోయారనిన్నీ, తద్ద్వారాగా ఆ శిష్యులకు బుద్ధివచ్చి మద్యపానాన్ని మానడం తటస్థించిందనిన్నీ చెప్పుకుంటారు. యిది నిజమైనదే అయితే నీలాపనిందలలో చేరదు. కానిపక్షంలో—అనగా కల్పితమే అయితే శంకరాచార్యుల వారియందు "కర్తు మకర్తు మన్యథా కర్తుం సమర్థత్వాన్ని'— ఆపాదించే వుద్దేశమే కాని యీ కథలో దురుద్దేశం లేశమున్నూ లేదు. బాగా ఆలోచిస్తే యీ కల్పనలు చేసేవారిలో సదుద్దేశపరులున్నూ వుంటారు; దురుద్దేశపరులున్నూ వుంటారు. వారివారి వుద్దేశానుసారంగా వారివారి కథాకల్పనలు వుంటూవుంటాయి. యేదో మహత్తు వుండడానికి అవకాశం వున్నవాళ్ళ విషయంలో యీలాటి యితిహాసాలు పరంపరగా వస్తూ వుండడంచేతనే అనుకుంటాను, యిటీవల సామాన్యవ్యక్తులను గుఱించి కూడా యిలాటివి కల్పన చేస్తారు. యివి పామరముఖతః రావడమూ వుంది. పండితముఖతః రావడమూఉంది. మొదటిదానికంటె రెండోదానియందుప్రామాణ్యం యెక్కువ వుంటుందని చెప్పనక్కఱలేదు. కాని వారు కూడాకొందఱు అతిశయోక్తికల్పనలు చేస్తూనే వుంటారని నాఅనుభవంలో వున్నది వొకటి చూపుతాను.

నేను కావ్యాలను చదువుకొనే రోజుల్లోది యీ కథ ; కాని నాకు షష్టిపూర్తి దాటిన తరవాత బయలుపడింది. లంక బ్రహ్మ సోమయాజులు

అనే వక శిష్యునివల్ల విన్నాను. దాని స్వరూపం యిదీ ; నేనేమో, గురువుగారివద్ద పాఠం కంగాబంగా చదవడమేగాని ఆ పాఠాన్ని వల్లించడమంటూ వుండేదికాదనిన్నీ, దాన్ని కనిపెట్టి వకనాడు ఆ గురువుగారు కూకలేసే టప్పటికి— "అయ్యా ! నే చదువుకొనే పుస్తకంలో నన్నెక్కడ అడుగుతారో, అడగండి" అన్నాననిన్నీ, వారు అడిగారనిన్నీ, వందలకొలది శ్లోకాలు సవ్యాఖ్యానంగా వప్పజెప్పాననిన్నీ వొక గురువుగారు చెప్పినట్లు ఆ సోమయాజులు నాతో అనగా విని, యిది కేవలమూ ఆ గురువుగారికి నాయందు వుండే అనుగ్రహాతిశయంగా భావించి— "నాయనా, యిది నిజంకాదు, నా పాఠమందు నే నెన్నడూ అశ్రద్ధగా వుండటమంటూ లేదు. విశేషించి వర్ణన లేకుండానే నాకు శ్లోక వ్యాఖ్యానాలు స్వాధీనం కావడం మాత్రం నిజం. పైకథ దాన్ని అనుసరించి పుడితే పుట్టిందేమో ? కాని నిజంమాత్రంకాదు" అని అతనితో చెప్పి వున్నాను. అతడు విశ్వసించాడో, లేదో ? యెన్నో చోట్ల వున్న యథార్థాన్ని నేను ప్రకటిస్తూనే వున్నప్పటికీ మామూలు కథలు కథలుగానే నడుస్తూన్నాయి.

"అమంత్రోపాసకౌ సంతా వపి కాళీ దయాకరౌ :
తిర్పతి ర్వేంకటేశశ్చ పరస్పరహితౌచ యౌ"

అని కాళీ సహస్రంలో కంఠోక్తిగా, మాకు క్రమమైన ఉపాసన లేదని చెప్పబడి వున్నా, మంత్రోపదేశంకోసం మమ్మల్ని మోమోటపెట్టేవారెందరో వుండడం అనుభూతం. వొకాయన కౌముదిదాకా చదువుకొని నా దగ్గిరికి విద్యాభ్యాసవ్యాజంతో (అసలు వుద్దేశం అది కాదు) వచ్చి అహోబలపండితీయం మొదలెట్టి చదువుతూ, నాలుగైదురోజులయిన తరవాత అసలు కోరికను బయలుపఱిచాడు. నాకు ఆలాటి శక్తియుక్తులు లేవంటే; ఉపదేశించడానికి అంగీకారం లేక ఆలా చెప్పినట్టు భావిస్తాడుగాని విశ్వసిస్తాడా ? అందుచేత యథార్థం చెప్పినా ప్రయోజనంలేదు. కనక సరే దీన్ని చదువుతూ వుండు, మంచిరోజు చూచి దానిసంగతి ఆలోచిద్దామని గంభీరంగా చెప్పి, మొదలెట్టిన పాఠాన్నే కొన్నాళ్ళు సాగించి మఱికొంత చనువు చిక్కిన తరవాత వున్నయథార్థాన్ని తెలిపాను. విశ్వసించాడో,

లేదో? చెప్పలేను. అతడు మంచి కవి; ఆశుకవికూడాను. పండిత కవి. పేరు వ్రాస్తే అతడి కేం కోపంవస్తుందో అని దీనిలో వుదాహరించలేదు. మంత్రోప దేశానికి మిష కల్పించుకు వచ్చినవాడేకాని అతడు శిష్యకోటిలోవాడు కాడు. యీ మంత్రోపాసనా పరివాద యింతతో ఆగితే కొంత నయమే; ఆగలేదు. యిది "పీత్వా" దాకా డేకింది. అదిన్నీ నా చెవిని బడింది. యేమిటి చేసేది? "కధకాళ్ళంటూ వుంటాయా?" అనుకొని వూరుకో వలసిందే. జీవితానంతరం యీలాటి కధాకల్పనలు బయలుదేఱడం కొంత సహజమే. జీవితకాలంలోనే బయలుదేఱితే గతేమిటి? ఆ బయలుదేఱడం యేదేనా శతృత్వాన్ని పురస్కరించుకొని బయలుదేఱితే కొంత యుక్తం. ఇవి ఆలాటివారిద్వారా బయలుదేరినవిగా తోచవు. మొట్టమొదట వీటికి జన్మస్థానం ("ఏఱుల జన్మంబు" అన్నట్టు) యెక్కడో తెలుసుకోవ డానికి వశంకాక యెవరో ప్రారంభిస్తారు. వారిద్వారా వీరూ, వీరిద్వారా వారూ దాన్ని వ్యాప్తిలోకి తెస్తారు. 'లోకము మాయను మూకుడున్నదే?'

తెనాలి రామలింగానికి పెద్దన్న, ముక్కుతిమ్మన్న, భట్టుమూర్తి, యింకా కొందఱూ ఏకకాలీనులు కారని నేటివారు బాగా ఋజువు చేసినప్ప టికీ వీరందఱితోటిన్ని రామలింగానికి ముడిపెట్టి చెప్పుకొనే కథలు చెప్పుకుంటూనే వున్నారు. ఆలాగే పై నీలాపనిందలు సత్యేతరాలని యెంత గాఢంగా ఋజువుచేసినా చెప్పుకొనేవారు చెప్పుకుంటూనే వుంటారు. యీలాటి సందర్భాలనుగూర్చి కొందఱు విమర్శకులు కొంత కృషిచేసి తత్త్వ నిర్ణయానికి పాటుపడడం అవశ్యకమే కాని ఆ విమర్శకులు అంతతో ఆగక నల్వురూ శిరసావహించే భారత భాగవత రామాయణాల మీదికికూడా తమ బుద్ధి చాకచక్యాన్ని ప్రసరింపజేసి ఆయా పుణ్యగాథల యందు లోకానికి అవిశ్వాసాన్ని కలిగించడం శోచ్యంగా వుంది. వేదంలో వుండే యితిహాసాలు గాని పురాణాల్లో వుండే యితిహాసాలు గాని సమ స్తమూ అర్థవాదలుగా (లేని కథలు కల్పించి సత్యం వగైరాలను దృఢ పఱచడం పేరు అర్థవాదమంటారు మీమాంసకులు) నిర్ణయించే వున్నారు గాని, వాట్లవల్ల యిట్టి చిక్కురాదు. అది "గజఃమిథ్య; పలాయనం

మిధ్య" వంటిది కనక యెవరికోగాని అవగాహన చేసుకోతగ్గదిగా వుండ దని తాత్పర్యం. ప్రతి ప్రసిద్ధవ్యక్తినిగూర్చిన్నీ యేదో నిందా కల్పన వున్నట్టే కనపడుతుంది. సంస్కృత గ్రంథంలో లేని నింద తెలుగు అనువాదంలో కనపడడం వుంది. ద్రౌపదీ స్వయంవరసమయంలో ఆ ధనస్సు కర్ణుడు ఎక్కుపెట్టి మత్స్యయంత్రాన్ని కొట్టడానికి సిద్ధపడుతూ వుండగా, పాండవులు మత్స్యయంత్రం తెగిపడ్డట్టే తలుస్తూవుండగా(మేనిరే పాండునందనాః) ద్రౌపది "నాఽహం వరయామి సూతమ్" అని నిరా కరించడంవల్ల కర్ణుడు రసాభాసశృంగారమందు యిష్టంలేని ఉత్తమనాయ కుడు కనక (ఏకత్రైవానురాగశ్చే ద్రసాభాసః) ఆ వుద్యమాన్నుంచి విర మించినట్లు సంస్కృతంలో వుంటే, తెలుగులో నన్నయ్యగారు అసలు ఆ ధనుస్సు యెక్కుపెట్టడమే తిలగింజంతగాబోలును తరవాయి వున్నట్టు వ్రాశారు. యిక్కడ నన్నయ్యగారికి కర్ణునియందు ద్వేషం వుందని యెవ్వరూ చెప్పరు. పోనీ కృతినాయకుడు రాజరాజనరేంద్రుణ్ణి సంతోష పెట్టే వుద్దేశంతో (రాజరాజ నరేంద్రుడు పాండవ వంశస్థు డనుకొనే పద్ధతిని) ఆలాటిమార్పు చేశాడేమో ? — అనుకుంటే భారతకాలంలో వారికి యెవరికో తప్ప కర్ణజన్మ రహస్యం తెలియదుగాని రాజరాజ నరేంద్రుని నాటికి ధర్మరాజాదు లేలాటి పాండవులో కర్ణుడూ ఆలాటి పాండవుడే అనే సిద్ధాంతం సర్వవిదితమేకదా ? అందుచేత ఆయీ వూహాలు పొసగవు. కర్ణుడుకూడా అభిమానపాత్రుడే అవుతాడు. ఆ శ్లోకాలు నన్న య్యకు బాగా సమన్వయించలేదు. మనకే సమన్వయించాయి అనుకోవడం బొత్తిగా రుచించనిమాట. భారతప్రతులు నానాదేశాలలో నానారీతిగా ఉప లబ్ధం అవడాన్నిగూర్చి లోకంలో వివాదం లేదు కాబట్టి, నన్నయ్యగారికి లభించిన భారతంలో ఆలాగే (తిలమాత్రం యెక్కుపెట్టడం తరవాయి) వుందనుకోవడమే యుక్తిసహం. అయితే భారతాలు నానావిధంగా యెం దుకు వుపలబ్ధం కావలసివచ్చింది ? అనే ప్రశ్న ఒకటి యిక్కడ ప్రస్తుత మవుతూవుంది. యిది పెద్ద ప్రశ్న. దీన్నిగురించి పలువురు వ్రాసే వున్నారు. నేను వ్రాయవలసి వుండదు. భారతం బహు కర్తృకమనే

ప్రివాదాన్ని వొప్పుకొనేవారికి యీ శంక క్షణంలో నివర్తిస్తుంది. యెవరు వ్రాసినా వారు ఆకాలీనులే అయినా యావత్తు సంగతినీ ప్రత్యక్షంగా చూచి వ్రాయడం అనుభవవిరుద్ధంకదా? కొంత ప్రత్యక్షంగా చూచి వ్రాసినా కొంతేనా విని వ్రాసినభాగం వుండి తీరాలి. మత్స్యయంత్రం తెగ్గొట్టినపిమ్మట చాలా సేపటికే వచ్చారో వ్యాసులవారక్కడికి, యింకా మఱునాడే వచ్చారో? ద్రౌపదిని అయిదుగురికి పెళ్ళి చేయడం యేలాగ? అనే ధర్మసందేహం తీర్చేటందుకు కదా— వ్యాసులవారు అక్కడికి వచ్చింది. అందుచేత వారు యేలా విన్నారో? ఆలా వ్రాసివుందురు. ప్రత్యక్షంలో చూచినవారెవరేనా అక్కడవుంటే ఆ భాగంలో వ్యాసులవారు వ్రాసినదానికి భిన్నంగా ప్రచారంచేశారేమో? ఆయా విషయం తేలేదికాదు. నా అనుభవాన్ని బట్టి కథకు సంబంధించిన వ్యక్తుల జీవితకాలంలోనే కథలు తాఱుమాఱవుతూవుండగా కొంతకాలం పాతబడిన తరవాత తాఱుమాఱవడంలో అభ్యంతరం వుండదనియ్యేవే. నేటి పాశ్చాత్యయుద్ధవార్తలు మనకు సరిగా తెలుస్తూన్నాయా? అప్పుడిన్ని సాధనాలు కూడా లేవాయె తత్తథాస్తాం.

మా—"గిరతం" పుట్టి యిప్పటికి సుమారు ముప్పయ్యేళ్ళు కావచ్చింది. గుంటూరుసీమ పుట్టి కూడా యించుమించు అంతే. యిప్పటిదాకా (కొందఱు లోపించినా) ఆగ్రంథద్వయానికి సంబంధించిన పాత్రలు చాలా వఱకు సజీవులే. యిట్టి స్థితిలో అందులో సంగతులు (కొన్నే అనుకుందాం) సర్వాబద్ధం అని కొందఱు వ్రాయ సాహసించినవారు లేరా? ఆలాగే ఆ రోజులలోనున్నూ కొన్నివిషయములనుగూర్చి అపవదించేవారుకొందఱు వుంటే వుండవచ్చుననిన్నీ, క్రిమంగా వారి అపవాదులు విని నమ్మిన ఆకాలానికి కొంచెం యిటీవలి కవులు గ్రంథంలో చేర్చి వుందురనిన్నీ నాకు తోస్తుంది. నా అనుభవాన్నిబట్టి నేను యిది "లక్కగేదె సామెతగా" వ్రాసే వ్రాత. ప్రత్యక్షంగా జరగడమే కాకుండా వాది ప్రతివాదు లిరుపక్షాలుకూడా సుమారు ముప్పైయేళ్ళు వూరుకొన్న దాని విషయంలోనే సాహసించి, అందులో ఒకదానిలోని ప్రధానాంశాన్ని గూర్చి— "నేను

చెళ్ళపిళ్ళవారియొద్ద ఒక్క యక్షరమైనను చదువుకోలేదనియు" ఇంకా యేమో ఎక్స్ట్రాలు అనియు వ్రాసినట్లు వ్రాసేవారు కనపడ్డ నాకు పైవిషయాలలో అట్టి సందేహం కలగడానికి అభ్యంతరం వుంటుందా? అసలు వ్యక్తి "చదువుకోలేదు" అని వ్రాసెనో? మఱేవిధంగా వ్రాసెనో? పరిశీలించేవారు లోకంలో నూటికి యెంతమంది వుంటారో? విజ్ఞులు విచారించాలి. విమర్శించకుండా యీ వ్రాతనేనమ్మి ప్రచారం చేయడం వల్ల కొందఱు ఆలా చెప్పుకొనేవారున్నూ, కొందఱు యీలా చెప్పుకొనేవారున్నూ వున్నట్టు భవిష్యత్కాలం వారికి తెలియబడుతుంది. దానితో రెండుమతాలు వున్నట్లవుతుంది. దానితో అది నిజమా? ఇది నిజమా? అనే సంకటం యేర్పడుతుంది.

భవతు యివన్నీ "నీలాపనిందలు" కావు. ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా వాట్లకి కాస్త దగ్గిఱచుట్టఱికం కలవికూడా యిందులోవచ్చి చేరినట్లయింది.

బాగా విచారిస్తే పురాణగాథలన్నీ యీలాటి సంకటానికి లోబడినట్టే కనపడుతుంది. వాల్మీకి రామాయణంలో రావణకుంభకర్ణు లిద్దఱినీ రాముడే వధించినట్లు కనపడుతుంది. భారతంలో కుంభకర్ణుణ్ణి లక్ష్మణస్వామి వధించినట్లు వుంది. యీ భేదాలకూ ఆదీ అంతమూ వున్నట్టేలేదు. యేమైనా గాథలో కావడంచేత వీట్లకీగతిపడితే పట్టిందనుకుందాం, మాగాథలు నిన్నామొన్నా జరిగినవాయె, మామాచేతివ్రాతలతో నిండివున్నవాయె. ఎందఱో ప్రాజ్ఞులు యెఱిగివున్నవాయె. వీట్లను (యెప్పుడోకాదు ఉభయపార్టీల జీవితకాలంలోనే) అన్యథాకరించి వ్రాయడానికి సాహసిస్తే యేంచేసేది? అలా అన్యథాకరించడంలో యెంతో నైపుణ్యం వుంటే బాగుండేది. అదిన్నీ కనపడదు; యీకర్మం యిప్పటి చరిత్రలను అపవదించేవారికే కాదు. పూర్వగాథలను అపవదించేవారికిన్నీ వున్నట్టు నా బుద్ధికి కనపడదు.

ఆనందరామాయణమంటూ వొకటి బయలుదేఱింది. అదిన్నీ వాల్మీకికృతమనే కనపడుతుంది. గద్యమునుబట్టి చూస్తే దానిలో వున్నంత అనౌచిత్యమూ పరస్పర విరోధమూ, యే గ్రంథములోనూ కనపడ్డట్టు లేదు. యీ విరుద్ధ కల్పనలతో గ్రంథాన్ని లేవదీసినవారెవరో తెలుసు

కుందామంటే ఆధారం కనపడదు. పేరు పెట్టుకోనేలేదు. మామా చరిత్రలలో గిరతానికి యీలాటిపీడ, ఆరోజులలో దాపరించినట్లు లేదుగాని, గుంటూరి సీమకు దాపరించింది. వాళ్ళు "యధార్ధవాది"— "సత్యవాది" యిత్యాది పేళ్ళతో అసత్యాలు ప్రకటించడం వుండేది. ఆ "సీలాపనిందలు మఱికొందఱు ప్రాజ్ఞుల వుత్తరాలద్వారా సమసిపోయేవి. ముప్ఫైయేళ్ళు దాటిన తరవాత ఆయీ గాథలను బుద్ధిపూర్వకంగా అపవదించడానికి ఆరంభించారు కొందరు. వీరి "సీలాపనిందలు" చూస్తే ఆశ్చర్యంగా కనపడతాయి.

పూర్వం మనదేశంలోసీలిమందు తయారయ్యే రోజుల్లో ఆమందు గూనలుదిగడానికి యీలాటివార్తలుచేయడంవుండేదంటూ వినడం. ఆమందు తయారు కావడానికిన్నీ యీ అపవాదాలకీ వున్న కార్యకారణభావం యేలాటిదో? నాకు బాగా తెలియదు. ఆయీసందర్భాన్నిబట్టి యెవరేనా అబద్ధపు వార్తలు వ్యాపింప జేసినప్పుడు వాట్లతత్త్వం తెలిశాక వాట్లను "సీలివార్తలు" అనడంమాత్రం అందఱికి తెలుసును. యీ సీలి వార్తలే, నానాటికి "సీలాపనిందలు"గా వ్యాప్తిలోకి వచ్చాయి.

యిందులో నానా విధకల్పనలు వుంటాయి. కల్పనలు యేలాటివైనా పేరుమాత్రం వొకటే. వీట్లకి కాస్త నామరూపాలున్నవాళ్ళే విశేషించి గుఱి అవుతూ వుంటారు. యెవళ్లు కల్పిస్తారోకాని ఆ పేరుప్రతిష్ఠ లున్న వాళ్ళమీద చావువార్త వొకటి కల్పిస్తారు. ముఖ్యంగా అది యేనాల్గురోజులో లోకంలో కొంత వ్యాపించి కొందఱికి పరితాపాన్ని కలిగిస్తుంది. అంతట్లో మళ్ళా యథార్థవార్త తెలిసి ఆపరితాపం వారికి తగ్గుతుంది. యెవరిమీద కల్పితమవుతుందో, ఆదుర్వార్త వారికి "పీడా పరిహారం", అయిందని చెప్పి సంతోషించడంకూడా జరుగుతుంది. అసలువాళ్లు యెవళ్ళో చేసినపని తప్పవనే అయినప్పటికీ దాన్ని మంచిపనిగానే జమకట్టి సరిపెట్టుకోవడం సర్వత్రా లోకంలో ఆచారంగా వుంది గాని యీఅపనిందను వేసినవ్యక్తి యెవడో వాడు "ఫలానా" అని తెలియడమంటూవస్తే లోకం ఆవ్యక్తిని సుఖసుఖాల క్షమించడమంటూ వుండదని వ్రాయనక్కరలేదు. వూరూ పేరూ తెలియకుండా బయలుదేతే వాట్ల విషయమే బయ

టికివస్తే, సుఖసుఖాల క్షమింపరానిదిగా వుండేటప్పుడు వూరూ పేరూ కనబడేటట్టుగానే కొందఱు అపవాదలు ప్రచురించడం చూస్తే, చాలా ఆశ్చర్యంగా కనపడుతుంది. యీ విషయంలో సజీవులకి సంబంధించినవి కొంత క్షంతవ్యాలే అనుకున్నా కీర్తిశేషులకు సంబంధించినవి బొత్తిగా క్షంతవ్యాలు కావు. ఆలాటివాట్లనుగూర్చి లోకం కలిగించుకోవడం ఆవశ్యకమయినా, కలిగించుకొన్నట్టు కనపడదు. అపవాదకుల వుద్దేశం కీర్తిశేషుడికి కళంకాన్ని ఆపాదించే తాత్పర్యం కలది కాకపోయినా తుదకి కళంకాన్ని ఆపాదించేదిగా పరిణమించినప్పుడు "ఇది యుక్తమేనా? మీకు" అని నిర్మొగమాటంగా అడిగి ఇకముందేనా యిట్టి "నీలాపనిందలు" ప్రచారం చేసి లోకపరితాపానికి కారకులు కాకుండా వుండడానికి తగ్గ వుపాయం చేయకపోవడం లోకులతప్పుగా నాకు తోస్తూ వుంది. యిట్టి కుకల్పనల విషయంలో వారు పెద్దలన్నిగాని కవులనిగాని ఆలోచించి వూరుకోవలసివుండదు. "శ్లో. యుక్తియుక్తం వచో గ్రాహ్యం బాలాదపి సుభాషితమ్. వచనం తత్తున గ్రాహ్య మయుక్తంతు బృహస్పతేః".

బాగా ఆలోచిస్తే లోకం ఆలాటివ్యక్తులని మందలించ వలసి వుంటుందనడంకంటే యే కాలకర్మదోషంవల్లనో ఆలాటికుకల్పన చేయడం తటస్థించి నప్పటికీ, అడుగునబడివున్న తమ ప్రాజ్ఞతను బయటికి తెచ్చుకొని పశ్చాత్తాపపడి, ఆపశ్చాత్తాపాన్ని స్వయంగా లోకానికి తెల్పడంలోనే విశేషంవుంది. కాని బుద్ధిపూర్వకంగా చేయాలని చేసినపనికి ఆలాటి సుయోగం యేలా సంఘటిస్తుంది? యిట్టి అయుక్తకార్యాలుచేసే వ్యక్తులు వసించే దేశానికి చిక్కు కలుగుతూ వున్నట్టు యీమధ్య వొకానొక సందర్భంలో గోచరించింది. బంగాళాదేశంలో మహాత్మణ్ణిగూర్చి చేసిన (చెప్పు విసరడం) అపచారానికి బాధ్యత ఆదేశంలోనేకాక భరతఖండంలో సర్వత్రా పేరుమోసి వున్న శ్రీ బోసుమీదికి రావడం పత్రికా పాఠకులందఱూ యెఱిగిందే కనక విస్తరించ వలసి వుండదు. చతుస్సముద్రాలు వుండగా దక్షిణసముద్రానికే బంధనం తటస్థం కావడమనేది ఆ సమీపంలో రావణాసురుడు వుండడంవల్లనే అని వొక కవి చమత్కరించి వున్నాడు. సర్వథా దుస్సహ

వాసంవల్లి ప్రాణికోట్లకే కాదు, జడపదార్థాలకు కూడా కీడు మూడడం సర్వానుభవసిద్ధం కనుక యీ విషయం జాగ్రత్తగా గమనించవలసి వుంటుంది. యిప్పటికాలానికిన్నీ పూర్వకాలానికిన్నీ భేదం వుంటుందని విశ్వసిస్తే తప్ప, ఆకాలమూ యీ కాలంవంటిదే అయేయెడల, ఆనాటి చరిత్రలలో యే భాగం సత్యమో, యేభాగం సత్యేతరమో ? నిర్ణయించడానికి మానవమాత్రుడు సమర్థుడు కాడు. జ్ఞానదృష్టి కలవారు అనగా అతీంద్రి యజ్ఞాననిధులే ? ఆయాగాథలయందు వుండే యాథార్థ్యాన్ని నిర్ణయించతగ్గవారు. వ్యాసాదులు అట్టివారనే కారకాణంచేతనే భారతాదికం మనకు విశ్వాస్య మవుతూవుంది. లోకంలో "సత్యకాలం, అనే పదం వాడుకలోవుంది. కాని అది యెప్పుడు అమల్లో వుండేదో ? సరిగా చెప్పలేము, క్రమంగా సత్యానికి దుర్దశ వచ్చివుంటుందిగాని అమాంతంగా ఒకటే సారి వచ్చి వుండదు. కొంతకాలం యీ దుర్దశ పామరజనంలో అక్కడక్కడ దృశ్యాదృశ్యంగా వుండి క్రమంగా అంటువ్యాధిలాగ అలుముకొని తరవాతతరవాత యిది పండితులనుకూడా ఆశ్రయించింది. పండితులనగా "యిది మంచీ యిది చెడ్డా" అనే వివేకం కలవారుకదా ? అట్టివారిక్కూడా యిదేం కర్మమని అనుకోవడానికి అవకాశంలేదు. యేమంటే కొన్ని అకృత్యాలు అవలంబించి తద్వారాగా పామరులు పొందుతూ వున్న తాత్కాలిక లాభాలు చూచి కళ్లుకుట్టి క్రమంగా ఆలాటి వ్యాపారాలలోకి పండితులుకూడా దిగుతూ వున్నట్టు యిప్పటి ప్రపంచకం సాక్ష్యమిస్తూనే వుంది గనక విస్తరించవలసింది లేదు. యిది ఆలాటిది కాకపోయినా అంటే ? ఆ బ్రాహ్మణఛండాలపర్యంతమూ జంకవలసిందే. అయినా క్రమంగా జ్ఞానులలోకూడా వ్యాపించడానిక్కారణం యీ నీలాపనిందలకు యేవిధమైన అపకారమున్నూ దైవమూలకంగా వచ్చినట్టు లేకపోవడమే. దానితోటి "అసత్యకల్పన" మంటే సర్వసాధారణమైనట్టు కనపడుతుంది. యీ కల్పనకూడా వొకటే విధంగా వుండదు. కొందఱు లాభాపేక్షతో దీన్ని ఆశ్రయిస్తారు. కొందఱు యే ప్రయోజనమూ లేకుండానే దీనిలో వ్యాపకం చేస్తారు. యెవ రెందుకు దీనిలోదిగినా, యెప్పుడో

వొకప్పుడు యిది తగినంత ప్రాయశ్చిత్తము చేసి తీరుతుందిగాని వూరికే పోదు. కాస్త నలుగురిలో తలెత్తుకు తిరిగే యే వ్యక్తిన్నీ యీ నీలాపనిందా కారకత్వంలో పాల్గొనకూడదు. పాల్గొనడమే అనర్థదాయకమైనప్పుడు యావత్తు యాజమాన్యమూ వహించవలసివస్తే, యిక చెప్పేదేమిటి? యీ నీలాపనిందలకు గుఱియైనవ్యక్తులు చాలామంది వుంటారుగాని యీ కాలంలో తి॥ వెం॥ కవులు గుఱిఅయినంత యెవ్వరూ అయివుండరు. గీరతంలోనున్నూ గుంటూరిసీమలోనున్నూ విశేషించి వుంటుంది. అ గ్రంథద్వయంలోనున్నూ యీ నీలాపనిందలకు ముఖ్యంగా పరిశీలించతగ్గది గుంటూరిసీమ. గీరతంలో—

ఉ. "కట్టుచునున్నవారు గృహకాండము నారకమందు" అనే పద్యాలు ప్రచురించిన తరవాతేనా అపవాదకులు భయపడి వెనక్కు తగ్గినట్టు కనపడుతుందిగాని గుంటూరిసీమవిషయంలో తుట్టతుదదాకా వొకటే పోకడ; అయితే ఆ సీమలో పలువురు యోగ్యులు వుండి వెంటనే యథార్థాన్ని ప్రచురించి సహాయం చేయడంవల్ల కొన్నాళ్ళకేనా ఆరోపంలో నుండి బయట బడ గలిగాం గాని లేకపోతే యేమయేదో? చెప్పజాలము. ఆయా వ్యక్తులందఱినీ కాదుగాని, అందులో వొకటి రెండు వ్యక్తులు జ్ఞాపకంవస్తే యిప్పుడుకూడా వొళ్ళు జలదరిస్తుంది. యెప్పుడో ఆ కాలం అంతరించి పోయిందంటే "తుదకబ్బెరా తురకభాష" అన్నట్టు మళ్ళా యిప్పుడు ఆలాటివారు బయలుదేరి యే వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి అసత్యాలో వ్రాయడంచేత యేదో కొంత "పిల్లిమీదా యెలకమీదా" పెట్టి వాళ్లు మాటలు వ్రాయడం: యింతే స్వస్తి—

అ ప వా ద లు

అనఁగా నెవరిమీఁదనేని లేనినిందను మోపుటయని సామాన్య జనుల వాడుక, కాని బాగుగ విమర్శించినచో నిందను మాత్రమే కాక లేని సుగుణము నాపాదించుట కూడ అపవాదమే యగునని పరిశీలకులకు, తోఁచకమానదు. ప్రస్తుత మీవిషయమై వ్రాయుటకుఁ గల బీజము నుదాహరించి పిమ్మట దీనింగూర్చి ప్రస్తావించెదను.

విశాఖపట్టణం డి॥ భీమునిపట్నమునుండి, బ్ర॥ శ్రీ॥ గడ్డం ఆదినారాయణశర్మ ఉపాధ్యాయుఁడుగారు 31—3—35 తేదీని నాపేర నిట్లు వ్రాసినారు—

"తమరు శతావధానము చేయునపుడు, ఏవిషయమైన స్ఫురణకు రానిసమయమున 'అంబా' యని అనుకొనుటయు ఆయమ అనుగ్రహము వెంటనే కలుగుచుండుటయు, కలదని తెలిసిన పెద్దలవలన వింటిని. ఇది నిజమా ?"

జ వా బు

అయ్యా ! ఇది నిజముకాదు, కేవలమసత్యము, స్ఫురణకురాక పోవుట కల్గినప్పుడు ఊర్ధ్వదృష్టిమీఁదఁగొందొకసేపు యోజించుట మాకే కాదు ప్రతిమనుష్యునకును స్వభావమే. అట్టి సమయములో, ఆస్తికుఁడగు ప్రతిమనుజునకును, ఇష్టదేవతను స్మరించుటకూడ సహజగుణమే కనుక మేముగూడ నెప్పుడేని మనస్సులో నట్లు ఇష్టదేవతయగు కాళికను స్మరించియుందుమేమో, దానింబట్టి ప్రపంచమునందలి పెద్దలలో మాయందు విశేషాభిమానముగల వారట్లనికొనియుందురు. అదియుంగాక మేము అవధానమారంభించుటకుముందు—

శ్లో॥ నాళీకజాద్యదితిజాళీశిరఃకలిత॥

లోనగు నస్మత్కృతశ్లోకములు పఠించుటగూడ వారియూహను బలపరచి యుండును. ఈశ్లోకపఠనమేకాక, ఆయాయవధానములయందు తత్తత్కాలోచితముగా మేము—

"ఉ॥ ధారణనిల్చునా? నిలువదా?"

ఇత్యాది పద్యములు దేవియనుగ్రహము నభ్యర్థించుటను దెల్పునవి రచించుట కలదు. దీనివలననేమి. ఆత్మకూరు రాజుగారిచ్చిన గ్రంథమును తెలుఁగుజేయు సందర్భములో—

"మాకునెట్టి దుష్కరమగు కార్యమేని కొనసాఁగఁగఁజేసెడి తల్లి
కాళియున్ । బరమకృపారసంబు పయిపై వెదఁజల్లి యనుగ్రహింపదే"

అని నొడువుటంబట్టియేమి మఱికొన్ని పద్యములవలననేమి మీఁకు జెప్పిన పెద్దలకు—

"తిరుపతివేంకటకవులకు శ్రీకాళీమహాదేవి తోడఁబల్కును"

అను నపోహ జనించియుండును. అహంకార నిరాసార్థము మనలో ననేకులు పెద్దలట్లు స్వకీయప్రజ్ఞా విశేషములను భగవంతునియం దాపాదించుట కలదు. శ్రీపోతరాజుగారు—

"క. పలికెడిది భాగవతమఁట! పలికించెడువాఁడు రామభద్రుండఁట!" అన్నారు. ఇట్లే పలువురు పలికిరి. మేమును అట్లే అనునది ముఖ్యాంశము. ఇంతమాత్రముచే మేము భగవద్భక్తిలేనివార మని కాని నాస్తికులమనికాని మీరుగాని లోకులుగాని భావింపకుందురుగాక. మనుష్యుడు నిమిత్తమాత్రుఁడనియు సర్వమునకు భగవంతుఁడే కర్తయనియుఁ జెప్పెడి సిద్ధాంతమును మేము శిరసావహించువారిలోఁ జేరినవారమే. కాని మాకు శ్రీకాళీమహాదేవి ప్రత్యక్షమను నపవాదమును మాత్రము మేము మోయఁజాలము. అసత్యమైనను మంచిదేకదాయని సంతసించి మిన్నకుఁదుమేని పిమ్మటఁ గొన్నిచిక్కులు కలుగవచ్చును. మొదటినుండి మము మంత్రోపదేశమునకుఁగా నాశ్రయించి పీడించువారితో ఒట్లు, సత్యములు పెట్టుకొని, మేము మంత్రశాస్త్రవేత్తలము కామని యెంతమొఱ్ఱవెట్టి చెప్పినను వారువిశ్వసింపక యీప్రవాదమును వ్యాపింపఁజేయుచు నుండెడివారు. ఒకపరి శ్రీఆత్మకూరు సంస్థానపు వివాదల సందర్భములో, ఆగ్రామమున చలిజ్వరబాధ విశేషించి యున్నది. దానివారిని రాజుగారు మొదలెల్లరకు

బడియేయుండిరి. మాకు, ప్రతికక్షియగు శ్రీశ్రీనివాసాచార్యులుగారును దానిబారిఁబడి యంతంబోక రక్తగ్రహణిచేఁ బీడితులగుసమయమున ఆయనకే తోఁచినవో? లేక యెవరేని బోధించిరో? నిజము భగవంతున కెఱుక ఈరక్తస్రావమునకు కారకులు శతావధానులని యొకవుకారుపుట్టించి దాని నివారణకుఁగా నెక్కడనుండియో శాబరతంత్రజ్ఞులంబిలిపించి యేమేమో చేయించుసందర్భ మెట్లో శ్రీరాజావారికిఁ దెలిసి వారిట్లు మందలించిరి. "మీరు వ్యాధినివారణ కౌషధసేవచేయుటకు బదులు నిరుపయోగమగు పని చేయుచున్నారు. శతావధానులకు మీ రనుకొన్న ప్రజ్ఞ లేకపోలేదు, ఏప్రజ్ఞయు లేకున్నచో, ఇంతదూరమువచ్చి ఇక్కడవారికన్న నెక్కుడుగా సంస్థానపండితులతో డీకొని పోట్లాడగలరా? అగుచో "మా మీఁద వారి శక్తి నెందుకు ప్రయోగించలే" దందురేసి, ఇక్కడ మాకు గ్రంథము కృతి యిచ్చి మా వల్ల వృత్తి (అగ్రహారము) కూడ స్వీకరించి మాకు ముఖ్యులైన మీ పట్ల దాని నుపయోగించు నెడల మా మీఁదగూడ నుపయోగింపవలసినదే."

ఇట్లు శ్రీరాజావారు మందలించినమీఁద వారాయుద్యమమునుండి విరమించిరి, కాని మాకుమాత్రము కలిగిన అపవాదను రాజుగారుకూడ విశ్వసించినట్లేకదా, ఒకపరి గద్వాలలోఁగూడ నిట్టిదే జరిగినది. దానిఁ గూడ నుదాహరించుట అప్రస్తుతము కాదు. మా శతావధానము జరిగిన మఱుచటి వత్సర మొకకవివర్యుఁడవధానమునకుఁ బూనుకొనెను. ఈయన శాస్త్రవేత్త, కవి. అవధానమెన్నఁడును జేసినవాఁడుగాఁడు సరికదా చూచిన వాఁడుగూడఁగాఁడని నేను అప్పటికి గతమైన వత్సరమే గ్రహించితిని, ఎట్లనగా ఈయన శతావధానము, గంట లేక రెండుగంటల కాలములోఁ జేయవచ్చునని నాతో నిష్కర్షగా నుడివెను. ఈమాట విన్నది మొదలు ఈయన వట్టి యమాయకుఁ డనియు, కవిత్వముచెప్పినఁ జెప్పవచ్చునేమో కాని అవధానము మాత్రము చేయనేరఁ డనియు గ్రహించితిని. తుదకట్లే జరిగినది. ఎంతోమందికిఁగాదు. 25 గురు మాత్రమే పృచ్ఛకులు. శ్రీ గద్వాలరాజావారికి మా అవధానము చూడని పూర్వము

అవధానమనినచో నిష్టమేలేదు. చూచినపిమ్మట వేతాౕకరిది చేయఁగల రని నమ్మకము లేదు. అందుచేత 25 గురినిమాత్రిమే యేర్పఱచినారు. శ్రీ రాజావారి హృదయమునఁగూడ మాకు దేవి ప్రిత్యక్షమనియే దృఢ నిశ్చయము. ఈ కవి 25 గురకే పూర్తిచేయలేక తప్పినతోడనే మేము ప్రిస్తావవశమున—

"శతావధానకవితా సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకముఁ బొందంగను మాకు, దక్కఁగలదే గద్వాలభూపాలకా!" (నానారాజసందర్శనము చూ.)

అను పద్యమును జదివితిమి. ఈమాట శ్రీ రాజావారి వుద్దేశమును మఱింత బలపఱచి యుండనోపు. అది యటులుండె. గంటకో లేక రెండు గంటలకో, శతావధానము చేయఁగలమన్న వారింగూర్చి వ్రాసినమాలిక—

"బళి బళి యెంత వింతయొ"

అన్నది నానారాజసందర్శనములో నచ్చయి యున్నది. అది యీ కవిని గూర్చినదియే. సందర్శనములోని పద్యములలో ననేకముల కిట్టి యుపో ద్ఘాతము వ్రాయవలసినది కలదు. అది తజ్ఞులవలన నెఱుఁగుదురని యం దందుదాహరింప మైతిమి. ఉదాహరించినచో నెంత పెరుఁగునో చెప్పఁ జాలము. ఇది యిటులుండె. మఱి యెనిమిదేండ్లకు కర్నూలుప్రాంతమున నుండి యేలూరికి నేత్రావధానమున కని వచ్చిన వేదవేత్తలవలన, ఆగద్వా లలో నాఁటియవధానమున, ఆకవి తప్పినది మాప్రియోగతంత్రమువల ననే, అని తేలినది. ఆయేలూరిలో వారి నేత్రావధానముకూడ నట్లగు నేమోయని వారు నాబసకు వచ్చి నన్ను మిక్కిలిగాఁ బ్రార్థింపఁదొడఁగిరి. నాకు మిక్కిలి సిగ్గైనది. ఏమైన నేమి, యథార్థముచెప్పిన వారువిందురా? వినరు, ఇట్టివనేకములు. ఒకటి శతావధానసార పీఠికలో నుదాహరించియే యున్నాము. అది గోదావరీమండలము. మండపేటకు సంబంధించినది. ఈ భ్రాంతివడినవారు ఆపాదుకాంతదీక్షాపరులు బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆదిభట్ల రామ మూర్తిశాస్త్రులవారు, "ఆపాదుకాంత" పదమువల్ల జ్ఞప్తికివచ్చినది నన్నేమో? ఇట్టి మహానుభావులందఱును మంత్రశాస్త్రవేత్తనుగా.— అంతమాత్రమేకాదు, మంత్రసిద్ధిని పొందినవానినిగాఁ దలఁచుచున్నారు

కదా ? నా ప్రజ్ఞ యెంతయో ? ఈ విషయమున నీక్రిందిసంగతివలన విజ్ఞు లరయుదురు గాక ! నేను ఇప్పటికి 5, 6 సంవత్సరములకు పూర్వము వఱకును "ఆపాదుకాంతదీక్ష" అనఁగా పావుకోళ్ళు తొడిగికొని సర్వదా నడచునంత గొప్పదనముగల మంత్రశాస్త్రజ్ఞులకు సంబంధించిన దని యనుకొనుచుండువాఁడను. సంప్రదాయార్థ మెటులున్నను, సామాన్యముగా, ఆపదమునకు తోఁచు నర్థముకూడ నిదియే. ఇటీవల నా కాపదమునకుఁ గల యదార్థ మొక విజ్ఞుఁడు చెప్పఁగాఁ దెలిసినది. ఆ విజ్ఞుని పేరిపుడు జ్ఞాపకము లేదు. ఆయన మా తిరుపతిశాస్త్రి గారికి మంత్రశాస్త్రగురువు. మీరు మంత్రశాస్త్రవాసనయే లేదని చెప్పుచున్నారే ? స్వవచో వ్యాఘాతముగా మరల, తి॥ శా॥ గారికి మంత్రశాస్త్ర గురువున్నట్లు వ్రాయుచుంట కర్థ మేమందురా తి॥ శా॥ గారు అవసానకాలమునకు నాలుగేండ్లకు ముందు మంత్రశాస్త్రమున మిక్కిలిగాఁ బరిశ్రమ చేసిరి. అందువలన నతనికి గురువేర్పడియెను. ఆయన అన్నవరములో నొకపరి కన్పట్టి నన్నుఁగూడ నుపదేశము పొందవలసినదని ప్రస్తావించెను. నేను తపశ్శక్తిలోపమువలన నిరాకరించితిని. దీనితత్త్వమిది. ప్రస్తావనలో ఈ తిరుపతిశాస్త్రిగారి గురువువలన—"ఆపాదుకాంతదీక్ష" అనఁగా నేమొ తెలిసికొంటిని. తేలినసారము : మా యిరువురకుఁగూడ గద్వాలాదులు వెళ్ళునప్పటికి మంత్రశాస్త్రప్రవేశము నుంతయులేదనియు తి॥ శా॥ గారికి మాత్రము అవసానకాలమున కించుకపూర్వము తచ్ఛాస్త్ర ప్రవిష్టతకల్గినది కాని నాకిప్పటికిని లేనేలేదనియు తేలినది. కాశీసహస్రములో "అమంత్రోపాసకౌసంతౌ" అని వ్రాసితిని. ఇట్లు కంఠోక్తిగా నచ్చటచ్చట నేను వ్రాసినను లోకము దీనియెడల నిశ్చయము లేకయేయున్నది. ఉపదేశమునకై వచ్చి యాశ్రయించు పలువురతో నే నీవిషయమును జెప్పుచునేయున్నాను, వారుమాత్రము విశ్వసించినట్లులేదు. ఇట్లుచెప్పుట మా తిరుపతిశాస్త్రిగారి కిష్టముగా నుండెడిది కాదు, అయినను నేను జెప్పుట మానలేదు. నాకుఁ దెలిసినదెంతో అంతే యొప్పుకొనుట సమ్మతము. కాని చాలమంది తెలియనివిషయము

తెలిసినట్లితరులకు నెక్కింపవలయునని మిక్కిలిగాఁ బ్రయత్నింతురు. కొందఱు కావ్యసాహిత్యముమాత్రమే సంపాదించుకొని కవిత్వరచన చేయుచుఁ బేరు ప్రతిష్ఠలుసంపాదించికూడ, అన్నా! మనకు శాస్త్రపరిచయము లేదను నపవాదము తొలఁగు పెట్లని దానికై బ్రహ్మాండమైన ప్రయత్నము చేయుచుందురు. అంతమాత్రమున ప్రాజ్ఞలోకము వారిని శాస్త్రజ్ఞులనుగా గైకొనదు. కైకొనకున్నను వారు ప్రయత్నము మానరు. లేనిప్రజ్ఞను ఉన్నట్లు మేమును నొప్పికొంటిమే యనుకొందము. పనివడినప్పుడు ఆ ప్రజ్ఞను చూపఁగలమా? లేము. మేము గురుసన్నిధి నభ్యసించినది వ్యాకరణముమాత్రమే. లోకులుకొందఱు మమ్మును, తదితరశాస్త్రములను గూడ వచ్చినవారినిగా వ్రాయుచుందురు. ఈ వ్రాఁతకూడ దేవీప్రత్యక్షపు కథవలెనే అపవాదమని లోకు లరయుదురుగాక. మేము మాత్రము "శబ్దశాస్త్రప్రశస్తప్రభావం బాతపత్రమ్ము దివ్యచారిత్ర మాకు" అనియు 'గురుపాదసేవనాదరలబ్ధ మగువిద్య నాగరాజముఖోదితాగమంబు' అనియు "అ ఇ ఉ ణ్ మొదలుగాఁగ" అనియు, అక్కడక్కడ శబ్దశాస్త్రమును మాత్రమే నేర్చితి మనునంశమునే ప్రకటించుచు వచ్చితిమి. ఇఁక నొకటి. మేము చదివిన దింతమాత్రమే యైనను మా ముఖ్య గురువరులు బ్రహ్మశ్రీ చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిలవారి పాండిత్యముమాత్రము సర్వతోముఖమైనది. వారు వ్యాకరణపాఠము చెప్పుచున్నపుడు పూర్వమీమాంసాది శాస్త్రములయందలి విశేషాంశములు తఱచు దొఱలుచుండెడివి. మాకు గ్రహణధారణములు భగవద్దత్తములయి చిన్నప్పటినుండి యుండుటచే వారు నొడివిన విశేషములన్నియుఁ గాకున్నను గొన్నియేని జ్ఞప్తియందుండెడివి. అందుచేతనేమి, ఇటీవల దేవీభాగవతాంధ్రీకరణము వల్లనేమి. యేస్వల్పమో మఱియితరశాస్త్రప్రసక్తి యాత్మ కుపకరించునంత కలిగినను అది ఇతరులకు గురుత్వమొనర్చుపాటిదిగాదు. మా ప్రధానగురువు సర్వశాస్త్రవేత్త. వారివద్ద మే మభ్యసించినదిమాత్రము వ్యాకరణ శాస్త్రము. స్వబుద్ధిచే నార్జించుకొన్నవి చాల విషయములు గలవు. అవి సాహిత్యమును బలపఱచునేకాని శాస్త్రమును బలపఱుపనేరవు. పనిచేసినచో నంతో

యింతో మాకు, "శబ్దశాస్త్రమువచ్చునుగాని తక్కు-శాస్త్రములురావు" అనుట స్వభావోక్తి. పెద్దలెన్నినేర్చినను—"నహి సర్వ స్సర్వం విజానాతి" అని యూరక యనలేదు. సర్వజ్ఞత్వ మనఁగా ? సర్వశాస్త్రవేత్తృత్వము సంభవింపదు. కావుననే, "సర్వజ్ఞనామధేయము శర్వునకే". ఏవిషయమేని స్వబుద్ధిచే సాధింపనగునుగాని శాస్త్రములుమాత్రిమట్టివికావు. "అనభ్యాసే విషంశాస్త్రమ్"అని పరంపరగావచ్చుచున్నది. శాస్త్రములనఁగా నన్నియు శాస్త్రములుగావు. తర్క-,వ్యాకరణ, పూర్వోత్తరమీమాంసలే శాస్త్రములు. ఇందు మొదటిరెండును గురుశుశ్రూషచేసి సంపాదించినచోఁదక్క రెండును గొంత సులభసాధ్యము లనుటకు సందియములేదు. ప్రిసక్తాను ప్రిసక్తముగా శాస్త్రప్రిస్తావనలోనికి విషయము కాలిడుచున్నది. మాకు అమ్మవారు తోడఁబల్కు-ననునది ప్రివాదమాత్రిముగాని నిక్క-ముగావను నది ప్రిధానాంశము. మాకాపెయందు భక్తిమాత్రిము విశేషించి కలదు. దైవవశమున మా యిరువుర కుటుంబములును శ్రీకామేశ్వరి యిలువేల్పుగా గలవియేయైనవి, అయినను మా తిరుపతిశాస్త్రిగా రవధానములలోఁదక్క-దేవీవిషయమున నంతగా భక్తిందెలుపు కవనము రచింపలేదు. నాకు అవసరము గలుగుటచే 1. కామేశ్వరీ శతకము. 2. ఆరోగ్యకామేశ్వరి, లోనైనవి వ్రాయవలసి వచ్చినది. అందలి సంగతులన్నియు ఫలించిన వనిగూడ వ్రాయుచున్నాను. ఇంతమాత్రిమేకాదు. నాకు ఈ 65 వత్సరముల కాలమునందును జాలసార్లు స్వప్నప్రిత్యక్షముకూడ జరిగినది. ఈస్వాప్నిక ప్రిత్యక్షము లనేకులకుఁ గలుగ వచ్చును. అవి వారి వారి భావనల ననుసరించియుండును. అంతమాత్రిమున వారికాదేవత ప్రిత్యక్షమని వారుగాని లోకులుగాని తలఁచుట యుక్తిసహము కాదని నేనను కొందును. ఆయీ భావనలుగూడ భిన్నభిన్నములు. శైవులకొకమాదిరి, వైష్ణవుల కొకరీతి, శాక్తేయుల కొకతీరు, మహమ్మదీయులకొకఫక్కి-, క్రైస్తవుల కొకతేవ. అంతమాత్రిమున దేవతలు ప్రత్యక్షమైనట్లువారు కాని ఇతరులుగాని నిశ్చయించుకోరాదనియే నేననుకొందును. స్వప్నమనఁగా సామాన్యముగాదు. మనుజుఁడు నిజముగా సుఖమునుగాని దుఃఖమును

గాని యనుభవింపవలసినచో స్వప్నమందే యనుభవింపవలయునుగాని జాగ్రదవస్థలో నేమున్నది. పుట్టమట్టి, వేదాంతశాస్త్రమంతయు స్వప్నమునే యాలంబించియున్నది. అదియటులుండె. నాకొకప్పుడు నాజీవీటిలో నుండఁగా స్వప్నమున శ్రీకాళికావిగ్రహము బొడకట్టినది. ఆపెమోకాళ్ళు పెద్దతాటియంత ప్రమాణముగనున్నవన్నచో శిరస్సెంతవఱకుండునో వ్రాయనక్కఱలేదుగదా ? ప్రత్యక్షమైనచోటొక మహారణ్యము. సమయము తెల్లతెల్లవారుతఱి. నేను భయసంభ్రమములతో గద్గదస్వరమునఁ గొన్ని పద్యములుకూడ నప్పుడు చెప్పుచు నామహాదేవి పాదములపైఁబడి నుతించితిని. కాని యీ పద్యములు మేల్కొన్నపిమ్మట జ్ఞప్తికిఁదగులవయ్యె. మోకాళ్ళ మునుఁగువఱకును పూజకుసంబంధించిన పుష్పములును, కుంకుమమును రాశిపడియున్నది. అట్లుపద్యములతో నుతించునావీఁపుమీఁద నాదేవి తన చేతితో నిమిరి " వాఁడేఁడిరా " అని, తిరుపతిశాస్త్రినిగూర్చి యడిగినది. ఈ మాటకేమి బదులు చెప్పితినో యిపుడుజ్ఞాపకములేదు. ఇంతవిలక్షణముగాఁగాకున్నను, చాలసారులిట్లే జరిగినది. ఇంతమాత్రమున దీనింబట్టి ప్రత్యక్షమైనదని యెవరను కొందురు ? కాని యొకటి మాత్రమున్నది. ఇట్టి సంగతి జరిగిన కొలఁది కాలమున కేదో మంచి కలుగుట మాత్రము కలదు. ఇందులకు స్వప్నశాస్త్రజ్ఞు లంగీకరింతురు. ఈ నాజీవీటి ప్రత్యక్షగాథ జరిగిన మఱునాఁడే నేను బందరు హైస్కూలు పండితుఁడనుగా నాహూతుఁడనై వెళ్ళవలసివచ్చినది. అక్కడనే గ్రంథ రచనాదులవలన నాకు విశేషించి మంచి కల్గినది. ఇంతమాత్రమున నాకు శ్రీకాళికాదేవి ప్రత్యక్షమని లోకుల ప్రవాదముతో బాటు నేనుగూడఁ జెప్పికొన మొదలిడినచో నెందఱకో యెన్నోచిక్కులు దీర్పవలసివచ్చును. అది చేతఁగాదుగదా ? చదువని శాస్త్రము చదివినట్లు ప్రచురించుకొన్నవారు పాఠముచెప్పలేక పరాభూతులైనట్లే నేనును గావలసివచ్చును. కాన లోకు లభిమానాతిశయముచే నాయం దాపాదించు మహత్త్వమును నేనపవాదముగాఁ బరిగణించి యిందుమూలమునఁ దొలఁగించుకొను చున్నాఁడను. నేఁటికి సుమారు 16 యేండ్లునాఁడొక బ్రాహ్మణుఁడు నాయొద్దకువచ్చి,

తాను కొన్నివత్సరములనుండి దేవినుపాసించుచున్నట్లును, ఆయుపాసనకు సంబంధించిన సంతర్పణలకిందఁదనకుఁగల భూవసతి యావత్తును గడతేఱినట్లు, చెప్పి ప్రస్తుతము మిగిలినది కడుస్వల్పమనియు, ఇంతవఱకు నేమాత్రమును లాభము కలుగలేదనియు ఈమధ్యమాత్రము స్వప్నములో దర్శనమిచ్చి మీవిగ్రహమును జూపి: "నీకు వీరివలనఁ గృతార్థత కల్గును" అని చెప్పినదనియుఁ జెప్పి నన్నుఁబీడింపఁజొచ్చెను. నాకేమియుఁ దెలియదని యాయనకెంత చెప్పినను నామాటలు చెవికెక్కలేదు. తుదకాయనకు దేవీభాగవతములోని కుమార్యర్చనా విధానమునుజెప్పి దీనివలన నీవు కృతార్థుఁడవగుదువని గంభీరముగ దీవించి పంపితిని. పిదప నేమిజరిగినదో కాని ఆయన మరలనాయొద్దకింతవఱకురాలేదు. ఆయనగ్రామము మాగ్రామమునకు నాతిదూరముననున్న రామచంద్రపురమునకు సమీపమునందలిదని జ్ఞాపకము. నాజీవితములో నన్నిట్లుపీడించి మొగమోటపెట్టినవారు పలువురుగలరు. వారిలో నేను పలువురపేళ్ళుగూడ నెఱుఁగుదును. వారిప్పుడు కవులై అక్కడక్కడ నెల్లెట్లో అవధానములుకూడఁ జేసికొంత గౌరవమును సంపాదించుకొని యున్నవారగుటచే వారిపేళ్ళిందుదాహరించుట యుక్తముకాదని మిన్నకుంటిని. ఏదోపూర్వజన్మమున నంతో యింతో దేవీపూజ చేసితిమేమో ? లేనిచో ఈనాలుగక్షరములును చిన్ననాట నప్రయత్నముగ రావేమో ? మీవంటి వారిలోఁ బలువురాదరింపరేమో ? అని మేమును అప్పుడప్పుడు మాలో వనుకొనుచుండువారము. ఇట్లనుమాన ప్రమాణము తప్పమాకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణము లేశమునులేదని లోకులకు మనవిచేయుచున్నాను. ఈయంశము మాహాత్మ్యములలోఁ జాలచోట్ల నుపలబ్ధమగును. అయినను దిఙ్మాత్ర ముదాహరింతును—

శా. ఈజన్మమ్మునఁ గొంచెమేయనుము మున్నేజన్మమందేని వీ
పూజన్బూర్తిగఁజేసె వీఁడదికతమ్ముంజేసియే లోకముల్
పూజించెన్ ! (ఆరోగ్యకామేశ్వరి)

ఇంతయెందులకు -మనపెద్ద లిట్లువ్రాసిరి,

శ్లో. యద్ద్వారేమత్త మాతంగా । వాయువేగాస్తురంగమాః
పూర్ణేందువదనా నార్య । శ్శివపూజావిధేఃఫలమ్"

దీని ననుసరించియే యీమధ్య మొన్నమొన్న వ్రాసినమృత్యుంజయస్తవములో నేనీపద్యమును వ్రాసితిని....

శా. ద్వారంబేరిది మత్తదంతి తురగస్థానంబొ? యెవ్వారి సం
సారం బాత్మజ సత్కళత్రి సకలైశ్వర్యాన్వితంబో? భవ
చ్ఛ్రీరమ్యాంఘ్రిసరోజ భక్తులని వారిన్నిర్ణయింపంజనున్
వేఱెచ్చో ఘటియించు నిట్టి మహిమల్ విశ్వేశ! మృత్యుంజయా?

విష్ణుభక్తులలో విశేషించి యైశ్వర్యవంతులు లేకపోలేదుగాని శివభక్తులలో మిక్కిలి మనకుఁ గన్పట్టుదురు. ఇందుల కుదాహరణము నైజాములోని పలువురు శైవులగు కోమట్లు. దక్షిణదేశమునందలి నాఁటకోట్లును అని యెఱుఁగఁదగు. దీనిమీఁదఁ బూర్వపక్షము లేకపోలేదు. కాని మన శాస్త్రములను నమ్మువారినిగూర్చియే యీ నాలిఖించుట. తక్కినవారు నాకు దేవీప్రత్యక్షవిషయమయి యడుగువారిలోఁ జేరరుగదా? మనవారు యజ్ఞములవలన వర్షములు గుఱియునని వేదమున నుండుటను విశ్వసింతురు. అగుచో యూరపుఖండమున, అమంత్రగోమేధములు తప్ప సమంత్రికములు లేశమును లేవుగదా. అచ్చట వర్షము లేల గుఱియుచున్నవి యనుటకు సమాధానము దుర్లభము. ఇతరులు విశ్వసింపకున్నను, పైశంకకుఁగూడ మనవారు మనకు సమాధానము చెప్పఁగలరు. మే మొకఖండము నుద్దేశించి యజ్ఞము చేయలేదు. కనుక మాయజ్ఞములే ఆయాఖండములకుఁ గూడ వర్షమును కల్గించుచున్నవని రహస్యములో సంతసించుచుందురు. ఏకదేశమాత్రిమున నెగ్గఁదగు జవాబుగల విషయములందుఁ జిన్ననాఁట నుండి నాకు విశ్వాసము లేదు. ఏవిషయము మనకుఁ దెలియునని యొప్పుకొందుమో? అందొకనికి జంకనియంత శక్తియేని యుండవలెను, ఏమిడిమిడి జ్ఞానమో పనికిరాదుఅని నేను దలఁతును. ఈయంశముకూడ నేనిప్పటికి నలువది యేండ్లనాఁడు వ్రాసిన కామేశ్వరీశతకములో వ్రాకుచ్చియున్నాఁడను.

మ. పరగేహమ్మున భుక్తి, యన్యసతితో భాషించు బల్రక్తి, య
క్కఱకున్ గానిప్రసక్తి, వేఁతాకనికిన్ గంపించుధీశక్తి, నీ
చరణమ్ముల్ గనలేనిభక్తియును నిస్సారమ్ము లీవైదిటీ
మఱుఁగన్నీకుము మన్మనం బిదియె నిన్ బ్రార్థింతుఁ గామేశ్వరీ.

ఈపద్యరచనకు ముఖ్యకారణము మొదటియంశమే కాని తక్కినవి కావు. తక్కినవి ప్రసక్తానుప్రసక్తములు. అంత్యప్రాసమును బురస్కరించుకొని చేరినవి. అయినను — "ప్రాసకోసమున్నానే కూసుముండా" వంటివిమాత్రముకావు. సార్థకమైనవియే మొదటిదానికిఁగల ప్రసక్తియెట్టిదో తెల్పుట అంతయప్రస్తుతము కాదనుకొందును. నేను మందసా సంస్థానమునకు వెళ్ళినపుడు వెళ్ళిననాఁడు మొదలుకొనియే నాకు గ్రహణీరోగ మారంభమై మిగులబాధించినది. సంస్థానపు దివాన్‌గారు నన్ను మిక్కిలిగా నాదరించి భోజనాదినదుపాయములు వారియింటనే జరిగించినారు. ఆయన శ్రీవిజయనగరసంస్థానమునుండి అయ్యెడ కుద్యోగమునకు వెళ్ళినవారు. శ్రీమదానందగజపతిమహారాజులుంగారి తండ్రిగారిరోజులలో శ్రీవారిప్రయత్నము మీఁద విజయనగరము కేవలము ననేకసందర్భములలోఁ గాశీక్షేత్రముగా మార్చఁబడినది. ఆమార్పువలనఁ గాశీక్షేత్రములోని భంగుపానము విజయనగరమునకు సంపూర్తిగాఁ గాకున్నను జాలవఱకు కలవడినది. అది మన ప్రస్తుతపుదివాన్‌జీవారికిని ముఖ్యమగుటచే, ఆయనసాయంకాలము సుమారు 5½ గంటలవేళ దానిని పుచ్చుకొని షికారుకు బయలువెడలి రాత్రి సుమారు 11 గంటలప్రాంతమునఁగాని భోజనమునకు వచ్చువారు కారు. నేను గ్రహణీరోగపీడితుఁడనై యంతవఱకు భోజనమున కాగుట యెంతచిక్కో ఆలోచింపుఁడు. అట్టి సంకటస్థితిలో వ్రాసిన యీ పద్యము మొట్టమొదటి యంశమునే పురస్కరించికొని పుట్టినదనుట యుక్తమగుటచే నట్లుయథార్థమును తెలిపితినేకాని, యిఁదలి యంశములన్నియు నుపాదేయములే. ఆ యీ చిక్కులన్నియును గాకున్నఁ గొన్నియేనియు నప్పుడప్పుడు పడియున్న కతముననే "పడవలెఁ బడరాని పాటులెల్ల" అని నేను వ్రాయవలసి వచ్చినది.

ఆ యీ చిక్కులన్నియు కవిత్వమున కుపకరించునవియే యని లాక్షణికులు వక్కాణించియే యున్నారు. "అహోభాగ్యో గురుఃకవేః".

దీనిని విస్తరించుట కిది చోటుగాదు. చిక్కులుపడి కవియైనవాఁడు పిదపఁ గొంతకాలము మిగులవలెను. అది యెక్కడనోగాని ఘటింపదు. ఘటించినచో నతని రచనకుఁ బై చిక్కులు చక్కని పనిచేయును. అది యటులుండె. మాకుఁ గాశిక ప్రత్యక్షమగుటగాని, తోడఁబల్కుటగాని లేదనునది వక్తవ్యాంశము. హృదయమందుండి ఆ యీ పద్యములనో శ్లోకములనో అవధానాదులలో పలికించు నందురా ? అగుచో నెల్లర హృదయమునందును భగవంతుఁడుండి పల్కించుచునే యున్నాఁడు. ఇచ్చటనే యననేల ? అందులో విశేషములేదుగదా ?

శ్లో. ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి ॥ (భగవద్గీత)

ఉపాధ్యాయుఁడుగారి మొదటిప్రశ్నమునకు నా యెఱిఁగినంతలో ఆత్మవంచన లేకుండ నుత్తరమిచ్చితిని. వారే ఇంకొక ప్రశ్నమునుగూడ నడిగిరి. అది భగవద్గీతలోని యంశము. అర్జునుఁడు మొఱ్ఱో నేను యుద్ధముచేయనని వెనుదీయుచుండఁగా శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చేయకతప్పదని పురికొల్పవచ్చునా ? అది దేవుఁడు చేయఁదగిన పనియేనా అనునది. ఇదివారికి స్వయముగాఁ దోఁచిన శంకకాదనియు మతాంతరులు చేసిన ప్రశ్నమనియు వారేవ్రాసిరి. ఆమతాంతరులు భీమునిపట్నంలో నెవరై యుందురో ? చెప్పకయే తెలిసెడిని. వారిలో సీపాంతములలో విశేషించి ప్రాజ్ఞులుండరు. "హౌవూపేడామీరుహల్కికొంటారు" తెలుగులోవారుందురు. వారిప్రశ్నలకు జవాబక్కఱలేదని యుపాధ్యాయులవారికి విన్నవించుకొనుచు నింతటితో ముగించుచున్నాఁడను.

మరొక అపవాద

అంటే యిదివఱకో, తి. వెం. కవులకు సాక్షాత్తుగా దేవీప్రత్యక్షంవుంది అనే అపవాదనుగూర్చి "ప్రౌఢభారతి"లో కొంత వ్రాసివున్నాను. యిప్పుడు వ్రాసేది మరో అపవాదనుగూర్చి కనుక, శీర్షిక అలా పెట్టవలసి వచ్చింది.

మొల్ల అనే కవయిత్రి పేరెఱుఁగనివారంటూ తెలుఁగు దేశంలో లేరుకదా. ఏమూర్ఖుఁడుగాని యేపండితుఁడుగాని ఆపె కవయిత్రి కాదనిన్నీ, ఆపె తండ్రో సోదరులో లేక భర్తో కవిత్వం చెప్పి ఆపెపేరు పెట్టి ప్రకటించి వుందురనిన్నీ చెప్పినట్లెక్కడనూ విన్నవారున్నట్లున్నూ లేదు. యీ అపవాద దైవవశాత్తు నాకేవచ్చింది. యేలావచ్చిందంటే, యిప్పుడు నాకు శనిమహాదశ జరుగుతూ వుంది. వాఁడు చేసేకార్యాలు చాలావున్నాయి. అందులో మొదటిది "మిథ్యాపవాద" అన్నది. ప్రస్తుతం నాకు సంభవించినదిన్నీ అదేకనక, గ్రహచారంవల్లనే యీ అపవాద వచ్చిందంటే యుక్తి సహంగా వుంటుంది. మొల్ల తండ్రిగాని సోదరులుగాని భర్తగాని కవులుగా వుంటే, వెం. శా. అట్టి వుద్దేశం పడ్డాఁడనడానికేనా వీలుగావుండేది. అట్టి ప్రతీతి యెక్కడనూ లేదుగదా! అట్టిస్థితిలో వెం. శా. అలా వుపన్యసించాఁ డెక్కడో అనే లోకులవుద్దేశం యెట్టిదైవుండునో! యీ మొల్లసంగతే నిలిచేటట్టులేదుకదా? యిఁక దీన్ని వుపజీవకంగా చేసికొని ధ్వనింపచేశాఁ డన్న అంశాన్ని గుఱించి విచారించడమెందుకు? "నిమిత్తాపాయేనైమిత్తికస్యాప్యపాయః" కదా! కాఁబట్టి దాన్నిగుఱించి వ్రాసి కథ పెంచేదిలేదు.

మొల్లనుగూర్చి నాకుఁగల వుద్దేశాన్ని బందరు హిందూహైస్కూలులో నేను తెలుఁగుపండితుఁడుగా వుండేరోజుల్లో చదువుకున్న విద్యార్థులు పలువురెఱుఁగుదురు. నేనుపండితుఁడుగావున్న పదమూడేండ్లలో రెండు సార్లుకాఁబోలును మొల్లరామాయణం స్కూలుఫైనల్కు టెక్స్టుగా పడ్డది. అప్పుడు సీత రావణాసురునితో గడ్డిపరక మధ్యగాపెట్టుకుని మాట్లాడే పద్యాలు పాఠంచెప్పేటప్పుడు నాకు వొళ్ళు తెలిసేదేకాదు. మొల్ల సాక్షాత్తుగా తానే సీతాదేవి ననుకోవడంచేత అలాటి కవిత్వం చెప్పఁగలిగిందని

విద్యార్థులతో అనేవాణ్ణి. సాటిఆఁడుదానికిఁ గల్గిన పరాభవాన్ని గుఱించి ఆఁడుది చెప్పిన కవిత్వంకనుకనే కవిత్వం అంతపాకంగా వుంది అనేవాణ్ణి. వాల్మీకంలోగాని భాస్కరాదుల కవిత్వంలోగాని యీ పాకం లేనేలేదు అనేవాణ్ణి. నేను స్కూలులో వున్నాననే సంగతి మఱచిపోయి స్వేచ్ఛగా కంఠంవిప్పి చదివేవాణ్ణికూడాను. యిట్టిస్థితిలో మొల్లవిషయంలో వెం. శా. దురభిప్రాయంకలవాఁడనేఅపవాదు గ్రహచారవశంకాక యెట్టిదనుకోవాలి?

ఈగ్రిహచారాన్ని నేను మిక్కిలిగా నమ్మడంవల్ల యితరులకంటె ఆ యీగ్రిహాలు నామీద యెక్కువ అధికారాన్ని చూపి చెలాయిస్తున్నట్టు నాకు తోస్తూవుంది. దేవుఁడుగాని గ్రిహాలుగాని నమ్మితేనేగాని యేమీ చేయలేవంటారు పెద్దలు. త్యాగరాయలువారేమన్నారు, "కద్దన్నవారికి కద్దు, కద్దనిమొఱలిడిన, పెద్దలబుద్దులు, నేఁడబద్ద మగునే" అన్నారు. యీలాటి సందర్భంలో గ్రిహాలు నన్ను లోఁకువచేశాయంటే చేయవు? చేయుఁగాక, నేను నమ్ముతూనే వుంటాను. నమ్మి, నామీఁదవచ్చిన "అపవాద"ను, మిథ్యాపవాదనుగా ఆగ్రహస్థితినిబట్టే సమర్థించాను గనుక నా నమ్మకం కూడా నాకు వుపకారమే అయిందని సంతోషిస్తూ దీన్ని ముగిస్తాను. ముగిస్తూ నేనేపద్యాలు మొల్లరామాయణంలో పాఠం చెప్పేటప్పుడు మొల్లకు సీతతో ఐక్యంచెప్పేవాణ్ణో ఆపద్యాలు మాత్రం వుదాహరిస్తాను.

క. పతిదైవముగా నెప్పుడు
మతిఁదలఁచుచునుండునట్టి మగువలఁజెఱుపన్
బ్రతిన గలయట్టి నీతోఁ
బ్రతివచనము లాడుకంటెఁ బాపముగలదే.

ఉ. సంగరరంగమందు నతిశౌర్యమునన్ రఘురాముతోడ మా
తంగతురంగ సద్భట శతాంగబలంబులఁ గూడి నీవు పో
రంగను నోప కిప్పుడు విరాధ ఖరాద్యులపాటు జూచియున్
దొంగిలి నన్ను దెచ్చితివి తుచ్ఛపుఁ బల్కులు వల్కఁబాడియే.

సీ. కూకటిముడికినై కురులు గూడనినాఁడె
బెదరక తాటకఁ బీచమడఁచె

గాధేయుఁ డొనరించు క్రతువును రక్షింపఁ
బెక్కండ్రు దైత్యుల నుక్కణంచె
నవనిపై విలసిల్లు నఖిలరాజన్యులు
వ్రేలఁజూపఁగలేని విల్లు విఱిచె
ఘోరాటవులలోనఁ గ్రుమ్మరుచున్నపుడు
ఖరదూషణాదిరాక్షసులఁ జంపెఁ

తే. బాదరజమున నొకరాయిఁ బడఁతిఁజేసె
లీల మాయామృగంబును గూలనేసె
రాజమాత్రుండె మేదినీ రక్షకుండు
రామభూపాలుఁ డాదినారాయణుండు.

తే. అట్టిరామున కీయబ్ధి యనఁగ నెంత
లంక యననెంత, దనుజులపొంక మెంత
నీవనఁగ నెంత, నీలావుచేవ యెంత
చెప్పనేటికి నీవ చూచెదవుగాక.

శా. వీరాలాపము లాడనేల వినుమీ విశ్వవ్రికాళంబుగాఁ
బారావారము గట్టి రాఘవుఁడు కోపస్ఫూర్తి దీపింపఁగా
ఘోరాజిన్ నిను డాసి లావుకలిమిన్ గోటీరయుక్తంబుగాఁ
గ్రూరాస్త్రంబుల మస్తముల్ దునిమి భుక్తుల్ వెట్టు భూతాళికిన్.

శా. ఆరూఢప్రతిమాన విక్రమకళా హంకార తేజోనిధిన్
శ్రీరామున్ సుగుణాభిరాముఁ దెగడన్ జేకొన్న ని న్నాజిలో
దారన్ దొంగిలితంచు నిష్ఠురగతిన్ దండించి ఖండింప మూ
న్నీ రెల్లైనను దాఁటివచ్చు నలుకన్ నేఁడెల్లి శాంతింపుమా!

కీర్తి - అపకీర్తి

"పుణ్యైర్యశోలభ్యతే" అని యభియుక్తులు వచించినను అంతకన్న కీర్తి సంపాదనకు ఋజువర్తనమే ముఖ్యమని నేననుకొందును. పుణ్యముపరంపరా కారణమైనఁగావచ్చునుగాని సాక్షాత్కారణము మాత్రముకాఁజాలదు. ఇందుల కెన్నియో యుదాహరణములు సుప్రసిద్ధములు కలవు. రావణుఁడెంత తపశ్శాలి యైనను, పరాక్రమసంపన్నుఁడైనను ఋజువర్తనగల రామునికి వచ్చిన కీర్తి వానికిరాలేదు. ఇట్లే సుయోధనునికిని. ఇఁక ప్రస్తుతము యువ సం॥ ఆషాఢమాస చంద్రికలో శ్రీయుత దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారు శ్రీవిజయనగర ప్రభువులచరిత్రను వ్రాయుచు బొబ్బిలియుద్ధసందర్భమున అప్పటి శ్రీవిజయనగర ప్రభువొనర్చిన కార్యమును సమర్థింపవలయునని కొంత ప్రయత్నించిరి. బొబ్బిలివారు వీరికాగ్రహమురాఁదగు చెడ్డపనులంతకుమున్నెన్నో చేసినట్లుదాహరించిరి తుదకు తాండ్రపాపయ్యగారు మహారాజును వధించుటను గూడ నుదాహరించి, అదియొక పౌరుషముగాదని వక్కాణించిరి. శ్రీ శర్మగారు వ్రాసిన ప్రతివాక్యమును నేను శిరసావహించువాఁడనేయైనను ఈక్రింది మాటలు వ్రాయుచున్నాఁడను. శ్రీ మహారాజావారికిని బొబ్బిలివారికిని ఎస్టేటు విషయముననేమి యితర విషయములయందేమి హస్తిమశకాంతరమన్నను కాదనువారుండరు. కాని యీ హెచ్చుతగ్గువల్లనే బొబ్బిలివారి కీర్తికి వన్నెయు మహారాజావారి కీర్తికి కళంకమును విస్తరించుచున్నవి. ఎక్కుడు సేనయు రాజ్యమును గల శ్రీ మహారాజులుంగారు, ఫ్రెంచి సైన్యమును, పైగా తురుష్క సైన్యమును సాయముగాఁగొనుట, పిరికితనమునకు స్ఫోరకము. సమయము కాని సమయమున దండెత్తివచ్చుట కూడ డిటో. బొబ్బిలివారెన్ని విధముల సామోపాయము నవలంబించినను దానికి నంగీకరింపమి కూడ డిటో. బుస్సీ రక్షింపనెంచిన పసిబాలుని వధింపవలయునని నిర్ణయించుటయు డిటో. ఇంకను ఇట్టి హేతువులు బోలెడుకలవు. అన్నియు జగత్ప్రసిద్ధములే. కాన విస్తరింపనక్కఱలేదు. బొబ్బిలికథ వ్రాసిన యతఁడు

బొబ్బిలివారివలన ధనముగొని వ్రాసియుండఁడు. మరల బొబ్బిలికి నామ రూపములు చాల వత్సరములకు పిమ్మటఁగాని రాలేదనుట చరిత్రప్రసిద్ధమే. ఈ కథయో ! యుద్ధముజరిగినకొలఁదినాళ్ళలోనే అనఁగా ! ఆవేఁడి చల్లాఱక పూర్వమే రచింపఁబడి యుండుననుట యుక్తియుక్తము. కావున నిది యొకరి ప్రేరణమునఁగాని ధనముగొనిగాని రచింపఁబడి యుండదు. కొందఱు కవులట్లు రచించిన చరిత్రములు లేకపోలేదు. గాని కొందఱు తమంతటఁదాము స్వతంత్రించి వ్రాసిన కవులు లేకపోలేదు. "ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణబంధులుగారె ! సత్కవుల్". భారతరామాయణాదులిట్టి రచనలే. ఆయాచరిత్రలలో నచ్చటచ్చట నతిశయోక్తి వర్ణనలున్నట్లే ప్రకృతకథయందును అయ్యవి లేకపోలేదు. కాని ప్రధానాంశమునందట్టిదిలేదని యెల్లరును విశ్వసించిరి.

ప్రధానాంశమనఁగా ? బొబ్బిలికిని విజయనగరమునకును యుద్ధము జరిగినది. ఇందులకు కారణము తమకన్న మిన్నయు అప్పటి కాలములో మహారాజై తమవంటివారి ననేకులను సామంతులుగాఁ జేసుకొని యేలుచున్న విజయనగర ప్రభువును బొబ్బిలి లక్ష్యపెట్టకుంటయే. సదరు యుద్ధములో బొబ్బిలి నాశనమైనది. విజయనగరము గెల్చినది, కాని "అత్యుత్కటైః పుణ్యపాపైః" అనురీతిని మహారాజు తాండ్రి పాపయ్యగారిచే మడియుటచే విజయనగరపు విజయముకన్న బొబ్బిలి పరాజయమే కీర్తిగేయమైనది అనునది. ప్రస్తుత నాటకములుగాని వెనుకటి ప్రబంధములుగాని యీ ప్రధానాంశమును బురస్కరించుకొనియే బయలుదేరినవి. శ్రీ శర్మగారికింబలె విజయనగరమునెడల నాకు మిక్కిలి యభిమానము. ఈ విషయము— "అల పతంజలి కృతంబైన భాష్యమునకే పరిథవిల్లును మహాభాష్యపదము" అను సీసములోని యంశముల వలననే లోకము గుఱితించును. పైఁగా నిన్న మొన్నఁ బ్రకటింపఁబడిన నాజాతకచర్యలో— "రాజనఁగ నాతఁడే, మంత్రిరాట్టనంగ నాతఁడే" అనుపద్యమును గూడ శ్రీశర్మగారు తిలకింతురుగాక. ఇట్టి యభిమానముగల నానోటనే ఆమధ్య బొబ్బిలికి వెళ్ళినపుడు చరిత్రకు సంబంధించిన విషయమును బురస్క-

రించుకొని" మ॥ వెలమల్ రాజులకన్న మిన్నలను నవ్విఖ్యాతి కిం దావుగా వెలసెన్ బొబ్బిలి" అని నుడువవలసి వచ్చినది. శర్మగారీవ్రాఁత యెడల నెట్టి యభిప్రాయమిత్తురో ! చూడవలెను. ఈ యుద్ధకాలము వఱకును వెలమవారు శూరులలో నౌకరుగానున్నను, అగ్రేసరులని అందులో క్షత్రియుల కన్న మిన్నలనిపించుకొనుచున్నట్లు లేదు. ఈ విజయనగర ప్రభువే వారికీర్తికి వన్నెవెట్టినట్లు నాకుఁదోఁచినది. నేను బొబ్బిలివారిచే సమ్మానింపఁబడవలయునను కోరికతో నట్లు వ్రాయలేదు. విజయనగరము వారును నన్ను సమ్మానించిరి. కావున చరిత్రమునుబట్టి నాకు స్ఫురించి నట్లు వ్రాసితినేకాని ప్రయోజనాపేక్షచేఁగాదని మనవి చేయుచున్నాను. మఱియు బొబ్బిలి పట్టాభిషేకము వ్రాయుచు, అందీయుద్ధప్రసక్తిరాఁగా—

ఉ. "..........రాతికంబమొకఁ డెత్తయినట్టిది చూడనయ్యెడిన్.

చ. అది గనుఁగొన్నమాత్ర విజయావనిపాలుని దుర్నయంబు దు
ర్మదులు పరాసుసైన్యములరాయిడి, దుష్టతురుష్కసైన్యరా
డదయత, వెల్మశూరులనయాంచిత బాహుపరాక్రమస్ఫుర
త్కదనము నొక్కపెట్టునను కన్నులఁగట్టినయట్లు వ్రేలెడిఁ"

అని నుడివితిని, ఈ వ్రాఁత నాకు ఆ స్థలము చూచుటవలనఁ గల్గిన యభిప్రాయమును బట్టి వ్రాసినదేకాని యొకరిని సంతోషపెట్టుటకుఁ గాదు. నాకొక నియమము కలదు.

ఉ. ఆవల నెవ్వఁడేని కవి యల్లిన పద్యములం బఠించుచో
నీవిధమెల్ల నిశ్చయము; యీ నుతికిన్ దగు నీతఁడంచు సం
భావనగల్గఁగావలయు భావమటుల్ పొడగట్టకున్న నా
దేవురుగొట్టు పద్దెముల దీవనలేమిటి కప్పరాట్ప్రభూ !

నా నియమము పై పద్యమువలనఁ దెలియఁగలదని యుదాహరించితిని. ఏకొంచెమో ఆధారములేని వ్రాఁతను వ్రాయుటకు, కవులెవ్వరును ఇష్టపడరు. అందులో చరిత్రవిషయమున బొత్తిగా నిష్టపడరు. ఏదో కొంచెమున్నచోఁ గొందఱు మిక్కిలి పెంచి వ్రాయుదురు.

కొందఱు సామాన్యముగా పెంచి వ్రాయుదురు. బొబ్బిలికథవలెనే వేఱొకడు విజయ నగరపుకథ అనుపేరుతో నేలవ్రాయలేదో మనమాలోచించుకోవలెను. పేరేదిపెట్టినను బొబ్బిలివారినే పైకెక్కింపవలయుననియే నేననుకొందును. అనేకాగ్రహారములిచ్చి కవులను, పండితులను పోషించిన మహారాజు చరిత్రమును విజయనగరాస్థానము వారెవరేని వ్రాయకుందురా? వ్రాయుదురు గాక. లోకులకది విశ్వాసపాత్రముగ నుండవలదా? లోకులయాదరము నపేక్షించుచో యధార్థము వ్రాయవలెను. అట్లు వ్రాసినచో పోషకుఁడగు ప్రభువునకుఁ గళంకము రాక తప్పదు. అందుచే వారుపేక్షించిరని నేననుకొందును. కొన్నిలోపములున్నను తరువాతి కవులకు జంగముకథలోని యంశములే మార్గప్రదర్శకము లైనవనుకొందును. ఈ రెండుసంస్థానములకును గలపూర్వవైర కారణములను గూడ నేఁటి నాటకగ్రంథకర్త లుదాహరించినను తుదకు బొబ్బిలివారి కుత్కర్షమును వేఱొకరి కపకర్షమును వ్రాయకతప్పదు. కావున శ్రీశర్మ గారి యీక్రింది వాక్యమునకు సమంజసమైన యర్థము నాకు స్ఫురింపదయ్యె. ఆవాక్యమిదియే—

"పైనుదాహరించిన శాత్రవ బీజములను వినాయించి ఉత్తరకథను కేవల వధాపూర్వకమైన దానిని నాటకముగారచించి ప్రదర్శించుట చారిత్రిక సత్యము లేనిపనియనియు, నాటకలక్షణము తెలిసిన విబుధులాక్షేపింపఁదగిన పనియనియుఁగాఁజెప్పవలెను." మఱియు నాటకకర్తలకు "అన్యథావాప్రకల్పయేత్" అనునొక యాధారముకలదు. అది నాయకుని యందేదేని లోపమున్నచో బహుసుగుణములుగల నాయకునియందలి యాస్వల్పలోపమును అన్యథాగామార్పుచేసి సవరించుట కుపకరించును. ప్రస్తుత మీ బొబ్బిలికథను నాటకమునకుఁగైకొన్నకవి విజయనగర ప్రభువును ప్రధాననాయకునిగాఁ గైకొనుటయే తటస్థింపదుగాన మార్పున కవకాశమేలేదు. కావున నాటకకర్తల కీయాక్షేపణ తగులదు. శర్మగారింకొక వాక్యము నీసందర్భములో వ్రాసియున్నారు. అదియిది—

"..... .... తాండ్ర పాపయ్య యను వెలమసేవకుఁడొకఁడు దొంగపోటున పొడిచిన ఖూనీకథను మహావీరలక్షణముగల నాటకముగా బ్రదర్శింప బూనుట .... ఆంధ్రదేశమందలి నాటకరంగ మరణవార్తగా విబుధులు తలంపవలసియుండును."

ఈవాక్యము కూడ నాకునచ్చలేదు. వెలమసేవకుఁడు, అనివ్రాయుటకూడ సమంజసముగాలేదు. కర్మధారయసమాసమో? తత్పురుషమో? అను సందియము కల్గునట్లు వ్రాయుటయుక్తముగాదు. తాండ్రపాపయ్యగారి నింతకన్న గౌరవముగా వ్రాయుట యొప్పని నేననుకొందును. శూరుఁడను పేరు వంశప్రతిష్ఠనుబట్టి వచ్చెడిదికాదు. ఇఁక దొంగపోటును గూర్చి యతని నిందింప వలెను. కాని అప్పుడంతకన్న నయ్యానఘున కవకాశము లేదు. "అశ్వత్థామవలె" పాపయ్యగారును కొంతవఱకు సమ్మానార్హులే. ఒకటిమాత్రమున్నది. విజయనగర ప్రభువు సల్పిన యుద్ధము సర్వవిధముల నిర్దుష్టమైన్యాయబద్ధమై యున్నచో. అట్టి ధర్మవీరు నిట్లువధించిన పాపయ్యగారు నింద్యులైన నగుదురు గాని అన్యధాగా పాపయ్యగారు నింద్యులుగారు. ఆయనకు నాయకత్వమును కల్పించిన నాటకకర్తలును నింద్యులుకారని నేననుకొందును. నేనీ బొబ్బిలి చరిత్రను నాటకముగాఁగాని, ప్రబంధముగాఁగాని వ్రాసిన నేఁటికవులలోఁ జేరినవాఁడను గాకున్నను, శర్మగారువ్రాసిన —"విబుధు లాక్షేపింపవలసినపని" "నాటకరంగ మరణవార్తగా విబుధులు తలంపవలసియుండును." అనెడి వాక్యద్వయము ప్రేరేచుటచే నించుకనాకుఁ దోఁచినది వ్రాసితిని. ఇఁక నొకటి, నేను బొబ్బిలి పట్టాభిషేకమును వ్రాసియుంటచే నీవ్రాఁతకు నది నిమిత్తము కావచ్చునని చదువరు లూహింతురేమో? నేవ్రాసిన చరిత్రకును ప్రస్తుత యుద్ధమునకును సంబంధములేదు. అందుఁ బ్రసక్తానుప్రసక్తముగా దొరలిన పద్యములలో నొకటి యుదాహరించియేయుంటిని. ఆఘట్టములోని మఱికొన్ని పద్యములు గూడ నుదాహరించి దీనిని ముగించు చున్నాఁడను.

ఉ. ఇప్పటి బొబ్బిలిం గుఱిచియే యిపుడించుక చర్చఁజేసి నేఁ
జెప్పితివెన్క బొబ్బిలి విశేషములన్ దిలకింప నొక్కనాఁ
డప్పురి తూర్పునందు నొకయర్ధపుఁగోశముఁ బోయినార మం
దిప్పుడు రాతికంబ మొకఁడెత్తయినట్టిది చూడనయ్యెడిన్.

క. వెనుకటి యుద్ధమునకుఁ జెం
దిన ముఖ్యాంశములుదానఁ దేట తెనుఁగుబా
సను వ్రాయఁబడినవున్నవి
మొనమొన్నసె జ్ఞాపకార్థము నిలిపిరిదియున్.

తే. గీ. దాని నిల్పినయట్టిభూజాని నేఁటి
తేనికిఁ బితామహుండు విజ్ఞానఘనుఁడు
అంతటి ప్రయోజకుండు ధరాధిపతుల
యందు నెందులేఁడని చెప్పవిందుమేఁదు.

ఉ. బొబ్బిలివారికిన్ మిగులఁ బొంపిరి వోవు యశమ్ము నిచ్చి, పే
రబ్బురమున్ ఘటించు నలయజ్జడి యుద్ధము కారణమ్ముగాఁ
బ్రబ్బినకస్తి నన్నగరి పాడటి జాడటి కాడువారియున్
దిబ్బగమాటియున్ బ్రథిత దృశ్యములందొక దృశ్యమై తగెన్.

శా. వీరక్షేత్రమటన్న పేరుగనుటన్ విశ్వస్తుతిం బొల్చుటన్
శూరశ్రేష్ఠుల సచ్చరిత్రములచే స్తుత్యర్హమౌటన్ సమి
ద్ధీరాగ్రేసరులైన వెల్మల యసృక్తేజంబుచే నానుటన్
శ్రీరంజిల్లనితత్ప్రదేశ మఖిల ప్రేమాస్మదం బయ్యెడిన్.

ఆయా పద్యములవలన నా హృదయము చదువరులకు గోచరింపక మానదు. ఇఁక నొకటి. తాండ్రపాపయ్యగారిచేఁతకును అశ్వత్థామచేఁతకును గొంతపోలిక కలదుగాని బాగుగఁ బరిశీలించినచో ధర్మాత్ములగు పాండవుల వధింపనేగి యెఱిఁగియో యెఱుఁగకో తాననుకొన్నపనిని నిర్వర్తింపనేరక తత్పుత్రుల వధించిన యశ్వత్థామతో, తాననుకొన్నపని ననుకొన్నట్లే నిర్వర్తించిన పాపయ్యగారిని బోల్చుట కొంత తప్పేయగు నేమో ! యని కొంకుచు— "గుణాః పూజాస్థానమ్" అను నభియుక్తోక్తిని స్మరించుచు దీనిని ముగించెదను.

కవికన్న విమర్శకుడికి జాగరూకత ఎక్కువగా ఉండాలి

కవి, విమర్శకుడు— యీ యిద్దఱికి చాలా సంబంధం అనాదిగా వస్తూవుంది. ఇప్పటిరోజుల్లో పడమటిగాలి తగలడంవల్ల యీ సంబంధం మఱీ కనబడుతూవుంది. విమర్శకుడికీ, వ్యాఖ్యాతకీ అట్టేభేదం కనపడదు గాని యిటీవల పడమటిగాలి సోకేక మాత్రం విశేషభేదం కనపడుతూనే వుంది. వ్యాఖ్యాత శాయశక్తులా తంటాలపడి కవిని సమర్థించడం ఆచారం. పూర్వకాలపు విమర్శకులుకూడా యించుమించు అలాగే వుండేవారు. అయితే యేదేనా వ్యక్తిగతమైన దురుద్దేశం వుండి విమర్శించేటప్పుడు మాత్రం హెరీతికి కొంత వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తించడం వుండేది. దీని కుదాహరణంగా పండితరాయలు అప్పయ్య దీక్షితులవారి గ్రంథాలనీ, భట్టోజీ దీక్షితుల గ్రంథాలనీ విమర్శించిన ఫక్కీని చూపవచ్చును.

యిప్పటి విమర్శకులలో ప్రాజ్ఞులైన వారివిధానంచూస్తే వ్యక్తిగతంగా దూషణ లేశమున్నూ కనపడదుగాని అసలు కవియుద్దేశాన్ని కనిపెట్టకుండా తోచినట్లల్లా విమర్శించి మహాకవుల పోకడల్ని యీసడించడం విస్తారంగా కనపడుతుంది. యిందులకు కళాపూర్ణోదయపు విమర్శనం వగయిరా లుదాహరణం. కళాపూర్ణోదయంకవి నేటివాడుకాడు కాబట్టి విమర్శకునకున్నూ, ఆయనకున్నూ వ్యక్తిగతమైన మైత్రినిగాని, ద్వేషాన్ని గాని ఆరోపించడానికి లేశమున్నూ అవకాశంవుండదు. కేవలం కవితానిష్ఠమైన గుణాలూ, అవగుణాలుమాత్రమే యీ విమర్శకులకు ఆధారం. అయితే వెనకటి విమర్శకులకేమి, వ్యాఖ్యాతలకేమి, చట్టన పూర్వమహాకవులను కాదనడానికి సాహసంవుండేదికాదు. యిప్పటివారికట్లాకాదు. యెంతటి మహాకవినైనా సరే తోటకూరలో పురుగులాగా తీసిపాఱేయడానికి సాహసం కలిగి వుంటూవుంది. యిది యుక్తమైనా అయుక్తమైనా యిప్పటివారిలో బాగా వ్యాపించిఉన్నవిశేషం.

యింక అధునాతనుల కవిత్వాన్ని అధునాతనులు విమర్శించవలసి వస్తే వారికీ, వారికీ యేవో వ్యక్తిగతమైన విరోధం వున్నదన్నమాటే. చూడండీ పాపము. యెంత అన్యాయమోను ! వకాయన వకరి పేర్రేపణ మీద వక పెద్ద మహాపండితుణ్ణి విమర్శిస్తూ, ఆ విమర్శించే పుస్తకం తనకు పెంటమీదకాబోలును దొరికిందని వ్రాశారు. దానివల్లకూడా కొంత నైచ్యం కలగాలనే ఆయన ఉద్దేశం. అంతతోకూడా తృప్తినొందక గ్రంథకర్త దిద్దుకున్న దిద్దుబాటు వాకదాన్నెత్తికొని, ఆ దిద్దుబాటు అసలాయనకు తోచి చేసినది కాదనిన్నీ, అది యెవరో చెప్పినమీదట తోచిందనిన్నీ కూడా వ్రాశారు. యేమనుకోవాలో ఆయన వుదారత్వాన్ని ! సహజగుణం.

యింకొక విషయం మనం గమనించాలి. కవికి దేవుడిచ్చివున్నంత తెల్వితేటలతో మంచో, చెడ్డో- రసమో, అరసమో, గిలకడం తప్పనిసరి. యెందుచేతనంటారా, వాడి కది సహజగుణం కనక. "సహజగుణమేరికేని దుస్త్యజము" కదా ! అందుచేత కవిని ''నీవెందుకు కవిత్వం చెబుతావు నీకు అది తెలియదు. ఇది తెలియదు" అని మందలించడానికి వల్లకాదు. వ్రాయగా వ్రాయగా యెక్కడో కొద్దో గొప్పో గుణంఉంటే వుండవచ్చు లేకపోతే లేకపోతుంది. "యెవడి పిచ్చి వాడి కానందం" గదా ? అందు చేత యేదో రాసుకోవడం వారికితప్పదు. అయితే వాడికేలారాసుకోవడం తప్పదో వీడికల్లాగే విమర్శించడమున్నూ తప్పదనడానికి వీలులేదు. వీడి కిది సహజగుణంకాదు. తెచ్చిపెట్టుకొన్నది. ''కవులుపుట్టుదురుగాని చేయ బడరు'' అన్నట్లు విమర్శకులనుగూర్చి అభియుక్తోక్తిలేదు. అందుచేత వాడికీ వీడికీ యీవిషయంలో పోలిక సహృదయసమ్మతంకాదు. చెప్పే మాటేమిటంటే, కవికన్న విమర్శకుడికి జాగరూకతయెక్కువగా ఉండా లనే. సహజమైనకవిత్వధారవుండి యితరసామగ్రిలేకపోతే కవికి చాలా దోషాలుతటస్థిస్తాయి. విమర్శకుడి విమర్శనలోకూడా అలావుండకూడదు. యెక్కడో, వకటీ అటావుంటే యేమోకాని అంతకంటే అధికంగావుంటే విమర్శకుణ్ణి పాఠకలోకం క్షమించదనుకుంటాను. యెందుచేతనంటే "తీరి

కూర్చున్నమంగలి పిల్లిఁతలగొఱిగే'' డన్నట్టు యితనికీ పరిశ్రమ యెందు కంటూ లోకులు గర్హిస్తారని నావూహ. కారణం యిదివఱకే వ్రాశాను. అయినా మళ్ళా వ్రాస్తాను.

కవికి కవిత్వంచెప్పుకోవడం తప్పదు. చెప్పడ మనక చెప్పుకోవడ మన్నాను. చూచారా కేవలం తనకుమాత్రమే వుపయోగించినా అతని రచనకు వైయర్థ్యంలేదనివాడు సంతోషపడవచ్చును. విమర్శకుఁడి విషయ మట్టిది కాదు. లోకం చూచికూడా వప్పుకోవాలి. విమర్శనం అలావుండక పోతే "వాణ్ణి వెక్కిరించబోయినందుకు మంచిపని జరిగిం" దని లోకులు విమర్శకుఁడికి జరిగినపరాభవానికి సంతోషిస్తారు. కవితప్పులని విమర్శకుఁ డెన్ని చూపిస్తాడో, అవతలివాడు తిరగబడ్డప్పుడు అన్నింటినీ నిలుపుకో వాలి. వకటి నిల్పుకోలేకపోయినా విమర్శకుఁడికి అది మహాపరాధమే అవుతుంది. నన్నడిగితిరా, వకమాటచెప్తాను. వెక్కిరించగూడదు.

తనంతట దానై వకణ్ణి వెక్కిరించడానికి యెవడున్నూ తలపెట్టనే కూడదు. తనమీద కెవడేనావస్తే అప్పుడు వా డాక్షేపించిన ఆక్షేపణలకు సమాధానాలు వ్రాయడాని కెవరున్నూ గర్హించరు. యీచెప్పేసమాధానాలు నిలుస్తాయా పరమసంతోషం; నిలవకపోతాయా, అప్పుడుకూడా వీణ్ణం తగా లోకులు నిందించరు. వీలైనంతలో ఆత్మరక్షణానికి ప్రయత్నించ డం ప్రతివానికిన్నీ విధి. దానిలో కృతార్థత్వం కలిగితే కలుగుతుంది. లేక పోతే లేదు. దానికెవ్వరున్నూ ఆక్షేపించరు. పనిలేనిపాటగా వకరిని వెక్కిరించడానికి మొదలెట్టి బోల్తాపడితేమాత్రం "చచ్చినచా'' వన్న ట్లపకమానదు. కాబట్టి నిజమైన విమర్శకులను గూర్చికాదు. గాని విమర్శ కాపశదులైన వాళ్ళనుగూర్చి "వెఱ్ఱినాయనలారా! మీరెవళ్ళని వెక్కిరించినా జాగ్రత్తగా వెక్కిరించండి నూఱు వెక్కిరించాలకదా, అందులో వకటేనా నిలవదా అని మాత్రం పెట్టుకోకండి, మీ వెక్కిరింపులలో యేవకటి గాని అఱగాని, పాతికగాని, పేలిపోయినా, అది మీకు పూర్తిగాఅవమానాన్నికలి గించేదే అని తెలుసుకోండి'' అని బోధించి గాఢంగా మందలించవలసి

వుంది. యింతమాత్రానికి వాళ్ళు వెనక తగ్గుతారా అంటారా అదివేఱు. మన కృత్యం మనం చేసుకుంటే తరవాత యేమైనా మనకు చింతవుండదు.

"కర్మణ్యేవాధికారస్తే మాఫలేషు కదాచన" కదా? మొత్తంతేలిన సారం, కవిని వారించడానికి వల్లకాదు గాని విమర్శకుణ్ణి వారించడానికి అవకాశంవుందన్నది. ముఖ్యాంశం యిదే అయినా యేదో కొంత దీనికి సంబంధించిన యితరాంశం రాయడంచేత గ్రంథం పెరిగింది.

అయితే యేలాంటి చేతకానివాడైనా విమర్శకుడంటూ వకడుండటం వల్ల చాలాలోకానికి ప్రయోజనంఉంటుందని కొందఱంటారు. కొంతవఱకు యిదిన్నీ సత్యమే. యేమంటారా? "నాపృష్టః కస్యచిద్బ్రూయాత్" కనుక యేపిచ్చి ప్రశ్నో బయలుదేరితేనేకాని సమాధానం చెప్పవలసి రానేరాదుగా? అవును. అయినప్పటికీ "ప్రతి చిగిలింత మొక్కా చింతచెట్టుతో డీకొం" దన్నట్లుండరా దా విమర్శనాలు. యిప్పుడల్లాటి విమర్శన లెన్నోకనబడతాయి. యిందులో కొందఱు యెలాగయితేయేం, మనపేరు పేపరెక్కిప్రకాశిస్తుంది గదా అని సంతోషించే తరగతివాళ్ళే. యేవకళ్ళిద్దఱోతప్ప యిప్పుడందఱూ యీతెగలోకే చేరుతారని నానిశ్చితాభిప్రాయం. కవిత్వం పిచ్చివంటిది.

విస్తారంగా వ్రాయడ మెందుకుగాని, కవిత్వం చెప్పకపోతే చెప్పే వాణ్ణి అది బాధిస్తుందిగాని విమర్శనమాత్రం అట్టిదిగాదు. బాగా ఆలోచిస్తే కవిత్వం వక పిచ్చివంటిదనుకొంటాను. పిచ్చివంటిదీకాదు, యేలాంటిదో చెప్పడానికి నాకు బాగాతోచడంలేదు. భవభూతి వకసందర్భంలో యేమీచెప్పడానికి పాలుపోకే కాబోలు, ఆత్మైక గోచరమైన విషయం అనడానికిబదులు "జ్వరోవా మూర్ఛావా కిము విషవిసర్పః కిముమదః" అని వూరుకున్నాడు. అలాగే కవిత్వాన్ని దేనితో పోల్చాలో నాకు నిష్కర్షగా తేలడంలేదు.

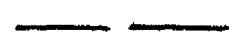
ప్రయత్న పూర్వకంగా వ్రాసేకవిత్వాన్ని గూర్చి నేను వ్రాయలేను గాని దానంతటది తోచేదాన్నిగూర్చి కొంచెం వ్రాస్తాను. అది తోచినప్పుడు దాన్ని కాగితంమీదెక్కించేదాకా చాలబాధగా వుంటుంది. యీవిషయాన్ని

గుఱించి నేచదివి చూచినంతలో యేకవీ నిర్వచనంచేసినట్టులేదు గాని కుట్టికవి కొంచెం సూచించాడు. "అర్థాశ్శబ్దచయా స్సదాహ మహామిత్యగ్రే స్ఫురంతి" అన్నాడు. అని వూరుకొన్నాడా, మళ్లా యిల్లాఅన్నాడు: "స్వీకుర్యాంకమివత్యజామికమివ శ్రీమన్ ఉలూయ ప్రభో" అంటేయేమిటంటే ఆగ్రంథకర్తకు దున్నపోతుమీద కవిత్వంచెప్పవలసిన అవసరం కలిగింది. ఆపట్లాన్ని మొదలెట్టేడు, ఆకల్పనలకు మితే కనబడకపోయింది కాబోలును, దానిమీద పైసందర్భాన్ని ఆవాక్యాలతో ప్రకటించాడు. వూరికే తండోపతండాలుగా, సముద్రపుతరంగాలుగా, అర్థాలూ, శబ్దాలువచ్చి మెదడులో నాట్యంచేస్తూండేటప్పటికి వాట్లల్లో దేన్ని స్వీకరించేది, దేన్ని వదలిపెట్టేది అంటాడు పాపం ఆకుట్టికవి. ఆసమయంలో ఆ మహాకవి కేలావుందో యెవరికితెలుస్తుంది! అతనికే తెలియాలి.

అందుచేతనేకాబోలు మాముత్తాత నరసన్నగారు "కవితాచమత్కారగౌరవంబు మనసెఱుంగునుగాక నెవ్వనితరంబు" అన్నారు. అవును, వక బంగారుగనో, వజ్రాలగనో వకపేదకు దొరికిందనుకోండి. ఆపదార్థాలని త్వరలో యింటికి అసహాయంగా తెచ్చుకోవాలంటే యేలావుంటుందో ఆలోచించండి. ప్రస్తుత శబ్దార్థవిషయంకూడా అలాంటిదే అనుకుంటాను. కుట్టికవిగారి అనుభవానికిన్నీ, నాఅనుభవానికిన్నీ పోలికవున్నట్టు తోచడం చేత ఆయన వాక్యాలుదాహరించి యింతవ్యాఖ్యానంచేశాను. అందఱిదిన్నీ యిల్లే ఉంటుందని నేను నిశ్చయింపజాలను నాఅనుభవములో కవిత్వం అనేది తోచకనేపోవాలి గాని తోచినతర్వాత దాన్ని కాగితంమీదకెక్కించకపోతే అది వ్యాధినికూడా కలిగించి శరీరానికి అపాటవం తెస్తుందనే నమ్మకం. అందుచేతనే దీన్ని నేను "ఫారిన్‌మేటరు"గా రూపిస్తూ వచ్చాను. బాధిస్తూంటుంది తోచినకవిత్వాన్ని వ్రాయకపోతే అన్నమాటమీద జ్ఞాపకం వచ్చింది. వక జ్యోతిష్కుడున్నాడు మా ప్రాంతంలో. ఆయన జాతకభావంలో కొంత ప్రవేశం కలవాడు. ఆయనకి జాతకం చేతికిస్తే చూచి యేవేనా అరిష్టాలు కనబడితే వాట్లకి శాంతిచేసుకొమ్మని చెప్పడం కలదు.

చెప్పినప్రకారం అవతలివాళ్ళు శాంతి చేసుకుంటే సరేసరి. అలా చేసుకోకపోయినట్లయితే ఆ అరిష్టకారక గ్రహాలు తనమీదకొచ్చి, తన్నేమో బాధిస్తాయంటూ చెప్పగా నేను స్వయంగా విని ఆయన్ని చేవ స్తబ్రాహ్మడనుకున్నాను. అల్లే నేను వ్రాసిన ప్రస్తుతపు వ్రాతనుబట్టి నన్నుకూడా కొందఱు చదువరులనుకుంటారేమో ? అనుకున్నాసరే, నా అనుభవాన్ని నేను వ్రాశాను.

కవికిన్నీ విమర్శకుఁడికిన్నీ వుండే భేదాన్ని నాకు తెలిసినంతలో నిరూపించాను. యెంతవ్రాసినా యింతే. కవికి కవిత్వంసహజం కనుక లోకులేమనుకొన్నా యేదో గిలకడం వానికి తప్పనిసరి. విమర్శకుఁడికో, పనిలేనిపాటగా కల్పించుకొనేపని గనుక సహజమైన ఆవేశంలోకి చేరదు. అందుచేత వాణ్ణి క్షమించినట్లు వీణ్ణి క్షమించకూడదన్నది ముఖ్యాంశం.

"వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడుట"

పైసామెతను అసంగతముగా నుదాహరించుచు నన్ను మిక్కిలిగా వెక్కిరించుచు, పిలువని పేరంటముగా, పనిలేని పాటగా, ఓలేటి—కాదు, వోలేటి సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారు గతమాసపు భారతీసంచికలో— "ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము" అనుశీర్షికతో నొకవ్యాసమును ప్రకటించినారఁట ! ఇదివఱలో భారతి నాకును వచ్చెడిది కాని నేనెన్నఁడుగాని యేవ్యాసమును పంపలేని కారణమునఁ గాఁబోలును సుమారువత్సరమునుండి యదివచ్చుట లేదు. అందుచే దానిని నేను జూడలేదు. ఏమి తోఁచినదో, ప్రస్తుతము మదాసునివాసి, పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు నాకు సంబంధించిన వ్యాసభాగమును పంపిరి. పత్రికవారికిఁ దోఁచలేదు గాని, తక్కినవి పంపకున్నను ఈ సంచికనేని వారే పంపవలసినది. అది యటులుండె, ఎట్లయిన నేమి ? వ్యాసము చేరినదిగదా ! చేరుఁగాక. చదివికొనుశక్తి యుండవలయునుగదా ! రెండుసంవత్సరముల నుండి నేను మిక్కిలి

యనారోగ్యముగ నున్న సంగతి యెఱుఁగనివా రెవరు ? అట్లగుటచే చదివించి విని, అవగాహన చేసికోవలసి వచ్చినది. తేలిన సారాంశము—

"పూర్వోత్తర విరోధముగా గ్రంథము వ్రాసి పాడుచేసినా రనునదియే." అది ప్రధానము. వెక్కిరింపులు, టక్కులు టమారాలు. ఇవితో వాసములు. ముసలివాళ్ళను కుఱ్ఱలు వెక్కిరించుటలో తప్పేమి ? అది యటులుండె. విమర్శకులు తమరెత్తుకొన్న యంశమును స్థిరపఱచుటకై— గ్రంథకర్త. వజ్రనాభుని మనుమలు ముగ్గురనియొకట, నల్వురని వేఱొకటవ్రాసి, తప్పొప్పుల పట్టికలో సవరణను చూపెను గాని ఆ సవరణ వచనములలో లగించును గాని పద్యములలో లగింపదని కొంతగ్రంథము వ్రాసి తుదకాపద్యములలో సవరింప వీలగునని మూడునాల్గుగా స్వయముగా సవరించుకొని పిమ్మట,

"ఈమూఁగురు జామాతల
కామూఁగురు పుత్రికలు మహాబలశాలుల్."

అనుపద్యము నుదాహరించి యిందు మూఁగురు నలుగురుగా సవరింప వలనుబడదని మిక్కిలి చింతించిరి శాస్త్రిలవారు. తుదకు పూర్వోత్తర గ్రంథ విరోధమును జూపించినట్లు దృఢనిశ్చయులై శాస్త్రిలవారు— "పూర్వోత్తరవిరోధ మొదవకుండఁ; బలుక నేర్చుట బహుతపః ఫలముగాదె ?" అని యుదాహరించి అట్టి తపఃఫలము లేని వేంకటశాస్త్రిగారు ఇట్టి గ్రంథ రచనకు దిగరాదని తమ యాశయ మన్నట్లు తేల్చినారు. ఇట్లుతేల్చి— శాస్త్రిలుగారు "ఈమూఁగురు జామాతల" అను కందపద్యమును, ఆప్రాంతమందలి వచనములను పరిశీలింపలేదేమో ?" అని యొకవాక్యమవ్రాసి, "ద్వితీయ ముద్రణమునందైనను జూడకపోవుట చాలయాశ్చర్యము" అని మిక్కిలిగా అక్కజపడినారు. అక్కజపడి యంతతోఁగూడ విరమింపనేలేదు; ఇంకను గొంతగ్రంథము పెంచి యీ పూర్వోత్తరవిరోధము కుదురదని తేల్చిరి. ఒకటిరెండు మాటలలోఁ దేల్పవలసిన యంశమున కింత గ్రంథము పెంచుటేలొకో యని నే నక్కజ పడుచున్నాను.

విమర్శకులగు వోలేటి శాస్త్రిలవారో ? "ద్వితీయ ముద్రణమునందైనను జూడక పోవుట చాల యాశ్చర్యము" అని ముక్కుపై వ్రేలిడికొనుచున్నారు.

ఇది యిటులుండె, యీ నాటకము మొదట శ్రీచెలికాని లచ్చారావుగారు తమ యాజమాన్యమునఁ బ్రకటించు పత్రికయందు ప్రకటించుటకారంభించినారు. ప్రథమాంకము ముగియకుండఁగనే, తిరుపతిశాస్త్రిగారు స్వర్గతులైనారు. పిమ్మట లచ్చారావుగారు నన్ను నప్రయత్నముగ రప్పించి నాకు నెలకు 25 రు. చొ. గౌరవవేతన మేర్పఱచి బహూకరించి పిమ్మట దీనిని పూర్తిచేసి యీవలసినదని కోరిరి. నా కప్పటికిఁ జిరకాలమునాఁడే దేహమున- ముఖ్యముగా శిరస్సునందు-భ్రమణ మేర్పడి యుంటచే కవిత్వరచనమన్న భీతి యుదయించినది. కాని శ్రీలచ్చారావుగారి సమ్మానము నన్ను వశీకృతుఁగాఁ జేసినది. "అర్థస్య పురుషో దాసః"

ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా నింతవ్రాసితినేకాని యిది ప్రస్తుతవిరోధ సమర్థన కుపకరింపఁజేయు తలంపుతోఁ గాదు. సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారికి మాయందు దయలేకపోయినది గాని అదియే యున్నచో ఆయన కంత వ్యాసము వ్రాయవలసియేయుండదు. మేమిన్నివాక్యములు వ్రాయవలసియు నుండదు. దయ యనఁగా నెట్టిదందురా ? ఇట్టిది. కష్టపడి రెండుముద్రణములు సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారు చిత్తగించియేయున్నారుకదా ! ఇటీవల షష్టిపూర్తిసందర్భములో మరల గ్రంథములన్నియు ముద్రింపఁబడినవనికూడ శ్రీ సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారు వినియుండక పోరుగదా! అగుచో బందరు మినర్వాప్రెస్సునందు ముద్రింపఁబడిన 1934 సంవత్సరపు ప్రతిని గూడ శాస్త్రిలవారు చిత్తగించి యుండినచో, ఆ యీ బాధవారికి లేకయుండునుగదా ! ఆప్రతిలో 66 వ పుటలో నిటులు దిద్దఁబడియున్నది.

"ఈమూఁగురు జామాతల
కామూఁగురు నౌకరు పుత్రి లాహవ ధీరుల్."

ఈ విరోధమును మాత్రము నేను దెల్పితినే కాని దిద్దుబాటు తెలంపనే లేదు. దానిపై ప్రచురణకార్యకర్త యగు కాటూరి వేంకటేశ్వరరా

వట్లు సవరించెను. నే నాసవరణ నిందనుక చూడనేలేదు. సుబ్బరాయ శాస్త్రిలవారు దయచేసి నిన్నమొన్న విమర్శించి వెక్కిరించునప్పటి కిది వెలువడి వత్సరముకావచ్చినను వారిది చూడకుండుట మా దురదృష్టమను కొనుటకన్న నన్యమేమున్నది? ఈయన పాండిత్యము మా మాపాండి త్యములవలె లాకలూకాయి పాండిత్యములలోఁ జేరినది కాదు. ఇప్పుడు క్రొత్తగా బయలుదేరిన ఫక్కిని నూటికి ముప్పదియైదు మార్కులు సంపాదించి డిగ్రీని పొందినది. అందుచే విమర్శనజ్ఞానము కడుంగడు మెండు. అందుచేతనే తామేపొత్తమును విమర్శింపఁబూనినారో, ఆ పొత్త మెన్ని ముద్రణములైనదోకూడ పరిశీలింపకుండుట యని చదువరు లర యుదురుగాక. ఇంత సులువుగా సవరింపఁదగిన విషయమును దమబుద్ధికి సవరణ కాని యంతమాత్రమున— "తనకల్మి యింద్రభోగము" నుగా నిశ్చయించుకొని శ్రీ శాస్త్రిలవారు— "అనుపద్యమును దిద్దు టెట్లు? శాస్త్రులుగారే దానిని సవరింపవలయును." అని వ్రాయ సాహసించినారు. ఈవ్రాఁత కర్థ మేమో చదువరు లెఱుఁగకుందురా? గ్రంథకర్త శుద్ధ పత్రికలో సవరించుకొమ్మని సూచించెను. నిశ్చయమే. ఆ సూచన ప్రకారము సవరణచేయుట కిది చదువరులకే కాదు. గ్రంథకర్తకుఁగూడ పీలగునది కాదనియే కదా! కవిత యన నెట్టిదో యెఱిఁగిన వేంకటేశ్వర రావున కెట్లు సవరణయయ్యెనో! విమర్శకునకట్లే కాలే దనుకోవలయును కాఁబోలును. ఈ పొత్తము నేను పరేచ్ఛా ప్రారబ్ధవశమున వ్రాయ మొద లిడితినేకాని స్వేచ్ఛచేఁ గాదని గ్రంథకర్త తెల్పినట్లును, శుద్ధపత్రికలో సవరణను సూచించినట్లును విమర్శకుఁ డంగీకరించికూడా దీని కింత గ్రంథము పెంచుట కర్థమేలేదు. పైఁగా ఈయన లోకముతోపాటు గ్రంథమును విమర్శింపక వ్యక్తిపరముగా వాడినసామెత యెంత— "కుర్వీత బుధ సోమయోః" అన్నట్లున్నదో చదువరులు తిలకింపుఁడు.

"అని చెప్పుటచే నీ పాత్రిలో వేంకటశాస్త్రిగారు ప్రతిఫలింపఁ జూచినారని చెప్పవలయును. కాఁబట్టి శుచిముఖిపాత్రి అసందర్భస్థితిలో

నున్నదని చెప్పవలసి వచ్చినది. వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడినట్లు ప్రతి ఫలింపఁబోయి ప్రత్యక్షవిరోధమును పరిశీలింపలేదు."

ప్రతిఫలింపఁబోయిన దెవరు? వేంకటశాస్త్రిగారు, ప్రత్యక్షవిరోధమును పరిశీలింపని దెవరు? ఆయనయేకదా! వేంకటశాస్త్రిగారు చేసిన యపరాధము శుచిముఖిపాత్రిలో ప్రతిఫలింపఁబోవుటయేకదా? అగుచో నది వెక్కిరింపఁబోవుటవంటిదేయగునా? కానిచో ఆలోకోక్తిని వాడుట కర్థములేమి స్పష్టమేకదా! అగుచో ఈవిమర్శకునకు చక్కఁగా నాలుగు వాక్యములు వ్రాయుటకూడ నేర్చికోఁదగిన యవస్థయేకదా! అగుచో నెక్కడనో ఉపాధ్యాయులుగా నెటులుండి రని శంక రావచ్చును. ఇపుడు న్యాయమైన పాండిత్యముల నధఃకరించుటయు, నూటికి మూఁడవవంతు పాండిత్యములను మన్నించుటయు, ననఁగా నూటికి ముప్పదియైదు మార్కుల పాండిత్యములను మన్నించుటయు సర్వత్ర అనుభూతమే కావున నాశంక కవకాశములేదు. లేదా విద్యార్థుల యదృష్టమనియేని యనుకోవలయు. అదియటుండె. ఈ సామెతవలన విమర్శకుఁడేదో తన పితృపితామహులను ఉద్ధరించుతలఁపుతో నీవిమర్శనకు దిగెననికాని, లేదా, పేరుతెచ్చుకొనుటకై ఈ "ఘటం భింద్యాత్తు" లోనికి దిగెనని కాని యూహింపవలసియున్నది. అగుచో—

"పలుకనేర్చుట బహుతపఃఫలముగాదె" అనుఘట్టములో మమ్మును లేదా, నన్నును లాకలూకాయిగాళ్ళలో చేర్చిన యీవిమర్శకుఁడుగారి పూనిక కార్యకారిగాదు. ఇందులకై యెవరినో గొప్పవారిని విమర్శించి పేరుతెచ్చుకోవలయు నని సుబ్బరాయశాస్త్రిలవారు వయస్సుచేఁ జిన్నలైనను, "అన్యోన్యం గురవోవిప్రాః" అనునభియుక్తోక్తి ననుసరించి ప్రార్థింపఁబడుచున్నారు. ఇంతియకాక యిపుడేని మమ్మనుగ్రహించి షష్టిపూర్తిమదర్శిణమును జిత్తగింపవలయునని కూడఁ బ్రార్థింపఁ బడుచున్నారు. మఱియును మీవంటి విమర్శకాగ్రిగణ్యులకు మావంటి లాకలూకాయిలను విమర్శించుట

"మొనగాఁ డొక్కరుఁ డాఱు మాసములు సామున్ జేసి మార్మూలఁ బం
డిన భీపెంపున డాఁగియున్న ముసలాపెం బోరికిం జీరుబాగున"

అను పద్యార్థమున కుదాహరణము కాఁగలదనికూడ మనవిచేయుచున్నాను.

చదువరులారా ! ఇక్కడకీయనచూపిన విరోధమెట్టిదో మీకు విశ దమేకదా ? ఇంకను ఈయన యింతతో విరమింపలేదు.

"వేంకటశాస్త్రిగారీ చిక్కులను పరిశీలింపక శుచిముఖిపాత్రికు జంటతగిల్చి, చిలవలు పలవలు పెంచినారు." అనియెత్తికొనియేమో కొంత విస్పారపు ప్రసంగము వెళ్ళబోసినారు.

ఈయన వాడిన "వెక్కిరింపబోయి" అనుసామెతనుబట్టి యీయన కౌచిత్యజ్ఞాన మెంతయుండునో, ఇంతటి యౌచిత్యజ్ఞుఁడు పాత్రౌచిత్య విమర్శన కేమాత్రము తగియుండునో చదువరులు పూర్తిగ గ్రహించియే యుందురుగాన శాస్త్రులవారి చెట్టుకింది ప్లీడరు కబుర్లకు ఇప్పటి కింతతో సమాధానము వ్రాయుటూనికనుండి విరమింతును.

"ఈగండం గడచి పిండం బయలఁబడితే" అప్పుడు తక్కినది పూర్తిచేయుదును. ఏమైనను, ఇట్టి "తథాదాధానాల" తో వాదము సమంజ సముకాదని లోకులు ముఖ్యముగా నన్ను నిందింతు రని యెఱుఁగుదును. ఎఱిఁగికూడా, నా కీదెబ్బదవ పడిలోసయిత మావ్యసనము బాధించుచునే యున్నది. భర్తృహరి యేమన్నాఁడు ?

"విద్యాయాం వ్యసనమ్" అన్నాఁడు. ఈయన సాహిత్యశిరోమణి గారు. ఇంకొకాయన యొకపుస్తకము తెలుఁగులోనికి పరివర్తన చేసినారు. ఆయన తర్కశిరోమణి అని జ్ఞాపకము. ఆయన ఆపొత్తములో, పనిలేని పాటగా మావ్రాఁత నెత్తికొని కొంత తెలిసీ తెలియని వ్రాఁత వెళ్ళఁబోసి నారు. ఆవ్రాఁతనుగూర్చి కూడ ఈ సందర్భములో ఒక "కారుణ్యము" వేయుట మంచి దనుకొందును. కావున ఆయనవ్రాఁతను రంగాన కవత రింపఁజేయుదును.

"పూర్వమహాకవిప్రయోగము లున్నను నిట్టివి పనికిరావు" ఇది ఆయన వాక్యము. దీనివల్లనే ఆయనవ్రాఁత యంతయు బయటఁబడును. ఇట్టివనఁగా నెట్టివి ? అని ఆకాంక్షించుకొందము—

"పృథ్వీభరం బొక్కటా ?" వంటివి. ఇందు "బొక్క" అని యశ్లీలార్థము స్ఫురించుచున్నదఁట ! ముం దీశిరోమణిగారి హృదయము నాక్రమించిన యశ్లీలార్థము నైఘంటికులు వ్రాయనేలేదు; వ్రాసిరేయను కొందము. ఏపూర్వమహాకవిగాని పాటింపని యపు డీలక్షణము నెవరు మన్నింతురు? కాళిదాసంతవాఁడు దీనిని లక్షింపనియపుడు తక్కినవారిగణన యేల ? ఈ "పృథ్వీభరంబొక్క" యెట్టిదనగా ? "చకాశే పనసప్రాయైః పురీషండమహాద్రుమైః" వంటిది. అఁసగా పై శ్లోకములో, "చకాశే" అను క్రియలో చివరఁగల "శే" అనువర్ణమునకు "పనస" శబ్దాదియందున్న పకారమును ముడివెట్టి "చచ్చిచెడిచాయంగలవిన్నపములుగా" "శేప" శబ్దమునుసృష్టించి, ఇంతతోఁగూడ తనకిష్టసిద్ధి కాక, ఈ శబ్దము శేపశ్శబ్దమునకు స్మారక మగునని చెప్పి దోష నిరూపణము చేసినాఁడు. ఇట్లు కష్టించి పాడుసృష్టి సేయుట చాల గర్హ్యము. అగుచో లాక్షణిక హృదయ మశ్లీల ప్రవర్తించె నందురా ? లక్షణమనఁగా కఁట్టుబాటు. దానిని జేయునపుడు తత్కర్త యెన్ని నియమము లేర్పఱుప వలయునో అన్నియు నేర్పఱచితీరవలసినదే కాని ఇటీవల లక్ష్యలక్షణవేత్త లానియమములలో మహాకవు లెంతవఱకు గౌరవించినారో, యెంతవఱ కీసడించి నారో యనునంశము తత్తత్ప్రవృత్తిం బట్టి తెలిసికొని తానేది యేని వ్రాసికోనగును. అంతియ కాని "గ్రుడ్డెద్దు చేలో బడ్డట్టు" వ్రాయుట తెల్వికి లక్షణము గాదు. లక్షణ మున్నను, అయ్యది మహాకవిమాన్యము గానిచో దానికి విలువ యుండదు. ఈ విశేషాంశములు చెట్టుక్రింది ప్లీడరు తెగలోని విమర్శకులకు గోచరింపవు. కవిత్వముమాటటు లుంతము. ధర్మ శాస్త్రవిషయ మింతకన్న గరీయము కదా ! ధర్మజ్ఞు లేమన్నారో చూడుఁడు:

"యద్యపి శుద్ధం లోకవిరుద్ధం నాఽచరణీయం నాకలనీయమ్"

దీనివలన శాస్త్రమునకన్న ఆచారమునకు గౌరవ మిచ్చిన ట్లాయి నది. ప్రస్తుతము లక్ష్యమాచారస్థానాపన్నము. కావున శిరోమణిగారు "పూర్వమహాకవి ప్రయోగములున్నను" అని వ్రాయుట మహాపరాధము. ఈ త్రోవను తప్ప శ్రీ కాళిదాసు గారి 'ఉచ్చైః కులం చాత్మనః' లోనగు నవి నిలువవు శేషమునకు శేషశబ్దము స్ఫోరకమైనట్లే "ఉచ్చైః" 'ఉచ్చ' కు స్ఫోరక మగును. ఇది యిటు లుండె. ఆలంకారికవామనుఁడు 'అవతార' శబ్దము కుదురదని వ్రాసినవ్రాఁత, దాని నాంధ్రీకరించిన శిరోమణిగా రెఱిఁగినదేకదా! అగుచో నీయనకు "మా భూత్పరీ వాదనవావతారః" అను కాళిదాస ప్రయోగము కుదురునా? ఇదియు నిటు లుండఁగా నీయన విశిష్టాద్వైతికదా! తఱచు శ్రీ మహావిష్ణువునవతారములకు సంబంధించిన స్తోత్రములఁ బఠింపవలసి యుండునుగదా! అందు: "మత్స్యావతార గోవింద" అనునో లేక "మత్స్యావతర" అనునో చదువరులు తిలకింపుఁడు. లేక అవతరపదమే ఉచ్చరింపనిండు. అది హృదయంగమ మగునో కాదో పరిశీలింపుఁడు. ఆ యీ విషయములు మాకొఱకే వ్రాయఁ బడినవికావు. ఇట్టి వెట్టిమొట్టి వ్రాఁతలు వ్రాయు జ్ఞానలవ దుర్విదగ్ధుల జ్ఞానము మిగుల శోచ్యము!

"విలువగలకవుల లక్ష్యమ్ములెతా మీభార మెల్ల మోయఁగ వలయున్" "వ్యాకరణ మొక్క త్రోవ మహాకవు లొక త్రోవ" ఇత్యాదులు పైసందర్భములను బోధించుచున్నను జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులేదో మాకువృథ గాపని కల్పించుటమానకున్నారు. ఇదిగాక ఈశిరోమణిగారికిమారచించినవి పెక్కుగ్రంథములుండఁగా ఈబొక్కమాత్రమే యుదాహరించుటకు దొరకెనా? దీనివలననీయన కేవల రంధ్రాన్వేషణతత్పరుఁ డనియును, అందుచే "బొక్క" దొరికియుండుననియు ప్రాజ్ఞులనుకొని దీనికిసంబంధించిన శ్లోకమునుపఠింతురు కాఁబోలును! శాంతం! పాపం. ఇంత స్తనశల్యపరీక్షచేయు నీశిరోమణి ఆంధ్రీకరణమున నిలువఁదగినది, హృదయంగమమైనది

యొకఘట్టము కూడ లేదే? వ్రాఁత యంతయు తప్పుల తడక. ఉదాహరించిన పద్యములలోఁ గొన్నిచోట్ల గణములే సరిపడవు. ఈయన వ్రాసెడిది లక్షణగ్రంథము. దానిలో— "అయితే, యోచించు" లోనగు నపప్రయోగములకు మితిలేదు. ఇట్టి తెల్వితేటలతో నొచుల పైకి దాడి వెడలుట, ఇదియే కాఁబోలును "ఉట్టి కెగురలేనమ్మ స్వర్గాని కెగిరిందనుకొనుట."

ఇం దొకరు సాహిత్య శిరోమణులు, వేఱొకరు తర్క-శిరోమణులు; వీరివ్రాఁతలయందలి సారాసారములను జర్చింపఁ దగువారు సహృదయులు. వారే మందలింపఁదగువారును అని ఇప్పటికింతతో ముగించుచున్నాఁడను.

"బ్రతికించారు ఆచార్యులుగారు"

యెందుచేతంటే? సూక్ష్మంలో మోక్షోపాయం చూపించారు వారి పుణ్యమాఅని. మొట్టమొదట అనుకున్నానుగదా? అమ్మయ్యో? యేమాత్రమో తక్కు-వగా పద్దాలుగుకాలాలు సంపూర్తిచేశారే! యీవార్ధక్యంలో యీఅనారోగ్యంలో "తీరికూర్చున్న మంగలి" లాగు యీ పనికిమాలినపని యెక్కడ పెట్టుకొందునురా అనిభయపడ్డాను. ఉభయ వేదాంతప్రవర్తకులు యేవో తారతమ్యజ్ఞాన బోధకపు వాక్యాలు వ్రాసివ్రాసి "కసిదీరనమ్మ" అనే సామెతను జ్ఞప్తికిఁ దెస్తూ శాస్త్రజ్ఞానం అంతా యింతా మాత్రమేకాక సంపూర్ణంగాకల శిరోమణులవడంవల్ల, ఆతరవాతవచ్చే అతివ్యాప్త్యవ్యాప్తులను సవరించుకోవడానికి వేసికొనే "మాత్ర" పదాన్ని యిప్పుడేలక్షణంలో తగులుకోఁబెట్టి "వయోమాత్రవృద్ధులగు మీరు" అంటూ వకఅంకెవేసి, "మావిషయంలో యికముందేనా జాగ్రత్తగా సంచరించండి. లేకపోతే తగినట్లు బుద్ధిచెపుతాం" అనే అర్థమిచ్చే మాటలు కొన్ని వ్రాసి వ్యాసాన్ని ముగించారు. వయోమాత్ర వృద్ధత్వాన్ని వారు స్వయంగా వప్పుకుంటూ వుండడంచేత వారు "సభకు రావలసిం"దని నన్ను కోరడాన్నినేను పాటింప

లేకపోయినా యీమిష నాఅసమర్ధత్వాన్ని సమర్థిస్తుందను కుంటాను. యిప్ప టికి వా రేదేశంలో యేజిల్లాలో వుండేవారో నాకు తపిసీలుగా తెలియదు. యేమైనా నేను వెళ్ళేవోపికలోవున్నాను గనుకనా "మీవూ రెక్కడ" అని వ్రాసికనుక్కోవడానికి. వకటిమాత్రం యిప్పటి నాస్థితికి తగుతుం దను కుంటాను. వకపర్యాయం తమరే తమకు నచ్చినపండితకవిని (కేవల పండితుణ్ణిగాని, కేవల కవిమాత్రుణ్ణిగాని కాదుసుఁడీ) వెంటఁబెట్టుకొని మాగ్రామం కడియానికే దయచేస్తే మీవాదంలో విశృంఖలంగా నన్ను గూర్చి దూషించిన మాటలకేం గాని సంప్రదాయం తెలియక వొప్పులను తప్పు లనడం యెట్టిదో, తప్పులను వొప్పు లనడం యెట్టిదో, యెంతోసే పక్కఱలేదు, కొద్దిసేపట్లోనే తేలుస్తాను. మీరేనా పత్రికలో రాయడం కనక యెదో కొంత పెంచివ్రాయఁగలిగారు గాని ప్రత్యక్షంలో జరిగే ముఖాముఖీవాదంలో అలా పెంచలే రనుకుంటాను. నేను అనారోగ్యంగా వుండి మీ రున్నచోటికి రాలేక నేనున్నచోటికే రమ్మనడంవల్ల మీకయ్యే రైలుఖర్చులున్నూ, యిక్కడవున్న కాలంలో 'తళిహా!' ఖర్చు కరామతు లున్నూ నేనే భరించుకుంటాను. "అవస్థా పూజ్యతే" అన్న సందర్భం తమ రెఱుంగనిది కాదు కాఁబట్టి యీ నావిజ్ఞప్తిని తోసిపుచ్చ రనుకుం టాను. మునుపటిరోజులే అయితే తాము సభఅంటూ వుచ్చరించాలా ? వుచ్చరింప నక్కఱలేదు. "లేఁడిపై దూఁకు సింగమ్మెజాడ" అన్న పద్యంకూడా తమరు చదివేవుంటారు. "కొంగల మల్లాయ గట్టు" అంటూ నైజాందేశ ప్రయాణంలో తగులుతుందఁట ? కొంగల మల్లాయ వృద్ధుఁడైన పిమ్మట ఆగట్టుశిఖరం అధిష్ఠించి కూర్చుండి, "లేస్తే మనిషినిగాను" అనేవాఁడఁట ! యిప్పుడు నేనున్నూ అట్టిమూఁడుకాళ్ళ ముసలిగానే వున్నాను. కాఁబట్టి, మీరు రప్పించేచోటుకు రాలేక యింతగా ప్రార్థించడం. యిదేమిన్నీ నాసిద్ధాంతాలని ఆమోదించడం కాదు కనక మీరు నిరాకరిస్తారని అనుకోను. మీపుస్తకం నేను యెవరోవిద్యార్థివగ్గఱ యేకొంచెమో చూచాను. వెంటనే అవిద్యార్థి తత్సమేతంగా వెళ్ళిపో యాఁడు, మీకోపంవస్తే యేంచేతును ? "తప్పులతడక" గానేతోఁచింది.

ఆకాస్తనేపట్లో "బొక్క" గా ఛేదించి చూపిన దోషమున్నూ "త్య,క్ష" అనే అక్షరాలకుపడ్డ ప్రాసవిషయమై ఆక్షేపించినదిన్నీ నాకం టఁబడ్డాయి. ఇంకా మీలెక్క పరిష్కారమైతే యెనిమిదుండాలి అవి చూచిన జ్ఞాపకం లేదు. తరువాత చాలారోజులు, యీ ప్రసక్తి పెట్టుకోనేలేదు. అంతట్లో యితర శిరోమణులవల్ల ప్రసక్తి కల్గింది. పనిలోపనిగదా అని "కారుణ్యం" వుపక్రమించాను. దోషాలతోపాటుగా యేస్వల్పం గానో గుణాలకూ్కడా మీరు మా గ్రంథాల్లోనుంచి వుదాహరించివుంటేమాత్రం మిమ్మల్నుగూర్చి నేనువాడిన "జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధ" పదము వ్యర్థమై నేను తొందర పడ్డట్టు లోకులకు సాక్ష్యమిస్తుంది. లేనిపక్షాన్ని సార్థకమై "దేవుఁడికి సదృశమైన పత్తిరి" అనే లోకోక్తిగా వుండి క్షేమేంద్రాదులు చూపిన ఔచిత్యాన్ననుసరిస్తుం దనుకుంటాను. యీ మాట బాగుంటేనే స్వీకరించండి. గుణాలకు మీరు మా గ్రంథాన్ని చూడనే లేదన్నందుకు మీ యీ వాక్యం సాక్ష్య మిస్తూవుంది, చిత్తగించండి.

"రంధ్రాన్వేషణపరుఁడ నంటిరి,....మీగ్రంథములు మూఁడునాల్గు పరామృష్టములైనవి, సుమారు పదివఱకు నిందు దోషోదాహరణములుగా మీ పద్యము లుదాహరింపఁబడినవి."

చాలును, మీతల్లికడుపుచల్లఁగా నూరేళ్ళు వర్థిల్లాలి. "అభణపు", "ఢిల్లికిఢిల్లే" లోకోక్తి యెత్తుకొని యెంతవుపకారంచేశారో, యీ వాక్యం వ్రాసికూడా అంతవుపకారం చేశారు మీరు. అందుకోసమే మీ కంటె ముందుగానే నేను సభాముఖమందు మీ దర్శనాన్ని కోరా లనుకుంటూ వున్నాను. యింతలో దైవం ఆకాస్తమాటా మీచేతే పలికించాఁడు. "నీదయా నీదయా నిద్రియా" అను లోకోక్తి తామెఱుఁగనిది కాదు. "ద్వారాణి భవంతి సర్వత్ర" కదా! మీ వుద్దేశ మెట్టిదో తెలియడమే నాకు కావలసింది. వేలకొలఁది పద్యాలు వ్రాసిన వాళ్ళకి యెక్కడో సంధి వశాన్ని "బొక్క" రాక, యతీపోక, ప్రాసా చెడక వుంటుందని వాదించే శుంఠనని తా మనుకొనుచున్నట్టు మీవ్రాఁత ధోరణి తెల్పుతూ వుంది. ఆ వాదం నాదికాదు. మీరు దోషాలకే మావి వుదాహరించుటలో మీహృద

యం యెట్టిది అని తెలుసుకోవడమే నాకు కావలసింది. దానితో సకలా మున్నూ తేలిపోతుంది. యీ వాదం తేలడానికి నా "వయోమాత్రవృద్ధత్వమే" పర్యాప్తమవుతుంది. దీనిలో జయం పొందడానికి మీ "విద్యామాత్ర వృద్ధత్వం" లేశమున్నూ పనికిరాదు. "అభణ" వగయిరాలు మీ "విద్యామాత్ర వృద్ధత్వాన్ని" పూర్తిగా కుంకటి వేళ్ళతో పెకలించి తీరుతాయి, చూస్తురుగావి. తి. వెం. కవుల రచన దోషాలకు మాత్రమే వుదాహరించుకోతగ్గదికాని, గుణాల కుదాహరించుకో తగ్గది లేశమున్నూ కాదు- అనే అంశాన్నే మొట్టమొదట మీరు సాధించవలదగ్గది. జ్ఞాపక ముంచుకోండి, మీకు నేను వ్రాసిన యే అక్షరాలు కోపముకల్గించి వెఱ్ఱి మొఱ్ఱి ప్రసంగాన్ని పత్రికాముఖమున ప్రకటింపఁజేశాయో, ఆ మాటలు మళ్ళా వుదాహరిస్తాను. కొంత శాంతించి దానియందుండే ప్రధానాంశాన్ని మనస్సుకు పట్టించుకోండి-

"జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధు లేదో మాకు వృథాగా పనికల్పించుట మానకున్నారు. ఇదికాక యీ శిరోమణిగారికి మా రచించినవి పెక్కు గ్రంథము లుండఁగా, ఈ "బొక్క" మాత్రమే యుదాహరించుటకు దొరకెనా? దీనివలన నీయన కేవల రంధ్రాన్వేషణతత్పరుఁడనియును, అందుచే 'బొక్క' దొరికియుండు ననియు ప్రాజ్ఞులనుకొని దీనికి సంబంధించిన శ్లోకమును పఠింతురు కాఁబోలును! శాంతం పాపం!!"

ఇవిగదా నామాటలు? మీకు కోపంవస్తే లాభమేమి? చేసినపని తప్పుపని, భారతి నాచేత తగినమాటలు పలికించింది. యిఁకనేనా సంతోషించి నన్నుఁగూర్చి పడ్డతొందరపాటుకు పశ్చాత్తాపపడండి స్వామీ! "సత్కవి వాక్యము రిత్తవోవునే" నేను—సత్కవిదాకా యెందుకు—కవినేనా అయితే (మీహృదయాన్నిబట్టి కాదుసుఁడీ) మా విషయమున మీరు నడచిన నడతనుబట్టి నేను మీ కొసఁగిన "జ్ఞానలవే" త్యాది బిరుదావళి మీరు కష్టించి గురుశుశ్రూషచేసి సంపాదించిన "శిరోమణి" బిరుదంకన్న మిన్నయై ప్రసిద్ధికి వస్తుందని నాపూర్ణవిశ్వాసం. యేవోనాలుగు పుస్తకాల్లో వాక్యాలు యేకరువుపెట్టి——

"యివి మీకు బొత్తిగా తెలియనివి, అసలే తెలియనివి" అనే అర్థమిచ్చే పేలవంమాటలు వ్రాసినంతతోనే తేలిపోతుందనుకున్నారా? స్వామీ? మీరొనర్చిన యసంగతపుపనివల్ల మీకున్నూ మాకు వయోముఖ్య సందర్భాల్లో దేనియందున్నూ లేశమున్నూ పోలిక లేకపోయినా యేదో యింతవఱకు నాకు మాత్రం గోచరింపని కారణంగల కోపం మా యందు మీ హృదయంలో వున్నట్టు అనుమానింపవలసి వచ్చింది. లేకపోతే మీరట్టి అసంగతప్పని చేసియుండరు యేం కర్మం కాలింది. చక్కఁగా గురుముఖతః చదువుకొని ప్యాసై యేదో పదవి సంపాదించుకొని సుఖజీవనం చేస్తూవున్న మీకు యెప్పుడో "మిడిసి రాలి పడ్డప్పటికీ" 'వృద్ధనారి' అన్నట్లు వకరికంట మేము పడేదిలేదు! మాకంట వకరున్నూ పడవద్దన్నట్టు కాలక్షేపం చేస్తూవున్న తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులను వెక్కిరించడానికి యేదో ప్రబలకారణం వుండితీరాలి! అది మీ ముఖతహా వినాలి దయచేసి తెల్పుదురుగాక. ఆత్మవంచన లేకుండా మాత్రం ప్రవర్తించండి యిఁకనేనా! "యోజించి తప్పు" యోచించి వొప్పు" అన్న మీ వాక్రిఁత అబ్బో! చాలా ఉత్పథంగా నడిచేటట్టువుంది. నడిపిస్తురు గాని, వంట్లో బలం తగ్గింది గాని యింకా కొంచెం బుద్ధిబలం భగవంతుఁడు నిల్పేవున్నాఁడు. మీ వాదాన్ని తట్టుకోవటానికి యీ కాస్తా చాలకపోదు. అది లోక వ్యవహారసిద్ధమే మండీ? అట్లాగే వాదిస్తురుగాని సభలో. "జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధేత్యాదులు" పెద్దతిట్లుగా మీకుతోఁచాయేమండి స్వామీ? అస్మదాదుల మందఱమూ దానిలోనే చేరతాముగదా? మీరింకా వయస్సులో మాకన్న చిన్నలవడంచేత అస్మదాద్యపేక్షయా అనుభవము తక్కువగా వుండడాని కంగీకరింపనివా రుంటారా? ఆపక్షాన్ని ఆమాట వాడగూడదా? తి. వెం. కవులు---

"చీమలో దోమలో నాఁగఁ తోఁచిరి."కదా మీ బుద్ధికి, యెవరో కొందఱచే గౌరవింపఁబడిన వాళ్ళు మీకట్లు తోఁచినప్పుడు "కారుణ్యా"ది ప్రసంగం మీ విషయమున తగనిదెట్లగును? గుణమేమిన్నీ లేనేలేదండి మాకవిత్వంలోను? యీ మాట మీ రే విద్యార్థులకు గురుత్వం చేస్తూ

వున్నారో, జిజ్ఞాసాతాత్పర్యంతో వారే అడిగితే గతేమి? మీ రేకాలేజీలో వున్నారో? తపిసీలుగా తెలియక సందిగ్ధంగా వుండి "ఫలానా" అని స్థిరపరచి వ్రాయలేము, క్షమించండి. నేను మీ గ్రంథమంతా తపిసీలుగా చూడలేదు. యీ "బొక్క" ఘట్టమున్నూ "త్య, క్ష" వర్ణాలకు ప్రాసాన్ని గూర్చిన ఘట్టమున్నూ మాత్రమే చూచి మీరు అమాయకులని మాత్రం అనుకున్నాను. యెందు చేత? మొదటిదానికి భారతాదులలో సంధివశాన్ని వచ్చిన యీలాటివి లెక్కకుమించి వుండడం చేతనున్నూ రెండవ దానికి యిదికూడాతప్పే అనుకోవడంగాని, లేక యింతమాత్రం ప్రమాదం కూడా లేకుండా కవిత్వం చెప్పేవాళ్ళంటూ వుంటారను కోవడంగాని సహృదయు లనిపించుకొనేవారి విషయం కాదుకనుకనున్నూ, యీయ నెవరో గ్రంథాలు చదివి ప్యాసైతే అయివుండునుగాని హృదయ నైర్మల్యం లేశమున్నూ లేనివారై వుండడంతప్ప దనుకొన్నాను. అందు చేతనే సహృదయుల మందలింపున కాశపడింది నేను. ఆమందలింపును గూడా మీహృదయం సమ్మతించిందికాదు. ఓహో! మీతాత్పర్యం నాకంటె ప్రపంచములో సహృదయుఁడంటూ వుంటాఁడా అని కాఁబోలును! అవును "అహమేవ పండితః, అహంచ పండితః, అహం న పండితః" అనే అవస్థాత్రయంలో మొదటిఅవస్థలోవున్నారుగదా స్వామివారు. మూఁడో అవస్థలోవున్నవారిమాటలు వెగటుగా వుంటాయనుకొంటాను. యింతకూ స్వామివారి తాత్పర్యం. అశ్లీలమంటే తి. వెం. కవులకు తెలియదు సరి కదా! యే యేఅక్షరానికీ అక్షరానికీ ప్రాసమైత్రి వున్నదో అదికూడా తెలి యదు అని ధ్రువపరచడమే అనుకుంటాను. ఆపద్ధతిని తి. వెం. కవులకు తెలిసిందేమిటో? తెలకపిండి. అందుకే విద్యార్థిని గూర్చి వుపయోగపఱచే మాట లుపయోగపఱచారు స్వామి.

(౧) ఇదొక్క విషయమేకాదు మీరు గ్రహింపనిది యింకను చాల విషయము లున్నవి.

(౨) పురీషం............ఇదియు మీరు గ్రహింపజాలక పోతిరి. (ఇయ్యెడ స్వామివారి హృదయం బొత్తిగా నీచమున కొడిగట్టినట్లు నాకుఁ దోఁచెడిని. నిజం వారే తెలుపవలెను.)

(౩) మీకుచ్చు స్ఫురించు నంటిరి (ఇటఁ గూడ స్వామి కేదో హృదయకాలుష్యం ధ్వనితం.)

(౪) మీరు సరిగా గ్రిహింపఁజాలని దింకొకటి.

(౫) మఱొక విషయము మీకు తెలియనిది.

(౬) అంతులేని తప్పులువచ్చు మీరు!

(౭) మీరీవిషయములో నోరెత్తుట కేమాత్రమును అర్హులుకారు. (యీ మాట స్వామివారి గ్రింథం తప్పులతడక యన్నందు కిచ్చేజవాబు.)

(౮) కావున మీయోజన పూర్తిగా దుష్టము నాయోచించుట మిక్కిలి యుక్తము.

యింకను యిట్టిప్రిల్లదములు పెక్కులు. ఒరులు దురుసుగా వ్రాసి రని చూపువారు కొంత వెనుకతగ్గి వ్రాయవలసింది. అట్టి తెల్విస్వామికి పెరుమాళ్ళనుగ్రిహించలేదు. పాపం! ఆచార్లవారికి మిక్కిలి కోపం వచ్చింది. కాఁబట్టి విద్యార్థికి బోధించినట్టు శిక్షించి బోధించారు. "పురీష" పదఘటితమైన వాక్యంలో ప్రితివాదికి తత్స్వీకరణాన్ని స్ఫురింపచేశారు. శ్రీమంతులవారితో వాదంపెట్టుకోవడం కంటె శ్రీమంతులవారు చెప్పినట్లే చేయుట యుక్తమేమో? అంటారేమో? చదువరులు. నాఅంతటనేను నాజన్మమధ్యమందు వీరితోనేకాదు వాదం యెవ్వరితోనూ పెట్టుకోలేదు. పెట్టుకోను. అవతలివాళ్ళునన్ను కదిపితే చేతనైనంతలో ఆత్మసంరక్షణార్థం పెనుగులాడతాను. జయాపజయాలు దైవాధీనాలన్నది నాకోసమే పుట్ట లేదు, ఆచార్లుగారు మిమ్మేమేనా ముందు కదిపినారా అంటారా? కదిపి నట్టు యిదివఱకే ఋజువు చేశానుగదా! ఆకదిపినదేనా పెద్ద గొప్పతప్పి దంచూపి కాదుసుమండి?

"పృథ్వీభరం బొక్కటా" అన్నది. "పృథ్వీభర మొక్కటా?" అంటే వా రన్నదోషం అక్కడ రాదు. ఆచార్లువారి గ్రింథమంతా తప్పుల తడక కాకుండా వారు వ్రాసిన రక్షకవాక్యం వకటి వుంది, ఆవాక్యాన్నే

తి. వెం. కవులకు వక అఱనిముషం యెరవుగా యిస్తే అది సవరణ అవుతుంది. ఆ వాక్యం చూపుదునా ?

"నాగ్రంథము తప్పులతడక యనియు....వ్రాసితిరి....అచ్చువేయించుటలో జరిగిన లోపమువలన నట్టి వ్యత్యాసము జరిగినది." యీ సంరక్షణవాక్యం శుద్ధాబద్ధమైనా వారి గ్రంథాన్ని యావత్తూరక్షించింది కాని మా "పృథ్వీభరం బొక్క—" అన్నదాన్ని సంరక్షించలేక పోయింది. చూచారా ఆచార్లవారి సాహసం! యింతకూ ఆచార్లవారు ముందుమమ్మల్ని కదిపినారా లేదా అన్నది ప్రస్తుతం. గుణవిషయంలో వకటిన్నీ వుదాహరించక దోషవిషయంలోనే (నేను వకటే అన్నాను, కాదు పది అంటూ వున్నారు శ్రీమంతులవారు. యీవ్రాఁత నాకు మఱీవుపకారకం. ప్రియం నః ప్రియంనః) అన్నీ వుదాహరించడంవల్ల వారు నిద్రిస్తూవున్న నన్ను కదిపినట్లయిందా? అందుచేత నేను వారినిగూర్చి యెత్తుకోక తప్పిందికాదు. యిదివఱలో మాకువున్న ప్రతిజ్ఞాస్వరూప మెవరెఱుఁగరు ?

"ఉ. కొండల నోరఁజేసికొని కొంత వడిం బఱతెంచి యంతను
ద్దండత దారికడ్డమయి తాఁకి హళాహళిసేయు కొండలన్
బిండిగఁ జేసి రైలు కడువేగమునం బఱతెంచునట్లు భూ
మండలి మాకవిత్వమును "మంకుఘటమ్ములఁ" జెండిమీఱుతన్."

అనేది మాప్రతిజ్ఞ. అంతేనేకాని యెవరిమీఁదికిఁ గాని మా అంతట మేము పోలేదు, పోము. ముందవతలవారు మాట మిగలాలి. యిది చదువరులు బాగా విచారించవలసిన విషయం. తరువాతంటారా? 'ఆసీమాంతం' చేసిగాని విడిచేదిలేదు. సరే! యీ మాటల కేమి ? యిదివరలో మీకు వాదోపవాదాలు యే "లాకలూకాయల" తోనో వచ్చాయి. కాఁబట్టి మీ ఆట సాగింది. యిప్పుడో "యినపగుగ్గిళ్ళుగాని మినప గుగ్గిళ్లుకావు" అంటారా? సమ్మతమే. శ్రీమంతులవా రట్టివారే! యెట్టివారున్నూ కాకపోతే నిద్రపోతూవున్న వాణ్ణి పనిగట్టుకు లేపుతారా ? వస్తే వోడే రానివ్వండి. పాములను పట్టుకొని ఆడించేవాడిగతి తుద కేమవుతుం దంటారు ? ఆలాగే

చెప్పకుందురుగాని తరువాత మీరు. యిప్పుడల్లా విచార్యమేమిటి? వారి గ్రంథంలో మాప్రయోగాలనిదోషాలకే యెత్తుకొని యితరానికి లేశమున్నా యెత్తుకోని ఆచార్యులుగారి హృదయం యెట్టిది? యిందుకు ఆచార్యులు గారు పెరుమాళ్ళ సాక్షిగా జవాబు వ్రాస్తే అది లోకానికి నచ్చినా నచ్చక పోయినా నేను వారికి దాసోహాలు చెపుతాను. యింతవఱకు నేను వ్రాయఁ బోయేదానికి వుపోద్ఘాతం. ఆచార్లగారు "అయితే, యోచించి, సాధు వన డాన్ని కూర్చియేమి? వాట్లను ఆక్షేపించే విషయానికి "పత్రికాస్తి, అభ ణపు గాండ్లు, ఢిల్లికి ఢిల్లే పల్లెకు బల్లే" అనేవి అద్భుతగులుతా యన్న వ్రాఁతకేమి? పిమ్మట వ్రాస్తాను. కాని ఆప్రయోగాల యందున్న తప్పిదమును మాత్రం స్వామివారు ముందుగా విపులంగా వ్యాఖ్యానం చేయాలనుకుంటాను. యేదో టిప్పణి కొంచెం వ్రాశారు, అదిచాలదు. విపులంగా తత్తన్నిష్ఠమైన దోషస్వరూపాన్ని వ్యాఖ్యానం చేయాలిగాని "నీళ్ళల్లో గేదెను బెట్టి బేరం" చెప్పఁగూడదు. కాఁబట్టి మిక్కిలి అవ సరమైన యీ విషయాన్ని స్వామిగారు గమనించాలి. అక్కడక్కడ "ఓనమాల కుఱ్ఱాఁడికి బోధించినట్టు బోధిస్తూ వచ్చారే? యిక్కడ మాత్రం "గురోస్తు మౌనం వ్యాఖ్యానం" గా వ్రాస్తే యెలాగ? యీ వయస్సులో ఆయాచితంగా నా కిలాటి గురువులు దొరకడం పురాకృత పుణ్య పరిపాకంగదా! "గుణాః పూజాస్థానమ్" అది అట్లుండె, లక్షణ గ్రంథముల కఠిన నియమములకు నేను వప్పుకొంటూ లక్ష్యానికి అనగా లాకలూకాయలదానికి కాదు, మహాకవుల లక్ష్యానికి యెక్కువ ప్రాముఖ్యం యిచ్చితీరాలి అనికదా వ్రాశాను? దాన్నిగుఱించి యేదోవ్రాస్తూ తిట్లకి రేఁగారు స్వాములు. అవి యౌచిత్యానికి దూరంగా వున్నాయి. వారికి జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధత్వమే తిట్టుగా కనపడ్డది. "సర్వజ్ఞత్వము సాంబమూ ర్తిది" గదా! అయితే సర్వజ్ఞులే అనుకుందాం స్వాములను. "అభణ" అర్థంకాక పోవడ మేమిటి? "ఢిల్లికి ఢిల్లే" దోషజుష్ట మవడ మేమిటి? నేనువ్రాసిన జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధత్వాన్ని సమర్థిస్తేనే ఆచార్లగారు సమ్మ తించవచ్చును. లేదా, బలవంతం లేదు. అన్నిటికిన్నీ మకుటం నిర్దుష్ట

హృదయంతో తమ గ్రంథంలో మా ప్రయోగాన్ని యెత్తుకున్నారా? దుష్ట హృదయంతో యెత్తుకున్నారా అన్నది. యిది స్థిరపడితేనేగాని తక్కిన చర్చకు దిగడం అవసరంకాదు. యింకొకటి లక్షణ గ్రంథాల్లో వుదాహరణా లిచ్చేటప్పుడు సమకాలికుల పుస్తకాలనుండి యివ్వడం అంత గౌరవప్రదంకాదు. గుణాలకున్నూ దోషాలకున్నూ కూడా ప్రాచీనులవి యివ్వడమే యెక్కువవీలు. వాళ్ళు స్వర్గస్థు లవడంచేత లక్షణ గ్రంథకర్త తెల్వితక్కువగా ప్రవర్తించినప్పటికీ తిరగబడి అడగడం తటస్థింపదు, అదిగ్రంథకర్తకెక్కువ సుఖంగదా? ప్రతిప్రాచీన గ్రంథకర్తనున్నూ ప్రతినవీన గ్రంథకర్తా కొద్దోగొప్పో ఆక్షేపిస్తూనేవుంటాఁడు. అడిగేదిక్కుమాత్రంవుండదు. మళ్ళాయెవరో బయలుదేరి పూర్వగ్రంథాన్ని సమర్థించడమున్నూ వుంది గాని అది మిక్కిలి అరుదు. వక్తవ్యాంశం. సమకాలికుల ప్రయోగాలు పుచ్చుకోవడంలో కూడా స్వాములవారేదో గొప్పను సంపాదించుకోవడానికే అన్నది. యిదే నిశ్చయమైతే తమరు బెత్తంచేతపుచ్చుకొని ఓనమాలు బోధించడానికి తగ్గస్థితిలో వున్నమావంటివారి గ్రంథాలనుండి వుదాహరణలు పుచ్చుకోవడం గ్రంథానికి వుపకరింపదనుట నిక్కం. యింకెందుకు పనికి వస్తుందంటే, యేదో క్రౌర్యంతో అవమానించడానికి మాత్రమే పనికిరావలసి వుంటుంది. స్వామి యేమంటారో చూదాం. యేకవి వాడింది అశ్లీలంగా వుంటుందో ఆమాట ఆ కవి కాలంనాటికి దురర్థాన్ని యిచ్చేదిగా వుండి వుండదంటూ తేల్చారు స్వాములు. "సాని, అనుష్ఠించు" వీట్లనట్టివిగానే అభిప్రాయపడ్డారు. సందిగ్ధ విషయంలో వ్రాయడంలో మొదలిడితే వ్రాఁత మిక్కిలి పెరుఁగుతుంది. సందేహం లేనిదాన్నే చూపితే బాగుంటుంది. ఔచిత్యాది విషయములకు పింగళివారిని అగ్రగణ్యులుగా స్వాములు వప్పుతారేమో, లేక వారికిన్నీ వుపాధ్యాయత్వానికి సిద్ధపడతారా?

"తగు చోట్లు గుద్దంటఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి"

అని సూరన్నగారు ప్రయోగించారుకదా? ఆచార్యులవారు మావంటి "లాకలూకాయల" ప్రయోగాన్ని దోషాల కుదాహరణంగా చూపుకొని

"గిల్లికజ్జాకు" దగి తోఁచీ తోఁచని వ్రాఁతలు వ్రాస్తూ మాకు పని కల్గించ డంకన్న ఆ సూరన్నగారి వంటివారిని వుదాహరి_స్తే లోకం "మెచ్చి మేక తోలు గప్పుతుం" దేమో? వీరిని నేను జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధపదభాజి విగా చేసినందుకు మిక్కిలి కినిశారు వీరు. వీరు చేసినపని యెట్టిదో చూడండి. వీరెత్తుకొన్న చోటున మేము చిరకాలం నాఁడే వ్రాసిన అక్షరా లుదాహరిస్తాను—

(పాశుపతమునుండి)

"పృథ్వీభర్మం బొక్కటాః" ఇట బొక్క అని విడఁదీసి దోషము వాపాదించుట లాక్షణికుల మతమే గాని, ముం "దీబొక్క"పదమునకేమి, పాఱు, ద్రొబ్బు, లోనగువానికేమి గ్రంథక_ర్తల మతమున దురర్థము న్నట్లు తోఁచదు. కావుననే "బొక్కనీరు (మార్కం. ౩ అ)" అని మారన్న ప్రయోగించినాఁడు. పాఱు, దొ్రబ్బులకు సర్వత్ర చూడుఁడు. దురర్థము వచ్చినను నంగీకరించి సంధిస్థలముల నిట్లు భారతాదికము నిరా ఘాటముగాఁ బ్రవ_ర్తించుచున్నది. "చ. హారితా జయమొడఁగూర్పకున్న" (భార—ఉద్యో ౨ అ). ఇట్టివి పెక్కులు శృంగార రసమున నించుక పరిశీలింప వలసి యుండునుగాని యందును బ్రాచీనులు గణింపరై_రి. "సీ........తగు చోట్లు గుద్దంటఁ ద్రివ్విత్రవ్వి (కళాపూ—౪అ)"

యిట్లు చిరకాలంనాఁడు సమాధానంవ్రాసి ప్రచురించిన విషయాన్ని యెత్తుకోవడంలో శ్రీ ఆచార్యులవారి హృదయం యేలాటిదిగా కనబడుతూ వుందో ప్రాజ్ఞులు విచారించాలి. యీవిషయంలో నాకు తెలియని దేమిటో? వారు స్కూలు పిల్లాడికి బోధించినట్లు నాకు బోధించే దేమిటో? ప్రాజ్ఞలోకమే నిర్వచించాలి. "గుద్దపదం సూరన్నగారి కాలానికి సదర్థా పాదకమే'' అనేవారుంటారా? ఆచార్లగారివాదం ఆతోవలో వుంది. వారిని నేను జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధు లనడం స్వభావో_క్తియైతేనే లోకం విశ్వసిస్తుంది. యీ క్రింది సందర్భం చూడండి—

''అభణవుగాండ్లు— అనునది నిరర్థకపదము" అంటారు స్వాములు. జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధత్వాన్ని స్వామివారి యీ వక్కమాటే స్థిరపఱుస్తుంది.

దీనికోపమెందుకు ? "నిజమాడితే నిష్ఠూరం" కిందికి యిది రాదు కాఁబోలు? యిది "స్వభావోక్తిరసౌచారు" అది నిరర్థకంకాదు. గిల్లికజ్జా తెచ్చుకొని, చేయాడినట్లల్లా వ్రాసేవారి సారం తేల్చడానికే మూలమున్న ఆ పదాన్ని ముంగిటి కీడ్చడం తటస్థించింది. సంప్రదాయజ్ఞులైన శిష్యులున్నారు. అడిగితే వారు స్వాములకు అర్థాన్ని బోధిస్తారు. ఇది శిరోమణిత్వానికి భంజకమైతే మనవిచేయఁజాలను. వ్యాకరణంలో కొంచెం ప్రవేశముండాలి. అజాదిగాఁ గాకుండాకూడా ఒక త్రోవ వుంది అక్కడ. కాని ఆ పక్షంలో యింకా చిక్కులు కొన్ని వస్తాయి. సారం తేల్చడానికేర్పడ్డ ప్రయోగ మయినప్పుడు ఆ తిరుమంత్ర రహస్యం యిప్పుడే అంతా తెలిస్తే యేలాగ ? స్వామివారి తుందుడుకు వ్రాఁతకు—అనఁగా "దుస్త్యజాహి ప్రకృతిః" వగైరా వ్రాఁతకు తగిన ఫలాన్ని యీ "నిరర్థకపు" పదమే కలిగిస్తుందని మనవిచేసుకుంటాను. యెన్ని గ్రంథాలో వుదాహరించారు ఆచార్లగారు. గురుపాదాలవద్ద చదివితేగాని అవన్నీ నా బోట్లకు తెలియవన్నారు. అంగీకారమే. ప్రస్తుత పదాని కర్థంకూడా గురుపాద సన్నిధానాన్నే తెలుసుకుంటారేమో ? యెందుకింత కర్మం, అన్యబుద్ధి యప్రత్యక్షము కదా? వచ్చినవాదం, వారు "నిరర్థక" మన్న "ఈ యభణపుగాండ్లు" అన్నచోటకాదు, లక్ష్యలక్షణములలో దేనికియెక్కువ ప్రాధాన్యం అన్నచోట. దానికోసం ముఖ్యమైన మాటలు వ్రాస్తే తీరిపోయేది. దానిలో దీన్నెత్తికోవడం యెందుకు ? బోల్తాపడడానికే అని ఋజువవడానికే. యింకా యీ ఘట్టంలో "ఢిల్లికి ఢిల్లి" కూడా తప్పన్నారు స్వామి. యేమి సాహసం ? ఘేమి సాహసం ? వీరికి సూరన్నగారి 'రోళ్ళారోకళ్ళం బాడిన కూరుము' లేలా సాధవుతాయోగదా. యింకా "ప్రకాస్తి" ఒకటి వుంది. తర్వాత చూదాం. శాంతం పాపం! లక్షణంకన్న లక్ష్యానికి ప్రాధాన్యమిచ్చి తీరాలి అన్నందుకు పాణిగృహీతపీఠికలో రేఫశకటరేఫలవిషయంలో కూడా కొంత వ్రాసియున్నాను. దానికి వీరేమిచెపుతారో? అందుకే యిటకు దయచేసేటప్పుడు కేవలకవినిగాక కేవలపండితుణ్ణిగాక మాధ్యస్థ్యానికి "పండితకవి" సహితంగా దయచేయాలని మనవిచేసుకొన్నాను. లక్ష్యలక్షణ

విషయంకన్నా పీ రెట్టిహృదయంతో జీవత్కవినైన నాకవిత్వాన్ని పరామర్శించడానికి దిగినారో తేలాలి. సదుద్దేశమే అయితే, రంధ్రాన్వేషణత్వము వీరికి తగులదు. ఆ ఘట్టంలో వుదాహరించకుండానే స్ఫూర్తికివచ్చి స్వామి వారిని యిప్పుడు 'తందానా' లాడిస్తూవున్న శ్లోకపరిసక్తిన్నీ వుండదు. దురుద్దేశమే అయితే ఆస్ఫూర్తికి తగిలే శ్లోకాన్నే వకమంత్రంగా యేర్పఱచుకొని సపాదలక్షజపం జరిపి తద్దశాంశం తర్పణమున్నూ, తద్దశాంశం హోమమున్నూ తద్దశాంశం బ్రాహ్మణభోజనమున్నూ జరిగించాలా, వద్దా అని ఆచార్యులవారినే అడుగుతాను. చాలగ్రంథాలు యేకరువుపెట్టారు. వాట్లల్లోనుంచి కొంత గ్రంథాన్ని కూడా వుదాహరించారు. యివన్నీ నాకు తెలియవన్నారు. సమ్మతమే, వారికి తెలిసిన లాభమేమి ? తెలియనివాళ్ళు తప్పుతోవ తొక్కటంకన్న తెలిసినవాళ్ళు తొక్కడమే తప్పుగాదా ? ముఖ్యంగా ఆచార్యులవారు మమ్మల్ని కదపడం సదుద్దేశమా దురుద్దేశమా? అన్నది తేలాలి. నాకు తెలియని అంశాన్ని వారీ వ్యాసంతో బోధించే సందర్భంకూడా తేలాలి. లోపం తమది కనపడుతూంటేనే ఆచార్లగారింత తొందరపడ్డారు, లేకపోతే యెంత తొందరపడతారో ? తమకే యింత యిబ్బందిగా వుంటే వారన్నట్లు వయోమాత్రవృద్ధత్వమేనా వున్న నాకు తమరు చేసిన యయుక్తకార్యంవల్ల యెంత యిబ్బందివుండాలో ? యేమీ? నాజోలికే రానట్టున్నూ, నేను వారిమీఁదకు వృథాగా వెళ్ళిదూషించినట్టున్నూ, అపలపిస్తారే ఆచార్యులుగారు ? యింతమాత్రంతోనే పోతుందా ? నాపరికృతే దుస్త్యజమో, లేక తమకే అది వర్తిస్తుందో తేలేకాలం వచ్చిందనుకుంటాను. లేకపోతే వా రుదాహరించుకో తగ్గదోషాలకు కవిత్రయం మొదలైన వారి ప్రయోగా లుండఁగా మావంటి 'లాకలూకాయలని' తడవడమెందుకువస్తుంది? 'ఫలానుమేయాః ప్రారంభాః" కదా ! ఆకాలంనాఁటికి ఆమాటలకు దురర్థంలేదంటూ వక ఆభాసవాదాన్ని లేవదీశారు స్వామి. యీవాదం నిలిస్తే చూస్తాను నేను. సూరన్నగారి గుద్దలిలో 'గుద్ద' పదం యెంతఅపకారం చేయాలో అంతా యీవాదానికి చేసితీరుతుంది. యిది తెలుఁగులో వచ్చింది కనక వాదం తెలుఁగే వుదాహరించాను. సంస్కృతమ్మ

ట్టుకు సంస్కృతానికిన్నీ వున్నాయి బోలెఁడు. భారవిలో కాఁబోలును—"శ్లో. ఈశార్థం"అనిపడ్డది. 'పంచాంగవినిర్ణయోనయః' అనిన్నీ పడ్డది. శేఫాలికా పుష్పశబ్దం వకటి మహాకవులు తఱచు వాడుతూవుఁటారు. ఇంకాయెన్నో వున్నాయి. యేమీ ఆధారాలు లేకుండా 'కారుణ్యం'వేయడాని కుపక్రమించ లేదు. చూపినవాట్లలో 'శార్ధం' శార్ధ్వానికిన్నీ, యింకొకటి గుహ్యావయ వానికిన్నీ, వేఱొకటి పురుషగుహ్యావయవానికిన్నీ ప్రేరకత్వవాచకత్వాలకు పనిచేస్తాయి. అయితే ఆ కవులందఱూ అప్రాజ్ఞులే అంటూ వాదిస్తారని స్వామివారిధోరణి సూచిస్తూవుంది. అందుకే, అది తేలడానికే యీ వయో మాత్రవృద్ధుఁడిపరిశ్రమ. లేకపోతే—"లక్షణమున్నను" అని వ్రాస్తూ కూడా "కారుణ్యాని" కుపక్రమిస్తానా ? కాళిదాసాదుల కాలానికిన్నీ, అలంకారిక వామనుని కాలానికిన్నీ కల భేదమే నాకు తెలియువనిన్నీ, కాళిదాసుకవిత్వాని కిన్నీ ఆంధ్రదేశవ్యవహారానికిన్నీ యెట్టి సంబంధమో తెలియదనిన్నీ నాకు (బెత్తంమాత్రం చేతఁబట్టలేదేమో?) వుపాధ్యాయత్వాన్ని చేయడానికి మొద లెట్టిన శ్రీమానులవారి సాహసం వర్ణనీయం. నేను నూటికి ముప్పైయయిదో, లేక నలభైయో మార్కులు తెచ్చుకోలేదుగాని యీతెచ్చుకున్నవారికి పాఠం చెప్పే శిష్యులున్నూ, వీరందఱిమీఁదా సర్వాధికారం వహించేశిష్యులున్నూ, నాకు పలువు రున్నారనియేనా స్వామి సంశయించలేదు. నేనొకవేళ వృద్ధుఁ డనవడంచేత యీ వాదం తేలేలోఁగా పరమపదిస్తానని ధైర్యమేమో స్వామి వారికి ? జాతకరీత్యా యింకా ఆయువుంది. రెండోపక్షంలో సమర్థులైన శిష్యప్రశిష్యులున్నారు. స్వామివారిని నిరోధించి అడుగుతారు. యేమని ? మీప్రవృత్తినిబట్టి వాడఁదగ్గమాటలే గురువుగారు వాడినారు. 'అవసరపఠితా వాణీగుణగణరహితాపి శోభతే పుంసామ్' అని అవసరానికి తగ్గమాటలు వాడవలసివచ్చింది, వాడినాను. ఔచిత్య విచారచర్చ చేసిచూస్తే స్వామికి కోపం రాకపోయేదే, కాని నా ప్రతికృతిలో అలా సహించేగుణం కాదు. "దుష్టేజాహిప్రతికృతిః" అని వారే వ్రాశారు. పత్రికవారు విసుక్కోక పోతే నాప్రతికృతిని స్వామివారు రుచిచూస్తారు. స్పృశించి విడిచానేకాని ప్రధానాంశం యింకా మొదలెట్టలేదు. "అభణ" నిరర్థకమన్నది స్వామి

మఱుస్తారేమో ? జ్ఞాపకంచేస్తే మంచిదిగదా ! ప్రత్యుత్తరానికి నిరీక్షించే వేం. శా. శతావధాని.

అనుబంధము

(౧) ఆచార్లగారు తాము నిరపరాధులైనట్టు వకవాక్యం వుటంకించారు. ఆవాక్యమిది. "నేను మీగ్రంథమును విమర్శించునపుడు నాయాంధ్ర కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తివివరణమునం దొక్కఁ పరుషవాక్యమేని మీవిషయమై వాడినట్లు చూపఁగలరా ?"

పరుషవాక్యాన్ని పిమ్మట చూపుదాం. ముందుగీటుంచినచోట మాకు ఆయన ఆపాదించిన "బొక్కఁ" వంటి "తొక్కఁ" కనపడుతూవుందా ? లోకంలో "తొక్కఁ" పదం బూతులాటలో గ్రామ్యులు వాడేదేనా ? "తొక్కన్న తోలన్న" ఇత్యాదులు స్వాములున్నూ వినేఉంటారు. కాఁబట్టి విస్తరించేదిలేదు. వారిసిద్ధాంతప్రకారం యిది గ్రామ్యదోషంకదా ! పిమ్మట యింకా యిట్టివి మఱికొన్ని చూపుతాను. ప్రస్తుతం యిది "వెక్కిరింపబోయి బోల్తాపడడం" కిందకు దేఁకుతుందిగదా ! యిఁక పరుషవాక్యం చూపుతాను.

ఈచివర సమాసము....బ్రాహ్మణ పరిషత్తులో చండాలునివలెనున్నది మాకవిత్వమును తెలిసో తెలియకో తోచినరీతిని విమర్శిస్తూ లేదనితో స్తేబాగులేదనడం యుక్తంగాని యీ "చండాల" పదప్రసంగ మెందుకు ? దీనింబట్టి వీరికిన్నీమాకున్నూ యేవిధమైన ముఖపరిచయము కూడ లేకున్నను, యేదోవైరకారణ ముండితీరవలెను. మఱి యే యితర లక్షణగ్రంథకర్తగాని యీ "చండాల" పద ప్రసంగముతో కవి కవిత్వాన్ని యీసడించినట్లు స్వాములు చూపఁగలరా ? అయితే యిందు వ్యక్తిదూషణ లేదంటూ సమాధానం చెప్పవస్తారేమో ? నేను "కారుణ్యం" వేసింది మాత్రం వ్యక్తికా, వ్రాఁతకా ? చూడండి—

"ఆవ్రాతనుగూర్చికూడ, ఈసందర్భములో ఒకకారుణ్యము వేయుట మంచిదనుకొందును" అందుచేత "బొక్కఁ"కి "తొక్కఁ"లాగే యిదిన్నీ సరిపోతుంది. "జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధత్వం" వగయిరాలు వారిరచనవల్లనేమి

వారుతిరిగి ఆక్షేపించిన "ప్రకాస్తి—అభణ" వగయిరాలవల్ల నేమి సుళువుగా సమర్ధింపఁబడతాయి. యిఁక ఆచార్లగారు "వయోమాత్రివృద్ధత్వా"న్నేని గణించక చేసిన తూలుపరిసంగం మిగిలిపోతుంది. స్వామివారి గ్రంథంలో వున్న యితరతప్పులువుపేక్షించి గ్రామ్యదోషానికి వారిసిద్ధాంత పరికారం బాంధిచేవి దిఙ్మాత్రముదాహరిస్తాను.

(1) పంచమాధికరణము, (2) లింగము, (3) కావున నాతీరుగల, (4) మదింగా, (5) కమలము, (6) కాటయవేమన, (7) ఈనర్హుఁడవ గుదని, (8) నెచ్చెలికాడు, (9) సహజస్యచూడనొప్పెఁ జారుదోహదల క్షణసహితి, (10) తియ్యఁబోడి, (11) రామలింగకవి, (12) కూర్పు కూర్చెదన్, (13) భగదత్తు, (14) అప్సరోమయము, (15) అతిమాత్ర, (16) బిరుదోత్సవములకు, (17) సంకటముల, (18) దహన, (19) వెండిగుండన, (20) మేళగింపుకాలేదు, (21) మొత్తపుకూర్పు, (22) ఎఱుఁగుటచే, (23) భీముఁడనుశుంభత్కుంభి, (24) కెంపుకడాని, (25) ముగుద. (26) హూనము, (27) లక్ష్యముండవలయు, (28) ముట్టంగ.

యింకను ఆచార్లవారి పొత్తమునుండి యిట్టివెన్నో చూపవచ్చు. వీటిలో కొన్నిటికి అసకృదావృత్తికలదు. వారి విమర్శనాధోరణి ననుసరించి నచో యీచూపినచోట్ల అంతోయింతో గ్రామ్యదోషమును చూపవచ్చును. యీ చూపినవాట్లలో వారు వుదాహరణంగా చూపిన మహాకవులకవనంలోవి కొన్ని, కొన్ని వారివివరణవాక్యాలలోవి. మా మతములో సివియన్నీ నిర్దుష్ట ములే. వారిమాట వారికివప్పగించేపక్షాన్ని యివిఅన్నీదోషదూషితములే. యేది యేఁదుకు దోషదూషితమయిందని స్వామి బహుశః ప్రశ్నింప రను కొంటాను. ప్రశ్నిస్తే విపులంగా వివరణం వ్రాస్తాను. యిప్పుడెందుకూ వృథాపరిశ్రమ? మఱీన్ని వీఁటికి తెలుఁగువ్యాకరణ సంధులు తెలియవనుటకు చాలా వుదాహరణాలు దొరుకుతాయి. చూడండి యీవాక్యాన్ని "సౌభాగ్యము నొదవెడలంకారైకదేశములు". నావుడు, అనవుడు, యేమవుతారంటూ యెగతాళిచేయడం కలదు. వీరికి ఒదవెడున్ అను తద్ధర్మ విశేషణం

రాముఁడువంటిదై సంధిని సంపాదించుకుంది. పయిగా సాహస మెంతో వున్నట్టు— అయితే, యోచించి యివి "సిద్ధిర్లోకాద్దృశ్యా" వల్ల సాధువు లవుతాయని వ్రాయడంవల్ల కనపడుతుంది, పైసంధికూడా, యీ 'దృశ్యా' లోకే చేరుతుం దనుకుంటాను. యిట్టివి చూపవలసివస్తే మిక్కిలి పెరుఁగుతుంది వ్రాఁత. వారిమాట వారికి వప్పచెప్పడమే నాపనిగాని వారిని వెక్కిరించడంకాదుగదా. వీరు యితరులపద్యాలు వుదాహరించడంలో అవి యెట్టివో బొత్తిగా గమనించలేదు. పద్యమయితే సరి వుదాహరిస్తూవచ్చారు. వుదాహరణకి వకటి చూపుతాను—

క. ముసలాపె వేర్లుఁజన్నుల పసవంటిది లోభివానిబ్రదుకు ధరిత్రిన్.

అంటూ, స్తుతినిందల కుదాహరణంగా యిచ్చారు స్వామి. మళ్ళా దేశకాల పాత్రాలు బాగా తెలిసినట్లు వ్రాఁతలో మాటలు కనపడుస్తారు. యీ కాలంలో యీ పద్యం, అందులో ప్రస్తుతం వుదాహరించిన పూర్వార్ధాన్ని అసహ్యించుకోని నాగరికు లుంటారా ? వామనుఁ డీలాటివుదాహరణాన్నే యిచ్చాఁడా ? లోకంలో దీని వుదాహరణకు యీమాత్రం మంచి పద్యమేలేకపోయిందా ? దీన్నిబట్టి వీరికి ఛందోబద్ధమాత్రత్వమే పద్యానికి లక్షణంగా కనబడుతుందనుకోకతప్పదు. వ్యాకరణదోష దూషితమైనా పద్యమైతేసరి, వీరికి వుదాహరించడంలో సంశయం లేశమున్నూలేదు. చూడండి

"శా.................యెపుడేనా ? యెందుకైనా ? యిదేనా ? వారందఱి తెల్వితేటలు సరేనా ? గోపికావల్లభా !" వీరికి 'ఉదహరించు' 'ఉదాహరించు' ప్రయోగముల భేదమే తెలియదు.

దిఙ్మాత్రం ఆంధ్రవ్యాకరణపాండిత్యానికి వుదాహరించాను న్యాయశిరోమణిగారు కనుక వీట్లతో అంతగా పని లేకపోవచ్చును. యిఁక యితర కవిత్వాలు దిద్దేధోరణి కొంచెం వుదాహరించి ముగిస్తాను—

ఉ. అంచితులైన బందుగులయందఱి ముందఱఁ జెప్పినిన్నమె
చ్చించెదఁ గుంతిచేతరవిచేత నిజంబని నీకు సాక్ష్య మి

ప్పించెద ఫల్గునప్రముఖవీరులు గొల్వఁగ నెల్ల భూమి యే
లించెద నచ్చకీర్తివిమలీకృత సర్వదిగంత రంబుగన్.

యీ పద్యవిమర్శనా ప్రసక్తిలోనే వీరు 'చండాల' పద ప్రసంగం చేసింది. యేదో దోషం వచ్చిందన్నారు, దిద్దుఁబాటుశాసించారు. చూడండి ఆదిద్దుఁబాటు — "నిన్ను నెల్లెడ సరే యనిపించెద మందలించెదన్, లేక యెల్లవారును సరే యనునట్లుగ మందలించెదన్". యీదిద్దుఁబా టెట్లున్నదో సహృదయుల నిర్ణయానికి వదలుతాను. యించుగాగమయతిగాని, రలాభేదయతిగాని అంగీకరిస్తేనేకాని విశ్రమం చెడుతుందికూడాను పైదిద్దుఁబాటులో. తి. వేం. కవులు యే ఆశుధారాకవిత్వంలోనోతప్ప ఆ రెండు యతులనూ, సుతరామున్నూ అంగీకరింప రని స్వామి యెఱుఁగ రనుకుంటాను. ఆశుధారలోకూడా యేవకటిరెండో తప్ప దొరకకూడదు. పోనిండు యతిమాట కేమి? ఆయతులనుకూడా యెక్కడో బుద్ధిపూర్వకంగా కాకపోయినా ప్రమాదంవల్లనేనా తి. వేం. కవులువాడేవున్నా రనుకుందాం.దిద్దుఁబాటు హృదయంగమమేనా?అని నేను సహృదయులనడుగుచున్నాను. ఆచార్లగారినికాదు. వీరిపోకడ కింకొకటి చూపి ముగిస్తాను. యీ ఘట్టంలోనే ఉ. కామముచేతఁగాని భయకంపితచిత్తముచేతఁగాని" అనే పద్యాన్ని యెత్తుకొని— "భయముచేతఁగాని" అంటే బాగా అతుకుతుందని సవరణ నుపపాదించినారు. పద్యమన్న సంగతి మఱిచారేమో? అంటే, మఱిచినట్లున్నూ లేదు. కాదనడానికి "శా. కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునం గంసుండు" అనే పద్యాన్ని వుదాహరించారు మళ్ళాను వారితల్లికడుపుచల్లఁగాను. దానివల్ల మన కేం లాభమంటే, భయమునన్ అన్నట్టే కామమునన్ అంటే బాగా అతుకుతుందని స్వామి కెందుకు తోఁచిందికాదో! అనేవాళ్ళకు అవకాశం కలిగింది కదా! యీలాటి వుపకారాలు చాలావున్నాయి స్వామివారు చేసినవి. యేదో సందర్భం కలిపించుకొని తెనాలిరామలింగకవిగారి

"చ. తెలియని వన్ని తప్పులని దిట్టతనాన సభాంతరమ్ములన్"

అనే పద్యాన్నికూడా వుదాహరించారు. యిది వెనక దొంగ పాటి పోతూవుంటే కాళ్ళట్టుకు వేళ్ళాడుచున్న గేస్తురాల్ని మగఁడు, "వానేయి వాఁడు వేళ్ళు కొఱుకుతాఁడే" అన్నకథను జ్ఞప్తికిఁ దెస్తూవుంది. దీనికేం గాని స్వామి యీ పుస్తకం రచించడంలో చేసినలోపా లెన్నో వున్నాయి. అవన్నీ చూపడానికి నాకు వోపికలేదు. వయోమాత్రవృద్ధుణ్ణిగదా! లక్షణ భంగాలంటే ఛందోవ్యాకరణభంగాలకంటూ అనవసరంగా వారివీ వీరివీ వుదాహరించారుగాని స్వామి వుదాహరించకుండానే వారిస్వంతకవిత్వంతోనే అవి యెత్తుకుపోయేవి. శుద్ధపత్రికలో శ్రద్ధగా దిద్దినప్పటికీ అజ్ఞానపరి యుక్తదోషా లింకనూ శరపరంపరగా వున్నాయి. వ్యావహారికభాష అను కుందామా? స్వామివారివ్రాఁత అదిన్నీకాదు, గ్రాంథిక భాషందామా అది న్నీకాదు, స్వాములారిభార్యలాఉంది. దీన్ని ఋజువుచేయమని స్వామివారి ఆజ్ఞయితే చేస్తాను. యిట్టి పుస్తకాన్ని యేదో పరీక్షకు పఠనీయంగా యేర్ప ఱచిన యూనివర్శిటీబోర్డు వారుబుద్ధిపూర్వకంగా కాకపోయినావిధిలేక వ్యావ హారికభాషను సమ్మతించినట్లయింది. కనుక ఆ పక్షంవారికి వంద్యులను కోకతప్పదు. స్వామివారి విమర్శనాధోరణి మా అపూర్వకవితా వివేచ నంలో చాలాకాలంనాఁడే చూపఁబడింది. యిప్పుడు మళ్ళా చూపనక్కఱ లేదు. "కంటికి నిద్రవచ్చునె? సుఖం బగునే? రతికేళి జిహ్వకున్" అనే శ్రీనాథునిపద్యాన్ని విమర్శించమంటే? స్వామి మొదట షష్ఠ్యంతంతో అన్వయం ఉంది కనక రెండోవాక్యములోకూడ షష్ఠ్యంతంతో అన్వయం వుంటేనేకాని ప్రక్రమం చెడుతుందనక మానరనుకుంటాను. యిప్పు డేమంటేయేంలాభంగాని శ్రీనాథుడి కాలంలో అంటే బాగా సమ్మానం జరిగేది. "ప్రధ్వంసాభావము ప్రాగభావ మనుచున్" అన్నపద్యం శ్రీనాథుఁ డెందుకుఁ జెప్పాఁడో అనుకుంటే యిప్పటికి బాగా బోధపడింది, "అథ ణపు" 'ప్రకాస్తి' 'ఢిల్లీకి' అనేవాట్లని మఱవవద్దని స్వామికి హెచ్చరిక!

(షరా) వ్యాసం వ్రాసి పోష్టుచేసినతరువాత వారిగ్రంథం అం దింది. అందుచే అనుబంధం వ్రాయవలసి వచ్చింది అని చదువరులకు విజ్ఞప్తి చేసుకుంటున్నాను.

"వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడుటయే"

దీనిని గూర్చి డిసెంబరు భారతీ సంచికలో సంగ్రహముగా నా వ్రాసిన వ్యాసమును చదివిన నా శిష్యులు పలువురు నన్నుఁగూర్చి "ఈ వయస్సులో, ఈ అనారోగ్యస్థితిలో మీకేల యీ పరిశ్రమము? అదిగాక మీరు సమాధానము వ్రాయఁదగిన యంశము లందేమియున్నవి? ఏమేని యున్నచో వ్రాయుటకు మే మెందఱ మున్నారము కాము" అనుచు నన్ను మందలించుచు నుత్తరములు వ్రాయుచున్నారు. కొందఱు తమ తమ నేర్పుకొలఁదియు ఖండనములు వ్రాసి నాకడకంపి యున్నారు. అందొక ప్రశిష్యుని ఖండనము నందలి పద్యములలోని యొక పద్య మిట నుదాహరించుచున్నాఁడను—

ఉ. "చాలును జాలు నీ వెఱుక చాలక దూఁకితి చింతనిప్పులో
లోలత, దోమయుంబలె విలోలుఁడ వైతివి, దారితప్పి, తో
యోలెటివార్ధి శీతకర! ఓపుదె? యోర్వఁగ వేంకటేశ్వరున్
మాలిమి వీడి వేఁడుము క్షమాపణ, వారిని వారి శిష్యులన్"

ఇతఁడు ప్రశిష్యుఁ డెట్లయ్యెనో యీ క్రింది యితని వాక్యముల వలన నవగత మయ్యెడిని.

"అయ్యా! నేను మీ శిష్యులగు మల్లికార్జున శాస్త్రులవారి తృతీయ పుత్రుఁడను. చిట్టిగూడూరి పాఠశాలలో విద్వాన్ 2 వ క్లాసు చదువుచున్నాను. మీ పౌత్త్రముపైవ్రాసిన విమర్శనకు నాకుఁదోఁచిన భంగిఁ బై రీతి నుత్తరం బిచ్చితి...." (చేవ్రాలు)

ఈ ప్రశిష్యుని పేరు, వీరేశ్వరశర్మ. ఇంటిపేరు మల్లంపల్లెవారు. ఇతఁడు చాల పూపప్రాయము వాఁడనుకొందును. ఈతని తండ్రి మంచి విద్వత్కవి. కొమరులందఱును విద్వాంసులై పయికి వచ్చినారు. తండ్రిగారి యదృష్ట మభినందనీయము. ఈ ప్రశిష్యుని జూచిన జ్ఞాపకము లేదు గాని యితని యన్నలం జూచినట్లు జ్ఞప్తియున్నది. వారల విద్యకన్నను వినయము

మిగుల వఖినందనీయము, "విద్యవలనను వినయంబు" అను నభియుక్తో క్తికి నిజమైన యుదాహరణ మాబాలురే! ఇతఁడుగూడ నట్టి వినయము గలవాఁడే అని నా యూహ. అగుచో మన "విమర్శకబుధులు" శ్రీసుబ్బా రాయశాస్త్రిలవారిపై నిట్లు కాలు దువ్వవచ్చునా అనియు సంశయింతును. కాని సుబ్బరాయ శాస్త్రిలవారేమంత తారతమ్యమును గమనించిరి నే గమనించుట" కని యితఁడనుకొని యుండునని సమాధానము చెప్పికొంటిని. అయినను పరిశిష్యుని మందలించెదను. "అబ్బాయీ! సుబ్బారాయశాస్త్రిల వారుపాధ్యాయులు. నీ వింకను విద్యార్థివి. వయస్సులోఁగూడ నీకన్న వారు చాల పెద్దలు, తెల్వితేటలు దైవాధీనములు గదా! మనకు వయస్సే ప్రధానము. వారు వారి తప్పును గ్రహించి క్షమాపణ చెప్పికొన్నను చెప్పికొనకున్నను నీవు వారిపై కాలు దువ్వినందులకు క్షమాపణ చెప్పుట యుక్తమనుకొందును. కావున నటులొనర్తువుగాక"

చదువరులారా! ఇదివఱలో దీనిని గుఱించి నేను వ్రాయునప్పటి కన్న నిపుడు కొంచె మెక్కుడు దేహారోగ్యము కల్గియున్నాను. లోకులు నా వ్రాయుట కంగీకరింపకున్నను "విమర్శకబుధుఁడు" గారి యింకొక వాక్యమును రంగమున కవతరింపఁజేసి రెండు పంక్తులు వ్రాసి విరమింతును. క్షమింపుఁడు—

"వరుఁడు నళినాసన వాహన హంసములలో నొకఁడు, వధువు నళినాసన రథవాహన హంస పతివంశ సంభవ. అట్లయినచో, నేకగోత్ర జనితులకు వివాహ మంగీకరింపవలయునా?"

చూచితిరా? విమర్శకబుధుఁడు గారి ధర్మశాస్త్రపరిశీలనము. హంసములకు వివాహమొనరించు పట్టునఁ గూడ——

"చాతుర్థీం"అనుశ్లోకార్థమునేకాక"కూటస్థగణనాయాం తు స్వసారం మాతరం వినా, ఊనద్వాదశవార్షికీం" లోనగు శ్లోక తాత్పర్యములనుగూడ విచారించి కాని చేయఁగూడ దన్నంతలో నున్నది. ఒకటి మనమాలో చించుకోవలెనేమో! సర్వసామాన్యమైన పక్షులవిషయమే యగుచో "విమ

ర్శకబుధుఁడు" గా రింత విచారించరు. ఈ పక్షులకు మనుష్యభాషణాదులే కాక చాల విద్యలు వచ్చినట్లున్నది కావున వీని వివాహ విషయము మనుష్యులతోపాటుకూడ కాక అంతో యింతో బ్రహ్మసంబంధముకూడ నుంటచే బ్రాహ్మణులతోపాటు చేయింపవలె నని వారి తాత్పర్యమేమో ? మహత్కార్యములగు సంభాషణాదులు వీనియం దుండుటచేతనే మహద్వ్యవక్షచేసి "ఏకగోత్రజనితులు" అని ప్రయోగించియున్నా రనుకొందమా ? ఆ యీ సందర్భములనుబట్టి యీ వివాహమునకు పంచకరహితమైన లగ్నముకూడ బలవత్తరమైనది యున్నంగాని విమర్శకుఁడుగా రొప్పరు కాఁబోలును ! ఇంతేకాక రజస్వలా వివాహమునకుఁగూడ నొప్పరనుకోవలెను. పక్షుల విషయమున రజోదర్శన వయోనిర్ణయము వగయిరా లీయనకు తెలిసియే యుండు ననుకోవలెను. మఱచితి వింకొక పెద్దచిక్కున్నదిగదా! "శారదా" బిల్లుబాధ కూడ గమనింపక యీలోఁగానే యీపక్షుల వివాహము జరుపవలె నని నిర్బంధింతురు కాఁబోలును ! ఇతరుల కెట్లైనను మాకును, ఈయనకును క్షేంచిటవును యానాము పరిచయము పూర్తిగా నుంటచే బిల్లుబాధకు మేము భయపడము. అయ్యో ! విమర్శనమా ! నీ కెన్నిపాట్లు వచ్చినవి ! నీకర్మ మెట్లు కాలుచున్నదో చూచితివా ? "కాదు, ఇది హూణ భాషావేత్తల సంప్రదాయపు వాసనతో మిళితమైన విమర్శన" మందువా ? అఘోరించినట్లే యున్నది నీ సమాధానము. చెప్పెద నాలింపుము. కాళిదాసు నెఱుఁగుదువా ? రఘువంశ మెఱుఁగుదు వనుకొందును. అగుచో నందినీధేనువు నెఱుఁగకుందువా ? ఎఱుఁగుదువు. దానియందున్న మహత్కార్యములనుమాత్ర మేల యెఱుఁగకుందువు ? అగుచో ఆనందినీధేనువునకు పంచభక్ష్య పరమాన్నములను బెట్టింపక కాళిదాసు దిలీపమహారాజువంటి చక్రవర్తిచేత గడ్డినే పెట్టించినాఁ డేలాకో ? తెలిసికొంటివా ?

"శ్లో. ఆస్వాదవద్భిః కబళై స్తృణానామ్"

(రఘువంశము. ౨ వ సర్గము)

ఎంత మహద్వ్యవక్షకు తగినదానికేని జాతిధర్మ మనివార్య మనియే కద ! ఆనందినీధేను సంతానమునకు దాంపత్యవిషయమున వరుసవావు

లుండునా? లోకముననున్న పశువులలో నెక్కడనేని యీ విషయము నెఱుఁగనివారు మనుష్యమాత్రులలో నేజాతిలోనేని గలరా? భవతు. అది పక్షివిషయము. ఈ దృష్టాంతము పశువిషయ మందువేమో, పక్షులకు మాత్రము వరుసవావు లున్నవా? హంసముల నెఱుఁగవుగాని పావురముల నేని యెఱుఁగవా? ఏకగోత్ర జనితులకఁట! వివాహమఁట! అంగీక రింపవలయునఁట! మేలు! మేలు! మాటలాడనేర్చిన మాత్రాన జాతిధర్మ ములకు స్వస్తి చెప్పునెడల శ్రీహర్షాదుల కీజ్ఞాన మేల లేకపోయినదో? "మృణాలాగ్ర భుక్కులనుగా శ్రీహర్షుఁ డాహంసముల నేల చిత్రించెనో కదా? చిత్రించుఁగాక. దానినాంధ్రీకరించిన శ్రీనాథునకుఁ గూడ సవరించు తెల్వి లేదాయెనే! "రసంబు పోషించియు అనుచితంబు త్యజించియు" ఇత్యాదికము లెన్నోమాటలుపోద్ఘాతములో వ్రాసికొని కదా శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరింప మొదలిడినాఁడు?

"చదలేటి బంగారుజలరుహంబుల తూండ్లు
భోజనంబులు మాకుఁ బూవుఁబోడి"

అని యేల యాంధ్రీకరించెనో? మనుష్య భక్షణ యోగ్యమైన వస్తు వులనే భక్షించెదమని హంసచేఁ జెప్పించినచో "విమర్శక బుధుఁడు" గారి వంటివా రానందింతురుగదా! స్థాలీపులాకన్యాయమున "వెక్కిరింపఁ బోయి" అనుసామెతను వాడినస్థలమునుబట్టియే "విమర్శకబుధుఁడు" గారి తెల్వితేటలు స్పష్టమయినవిగదా? పిమ్మట విమర్శించు పొత్తమునంగల సవరణను గుఱితింపక వృథాసోదెను పెంచి విలువగల భారతీపత్రికకు వ్యర్థవుఁబని గల్పించి "చావల్ఖరాబు" సామెతను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుట వలన మఱింత స్పష్టపడియుండును. ఇఁక నీ "ఏకగోత్రజనిత" వివాహ విచారమువలననో? సర్వం సంపన్నం. సుసంపన్నం" అయిన దనుకోని వారుండ రనుకొందును. ఈ వివాహసందర్భము ప్రథమాంకములోనిదే. ఇది నూటఁ దొంబది వంతులు పూర్తియగువఱకు తిరుపతిశాస్త్రిగారు జీవించియే యున్నారు. ఇది మనమందుఁ బెట్టికొని యీక్రింది గ్రంథ మును దిలకింపుఁడు.

"తిరుపతిశాస్త్రిగా రొక్కరే సంపూర్ణముగ నీ నాటకమును రచించిన నిట్టి పూర్వోత్తరవిరోధము లుండకుండునో? లేక యింతకన్న నెక్కుడుగా నుండునో!"

"విమర్శకబుధుఁడు" గారి తాత్పర్యము కాదు గాని పైకిమాత్రి మీ వాక్యమున కర్థము, "అయ్యవారిని జేయఁబోయిన" అను సామెతకు స్ఫోరక మగుచున్నది కావున నిదిగూడ "బోల్తాపడు" అన్నదానితో జమకట్టుకొని, అతని తాత్పర్యమునుబట్టియే పైవాక్యమున కర్థము చెప్పి కొందము. తాను తెల్విలోపముచే మానాటకమునఁజూపిన లోపములకుముఖ్య కారణము, వేంకటశాస్త్రులుగారి రచనముగూడ నిందుఁ జేరుటయే యన్నది "విమర్శక బుధుఁడు" గారి తాత్పర్యమైయున్నది. అగుచో, ప్రథమాంకస్థ మగు "ఏకగోత్రజనిత వివాహము" వెం. శా. రచనకు సంబంధించినది కాదుగద! ఇది స్వవచో వ్యాఘాతమా కాదా? బ్రిదుకంతయు స్వవచో వ్యాఘాతముగా నున్నప్పుడు—ఇది అని విడఁదీసి చూపరా దని ప్రాజ్ఞులందురు కాఁబోలును! అగుచో, నీకిరింది మాటలు వ్రాసి ముగింతునుగాక. బాగుగ నాలోచించినచో నీనాటకము రచించుటకు, తి. శా. గారును అర్హులు గారు, వేం. శా. గా రంతకుమున్నే కారుగదా! ఈ కథానాయిక ప్రభావతిగాని, నాయకుఁడు ప్రద్యుమ్నుఁడు గాని, లేక యిరువురుంగాని యేకాంచెమైనను అదృష్టవంతులే యైనచో నెన్నఁటికేని యిద్దాని రచనకు మా వోలేటి వెంకటసుబ్బరాయశాస్త్రిలవారే పూనుకోవలయు నను కొందును. అది యటులుండె. సంశయమున్నచో, విమర్శక బుధుఁడుగారు వ్రాసినచొప్పున—"జీవతః కవేః ప్రష్టవ్యమ్" కనుక జీవించియున్న నాకొక కార్డు వ్రాసి కనుఁగోవచ్చునే! లేదా తనకన్నఁ గొన్నిరెట్లధికుఁడు తారకమ్మజ్ఞానశాలి, మా యింటి యల్లుఁడు, విశేషించి తనకన్నయునైన సూర్యనారాయణశాస్త్రి నడుగవచ్చునే! లేదా? అతనిద్వారమున నాకుకబురు చేసి తెలిసికోవచ్చునే! పత్రికలో వ్రాసియే కనుఁగోవలెనోటు? కావున నీప్రయత్నము సర్వథా యశస్సంపాదనార్థ మనుకోకతప్పదు. దానికిని మంచిమార్గము లనేకము లున్నవి. ఈయన వాని నన్నిఁటిని విడచి

యీ ముళ్ళకంచెలోఁ బడినాఁడు. పాపము! గ్రంథకర్తచే క్షమాపణ చెప్పించి సంతోషింపవలయు నని యీాయన కుతూహలము చూపుఁడు.

"పరిశీలించి సవరింప నక్కఱలేదనిన సంతసము"

పై వాక్యమువలన "విమర్శకబుధుఁడు" గారి కుతూహలము వెల్లడి యగుచున్నదిగదా? ఈయనను తఱచుగా మీరు విమర్శకబుధుఁడని వ్రాయుచుంటిరే, కారణ మేమని చదువరు లడుగుదురేమో? ఆ బిరుద మాయన వాక్యములయందలిదే:

"శ్లో. గుణదోషా....నియచ్ఛతి" అను విషయము విమర్శకాన్య బుధవిషయమని చెప్పవలయును."

ఈయన కేవల బుధుఁడు కాక "విమర్శకబుధు" డఁట! అక్కఱత మున "గుణమును గ్రహించుట మాని దోషమునే గ్రహించు" నఁట! అందులకై. వెదకి వెదకి—"వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడెను" కాఁబోలు! నాకు శీర్షికను వెదకికొను పరిశ్రమలేకుండఁ జేసిపెట్టినందులకీ "విమర్శక బుధుఁడు" గారిని మిక్కిలి యభినందించుచు, నిప్పటికి దీనిని ముగింతును. ఇంకొకపరి "ప్రతిఫలన" మునుగూర్చి యోపిక తెచ్చుకొని కొండొక వ్రాయుదును. వ్రాయుట కేమిగాని యీ విమర్శక బుధుని లోలోనేని అన్న సూర్యనారాయణశాస్త్రి మందలించుట యావశ్యకమని నా తలంపు. ఇది యుక్తమే యని తోఁచినచో నతఁ డట్లొనరించుఁ గాక లేదా, "కాదగ్గపని గంధర్వులే తీర్తురు!!"

"వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడుటయే"

ఇదివఱలో రెండువ్యాసములు దీనింగూర్చి కొంత సంగ్రహముగా వ్రాసియుంటిని. ఇంకొక శంకనుగూర్చి యిపుడువ్రాయుచున్నాను. ఆయన వాక్యమ్ములనే వ్రాసినచో గ్రంథము పెరుఁగును. కావున నా వాక్యతాత్పర్యమిట నుదాహరించి పిమ్మట నేను వ్రాయఁదలఁచినది వ్రాయుదును. ఆయనశంకయిది "ఒక్కఁడుచిముఖిపాత్రిలో తి. వేం. కవులలో నెవరో యొక్కరే ప్రతిఫలింప వీలగును గాని యిరువురును నెట్లు ప్రతిఫలింప వీలగును" అని. శంకించువారి ముఖ్యతాత్పర్య మిది మాత్రమే యైనను దీనిని బలపఱుపఁదగిన వాక్యములు చాల నున్నవి. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము తి. శా. గా రొకరే రచింపమొదలిడినారు గాన ప్రథమాంకము నందలి ప్రతిఫలనము యుక్తమేకాని, ద్వితీయాంకమునందలి వేం. శా. గారి ప్రతిఫలనము మాత్రము యుక్తము కాదని తేల్చినట్లగుపట్టెడిని. వ్యంగ్యముగాఁగన్పట్టు విషయముగదా ఇది? అట్టి సందర్భమున నిట్టి ప్రశ్నశల్యపరీక్షతో నావశ్యకతయే యుండదు. మాటవరుసకు, పోతన్న గారికి నేపాత్రమునందు భాగవతమున ప్రతిఫలనము కలదో విచారించిన, విశేషించి వామనునియందని తేలును. అది సంస్కృతమున కనువాదమని త్రోసివేయరాదు. ఆ ఘట్టమున పోతన్నగారి స్వకపోలకల్పితము చాల నున్నది. అగుచో నాయా లక్షణములన్నియుఁ బట్టించవలె నన్నఁ బట్టునా? "ఒంటివాఁడఁ జుట్ట మొకఁడులేఁడు" అని వామనుఁ డనియె. పెండ్లమును, బిడ్డలును గల పోతన్నగారియెడల నిదిసమన్వయించునా? కావున వలసినంతవఱకును సమన్వయమును గమనింపవలెను. ఇరువురొక పాత్రమున ప్రతిఫలించుట యొకజేయుద్ధమున నేకకాలమునఁగాని, లేక పర్యాయముగాఁ గాని పలువురు ప్రతిబింబించుటవంటిది యనుకొన్నచో సుఖముగాఁ దేలుచున్నను విమర్శకులు మిక్కిలి పెంచి కోలాహల మొనర్చిరి. ఇయ్యెడ విమర్శకుఁడుగా రొనర్చికొన్నశంకా సమాధానములు, "తుమ్మకొని దీర్ఘాయుష్య" మనుకొనుతరగతిలోనివి. విమర్శకుఁడు వసుదేవుని

యాగమున నవధాన మొనర్చిన దొక్కఁ శుచిముఖియే యనుకొని కొంత చెత్త పెంచెను. తోవానముగా వేఱొకహంసమున్నది. నన్ను-నాకు-నేను అను నేకవచనములు బాధింపవు. అపుడు మాటలాడుచున్న దెవరు? పరికింపుఁడు. ఒక్క శుచిముఖిపాత్రమమాత్రమే కావున, తత్తదేకవచన ప్రయోగములు లేశమును బాధింపవు.

రాజ— "నేనుగొంత పరివారముతో,

క. విద్వాంసు లనేకులఁగలతద్ద్వారక కేగి శతవధానముచే........"

పైగ్రంథమువలన శుచిముఖి యొంటరిగా వెళ్ళలేదనుట స్పష్టము. ఆ పరివారములో శుచిముఖితో నాఁడవధాన మొనర్చునపుడు తోడుగా నున్న హంస మంతర్గతము. కావుననే, ద్వితీయాంకమున శ్రీకృష్ణుఁడు, "మీరిరువు రును కన్నులకుఁ గట్టిన ట్లగపట్టిన ట్లయ్యెడిని" అనియు, పరిచారకుఁడు "మీరిరువురు గాదూ?" అనియు నడుగుట సంభవించిన దని బాలురకుఁ గూడ సుగమమే. అయినను విమర్శకబుధుఁడుగారి కీయంశము గోచరించి నట్లు లేదు. ఈవిమర్శకుఁడు తుట్టతుద కేదో చేదస్తపు వ్రాఁత వ్రాసివ్రాసి తిరుపతి శాస్త్రిగారి ప్రతిఫలనము నంగీకరించిన ట్లీయక్కరములు తెల్పెడిని. "తిరుపతి శాస్త్రిగారు ప్రతిఫలించుట గమనింపక కాఁబోలు వేంకటశాస్త్రి గారు....నాటకమును వ్రాయుటకు ప్రారంభించిన తిరుపతిశాస్త్రిగారు స్వవిషయమును తెలియఁబఱచుటలో లోపమేదియును గానరాదు" పైయక్కరములు తి. శా. గారి ప్రతిఫలనమంగీకరించిన ట్లగుపఱ్చెడిని. కాని యీవిమర్శకునకు ప్రథమాంకప్రారంభమునందలి తి. శా. గారి యీవాక్య మేల విరోధింపదో చదువరులు పరికింతురుగాక.

"శతావధానులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు రచించిన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్ననాటకమే నేఁడు ప్రదర్శింపఁబోవునది" ఉభయకర్తృకత్వ మున్నపుడు ప్రతిఫలన ముభయులకును వివక్షితమై తీరవలసినదే కదా! అట్లయ్యే నేని విమర్శకుఁ డొక్కరికిఁ ప్రతిఫలన మెట్లు సమంజస మనుకొనెనో? మఱియు, "నాకవిత్వంబునకు మెచ్చి సరస్వతియే బాలసరస్వతియను బిరు

దొసంగి యీ గండ పెండేరంబు కాలికిం దొడిగె." బాలసరస్వతీబిరుదమూ నటుంచి ఈ "గండపెండేరము" అనుదానిని సమన్వయ మెట్లుచేసికొనెనో? ఇది బందరునుండి యుపాధ్యాయత్వము విరమించుకొని వచ్చినపుడుగదా యిచ్చినది. అగుచో నా యుపాధ్యాయులు తి. శా. గారే యనుకొనెం గాఁబోలు! పోలు!! పోలు!!! కాకినాడలో నున్నది యెవరో, బందరులో నున్నది యెవరో తెలిసికొనుపాటి వివేచనము తెలియవితాను. అయ్యనప్రతిఫలనము యుక్తము, ఈయన ప్రతిఫలన మయుక్తము అని చేటభారతము వ్రాసెనే! ఔరా! సాహసము! పోసీక్షణకాలము తి. శా. గారు, కాదు వేం. శా. గా రొక్కరే ప్రతిఫలించినట్లు వ్రాయవలె నను కొని విమర్శకుఁడుగారు——"టెంకాయిపిచ్చికొండ" చేసి రనుకొని పరిశీలింతమా? అప్పుడీయక్కరములు కుదురవు. "మఱియు రాజరాజేశ్వరీ షోడశీ మహావిద్య నభ్యసించితి" వేం.శా. గారి ప్రతిఫలనమున కీ "రాజరాజేశ్వరి" వ్యతిరేకించును. ఇదిప్రత్యేకించి తి. శా. గారికే సంబంధించినది. ఈయంశము కొలఁదిమాసములనాఁడొక వ్యాసమున వ్రాసియున్నాను, చూడుఁడు. "తి. శా. గారు అవసాన కాలమునకు నాలుగేండ్లకు ముందు మంత్రశాస్త్రమున మిక్కిలిగాఁబరిశ్రమచేసిరి." (అపవాదలు చూ)

తేలినసారమేమన? శుచిముఖిపాత్రలో విమర్శకువితో్రివ వనుసరించి మాయిరువురలో నెవరి ప్రతిఫలనముగూడ లగింపదు. అగుచో తి శా. గారిదిమాత్రము సమంజసమని విమర్శకుఁడుగారు వ్రాయుట కర్థము లేదని తేలినది. ఈ ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకము నిటు లంతముగాక. "భూదేవతాగారగోదావరీతీరకంకణగ్రామంబు కాపురంబు" కంకణగ్రామ మనఁగా? కడియ మనియే కదా! ఆగ్రామ మిరువురకును నివాస గ్రామ మని చదువరులు విశ్వసింతురా? ఇది విమర్శకుఁడుగారి కెట్లు సమన్వయించినదో? కాదు. వేం. శా. గారికి మాత్రమే అని సమన్వయించుకొన్నారంధురా? అగుచో, ఆసీసగీతిలోని "తగు నుపాస్యంబు కాళీపదంబు మాకు" అనునది బాధించునే? విమర్శకునిత్రోవనుబట్టి మా కవనమునఁ గుదురని వెన్నియో కలవు. వానినన్నిటిని జూపుచో గ్రంథము బళ్ళను

ద్రోలవలయును కావున నీఁకనొకటిమాత్రముచూపి విమర్శింతును. "చ.తిరుపతివేంకటేశులని ధీరులు పిల్తురు మమ్ము.............ఈకవిత్వ మనఁగా? నది పిన్నటినాఁడెపుట్టె నబ్బురముగఁ బెంచికొంటిమి"ఇత్యాది విజయనగరపు మహారాజావారి పద్యములలోనివి. పిన్ననాఁటినుండి కవిత్వము చెప్పిన దెవరు? "గోచిపెట్టకమున్న కోమలకవిత చెప్పినవాఁడు సహపాఠి వేంకటకవి" (దేవీభాగవతము ౧౫౭౦.) "ఉ. గోణము పెట్టునాఁటి బుధకోటి నుతింపఁ గవిత్వవైదుషీ వేణికయౌచుఁ బేర్పడిన వేంకటశాస్త్రికి"

(గీరత ప్రథమ భాగము)

తిరుపతిశాస్త్రిగారు వ్రాసిన పయిసందర్భమునుబట్టి బాల్యమందే కవిత్వముపుట్టుట వెం. శా. గారికనితేలినను తి. శా. గారికెప్పుడు కవిత్వమారంభమైనదియుఁ దేలదు. (కాశీసహస్రమునుండి) "శ్లో. సాహిత్యాం గురుపాణి నీయజనితా, పౌరాణ సంవర్ధితా- దేశాలోకన పుష్పితాచ కవితాకన్యామయి ప్రత్యయాత్- వవ్రేమాం స్వయమేవ"

పైశ్లోకార్థము ప్రౌఢావివాహమును ధ్వనింపఁ జేయుచున్నది. ఇది తి. శా. గారి శ్లోకము. అతఁడు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులవారి సన్నిధికి వచ్చినప్పటికి ౧౩ వత్సరములు దాఁటినవి. పిమ్మట నొకటిరెండేండ్లకుఁగాని కవిత్వరచనకు తి. శా. దిగలేదు, కావున నట్లు వ్రాసికొనెను. పైశ్లోకములో"మయి" మామ్ అనునేకవచనములనుగూడా గమనింపవలయును. విమర్శకుఁడుగారి ధోరణి కీయేకవచనములుగూడ ప్రస్తుతనాటకమునందలి ప్రతిఫలనమువలె నస్త, వ్యస్తములే కావలయును. అది యటులుంతము. తి. శా. గారి జీవితకాలములో నేనుమాత్రమే రచించిన కామేశ్వరీశతకములో, "సహాధ్యాయింగా నల తిర్పతిన్ సలిపి" అని యొకపద్యము వ్రాసియున్నాను. కాని ఆశతకముకూడ "తిరుపతి వేంకటీయము" అనియే ప్రకటింపఁబడినది. ఇదిమాత్రము విమర్శకుఁడుగారికి సమన్వితమగునా? ఆయన ప్రత్యేకించి వ్రాసినవియుం గలవు. మచ్చునకొకటి చూపుదును. "తిరుపతిశాస్త్రి తెలుంగుఁజేసె" అని బాలరామాయణ ప్రస్తా

వనలోనున్నది. ఆ బాలరామాయణముకూడ——"తిరుపతి వేంకటీయమే". ఇదిమాత్రము విమర్శకుఁడిగారి కెట్లు సమన్వయించును ? పైఁగా ఆవాక్య మే సీసపద్యమునందున్నదో ఆ సీసపద్యములో తి. వేం. కవు లిర్వురును శ్రీ పోలవరపు జమీన్దారుగారి యాస్థానమున నున్నట్లే తెలుపు వాక్యముగూడ నున్నది. ప్రత్యేకించి తి. శా. గారికిఁగల పై సంబంధము వేం. శా. గారికి విమర్శకుఁడుగా నెట్లు లగింపఁజేతురో ? ఈ సీసములోని వాక్యము నెట్లో విడఁదీసి, తి. శా. గారికి మాత్రమే సమన్వయించి సమాధానము చెప్పికొందమన్నను బుద్ధచరిత్ర పీఠికలోని యీ క్రిందివాక్యమట్లు చెప్పుకోనీయదే? "అని కోరికొని నాటఁగోలె నాప్రభువుచేఁ బోషింపఁబడుచు దదాస్థానమంద యుంటిమి". ఎక్కడో వ్యంగ్యమర్యాదచే స్ఫురించెడి ప్రతిఫలనమునకై బోలెఁడు వెక్కిరింపుమాటలను వ్యయమొనర్చిన విమర్శకుఁడు గారికి వాచ్యముగానున్న పైవిషయము మఱియు నసంగతము కావలయును గదా ? లేక నేనుగూడ శ్రీపోలవరపు జమీన్దారుగారి యాస్థానమం దుండి పోషింపఁబడిన ట్లేమేని యాధారములు చూపఁగలరా? దీనిని గుఱించి దివాకరాస్తమయములో విస్తరించి కలదు గాన వలయువారందుఁ దిలకింపఁగలరు. ఇట్టి బుద్ధిమంతులు బయలుదేరుదు రని నే నించుక గుఱితించియే దానియం దొకింత ప్రస్తుతవిషయము నుట్టంకించితిని. అట్లుచేసినను, "భక్షితేఽపి లశునే న రోగశాంతిః" అను న్యాయము కతన, ప్రయోజనము కనుపట్టనే లేదు. "ఏదో తోఁచినట్లు వెక్కిరించెనే కాని విమర్శకుఁ డిన్నిచూడలే" దని కొందఱనవచ్చును. సమ్మతమేకాని దేనిని విమర్శింప మొదలిడెనో దానింగూడఁ దిన్నగాఁ జూడలేదని ఋజువుచేసితినిగదా ? "అవును సత్యమే. ఆయన నేమిచేయమందు" ? రనియెదరా ? యేమియును జేయవలదు. తరువాయి నరయుఁడు—ఇంతవఱకుఁ తి. శా. గారి జీవితకాలమున జరిగినరచన లుదాహరింపఁ బడినవి. తి. శా. గారి స్వర్గతికిఁ బిమ్మటివికూడ, "ఆరోగ్యకామేశ్వరి", "ఆరోగ్యభాస్కరము", "మృత్యుంజయస్తవము" లోనైన పద్యములును, కొన్నివచనములును వేం. శా. గారి వున్నవి. వానినన్నిటిని ఉభయకర్తృకములుగనే

షష్టిపూర్తి కమిటీవారు ప్రచురించుచున్నారుగదా! అందలి పద్యముల కుభయకర్తృత్వ మెట్లుమనవిమర్శకబుధుఁడుగారికి సంగతమయ్యెడిని? 'బొబ్బిలిపట్టాభిషేకము' గూడఁ దిరుపతి వేంకటీయమే. ఇవియన్నియు విమర్శకునకు నసంగతములే యని తేలినది. ఇట్టి ప్రాజ్ఞులకొఱకే కాఁబో లును కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు జాతకచర్య పీఠికలో నీక్రింది యక్కర ములు లిఖించినాఁడు. "ఈగ్రంథము వేంకటశాస్త్రులవారి పృథగ్రచ నమే యైనను—— "ఒక్కరు రచియించిరేనియును గాఁదగుఁదిర్పతి వేంకటీయమై" అనువారి సమయము చొప్పున నుభయకర్తృకముగానే ప్రకటించితిమి." పైరీతి నంగీకరించి ప్రకటించినవారికి మన విమర్శ కుఁడుగారికిఁ గల్గిన సందేహము కలుగలేవనుకోవలయునా? ఈ సమ యము ప్రస్తుతవిమర్శకుఁడుగా రెఱుఁగ రనుకోవలయునా? లేక యెఱిఁగి కూడ దీనివిషయమున విమర్శకుఁడు తనయనంగీకారమును లోకమునకుఁ దెల్పుటకే యీవ్రాఁత వ్రాసియుండుననుకో వలయునేమో? తుది యభి ప్రాయము కూడ నిలువదు. ఏమందురా? అట్లే యైనచో తి. వేం. కవుల సమయము నుదాహరించి పిదపఁ దన యసమ్మతిని దెలుపవలసియుండును. అట్లొనర్పలేదుకదా? అదియునుగాక తి. వేం. కవుల సమయమును కాద నుట కీవ్యక్తి కేమి యధికారము? ఇంతవఱ కెవ్వరును దీని నంగీకరిం పనివారు లేరే? పైఁగా వీరి కీమైత్రి యెట్లింతకాలము నిలచినదని యక్క జపడుచు సంతసించుట జగత్ప్రసిద్ధమే కావున విస్తరింపను. తి. శా. గారి స్వర్గతికిఁ బిమ్మట నొకపుష్కరపరిమిత మగు కాలమునకు జరిగిన నా షష్టిపూర్తిసందర్భములో నొకరు తిరుపతిశాస్త్రిగారు కూడ వచ్చి యాసభ నలంకరించినట్లే భావించినారు. చూడుఁడు. "తిరుపతి దివ్యరూప మరుదే రెను మీదగు షష్టిపూర్తికిన్". కవికి ముఖ్యమైనది భావనాశక్తి. అట్టిశక్తిని పైపద్యములో తత్పద్యకర్త ప్రదర్శించినాఁడు. ఇఁక తి. శా. గారి కొమా రుని భావశక్తి నుపపాదించి విషయాంతర ముపక్రమింతును. "వేంకటే శ్వరరూపమ్మున నున్న తండ్రికి నమోవాకమ్ము లర్పించెదన్." ఆయీ భావనలవలన లోకులు విద్యాసందర్భమున వా రొనర్చు కొన్ని సమయము

నేమాత్రమోకాక పూర్తిగా నామోదించుచున్నట్లు స్పష్టము. ఈ విషయమున నుదాహరింపవలసినచో నెన్నియో కలవు. విస్తరభీతిచే సూచించి విడచితిని. విమర్శకుఁడుగా రిట్టిలోకులలో నొకరుకదా ? వీ రీమార్గమును వదలి "నేల విడిచిన సామునకు దిగు" టెట్టిదో ? బందరులో కారణాంతరమున నొకరేకై కొన్న గండపెండేరము వేఱొకరికిఁ గూడ నున్నట్లే సమన్వయించుకొన్నట్లును, కాకినాడలో నిం దొకరుమాత్రమే జపించిన రాజరాజేశ్వరీవిద్య యుభయులకును గలిగినట్లే సమన్వయించుకొన్నట్లును ప్రథమాంకమునందలి శుచిముఖి వాక్యములవలన సుళువుగా దేలుచున్నను విమర్శకుఁడుగారు "ముంజేతి కంకణమున కద్దము"ను గోరినట్లు "జీవతః కవేః ప్రష్టవ్యమ్" అని యీ వృథావ్యాపారమునకు దిగినకారణమేమో ? మఱియు జాతకచర్యలో "ఆ- యయలకు లేదు భేద మరయంగఁ గుటుంబములందుఁ దక్కినన్." అని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పఁబడియున్నదే ! మాకు జరిగిన విద్యావిషయపుసమ్మానములు నూటఁదొంబది తొమ్మిదిన్ని అవలకు జంటగానే జరిగినవి. తక్కిన యఱయు ప్రత్యేకించి జరిగినను అయ్యది కూడ నిరువురము జమకట్టుకొనువారము. ధనవిషయమునఁ గూడ నిట్లే యని యెఱుఁగఁదగు నని చదువరులకు నాయొనర్చు విజ్ఞప్తి. సుమారు నలువదియేండ్ల నాఁడు నేను జీవిత సంశయావస్థలో నున్నపుడు శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులవారు నరసరావుపేటలో డిప్యూటీకలెక్టరుగా నుండి మమ్మవధానార్థ మాహ్వానించిరి. అపుడు తి శా. గారుమాత్రమే వెళ్ళిరి కాని, అట జరిగిన సమ్మానము తి. శా. గారింటనేయున్న నాకును బంచిపెట్టిరి. బందరు నేను ప్రవేశించుటకు మున్నొకటిరెండు సంవత్సరములుమాత్రము మాలో మా కీవిషయమునఁ గొంత చర్చజరిగి పృథక్త్వము తటస్థించినది. అప్పటిదే శ్రీకాకుళము మందసా, నూజివీఁడు లోనగు కొన్నిసభలలోని సమ్మానము. అదితప్ప పృథక్కరణము మా కెన్నడును ద్రవ్యవిషయమున లేనేలేదు. రచనలో నపుడును లేదు. అంత నేను బందరు ప్రవేశించితిని. వెంటనే శ్రీ వానమాలస్వామివారి యాహ్వానము సంఘటించినది. కలిసియే వెళ్ళితిమి. పిమ్మట బందరులో

నన్ను సమ్మానించుటకై పౌరులు చేసినసభ బొత్తిగా కవిత్వమునకు సం బంధించినది కాకపోఁబట్టి ఆసభలో తి. శా. గారి ప్రసక్తి యేమియు లేని కారణమున దాని కతఁడు నల్వురు పండితులతో పాటుగ నాహ్వానింపఁ బడియు రాలేదు. పదపడి యతని జీవితాంతమువఱకును కలిసియే అన్నవ రోత్సవాదుల కరుగుచుండుట ప్రసిద్ధమే. అతని స్వర్గతి యనంతరముసఁ గూడ నేను అన్నవరపు వార్షికమును గొన్నిసంవత్సరములవఱకు నాతని కుటుంబమునకు సరిగా పంచిపెట్టుట ఆ జమీన్‌దారు లెఱిఁగినదియే ! పిమ్మట జమీన్‌దారులే పంచిపెట్టకుండ నాఁపుచేసి, తి. శా. గారి కొమా రునకు వేఱుగా వార్షికము నేర్పఱచిరి. మఱియు నేలూరిలో తి. శా. గారి స్వర్గతికిఁ జాల నిటీవల శ్రీ మోతే నారాయణరావుగారు మా మృచ్ఛకటిక మును బ్రదర్శించుచు నన్నాహ్వానించి నూటపదాఱులు సమ్మానించిరి. అది సైతము నేను పంచియిచ్చితిని. ఇంతయెందులకు వ్రాయవలసివచ్చిన దనఁగా, మాకుఁగల కవితాసంబంధ మిట్టిదని తెల్పుటకే. అతనిబందుగు లెల్లరు నన్నతనింబలెఁ బ్రేమించి వరుసవావులతో గౌరవింతురు. నాబం దువు లతనింగూడ నట్లే. ఈవిషయము ప్రస్తుత విమర్శకబుధుఁడుగారి తండ్రిగారును, పెద్దతండ్రిగారును గూడ నెఱిఁగినదే. జీవిత కాలమునం దలి యవినాభావమును గూర్చి కొంతయు, తి. శా. గారి జీవితముతరు వాతి యవినాభావమును గూర్చి కొంతయు సంగ్రహముగా వివరించితిని. భవిష్యద్విషయమున నాయభిప్రాయ మెటులున్నదో తిలకింపుఁడు. ఇటీవలి చర్యనుండి,

''తే. గీ. కొడుకు నామేనగోడలికొడుకుఁగూడ
శతవధానంబు నాఁ జనుస్యందనంబు
నడపుటకు నాకు మిగుల నానంద మయ్యె
మనములో నున్న కోరిక మఱపురాదు''

''చ. తిరుపతి నేనునుంబలెనె తిర్పతిపుత్రుఁడు మత్సుతుండు ని
ర్వురు గవగూడి సత్సభలఁ బొంపిరివోయెడిపాండితిన్ బర

స్ఫుర మవధానమున్ సలిపి పండితులం గరఁగించుచో యశ
స్కర మగు మాకు నిర్వురకు సర్వవిధమ్ములఁ నంచు నెంచెదన్.

"తే. గీ. ఇందులకుఁ దగ్గ సామగ్రి యేయుపడియుఁ
బట్టదయ్యె నీదృశమహాభాగ్యగరిమ
వచ్చుతరమున నేని తిర్పతిమనుమలు
నామనుమలు తీర్తురుగాక నాదుకోర్కి."

విస్తర మెందులకు? తి. వెం. కవుల యవినాభావ మెఱుఁగని వారెవరు? "రోళ్ళూ రోకళ్ళం బాడినకూరుము లెపుడింతదాఁచికొన్న నణఁగునే" అయ్యది దేవీభాగవతమునందలి శివశక్తుల యభేదమువంటిది.

"ఆ. వె. అతఁడ యేను నేన యాతఁడు భేదం బొ
కింతయేని యుండ దిరువురకును
బుద్ధిమంతులైన పురుషు లెఱుంగుదు
రెఱుఁగలేరు బుద్ధిహీనజనులు."

—దేవీభాగవతము, ౩ స్కంధము.

తి. శా. గారి బిరుదములు వేం. శా. గారికి, వేం. శా. గారి బిరుదములు తి. శా. గారికి సమన్వయించినట్లే, ఆయన ప్రతిఫలన మీయనకును, ఈయన ప్రతిఫలన మాయనకును కడు సుళువుగా సమన్వయించునని మున్ముందే నిరూపింపఁబడినది. వాస్తవమునకు హంసములు రెండుగాని యొక్కటిమాత్రమే కాదనుట నిర్వివాదము. విమర్శకుఁడుగారు హంస మొక్కటిమాత్రమే వసుదేవుని యాగమునకు వెళ్ళియుండలే దను నంశమును బోధింపఁగల యక్కరముల నొక్కచోటమాత్రమేకాక రెండుచోట్ల నుదాహరించియు నీయంశము స్ఫురింపక కాఁబోలు లేనిపోని వికల్పములకుఁ గడంగెను. హంసములు రెండైనను దేనియం దెవరు ప్రతిఫలించిరో యనునంశము విడఁదీయవలసిన యావశ్యకత లేదు. నాటక మొక్కరే మొదలిడినను నిరువురు మొదలిడినట్లే తి. వెం. కవులసమయమని వ్రాసి, అందులకుఁ గల యాధారమును ప్రస్తావననుండి యుదాహరించి

యున్నాను. వసుదేవునిజన్నము నప్పుడు శుచిముఖియు వేఱొక హంస మును జంటగా నుండి శతవధానము చేసినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియు నక్ష రములు నాటకమునఁ గలవు. శుచిముఖితో జంటగానున్న హంసము పేరు వ్రాయవలసిన యావశ్యకత లేమింజేసి వ్రాయలేదు. ఆప్రశ్నము జనక మహారాజు భార్యపే రెవరనుటవంటిది. ఇది యిటు లుండె. తి. వెం. కవు లకు దేవీభాగవతములోని శివశక్తుల యవినాభావ ముదాహరణ మీఁబడిన దిగదా! వీరిలో నెవరికిఁ బ్రాధాన్యము అను చొప్పదంటుశంకకూడారా వచ్చును. కావునఁ గొన్ని యక్కరము లప్రస్తుతములేయైనను వ్రాయు దును. ద్వంద్వసమాసమును బుచ్చికొందము. "శివకేశవులు" ఇట నిరువు రకును ప్రాధాన్యము తుల్యమే యైనను నొకరి కొకపరియును, వేఱొకరికి వేఱొకపరియును పర్యాయముగా ప్రాధాన్యము వివక్షింపవలసి వచ్చును. కారణ మేమన? సమాసమెట వచ్చునో అచట నేకార్థీభావరూపసామర్థ్య ముండి తీరవలెను. ఆ సామర్థ్యములోని ముఖ్యాంశము విశేష్యవిశేషణభా వము. అయ్యది ద్వంద్వము నందలి పదముల కితరసమాసమునందలి పద ములకుంబలె సులభముగా లగింపదు. అక్కాతమున నెటులో కల్పించుకో వలసివచ్చును. దాని స్వరూప మిట్టిది. 'శివసహితః కేశవః' అని యొక పరియు, "కేశవసహితశ్శివః" అని యొకపరియు వారివారి యిచ్చ ననుస రించి చెప్పికొందు రనుకొందము. అప్పు డొకరి కొకప్పుడును, వేఱొకరి కింకొకపరియును ప్రాధాన్యాప్రాధాన్యములు వచ్చినట్లే తి. వెం. కవులలోఁ గూడ వివక్షించుకోవలెను. జంటకవులు గదాయని సభలలో మాటలాడు నపుడుగాని, యింటఁగూర్చుండి కవిత రచించునపుడుగాని కంఠస్వరములు కల్పియే యాయావాక్యము లుచ్చరింతు రనుకొనువారుండరు. ఎప్పుడెవరు మాటలాడుదురో వారు ప్రధానులు. రెండవవా రప్రధానులు. ఆయీవిషయ మాబాలగోపాలముగా నెఱిఁగినదే యయ్యును దీనినిగూడ నవగతము చేసి కోనేరని విమర్శకుఁడు మాకర్మముకాలి మాకుఁ దటస్థించుటచే నింత చెత్త ప్రసంగము వ్రాయవలసివచ్చినది. ఇందుల కుదాహరణముగూడ నిత్తును.

"ఒకచరణం బతండు మఱియొక్కటి నేనుమతొక్క టూతఁ డున్." ఈపద్యము గద్వాలరాజుగారినిగూర్చి మాటలాడుసందర్భము లోనిది. పేరులేవందున తి. శా. గా రుచ్చరించినదో, వేం. శా. గా రుచ్చరించినదో నిర్ణయము చేయవలనుగాదు గాని యిరువురును కంఠస్వరములు కల్పి యుచ్చరించిన దని మాత్ర మెవ్వరును చెప్పరు. మఱియొకటి,

"తిరుపతి యతండు వేంకటేశ్వరుఁడ నేను, వెరసి తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల మేము" ఈపద్య ముచ్చరించినది వేంకటశాస్త్రియని స్పష్టము. అపుడు తి శా. గా రూరక యుందు రనుట సుగమము. ఇట్లే తి. శా. గారు చదువుచున్నప్పుడు వేం. శా. గా రూరక యుందురు. అవధానసమయముననో ? చెరియొక చరణముగా నొడువుదురు. కాని అపుడుగూడఁ బ్రత్యేకరచన కొంతయుండును. ఇది పలువురు పేరిక్షకు లెఱిఁగినదే. ఇఁక ప్రస్తుత ముపక్రమింతము. ప్రథమాంకములో శుచిముఖి మాటలాడుచున్నది. అందు తి. వేం. కవులకుఁగల ప్రిజ్ఞలు వ్యంగ్యమర్యాదచే నగపట్టుచున్నవి. అట్టిచో నయ్యవి తి. శా. గారిప్రిజ్ఞలా ? వేం. శా. గారిప్రిజ్ఞలా యని శంకించుకోవలసి యేమివచ్చెను ? ఇరువుర ప్రిజ్ఞలును గూడఁ గావచ్చునే ? రచనకు మొదలిడినవారిరువురా, యొకరా యని శంకింపనేల ? ఒకరు మొదలిడినను ఇరువురు మొదలిడినట్లే వ్రాసికొనుట తి. వేం. కవుల యాచార మైనట్లు ప్రస్తావనలోని వాక్యము ఘోషించుచున్నది కదా ! వారు మొదలిడిరి, వీరు మొదలిడిరి అని వ్రాయుటకు మా యితరపుస్తకములలో నెక్కడోకాని యాధారములే దొరకవు మధ్యకాలమున, తి. శా. గారు స్వర్గతులగుటచే స్వయముగా నీవిషయ ముపోద్ఘాతములో వ్రాయుట వలన విమర్శకుఁడు దానింబట్టి వ్రేలాడఁదొడఁగెను. అంతమాత్రమున తి. వేం. కవులసమయ మేమగును ? సమయము నెఱిఁగియో యెఱుఁగకో యేవో కొన్నిపుటలు భారతిలో వ్యర్థముగా వమ్మొనర్చినను, ఈ విమర్శకుని విషయమున నింతగాఁ గలుగఁజేసికోఁదలఁపను గాని యతని హృదయమునఁ గొంత దురభిప్రాయమున్నట్లు కనుపట్టుచున్నది. అది యెట్టిదన? ఇరువుర జీవితకాల మైనచో మా యిరువురకును, ప్రస్తుతము మా యిరువుర

కుటుంబములకును, విరోధము కల్పింపవలయు ననునట్టిదియే. ఈవిషయ మాయన విమర్శనా వ్యాసములోని యక్కరములను సవిమర్శముగాఁ జదివిన బుద్ధిమంతులు గ్రహింపఁగలరు గాన విస్తరింపను. ముఖ్యాంశము, వసుదేవునియాగమున శతవధాన మొనర్చినవి శుచిముఖి మాత్రమెకాదు; వేఱొక హంసముకూడనున్నది. ఇవి వాచ్యవృత్తిచేఁ దెలియుచునే యున్నది. శుచిముఖిమాత్రమే మాటలాడినపుడు వ్యంగ్యమర్యాదచే స్ఫురించుచున్న విద్యావిశేషములు తి. వేం. కవులిరువురకును సమన్వయించు కొనుట కేవిధమైన యభ్యంతరమునునుండదు. ఇట్టి స్థితిలో విమర్శకుఁ డంత వ్రాఁత వ్రాయుటయు నాచే నింత వ్రాయించుటయు "జలతాడనము" వంటిది. అయినను వ్రాసినందులకుఁ జదువరులు నన్ను క్షమింతురుగాక-

"ముంజేతి కంకణమ్మున కద్దమేల" అన్నటు లున్న మా యీ ప్రతిఫలనమే యీవిమర్శకునికిఁ గుదురలేదుగదా, మహాభారతమునందలి యీ క్రింది పద్యము సమన్వితమెట్లగునో చూతమని యుదాహరించి యిప్పటి కిద్దానిని ముగింతును.

"చ. పరమగురూపదేశమునఁ బార్థుడు పార్థివరత్న శేఖరుం
డరిదిబలమ్మునన్ భుజబలాతిశయమ్మున నీశుఁ బన్నగా
భరణుఁ బ్రసన్నుఁ జేసి దయఁ బాశుపతాదికదివ్యబాణముల్
హరసుర రాజదేవనివహమ్ములచేఁ బడసెన్ గ్రమమ్మునన్."

ఇట్టి చొప్పదంటుశంకలు నేఁడే మాకుఁ దటస్థింపలేదు. విద్యార్థి దశనాఁటినుండియు నెవరో చేయుటయు, నుత్తరమిచ్చుటయుఁ గల దని చదువరు లెఱుఁగనిదికాదు. విద్యార్థిదశలో మాతోఁ జదివికొను నొకరు.

"శ్లో. పశుపతిదయితాతృతీయపుత్రౌ। తిరుపతివేంకటశాస్త్రిణౌ...."

అను ధాతురత్నాకరశ్లోకములో మీ కిరువురకును తృతీయపుత్రత్వ మెట్లు సిద్ధించునని శంకింపఁదొడఁగిరి. దానింగూర్చి చెప్పినసమాధాన మిపుడు ప్రస్తుతము గామింజేసి యిటనుదాహరింపక ప్రస్తుతపుశంకకును దానికిని గొండొక పోలిక యుంటచే స్పృశించి విడుచుచున్నాను.

"సీ. ఏమహాత్మ్యులు గల్గ భూమీశసభలలోఁ
గవులకు బహుళవిఖ్యాతి గల్గె

అది యటులుంతము. ఇఁక నొకటి మఱచితి. ఈనా వ్రాసినవ్రాఁతతో గూడ తిరుపతి వేంకటీయ మనియే ముందు సంపుటములలోఁ బ్రకటిత మగును. అది విమర్శకునకు సమయము ననుసరింపనిచో నెట్లు సమన్వ యించునో? "శాంతం పాపమ్."

యింకో అపవాద

వక అపవాదనిగూర్చి ప్రౌఢభారతిలో వ్రాసివున్నాను. మరో అపవాదనుగూర్చి కృష్ణకే పంపియున్నాను. యింతట్లో భారతిలో వకాయన యింకో అపవాదను ఆరోపించాడు. యీఅపవాదకున్నూ, ఇదివఱలో మొల్లకు సంబంధించిన అపవాదకున్నూ, ఆరోపించినవారికి స్వార్థపరత్వం యెక్కువగా వున్నట్లు తోస్తుంది. గతం దానికి వ్రాసేవున్నాను. దీనికి కూడ వ్రాస్తాను.

వకాయన మానాటకాన్ని ఆక్షేపిస్తూ యేవో కొన్నిమాటలు వ్రాస్తూ అందులో ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా, వెం. శా. గారు "వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడ్డా" రని వ్రాశారు. ఆవ్రాఁత చూచి నేను జవాబువ్రాస్తూ, యీ లోకోక్తివాడడానికి లేశమున్నూ అవకాశంలేదు. యిది "కుర్వీత బుధసో మయోః" అన్నరీతిగా వుందంటూ వ్రాసి విమర్శకుఁడుగారి స్థితి చాలా "లోయర్" క్లాసులో వుంది అనే అర్థమిచ్చేమాటలు వ్రాసివున్నాను. అది చూచుకునేటప్పటికి ఆయనకూడా తానుచేసిన ప్రమాదం గోచరించి— తక్కినవ్రాఁతంతా వకవంతున్నూ పనిలేనిపాటగా వయోమాత్రం చేత నేనా పెద్దవాఁడైన వెం. శా. ని వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడ్డాడనడం వకవంతుగా వుండడంచేత, దీన్ని మనం సమర్థించడం యెట్లాగా అని ఆయనకు ఆందోళన కలిగింది పాపం! దానిమీఁద వకపెద్దయెత్తు యెత్తే

రాయన. మొట్టమొదట "బోల్తాపడ్డారన్నది వెం. శా. ని మాత్రమే. ఆతప్పును సవరించుకోవడానికి యిప్పుడెత్తిన యెత్తులో స్వర్గస్థులైన తి. శా. గారినికూడ కలిపారు. మొదట వెం. శా. గారిని మాత్రమే అలా అనడమేమి ? యిప్పుడీలా అనడమేమి ? అనేశంక వారికితోంచివుండవను కుంటాను. లేదా ? తి. వెం. కవులకుఁ గల అభేదాన్ని వెం. శా. గారీమధ్య ప్రకటించిన వ్యాసంలో చదివినతర్వాత వ్రాసే వ్రాఁత కనక, ఆరీతిచే సమర్థించుకుందామనే అనుకున్నారో ! దానికేమి ? ప్రాజ్ఞలోకం కొఱకు ఆయీ అపవాదస్వరూపాన్ని తెలపడం ఆవశ్యక మవడంచేత. ఆయన వ్రాసిన యితరసందేహాల జాపితాను స్పృశింపక, యిది మహాకవి పింగళి సూరన్న గారికి సంబంధించినదవడంచేత, వోపిక లేకపోయినా కొన్నిమాటలు వ్రాయడం తప్పక వ్రాస్తూవున్నాను.

"తి. వేం, కవులు ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకంలో పింగళి సూరన్నగారిని వెక్కిరింపఁబోయినారు" అని నిన్న నేడు భారతిలో మొదటిదాన్ని సమర్థించుకోవడానికి లిఖించారు. అయితే మొట్టమొదట యేలా వ్రాశారు— ఆవ్రాఁతలో వున్న లోటేమిటి— యిప్పుడీలావ్రాయడం యెందుకు అవసరమయింది అని చదువరులకు శంక కలుగకమానదు, కాఁబట్టి పూర్వాపర సందర్భంగా వాటివాటిని వుదాహరిస్తాను. "అని చెప్పుటచే సీపాత్రలో వేంకటశాస్త్రిగారు ప్రతిఫలింపఁజూచినారని చెప్పవలయును. కాఁబట్టి శుచిముఖిపాత్ర అసందర్భస్థితిలో నున్నదని చెప్పవలసివచ్చినది. వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడినట్లు ప్రతిఫలింపఁబోయి ప్రత్యక్షవిరోధమును పరిశీలింపలేదు" అని విమర్శకుఁడుగారు మొదట వ్రాసివున్నారు. దానిని నేను చూచి వ్రాసినమాటలుకూడా వుదాహరిస్తాను—

"ప్రతిఫలింపఁబోయిన దెవరు ? వేంకటశాస్త్రిగారు. ప్రత్యక్షవిరోధమును పరిశీలింపని దెవరు ? ఆయనయే కదా ? వేంకటశాస్త్రిగారు చేసిన యపరాధము శుచిముఖీపాత్రలో ప్రతిఫలింపఁ బోవుటయేకదా ? అగుచో నది వెక్కిరింపఁబోవుటవంటిదే యగునా ? కానిచో ఆలోకోక్తిని వాడుట కర్థము లేమి స్పష్టమేకదా ? అగుచో యీ విమర్శకునకు చక్కఁగా

నాలుగు వాక్యములు వ్రాయుటకూడ నేర్చికోఁదగిన యవస్థయేకదా? అగుచో నెక్కడనో ఉపాధ్యాయులుగా నెటులుండిరని శంకరావచ్చును"

యిత్యాది వాక్యములతో ఆ లోకోక్తిని వాడడం బాగుందికాదని ఆయనకు తెల్పివున్నాను దానిమీఁద దాన్నేలాగో సమర్థించడానిక్కాఁ బోలు వక యెత్తు యెత్తేరు. దాన్ని చూపుతాను.

"వెక్కిరింపఁబోయి బోల్తాపడినట్లు" అను వాక్యమునకు నాయభిప్రాయమిది. తాను బ్రతిఫలింపఁదలఁచుకొనుటచేఁ బింగళి సూరనార్యుఁడు శుచిముఖిపాత్రను గవయిత్రిగాను, విదుషిగాను, మాత్రమే చూపియున్నాఁడు. అంతమాత్రమునఁ బ్రకృతమునకుఁ గల్గు ప్రయోజనముకంటె ధారణాసంపత్తితోఁ గూడి కొనినదని చెప్పుటచేఁ బ్రయోజన మెక్కువగానుండు ననితలఁచి, పిం. సూ. కంటెఁ దమ కెక్కువశక్తి కలదని చూపుటకేకదా వీ రారీతిగా వ్రాసియున్నారు. దీనివలన పిం. సూ. కవియుఁ బండితుఁడును మాత్రమేకాని శతవధానాదికమును జేయఁగలవాఁడుకాఁడు. మేమో?— కవులము, పండితులము, శతవధానాదికమును జేయఁగలవారము నని లోకులకుఁ దెలియబఱచుటకే కదా ఆవిషయమునుగూడఁ దఱచుగా వ్రాయుట. కాఁగా, ఇది పిం. సూరన్నను "వెక్కిరించుటకాదా?" ఇట్టి యభిప్రాయముతో వ్రాసిన నావాక్య మేల ప్రకృతమునకు సమన్వయింపకుండును? నా యూహ తెలియక శ్రీ శాస్త్రిలవారు........" అని తాము మొదటచేసిన అవ్యక్తప్రసంగాన్ని సమర్థించారు విమర్శకులు. యిది "అబద్ధాలాడి దిద్దుకోవడం" వంటిది కాకపోయింది పైఁగా వక తప్పుచేసి దాని సమర్థనంకోసం అంతకంటే కూడా పెద్దతప్పుచేసినట్లవుతూవుంది. ఆయన తప్పులతో మన కవసరమేమిటి— అని వుపేక్షిద్దామంటే: లోకోత్తర కవీశ్వరుఁడైన పూర్వమహాకవిని తి. వెం. కవులు వెక్కిరించారంటూ వక తప్పుడుమాట దీనిలో కనబడుతూవుంది. మొదట వెం. శా. గారిని గూర్చి ఆ తప్పుడు సామెతను తారతమ్యజ్ఞానవైధుర్యంచేత "కుర్వీత బుధ సోమయోః" అన్నట్టుగా వాడి, ఆ విషయం వెం. శా. తెల్పితే తెలుసుకొని దాన్నే సమర్థించుకోవడానికి యీయన పడే బాధను

చూస్తే యెవరికేనా చాలా విచారం కలుగుతుంది కాని— పైఁగా యిప్పుడు తొక్కే— తప్పుడుతోవకు, అనఁగా "అబ్బాయీ! కొబ్బరిచెట్టెందు కెక్కేవంటే, దూడ గడ్డికి" అనేవాని మాదిరికి దిగి, పింగళి సూరన్న గారిని "వెక్కిరించారు కనుక తి. వెం. కవుఌ— వారిని నేను వెక్కిరించడానికి ఒగేను కాని లేకపోతే నాకు వీరితో లేశమున్నూ పనిలేదని వాదించడం చూస్తే కోపంకూడా వచ్చితీరుతుందనుకుంటాను. యీ వెక్కిరింపును యీ విమర్శకుఁడుగారు తి. వెం. కవుల తాలూకు యే మాటల వల్ల గ్రహించారో ఆ మాటలుకూడా వుదాహరించడం ప్రస్తుతం కాక పోదు. కావున వుదాహరిస్తాను,

"సంగీతసాహిత్యంబులు నేర్చితి. వ్యాకరణంబుఁ జదివితి. లక్ష్య లక్షణ చాకచక్యంబునం దద్వితీయ ననిపించుకొంటి....ఆశుకవిత్వమల్లు టభ్యసించితి....కొన్నికావ్యంబులు నాటకమ్ములు వ్రాసితి....సరస్వతియే బాలసరస్వతి యను బిరుదొసంగి యీగండపెండేరంబు కాలికిం దొడిగె.... రాజరాజేశ్వరీషోడశీమహావిద్య నభ్యసించితి....శతవధానముచే....కలధౌత బిరుదమాన్యత గంటిన్"....

తి. వెం. కవులు శుచిముఖిపాత్రచే వారి నాటకమునఁ జెప్పించిన మాటలు చిత్తగించండి. యీ మాటలలో వాచ్యంగాఁగాని వ్యంగ్యంగాఁ గాని పింగళి సూరన్నగారిని వెక్కిరించడం యేలా వస్తుందో ఆలోచించండి. అయితే విమర్శకునకుమాత్రం యీ అంశం తెలియదా అంటారా? అట్లనఁగలమా? మనుష్యమాత్రునకు తెలిసేవిషయంగదా యిది. పైఁగా ఆయన పండితుఁడాయె. తెలియదనుకోవడం యేలాగ? తెలుసునుపాపం! చిక్కులో పడివుండడంచేత వూఁపిరి తిరగక యిదోతోవ తొక్కినట్లు తోస్తుంది. పోనీ ఆయన ఆత్మసంరక్షణకు పడేపాట్లతో మనకేంపని అంటే మనమీద అపవాద 'అంటగట్టటం వకటి వచ్చిపడిందిగా! మన సంరక్షణ కొఱకు ఆయన చేసిన తప్పును బయటఁబెట్టవలసి వచ్చింది. అందుచే పెద్ద చిక్కువుండిన ఆయననుగూర్చి యీ కాస్త్రా వ్రాసి లోకులకు సత్యం తెలిపినందుకు ఆయన్ని క్షమాపణ వేడకతప్పదు.

ఆయనకేవో చాల సందేహాలు మానాటకంలో వున్నట్లు వ్రాశారా యన. వుండవచ్చు. అవి తీర్చడానికి నాకు వోపికలేదు. అక్కడకీ కొంత వోపికతెచ్చుకొని మూడు వ్యాసాలు కాంబోలును విస్తరించే వ్రాసి తెలిపి వున్నాను. అవేవిన్నీ తన సందేహాన్ని పోఁగొట్ట నట్లే ఆయన వ్రాస్తూ వున్నారు. ఆయన శంకల మాదిరి యెట్టిదో యింతవఱకు నేను వ్రాసిన సమాధానాలవల్ల లోకులు తెలిసికొనివుంటారు. మళ్ళా మొదలెట్టిన శంకల వైఖరి చూపుతాను. మచ్చుకు మాత్రం వకటి రెండు. యెక్కడో మానాటకంలో "నలుగురు" అనడానికి "ముగ్గురు" అని పడిందనుకోండి. దాన్ని శుద్ధపత్రంలో సూచించాము. అంతేకాక వేఱొక ముద్రణంలో సవరించాము. అదిచూడక ఆయన వెక్కిరించారు. సమాధానంలో వేఱొక ముద్రణం చూడవలసిందన్నాను. చూచారుకాని యింకా వకచోట "మూగురు" అనే వుందంట. అదుగో విజయానికాధారం దొరికిందనుకున్నారు. దీనికే ముద్రణం చూచుకోవాలో చెప్పుమంటారు. చిన్నతనమయితే చిన్నతనంగా వుండాలికాని యీ విమర్శనా లెందుకో గదా! శుద్ధపత్రికలో చూడక వెక్కిరించడమా? వేఱొక ముద్రణంలో వున్న సవరణ గమనించక వెక్కిరించడమా? అందులో యింకావకటి మిగిలిందంటూ మళ్ళా అడగడమా? వకచోట సవరణకనపడ్డప్పుడు సజాతీయ విషయమైనప్పుడు మళ్ళా తెలపడమెందుకో గదా! "ముద్దముద్దకీ మిస్మిల్లా" కావాలి కాంబోలు!

యింకొకశంక. యెక్కడో వ్యాకరణశాస్త్రమర్యాద మాటలు పడ్డాయి మా నాటకంలో. వాట్లనుగూర్చి కొంత సందేహించారు విమర్శకులు. యేమనుకోను? మురారి మహాకవి తన నాటకంలో (1) "జనికర్తుః ప్రకృతిః" (2) "కథ మపత్యప్రత్యయా న్నిశ్చినోమి" (3) "బ్రాహ్మణాదేశోఽపిస్థానివద్భావేన" (4) ప్రకృష్టకర్తృభిప్రాయక్రియాఫలవతః" యిత్యాదులు బోలెఁడు వాడివున్నాఁడు. అయినా యీయనకు ఆయీ వుదాహరణాలు, కవులపోకడలూ, చూపడంకన్న, నీవు మాపుస్తకాన్ని గౌరవించవద్దు. నీవద్దవున్న పుస్తకాన్ని చింపి పారవేయవలసింది. సొమ్ము పెట్టి కొనుక్కొని వున్నయెడల అనష్టం మామీద కడితే యిచ్చుకొంటాము.

అని ప్రార్థించడం వుత్తమం అనితోఁచింది. యీఅంశ౦ పాణిగృహీతా పీఠికలో యిదివఱకే సూచించి యున్నాముగదా ?

యీయనకు "గంధర్వలోకం" లోనుంచి లేఖలు వస్తూవున్నట్టు వ్రాశారు. దాని నంబరు ౧౪ అని అంకెనుకూడా తెల్పివున్నారు. నాకున్నూ ఆలేఖ వచ్చింది. నాకువచ్చినదాని నంబరు ౧౨ అని మనవి చేస్తూవు న్నాను. దానితత్త్వం పూర్తిగా కనిపెట్టాను. దానితో విమర్శకుఁడుగారికి వున్న బాంధవ్యం పూర్తిగా తెలుసుకున్నాను. "యుష్మద్గోత్రం వర్ధతామ్" అని ఆశీర్వదిస్తూవున్నాను. అదివిమర్శకుఁడుగారు ప్రచురించడా నికి సంశయించినా కాలాంతరమందు నేను ప్రచురింపడానికి సంసిద్ధంగా వున్నాను. దానితో మీయోగ్యత బాగా లోకులు తెలుసుకుంటారు. ప్రస్తు తం మీరు తి. వెం. కవులు పింగళివారిని వెక్కిరించారని వేసిన అపవా దాన్ని మాత్రమే స్థిరీకరించుకోవడానికి మాత్రమే ప్రయత్నించండి. మాకవిత్వం అస్వాస్థ్యంగావుంటే దానివల్ల లోకం కోపగించదు మామీఁద. పింగళి వారిని వెక్కిరించామంటే లోకం మండిపడి, వెనక "పూర్వకవుల అపరాధాలు" వ్రాసినవాళ్ళకు జరిగించిన సత్కారాన్ని జరిగిస్తుంది. కాఁబట్టి యీవ్యాసం వ్రాయకతప్పిందికాదు. యిప్పుడేనా వెక్కిరింపు విష యం తప్పనితోస్తే క్షమాపణను పత్రికమూలంగా ప్రకటించుకోవడం మంచిది. సమర్థించేయెడల నేనే క్షమాపణను ప్రచురిస్తాను. యింతే నామనవి.

"గంధర్వలోకం" లోనుంచివచ్చిన పద్యాల ప్యాకట్టు అక్కడ పోస్టాఫీసు లేకపోవడంచేత కాఁబోలు పిఠాపురం పోస్టుద్వారా నాకు "బట్వాడా" అయింది. పోస్టుముద్ర యీ అంశాన్ని తెలిపింది. మీ కే పోస్టునుంచి వచ్చిందో తెలుపఁగోరతాను. "ఫోర్జరీ" వ్రాఁతలు వ్రాసే మిత్రులున్నారని మీరు మీ వ్యాసంలో యేకొంచెమో తెల్పకపోతే నేను మీకు అంటఁగట్టడం తటస్థించకపోయేదే. మీరే వ్రాసికొనివున్నారు గనుక నాకిప్పుడు సుళువిచ్చింది. "అట్టి తిట్లు నేనిదివఱకు చాలా తినివున్నాను. మీ రా కుటప్రలో చేరివున్నట్టు బాగా తెలిసింది. మీరు ఆలోచనాపరులే అయితే ఆలేఖనుగూర్చి మీవ్యాసంలో యెత్తుకోగూడదు. అయితే మీకు

ఆమాత్రం ఆలోచనేవుంటే పింగళివారిని తి. వెం కవులు వెక్కిరించారని డాబుడాబడం యెందుకువస్తుంది? అంతా అనాలోచనే. యిదీ వక అవాంతరానాలోచన. అనఁగా నాటకంలో అంతర్నాటకంవంటి దన్నమాట. దానివిషయం ముందుచూచుకుందాం. ముందు తి. వెం., పిం. సూ. గారిని వెక్కిరించారన్న మీ వాక్యాన్ని సమర్థించుకోండి. త్వరపడండి. సభకు రమ్మంటేకూడా యెట్లో వస్తాను.

"క్షంతవ్యుఁడుగారు"

క్రమంగా "విమర్శకబుధుఁడు" గారు "క్షంతవ్యుఁడు" గారు కిందికి వచ్చినందుకు కొంత సంతోషించ వలసివుందిగాని యింకా ఆమాట వ్రాయడంలో కొంత వెనకా ముందూ తొక్కుళ్ళాడుతూవుందిగాని కలం చురుగ్గా నడిచినట్లుమాత్రం ఆ ఘట్టంలోమాటలు వక్కాణించడంలేదు. యింకా పింగళి సూర్యన్నగారిని తిరుపతి వేంకటకవులు ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకంలో వెక్కిరించా రన్నమాట సమర్థనీయం అవుతుందనే ఆశ "క్షంతవ్యుఁడు" గ్గారికి వుందే అనుకుందామా? శివశివా! సాహిత్యశిరోమణి ప్యాసైె ఆమాత్రం జ్ఞానంకూడా వుండకుండా వుంటుందా? తి. వేం. కవులు శుచిముఖి పాత్రద్వారా ప్రకటించిన ప్రజ్ఞలవల్ల "బుధుఁడు" గారు ఇటీవల "కొబ్బరిచెట్టూ——దూడగడ్డీ" సామెతగా అపలపించిన వ్రాఁత సమర్థింపఁబడ దని పూర్తిగా తెలుసు కున్నారు. దానిమీఁదే యీ "క్షంతవ్య" పదం బయటికి వచ్చింది. యిప్పుడున్న ఆపే క్షేమిటంటే? దేనిలోనో వకదానిలో నెగ్గకపోతామా? యేమాత్రం నెగ్గినా ఆత్మపక్షీయులు కొంతకాకపోతే కొంతేనా సంతోషిస్తారుగదా అని వుంది పాపం! అయితే యీ "పిచ్చిసోమయాజులిని" యీ "క్షంతవ్యుఁడు" గారు బాగా యెఱుఁగరు. ముసలాఁడుగదా అను కున్నారు. సభలో పిం. సూ. గారిని తి.వేం. కవులు వెక్కిరించడాన్ని సమర్థించడం కృష్ణలో సూచించాటప్పటికి కొంత మట్టుకు పశ్చాత్తాపం కలిగింది. మళ్ళా కొన్నిశంకలు పుట్టుకువచ్చాయి.

పుట్టుకురాక అంతతో శాంతిస్తాయా? "మనోరథాః." ఆశంకలనో, "వ్యాకరణవిశేషాలు నాటకాలలో వాడవచ్చునా!" అన్నదానికి లఘువుగా సమాధానం కృష్ణతో యివ్వఁబడ్డదే. అది అంతతో నివర్తించివుంటుందనుకుంటాను. నివర్తిస్తేమాత్రం పిడివాదం తప్పుతుందా? తప్పదు. యింక శుచిముఖిని పక్షిగానే నటింపఁజేయడం యెట్లాగ? అంటూ వక పెద్ద శంక. ఆ శంకకి మళ్ళా బాధ కలుగుతుందేమోనని, "ఆంజనేయులు, గరుత్మంతుఁడు" అంటూ యిద్దఱిని వుచ్చరించి వీరికి తప్ప యితరులకు అట్టిఅవకాశం లేదనడం వకటి. యీ వినాయిం పెక్కడ వుందో కదా! పాపం కొంచెం యెదటిదెబ్బ కాసుకునే వుపాయం వుంది. కాని హృదయం మాత్రం మంచిస్థితిలో లేదు. వుంటే "చక్కని రాజమార్గం" లోనే ప్రవర్తించి సందేహనివృత్తి చేసుకోవచ్చునుగదా! అసందర్భంగా— "వెక్కిరింపఁబోయి" అంటూ తారతమ్యజ్ఞానవిరహితంగా వుపక్రమించడం యెందుకు వస్తుంది? యీ వుపక్రమణానికి పూర్వగాథ చాలావుంది. ఆ పొత్తము చిరకాలమునాఁడే అచ్చయి వుంది. పనిపడ్డప్పుడు దానిపేరు తెలుపుతాను. యిటీవలి శంకలలో వకశంకని వుపపాదించాను గదా. యింకొకటి కృష్ణునికి ప్రద్యుమ్న సాంబులు కొమాళ్ళు కాఁబట్టి వారిద్దఱి కొడుకులున్నూ మనమలవడం బాగుంది కాని, గదుఁడు సోదరుఁడుగదా! అతని కొడుకు మనుమఁడేలా అవుతాఁ డంటూ వకశంక. మొట్టమొదట మాతో పాటుగా తానున్నూ గదుణ్ణి ప్రద్యుమ్నాదులతోపాటుగా జమకట్టుకొని యిప్పుడిప్పుడు తప్పు దిద్దుకొన్నట్లు అభినయించడంకూడా జరిగింది. మేము మొదటినుండిన్నీ వీరు మూఁగురున్నూ సోదరులే అన్న అభిప్రాయాన్నే కనపఱిచివున్నాము. జంకుతూ జంకుతూ "క్షంతవ్యుఁడు" గారు శంకించడం ఆరంభించారు. మే మెందుకు సోదరుణ్ణి పుత్రుఁడని మార్చి వ్రాశామో సభాముఖాన్ని వుపన్యసించి మెప్పిస్తాము. దానికోసమేనా సభకు దయచేస్తారేమో అని మనవిచేసుకుంటూ వున్నాను. యివి ప్రధానశంకలు. అప్రధానాలింకా కొన్నివున్నాయి. హృదయం చక్కగావుంటే యేప్రశ్న అడిగినా అడగవచ్చు. తెలుసుకోనున్నూవచ్చు. అదిమంచిస్థితిలో లేన

ప్పుడు "హార్టుపీకు" గా వుండడంచేత ఆపురుషుఁడు యేంచేసినా అవ్యక్తం గానే వుంటుంది. వాఁడు యీలోకం కాదని "గంధర్వలోకం" దాఁకా వెళ్ళి నప్పటికిన్నీ అదిన్నీ తుట్టతుదకు తలవంపునే సంఘటిస్తుం దని నావిజ్ఞప్తి. వృథాగా పత్రికల గౌరవం చెడఁగొట్టడానికిఁ గాని యీపనికి మాలిన శంకలు యెందుకున్నూ పనికిరావు. కనక కాకినాడలో "విమర్శ కాగ్రేసరాది" బిరుదులతో ప్రకాశిస్తూవున్న పెద్దలు వున్నారు. వా రేమం టారో ఈశంకలకు? వకపర్యాయం కనుక్కుంటే బాగుంటుం దని నే నిందు మూలంగా విన్నవిస్తూఉన్నాను. యెందుచేతంటే నాకు ప్రస్తుతం ఇంతకన్నా నీరసస్థితిలోనే అయినా గురువుగారిశంకలు ప్రధానంగా ఉత్త రింపవలసిన పని అవశ్యమయిందిగా యేర్పడింది. ఆపెద్దపనిలో ఈ "పిల్లసమేరీ" నిమిత్తం కాలం కర్చుపెట్టి పత్రికలకు పనికల్పించడం మంచిదిగా తోఁచడంలేదు. అదీగోళ్ళనితీరేపనే. ఇదిన్నీ అట్టిదే. అయినా వారు గురువు లవడంచేత కొంతగౌరవం వారికి సంబంధించినదానికి యివ్వడం యుక్తం. దీనికో! "ప్రతి చిగిలింత మొక్కా చింతమొక్కతో" అంటూ వెనక వొకాయన సామెత వకటి వాడివున్నాఁడు. కాఁబట్టి సభలో తేల్చేస్తే తీరిపోతుందని తోఁచింది. పత్రికవారినికూడా ఈవాదం యీలాగే తీర్చుకోవలసిందిగా సలహా యివ్వవలసిం దని కోరుతాను. లేకపోతే మూల కూర్చుని గిలకడంగనక వాదిప్రతివాదులిద్దఱూ యేదో గిలుకుతూనే వుంటారు. యెంతచక్కనిసమాధానం వ్రాసినప్పటికీ అదియింకా నచ్చలే దనే యేదో దాన్ని గూర్చి అపలపిస్తూనేవుంటారు. వెనకాల తండ్రిగారో, లేక "గంధర్వలోక" స్వజ్ఞాతివర్గమో "మావాఁడిప్రశ్నలకు జవాబులురా నేలే"దని హంగుచేస్తూనేవుంటారు. అందుచేత అర్ధాంగీకారంగా "క్షంతవ్య" పదంతో వ్రాసిన విషయాన్ని గూర్చి యేమి, యిటీవల యివేనా నెగ్గక పోతాయా అనుకున్న విషయాలకేమి వకమాటు సభకే పనిచెపితే వీలుగా వుంటుం దనుకుంటాను. యీ అంశం యింతగా కాకపోయినా కొంత సూక్ష్మంగా "యింకో అపవాద" అన్నవ్యాసంలో కృష్ణాపత్రికాద్వారా తెల్పడమయింది. యిప్పుడు మఱీస్పష్టంగా తెల్పుతూవున్నాను. వకసం

గతి మఱిచాను. ఆసభలోకి "గంధర్వలోకం" చుట్టంగారినికూడా తీసుకు రావలసిం దని మనవి. ఆయన పిఠాపురంలోనే వుంటా రనుకుంటాను. ఆయన "బహిరంగలేఖ" కూడా సభాముఖాన్ని వినికిచేస్తాను. మీవద్దకు వచ్చిందంటూ తాము "భారతిలో" యిదివఱలో వ్యక్తీకరించిన "బహిరంగలేఖ"ని కూడా తీసుకువస్తే దాన్నీ దీన్నీ సరిచూచి సభాధిపతులు మీకు యేలాటి బంధుసముద్రిలు ప్రస్తుతవిషయంలో సహాయులుగా నున్నారో ఆవిషయంకూడా పనిలోపని తేల్చివేస్తారు. దానితో సర్వం సంపన్నం, సుసంపన్నం"గానమస్తమూ చక్కపడడం అవుతుంది. యింతే నామనవి. అందునిమిత్తం త్వరపడండి. వచ్చేవోపికవుంటే ఆసభకు నేనే వస్తాను. లేదా? నాతరపున మీఅన్న చి. సూర్యనారాయణశాస్త్రి రాఁగలడు. లేదా! మఱివక రెవరేనా వస్తారు. దాని కేమి? "నందో రాజా భవిష్యతి" యింతే ముమ్మాటికిన్నీ నామనవి.

పాండవాశ్వమేధము

విమర్శనఖండనము

సుమారు 5, 6, మాసములనాఁడు బ్ర॥ శ్రీ॥ కాశీభట్ట కృష్ణరాయ శాస్త్రిగారు మా పాండవాశ్వమేధమును బ్రస్తుత నూతన విమర్శనపు ఫక్కి ననుసరించి విమర్శించిరి. కొన్నిచోట్ల భవభూతికన్న గ్రంధకర్తలు మిన్నలని కొండనెక్కించిరి కొన్నిచోట్ల దిగఁద్రోసిరి. విమర్శింపఁదగిన సామగ్రి పూర్తిగా గలిగియున్నవారని మాకుఁ దోఁచియును నెక్కుడుగ సాహసించి వ్రాసిన యంశములు పెక్కు లున్నట్లు పొడకట్టుటచేఁ గొంచెము వ్రాసి కనుగొందమని యప్పటినుండియు ననుకొనుచుంటిని గాని యప్పటికిఁ జాలఁబూర్వమునుండియుఁ బ్రాణాపాయకరమగు దీర్ఘవ్యాధిలో నలుగుచున్న నే నింతదనుక నేమియుం వ్రాయనేలేకపోతిని. శాస్త్రుల

వారు "శ్రీ"కారము, కృత్యాదిని లేదని కొలదిగ శంకించి విడిచిరి అః లేకుండుట ఆంధ్రాచార విరుద్ధమఁట. ఆంధ్రకవులు ప్రబంధములయం దట్లు తఱచుగఁ బ్రవర్తించినమాట సత్యమే. నాటకములు వారిలోఁ బ్రా జ్ఞులు మా కాలమునకుఁ బ్రాక్కాలమున రచించినవారే లేరు. ఉన్నను వారికిని విద్వత్తకును గడుం దవ్వు. అట్టిచో మే మనుకరింపవలసిన వారెవ్వరు? కాళిదాసాది గీర్వాణభాషాకవులుగదా? వారీ నియమమును బాటింపలేదు. కావున మేమును బాటింపలేదు ఇవిగాక, "క. శ్రీకారముకృ త్యాదిని" అను నాంధ్రపద్యమునకుఁ గూడ మాతృక "శ్లో. దేవతా వాచకా శ్శబ్దాః" అనునదియేకాని వేఱొండుకాదు. ఐనను ఆంధ్రులు అట్టి శబ్దము లలో నొకటియగు శ్రీకారమును దఱచుగా వాడిరి. మేమో? "భారతః పంచమో వేదః" అనుటచే వేదవాచకమగుదానిని వాడితిమి. శ్రీకారమే యుండి తీరవలయునను నియమము లేనియపుడు వృథాగా వ్రాఁతపని కల్పించుట శోచనీయము. మఱియు, పాండు తనూభవు + లందు దుఃఖ పున్ భారము అనుచోఁ బ్రమాదవశమున సప్తమ్యంతముగాఁబదచ్ఛేదము చేసికొని వృథాగఁబని కల్పించిరి. అందు + అనునది, దుఃఖభారమునకు విశేషణముగా నన్వయించికొనుమని మనవిచేయుచున్నారము. ఇందుల కాధారము ముద్రణ సంప్రదాయమునందలి స్పేసుగూడఁ గావచ్చును గాని వీరు చూచిన దేపుస్తకమో, బహుశః, సపాశుపతమైయుండదు. అగుచో ద్వితీయ ముద్రణమున మేము కొందఱచే శంకింపఁబడి సమాధానమిచ్చి యందుఁ బ్రకటించిన విషయములం గూర్చికూడ వీరు వ్రాయవలసియుం డదు. వీరు ప్రథమ ముద్రణపుఁ బ్రతినిజూచి యుందురు. అందట్టి యాధార మున్నదో లేదో, అది యిప్పుడు చెప్పఁజాలము. లేదే అనుకొందము, అట్టి యాధారము లెవరికి? "అబ్రవీ త్పురాణ పండితులకుఁ" గదా? వీరు విజ్ఞులు, వీరి కట్టి వెందులకు? భ్రాంతి పురుషధర్మముగాన వీ రన్య థాగాఁ బదచ్ఛేదము చేసికొనిరని యూహింపవలసియున్నది. మఱియు, 'తోడనే నా" ఇది యెట్లు సిద్ధము? అని యడిగిరి. ఇట్లు సిద్ధమని

నొడువుదునా? "పదునాల్గు కోటులే నా? మఱియున్ ఘనంబుగ ధనంబు" (కుమార ధూర్జటి)

ఈ యిందుమతీ పరిణయ ప్రయోగమునకేమి గతియనియు, మధ్య ద్రుత మెట్లు చేరినదనియు మరల నడుగుదురేమో? అడుగరు. శాస్త్రిల వారు మాత్రము, "తెలుఁగునకున్న వ్యాకరణదీపము చిన్నది" "విలువగల కవుల లక్ష్యముమ్మలె తామీ భారమెల్ల మోయఁగవలయున్" అను నంశము నెఱుఁగనివారా? కాదు. మాకుఁ బ్రయోగములతో నవసరమే లేదని వ్రాయ మొదలిడుదురందురా? మొదలిడనిండు, అంతభాగ్యము పట్టునప్పు డాలోచింతముగాక. మఱియు, "నుగ్గు—పిండి, అనియర్థము. మదమని యర్థములేదు" అని యాక్షేపించిరి. ఇదియేమికర్మము, మేమును మదమని యర్థము చెప్పమే, పిండియనియే చెప్పుదుమే. అగుచో సమన్వయమెట్లని శంకింతురోటు? ఇట్లు, కన్, అనుదానికి లోపము, నుగ్గుగన్, అని తేలినది—పిండియగునట్లుగా, అణంచి, అని సమన్వయము లోపమునకు వ్యాకరణ మడుగుదురా? సపాళు పతాశ్వమేధమున దీనింజూపియే యున్నారము. త్రిలింగ లక్షణ శేషము తిలకింపవలెను. మఱియు, "పిండంబులపై ధారకునుండున్" ఇయ్యెడ నశ్లీలమఁట? చచ్చుచున్న దుర్యోధనునకు వీరు పిండంబులు పెట్టించుచోటఁగూడ యాజ్ఞికుని నోటఁ గూడ నీమాట రానీయరని తలఁపవలసియున్నది. అట్లుకాదు. ఇది నాటకముగాన నట్టి ప్రస్తావన మేభాగమునందును లవమునునుండరాదని విమర్శకుల యాశయ మనుకొందమా? అట్టి యభిప్రాయమును విమర్శకులు ప్రకటింపవలెను గాని ప్రకటించుచో నుదాహరణములకే కఱవా? ఈవిషయమున వీరు, "యా భ వ తః" అని యుదాహరించిరి. అటుఁదగులు దోసమునకును నిట వీరనుకొన్న దోసమునకును జాల వ్యత్యాసముకలదు. అది కవి వేఱొక తాత్పర్యముతోఁ బ్రయోగించిన వేఱొకటిగాఁ బరిణమించుటచే, "అయ్యవారిని జేయఁగోతియైన" వడువునఁ దటస్థించిన దోషము. ఇదియొకవి మఱియొక యుద్దేశముతోఁ బ్రయోగింపలేదు. కోతింజేయుటకే సమకట్టినాఁడు. అదియేయైనది. తప్పేమి, యథార్థకథన తాత్పర్యముతోఁ

బ్రియుక్తములైన శబ్దములయెడ నట్టిదోషముండదు కావుననే, "శిశ్నోదర పరాయణాః" "శిశ్నోదర పరాయణత్వమునకుఁ బారమెఱుఁగక తిరుగు" (పాండురంగ) ఇత్యాదులు సమాహితములని యెఱుఁగఁదగు-మఱియు నిఁదుంగూర్చి మా శృంఖలా తృణీకరణము 42వ పుట మొదలు 54వ పుట వరకును, శలభాలభనము 2 మొదలు 6 వ పుటవరకును జూడఁదగు. శాస్త్రిలవారేపో త్తమును విమర్శింపఁబూనిరో దానికి సంబంధించిన పాశుపతమునే చూడరైరి. పాండవవిజయమును జూడలేదని వారే వ్రాసియున్నారు. అది చూచినచో ఋతువిషయము వారికి గోచరించియేయుండును. వీ రసహాయశూరులగుటచే సాహసైక శరణ్యముగా వ్రాయుట కలవడిన ట్లూహింపనయ్యెడిని. అగుఁగాక. ప్రస్తుతవిషయమున వీరు కావ్యానుశాసన మొకపరి చూచుట యుక్తము. మఱియు, "చంపీచంపని ప్రయోగము సాధ్యమా ? ఏ వ్యాకరణము ?" అని యడిగిరి. ఇదియుఁ బాశుపతమున నుత్తరింపఁబడినదియే. ఇటీవల దిద్ది తగులఁబెట్టిన భారతముగాక ప్రథమ ముద్రణమునందలి భారతము శాంతి, ౨ ఆశ్వాసమునందలి "క. నమ్మమి మృత్యువు....నమ్మీ నమ్మక" అను ప్రయోగముచూచికొనఁ దగు. ఇటీవల దిద్దుఁబాటువలన మూలాభిప్రాయము చెడుచున్నది. ఈయంశము నేఁటికిఁ జిరకాలముక్రిందట బందరునుండి వెలువడుచుండిన "ఆంధ్ర భారతి" అను పత్రికలో మాచేఁ బ్రకటింపఁబడిన వ్యాసమునందు—— "ఉ. దిద్దకుఁడయ్య భారతము" ఇత్యాది పద్యములవలనఁ దెలియఁగలదు. మఱియు నీ— "నమ్మీ నమ్మక" అనుదానికి మా "చంపీ చంపని" అను దానికే సంబంధముగలదు గాని విమర్శకు లీ సందర్భమున నుదాహరించిన "అన్నా దమ్ములు" లోనగువాని కేవిధమైన సంబంధమును లేదని యెఱుఁగఁదగు. దీర్ఘమాత్ర సామ్యమేని లేదా ? యందురేని అగుచో నదిమాత్రమే కాదు. "విశ్వామిత్రాదులు" బోలెఁడు కలవని యెఱుఁగునది.

ఇఁక వ్యాకరణమో, దీనింగూర్చి "తోడనేనా" అనుచో నుత్తరమున్నది. కనఁదగు. భారత మహాకవుల ప్రయోగ మున్నను, "చంపీ ప్రయోగములు లేవు" అని వ్రాయుట సాహసైక శరణ్యము. లేదా ? బుద్ధి

పొరపాటు. మఱియు, "నికృష్టంపు జంపుఁజంపి" అనుదానిం గూర్చి యీ విమర్శకులు, అనాలోచితముగాఁ గొండొక వ్రాసి, చంపు - చావుగా దిద్దినఁ జక్కఁగనుండు ననిరి. పాపము ! అమాయికులు. "అనుచితంపుఁ జంపు" "జమిలి చంపులు" ఇత్యాది భారత ప్రయోగములు శాస్త్రులవారికి చావులుగా మార్పఁదగినవియే కాఁబోలును. ఈఘట్టమునందే, "పంపు మయ్యా" అనుదానింగూర్చి కొంత వ్రాసిరి. మరల, "ప్రయోగము లున్నవి" అనియొప్పికొనిరి. ఒప్పికొనియు, విమర్శింతుము అని గర్జించిరి. ఈ గర్జన మెందులకో ?

చాలీ చాలని వ్యాకరణము లేవియో కొన్ని యున్నవియే యను కొందము. అంతమాత్రమున నీ భాషాసముద్రము దరియ నీఁదఁగల మనియే కాఁబోలును శాస్త్రులవారి యాశయము. అగుఁగాక, దానిని విమర్శించినపు డుత్తర మిత్తుముగాక, యని యిపు డుపేక్షించుచున్నారము. మఱియు, "పాఱుఁబోతులు అనుంగతి" ఈ ప్రయోగము లసాధువులఁట? విమర్శకుల భాషాజ్ఞాన మెట్టిదో కాని,

* చ. పరిణతశక్తులైన యలభారతపుంగవు లట్టులుండ ము

ష్కరుఁ డనిపించుకొన్న కవి సామజ సింహము రామకృష్ణవా

(గ్వ్రిరచనముగూడఁ జిత్తగించలేదు. పాపము,ఇటుపైనేని జిత్తగింతురుగాక)

గ్వ్రిరచనగూడఁ జూడుఁడు ప్రవేశఫలమ్ములు చిన్నిచిన్ని వ్యా

కరణపుఁ బొత్తముల్ సదివి కయ్యము పెంచకుఁడయ్య వాగ్విదుల్.

రామకృష్ణకవి యనఁగా? "చ. ఒకని కవిత్వమం దెనయునొప్పులు దప్పులు నా కవిత్వమం దొకనికిఁదప్పు వట్ట బనియుండదు." అనియును, "చ. తెలియనివన్ని తప్పులని దిట్టతనాన సభాంతరమ్ములం బలుకగరాదు రోరి పలుమాఱు" అనియును బ్రతిజ్ఞచేసి నిర్వహించుకొన్నట్టియు, మ. "ఉదయంబస్తమయంబు....నీ కెదురేరీ ?" అని వెలుగొందినట్టియు మహాకవి. అతఁడు తన కబ్బమున ౧ ఆ-మున, "అయ్యింతి చెక్కులఁ

* (సతికి) అని పాఠాంతరము.

బోలుం దెలనాకులు" అని ప్రయోగించి యుండెనే? దానింగూడ శాస్త్రిగారు వారు తృణీకరింతురో? తృణీకరింపరు. అన్యథా సిద్ధికై కడంగుదురు, చూచె దముగాక. వీరింకను నిట్టియవిచార మూలకములగు నాక్షేపణ లీఘట్టమున మఱియుం గొన్నిచేసియున్నారు కొన్నిటి యసారతను దెలిపి తక్కిన వుపే క్షింపఁబడుచున్నవి. మఱియు, "ఇట్లనే, అట్లన" యివి తప్పులంట! పాపము వీని సాధుత్వమునకై కొంత పాటుపడిరికాని తుదకుఁ గుదురలేదు. వారేమి చేయుదురు. అంతతో విసువుపుట్టి "కావునఁ బై ప్రయోగమెట్లును దుష్టమే." అనియొక రంకెవైచి విరమించిరి. "మ. ....ఎప్పటట్లనయే నుండక" "ఉ. ....రాముని మ్రోల నాలుకలు రానటులన్" అను రామాభ్యు దయ ప్రయోగములును, "చ. ... లలితకరాబ్జరాగ మిటులన్ బ్రసరించి" అను రుక్మిణీపరిణయ ప్రయోగమును వీరికెట్లు కుదిరెడినో! ఇవి యింతకు మున్ను పాశుపతమున నుదాహరింపఁ బడినవియే. వీనికిగూడ నన్యథాసిద్ధి యున్నదో! వినవలయు. మఱియు "జనుఁడు" దీనికై యేమో వ్రాసి యెక్కడనో, ప్రయోగమున్నట్లు జ్ఞాపకమని కూడ లిఖించి తుట్టతుదకు "అనుకరణముగ నున్నది గావున సాధువే" అని గతికల్పించి శ్రమపడిరి. ఇంత పరిశ్రమ మేఁదులకో? "ఆ. వె. జరయు మృతియులేని జనునట్లు" అని చిన్నయ్యసూరి ప్రయోగించెనే? అది సమాస గతమే యందురోటు? అనరు. వారనుకొన్న సమాస మిట్టిదికాదు. ఇట్టిదే యని వాదమునకు దిగినపుడు సమాధానమీయవచ్చును గదా? పైఁగా "జనుఁడను ప్రయో గము చక్కఁగ నభ్యస్తము కాలేదని ప్రత్యాంధ్రుడును నెఱుఁగును." అని యొక క్రొత్తమాట వ్రాసియున్నారు. అభ్యస్తముకాని యంతనే కబ్బ ముల వాడఁగూడదేమి? "ఒగి, ఏడ్తెఱి, వ్రేల్మిడి, నెట్టపంట, తద్దయు, ఎసక మెసఁగ" ఈ గ్రాంథిక పదములన్నియుఁ బ్రత్యాంధ్రునకును నభ్యస్త ములే యగు నోటు? ఇవి దేశ్యములు. నా వ్రాఁత తత్సమమునకు సంబంధించినది యందురో? అనుఁడు. అగుచో "క. ....సద్యంబ బ్రహ్మ హత్యా పద్యము" భారతస్వర్గా ౧. ఆ. పై పద్యములోని "సద్యము" ప్రత్యాంధ్రునకును నభ్యస్తమే యగునోకో? తలయుం దోఁకయు లేని

యిట్టి వ్రాఁతలవలన ఫలమేమి? శాస్త్రిలుగారూ: మఱియు "ప్రప్రథమము" ఈ ప్రయోగము సాధువా? యనిరి. అంతతోఁజాలింపక "ఇదియే యామ్రేడితమో" అనికూడ వ్రాసిరి. వీరితో నిది యామ్రేడితమని చెప్పిన మూర్ఖుఁడెవఁడోకదా? పైఁగా "గీర్వాణమునఁగాని యాంధ్రమునఁగాని యిట్టి ప్రయోగములేదు" అని ధ్రువపరచిరి.

ఈ విమర్శకులకు నాందిలోని రసవిషయికముగ చర్చింబట్టిచూడఁ బరిచ్ఛేదమెట్లు చేసికోవలయునోకూడఁ జక్కఁగఁ దెలియదని స్ఫుటముగ చున్నది. అట్టివారికీ వృథా సాహసోక్తు లేటికో? ఇట్టిప్రయోగము లేదఁట? లేకేపోవుఁగాక, అది దుష్టమైనపుడు కదా? "వైయాకరణాః పిశాచాః ప్రయోగమంత్రేణ నివారణీయాః" అను చొప్పున వాకట్టుకల్పించుటకుఁ బ్రయోగపర్యంతానుధావనము చేయవలయును? శాస్త్రిలవారు దానిదుష్టత్వమును నిరూపింప వలసియున్నది. అప్పుడు దానిశిష్టత్వమును నిరూపింతుము. ప్రయోగమఁట? రామశబ్దమునకుఁగూడ వీరికిఁ బ్రయోగమే కావలెను గాఁబోలును. మఱియు "వృథామాట" ఈ సమాస మనేక మందిలోనిది యఁట? ప్రయోగింపరాఁదట? ఎంత చక్కని విమర్శనము! ఇది సమాస మేల కావలయునో? వ్యస్తమన్నచో శాస్త్రిలవారి శంక నివృత్తము కావలసినదే కదా? కాదు. "సమాసమే యందము" అనుచో వీరు దీని నేమిచేయఁగలరో? "అనేకమంది" తరగతిలో నిది చేరదు. చేరదు, చేరదు, కారణమరయుదురుగాక. తెలియదన్నచోఁ దెలుపఁబడును. మఱియు, "కోసము" ఇది యెవరి సహవాసము వలననో కల్గినదఁట: "గ్రాంధికముగ నటసట నున్నను" నగ్రాహ్యమఁట. ఇది యేటివ్రాఁత? ఇఁక గ్రాంధిక ప్రయోగమిచ్చి యేమి ఫలము! లోకార్థ మీఁబడుఁగాక. ఉ. భూసుత కోసమే గనుక బొంకితినేని. ఉ॥రా॥ లా॥అ॥ మఱియు "ఎల్లరు" ఎల్లవారనియే యెల్లకావ్యముల గలదఁట? ఏమి వీరి సాహసము. ఎల్లకావ్యము లనఁగా? అచ్చులును, హల్లులును, మాత్రము కావు గదా? "కొన్నిటఁగ్వాచిత్కముగ నెల్లరనియుఁ గలదఁట? సమ్మతింపరానిదఁట?" ఎందుల కీ పిచ్చివ్రాఁత. ఇట్లివే మఱి

కొన్ని యక్కరము లిచ్చోఁగలవు. ఇది యంతయు స్వవచో వ్యాఘాతపు వ్రాఁత. "ఉ. ఎల్లరు నెల్లచో ధనములిచ్చి" అని తెనాలి రామకృష్ణకవి" ప్రయో గించెను. మఱియు నీక్రింది యాక్షేపణమును జూచినచో శాస్త్రులవారి సహృదయత్వపు బండారమెల్ల నొక్కమాఱుగా బట్టబయలగును.

"పితృవ్యాదులు" "పితృవ్య ప్రభృతులన్న బాగఁట ? పైప్రయో గము సరియైనను వినఁగనే నా చెవికి పితృవ్యులను తినువా రను నర్థము స్ఫురించెను." అని వ్రాయఁగలిగిరి. వీరిట్లువ్రాయుట తప్పులేదు. వీరి వ్రాఁత సర్వము నిట్టిదియేకదా ? వీరి చెవికెట్లు స్ఫురించెడినో మాకెట్లు గోచరించెడిని. మా యనుభవముంబట్టి వీరికి స్ఫురించిన యర్థము ఝుడితి స్ఫూర్తినందెడిది కాదనియుఁ గష్టముమీఁద స్ఫురించెడిది యనియు-" పిన తండ్రిలు మొదలగువారు " అనునది శీఘ్రోపస్థితమగుననియు ఘంటా పథముగఁ జెప్పఁగలము. సహృదయు లెల్లరచే నొప్పింపఁగలము. వీరికట్టి మాఱుమూల యర్థమే శీఘ్రోపస్థితమగుటకుం గల హేతువు విచారణీ యము. అందులకు మాకున్న పాండిత్యము చాలదు. వైద్యశాస్త్ర పాండి త్యము కావలసియున్నది. వీరి ధర్మమా యని పాపము, "నాచెవికి" అని వ్రాసినందులకు సంతసింపవలసియున్నది. ఈవిరుద్ధపుఁ జెవికి "సీతా రామా" అనుదానికి లాంగలపద్ధతియు, గంధర్వమృగమును, ఝుడితి స్ఫూర్తి నందవలసియున్నది. శాస్త్రులవారు త్వరలో జాగ్రత్త గలిగి యీవిరుద్ధజ్ఞానము నుపసంహరింపించుకొనుటకై ప్రయత్నింపఁగోరఁబడు చున్నారు. ఏకారణముననో శబ్దవిషయమైన చర్చలో వీరి విచార మసార ముగా నున్నను ఆర్థిక విచారమునెడల మిక్కిలి చక్కఁగ నున్నదని వ్రాయఁగలను. దానింగూర్చి విస్తరించి వ్రాసిరి. కొన్నిచోట్ల మిక్కిలిగ మెచ్చుకొనిరి. కొన్నిచోట్ల "ఛాందసత్వము" నారోపించిరి. సహృదయైక శరణ్యమగు ప్రస్తుత సందర్భమున నేనేమివ్రాసినను ప్రయోజనముండదు. కవియనఁగా ? వంటబ్రాహ్మణుని వంటివాఁడు. వానిపాకమునందుం బలె వీని పాకమునందును భిన్నాభిప్రాయము లుండెడిని.

"జిహ్వాకొక రుచి, పుఱ్ఱెకొక గుణము" అనులోకోక్తి నెఱుఁగని వారెవరు? పాచకుఁడుగాని కవిగాని తన పాకమును గూర్చి వివరింప రాదు. "సహృదయాః ప్రమాణమ్"

"శ్లో. కవిఃకరోతికావ్యాని । లాలయత్యుత్తమోజనః
తరుఃప్రసూతే పుష్పాణి । మరుద్వహతి సౌరభమ్"

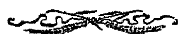
గేస్తు సంతతిం గన్నట్టులు కవి యేవో గిల్కుచుండును. అందుఁ గొన్ని కొందఱకు మఱికొన్ని కొందఱకు నచ్చుచుండును. కొందఱకు నచ్చినవి కొందఱకు నచ్చవు. ఇందులకుఁ గవియేమి చేయఁగలఁడు? కవి రసాస్పదమనుకొన్న యొక పద్యము విమర్శకుని యభిప్రాయమున నీరసమయినం గావచ్చును. ఇందులకై పెనఁగరాదు. కావున శబ్ద విచారమును గూర్చియే "స్థాలీపులాకన్యాయముగా" వ్రాసి విరమింపనెంచితిని. ఈ విషయ మిదివఱకే నానారాజ సందర్శనమునఁ జదువరులు తిలకించి యుందురు.

"............రసారస విచారము మాయదికాదు మిక్కుటం
పు రసికులైన మీకెఱుఁగఁ బోలని దొక్కరసమ్ము గల్గునే"

పైపద్యపాదములు శ్రీనివాస విలాసాంధ్రీకరణ ఘట్టమునందలివి. ఇఁక విమర్శకుల నొకటి యభ్యర్థింపవలసియున్నది. ఏదో మీరు సాహసైకశరణ్యముగా వ్రాసితిరి. వ్రాయునపుడు వెనుక ముందు లాలోచింపరైతిరి. మా గ్రంథములను విమర్శించినవారిలో మీవంటి విద్వత్తకలవారిదివఱలోనే లేరు. కాని ఆ విమర్శనముల నాఁటికి మేము తగినంత యోపికలోనుండుటచే వారి చొప్పదంటు శంకల కన్నిటికిని విసుగుకొనకయే యుత్తరములు లిఖించుచు వచ్చితిమి. ఇప్పుడో మేమిరుపురము కాక ఒక్కరైతిమి. పైఁగా షష్టిపూర్తికి దాపగుటయు, వత్సరమునుండి వ్యాధిగ్రస్తతయుఁగూడ దానికిఁ దోడైనవి. కావుననేదో వ్రాసి మరలఁ బత్రికను నింపక విధిగా వ్రాయవలసి యుండునెడలనే వ్రాయవలయునని యభ్యర్థించుచున్నాఁడను. లేదా? సెలవుదినములలో నొక్కపరి దర్శన

మిప్పింతురేని ప్రత్యక్షములో నుత్తరమిచ్చుట కింకను నాకుఁ గొండొక యోపిక యున్నదని మనవిచేసుకొనుచున్నాఁడను మీరు గూడ నన్నిట్లే కోరుదురేమో? అదియు యుక్తమే. కాని యట్టి యారోగ్యమున్నచో నేను మీరెంత వ్రాసినను నిట్లభ్యర్థింపనే యభ్యర్థింపనని మీరే గుఱితింపఁగలరు. ఇఁకమీరు కొన్నిగర్వోక్తు లచ్చటచ్చట వ్రాసియున్నారు. అవసరమగునేని వానిఁజూపెదను. లేదా తమరే, చూచుకోఁగలరు. ప్రత్యక్షములోఁ దమతోఁ గొంత వాగ్వాదము చేయవలయునను కుతూహల మున్నది, అందులకుఁ దమ యనుగ్రహము తోడ్పడుగాక.

"సతాం సద్భిస్సంగః కథమపిచ పుణ్యేన ఘటతే"

పిష్టపేషణము

అయ్యా! కృష్ణరాయశాస్త్రిలవారూ: మిమ్మును నేను— "విధిగా వ్రాయవలసియుండునెడలనే" అని యభ్యర్థించినట్లు తాము శీర్షికలో నుదాహరించుచుఁ గూడ లిఖించిన సమాధానములయం దొకటిగాకున్న నొకటియైన నిలిచెడి తెగలోనికిఁ జేరకపోవుటయేకాక తత్తత్సందర్భములలోని మాటలే వాని యసారతను దెలుపుచున్నవి పరిశీలించెదరా?

(1) రూపక కావ్యాదని శ్రీకార ముండవలయునని లేకున్నను,

(2) సంశయాస్పదమనియే విన్నవించితిని.

(3) అనువాఁడనో కానో శ్రీవారే యెఱుంగుదురు.

(4) మాకు లోపహేతు వక్కఱలేదు.

(5) ఇయ్యది రుచిభేదము ననుసరించినది.

(6) తప్పని నిరూపింతునని నాయభిప్రాయము గాదు.

(7) పాండురంగ మాహాత్మ్యమున ... . ప్రయోగ మున్నదని యెఱుంగుదును... పాఠాంతరము లున్నవియో యెఱుంగను.

(8) ప్రయోగము లభించునా యనియే సంశయించితిని.

(9) వ్యాకరణశాస్త్రపరిష్కారము కొన్ని సిద్ధములైనను,
(10) ప్రయోగ బాహుళ్యము కావలయును.

ఆ యీ మాటలును వీనికి సందర్భించినమాటలును సవిమర్శముగా మరలఁ జదివికొని మీరు వాడినవాక్యములలో, లేక పదములలో, నేదినిల్చు నని మీకుఁ బూర్తిగా విశ్వాసముండునో యట్టివాని నొకదాని నేరి చూపి తిరా? దానికై యెంతవ్రాయవలయునో యంతయు వ్రాసి మీ యొనర్చిన పరిశ్రమకు సార్థక్యము గల్పింప యత్నింతును. అంతియ కాని యేవో కొన్నికాలములను దోఁచినట్లుమీరు— "ప్రతివిమర్శనము" అని నింపుచుం టిరా? "అడిగెడివానికిఁ జెప్పెడివాఁడు లోఁకువ" కనుక విస్తారముగాఁ బెంచి వ్రాయవలసివచ్చును. అందులకుం దగినంతయోపిక లేదని మున్నే విన్నవించికొంటినిగదా? మీరు పరులవ్రాఁతలోని సారాసారము లటు లుండ స్వీయమగు వ్రాఁతలోని సారాసారములను గూడ నిర్ణయించునం తటి శ్రద్ధకలవారు కా రన్నందులకు మీవ్రాఁతలోనివియే కొన్నియుదాహ రించు చున్నాఁడను— "ప్రయోగమును జూపుఁడు, మీరు చూపలేరని ప్రశ్నించుటగాదు, నా యెఱిఁగినంతవట్టు లేదని తోచు చున్నది. నేను సర్వ జ్ఞుఁడనా? అల్పాల్పజ్ఞుఁడను." ఈవ్రాఁత కర్థమేమైన గలదా? ఇయ్యది— "చంకదుడ్డు శరణార్థి" అను సామెత కుదాహరణమో? కాదో? విమ ర్శించి చూచికొనుఁడు. మీకుఁ దోఁచినంతలోఁ బత్రికలు తేరగా నున్నవి కదా? యని ప్రచురించి వృథాగాఁ బని కల్పింపవలసినదియేనా? మరల నీక్రింది మీయక్కరములను జదివికొనుఁడు.

"నాప్రశ్నములకు సమాధానమిచ్చుటయే చాలును"

అయ్యా! మీరాయాయి ఘట్టములఁ బూర్వపక్షముల నెత్తికొని యెంత వ్రాయవలయునో యంతయు వ్రాసి తుదకు సాధుత్వము కుదురక "ఈ ప్రయోగ మెట్లును దుష్టమే" ఇత్యాదిగ నిశ్చయించి యిపుడు కొంత వినయమును బ్రకటింప మొదలిడి యాసంభ్రమమున—"దశదాడిమాది వాక్యముంబోలె" పరస్పర సమన్వయము లేనిమాటలను లిఖించుచుఁ దుద కయ్యవి యన్నియును ప్రశ్నములుగాని సిద్ధాంతములు గావని యపలపింపఁ

జూచుచున్నారని విచక్షణులగు చదువరులు నిర్ణయించెదరనియేని తలఁపక మరల మీరు పత్త్రికలోఁ గొన్నికాలములు వృథ సేయుటకు నేను మిక్కిలిగ వగచుచున్నాను. నిజముగ మీరిన్ని ప్రశ్నలను నన్నుఁగాని యొరులను గాని యడిగి తెలిసికోవలసిన వారే యగుచోఁజేయవలసిన విధాన మిదికాదు సుడీ? "గురు శుశ్రూషయా విద్యా" ఓహో? అది యెట్లు సంఘటించెడిని? పాపము! శాస్త్రులవారికి శిష్యత్వము చేయ కుతూహల మున్నను "ప్రత్యక్షమగుచో నేమగునో" అను భయము పూర్తిగ బాధించుచున్నది. కావున వీరిట్లే పత్రికలు నింపుచుందురు. ఓపికయున్నచో వీరికి నుత్తరములు లిఖింపవలసినదియే. ఇట్టి వాదోపవాదముల మూలమున విద్య నార్జించు నుపాయము గూడ గణనీయమే కాని ప్రస్తుతము వారి యుద్యమమునకుఁ దోడ్పడునంతటి యోపిక లేమింజేసి వారు సమీపమునకు వచ్చుచో నెట్లు బోధింపఁబడునో తద్విధానము నెఱింగించుటకుఁగా నేదో యొకదాని నడుగుఁడని విన్నవించుకోవలసి వచ్చినది. నే నెంతయో ధైర్యముతో మాఱుమాట లేశమును వ్రాయరని వ్రాసిన యంశమునకుఁగూడ శాస్త్రులవా రెంత గంభీరముగా వ్రాయుచున్నారో? "పితృవ్యాదులు శ్రీశాస్త్రులవారన్నట్లు పాఠకులే నిర్ణయింపవలయును."

ఇంకను "పితృవ్యాదులు" అనుచోఁ దామనుకొన్న యర్థము ఝుడితి స్ఫూర్తి నందునని చెప్పఁదగువారు పాఠకులలో నుందురనియే వీరికి విశ్వాసము కాఁబోలును? అగుచోఁ బ్రస్తుత విషయమున వీరు ప్రష్టవ్యులు కారు. వీరి కట్టి నిశ్చితజ్ఞానమును బ్రసాదించినయీశ్వరుఁడు ప్రష్టవ్యుఁ డనఁదగు. ఈ విషయ మిటులుంచి ఈవిషయమున వీరు నావ్రాసిన యక్షరములు ప్రస్తుతమునేకాక యప్రస్తుతమునుగూడ బోధించుచున్నవని నాయెడలఁ గినియుచున్నందులకు నుపశాంతి కల్పింపవలసియున్నది. ఆస్థలము— "భారతప్రయోగములు శాస్త్రులవారికి చావులుగా మార్పదగినవియే కాఁబోలు" అనునది— ఈ, క్రి,షష్ఠి కర్తరిషష్ఠి వంటిదిగాని కర్మణి షష్ఠివంటిది గాదు. లేఖకాశయ మిట్టిదియే యైనను శాస్త్రులవారు వ్యాకరణ నిష్ణాతు లగుటచేఁ గాఁబోలు— "ఉభయప్రాప్తౌ కర్మణి"

అను నాధారమును నూఁతగాఁగొని పైవాక్యము వ్యక్తికి సంఘటించుచున్న ట్లభిప్రాయపడి యేవో కొన్ని పంక్తులు లిఖించినారు. ఆషష్ఠి కర్తృకర్మ సాధారణముగా నన్వయింప వీలిచ్చెడిదియే కాని ప్రయోక్త్రభిప్రాయమును సుంత విచారించుకోనక్కరలేదా ? "చంద్రవన్ముఖమ్" అనుచోఁ గవ్యభిప్రేతములగు నంశములనే గైకొందురో? లేక యనభిప్రేతములగు నంశములనుగూడఁ గైకొందురో ? ఇదిగాక ఆ వాక్యము ప్రస్తుతార్థమును బోధించి యంతతో శాంతినందక శాస్త్రులవారి వ్యక్తికిగూడ దగుల మొదలిడినదియే ? శాస్త్రసంప్రదాయము ననుసరించి యుపక్షీణ శక్తిక మగునది యంతతో నాఁగుట యుక్తము. అయినను నియ్యవి సూత్రములు కావు. పొడిమాటలు కావున శాస్త్రిలవారి యపోహ కవకాశము సుంత కలుగుచున్న దనుకొందమా ? అగుచో మీవ్యక్తికది సంభవింపఁ జేసెడి దొసఁగును దొలఁగించుటకుఁ బరాత్పరునిఁ బ్రార్థించుచుఁ బ్రతివిమర్శకుల నీయొక్క మాటడుగుచున్నాఁడను. అయ్యా! మీకునపోహను గల్గించిన విషయమును మాత్రమే లిఖించి మిన్నకుండక తక్కిన జలతాడనమున కేల కడంగితిరి ? ఇపుడు నే సమాధాన మిచ్చిన యంశముల నటుంచి యసారములని పూర్తిగా వదలినవాని యోగ్యతను నానేర్చినకొలఁదిగఁ జూపుచున్నాఁడను. "కొంపతీఁత"-ఈ ప్రయోగము శాస్త్రసిద్ధమైనను లోకమున వాఁడుకలో లేనిదిగా భావించి పాయు+త, డాయు+త, దూయు+త, కోయు+త, చేచు—పాచు— లోనగు నప్రసిద్ధముల నుదాహరించియున్నారు. మీ యుదాహరించిన రూపములలో దూయు ధాతువునకు లోకమున "దూఁత" అని ప్రయోగము కలదు సుఁడీ. అట్లే మాతీఁతకును వాఁడుక కలదు. ఈక్రింది యుదాహరణముల నరయుఁడు. "గోదావరి తీఁత కారంభించినది, కలుపుతీఁత జరుగుచున్నది." ఇఁక దూఁతకుఁ బ్రయోగమును జూపుదును. ఆయూర దోమలు "దూఁత" లును చరవులును, ఇత్యాదులు లోకప్రసిద్ధములు. మీప్రాంతమున నిట్టివ్యవహారము లేకపోవచ్చును. అందులకే కదా ? "దేశాటనమును" నైపుణీ సంపాదక సామగ్రిలో లాక్షణికులు చేర్చినారు "కంగుల్ దీర్చినపైకిణీరయిక" అను

దానికి సంబంధించిన యితిహాసము తామెఱిఁగియే యుందురు. వ్యాకర ణము నిప్పట్ల నడుగనే యక్కఱలేదు కదా ? అప్రయుక్తత లోకప్రసిద్ధి వలనఁ దొలఁగెడిని. ఇఁకఁ బూర్వులగ్రంథప్రయోగముల నడుగవలెను. ఉన్నను మండవచ్చును. లేదా యిట్టి లోకప్రసిద్ధములకు వానితోఁ బని యేమి ? సజాతీయ ధాతువులు కొన్నిటినుండి యిట్టివి పుట్టినట్లు లేదని దీని కనభిధానము చెప్పుట యాపాతరమణీయమైనను విమర్శనమునకు జంకెడిని. సజాతీయ ప్రయోగాభావము ప్రస్తుతాభావమును సాధించుచో "గమ్, గామః, క్లమ్, క్లామః, క్రమ్, క్రామః" అను సజాతీయ ప్రయోగముల యభావము సర్వత్ర ప్రసిద్ధమగు "రమ్, రామః" అనుదాని కభావమును దెచ్చిపెట్టవలసి వచ్చును. వాది దౌర్బల్యమే కాని వాద దౌర్బల్యముం డదు. వ్యవహారత స్సిద్ధములును, వ్యాకరణావిరుద్ధములు నగు ప్రయోగ ములను గూర్చి యింత చర్చయేల ? ఈ విషయమునకు మేము చిరకా లమునాఁడె యుత్తరమును వ్రాసికొని యుంటిమి.

"తే. గీ. కేవల గ్రామ్యపదముల నేవగించి
జనులు వాడెడి పదములు సమ్మతములు
కలవు లేవని పెనఁగ శక్యంబె భార
తాదులను లేనిపదములు నవనిఁ గలవె"

(దేవీ భాగవతము ౧ స్కం.)

ఇఁక నొకటి, సమగ్రమగు వ్యాకరణము గల భాషలోని "ఫణినా పత్య" "పణినసూను" "మాధ్వీ" ఇత్యాది ప్రయోగములు మీ రెఱిఁగి యుందురు. వీనింగూర్చి మీ అభిప్రాయమేమి ? ప్రయోక్తలు శ్రీనాథుఁడు పెద్దన, ఎల్లమహాకవులును, గదా ? ఇందుల కేమందము. మఱియు మీరు ప్రస్తుతము "సమదర్శినిలో" శాకుంతలమును గూర్చి విమర్శించు చున్నారు. చూచుచున్నాఁడను. ఇతరత్ర మీరు వ్రాసిన వ్రాఁతనుబట్టి చూడ విమర్శనమనఁగా ? ప్రస్తుతము మీ రొనర్చుచున్న శైలిలో నుండ వలెనని లోకమునకు బోధించుటకుగా నుపక్రమించినట్లు స్ఫుటమగుచు

న్నది. మరి కొందఱు మీ యభిప్రాయమువంటి యభిప్రాయమునే విశ్వసించువారు వ్యాస, నన్నయ భట్టారకులం గూర్చి విశృంఖలముగా విమర్శించియున్నారు. చూచితిని. నిన్న మొన్న శ్రీహర్ష నైషధమునుగూర్చి విమర్శించిరి. చూచితిని. ఈ విమర్శనములను నేను విశ్వసింపను. ఆ గ్రంథకర్తల కీ మాత్రముగూడ దెలివితేటలు లేవని నే ననుకొనఁజాలను. ఇట్లే విమర్శించు నెడల నిలిచెడి కవితయే యుండదు. ఎట్లుండదో చూడవలెనని కుతూహలమున్నచో నిర్దుష్టమని మీకుఁ బూర్తిగఁదోఁచిన యొక పద్యమునో, శ్లోకమునో పరీక్షార్థముగ నా కొసఁగుఁడు. దానిని నే నెట్లు పాడుచేసి మీకుఁ జూపుదునో చిత్తగింపఁగలరు. మీరేకాదు, ఈ నూతన ఫక్కి విమర్శనములకు మా శిష్యులలోఁగూడఁ గొందఱు దిగియున్నారు. విన్నను వినకున్నను వారికిఁగూడఁ బనిలోపనిగా నిది విమర్శనమార్గము కాదని తెలుపుచున్నాఁడను. మీవ్రాఁతం దిలకించిన మీయందు బహుశ్రుతత్వము కలదని ముమ్మాటికిని దేలెడిని. అట్లు విశ్వసించుచుంగూడ నేనిట్లు వ్రాయుటకు మన్నింపఁగోరెదను. వ్రాయుటకన్నఁ బ్రత్యక్షములో మిమ్ము నంగీకరింపఁజేయుట సుళువు. కాని "శాస్త్రిలవారికి" ఇత్యాదివాక్యమున కపార్థము చేసికొనుటచే మీరందుల కంగీకరింపరు. ఇఁక "సమాధాన ప్రాయములగు గ్రంథములనేనిఁ" బంపవలసియున్నది. వా రిట్లు కోరుట యుక్తమే, తప్పక పంపవలసినదియే. కాని యవియన్నియుఁ బునర్ముద్రణమునకువచ్చి చిరకాలమైనది. ఒక్కొక్క ప్రతివంతున మాత్రము దాఁచి యుంచితిమి వానిం జూచుటకేని దర్శనమునే కోరుచున్నాఁడను. లేదా? ఆ ప్రాంతములయందలి గ్రంథాలయముల నరయఁగోరుచున్నాఁడను. అట్లు తటస్థింపనిచో నోపికకొలఁది కొన్నాళ్ళలో నాయా యీ గ్రంథభాగముల నెత్తి వ్రాసి పంపుదును. ఇఁక నొకటివ్రాసి విరమింతును.

"వృధామాటయు, 'తోడనే నా' లోఁ జేరును" అని వ్రాసితిరే? ఈ మాట కర్థమేమి? తోడనేనా? అనునది లోకానుభవ సిద్ధమైయుండ మహాకవిప్రయోగారూఢమై యుండ "చిన్నిచిన్ని వ్యాకరణపుఁ బొత్తములవలన" సమర్థనీయము గాదన్నమాత్రమునఁ బరిహసింపఁదగి నదియే

యగునొకో ? అగుచో "పంచాగమున వ్రాయనిచో నక్షత్రములుగూడం బోవలెనే ?" అతి విస్తర మెందులకు ? ఈ తోడనే నా ప్రయోగమునకు మా పాశుపతమున నున్న యక్కరములు వ్రాసి చూపుచున్నాను. "వీరి కున్న తెల్వితేట లెంతటివో కనుంగొనుట కొరక చిన్ని యుదాహరణ మిచ్చుచున్నారము. "అప్రస్తుత ప్రశంస" లో వీరు "ఆర్యులారా ! ఇది అప్రస్తుత ప్రశంసయేనా ?" అని యొకచో వ్రాసికొని, అది తప్పని సంశయించి శుద్ధపత్రికలో "ప్రశంసయేయా" అని దిద్దకొనిరి. దీనిచే వీరి తెల్వితేటలు తెలిసికొనవచ్చును. దిద్దిన ప్రయోగ మెంత యసహ్యాఘుగా నున్నదో సహృదయు లెఱుంగుదురు...... ఇంతకు మొదటిది తప్పగునా ? కాదా ? అనునది విచార్యము. "ప్రశంస + ఏ + ఆ" అనియుండంగా మధ్య నకారమెట్లువచ్చునని సామాన్యులు శంకింతురు. విశేషజ్ఞులు భాషాస్వభావముచే మధ్య "ను" అను సముచ్చయము చేరుననియుం గావున నే ఇందుమతీ పరిణయములోం గుమార ధూర్జటి "ఉ. ....నాల్గుకోటులేనా ? మఱియున్ ఘనంబుగ ధనం బొనంగూర్చెద" అని యతిస్థానమునం బ్రయోగించి యున్నాండనియు నుత్తరము చెప్పుదురు. ఇట్లు వాక్యాలంకారముగా "ను" చేరునట్లు కొన్నిగలవు. ఈ యంశ మిందే 93 వ పుటలోం గొంత తెల్పియుంటిమి. చెవి కింపుగలిగి యేమాత్రమేని సమర్థింపవలనైన దానిని వదలంగూడదనియుం జెవి కింపులేక శాస్త్రసిద్ధమైనను దానిని వాడుట అంత హృదయంగమము కాదనియుం బూర్వకవుల యాశయము" ఇత్యాదికము సపాశుపతాశ్వమేధమునంగలదు. ఇందున "ను" అనునది మన యాంధ్రాచార్యుల భారతములోని "లేకను" అనుచోం గలదానికన్న ననర్థము కాదుగదా ? మీయాశయమును దెల్పుదురుగాక ! మీరు "అందఱకు" గ్రాంథికముగా లభింపదనిరి. ఇదివఱలో విమర్శించిన వారో ! "అందఱికి" లభింపదనిరి. ఎవరిని సంతోషపెట్టంగలము. "మహాఋషీణాం మతయ శ్చ భిన్నాః" ఇట్టివి వృధాగా రంగమున కెక్కించి మీరు పని కల్పించుకొని యొరులకు పనిగల్పించినవి పెక్కులున్నవి, కాన విస్తరింపను. మీరు "ప్రతివిమర్శనమున" వ్రాసినదానిలో

దేనినో యొకదానిని నిర్దేశించి విస్తరించి వ్రాయవలసినదని విధింపుఁడు. తెలిసినయంతలో వ్రాయుదును. మీవిమర్శన మేదోవిధముగానున్నది గాని చక్కఁగ లేదని నాతోపాటుగా పాఠకులలోఁగూడ గొందఱనుచున్నారు. అనుట కొకవిద్యాభిలాషియగు పాఠకవరుని జాబునుండి కొన్నిపంక్తు లుదాహరించు చున్నాఁడను.

"సాధారణముగా నేగ్రంథమునైన విమర్శింపఁదలచిన బుద్ధిమంతులు....... గ్రంథ మిదివఱకు విమర్శింపఁబడినదో లేదో విమర్శింపఁబడి యుండినయెడల........ దో.........దో .... దో........విమర్శింపఁబడు గ్రంథముతో సంబంధించిన యితర గ్రంథము లేమైన గలవో లేవో.... దో.........దో.........యోజించి విమర్శకుం గడంగుట యుత్తమ పాండితికి లక్షణమని నా సామాన్యబుద్ధిచేఁ దలంతును. అట్లుగాక.........అనుకరించిన ట్లొనర్చిన పర్యవసానము మఱియొక లాగున పరిణమించెడి........విమర్శకు లింతతో తృప్తిగని........గుర్తించి యూరకుందురని తలంచను."

ఇంత మాత్రమున లోక మెల్లను నిట్లే యభిప్రాయ పడునని యూహింపఁ దగదు. కొందఱు మీ వ్రాఁతను మెచ్చువారుఁగూడ నుండవచ్చును. మన మన వ్రాఁతలకు ఫలము లోకారాధనమే కావున వట్టి వ్రాఁతలు గొన్ని తాముకూడఁ బ్రచురింతురని నమ్ముచున్నాఁడను. "విద్యాయాం వ్యసనం... ,....యత్రవసంతి నిర్మలగుణాస్తేభ్యోమహాద్భ్యోనమః" (భర్తృహరి)

పునః పేషణము

అయ్యా ? మీ రింకను వ్రాయుదు రని నేఁ దలఁపకున్నను వ్రాయుచునే యున్నారు. మిమ్మును ప్రత్యక్షముగా దర్శింపకున్నను, ఒరుల వలన మీ వయస్సునుగూర్చి వినకున్నను నాకన్నఁ జిన్న లని తెలిసికొనుచున్నాఁడను.

“నాయభిప్రాయము” అను శీర్షిక మొదలుకొని వ్రాసిన పంక్తులలో నేస్వల్పమో తక్క విశేషించి మాయందును మా గ్రంథములయందును మీ కెక్కుడు ప్రేమముగల్గిన యంశమును దెల్పుచున్నవి—అంతకొకింత వెనుకనున్న – “ఆమహిమమేమి” అను శీర్షికక్రింది యక్కరములు గూడఁ జాలవఱకట్టివియే యననగును. యిటు లుండఁగా – “తేరగా నున్నవికదా ?” అను శీర్షికకు సంబంధించినవ్రాఁత సర్వమును వృధాగా నపవాదాపాదకమై పత్రికాధిపతులకు మామీఁద ద్వేషము కల్గించునదిగా నుండు టేమో ? నిజముగా మీ వ్రాసినయంశ మందున్నచోఁ బత్రికాధిపతులు మమ్మునడుగ కేల మిన్నకుందురు? వారు మాపేర వ్రాసినజాబు నీ సందర్భములోఁ బ్రచురింపవలసియున్నను, వారిసమ్మతిలేని పనియగుటచే నటు లొనర్పలేదు. మఱియు – “గురుశుశ్రూషయా విద్యా” అను శీర్షికక్రింద మీరు వ్రాసినవ్రాఁత మీ మనస్సునందలి రహస్యమును వెల్లడించుటయే కాక మీవలెనే యితరులు గూడ ననుమాన పడునెడల – “చండాలోఽస్తు” “జ్ఞానహీనో గురు స్త్యాజ్యః”లోనగు వాక్యములు వ్యక్తిదూషణకుఁగా మీ రుపయోగించినట్లు చెప్పకచెప్పు తెగలోనివిగా నున్నవి. ఇట్లు ప్రధానవిషయమును బోడిమాటలకు వదలి యప్రధానమును బెంచి పని కల్పించికొని యొరులకుఁ బని కల్పించుచుఁ దుట్టతుదను మరల “విషయ మాత్రముగ నిందని ప్రార్థింతును” అని వ్రాయఁగల్గితిరి. నేను విషయమాత్రముగనే వ్రాయుదును. మీ రట్లు వ్రాయలే దని దిఙ్మాత్రము జూపితిని. వ్రాయవలసిన విషయమే కన్పట్టదు.

శ్రీకారమునుగూర్చి మరల వ్రాఁతకు దిగితిరి. దిగుటయే కాక "నాటకము కావ్యముకాదని" తెలుపు మనిరి. అంత వఱకును మీవాదమే నిలుచు నని మీకుఁ బరిపూర్ణ ధైర్యము కలదు. "నాటకము కావ్యము కాదు" అని మీ కుతూహలము ననుసరించి వ్రాయుచున్నాఁడను. ఏమందురా ? నాటకమునందు "నాటకత్వ, కావ్యత్వములు" రెండును గలవు. ఇందు సామాన్యధర్మ మెయ్యది ? విశేషధర్మ మెయ్యది యనుచో — "కావ్యత్వవ్యాప్యము నాటకత్వము" కాని నాటకత్వవ్యాప్యము కావ్యత్వము కాదు. ఈ యంశము పండిత పామరసాధారణ్యముగాఁ దెలిసినదే కదా ? అగుచో నొకవస్తువునందలి వివిధధర్మములలో వ్యవహారోపయుక్త మగు ధర్మ మేది కావలయును ? వ్యాప్యధర్మము కావలయును? అపుడు నాటకమునందుఁ గావ్యత్వమున్నను దానిని విశిష్టధర్మ ప్రయుక్తమగు నాటక శబ్దముచేతనే వ్యవహరించుట పండితసమ్మత మగును. గాని సామాన్యధర్మ ప్రయుక్తమగు కావ్యశబ్దముచే వ్యవహరించుట పండితసమ్మతము కాదని యొప్పికొందురా? ఒప్పికొననియట్లు మీరువ్రాసిన 'రూపకములు కావ్యములే కదా' లోనగు మీపంక్తు లుద్ఘోషించుచున్నపుడు మిమ్ము మరల నడుగుట యనాలోచితమే. అగుచో "నాటకమున నాటకత్వకావ్యత్వములే కాక" పదార్థత్వకార్యత్వ, యక్షరమయత్వాదులు గూడఁ గలవు కదా? తత్తద్ధర్మప్రయుక్తములగు పదార్థ, కార్య, ప్రముఖశబ్దములచేఁ గూడ వ్యవహరించుచున్నారా? వ్యవహరించుట యథాకథంచిత్తుగా సమర్థనీయమే అనుకొందము. లోక మామోదించునా ? "యద్యపి శుద్ధం లోకవిరుద్ధం" అనుచొప్పున నట్టివ్యవహారము సర్వథా గర్హితమే యగునా ? కా దందురా ? అట్లేని స్మార్తులు, శ్రీవైష్ణవులు, మాధ్వులు, ఈ మూఁగురును బ్రాహ్మణులే కదా ? ఇందు శ్రీవైష్ణవులకు స్మార్తత్వాపేక్షయావిశిష్టధర్మము వైష్ణవత్వముండుటచే వారు తద్ధర్మప్రయుక్తమగు వైష్ణవపదముచేతనే వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. ఇట్లే "మాధ్వులును" అని విస్పష్టము. ఈ వ్రాసినవ్రాఁత కెల్ల సారాంశము వ్యాపకధర్మమునకు వ్యాప్యధర్మము బాధక మనునదియే. ఇది సర్వానుభవసిద్ధ మగునేని "నాటకములు కావ్యము లైనను" అపదవ్యవ

హారము విశిష్టపదవ్యవహారముచేఁ దిరోహిత మగు. కావున సర్వసాధారణముగా నాంధ్రులు కావ్యాదిని శ్రీకారము వాడుచున్నను నాటకాదిని వాడ నక్కఱలేదు. గీర్వాణకవుల యాచారముంబట్టి ప్రవర్తింపవచ్చును అని తేలుచుండఁగా శాస్త్రిలవారు శాస్త్రమర్యాదసర్వత్రి గలదు అని వ్రాయు టేలాకో? పైఁగా "సాధారణులఁ గప్పిపుచ్చ నేమో" వ్రాయుదు రేమో, అందురే? నే నిపుడు గాని యింతకు ముందుగాని వ్రాసినవ్రాఁత సాధారణులను గప్పిమోసపుచ్చునదియో, పండితసమ్మతమో శాస్త్రిలుగారే నిర్ణయింతు రని దీని నింతతో నిప్పటికి ముగింతును. ఇఁక "పాండుతనూభవులందు దుఃఖము" అనుచోనందలి "అందు" అనునది క్రియాజన్య విశేషణమా, విభక్తియా? అని సందేహమునకు నవకాశ ముండును గాన "అందు, బిందుగా మార్చుట యొప్పు" అని వాదింప మొదలిడిరి. పోనిండు వీరియభిప్రాయము మొదటినుండియు నిట్టిది యేమో అనుకొన్న మొదట వీరట్టిసందర్భమును సూచింపక యిటీవల నీత్రోవకు దిగినారు. దిగుదురుగాక "సందేహాస్పద మనియే యనుకొందము" వీరు సామాన్యులు కారు బహుశ్రుతులు గదా? "వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తిః" అనుపరిభాషను జదివియున్నవారే కదా? ఎవరో ప్రశ్నించినట్లు ప్రశ్నింప నేల? దిద్దుఁబాటు నుపదేశింప నేల? మంచిది వ్యాఖ్యానముతో నవసరములేని త్రోవను వీ రుపదేశించిరి కదా? యని "అందు, బిందుగా" దిద్దితిమే యనుకొందము. వేఱొకరు "పాండుతనూభవులు" అనునదికూడ వ్యాఖ్యానము నపేక్షించెడిదియే కావున నా పదముకూడ నిఁక నొకలాగు మార్పవలసియుండు ననునెడల గతి యేమి? ఇక్కడ వ్యాఖ్యానాపేక్ష యెట్టిదని యడుగుదురా? బోలెఁడు కలదు.

"తనూభవశబ్దము" ఔరసపుత్రబోధకము. వ్యుత్పత్త్యర్థ మటులుండఁగా వీరొకరు గాకున్న వేఱొకరేని "అట్టివారు కాకుంటచే" కొంత ధర్మశాస్త్రసాహాయ్యము నపేక్షించి "సహోఢుం డౌరసునివంటివాఁడే" యని వ్యాఖ్యానము చేయవలయునుగదా? "పార్థులు" అని ప్రయోగించినచో వ్యాఖ్యానముతో నక్కఱ యుండదు. అగునేని పాదపూర్తికిఁ గొన్ని

యక్కరములు లోటగు నందురా ? "చ వై తు హి, చ వై తు హి" అనున ట్లేవో మన కాంధ్రమునందును గొన్ని కలవు గాన వాని నుపయో గించి యా లోపము తీర్చికోవచ్చును. కాని "భక్షితేఽపి లశునే" అను న్యాయముచే నిప్పుడుగూడ వ్యాఖ్యానాపేక్ష తప్ప దేమో కదా ? ఇం దేసు రలో మూఁగురు మాత్రమే, కుంతీపుత్రు లగుటచేఁ జిక్కు వచ్చును. పైఁగా "నకులసహదేవులు" ప్రస్తుతవిషయమున నుదాసీను లని తేలినచో వారిసోదరసౌహార్దమునకుఁ గూడ భంగము కలుగఁ గలదు. దానినిఁ దొలఁగించుటకు మరల భారతమును వెదకి వ్యాసనన్నయతిక్కనాదుల కౌంతేయపదప్రయోగములను సోదరపంచకవాచకములను జూపవలసి వచ్చును. ఇట్లిట్లో సమర్థించి పార్థప్రయోగము నిల్పుటకన్న నీ వ్యాఖ్యా నములోఁ గొంత భాగము నుపయోగించికొని "పాండుతనూభవ" ప్రయోగమునే యుంచుట యుక్త మని కొంద ఱభిప్రాయపడవచ్చును. ఈ వాదము "ఘటత్వత్వత్వత్వంకుతోనజాతిః" అనుదానివంటిది. ధారా విశ్రాంతి లేకుంటచే "ఘటత్వమునందే" జాతి నంగీకరించి తక్కిన తుక్కును వదలికొన్నట్లు మొదటిపాఠమునే సమ్మతించుట యుక్త మని కొంద ఱనవచ్చును. "ప్రథమాతిక్రమణే కారణాభావాత్" అనుటచే "అందు ఱందు" అనుమార్పువలె కెందులకు శాస్త్రిలవా రిక్కడనే శంకింపవ చ్చునుగదా ? ఇంతకన్న వారు సంశయించినస్థలము గణనీయ మగునా ? అది కడుఁ దేలిక గదా ? శాస్త్రిలవారు కల్పించినచర్చ విద్యార్థులకు విద్యాభివర్ధకమనుటకు సందియము లేదు గాని పరినిష్ఠితులును బహుశ్రుతు లును అగు శాస్త్రిలవారు "కశ్చి త్కాంతా" అనుచోటంబలె, అందు అనుచోట శంకించుటయు దిద్దుకొమ్మనుటయు నంతియకాక——

"సంశయాస్పదము కా దని యెన్నఁటికిని ఋజువు పఱపలే రనియే నా నమ్మకము"

"ముమ్మాటికిని సంశయాస్పదమే యగును"

"ఱందు, మీ యందుకంటెఁ జాల బాగు"

"బాగు గా దనియు మీరు చెప్పలేరు"

"ఇట్టిదే ఉగ్గణించు అనుప్రయోగమును నుగ్గణించుకంటె, ఉక్కణించు అని యున్నఁ జాల రమ్యముగ నుండునను నా యభిప్రాయము ముమ్మాటికిని విల్చును. తిరిగి ముద్రించునపు "ఉక్కణించి" యని సరిచేయుఁ డని ప్రార్థింతును"

అని వ్రాయఁగల్గుటకును నక్కఱపడవలసి యున్నది. ఈ తుది "ప్రార్థింతును" అనుమాటకు సందర్భమునుబట్టి "శిక్షింతును" అని యర్థము చెప్పికొనక తప్పదు. శాస్త్రులవారి కింత పట్టుదలయే యున్నచో నెత్తికొనవలసినచో టియ్యదిగాదు, కాదు, కాదు. వీరుచూపినను జూపకున్న నవిధిగా దిద్దికోవలసినస్థలములు గొన్నికలవు. అం దీ క్రిందిపద్యమొకటి.

"తే. గీ. వీర చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులకు వి
వాహ మొనరించితివి కష్టపడి జయించి"

ఇట్టిస్థల మేదేని జూపి శిక్షణతాత్పర్యముతో "ప్రార్థింతును" అని లిఖించినచోఁ దప్పక దిద్దికొందుము. అంతియ కాని మే మెట్టివార మైనను "శ్రీతిరుపతికవులు మహాకవులు" అని వ్రాయుచు నెందులకుం గొఱగానిచోట వృథాగా శంకను గల్పించికొని పని గల్పించుట "మహతా ప్రయత్నేన లట్వాక్రష్యతే" అనువాక్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నది. ఇట్లే తిక్కనాదులకుఁ గూడ వీరు సవరణల నుపపాదింపవలసివచ్చుచో నెన్నియో యుండెడిని. దిఙ్మాత్ర ముదాహరింతును.

"చ. అది యొకఁ డేల....దుస్సనేనుదు ర్మద మడఁగించి"

(భారత — కర్ణ — ౧. ఆ)

ఈ వాక్యము సంజయునిది. కర్ణవధవృత్తాంతమును ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పుసందర్భములోనిది. ఈదుస్సనేనుఁడు ధృతరాష్ట్రుని కొమరుఁడు. దుర్మదుఁడే యగుఁ గాక యతని చావునుగూర్చి యతనితండ్రితోఁ జెప్పునపు డిట్లు ప్రయోగించుటకు శాస్త్రులుగా రొప్పికొందురో? సవరణ నుపపాదింతురో? ప్రత్యేకించి కనుఁగొనవలసియున్నది. కావునఁ జదువరులు జ్ఞప్తియందుంచికొనఁ గోరెదను. ఒకటి రెండు విషయములకు

మాత్రిమే యిపుడు పునరుక్త మైనను గొంత పెంచి వ్రాసితిని. ఇట్లే యింకను "తీఁత, దూఁత" లోనగు దత్తోత్తరములకు మరల వీరు ప్రశ్నించి యున్నారు. వ్రాసినచోఁ బెరుఁగును. చదువరులకును విసువు పుట్టించును. పాపము "పితృవ్యాదులు" అనుదానిని వదలినారు. సంతసింప వలసియున్నది.

నామహిమను కనుఁగొన నెంచి కాళిదాసుని "రత్రి శ్లోకచతుష్టయమ్" అను నభియుక్తోక్తి కుదాహరణ మగుశ్లోకచతుష్టయము నొసఁగిరి. అం దొకశ్లోకమును బాడుచేసి చూపు మనిరి. చూపుదును. కాని యిప్పటికే గ్రంథము విస్తరించినది కావున దీనిమీఁద శాస్త్రిలవారు వ్రాసెడియుక్తిప్రయుక్తులను జూచి పిమ్మట వ్రాయుదానిలో వారికోరిక దీర్తును. ఇపు డొకమాట వారి నడుగుచున్నాఁడను. అయ్యా మీరునాకుఁ బరీక్షార్థముగా నా సమ్మతిమీఁదనే యొసఁగిన శ్లోకచతుష్టయములో "అస్మాన్ సాధు విచింత్య" అనుశ్లోకములో మీ కేమైన శబ్దశాస్త్రవిరుద్ధ ప్రయోగము పొడకట్టెనేని దెలుపఁ గోరుచున్నాను.

పాడినపాటే

శ్లో. ఉచిత మనుచితం వా కుర్వతా కార్యజాలం
పరిణతి రవధార్యా యత్నతః పండితేన
అతి రభసకృతానాం కర్మణా మావిపత్తే
ర్భవతి హృదయదాహీ శల్యతుల్యో విపాకః.

శాస్త్రిలవారిని నే నడిగిన యంశమేమని? ఏదో యొక దానిని గూర్చి అనఁగా? మీరెక్కుడు నమ్మికతో మరల నెత్తికొని వ్రాసిన శ్రీకారమును గూర్చియా? అంచు ఒందుగా మార్చుటను గూర్చియా? ప్రిప్రిథమమును గూర్చియా? "ఇట్లనే, అట్లన" అనువానిం గూర్చియా?

"కొంపతీఁతను" గూర్చియా? ఈ చూపినవానిలో దేనిం గూర్చియో? వ్రాయవలసినదని నిరూపింపుఁడు. దానింగూర్చి చేత నైనంతలో విస్తరించి వ్రాయుదునవియేకదా? అట్లేదో యొకటి నిర్దేశింపఁబడవలసి యుండఁగా మరల సూత్రప్రాయముగా మున్ను దత్ప్రోత్తరములగు శ్రీకారము లోనగు పెక్కింటి నుదాహరించి వాదము పెంచుటేలొకో? వారి తాత్పర్య మెట్టిదియైనను నేను ''పరప్రతారణమాత్ర ప్రయోజనముగా" భావించుచున్నాఁడను. ఈపరప్రతారణ ప్రధాన ప్రయోజనపు వ్రాఁతలో "చండాలోస్తు" "జ్ఞానహీనో గురుస్త్యాజ్యః" ఇత్యాదికము వ్యక్తిదూషణా శయమును ధ్వనింపఁజేయుచున్నవి. ధ్వన్యర్థ మిటులుండఁగా వాచ్యార్థము మిక్కిలిగాఁ దమకు మాయెడల గౌరవమున్నట్లు చాటుచున్నవి; పెక్కు వాక్యములు గలవు. వానిం గూర్చి యడిగి గ్రంథము పెంచుటకు నే నిష్టపడను. నేను వారి వ్రాఁతయొక్క సారాంశమును నిరూపించుచుఁ దత్సందర్భమున వ్రాయక తప్పని విధిచే "గురు శుశ్రూషణయా" అని యుదాహరించినదానికి మరల శాస్త్రిలవారు కుపితులై తాము శిష్యత్వము నంగీకరించినను "నేను గురుత్వమునకుఁ దగను" అను నంశమును వాచ్య వృత్తిచేఁ బ్రకటించినారు. ఆ యక్షరము లియ్యవియే, తిలకింపుఁడు.

"కాని, వేంకటశాస్త్రిలవారు గురువులగుటకుఁ దగుదురా?" లోన గునవి. వారు "తగ" రని వ్రాయుచుండఁగా నేను "తగుదు" నని వ్రాయుట యపహాస్యాస్పదముగా నుండునని యెఱిఁగియుఁ దప్పని విధి యగుటచే నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడను. అయ్యా? శాస్త్రిలవారూ? మీ విమర్శనపుఁబద్ధతిని బరికించినను మీ రచ్చటచ్చటఁ గుండలీకరణపు గుర్తులతో లిఖించెడి యాంగ్లభాషా వర్ణములనుబట్టి చూచినను మీకా భాషలోఁ గూడఁ బాండితి యున్నట్లు తోఁచెడిని. దానిలో మీకు గురుత్వము జేయుటకు నాకు లేశమును బ్రవేశములేదు గాని మనకుఁ బ్రస్తుతము నడచుచున్న "వాదోప వాదములు" దానికి సంబంధించినవికావు గనుక, దీనికి సంబంధించిన సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో గురుత్వము చేయఁగలనని నొక్కి వక్కాణించుచున్నాఁడను. ఇట్లు నా వ్రాసినవ్రాఁత లోకులకు సర్వదా

"భోజనమునకు రావలదనిన, పట్టుచీర గట్టుకొనివత్తును" అను సామెతను స్ఫురింపఁజేసెడి నని యెఱిఁగియు వ్రాయ సాహసించిన నన్ను గౌరవించి యొకపరి నెలవుదినములలో దర్శన మిప్పింపఁ గోరెదను. "అథవా విద్యయా విద్యా" కనుక నాకు మీ రాంగ్లభాషలో గురుత్వము చేసినా ఋణమును దీర్చికోవచ్చును. లాక్షణికులు "కావ్యజ్ఞశిక్షయాభ్యాసః" అని వ్రాసిన వ్రాఁతకుఁ బై రీతిని మీరు సార్థక్యము గలిగించుట సర్వథా యుక్తము. నేను "కావ్యజ్ఞుఁడను" అని మీ రిందును వెనుకటి పత్రికల యందును వ్రాసిన వాక్యములలో ననేకములు తోఁప్పడుచున్నవి. కావున వాని నందందు మీరే చూచికోఁగలరని యిం దెత్తలేదు. "అన్యోన్యం గురవో విప్రాః" కనుక నిట్లొనర్చుటలో మీకుఁగాని నాకుఁగాని యవ మానముకూడ నుండఁగూడదు. మీకు నేను "చండాలుఁడనుగా" దోఁచి నను నాబుద్ధికి మీ రుత్తమ బ్రాహ్మణ వంశజులుగనే ముమ్మాటికిని దోఁచుచున్నారు. కావుననే యిట్లువ్రాయఁగలిగితిని."నీచాదపి మహావిద్యా" యను దానిని స్మరింపుఁడు. ఇంతవఱకు మీరు వ్యక్తికిఁదగులవలయునను నాశయముతో వ్రాసిన యక్షరములను బురస్కరించుకొని వ్రాసినవ్రాఁత. ఇఁకఁ బ్రస్తుతాంశము నుపక్రమింతము. ఏదో యొకదానినిగూర్చి నిర్దేశిం పుఁడని కోరితిని. అట్లేమీరు నిర్దేశింపక మరలఁ బెక్కువిషయములనెత్తికొ నిరి;పోనిండు. ఈ యెత్తికొన్న వానిలోనేని యొకదాని నీసారి నిరూపింపుఁడు. అనారోగ్య ప్రయుక్తమగు నసమర్థతచే మిమ్మి ట్లభ్యర్థించుచున్నాఁడను, సత్యమును గ్రహించి యట్టు లనుగ్రహింపుఁడు. ఇఁక నా కోఁతకమీఁద మీరు నాకుఁ బరీక్షార్థమై యొసఁగిన "తత్రశ్లోక చతుష్టయమ్" అను నభి యుక్తోక్తి కుదాహరణ మనఁదగు చతుష్టయములోని "అస్మాన్ సాధు విచింత్య" అనుదానిని నే నెట్లు పాడుచేయుదునో కొంతమాత్రమే యిపుడు తిలకించి దానిని మీశక్తికొలఁదిని సమర్థింపుఁడు. ఈ నా యవ్యక్తపు వ్రాఁత స్వయంకృతాపరాధ ప్రయుక్తము కాక కేవల పరేచ్ఛా ప్రారబ్ధ ప్రయుక్తమని పత్రికా పాఠకులెల్ల నెఱిఁగియే యుందురు. కావున వారు నన్ను రోయకుందురని తలఁచి యిందుల కుపక్రమించుచున్నాఁడను.

"అస్మాన్, సాధు, విచింత్య, సంయమధనాన్" ఇచట, అస్మాన్ అనుపదమునకుఁ గణ్వమహాముని యర్థము, బహువచనము. "అస్మదోద్వ యోశ్చ" అను సూత్రముచే సమర్థనీయము, కాని "సవిశేషణస్య ప్రతిషేధః" అని యుండుటచేతను, ఇచట "సంయమధనాన్" అని విశేషణ ముండుటచేతను, చింత్యమనక తప్పదు. ఇఁక దీని సమర్థనమునకై కొన్ని త్రోవలు కలవు, వానిని శాస్త్రులవారే తొక్కుదురు కాన నేనందులకుఁ బూనక "ఏకవచనముగా నుండునట్లు దిద్దుకొమ్మని కాళిదాసును శిక్షించుచున్నాఁడను. ఇది మీ విమర్శనము ననుకరించు తెగలోనిది కాదు, ఇచటఁ గొంత "ప్రష్టవ్యత్వ మున్నది" యని మీవంటి ప్రాజ్ఞులెల్ల నంగీకరింతురు. ఇఁక "ఉచ్చైః కులం" ఇయ్యెడ దంత్య తాలవ్యభేదము కొంత ప్రతిబంధించెడిదియే యైనను, సంస్కృతభాషలో "దంత్య చకారము లేకున్నను" ఈపదమునం గల తాలవ్య చకారము దంత్య చకారఘటిత మగు "ఉచ్చ" అనుపదమును స్ఫురింపఁజేయు నను కువాదమును మీరెట్లు ఖండింతురు? "చకాశే పనసప్రాయైః పురీషండ" అను లాక్షణికోదాహరణము మీరు తిలకించియే యుందురు. అట యథాకథంచిత్తుగా ముడివెట్టుటచే నిష్పన్నమైన "శేప, పురీష" శబ్దములలో శేప శబ్దము శేఫ శబ్దమునకు స్మారకమెట్లగునో ఇదియునట్లేయని యెఱుఁగుఁడు. అస్మారకత్వము కేవలము సంస్కృతభాషకు మాత్రమే సంబంధించినది. ఇది యట్లుకాక, తెలుఁగుభాషను బురస్కరించిన దోసఁగు కావున వైషమ్య ముండునని వారింపకుఁడు. అట్లే యగుచో సంస్కృత గ్రంథస్థములగు, "శష్ప శ్యామాన్" లోనగు నిర్దుష్టప్రయోగములను మన యాంధ్రదేశపుఁ బుస్తకములలో, "ఘాస శ్యామాన్" అని దిద్దుటకుం గతమేమో విచారింపుఁడు. లాక్షణికాశయ మేవిధముగాఁ గూడ నశ్లీలము స్ఫురింపఁగూడదనియే సుఁడీ? అట్లగుటచేతనే సర్వదేశ సామాన్యభాష యగు గీర్వాణ భాషకుఁగూడ నాయాయీ దేశపు వ్యవహారమునకు లోఁగ వలసియుండుటకు లాక్షణికులు సమ్మతించియున్నారు. దానింబట్టి యీశ్లోకమునందలి, "స్నేహ ప్రవృత్తిమ్" అను పదముకూడ నశ్లీలార్థ స్ఫోరకమగుచున్నది.

మాదేశమునందీ "పరివృత్తి" పదమున కంత పాచుర్యముగా "విరేచనార్థ కత్వము" లేదుగాని గద్వాలప్రాంతమున దీనికట్టియర్థము పండిత పామర సాధారణ్యముగాఁ గలదు. బహుశః మీదేశమునఁగూడఁ గల దనుకొనియె దను. దీని నిశ్చయము దీనిపై మీరు వ్రాయుదానివలనఁ గాని తేలదు. ఇప్పటికె గద్వాలప్రాంత దేశవాసుల మతమున నియ్యది యశ్లీలము కాక తీరదు గదా? ఇక్కడి కిది వెట్టితోవను ద్రొక్కి దిఙ్మాత్రముగా విమ ర్శింపఁబూనిన నాలఘు విమర్శనము. ఈ "పరివృత్తి" కిని సమర్థనముకలదు. గాని శాస్త్రులవారే చూపుదురు అదినాపనిగాదు. శ్లోకములోనింకనుసగము కన్న నధికము కాలేదు. శ్లోకమో? కాళిదాస కృతము, తథాపి, "పేరు వడిన చతుష్టయములో నొకటి" శాంతం పాపం, ఇది నాబుద్ధిదోషమో? కవిదోషమో? తిలకింపుఁడు. పరిక్రృత మనుసరామః. మఱియును "అబాం ధవ కృతామ్" అనుచోట? "అబాంధవ" అని ఛేదించి దానిని "హే అబాంధవ!" అని సంబోధించునట్లు సమన్వయించికొనినయెడలఁ గాళిదా సున కనభిప్రేతమగు రాజదూషణము సంఘటించును. అపుడు తక్కిన పదములకు సమన్వయ మెట్లందురా? హేఅబాంధవ, త్వయి, కృతాం, అస్యాః స్నేహ పరివృత్తిం, అని సమన్వయము. అర్థత స్త్వయ మేవేతి సంబధ్యతే. మఱవితిని, "స్నేహపరివృత్తిమ్" అనుచో నశ్లీలము వారిం చుటకై కాళిదాసునకు శిక్ష నుపపాదింపవలసియున్నది. కనుక నతఁడిట, "స్నేహపరిసక్తిమ్ లేక పరిసత్తిమ్" అని దిద్దికొననగు. ఇక్కడికి శ్లోక ములోని సగము శాస్త్రులవారి ధోరణినిబట్టి విమర్శింపఁబడినది. ఇంకను "త్వయి" లోనగుపదము లీపిచ్చిమార్గముననే విమర్శింపవలసియున్నది. పిమ్మటఁ జూతముగాక. మొత్తముమీఁద గొన్ని యిట్టిదోషములున్నను నీశ్లోకము, చాల రసవత్తరమై వ్యాసవాల్మీకాదులకన్న నిక్కవి నగ్రస్థాన మున నుంచుచున్నది. వా రివ్వట్టున ననఁగా వ్యాసులవారివ్వట్టున నితనియొద్ద సరస కవితావిధానమును నేర్చికోవలసియున్నది. ఇత్యాదులు కృష్ణరాయ శాస్త్రులవారి ననుసరించి నా వ్రాయు నక్కరములుగాని బుద్ధిపూర్వకము గా నేవ్రాయునవికావు. కావున నాపై నాగ్రహింపవలదని చదువరులను

మరలఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. నే నిదివరలో "బాగుగనున్నదని మెల్లఁగా నొకమాట వ్రాసి జాఱవిడిచిన శాస్త్రులవారి "యార్థిక విమర్శనమెల్ల" పైదాని సజాతీయమే యనియు దానినెల్లఁ బ్రత్యక్షరమును విడఁదీసి విమర్శింప వలసివచ్చుచో నేను మరల జన్మించి వయస్సునుబొంది రావలసి నదేకాని యిపుడున్న శరీరబలము చాలదనియు నెంచి యట్లు జాఱవిడిచి శబ్దవిషయమునుమాత్రము చర్చింపఁబూనితినని పాఠకు లరయుదురుగాక. వీరి విమర్శనమున "అతి సర్వత్ర వర్జయేత్" అను నభియుక్తోక్తిని బొత్తిగా మన్నించుటవలనమును గన్పట్టదు. ఏ వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిమాటలనో వ్రాయుమాకుభవభూతికన్న నుత్తమస్థాన మొసఁగిననెవరు సమ్మతింతురు? ఇక్కాలమునందలి యే కొందఱకన్ననో కొండొక మిన్నలుగా నేకొందఱో భావించుచున్న మమ్మును వ్యవహారభాషయగు తెలుఁగున "అందు ఒందుగా మార్చికొమ్మని" యన్న నెవరు సంతసింతురు ? ఈ రెండును సంఘటింప నివియే, "కవయః కాళిదాసాద్యాః । కవయోవయ మప్యమీ ! పర్వతే పరమాణౌచ పదార్థత్వం వ్యవస్థితమ్." కావున శాస్త్రులవారి మెచ్చున కుబ్బి తబ్బిబ్బగుటగాని నిరసనకుఁ చింతించుటగాని యొనర్చువారు, "పరమామాయికులని" మా తాత్పర్యము. విస్తరమెంచులకు ? వా రిడిన ప్రశ్నమున కుత్తరముగా "నాపాడుచేయు విధమును" జూపితిని. దీని నింక వారు బాగుచేయవలయును, చేయనే లేరనుకొందము. కాదు న్యాయముగనేసమర్థింతురనుకొందము. నేను వారి వ్రాఁతయందలి సాంమునుగ్రహించి మిన్నకుండెదనా ? ఏదో బదులని పేరుపెట్టి గిల్కుచునే యుందును ? దీనికి నిర్ణేతలెవ్వరు ? ఈ యధార్థవాదము నాఁగువారెవ్వరు?

శ్లో. స్వాధీనో రసనాంచలః పరిచితాశ్శబ్దాః కియం తఃక్వచి
    త్క్షోణీంద్రోనియామకః పరిషద శ్శాంతా స్స్వతంత్రం జగత్.

ఇఁక నిప్పటికి విరమించుచున్నాఁడను. ఎంత యొప్పైనదానినేని తప్పుచేసెదనని నాయంతట నేనై కాకున్నను శ్రీశాస్త్రులవారి నిర్బంధము వలన ననఁగా వారి విమర్శనవిధాన మిట్టిదియని చదువరులకుఁ దెల్పుటకైనను బ్రతిజ్ఞపట్టుట కొంత దోసఁగు కాకపోదు. ఇందులకు నేనెంత

చదువరులను "మన్నింపుండని" పార్థించినను నాపై వారు కొండొక కనులెఱ్ఱఁజేయక మానరని కొంకుచున్నాఁడను. ఈ ప్రతిజ్ఞ,

శ్లో. విదుషాం నివహై రిహైకమత్యా। ద్యదదుష్టం నిరటం కియచ్చ దుష్టం
మయి జల్పతి కల్పనాధి నాధే। రఘునాధే మనుతాం తదన్యధైవ.

అని నుడివిన రఘునాధభట్టాచార్యునికిఁ గాని "శ్లో. ఆమూలాద్రత్నసానోః ....వాచా మాచార్యతాయాః పదమనుభవితుం కోఽస్తి ధన్యోమదన్యః." అని నుడివిన జగన్నాధపండితరాయలకుఁగాని తగునుగాని నావంటి సామాన్యునకుఁ దగదు. పైనుదహరించిన శ్లోకద్వయమువలన శాస్త్రులవారి వ్రాఁతలోని "వేంకటశాస్త్రిగారు ప్రకటించిరి. నందిని పందినిచేసేది. పందిని నందినిచేసేది యిదేకాఁబోలును........ఏవిమర్శకుఁడును చారిత్రాత్మకముగ (పుక్కిటికథలుగాక) నిట్లు ప్రతిజ్ఞపట్టిన జ్ఞాపకము లేదు. ఇట్లు నిఁగను." అను నక్షరములు పరాస్తములు. ఇపుడేని యెఱుఁగఁదగు. ఇది యిటులుండ, తగకున్నను, నియ్యది యనుకృతికై కైకొన్న భూమికనుగా భావించి పాఠకలోకము నన్ను క్షమించుఁగాక యని వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

నన్నయ్యభట్టు

ఈయన్నిగూర్చి యెప్పుడో సుమారు యిప్పటికి 45 ఏళ్ళనాఁడు దేవీభాగవతప్పీఠికలో యేవో కొన్నిమాటలు వ్రాయవలసి వ్రాయడం తటస్థించింది. దాన్నిగుఱించి నేఁటివఱకున్నూ యెవరున్నూయేమీ వ్యతిరేకంగా వ్రాసినట్టులేదు. అందులో నేను వ్రాసిందేనా మఱేమీలేదు—

"నన్నయ సమున్నతుఁడై కడు లక్షణంపుఁ బోవ్రైగుది గూర్చు నేర్పుగలఁడై తగు" అని మాత్రమే. ఆయన్ని ప్రయోగవిషయంలో కవిత్రయంలో యెక్కువ నియమనిష్ఠలు కలవాఁడని కవులందఱూ అనాదిగా

పొగుడుతూనేవున్నారు. అహోబల పండితుఁడు కవిత్రయంవారిలో నన్నయ్య ప్రయోగాన్ని శిరసావహిస్తాఁడు కాని తక్కిన యిద్దఱివీ తఱుచు తోసే స్తూనే వుంటాఁడని విజ్ఞులందఱూ యెఱిఁగిన విషయమే. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయ్య రచించినట్టే పలువు రభిప్రాయపడతారు. నేనుకూడా యీతెగలో వాఁడనే. నన్నయ్యప్రయోగాలు కొన్ని చింతామణి సూత్రాలకు వ్యతిరేకించినవి కనపడతాయి. దాన్నిఁబట్టి——

"తానొక కట్టుచేసి యది తప్పెను నన్నయ కొన్నిచోట్ల" అని వ్రాశాను. యిది స్థూలదృష్టినిచూస్తే నన్నయ్యకు న్యూనతాపాదకమే గాని గౌరవాపాదకం గాదుగదా? అయితే సామాన్యులదృష్టిలో తప్ప విజ్ఞుల దృష్టిలో యీలాటిసందర్భాలు న్యూనతాపాదకాలు కావు. యెందుచేత నంటే పాణిన్యాచార్యులంతమహానుభావుఁడుకూడా తనశాసనానికి భిన్నంగా సూత్రాలలో ప్రయోగిస్తూ వస్తే ఆప్రయోగాలుకూడా సూత్రప్రాయంగా పండితలోకానికి ప్రవృత్తినివృత్తులను శాసించడం అందఱూ యెఱిఁగిందే. యీమర్యాదను అహోబలుఁడు వొక్కనన్నయ్యగారికే యిచ్చాఁడు. యితరలాక్షణికులో కవిత్రయంవారిప్రయోగాలు యావత్తుకూ యిస్తూ వచ్చారు. ఆత్మకూరు పండితులతో మాకుకల్గిన విద్యావిషయికవాదంలో నన్నయ్యప్రయోగాలిస్తేనే తప్ప వారు వొప్పుకొనేవారు కారు. "దేవతలు ధర్మవర్తులు" అనేది నన్నయ్యగారిది కావడంచేతనే వారు తోసేయడానికి వల్లకాక "ధర్మవృత్తులు" అని దిద్దడానికి వుపక్రమించారు. భవతు. మేము నన్నయ్యను గూర్చి వ్రాసినది బహుకవిసమ్మతమైనమాటగాని మాస్వంతాభిప్రాయము లేశమున్నూ కాదు. నన్నయ్య వైదికశాఖకనక తి. వెం. కవులు వైదికశాఖకు చెందినవారు కావడంచేత అతణ్ణి గొప్పచేశా రనేవారున్నూ వున్నారు. వారికి వొక నమస్కారం. యెవరికీ నచ్చనిమాట మేము వ్రాస్తేమాత్రం పనిచేస్తుందా? చేయదు.

"ఇంచుకకేమి యజ్వయున్ లోఁగక యాతనిన్ జెనయు" అని ఆపద్యంలోనే వ్రాశాము. దీన్నిబట్టి నియమాలలో సోమయాజులుగారు

నన్నయ్యకన్న నలుసంతలొక్కువ తారని వ్రాసినట్లు స్పష్టపడుతుంది. యిదిన్నీ హాస్యాంతకల్పన కాదు. నన్నయ్యగారి సీసాలు యతితోప్రారంభిస్తే యతితోనే, ప్రాసతోటి ప్రారంభిస్తే ప్రాసతోనే. ఒకదళంలో దానితోటిన్నీ వేఱొకదళంలో దీనితోటిన్నీ ప్రారంభిస్తే ఆప్రకారమే ముగింపఁబడతాయనిన్నీ తక్కిన భారతకవిద్వయంవారి సీసాలు యీ నియమాన్ని అంతగా పాటించినట్లు లేదనిన్నీ విమర్శకులు యిదివఱకే వ్రాసివున్నారు. అయితే నన్నయ్యగారుకూడా యెక్కడో స్వల్పంగా యీనియమాన్ని పాటించక అభ్యనుజ్ఞ యిచ్చివున్నారనికూడా వారేవ్రాశారు. అర్ధానుస్వారగల హ్రస్వపూర్వక ప్రాసకు అది లేనివర్ణాన్ని నన్నయ్యగా రెక్కడా ప్రాస పెట్టలేదు. తిక్కన్నగారున్నూ పెట్టలేదుగాని—

"క. నగములు....యె। సంగుపూర్వస్థితిన" అని శాంతిపర్వంలో కాంబోలును వొకచోట సార్ధబిందు నిరర్థ బిందువులకు ప్రాస పెట్టినట్లు కనపడుతుంది. యింకా యీలాటివేసీహారలేశాలు కొన్ని శ్రీగిడుగుపంతులవారు చూపివున్నారు. (జ్ఞకార కకారాలకు యతి పెట్టడం వగయిరాలు కూడా కొందఱు చూపుతారు) "వ్యయము" అనుటకు బదులు "వ్రయము" అని సోమయాజులుగారు దిద్దరానిచోట వాడినారు. అది వ్యావహారికం గాని గ్రాంథికంగాదు. యేవో యిట్టులేతిమమయము వగయిరాలు చూపుతారు కొందఱు తిక్కనగారికి. యీమాటలు మనస్సులో పెట్టుకొనియ్యే వే "ఎన్నియో దోసముల్ పొసఁగున్ నన్నయకన్నఁ దిక్కనకు నబ్బుండౌనె? తన్మాత్రిలోన్" అని వారివారి వాదమును ఖండించు తాత్పర్యంతో వక వాక్యం "అభ్యుపగమ్యవాద" పురస్కారంగా వ్రాసి వున్నాము. దానిని శాఖాద్వేషంగా అపవదించేవారికి మేము చెప్పఁదగ్గ జవాబు లేశమున్నూ లేదు. "సహృదయాః ప్రమాణమ్" అని మాత్రమే మనవి చేయుదుము. నన్నయ్యగారు ప్రయోగించినదే అయితే అది వకవేళ శాస్త్రవిరుద్ధమే అయినా దాన్ని అనుకరించిన తిక్కనాదులను యెవరూ యేమీ అనడానికి అవకాశం లేనట్టు కవిరాక్షసుఁడు సిద్ధాంతీకరించి వున్నాఁడు.

"ఉ. ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పిన భారతంబులో" అనే పద్యార్థం యెఱిఁగినవా రందఱూ పైసందర్భాన్ని అంగీకరిస్తారు. దుర్ణయ శబ్దగతణత్వం నన్నయ్యగారినాఁటికి విద్దుష్టమేఅయినా తిక్కన్నగారినాఁటికి దుష్టమనేవాదం బయిలుదేరివున్నట్టయితే తిక్కన్నగారు వదులుకోవలసివుం డేది. కాని ఆలా వదులుకొన్నట్టులేదు. యీసిద్ధాంతము శేఖరకారకునిదవడం చేత తిక్కన్నగారు శేఖరకారకునికంటె (యీ పూర్వాపరవిచారం బొత్తిగా తెలియక ఒకరు కాశికావృత్తికంటె కౌముదే పూర్వమెందుకు కాకూడ దంటూ వ్రాశారు) పూర్వులు కావడంచేత ఆయనికి గోచరించవలసిన ఆవ శ్యకత లేదనుకున్నా అనుకోవచ్చును. కాని తిక్కన్నగారు వొకచోట అక్షోహిణీశబ్దాన్ని యతిస్థానంలో ప్రయోగించి వున్నారు. "అక్షౌదూ హిన్యాం" అనే వార్త్తికంవల్ల అక్షౌహిణీశబ్దం ఔకార ఘటితమే కానిఓకార ఘటితంగా కూడా వుండడానికి అవకాశం లేదు. కాని ఓకారఘటితంకూడా వుండవచ్చునని తత్త్వబోధినిలో సమర్థనం కనపడుతుంది. తత్త్వబోధిని గాని కౌముదిగాని తిక్కన్నగారి నాఁటికి పుట్టినగ్రంధాలుకావు. అయితే ఆయన కీవిషయం యెట్లు గోచరించిందంటే వారుచదివిన యితరగ్రం ధంలో యెక్కడో వుందని సమర్థనం చెప్పుకోవలసి వుంటుంది. విషయం విషయాంతరంలోకి దేఁకుతూ వుంది. మనకు ప్రధానం నన్నయ్యభట్టు ఆంధ్రానికి ప్రప్రథమలాక్షణిక కవి అవడంచేత అతనిప్రయోగ మెట్టిదైనా అది తిక్కనాదిమహాకవులకు ఆదరణీయం కావలసివచ్చిందన్నదే. యేకొం దఱు చేదస్తులో తప్ప తక్కినమహా కవులందఱూ వక్కనన్నయ్యనేకాక కవిత్రయాన్ని ప్రథమాచార్యులుగా సమ్మానించి వున్నట్టు లక్షణగ్రంథాల వల్ల స్పష్టపడుతుంది. మేము యీతుదిమతాన్ని అవలంబించడమే కాకుండా యింకా ప్రసిద్ధులైన పోతనాది మహాకవులనుకూడా ప్రయోగాలవిష యంలో ఆదర్శప్రాయులుగా పెట్టుకొని కవిత్వాన్ని సాగిస్తూవచ్చాము. యీ అంశాన్ని "సీ. నన్నయకవి పెట్టినాఁడుకదా ? తిక్కనాది కవీంద్రుల కాదిభిక........పీరలును పీరిమార్గమ్ము గోరి యాంధ్ర కృతుల నొనరించి

బహుబహూకృతుల నలరు వారలును మాకుఁ బూజ్యులు"—అనే మాశ్రివ జ్ఞానందపద్యం వ్యాఖ్యానిస్తూనే వుంది. తిక్కన్నగారు, అర్ధబిందు రహితమైన నగము అనేవాటికి సార్ధబిందుకమైన ఎనఁగు అనేదాన్ని ప్రాసలో నిల్పడాన్ని బట్టియ్యేవే మేము అట్టిప్రాసమును వాడియుంటిమి. యిది యేమో మేము స్వతంత్రించి చేసినసాహసమని వొకానొకరు యీ మధ్య గుంటూరుడిస్ట్రిక్టులోని శాస్త్రజ్ఞులుకాని విమర్శకులు వ్రాసి వున్నారు. బహుశః వారు తిక్కన్నగారి ప్రయోగాన్నేనా చూచివుండ రనుకుంటాను. భారతంలోవున్న విశేషాలు యెందఱెంత శోధించినా యింకా మిగులుతూనే వుంటాయి. ఆ కారణంచేతనే—

"సముద్రమున కెవ్వఁడు పారము నిర్ణయించెడిన్" అని దేవీభాగవతంలో వ్రాయవలసి వచ్చింది. దీన్నిగుఱించి గుంటూరు డి॥ విమర్శకులు పూర్వులు భారతమహాసముద్రాన్నుంచి ముత్యాలూ రత్నాలూతీస్తే వీరునత్తగుల్లలు కాఁబోలు తీశారంటూవ్రాశారు. వెనుకటి వారికి అవి దొరికితే మాకివి దొరికాయని ఆయనకు తోఁచడాని కేవోకారణం వుంటుంది. ఆకారణం క్రమంగా ముందుముందుగోచరిస్తుంది. కనక విస్తరించేదిలేదు. రచనావిషయాన్ని అనుకరించడంలో మాకునన్నయగారి కంటె తిక్కన్నగారియందే యెక్కువ గౌరవ మనేసంగతి మాభారతనాటకాదులు చదివినవారికి గోచరమే కనక విస్తరించేదిలేదు. దేవీభాగవతరచనలో కూడా మేము తిక్కన్నగారిశైలినే వరవడిగాఁ బెట్టుకున్నాము. యెంతవఱకు కృతార్థులమైనామో అది లోకం తేల్చవలసినవిషయం గాని మావిషయం గాదు. శ్రీనివాసవిలాసపీఠికలో—

"విరచించినారు దేవీభాగవతమును దిక్కన్నశైలిగాఁ దెల్గుబాస"

అనియ్యేవే వ్రాసియున్నాము. తి. వెం. కవులెక్కడ తిక్కన్నగారెక్కడ ? నక్కెక్కడ ? దేవలోక మెక్కడ ? అనేవారికి మేము జవాబు చెప్పవలసివుండదు. యెవరినో వరవడిగా పెట్టుకోక యేలాగా తప్పదు కదా ? అప్పుడుమాత్రం యీ ఆక్షేపణకు గుఱికాక తప్పుతుందా ? అందు

చేత కవిబ్రహ్మగారినే వరవడిగా పెట్టుకున్నామని మామనవి. పోనీ ఆది కవిగదా ? నన్నయ్యభట్టునే వరవడిగా పెట్టుకోరాదా ? అలా పెట్టుకుంటే కొంత శాఖని గౌరవించినట్టుకూడా అవుతుందని యెవరేనా శంకిస్తారేమో? వినండి యథార్థాన్ని. ఆంధ్రకవులలో యింతవఱకు నన్నయ్యధారాశుద్ధిని అనుసరించి కృతార్థులైనవా రెవరున్నూ నాబుద్ధికి కనుపించడంలేదు. ఆయనకవిత్వంలో తక్కిన గుణగణాలాలావుండఁగా సమాసశైలి బహు అసాధ్యస్థితిలో వుంటుంది. దాన్ని అనుసరిద్దామంటే బొత్తిగా కొఱకఁబడదు. కొన్నిపద్యాలు వుదాహరించి చూపితేనేబాగుంటుందిగాని గ్రంథవిస్తరభయం బాధిస్తూవుంది. (1) కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధబాంధవు లనేకుల్ (2) మదమాతంగతురంగ కాంచనలసన్మాణిక్యగాణిక్య- లోనైన పద్యాలు యెన్నో వున్నాయి. చదువరులే పరిశీలించుకోవాలి. కొద్ది గొప్ప యీ సమాసధోరణి పెద్దన్నగారికవిత్వంలో కనపడుతుందని అన్యత్ర వ్రాసివున్నాను. కాఁబట్టి యిక్కడస్పృశించివిడుస్తూన్నాను. నా అభిప్రాయాన్నిబట్టి ధారాశుద్ధికి నన్నయ్యకు నన్నయ్యేకాని యితరులు దీటుకారనియ్యేవే. యితర గుణాలలో యితరుల కవిత్వం నన్నయ్యగారిని మించుతుఁదంటే అది యథార్థమైనా కాకపోయినా నేను వివదించేవాణ్ణికాను. నా యీ అభిప్రాయం లోకానికి యెంతవఱకు నచ్చుతుందో నాకు తెలియదు. యీ అభిప్రాయం నిన్న నేఁడు పుట్టిందికాదు. చాలా బాల్యంలోనే పుట్టింది. దెబ్బయో పడిపూర్తి కావచ్చినా యిది మాఱినట్టులేదు. యిఁకముందున్నూ మాఱుతుందని తోఁచదు. కొన్ని అభిప్రాయాలు వెనుక వకలాగు వుండేవి. యిటీవల మఱివకలాగు మాఱిపోయాయి. అందులో మచ్చుకు వకటి వుదాహరిస్తాను. మను,వసుచరిత్రలలో వసుచరిత్రే అగ్రస్థానానికి వస్తుందని కొంతకాలం అనుకొనేవాణ్ణి. యిటీవల ఆ అభిప్రాయం మాఱింది. యేలా మాఱిందో వ్రాయవలసివస్తే చాలా వ్రాయాలి. కనక ప్రథానాంశాన్ని వుపక్రమిస్తాను. శాఖాభిమానా లనేవి నిన్న నేఁడు పుట్టినట్టు తోఁచదు. అనాదిగా వున్నట్టే తెలుతుంది. కాని వైద్యవిషయంలోనున్నూ

కోర్టువిషయంలోనున్నూ దీన్ని పాటిస్తూన్నట్టు కనపడదు. చూడండీ; యెవరివైద్యం బాగానచ్చుతుందో, యెవరిహస్తం అమృతహస్తమని పేరు పడుతుందో, వారు తమశాఖవారు కాకపోయినా వారిదగ్గిఱికే రోగులు వెడతారు. అలాగేకోర్టువిషయంలో ప్లీడర్ల దగ్గిఱికిన్నీ. కవిత్వం కూడా శాఖాభిమానాన్నిపట్టి మెచ్చుకొనేవారు ప్రాజ్ఞులలో వుండరనే నాతలంపు. అలా యెవరేనా వున్నావారియభిప్రాయాన్ని లోకం బొత్తిగా ఆదరించదు. లోకం ఆదరించనప్పుడు మనలో మనం యేమనుకుంటే యేంలాభం? యింతవఱకు వ్రాసినవ్రాఁతవల్ల మాకు భారతకవులలో యెవరియెడల యేయేవిషయంలోవున్న అభిప్రాయం యేలాటిదో గోచరిస్తుంది. కనక యిఁక విస్తరించేది లేదు. దేవీభాగవతపీఠికలో—

క. ఎన్ని పురాణమ్ములు తా।మన్నిటి నాంధ్రీకరించి యనుకంపన్‌గా
కున్నన్ దీనిన్ విడుతురె; నన్నయభట్టాది కవిజనంబులు మాకున్.

అని వకపద్యం వ్రాసివున్నాము. యీపద్యమే యీవ్యాసం వ్రాయడానికి తగ్గప్రసక్తి కల్పించింది. కనక దీన్ని బాగా గమనించవలెనని హెచ్చరిక. మేమాంధ్రీకరించడానికి ఆరంభించేటప్పటికి యీపురాణం ఆంధ్రంలోకి యెవరూ అనువదించలేదనే తాత్పర్యంతోనే మేము ఆరంభించాం గాని లేకపోతే ఆరంభించేవాళ్ళంకాము. గ్రంథరచన పూర్తిఅయి సాఫువ్రాస్తూ వుండఁగా తూర్పున త్రిపురాన తమ్మన్న దొరగారున్నూ పడమట ములుగు పాపయారాధ్యులవారున్నూ పూర్వమే తెలిఁగించినట్టు ఆప్తులు చెప్పఁగావిన్నాము. శ్రీదాసు శ్రీరామకవిగారు కూడా తాము ఆంధ్రీకరిస్తున్నామని స్వయంగానే చెప్పినారు. ఆ చెప్పేటప్పుడు మీరాంధ్రీకరిస్తున్నారని విన్నాననికూడా వారే సెలవిచ్చారు. ఆయీవిషయం ద్వితీయ ముద్రిణపీఠికలో శ్రీ దాసువారి భాగవతపీఠికలో సుమారు యిప్పటికి పదహారేళ్ళనాఁడు నేను వ్రాసేవున్నట్టు జ్ఞాపకం. సంగతి సందర్భాలు యీలా వుండఁగా గుంటూరు డి॥ విమర్శకుఁడుగారు మామీఁద యేలాటి అపవాదవేస్తున్నారో! చూడండి—

తే. గీ. దేవిభాగవతంబు నాంధ్రీకరణము
నందుఁ బ్రిప్రిఫములుగఁ బేరందఁగోరి
వ్రాసితిరె ? యిట్లు దాసు శ్రీరామకవి తె
నుంగు చేసినయది మున్నెఱింగి యుండి.

చ. క్రిమమది లేని యీనుడుల గౌరవమందెదవయ్య?....నీవచించువా
క్యములవియెల్ల వేదములుగా గ్రిహియింతురె ! పండితోత్తముల్.

మాయం దీమహనీయుఁడి కింతకోపం యెందుకో ? యెవరుముందు తెలిఁగిస్తే వచ్చేఅధిక్యం యేమిటో ! వాకరిది వాకరుచూచి తెలిఁగించా రని ఋజువుచేసి నిందిస్తే యింకా కొంత బాగుండేదేమో ? మాలోమాకే మేనా వైషమ్యాలున్నాయా ? వుంటే శ్రీరామకవిగా రీక్రిందివిధంగా యెందుకురాస్తారో ఆలోచించండి ప్రాజ్ఞులారా ?

చ. తిరుపతివేంకటేశ్వరసుధీమణులన్ గొనియాడి మొక్కెదన్
సరసులు నాకు మిత్రిలును సర్వజనస్తవనీయ పాండితీ
భరితయశుల్, తెనుంగునను భాగవతంబురచింపఁబూని రం
చెఱిఁగితి వారివల్ల, గణియింపరు నాయపరాధపుంజమున్.

ఆయీ పద్యతాత్పర్యాన్ని విమర్శకుఁడుగా రేలాచేసుకొని మమ్మల్ని అపవదింప మొదలుపెట్టారో నాకు లేశమున్నూ బోధ కావడంలేదు. "అన్యబుద్ధి అప్రిత్యక్ష" మంటారు యిదే కాఁబోలు. దిక్కుమాలినప్రిప్రి ధమత్వం, దీనికోసం యింత తగవెందుకు ? ఉత్తరరామాయణాన్ని సోమ యాజిగారు ఆంధ్రీకరించారు. తరవాత చాలాకాలానికి దాన్నే పాప రాజుగా రాంధ్రీకరించారు. ప్రిప్రిధములు తిక్కన్నగా రవడంచేత పాప రాజుగారి కవిత్వానికేమేనా గౌరవం తగ్గిందా ? అందుచేత విమర్శకుఁడు గారేదో కోపం మనస్సులో పెట్టుకొని యేవిధమైనవైషమ్యాలున్నూ యెన్నఁడున్నూ లేని మామ్మామధ్య పొరపొచ్చెములు కల్పించి మమ్మ దూషిస్తున్నారేకాని అన్యంకాదని మనుష్యమాత్రులకు గోచరించే విషయమే కనక విస్తరించేదిలేదు——

బ్రతికివున్న నామీఁదేకాదు యెన్నఁడో చచ్చి స్వర్గమలంకరించిన నన్నయ్యమీఁదకూడా విమర్శకుఁడు గారికి విపరీతమైన కోపమే వుంది. యీపద్యాలు చూడండి—

"చ. మొదలిడి భారతంబు తుద ముట్టకముందె యరణ్యమందుఁ గ్రుం
కిదివియలంకరించుపనికిం జనునన్నయ మీకుఁ దా దయ
న్వదలిన దెట్టులయ్యెనది వాకొనె దాతనిపేరు గుర్చిచ్చి, నీ
మది కిది తోఁచె నౌ దురభిమానికి యుక్తము లెట్లుదోఁచెడిన్"

చూచారా ? మేము నన్నయాది మహాకవులు మాకు తెలిఁగించుకొనడానికి యీదేవీభాగవతాన్ని దయచేత వదలిపెట్టారనడం విమర్శకుఁడుగారికి యెంత అపరాధంగా తోఁచిందో ! యీ కారణంచేత నేను "దురభిమాని"గా వారికి తోఁచి చివాట్లు పెడుతూవున్నారు. ఇక్కడ నాకు కర్తవ్యమేమిటి ? యేమీలేదు. శిరసావహించి వూరుకోవడమే. ఆ పద్యం తరవాయి పద్యంకూడా చూడండి ! ప్రాజ్ఞులారా !

క. దయచేఁ దెనిఁగింపక న
న్నయభట్టిది మాకు నిచ్చినాఁడనుకన్నన్
ఖ్రియుమెక్కువ గనఁబడు ని
శ్చయమగు మామీఁదికరుణఁ జచ్చెనటన్నన్.

అబ్బా ! విమర్శకుఁడుగారి ఆగ్రహానికి పట్టపగ్గాలే కన్పడడంలేదు. యెందుకో ! నన్నయ్యగారిమీఁద యీ అకారణకోపం. మమ్మల్ని విమర్శకుఁడుగారు దిద్దుకొమ్మన్నట్టు దిద్దుకోవలసివస్తే నన్నయ్యభట్టును మాత్రమే "దయచేత చచ్చినట్టు" వుటంకిస్తే యేలాసమన్వయిస్తుంది. తిక్కన్న, యెఱ్ఱన్న, పోతన్న, సోమన్న, ఇంకా యెందఱో ప్రాచీన కవులు మాయందు దయచేత చచ్చివున్నారని వ్రాయవలసివస్తుందిగదా ? అప్పుడు ఆ విషయం వైదికశాఖవాఁడైన నన్నయ్యకే ఘటింపక విమర్శకుఁడుగారు ప్రేమించే వారికికూడా తగిలితే అది వారి ఉపదేశానుసారం మేము చేసిన అపరాధమైనా మామీఁద మఱింత కోపంహెచ్చి మమ్మల్ని యింకా నింది

స్తారేమో అసలు పద్యంలోవున్న— "నన్నయభట్టాది కవిజనంబులు" అనే పదంలో యెంత పరిశీలించినా యేవిధమైన దుర్ధ్వనిన్నీ లేకపోయినా విమర్శకుఁడుగారు నన్నయభట్టుకు ఆంధ్రకవీశ్వరులలో ప్రప్రథమత్వం యెందుకురావాలి అనేవుక్రోశంతో యీ మందలింపు వుపక్రమించినట్టు పసులకాపరులకుకూడా గోచరించే విషయంలో యింతకన్న పెంచి వ్రాయడం అనవసరమని విరమిస్తూన్నాను. యిది వొకచిత్రమైనకాలం. యీకాలంలో విమర్శనాలుమాత్రమే కాదు. యింకా యెన్నో సందర్భాలు యీలాటివే కనపడతాయి. "కాలాయనమః కలవికరణాయనమః"నన్నయ్యభట్టుకంటె పూర్వం తెలుఁగుకవిత్వం చెప్పేవారు లేకపోచుగాని యీలాటి సలక్షణకవిత్వం చెప్పేవారు లేకపోవడంచేత యితనికి ప్రప్రథమత్వభాగ్యం తటస్థించిందని చెప్పవలసివస్తుంది. పైఁగా విమర్శకుఁడుగారు నన్నయ్యకు యింకోదోషాన్ని ఆపాదించివున్నారు—

తే. గీ. పరుఁడు తోడయి నిర్వహింపంగ భార
తము తెనింగింపఁ గలుగుట తానె చెప్పె
నట్టినన్నయ్యభట్టెట్టు లర్హుఁడయ్యె
హెచ్చు గలిగించి నీయిచ్చు మెచ్చు గొనఁగ.

నారాయణభట్టు సహాయమంటూ లేకపోతే నన్నయ్యభట్టు భారతాన్ని ఆంధ్రీకరించనేలేఁడని వీరి తాత్పర్యమనుకోవాలి. భారతం నన్నయ్యగారి కన్వయించదనికూడా యీయన వ్రాయ సాహసింతురు. యీసాహసాని కేంగాని పయిపద్యధోరణిచూడండి, నన్నయ్యపేరు వినఁబడేటప్పటికి విమర్శకుఁడుగారి కెంతఆగ్రహమో! యేమికాలకర్మదోషమో? యీమధ్య కొన్నివ్రాఁత లీలాటివే చదవడం తటస్థిస్తూవుంది. కొందఱు—

"నన్నయ్యగారి ద్రౌపది" అనిన్నీ "తిక్కన్నగారి ద్రౌపది" అనిన్నీ విడఁదీసి వారి వారి వాగ్వైశద్యాలు చూపడం మొదలుపెట్టడం చూచి వెగటుగాఁదోఁచి కాఁబోలు మా సతీర్థులు శ్రీకాశీభొట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రులుగారు గాఢంగా మందలించి వున్నారు. అది కొంతవఱకు అభినంద

షీయంగానే వుంది గాని ఆ సందర్భంలో తిక్కన్నగారిరచనకు ప్రత్యక్ష రానికిన్నీ బొత్తిగా అనౌచిత్యాన్ని ఆపాదించడ మనేది కొంతశోచ్యంగా నాకు తోఁచింది. అట్టిసందర్భంలో నీవెందుకు సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లుగారి పూర్వ పక్షాలను ఖండించకూరుకున్నావని యెవరేనా నన్ను ప్రశ్నిస్తారనుకుంటాను. సుబ్బయ్యశాస్త్రులవారు మంచి శాస్త్రజన్యజ్ఞానంతో మిళితమైన యుక్తినై పుణ్యం కలవారుగా వుండడంచేత ఆయన ఆక్షేపణలు ఖండించడానికి పూను కుంటే సుఖసుఖాల తేలేటట్టు కనపడక అనారోగ్యంచేత బొత్తిగా అసమ ర్థతా స్థితిలో వున్న నేను దానిజోలికి పోలేదు. నిజానికి సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లు గారు యెవతో నన్నయ్యనుగూర్చి అనుచితపువ్రాఁత వ్రాయడంచేత వారికి వాగ్బంధం కలిగించడానికే అట్టిపూనిక పూనివున్నారుగాని తిక్కన్నగారి యందు శాఖాద్వేషం వుండి కాదని నేననుకున్నాను. అదేమాదిరిగా విమర్శించవలసివస్తే నన్నయ్యతిక్కన్నగార్ల లెక్కయేమి? వ్యాసవాల్మీకు లాగుతారా? కాళిదాస భవభూతు లాగుతారా? కాఁబట్టి అది విమర్శనమే కాదు. అందుచేత సుబ్బయ్యశాస్త్రుల్లుగారు ఆపనికి పూనుకోవడం యింకా విచారణీయమేను —

"మయి జల్పతి కల్పనాధినాథే రఘునాథే మనుతాం తదన్యథైవ"

అన్నట్టు సమర్థులైనవారు పూనితే మంచి చెడ్డగానూ చెడ్డ మంచి గానూ కావడానికి యేమాత్రమూ అభ్యంతరం వుండదు. "జ్ఞానలవదుర్విద గ్ధుల" వ్రాఁతలు తాటాకుదళ్ళవలె క్షణంలో యెగిరిపోతాయి. కాళిదాసుగారు-

"అధరస్య మధురిమాణం కుచకాఠిన్యం దృశోశ్చ తైక్ష్ణ్యంచ"

అంటూ వకశ్లోకం లోకోత్తరమయినది చెప్పివున్నారు. సహృద యత్వం వదలి దీన్ని నేను బగ్గంపాడుగా విమర్శించి పాడు చేయడం మొదలుపెడితే యెవరుగాని సమర్థించనే లేరని సప్రతిజ్ఞంగా చెప్పవలసి వచ్చి చెపుతూవున్నందుకు లజ్జిస్తూవున్నాను. వూరికే మచ్చుకు వకశ్లోకం యెత్తి చూపివున్నాను. గాని యేకవిదేనా సరే యేశ్లోకమేనా సరే సహృద యత్వాన్ని వదులుకొని విమర్శించడానికి దిగితే సమర్థించడం కష్టసాధ్యమే

అవుతుంది. యీశ్లోకంపేరెందు కెత్తవలసి వచ్చిందంటే గుంటూరు డి॥ విమర్శకులు దీని సజాతీయమయిందే మాపద్యం వకటి లక్షణాపరిణయం లోది యెత్తి యేమేమో వ్రాసివున్నారు. ఆయనకు దీనిద్వారా తెల్పడానికే. చాలా ఉదాహరణలు చూపవలసివున్ననూ, అందుకోసం యీవ్యాసం వ్రాయడంలేదు గనక ఆ విధానం యిక్కడ కొంతప్రస్తుత మైనప్పటికీ వుదాహరించి చూపలేదు. "శ్లో. అస్మాన్ సాధు విచింత్య" అన్నశ్లోకంమీఁద సుమారు 16 యేండ్లనాఁడు నా వికటవిమర్శన చాకచక్యాన్ని ఒకరికిచూపి ఉన్నాను. కావలసినవారు దాన్ని చూడండి. పూర్వకాలంలో కూడా యీశాఖాభిమానప్రయుక్తపక్షపాతాలున్నూ ద్వేషాలున్నూ వున్నట్టు అడిదం సూరకవిగారికిన్నీ సోమకవిగారికిన్నీ జరిగిన యుక్తిప్రయుక్తి ప్రసంగంలో సోమకవిగారుచెప్పిన—— క. పలుకుల చిలుకల కొలికీ- అనేపద్యం సాక్ష్యమిస్తుంది. కాని అంతకుమించినసాక్ష్యం మరేదీ కనఁబడకపోవడంచేత యీ శతాబ్దంలో వున్నంత శాఖాభిమానాలు, లేక, ద్వేషాలు అప్పుడు లేవనియ్యేవే మనం అనుకోవచ్చును. నన్నయ్యయందు తిక్కన్నగారికి యెంత గౌరవమో వుండడానికి ఆయన తెనిఁగించినంత మట్టుకు భారతం అలాగే వుంచి తరువాయి అందుకొని ఆంధ్రీకరించడమే సహస్రముఖాల వ్యక్తం చేస్తుంది. పదిహేను పర్వాలు అవలీలగా తెలిఁగించిన తిక్కన్నగారికి ఆమూఁడుపర్వాలున్నూ మూఁడునెలలలో తెనిఁగించడానికి చేతకాకపోతుందా? అంతేకాదు, ఆపర్వత్రియమున్నూ తిక్కన్నగారు మళ్ళాతెలిఁగించేయెడల రసవంతంగా వుండడానికి అభ్యంతరం వుండకపోవచ్చును గాని నన్నయగారిశైలి అనితరసాధ్యమవడంచేత ఆ విషయంలో ఇటీవలి కవులు యెక్కువగా వాదోపవాదాలకు దిగవలసివచ్చేదనుటకు సందేహం లేదు. వొకరు ముందుగాచేసిన పనినే వేఱొకరు చేసేయెడల యేవో కొన్ని భాగాలు ముందువారివి అదివఱకే శ్లాఘ్యతరంగా వుండే పక్షంలో యిటీవలి వారి రచన అక్కడ తీసిపోక తప్పదు. సోమయాజులుగారు యీమాట మనస్సులో పెట్టుకొని ఆపర్వత్రితయంజోలికి పోలేదని యింతవఱకెవ్వరున్నూ వ్రాసినట్లు లేదు. నేనున్నూవ్రాయను. తిక్కన్నగారికి

నన్నయ్యగారియెడల అపారమైన గౌరవమేగాని శాఖాద్వేషాదులేవిన్నీలేవు. అనియ్యేవే వ్రాస్తాను. ఆగౌరవం—"అందాది దొడంగి మూఁడుకృతు లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు విద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు దక్షతన్"

అనే వాక్యంవల్లనే గోచరిస్తుంది. అరణ్యపర్వశేషం జోలికి పోక పోవడానికి లోకంలో వున్నప్రవాదమే కారణ మనుకుంటాను. నన్నయ్యగారి కవిత్వం సంస్కృతపదభూయిష్ఠంగా వుండడానికిన్నీ తిక్కన్నగారిది ఆంధ్రపదభూయిష్ఠంగా ఉండడానికిన్నీ పలువురు పలువిధాల అభిప్రాయ పడుతూన్నారు. నేను తెలుఁగు కనక "టీకాఽపి సంస్కృతమేవ" అన్నట్లు కాక తెలుఁగుపదాలతో రచించడమే యుక్తమని తిక్కన్నగా రభిప్రాయ పడివుందురనిన్నీ నన్నయ్య గారికూడా ఆంధ్రీకరణ విషయములో పైసందర్భం గోచరించవలసే వున్నను అప్పటిపండిత మండలి యీసడిస్తా రేమోనని తత్సమపదభూయిష్ఠంగా రచించి వుందురనిన్నీ అభిప్రాయపడ తాను. దీన్ని గురించి యింతమాత్రమే వ్రాస్తేచాలదు. యింకా వ్రాయాలి. వీరి కవిత్వాలలో నాకు గోచరించిన దింకొక విశేషము. యెంత సంస్కృత పద జటిలంగా నన్నయ్యగారి ధారనడిచినా ముఖ్య తాత్పర్యం మాత్రం తిక్కన్నగారి రచనకన్న సుళువుగానే కలిగిస్తుందనిన్నీ తిక్కన్నగారిది కొంచెం ప్రయత్నంమీఁదగాని అవగతం కాదనిన్నీ అభిప్రాయపడతాను. ఈసందర్భం విరాటోద్యోగాల వఱకే. యుద్ధపంచకంలో యీ చిక్కులేదు. తరువాత పర్వాలు శాంతివగయిరాలు ధర్మశాస్త్రం వంటివి. వాట్లలో అసలు సంస్కృతంలోనే అంతగా కవిత్వనైపుణికి అవకాశం లేనప్పుడు అనువాద కులకుమాత్రం యెక్కడనుంచి వస్తుంది? ధర్మశాస్త్రంగాని వైద్యజ్యోతి షములుగాని ఛందోబద్ధాలుగా రచించినా అవి కవిత్వాలనిపించుకోవని చాలాచోట్ల వ్రాసివున్నాను. కనుక యిక్కడ స్పృశించి విడిచాను. యితర విషయాలు చాలాచాలా నడిచినా ప్రధానంగా తెలుసుకో తగ్గది నన్నయ్యగారిశైలి సంస్కృతపదభూయిష్ఠమే అయినా అది సామాన్యులకు ప్రతి పదార్థం చెప్పవలసివస్తే కొంత అడ్డుతగులుతుందేమోకాని తాత్పర్యా

ర్థాన్ని చేసుకోవడానికి అంతగా బాధించదనేదే. నాకుతోఁచిన విషయం యిది. దీన్నిబట్టి యేమి, వ్యాకరణాది సంబంధమైన మఱికొన్ని సందర్భాలనుబట్టి యేమి, ఆయన్నిగుఱించి, కొంత వ్రాస్తూ ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా తిక్కన్న యెఱ్ఱన్నగార్లనుకూడా "మంగళాదీని" అన్నభాష్యకారోక్తి ననుసరించి కొంచెం యెత్తుకున్నాను దేవీభాగవతప్పీఠికలో— గుం॥ డి॥ విమర్శకుఁడుగారు యీలా యెత్తుకోవడానిక్కూడా వొప్పుకున్నట్లు లేదు. చూడండి.

తే. గీ. కవుల చారిత్రములు వ్రాయఁగడఁగినావె?
దేవిభాగవతమున నీ తెలివిఁ జూపి
దురభిమానంబు నీలోన దొరలి కాక
యాదికవిభేద మిం దేమియవసరంబు.

దేవీభాగవతములో ఆదికవుల రచనాభేదాన్ని గూర్చి నేను వ్రాయడంకూడా దురభిమానప్రయుక్తమేనఁట! అసలు నేను యీఆంధ్రదేశంలో పుట్టడానిక్కూడా విమర్శకుఁడుగారు సమ్మతించరనుకుంటాను. యీక్రిందిమాటలు చూడండి—

(1) "ఉ. తిక్కనకున్నపేరు తెగఁద్రెంచియె నన్నయ కీయఁజాలితీ,
వక్కట! యెంతకైనఁ దగుదైనను దిక్కనయేమి చేసె? నీ
కెక్కువ యేమిత్రివ్వి తలకెత్తెను నన్నయ?"

(2) "తే. గీ. .... బ్రాహ్మణుండవ యింత దుర్మార్గమగునె"

(3) "క. .... కవితాలలనమొగంబు బూడిదం బులిమెదవే?"

(4) "మ. .... ఎటొ చూకుండఁబోకుండఁగా అవధానంబని నెత్తినెత్తికొని"

(5) "తే. గీ. .... నీవె కవివె? సింగికూడఁ గవిత్వంబు చెప్పలేదె?"

(6) "శా. .... బుద్ధిలేదె? యిది సత్యంబౌనె?"

(7) "క. .... మీ కా కాకోపమానమే సార్థకమౌ!"

(8) "చ. తెఱవలుగా గణించితివె? ధీరహితా
(బుద్ధిహీనుఁడా)వృధగా నియోగులన్"

(9) "ఆ. వె. ....వెఱ్ఱివెంకటాయ...."

(10) "ఉ. ఎక్కడనో విధాతలిఖియించిన యట్టి యదృష్టరేఖచే
దక్కెను నీకుఁ బేరు కవితావిషయంబున నంతెకాని"

(11) "క. లాభంబబ్బినదానికి నీ భంగిన్ జచ్చి చెడఁగ—-"

(12) "క. మీరాశుకవిత చెప్పఁగ నేరక—-"

(13) "క. మన వేంకటశాస్త్రి నీతిమాలిన వ్రాఁతన్."

(14) "తే. గీ. అయనమున కొక్కపద్యంబు నల్లనేర్చు
వాఁడు మీకంటె ఘనుఁడు—"

(15) "శా. కైవుంజెందినవేళ వ్రాసితిరె? మీకావ్యంబులన్'

(16) "తే. గీ. ....నిన్నేమనందు? నిట్టి
రోఁతలకు మెచ్చునట్టి సూరులను నిన్ను
ననియతాత్ముఁజేసిన విధినందుఁగాక."

(17) "తే. గీ. ఆశుకవితావధానంబులందు మీకు
శక్తిచాలమిఁ బన్నినసాకుఁగాదె?"

(18) "క. పతి నీవో? లే కా తిరు
పతిశాస్త్రియొ? యెఱుఁగ మీవివాహమ్మునవం
పతు లూరేఁగెడు నవు డుప
పతియే? అగ్రాసనాధిపతి పల్లకిలోన్."

(అగ్రాసనాధిపతి, కా. కృ. ఆచార్యులు అంకుమగడా)

(19) "క. ఇద్దఱు భోక్తల కెక్కువె?
తద్దినమని యిదియె మీకుఁ దగునుపమ...."

(20) "తే. గీ. గంటకేఁ బది(౧౦)పద్దెముల్ గెంటలేని—నీకొలఁదికి...."

(21) "ఉ. ....చచ్చి చెడంగలార లొక జామల తిర్పతివేంకటేశ్వరుల్,"

(22) "తే. గీ. క్రొత్తవిశ్వస్తలన మూలఁ గూరుచుండి...."

(23) "తే. గీ. అరయఁ బదియవనాఁటి ముత్తైదువలన—''

(24) "ఆ. వె. సభకుఁబోయి చూడఁజాలనిమీరు—."

(25) "తే. గీ. బుఱ్ఱగొఱిగించి సున్నపుబొట్లుపెట్టి
 తిరుపతిని వెంకటన్నను దిప్పినాము"
(ఇది సొంతతిట్టుకాదు, ఇతరానుకరణము)
(26) "చ. —పదియవనాఁటి యైదువలభంగి నడంగరె?"
(27) "చ. ....నక్కపోతు నే- నని యుపమించుకొ
మ్మదియె యన్ని విధంబుల సార్థకంబగున్."
(28) "క..... వెంగలితన మింకఁ గలదె! వేంకటశాస్త్రీ."
(29) "తే. గీ. ....పందవై పాఱుటది యొకబంటుతనమె?"
(30) "క. ....నీ పీ పెడపోకలఁ బోయితె? ద్రావిడ యుక్తులన....."
(31) "చ. పయోధరములు చిమ్మకొంచరుగు ద్రావిడభామలచందము."
(విమర్శనములో ద్రావిడస్త్రీల పయోధరాల జోలి యేటికో)

యెన్నని చూపుదును? యిదేరీతిని నూటపదహారు డెమ్మీసైజు పుటలు తి. వెం. కవుల గ్రంథవిమర్శన మనే పేరుతో నొకరు పద్యాలతో పూరించినారు. వారు మమ్మిట్లు తిట్టుటకు ప్రధానహేతువు నన్నయ్య భట్టును మేము మా దేవీభాగవత పీఠికలో — "లక్షణంపుఁబ్రోవై" అని సంభావించినందున్నూ ప్రప్రథమకవిగా అతణ్ణి సమ్మానించినందుకున్నూ అనుకోవడానికి పయినచూపిన వాక్యాలలో యెన్నో ఆధారాలున్నాయి కదా? కాని మొట్టమొదటనే ఆవిషయం యెత్తుకొని కొన్ని తిట్లుతిట్టడంచేత స్థూలదృష్టికి అందుకోసమేమో అని మాత్రం తోస్తుంది. అయితే యింకావున్న తిట్లకు ఫలితాన్ని "విచారించవద్దూ, వినండి, అసలు మాగ్రంథాలు విమర్శించడానికిన్నీ పూనుకున్నట్లులేదు. విమర్శకుఁడు గారికి మామీఁద వచ్చిన కోప మంతా "గుంటూరు సీమ" కు సంబంధించి నదే. అందులో సప్రమాణంగా మేము వ్రాసిన విషయమంతా కాక పోయినా యే కొంచెమో యెత్తుకొని ఖండిస్తూ వచ్చారు. ఆ ఖండన యేలా వుంటుందంటే "నన్నయ భట్టాది కవిజనంబులుమాకున్" అనే వాక్యంలో మేము వ్రాసిన నన్నయభట్టాది అనే అక్షరాలకు చేసిన ఖండన యేలా వుంటుందో అచ్చంగా మూఁడుమూర్తులా ఆలాగే ఉంటుందని

వేతే చెప్పనక్కరలేదనుకుంటాను. విమర్శకుఁడుగారి పరిశ్రమకు ముఖ్య ఫలితం యేమిటంటే: మేము కొవ్వూరపు కవుల కవిత్వ పాండిత్యాలకు జంకి పాఱిపోయి అపరాభవాన్ని కప్పిపుచ్చడానికి యేమీ వుపాయంతోఁచక గుంటూరుసీమ అనే అబద్ధపుతడకను అల్లి లేని జయాన్ని ప్రకటించుకొని సంతుష్టిపడ్డట్టు తేల్చడమే. యీలా తేల్చడంలో కొన్నిచోట్ల జడ్జిగానున్నూ కొన్నిచోట్ల లాయరుగానున్నూ కొన్నిచోట్ల సాక్షిగానున్నూ విమర్శకుఁడు గారు పనిచేసివున్నారు. యిలా మమ్మల్ని సమర్ధించవలసిందని వీరిని కొవ్వూరువారుగాని తత్పక్షీయులుగాని కోరివున్నట్లు నామనస్సాక్షికి తోఁచుటలేదు, "ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః" గీరతవిషయాన్ని కూడా కొంత అందుకొని వీరు సమర్ధనానికి పనిచేసివున్నారు. అదికూడా స్వయంగా చేసిందే కాని దానికి సంబంధించినవారి ప్రేరణవల్ల జరిగినట్టు తోఁచదు. దానికిఁగాని దీనికిఁగాని వారివారి ప్రేరణ యేమాత్రం వున్నా గ్రంథం అంత అనుచితధోరణిలో నడిచివుండదని నా నమ్మకం. గుంటూరిసీమపుట్టి యిప్పటికి మూఁడుదశలు కావచ్చింది. అందులో అసత్యాలే వుంటే యిన్నాళ్ళవఱకున్నూ మాకొవ్వూరపుసోదరులు వుపేక్షించేవారుకారు. "జల్లిసీమ" అనేపేరుతో గ్రంథం వ్రాస్తున్నామనో వ్రాశామనో వారు ఆరోజులలో దేనిలోనో వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. కాని ఆపుస్తకం బయటికి వచ్చినట్టు మాత్రంలేదు. యీవిమర్శన పుస్తకాన్నిచూచి సోదరులు లోలోపల చాలా లజ్జిస్తారనికూడా నా అంతరాత్మకు తోస్తుంది.

ఈ విమర్శకుఁడు గారికి మాయందు అంచులో విశేషించినాయందు వుండే ఆగ్రహమే యీ వ్రాఁతకు కారణం. ఆగ్రహానికి కారణం నేను వైదికశాఖవాణ్ణిగా వుండడమే. మరొక కారణం నన్నయ్యభట్టు ప్రథమ కవిగా వుండడమున్నూ అతణ్ణి నేను—

సీ. ''నన్నయకవి పెట్టినాఁడుకదా తిక్కనాది కవీంద్రుల కాదిభిక్ష"

అని శ్రవణానందంలో కవిత్వభిక్షాప్రదాతనుగా పేర్కొవడం అనుకోవాలి. అయితే వచ్చినకోపమంతా వినియోగించారో లేదో యేలా తెలుస్తుంది? అలా వినియోగిస్తే యింకా ముదురుపాకంలో తిట్టేవారేమో!

అందుచేత కొంత దిగమింగి వ్రాసినట్లే భావించాలి. దూషించకుండా వ్రాయరాదా అంటే దూషించకుండానే వ్రాసివున్నట్టే ఆయన అనుకొని వుందురు. అందుచేత ఆప్రశ్న మన మడగడం అనవసరం.

విమర్శకుఁడుగారు నాతోపాటుగా వయోవృద్ధులే అని వారిపీఠికలో వకవాక్యం చెపుతూవుంది. నన్నువారు పద్యాలలోనేకాక వచనంలోకూడా, "వేంకటశాస్త్రి" అనియేకవచనంగానే వాడుతూ వుంటారు. అది వారికి నాయందు వుండే నిరసనభావానికి స్ఫోరకమే అయినా దానివల్ల వారి విమర్శనగ్రంథతత్త్వం పూర్తిగా వెల్లడి కావడం సంభవించడంచేత నాయందలి ప్రేమగానే భావిస్తాను. లేకపోతే ఆయా విషయాలు అన్నీ కాకపోయినా కొన్నైనా నేను ఖండించి మచ్చు చూపవలసివచ్చేది. యిప్పుడు ఆ పరిశ్రమ లేకుండా పోయిందని వేఱే వ్రాయవలసి వుండదు.

శా. కోపంబుల్ పనిసేయునే ? ఒరుల కెగ్గుల్ చూపుచో-

ఒకటిమాత్రం నామీఁద పెద్దభారం దానంతట అదే వచ్చిపడింది. దూషించనివ్వండి భూషించనివ్వండి సుమారు నాల్గువందల పద్యాలకు యేమాత్రమో తక్కువగా తఱుచునన్ను (నికృష్టంగానే కానివ్వండి) సంబోధిస్తూగ్రంథకర్త విమర్శనవ్యాజంతో రచించినప్పుడు యీ మూలంగా కృతిపతిత్వం అబ్బిన నేను ఆయన్ని సమ్మానించ వలసివుంటుందని వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు. తిట్లకుకూడా సమ్మానమా ? అని శంకిస్తారేమో ? మాత్రాం తాన్నే నా బాల్యంలో జరిగిన యీ యితిహాసాన్ని వినండి. తహస్సీల్దారీ వుద్యోగాన్నో డిప్యూటీకలెక్టరీవుద్యోగాన్నో చేస్తూవున్న వొక బ్రాహ్మణ గృహస్థు తనకూతురివివాహంలో సంతర్పణసమయంలో నేతిజారీ పుచ్చుకొని నేయి వడ్డిస్తూ వుండఁగా వొకానొక బలశాలి బ్రాహ్మఁడు— "నీ అబ్బసొమ్మేమేనా ఖర్చుపెడుతున్నావా ? బాగా సమృద్ధిగా వడ్డించవేమి" అని యేమేమో అంటూ వొకచెంపకాయ కొట్టినట్టున్నా దానితో దిమ్మతిరిగి ఆయన కొంత సొమ్మసిల్లి ఆజారీ అక్కడ వదిలిపెట్టి యింట్లోకివెళ్ళి— ఆ బ్రాహ్మణ్ణి భోజనమైన తరువాత నావద్దకి తీసుకురావలసిందని ఆర్డరిచ్చాడనిన్నీ, ఆలా ఆర్డరివ్వడంతోటట్టే అందఱున్నూ యేదో శిక్ష విధిస్తారని

అనుకుంటూ వుండఁగా, యేచేతితో ఆయన తన చెంపఁమీద కొట్టివున్నాఁడో ఆచేతికి వక మంచిబంగారు మురుగు బహుమతీ యిచ్చి ఆదరించి పంపే టప్పటికి అందఱూ ఆశ్చర్యపడ్డారనిన్నీ చెప్పుకోఁగా విన్నాను. ఆబ్రాహ్మఁడు ఆయన యెవరో లేశమూ యెఱఁగఁడు పాపం. భవతు. ఆకాలపు వాళ్ళ ఉదారతలు అలావుండేవి. రాయనభాస్కరుఁడు మొదలైనవారు ఆలాటి వుదారులే. యిపుడు నాకు ఆలాటి అవకాశమే తటస్థించింది. నేను సామాన్యగృహస్థును గాని జమీందారుణ్ణి కాను. దానంతట తటస్థించిన అవకాశాన్ని దాఁటఁబెట్టకూడదు. గ్రంథకర్తకు నన్ను తిట్టడమే వుద్దేశమైనా గ్రంథాన్ని కృతియిచ్చి కృతిపతిని చేసినట్లు తుదకు పరిణమించింది. కవిత్వం బాగా సాపుగా వుంది. అందుచేత నాశక్తికొలఁదిగా—"చంద్రుఁడికొక నూలుపోగు" అన్నట్టు యేదో మా గ్రామంలో చిన్న సభచేసి యేవో అభినందనపద్యాలుకొన్ని చెప్పి యిప్పటికి నావద్ద నిల్వవున్న నేలుజోళ్ళలో వుత్తమతరగతి నేలుజోడును బహుమతీగా యిచ్చి నోటితో లేదనడంకంటే చేతితో లేదన్నాఁడన్న లోకోక్తికి లక్ష్యంగా వుందామని తోఁచిందని త్రికరణశుద్ధిగా యిందుమూలంగా వారికి నేను ఆహ్వానం పంపుతున్నాను. నాప్రార్థనను అచిరకాలంలోనే దయచేసి వారు సఫలీకరిస్తారని నమ్ముచున్నాను. వారు లేశమున్నూ సందేహించవలసిన విషయం యిందులో లేదు —

"కబ్బమిచ్చినవానిఁ గన్నె నిచ్చినవాని" అనే వేణుగోపాలశతక చరణాన్ని వినేవుంటారాయన. అంతేనేకాని ఆయన నాశంకలకు తగిన జవాబు వ్రాయవలసిందని సవాలుచేసివున్నప్పటికీ ఆపనికి పూనుకొనేది లేదు. పూనుకుంటే మళ్ళా తిట్టవలసివస్తుందామె. తిట్లకు తిట్లేజవాబు. విషస్యవిషమౌషధం. ఆ పని నాకేకాదు యెవరికీ యిష్టంవుండదుకదా. ఆయన యేవో తిట్లు వ్రాసివ్రాసి తుట్టతుదకు నాకు వుపదేశంగా వక పద్యాన్ని వ్రాసివున్నారు. దాన్ని వుదాహరించి యీ అవాంతర విషయాన్ని వదలి ప్రధానాంశంయెత్తుకొని నాల్గుమాటలువ్రాసి వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను.

తే. గీ. పరువ మనియెడు చండభాస్కరుఁడు మింటఁ
నేగి తుది నపరాంబుధి నీడఁబడియె
జరయనెడి కాఱుచీఁకటి పొరసె నింక
జ్ఞానదీపికఁగొని యాత్మఁ గాంచుమయ్య.

యీ పద్యంకూడా సదుద్దేశంతో వ్రాసిందికాదు గాని మనం సదుద్దేశంకిందే భావిద్దాం.

"కొట్టితే కొట్టాఁడు కొత్తకోకెట్టాఁడు" అన్న మాదిరిగావున్న యీ పద్యం వ్రాసిన కవిని నేను అంతో యింతో కవినైవుండి తన్మూలాన్ని యెన్నో సమ్మానాలు పొంది వుండిన్ని శక్తివున్నంతలో సమ్మానించకుండా యేలా వుండఁగలనో చదువరులే చెప్పవలసివుంటుంది. యిందులో యేదో కపటం వుందని ఆయన ఆలోచించి రాకపోతే అదినాదురదృష్టమని విచారించడం కంటె నాకు కర్తవ్యం కనపడదు. యిది నిష్కపటమైన ఆహ్వానమని యే ప్రమాణం కోరితే ఆ ప్రమాణాన్ని చేస్తాను. ఈయన రెండేళ్ళనుంచి అనారోగ్యస్థితిలో వున్నట్టు మిత్రుని ద్వారా వ్రాయించి వున్నారు. యీ పుస్తకంలో కాక యేదో భారతసంశయవిచ్ఛేదమనే పీఠికాలూకుపుస్తకంలో కొన్ని అపప్రయోగాలు కనపడి నేను వాట్లకు సమాధానం యీయవలసిందని వీరిమిత్రుఁడుగారిద్వారా కబురంపితే వారితో పైసంగతినిచెప్పి మతికూడా స్థిరంగా వుండడం లేదనిచెప్పినట్లునాకు వ్రాశారు. యిందుకు నేను మిక్కిలిగా విచారిస్తూ ఉపాస్యదేవతను వీరికి త్వరలో నాతోపాటు ఆరోగ్యాన్ని కలిగించి చిరకాలమునుంచి తుల్యావస్థలోనే వున్న నాకు కృతిప్రదాతను సమ్మానించినాఁడన్న యశస్సును సంపాదించి పెట్టవలసిందని ప్రార్థిస్తూన్నాను. ఆ సమ్మానసభలోనే వారికి అంగీకారమైతే వారిశంకలకుకూడా సరళంగా తోఁచిన సమాధానాలుకూడా చెప్తాను. నన్నయ్యను గూర్చిన శంకలవంటివే అయితే చెప్పనే అక్కఱలేదుకదా? అయీ సందర్భం వారి అంగీకారానంగీకారాలను బట్టి వుంటుంది. బలవంతంలేదు. యీయన కవితాధారనేకాక శాఖాభిమానాన్నికూడా చదువరులు ప్రశంసింపవలసి వుంటుందని నాతలఁపు. తిట్లకేమి అవి యీయనవి కావు కోపానివి.

యిఁక యీనాటి సందర్భం వకటి నిమిత్తంగా పెట్టి యీ విమర్శకుఁడు గారిచేత నన్ను కృతినాయకుణ్ణిగా చేసిన నన్నయ్యభట్టారకుని అనితరసాధ్య రచనకై కొన్ని పద్యాలు చదివిచూపుతూ తోఁచినమాటలు కొన్ని వ్రాసి ఈవ్యాసం ఆఁపుతాను.

చ. బహువనపాదపాబ్ధికులపర్వతపూర్ణసరస్సరస్వతీ
సహితమహామహీభరమజస్రసహస్రఫణాళిఁదాల్చి దు
స్సహతరమూర్తికిన్ జలధిశాయికిఁ బాయక శయ్యయైన య
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుఁడనంతుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్.

చ. అరిదితపోవిభూతి నమరారుల బాధలు వొందకుండఁగా
సురగులనెల్లఁ గాచిన మహోరగనాయకుఁ డానమత్సురా
సురమకుటాగ్రరత్నరుచి శోభితపాదున కద్రినందనే
శ్వరునకు భూషణంబయిన వాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.

ఉ. గోత్రమహామహీధరనికుంజములన్ విపినంబులన్ గురు
క్షేత్రములన్ బ్రకామగతి ఖేలన నొప్పి సహాశ్వ సేనుఁడై
ధాత్రిఁ బరిభ్రమించు బలదక్షపరాక్రమదక్షుఁ డీక్షణ
శ్రోత్రవిభుండు తక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్.

యిట్టి ధారాశుద్ధికై నేను బాల్యమాదిగా ప్రయత్నించి చూచాను. అలవడింది కాదు. యీభట్టారకుఁడు స్వల్పంలో తేలేదాన్ని పెద్దచేసిన్నీ చెప్పఁగలఁడు. పెద్దలో చెప్పేవిషయాన్ని క్రోడీకరించిన్నీ చెప్పఁగలఁడు. కర్తు మకర్తు మన్యధాకర్తుం సమర్థుఁడు. దీనికి వుదాహరణాలుగా కొన్ని పద్యాలు భారత విశేషాలలో యెప్పుడో చాలానాళ్ళక్రితమే చూపివున్నాను. " జలధివిలోలవీచివిలసత్కులకాంచి " లోనైనపద్యాలు చూచుకోవాలి. ఆయీశక్తులన్నిటిలోనున్నూ నాకు అనితరసాధ్యంగా తోఁచింది యీతని సమాసగ్రథనవైపుణ్యమే! అప్రయత్నంగా భట్టారకుని కవిత్వంలో శబ్దాలంకారాలు కుప్పతెప్పలుగా వచ్చిపడతాయి. అందు కిదివఱలో చూపిన పద్యాలే చాలును. మఱివకటికూడా యిస్తాను.

"ఉ. భారతభారతీశుభగభ_స్తివయంబులఁజేసి...."

యమకకవిత్వం రసాన్ని చెడఁగొట్టుతుందని లాక్షణికులందఱున్నూ వొప్పుకొన్న విషయమే. భట్టారకుని కవిత్వంలో వున్నయమకం రసాన్ని లేశమున్నూ భంగించదు. కారణ మేమంటే నిఘంటులసహాయంతో ప్రయత్నించి పరియత్నించి సమకూర్చిన యమకమయితే కాదూ ఆదోషానికి గుఱి కావడం. అసలు అతనిధారలోనే యిమిడివుంటుందాయె శబ్దాలంకారం. యింకొకటి తత్సమపదాలు విడివిడివి కూర్చడంలోకూడా భట్టారకుని నైపుణి అనితరసాధ్యంగా వుంటుంది.

క. దేవసములైన యనుజుల
తో విప్రులతో రథాళితో వచ్చి యర
ణ్యావాసము చేసెను ధర
ణీవల్లభ నీవు ధర్మనిష్ఠితబుద్ధిన్.

పైపద్యంలో వున్నకూర్పుసొగసు అలా వుంచుదాం. వచ్చి, చేసెదు' నీవు. అనేమూఁడుమాటలుతప్ప అచ్చతెలుఁగుమాటలు లేని యీపద్యం యెంతసుళువుగా కుఱ్ఱలకుకూడా అన్వయ మవుతుందో పరిశీలించండి. భక్తి అనేది సంస్కృతం, బత్తి అనేది తెలుఁగు, ఆశ్చర్యము సంస్కృతం, అచ్చెరువు తెలుఁగు, ఆయీ పదాలలో యేపదాలు సుళువుగా అర్థమవుతాయో ఆలోచించండి. ఆయీ రహస్యం భట్టారకునికి తెలిసినట్టితరులకు తెలియదేమో అనుకుంటాను. యెక్కువగా యిమిడ్చి చెప్పడం సూత్రగ్రంథాలకు అవసరం గాని పురాణాదులకు అవసరం కాదు. శ్రీ॥ కం॥ వీ॥ పంతులుగారు భట్టారకుని కవిత్వంకంటెను సోమయాజి కవిత్వంకంటెను కూడా నాచనసోముని కవిత్వం రసబంధుర మని అభిప్రాయ మిచ్చివున్నారు. కొన్నిపద్యాలు అతఁడు కేవల కావ్యపాకంలో నడిపించివున్నాఁడు. ఆపద్యములు రసవత్తరములనుటకు సందేహంలేదు. ఏరహంమీఁదచూస్తే భారతకవులను మించుననడానికి నాకు వొప్పుదల లేదు. ఆరీతినే పరిశీలించి చూచేయెడల తిక్కన్నగారిశైలిని కంకంటివారిశైలి అతిక్రమించిందని చెప్పవలసి వస్తుంది. పురాణశైలితో తిక్కన్నగారు ఉత్తరరామాయణాన్ని

నడిపించారు. పూర్తిగా కావ్యశైలిలో పాపరాజుగారు నడిపించారు. వారి వారి వుద్దేశాన్నిబట్టి విమర్శకులు విచారించ వలసివుంటుంది. కవిబ్రహ్మం తటివాఁడు వ్రాసినదాన్నే పుచ్చుకొని ఆంధ్రీకరించడం మహాసాహసంకదా? అట్టి సాహసానికి దిగినపాపరాజుగారు యెన్ని వన్నెచిన్నెలున్నా పెట్టక పోతే యేలా తుదనెగ్గుతుంది ? పయిగా పాపరాజుగారి వాణికూడా రస వంతమైనది కాని అల్లాటప్పా తరగతిలోనిదికాదు. కనుకనే అపహాస్యాస్ప దుఁడు కాలేదు. యమకాలువగైరా అలావుంచండి—

సీ. తిలకంబు దిద్ది "దిద్దితిఁ జూడు" మనురమా
సుదతి చెక్కుల నీడఁ జూచువాని"

యీపద్యం శ్రీమహావిష్ణువును వర్ణించినది. చరణాలన్నీ యీలాగే వుంటాయి. అందులోనున్నా యీ మొదటిచరణం అత్యద్భుతమైన రసి కత్వాన్ని వెల్లడిస్తూ వుంది. యెందుచేతంటారా ? మీరేచూచుకోండి. నన్నెందుకు చెప్పమంటారు ? ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా పాపరాజుగారు వచ్చారు. ప్రస్తుతం నన్నయ్యగారు ఆయీ కవులనుగూర్చి వ్రాయవలసి వస్తే వొక్కొక్కరికి వొక్కొక్కవ్యాసం పెట్టుకోవలసిందే గాని వొకరిని గూర్చి వ్రాస్తూ వేఱొకరినిగూర్చి యెత్తుకోవడం మహాపరాధంగా పరిణ మిస్తుందని నేను భయపడుతూవుంటాను. ఆలా యెత్తుకోవడం పేరే— సీ. ఒకరిపెండిలిలోమఱొక్కఁడాపల్లకీ నిరుక నుంకించుట— వంటిది. వారు వారు కోరకపోయినా మనం వారిని యిజీకించినట్లవుతుంది. దీన్ని యెఱుఁ గుదును. అయినా సంబంధం వుండడంచేత స్పృశించడం తప్పింది కాదు. భారతకవులను గూర్చి యెత్తుకుంటే యిటీవలవారిని యెత్తుకోవడం మానినా అసలుముగ్గురినేనా యెత్తుకోక వొక్కరి నెత్తుకొని విరమించ డానికి బుద్ధిపుట్టదు. యెఱ్ఱన్నగారు— "నాపెసరపప్పు కలసినదంతా నాదే" అన్నమాదిరిని భారతకవులైనారు. నన్నయ్యగారు అసలు ఆమహాకార్యాన్ని ప్రారంభించినవారవడంచేత భారతకవి అనేపేరు వహిం చారుకాని చాలా రచించికాదు. నిజంగా భారతకవి పట్టభద్రిత్వం తిక్కన్న గారికే కటవలసి వసుండి.

చ. ....దుర్గమార్గజలగౌరవ భారతభారతీసము
దగ్రముదరియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేర్వఁబోలునే

అని నన్నయ్యగారి దివ్యవాణి భావికాలమందలి యనర్థాన్ని సూచించింది. సంశయాత్మావినశ్యతి అన్నట్లు తుదకు ఆలాగే జరిగింది. సత్కవి వాక్యము రిత్తవోవునే. యెన్నటికి రిత్తవోవదు. భవతు, ఆలా జరిగి కొన్నాళ్ళు అసంపూర్ణ స్థితిలోనే వున్న ఆ భారతాన్ని ఆంధ్రీకరించడానికి సాహసించినతిక్కనగారు "యశోవామృత్యుర్వా" అనే అభియుక్తోక్తిని మనస్సుయందుంచికొనియ్యేవే కర్తవ్యాంశమందు ప్రవర్తించినారని తోస్తుంది. ఆయన నన్నయ్యవలె కవిమాత్రుఁడుకాక దండనాథుఁడుకూడా కదా! దండనాథునకు ప్రాణభీతి వుండదని వేఱే చెప్పనక్కరలేదు. అదిగాక— "న సాహస మనారుహ్య నరో భద్రాణిపశ్యతి" అనే న్యాయాన్ని పాటించిన తిక్కన్నగారు భారత మనాయాసంగా రసవత్తరంగా పూరించి తద్ద్వారాగా తాను తరించడమేకాకుండా నన్నయ్యగారిని కూడా తరింపచేశారనుటకు సందేహంలేదు. తిక్కన్నగారివిజ్ఞానం నన్నయ్యగారినికూడా కూడతీసుకురావడం లోనేవుఁది. దీన్నిగుఱించి లోగడ వ్రాసేవున్నాను. అందఱు యెఱిఁగిందే అయినా తిక్కన్నగారిశైలికూడా కొంతమచ్చుచూపి యీ వ్యాసాన్ని ముగిస్తాను—

ఉ. చిచ్చఱకన్ను మూసికొని చేతిత్రిశూలము డాఁచి లీనమై
వచ్చిన రుద్రుచందమున వ్రాలుదు వీవనిలోన నోర్వఁగా
వచ్చునె నిన్ను నెట్టిమగవానికి నీకృప నాశ్రయింపఁగా
వచ్చితి మెవ్విధిం గెలువవచ్చు మహాత్మ యెఱుంగఁ జెప్పవే.

క. సంజయ మురభంజనుని ధ
నంజయునిం జీరికిం గొనఁడు కర్ణుం డిం
ద్రుంజెనఁకియైన గెల్తు న
నుం జచ్చెనె అట్టివాఁడునుం గయ్యమునన్.

క. పలపలనిమూఁకలోఁ గా
ల్నిలువక గుజ్జుమ్మడిగ్గి నీకొడుకు గదా
కలితభుజుఁడగుచు నొక్కఁడు
తొలఁగి చనియె నేమిచెప్పుదున్ గురునాథా.

యిట్టివి విడివిడి పదాలకూర్పుతో ముద్దులుమూటగట్టేశైలిలో వున్న పద్యా లెన్నో వుదాహరించవలసి వుంటుంది. యీశైలికికూడా మార్గదర్శి నన్నయ్యగారే యేమో అని నే ననుమానిస్తాను.

క. మతిఁ బరికింపఁగ జీవిత
మతిచంచల మెండమావు లట్టులు సంప
త్ప్రతతు లతిక్షణికంబులు
గతకాలము మేలు వచ్చుకాలముకన్నన్.

క. కరుణాపరతులు ధర్మ
స్వరూపు లింతకు మదీయజనకులు చను దెం
తురు వారు వచ్చి నీ కి
చ్చిరేని పాణిగ్రహణము చేయుము నన్నన్.

తిక్కన్నగారి పద్యాలలో తెలుఁగెక్కువ సంస్కృతం తక్కువ. నన్నయ్యగారి పద్యాలలో సంస్కృత మెక్కువ తెలుఁగు తక్కువ, అవి వ్రాయనక్కఱలేదు. కాని శైలి వుభయులదిన్నీ ప్రసాద గుణభూయిష్ఠమే. నెల్లూరుగుంటూరు బందరు ప్రాంతాలలో వున్నంత అచ్చతెలుఁగు గోదావరీ మండలంలో వాడకంలో లేదనే నాకు తోస్తుంది. కాని నన్నయ్యకెక్కడి నుండి వచ్చాయో మాఱుమూల తెలుఁగుపదాలుకూడా కవిత్వంలో దొర్లుతాయి. ఏడ్తెఱ, ఒగి, వెస, మొదలైనమాటలు వ్యావహారికంలో నేనెక్కడా మాప్రాంతాలలోఁగాని యితర ప్రాంతాలలోఁగాని వినలేదు. భారతకవుల కెక్కడినుండివచ్చాయి? గ్రాంధికంగా వున్నాయంటే నన్నయ్యగారి నాఁటికి వున్నగ్రంథాలపేళ్ళు చెప్పఁగలమా? యీశంకలకు సరియైనసమాధానాలు కనపడవు. మొత్తం నన్నయ్యగారికూడా యేదో ఆధారం వుండితీరాల

న్నది సిద్ధాంతం. శాసనాలకవిత్వం మాత్రమే నన్నయ్యగారికిపూర్వం వుండేదంటూ కొందఱువ్రాస్తారు. ఆశాసనాల్లోకూడా యీమాటలు వున్నట్టు లేదు. నిఘంటులన్నీ నన్నయ్యగారి కీవలివేను. నన్నయ్యగారు వాడని పదాలు కొన్ని-ఉపతాయి మొదలైనవి స్వల్పంగా తిక్కన్నగారు వాడి వున్నారు. అవి వ్యావహారికాలో గ్రాంథికాలో తెలియదు. భాష ప్రపంచ సృష్టితోపాటు అనాదిగా వుండితీరుతుందన్నదే తుదకు సర్వసమ్మతమైన మాట. భవతు. దీన్ని యీలావుంచి ప్రసక్తి కలిగింది కనక యెఱ్ఱన్న గారిని గూర్చి కూడా కొన్ని మాటలు వ్రాస్తాను. ఈయన వ్రాసిన భారతా రణ్యపర్వశేషంకూడా ముద్దులుమూట కడుతూ జనరంజకంగానే వుంది. కనకనే మళ్ళా యెవరున్నూ కలిగించుకొని పునఃపాకాని కుపక్రమించ లేదు. యావత్తుకూ వుపక్రమించినవారు పలువురున్నా ఆ పాకాన్ని అతిక్ర మించినట్టున్నూ లేదు.

చ. ధనములు చాల గల్గి సతతంబును నింద్రియవాంఛ సల్పుచున్
మనమున నెన్నఁడున్ సుకృతమార్గము పొంతనుబోక లోభమో
హనిరతబద్ధులై తిరుగునట్టి జనుల్ పరలోక సౌఖ్యమున్
గనుటకు నేర రిప్పటి సుఖంబులు మేలయి తోఁచు వారికిన్.

క. ఈ లోకము యగుఁగొందఱ
కాలోకము కొందఱకు నిహంబును బరమున్
మేలగుఁ గొందఱ కధిపా!
యే లోకము లేదు సూవె యిలఁ గొందఱకున్.

యీలాటి వింకా యెన్నో పద్యాలు వుదాహరించతగ్గవి వున్నాయి. సమాసగ్రథన విషయంలో మొట్టమొదటనే నన్నయగారి "శారద రాత్రుల" పద్యాన్ని యీయన అనుకరించ వలసిన ఆవశ్యకత కలిగింది. అనుకరించి "స్ఫురదరుణాంశురాగరుచి" మొదలైన పద్యాలను ఇంచుమించు అదే శైలితో ముగించి చాలవఱకు కృతార్థుఁడుకూడ కాఁగలిగాఁడు. వొక్కొ క్కరి కవిత్వమందున్నూ వొక్కొక్కరి గానమందున్నూ ఒకొక్క

విశిష్ట గుణం సహజంగా వుంటూవుంటుంది. ఆగుణం అనుకర్తలకు యేకొంత భాగమో స్వాధీన మవుతుంది గాని పూర్తిగా స్వాధీనం కావ న్నది సర్వానుభవసిద్ధం. శ్రీనారాయణదాసుగారిని హరికథకు లెందఱు అనుకరించడంలేదు ? కోడి రామమూర్తిగారిని మల్లవిద్యాప్రవిష్టు లెందఱు అనుకరించడం లేదు ? వొక్కరైనా వారివారి పూర్తివిశేషాలు ప్రకటింపఁ గలుగుతున్నారా ? పై విషయమున్నూ అలాటిదే. నిజంగా అనుకర్తలు కృతార్థులు కాఁగలిగినా ప్రప్రథములయం దుండే గౌరవాతిశయంచేత అనుకర్తలను లోకం యేకొంచెమోతగ్గించడమే కనఁబడుతుంది. ఉపమాన స్థానంకన్న ఉపమేయ స్థానాన్ని మనం యెంత వుత్కృష్టంగా వర్ణించినా తత్తుల్యంగా వుంది అని చెప్పినట్టే అవుతుంది. ఆ యీభావాన్ని మన స్సులో పెట్టుకొనియ్యేవే దేవీభాగవతంలో మేమీ క్రింది పద్యం వ్రాశాము.

ఉ. మూగురయందు నన్నయ సమున్నతుఁడై కడులక్షణంపుఁ బ్రో
వై గుది గూర్చు నేర్పు గలఁడై తగు నించుక కేమి ? యజ్వయున్
లోఁగక ఆతనిన్ జెనయు, న్యూనుఁడనందగఁ డెట్టినార్యుఁడెం
తే గడుసుందనమ్ము గలఁడిర్వురకున్ సరివచ్చు నన్నిటన్.

యెవరికో కోపంవచ్చిందని యిప్పుడు నేను నన్నయ్య స్థానాన్ని తిక్కన్నగారికి మార్పుచేసినా దాన్ని లోకం విశ్వసిస్తుందా ? కొందఱు విశ్వసించినా మఱికొందఱు తిరగఁబడతారు.

"..................... అందఱినిం డనియించ మమ్మొని
ర్మించిన బ్రహ్మకైన దరమే ! యిది పెద్ద లెఱుంగకుందురే !"

వాల్మీకికన్నా కూడా మిన్నగా కవిత్వంచెప్పినట్టు కాళిదాసును సమ ర్థించ వచ్చును. కాని కాళిదాసుకు సమకాలికుఁడైన భోజరాజు—

"మధుమయఫణితీనాం మార్గదర్శీ మహర్షిః"

అని ఆ గౌరవాన్ని వాల్మీకి యందే ఆపాదించాఁడు. సంస్కృత కవిత్వం వాల్మీకులతోనే ఆరంభంకాలేదు. వేదంలోకూడా కవిత్వః దార్ఢ్యం గలవి

కొన్నిభాగాలు కనపడతాయి. అయినా కావ్యరూపందాల్చింది వాల్మీకుల వాక్ప్రవాహమే. అందుచేత— "భువిఁ గవితాకన్యఁ బుట్టించె నెవ్వాఁడు" అన్న యశస్సు ఆయనకు దక్కింది. అదేవిధంగానే యేదో తెలుఁగు కవిత్వం నన్నయ్యనాఁటికి కొంత వున్నప్పంటికి—

"మ. మహి మున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్"

అన్న పేరు నన్నయ్యకు దక్కింది. దానికి యెవరెంత అసూయపడ్డా ప్రయోజనంలేదు. నన్నయ తిక్కన యెఱ్ఱన పోతన మొదలైన మహనీయులందఱూ నిరుపమానులే, ధన్యులే. వీరిని గూర్చి ప్రత్యేకించి మాట్లాడుకోవలసిందే అని యిదివఱకే వ్రాశాను. దానికి సంబంధించిందే యీ మురారి శ్లోకానువాదం—

చ. ఒకరొక రుండ్రు వీరవరు లొక్కరికొక్కరు తీసిపోరు భూ
మికి యశ మబ్బె రావణుని మెచ్చున నంచనుకొందుమేని వా
లికి నతడింత జంకె లవలేశము లొక్కట డించి వీనులుం
టకు విని కన్నులుంటకుఁ గనందగు నల్పుల మేమి చెప్పఁగన్. స్వస్తి

అ ను బ ం ధ ము

(షరా) ఈవ్యాసంవ్రాయడానికి ప్రసక్తి కల్పించిన విమర్శకుఁడు గారు రమారమి నావలెనే డెబ్బైయేళ్ళ వృద్ధ వయస్సులోనే వున్నట్టు వారు పీఠికలో వ్రాసిన— "వెంకటశాస్త్రియు నీవును వృద్ధులైరి."

అనేవాక్యంవల్ల స్పష్టపడుతుంది. అయితే మేము గుంటూరుసీమలో విద్యావిషయకంగా సుమారు మూడుమాసాలకాలం వున్నరోజుల్లో యేప్రసక్తిలో గాని యీయన పేరెన్నడును వినబడ్డట్టులేదు. పలువురు శాఖాభిమానులు పద్యాలతో మమ్మల్ని గాఢంగా తిట్టి ప్రచురించేవారు. వారు వారు వారివారి పేళ్ళను కూడా ప్రచురించడమే వుండేది. ఆపేళ్ళ జాబితా అక్కడక్కడ గుంటూరు సీమలో ప్రచురించే వున్నాము. వీరిపేరు ఆపేళ్ళలో యెక్కినట్టు లేదు. మేము పొరఁబడి వున్నామా ? లేక యీయన

అప్పుడీ విషయంలో జోక్యం కలిగించుకోనే లేదా అని సందేహం కలుగుతూ వుంది. యేకాంతతో "యదార్థవాది" "సత్యవాది" అనే మాఱుపేరుతో మమ్ము దూషించి ప్రచురించే మహానుభావులును వుండేవారు. ఆపేళలో వీరు వొకరై వుందురా? ఇంత ఆవేశం కలవీరు వార్ధక్యం వచ్చేనాకా ఆయీ దూషణోక్తులను కడుపులో నెట్లు దాచుకోగలిగిరో? అని కూడా సందేహం కలుగుతూ వుంది. అయితే వీరు వ్రాసిన—

"బహుకాలమునకు మరలి యీగోల యేలయని తలంతురేని...."
'యిది బహుకాలము క్రిందటనే వ్రాయబడినను ...."

అనే వాక్యద్వయమువలన విమర్శకుఁడుగారు చాలాకాలం క్రితమే దీన్ని వ్రాసి లోకులకు జంకియో లేక మఱేకారణం వల్లనో దీన్ని దాఁచి తుదకు వార్ధక్యం వచ్చాక వ్రాసిన గ్రంథం వృథా పోనేల? అని ప్రతిస్థార్థం దీన్ని ప్రకటించినట్లు తోస్తుంది. పూర్వ వయస్సుకన్న వృద్ధ వయస్సు కొంత యుక్తాయుక్త విచక్షణత్వానికి తోడ్పడవలసి వుంటుంది. ఆపద్ధతిని తిట్లు తగ్గించుకొని శంకలుమాత్రం ప్రచురించుకుంటే అవి నిలచినా నిలువక పోయినా యుక్తంగా వుండేది. ద్రావిడ స్త్రీల కచకుచాల దగ్గరనుంచి ప్రసక్తిగాని ప్రసక్తిగా యెత్తికొని వ్రాస్తే విమర్శనం యెక్కువ శృంగారంగా వుంటుందని ఆయనకు తోచడం ఆశ్చర్యంగా కనబడుతుంది. "రోళ్ళా రోకళ్ళా పాడిన" గుంటూరు సీమలోవున్న విషయాలు ఆసీమవారైన వీరికి యేకొంచెమున్నూ అవగతం కాలేదనుకోవడానికి వీరిశంకలు కొన్ని సాక్ష్యమిస్తాయి. సోదర కవులు కాకినాడనుంచి యెవరో వారి ఆప్తులకు వ్రాసిన వుత్తరం అసత్యవాక్య పూరితం అని అసలు వారే వొప్పుకున్నట్లు నాఁటివారి తూష్ణీంభావమే వేనోళ్ళ సాక్ష్యమిస్తూ వుండగా ముప్పై యేండ్లకు వీరు ఆవుత్తరమంతా సమర్ధించడానికి పూనుకోవడంకన్న ఆశ్చర్య మేముంటుంది. వీరి విమర్శనమంతా యిదే విధంగా ప్రవర్తించింది. దానికి నేను సమాధానం చెప్పడముకంటె ఆసీమలో ఆకాలంలో వుండేవారిలో యిప్పటికి స్వర్గతులుకాగా మిగిలిన

గ్రంధకర్తగారి బందుగులే చెప్పఁగలరని వారికి బరాతం చెప్పడం యుక్తమని తోఁచింది. ఆగ్రంధాన్ని మెచ్చినవారిని వీరు—“స్తోత్రపాఠకులు కొందఱు ఒళ్ళెఱుంగని సివమన్నయట్లు గుడ్డలూడ్చి గంతులు వైచిరి....వీరేమి విశేషములు గాంచి యట్లయిరి. తి. వేం. కవులయందలి దురభిమానమువారి నట్లాడించినది....”అనినీచంగా దూషించి యున్నారు. కాబట్టి అట్టివారు వీరి కేమి బోధించినను అది దురభిమాన ప్రయుక్తమే కాబట్టి ఆవుత్తరపు తత్త్వం వగయిరాలకు మాకునాఁడు ప్రతిపక్షులైనను ఇటీవల మిత్రులే అయిన సోదర కవులనే సాక్షులుగా చూపుచున్నాను. 116 పుటలలో బోలెడు శంకలుండునుగదా ? అన్నిటికి యిదివఱలో నన్నయ్యను ఆదికవిగా పేర్కొన్నందుకు శంకించిన శంకకు వ్రాసినట్లే వ్రాస్తే చాలా పెరుగుతుంది. నిస్సారమైన ఆ యీశంకా సమాధానాలకు లోకం యేకొంచెమున్నా సుముఖంగా వుండదు. అందుచేత యేపత్రికగాని పరిగ్రహించదు. యీకారణం చేతేగదా ? విమర్శకుఁడుగారు తమశంకలను పృధక్కుగా ద్రవ్యము వ్యయించి అచ్చొత్తించుకోవలసివచ్చింది. నేను కనక సరిపోయిందిగాని వీరుచేసిన అనుచిత ప్రసంగమునకు యితరులైతే యింతతో సరిపోదు. కాని యెన్ని అనుచితపు తిట్లుతిట్టినా విమర్శకుఁడుగారి వుద్దేశము తిట్టవలెననేదికాదనే నా అంతరాత్మకు తోస్తూవుంది. యేలాగో దేశానికి వచ్చిన కళంకాన్ని తొలగిద్దామనేదియ్యేవే. అందుచేత దీన్ని ప్రస్తుతం జర్మనీ లోనైన దేశాల్లోనేకాక మన దేశంలో కూడా సర్వత్రావ్యాప్తిలోవున్న దేశాభిమానంక్రింద జమ కట్టవలసి వుంటుంది. అన్నిటికి మూలం కవిత్వం వకటి సాపుగా వుంది. యీగుణం నన్ను బాగా ఆకర్షించడంచేతనే యీయన్ని నేను నేఁడు సమర్పించి బహూకరింపఁదలఁచినాను. యితరవిషయంలో పద్యం సాపుగావ్రాయడమే శ్లాఘ్యం. అందులో పూర్వోత్తరపక్షాలుపద్యంలో సాపుగా వ్రాయడం మఱీ శ్లాఘ్యం. అందుచే వీరు నాకు అభినందనీయులు. పయిగా కృతిప్రదాతలు. నాసమ్మానము ననాదరింపక దయచేసి త్వరలో సభాముఖమున స్వీకరింతురని విశ్వసించుచున్నాను.

శుభస్య శీఘ్రం

అయ్యా! "సంధిమిచ్ఛంతి సాధవః" అనే లోకోక్తి ననుసరించి మీరునన్నెంతతూలనాడి దూషించిచెడతిట్టి వెగటుగాప్రవర్తించినప్పటికీ నాకదిఅపకారకంగాదనిన్నీ మీకే అదియెంతసవరించుకోవాలని ప్రయత్నించినా (భవతిహ్యాదయదాహీ శల్యతుల్యో విపాకః) సవరణకాక బాధిస్తుందనిన్నీ ఆతొందరపాటును నేను లెక్కింపక మీతో సంధికిగా మనస్సా ప్రయత్నించి మీకు కవితా సామాగ్రి సరియైనది లేశమున్నూ లేదని యెఱిగిన్నీ గణయతిప్రాసలకూర్పు కొంతసాపుగా వుండుటకే (బహుమానించడానికి యేదో మిష వుండాలికదా) నేను సంతోషించి మిమ్మల్ని సమ్మానించాలని త్రికరణశుద్ధిగా యేర్పరచుకొని యెంతో గౌరవంగా నిష్కపటంగా ఆహ్వానిస్తే మీరుదాన్ని అవమానకరంగా భావించి కావలిస్తే నేనే మీకు సమ్మానం చేయడానికి సిద్ధంగా వున్నాను. మావూరే రావలసిందంటూ వ్రాస్తారే? మీవ్రాత యుక్తిసహంగా వుందా? లేకపోయినా మీ కోరిక ప్రకారం రావడానికైతే సిద్ధపడతానుగాని మీరేమనుకొన్నారో? నేను బొత్తిగా దుర్బలస్థితిలోవున్నాను. సుమారు యేడెనిమిదియేళ్ళనుండి నేను అతిమూత్రవ్యాధితో అతిమాత్రంగా నలుగుతూన్నాను. అందులో వకసంవత్సరాన్నుంచి మఱీన్ని, అందులో గతించిన వేసవి మొదలుకొని మఱీమఱీనిన్నీ, నేను వస్త్రధారణం కూడా బరువయి చేసికొనేశక్తి తగ్గి "కౌపీనవంతః ఖలు భాగ్యవంతః." అనేకృపణస్థితికి వచ్చి సంవత్సరన్నఱకన్న యెక్కువ కాలమేఅయినది. ఇట్టి నన్ను ఆహ్వానించడానికి మాయింటికివచ్చి కొందఱు మాటదక్కదేమో? అని భయపడి మోమోటపెట్టక తిరిగి వెళ్ళుచున్నారు. ఈస్థితిలోనే చెన్నపట్టణంవఱకున్నూ నన్ను బలవంతపెట్టి శ్రీతిరుమల శ్రీనివాసత్రిలింగపీఠంవారు నిరుడీరోజుల్లో తీసుకువెళ్ళారు. భగవదనుగ్రహం తిన్నగావుండడంచేత వారికి అప్రతిష్ఠ లేకుండా మళ్ళా యిల్లు చేరఁగలిగానుగాని చాలావ్యయం రాకపోకలకు వారికి తగిలింది. నిరుటికన్ననూ మిక్కిలి తక్కువస్థితిలోవున్ననన్ను యీమధ్య తెనాలివైశ్యుల

ఆహ్వానించారు. బలవంతంమీద వెళ్ళడమూ రావడమూ జరిగింది. అంతే కాని సభలో నాలుగుమాటలు మాటాడేనో ? లేదో ? నాకు బాగా తెలియదు. యిప్పటి నాతూకం యేబై పౌనులకన్న కొంచెం తక్కువలోనేవుంటుంది. యిట్టినన్ను కృతిప్రదాతృత్వద్వారా మామగారున్నూ తద్ద్వారా గురుపంచకంలోవారవడంచేత పరమపూజ్యులున్ను అయినమీరు మనుగుడుపునకో అన్నట్లున్నూ "వీరభద్రిపళ్ళెమునకు హనుమత్పళ్ళె" మన్నట్టున్నూ బలవంతంగా కాకపోయినా యేదో విధంగా వీడురాడు గదా ? అనే పూర్ణ విశ్వాసంతో ఆహ్వానిస్తున్నారు. నాకు (కృతికన్యాభర్తృత్వద్వారా) అల్లునకు ప్రస్తుతస్థితిని బట్టి యిచ్చేబహుమానం "చంద్రిడికి నూలుపోగు" సామెత వుండనేవుంది కనుక (తావన్మాత్రిమే) కాసీనం యిచ్చినా నేనుసంతోషిస్తాను. సందేహపడనక్కఅలేదు. "శ్వశురాగారసమ్మానంసద్యోగృహ్ణాతి పండితః" కనక మీసత్కారాన్ని పొందడానికి నేను ఉవ్విళ్ళూరుతున్నాను. నన్నుసత్కరించడానికి మీకు యెక్కువ వ్యయప్రయాసలు తగలవు గానిరాకపోకలకు అధమం నలభైయాభై రూపాయీలదాకా తగులుతాయనిన్నీఆహేతువుచేత అది సాధుబాధగా పరిణమిస్తుందేమో ? అనిన్నీ సంశయిస్తూన్నాను. తమకు అంగీకారమయితే యేలాగో బయలుదేఱి తమ సమ్మానాన్ని పొంది మీగార్రిమస్థులసందర్శనం చేదామని కుతూహలం యింతా అంతా కాదుసుమండీ ! బోలెండువుంది. నాప్రిస్తుతస్థితినిబట్టి నాకు చేయవలసిన సదుపాయం అంతగా వ్యయప్రయాసలకు గుఱిఅయి వుండదు. ఉదయం 8 గంటలకులోగా వేడినీళ్ళ స్నానం. ఆఱుగిద్దెడు బియ్యపుసన్న నూకల పలాచటిజావ. అఱసోలెడు మజ్జిగ (ఆవుదేనా సరే ? గేదెదేనా సరే)—— ఇంతే, మధ్యాహ్నం యేదో మీతోపాటు భోజనం, 3½ గంటలకు సుమారున బార్లీగింజలజావ, రాత్రి మీతోపాటుగా కొంత ఆలస్యంగాకాక నల్లమందుకనక 7 గంటలకు భోజనం (ఇది ప్రిధానం కాదు) నిమ్మకాయంత గోధుమపిండిలో చేసిన చపాతీ, అఱసోలెడు ఆవుపాలు: బస్ ఇంతే. యీసదుపాయం యెవరికిగాని అంతగా భారం కాదనే నేనుఅనుకుంటాను. కాని యింతకంటె అధికమైన సదుపాయం కొన్నిచోట్ల

మిక్కిలి చిక్కగా వుండేది వకటివుంది. అది ఆవలీవలికివెళ్ళేసదు పాయం. నాపడకగదికి పదిగజాలలో ఆసదుపాయం కుదరాలి. (అవసర మవుతుందేమో అని యిట్లుకోరడంగాని యిది యెల్లప్పుడూ అవసరంకాదు. కాని మనిషికివున్నది పుష్టికదా) నాకువున్నవ్యాధి మూత్రవ్యాధి అని లోగడనే వ్రాశానుగదా. అది అప్పుడప్పుడు ప్రకోపిస్తూ వుంటుంది. ఇది వార్ధక్యాతిశయంచేత యిప్పుడు మఱింత లోకువచేసి తఱచు ప్రకోపాన్ని చూపిస్తూవుందిగాని అసలు నన్ను యిది ఆశ్రయించేమో నల్భై అయిదేళ్ళు దాటవచ్చింది. యిది కల్పితమని తమరభిప్రాయపడి విమర్శ నకు వుపక్రమిస్తారేమో ? గ్రంధస్థంగావున్న యీకిందిపద్యాలు చిత్తగిం చండని ప్రార్థిస్తాను.

"మ. పదిగా దిర్వది గాద యీరుజ ననున్ బాధింపఁగాఁ జొచ్చి న
ల్వదిపైనాలుగుదాఁటె వత్సరము; లీపాపిష్ఠరోగాన కే
వెద నొక్కించుక చోటొసంగియనుమా ? యెట్లెట్లొ వర్తింతు నేఁ
డిది నాకున్ భరియింప రాద యిఁక నీవే దిక్కు కామేశ్వరీ"

యిక్కడ విమర్శించే వారికి కొంత అవకాశం వుంది. అదేమి టంటే ? మొదట నల్వదియైదేళ్ళంటూ వ్రాశావేమి ? పద్యంలో "నల్వది పైనాలుగు అనిమాత్రమే వుందికదా ? పరస్పరవిభేదంగాలేదా ! అని శంకించేవారికి సమాధానం వినండి. యిప్పటికి సుమారు సంవత్సరం తొమ్మిదిమాసాల క్రితం యీవ్యాధినితట్టుకొనేశక్తి బొత్తిగాలేని దౌర్బల్యం యేర్పడింది. అప్పుడు చెప్పినది యీపద్యం. అందుచేత యిప్పటికీ అప్ప టికీ మధ్యవున్నకాలం కొంత అందులో చేరవలసిరాక ఆవ్యత్యాసం కలి గిందని మనవిచేస్తాను. అయితే యిదిన్నీ వకశంకేనా ? దీనికి సమాధానం యెందుకని తాము కాకపోయినా మఱెవరేనా శంకిస్తారేమో, యెవరో అక్కఱలేదు. దేవరవారే యిట్టిశంకలు చేసేవారిలో అగ్రగణ్యులనేసంగతి యీవ్యాసంలోనే అవకాశంవుంటే కొంత లోకానికి ఋజువుచేస్తాను. అందుకే అనుకుంటాను నేను గతంలో కొన్నాళ్ళక్రితమే గతించవలసి

వుండినన్నీ ఆగవలసి వచ్చిందని తోస్తూవుంది. తక్కినశంక లేలావున్నా "దాఁటెమ" అన్నచోట మీశంక తప్పదుగదా? "దాఁటెను నన్నయ" అన్నది, "తప్పెను నన్నయ" అని దిద్దుకున్నట్లు వ్రాసివున్నారు. అది పుస్తకంచూడకుండా వ్రాయడంచేత కలిగిన మార్పుగాని నాదిద్దుబాటు కాదని విజ్ఞప్తి. మీరు భ్రమపడినారు. మీరనుకొన్నదోషం దాఁటులోలేదు. ప్రసక్తికలిగింది కనక యింకొకపద్యంకూడా ఆఘట్టంలోదే వుదాహరించి మఱీ ప్రస్తుతం అందుకుంటాను.

"మ. ఇదియే బందరునందు నిల్పె నను నెన్నే నేళ్ళు సంపన్నుఁగా
నిదియే సల్పె ననేకశిష్యులకుఁ దా నీరోగమే యొజ్జగాఁ
బొదలించెన్ ధ్రువ మేను దీనిభయముం బోనెట్టఁగానెంచి నె
మ్మదిగా నొక్కట విల్చితిన్ నిజము సుమ్మా! తల్లి! కామేశ్వరీ."

సరే? ప్రసక్తివచ్చి మఱోపద్యం చదువర్లవినోదార్థం వుదాహరిస్తే యిది విమర్శకాగ్రేసరులైన తమవంటివారికి పెక్కుశంకలు కలిగించేదిగా పరిణమించిందే. కా గతిః. అవును తప్పేమీ? రోగమేమిటి? అన్ని వుపకారాలు చేయడమేమిటి? యిది భ్రష్టవ్యాంశం కాకపోతుందా? అయ్యా తెలియక అడుగుతాను. యివిన్నీ శంకలేనా అని మిమ్మెవ్వరూ మందలించనే లేదేమండీ-ఆశ్చర్యం. అందుచేత యేదోజవాబుచెప్పే తీరవలసిందేనా? అంటే వినండి. అడిగేవాడికట! చెప్పేవాడట! లోకువట! అంతేనేకాని యివన్నీ పూర్వపక్షాలే అవుతాయా? శాంతం పాపం. యీపద్యచరిత్ర చెప్పవలసివస్తే అథమం రెండువందల ఠారాలేనా గ్రంథం పెరుగుతుంది. పత్రికాప్రవర్తకులు శ్రీయుతులు వెంకటేశ్వరశాస్త్రిల్లు గారు వినుకోకుండా ప్రకటిస్తారా? అని కూడా సందేహం. వారు నాకు యెన్నోవత్సరాలనుంచి పత్రిక గౌరవార్థం పంపిస్తూన్నారుగాని యెప్పుడుగాని వొకమంచివ్యాసం విపులమయినది వారిపత్రికకు నేను పంపించిన పాపాన్ని పోలేదని లజ్జిస్తూ వుంటాను. అయితే సుమారు సంవత్సరానికి పూర్వం కొన్నివేలకాలాలుదాకా వ్యాసాలు వ్రాసివున్నాను. అప్పుడేవో

కొన్నివ్యాసాలు వారిపత్రికకి పంపిస్తే యీలజ్జించడానికి అవకాశమే లేక పోయేది కాని ఆపత్రికలకున్నంత వ్యాప్తి దీనికి లేదనుకొని నే నాకాస్త పని చేయలేక పోయాను. ప్రస్తుతం గుం॥ డి॥ విమర్శకుఁడుగారు నా "నన్నయ్యభట్టు" వ్యాసానికి జవాబుగా యిచ్చే "సంశయవిచ్ఛేదావచ్ఛేద పరిచ్ఛేదోపచ్ఛేద" వ్యాసం న్యాయానికి కృష్ణలో పడవలసివున్నా ఆపత్రిక వారు వీరితత్త్వం పూర్తిగా నా "నన్నయ్యభట్టు" వ్యాసంలో వీరివిమర్శక గ్రంధాన్నుంచి యెత్తిచూపిన ముప్పయివక్క దూషణవాక్యాలనీ బాగా చూచివుండడంచేతకాఁబోలు వీరివ్యాసాన్ని "తోసిరా" అన్నారు. దానిచేత ఆసందర్భం యేమీ యెఱగని త్రిలింగకదివచ్చింది. వస్తేమాత్రం ప్రాజ్ఞులు వేంకటేశ్వరశాస్త్రిల్లుగారు వ్యాసకర్తగార తిట్లు "పదియవ నాఁటిముత్తైదువ" లోనైనవిన్నీ హాస్యోక్తులు ద్రావిడ స్త్రీలకుచాలు లోనైనవిన్ని (నేనుయెత్తిచూపినవి) చూచేవుంటే కృష్ణవారువేసి నట్టే చేశేవారుకాని అవి వారెఱుగనేయెఱుగరని పూర్తిగా విశ్వసిస్తూ వారికి నేనొక చిన్నవిజ్ఞప్తికూడా పనిలోపనిగా అందించుకుంటూవున్నాను. అయ్యా! నన్ను సంవత్సరంనాడు త్రిలింగపీఠంవారి సమ్మానసభలో మీరు చూచివున్నారు. నాకోరికమీద—— "చరకసంహితను" కూడా నాకు మీరు యిచ్చివున్నారు. జ్ఞాపకం వుందా? అప్పటి నాశరీరస్థితి యెంత శోచ్యస్థితిలోవుందో! మీకు నేను వ్యాఖ్యానం చేయనక్కఱలేదు. యిది నానాటికి పోయేకాలంగాని వచ్చేకాలం గాదుకదా? అందుచేత అప్పటికంటే యిప్పుడు యెంత కృశించివుంటానో వేఱే వ్రాయనక్కఱవుంటుందా? వుండదు. ఇట్టిస్థితిలో—— "తిరుపతివేంకటకవుల గ్రంథవిమర్శనం" అనే పేరుతో యెన్నో బండబూతులు (మనుష్యులలో యెవరో తప్ప నోట వచింపరానివిన్నీ వినరానివిన్నీ) తిట్టిన యీ గుం॥ డి॥ విమర్శకుఁడుగారు యింకా యేమో తారతమ్యశూన్యంగా వ్రాసే చేతగానివ్రాతకు అవకాశం యిచ్చి నాకుపనికల్పించడంలో (ఆయీతత్త్వం యెరక్కే అనుకుందాం) మీరు భాగస్వాములయినందుకు నేను మిక్కిలీ విచారిస్తూన్నాను. యీయన తిట్టినతిట్లు మళ్ళా యిక్కడ నేను అనువదిస్తే గ్రంథం చాలా పెరుగు

తుంది. ఆతిట్లను చూచేవుంటే యీమధ్య వీరిసన్మానానికి ప్రిసెడెంటుగా వీరివూళ్ళోనే జరిగినసభకు వచ్చిన పండితులు మెల్లగా తప్పుకునేవారే అని ఖండితంగా నొక్కిచెపుతున్నాను. శ్రీశిష్టావారు (పేరు జ్ఞాపకంలేదు) ఈయన మాగ్రంథాలమీద చేసినవిమర్శనకు నేనుమెచ్చుకున్నానంటూకూడా వుటంకించి యీయన్ని ప్రశంసించారు. యుక్తంగావుంటే నేను ప్రశం సించేస్వభావం కలవాణ్ణో కానో? "గిడుగా? పిడుగా" వగయిరా నావ్యా సాలెఱిగివున్న మీబోట్లకు వేఱేవ్రాయనక్కఱవుండదు. రామ! రామ! ఈయన వ్రాసిన డెమ్మీసైజు 116 పుటలలోనూ మచ్చుకేనా వకటిన్నీ యుక్తమయింది లేనే లేదు. చూడండీ మచ్చుకు వకటి చూపుతాను.

"నీవు మీసం పెంచావుగదా కవిత్వానికంటూ? మీ తిరుపతిశాస్త్రి యెందుకు పెంచాఁడు కాఁడూ?"

అనేది అందులో ఒక పూర్వపక్షం చూడండీ, దీన్నిగుఱించి యెంత వ్రాయా లోను. అసలు యీమీసం పెంచడం గొడవ యెందుకు వచ్చిందో చెప్పా లా? ఆత్మకూరు సంస్థానంలో మా దేవీభాగవతం వినిపిస్తూవుండఁగా ఆ సంస్థాన విద్వాంసులు మహాపండితులు శ్రీనివాసాచార్లుగారు— "నావలు కాలకింపుమ అనంత! గుణాలయనైనయట్టి" అనే పద్యంలో-గుణాలయ లక్ష్మి అనే ప్రయోగము యెట్లాసాధువు అని ప్రశ్నించారు. యేదో సమా ధానం చెప్పాము. తృప్తిపడ్డారు కారు. దానిమీఁద క్రమంగా ఘర్షణ పెరి గింది. భారతం వుదాహరణంగా చూపుతామన్నాం. చూపండిగాని భారతం అంతా మేమంగీకరించే వాళ్ళంకాం. నన్నయ్యభట్టుగారి కవిత్వంలోనే చూపాలన్నారు వారు; అందుకైతే మేం అంగీకరించ లేదుగాని (ఓహో గ్రంథం పెరిగిపోతూవుందే! యేంచేసేది? తీఁగతీస్తే డొంక కదులుతూ వుంది కాఁబోలు) సాధ్యమైనంతవఱకు నన్నయ్యగారి ప్రయోగాన్నే చూప లేకపోతామా? (యెప్పుడూ అభ్యుపగమ్యవాదం జిగీషువులకు వుపకరిస్తుం దని నా మతం.) అనే ధీమాకుతో వున్నాం. మర్నాడు నన్నయ్య గారిదే— "దేవతలు ధర్మవర్తులు." అనేది యిచ్చాం. కొంపమీఁదికి వచ్చింది వారికి. దానితో మెసలడానికి వీలులేక "ధర్మవృత్తులు"అని దిద్దుతామంటూ

పిడివాదం పుంతలోకి దిగారు వారు. (ఎందుచేత ప్రతివాదులకు మెసలడానికి వీలిచ్చిందికాదో? వ్రాయవలసివస్తే మరీ గ్రంథం పెరుగుతుంది. పైగా సామాన్యులకు బోధించదుకూడాను.) దానిమీఁద జరుగుతూవున్న ఘర్షణలో వారు మా యుక్తిమీఁద పైయుక్తి తోఁచక రాజుగారితోటి "మహాప్రభూ! వీరు లౌక్యులు. బాగా మాట్లాడతారు. లౌక్యులైనందుకు ఆ బాఱమీసాలే గుఱుతు చిత్తగించండి అన్నారు. మీసాలు ఆకాలంలో వైదికానికి చాలాఆక్షేపణీయాలని వ్రాయాలా? అక్కఱలేదు. దానిమీఁద నేనన్నానుగదా? యీ మీసాలు లౌకికరీత్యా పెట్టుకున్నవికావండి. మేమూ వైదికులమే అతఁడు వెల్నాఁటి. నేను ఆరామద్రావిణ్ణి. అయితే మీసాలెందుకు పెట్టుకున్నామంటే? యిందుకు అని అంతా సుప్రసిద్ధంగా చదువుకుంటూ వుండే మాతాలూకు "దోసమటం చెఱింగియును" అనే పద్యాన్ని ఆవేశంతో చదివేను. ఆపద్యరచన నాఁటికి మా వయస్సు 28 యేండ్లు. దాదాపు ఆయీవయోనిర్ణయం నానారాజసందర్శనంలో వున్న "తే. కుజుఁడు భూకారకుండఁట?" అనేపద్యం (ఆసంస్థానంలో చెప్పిందే) చదువుకొని పిమ్మట జాతకచర్యలో వుండే జననకాలదశాశేషం పరిగ్రహించి జననం మొదలుకొని లెక్కపెట్టుకుంటే లెక్కలలో చాలా ప్రజ్ఞవున్న. గుం॥ డి॥ విమర్శకుఁడుగారికి క్షణంలో తెలుస్తుంది. నాకన్న తిరుపతిశాస్త్రి సంవత్సరం యేడు మాసాలు కాఁబోలును చిన్న. యెందుకీసోదె? యెవరుసంతోషించింది? చెప్పండి? అయితే యేంచేతును. ఈ పనికిమాలినపని ఆయన కల్పనచేశారు, వృథాగా పత్రిక నిండుతూంది. "కాకస్య కతివా దంతాః" చెప్పొచ్చేదేమిటంటే! యిది జరిగి యిప్పటికి 42 యేండ్లుదాటవచ్చింది. అప్పుడు నాకుమాత్రమే మీసంవున్నట్టున్నూ తిరపయ్యకి లేనట్టున్నూ విమర్శకుఁడుగారు అభిప్రాయపడి ప్రశ్నిస్తారే? ఆసందర్భం వీరికేలా తెలిసింది? మాయిద్దఱికీ కూడా వుండఁబట్టే మీసం "పెంచినార మీమీసము" అనడం తటస్థించింది. భవతు. విమర్శకుఁడుగారివూహే సమంజసం అనుకుందాం. యిన్నాళ్ళదాఁకా యీ శంకకు అవకాశం లేకపోతుందా? పాండిత్యంలో మన విమర్శకుఁడుగారివంటి పరిజ్ఞానం లేకపోవచ్చుఁగాని

ఆ రాజుగారికి వొక్కరికే మీసం వుందనిన్నీ రెండోవారికి లేదనిన్నీ అట్టి సందర్భంలో ''పెంచినారము'' అని చెప్పడం పొసఁగదు కనక పృచ్ఛచేదామనేనా ? అనుకోరా ? వారల్లా వుండఁగా "మాట్లాడితే మారామేకు" లన్నట్లు గొంతుకపట్టి నొక్కి యేలాగేనా సంస్థానాన్నుంచి పొఱవోలుదామనే దురుద్దేశంతో వున్న ఆ పండితులు వూరుకుంటారా ? వారెందుకూరకున్నారంటే ? అసలు శంకకవకాశమే లేదుకనకనే యింకేముంది ?—— ''గజం మిథ్య పలాయనం మిథ్య.'' వినండి భూతార్థాన్ని అప్పుడేకాదు మఱికొంతకాలందాకా యిద్దఱికీ కూడా పూర్తిగానే (కత్తిరిమీసాలు కావు) మీసాలు వుండేవి. (మెలిఁబెట్టివిడిచిన మీసాలపై గొప్ప నిమ్మకాయలు రెండు నిలుపవచ్చు) అయితే అతనివి అంతగఱిబోజా మీసాలుకావు. వకమాదిరివి. నావో ? బాగా శివాజీ మీసాలలాగు వుండేవి. ఆ మీసంతో వున్న నా ఫోటో బందరులో ప్రైవేటు డాక్టరు శేషగిరిరావువద్ద వకటి వుంటే వుండవచ్చు ననుకుంటాను. (ఎందుకీసోదె యిదేం ప్రశ్న ? యేం జవాబు. యీలాటి చొప్పదంటు శంకలుచేసి పైఁగా అమంగళాశ్లీలపు బండబూతులు తిట్టి అందుకు నేను యేమీ అనక కాస్త యతిప్రాసల కూర్పున్నూ ధారాబాగుందని సేబ్జోడుబహుమతీ చేయదలచుకుంటె దాన్ని పరిగ్రహించడం అవమానంగా భావించి యేదో చెత్తయిలాటిదే వ్రాసి కయ్యం పెంచేవారికి తమ పత్రిక తోడ్పడిందని వ్రాయబోతే గ్రంథం పెరుగుతూవుందికదా ? పెరిగితే చింతలేదు. యీ వ్రాతకూడా చెత్త వ్రాతే అవుతూ వుఁదికదా ? చెత్తకి చెత్తేకాక మఱివకటి వస్తుందా ? రాదుకదా ? అవుతే మంచిదే. యేంచేసేది) విమర్శకుఁడిగారికి అవసరమైతే ఆతనిపేర వ్రాసి తెలుసుకోవచ్చును. ఈయన తిట్టిన తిట్లు యెంత గర్హణీయాలో తమకే తెలుస్తుంది. ఆపత్రిక తాము చిత్తగించలేదనే నావిశ్వాసం. యిప్పుడు అది తాము చూచామని నాకు ప్రత్యుత్తరం వ్రాసేదాకా పూర్తినిద్దురేపట్టదు. ఆపత్రికల తేదీలు ప్రకృతం విమర్శకుఁడుగారు మీ పత్రికలో వ్రాస్తూవున్న "సంశయావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం"లో వుదాహరించే వున్నారు. (నాకు కలిగిన సంశయ మేమిటో? విమర్శకుఁడుగారు ఛేదించేదే

మిటో ? నాకు బోధపడడం లేదు. అంత ప్రిజ్ఞాశాలులేమి, కావచ్చు) ఆ తేదీలుగల పత్రికలు పంపవలసిందంటే కృష్ణాపత్రికవారు తమకు పంపకపోరు. లేదా ? నావద్ద వకటే ప్రితివుంది. దాన్నే పంపవలసిందంటే పంపుతాను. లేదా విమర్శకుఁడుగారు అలాటితిట్లను వుపయోగించిన "తిరుపతివేంకటకవుల గ్రింథవిమర్శనం" అనే (రు 1-0-0 వెలగల) గ్రంథాన్ని తమకు పంపవలసిందంటే పంపకపోరని తలుస్తాను. ఇందులో యేదో వక పనిచేసి తాము ఆతిట్లు చూడాలి. అయితే ఆయన్ని మీరెప్పుడేనా యేపల్లెత్తు మాటేనా అన్నారేమో ? అందుచేత ఆయనికి మిమ్మల్ని అలా (కృతేతు ప్రతి కర్తవ్యం) గాఢంగా తిట్టి బుద్ధిచెప్పవలసివచ్చిందంటారేమో ? రామ ? రామా ? ఆయనకీ మాకూ యెన్నడూ యేవిధమైన సంబంధమూలేదు. వొకరిమొగం వకరం చూచి యెఱుగం. (అయమయమితి ప్రిత్యభిజ్ఞగా) యెఱుగనే యెఱుగం. రెండేళ్ళనాడు కాఁబోలు "గ్రామం గచ్ఛన్ తృణం స్పృశతి"గా మావూరు వచ్చి నన్ను చూచినట్లు వీరిస్నేహితులు నాపేర యిటీవల వ్రాశారు. యీ తిట్లు చాలాకాలంనాఁటివి. కాఁబట్టి యిది నిష్కారణవైరం. "పండితా పండితానాం" అంటూ యేకరువు పెట్టివున్నారు అభియుక్తులు. ఆయన మహాపండితులు. ఆకారణంచేత తదపేక్షయా శుంఠతావచ్ఛేదకకోటిలో పరిగణింపవలసిన మేము ద్వేష్యులం కావలసి వచ్చిందేమో ? ఆ తిట్లు చూచి తాము వారిని ప్రిశ్నిస్తే వారే తమకు తోఁచిన సమాధానం సెలవిస్తారు. మిమ్మల్ని యెందుకు యింత నిర్బంధిస్తానంటే ? పత్రికా సంపాదకులకు వ్యాసకర్తల తత్త్వం తెలియడం కూడా అవసరమనియేను. చిరకాలాన్నుంచి నాకున్నూ మీకున్నూ పరిచయంవుందికాని.— "ఎన్నఁడు నినుఁ బెట్టుమనుచు నింద్రమ నేయన్" అన్నాడు భాగవతంలో. యెప్పుడూ మిమ్మల్ని యేమీ నేను స్వార్థంకోరలేదు. యిప్పుడు కోరుతూవున్నాను. తీరిస్తే యీకోరిక తీర్చండి. లేదా ? చింతలేదు. యాచ్ఞ గదా !

"అవమానం పురస్కృత్య మానం కృత్వాతు పృష్ఠతః" అన్నారు అభియుక్తులు. (మీరూమీరూ యేవో కలహాలు పెట్టుకుంటూ వుంటే మేము

మేమూ కలిగించుకుంటూ వుంటామా ? అంటారనిన్నీ యెఱుగుదును. యీ కలహం నిష్కారణంగా తిట్టడంగదా.) నాకు తమసహాయమల్లా వ్రాయక వ్రాయక "జన్మానికల్లా శివరాత్రి"గా మీ పత్రికకు వ్రాస్తూ వున్న నా దీర్ఘవ్యాసాలు (ప్రస్తుతానికి సంబంధించినవి మాత్రమే) మీ పత్రికలో జాగ్రత్తగా ప్రచురించడమే కావలసింది. వుండడం ప్రాయోపవేశావస్థలోవున్నా బుద్ధి యింకా అంతో యింతో ప్రసరింపచేస్తూనే వుంది భగవతి. బహుశః విస్తారంగా మీ పత్రికకు పని కల్పనకాదే అనుకుంటాను. ఆ బ్రాహ్మడు తిట్టినతిట్లకు తగినంత సమర్థనం ఆయన చూపడమంటూ వుండదు. అలా చూపడమే తటస్థిస్తే "వింధ్యః ప్లవే త్సాగరే". ఆపద్ధతిని అంతతో "భాషామంజరీ సమాప్తా" కావలసే వస్తుందిగదా ? ఆయనికి నామీదవున్నకోపానికి పరిమితే కనపడదు. నామీదకోపం అంతతో ఆగక నన్నయ్యమీదికికూడా ప్రసరించింది. నాకేమో ? నన్నయ్యసమాస గ్రథనపక్కి భారతకవులు తక్కిన యిద్దఱిలోనే కాదు యిటీవల కవులలోగూడా మృగ్యమని వకఅభిప్రాయంవుంది. యిది తప్పుటభిప్రాయమైనా కావచ్చును. దీనికోసమే అయితే అన్నితిట్లు "దశాహం (టిక్కుమాలిన దశాహం) నాఁడు గొఱిగించుకొన్న ముత్తైదువునఁట నేను. యేమి కర్మం పాపం ఆబ్రాహ్మడికి యీలాటి సదూహ కలిగింది ? వకవేళ మేము యెప్పుడేనా ఆయన్ని యేమేనా అనేవున్నామేమో ? మఱచినామేమో ? అంటే పాపం, ఆగ్రంథంలో ఆలాటి అభూతంగా వుండేకల్పన యేమీ చేసినట్టులేదు. దీనికి ఆయన్ని అభినందించవలసివుంది. మా మొదటి తప్పల్లా ఆయన పట్టుకున్నతప్పు—

"క. ఎన్ని పురాణమ్ములఁ దా
మన్నిటి నాంధ్రీకరించి అనుకంపన్ గా
కున్నన్ దీనిన్ విడుతురె ?
నన్నయభట్టాది కవిజనంబులు మాకున్."

అనే పద్యంలో "నన్నయభట్టాది" అనేపదం దగ్గితే వుంది. నన్నయభట్టు భారతం వ్రాస్తూ వ్రాస్తూ అరణ్యపర్వం ముగియకుండానే చచ్చు

కున్నాడు గదా? అట్టిస్థితిలో అతణ్ణి అంత గొప్పచేసి యెత్తుకోవడం యెందుకు? ఇదంతా వెంకటశాస్త్రి దురభిమాన ప్రయుక్తంగాని వేఱుకాదు. (యింతతో సరిపెడితే చింతలేదు. దశాహంనాటి ముత్తైదువులెందుకో? మీబోట్లు కనుక్కోవాలి) అంటూ తిట్లకు వుపక్రమించడంచూస్తే శోచ్యావస్థలోవున్న ఆ వ్రాతకు ఆశ్చర్యమేకాదు. విచారంకూడా కలుగుతుంది. యెందుకు విచారం నన్నుతిట్టినందుకనుకుంటూ వున్నారా? అలా మీరు అనుకోనూ అనుకోరు. అందుకు నేను అలా వ్రాయనూలేదు. నాకు 70 వత్సరాల వయస్సుగాని ఆయనకు 76 వత్సరాల వయస్సని వారివూరి బ్రాహ్మడే వకాయన యీ మధ్య తెనాలి రైలులో నాకు కనపడి చెప్పివున్నాడు. ఆయీ విమర్శన గ్రంథం (బూతులబుంగ) అచ్చై వకసంవత్సరంలోపుకనక దీని ప్రచురణం 75 వత్సరాల ప్రాయంలో జరిగివుండాలి. యేమీ చదువుకోని వాళ్ళక్కూడా వృద్ధత్వం కొంత వివేకాన్ని కలిగిస్తూందంటారు. యీయన సాక్షులు గదా?

పైగా భగవదనుగ్రహం బాగావుంటే కొలదివత్సరాలలో విమర్శకుడుగారు సహస్రమాసజీవులు పొందవగ్గ బిరుదం, భగవత్స్వరూపులు అనేది నిన్ననేడు వారివూరిసభ్యులు మమ్ము కసిదీర తిట్టి ప్రచురించిన గ్రంథరచనాన్నికూడా యితర సంశయవిచ్ఛేదాలతో సంపుటీకరించి యిచ్చిన "1 కవిశేఖర, 2 అభినవతిక్కయజ్వ" లోనైన బిరుదావళితోసహా ధరించే మంచిసమయం రాబోతుంది? అట్టి భవిష్యద్భగవదవతారమూర్తుల చేతితోనేనా. "దశాహంనాఁడు గొఱిగించుకొన్న ముత్తైదువు"లు అపకృదావృత్తిగా చిత్రించఁబడవలసిందంటాను? యింతకు వెంకటశాస్త్రిగాఁడు ఆ అవతారమూర్తులపట్ల చేసిన అపచారం యేమిటో? నన్నయ్యాను పురాణాలు తెలిగించినవారిలో చేర్చి గౌరవించడంకన్న అపచారం యేమి కావాలి. ఆయీ తిట్లేకాదు. శంకలుకూడా తిట్లలాగే వుంటాయి. వుంటాయేమిటి వున్నాయి. శంకలేతిట్లు, తిట్లులే శంకలు. శ్లో. "త్వమేవాహం త్వమేవాహం" "ముత్తైదు" వల్లా వుండఁగా, పంద, వెంగలి, ఎత్తెత్రాలు, చూపేదేమిటి? "ఇట్టి రోఁతలకు మెచ్చు సూరులను నిన్న

ననియతాత్మ జేసినవిధి నందుఁగాక," అని విమర్శకులు వ్రాసిన పరితాప వాక్యాన్ని చూచికూడా శ్రీశిష్టాశాస్త్రులువారు నాకుప్రీష్టవ్యులైనారు. తి. వెం. కవులు తమమీఁద వీరువ్రాసిన విమర్శనాన్ని మెచ్చుకొన్నట్లు వుటంకించి వీరిని ప్రశంస చేశారు. వీరు యిలా అనడానికి వారికి ఆధారం ఏమిటోకదా! నేను నన్నయ్య వ్యాసంలో వీరి కవితాధారను అభినందనీయ మని అన్నాను. దానికే సేజ్జోడు బహుమతి అన్నాను. విమర్శనంఅద్థాన్నమే అని వ్యంగ్యంగా కాదు వాచ్యంగానే అన్నాను. అంతకు మున్ను వీరిస్నేహితులకు వ్రాసిన కార్డులో వీరిభారత సంశయ విచ్ఛేదాన్ని అర్ధజరతీన్యాయంగా అభివందనీయమన్నట్టు కొంత తేలుతుంది అంతే. విమర్శన గ్రంథాన్ని అభినంద్యంగా వ్రాయలేదే? అట్టిస్థితిలో శ్రీ శిష్టా శాస్త్రులు వారు నేనభినందించినట్టివారి (విమర్శకుడుగారికి సంబంధించిన)పొగడ్తలో ఆమాట యేలా వుటంకించి వున్నారు? అని నాకు సందేహం. యీ సందేహము తీర్చతగ్గదే అయి వారిని అడగడానికి తగ్గంత అర్హత నాకువున్నట్టు వారి చిత్తానికితోస్తే వారు నాకేదో ప్రత్యుత్తరాన్ని అనుగ్రహించనే అనుగ్రహిస్తారు. లేదా? అప్పుడు అంతపాటి అర్హత నాకులేదు. కాఁబోలును అని నాలో నేనే లజ్జించి తలవంచుకుంటాను. (వారు యేదేనా వ్రాయదలఁచుకుంటే పత్రికలో వ్రాయాలిగాని నాకు వుత్తరం వ్రాయరాదు.) యిదిటొత్తిగా అసంబద్ధంగా వుందిగాని మావిమర్శకుఁడుగారికి వారివూరి (ధూళిపూడి) వారు సమర్పించిన స్వాగతంలో వుటంకించిన అక్కరముల ధోరణి కడుంగడుఁ జక్కఁగా నున్నది. వుదాహరించి చూపుదునా. "విమర్శకాగ్రణీ! విమర్శచేయుపట్ల మీకలము ఖడ్గమునకే యుద్ది దానిని ఝళిపించి కవిసింహములగు తిరుపతి కవులనే తాఁకితిరి" ఈవాక్యమెంతో సమంజసముగా నున్నది. మేము వారి విమర్శనము నభినందించిన ట్లిందు లేశమును లేదు. ఇది చరిత్ర కుపకరించు ధోరణి, యీ వ్రాతనేగాక వ్రాసిన వారింగూడ నే నభినందించుచున్నాను. శిష్టా వారివాక్యమునకే నాకు సమన్వయము కుదురకున్నది. వారి వాక్యము కూడా వుదాహరిస్తే బాగుండునుగాని ఆ పత్రిక యిప్పుడెక్కడుందో వెతకాలి. నేను దాన్ని

బెజవాడలో కాంబోలును చదివినాను. అయితే శిష్టావారి ఉద్దేశమందేమే నా దోషముండి అట్లనియుందురా! శివ! శివా! అదికేవల మపోహ. విమర్శకుఁడుగారి గౌరవార్థము వారట్లుటంకించి యుందురు. అంతేకాని విమర్శకుఁడుగారు ఆసమయంలోనేమి? లోఁగడ వుదాహరించిన స్వాగతము నందలి వాక్యశ్రివణ సమయంలోనేమి, కొంత కలఁగఁజేసికొని తి. వెం. కవులద్వారా నాకు గౌరవం రావడ మేమిటి? "యిది నాకు బొత్తిగా అవమానంగా వుండే పద్ధతి" వారు శుద్ధతెల్వితక్కువవారు. పనికి మాలిన వ్రాఁతలు వ్రాయువారు, అంచుచేత తద్వారా నా గౌరవాన్ని ప్రికటించడం నాకు బొత్తిగా యిష్టంలేదని చెప్పవలసింది. ప్రిస్తుతం వ్రాస్తూవున్న "సంశయవిచ్ఛేద" వ్యాసం చాలాభాగం జాగ్రిత్తగానే విమర్శకుఁడుగారు వ్రాస్తూన్నారు కాని కొద్దిగా తొందరపాటు మాటలు యిందులోనూ లేకపోలేదు. చూడండియీవాక్యాన్ని

"అట్లు కాదేని శాస్త్రి (వెం. శా.)గారి తెల్వితక్కువ యనవలసివచ్చును."

యిప్పటి వ్యాసంలో యింతకు మించిన తుందుడుకు మాటలున్నట్టు లేదు. యిది స్థూలదృష్టిని వ్రాసినమాట. యీ వ్యాసంలో పూర్వం నాకెప్పుడు పెట్టని "గార్లూ, బూర్లూ" కూడ పెట్టడమేకాక, నా పేరుకు మొదట శ్రీకూడా తగల్చడాన్నిగూర్చి నేను వాటి సమన్వయాన్ని యీ విధంగా చేసుకుంటూవున్నాను. యేలాగంటే తిట్లుతిట్టి వ్రాసేగ్రింధరచనాఁటికి విమర్శకుఁడుగారికిన్నీ నాకున్నూ యేవిధమైన సంబంధ బాంధవ్యాలున్నూ యేర్పాటు కాలేదుకనక ఆలా నిరాఘాటంగా చేతికి వచ్చినట్లల్లా యేకవచనపు వషట్కారాలతో తిట్టఁగలిగారనిన్నీ యిటీవల కృతియివ్వడం ద్వారా నేను శ్రీతిక్కన సోమయాజిగారి "క. నే నిన్ను మామయనియెద దానికిఁ గాఁ గావ్యకన్య" అనే పద్యం చొప్పున అల్లుణ్ణిఅవడం తటస్థించడంచేత 70యేళ్ళ బాలప్రాయంలోవున్న అల్లుణ్ణి మన్నిస్తేగాని బాగుండదని "గార్లు" పెట్టి విందుచేశారని సమన్వయించుకున్నాను. అయితే ఆబ్దికంలో భోక్తలికిపెట్టే పిండివంటగార్లేమిటి? మంగళప్రదమైనపిండివంట యేబొబ్బట్లో పెడితేయుక్తంగా యుండేవి, అని కొందఱనుకోవచ్చునుగాని "వశాహం

ము త్తైనవుగా “నన్ను పేర్కొనడమే కాకుండా యింకో పద్యంలో “క. ఇద్దఱు భోక్తల కెక్కువె? తద్దినము” అంటూ మా సీమ గ్రంథంలోవున్న— “ఒకరి పెండిలిలో” అనే పద్యంలో వున్న శుభప్రదమైన వాక్యాన్ని— “ముద్దు గుడవరా ముది పెండ్లికొడుకా” అన్న సామెతగా ప్రాసకుదిరింది కదా? అని తద్దినంగా అపవదించి అమంగళాశ్లీలాలు వెలార్చిన మాకృతి కన్యాప్రదాతలుం గారు యింకా ఆ వాసనసోకే అనుకుంటాను యీ ఆబ్దికపు పిండివంట (గార్లు) నాకు అనుగ్రహించి వుంటారని వూహిస్తాను. నాకు యిప్పటి పెండ్లి (కృతికన్యాపరిణయం) మూఁడోదో? నాలుగోదో? అవుతుంది. తక్కిన భార్యలు తిట్టుమోతులుగారుగాని యీనాల్గో భార్య బాగా గయ్యాళిన్నీ తిట్టుమోతున్నూ దొరికింది. వార్ధక్యం దీనితో గడపాలి. శాంతం పాపం! మొట్టమొదటి పెళ్ళికి పిల్లనిచ్చిన అత్తవారింట కూడా అదేం కర్మమో? నాకు మా అత్తగారు (మీరు నమ్మతారో నమ్మరో?) గార్ల పిండివంటతోనే విందు చేసేవారు. అది మీకు ఇప్పటికి యేలాజ్ఞాపకం వుందంటారేమో? సాధారణమెఱింగినవారున్నూ ఆ మధ్య నేను వ్రాసిన దీర్ఘవ్యాసాలు చదివినవారున్నూ యీప్రశ్న వేయరు. నాకు మూఁడోసం వత్సరములో నా తరువాత పుట్టి-మొన్న పురుట్లో వోయిన “ప్రబుద్ధుఁడు” అనేపవ్యార్థానికి లక్ష్యమైన మాతమ్ముడు పురుడు సహా యిప్పటికెంకా తూ. చా. తప్పకుండా జ్ఞాపకం. అతిశయోక్తిగా జమకట్టుకుంటే ఆలాగే జమకట్టుకోండి. నమ్మితే నమ్మండి — “నమ్మిన నమ్మకున్న నది నావశమా” అన్నారు మా పరమమిత్రులు శ్రీదాసు శ్రీరామ మహాకవిగారు యేదో విషయం వ్రాస్తూ తెలుఁగు నాఁడు అనే చిన్నపుస్తకంలో. యిది విషయాంతరం, ప్రస్తుత విషయం జ్ఞాపకం వుందనడానికి బీజమేమిటంటే? అప్పటికి ఏడెనిమి దేళ్ళవాఁడు నాకొకస్యాలకుడుండేవాడు. ఆకుఱ్ఱవాడు ఆ గార్ల పిండివంట సందర్భములో అన్నాడుకదా? మా అత్తగారితో— “అమ్మా! యీవాళ మనింట్లో గార్లు వండుతున్నావు తద్దినమా?” అన్నాఁడు. అది మా మామగారువిని వాణ్ణితిట్టి అయ్యో అమంగళంగా అన్నాఁడే అని నొచ్చుకున్నారు. ఆయన కుఱ్ఱవాణ్ణి తిట్టిన తిట్లు కూడా

జ్ఞాపకం వున్నాయిగాని యెలక మీఁదా పిల్లిమీఁదా పెట్టి నేను విమర్శకుడు గారిని తిట్టినట్టువారు భావించుకుంటారని వుటంకించలేను. క్రియమాట యీవృద్ధదశలో తటస్థించిన అత్తవారిపిందులోనే కాక బాల్యదశలోకూడా నాకు అత్తవారివిందు "గార్ల" తోనేజరిగేదన్నది యిక్కడ వక్తవ్యాంశం. మాఅత్తమామలు నన్నుయెప్పుడూ గారు పదంతోటే పిల్చేవారన్నది ధ్వన్యర్థం. యీ మామగారు యేకవచనంతోటే గౌరవించారు. పూర్వం యింతకూ చెప్పేదేమిటంటే ? యిప్పుడు వ్రాస్తూవున్న వ్యాసంలో మాత్రం దుంపడుకు మాటలు కొంత మృగ్యం అనియ్యేవే సాహసోక్తులు తలకు తగని ప్రసంగాలు చాలా వున్నాయి అవి పూర్వపక్ష సిద్ధాంతాలు చేసుకొనే టప్పుడు ప్రతివారి వ్రాఁతలలోనున్నూ అంతో యింతో వుంటూనే వుం టాయి కనక వాట్లని గూర్చి వ్రాయవలసిందిలేదు. గార్లపురాణం అంతవ సరం లేకపోయినా నాజ్ఞాపకశక్తిని తెల్పడానికి వుటంకించాను. శిష్టావారి అభినందన సందర్భములో స్వాగతంలో వున్న విమర్శకుడుగారి— "కత్తి ఝళిపించు"ను గూర్చిన ప్రసంగములోన్నుంచి యిలా ఎక్కడికో పోతూ వున్నాము "కత్తిఝళిపించు" వ్రాఁత చాలా సరసంగావుంది. యేమం టారా ? వ్రాసినవారు యిష్టే తప్పుకోవచ్చు, హిట్లరు మహాశూరుఁడు కదా ? అతఁడిమీఁద మాయింట్లో నేను కూర్చుండి బ్రిటిషు తరఫున నావద్దవున్న (బండాడిముక్కూడాతెగని) మొద్దుచాకు నూరి ఝళిపించ వచ్చునుగదా ? అది పనిచేసిందా ? లేదా ? అన్నది విచారణాంతరం. శ్రీకృష్ణభగవానుదేమన్నాడు—

"కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన"

అనలేదా ? ఫలం దైవాయత్తం. మనం చేయవలసింది పనిమా త్రమే అట్టిపనిని విమర్శకుఁడుగారు చేసినారు కనుక వారు మహాసాహసు లని మాత్రమే ఆవాక్యం చెపుతుంది. ధ్వనినికూడాతీస్తే విమర్శకునిశక్తి తి. వెం. కవులముందు అంతగాని కొంతగాని పనకట్టేది కాదుగాని కాక పోయినా సాహసించి అందుకు పూనుకోవడం అభినందనీయమని కూడా తేలుతుంది. ధ్వనిగదా ? "అస్తమేతి గభస్తిమాన్" అనేవాక్యం యెందటి

కెన్నివిధాల ధ్వనించింది. కాని ఆధ్వనికికూడా కొంచెం సంబంధం మాత్రం వుండాలి. యీమాట విమర్శకుఁడుగారు బాగ్గా గమనించాలి. ఇది విష యాంతరం శిష్టావారు స్థూలదృష్టిని అభినందించడంలో ఆమాట దొర్లినట్టు అనుకోవడమే యిప్పటికి నాకు కర్తవ్యం యేదేనా యింతకంటె అధికం వారు తెల్పితే తెలుసుకోవడమున్నూ-పెళ్ళిపీఁటలమీఁద వున్న పెండ్లికొడు కును వారివారికి తోఁచినట్టు అందఱూ ఆశీర్వదిస్తారు. వాటికి అవయ వార్థాలతో అవసరం వుండదు. ప్రస్తుతం సందర్భం ఆలాంటిదైనా ప్రసక్తి కలిగి కొంతవ్రాయవలసి వచ్చింది. యెందులోన్నుంచి యెందులోకో పోవడంవల్ల ప్రధానాంశం మఱుగుపడుతుంది, మామీసాల ప్రసక్తిలో విమర్శకులు వేసినప్రశ్న ఆయనకు బొత్తిగా దానిపూర్వోత్తరసందర్భాలు తెలియకవేసిన ప్రశ్నగా ఋజువు చేయబడిందికదా ? యీలాటిప్రశ్నలే గుంటూరుసీమలోని (ఆప్రాంతంవారు ఆబాలగోపాలమూ యెఱిఁగిన) సందర్భాలను గూర్చి కొన్ని వేసివున్నారు. స్వర్గతులుకాగా మిగిలిన విమ ర్శకుఁడుగారి బంధువులకే వాట్లవిషయం బరాతంపెట్టి వున్నాను.

వారు యీపాటికి విమర్శకుఁడుగారికి వాటిసందర్భాలు చెప్పేవుంటా రనుకొంటాను. కాని యీవిషయంలో యింకోటి ప్రస్తుతం ఆలోచించాలి. సుమారు ముప్పదియేళ్ళనాఁటి గుంటూరుసీమచరిత్రి యిప్పుడు 76 వత్స రాల ప్రాయంలో వుండడం నిజమే. అయితే అప్పటికి 46 వత్సరాల ప్రాయంలో వుండే వీరికి యితరులు బోధించడంతో పనేముంటుంది. అందుచేత యితరులకు బరాతం పెట్టడం కూడా అనవసరమే అనిన్నీ అసలు విమర్శకుఁడు గారికే బరాతం పెట్టడం యుక్తమనిన్నీ యిప్పటికి తేలింది. అయితే ఆయన యెఱిఁగేవుంటే ? వాట్లనుగూర్చి మళ్ళా యెందుకు ప్రశ్నిస్తారు ? అంటే వున్నదంతా దానిలోనే వుంది కుల్లస్సు. ఆప్రశ్నించ డమే అత్యాశ్చర్యం. ఆశ్చర్యంలోనున్నూ ఆశ్చర్యం. ఆరోజుల్లో యీవిజృం భించడం బొత్తిగా కనపడక యిన్నాళ్ళకి విజృంభించడాని కారంభించడం యింకోటి. కాశికావృత్తికంటె కౌముదే యెందుకు పూర్వం కాకూడదని మొదట ప్రశ్నించి తరువాత ఆప్రశ్నించడం బొత్తిగా అనభిజ్ఞత్వప్రి

యు_క్త మని నేను సూచించినతర్వాత యిప్పటివ్యాసంలో అపూర్వత్వం గుంటూరిసీమ గ్రింధంలో వున్న నావాక్యాధారం మీఁదే సమర్థించఁబడు తుందని వుబలాటపడటం యింకోటి. శాంతం పాపం! దీన్ని గుఱించి కొంచెం వ్రాస్తాను. వీరేవాక్యం భ్రిమపడి దానికి ఆధారమవుతుం దనుకొ న్నారో! ఆవాక్యం సీమలో లేకపోలేదు గాని అది మా (తి. వెం.)ది కాదు. ప్రతివాదులవాదంలోది. సీమగ్రంథంలో అంతా రచనమాతాలూకే అని అనుకునే వీరు విమర్శకాగ్రిణులు కావలసివచ్చిన యీకాలం అభినంద నీయం. ఆవాక్యం వీరు వుదాహరించినప్పుడు దానితత్త్వాన్ని బోధపఱు స్తాను. యిప్పటికి వారిసంతోషాన్ని అలాగే వుండనిస్తాను. బొత్తిగా శాస్త్ర సంస్కారం లేనివారు యేవో ప్రశ్నలు కూరగాయప్రశ్నలువేసి చాలించక యీబాధకూడా యెందుకో. "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" మీసపు శంక వది ల్చినట్లయింది. యద్వా మీసం నేను మాత్రమే పెంచి తిరుపతిశాస్త్రి పెం చనే లేదని వాదసౌకర్యార్థంక్షణకాలం వప్పుకుని మాట్లాడుకుందాం. అప్పుడు మాత్రం "పెంచినారము" అని చెప్పఁగూడదా?— "అస్మదో ద్వయోశ్చ" అనేది యేమవుతుంది? యింకా వాదం సాఁగితే వీరు యింకో ప్రశ్నవేస్తారని తోస్తూవుంది. అది యిది.

"మీరిద్దఱూ జంటకవులు గదా? తిరుపతిశాస్త్రి యిప్పటికి సుమారు 20 యేళ్ళనాఁడే దేహం చాలించాఁడు కదా? నీవింకా దిక్కుమాలిన వ్యాసాలు వ్రాస్తూ వొక్కనరంలాగ జీవించి వున్నావేమీ మాయిష్టం వచ్చినట్లల్లా మమ్మల్ని వ్రాసుకోవడానికి అభ్యంతరం కల్పిస్తూ" అనేది కూడా వొకప్రశ్నలోకే చేరుతుందనుకోవడాని కభ్యంతరం వుంటుందా? యీవిమర్శకుఁడుగారి ప్రశ్నలధోరణి చూస్తే, అలాటిప్రశ్న వేస్తారా? విమర్శకాగ్రిణిగారు. యిదివఱలో వేసినప్పటికీ యిప్పుడు కొన్ని బిరుదులు పొందివుండికూడా వేస్తారా? అలాటి ప్రశ్న అంటే? యిప్పుడు వేయ రేమో కాని మునుపు వేయడాని కభ్యంతరం లేశమున్నా లేదని మనవి చేస్తూ అలాటిప్రశ్నలే వీరు వేసినట్లు యిక్కడ మఱివకటిచూపి ఋజువు చేస్తూన్నాను. దేవీభాగవతపద్యం వీరివిమర్శన కంతకూ ఆయువుపట్టు

పద్యం— "క. ఎన్నిపురాణమ్ములు" అన్నది లోఁగడ వుదాహరించే వున్నానుగదా! అందులో యీయన చేసినశంక యేలాటిదో? గమనించండి. అరణ్యాపర్వం తెలిగిస్తూ చచ్చిన నన్నయ్య "యేలా సీవిచ్చేమెచ్చు పరిగ్రహించడానికి అర్హుఁడైనాఁడ" నికదా? ప్రశ్నించారు విమర్శకాగ్రణిగారు. ఈయన భాగవతం యెప్పుడేనా ఆఖరికి కృత్యాదిపద్యాలేనా చదివి వుంటారో? లేక లోకోపకారార్థం సంశయవిచ్ఛేదం చేయడానికి భారతం (అదేనా తెలుఁగే సుమండీ) మాత్రమే చదివివుంటా రనుకోవాలో? తెలియదు. యేమంటారా? "మ. ఒనరన్ నన్నయతిక్కనాదికవు లీయుర్విం బురాణావళుల్ దెనుఁగుం జేసియు" అన్న పద్యంలో పోతన్నగారుచేసిన అపరాధాన్నేనా తి. వెం. కవులు. "క. ఎన్నిపురాణమ్ములు" అనేపద్యంలో చేసింది. అంతకన్న అధికమైనదా? అట్టిస్థితిలో దీన్ని వీరే (తి. వెం.) చేసిన అపరాధంగా అపవదిస్తూ —

1. కవితాలలనమొగంబు బూడిదం బులిమెదవే
2. బ్రాహ్మణుండవ యింత దుర్మార్గమగునె?
3. మామీఁదికరుణ (నన్నయ్య) చచ్చెనటన్నన్
4. దురభిమానంబు నీలోన దొరలికాక.

యిన్ని అసంగతోక్తులున్నూ సాహసోక్తులున్నూ వ్రాయవలసి వుంటుందా?

పోతన్నగారు నన్నయ్యను పురాణముమాత్రమే తెలిఁగించిన కవులలో మాత్రమే కాదు, పురాణావళుల్ తెలిఁగించిన కవులలో కూడా చేర్చి గౌరవించి వుండఁగా మేము గౌరవించఁ గూడదా? దానికి యీవిమర్శకుఁడు గారి అభ్యంతరమా? మాకు యిక్కడికి విమర్శకుఁడుగారి ప్రశ్న సౌడభ్యం వెల్లడిగా తెలుస్తూవుందా? సౌడభ్యం (లడయో రభేదః) యీలా వున్నా. తిట్లేమో —1. క్రొత్తవిశ్వస్తలన మూలఁ గూరుచుండి: 2. అరయఁ బదియవనాఁటి ముత్తైదువలన, 3. యిద్దఱుభోక్తల కెక్కుడెతద్దినము. 4. చచ్చిచెడంగలారు 5. పదయవనాటి యైదువలభంగి నడంగరే?

యీలాటి అమంగళాలతో వున్నా నిరసనోక్తులేమో ? 1. వెఱ్ఱివెంక టాయ 2. మన వెంకటశాస్త్రి నీతిమాలిన వ్రాతల్. 3. ధీరహితా (బుద్ధి హీనుఁడా), 4. నీవె కవివె ? సింగిగూడఁ గవిత్వంబు చెప్పలేదె ? 5. బుద్ధిలేదె ? 6. నక్కపోతునని యుపమించుకొమ్ము.

యింతటి అనాత్మజ్ఞత్వంలో వున్నా యివిలేశమున్నూ నేను గణించనే లేదని ఈయన్ని త్రికరణశుద్ధిగా నేను సేఙ్ఞోడు (రమారమి 70 రూపాయీలది) సమ్మానించడానికి ఆహ్వానించినదానివల్లనే లోకం గుఱితిస్తుంది కదా ? నేను ఈతిట్లవల్ల అమాత్యసార్వభౌమవంశోద్భవులే అయినా బొత్తిగా బొందఁబడుతూ వున్నారుగదా ? అని మనస్సారా గుఱితించి "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" అని సమాధానం చెప్పికొని యిట్టి అనాత్మజ్ఞులతో ఆసన్న మరణదశాంతర్దశలలో వున్నమనం వాదోపవాదాలకి దిగడానికి ప్రాజ్ఞలోకం బొత్తిగా అంగీకరించదని యింట్లోవున్నపదార్థం గాని మనం కొని చేసేది కాదుగదా ? అని,

"క. అపకారికి నుపకారము నెపమెన్నక సేయువాఁడు నేర్పరి సుమతీ."

అనేపద్యాన్ని స్మరించి ఆరీతిగా యీయన అనుగ్రహాన్ని సంపాదించుకొందామని ప్రయత్నించాను. ఈనాప్రయత్నం కూడా విఫలమే అయింది. విమర్శకుఁడుగారు దీన్ని అవమానంగా భావించారు. లోక మేలా భావించిందో ? చూడండీ. చాలా వుత్తరాలున్నా పక్కపిల్లకవి వుత్తరంలో నుంచి కొన్నిమాటలు మాత్రమే వుదాహరిస్తాను.

గునపఱ్ఱు, తాడేపల్లిగూడెం పోష్టు,
24—5—1939

మానాప్రగ్గడ శ్రీరామసుబ్బరాయశర్మ నమస్కరించి వ్రాసికొనెడి

విజ్ఞప్తి:

"కృష్ణాపత్రికలో ప్రకటింపఁబడినవ్యాసము (నన్నయ్యనుగూర్చినది) చూచితిని. దేవీభాగవతపు విమర్శకుఁడుగారికి మీరిచ్చిన సమాధానము చదివితిని. వారు పశ్చాత్తప్తులు కాకపోరని నానమ్మకము. ఏమందురా ?

"క. తిట్టినవారల మరలం
గట్టలుకం దిట్టఁ బోక కానుక లఱుతం
జుట్టఁగఁ జూతురు శాంతముఁ
బెట్టినె? మీ యమ్మ ఉగ్గుఁ బెట్టెడివేళ౯."

నా కాశ్చర్యమైనది. ఇట్టి శాంతయుతుని ప్రేరేపణ లేకయే మీకృతి కర్తగారికి (మానియోగితల్లజునకు) కవిలోకమే సమాధానమీయఁగలదు.

చేవ్రాలు.

అనేకులు కవులు అడ్వకేట్లు (ఇందుఁ గొందఱు వాచా అభినందించినవా రున్నారు.) ఉద్యోగులు (వీరందఱు నియోగులే) నాపూనికను అభినందించిన వారుగలరు. అసలు వారూ వీరూ యెందుకు బోధించాలి విమర్శకుఁడుగారి వార్ధక్యం బాగానే వుండి నలుగురి నోళ్ళల్లో పడవలసిన ప్రాప్తి లేకపోతే వారివృద్ధత్వమే వారిని బోధించేది. "అవశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతంకర్మ" నిరసించినవారల్లా నేనెవరిని అతిథ్యమునకై ఆహ్వానించితినో వారు మాత్రమే అయితే వారికి మనస్సులో అన్ని అనుచితమైనతిట్లు తిట్టి యేలావెళ్ళి వానిసత్కారాన్ని స్వీకరించేది అనే సంశయం కలగడంలో ఆశ్చర్యం వుండకూడదు. అది మానవసహజమైనధర్మం. ఎంతకోపం లోపల వున్నా శారీరకధర్మాలుగాని మానసికధర్మాలుగాని మార్పుచెందవన్నది సర్వానుభవసిద్ధం. అకారణంచేత మొగం చెల్లక వారు నిరసించారు గాని మరోటికాదు కనక మళ్ళా వారిని ప్రార్థిస్తాను. అయితే— "రానివారలన్ రమ్మని పిల్వ వేడుకనరా" అని నన్ను లోకం పరిహసిస్తుందేమో? వినండి ఆయన నన్ను తిట్టినా ఆదూషణాలు నాకు భూషణాలుగానే పరిణమించాయి. యీలాటి తిట్లకు వప్పుకోలేదుగాని కీ॥ శే॥ సోమంచి భీమశంకరంగారు (ప్లీడరు) అమ్మాఆలీ బూతులయితే ఆశీర్వచనాలే అని వొకప్పుడు చమత్కరించారు. యీతిట్లు లోకంలో యీలాటివా రుంటారని తెలుసుకోవడానికి అవకాశం గలిగి గురుత్వాన్ని కూడా చేసినట్లయింది. అందుచేత మొదట కొంచెం భారంగా కనపడ్డా క్రమంగా అది చెడ్డపని అయినప్పటికీ ముమ్మాటికికూడా చెడ్డపనేఅయినప్పటికీ దానివల్ల నాకుఁ

గాని నా యశస్సుకుఁగాని యిప్పుడు గాని భవిష్యత్కాలంలోఁగాని జరిగే అపకారం యత్కించిత్తూ కూడా లేదని నాకు తోఁచింది. దీన్ని లోకం యెంతవఱకు విశ్వసిస్తుందో నాకు తెలియదు.

"ఉత్పత్స్యతే మమ తు కోఽపి సమానధర్మా"

అన్నాఁడు భవభూతి. అలమతి విస్తరేణ. అందుచేత వారిని నేను కవితాధార సాపుగా వున్నదనే గుణలేశాన్ని పురస్కరించుకొని తక్కిన దాన్ని సర్వమున్ను పొల్లుగా భావించి జల్లించి "తోసిరా" అని సమ్మా నింప దలఁచినాను. యిప్పటికీ యింకా నాప్రియత్నం ఆమల్లోనే వుందిగాని "నిరాశాః పితరో గతాః" కాలేదు. వారితిట్లు సమర్థనీయాలు కావన్న సంగతి వారికి బాగా గోచరించినట్లు వారి యిటీవలి సశేష వ్యాసంలో వుండే అక్షరాలవల్ల వ్యక్తం అవుతూ వుంది. ఆ అక్షరాలు చూచాకే నేనీ వ్యాసాన్ని వ్రాయడానికి ఆరంభించాను. ఇంకా వారి వ్యాసం "సశేష" స్థితిలో వున్నా యెప్పటికప్పుడే జీవితసంశయంలోవున్న నేను రాఁబోయే వారివ్యాసశేషం చూడకుండానే, "మీగాళ్ళ" సామెతగా భవిష్యత్తులో రాఁబోయేవారి మాటలను భావనాశక్తిచేత (కవులకు భావనాశక్తి చాలా సంగతులను గోచరింపఁ జేస్తుంది.) వూహించి మళ్ళా యీఆహ్వానాన్ని పంపుతూన్నాను. ఇది విషయాంతరం. వారి వ్యాసంలో వున్న యీమాటలు వారికి వారితిట్లను సమర్థించుకునే వుపాయం లేక నీళ్ళు నమలవలసి వచ్చిందన్నసంగతిని తెలుపుతాయో ః లేదో ః చదువరులకు తెలియడానికి వుదాహరిస్తూవున్నాను.

"31 సంఖ్యగాఁ గొన్ని పద్యములు వెగటుగాఁ గనపడునట్లుటం కించి కొంత విపరీతార్థము చేసి వ్రాసియున్నారు. శాస్త్రిగారి యుద్దేశ మేమియో ? నేనట్లు తమ్ము నిందించినట్లు లోకమునకుఁ దోఁచవలయు ననికదా ? కానిండు నాగ్రంథ మామూలాగ్రము చదివిననాకిదైన సత్యము తెలియఁ బడదా ?" అని వ్రాయ మొదలిడినారు. నేను చేసిన విపరీతార్థ మేమో ? అసలు వారి సుపరీతార్థమేమో శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులు గారు గాని, లేదా వీరిని ధూళిపూడి సభలో అభినందించి నా పేరు లేక

మాయిద్దటి (తి. వెం. కవుల) పేరులు యెత్తికొన్న శ్రీ శిష్టాశాస్త్రులు గారు గాని లేదా? ఆ సభకు పరిశీడెంటుగా శ్రీపిఠాపురం మహారాజావారి కాలేజీ నుండి దయచేసిన పండితమండనులు గాని నాకు తెల్పి మందలింతు రని కోరుచున్నాను. నేనొకవేళ అందులో సుపరీతార్ధమే వుందని ఆ బ్రాహ్మ డికి యీలోకంలోనే కాదు పరత్రకూడా అపకారం యెందుకు కలగాలని అన్నా, వెగటుగాలేదు సొగసుగానేవుంది. స్వర్గానికి మెట్లు కడుతూవుం దని అబద్ధానికి సిద్ధపడి వాదించడానికి దిగినా; ఆయీ ముద్దుమాటలను సీ! యని రోయని పుణ్యాత్ము లెక్కడేనా వుట్టి వున్నారా? అనేదే నా శంక. వీరే అక్కఅలేదు విమర్శకుడుగారు తమకుం దోంచిన యేవిజ్ఞుల పేరులుదా హరించినాసరే, వారేశాఖ వారేనా సరే, యేకులంవారైనా (18 జాతులలో) సరే, ఆడవాళ్ళేనాసరే, మగవాళ్ళేనాసరే, ఆ తిట్లు తిట్లుకావనియు, అందులో అంతరార్థం సుపరీతార్ధ మున్నదనియు "పదియవనాటి ముత్తైదువు" పుణ్య స్త్రీయే అనియు అర్థము చెప్పి విమర్శకుండు గారిని వొడ్డెక్కిస్తే నేను సంతోషిస్తాను. (యేదో? కాలకర్మ దోషంచేత కర్మం చాలక అలా నోరు కాదు చేయి జాఱింది అని క్షమాపణ (నాకుకాదు) లోకానికి చెప్పి నిర్దో షత్వాన్ని సంపాదించుకోక యింకా తగుదునంటూ యీ పిడివాదం యెందు కంటాను?) తగుదునని యింకా వ్యాసాన్ని వ్రాసి పత్రిక నిండిస్తూ తమ అనుచిత ప్రసంగాన్ని సమర్ధించుకోవడానికి ఉపాయం కనపడక యితరులు విపరీతార్థం చేశారనిన్నీ— "వెగటుగా వుండేటట్టు ప్రకటించారనిన్నీ అపవదించడం శోచనీయం కాదా? పైంగా—

శాస్త్రిగారి యుద్దేశమేమియో? నేనట్లు తమ్ము నిందించినట్లు లోక మునకుం దోంపవలయునని కదా? (లోకానికి నిందించినట్లు తోంచదు స్తుతించినట్టుగానే తోస్తుందేమి?)

ఈ వాక్యసౌష్ఠవ్యం చదువరులు గమనించాలి. శాస్త్రిగారియుద్దేశం శాస్త్రోడు సమర్పించుకోవడమే మువ్మాటికిన్నీ అంతే. తిట్టనట్లుమాత్రిం లోకానికి తోంచకుండా శాస్త్రిగారు చేయాలి. చేయగలరా? తిడితేమాత్రం 76 సంవత్సరాల బ్రాహ్మండుగదా! యెందుకు పడంగూడదూ? అంటాను

పైఁగా అంతకంటె అనఁగా తిట్లకంటె అధిక పాండిత్యం పూర్ణానుస్వారంగా వుండి విమర్శనకు పూనుకొన్నవృద్ధులు తిడితే మాత్రం నోరుమూసుకూరుకోవాలిగాని అయ్యా! చూడండని వారితోను వీరితోను చెప్పుకోవడం కూడానా? యెంత ఘాతచేశాఁడూ. వెం. శా. (ముదిమి రెండవ బాల్యంబు కదా) అవును తప్పే. దాన్ని వారించుకోవడానికేకదా? శ్రీవారిని శాల్జోడుతో అభినందన పద్యాలతో సహాగా సత్కరించడానికి సంకల్పించుకున్నాఁడు. కాబట్టి వారు వాఁడికోరిక తీర్చడంకన్న కర్తవ్యం లేదు. పైఁగా "నేను విమర్శన గ్రంథమున వ్రాసిన విషయములకు సరియైన సమాధానము వ్రాసిరేమో చూతుఁడు." (యెంతముద్దుగా వుంచో? యీ వాక్యం పరిశీలించాలి) అని కూడా వ్రాస్తారే? నన్నయ్యను గుఱించిన ఆక్షేపణ దానిలో వున్నదేనా? మీసప్రస్తావన దానిలోదేనా? వాట్లనుగూర్చి నన్నయ్యభట్టు వ్యాసంలో మొదటి దానికిన్నీ దీనిలో మీసవ్రసక్తికిన్నీ సమాధానం వ్రాశానా? తక్కినదానికి బంధుసముద్రులకి బరాతం పెట్టివున్నానా?

యిఁకనల్లా "పదియవనాటి ముత్తైదువు వగయిరా తిట్లకు నేను జవాబుచెప్ప వలసి వుంటుంది. యేమని చెప్పాలో తోఁచకే శేల్జోడు బహుమానంగా యివ్వ దలచుకున్నాను. (వెనకఅథాత్తువాదం చేసి నీయమ్మ జిజ్ఞాసా అంటూ వాదించినపండితుడి కేశాలు శిరస్సున ధరించి తనకు రాజుగారిచ్చినబహుమానం ఆయనకిచ్చిన సంగతి లోకానికి తెలియదా? వెం.శా. ఆయనకి తీసిపోతాఁడా) ద్రావిడస్త్రీల కుచాలుకూడా తడివినందుకు వాక్కునాకేకాక పత్రికాధిపతులకుకూడా సంబంధం వుండడంచేత మేము ఉభయులమున్నూ చెఱివకశేల్జోడున్నూ బహుమతీచేస్తేనేగాని మా పాపాలు పటాపంచలైపోవు వెల్నాటికనక తి. శా. కి యీ ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవలసి వుండను. ధన్యుఁడు! కనక వేంకటేశ్వరశాస్త్రులవారిని హెచ్చరిస్తూన్నాను. శేల్జోడు సిద్ధంచేయమని. యిఁకమీఁదటనేనా యీలాటివారి వ్యాసాలు అనాలోచితంగా ప్రకటించి నాబోటి సర్వసంసిద్ధులకి అమాంగళ్యపు వ్రాఁతలు (మఱివకప్పుడేనా సరే) వ్రాసే యీలాటి ప్రబుద్ధులద్వారా పనికల్పించి బాధించడం యుక్తంకాదని పత్రికాప్రవర్తకులకు తోఁచేయెడల క్రియా

రూపంగానో వాగ్రూపంగానో వారిఅనుతాపాన్ని ప్రకటించ గోరుచున్నాను. లేదా ? పరుండియే నే నింకా బళ్ళని తోలగలను వ్యాసాలు. వాట్లని జాగ్రత్తగా ముద్రించి ప్రకటించి ఆయీలోపాన్ని సవరించుకోవలసిందని ప్రార్థిస్తాను. విమర్శనగ్రంథం చూచినట్లయితే మీరు యెంత యేవగించుకుంటారో అనుకుంటాను. అయినా నాకోసంచూచి అందేదేనా ఉత్తరం యియ్యతగ్గది వుందేమో ? పత్రికాధిపతులు చూపితే దానికి తోఁచినసమాధానాన్ని యిస్తాను. అధిపతులే అక్కఱలేదు. నన్నుద్వేషించేవారు సుప్రసిద్ధులు కొందఱున్నారుగదా ? పేళ్ళెందుకు తీరికూర్చుని ఆద్వేషించేవారిని ఆశ్రయించేనా సరే తిట్లుకావని వారిచేత అనిపిస్తే యింకో నేట్లోడుకూడాను. సరేనా అసలు విమర్శకులకు నన్నుప్రశ్నించడానికి అర్హత యెంత వఱకు వున్నట్లు గోచరిస్తుందో ? ఆయనచేసిన "పదియవనాఁటి" వగైరా 31 ఆశీర్వాదాలవల్లనే కాక యింకా గ్రంథంలోవున్న ఆశీర్వాదాలవల్ల కూడా నిర్ణయించి పత్రికలో పత్రికాధిపతుల ఆచార ప్రకారం ప్రకటించి లోకాన్ని సంతోషపెట్టఁ గోరతాను. పత్రికలలో పలుసంగతులు పడుతూ వుంటాయి. వాట్లన్నిటికీ మేము బాధ్యులమా ? మీలో మీరు వాదోపవాదాలద్వారా తీర్చుకోవలసిందే అనిగాని లీగల్‌గా అనిగాని జవాబుచెపుతారా. యిది పత్రికాధిపతులందఱున్నూ మామూలుగా చెప్పే సమాధానమే. యిది స్పెషల్ విషయంగా మీరు పరిగణిస్తారనియ్యేవే యింతగా వ్రాశాను గాని లేకపోతే యీమాత్రానికైతే వ్రాయను. ఈయనకు జవాబు చెప్పలేకపోను ? (అనఁగా యిప్పుడేకాదు జీవితానంతరం అధమం ఒక సంవత్సరందాకా కూడా చేతిలో లేఖిని పనిచేస్తూనే వుంటుందని నా పిచ్చి నమ్మిక) గాని యీ వయస్సులో యీలాటి అనుచిత ప్రసంగానికి (అనగా కోర్టువారు తీర్చవలసినదానికన్నమాట) నేను జవాబులు వ్రాస్తూ కూర్చుండడానికి లోకోపకారకార్యాలలో తఱచుగా ప్రవర్తించే మీబోట్లు ఆమోదిస్తారా ? మీ పత్రికపుట్టి సుమారు యిరవైయేళ్ళేనా కాకపోదుగదా ? యేవిమర్శకులేనా యే గ్రంథకర్తనేనా "పదియవనాఁటి ముత్తైదువు" లోనైన అపృచ్ఛ్యపుమాటలతో బహూకరించినట్లెఱుఁగుదురా ? అట్టిమాట

లెన్నఁడేఁనా మీరు (ఇప్పుడూ ఆమాటలు మీరు ప్రికటించ లేదుసుడీ పాపం! ఆయనే ప్రతిష్ఠకోసం చిరకాలం దాఁచిదాఁచి యిప్పటికి అదృష్టం పండి స్వద్రవ్యంతో బయటికిఁ బెట్టి వున్నారు.) మీ పత్రికలో ప్రికటించి వున్నారా? అని నా ప్రశ్న. తాము జూడలేదు యీాయన తిట్లని యీసంగతి నే నెఱుఁగుదును. యీాయన విమర్శకులు కారు. వట్టి అనాత్మజ్ఞులు అని నేను తెలిసి కొన్నాను. మొట్టమొదటనే పంపిన భారతసంశయవిచ్ఛేదం మీఁద అభిప్రాయం అసలు వారు కోరకుండానే నాఅంతట నేనే వాకమా దిరిగా యిచ్చి మెల్లిగా రంగంలోకి అవతరింపచేశాను. అప్పుడీపుస్తకం విమర్శనం పంపించారు. చూచాను. సమ్మానించ తలచాను. దానికి ఆయన నాకు అనుగ్రిహించిన ప్రిత్యుత్తరం ఇది.

"తామే మాగ్రామము వచ్చి సభచేసి చేయవలసి యుండునుగాని నేను తమగ్రామము వచ్చుట తగియుండదు."

"యెందుచేత తగియుండదోకదా? కృతిప్రిదాత కృతి నాయకుని కడ కేగి సమ్మానింపఁబడుట ఆచారమా? కృతినాయకుఁడు కృతియిచ్చిన గ్రింథకర్తయింటికేగి సమ్మానాన్ని పొందుట ఆచారమా? తిక్కన్నసోమ యాజులుగారికి కేతనమహాకవి దశకుమారచరిత్రిను కృతినిచ్చెను గదా? దానిని తిక్కన్నగారి గృహమునకు వచ్చి వినిచి సమ్మానమును తిక్కన్న గారి గ్రామములో పొంది వుండునా? లేక తిక్కన్నగారే కేతన్నగారి వూరు వెళ్ళి అక్కడనే కేతన్నగారి కవిత్వాన్ని విని వారింటే భోంచేసి సమ్మానించి వచ్చివుంటారా? మనుమసిద్ధి తిక్కన్నగారింటికి వచ్చి ఉత్తర రామాయణాన్ని విని సత్కరించి తన రాజధానికి లేదా? కోటకు వెళ్ళి యుండునా? యింతటి పరిజ్ఞానంకూడా గుం. డి. విమర్శకుఁడుగారికి లేదని లోకం అభిప్రాయపడరాదు. నేను అంతకంటే పడేదిలేదు. కాని యేంచేస్తారు పాపం! వురిలో చిక్కారు.

"అప్రితిపత్తిమూఢమనసా ద్వితాస్థితా నాడికాః" అన్న యెత్తు నే నెత్తడంచేత యేమీ వ్రాయడానికి కలమాడక యీాలా అపహాస్యపు

టక్కరాలు వెళ్ళఁగ్రిక్కారే! కాని అసలుశక్తి యీలాటిది కాదు. లౌకికా గ్రేసరులు అంకెలలో మంచి పాండిత్యముంది. దాన్నిబట్టి సంఖ్యావంతులు కూడా (అసలు సంఖ్యావచ్ఛబ్దవ్యుత్పత్తి వేఱుకదా) అనఁబడతారు. యీమధ్యనే అభినవ తిక్కయజ్వలు కూడా వారిగ్రామంలోనే (యింట గెల్చి రచ్చ గెలువు మన్నారుకదా) అయి వున్నారు. యీపైని త్రిలోక విజయంకూడా చేస్తే చేస్తారేమో; "పదియవనాఁటి ముత్తైదువునూ, దశాహంనాఁటి ముత్తైదువునూ" బంగారు పట్టుతల్లిగా సమర్థిస్తారు. (ఇంకా యీలాటి అపృచ్ఛ్యప్రసంగం చాలావుంది.) దానితో ఆవిరుదేకాదు సర్వమూ సమర్థితం అవుతుంది చూస్తాము. కానీ ధూళిపూడి గ్రామస్థులకు మహాకవి తిక్కన్నగారియెడల గౌరవం లవలేశమున్నూ లేదేమోనని వివేకులు అనుమానించ వలసి వస్తుందేమో అని నాచింత, యేమంటే? యీయనజ్ఞానం మిక్కిలి సామాన్యంగా కనపడుతూ వుంది. వీరికిచ్చినస్థానమేమో పెద్దది యిప్పుడు తిక్కన్నగారి యశఃకాయమే వుందిగాని అసలు కాయంలేదు. పరిశీలించేవారు అనుకోరుగాని స్థూలదృష్టులు వారిబండారంకూడా యింత పాటిదే అనుకుంటే? అయ్యో: కర్మమా! తిక్కన్నగారి ప్రజ్ఞావిశేషపరిజ్ఞానానికి యీలాటి వుపమేయ స్థానాలేనాగతి? అలా యెవరంటారు, గాని లోకంలో ప్రాజ్ఞుల సంఖ్య చాలా తక్కువ, ప్రాజ్ఞేతరులే అనఁగా? జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులే యెక్కువ. అందుచేత కొంత వారికికూడా మనం భయంపడవలసి వుంటుందని నామనవి. సరిగ్గా నాలుగు పంక్తులు వ్రాయడానికి సామర్థ్యం పూర్ణాను స్వారంగా వుండే వీరు పెద్దపెద్దమాటలు ప్రకటిస్తారే! యీసాహసం వీరికి యెక్కడనుండి వచ్చిందోగదా! ఆ యీ సందర్భం యిఁక లోకమే తేలుస్తుంది. అందుకే నాశాంతి మంత్రాలు వీరికి నచ్చాయి కావు. నాసంధి అంతకంటే నచ్చింది కాదు. నాసమ్మానాన్ని నిరాకరించారు సరే, అంతటితోనేనా వూరుకున్నారా! ఉహూ! ఊరుకోలేదు. యీకింది వాక్యాన్ని చిత్తగించండి.

"అట్లుకాదేని వారు వచ్చినట్లయిన సభచేసి నాకృతికి నాయకులైరని నేఁజేయఁదగిన విధమున వంచన లేకుండ బహుమతి చేసి పంపెదను."

యీ మహావాక్యంలో .... "నాయకులైరి" అన్నవాక్యంలో కర్త తాత్పర్యం అట్టిదౌనో కాదో గాని నాకు వక స్వారస్యం కనబడుతూవుంది. వెం. శా. తనంతట తానే నాయకత్వాన్ని ఆపాదించుకుంటే దాన్ని తప్పించడానికి అవకాశములేక తప్పనివిధి అయి వప్పుకోవలసి వచ్చిందిగాని అసలు నా అభిప్రాయం యీ "బూడిదం బులుము" బాంధవ్యం అంగీకరించవలసి వస్తుందని కలలోఁగూడా యెఱుఁగనే యెఱుగను అని స్ఫురిస్తూవుంది. ఇది సత్యదూరంకాదు. యింకా పరిశీలిస్తే "గోడమీఁది పిల్లిమాదిరిగా" వున్న ఆ మాటలలో అవమానించి పంపుతానని కూడా స్ఫురిస్తుంది. నేను అందుకూ సిద్ధమే, చప్పట్లపర్వం చూడండి. నా యందు యెంత ఆగ్రహామో వున్నట్లు అమాంగళ్యపు తిట్లవల్ల స్ఫుటమవుతూ వుండఁగా ప్రేమగా ఈలాటి పరమశత్రుణ్ణి నన్ను జామాతగా విమర్శకుడు గాను బుద్ధిపూర్వకంగా అంగీకరిస్తారని యెవరనుకుంటారు ? భవతు. యేలాగయితేనేమి ? యిప్పటికి మనుగుడుపు ఆహ్వానందాఁకా వచ్చింది కదా ? యీ వివాహం సర్వథా రాణిసంయుక్తకున్నూ పృథ్వీరాజుకున్నూ జరిగినమాదిరిగా ఆచరిత్ర యెఱిఁగినవారు భావిస్తారు సంయుక్తతండ్రికి యేకోశమందున్నూ పృథ్వీరాజుయందు యిష్టంలేదు, లేకపోతేమాత్రం దైవలిఖితం తప్పుతుందా?

"ఎన్నఁగ రాదుగా ? మఱియు నేఱికి నేఱికి ధాత వ్రాయునో" కృతి యిచ్చి వుండిన్ని బహుమతి పుచ్చుకోవడానికి దయచేయవలసిందని నేను సగౌరవంగా కోరితే గతంలో తామొనర్చిన అపచారాలవల్ల రావడానికి మొగం చెల్లక ఆ బహుమానం అక్కడకే మూటగట్టి తెచ్చి చేయవలసిందంటారే ! యిది యెక్కడి లోకజ్ఞానం బాబూ ? ఏమో ? అలా అనడానికిన్ని వల్లకాదు; "కవితాలలన మొగంబు బూడిదం బులిమే" వాళ్ళకు దానిలోవున్న స్వారస్యం బోధపడుతుందా ! ఏదో మాదిరి "ముత్తైదువు" కదా ! వాఁడు కృతిభర్త నేస్తోడు పట్టుకొని అత్తవారింటికే (స్వంత ఖర్చులతో కూడా కాబోలును) వెళ్ళి కృతికన్యాప్రదాతను సమ్మానించడం యెట్టిదో ? ధూళిపూడి గ్రామమే తెలుసుకోనుఁగాక. ఆ భారం దానిదే నాకెందుకు—యిఁక. "ఏ భూపాలుఁడీ వచ్చినన్" అన్నసాఁకును గూర్చి

విచారిద్దాం. తృతీయ చరణంలో వున్న— "సాలగ్రామము మున్నుఁగా గొనఁడు" అన్నది బాధిస్తుందని కాఁబోలు స్పృశించనే లేదు. ఆసాల గ్రామ పదంవల్ల కాళ్ళుగడిగి మంత్రపూర్వం యిచ్చే షోడశమహాదానాలు గాని దశదానాలుగాని (అనఁగా పురోహితవృత్తిలో వుండేవారు పరిగ్రహించే వన్నమాట) ప్రవరాఖ్యుఁడు న ప్రతిగ్రహీత కనక పరిగ్రహింఁచ డనే స్వారస్యమే వస్తుందిగాని పాండిత్యప్రయుక్తమైన సన్మానాలుకూడా అతఁడు పరిగ్రహించక నిరాకరిస్తాఁడని స్ఫురించదు. స్పృశించక వదిలినా ఆసాలగ్రామం "ఎట్‌సెట్రా" న్యాయంచేత ఎచ్చితీరుతుంది. పెద్దనామాత్య ప్రభృతి మహాకవులు అగ్రహారాదులు రాజులవల్ల సగౌరవముగా స్వీకరించే వున్నారుగాని నిరాకరించలేదు. (కోకటగ్రామాద్యనేకాగ్రహారంబులడిగిన సీమల యందునిచ్చె.) కాఁబట్టి మన అభినవతిక్కయజ్వగారు నాయిచ్చు నేఁజోడు బహుమానాన్ని నిరాకరించడానికి ఆఁసాకు బొత్తిగా యేమీ ఉపక కరింపనందున—— మొగం చెల్లకపోవడమే యిందుక్కారణమని తప్పక యొప్పికో వలసివస్తూవుంది. యీవూహ నిక్కమే అయితే యిప్పటికేనా "పశ్చాత్తాపానికి" వచ్చినట్టు ప్రాజ్ఞలోకం భావించడమే కాకుండా పశ్చా త్తాపం పాపనివారకంకాఁబట్టి పారలౌకికపు చిక్కు కూడా వారికి లేదని తోస్తుంది. నాకు వయస్సు ఉత్తరవయస్సు కనక ఐహికభయంకంటె పారమార్థిక భయమే యెక్కువగా చూచుకోవలసి వుంటుందని వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు. "శా. నాకుం దోఁచినమాట యైహికమటన్నన్ దీర్ఘ యాత్రాపరుల్, వీఁకంజేయు మకాము లందొకటియౌ వేయేళ్ళు జీవించి నన్." మఱేమీ ఆశ్చర్యంగా కనపడదుగానీ యేపైలాపచ్చీసు వయస్సులో నేనావున్నవారైతే యీలాటి తిట్లుతిట్టి ప్రచురించారన్నా కొంత అంగీక రించడానికి మనస్సు వొప్పుకుంటుందిగాని యీలాటి పెద్దలు భారతాది గ్రంథపరిశీలకులు విమర్శకులు లౌకికసార్వభౌములు పైఁగా అంతో యింతో కవులున్నూగదా ? వీరు ! వీరు—— "పదియవనాఁటి" మొదలైన తిట్లు మమ్మల్ని కాదే అనుకుందాం వేఱొకరినేనాయెంత వికృష్టణ్ణేనా తిట్టి ప్రచురించి (వారు కోర్టుకు మాలాగే వెళ్ళరే అనుకోండి) మళ్ళా

లోకంలో యెలా తలెత్తుకు తిరగడానికి వల్లపడుతుం దనుకున్నారో అనేదే పెద్ద సందేహం. మాశిష్యకోటిలో వ్యక్తులిద్దరు యీమధ్య నేను బెజవాడ వెళ్ళినప్పుడు "యీలాటివారి కందఱికీ మీరుజవాబు చెపుతూ వుండడం మీది పెద్దలోపం" అంటూ నన్నుమందలించడానికి మొదలు పెట్టారు. దానిమీద—

"నాయనా! ఆయనమీకు దగ్గఱ బంధువులు కాకపోయినా శాఖా మాత్రబంధువులు కాకపోరుగదా? నాకుపనిలేకుండా పోతుంది. కాస్త కలిగించుకొని మంచి మార్గానికి తిప్పండి అని ఆయిద్దఱిలో వకరితో మాత్రము అని చూచాను. కానీ అతనికి యెల్లప్పుడూ ఆ కాంగ్రెస్సు వర్కు—తోటే సరిపోవడం చేతనో యేమో? మళ్ళా యీప్రసక్తి యెత్తుకోనేలేదు. లేకపోతే వుపేక్షించేవాఁడు కాఁడు. గుంటూరుసీమ వివాదల పుట్టుపూర్వో త్తరం పూర్తిగా యెఱిఁగి అయ్యో! అని నొచ్చుకొనే వాళ్ళల్లో మొట్ట మొదటివాఁడే. "ఉ. శాఖకు నప్రతిష్ఠ" యీలాటి వృథా అభిమానం అని చింతించేవాఁడే. అయినా—

"నమాజు చేయఁబోతే మసీదుమెడ బడ్డది" అన్నట్టున్న యీవ్యర్థ వ్యాపారంలోకి యెవఁడో నావంటి చేదస్తుడుతప్ప యెవఁడు కలిగించుకుం టాడు? అలాకలిగించుకుంటే విమర్శకుఁడుగారు ఆవ్యక్తులనుకూడా విభీష ణాయిగాళ్ళని నిందించడం వుంది. అది వారివిమర్శన గ్రంథంలో వక విశేషాంశమే. కీ॥ శే॥ వడ్లమన్నాఁటి నరసింహశర్మనున్నూ ప్రస్తుతం విశాఖపట్నంలో ఉద్యోగిగానున్న పింగళి లక్ష్మీకాంతాన్నిన్నీ నాఁడేమో అనఁగా గుంటూరుసీమవివాదములలో ఆవలిపక్షానికి వ్యతిరేకంగా న్యాయ పక్షాన్ని వర్తించారని వీరు దూషించివున్నారు. భవతు. యిప్పుడు వీరి వుద్యమాన్ని యేబంధుసముద్రులు సమర్థిస్తారో? చూడవలసివుంది యేదో ఆకాలంలో ఆసీమలో వివాదం జరిగిందన్నమాటే కాని అప్పుడు పరమ శత్రువులుగా వున్న వారందఱున్నూ యిటీవల పరమబంధువులుగా మారి నట్టు నాకు బాగా అనుభూతం అయింది. అది బ్రాహ్మణలక్షణం. యెందుకు

అలాగ మాఱ రంటాను. నన్నయ్యభట్టు—"విప్రులయలుకయు తృణహుతాశనమ్ము దీర్ఘమగునె?" అని పూరికేనేఅన్నాఁడా? అతఁడు లోకజ్ఞుఁడు "లోకజ్ఞునుభయభాషా" అని పూరికేనే వ్రాసుకున్నాఁడా? లేదు. యిప్పటికి సుమారు 16 యేళ్ళక్రితం నేను హఠాత్తుగా గుంటూరు వెళ్ళడం తటస్థించింది. అప్పుడు శ్రీయుతులు పాటిబండ సూర్యనారాయణరావుగారు (ప్లీడరు) అరండల్ పేటలోనే అనుకుంటాను వారు కట్టించిన శ్రీఆంజనేయస్వామివారి ఆలయం చూడాలని బలవంతంగా తీసుకువెళ్ళి యెంతో ఆదరించారు. అప్పటిమాట యెందుకు? సంవత్సరానికి పూర్వం బెజవాడలో శ్రీపాటిబండ సుందరావుగారు (అడ్వొకేటు) యెంతో ప్రయత్నపూర్వకంగా సపుత్రికంగా సచ్ఛాత్రంగా నన్ను వారింటికి పిల్చుకొని వెళ్ళి నేలువలువగైరాలతో సమ్మానించి విందుకూడా చేశారు. పాటిబండవారనే ప్రత్యేకించి యెందుకు యెత్తుకున్నానంటే ఆరోజుల్లో "పండితబ్రువలక్షణం" అనేపేరుతో మామీఁద కొన్ని దూషణోక్తులు వ్రాసినవారు పైవారిలో మొదటివారు. రెండవవారు బహుశః అప్పటికి పుట్టివుంటారేమోకాని ("కౌపీనవంతః ఖలు భాగ్యవంతః") కనక ఆయుద్ధంలో పాత్రత్వం వున్నవారు కాకపోయినా వారితండ్రిగారు శ్రీవేంకటరమణయ్య పంతులవారికి ద్వేషిఁడంటూ వుండవలసివస్తే చెళ్ళపిళ్ళమాత్రమే. కార్డులోకూడా (లౌకికాగ్రేసరులై వుండికూడా) వాఁడు మహా దుర్మార్గుఁడు అని నిరాఘాటంగా వ్రాసేవారు. శ్రీయుతులు కృత్తివెంటి గంగరాజుగారు ఆవ్రాయడాన్ని చూచి చాల మెచ్చుకొనేవారు. నేను వారి (వెం. ర. య్యగారి) వ్రాఁతనే సమర్థించేవాణ్ణి. దానిమీద గంగరాజుగారికి పంతులుగారిమీద మఱింత కోపంవచ్చేది. యింతే వ్రాయవలసింది. యిఁక వ్రాస్తే సారస్యం చెడుతుంది. శేషం ఊహించుకోండి— లేదా? గంగరాజుగారికి బందరువ్రాసి తెలుసుకోండి. చాలును యీసందర్భంలో నన్ను కార్డులో కూడా వాఁడు దుర్మార్గుఁడు అని వ్రాసేవారి వ్రాఁతను ఆమోదించి నేను సమర్థించడపు లౌక్యంయేమిటి? అని అడుగుతారేమో? అందులోనేవుంది. వెం. శా. ప్రజ్ఞావిశేషం యావత్తూ; ఈబ్రాహ్మణుడువంటి యేకొలఁది

మంది హృదయం లోనోతప్ప ఆనాఁటివిషయం లేశంకూడా యిప్పుడు వున్నట్లేలేదు. వారూపీరూ క్షీరనీరన్యాయంగా వుంటూవున్నరోజుల్లో యీయన మళ్ళాదీన్ని లేవదీశారు. అయితే దీనిమూలాన్ని యీయనకేమాత్రిమో లభించడంజరిగిందని వింటాను. అందుచేత కొంత అవసరమే అని తోస్తుంది. "సర్వః స్వార్థం సమీహతే కదా !" యీయన ప్రశ్నలు చూస్తే ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది. అత్యాశ్చర్యంగా కూడాను. దేవీభాగవతంలో నష? నాతెలివిని చూపించానుష?. (దేవీభాగవతమున నీతెలివి చూపి చూ.) దేవీభాగవతాన్ని ఆంధ్రీకరిస్తూ వున్న నేను నాతెలివిని చూపక యితరుల తెల్వి నేలా చూపేదీ? యెరువు తెచ్చుకొనేదా ? "ఆదికవిభేద మిందేమి యవసరంబు" అంటూ వకప్రిశ్న. యీప్రిశ్నకు కొంచెం వ్రాసి యిఁక వ్యాసం విరమిస్తాను. ఆత్మకూరి విద్యావివాదం దేవీభాగవతం రచించడానికి మొదలిడిన కొద్దికాలంలో ప్రారంభ మయింది. ఆపండితులు లక్ష్యవిషయంలో భారతాన్నేకాని వొప్పేవారు కారు సరిగదా ? అందులో నన్నయ్యనిమాత్రిమే. యీచేదస్తం వారికి తెచ్చిపెట్టింది అహోబలుఁడున్నూ కవిరాక్షసుఁడున్నూ. ఆసందర్భం యీకారణంచేత ఆకాలంలో ప్రిస్తుతం అవడంచేత ఆగ్రింథపీఠికలో భారతప్రామాణ్యాన్నిగూర్చి చర్చించడం అవసరం అయింది. యెత్తుకున్నాను. చర్చించాను. చర్చించాను. తుట్టతుదకి "ఏమైనను భారతమ్మునకు నంజలి సేయక తీరదేరికిన్." అని ముగ్గురు కవులూ ప్రామాణ్యకోటిప్రివిష్టులే అనితేల్చాను. యీయనకేం తెలిసి ప్రిశ్నించారో ! పాపం ! "ఆదికవిభేద మిందేమి యవసరంబు" అంటూ ప్రిశ్నిస్తూ, పైఁగా అంతటితో సరిపెట్టక, "దురభిమానంబు నీలోన దొరలి కాక" అనికూడా పైని కొసరువేస్తారు. ఆయీసందర్భాలు యెన్నని యెత్తి చూపేది ? చూపడమే వస్తే వొక్కత్రిలింగ చాలుతుందా ? నేఁటితెలుఁగు పత్రికలన్నీ కలిస్తే కూడా చాలుతాయా? యింతటి అమాయికసార్వభౌము లెక్కడేనా వుంటారా ? యేప్రిసక్తిన్నీ లేకుండానే భారతాన్నిగుఱించి అన్నిపద్యాలు పిచ్చిగానీ యెత్తి దానిపీఠికలో వ్రాస్తామా ? పైఁగా నన్ను నేను,

"నక్కపోతని" ఉపమించు (పోల్చు) కోవాలష ! సరి: యెవఁడేనా తన్ను తాను "నక్కపోతునని, కుక్కపోతుననీ" ఉపమించుకుంటాఁడా ? విమర్శకుఁడుగారు యెన్నెన్నో బూతుఁగూఁతలు కావుకావు అమాంగళ్యపుకూఁత లుపయోగించినప్పుడు యీ "నక్కపోతు" కూఁత మాత్రం అంతకు తీసిపోయిందని కాఁబోలు నాకు వదలిపెట్టారు. వారే వుపయోగించవచ్చునే ? యిది. "పదియవనాఁటి" వగైరా మృదు ప్రసంగముకంటె చెడిపోయిందా ? లేదా ? "దున్నపోతు" అని కూడా ఉపమించి కసితీర్చుకోవచ్చునే ? యేమంటారా ! దున్నపోతుపోలికలో ప్రస్తుతం చాలా బలహీనస్థితిలో వున్ననాకు అది పంచగురువులలో వొక గురువు మామగారు వాడేదికనక ఆశీర్వచనంగా పరిణమించి దున్నపోతుకు వుండే బలపరాక్రమాల్లో యేశతాంశమేనా నాకు అంటుకొని ఆయనగారి చొప్పదంటుశంకలన్నిటికీ యీలాగే సమాధానాలు వ్రాస్తూ ప్రాజ్ఞలోకంచేత "యీయనకేం మతిపోయిందా ?" అని పరిహసింపఁబడడానికి కొంత వుపకరిస్తుంది కదా ? ఆదున్నపోతుపమానం ! అంతేకాక ముసలికి, రోగికి కృతికన్యాదానం చేసిన పూజ్యులు వానిక్షేమం కోసం పడరానిపాట్లు పడాలి. నేను శ్రీజయంతి పంతులుగారికిన్నీ శ్రీజయపురంమహారాజావారికిన్నీ మిక్కిలి వృద్ధులకు పిల్ల (కృతి) నిచ్చిచూడండి ? యేలావ్రాశానో ? శ్లో॥ భార్యాగతాది వమథాఽపి మమోద్బభూవ కన్యాద్వయం జగదతీత కలావిలాసం జామాతరావతి తరాం జరఠౌ చలబ్ధా సర్వాత్మనాయుషి ఖిత్కరుణా శరణ్యా" ఆశ్చర్యం. ఆశ్చర్యం. పైఁగా నాకు——

ఎక్కడో బ్రహ్మదేవుఁడు వ్రాశాఁడఁట ? అందుచేత కవితావిషయంలో నాకు పేరు దక్కిందిష ? ఏమిటా దక్కుతా ? యీలాటివారిచేత బండబూతులు తినడమేనా ? యెదురు తిరిగి నేను——

"అయ్యా ! యెక్కడనో ? అన్నారు గదా ? అదియెక్కడ ? యెవరు కనిపెట్టినారు ? లేక........అంటూ ప్రశ్నిస్తూ గేలిచేస్తే గతేమిషో; అయొచ్చేదీ పయొచ్చేదీ తెలుసుకోవద్దా ? నాలాగ "కవితాలలనమొగంబు

బూడిదంబులిమెడి" వారిలో చేరేవారు కారుకదా? వీరు కుంకుమతో పులి మేవారు. వేదజ్ఞానంలేని వైదీకం యెంతశోభిస్తుందో? లోకజ్ఞానంలేని లౌకికమూ అంతేశోభిస్తుం దనుకుంటాను. రెండిటికీ మారెండు వ్యక్తులున్నా లక్ష్యంగా నేఁటికాలానికి భగవంతునిచే సృష్టింపబడ్డాయి కాఁబోలును. ప్రశ్నల వైఖరేమో? అలావుంది. అప్రశ్నలకు సమాధానం రాలేదంటూ నెపం వకటా? చూడండీ యింకోప్రశ్న.

"ఉపపతియా? (అంకుమగఁడా?) అగ్రాసనాధిపతి?" అని కాశీకృష్ణమాచార్లగారినిగుఱించి ప్రశ్నించారు. దీనిముద్దు లోకంగమనించి మెచ్చి మేఁకతోలు గప్పుతుందని మామామగారితాత్పర్యంగదా! దీన్ని విమర్శించవలసివస్తేనో మొగుఁడుగాని అంకుమొగుఁడుగాని వుండవలసివస్తే ఆడాళ్ళకేగాని మొగాళ్ళకుఁ గాదుగదా? తి. వెం. కవులు మొగాళ్ళా? ఆడాళ్ళా? వొకవేళ విమర్శకులు "అంకుమొగుణ్ణి కట్టిపెట్టడానికి ఆఁడాళ్ళే అంటారేమో? అనరు. కృతికన్యకను దయచేశారుగదా? అందుచేత సమన్వయించదు. లక్షణ చెప్పవలసివస్తుంది. ఆలక్షణ వాళ్ళపెళ్ళాలకో? తల్లులకో? నాయనమ్మలకో? అమ్మమ్మలకో? అనే అర్థాన్ని తీసుకువస్తుంది. వాళ్ళుదుష్ప్రవర్తనగలవాళ్ళే అయితే యేమోగాని సత్ప్రవర్తనగలవాళ్ళే అయితే ఆలా అపవదించినవ్యక్తి యిహపరాలకు రెంటికీ దూరం అవడంలో సందేహ ముంటుందా? పద్యం సాపుగానే వుందని నేనూ వొప్పుకుంటాను. దానికి నేఁటోడుబహుమానం మినహాయించండి. తుట్టతుదకు యీలాక్షణికార్థంవచ్చి తీరుతుందనిన్నీ కంఠంపట్టుకుటుందనిన్నీ లోకం యేవగించు కుంటుందనిన్నీ తెలిసే పుంజే విమర్శకుఁడు గారు పాపం! ఆలా చిత్రించి వుండరు. తెలియకపోవడానికి కారణం వొక్క లోకజ్ఞానవైధుర్యంమాత్రిమే కాదు. శాస్త్రజ్ఞానవైధుర్యంకూడా దానిలో చేర్చుకోవాలి. దీన్నిబట్టే నేను "శాస్త్రజ్ఞులుగాని" అని వీరిని గూర్చి నన్నయ్యవ్యాసంలో వ్రాస్తిని. దానికి నామీఁద వీరికి కోపంవచ్చింది. నన్నయ్యధారతో (తత్సమధారతో) నేను యేయితరకవుల ధారలు (ఆవిషయంలోనే) తులఁదూఁగవని వ్రాశాను. తూఁగేవి వున్నట్టు వీరు కొన్ని

పద్యాలమొదళ్ళు సూచించారు; అయ్యో! దేవుఁడా ఆపద్యాలు ఆమడ దూరంలోకూడా నిలబడలేవు. పనిపడితే ఆయీవిషయం కవులలోకూడా యెవరికోగాని అవగతమయ్యేదికాదు. వీరు చూపినపద్యాలన్నీ వాడివడపోసి వ్రాసినమాటే అది. అందుచే యేమాత్రమో కూస్పనేర్పుమాత్రంతో సర్వ జ్ఞత్వానికి దిగి "మనవెంకటశాస్త్రి నీతిమాలిన, తెల్విమాలిన, పనికిమాలిన, వ్రాఁతల్" అని వ్రాయడానికి సాహసించిన విమర్శకుఁడుగారికి ప్రస్తుత విషయం బొత్తిగా బోధించదు. నేను బోధించడానికి ప్రయత్నించినా లాభం లేదు. అని ప్రమాణంచేసి (చెప్పవలసిన విషయం కనక) చెప్పక తప్పిం దికాదు. గర్వోక్తిగా భావించవొద్దని అభ్యర్ధన. (వచ్చునె?..........యేమి చ్చినఁగాని కానలకు నేగినఁగాని హరిప్రబోధముల్) అన్నాఁడు ప్రహ్లా దుఁడు. ఆయీ విషయము యీమధ్య యీవిమర్శకుఁడుగారి సన్మానసభకు అధ్యక్షులుగా వుండిన పిఠాపురపు కాలేజీపండితులు నిర్ణయింప వలంతు లవుతారని వారి ముఖపరిచయం నాకులేకపోయినా వినికినిబట్టి విశ్వసిస్తూ బరాతంపెడుతూన్నాను. "కోవేత్తి కవితాతత్త్వ మీశ్వరో వేత్తివా నవా" నేనల్లా విమర్శకుఁడుగారు నన్ను యెన్నితిట్టినా? ధార సాపుగా వుందనే దానికే సంతోషించాను. తిట్లకేమి? వాటిశిఖా కోసినతిట్లు అవి గాలికి పోతాయి! అని నన్నయ్య వ్యాసంలో దులపరించి బహుమానానికి ఆహ్వానించానుగదా.

"ఉపపతియా? అగ్రాసనాధిపతి పల్లకిలో" అన్న కూర్పు యెంతో చక్కఁగా వుంది. యతికిఁగాని ప్రాసకుఁగాని తడుముకొన్నట్లులేదు. అయితే కవిత్వమంటే? "యతియుం బ్రాసయుఁగూర్చు మాత్రమే" అగునా కాదుగదా? అయినా నేను రసపిపాసకుణ్ణి. ఆధాకకే సంతసించి మాఅమ్మ మ్మల్ని నాయనమ్మల్ని కూడా అన్వేషించే తిట్లను గణించనే లేదు.

పేజ్జోడు బహుమతీ యిద్దామనుకున్నాను. నామనోరథాన్ని విమర్శ కుఁడుగారు అంగీకరించారు. వారివూరువెళ్ళి అక్కడ దాన్ని సమర్పించు కోవలసిందిగా ఆజ్ఞాపించారు. కాని అట్టాంటి ఆచారం లేకపోవడంచేత

వుపరమించుకోవలసి వచ్చింది. యీబహుమతీ జరిగేవుంటే విమర్శకుఁడు గారు నన్నువుద్దేశించి వాడిన "వెఱ్ఱివెంకటాయ" పదం సార్థకమే అయిం దని కొంద రనుకొనేవారు. ప్రాజ్ఞులు సంతసించేవారు. యీమాత్రం ధారతో యతిప్రాసలు కూర్చేవారు ఆసీమలో అనాదిగా పలువురు వుంటూ వున్నారు. శాస్త్రజ్ఞత్వం మాత్రం యెక్కడోగాని వున్నట్టు యీకాలంలో కనపడదు. పూర్వకాలములో యింత శూన్యం కాదు. యిది విషయాంతరం. తిట్లు బాగా తిట్టితిమిగదా ? కసిదీరా అనిమాత్రమే యీవిమర్శకులు సంతోషించుకున్నారుగాని వాట్లవల్లతేలేతత్త్వాన్ని పాపం ? ఆయన గమనించు కోలేదు. అవి ఆత్మాప కారకా లవుతా యనుకొన్నారా ? లేదు.

"బాబుకుఁ బెండ్లియౌ ననుచు బాలుఁడు సంతసమందె" అంతే. పాపం ! వీట్లనుగూర్చి నాకువున్న అభిప్రాయాన్ని తెల్పేపద్యాలున్న పుస్తకాన్ని వీరు సపుత్రకంగా కొంత గూఢంగా మావూళ్ళో మాయింటి వడమటివసారాలో గుడ్డకుర్చీమీఁద అనారోగ్యంగా కూర్చుని వున్న నాకు యిప్పటికి రెండేళ్ళ ఆఱుమాసాలనాఁడు దర్శనం యిచ్చినపుడు (జయంతిని) సమర్పించి వున్నాను. అప్పటికి వీరితిట్లపుస్తకం రచింపఁ బడి వున్నప్పటికీ ముద్రితం కాలేదని శ్రీయుతులు పోవూరి వేంకటేశ్వర్లు గారిచే వీరు వ్రాయించిన వుత్తరంవల్ల తేలుతుంది. నేను వీరికి సమర్పించిన జయంతిలోవున్న—

శా. నన్నన్దిట్టి జయింపలేరెవరు విన్నాణమ్ము లేనట్టివా
రి న్నీచంపువిధానకగ్గమయి రా యీ తిట్లెనాకిచ్చు సం
పన్నత్వమ్ముఁ గవిత్వ మెవ్వరు ననుం బ్రాజ్ఞత్వపర్యాప్తిమై
దున్నంగా లిఖియింతురో ? పరమబంధుల్ వారు నాకెల్లరున్.

అనే పద్యమున్నూ—

శా. ఈమంత్రార్థము నే నెఱింగినటు లింకేయార్యులున్నార రే
నీ మంత్రమ్ము జపించియే జయముమై నేపారితిన్దిట్లు నా
కేమిన్ రావనుకోకుఁ డందు ననునిం కేయొజ్జలుం బోల రే
నేమో ? తిట్టెడివారిఁ దిట్టకయె హాయి న్వుందు నాతిట్టులన్.

అనేపద్యమున్నూ వీరు చదవకుండానే వుంటారా? చదివివుండిన్నీ తమపుస్తకంలో వున్న తిట్లను సవరించుకోక పోవడంవల్ల వీరియెడల దైవాని కప్పటికప్పుడే చేసిన అనుచితప్పనివల్ల ఆగ్రహం కలిగిందనిన్నీ అకారణంచేత సవరణ చేసుకోకుండానే ముద్రణం చేసుకొమ్మన్నాఁడు కాబోలుననిన్నీ అనుమానించ వలసి వచ్చింది. యిక్కడ నొక అవాంతర విషయం పైపద్యంలో అతిరియుడితిగా స్ఫురించింది. యీలాటి వెన్నో నాకవిత్వంలో నాకు అప్పుడప్పుడు గోచరిస్తూ వుంటాయి. కాని అవి యితరులకు గోచరించి వ్రాయవలసిన రహస్యాలుగాని గ్రంథకర్తకు గోచరించినా వ్రాయఁదగ్గవి కావు. వ్రాసుకుంటేనో? యెవరోతప్ప తక్కినవారు గేలి చేస్తారు. యెక్కడోగాని సహృదయులుండరు. అందుచే వ్రాయకూడదు. అయినా యిక్కడ వ్రాస్తున్నాను. నేను యేపుస్తకాన్ని అచ్చుపడ్డదాన్ని వీరికి యిచ్చి వున్నానో? ఆయిచ్చేసమయానికి వీ రెవరో నాకు సుతరామున్నూ తెలియదుగదా? అంతకు పూర్వమో అంతకంటే తెలియదు. తి. వెం. కవులగ్రంథవిమర్శనం అన్నపుస్తకమంటూ యెవరేనా వ్రాసేరన్నసంగతేనా అప్పటికి నాకు తెలుసునా? తెలియదు. అదిన్నీకాక అప్పటికే అచ్చుపడి ఆఱుమాసాలకు సుమారుకాలం అతిక్రమించిందికదా? జయంతికి; అట్టిజయంతిపుస్తకంలో విమర్శకుఁడుగారి యింటిపేరికి వికృతి అయిన "ఒజ్జ" పదం వుండడానికి నాలో నాకే ఆశ్చర్యంగా కనపడి అది దాఁచుకోలేక ప్రతికక్షులు గేలిచేస్తారని యెఱిఁగికూడా యిక్కడ వుటంకించాను. అంతమాత్రమే కాదు. యీయన శుద్ధ తిట్టుమోతు అవికూడా ప్రకరణవశంచేత ఆపద్యార్థంవల్ల తేలుతుంది. ఇంతేకాదు. "ఒజ్జ" పదానికి ప్రకృతిగావుండే పదం యింటిపేరుగాగలవారైతే తిట్లల్లో ప్రజ్ఞకలవారే గాని పనిపడితే ఆతిట్లల్లో నాకు వారు తీసిపోయేవారేగాని హెచ్చేవారుకారనిన్నీ నాకు వచ్చినతిట్లు నేనెన్నఁడూ వుపయోగించవనిన్నీ వుపయోగించినా అందులోకూడా కవిత్వపదార్థంవుండి "క. పీఁడా? నాకొకకొడుకని గాడిద యేడిచెగదన్న ఘనసంపన్నా?" అన్నట్లుంటాయిగాని యింత అయుక్తంగా వుండవనిన్నీ అందులోనున్నూనన్ను తిట్టేవారిపట్ల వాట్లని

జౌ_త్తిగా వుపయోగించే వుద్దేశం నాకు అసలేకలుగ దనిన్నీ నేనల్లా వారు నన్నుతిట్టేతిట్లు హాయిగా వినడమే చేసి పరిచురించి వూరుకుంటాననిన్నీ అపద్యార్థం వ్యాఖ్యానిస్తుంది. ఆయీ సందర్భం ప్రస్తుతానికి యెంత అను గుణంగా వుందో ? విజ్ఞులు విచారింతురుగాక. ఆయీవిశేషం నాకిప్పుడే స్ఫురించిందని మొదటనే వ్రాసి వున్నాను. యింకోమాట యిక్కడ వ్రాయవలసింది మఱిచాను. నేను విమర్శకుఁడుగారి యింటిపేరుగాని పేరుగాని యింతవఱకెక్కడా వుదాహరించనే లేను. దానికి నేను చెప్పఁదలచిన కారణం.

"శ్లో. ఆత్మనామ గురోర్నామ....న గృహ్ణీయాత్"

అన్న అభియుక్తోక్తియే! వీరు నాకు పంచగురువులలో వకగురు స్థానం అని మొదటనే సూచించి వున్నాను. జయంతిలో ప్రకృతివికృతిభావ ప్రకారంగా వున్న యింటిపేరు బుద్ధిపూర్వకంగా వ్రాసింది కాదుకనుక ఆనిషేధానికి నేను గుఱిగానని ఆయాశాస్త్రజ్ఞులకు మనవి చేసికొని ప్రస్తుత మందుకుంటూ వున్నాను. వీరు నన్ను యెంత పచ్చిగా తిట్టినా నాకు వీరి కవిత్వంలోవుండే సొపుదనమే ముఖ్యంగా కావలసింది. అందుకే నేను వీరిని సమ్మానింపఁదలంచిందని నన్నయ్యవ్యాసంలోనే నొక్కినొక్కి వ్రాసి వున్నాను. దాన్ని స్వాగతంలో— "కత్తిరుళిపించడాన్ని వుటం కించినవారు చదివి గ్రహించే వున్నారు. శిష్టావారు అంతశ్రద్ధగా దాన్ని చదవేలేదో ? లేక అసలే చదవే లేదో ? వీరివిమర్శనాన్ని నేను అభినం దించినట్లే అభిప్రాయపడి ఆ విధంగా వీరిని మెచ్చడం జరిగింది. మెచ్చ దగినశంకలు వున్నప్పటికీ నేను మెచ్చలేదంటే అదినాకుకళంకు. విమర్శ కుఁడుగారు మాత్రమేకాదు. యెవరేనా ఆ ప్రశ్నలలో సారవంతమైనది వుందంటే నేనున్నూ వప్పుకుంటాను. వొప్పక తప్పుతుందా ? వాది ప్రతి వాదులు వొకరివాదాన్ని వేఱొకరు మెచ్చడమంటూ వుండనేవుండదన్నది సామాన్యపుమాట గాని విశేషపుమాటకాదు. ఆ పక్షంలో నేను వీరికవిత్వం సొపుగా వుందని త్రికరణశుద్ధిగా వొప్పుకోవడమే కాకుండా దానికోసం

వీరిని సమ్మానించడానికి ఆహ్వానించడం యేలా సంభవిస్తుంది ? దీనిచేతనే ఆ సామాన్యపుమాట వెం. శా. గారికి ప్రతిబంధించేదికాదని ప్రాజ్ఞలోకం విశ్వసిస్తుంది. వున్నంతలో గుణాన్ని అంగీకరించడమే నామతం. ప్రతి వాఁడికవిత్వమూ బాగానేవుందంటూ సర్టిఫికేట్లిస్తూవుంటావు, నీకేమేనా మతి వుందా లేదా అంటూ మాతిరపతిశాస్త్రి నన్ను గేలిచేస్తూవుండేవాఁడు. ప్రతివాణ్ణి విద్యార్థిగా చేర్చుకొని యేదో చెప్పడమే నాపని. ప్రాయోప వేశావస్థలో వున్న యిప్పుడుకూడా "బ్రాహ్మి" నైనాతేనేమి, "నాన్‌బ్రాహ్మి" నైనాతేనేమి, సుమారు పదిమందికి తక్కువగాలేరు. యిక్కడ వీళ్ళని గుఱించి యెందుకు వ్రాస్తానంటే ? ప్రస్తుత మవడంచేతనే, అప్రస్తుతపు వ్రాఁత వ్రాయడం నాలేఖినికి బొత్తిగా చేతకాదు. మావిమర్శకుఁడుగారు వారి (ధూళిపూడి) గ్రామానికి సన్మానించే సదూహతో నన్ను రావలసిందని ఆహ్వానించారు గదా ? నాకుకావలసిన సదుపాయాలు లోఁగడ వుటంకించి ఖర్చులు సుమారు నలభై యాభై రూపాయీలదాఁకా తగులుతా యేమో ? అని వుజ్జాయింపుగా సూచించి వున్నాను. దాన్ని యిక్కడ తపిసీలుగా గుఱికి బారెఁడు హెచ్చుతగ్గులో వివరించడం ఆవశ్యకం కాకపోదు. యీవిద్యార్థి మూఁకంతా నాతో యెప్పుడూ రాదు. వృథాగా ఖర్చులు తగిల్చే దురుద్దేశంతో యీమూకని యిప్పుడున్నూ తీసుకు వచ్చేదిలేదు. నాభార్యా స్వర్గస్థురాలయే సమయానికి సుమారు యేడేళ్ళ శైశవావస్థలోవున్న కడ సారికుఱ్ఱవాఁడు ప్రస్తుతం పదేళ్ళవాఁడైనప్పటికి నేనెక్కడికివెడితే అక్కడికి— "తాడుతో దబ్బనం"గా తప్పఁడు. వాఁడికి సంరక్షణార్థమైతేయేమి సహాధ్యాయిగా చదువుకైతేయేమి యింకో విద్యార్థి పెద్దటిక్కెట్టువయస్సు వాఁడే వస్తాఁడు. యిక్కడికి టిక్కెట్టున్నఅగదా ? నాసంరక్షణకంటూ వక పెద్దవిద్యార్థి కౌముది చదివేవాఁడు వుండాలి. కానీ బెజవాడలో వంతెన దిగడం యెక్కడం యీలాటి చిక్కువుండడంచేత యిప్పుడు కౌముది చదివే విద్యార్థి వయస్సు చేత పెద్దవాఁడేగాని నన్ను యెత్తుకొని "దండా డించడానికి" (దండాడించడం పెళ్ళిలో నాగవల్లినాఁడు మావైపున జరుగుతుంది. పెళ్ళికొడుకునీ పెళ్ళికూఁతుర్నీ చెఱివకరున్నూ యెత్తుకొని బుక్కాతో

తెయితక్కలాడతారు. ఆవంతెనమెట్లల్లో యెత్తుకు నడిచేటప్పుడు అలాగే వుంటుందన్నమాట) తగ్గంత శక్తికలవాఁడు కాఁడు. అందుచేత అసలు ధూళిపూడినుంచి పనిపడితే నన్నుయెత్తుకొని బెజవాడ బ్రిడ్జిమీఁద "దండాడింపు" చేయడానికి యెవరేనా రావలసి వుంటుంది సమర్థులు. యీవచ్చే వారు తిరిగి మాగ్రామం వచ్చేటప్పుడు ఆవంతెన గండం దాఁటేవఱకే కాని మాగ్రామం చేర్చేవఱకూ వుండ నక్కఱలేదు. అయితే అసలు బెజవాడలో దిగడంతో అవసర మేముంటుంది ? ధూళిపూడికి (తణుకోయి మాచారంగా) తెనాలి దాఁకా యెకాయెకీనే ప్రయాణం చేయరాదా ? అని ప్రశ్నిస్తారేమో ? ఆయనే వుంటే మంగలాణ్ణి పిల్చిపెట్టుకున్నట్టు ఆశక్తి వుంటే యిదంతా యెందుకు ? నేను యెకాయెకీ ప్రయాణాలుచేసే శక్తికి లోపించిన అవస్థలోకి వచ్చి యిప్పటికి కప్పుడే పదేళ్ళుదాఁటింది. యిప్పటి స్థితి చెప్పవలసివుండదుకదా ? యిది ప్రాయోపవేశావస్థ. మదరాసు ప్రయాణం, పొన్నూరుప్రయాణం, నిన్నమొన్న నవరాత్రిలలో చేసిన తెనాలి ప్రయాణం, యివన్నీ బెజవాడలో మొదట మకాంచేసి తరవాత మళ్ళా మఱునాఁడో ? మూఁడోనాడో ? రైలెక్కినవే మళ్ళా తిరిగీ వచ్చేటప్పుడు బెజవాడలో దిగినవే. వారివారిని కనుక్కుంటే దీనియథార్థం తెలుస్తుంది. బ్రిడ్జిమీఁద "దండాడింపు" యిప్పటి కెప్పుడూ జరగలేదు. ఆసమయానికి భగవంతుఁడు యేలాగో కఱ్ఱసహాయంతో (వృద్ధో యాతిగృహీత్వా దండం") ఆగండందాటే శక్తిని యిస్తూవున్నాఁడు. ఆపక్షంలో యింకో టిక్కెట్టు వృథాగా యెందుకు తగల్చ వలసి వుంటుందంటే ? తీరా అవసరమైతే అప్పుడు మనకు అక్కడ మోసే మనిషి యెక్కడనుంచి సప్లయి అవుతాఁడో ? ఆలోచించండి. పెట్టెలూ బేడలూ మోసే రైలురైలెన్ను కూలీలు పనిపడితే మనిషిని సజీవుణ్ణి కూడా మోస్తారా ? స్పెషలుగా ఆమోఁతకూడా వాళ్ళు అంగీకరించి సిద్ధపడినా ? యీటిక్కెట్టు చార్జీకంటె యెక్కువే అడుగుతారో ? యింకా అంతకంటేనూకూడా సమయాన్నిపట్టి మఱీన్నీ యెకక్కువబిల్లు చేస్తారో ? అందుచేత మనం ముందే జాగ్రత్త పడడం మంచిదికదా ? ("జాగ్రత్తా తోభయం నాస్తి") యిక్కడికి మూడు

టిక్కెట్లన్న అతేలింది. నాకు దూరప్రయాణానికయితే సెకండు క్లాసుగాని దగ్గిరప్రయాణమే కనక యింటరు చాలును. నావ్యాధి ఆవలీవలికి తరుచుగా వెళ్ళేపద్ధతిలోది కావడంచేతగాని అచిక్కేలేకుంటే? యింటరులోకాకపోతే గౌరవానికి లోపం వస్తుందని నేనెన్నఁడు అనుకోను. యేంచేసేది. "అవస్థా పూజ్యతే రామ" అని యెవ రెఱుఁగరు? యిక్కడికి రమారమీ అయిదు "థర్డుక్లాసు టిక్కెట్లదాఁకా దేఁకినట్లయింది. యింకా కొన్ని సాదరుఖర్చులు గుఱ్ఱపు జట్కాలు వగైరాల బాపతు వుంటాయికదా? నేను రోజువారీగా పుచ్చుకొనే మందులు నేనే తెచ్చుకుంటాను. నల్లమందుసహితంగా, వక ప్పుడు అవసరం పడితే ఆమందులు సమీపంలో వుండేపట్నానికి యెవరేనా వెళ్ళి తీసుకురావలసి వస్తుంది. (దీనికి నేనే సొమ్ముయిస్తాను.) చాలా రోజులు వుండవలసివస్తే తప్ప మూడునాల్గురోజులయితే యీ మందుల సప్లయిచిక్కువుఁడదు. యేమో? వెళ్ళేది పొరుగూరుగదా? యెన్నఁడూ వెళ్ళలేదు కూడాను. యెన్నాళ్ళు పడుతుందో? యిప్పుడు ఆగ్రహంగావున్న విమర్శకుడిగారికే నామీఁద అనుగ్రహం కలగగూడదా? లేదా ఆవూళ్ళో చాలామంది సంపన్నగృహస్థులున్నారని వినికి వారికి నామీఁద అభిమానం కలిగి మఱి కొన్నాళ్ళుండవలసివస్తే వస్తుందేమో? అభిమానానికి కారణం లేకపోలేదు. వారివూరి విమర్శకులు నన్ను యెన్ని తిట్టినా వాట్లను నేను సహనంతో వెఱ్ఱివెంకటాయ మాదిరిగా దులపరించుకొని శిరసావహించి వారియందుండే యేదోగుణాన్ని పురస్కరించుకొని—

"పరగుణపరమాణూన్ పర్వతీకృత్య"

అనే భర్తృహరి వాక్యానుసారం గౌరవించడానికి ఆహ్వానించడం కంటె వేఱొకకారణం యేంకావాలి. రెండోది వారివూరివిమర్శకులు నన్ను సమ్మానించడానికి ఆహ్వానించినప్పుడు వారు సామాన్యగృహస్థులవడంచేత వారికి మనంకూడా తోడ్పడదామనే వుద్దేశం వారికి కలిగినా కలగవచ్చు. దీన్ని యిప్పుడు నిర్ణయించలేము. నాకు నాజీవితకాలంలో జరిగినవన్నీ యీలాటి సందర్భంలో జరిగిన సమ్మానాలే. వాట్లని విపరించవలసివస్తే

చాలా పెరుగుతుంది కనక వుపేక్షిస్తాను. అందుచేత యీధూళిపూడి ప్రయా ణం కూడా తుదకు అలాగే పరిణమిస్తుందేమో అని అనుమానించవలసి వచ్చింది. యిది వుత్ప్రేక్ష కాదు. ఆమత్య శ్రీరావుగంగాధరరామారావుబహా ద్దరుగారి షష్టిపూర్తికి మద్రాసు వెళ్ళి యెవరికీ తెలియకుండానే వద్దామని సంకల్పించుకుంటే తుదకు అది ఆలా కాలేదు. శ్రీరాజావారి పెద్దసమ్మా నమేకాక గౌరవనీయులైన గవర్నరుగారు లోనగువారు వేయిన్నూటపదార్లు తలవనితలంపుగా సమ్మానించి వున్నారన్నది లోకప్రసిద్ధం కనక విస్తరిం చేది లేదు. నేనిప్పుడల్లా విమర్శకుఁడుగారివల్ల పొందదలఁచిన సమ్మానం. "కౌపీన సంరక్షణార్థ మయం పటాటోపః" తరగతిలోది మాత్రమే. వారు యెక్కువగా సమ్మానిస్తే నేను వద్దంటానా ? అనేది లేదు. (అధికం తు ప్రవిష్టం నతద్దానిః) గాని నాప్రస్తుతావస్థనుబట్టి అంతతోటే సంతృప్తి పడతానని వారికి మనవిచేసుకుంచూ వున్నాను. యిదివరలోకూడా మనవి చేసుకున్నాను. "మూఁ డడుగుల్ మేరయ ద్రోయకిచ్చుటయె బ్రహ్మాం డమ్ము నాపాలికిన్" అన్నమాదిరి ధోరణిలోకి దిగే కపటమేమేనా నామా టలలో వుందేమోనని విమర్శకుఁడుగారుగాని వేఱొకరుగాని అనుమానపడ నక్కఱలేదు. అట్టిబేరాలు నేనెక్కడా చేసివుండలేదు. యేమిస్తే అదే పుచ్చు కొని సంతోషించడమే నాప్రధానప్రకృతి. పోతరాజుగారి "క. వ్యాప్తిం జెందక వగవక, ప్రాప్తంబగు లేశమేని పదివేలు" అనేపద్యం నాకు కంఠోపాఠం. నాకు (పొరబాటుచేతో యేమో ? రూపాయనుకొనే అవు తుంది.) అర్ధణాకాసు (ఇప్పుడివి అమల్లోలేవు) యిచ్చి సమ్మానించినవారు కూడావున్నారు. ఆయితే శంకాసమాధానాలతో చేరిన వ్యాసంగనక దీనిమీఁద వచ్చే పూర్వపక్షానికి జవాబు యిప్పుడే చెపుతున్నాను. నైజాం యిలాకొ వనపర్తి సంస్థానంలో పదిరూపాయీలు యిస్తే, "పదిరూపికలిచ్చినావుగా" అంటూ యెందుకు తగవులాడవలసివచ్చిందీ ? అని శంకిస్తారేమో ? బహుశః యీశంక యిదివఱలో విమర్శకుఁడుగారు వారిగ్రంథంలో యెక్కించే వుంటారేమో ? అందులోవున్న శంకలన్నీ యీమాదిరివేకదా ? ఆపుస్తకం ప్రస్తుతం నావద్ద లేకపోవటంచేత నిశ్చయించి వ్రాయలేక

పోయాను. పనిలోపని యింకొకటి వ్రాస్తాను. విమర్శనపుస్తకాలు వందో ? యేభైయో ? నావద్దకు వారు పంపితే యెవరేనా ఉచితంగా కోరితే ఉచితంగా యిచ్చినన్నీ రు 1—0—0 యిన్నీ ఇచ్చి పుచ్చుకుంటే అప్రికారంగా యిచ్చినన్నీ వసూలైన ఆసొమ్ము పువ్వులలోపెట్టి వారికి (మనియార్డరు ఖర్చుపోను) పంపించుకుంటాను. నాకు పుస్తకాలవర్తకం వుండడంచేత యిది వారికి అంగీకారమైతే యీసహాయంచేస్తాను. దానివ్యాప్తివల్ల నాయశస్సు అభివృద్ధి చెందుతుందనే పూర్ణవిశ్వాసంతోనే వారిని నేను యీవిధంగా అభ్యర్థించడం (క. నేరక కృతిచెప్పుట తననేరమి నపకీర్తి జగతి నిల్పుట కాదే ?) తరవాతమాట యేలాగవున్నప్పటికి ప్రస్తుతం వకపుస్తకం పంపవలసిందని ప్రార్థిస్తాను. యీవాదం యింతతో ముగిస్తే అక్కఱలేదుగాని యింకా యూరపుఖండయుద్ధంలాగు సాఁగేయెడల అవసరమవుతుందేమో అని యీలా అభ్యర్థించడం. తొందరగా పోస్టుద్వారా పంపనక్కఱలేదు.

కొలఁది రోజుల్లో వారిగ్రామానికి నన్ను వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళనే వెడతారు కనుక అప్పుడు అడిగి తీసుకుంటేసరిపోతుందికదా ! విమర్శకుఁడుగారు "హనుమత్ప్రశ్నం" మాదిరిని నన్ను రమ్మని కోరడం ఆలా వుండఁగా ఆగ్రామంలో వుండే సంపన్నగృహస్థులు నన్ను ఆహ్వానించాలని అనుకొంటూ వున్నట్టు తెనాలిరైలులో వకరు ఆవూరివారే బ్రాహ్మణులు జానపాటివారు చెప్పివున్నారు. అందుచేతనైతేనేమి ? యిందుచేతనైతేనేమి ? ఆవూరి ప్రయాణం నాకు యేలాగా బ్రహ్మ వ్రాసి పెట్టినట్లే వూహకు వస్తుంది.

శా. "ఏవేళ న్మఱి యేస్థలమ్మునను నేయేరీతిగా నున్నదో
ఆవేళన్ మఱియాస్థలమ్మునను ఆయారీతి యైతీరు సూ
ర్యావిర్భావముఁ బొద్దు గ్రుంకుటయుదృష్టాంతమ్ము లిప్పట్లనీ
భావమ్మెంత యెఱుంగధైర్యము మదిన్ బాటిల్లుఁగామేశ్వరీ"

కాఁబట్టి వారికి లోగడ సంగ్రహంగా మనవిచేసు కున్నవికాక చేదస్తంగా వున్నాయే అని విమర్శకులు పరిహసించేవైనా మరికొన్ని

కూడా మనవి చేసుకొందునా? అయ్యో! నాకు వుండే వ్యాధివఖ్రికోపావస్థలో వున్నప్పుడు నేను పొరుగూళ్ళోనే కాదు. స్వగ్రామంలో స్వగృహంలో కూడా స్తిమితంగా వుండేస్థితి చాలా దుర్ఘటంగానే వుంటుంది. దానికి కొన్ని వుపాయాలు "సవాకోటిదరిద్రాలకు అనంతకోటి వుపాయాలు" అన్నట్టు నేను యేర్పఱచుకొని గాజుకాయమాదిరిగాఆయుశ్శేషాన్ని గడుపుతూవున్నాను.

మ. "ఎపుడున్ వ్యాధికి నర్ఘ్యపాద్యములుగా నెన్నెన్నొమందుల్ సమీ
పపుగూటన్ బదిలమ్ముచేసికొనినిన్ బ్రార్థించుచున్ వీలువ
డ్డపుడెల్లన్ భగవచ్చరిత్రములు వ్యాహారించుచున్ నేనిటుల్
కృపణత్వమ్మెడగాఁగ నుంటి నిది నీదేచల్వ కామేశ్వరీ" ఉదా॥

అంకెనుబట్టి యీసౌభాగ్యకామేశ్వరిపద్యాలెన్నివందలున్నాయో చదువర్లు గుఱితిస్తారు. పద్యంలోవున్నఅంశంవల్లప్రస్తుతజీవితవైఖరికూడాగ్రహిస్తారు. ఈ కారణంచేతనే నేనువాదానికి భయపడి శ్రీపోపూరి వేంకటేశ్వర్లుగారు నాకు మునియేడు వ్రాసిన(విమర్శకుఁడుగారిఅనుమతిమీదనే అనుకుంటాను) వుత్తరాలకు అనగా విమర్శనగ్రంథం అచ్చుకాకపూర్వం అందులోకొన్ని మచ్చుకు శంకలు వుటంకిస్తూ వ్రాసినవుత్తరాలకుచాలాశాంతంగానిస్పృహగా మనవి వ్రాసుకున్నాను వారావిషయం తెల్పకపోరనుకుంటాను. అదిఅలా వుంచి—అందులోదే (సౌభాగ్యకామేశ్వరిలోదే) యింకోటి వుదాహరిస్తే యింకా కొన్ని విశేషాలు బోధపడతాయి.

మ. "ఒక వన్నున్నది నాకు విష్ణుపతినో? ఒక్కండె కన్నుండె నా
కకవీంద్రుండనొ? తెల్పు మంబరొ? భవత్కారుణ్య మీనాకుఁద
క్కక దేవత్వము సిప్పుడే యిడినటుల్ గాఁదోఁచుఁజిత్రంబు వా
ర్థకదోషాలకుఁగూడ నబ్బెనిటు సార్థక్యంబు కామేశ్వరీ."

చాలును. పెరిగిపోతూవుంది వ్యాసం. వక్తవ్యాంశం యింకామిగిలేవుంది. యీస్థితిలో వున్న నన్ను రప్పించవలఁచుకొన్న విమర్శకుఁడుగారుగాని (నేనువిన్నది నిజమే అయితే) ఆధూళిపూడిలో వుండే సంపన్న

గృహస్థులుగాని యెంతత్వరలో కార్యధూర్వహులయితే అంతమాట దక్కు తుంది. జనవరినెలలోఁగాతప్ప నేను యిప్పటికంటె మంచిస్థితిలో వున్న పూర్వమప్పుడేనా ప్రయాణం చేయలేను. కారణం ఫిబ్రివరి మొదలుకొని మళ్ళా అధమం జూనునెలాఖరులోగా నావ్యాధి నన్ను మఱీ బెదరిస్తూ వుండడమే. (యిప్పటిరీతి అన్నిటికీ బెదరఁదగ్గదే కదా!) యిల్లుకదల కుండా "కడుపులో చల్ల కదలకుండా" కాలక్షేపం చేస్తే చిక్కులేదు. అందుచేత జనవరి దాఁటకుండానే ఆ యీప్రయత్నం చేయాలిగాని తరు వాత చేసి యేదో రావడానికి భయపడ్డాఁడనీ యేమోఅనీ యేమో అనిన్నీ నెపపెడతారేమో? అది యీలా వ్యవధివుండగాఁ మనవి చేసుకోవడం. భయపడడం యెందుకు? చప్పట్లపర్వం జరుగుతుందనేనా? అయితే అది గ్రామంకాదా? వొకవేళ అదిన్నీ జరుతుందే అనండీ! అందులో కల్గే విష్ణుచక్రింకంటె యిదివఱలో విమర్శకుఁడుగారు అనుగ్రహించిన తిట్లల్లో తక్కువఅవమానం వుందా? దాన్ని నేను గణించేవాణ్ణి యెప్పటికీ కాను. యీలాటి విష్ణుచక్రాలవల్లనే నాపేరు (అసలేమేనా వుండడమే నిజమైతే) బయటికి వచ్చిందని "పుణ్యైర్యశో లభ్యతే" అనేవ్యాసంలో వ్రాసి వున్నాను. అట్టివారు నాకు అభినందించవలసినవారు "ఏమహాత్ములు గల్గ భూమీశ సభలలోఁ గవులకు బహుళవిఖ్యాతి గల్గె" గతంలో జరిగిన చప్పట్లపర్వాల వల్ల నాకెంత నష్టం కలిగిందిన్నీ ప్రాజ్ఞలోకం యెఱుగనే యెఱుఁగును. అందుచేత—

శ్లో. "అవమానం పురస్కృత్య మానం కృత్వాతు పృష్ఠతః"

అని అనుకుంటూ రానక్కఱ లేదు విధిగా సమ్మానమే జరుగు తుందని నమ్మియ్యేవే రా నిశ్చయించుకొన్నాను. వస్తాను. నాకున్నదల్లా వొక్క అనారోగ్యప్రతిబంధకమే. నేను పెట్టిన గడువుమాత్రం మించ నీయకండి. వారంరోజులు వ్యవధి వుంచి నాకు తెలపండి. యెందుకంటే? ఆవ్యవధి దినములలో ఆహారాదులలో మఱీ జాగ్రత్తగావుండి మఱికొంత ఆరోగ్యాన్ని అభివృద్ధి పఱచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాను. అంతే కాకుండా ప్రయాణానికి అనుకూలించే సుముహూర్తంకూడా వున్నంతలో వీలైనది

చూచుకోవడం కూడా అవసరమేకదా! (యిది సున్నపుపిడత ప్రయాణం) తీసుకువెళ్ళినందుకు మీకు మాటదక్కాలి. వచ్చినందుకు నాకున్నూ మాట దక్కాలి, యితరవిధయా రసాభాసైనా, అనారోగ్య విధయా రసాభాసు కాకూడదుకదా? భగవదనుగ్రహం యెట్టిదో కాని యింట్లో వున్నప్పుడు న్నంత అనారోగ్యం అశక్తత యిల్లువదలిన ఉత్తర క్షణాన్నుంచే నన్ను వదలి పెట్టడం వుంది. దీన్నిగురించి చిరకాలంక్రితమే ఆలోచించి తేల్చు కున్నాను. సుమారు యిరవై రెండేళ్ళ వయస్సులో వున్నప్పుడు శ్రీవేంకట గిరిసంస్థానానికి వెళ్ళడం తటస్థించింది. అప్పుడు సంస్థానం వారిమీఁద చెప్పిన పద్యాలలో వకపద్యంలో యీశాపం తగిలిందని నాఅనుమానం. యేలాగా "వెఱ్ఱివెంకటాయ" బిరుదం రానేవచ్చింది, కనక ఆ బిరుదాన్ని పోషించే పిచ్చినమ్మకాలు కూడా యిందులో వ్రాస్తాను.

"చెడ్డకాపరానికి ముప్పేమిటి? మొండికాలికి చెప్పేమిటి?"

సీ. "పరసజ్జనావళుల్ పరమబంధులు గాఁగఁ

బరులయన్నము పుష్టికరముగాఁగ."

తక్కినది సందర్భనంలో చూచుకోండి కావలిస్తే. అందుచేత యిల్లు బయలుదేరడానికే బ్రహ్మేష్టో బ్రహ్మం గాని బయలుదేటి యింకా పరాన్నం తినకుండానే ఆరోగ్యమే కాదు, శరీరబలమేకాదు, కొంతఅభి వృద్ధిలో వుంటుంది. ఆబరవసాన్ని పురస్కరించుకొనియ్యేవే. "కూర్చుండి కూడాండలేను వంగుండి తీర్థం" అన్నస్థితిలో వుండికూడా బలవదాహ్వా నాలకు సిద్ధపడుతూవుంటాను. అందులో యీ ఆహ్వానం సామాన్యాహ్వా నమా? "కత్తేస్తావా? బద్దేస్తావా?" అన్నతరగతిలోదికదా? అయితే యిదేమిటాబ్రాబూ? "నమాజు చేయబోతే మసీదు మెడబడ్డ" దని మెల్లగా యేదో మఱో సాఁకు చూచుకొని యీ వుద్యమం విరమిస్తే చెప్పఁజాలను గాని నాఅంతట నేనుమాత్రం వెనకంజ వేసేదిలేదు. అప్పుడే "ప్రభువిచ్చె వేనూటపదియాఱులనునట్టి స్వప్నమ్ములే ధనార్జనములాయె" యింకాకొన్ని హిరణ్యాక్షవరాలు భోజనానికి సంబంధించినవైతే వున్నాయికాని అవి సమ

కూర్చడానికి యెవరు గాని చేసే ప్రియత్నం లవలేశమున్నూ వుండ నక్కఱ లేదు. కనక యిందులో వుటంకించి గ్రంథం పెంచ లేదు. "శ్లో. ప్రక్షాళ నాద్ధి పంకస్య దూరా దస్పర్శనం వరమ్" అనే న్యాయంచేత అసలే యీప్రియాణం మానుకోరాదా ? అని కొందఱు విజ్ఞు లనవచ్చును. కాని వారిమాటలు యీగంగిరెద్దుకు రుచించవు. "మ. అఱకం గట్టిన గంగి రెద్దురుకదే ! ఆత్మీయ వాద్యధ్వని స్ఫురణం బించుక విన్నన్." అన్న గీరతపద్యం యెఱిఁగినవారునన్ను వారించరు. వారించలేరూనున్నూ కనక— "నందో రాజా భవిష్యతి" వెళ్ళే తీరతాను. విమర్శకుడిగారి సమ్మానాన్ని పొందే తీరతాను. వారివూరు నేను వెళ్ళిన తరవాత నాకు అంతాజయమే కాదే అనుకుందాం. యేభయమూ లేదాయె. ప్రాణభయం కూడా లేని వార్ధక్యవయస్సాయె. యెందుకు జంకాలీ అంటాను, నాసౌహార్దం వారికి వచ్చినట్లే అయితే లోఁగడ నేనాహ్వానించిన ఆహ్వానమేకాక మళ్ళా వారిని ముఖాముఖీనికూడా వారిగ్రామం వెళ్ళినప్పుడు ఆహ్వానిస్తాను. గనక వారుకూడా మాగ్రామం వచ్చి మాగృహం పావనం చేసి నా అభినందన పద్యాలున్నూ సేలుజోడున్ను దయతో స్వీకరించేటట్టున్నూ నన్ను ఆశీర్వ దించేటట్టున్ను అమాంగళ్యపువాక్యాలు మఱిచి పోయేటట్టున్నూ వారి వూరి వారిచేతనే గట్టిగా నచ్చఁ జెప్పించి తిట్టినప్పంటికీ ఆతిట్లు గణింపక కృతి ప్రిదాతను సమ్మానించాడు చెళ్ళపిళ్ళ అనే యశస్సును పొందే తీరతాను అనే దృఢవిశ్వాసంతో యీవ్యాసాన్ని వ్రాశాను. బొబ్బిలి సంస్థానంవారి కిన్నీ విజయనగరసంస్థానంవారికిన్నీ వున్న వివాదంకంటె మావిమర్శ కుఁడుగారికిన్నీ మాకు (తి. వెం.) న్నూ యెక్కువ వివాదం వుందా ? యిప్పటి బొబ్బిలి మహారాజావారి తాతగారున్నూ శ్రీమదానందగజపతి మహారాజులుంగారున్నూ చాలా మైత్రిగా వుండేవారు. అలాగే లోఁగడ విమర్శకుఁడుగారు నన్ను తిట్టిపోసినప్పటికీ— "కొట్టితే కొట్టాఁడు కొత్త కోకెట్టాఁడు" అన్నమాదిరిగా నేను సంతృప్తిపడి వారిస్నేహాన్నే అభ్య ర్థిస్తూ వుంటే దీన్ని యేలా తోసివేస్తారో చూస్తాను".

"బాజాలసందట్లో మంగళసూత్రాన్ని మఱచిపువ్వాను"

లోఁగడ వొకదాన్ని యెత్తుకొని దాన్ని సమాప్తి పొందించకుండానే యేదో ధోరణిలో పడి యేమేమో వ్రాశాను, అదేమిటంటే? "యేమిచ్చినా సంతోషించడమేకాని పేచీపెట్టడం నాస్వభావం కా" దన్నది. వన పర్తి సంస్థానం వగయిరాలు పరీక్షించి సమ్మానించే వవడంచేత ఆలా పేచీపెట్టవలసి వచ్చిందనేమాట లోఁగడనే వ్రాయవలసింది. మఱిచాను యిక్కడవ్రాశాను. ఆఘట్టంలోకి జమకట్టుకోండి. ఆయీపద్యంవల్ల ఆపేచీ తాలూకు పూర్వోత్తరసందర్భం తేలుతుంది. వుదాహరిస్తాను—

"క. గానమ్ముకన్నఁ గవనం
బేనాఁడేనియును దక్కువే? నరవర; నీ
వీనియతి విడిచి యిచ్చిన
నే నేమని సమ్మతింతు నెఱిఁగి యెఱిఁగియున్."

యెత్తుకొని యీలా మఱిచిన వింకా వుంటే వుంటాయేమో? వయోదోషంవల్లనూ అనారోగ్యంవల్లనూ వచ్చే యీహంసపాదులకు చదువరులు నన్ను క్షమించాలి. నావంటివాఁడే వొకఁడు. గోచీ మఱిచి పోయి తలపాగా మాత్రం పెట్టుకొని యెవరో ప్రశ్నించేటప్పటికి తొడమీద హంసపాదు వ్రాశాడఁట!

యిప్పటి నాస్థితి అట్టిదే? విమర్శకుఁడుగారి శంక లెట్టివో? వాట్లవాలకాన్ని చాలావఱకు బయటికితీసి చూపడమున్నూ జరిగింది. యీ చూపడం కొంత వాచ్యంగానున్ను కొంత వ్యంగ్యంగానున్నూ వుఁటుంది గనక చదువరులు బాగా గమనించాలి. వారుసమాధానపడక పోవచ్చును. గాని నేను వారికొఱకు మాత్రమే వ్రాయలేదుకదా? నన్నయ్యాను పురాణాలు తెలిగించిన కవులలో చేర్చినదికదా? నాప్రధానాపరాధం; పోతన్న గారి ప్రవృత్తివల్ల విమర్శకుఁడుగారికి యథార్థం బోధపడి వుంటుందా? యింకా బోధపడదా? యించుకేనా వారు సంతుష్టి పడితే వారికి వచ్చిన ఆగ్రహంలో నూఱువంతుల్లో 99 వంతులు సవరణ అవుతుంది. మా పెద్దలు కృతార్థులవుతారు. గుంటూరుసీమ అంతా తప్పులతడకే అయినా

ముప్పై సంవత్సరాలు నిరాఘాటంగా ప్రచారం చేసి రెండు ముద్రణాలు పొంది సుమారు నాల్గువేల రూపాయలు సంపాదించుకుంది- యీ పైని దాని ప్రచారం ఆగిపోయినా చిక్కులేదు. యెంతో కష్టించి వ్రాసిన విమ ర్శకుడుగారి ప్రయాసకు ఆమాత్రమేనా చారితార్ధ్యం కలిగించడానికి నాఅభ్యంతరం లేశంకూడా లేదుగాని ఆచరిత్రను ఆమూలాగ్రంగా యెఱి గిన విమర్శకుఁడుగారి బంధువులే యెదురుకుంటారేమో కదా? అలా యెదురుకోవద్దనిన్నీ వారు చాలా పరిశ్రమ చేసి వ్రాసివున్నారనిన్నీ యీతుట్ట తుది వయస్సులో నేను యెవరినీ జయించే కోరికతో లేననిన్నీ వొకవేళ "పుట్టెను పుట్టిన గుణం" సామెతగా అట్టికోరిక నాకింకా పోకపోయినా "పిచ్చుక మీద బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగానికి" సిద్ధపడేది లేదనిన్నీ కాబట్టి నాకోరిక చెల్లించవలసిందనిన్నీ వారినిప్రార్థిస్తాను. ఆపద్ధతిని నీవీమాత్రం వ్రాయడం కూడా అనవసరమే అని శంకిస్తారేమో? వినండి నేను పర మించుకొనే తలపుతో సమ్మానానికి అంతఃకరణశుద్ధిగా ఆహ్వానిస్తే దాన్ని వారు అన్యధాకరించి,

"మ. గత మేమో? గతియించెఁ గొంతఅదియున్ గయ్యాలతో గొంత శాం
తతతోఁ గొంత వృధాగఁ గొంత కవితానందమ్ముతోఁ గొంత యే
యితి కర్తవ్యము లేక కొంత యెటులో యీపై భవచ్చింతనా
మృతరక్తిం గలిగించి ప్రోవుమని కేలే మోడ్తుఁ గామేశ్వరీ"

అని యిలువేల్పు కామేశ్వరిని ప్రార్థించుకుంటూ సర్వసంగపరిత్యా గినిగా వున్ననన్ను—

"తే. కొట్ట వచ్చిన వారిని గొట్టఁ బోక
తిట్టవచ్చినవారిని దిట్టఁబోక
చతురుపాయమ్ములను శాంతి సతతమార్జి
తమ్ముగావలెనంచుఁ జిత్తమునఁ దలఁతు.

అని జీవితచరిత్రలో వ్రాసికొని తదర్థమై అవసరంలేని సంద ర్భంలో కూడా క్షమాపణయిచ్చి లోకానికి దాన్ని వెల్లడించి వున్ననన్ను—

యీ విమర్శకుఁడుగారు సంశయ విచ్ఛేదము అనే శీర్షికతో యింకా యేవేవో ప్రగల్భాలు వ్రాసి యీనాలుగు మాటలున్నూ బలవంతంగా వ్రాయించుకున్నారు. గాని యిది బుద్ధిపూర్వకపు వ్రాఁతకాదు. అలాటి వ్రాఁతే అయితే యింతఘాటు తగ్గివుండదని లోకమెఱింగినదే ?(వెం. శా.కి కలిగిన సంశయ మేమిటో వీరు తీర్చేదేమిటో? అవ్యాసానికీ శీర్షికకూ వుండుకున్న "బదరీబాదరాయణ" సంబంధం తప్ప యితర సంబంధం యెట్టిదోతేల్చాలి) యిందుకు కారణం యింకోటి కూడావుంది. మొదట యీ గుంటూరుకలహం తెచ్చిపెట్టింది రాహుమహాదశలో శుక్రుఁడు యిప్ప టికి మళ్ళా శత్రుస్థానంలోవున్న శనిలో శుక్రుని అంతర్దశ వచ్చింది. వచ్చి యిప్పటికి ఆఱు మాసాలు కాబోలును అయింది- ఆకారణంచేతే, "అలర్కం విషమివ" అని భవభూతి చెప్పినప్రకారం చిరకాలానికి యిది మళ్ళా రేగింది. యీలాటి తార్కాణంవల్లనే నేను జాతకాన్ని నమ్మే పిచ్చి వాళ్ళల్లో వొకణ్ణిగా లోకంచేత పరిగణింపఁ బడతాను. అలర్కం, వెఱ్ఱి కుక్క సంబంధమైన విషమని వ్యాఖ్యాత వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. అది సకా లంలో నివర్తించక యేమాత్రం శేషించినా యెప్పుడో వకప్పుడు మళ్ళా పొడచూపి బాధిస్తుం దని సంప్రదాయజ్ఞులు అంటారు. అల్లాగే యిదిన్నీ. అప్పుడు వీరు 46 యేండ్లవయస్సులో వున్న ప్రాజ్ఞులై వుండికూడా "నలు గురితోపాటు నారాయణా, కులం తోటిపాటు గోవిందా" గా నాఁడు మమ్మల్ని ప్రత్యేకించి దర్బారు అనే పేరుతో వక పత్రికపెట్టి దూషించే మహానుభావులలో నేకీభవించి యేవోనాలుగురాళ్ళు రువ్వితే మళ్ళాయిప్పుడు నాకు యీ పరిశ్రమ కలిగించ వలసి వచ్చేదే కాదు.

"సత్తార్జు పెళ్ళిలో గుత్తాజు కొకపోఁచ"గా అప్పుడే యేదోఅయేది "గోళ్ళని తీరేపనికి గొడ్డ" ళ్ళన్నట్లు మళ్ళా యీపరిశ్రమ తగిలేదేకాదు. కాని యీశనిలో వచ్చే శుక్రాంతర్దశకు దీన్ని వీరు మిగల్చడం అంటే ? "న దుఃఖం పంచభి స్సహ" అన్నట్లు వారితో చేరక మీకు తిట్టడం బాగా చేతగాదు. అంచుచేత నేను మీతో కలవను అని మాని స్వయంపాకస్థుల మాదిరిని శుద్ధశ్రోత్రియంగా పృథక్కుగాతిట్టడం అనేవి దైవచోదితంగాని

యెన్నివిధాల ఆలోచించినా బాహ్యకారణంగాని అంతఃకారణంగాని కను పించడం లేదు. అందుచేత యీదోషాన్ని సర్వమున్నూ నాజాతక గ్రహాల మీద "పాపాయపరపీడనం"గా ఆరోపిస్తూ విమర్శకుఁడుగారి స్నేహాన్ని లోఁగడ మాటిమాటికి అభ్యర్థించడం జరగనే జరిగింది కనకదాన్నే జ్ఞాప కంచేస్తూ నన్ను రప్పించ దలచినది త్రికరణశుద్ధిగానే జరిగినట్టిదే అయితే నా యిప్పటిస్థితి ఆలసింప తగ్గది కాదు కనక — "శుభస్య శీఘ్రమ్" అనే లోకోక్తికి ఉదాహరణంగా వుండేటట్టు చేయవలసిందని ప్రార్థిస్తూ స్వస్తి చెపుతూన్నాను. వెం. శా. శతావధాని.

సింహావలోకనం

ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా పైవ్యాసంలో చాలా విషయం నడిచింది. అందుచేత ముఖ్యాంశాలు యిక్కడ వుటంకించడం మంచిదనుకుంటాను.

1. విమర్శకులకు నేను వారి విమర్శన అద్దాన్నంగావున్నా అను చితంగా వున్నా అపృచ్ఛ్యసంభాషణతో వృథాసాహసోక్తులతో అమంగళా శ్లీలాలతో అప్రిగల్భోక్తులతో నిండివున్నా, అందులోవున్న కవితాధార చాలాధారాళంగా వుండడంచేత చేయఁదలఁచుకొన్న సేలుజోడుసత్కారం విమర్శకుఁడుగారు మావూరు రావడానికి మొగం చెల్లక వారివూరే పట్టుకువచ్చి చేయవలసిందని నాకు విధించడం ఆచార విరుద్ధ మవడం చేత నేను వొకవేళ గత్వాగత్వావారి ఆహ్వానం తుదకు ఫేలయినా దేవుఁడు చాలా మేలుచేస్తే వారివూరుసంపన్న గృహస్థుల ఆహ్వానంమీఁద వెళ్ళ వలసివచ్చినా అప్పుడు మళ్ళా వారిని యథాపూర్వంగా ఆహ్వానించడమే జరుగుతుందిగాని అక్కడనే సమ్మానించడం జరగదు అని ధ్రువంగా నమ్మవలసి వుంటుంది.

2 వారి ఆహ్వానం (నన్నుద్దేశించిఁది) యుక్తియుక్తమే. కృతి కన్యాపరిణయం జరిగి కొలఁది కాలమే అయివుండడంచేత సదరుఆహ్వానం మనుగుడుపు ఆహ్వానంవఁటి దవడంచేత నాకు అనారోగ్యప్రతిబంధకం తప్ప యితరప్రతిబంధకాలు లేవు కనుక నేను శిరసావహించి జనవరి

వెలలోగా యెప్పుడేనా సరే వారంరోజులు నాకు గడువుయిచ్చి వెంటఁ బెట్టుకొనివెళ్ళేయెడల నానల్లమందువేళ వగయిరా యేర్పాట్లకు భంగం కల గనిపద్ధతిని మధ్య మధ్యమకాములతో తప్పక రావడానికి సిద్ధంగానేవున్నా ననిన్నీ మామూలుగా నాతో మాచిన్నచిరంజీవితోసహా ముగ్గురువిద్యార్థులు మాత్రమే వుంటారుగాని యితరవిద్యార్థులు వుండరనిన్నీ లోఁగడ మనవిచే సినా మళ్ళాకూడా మనవిచేస్తాను. యీప్రయాణమునకు వారితరువాయేగాని నాతరువాయి లేశమున్నా యిప్పటికిలేదు. ముందుమాట చెప్పలేను.

3. 116 పేజీల విమర్శన గ్రంథంలో వున్నవన్నీ చొప్పదంటుశంక లేకాని వొకటికూడా సజావుగావున్నది కాకపోవడంచేత జవాబివ్వడ మంటూ మొదలుపెట్టి గ్రంథం పెంచి పత్రిక నింపడానికి వొప్పక,

"ప్రధానమల్ల నిబర్హణ" న్యాయానుసారంగా నన్నయ్యను పురా ణాంధ్రీకర్తలలో చేర్చడం పూర్తిగా సమర్థించి చూపడం జరిగింది కనుక చూపినంతమట్టుకేనా వొప్పుకోవలసివుందో ! లేదో ! లేకపోతే యెందుకు లేదో ? లోకానికి తెల్పినపిమ్మటఁగాని వృధాగా యిఁక వివాద పెంచవద్దని విమర్శకుఁడుగారిని కోరుతున్నాను. యెందుచేతనంటే యీమూలకంగా పేరుసంపాదించుకోవాలని ప్రయత్నించేమీకు యిది ఆవశ్యకంగా తోఁచినా "యెక్కడనో ధాత లిఖించినకారణంచేత" రాఁదగ్గపేరు రానే వచ్చింది కనుక నాకిది "యీసులేసుగా" కనపడిందనివిజ్ఞప్తి.

4. మీతాలూకుతిట్లుతిట్లేకాని మఱివకటికావు. ఆతిట్లు తక్కినవిమర్శ గ్రంథంవల్ల సవరణకావు యెన్నటికీకావు అందులోవున్న వెగటు సర్వమూ మీఁదేగాని నేను తెచ్చిపెట్టిందికాదు. మీబుద్ధిపూర్వకమేకాని ప్రమాద ప్రయుక్తమున్నాకాదు. అందుకు వేఱేసాక్షులక్కరలేదు. మీహృదయమే సాక్షి ! జవాబుదారీ దానిదే అందులో శ్లేషగాని అన్యాపదేశంగాని యితర ధ్వనిగాని యేవిధమైన కమ్మీగాని లేశమున్నాలేదు. శుద్ధబట్టబయలు కనక ఆలాటి వృధాఆరోపణలు చేయవద్దని 76 వత్సరముల ప్రాయములో వున్న మిమ్మునేను కడచినప్రమాదమే చాలు యింకా ప్రమాదపు వ్రాతలు

వ్రాసి పరాక్రమించవద్దని మీశ్రేయస్సుకోసం సాంజలిబంధంగా ప్రార్థిస్తాను. కోపం ఆఁపుకో లేకపోయారు యిప్పుడేమనుకుంటే కలిసి వస్తుంది. యెవరో యెందుకు తుదకి మీచిరంజీవులు మునిమనుమలు పసిపాపలు యెదురుకున్నా మీకు జవాబు సున్న.

5. నేనుపెద్దవాణ్ణి మీరూ పెద్దలే (నాకన్న కూడాను) కనక యీ తుదివయస్సులో అనవసరపు వివాద మెందుకు ? కనక అన్యోన్యమున్ను అన్యోన్యసత్కారాలు అన్యోన్యగ్రామాల్లో యథాన్యాయంగా స్వీకరించి లోకం యొక్క ఆమోదాన్ని పొందడం మంచిదని విన్నవిస్తాను. తరువాత తమచిత్తం — యీతుది వయస్సులో మీకు భగవంతుఁడీతీరని శల్యాన్ని తెచ్చిపెట్టినాఁడు. జయేచ్ఛ మీకు యీచిక్కు తెచ్చిపెట్టింది. యింకా పరాక్రమిస్తే మఱీబాగుండదు కనక సమ్మానాన్ని స్వీకరించి జయాగుర్తుగా మిమ్మల్ని ప్రేమించే అమాయకులవద్ద డప్పీలు ప్రచురించుకోండి.

6. మీకు ప్రధానంగా మనస్సులో వున్నకోపమల్లా నేను నాఁడు యెప్పుడో మాంధాతలనాఁడు (ముప్పైయేండ్లప్రాంతంలో) యెవరికో మీ శాఖవారికి సహాసనాన్ని కవితావిషయంలో విషేధించడంకదా ? అది చాలా యుక్తమే అనిన్నీ, అంతేకావి శాఖాద్వేషప్రయుక్తం కాదనిన్నీ రేపు నాకంటే చాలా పెద్దలైన మీవిషయంలో కూడా అట్టిపట్టుపటాంగం వస్తే అది కవితా విషయంలోనే (లెక్కలవిషయంలో కాదు) అయితే అంతే జరుగుతుందనిన్నీ, దానికి మీరు నాహృదయాన్ని బాగా పరిశీలించాలంటే ? మారెండో చిరంజీవి శతావధాన్ని నాతోసమానుఁడనే వుద్దేశంతో యెవరేనా నాపంక్తిని కూర్చోపెట్టేయెడల వాణ్ణికూడా నేను నిషేధించే వాణ్ణే అనిన్నీ స్పష్టంగా మనవి చేస్తున్నాను. కనుక ఆవిషయమైనద్వేషం నాయందు మీరు వుంచుకోవడం కేవలం అన్యాయమనిన్నీ నొక్కి వక్కాణిస్తూన్నానని మనవి.

7. నాకు ధారాశుద్ధివిషయంలో అనఁగా సంస్కృత సమాసగ్రథన విషయంలో నన్నయ్యకు నన్నెచోడుడ్యే కాని తక్కిన యిరువురున్నూ అతనికి దీటుకారన్నఅభిప్రాయం శాఖాభిమానప్రయుక్తం కాదనిన్నీ విద్యాభిమాన

ప్రియుక్తమేననిన్నీ ప్రమాణంచేసిచెపుతూ దాన్నిగూర్చి మాట్లాడడానికి మీకువుండుకున్న చదువుగాని అనుభవంగాని బొత్తిగా చాలవు కనక ఆవిషయమై యింకవాదం పెంచవద్దనిన్నీకూడా ప్రార్థిస్తాను. తగ్గంత పిండి వుంటేకాని ఆయీ విషయం గోచరించేది కాదు. నాఅభిప్రాయం తప్పయితే దాన్ని నిరూపించతగ్గవా రెవరేనా నిరూపిస్తారు. తిట్లవల్ల దాన్ని నిరూపించడం అసంభవమని యెన్నిసార్లు వ్రాసేది. శాంతం పాపం.

8. నియ్యోగులునూ వైదికులున్నూ కలిసి సంబంధ బాంధవ్యాలు చేసుకోవడం దగ్గిఅనుబంచిన్నీ నాకు అభినందనీయాలనిన్నీ మాప్రభాకర శాస్త్రికొమార్తను శ్రీయుతులు విస్సా అప్పారావుగారి కుమారున కిచ్చి చేసిన పెండ్లిని నేను మనఃపూర్వకంగా అభినందించి వున్నాననిన్నీ కవితా విషయంలో పిండిప్రోలివారినిగూర్చిన వ్యాసంవల్ల గుణమే ప్రధానంగాని నాకు శాఖప్రధానం కాదనిన్నీ మీకు కారణాంతరంచేత గోచరించక పోయినా యితరుల కందఱకి పూర్తిగ గోచరిస్తుంది. కనక ఆదోషాన్ని నామీఁద ఆపాదించవద్దనిన్నీ తామే భరించవలసి వుంటుదనిన్నీ మనవి చేసుకుంటాను. తరువాత తమచిత్తం.

9. మీరు మావూరు నేను చేయఁదలఁచుకొన్న సన్మానానికి రావడానికి లేశమున్నూ భయపడనక్కఱలేదనిన్నీ రెండుటేబిలు సభకువెళ్ళిన గాంధీగారిని ఆహ్వానించినవారెంతభద్రంగా కాపాడి మనదేశానికి సమర్పించారో ? మిమ్మల్నికూడా అంత భద్రంగానే మీ గ్రామం పంపించడానికి పూచీపడుచున్నా ననిన్నీ మళ్ళామళ్ళా పునరుక్తి ప్రాయంగా మనవి చేసుకుంటూ వున్నాను.

10. షరా:– యింతదాకా యీవ్యాసం వ్రాసిన తరవాత విమర్శకుఁడుగారివ్యాసం తరవాయి కూడా వున్న పత్రిక వచ్చింది. దానిలోసారమల్లా వెం. శా. విమర్శకుఁడుగారికి వోడిపోయినట్టున్నూ అంతేకాక నన్నయ్యభట్టుకు గౌరవం కలిగించాలనే వుద్దేశంతో వెం. శా. వ్రాసిన వ్యాసం వాఁడివుద్దేశాన్ని నెఱవేర్చక నన్నయ్య భట్టుకు న్యూనత్వాన్ని

కలిగిస్తూ వుందనిన్నీ పవిపడితే పండితసమక్షంలో వీట్లనేకాక యింకా వారు (విమర్శకులు) విమర్శనగ్రంథంలో వ్రాసినవిషయాలన్నిన్నీ సమర్థించడానికి సిద్ధంగావున్నామనిన్నీ యేమేమో కొన్ని సాహసోక్తులు వ్రాసి వ్యాసాన్ని ముగించారు. నాకు పట్టరాని నవ్వు వచ్చింది. చెప్పొద్దూ కవితాధార అభినందనీయమని వొప్పుకున్న దేకదా? లోఁగడ సాహసమున్నూ అనాత్మజ్ఞత్వమున్నూ కూడా అభినందనీయాలే అని వ్రాయకపోవడం తప్పుగదా? అనుకున్నాను.

11. వాట్లకన్నిటికీ సరిపడేమాట యిదివఱలో నా యీవ్యాసంలో అసకృదావృత్తిగా దొరలేవున్నా మళ్ళాయిక్కడ వుదాహరిస్తాను. అయ్యా! పండితసమక్షంలో మీతో వాదించడానికి నన్ను సమర్థుణ్ణిగా లోకం వొప్పుకుంటుందని నేను అనుకోను. అందుచేత మీవిమర్శనగ్రంథంలో వున్న యితర విషయాలన్నీ వదిలిపెట్టి మీరు నన్ను తిట్లుకావనుకోవి తిట్టినతిట్లను సమర్థించడానికి మీకు యేపండితుఁడిపేరు నచ్చుతుందో? ఆ పేరుమాత్రం వుదాహరిస్తే అంతటితో మీమీఁదవున్నభారం వదలి పోతుందని మనవి చేసుకుంటాను. యేమేనా వాదోపవాదాలు చేసుకోవలసివస్తే ఆయనా నేనూ చేసుకుంటాము, విశేషించి గ్రంథం పెంచక ఆపండితుల నామధేయాన్ని మాత్రం ప్రచురించవలసిందని ప్రార్థిస్తాను. బాగుందా? యీలా అనుగ్రహించండి లేదా? వొకజయపత్రం వ్రాయించి తెచ్చుకోండి నేను కూడా వ్రాలుచేస్తాను. సంతోషించండి.

12. ఇది విమర్శనగ్రంథానికి సంబంధించిన వాదవిషయం. మీరు నన్ను సమ్మానించడానికి రప్పించేవిషయం ఆలాగే నిల్చివుందని జ్ఞాపకం చేస్తున్నాను. నేను మిమ్మలిని సగౌరవంగా ఆహ్వానించిన ఆహ్వానాన్ని తాము నిరాకరించారు. అయినప్పటికీ మీగ్రామం వచ్చినప్పుడు మళ్ళా ప్రయత్నించి చూస్తానని పలుసార్లు వ్రాసేవుండడంచేత అది అమల్లోనే వుంది గాని అథఃకరింపఁబడ లేదు. వృథాగా జయేచ్ఛతో పరాక్రమిస్తూ వున్న మీరు శ్రీపోతన్నగారి—

"మ. ఒనరల్ నన్నయ తిక్కనాది కవు లీయుర్విం బురాణావళుల్ తెనుఁగున్ జేసియు" అన్న వాక్యానికేనా వెం. శా. సరియైన అర్థాన్ని గ్రిహించాఁడో? లేదో? కాస్త పత్రికాముఖాన్ని ప్రికటించండి. శ్రీమానా ప్రిగ్గడవారి అబ్బాయి వ్రాసిన వుత్తరం (నేను ప్రికటించింది) తమకేమేనా రుచిస్తే రుచించినట్లున్నూ లేకపోతే లేనట్లున్నూ కొంచెం ప్రికటించండి. "శ్లో. యుక్తియుక్తం వచోగ్రాహ్యం బాలాదపి సుభాషితమ్, వచనం తత్తునగ్రాహ్యమయుక్తంతు బృహస్పతేః" యీశ్లోకార్థం తమరు అంగీక రించేదే కదా? అయితే ఆబాలకవి నేమంటారు

13. నవ్వొచ్చేది యింకొక మాట వ్రాస్తూ వుంటారు. మీరుధైర్యంతో వ్రాసేదేనా? ఆమాట "మీవిమర్శనగ్రంథ మంతా పాటఁజదివితే యేదో విజ్ఞులకు బోధిస్తుందంటూ వ్రాస్తారుగదా? మీరుఆలాపాటఁజదివితే అప్పుడు అందులోవున్న "పదియవనాఁటి" వగయిరాలు వెగటుగా వుండక మధు రంగా వుండడం తటస్థిస్తుందనేనా? మీ అభిప్రాయం. కానివ్వండి మీకుతూ హలాన్ని తోసి రాజనడం యెందుకు? ఆలాగే ప్రత్యక్షరశోధగా యేపండి తుఁడి చేతనో చదివించి ఆవ్రాత వెగటుగా లేదని ఆయన చేవ్రాలుతో నాలుగు అక్షరాలు పత్రికలో ప్రికటింపఁజేయండి. సరేనా? యిక్కడికి సర్వమూ మీఅభిప్రాయానుసారంగానే నేను వొప్పుకొన్నట్టయింది గదా! అయితే యిదంతా కొంత గంపచిక్కుగా కనపడుతుంది. తుదకి పప కష్టేది కాదంటారా? ఆపక్షంలో మిమ్మల్ని నేను బాధించేవాణ్ణి కాను. చక్కఁగా నాసగౌరవాహ్వానాన్ని ఆమోదించి నాసేజ్జోడుసత్కారాన్ని స్వీకరించండి యింతే నావిజ్ఞప్తి. మీగ్రామంలో వుండే సంపన్నగృహస్థు లకేనా తృప్తికరంగా వుండేటట్టు మీతిట్లను సమర్థించుకోవడం పకటిన్నీ రెండోది యెవరేనా మీబంధుసముద్రిలు సేజ్జోడు బహుమానాని కెందుకు దయచేశారు కారని అడిగితే తృప్తికరమైన జవాబు యివ్వడం పక టిన్నీ జరిగినట్టు విని సంతోషిద్దామని కోరిక వుందనికూడా మతోవిజ్ఞప్తి. ఆర్థికశంకలే మీరు మీగ్రంథంనిండా చేసివున్నారని నాకు జ్ఞాపకం. ఆ పుస్తకం నావద్ద లేదని లోగడ మనవి చేసేవున్నాను. యిప్పుడు వ్రాసిన

"సంశయ విచ్ఛేదావచ్ఛేదం"లో శాబ్దిక శంకలు కొద్దిగా సూచించారు. వాట్లకి జవాబు యివ్వలేదని కూడా తేల్చారు. ఆగ్రహించారు. మీవాక్య ముదాహరిస్తునా ?

" 'మాదుమీదులు' మఱికొన్ని దుష్ప్రాసములు మొదలగుదోషముల కేమియు సమాధానములు చెప్పక యొక్క హ్రస్వముమీఁది బిందు నిర్బిందుప్రాసమునకు మాత్రమే యెక్కడనో యొకానొకచోట (శాంతి పర్వములోనోయేమో) ఉన్నట్లు స్థాననిర్ణయములేక తమకసి యంతయు వెళ్ళఁగ్రక్కుచు 'శాస్త్రజ్ఞులు కాని విమర్శకు' లనియు బహుశః వారు తిక్కనగారి ప్రయోగమునైనఁ జూచియుండరనుకొందు ననియు వ్రాసిన వ్రాఁతయే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది.'' అంటూ వ్రాస్తారుకదా ? సార్థబిందు నిరర్థబిందు ప్రాసవున్నపద్యంలో ప్రధానస్థలాన్ని (నగము ఎసఁగు) అనే పదాలతో చూపితినిగదా ? పైఁగా శాంతిపర్వం అంటినికదా ? కంద పద్యమని తెలిసికోవడానికి కూడా కొంత ఆధారం వుంది. ఏచరణానికి ఆచరణంగా, ఏపద్యానికి ఆపద్యంగా అచ్చువేసిన భారతాలు వున్నయీ రోజుల్లో ఆపద్యాన్ని వెతుక్కోవడంకూడ మీకు కష్టమే అయిందా ? అదిన్నీకాక ఆవ్యాసంలో "నగములు....ఎసఁగు పూర్వస్థితిన" అన్నంత వఱకు కూడా మొట్టమొదట వుదాహరించి వుంటిని కదా ? యింకా "ముంజేతికంకణాని కద్దం చూపించమంటారే" యిది మీకు యుక్తంగా తోఁచిందా ? లక్షణగ్రంథాలలో ప్రయోగం యిచ్చి వూరుకుంటారుగాని యింత మాత్రమున్నూ స్థలం వగైరాలు సూచించరే ? అయితే వకతప్పు నాది వుంది. శాస్త్రగ్రంథ సంప్రదాయం తెలియని మీకొఱకు వ్రాసే వ్యాసంలో శాస్త్రజ్ఞమర్యాదగా కలం నడపడం తప్పుకాకపోదు. కర్మం కాలి నాకు ఆలాటి మీతో వాదం వస్తే వచ్చిందికాక నేను—

చ. "గురుకులవాసమున్ జరిపి కూరిమి మాధుకరంబు వారముల్
  జరుపుచు, నమ్మగాని యొకసాధ్విని నమ్మ! యటంచు బాబటం

చౌమలను గొల్చి నేర్చితిమి యొండొకశాస్త్రము పండితుల్ సెబా
సురః యనిమెచ్చఁ బద్యములు శ్లోకములున్ రచియింతుమొప్పగన్"
(గుంటూరుసీమ—పూర్వరంగము.)

ఆయీపద్యంలో చెప్పినప్రికారం గురుశుశూ్రిషచేసి నేర్చుకొన్న శాస్త్రమర్యాదను విడిచి యెలా వ్రాయడం తటస్థిస్తుంది.

1. "కథంతర్హి హాపితః క్వాపి హేసుభ్రు" ఇతిభట్టిః

2. "మణీవోష్ట్రస్యేతితు ఇవార్థే వశబ్దో వాశబ్దోవా బోధ్యః"

యీమాదిరిగాఁ గదా? శాస్త్రగ్రింథాల్లో వుంటుంది. యిందులో వక ప్రియోగవిషయంలో "భట్టిః" అనేనా అన్నాఁడు గాని రెండోదానిలో ఆమాత్రమున్నా అనలేదుగదా! యీలాటి శాస్త్రమర్యాదలు మీకు చూపడం నాది మఱీతప్పిదంగా విజ్ఞలోకం భావిస్తుంది. యేమంటే? "శాస్త్రజ్ఞులు కాని విమర్శకులు" అని వ్రాస్తినిగదా? మిమ్మల్నిగూర్చి; అలావ్రాసి మళ్ళామీకు శాస్త్రకర్తలమర్యాదలను వుదాహరించడం తప్పా, మఱీ తప్పా? అయితే యీ విధంగా ఆలోచించినట్టయితే మీకు సమాధానం వ్రాయడానికి మొదలెట్టడాని కే ప్రాజ్ఞలోకం అంగీకరించదుగదా? అపద్ధతిని "మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్యప్రికర్షః" లోకి దిగవలసి వస్తుంది. కనక "కంబళీలో భుజిస్తూ వెండ్రుకలు వెదకడానికి" మొదలుపెట్టక ఛందానురోధంగా ఆపద్యాన్ని యావత్తూ వుదాహరించవలసిందే. నేను అట్లు చేసి వుండలేను. యెప్పుడో యిప్పటికి సుమారు యాభైయేళ్ళనాఁడు చూచినదవడంచేత నయితేయేమి యీప్రాసవిషయం తప్ప దానిలో జ్ఞాపకం వుంచుకోతగ్గ అర్థస్వారస్యం వగయిరా లేకపోవడంచేతనైతేయేమి, పద్యం యావత్తున్నూ జ్ఞప్తిలోలేదు యిప్పుడు మళ్ళా వెదుకుదామంటే? తగినంత వోపిక కనపడడంలేదు. అదిగాక నేను చూచిన భారతం చాలా ప్రాచీనం. అది మా మామగారిది. దాన్ని ఆయన జీవితకాలంలోనే మేనగోడలి కుమారుఁడికి ఆయన యిచ్చివున్నారు. దాన్నిప్పుడు బళ్ళారినుండి తెప్పించాలి. యెంతుకీశ్రిమ. "నమ్మీనమ్మక ప్రియోగాలు జ్ఞానప్రికాశము

వగైరాలు". యిటీవల సంస్కర్తలు మార్చేశారు కూడాను. దీన్ని మార్చ వలసి వుండదుగాని యేమో అలాగనిన్నీ నిశ్చయించడానికి వీలుకాదు బాగా పరిశీలిస్తేనేకాని; యింతకూ అప్రాస దుష్టమా? అయితే అప్పకవి "పాఁడి దప్పఁగనిమ్ము నాతండ్రి కృష్ణ" అంటూ కూడా వుదాహరించి సార్ధబిందుకానికిన్నీ సంపూర్ణబిందుకానికిన్నీ (రేఫశ్లిష్టత్వవిషయం వుపేక్షిద్దాం) వుచ్చారణలో యెంతో భేదం కనబడుతూ వున్నా ప్రాసను అంగీకరించాఁడుకదా? శ్రవణంలో లేశమున్నూ (పూర్వకాలంలో సంగతి మనకు తెలియదు.) ఇటీవల భేదమేలేదని—నగము—ఎసఁగుటకు ప్రాసపెట్టనే లేదనుకుందాం.

సోమయాజిగారు పెట్టకపోతే మాత్రం మనం పెట్టుకోకూడదా? యిప్పుడదంతా వెదకడ మెందుకంటాను. సర్వతంత్రస్వతంత్రులున్నూ నిరంకుశచర్యులున్నూ అభినవపండితరాయలున్నూ అయిన శ్రీమాడభూషి వెంకటాచార్యులవారికిన్నీ శ్రీ అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్య కవిగారికిన్నీ "ఇఁక" అనేపదం ప్రాసలో పెట్టి పద్యం చెప్పవలసిందని కోరినప్పుడు నడచిన వాదంలో ఆఆచార్లగారు తక్కినవి నిరర్థబిందుకాలు పెట్టి చెప్పితే ఆయన ఆక్షేపిస్తే చెప్పినసమాధానం సుప్రసిద్ధం కనక తిక్కన్నగారు ఆలాపెట్టని పద్ధతిని కూడా యితర మహాకవులరచనలలో కుప్పతెప్పలుగా వున్న యీ విషయమై చర్చించడం అనవసరం. ఆభారతం విమర్శకుఁడే చూచి లేదంటే తప్ప యీలోఁగా నేను దాన్ని వెతకడానికి ప్రయత్నించేదిలేదు. పోఁపూరి వేంకటేశ్వర్లుగారిచేత విమర్శకుఁడుగారు వ్రాయించిన వుత్తరాలకు నేను "లోకమో? పాడో" అనుకొని యాదాలాభంగా అశ్రద్ధగా యిచ్చిన మొట్టమొదటి జవాబువల్ల విమర్శకుఁడుగారికి బాగాలోఁకువ చిక్కి—వీఁడు తామనుకొన్న అసకృదావృత్తిగా విమర్శన గ్రంథంలో వాడుకున్న "ముత్తైదువు" లాగ వూరుకునే వాఁడేఅని దిమాకు చిక్కి లోఁకువకట్టి ఆపుస్తకం పాఁతరలోనుంచి బైటికితీసి తిట్లూ ద్రావిడ స్త్రీల కుచాలు వగైరామున్నప్రసంగంతోటే "ఐసరుబొజ్జా" అని ధైర్యంగా నిర్లక్ష్యంగా భవిష్యదాలోచన లేక విమర్శన గ్రంథం (స్వాంతద్రవ్యంతోనే

పాపం?) అచ్చొత్తించుకొన్నారు. దానికీకూడా నేను అజ్ఞాన ప్రయుక్త మైన పనిగదా! అని వోపికలేని రోజుల్లో యెందుకీయనతో వాదం పెట్టు కోవడమని యేదో ప్రసక్తిలేని ప్రసక్తిగా "నన్నయ్యభట్టును" గూర్చి వ్రాయడం పెట్టుకుని విమర్శకుఁడిగారిశంకలలో వున్న అసారస్యాన్ని దిఙ్మాత్రం చూపి తిట్లనుచూపి అవి కూడా గణింపక నేఁడు బహు మానంద్వారా గౌరవిద్దా మనుకుంటే అది అంగీకరించలే. ఉహూ పైఁగా నాకే సమ్మానం. అంతతోటీ వుపరమించలే. నాశంకల కన్నిటికి జవా బివ్వలే దఁటూ వాకనెపం. ప్రతీశంకా యేదో కొంత చరిత్రను పురస్క రించుకొన్నదే. యిప్పటికి ముప్ఫై యేళ్ళనాఁటి చరిత్ర కొన్నిటికి వ్రాయాలి. యాభైయేళ్ళనాఁటి చరిత్ర కొన్నిటికి వ్రాయాలి. యెంత కుంచించి వ్రాసినా తెఁగదీస్తే డొంక కదలినట్లవుతుందాయె. అక్కడికీ మచ్చుకు మీసాన్నిగూర్చి వ్రాసి చూపిస్తినాయె. ఆయువుపట్టుశంక నన్నయ్యభట్టును గూర్చి లోఁగడ వ్యాసంలోనేకాకమళ్ళా యీవ్యాసములో పోతరాజుగారి—

> "మ. ఒనర న్నన్నయ తిక్కనాదికవు లీయుర్విం బురాణావళుల్
> తెనుఁగుంజేసియు"

అన్నపద్యం కూడా వుదాహరించి చూపడం అవుతూవుందా? యీవ్యాసంలో యింతతోటేనా కిక్కురుమన కుండా స్వయంకృతాపరాధా నికి (అంటే యీలాటిశంకలకు కాదు. పదియవ నాఁటివగై రాతిట్లకే) లజ్జిస్తూ యిట్టి అపమార్గంలోకి దింపిన విపరీత దైవానికి చింతిస్తూ నానే ఁడు బహుమానాన్ని స్వీకరించి (వయస్సుచే) పెద్దలు కనుక నన్ను యీలాగే యెవరేనా తలతిక్క ప్రశ్నలు వేస్తూవుంటే జవాబు యిస్తూ శేష జీవితాన్ని గడుపుకోవలసిందని ఆశీర్వచించి తలదాఁచుకోవడమేయుక్తమో? "నాశంకల కింకా సమాధానం రానేలేదు" అంటూ "కిందఁబడ్డా మీఁదివాణ్ణే" అంటూ పరాక్రమించడానికి తలెత్తబోవడమే యుక్తమో? లోకంమాటకేంగాని ఆధూళిపూడిలో చాలామంది ఆంగ్లభాషా విశారదు

లున్నట్లు నే విన్నమాట నిజమే. అయితే వారే మందలిస్తారని నా ఆశ. యిందులో నాదేమేనా తప్పున్నట్టు వారికి తోస్తే నన్నుకూడా ఆధూళిపూడి ధూళిరేఁగేటట్టు మందలించడానికి పూర్ణమైన అధికారం కలిగి వుందనివేఁతే వ్రాయనక్కఱలేదు. యీయన మా "పాణిగృహీత" గ్రంథం కృతి యివ్వడాన్నిగూర్చి కొన్నిశంకలు చేసి వున్నారు. వాట్లను గూర్చి వ్రాయ వలసివస్తే బోలెఁడు చరిత్ర వుంది. అది సుమారు 35 సంవత్సరాలనాఁటి చరిత్ర. ప్రస్తుతం యెంతో ప్రయత్నిస్తేనేగాని మొట్టమొదట ఆవుత్తరాలు వగైరా ప్రచురించిన ఆపుస్తకం కూడా చిక్కదు. సరే? యేలాగో సంపాదిస్తానే అనుకోండి. ప్రచురిస్తానే అనుకోండి. దానివల్ల యేప్రయోజ నాన్ని సాధించినట్టయింది. విమర్శకుఁడుగారిని సమాధాన పఱచడంకంటే యింకేం ప్రయోజన మంటారా? ఆయన తలలో సత్యం వప్పుకొనే రేణువు లంటూ వుంటేనా? ఆబాపతురేణువులు యేవొకటి రెండు వున్న ప్పటికీ గుంటూరిసీమలోవున్న ఆయా వుత్తరాలనుగూర్చియేమి యితర విషయాలనుగూర్చి యేమి శంకించవలసి వుండదు. లేదా శ్రీకొప్పరపు సోదరుల స్వహస్తలిఖితానికి మక్కీకి మక్కీ నకలును మేము ప్రచురిం చడం; వారుమాకు డాబుదర్పంగా రిజిస్టరు నోటీసు యివ్వడం; మళ్ళామేము జబాబు యివ్వడం; దానితో—"నిమ్మకునీరెత్తినట్లు" వారు కిక్కురుమన కుండా తూష్ణీంభావం వహించి గత్యంతరం లేక వూరుకుండడం; అంతా గుంటూరుసీమ ఉత్తరరంగంలో ప్రచురింపఁబడి వుండఁగా దాన్ని గూర్చి అసలు వారు యెన్నఁటికీ మాట్లాడడానికి అవకాశంలేక వారి ప్రమాదాన్ని వారున్యాయంగా వప్పుకోవడంచేత లోకులగౌరవానికి భాజనులుకాఁగా యిప్పు డీవిమర్శకుఁడుగారు దానికోసం పెనుగులాడడమనేది—"గుంజ లార్చాయి" అనే సామెతను జ్ఞప్తికి తెస్తూ వుందో? లేదో? పరిశీలించండి వాయన లారా! అప్పుడు—"పచ్చగడ్డి వేస్తే భగ్గునమండుతూ" వుండే రోజులు గదా? వారికీ మాకూ? యేమాత్రం అవకాశం వున్నా సోదరులుగాని వారిపార్టీ వారుగాని ఆకాలంలో వుండేశాఖాభిమానంగాని వూరుకోనిచ్చే

దేనా ? అసలువు త్తరమే వొకప్తై దిక స్కూలుమాస్టరుకి చేజిక్కిండి. అసలు అతనివద్దవుంచుకొన్నాడు. నకలు వ్రాసియిచ్చాఁడు, పని పడితే అసలుతో హాజరు గావడానికి సిద్ధంగా వున్నానని అసలు దాన్ని చూపించాఁడు, దాని మీఁద దాన్ని మేము పరిచరించఁగలిగాము. ఆరికార్డంతా యిప్పటికింకా జాగ్రత్త పెట్టే వుంచాను యేమో ? యెప్పటి కేం పని పడుతుందో ? అని—"కోకాలః (కః కాలః అనరు) కోధర్మః" అంటారు కదా ? అభి యుక్తులు. చెప్పొచ్చే దేమంటే? విమర్శకుఁడుగారు మున్ఫైయేళ్ళకి మళ్లా అదంతా పరిచరింపచేసే పనికికదా? అంకురార్పణచేశారు. (ఈశంకా సమా ధానాలకూ పాండిత్యానికీ సంబంధబాంధవ్యా లేమేనా వున్నాయా ? లేవు. అయితే దీనివల్ల జరిగే లోకోపకారం యేమి ? అంటే, సమాధానం సున్న కదా ?) అది నాకు ఆశ్చర్యంగా కనపడి ఆసీమవారికి బరాతం చెప్పి వున్నాను. సోదరులు కూడా వీరివ్రాఁతలకు మనస్సా సమ్మతించరు. సంతోషించరు. ఆమోదించరు. ఈమాట నేను "నన్నయ్యభట్టు" వ్యాసం లోవ్రాసే వున్నాను. దాన్ని వీరు బోలేఁడు అప్రస్తుతాలు వ్రాసి పెంచి యీమధ్య వ్రాసిన "సంశయచ్ఛేదం" లోస్పృశించినట్టుగాని ఖండించినట్టు గానిలేదు. దాన్నిబట్టిచూస్తే వీరిప్రవృత్తిని సోదరులు ఆమోదించేటట్టు లేదనియ్యేవేనానమ్మకం. మాతిరుపతిశాస్త్రికిన్ని వారికిన్నీ యెప్పుడున్నూ చుక్కెదురే గాని నాకూ వారికీ కొంత సంభాషణవగైరాలు కలవు. శ్రీరాజా భుజంగ రావుగారికొమార్తలలో వొకకొమార్త వివాహంలో కాదు యిద్దఱు కొమార్తల వివాహాలలో మేమూ మేమూ కలుసుకున్నాము. బ్రహ్మశ్రీ వేమూరి శ్రీరామశాస్త్రి శతావధానిగారు శ్రీవడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారిని మమ్మల్నీ యింకా కొంత మందినిన్నీ పిల్చి విందు చేశారు. ఆవిందులో మా తి. శా. గారు శివరామ శాస్త్రిని ఆపంక్తికి తనతో పాటు రాకుండా చేశాఁడు. నేను యెంత చెప్పినా వినలేదుకూడానున్నూ. నేను సోదరుల పంక్తిని భోంచేసినవాణ్ణే. ఆయీమాభోజనం అయీ అవడంలోనే శివరామ శాస్త్రి సహితంగా వచ్చి భోజనానికి ఆఁకలేస్తూందని విస్తళ్ళు తీయకుండానే తొందర పెట్టినాఁడు. అంతకుపూర్వం ఆఁకలే లేదు. యీవేళ తినేచే

లేదని శ్రీరామశాస్త్రి గారితో చెప్పి తక్కినవారిని ఖోంచేయవచ్చు నన్నాడు. ఆయీవిషయం సోదరుల జ్ఞప్తిలో వుందో? లేదో? చెప్పొచ్చేదేమి టంటే? నాకూ సోదరులకూ ప్రధానవిషయంలో తప్ప యిటీవల వ్యక్తి గతంగా లేశమూకూడా ద్వేషాలు లేవు. వారిలో పెద్ద సుబ్బారాయకవి గారు స్వర్గతులైనపుడు వారిసోదరులలో యెన్నో వారో వొకరు (ఉత్తరం తీసి చూస్తేనేకాని సరిగా చెప్పలేను.) ఆవిచారకరమైన దారుణవార్తను నాకు తెల్పినారు. నేను నావిచారాన్ని లేఖద్వారాగానే వారికి సాశ్రుతర్పణ పూర్వకంగా తెలిపి వున్నాను.

"ముఖం వుంది. అద్దం వుంది" యీసందర్భం సోదరకవులను పృచ్ఛ చేస్తే జ్ఞాపకం వుంటే వారు చెప్పకపోరు. యిట్టి సందర్భంలో "రోళ్ళా రోకళ్ళా పాడిన" గుంటూరిసీమలో వున్న చారిత్రిక విషయాలు "గజం మిథ్య పలాయనం మిథ్య" గా మావిమర్శకుఁడుగారు అపవదించి యేదో పుస్తకమంటూ వ్రాసి రు 1—0-0 వెలకూడా పెడతారే? పోనీ యేదో మన పేరుమీఁదుగా ఆబ్రాహ్మడికి కొంచెం లాభం కలిగితే కలుగు తుంది పేరున్నూకలుగుతుంది దానికి సేజ్జోడు బహూమానంతోడవుతుం దనుకుంటే వొప్పుకోలేదుచూడండి. ఆశ్చర్యమాశ్చర్యం భవతు యేదో "ఘటం భింద్యాత్" అన్నారుకదా? పెద్దలు; దానికే సంతోషించింది కదా? స్వగ్రామం. వచ్చేబిరుదులేవో వచ్చాయికదా? యింకా ప్రయ త్నం యెందుకంటాను? యింకా వ్యాసా లెందుకంటాను? యింకా వెం. శా. తెల్వితక్కువవాఁడు నేను తెలివైనవాణ్ణి అని వ్రాసి సంపాదించతగ్గ దేమేనా వుందా? వెం. శా. కూడా సేజ్జోడుపట్టుకొని సమ్మానించడానికి సిద్ధంగానే వున్నాఁడు కదా? దయచేసి స్వీకరించి—— "ఇదుగో? నావిమ ర్శనకి జవాబు చెప్పలేక భయపడి యెవరో జమీనుదారులు బహుమతీగా యిచ్చిన జరీసేలుజోడు (గడి విప్పనిది) నాకిచ్చి క్షమాపణచెప్పాఁడు." అని యిప్పుడు సమ్మానించే బంధుసముద్రులతో ప్రసంగించుకోవచ్చును గదా? యింకా వ్యాసాలెందుకు? సంశయచ్ఛేదా లెందుకూ అంటాను. సరే? సార్థబిందు నిరర్థబిందు ప్రసప్రసక్తిలోన్నుంచి చాలా దూరం

పోయింది వుపన్యాసం. యీలాగే పెరుఁగుతుంది వ్రాత వ్రాసినకొద్దీ అని లోకానికి తెల్పడానికేనా యిది పనికి వస్తుంది కదా! యింక విమర్శకుఁడు గారు శృంగిగ్రాహికయా వుదాహరించిన ''మీదుమాదులు'' అనే చోట వున్న దుగాగమప్రసక్తితప్పా? వొప్పా? అన్నదాన్ని గూర్చి కొంచెం వ్రాసి విరమిస్తాను. యిది వీరినేకాదు చాలామందిని పొరపెడుతూ వుంది. దీన్ని గుఱించి మాజయంతిలో చూడండీ యేమని వ్రాయఁబడి వుందోను.

'' 'నీదు' అనుచోటంబలె 'మీదు' అనుచోట దుగాగమము రాదని గురువులవాదము. దీనింగూర్చి 'గుప్తార్థ ప్రకాశిక' చక్కఁగా మంద లించినది. కనుక నిపుడేని వారు దానిం జూడందగు.''

ఆయీ జయంతిని విమర్శకుఁడుగారికి దాఖలు చేసే వున్నాను. శ్రీవారు దాన్ని చూడలేదనుకోనా? (లోకంలో మాపుస్తకాలు ప్రత్యక్షర శోధగా చదివినవారంటూ కొందఱు వుండేయెడల వారి కెవరేనా ''ప్రైజు'' యిచ్చేయెడల అది వీరికి యిచ్చాకగాని మఱివొకరికివ్వకూడదని నాసలహా); గుప్తార్థ ప్రకాశిక చూడలేదనుకోనా? చూచినా కనబడలేదేమో? అను కోనా? యిదేమీ కాదు. చూడడం జరిగింది. కనపడా కనపడింది గాని ఆగ్రంథం వ్రాసిన బ్రహ్మశ్రీ కల్లూరివారి పాండిత్యం నచ్చలేదనుకోనా? భవిష్యత్తులో యింకా కలమాడిస్తే అప్పుడుగాని యీవిమర్శకుఁడుగారు దీన్నిగూర్చి యేతోవ తొక్కుతారో? బోధపడదు. పడడానికేముంది? ''నేను మాత్రం వూరుకున్నానా?'' అన్నట్టు శాంతిపర్వములో ప్రయో గం వుందని చూపిస్తే మళ్ళా ప్రశ్నించినట్టే ప్రశ్నించా రనుకోవాలి. యీసారి ఆ''మీదుమాదు'' లను గూర్చి యేపుటలో యెన్నో పంక్తి దగ్గఅనుంచి యెన్నోపంక్తిదాఁకా వ్రాయఁబడివుందో? కూడా వ్రాయవలసి వుంటుందేమో? అవసరమైతే ఆపనికూడా చేస్తాను. పడరాని పాట్లన్నీ పడాలిగదా? నేను యిందుకే పుట్టినట్లున్నా ఆయన అందుకే పుట్టి నట్టున్నా అప్పుడు లోకం గుర్తించుఁగాక! అప్పటిదాఁకా అక్కఱే లేదు. ఈపాటికే గుర్తించి వుంటుంది. (''భజగోవిందం'' రోజులుకదా? యివి

యెందు కొచ్చిన పిచ్చి లేక వెఱ్ఱిశంక లిపి యెవరిదగ్గఱకేనా వెళ్ళి చదువు కోరాదా?) "మీదుమాము" ప్రయోగాల సమర్థనమే కాదు. "మీదుమాదు" పాండిత్యాదులు సమస్తమూ తేలిపోతాయి. దీనితో గుప్తార్థప్రకాశిక 266, 267, 268 పేజీలు చూడండి. 268 లో సుమారు 12 పంక్తులు దాఁటిన (ఓహో! దాఁటి ప్రయోగంపడిందే మళ్ళాతప్పు పడతారనుకుంటాను.) తరవాత శ్రద్ధగా చదివితిరా మీదుమాదు ప్రయోగాలలో వుండే సాధుత్వం తెలుస్తుంది. యెవరో లాకలూకాయలు ప్రయోగించిన ప్రయోగాలుగావు. కానేకావు. గ్రంథకర్త చూపిస్తా: అప్పకవీయంలోవి. తెలిసిందా? జాగ్రత్త. సూత్రార్థం కూడా యేకవచనానికే దుగాగమం వస్తుందనిన్నీ బహువచ నానికి రాదనిన్నీ చేసుకోరాదని చేసుకోవడానికీ అవకాశం లేదనికూడా సహేతుకంగా ఆయన గట్టిగా మందలించారు. మీకు సూత్రార్థాలూ గ్రంథార్థాలు (తెలియవు కనుక) వుపయోగించవు కదా? ప్రయోగాలు చూచుకోండి. సంతుష్టిపడండి. మెసలడానికి అవకాశం వుంటేమీరు వూరుకొనే వారు కారు కనక మెసలనే మెసులుతారు గదా? లేనిపద్ధతినో? యేమీ లేదు. మళ్ళా తిట్లకేరేఁగండి. యీలా అభ్యనుజ్ఞ యిచ్చినప్పటికి యిటు పైనిమీరు రేఁగుతారని తోఁచదు తిట్లకు. యేమంటారా? యింక ఆబాపతు సరుకు మీవద్దస్టాకులో లేనట్టు పూర్తిగా ఘాటుచచ్చినమాదిరిగా లంఖణాల బోటు వాలకంగా నడచిన యిప్పటిమీ— "సంశయవిచ్ఛేద" వ్యాసంవల్ల గోచరిస్తూవుంది. యీవివేకం మొదటేకల్గితే మీవయో వృద్ధత్వానికి యింత హానికలిగేదికాదు. అయితే యెవడిశక్యం. దైవం అనుల్లంఘ నీయంకదా? సరే యీవ్యాసంలో మీరు జవాబురాలేదనుకొన్న —నగ —ఎసఁగు, ప్రాసల శంకకున్నూ "మీదుమాదు" దుగాగమ శంకకున్నూ జవాబు వచ్చినట్లేనా? యిఁక "దుష్ప్రాసాలు" అన్న దానికి బాకీవుంది. "నీళ్ళల్లో గేదె (బఱ్ఱె)ను బెట్టి బేరంబెడితే యేలాగ?" ఆదుష్ప్రాసాలు వున్నచోట్లేవో? చూపి ప్రశ్నించండి, సమాధానం చెప్పఁగలిగితే చెప్తాను. లేదా? తప్పే అని వొప్పుకుంటాను. లేదా? ప్రమాదం అంటాను. అయితే విమర్శన గ్రంథంలో చూపేవున్నాను. చూచుకో అంటారేమో?

ఆపుస్తకం ప్రస్తుతం నావద్దలేదు, మా తిరుపతిశాస్త్రికొడుకు వద్ద విశాఖ పట్టణంలో వుంది. వాఁడి అడ్రెసు నాకు బాగా తెలియదు. అందుచేత ఆపుస్తకాన్ని వకటి పంపండని మిమ్ములనే ప్రార్థించ వలసి వచ్చింది. అనుగ్రహించండి. నన్నయ్య వ్యాసంతో తమరు విరమిస్తారనుకొని వాఁడు చూస్తానంటే వాఁడికి యిచ్చివున్నాను తెలిసిందా? అయితే— "తానొకటి తలిస్తే దైవము వొకటి తల్చాఁడు" ఆవ్యాసమూ మిమ్మల్ని మందలించ లేకపోయింది. సేజ్లోడుబహుమానమూ మీవిజృంభణాన్ని మందలించలేక పోయింది. కొంచెంగా ఘాటుమాత్రం తగ్గించాయి అవి. యెందుచేత? నేను కవితాధార సాపుగావుందని సేజ్లోడు బహుమానం యివ్వదలఁచినా మీరు అందు కనుకోలేదు. తిట్ల పాండిత్యానికిరా? బాబూ! యీ సేజ్లోడు అనుకొని వుంటారు. సామాన్యులా? ఆవలిస్తే పేగులు లెక్కెడతారుగా? అవిన్నీ కాక దానికి వుపమానంగా చూపినకథవల్ల అస్వారస్యం యేలాటి పసిపిల్లాఁడికేనా గోచరిస్తుందాయె బాగా గ్రహించారు. సంతోషమే సరే? యిలాటి ప్రశ్నలువేయండి తప్పేమి. తోఁచినంతలో జవాబువ్రాస్తాను. శిష్టావారి అభినందనంవల్ల మీరు మళ్ళా వ్రాఁతకి దిగారుగాని లేకపోతే దిగేవారుకారు. వారు పూర్తిగ పొరఁబడ్డారు. మీతిట్లువగైరాలకు మీకెంత జవాబు కాధారం వుందో? వారి అభినందనానికి అంతే. యీ సంగతి ఒకుత్వరలోనే గోచరిస్తుంది. నేఁడో రేపో శిష్టావారు నా "నన్నయభట్టు" వ్యాసాన్ని చదివితీరతారు. ఆధారం దొరికితే నన్ను మందలిస్తూ జవాబు యిస్తారు. దొరక్కపోతే ప్రమాదపడ్డట్టేనా జవాబు యిస్తారు. ("ప్రమాదో మతామపి" అపి రేవ కారార్థకః అంత అసిధారావ్రతంగా నడిచే జీవితం ఎక్కడో కాని వుండదు.) నిమ్మకు నీరెత్తినట్లు గంభీరంగా వూరుకో నా వూరుకుంటారు. "అప్రతిషిద్ధ మనుమతం భవతి." కనుక అట్టి తూష్ణీంభావంకూడా వుపయోగమే అవుతుంది. నేను వికటవిమర్శనంచేస్తాను. అనిస్తారా? అంటూ వకవాక్యం నన్నయ్య వ్యాసంలో వ్రాస్తేదాన్ని ఆక్షే పించడం మొదలెట్టి వున్నారు విమర్శకులు. కర్ణుడు పలికిన పల్కులు పద్యం చూపి వున్నారు. నన్నయంటటు [illegible]

"భారతభారతీసముద్రిము" అన్నదాన్నిగూర్చిన నావివరణం బాగులే దంటూ వ్రాఁతకు దిగారు. యెందుకు తండ్రి? యీ అప్రస్తుతాలు. ప్రస్తుతం మీతిట్లను సమర్ధించుకొని బయటఁబడే ప్రియత్నం చేయండి. తరువాత న్నన్నయ్యభట్టునీ తిక్కన్న సోమయాజినీ యెఱ్ఱాప్రగడనీ వుద్ధరిస్తురు గాని—— "స్వయం తరతు మక్షమః కధ మసౌ పరాం స్తారయేత్" భారతానిది యేవూరు; మీదేవూరు? భాగవత పీఠికలోవున్న—— "ఒనర న్నన్నయ తిక్కనాదికవులు" అన్నపద్యార్ధం అవగతం కాకో! లేదా? చూడకో? యెంతోగతంలో వ్రియడమేకాక మళ్ళా యీవ్యాసములోకూడా బోలెఁడువ్రాఁత వ్రాసినమీరు భారతంలో వుండేసంశయాలు తీరుస్తారేమి? పైఁగా అందులో వుండే పద్యార్థాలు నేను అన్యధా చెప్పినట్లు మీకు యెవరో చెప్పినట్లుగా అభూతకల్పన వొకటా? కాదు నిజమే అనుకుందాం. "నహిసర్వ స్సర్వం విజానాతి" కదా? యేదోపద్యం నాకంటె మీరే బాగా అన్వయిస్తారనుకోండి. తగినవయస్సుకాక పోఁబట్టిగాని యుక్తమైన వయస్సే అయితేనావద్ద తమరు యెంతకాలం శుశ్రూష చేయఁదగ్గ పాటి సాహితి కల్గి వుంటారో? (యితరులను వద్దు) మీ అంతరాత్మను ప్రశ్నించి చూడండి. అది యేదో యంత్రం వుత్తర దిక్కునే సూచించి నట్టు యథార్థాన్నే బోధిస్తూ వుంటుందని యింతగా మనవి చేయడం. స్థూల దృష్టిని 76 యేండ్ల వయస్సుగదా? వొకరివద్ద శుశ్రూష చేయడానికి తగినది కాదని వ్రాశాను గాని బాగా ఆలోచిస్తే 'ముదిమి రెండవ బాల్యంబు' అన్నారు కనుక తగినదే అవుతుందేమో? శాంతం పాపం? యెంతో గర్వరహితంగానే వ్యాసాన్ని నడిపిద్దామని సంకల్పించానుగాని బూతు కూఁతలు పడలేదుగాని గర్వోక్తులు (యథార్థాలే అనుకోండి) పడకుండా వుండాలంటే మీవ్యాస ధోరణి అంగీకరించిందికాదు. దీనికి మాముత్తాతగారు చెప్పిన సమాధానమే గతి. అది జయంతిలో——

మ. గరువంపున్నుడు లిందు నచ్చటచటం గన్పట్టు నప్పట్టునం
   బరిహార మ్మొకకొంత గన్పఱచెడిన్ మాపిన్న ముత్తాత యీ

ద్దురితమ్మున్ గుణీతించి చింతిలుచు నుందున్ ముప్పదిన్ రెండుదు
ర్దురితమ్ముల్ గురుఁడాడ నైఁచి కవితన్ దూఱంగ నోరెత్తితిన్.

అన్నపద్యంకింద టిప్పణిలోవుంది చిత్తగించండి. ప్రస్తుతం 32-31 గామార్చుకోండి. యెవరో "పండితాయతే"లు యేవో తొందర మాటలు వ్రాసినంతలో వాట్లకు జవాబు వ్రాయడానికి సిద్ధపడడం వుదారత్వానికి లక్షణం కాదనిన్నీ యెఱుఁగుదును, యేం లాభం. యీపిచ్చి సోమయాజులకి అట్టి వుదారత్వం యీ వార్ధక్యంలో సర్వసంసిద్ధమైన స్థితిలోకూడా అమల్లోపెట్టడానికి భగవదాజ్ఞ తేకే పోయింది. పిచ్చిసోమయాజులను గూర్చి లోఁగడయేదోవ్యాసంలో విస్తరించివ్రాసే వున్నాను. అక్కడ చూచుకోండి. వాఁడికి తన్నుయెవరేనా స్పృశిస్తే సరి వెంబడించి వారిని యెంత దూరమేనా తరుముకువెళ్ళి స్పృశించడమే వ్రతం. నాగతి కూడా ఆలాగే వచ్చిందని చింతిస్తాను. సరే? యెంతవ్రాసినా మీ తొందరపాటు మాటలు వుత్తరించతగ్గవి మిగిలినట్లే కనపడతాయి. "యెలుఁగుబంటి తంటస" మన్నట్టు యిది యెప్పటికి తేలేటట్టు లేదు. అత్యవసరాలు వుత్తరింపఁబడ్డాయికదా? తృప్తిపడండి ముఖ్యాంశాలు వ్రాసి విరమించ డానికి సంకల్పించుకొని మళ్ళా లేఖినిచేతఁబట్టేటప్పటికి అంతలో మీవ్యాస శేషం వచ్చింది దానితో యిదికూడాఅంటే సింహావలోకనంకూడా పెరిఁగింది. పెరిఁగినానాకు సంతుష్టి యింకాకలగలేదు. అయినప్పటికి పత్రికవారికి భయపడి ముగిస్తూన్నాను. యీవ్రాత మళ్ళా యెక్కడికక్కడే దోషుళ్ళతో నిండి నదవడంచేత చాలా హంసపాదులతో నిండి వుంది. జాగ్రత్తగా ముద్రించి మళ్ళా మీశంకలు రాకుండా చేస్తే సంతోషిస్తానని పత్రిక వారికి విజ్ఞప్తి. ఆయీవార్ధక్యంలో——

మ. శివనామమ్ముఁ దలంచి కొంచు నెటులో జీవున్ గృతార్థుం బొన
ర్చువిధిన్ బద్దెము లల్లికొం చుపనిష చ్ఛుద్ధాన్తకాన్తామణీ
భవనప్రాంగణసీమ దాస్య మొనరింపం బోవు నన్నెందుకో?
కవనమ్మున్ దెగ వెక్కిరించి గురుఁ డీగర్వోక్తు లాడించుటల్.

అన్నపద్యార్థప్రికారం వర్తిద్దా మనుకుంటే పంచగురువులలో వాక రుగా లోఁగడ మనవి చేసుకున్న తమరు దానికి విఘ్నం కల్పించారు. గతానికి పిచారించి ప్రియోజనంలేదు. "భాషామంజరీ సమాప్తా" పాండిత్యంతో యింకా పెనుగులాడక (యిది మీకోసమే చెప్పేమాట) త్వరలో నన్ను తమ గ్రామానికి వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళి మీరు వ్రాసిన వ్రాఁతలో (గోడమీద పిల్లివాటంగా వున్నదానిలో) యేసమ్మానం మీమనస్సా వివక్షితమో? దాన్నేచేయండి. పిమ్మట నేను నాతోకూడా నా స్వంత ఖర్చుల మీఁద మిమ్మల్ని తీసుకువచ్చి నాఆహ్వానంలో (యేవిధమైన యితరార్థములేదు. గనుక) వున్న నిష్కపటమైన నేజ్జోడు బహుమానం చేసితరిస్తాను. ఆమర్నాటినుంచి మళ్ళా నా "శివాయనమ ఓం" లోకి దిగుతాను. "ఆలస్యాదమృతం విషమ్" కనుక జనవరినెల లేక ఫిబ్రిరి 15 తేదీకిలోఁగా యీ ప్రియత్నం చేయండి. యింతే; పెద్దలగు మీకు నా నమస్కారాలు "శివాయనమ ఓం, శివాయనమ ఓం: శివాయనమ ఓం శివాయనమ ఓం" స్వస్తి.

అనుబంధము

నేను లోఁగడ సంవత్సరం నాఁడు వ్రాసిన "నన్నయ్యభట్టు" వ్యాసంలో ప్రిసక్తానుప్రిసక్తంగా భారతం నన్నయ్య గారి చేతిమీదుగాఁ పూర్తికాకపోవడానికి సూచ్యార్థ సూచన నన్నయ్యగారివాణి—

"చ. అమలిన తారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రములయశేషపారము మువంబునఁ బొందను బుద్ధి బాహువి
క్రిమమున దుర్గమార్థజల గౌరవభారత భారతీసము
ద్రిము దరియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁ బోలునే?"

అనే పద్యంలోనే సూచించిందని క్లుప్తంగా సూచించి నాను. దాన్ని మావిమర్శకుఁడుగారు అపవదిస్తూ కొన్ని మాటలు వ్రాయుట యేకాక యెవరో చౌదరిగారివద్దనూ యింకా యెవరో బ్రాహ్మణపిల్ల వానివద్దనూ యేవో యుక్తులు చెప్పి ముఖపిధానం చేయడానికి ఆరంభిస్తే వారిద్ద ఱున్నూ నాపేర తఱుచుగా ఉత్తరాలు వ్రాస్తూన్నారు. వారివ్రాఁత కొంత

"శల్యసారథ్య" పర్రియుక్తంగానే కనపడుతుంది గాని అయినప్పటికీ ఆసంశయాన్ని మనస్సులో పెట్టుకోక నేను—

"అయ్యా! వార్రిస్తే చాలా వార్రియాలి. కాఁబట్టి వొకసారి మా వూరు వస్తే నాకు తెలిసినంతలో మీసంశయం తీరుస్తాను."

అని వార్రిసి వున్నాను. కాని వారిలో వొకరు (చౌదరిగారు) నావ లెనే వృద్ధులఁట! అందుచేత రాలేక మళ్ళా మళ్ళా వుత్తరాలు వార్రిసి నాకు పనికలిగిస్తూన్నారు. అందుచేత యీరెండుమాటలున్నూ వార్రిస్తే యిది వారికే కాక తద్ద్వారాగా "దేహళీద త్తదీపన్యాయం"గా యితర పాఠకలో కానిక్కూడా అందించినట్లగు నని పైని వుదాహరించిన పద్యంలో వున్న సూచ్యార్థాన్ని వివరిస్తూన్నాను. ఆపద్యంలో నాలుగోచరణంలో— "దరి యంగ నీఁడను విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే?" అనే వాక్యంలో పూర్తిగా యీఁదుట దుస్తరమనే అర్థం కలదా? లేదా? దానివల్ల నన్నయ్య గారు సంశ యాత్ములైనారా? అంటే లేదని యెవరంటారు? "సంశ యాత్మా వినశ్యతి" అనే అభియుక్తోక్తినిబట్టి తుదకు సంశయం సంశ యమే అయింది. అనుకోవడానికి అవకాశం పూర్తిగా వుండఁగా యింకా వివాద మెందుకో? భవతు. యింకాఆపద్యంలో ఆయీ అర్థాన్ని బలప ఱిచే అక్షరాలు బోలెఁడు వున్నాయి చూడండి— 1. ఎన్నను (ఎన్నఁగల వాణ్ణి కాను) 2. పొందను (పొందఁగలవాణ్ణికాను) 3. ఈఁదను(ఈఁదఁ గలవాణ్ణకాను) అనే అర్థం రాకుండా చేయడానికి యెవరికేనా శక్యమవు తుందా? నన్నయ్యగారేమో? ఆయీ మూఁడు క్రియలున్నూ అసంపూర్ణ క్రియలుగా (ఎన్నుటకున్నూ, పొందుటకున్నూ, ఈఁదుటకున్నూ) ప్రయో గించినారు. రెండో అర్థంలో అనఁగా? గ్రంథసమాప్తికాదనే సూచ్యార్థ సూచనలో సంపూర్ణక్రియలు (వ్యతిరేకార్థకోత్తమ పురుషక్రియలు) గా పరిణమించాయి. ఆలా పరిణమించకుండా చేయడానికి— "విధాతృనకై నను నేరఁబోలునే?" అంటాను నేను— కాఁబట్టి యిదివఱలో పరం పరగా కవులుచెప్పే— "పూరములంబర పూరితంబులై" అన్నదానికన్న యిది మిన్నగా వుందో లేదో? సహృదయులు పరిశీలించి పరిగ్రహించ

వలసి వుంటుందని నేననుకున్నాను. యేదోవిధంగా వాది ప్రతివాదిభావాన్ని కల్పించుకొని వివదించేవారిని తృప్తిపఱచడం నాకే కాదు. యెవరికీ శక్యం కాదు. నాకు పూర్తిగా పైపద్యంలో ఆయీసూచ్యార్థం వుందనే నమ్మక కల్గి వ్రాశానేకాని లోకాన్ని మోసగించే తాత్పర్యంతో వ్రాయలేదు. జీవిత చరిత్రలో దీన్నిగూర్చి వక పద్యం వ్రాశాను. దాన్నివుదాహరిస్తాను.

ఉ. 'ఎన్నను, పొందు, నీఁదు,' ననునీతిత్రయమ్మును బెద్దయెల్గుతో
నన్నయ పూర్తి చేయునని నమ్మిక లేమివచించు నిట్లొగిం
గన్నులఁ గట్టినట్టులుగఁ గన్పడు చున్నను నేఁటి క్రొత్తతి
క్కన్న, తిలింగ లోనటులు కాదని వ్రాయువృథావివాదియై.

చాలును. ఈయన తాను తిట్టినతిట్లు తనవి కావనిన్నీ యెవరో తిడితే ఆతిట్లను అనుకరించాననిన్నీ, తాను కృతియిచ్చినట్లుగా అభిప్రాయపడడం సరిగాదనిన్నీ ఆచౌదరిగారు వగయిరాలతో వివదించుచున్నట్లు తెలుస్తుంది. ఆమాటలను తిలింగ ఆమోదించి ప్రచురించే యెడల దాన్నిగూర్చి వ్రాస్తాను. ప్రచురించడంలో ఆమాటలు ససారాలోకావో అనేవిషయ విమర్శ ఆపత్రికదే అనిమాత్రం వ్రాసి యిప్పటికి దీన్ని ఆపుతాను.

భారత భారతి

"భారత భారతి" అనే యీ ప్రయోగం ఆదిపర్వంలో వుంది. దీని కర్థం సరియైనది — భారత = భారతం (గ్రంథం) యొక్క భారతి = వాణి. అనగా ? భారత వాఙ్మయమన్నమాట. దీన్ని సముద్రంగా రూపించి నన్నయ్యగారు దీన్ని దరిముట్టేటట్టు యీఁదడానికి బ్రహ్మకేనా శక్యం కాదన్నారు. "భారత భారతీ సముద్రము దరియంగ నీదను విధాతృనకైనను నేరబోలునే" చూ. ఆ యీ సందర్భం నేను అయిదాఱేళ్ళకు పూర్వం యేదో సూత్రప్రాయంగా త్రిలింగ పత్రికలో వ్రాసి వున్నాను.

భారత రచన అరణ్య పర్వంలో కొంతతోటే సమాప్తం కావడానికి ఆపర్వం లోనే శరదృతు వర్ణనలో వున్న "ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వల....రుచిపూరము లంబర పూరితమ్ములై" అనే పద్యంలో తుట్టతుది భాగములోవున్న అక్షరాలు "పరపూరితమ్ములు" అనేవి కారణంగా కవిపరంపర చెప్పుకుంటారు. ఆ యీ సందర్భానికి అరణ్యపర్వందాకా వెళ్ళనక్కఱలేదు. ఆదిపర్వం లోనే గ్రంథారంభ ఘట్టంలో వున్న—

"చ. అమలిన తారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేద శా
స్త్రముల యశేషపారము ముదంబున ముట్టను బుద్ధి బాహు వి
క్రమమున దుర్గమార్థజల గౌరవ భారతభారతీసము
ద్రము దరియంగ నీదను విధాతృనకైనను నేరబోలునే".

అనే పద్యంలోవున్న "భారత భారతీ సముద్రము దరియంగనీదను" అనే వాక్యంలో వున్న ఈదను అనే తుమున్నంతం (కవి యభిప్రాయంలో యిదితుమున్నంతమే) కవికి అభిప్రేతం కాకున్నను వ్యతిరేకార్థ కోత్తమ పురుషైక వచనంగా కూడా అర్థం యివ్వడం దుర్వారం గనక యీ అనర్థానికి అదే సూచకం కావచ్చుననో, అదిన్నీ సూచకము కావచ్చుననో, (అధికస్యాధికం బలం) ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా వ్రాశాను. ఈదను అన్నది తుమున్నంతంగానే సమన్వయించుకున్నప్పుడు సముద్రతుల్యమగు భారతం చక్కఁగా సమన్వయించుకొని పూర్తి చేయడమంటే ? చాలా కష్టసాధ్యం అన్నంతవరకే అర్థం వస్తుంది. కాని (అలంకారికమర్యాద అంతే) అపార్థానికి త్రోవతీయదు. ఆ క్రియ (ఈదను)ను వ్యతిరేకార్థకంగా అన్వయించడమే కాకుండా దానికి వొకదానికి మఱొకటి బలం. దరియం-గన్— అనేది కూడా కల్పితే వచ్చే అర్థమో ?.— (అగ్నివాయు సంయోగమై) నేను భారత వాఙ్మయ సముద్రమును యేకొంచెమో (యీదితే) యీద గలుగుతానేమో కాని తుదముట్టా (దరియంగన్-చూ) యేలాగా యీద గలవాణ్ణి కాను. అని స్పష్టంగా భావ్యనర్థాన్ని (అభిధచేతనే లక్షణ వగయిరా లక్కఱలేదు) భగవంతుఁడు ఆయనచేతనే పలికించినట్టయిందో ? లేదో ? సహృదయులు పరిశీలింతురు గాక. యీ అపార్థం కవికి సమ్మత

మని యెంత పిచ్చివాడూ అనడు. సమ్మతమే అయితే అది అపార్థ మెందు కవుతుంది ? యదార్థమే. ఇది కేవలం దైవప్రేరితం. ఇక్కడ చెడ్డకు సూచక మీవిధంగా అయింది. గాని వేఱొక్కచోట మంచికిన్నీ యిట్టి సూచకాలు (నేత్ర స్పందనాలు) కలుగుతవి. "అథవా భవితవ్యానాం ద్వారాణి భవంతి సర్వత్ర" అనలేదా ? కాళిదాసు యీలాటి సందర్భాలలో— "తత్రభవితవ్యతా బలవతీ" అంటారే కాని, గ్రంథకర్తలు అన్యథాగా వ్యాకరింపరు. ప్రధానమైన— యీదనుఅనేది యీత్రోవలోకి యెప్పుడయితే సమన్వితమయిందో ! అప్పుడు "ముట్టను ఎన్నను" అనేవిన్నీ ఈ త్రోవనే సమన్వితములై ఆ అపార్థాన్నే బలపరుస్తాయని వ్రాయనక్కఱలేదు. యిక్కడల్లా ముఖ్యంగా జ్ఞాపక ముంచుకోతగ్గది యీ అపార్థం దైవప్రేరితమే కాని కవికి అభిప్రేతం కాదు. అనేదియ్యేవే. "అభిప్రేతమే" అని యెవరేనా అపాదిస్తేనో అది ఐహికానికే కాక పారమార్థికానిక్కూడా చాలా హానికరమని వేఱే వ్రాయనక్కఱలేదు. యీ సంగతి యెఱిగో, యెఱక్కో, వొకానొకరు (యః కశ్చిత్) వృథాగా ద్వేషబుద్ధితో నేనేదో— "చ. అమలిన తారకా సముదయమ్ముల నెన్నను" అనే పద్యంలో అసలు అనాదిసిద్ధమైన పాఠంగా వుండే "భారత వాహినీ సముద్రము" అనే పాఠాన్ని తొలఁగించి అస్థానమందు క్రొత్తగా "భారత భారతీ సముద్రము" అనే పాఠాన్ని ఆదేశించినట్టు అపలపించడమే కాక, కొన్ని దూషణోక్తులు కూడా వ్యయపెట్టిన వ్రాత వొకటి—ఆంధ్రవాణిలో కనపడింది. నేను గోఁణం కట్టింది మొదలు కొన్ని భారత ప్రతులు చూచి వున్నాను. గాని, నాకు ప్రతిపక్షి అపలపించే వాహినీ పాఠం వుపలబ్ధం కాలేదు. సర్వత్రా "భారత భారతీ" అనే పాఠమే వుపలబ్ధమయింది. అదిన్నీ కాక భారత వాహినీ పాఠానికి వ్యాఖ్య వ్రాస్తూ, ప్రతిపక్షి బహుబ్రీహి సమాస సూచకంగా, భరత వీరచరితలనెడువాహినులు కల—అనే విగ్రహానికి స్ఫోరకమైన అక్షరాలు (భరతవీర చరితలనెడు నదీ ప్రవాహములు కల, చూ) లిఖించివున్నాఁడు. ఆపక్షంలో బహుబ్రీహి సమాసానికి రాదగిన చిహ్నం హ్రస్వమో ? లేక కహో ? రావలసివస్తుంది. ఆపక్షంలో

పరినిష్ఠిత రూపం - భారత వాహినీకః లేదా ? "భారత వాహినిః" అని కావలసివస్తుంది. యిందులో దేనికంగీకరించినప్పంటికీ ఛందో భంగం దుర్వారం. వాహినీపాఠానికి చెప్పే అర్థంకూడా, అంత వీలుగా లేదు. అట్టి అర్థం కవి వివక్షించవలసిన ఆవశ్యకత కూడా కన్పడదు——

భారత వాఙ్మయమును సముద్రంగా రూపిస్తే చాలు. చాలినాసరే తృప్తిపడక వాహినీపాఠాన్ని కల్పిస్తామంటే వున్న విప్రతిపత్తి సూచించాను. యిఁక నిప్పుడు వాహినీ శబ్దానికి హ్రస్వం వచ్చే సందర్భం కొంచెం (విపులంగా కాదు) వివరిస్తాను. అందుకు "అబ్రిపీత్వురాణ" వ్యాఖ్యాత మాటలు ముందు వుటంకించాలి. అవి అపహాస్యాస్పదంగా వున్నా చూపించాలి.

"భరత వీరచరితలనెడి (యిది భారత శబ్దానికి) నదీ ప్రవాహములు గల భారతనెకు" మూలంలో భారత శబ్దం వొకటే వుంది. అర్థంలో రెండు వుంటేకాని కాపురం తుదనెగ్గదు భవతు. (ఉచ్చరిత శబ్దోర్థ ప్రత్యాయకో నానుచ్చరితః) దాన్నే ఆవృత్తి చేస్తేనో ? ఆ సంప్రదాయం శాస్త్ర సంబంధమైన సూత్రాలకుగాని సాహిత్య సంబంధమైన శ్లోకాలకూ తెలుగు పద్యాలకూ చెందేదికాదు. వ్రాస్తే చాలా వ్రాయాలి. సంప్రదాయం కాకపోయినా అంగీకరిద్దాం. భారతశబ్దానికి కవి వివక్షించుకున్న భారత గ్రంథమని చెప్పుకోక అవివక్షితమైన యీ అర్థం యెందుకుచెప్పాలి? భరత వీరచరితలలో వొక్కొక్కని చరిత్ర వొక్కొక్కనది. అందరివీఅన్ని నదులు. అవి వచ్చి భారత గ్రంథమనే సముద్రంలో కలిశాయా ? వో హో హో ! యెంత చక్కని అలంకారశాస్త్ర విదగ్ధత్వం ! ! ! అయితే యీ అర్థం బాగాలేదు, అని నేనంటే బాగానేవుందని ప్రతిపక్షి వాదానికి వుపక్రమిస్తే గతేమిటి ? "సహృదయాః ప్రమాణమ్" అనవలసివస్తుంది. యెప్పుడూ లోకంలో నిజమైన సహృదయుల సంఖ్య తక్కువగానే వుంటుంది. కనక అప్పుడు——"పంచశుభం, పంచాఽశుభమ్"గా పరిణమిస్తుంది వాదం. కనక సుళువైన మార్గం చూచి ప్రతిపక్షి వాదాన్ని మందలించడం యుక్తం. ఆ మార్గం యెట్టిదంటే ? అయ్యా ! మీరు చెప్పే యేళ్ళూ కోళ్ళూ వచ్చి

సముద్రంలో కలవడం వగయిరా గంపతిరుగుడు అర్థాన్ని శంకించేదిలేదు. గాని— మీరు "భారత వాహినీ" శబ్దానికి భరతవీర చరితలనెడు నదీప్రవాహములు కల భారతమనెడు సముద్రము అని కదా? అర్థం వ్రాశారు. "కల బహువ్రీహిః" అనే అభియుక్తోక్తి నెప్పుడేనా వినివున్నారా? బహువ్రీహి చెప్పేయెడల విగ్రహ వాక్యం "భారతాన్యేవ వాహిన్యోయస్య" అనేనా? అప్పుడు వాహినీ శబ్దగతదీర్ఘానికి హ్రస్వంవచ్చి "భారతవాహినిః" అనేనా కావాలి. లేదా? కప్పు (కాఫీ కప్పు కాదు బహువ్రీహి కప్పు) చేస్తేనో? "భారత వాహినీకః" అనేనా పరినిష్ఠితరూపం యేర్పడాలి. ఉభయధాపి ఛందోభంగం తప్పదు. "అపి మాషం మషంకుర్యాచ్ఛందో భంగం నవా" అన్న మాటెరుగుదురా? "అబోధోపహతాశ్చాన్యే" తెగలో వుండే మీకీ వ్యాఖ్యానాలెందుకు? నన్నయ్య బుద్ధిని బాహువిక్రమంగా రూపించాడు కదా? దానికి అనుకూలించడానికి మనం వాహినీపాఠంకల్పించి గ్రంథపరమైన భారత శబ్దాన్ని భరతవీర చరిత పరం చేదామనే అనుకున్నారు.గాని, ప్రధానమైన చిక్కు (ఉ. బాబుకు పెండ్లి యయ్యెనని బాలుడు సంతసమందె గాని, మేకై బలిపెట్టు చెట్టసవతమ్మ ఘటించు టెరుంగడు ....గిరతము చూ.) గమనించనే లేదు. "భాష్యాబ్ధిః క్వాతి గంభీరః"అన్న విధంగా నన్నయ్య భారత గ్రంథాన్ని సముద్రంగా రూపించాడు. అంతే. మీ పాండిత్యాన్ని ప్రకటించుకొనడానికి ప్రయత్నించారు. తప్పులేదు. కాని, లోకం యింకా పండిత సూన్యం కాలేదు. శబ్దజ్ఞానం లేని దిద్దుబాట్లు "రాజేత్వనమ్మ ఖాంభోజే" మాదిరిగా అంతస్సార శూన్యత్వాన్ని ప్రకటించవా? మురారి కవి "నశబ్దబ్రహ్మోత్థంపరిమళ మనాఘ్రాయచ" అన్నాడు.

శా. అంతస్సారము లేకయున్న నెటులో ఆ పేరు లీపేరు లార్జింతు రొక్కొందరు— (జయంతి చూ.) యెఱుగుదురా! సరే మీదగ్గిర యీసంప్రదాయాలన్నీ యేకరువెట్టడం వృథా. నేను వొకమాట మిమ్మల్ని అడుగుతాను. జవాబిస్తారా? యీ "భారత వాహినీ సముద్రము" అనే పాఠం మీ కేదేనా పుస్తకంలో వుపలబ్ధమయిందా? స్వకపోల కల్పితమా? అంఛాను.స్వకపోల కల్పితమే అయితే ఆశ్చర్యం లేదు. యే పుస్తకంలోనేనా

వుపలబ్ధమైన దనేయెడల ఆశ్చర్యపడవలసి వస్తుంది. అష్టభాషా వాగను శాసనుడైన నన్నయ్యా కాఁడుగదా? అతని పసులకాపరి గూడ యిట్టి ప్రమాదానికి గుఱికాడు. తెలిసిందా?

"ఉ. మూగురయందు నన్నయ సమున్నతుఁడై కడు లక్షణంపు బ్రోవై"

"ఉ. అందాది దొడంగి మూడు కృతులాంధ్ర కవిత్వ విశారదుండు
విద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షతన్."

"సీ. నన్నయకవి పెట్టినాడు కదా!
తిక్కనాది కవీంద్రుల కాటిభిక్ష."

అట్టి నన్నయ్యా యిట్టి తప్పుడు ప్రయోగం చేస్తాడంటే విజ్ఞలోకం సమ్మతించదు. ఇంతకూ సుప్రసిద్ధంగా వుపలబ్ధ మవుతూవున్న "భారత భారతీ సముద్రము." అనే పాఠం కంటె ఆ డొంక తిరుగుడు పాఠంలో యే విధమైన గుణము కనపడదు. పైగా దోషం కనపడుతూవుంది. నేని ప్పటికి చాలా ప్రతులు భారతం చూచాను. నాకీ భారతభారతీపాఠమే కాని భారత వాహినీ పాఠము కనపడలేదు అని మళ్ళా వ్రాస్తున్నాను. దీనిఅయో గ్యతను గూర్చి కొంచెం వ్యాకరించాను. అసలు పాఠము యొక్క యోగ్య తను కూడా వివరిస్తాను.

భారత భారతీ సముద్రము; భారత = (వ్యాసకృతమైన) భారత గ్రంథంయొక్క, భారతీ = వాణి, అనగా? భారత వాఙ్మయ మనెడి సముద్రము అని రూపించాడు కవి. అనేక వ్యాసఘట్టాలతో నిండి మహా గంభీరంగా వుండేది గనక— సముద్రత్వేనా రూపించడం యుక్తమే. యీ రూపణకు యితరాపేక్షతో పనిలేదు. కాళిదాసుగారి కవిత్వంలో మన పైత్యం చేర్చడంవల్ల అది ఛర్దికి కారణ మవుతూ వుంది. ఆయీ చక్కని రీతిని వదలుకోవడం డొంకతిరుగుడు త్రోవ పట్టడం. యిది "చక్కని రాజ మార్గము లుండగా సందులు దూరినట్లు" గాక మఱేమి? నన్నయ్యకు అప్రయత్నసిద్ధంగా యమకం దొర్లుతుంది.

1. ఉ. భారతభారతీ శుభగభ_స్తి చయంబులు.........
2. చ. భారత భారతీ సముద్రిము దరియంగ నీదను.........
3. మ. కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధ బాంధవు లనేకుల్ ....
4. మ. మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్య....

యింకా యెన్నో యీలాటివి చూపవచ్చును. దిద్దిన వాహినీపాఠంలో చెప్పే అపార్థాన్నిబట్టి దురుద్ధరమైన వ్యాకరణదోషం తగలడమే కాకుండా (యీ దురుద్ధర దోషం హ్రిస్వం రావాలనేది స్థూలదృష్ట్యా చెప్పేమాట. సూక్ష్మదృష్ట్యా అయితేనో? భారతవాహినీకః అవి కప్పరావాలనేదే. ఇందులో యేదేనా మీకు చిక్కే అన్నది పరమార్థం) యమకం కూడా చెడుతూ వుంది. తాను యీవిధంగా తప్పుతోవ్రలో కలంనడుపుతూ అసలు పాఠాన్ని గూర్చి కొన్ని అసంగత వాక్యాలు 'భారతభారతీ' అని దిద్దినారు. ఈ మార్పునం దేమి విశేషము గ్రిహించిరో?............"ఇది అనౌచిత్యము సమంజసముగ లేదు." అంటూ వొక కాలం జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధపు మాటలతో నలుపు చేయబడింది. వాహినీ అనేది పూర్వపాఠమట? యిది యదార్థమగు మాటేనా? కావన నేల? అంగీకరింతము గాక. ఆ పక్షంలో యిట్టి అవ్యుత్పన్నులు యీ పిదపకాలంలోనేకాదు. పూర్వకాలంలోకూడా కొందఱు వుండేవారని తేల్తుంది. వ్యుత్పన్నులే అయితే వ్యాకరణ దుష్టమైన పాఠాన్ని కల్పించరు. యితరులు కల్పి_స్తే సమ్మతించరు. "నోచే ద్దుష్కృత మాత్మనా కృతమివ స్వాంతా దృహి ర్మాకృథాః" అన్నాడు పండితరాయలు. యేదో సందర్భంలో యెప్పుడో మేమున్నూ— "—వాకురు కింతుమాకురు వృథా పద్యాని గద్యానివా" అని వొకరిని మందలించవలసి వచ్చింది. అర్హత వుండుగాక; లేకపోవుగాక, యేదో భారతాన్ని బాగుచేదామని పూనుకోవడం బాగానేవుంది. యీ తలకు తగని మాటలెందుకు? "మొండివాదం.... తెలివితక్కువ....తాజెడ్డకోతివనమెల్ల జెరచె...." అఈ ప్రిసంగం నన్నుగూర్చి చేసింది. యెందుకంటే? నేను "భారత భారతీ సముద్రము" అనేపాఠం వ్యాకరించినందుకు. పైగా అర

జ్యాపర్వంలో సూచితమైన "పరపూరితమ్ములై" అనే భావ్యనర్థ సూచకమైన విశేషం. ఆదిపర్వంలోనే "చ. అమలిన తారకాసముదయమ్ములన్... ...." అనేపద్యంలోనే సూచితమయిందని ఋజువు చేసినందుకు. నేను ఆయీ అపార్థం భాసిస్తూందన్నానుకాని ఆయీ అపార్థం గ్రంథకర్తకుసమ్మతమని అనలేదు. యీయన నేను సమ్మతమని అన్నట్లు కల్పించడం వొకటి; (చూచారా? యీయనకు అసత్యమంటే యెంత భయం లేదో) అపార్థాలూ అమంగళార్థాలూ వొక్కొక్కప్పుడు అవశాత్తూ యెంతటి మహావిద్వత్కవికేనా సరే దొర్లుతూ వుంటాయి. ఆపని జరిగాక పరిశీలించుకుంటే (గ్రంథకర్తమరణానికి సంబంధించేవి కాకపోతే) గ్రంథకర్తకే గోచరిస్తాయి. యిది అట్టిది కాదు గనక, యేది? "పరపూరితంబులై" అనేది యితరులకు గోచరించింది. యిక నేనల్లా—"అమర్చిన దానిలో అత్తగారు వేలెట్టింది" అన్నట్టు కవి పరంపర చెప్పుకొనేదాన్నే ఆయీ "అమలిన తారకా" పద్యంలోని "ఎన్నను – ముట్టను – ఈదను" అనే తుమున్నంతాలను వ్యతిరేకార్థ కోత్తమ పురుషైక వచనాలుగా (వీలుండబట్టే సుమండి) సమన్వయించి చూపి బలపరిచాను. అయితే ఈయన యెవరో, పాపం! నాఁమీద **కలియబడతారెందుకో**? యెందుకా? పేరు కోసం అంటారనుకుంటాను. యింతమాత్రంతో పేరు వస్తుందా? అయ్యో? రాకేం. వెనక జరిగిన యితిహాసం కీ॥ శే॥ రాణి శ్రీ విక్టోరియారాణిగారికి సంబంధించింది. టుపాకీగుండు దాటిపోయింది. ఆకొట్టిన వ్యక్తిని పిల్చి "యిదేం పాపం జగన్మాత నీకేం అపకరించింది" అని అడిగితే ఆ మనిషి చెప్పాడుగదా అయ్యా! నాకు వొక కోరిక వుంది. నా మనస్సులో లేశమూ దురుద్దేశంలేదు, చిత్తగించండి. ఆ కోరిక పెద్ద పేరు సంపాదించాలనేది. దానికి యింతకన్న వుపాయంకనపడలేదు. యీ పాటికప్పుడే నా పేరు యెన్ని పత్రికలలోనో అచ్చవుతూ వుంటుంది. సప్తసముద్రాలూ దాటుతుంది. అని చెప్పేటప్పటికి చక్రవర్తిని ఆ మానిసి చెప్పినది యదార్థమే అయివుండునని నిశ్చయించి అతనికి యేవిధమైన శిక్షలేకుండా

విడుదల చేయించిందని చెప్పుకోగా వినడం. యీాయన యిప్పుడిప్పుడు వార్ధక్యంలో పైకివచ్చారుగాని, పేరుకోసం యత్నం చాలా కాలాన్నుంచి చేస్తూన్నట్టు వ్రాతమూలకాలు ఆధారాలున్నాయి. యీాయన కేవో కొన్ని బిరుదాలు (నేతి బీఱ కాయలు) కూడా స్వగ్రామంలోనే (యింట గెల్చి రచ్చ గెలవమన్నారు. గదా!) అలంకరించారు. యిక నేం కావాలి? "తిక్కన సోమయాజిగారు" భారతాన్ని పూర్తిచేస్తే యీాయన వ్యాకరించడానికి ఆరంభించారు. తెలుగుగదా అనుకున్నారు కాబోలును! అలా అనుకుంటే విరాట పర్వం దగ్గిఱనుంచి పని జరుగుతుందేమో? లేదా? అరణ్యపర్వంలో వున్న—

"చ. స్ఫురదరుణాంశు రాగరుచి బొంపిరి వోయి........"

అనే పద్యం దగ్గిఱనుంచి కూడా పని జరుగుతుందేమో కాని,

"ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వల లసత్తర తారక హారపంక్తులన్
జారుతరంబులయ్యె వికసన్నవ కైరవగంధబంధురో
దారసమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశు వికీర్యమాణ క
ర్పూరపరాగపాండు రుచి పూరము లంబరపూరితంబులై"

యీా వాళ్ళెఱుగని శివపు ధోరణి కవిత్వాన్ని వ్యాకరించడానికి చాలా సామగ్రి వుండాలి. ఆ యీా పద్యంగాని, యింకా కొన్ని పద్యాలు ఆదిపర్వంలోనే "మాకు బ్రిసన్నులయ్యెడుఁ" అనే ఘట్టంలో వ్రాసే నన్నయ్యకే తాను చెప్పేది తెలుగు కవిత్వ మనే జ్ఞప్తి వుందనడానికి లేశ మేనా అవకాశం కనపడదు. వీట్ల ధోరణి మినపగుగ్గిళ్ళు కాదు, యినప గుగ్గిళ్ళు. అతనికి యెన్నో తెలుగు పదాలు మాఱుమూలవి వచ్చివున్నా సంస్కృత పండితులు యీాసడిస్తారనే శంక యింకా వదలక విశేషించి సంస్కృతమే వాడేవాడు. అయితే ఆరంభించిన స్వల్పకాలంలోనే స్వర్గ తుడు కాబట్టిగాని, ఆలాకాక యావద్భారతమూ అతడేఅంధ్రీకరిస్తే తెలుగు పదాలకే ప్రాధాన్యం యిచ్చే రచనకూడా ముందు ముందు విస్తరించి వుండేదేమో? అక్కడక్కడ ఆంధ్రి రహస్యజ్ఞత—

క. అడవులు నేఱులు నప నీవిడసినయవి యెట్లు పుణ్యభాగీరథి యీా
పుడమి గలవారి కెల్లను నెడపక సేవ్యంబకాక యిదినీయదియే.

యిత్యాది పద్యాలలో వెల్లడిస్తూనే వచ్చాడు. యీ పద్యంలో నల్లా— "పుణ్య భాగీరధి — సేవ్యంబు" యీ మూడు పదాలు మాత్రమే. లేదా? పుణ్యభాగీరధి సమస్త పద-మనుకుంటే రెండు మాత్రమే తత్సమాలు కాని తక్కిన యావత్తూ తెలుగే. కవి బ్రహ్మకు యిదే ఒజ్జబంతి. దీని త్రోవనే యావత్తూ నడిపించాడు మహనీయుడు. యిక వుదాహరించిన— "శారద రాత్రులు" మార్గం నేటివఱకు యెవ్వరికీ అందలేదు. "వీరుడిక లేడు ప్రితి రఘువీరుడొకడు" "మొక్కపాటింట నోటంట ముక్కలేదు పేరి శాస్త్రికి గలదంట పెదవిపాటు" అన్నమాదిరిని ఆంధ్ర కవితా పితామహు నికి కొంత అందిందని చెప్పవచ్చును. ఇందులకు— "మ. బహు రత్న ద్యుతిమేదు రోదరదరీ .... మత్కాంతార సంతానముల్" వగయిరా కొన్ని పద్యాలు బోధకాలుగా తోడ్పడతాయి. అయితే తెలుగు కవిత్వం ఆలా (శారద రాత్రుల పద్యం చూ.) వుండాలా? లేక యీలా (క. అడవులు నేరులు పద్యం చూ.) వుండాలా? అనే సందర్భం యిక్కడ వివరించేది లేదు. రెండు విధాల రచనకూ నన్నయ్యయే మార్గదర్శి (మధుమయ ఫణితీనాం మార్గదర్శీ మహర్షిః) ఆ రెంటిలో వొకటి అంతో యింతో అనుసరించడానికి వీలు. అదేనా యెవరికి? తిక్కన్నవంటి మహనీయునకు, యెఱ్ఱన్నవంటి మహనీయునకు, పోతన్న వంటి మహనీయునకు, యింకా కొందరు మహనీయులకు మిగిలినదో? (శారద రాత్రిలు) ఆంధ్రి కవితా పితామహుని రచనలో కొంత కనపడు తుంది అని తెలిపేవున్నాను.

అయితే యితరకవులకు సంస్కృత సమాస గ్రధనమే చేతగాదన్న మాట కాదు. అట్టి ధార దొరలదు. "కో వేత్తి కవితాతత్త్వం" నన్నయ్య రచించిన భాగం కూడా సోమయాజిగాని, శంభుదాసుడుగాని, పునఃపాకా నికి దింపలేక వుపేక్షించలేదు; నన్నయ్య యందు వుండే అనుగ్రిహం చేతనూ కాదు. దింపితే వచ్చే చిక్కు వారికి తెలుసు. ఆ యీ విషయం పునఃపాకానికి దింపినవారు ఋజువుచేసేవున్నారు గనుక, వివరించ నక్కఱు లేదు. శాఖాభిమానాలు వగయిరాలతో యివి తేలేవిగావు. "గుణాః పూజా

స్థానం గుణిషు నచ లింగం నచవయః" "ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణ బంధులుగారె? సత్కవుల్"

యిక ప్రస్తుతం యీ వ్యాసం వ్రాయడానికి కారణభూతులెవ్వరో? ఆ వృద్ధులకు వైదీకి అనేటప్పటికల్లా, ఆకాశం పొడుగున ఆగ్రహం ఆవిర్భవిస్తుంది. చచ్చిన భట్టారకునిమీద కూడా యీయనకు ఆగ్రహమే. అయితే బ్రతికివున్న నా (తి. వెం. కవులలో నొకడనైన) మీద చెప్పేదేమిటి? ఆ కారణం చేత— "పదవనాటి ముత్తైదువ" లోనగు తిట్లు తనకు వాచోవిధేయంగా వచ్చినవి విమర్శనమనే మిషతో బహూకరించడం జరిగింది. (ఆయన విమర్శనం చూ.) అందుకే సంతోషించి నేను— సేల్జోడు బహూమతీ (70 రూపాయీల విలువది) చేయదలచి ఆహ్వానించాను. గాని, తిట్టి యేమొగం పెట్టుకొని సత్కారం పొందేది అనే సందేహం బాధించి కాబోలును రాలేదు. (కృష్ణ చూ.) యేదో మిషపెట్టి దూషించడం మాత్రం మానలేదు. కొన్ని "ఐమీను" వ్రాతలుగా వుంటాయి. కొన్ని తప్పుకోవడానికి అవకాశం లేకుండానే వుంటాయి. ఈయన "కవియశఃప్రాప్తి" దిగ్విజయానికి ప్రయత్నం. అందుకోసం భారతంలో వుండే సంశయాలు తీర్చడానికి పూనుకున్నారు. ప్రథమకబళే మక్షికాపాతంగా దివ్యమయిన- "భారత భారతీ సముద్రి" పాఠం అపపాఠంగా తోచింది. పాపం అది అనాదిసిద్ధమైన శుద్ధమైన పాఠం అనేసంగతి గోచరింపక నేనేమో కల్పించిందనుకొని వషట్కారాలకు ప్రారంభించాడు. అన్నిటికన్నా నాకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించేది యీయన యనాత్మజ్ఞత యే ధర్దుఫారం కుఱ్ఱలకో వుండే తెలుగు పాండిత్యంతో "భారత మాంధ్ర సత్కవుల పాలిటివేదము" అనే భారతాన్ని, అందులోనూ నన్నయ్య కవిత్వాన్ని వ్యాకరించడానికి పూనుకోవడం ఆశ్చర్యం కాదా? మఱి "నసాహస మనారుహ్య నరో భద్రాణి పశ్యతి" భారతిని వాహినిగా మార్చడం, నదులను సముద్రంలో కలపడం, ఆ నదులు భరతవీర చరిత్రలనడం, యెంత సౌదభ్యంగా వుందో విజ్ఞులు పరిశీలించాలి. "యథా నద్య స్స్యందమానాస్సముద్రే అస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ" యీ వ్యాఖ్యానపు ఒడావడిలో బాజాల సందడిలో

మంగళసూత్రం మఱిచినట్లు వాహినీశబ్దం పొందేమార్పు గోచరించలేదు. తాడూ బొంగరమూ లేక వ్యాఖ్యానాలు మొదలెట్టే త్రిలోక విజయులకిది గోచరించేదికాదు. దీనికి సంస్కృత వ్యాకరణ పరివేశముండాలి. లెక్కా-డొక్కా-, సర్వీగిర్వీ యివి వుపకరించవు. ధారవుంటేసరి; ప్రతివాడూ అంతో యింతో కవిత్వం అల్లవచ్చు— "వుంసివా కొమ్మెక్కి యిత్యవులు గూయగా కోనంగుడేయగా...." "శుద్ధనురన్నది రుద్రరూపమై" యీమాదిరిగా పద్యాలల్లడానికీ వ్యాఖ్య చేయడానికీ చాలా భేదం వుంటుంది. దీనికి పిండి వుండాలి—అని యీయనకు చెప్పడం తప్పక వచ్చింది. హితవు చెపితే యీయనకు కోపం వస్తుంది. తిట్లు తినవలసివస్తుంది. భవతు. అందుకు వైదికశాఖలో పుట్టడమే చాలును. యితరాపరాధాలతో ఆవశ్యకం లేదు. అసలు తిక్కన్న సోమయాజులుగారికి వైదీకమంటే యెంత గౌరవమో యీ అభినవ పూర్వునకు అంత వైరం. ఆ మహనీయుడు భారత రచన కారంభిస్తూ "వైదికధ్యాయిత కిచ్చమెచ్చు పరతత్త్వము గొల్తు" అంటే యీయన "వైదికధ్యాయిత కిచ్చ మచ్చరము దాల్తు" అనడానికి సిద్ధం. తగినంత శక్తిలేదు. పెద్దకుండల కెసళ్ళు పెట్టడం. "ఉద్బాహురివ వామనః" దిద్దిన పాఠం లేదా సదసద్వివేచనా జ్ఞానం లేక స్వీకరించిన (వాహినీ) పాఠం సరుకు బైటపెట్టింది. యిప్పుడు కాగతిః, యీయన యేదో వంకపెట్టి నన్ను దూషించడానికి అలవాటుపడి చాలా కాలమైంది. "అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" అంటే నీయమ్మ జిజ్ఞాసా అనేమాదిరి వారితో వాదోపవాదాలు సమంజసం కావని వూరుకున్నా యేదో మిష కల్పించి, "తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు అధమ కవులు" అనీ, యేమో అనీ వ్రాయడానికి (ఆంధ్రవాణి చూ.) అంగీకరించి వుపేక్షించా. యీ వ్రాతనే "ఐమీను" పదంతో స్పృశించి విడిచాను. లోగడ గ్రంథ విమర్శనమనే పేరుతో బోలెడు— అవాకులూ చవాకులూ లోగడ ప్రచురిస్తే అందుకే నేజోడు బహుమతి చేదామనుకున్నాను. వ్రాతల ధోరణిలో వున్న మాటలు చూచి నాకన్న వృద్ధుడనుకున్నాను. ఆ గ్రామ కాపురస్తుల ద్వారా విన్న వినికిని బట్టి చూస్తే అయిదాఱేళ్ళు చిన్నగానే తేలింది. దేశాభిమాన దేహాభి

బండను అన్న సోఁపేశాఁడ్రి పెద్దలద్దు) చెప్పుకొనే తెగలోది. మీ మట్టుకు భారతాదులు చదువుకోవడానికీ, కవిత్వ ధారవుంది గనక పద్యాలల్లుకోవడానికీ సరిపోతుంది గాని యితరానికి సమర్థం కాదు. యితరమనగా వ్రాజ్ఞటికం. వ్రాజ్ఞటికమంటే వ్యాఖ్యానం. మీరుభారత సంశయ విచ్ఛేదం వ్రాయడమంటే వ్యాఖ్యానం వ్రాయడమన్నమాటే. భాషాజ్ఞానం నిష్కృష్టమైనది లేని మీకు అంతా సంశయమే. వాహినీ పాఠానికీ భారతీపాఠానికీ వున్న తారతమ్యం తెలియదాయె, మీరు సంశయాలు తీర్చేదేమిటి? సంస్కృత జ్ఞానం సంపాదించుకోవలసిందని మీవంటి పెద్దలకు సలహా యివ్వడమూ పొసఁగదు కదా? యెందుచేత? ''శైశవేఽభ్యస్త విద్యానామ్'' అన్నాడు కదా? కాళిదాసు. అందుచేత యీ జన్మానికి అది ఘటించదనుకోవాలి. అలఁబహూనా

తే. గీ. తెలుఁగు తెలుఁగని అద్దాన దిగుటెకాని
సంస్కృతమ్మనకన్నఁ గష్టమ్మ హెచ్చు
ఒక్కదానఁ బరిశ్రమమున్నజాలు
దాని కిద్దానికో? రెంటఁదవులవలయు.

రోలొచ్చి మద్దెలతో మొఱపెట్టుకుంటే మద్దెల చెప్పిన సమాధానం మీరు వినే వుంటారు. నా సలహా సమంజసంగా తోస్తే స్వీకరించండి. లేదా త్యజించండి. పెద్ద కుండల కెసళ్ళు మానండి.

వడ్లగింజలో దిబియ్యపుగింజ

"ఉ. దిద్దకుఁడయ్య! భారతము" అని సుమా రిప్పటికి నలభై యేళ్ళకుముందు మేము (తి. వెం.) ప్రార్థించివున్నాం (కలగూరగంప). దాన్నిగూర్చి నేడు కొంత ప్రసక్తికల్గి నాలుగు మాటలు వ్రాస్తున్నాను. నాకిప్పుడు 77 వత్సరాల వయస్సు. నా జీవితంలో యెన్నఁడూ అనుభూతం

కానిది యీవిషయం. కేవలం-సత్యం మీఁద ఆధారపడి వుండేది. (నాఽనృతం వదేత్) శ్రీమదాంధ్రమహాభారతం ఆదిపర్వంలో గ్రంథారంభంలో-

"చ. అమలిన తారకా సముదయమ్ముల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల సశేషపారము ముదమ్మునఁ బొందను బుద్ధి బాహువి
క్రమమున దుర్గమార్థ జలగౌరవ భారత భారతీ సము
ద్రము దఱియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే?"

అని గ్రంథకర్త వినయార్థం వొకపద్యం వ్రాశాఁడు. కదళీపాకంలో వున్న దీనికి వ్యాఖ్యానం అక్కఱలేదు. కాని ప్రకృతం దీన్నిగూర్చి వాదోపవాదాలు జరుగుతూ వుండడంచేత కొంచెం సమన్వయం చూపుతాను. అమలిన తారకా (నక్షత్ర) సముదయములను లెక్కపెట్టడానికిన్నీ సర్వ వేదశాస్త్రములయొక్క, అశేష పారము = యావత్తు అంతమూ పొందుటకున్నూ (అనంతశాస్త్రం బహువేదితవ్యం....య త్సారభూతం తదుపాసితవ్యం) ముదంబునన్, అన్నది ఛందోమాత్రప్రయోజకం, బుద్ధిబాహు విక్రమమున = బాహువిక్రమమునందు బుద్ధిబలంచేత (ఉపమితం, కాని రూపకం కాదు. నన్నయ్య తుదముట్ట తగ్గది సముద్రమువంటి భారతవాఙ్మయంగాని సముద్రం కాదు) దుర్గమార్థజలగౌరవ = జలాతిశయము వఁటి లోతు తెలిసికో శక్యం గాని అర్థము (వ్యాసఘట్టములు) గల భారత భారతీ; భారత = వ్యాసకృత భారతంయొక్క భారతీ = వాఙ్మయము (గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీ. సరస్వతీ పర్యాయము లన్నీ వాగ్వాచములగుటకు విప్రతిపత్తి లేదు) ఆ వాఙ్మయము (భారతగ్రంథమన్నమాట) ఎంతటి బాహుబలంకలవాఁడూ, యెంతో జలంతో నిండివుండే సముద్రాన్ని యీఁదలేఁడు. అలాగే యెంతటి బుద్ధిబలం వున్నవాఁడూ భారతవ్యాస ఘట్టాలు సమన్వయించుకో నేరఁడని తాత్పర్యం. యిదిటివ్వణి- సముద్రమువంటిది. (దురవగాహకత్వాత్ సముద్రంతో పోల్చినాఁడు).

సముద్ర తుల్యమగు భారతమును (సపాదలక్షగ్రంథం అనువదించాలి. శ్రేయాంసి బహువిఘ్నాని. కీడెంచి మేలెంచమన్నారు పెద్దలు)

దటియంగా ఈఁదను, గ్రంథపక్షంలో లక్షణయా అనువదించడమునకు (సముద్రపక్షంలో వాచ్యార్థమే) విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే- అని నన్నయ్యగారు అహంకార నిరాసార్థం యీ పద్యం వ్రాసియున్నారు. యిది కవుల ఆచారం. యింతమాత్రంచేత గ్రంథకర్త అసమర్థుఁడని తాత్పర్యంరాదు.1"శ్లో. భాష్యాబ్ధిః క్వాతిగంభీరః క్వాహం మందమతిః ...." 2 "శ్లో. మందః కవియశః ప్రార్థీ." యీలా అన్నంతమాత్రంచేత ఆకవి అసమర్థుఁడూగాఁడు. "కోఽన్తి ధన్యో మదన్యః" అంటే సర్వాధికుఁడూ గాఁడు. ప్రస్తుతం విద్వత్కవీంద్రులైనవారిని నేను ప్రశ్నించేదేమిటంటే? నేను వ్రాసినసమన్వయం గ్రంథకర్తకు వివక్షితమైనదేనా? లేక దానికి భిన్నంగా వుందా? అనిన్నీ, ఆ యీపద్యంలో యేదేనా పాఠాంతరం వున్నట్టు మీ రెఱుఁగుదురా? అనిన్నీ, అవున్న పాఠాంతరం నేను దీనిలో లిఖించినట్టిన్నీ నేఁటిప్రతులలో బాహాటంగా వుపలబ్ధమవుతూ వున్నట్టిన్నీ- పాఠంకంటే రమణీయమా? అనిన్నీ.ఋజుబుద్ధిచేత విచారిస్తే ఆయీపద్యం సమన్వయించుకోవడానికి నిఘంటుసహాయం గాని యితరసహాయంగాని అక్కఱ లేదు. వుండులేనిచోట వుండు పుట్టించి యేదో వింతపాఠాన్ని కల్పించి వ్యాఖ్యానం చేయడానికి ఆరంభిస్తే వ్యాకరణదోషం కనపట్టింది. కాని యథాశ్రుతపాఠంలో "వర్లగింజలోది బియ్యపుగింజ." ఆయీ పద్యంలో అసంపూర్ణ క్రియలు (ఎన్నను, పొందను, ఈఁదను) అనేవి మూడున్నాయి. గ్రంథకర్త వుద్దేశంలో అవి అసమాపక క్రియలే. కాని అవి వ్యతిరేకార్థ కోత్తమ పురుషైకవచనాలుకూడా అగుటకు యేవిధమైన విప్రతిపత్తీ లేదు. ఆలా అగుట నిర్వివాదమే. అయితే వచ్చే విప్రతిపత్తిని గూర్చి లోఁగడ వ్యాఖ్యానించి వున్నాను. ప్రస్తుతం దాన్నిగూర్చి మిమ్మ ప్రశ్నించను—

పాఠాంతరాన్ని గూర్చియ్యేవే అందటికీ వుపాదేయమైన భారతాన్నిగూర్చనవిచికిత్స కనుక భాషాభిమానులు వుపేక్షింపరని నా నమ్మిక.

శ్లో."స్వాధీనో రసనాంచలః పరిషద శ్శాన్తాః....స్వతంత్రం జగత్
క్షోణీంద్రోననియామకః....ప్రతిపద్మగర్జత-వయంమౌనవ్రతాలంబినః."

వైకర్తనశబ్దవిచారము

1922 సం॥ అక్టోబరు 25 వ తేదీ న్యాయదీపికా పత్రికయందు సంపాదకీయవ్యాసమునందు వృథాకలహ కారకులెవ్వరో నన్నుమిక్కిలిగ వెక్కిరించుచుఁ గొన్ని వాక్యములు ప్రచురించిరి. కాని యాపత్రికను మాత్ర మేకారణముననో పత్రికాధికారులు నాకందింపరైరి. కొందఱు మిత్రులు నాపేరఁబై విషయమును గూర్చి కొంచెముగావ్రాసిరి, కాని వారుకూడఁబత్రికను నాకంపరైరి. ఇటీవల ననఁగా డిశంబరు 17, 18 తేదీలలో గోదావరి డి॥ చిత్రాడలో జరిగిన వార్షికోత్సవమునకు నేను వెళ్ళియుండుటచే, నచ్చట న్యాయదీపిక నాకు గోచరించినది. అందలి

1. చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటకవిగారి హాస్యప్రసంగము

2. బ్రాహ్మణేతరుఁ డీ యగ్రపీఠమునకు నియమింపబడెనే యని కొందఱు ఛాందసపండితులు వాపోయిన నేమిఫలము.

3. సహనబుద్ధిలేని పూర్వనాగరికపండితు లెట్లు గ్రహింపఁ గలుగుదురు.

4. మూర్ఖవాదమొనర్చుట పండితలక్షణ మనిపించుకొనదు.

5. అధికప్రసంగమున కెంతమాత్రమును సాహసించి యుండ రని మావిశ్వాసము.

6. వేంకటశాస్త్రిగారు సంస్కృతభారతమును మఱియొకమాఱు తిన్నగాఁజదివి,

7. మన వేంకటశాస్త్రిగారి కప్పటికి సంస్కృత మహాభారతము యొక్క పరిశోధన యిసుమంతయులేదని వెల్లడియగుచున్నది.

8. వేంకటశాస్త్రిగారు .... తమతప్పును బహిరంగముగా నంగీక రింపఁ గోరుచున్నారము.

ఇత్యాది లఘుప్రసంగములు చూచితిని. శ్రీయుత కట్టమంచి రామ లింగారెడ్డిగారి యాధిపత్యమున రాజమండ్రిలో శ్రీరాజ రాజనరేంద్రవర్ధం

తికి సంబంధించిన సభలోఁ బరస్పర విరుద్ధవిషయములు నన్నయ్యభట్టార కునిచే నాంధ్రీకృతమగు భారతము నందే కలవా ? లేక వ్యాసభట్టారకుని మూలగ్రంథమందుఁగూడ నున్నవా ? యను సంశయముంగూర్చి కొండొక చర్చ ప్రసక్తానుప్రసక్తముగాఁ దగిలిన మాట వాస్తవము. పైవిషయ మునుగూర్చి యగ్రాసనాధిపతిగారుగాని, నేను గాని యేమాత్రమును బర స్పరజయేచ్ఛతోఁబ్రసంగించినది లవమునులేదు. అస్మద్గురువరేణ్యులలో నొకరగు బ్ర॥ శ్రీ॥ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి కవిరాజుగారాసభకు నెట్లో వచ్చి కూర్చుండిరేకాని శ్రీవారిమనస్సు బొత్తిగా నస్వస్థముగానుండుటచే వారేని పైవిషయముంగూర్చి విస్తరించి ప్రసంగించినవారుకారు. ఆ యీ విషయములనుగూర్చి నాఁటిసభలోనున్న పెద్దమనుష్య లనేకులు సాక్షులు. ఇందేమేని ప్రమాదమున్నచో శ్రీయుత రెడ్డిగారు తెలుపఁగలరని నమ్ము చున్నాఁడను. అదిగాక నాఁటిసభలో నాయొనర్చిన ప్రసంగమెవ్వరికిఁ గాని బాధకరముగ నుండినచో నఁదఱు మహనీయులలో నొకరేనిలేచి నన్ను మందలింపవలసియుండును. "బ్రాహ్మణేతరుఁ డీయగ్రపీఠమునకు నియమింపఁ బడెనే" అను దుఃఖమే మాకున్నచో మేమట్టి సభకు రానే రాకపోవచ్చును గదా ? అది యిటులుండె. ప్రస్తుతవివాదమునకెల్లఁ బ్రతి పక్షులకు ముఖ్యాధారమగు న్యాయదీపికా వాక్యమును—— "వైకర్తనుడను విశేషణము కర్ణునకు సంస్కృతభారతముయొక్క ఆదిపంచకమునందుఁ బ్రయోగింప బడియున్నను దానికి సూర్యపుత్రుఁడను నర్థముకాక కవచ కుండలములను బెఱికియిచ్చినవాఁడను మఱియొక యర్థము కూడ నుండి యుండుటచే" అనుదానిని విమర్శింపుదము. ఏప్టి నిఘంటువలనను, శ్రీకృష్ణ భారత విరాటపర్వమునందలి టిప్పణివలనను, వైకర్తనుఁ డనఁగా సూర్య పుత్రుఁ డనియే స్ఫుటమగుచున్నది. సహజకవచకుండలములను బెఱికి యిచ్చుటచే వైకర్తనునికిఁ గలిగినపేరు "కర్ణుఁడు" అనునదియే కాని వైకర్తనుఁ డనునది కాదని శ్రీకృష్ణభారతారణ్య పర్వాంతములగు "కుండ లార్ధంబు కర్ణకర్తనంబు చేయుటంజేసి యతండు కర్ణుండునాఁ బ్రసిద్ధిగాంచె" అను నక్షరములు తెల్పుచున్నవి. యీయర్థమునే, "సహజకవచ కర్త

నాత్కర్ణః" అను నీలకంఠయ వ్యాఖ్య ధ్రువపఱచుచున్నది. దీని యనంతరము "విశేషతః కర్తనః. స్వార్థేతద్ధితః" అని పూర్వపక్షుల వాక్యము ననువదించి వెంటనే "వస్తు, తస్తు, వికర్తనస్య సూర్యస్యాపత్యత్వాద్వైవ కర్తనః" అను వాక్యమువలన దానినిఖండించుటచే వ్యాసభట్టారకుని కావ్యుత్పత్తి సమ్మతము కాదని స్ఫుటమగుచున్నది. కర్ణ, భేదనే, అను ధాత్వర్థ మిందులకుఁ దోడగుచున్నది. కాని శ్రీకృష్ణభారతములోని యాది పర్వ స్థితమగు "సహజ కవచకుండలమ్ములు కర్తనముచేసి విప్రరూపుం డగు వియచ్చరవల్లభునకిచ్చిన కతనఁ గర్ణుండు వికర్తనుండునాఁ బడియె" అనువాక్యము పూర్వపక్షులకించుక చేయూఁతకావచ్చును గాని యయ్యది పూర్వప్రదర్శితప్రమాణమువలనఁ బూర్వపక్ష మతానువాద మాత్రముగాని సిద్ధాంతకోటి ప్రవిష్టము గాకుండుటచే వారి నుద్ధరింపఁ జాలదు. ఇందును గూర్చి ముందింకను విపులముగాఁ జర్చింపఁబడును. మఱియు యథామూలముగా శ్రీ ప్రతాపచంద్రరాయలవారు హూణ భాషాంతరీకరణమొనర్చిన గ్రంథమువలనగూడ నట్టివ్యుత్పత్తిచెప్పుట ప్రమాదమని స్థిరపడుచున్నది. మఱియు శ్రీకృష్ణభారతములో స్వార్థతద్ధి తాంశమునువదలి వికర్తనపదమునే వాడుటకూడ గొంతచింత్యము. ఏమందురా దీనింబట్టి తండ్రియగు సూర్యుఁడును, గొమరుఁడగు కర్ణుఁడునుగూడ వికర్తనపదవాచ్యులు కావలసి వచ్చును. అట్లు ప్రసిద్ధిలేదు. వ్యాసభట్టారకుఁ డెచ్చటను వాడలేదు. కావుననే వ్యాఖ్యాతదాని నాచారనిర్వహణార్థముచూపి వెంటనే వస్తు తస్తు అని ఖండించెను. కనుకనే శ్రీకృష్ణభారతము స్థలాంతరమున దీనినే యనుసరించెను. అదియటులుండె, తేలినసార మేమనగా ? వైకర్తనపదము సూర్యపుత్రుఁడను నర్థమునఁ గర్ణునకు వాడుట యుక్తమనియు వికర్తనపదము సూర్యునకుమాత్రమే వాడఁదగినది కాని కర్ణునకు వాడఁదగదనియు, కేవల యౌగికముగా గైకొని మనము వాడఁబూనినచో సంస్కృతభారతమున, స్థలాంతరమున నీయుభయపదములకును గర్ణపరముగా వాడిన ప్రయోగము లుండవలసియుండు ననియు, నట్టిప్రయోగము లేకుండుటచేఁ బై తోఁప., వ్యాసభట్టారకున కిష్టము లేదనియుఁ దేలుచున్నది. ఇష్టమే

యున్నచో బంధు, బాంధవ, శత్రు, శాత్రవాది శబ్దములవలె వైకర్తన వికర్తనశబ్దములు రెండును గర్ణునకు వాడియేదీర వలయును. నిజముగా వ్యాసభట్టారకుని హృదయ మీపదప్రయోగమువట్టున నిట్టిదియేయైనచో నిట్టి ద్రావిడప్రాణాయామమేటికి ? మార్గాంతరముకలదు చూడుడు. వైకర్తనః అని విడదీసికొని కర్తనశబ్దమునకు మీరు త్రొక్కిన త్రోవను ద్రొక్కుట కడునులభవుగదా ? చక్కని రాజమార్గములుండ సందులేల దూఱవలయును ? స్వార్థప్రత్యయ కరణాదిప్రయాస లేకుంటచే నిది మీకు మిక్కిలిగ నుపకరింపఁగలదు. కానియిదియును మిమ్ముద్ధ రింపనేరదు. ఏమందురా ? ఈత్రోవ గ్రంథకర్తకు సమ్మతమగు నేని కొన్నిచోట్ల వైసహితముగా వైకర్తనః అని ప్రయోగించినను మఱికొన్ని చోట్ల పాదపూరణార్థకమగు వైపదమునువదలి కేవల కర్తనపదమును గూడ వాడవలసియుండును. అట్లొచ్చటఁగాని కర్ణునిగూర్చి భట్టారకుఁడు వాడకుంటచే బూర్వపక్షులు త్రొక్కినత్రోవ నిర్మూలమని స్ఫుటమగు చున్నది. వైసహిత ప్రయోగములు సంస్కృతమహాభారతమున బెక్కులు. అందు దిఙ్మాత్ర ముదాహరింపబడుచున్నవి.

1. కర్ణోవైకర్తనోరాజ న్యారయామాస 2. కర్ణోవైకర్తనస్తథా 3. ఏష వైకర్తనశ్శ్వేత 4. తతోవైకర్తనః కర్ణః 5. హతోవైకర్తనో రాజన్ 6. హతంవైకర్తనంశ్రుత్వా 7. కర్ణోవైకర్తనోహతః 8. కర్ణో వైకర్తనోరణే 9. కర్ణోవైకర్తనస్త్వరన్.

పైనుదాహరించిన ప్రయోగములలో (3) వ యంకెగల ప్రయో గము స్త్రీపర్వములోనిది. గాంధారీవాక్యము నందలిది. గాంధారికర్ణజన్మ రహస్యము నెఱిఁగినదికాదు. కావునయథాశ్రుతార్థమున విరోధపరిహారము దుర్ఘటము. (4) వ యంకెగల ప్రయోగము ఆదిపర్వములోనిది. గ్రంథ కర్త వైశంపాయనముఖమున బలికించినది. ఈప్రసంగమునాఁటికిఁ గర్ణు నకు బూర్వపక్షుల త్రోవకనుకూలించు నపార్థముగల ప్రాయశ్చిత్తము జరుగలేదు కావుననియ్యెడల యథాశ్రుతార్థమునే చెప్పికోవచ్చును. అట్టి స్థితిలో "ఆది పంచకమునందు" అనివైకర్తనపదమునెత్తికొని యన్వార్థ

మును జెప్పఁబూనినవారి పాండిత్యమును లోకమే నిర్ణయింపవలసియున్నది. ఇక 8, 9 అంకెలుగల ప్రయోగములు ద్రోణపర్వస్థములు, తక్కిన వన్నియును గర్ణపర్వస్థములు. ఇటు యథాశ్రుతార్థము చెప్పికొన్నను నంత బాధకము లేదు. వీని నుదాహరించుటకుఁ గారణము వ్యాసభట్టారకుడు సర్వత్ర, వైవిశిష్టముగనే ప్రయోగించుటచే బూర్వపక్షుల కుకల్పన ఖండిత మగుచున్నదని తెల్పుటకే యని యెఱుఁగునది. మఱియు నరణ్యపర్వమున ఘోషయాత్రాసందర్భమున 1. వైకర్తనం పరీప్సంతః 2. కర్ణోవైకర్త నోరాజన్ అని ప్రయోగింపఁ బడియున్నవి. ఘోషయాత్రనాటికిఁ గర్ణునకుఁ బూర్వోక్త ప్రాయశ్చిత్తము జరుగలేదు కావున నర్థాంతరకల్పన వలనఁ బూర్వపక్షులు తమవాదమును బ్రదికించుకోవలసియుండదు. అట్టి స్థితిలో "ఆదిపంచకమునందు" అని యెత్తికొని వింతత్రోవను ద్రొక్కుట మిక్కిలి చింత్యము. పూర్వపక్షులు తమ్ముఁ బైవైకర్తనశబ్దమెక్కడ వచ్చికొట్టునో యన్నంత భయముతో రక్షణవాక్యములను జాలవ్రాసికొనియున్నారు. అందు మొట్టమొదటి వాక్యమునందలి యసారతను జూపియున్నాను. వేఱొక వాక్యము నుదాహరించి పిమ్మట శేషమును వ్రాయుట కొంత యుక్తమని యట్లు చేయుచున్నాను. న్యాయదీపికలో "కర్ణుఁడు కన్యాపుత్రుఁ డని తెలిసిన వారేడ్గురనియు, నది కర్ణవధానంతరము వఱకుఁ బాండవులకుఁ దెలియదనియు, స్త్రీపర్వమునందు ధర్మరాజు నోట వెలువడిన ధర్మజ్ఞుని వాక్యములఁ బట్టి స్పష్టముగా జోద్యమగుచున్నది. సూర్యుఁడు, కుంతి, కృష్ణుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, భీష్ముఁడు, విదురుఁడు, సంజయుఁడు, అను వార లకుఁ గాక మిగిలిన వారి కెవరికిని గర్ణజన్మరహస్య వృత్తాంతము తెలిసియుండినను మహాభారతయుద్ధమునకు హేతువే లేనట్లు వ్యాసుఁ డీకథను బోషించుచు వచ్చిన విషయమును భారతమును జదివినవారు సులభముగా గ్రహింపవచ్చును" అని యొకరక్షణ వాక్యమును వ్రాసికొనియున్నారు. ఇందులోని "ధర్మరాజు నోటవెలువడిన ధర్మజ్ఞునివాక్యములు" అను నవాంతర వా క్యమునందలి యసారత నటులుంచి రహస్యజ్ఞుల పట్టికలోఁ జేర్చుటకుఁ దిక్కనని ష యాజిగారి కిష్టము లేని — ధృతరాష్ట్రునిఁ గూడఁ జేర్చుటకు

సంస్కృతభారత తోద్యోగపర్వమునందలి యాధారమును గూర్చి ప్రస్తుత మనావశ్యకమగుటచే వదలి యీపట్టికలోఁ జేరని దుర్యోధను నికటమునఁ జేరిన భీష్ముఁడు ప్రసంగించిన ప్రసంగము నుదాహరించు చున్నాఁడను.

శ్లో. ఉత్సాహ యతిరాజంస్త్వాం విగ్రహే పాండవైస్సహ ః
పరుషః కత్థనోనీచః కర్ణోవైకర్తన స్తవ.

(ఉద్యోగపర్వము, 168 వ అధ్యాయము.)

పైనుదాహరించిన వైకర్తనపదప్రయోగము రథాతిరథనిర్ణయ ఘట్టమునందలిది. దుర్యోధను నుద్దేశించి పలికినది, కావునఁ బూర్వపక్షు లిట నర్థాంతరకల్పనకు దిగవలెను. ఆయర్థాంతరకల్పనయందలి యసారత మరలఁ జర్చింప నవసరములేదు. కావునఁ బైపట్టికలో దుర్యోధనుని గూడఁ జేర్చికోవలసియున్నది. ఒకవేళ దుర్యోధనుఁ డెఱుఁగకున్నను భీష్ముఁడు రహస్యమెఱిఁగినవాఁ డగుటచే నట్లుప్రమాదవశమున నుడివి ఆప్రమాదమును సవరించుకొనుటకే యీక్రిందివిధముననవలంబించెనేమో, ఆశ్లోకములుగూడ నుదాహరించి చర్చించుకొందము.

శ్లో. వియుక్తః కవచేనైవ సహజేన విచేతనః
కుండలాఖ్యాంచ విఖ్యాఖ్యాం వియుక్తస్సతతంఘృణీ.

పైశ్లోకమునందలి కర్ణకవచకుండల ప్రస్తావము మొదటి వైకర్తన పదము వలన సంశయమునందుచున్న దుర్యోధనుని కనులనీరు తుడుచుటకే ప్రవర్తించినట్లు కల్పింపుదమన్నను, అయ్యవారు తానాడిన యబద్ధమును దిద్దికొన్నను తెలివితేటలుగల దుర్యోధనుఁడు శీఘ్రోపస్థితమగు సూర్యపుత్రుఁడను నర్థమునువదలి తాతగారు తన పొరపాటు సవరించుకొనుటకుఁ బ్రసంగించిన బహిరంగార్థమునెడల నెట్లు విశ్వాసమూనఁగలఁ డనునది యిట ముఖ్యాంశము. మఱియు దుర్యోధనునికిఁగూడ దెలిసినను ధృతరాష్ట్రునితోపాటే చిక్కులేదని యీమీఁదఁ బూర్వపక్షులు వాదమునకు దిగుదురు కాఁబోలును, అగుచో నీక్రిందియంశమున కేమందురో ?

శ్లో. కోహిశాంతనవం భీష్మం ద్రోణం వైకర్తనంకృపం॥

(కర్ణపర్వము, 67 అధ్యాయము.)

పైశ్లోకములోని వైకర్తనపదము శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునిగూర్చి పలికిన వాక్యములోనిది. శ్రీకృష్ణుఁడు పట్టికలోఁ జేరినను నర్జునుఁడందుఁ జేరలేదే? కుకల్పన కుదిరినఁ గాని యర్జునునికి యథాశ్రుతార్థమున నిజముతెలిసి కొంప మునుఁగునే? అర్జునుని కీరహస్యమే తెలిసినచో భారత మాగిపోక సాఁగునా? ఇట గతియేమి? అర్జునునిగూడ రహస్యజ్ఞులీ పట్టికలోఁ జేర్చుకొనియే భారతమును సాఁగించుకొనుటకుఁ బూర్వపక్షులు ప్రయత్నింతురుకాఁబోలును. అట్లు ప్రయత్నింతురేని వెనుక నెవరో నల్లమందభ్యాసముగల మహాపురుషుఁడు సన్న్యాసమును స్వీకరించుచు నల్లమందునకును దానికి వలసిన గేదె లోనగు పరివారములకుగూడ సన్న్యాసమిప్పించవలసినదిగా ప్రసంగించిన ప్రసంగముంబోలె నుండునుగదా? వైకర్తన పదద్వారమున నర్జునునికి రహస్యము తెలిసినను జిక్కులేకున్నచో నది తెల్పెడిరహస్యమునే తెల్పు— కానీన పదమును, నన్నయ్యభట్టారకుఁ డర్జునువినోటఁ బలికించినఁ దప్పేమి? ఇప్పటికి నన్నయభట్టారకుని భారతమును దమకుఁదోఁచి నట్లెల్ల విమర్శించి యజ్ఞతను గల్పించు వారికి వ్యాసభట్టారకుని భారతముగూడ గుఱియగుచుండుట ధ్రువపడినది. కనుక మనపూర్వపక్షులు వ్రాసిన యీక్రిందిపంక్తులు వృథాభిమాన ప్రయుక్తములో కావో ప్రాజ్ఞులు నిర్ణయింపఁగలరు.

"కానీన శబ్దమునకట్టి సాధువాదమున్నట్లు మనవెంకటశాస్త్రిగారు సాధింపఁగలరా? అనునంశము ముందు పరీక్షింపఁ దలఁచియు"

అట్టి సాధువాదమనఁగా నెట్టిసాధువాదము? మనపూర్వపక్షులు వైకర్తనపదమునకుఁ జెప్పఁబూనిన యసంబద్ధవాదము. అది యసంబద్ధమైనప్పుడు కానీన శబ్దమున కట్టి దురర్థమును వెంకటశాస్త్రిగారేల చెప్పెదరు? చెప్పరు. చెప్పనిచో విరోధపరిహారమెట్లు ఘటించును? వెంకటశాస్త్రిగారి వాదము విరోధ ముభయత్రకలదని చెప్పుటయే కాని పరిహా

రించుటతో సంబంధించినది కాదని నాటిసభ్యులెఱుఁగుదురు. ఈ యంశమును చిరకాలము క్రిందటనే ముద్రింపించిన మాభారతనాటక పీఠికలో వ్రాసియే యున్నారము చూడుఁడు—

చ. ఒకటికి నొండు గ్రంథమునకుండు విరోధము దానికేమి ? వ్యా
సకృతములైన పొత్తములెనైఁప నొకండొకఁడున్ మఱింతయే
టికి నొకపొత్తమేనియుఁ బఠించిన దానికి దానికే లగిం
పక పెఱరీతి గల్గునిది బ్రహ్మకునైన లగింపశక్యమే.

సంస్కృత మహాభారతమునందలి వైకర్తన పదమువలనఁదోఁచెడి విరోధములేమి, తెలుఁగు భారతము నందలి కానీనపదమువలనఁదోఁచెడి విరోధమేమి, బాగుగ యోజించినచో విరోధాభాసములుగాని నిక్కమగు విరోధములు కావని చాలమంది సహృదయులు వక్కాణించు చున్నారు. వారి సమాధానము నాకు హృదయంగమముగానే కనుపట్టినను బ్రస్తుతము దానిని జూపవలసిన యావశ్యకత లేశమును లేకుండ చేసెను. పూర్వపక్షులకు కానీన శబ్దమెంత యపకారమో వైకర్తన శబ్దమును నంతియ యపకారకమనిచూపి ముగించు చున్నాఁడను. తెలుఁగు భారతమునందలి కానీన శబ్దము ప్రసిస్థానమున వాడఁబడియుండుటను బూర్వపక్షులు గమనింపవలసియున్నది. ఇది యిటులుండఁగా రామాయణములో పిడుకల వేట్లాటగా నీసందర్భములో క్షమాపణ పదమునుగూర్చి పూర్వమెన్నఁడో యెవ్వరో మమ్మడుగఁగా మేమల్లవారిని బూర్తిగా సమాధానపఱచిన దానినెత్తికొని మమ్ముఁ గొంతవెక్కిరింపఁ బూనుట యాశ్చర్యములో నవాంతరాశ్చర్యము. ఈసందర్భమున వారి వ్రాఁతలోని కొన్నియక్కరము లుదాహరించు చున్నాఁడను.

"క్షమాపణ సాధువనుటకు సంస్కృతవ్యాకరణ సూత్రములేమి ? దీనికి ధాతువేది ? ప్రత్యయమేది ? ప్రకృతియేది ? క్షమాపణశబ్దము యొక్క అంత్యమైన "ణ" కారమెట్లు వచ్చును ?"

ఇట్లు వ్రాసి యీక్రింద మాత్రముకొండొక వినయమును జూపుచు నంతతో ముగించెను. పైవ్రాఁత వలన మేము నాఁటిదినములలోఁ గృష్ణ

పత్రికలో వచ్చిన "క్షమాపయసిచేన్మాంత్వం" అనునది మాత్రమే యీప్రశ్నకుఁ దెలుఁగును గాని యాదినములలోనే యచ్చటన పాండ వాశ్వమేధములో లిఖించిన పంక్తులుగాని గురుదక్షిణ పీఠికలో నుదాహ రించిన క్షమాపణైక పదయోః అను రసగంగాధరస్థ ప్రయోగమునుగాని లేశమును నెఱుఁగఁడవి ధ్రువపడుచున్నది. ఈమాత్రమే చూడక ప్రశ్నించు నీయలఘుఁడు వాచస్పత్యమునం దీవిషయమై యెత్తుకొని నామధాతువు నుగా రూపనిష్పత్తిని జూపి వేదము నుండియుఁ, బురాణమునుండియుఁ లక్షణగ్రంథము నుండియుఁ జూపిన యుదాహరణములు చూడకపోవుట యొకదోసఁగు కాదుగదా? పోనిండు పైఁజెప్పిన సందర్భములేవిగాని చూడకయే ప్రశ్నించెననుకొందము. ప్రశ్నించుటకేని యీమహాభాగున కధికారమున్నట్లుతోఁపదు, చూడుఁడు. "ధాతువేది ప్రత్యయమేది" అని ప్రశ్నించెను? యుక్తమే. వెంటనే ఆవాక్యమునందే ప్రకృతియేది? అనికూడ నడుగ మొదలిడెనే? దీనికి నేనేమి సమాధానము చెప్పఁగలను. ఇయ్యెడ ధాతువు వేఱుగను బ్రకృతి వేఱుగను సమర్థించుటయెట్లు? ధాతువేప్రకృతి ప్రకృతియే ధాతువు. కావున నీవిషయమునఁ బ్రచ్ఛకున కేవిధమైన సమాధానముగాని యీవలసినదిలేదు. ఆదిగాక పరిజ్ఞాతయే యైనచో మొట్టమొదట మేము కృష్ణాపత్రికలోఁ జూపిన క్షమాపయసి యను ప్రయోగమువలననే సూత్రప్రాయముగా సర్వమును గతార్థమగు చుండఁగా మరల నెందులకుఁ బ్రశ్నించెడిని. కావున దీనింగుఱిచి వ్రాయఁ బూనుట జలతాడనాదివ్యర్థ వ్యాపారములలోఁ జేరునని ప్రస్తుత మింతతో విరమించు చున్నాఁడను.

———

జలతాడనము

శ్లో. పాణ్డ్వామత్స్యకథితం వసుషేణ ఇతి క్షితౌ
కర్ణో, వైక ర్తన శ్చైవ కర్మ ణాతేరసోభవత్.

(భారతము, ఆదిపర్వము)

ఇట వ్యాఖ్యానమున నిటులున్నది— వసునా = కుండలకవచాదిద్రవ్యేణ—బద్ధ ఇతి వసుషేణః,సహజకవచక ర్తనా త్కర్ణః,విశేషతః, కర్తనః స్వార్థే తద్ధితః వస్తుతస్తు వికర్తనస్య,సూర్య స్యాపత్య త్వాద్వైకర్తనః. ఇటులు విస్పష్టముగా వైకర్తనశబ్దమునకు నిర్వచనము కనుపట్టుచుండఁగా 5 వ మార్చి 1923 సం॥ న్యాయదీపికలో వృధాగా నేదో చెత్తనుగూర్చి వ్రాయుచుఁ బై వైకర్తనశబ్దమునకు తమపొరపాటును సమర్థింపఁగల యర్థముకూడ నున్నట్టు వ్రాయుచున్నారు చూడుఁడు—

సహజకవచక ర్తనాత్, కర్ణః, విశేషతః కర్తనేన వైకర్తనః స్వార్థే తద్ధితః. తాత్పర్యము— అతనికి పూర్వము వసుషేణుడు అను పేరుండెడిది. ఆకర్మవలన ననఁగా, సహజకవచకుండలములు కోసియిచ్చుట వలన కర్ణుఁడు అని,వైకర్తనుడు,అని పేరుల నందెను. అని యేమో వ్రాయ మొదలిడి "వ్యాసుఁడు ముక్తకంఠముతో వైకర్తనశబ్దమునకు సహజకవచకుండలములఁ గోసియిచ్చినవాఁ డనునర్థమును స్పష్టపరచు చుండఁగా నది వ్యాసునియభిప్రాయము కా దనుటకంటెను, కుతర్కమును విరుద్ధవాదమును మఱి యొకటి లేదు" అని వ్రాసి యున్నారు. వ్యాసుని యభిప్రాయ మిట్టిదియే యైనచో— "కర్ణాత్తస్మాత్కర్మణాతేనకర్ణః" అను నరణ్యపర్వనిర్వచనము విరోధించును.కర్తనకర్మవలనఁ గల్గినపేరు— కర్ణుడు అనునదియే కాని "వైకర్తనుఁడు" అనునది కా దని యరణ్య పర్వనిర్వచనము స్పష్టీకరించుచుండుటచేతనే— "వస్తుతస్తు వికర్తనస్య సూర్యస్యాపత్యత్వా ద్వైకర్తనః" అను నీలకంఠీయవ్యాఖ్య స్పష్టపఱచెను. ప్రతిపక్షు లీ"వస్తుతస్తు" అను వాక్యమునే యెత్తకుండుట శోచనీయము. పంచాంగములు చింపినచో నక్షత్రములు పోవు గదా! భారతమునఁ

బ్రిస్తుతవిషయ మాదిపర్వమందును,అరణ్యపర్వమందును గూడఁ గలదు. అందు నాదిపర్వములో— "కర్ణో వైకర్తన శ్చైవ'' అను సముచ్చయార్థక మగు చకారఘటితప్రియోగము కానవచ్చుచున్నది.దానింబట్టి కొందఱు కర్తనరూపకర్మవలనఁ గలిగినపేర్లు— కర్ణుఁడు వైకర్తనుఁడు అను రెండును నని భ్రిమించుచుండఁగా విశేషదృిష్టయగువ్యాఖ్యాతస్థలాంతరమున నున్న— "కర్ణా త్తస్మాత్కర్మణా తేన కర్ణః" అనుదానిని దిలకించి వారిభ్రిమను వస్తుతస్తు అని ఖండించె నని ప్రాజ్ఞుల కెల్ల విస్పష్టమే కాన-విస్తరింపను.

మఱియు నీ— చైవ అనుపాఠము కొన్నిప్రితులలో నుపలబ్ధమగుచున్నది. కాని తారానాథతర్కవాచస్పతి తన నిఘంటువులో "తతో వైకర్తనః కర్ణః కర్మణాతేనసోఽభవత్''అను పాఠమునే యుదాహరించి యున్నాఁడు.ఆపాఠమువలన— వైకర్తనః, వికర్తనపుత్రుఁ డైన, సః, ఆ వసుషేణుఁడు,తతః అనంతరము, అనఁగా సహజకవచకుండల దానానంతరము, తేన కర్మణా;ఆకర్తనరూపకర్మచేత, కర్ణః కర్ణుఁ డనుపేరు కలవాడు,అభవత్-అయ్యెను. అని నిస్సందిగ్ధార్థ ముపలబ్ధ మగుచున్నది.ఈ యర్థమునకు "కర్ణధాతువును" అరణ్యపర్వనిర్వచనమును, నిఘంటువును వ్యాసుని యితరత్రిప్రివృత్తియును, వ్యాఖ్యాతృసిద్ధాంతమును దోడగుచున్నవి.పైఁగా నపసిద్ధాంతమువలనఁగల్గు— వికర్తన-కర్తన పదములు తెచ్చిపెట్టెడిచిక్కులకు వలను లేదు. మఱియు వైకర్తన శ్చైవ, అను పాఠము నెత్తుకొనికూడ వ్యాఖ్యాత తప్పుత్రోవ త్రొిక్కలేదు. చైవ అను దానింబట్టి యుభయసామానాధికరణ్యమును వివక్షించుట ము న్నెవరో కృతకసన్న్యాసి— "మహాయోగిభ్య ఏవ చ" అను శ్లోకమందున్న "ఏవచ'' అను నవ్యయద్వయమునకు— "ముండమోపు" అను నర్థమును జెప్పి తనతో నున్నవితంతుశిష్యురాలికి గూడ నొకవిస్తరిని వేయు మని చెప్పిన తప్పుత్రోివవంటిదగు నని వ్యాఖ్యాత బాగుగఁ దెలిసికొనియెను. కావుననె చైవ అనునది పాదపూరణార్థ మని త్రోసివేసెను.ఇట్టి యవ్యయములే కాక ఋషులకవిత్వములో మఱికొన్ని సమాసపదములుగూడఁ

బాదపూరణార్థము లుండు నని ప్రాజ్ఞు లెఱుఁగుదురు. "కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః" "రామో రాజీవలోచనః" ఇత్యాదులు పెక్కుచోట్ల నుండు నవి నిరర్థకములు కలవు. అది యటు లుండె.ప్రస్తుత మపార్థమును బురస్కరించుకొని యయిదుకాలములవ్యాసమును వ్రాయుటయే కాక,పైఁగా 'వస్తుతస్తు' అను వాక్యమును పూర్తిగా మ్రింగివేయుటయును గాక,నాఁటి సభలో— "వైకర్తనశబ్దమునుగూర్చిన" ప్రసక్తి లే దని యపలపించుటయును గాక — ద్రౌపదీస్వయంవరఘట్టమున నన్నయ్యభట్టువాడినట్లే, వ్యాసుఁడుగూడ సంస్కృతమున కానీనశబ్దమును వాడె నని వెంకటశాస్త్రి వచించె నని బొంక మొదలిడుట మిక్కిలి విషాదకరము.సంస్కృతమునం గూడఁ గానీనశబ్దమే వ్యాసుఁడు వాడె నని వెంకటశాస్త్రి యనుట నిక్కమే యగు నేని మొట్టమొదట వెంకటశాస్త్రి నే మని యడగవలసియుండునో లోక మెఱుఁగదా? వైకర్తనశబ్దమున కన్యార్థము సెప్పి యది పూర్తిగా దమకు విషమింపఁగా దానిని బ్రతికించ నెంచి యిన్నిపాట్లు పడుటతోఁ బనియే యుండదు గదా? "సంస్కృతభారతమున నున్నకానీనశబ్దమును జూపఁ దగు" అని ప్రశ్నించుటతో సర్వమును గతార్థము కావలయునే. పైఁగా నిది యిటులుండఁ దమకు బొత్తిగా సంబంధములేని క్షమాపణ శబ్దము నెత్తుకొని వ్రాయుచు— "టెంకాయ పిచ్చికొండ" సామెతను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి దానిని వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిమాటలతో నపలపించు టెందులకు? ఇది యంతయు గుఱితింపఁగలప్రాజ్ఞలోక మింకను గలదు.గాన నిందుంగూర్చి భారము వారికే వదలితిని. మఱియు నీ విషయమై యంతో యింతో ప్రసక్తి శ్రీ మా గురువరేణ్యుల కున్నట్లు 1923 సం॥ 21 వ తేది న్యాయదీపికలోని వైకర్తనశబ్దవిచారము అను శీర్షికక్రిందివ్యాసమువలన ధ్రువపడుచున్నను, నేను వారి శిష్యుఁడ నగుటచే మోమోటము విడిచి యీ విషయమున వారిని ప్రశ్నింపఁజాలను. శ్రీవారి గ్రంథస్థమగునక్కరములే మీ కాధారము లనియు, శ్రీవా రేకారణముననో పరస్పరవిరుద్ధముగా నందు లిఖించి యుండిరనియు,దానిం గైకొని పిలిచ్చినంతలో నుపపత్తిని వ్రాసి నాకు సాధ్యముగానిపట్టున "చింత్యము" అని వ్రాసి విడిచితిననియుఁ బ్రాజ్ఞ

లోక మెఱుఁగును.కాని నా గురుభక్తి నెఱిఁగిన శ్రీవారు నన్ను క్షమింపక వాదప్రధానముగాఁ గొంత వ్రాసియున్నారు.వారి ప్రతివాక్యమునకును వారుమొదలగుగురువులప్రసాదమువలన నుత్తరము మనవి చేసుకోఁదగిన శక్తి యంతో యింతో కల్గియుండియు నందులకుఁ బ్రాజ్ఞలోకము సహింప దని యెంచి శ్రీవారు చెన్నపురినుండి దయచేసినపిమ్మట వారి దర్శనము చేసికొని నాకుఁ గలయభిప్రాయమును వారి సన్నిధిని మనవిచేసుకొనఁ దలచి యిం దెత్తక మిన్నకుంటిని. మరియు శ్రీవారి భారతమునందలి—

"(1) వైకర్తనుండు, వికర్తనసుతుండు, భానుసుతుఁడు. (2) కుండలార్థంబు కర్ణకర్తనంబు చేయుటంజేసి యతండు కర్ణుండునాఁ బ్రసిద్ధి గాంచె. (3) సహజకవచకుండలమ్ములు కర్తనముచేసి విప్రరూపుండగు వియచ్చరవల్లభున కిచ్చినకతనఁ గర్ణుండు వికర్తనుండు నాఁబడియె" అను త్రితయములో నొకటిరెండులకు మూఁడు పూర్తిగా విరుద్ధము. ఈమూఁడవ వాక్యము మీ రిపుడు వ్రాసినతాత్పర్యమునందలి సామానాధికరణ్యమునకుఁ గూడ ననుకూలింపదు; అనుకూలించుచో శ్రీవారివాక్య మిటు లుండవల యును— "ఇచ్చినకతన నతండు, వికర్తనుండును, గర్ణుండు నాఁబడియె" మరియు శ్రీవారియభిప్రాయము కూడ నుభయసామానాధికరణ్యబోధకము గా దనుటకు నిటీవల శ్రీవారు న్యాయదీపికలో వ్రాసినవ్యాసములోని "వచనపతితము" లోనగు నక్కరములవలన నయ్యెడం గల వికర్తనపద మును వైకర్తనపదముగా సవరింపఁ బూనినట్లు విస్పష్టమే. అంతియకాని "చైవ" పాఠమునుబట్టి వా రప్పటికిఁ బ్రవర్తింపఁ దలఁపలేదు. ఇందును బ్రవర్తింపరు. అది నిలువ దని శ్రీవా రెఱుఁగుదురు. వారి రచనకుఁ గొండొక సమర్థనము గలదు. అది వారును నేనును గలసికొన్నపిమ్మటఁ బ్రకటిత మగును. ఉభయసమానాధికరణ్యమున కనఁగా? కర్తనమువలనఁ గల్గిన కర్మప్రయుక్తనామమును కర్ణుఁడు, వైకర్తనుఁడు అను రెండును నని ప్రతిపక్షులు వ్రాయుచు భారతమునఁ దఱుచుగా వాడిన "కర్ణోవైకర్తనః" అనుచోఁ గలపునరుక్తిని సమర్థింపఁ బూనిరి. వ్యాసున కభిప్రేతముగాని తప్పుటర్థమును జెప్పినప్పుడుగదా కర్ణశబ్దవైకర్తనశబ్దములకు

పునరుక్తి కలుగుచున్నది. సిద్ధాంతార్థములోఁ బునరుక్తి గలదా? లేదు. ఈ పునరుక్తి వచ్చుట యెఱిఁగియే వ్యాఖ్యాత "వస్తుతస్తు" అని యా తప్పుడువ్యుత్పత్తిని ఖండించె నని ప్రాజ్ఞు లెఱుఁగుదురు. పైఁగా కర్తనము వలననే వైకర్తనుఁడేని యితరత్రి వ్యాసుఁడు కర్ణునకు కర్తన - వికర్తన శబ్దములు రెండును, వైకర్తనశబ్దముతోపాటు వాడవలసి వచ్చును. ఇత్యాదిబాధలు నా వ్యాసమునఁ జూపఁబడినవే. చూపినవిషయమును మరల నెత్తుచుంటచేతనే యీవ్యాసము "జలతాడనము" నాఁబడుచున్నది. వ్యాసులు వేయొక్కచో నెక్కడనేని నీ చూపిన వ్యుత్పత్తిని జూపుట గాని లేదా వ్యాఖ్యాతలు వివరించుట గాని లేదా వ్యాసులు వికర్తన, కర్తనపదములు కర్ణపరముగ వాడుట గాని, మీ కుపలబ్ధ మగువరకు మీ వాదము బ్రిదుకదు. మనమనవాదములను బ్రతికించుకొనుటకు "భారతః పంచమో వేదః" అనునంతటి ప్రమాణగ్రంథమునకు మొదట నెఱుఁగకున్నను నిటీవల నెఱిఁగికూడ దప్పుడుకల్పనలు చేయుట మిగుల హానికరము. శ్రీయుతరెడ్డిగారి పరిశీలనయెడల నీ స్వల్పలోపము నంగీకరించినంతలో వారికిఁ గాని, మనకుఁ గాని కల హాని యంతగా నుండదు. కాని భారతమున కపార్థము చెప్పఁబూనినచోఁ గలిగెడి హానికి పరిమితి యుండదు. శ్రీయుతరెడ్డిగారు వ్యాసంగ మితరభాషలోఁ జేసి యీ భాషలో నింతటి విమర్శనము చేయఁగలవారై యుండుట మిగుల యభినందనీయమే కాని శ్రీయుతులు వ్రాసిన యక్కరము లన్నియు నిల్చి తీరవలయు ననుట కష్టసాధ్యము. ఇది వారికే కాదు ప్రత్యేకించి సంస్కృతభాషలో వ్యాసంగ మొనర్చినవారికిఁ గూడఁ గష్టసాధ్యమే. మొదటఁ దెలిసియో, తెలియకో మీరు కొంత ప్రయత్నించి "కానీన" శబ్దవిషయమునఁ దెలుఁగుభారతము నాక్షేపించిరి. సజాతీయమైన విరోధ మట్టిది. "వైకర్తన" శబ్దమువలన సంస్కృతభారతమునకును గలుగు నని నేను నుడివితిని. దానిమీఁద మీరు వైకర్తనశబ్దమునకు, అర్థాంతరకల్పన చేసి చూపుచు నామీఁదికి దాడి వెడలుచు నన్ను మిక్కిలిగ వెక్కిరించిరి. ఆ వెక్కిరింపులను నేను గణింపక ప్రధానవిషయమునే యెత్తికొని సప్రమాణముగ వ్యాసమును బ్రిక

టించితిని. ఇపుడు మీకు వైకర్తనశబ్దమునకు సూర్యపుత్రుఁ డను నర్థమే యుక్తముకాని వేఱొక యర్థము యుక్తము కాదని తెలిసినది. కనుకనే "కర్ణో వైకర్తనః" అనుచోఁ బునరుక్తిని వారింప మొదలిడినారు. మరియు నీ "వైకర్తన" శబ్దప్రసక్తి నాఁడు రాలే దని యపలపింప మొదలిడినారు. ముంజేతికంకణమున కద్దమేల ? ఈవిషయమై నాకు మీరీపైని వృథాపరిశ్రమము గలిగింపకుండునట్లు చేయుటకు శ్రీమాగురువరులు సమర్థులు గాన నేను వారిని బ్రార్థించుచున్నాఁడను. శ్రీవారు నేను ప్రస్తుతము గ్రంథాములనుగూర్చి విశేషించి బుద్ధిపరిశ్రమచేయుచోఁ దలతిప్పువలన బాధపడుచునను నంశమును బూర్తిగా నెఱుఁగుదురు. అట్టిచో మీ రొనర్చు కువాదము సహింపరాదు. ఇఁక నేని సన్ననుగ్రహించి మిమ్ము నీ యపార్థవాదమునుండి మరల్తు రని నమ్ముచున్నాఁడను. మీకేని యీ పంచమవేదవాక్యమున కీ యపార్థకల్పన సముచితము గాదు సరికదా ? శ్రేయఃప్రదము కూడ కాదు.

మ. ఆల శ్రీహర్షుఁడు వేదవాక్యముల కన్యాయార్థమున్ జెప్పి బా
 ములపాలై చెడె లుప్తమాసమును వమ్మున్ జేయఁ బోరాడి పే
 రలుకన్ జెందినయట్టివిశ్వపతి పాడాయెన్ బ్రమాణమ్ముగాఁ
 గలదే నీ వనినట్టియర్థ మిట వక్కాణింపు మింతేటికిన్.

నానారాజసందర్శనములోని పైపద్య మిట్టి డిద్ధడబిద్ధవాదములొనర్చువారింగూర్చియే యుపయోగింపఁబడినది. మీరు చెప్పినయపార్థమును వ్యాసుఁడు చెప్పలేదు, లేదు, లేదు. మీరాతనియందా లోపము నాపాదించి పాపమును గట్టుకొనుచున్నారు. మీవాదమును మీరు స్థిరపరచుకోనెంచు నెడల మీకు సహాయభూతులగుపండితులతో రాజమహేంద్రవరమునసే సభ నేర్పఱచి యందులకు దయచేసి వాగ్వాదము నొనర్తురేని మాధ్యస్థ్యము వహించిన పండితోత్తములు నాదేపిడివాదమో ఇతరులదే పిడివాదమో,లేక అధాత్తువాదమో నిర్ణయింపఁగలరని మనవిచేయుచు నీ జలతాడనమునుండియో, యీ పిష్టపేషణమునుండియో యింతట విరమించుచు నీశక్తియుక్తుల నెఱుఁగక యింతదనుక జేసినవ్యాసంగమునకై వగచుచున్నాఁడను.

శ్లో. ఉచిత మనుచితం వా కుర్వతా కార్యజాలం
పరిణతి రవధార్యా యత్నతః పండితేన
అతిరభసకృతానాం కర్మణా మావిపత్తే
ర్భవతి హృదయదాహీ శల్యతుల్యో విపాకః.

ఈ శ్లోకమునకు గూడ మీరు నాయందే సమన్వయము కల్పింప యత్నింతు రని నేను మీ వ్యాసమందలి యీ క్రిందియక్కరముల వలన నెఱుఁగుదును. అయీయక్కరములు మీకుఁ గలసాహసమునకు మేరయే లే దని తెల్పుచున్నవి చూడుఁడు.

"వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తి ర్నతు సందేహా దలక్షణం" (సందేహమున్నంత మాత్రముచేత లక్షణము కాదు. వ్యాఖ్యానము విశేషములఁ జెప్పి సంశయములఁ దీర్చును) ఈవ్రాఁతలో "నహి" అనుటకు బదులు "నతు" అనుట కేమి యాధారమో? పరిభాషేందుశేఖరములో "హి, యస్మాత్" అని యర్థము వ్రాసికొనియెనే. ఇపుడు "తు" అని మార్చుట కర్థమేమో? గ్రంథకర్త వ్రాసిన యర్థము "తు,తు,తు,తు" అని నిషేధించుటకుఁగదా. పైఁగా దానికి మీరు వ్రాసినయెడల యెవ్వఁడు విశ్వసించునో? ఇది యంతయు "తు,తు,తు,తు" అని యర్థము చెప్పి పోవలయును గాఁబోలు. క్షమాపణశబ్దమును గూర్చి వ్రాసినతప్పుమాటలను ముద్రాపకప్రమాదము లని యపలపించితిరి గదా? ఇపుడుపరిభాషను బాడుచేయుట నెట్లు తప్పికొందురో గదా?.... ఇంకను నిప్పటి వ్యాసమున "నోరుజాఱుట" లోనగు లఘుతరోక్తులు కొన్ని గలవు. ప్రధానాంశమునకు సంబంధింపనియట్టి తప్పుడుప్రసంగము నెత్తి గ్రంథవిస్తరమొనర్చుట నిష్ప్రయోజన మని యుపేక్షించుచుఁ గర్మవశమున మీకుఁ దటస్థించినపండితసహాయ్యమును దుర్వినియోగము చేయక భారతశ్లోకమునకుఁ బండితసమ్మతమైన యర్థమును దెలిసికొనుటయందు వినియోగించి బాగుపడఁ గోరెదను.

"అమవసనిసి యన్నమాట"

"అమవసనిసి యన్నమాట అలసన పెదనా" అని తెనాలి రామలింగకవి పెద్దన్నగారిని వెక్కిరించినట్లు శిష్టపరంపరవల్ల వినడం వుంది. యీ వెక్కిరింపు రామలింగంవంటి విద్వత్కవివల్ల జరిగిం దంటే నాకు చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది.

"అమావాస్యాశబ్దతద్భవం అమవస" అని కూడా యెఱుక్కుండా వుండే కవులు ఆ కాలంలోకూడా వుంటే వుంటారనుకుందాం గాని, ఆలాంటివాళ్ళు ఆపెద్దన్నగారి వద్దకువెళ్ళి—"ఎమిదిని సెపితివి కవితము" అంటూ యెకసక్కెంచేస్తూ "పెదనా!" అని సంబోధించి మాట్లాడడం కూడానా అని నా సందేహం. ఆంధ్ర గీర్వాణాలలో సమగ్రమైన పాండిత్యంవుండి, అనేక ప్రయోగాలు అత్యపూర్వాలు ప్రయోగించి, యెవరేనా కిక్కురు మనేయెడల—"ఒకరికవిత్వమం దెనయు నొప్పులుఁ దప్పులు నా కవిత్వమం దొకనికిఁ దప్పు వట్టఁ బనియుండదు" అని గర్జిస్తూ, తప్పు పట్టేయెడల వెంటనే — "సిక మొదలంటఁ గోతు, మఱి చెప్పునఁ గొట్టుదు" నంటూ ఢంకామీఁద దెబ్బగొట్టి ప్రకటించే రామలింగ మేమిటి? నిర్దుష్టమైన "అమవస" పదాన్ని తప్పనడ మేమిటి? అని నాకేకాదు, ప్రకృతి వికృతి జ్ఞాన మేమాత్రంవున్నకవికేనా శంక కలక్కపోదనుకుంటాను. పనిలోపని "కోతున్" అనేది చిన్నయ్యసూరి తప్పనడంకూడా అనాలోచితమే అనకతప్పదు. యెక్కడో ప్రయోగించాఁడా రామలింగం ఆ పదాన్ని? తనకవిత్వంలో "తప్పు" అనేమాట నోటమ్మట వచ్చేటప్పటికి జరగఁదగ్గమర్యాద జరిగితీరుతుందని ప్రతిజ్ఞపట్టే పద్యంలో ప్రయోగించాడుకదా? దీన్నిబట్టిచూస్తే ఆకాలంనాటికి "చేతున్" "కోతున్" అనే ప్రయోగాలు తప్పులనే సిద్ధాన్తం పుట్టివుండదనేమాటకు ప్రతిచెప్పేవారుండరనుకుంటాను. ఆకాలందాకా యెందుకు? కూచిమంచి తిమ్మకవిగారి కాలంనాఁటికికూడా ఆయీ అపసిద్ధాంతం బయలుదేఱనేలేదు. కనుకనే "తనరారన్నుతి సేతు సేతుహిమవత్" అని ఆ సార్వభౌముఁడు వాడు

కొని వున్నాఁడనేది అపోహకాదు. యేదేనా దిద్దితే దిద్దఁబడుతుంది గాని యీ "నుతి సేతు సేతు" ప్రయోగం దిద్దితే యింగువ దొంగతనంలాగ పట్టిచ్చి తీరుతుంది. యింతకూ అప్పటికి యీ యిరవయ్యోశతాబ్దంలోలాగ తెలిసీతెలియని జ్ఞానంతో భారతాన్ని దిద్ది "బగ్గంపాడు" చేయడం తటస్థింప లేదుకనక, యీశంకాసమాధానాలకు అవకాశమే వుండదు. తిమ్మకవిగారికి కొంచెం యివీవలికాలంలో వున్న మాముత్తాత నరసకవిగారున్నూ యీ "సేతు సేతు" యమకంకోసం అంగీకరించేవున్నారు. మాముత్తాత గారు లక్షణగ్రంథాలు వ్రాసినట్లు లేదుగాని ఉభయ భాషలలోనున్నూ మంచి పాండిత్యం గల కవి అనుకోవడం వినివున్నాను. కొన్నిచోట్ల వ్యత్యాసాలుకొన్ని కనపడతాయికాని, అవి ఆయనకు అప్పకవీయం దొరకని కారణం చేత దానికి సంబంధించినవిగా వుంటాయి. పోనీ మాముత్తాత గారిని తోసేసినా తిమ్మకవిగారిని తోసేయడానికి అవకాశం బొత్తిగా కనపడదు. యీ కర్మం సంస్కృతంతోపాటుగా తెలుక్కి కూడా లట్టులూ, లిట్టులూ, లృట్టులూ పెట్టి ప్రక్రియలు మొదలెట్టడంలో కుదరకపోవడం చేత వచ్చింది. సంస్కృత వ్యాకరణంవంటిదానికే లొంగనివెన్నో వున్నట్టు ఆవ్యాకరణమే చెపుతుంది. అట్టిస్థితిలో యీ "చిన్నదీపం" తెలుక్కేమంత వెలుగిచ్చి సంస్కారంచేస్తుంది ?

ఇంతకూ మనకు కావలసింది, రామలింగకవినాఁటికి "చేతురు" "కోతురు" అసాధువులనే విపరీతజ్ఞానం కవులలో ప్రవేశించలేదనేది. ప్రవేశించేవుంటే యెవరో వకరు లేచి— "యేమిటమ్మా ? నీప్రతిజ్ఞ మళ్ళా చెప్పు నీవు నీకవిత్వంలో తప్పులేదంటావే ? తప్పులేదనే ప్రతిజ్ఞాపద్యంలోనే "కోతున్" అన్నది వుందే ?" అని ముదలకించకపోతారా ? ముదలకించి అంతతో సరిపెడతారా ? అతఁడు యితరులకు జరిగిస్తానన్న మర్యాదని అతనికే జరిగించి తీరుతారన్నమాట. కాఁబట్టి "చేతురు–కోతురు"అసాధువులనడం నిన్న నేటి విపరీతజ్ఞానంలో జమకట్టుకోక తప్పదన్నమాట.

యిట్టి ప్రతిజ్ఞలుకొట్టి నెగ్గించుకొనే రామలింగకవి పెద్దన్నగారి— "అమవసనిసి" తప్పనడాన్ని గూర్చిన యితిహాసం పుక్కిటిపురాణంక్రింద

తోసివేస్తే బాగుంటుందనుకోవాలి. కాని శిష్టపరంపర చెప్పుకోవడం యేలా తటస్థించిందో గూడా మనం కొంత విచారించాలి. అయితే యీ విచారణ లోకి దిగితేమాత్రం గట్టెక్కడం కష్టం. శిష్టపరంపరవల్ల వినేకథలు అన్నీ నిజాలున్నూ కావు. అబద్ధాలున్నూ కావు. కాబట్టి యీ అవకతవక పద్యాన్ని ఆకాలంలోవుండే యేజ్ఞానలవదుర్విదగ్ధుడో అల్లివుండడంమట్టుకు సత్యం. ఆపద్యం వాళ్ళనోటా వాళ్ళనోటాపడి కాలప్రవాహంలో యిమిడి వుందనుకోవాలి. వికటకవిత్వపుగాథ లెవరివేనా రామలింగానికి జమకావడం సర్వానుభూతమే కనక యిదికూడా ఆయనదానికింద జమకట్టఁబడిం దనుకోవాలి. అంతేకాని రామలింగం "అమవస" అనే దాన్ని తప్ప నడం యెన్నఁటికీ పొసఁగ దన్నది నిక్కం కాక తప్పదు.

అయితే అసలు రామలింగం పెద్దన్నగారికాలంవాఁడే కాఁడని నిన్న మొన్నటిచరిత్రకారులు సహేతుకంగా నిరూపించివున్నారు. కనుక తద్ద్వా రాగాకూడా దీన్ని తోసివేయడానికి వీలుంటుందని కొందరంటా రను కుంటాను. కాని, యెన్నో కథలు రామలింగానికీ, కృష్ణదేవరాయలికీ, వీరిమతగురువులు తాతాచార్లవారికీ, వీరికి కృతి నిచ్చినధూర్జటి, ముక్కు తిమ్మన్న లోనైనవారికీ సంబంధించినవి వున్నాయి, వట్టిపొడిమాటలు మాత్రమేకాక—

ఉ. ఆ రవి వీరభద్రచరణాహతి డొల్లినబోసినోటికి
న్నేరఁడు రామలింగకవి నేరిచెఁ బో మన ముక్కుతిమ్మన
కూ్రరపదాహతిన్ దెగినకొక్కిరివంటికి దుప్పికొమ్ముప
ల్గా రచియించినాఁడు కవి గాననిచో రవిగాంచ నేర్చునే.

అనే పద్యంలోకూడా రిజిష్ట రవడం తటస్థించింది. ఆయీసందర్భా లన్నీ తుడుతుపాకీ యెగిరిపోయేటట్టు "గజం మిథ్య పలాయనంమిథ్య" గా తోసివేయడానికి అవకాశం కనపడదు. యిటీవలవారు పరిశీలించి చేసిన కాలనిర్ణయాన్ని తోసివేయడానికిమాత్రం అవకాశం వుందా అంటే; అది మాత్రం సుఖసుఖాల ఖండింపఁబడుతుందా? దానికి ఆధారాలకోసంపాట్లఁ

బడాలి. పడ్డాదొరకడం కష్టం. నిన్న మొన్న యేభైవత్సరాలనాఁడు జరిగిన వక విషయంలో సాక్ష్యం సంపాదించవలసివచ్చి యీమధ్య నేను సకల చిక్కూ పడ్డాను. ఇంద్రద్యుమ్నునికి యేదో మహాకూర్మం దొరికినట్లు ఆ కాలంలో నాతో చదువుకొన్న వకాయన దీనితత్త్వం యిది అంటూ చెప్పి లోకానికి సందేహనివృత్తిని చేసివున్నారు. దీనిమాటే యీలావుంటే కొన్నివందలయేళ్ళనాటిసంగతికి తగ్గసాక్ష్యం దొరకడం సులభసాధ్యంకాదు. కాఁబట్టి ఆయీకథలని వినోదంగా చదువుకొని ఆనందించేవారి కుతూహలాన్ని భంగపరచడం మనకెందుకు? యీకథలు చెప్పుకొనే సమయంలో పెద్దన్నగారు వగయిరా దిగ్గజాలతోపాటు రామలింగంకూడా రాయలవారి ఆస్థానంలో వున్నాఁడనే మనంకూడా విశ్వసిద్దాం. విశ్వసించిన్నీ అతఁడు మాత్రం "అమవస" శబ్దాన్ని తప్పు పట్టి వుండఁడని అతనిప్రజ్ఞాతిశయం వల్ల మనం తెలుసుకుందాం, యెప్పుడూకూడా కథాకల్పనలుకొన్ని బొత్తిగా సత్యంగానివి జరుగుతూనేవుంటాయి. వకటి వుదాహరిస్తాను.

వకమహామంత్రవేత్త, మహాతార్కికుఁడు అయిన విద్వాంసునికి, "ఉచ్ఛిష్టగణపతి"ని గూర్చినగ్రంథం నావద్దనుండి తెచ్చిపెడతానని వక బ్రాహ్మణపిల్లవాఁడు వాగ్దానం చేసి, నావద్దనుంచే సంపాదించినట్లు చెపుతూ "శ్వేతార్కగణపతి" "లక్ష్మీగణపతి" అనేవి రెండున్నూ పట్టుకువెళ్ళియిచ్చి వున్నాఁడు. "ఉచ్ఛిష్ట" మాత్రం తరవాయి వుండడంచేత ఆ మహాపండితుఁడు నన్ను స్వయంగా అడగడం తటస్థించింది. అందువల్ల నాకీసంగతి తెలియడానికి కారణం అయింది. ఈకల్పనవల్ల ఆ పిల్లవానికి యేం లాభం వుందో? పరిశీలిస్తే యేమీ వున్నట్టు తోఁచదు. ఆపండితుఁడు మాత్రం నావద్ద "ఉచ్ఛిష్టగణపతి" కల్పం వుండికూడా నేను యివ్వక అబద్ధమాడినట్లు నిశ్చయించుకొన్నాఁడు. యింకొకటి, యెంతోమంది "పాండురంగ విజయం" అనే పుస్తకం రామలింగకవి రచించింది యెక్కడో వుందనిన్నీ చూచామనిన్నీ చెప్పేవారిని నేను స్వయంగా యెఱుఁగుదును. కొందఱు తమవద్దనే వుందంటూ చెప్పడమున్నూ కలదు. అందుకోసం నాచిన్నతనంలో వారివారి గ్రామాలకు నేను తిరగడం కూడా తటస్థించేది. పాండు

రంగమాహాత్మ్యమే తప్ప ఆపుస్తకంమాత్రిం యెక్కడా కనపడ్డట్టులేదు. "పాండురంగవిభుని పదగుంఫనమ్మను"అనే పద్యపాదంలో వున్నమాటకు "పాండురంగమాహాత్మ్యకర్త"అని చెప్పుకున్నా సరిపోతుంది. పైపద్యంలో తుట్టతుదను వున్న— "కాకమానురాయ" అనే పదంలో "మానురాయడం" అంటూ యేదో అర్థాంతరం వున్నట్లు కల్పించి వసుచరిత్రికర్త కున్నూ రామలింగానికీ యేదో జరిగిందంటూ వకకథ చెపుతారు. కాని యీపద్యం పాంచాలీపరిణయగ్రింథకర్తను గూర్చిన ప్రిశంస కాని అన్యం కాకపోవడంచేత ఆకథ బొత్తిగా విశ్వాసార్హంకాదు.

పాండురంగ మాహాత్మ్యాలు రెండున్నూ వకటేకాని వేఱువేఱు కావనుకొనేవారిలో నేనూ యేకీభవించే వాణ్ణే. కాని "విజయం"లోవంటూ శిష్టపరంపర నాచిన్నతనంలో చదివే పద్యాలలో వకటిన్నీ "మాహాత్మ్యం" లో కనపడడంలేదు. దాన్ని గుఱించి యిప్పటికిన్నీ నిర్ధారణ నాకు కుదిరిందికాదు. ఆపద్యాలు విశేషించి లేవుగాని పదింటిదాఁకా వుండేవి. యిప్పుడు జ్ఞాపకం వున్నవాట్లల్లో కొన్ని చూపుతాను. "సీ. ద్విరదంబు నడతోడ నెఱిఁ జెంది" అనే సీసపద్యం మఱిచిపోయాను. ఎవరికేనా వచ్చివుంటుంది. ఇందులోవున్న విశేషం, యీద్విరదపదం "ద్వి" అనేదాన్ని పోఁగొట్టుకొని "రదం" గా మారడం, మాఱిన తర్వాత, ఆకన్నెయొక్క నవ్వుతో సామ్యాన్ని పొందడం వగయిరా శబ్దచిత్రాలతో చేరివుంటుంది. మఱిన్ని—

తే. గీ. "అతివ కచనాభిజఘనదేహాననముత
మీనదరసాల తారాజపానికరణ"

అనే పద్యంలో, "తమీ-నద-రసాల" యీరీతిగానున్నూ, మళ్ళా మొదటి అక్షరం "త" కారాన్ని తొలఁగించి "మీన—దర" యీరీతిగానున్నూ, నానాచిక్కులతో వుంటుంది. యిదిన్నీ శబ్దచిత్రానికే సంబంధించి వుంటుంది. యీకవిత్వాన్ని అధమకవిత్వం కిందనేలాక్షణికులు నిర్వచించి వున్నారు. గాని చెప్పవలసివస్తే మాత్రిం యేరామలింగమో యే పింగళి సూరన్నో కాని చెప్పలేరనుట సిద్ధాంతమే.

చ. "అలఘనచంద్రబింబనిభమై తనరారెను వక్త్రమందులోఁ
గలిగిన నామభేదములకై వడి భాసిలెఁ గప్పుకొప్పు, చె
క్కిలి రదనాంశుకమ్ము, లవిగుబ్బలకున్ సరిరాకపోయె జే
తులుసరు లయ్యె దానివలెఁ దోఁచెను బొంకపుటూరు నాతికిన్"

ముఖము చంద్రబింబంలా వుందనిన్నీ, కొప్పు, చెక్కిలి, పెదవి, మేఘము, చంద్రుఁడు, దొండపండు వీట్లవలె నున్నవనిన్నీ, చెప్పుకుంటే కొంత సులువుగా కొంతవఱకు పద్యార్థం తెలుతుంది. "అవి" అనేపదం కేవలం మోసంగా కనపడుతుంది. దానికి పర్వతం అని చెప్పుకుంటే, ఆమోసం తొలఁగిపోతుంది. చేతులు సరులయ్యె, పూలమాలికలజోడువలె వున్నాయన్నమాట. "దాని" అంటే కత్తి, నూగారు కత్తివలె వున్నదన్న మాట. "అవి" "దాని" యీరెండున్నూ తెలుగుపదా లనే భ్రమకు పూర్తిగా అవకాశంకలిగించేలాగు వాడడమే కవినైపుణి. మొదటి చరణంలో "చంద్రబింబ" పదం కొంతఅపమార్గానికి అవకాశాన్ని సూచిస్తుంది. అయినప్పంటికీ ఆవల ఉపమేయాలు మూఁడుండడంచేత కవితారహస్యజ్ఞులు "చంద్ర"వేఱనిన్నీ "బింబ"వేరనిన్నీగుర్తించడానికి అవకాశంలే కపోలేదు. మొట్టమొదటిదశలో వున్నకవులకు యీలాటిపద్యాలన్నానాలుఁగు చరణాలు వకటిగానే వుండే—"సారంగ మద హారి సంపన్నత వహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కడుఁరహించు" అనేమాదిరిపద్యాలన్నా యెంతో ఆప్యాయనంగా కనబడతాయి. అలాటివి తాను చెప్పలేకపోయినా చెప్పాలనిమాత్రం కుతూహలపడడం తప్పదు. మాముత్తాతగారు కొన్ని పద్యాలు యీమాదిరివి వారి గ్రంథంలో వ్రాసి వున్నారు,

ఆ. వె. జలజకనక కటక నళిన భద్రేభముల్
సకియకంఠకాంతి జఘన చరణ
గమనములకు సాటిగానక వనవృత్తి
నెదిరి పూర్వరూపపదమునందె.

ఇందులో "వనవృత్తి" అనేపదం శ్లేషిస్తుంది మొదట వాడిన ఉపమావాచకాలు తలకిందైనప్పంటికి రూపం వకలాగేవుంటుంది. లక్ష్మీ

సహస్రంలో చాలా వఱకు యీమాదిరి కవిత్వాన్ని వేంకటాధ్వరి వాడి వున్నాఁడు. ఆరోజుల్లో మేముకూడా యీమాదిరి కవిత్వాన్ని వాడుతూ వుండేవాళ్ళము. ఆకవిత్వం సంస్కృతంలోనే యిప్పటికిన్నీ వుంది. తెలుఁగులోమాత్రం చెప్పినట్లులేదు—

శ్లో. విపక్షరక్షఃపరిశిక్షణక్షమో వ్యభీక్ష్ణ తీక్ష్ణాక్షర రూక్షవీక్షణే.

ఇది ధాతురత్నా కరంలో యమకంగా మేము వాడినది. కాశీసహస్రంలో యీతికమకలున్న శ్లోకాలు చాలా వున్నాయి. వాట్లల్లో కొన్నిటికి అర్థంచేసుకోవడానికి మళ్ళా మావద్దకు రావలసిందే. అలా చెప్పడమే యెక్కువ ప్రౌఢిమ అనేవారే లోకంలో పండితులలో చాలామంది. తేలికగా రచించేరచన అసలు కవిత్వమే కాదనిన్నీ, గొడ్లకాపరులకున్నూ గొల్లలకున్నూ వుపయోగిస్తుందనిన్నీ వారివుద్దేశం. వయిగా కాళిదాసభవభూత్యాదుల కవిత్వం—"రఘూణా మన్వయంవక్ష్యే" "శైశవేభ్యస్త విద్యానాం" "ఇదంకవిభ్యః" మాదిరిది కవిత్వమే కాదనిన్నీ అనేవారు పలువురు కనపడతారు. కాని, యీకాలంలో భావకవిత్వం చెప్పేవారిలో ఆయీరహస్యం యెఱిఁగినవారున్నారని నేననుకుంటాను. వారులోకాన్ని వారివారి క్రొత్తరచనచేత యెంతవఱకు తృప్తిపఱుస్తూవున్నారో నేను నిర్వచించి చెప్పఁజాలనుగాని, శబ్దచిత్రమంటే వారికి బొత్తిగా కిట్టదనిమాత్రం చెప్పవచ్చును. యీ భావకవు లందఱున్నూ నరకానికి పోతారనే వారివాదం నాదికాదు. కవిత్వం పక్వావస్థకు వచ్చేటప్పటికి ఆ యీశబ్దచిత్రాలమీఁద కవికి రుచి తగ్గి తీరుతుంది. అట్లుతగ్గడంతోటట్టే స్థూలదృష్టులు వెనకటి కవిత్వంలాగ అప్పటికవిత్వం లేదని అనుకుంటూ వుంటారు.

శబ్దచిత్రాలమాటా అర్థచిత్రాలమాటా యేలావున్నా వక్క కవికి జన్మానికల్లా యేదోవక గ్రంథంవల్లనే పేరు వస్తుందిగాని రచించిన పుస్తకాలన్నింటివల్లా రమ్మంటేరాదు. వసుచరిత్ర కున్నంతపేరు, ఆ కవి తాలూకు తక్కిన పుస్తకాలకులేదు. పెద్దన్నగారు మనుచరిత్ర కంటె మరి వకటి రచించియున్నారేమో కాని బయటికి రానేలేదు, కనక చిక్కేలేదు. కృష్ణదేవరాయలు చాలా పుస్తకాలు రచించినట్లు కనపడుతుంది, బిరుసు

పాకంగావున్నప్పటికీ ఆముక్తమాల్యదవల్లనే ఆయనపేరుశాశ్వతమయింది. ఆభాసవిమర్శకులు కొందఱు ఆయన కాపేరుకూడా లేకుండా చేయడానికి కొన్ని అవ్యక్తపు వ్రాఁతలైతే వ్రాశారు గాని ఆ వ్రాఁతలు తుట్టతుదకు మటుమాయమైపోయి రాయలవారి కర్తృత్వం దానికి స్థిరపడి చాలా రోజులు కావచ్చింది. యీవిషయంలో కందుకూరివారిని మిక్కిలీ అభినందించవలసి వుంటుంది. కర్మంచాలక వంశవర్ణన పద్యాలు మనుచరిత్రలోవి రాయలు పుచ్చుకోవడం ఆయనకు ముప్పుతెచ్చింది. అందులో స్వవిజయయాత్రాదులు వర్ణించవలసి వస్తుందిగదా అని రాయలు పెద్దన్నగారి పద్యాలే వుదాహరించుకున్నాఁడు. పాపం దానితో ఆయన కొంప ముంచడానికి యిటీవల కవులు చాలామంది సిద్ధపడ్డారు. యీ ఆభాస విమర్శకకోటిలో అప్ప కవిగారు కూడా చేరడం మిక్కిలి శోచ్యం. యేలా కలిసిందో యింకొక సీసపద్యం శ్రీవిష్ణువర్ణనంకూడా చాలాభాగం కలిసింది. దానితో మఱింత సందుదొరికింది ఆభాసకులకు. యీజనాపవాదను పూర్తిగా తొలగించడానికి సాహసం చాలక కందుకూరివారుకూడా ఆముక్తమాల్యదలో మృదుపాకంగా వుండే పద్యాల కర్తృత్వాన్ని కొంత మట్టుకుఅర్ధాంగీకారంతో తాతగారికే అట్టేపెట్టినారు. యీ అపవాదకు కొంత ఆధారమేనావుంది. యే ఆధారం లేకుండానే మహాభారతాంధ్రీకరణాన్ని నన్నయ్యగారి నుండి తొలగించి రాజరాజనరేంద్రుఁడి నెత్తిని పులిమేవారు కొందఱున్నారు. కొందఱు నన్నయ్య గారి రచనలో చాలాభాగం నారాయణభట్టు నెత్తిన పులుముతూ వున్నారు. యీ అపోహలకి తలగాని తోఁక గాని వుండదు. తోచినట్టు వ్రాయడమే వారిపని. నన్నయ్యగారి లోపం వల్లనే యీ కల్పన పుట్టిందనుకుంటే తప్పులేదు. నన్నయ్య తన సహాధ్యాయియైన నారాయణభట్టువల్ల రచనావిషయంలో కాకపోయినా తాను ఆంధ్రీకరించేటప్పుడు సంస్కృతం వినిపిస్తూ వుండడమో లేక అప్పుడప్పుడు తాను రచిస్తూ వుంటే వ్రాసిపెట్టడమో నారాయణభట్టువల్ల జరగడంవల్ల కృతజ్ఞతా సూచకంగా "—నారాయణభట్టుతోడయి నిర్వహింపగన్" అని వ్రాసినాఁడు. ఆ వ్రాయడం వచనంలో కాక పద్యంలో

అవడంచేతనో, లేక అతనికివున్న నారాయణ నామధేయాన్ని సార్థకం చేయడానికో, యితరులను గొప్ప చేయడం యోగ్యులకు సహజగుణ మవడంచేతనో, నిశ్చయింపఁజాలంగాని — "పాకశాసనికి నారాయణు నట్లు" అనివ్రాసినాఁడు. దానితో మఱింత మునిగింది. బాగా పరిశీలిస్తే నన్నయ్యగారు పెట్టిన పోలికవల్లనే నారాయణభట్టు రచించిన రచన లేశమున్నూ లేదని స్పష్టపడుతుంది. కాని కొందఱు అందుకు వప్పు కోరు. "నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్" అన్న గీతా వాక్యాన్ని పుచ్చు కొంటారు. భారతయుద్ధంలో అందఱినీ కృష్ణుఁడేసంహరించాడంటారు. అర్జునుణ్ణి—"లంబోదరాయనమః, ఉదరంపూజయామి" కింద జమకడ తారు. ఆయీ ధోరణులు చూస్తే నవ్వువస్తుంది. ప్రస్తుతం మనకు కావల సిందల్లా, కృష్ణదేవరాయలే ఆముక్తమాల్యదను రచించినవాఁడనేదే.

ప్రారంభించినవిషయం విషయాంతరంలోకి చొరబడింది కాని మఱికొన్ని మాటలు యింకా దీన్నిగుఱించి వ్రాయాలి. వకరు నన్నయ్యా గారి కవిత్వాన్ని విమర్శిస్తూ—అర్జునుఁడిచేత "కానీన" అని కర్ణుణ్ణి సంబో ధింపఁజేసిన నన్నయ్యగారు అనాలోచనాపరులంటూ వకఆభాసవాదాన్ని బయ లుదేఱఁదీశారు. అవునంటూకొందఱు వారి వెనకాల హాంగు చేయడానికి మొదలుపెట్టేరు. కర్మంచాలక నేనన్నానుగదా: "అయ్యా ! యీలోపాన్ని నన్నయ్యగారి కంటగట్టడం న్యాయంకాదు. వ్యాసుల వారికే ఆపాదించండి అని దానికి తగ్గ ఉపపత్తులు సూచించివూరుకున్నాను. నేను చేసిన అప రాధం అంతమాత్రమే. అయినా దాన్ని పెద్దచేసి నన్ను దూషిస్తూకొందఱు యేదో పత్రికలోయేమేమో వ్రాశారు. దానిమీఁద—"కొండ తవ్వి యెల కనిబట్టినట్లు" కొన్నివ్యాసాలు వ్రాస్తే ఆవలివారు యోగ్యులు కనుక అంత టితో విరమించి వూరుకున్నారు. ఆవలవా రట్టివారే కాకపోతే పిడివాదంగా పరిణమించి యెప్పటికి తేలేదికాదు. అక్కడ "కానీన" పదప్రయోగంవల్ల వచ్చే చిక్కేమిటంటే; ఆసందర్భం ద్రౌపదీ వివాహఘట్టానికి సంబంధిం చేదవడంచేత, అప్పటికే అర్జునుఁడికి కర్ణుఁడు కన్యకాపుత్రుఁడని తెలిసి నట్లవుతుందనిన్నీ, ఆలాతెలిసేయడల ఆరహస్యం ధర్మరాజాదు లందరికీ

తెలియక మానదనిన్నీ, దానితోటి— "కర్ణుఁడితల భారతం" గనుక, భారతగాధే ఆఁగిపోవలసివస్తుందనిన్నీ శంకించేవారి ఆశయం. యీ అభిప్రాయం ఆపాతరమణీయంగా వున్నప్పంటికీ కొంత లోఁతుగాఆలోచించి చూస్తే అంత యుక్తంగా తోఁచదు. "కానీన" అంటే "ఓకర్ణా" అని సముదాయార్థమే వివక్షింపవలసి వుంటుంది. గాని, కన్యకకు అనఁగా కుంతికి సూర్యునివల్ల కన్యకావస్థలో వున్నప్పుడు పుట్టినవాఁడు అనేఅర్థం వివక్షితంకాదు. అక్కడ అట్టితాత్పర్యమే కాకపోతే నన్నయ్యవంటి మహావిద్వత్కవి దాన్ని వాడివుండఁడు. పాదపూరణార్థంగా— "కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః" అన్నట్లే వ్యాసులవారు యెన్నోచోట్ల పాదపూరణార్థంగా— "కర్ణోవైకర్తనస్తథా" అని వాడి వున్నారు. అలాటిస్థలాలలో, వైకర్తన పదంతో లేశమున్నూ అవసరమే కనపడదు. కవిత్వాన్ని సమన్వయించేటప్పుడు వ్యాకరణసూత్రాలలోనున్నూ తార్కికులఅనుగమాలలోనున్నూ వున్న లేశలేశాలకు చెప్పినట్లు సార్థక్యం చెప్పడం యెన్నఁటికీ సంఘటింపదు. అలాచెప్పేటట్టయితే నిలిచే కవిత్వమే వుండదు, సరిగదా; అది యే శాస్త్రంకిందకో వస్తుంది గాని కవిత్వంకిందకికూడా రాదేమో! దీన్ని తెల్పడానికే — "ప్రధ్వంసాభావము ప్రాగభావమనుచున్ దర్కింతురు" అంటూ శ్రీనాథుఁడు పరిహసించి వున్నాఁడు. ఇది, అనగా, "కానీన" పదప్రయోగం ప్రాసస్థానంలో వుండడంచేత దిద్ద వలనుపడదుగాని దిద్దడానికి అవకాశం కలిగే స్థలాలలో కవిత్రయంవారి వెన్నో ప్రయోగాలు అవయవార్థం వివక్షచేస్తే బాధ కలిగించేవి గోచరిస్తాయి: యెఱ్ఱన్నగారు సకలధర్మస్వరూపుఁడగు యమునిచేత మహాపతివ్రతాశిరోమణి యైన సావిత్రిని, శృంగార ధోఁరణిగా "తను లతాంగి" అని సంబోధింపఁజేసెను. అక్కడ అవయవార్థం వివక్ష చేయవలసిందని ప్రయోక్త తాత్పర్యమనుకొనేవాళ్ళుంటారా? ఓ అమ్మాయీ అని పిలిపించినట్లే సహృదయులనుకుంటారు. యిట్లే గరుడుఁడు "పయోరుహాననా" అని తల్లిని సంబోధించినట్లు భారతంలోవుంది. దీన్ని వెక్కిరించినవారున్నూ వున్నారు. ఆ యీ చర్చ కొంత భారతవిశేషాలలో వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. యీలాటి అనా

లోచన ప్రసంగాలతో భారత మహాకవులను అర్థంకరించడానికి నాకు బొత్తిగా యిష్టంవుండదు. యింతమాత్రం కూడా తెలియనివారు భారత కవులని నా హృదయం విశ్వసింపదు. అట్టివారే అయితే ఆంధ్రభాషకు పరమ గురువులు కావడం తటస్థింపదని నా ధృఢవిశ్వాసం.

నన్నయ్యభట్టునుగూర్చి కొందరు మహామహులు శుద్ధ చేదస్తునిగా వ్రాయడం మొదలెట్టినారు.— ఆ మొదలెట్టడం "రిసర్చి" లో సందర్భం కాబట్టి అది వారి కేదోలాభకారికావచ్చును గనుక కొంతసహ్యాం. ఆచేద స్తలక్షణాన్ని సమర్థించడానికొ_బోలును. "జపహోమతత్పరు" వగయిరా విశేషణాలు కొన్నిటిని సాధకంగా తీసుకుంటారు. వారికి "లోకజ్ఞు" అనే విశేషణం పొడకట్టదో యేమో! లోకజ్ఞత్వం లేని జపహోమ తత్పర త్వాదులు కవిత్వసారస్యాన్ని భంగిస్తే భంగిస్తాయేమో కాని, దానితో మిళితమైనవి బాధించవు. అప్పటికాలంలో బ్రాహ్మడికి కవిత్వం చెప్పడం కంటే కూడా వైదికకర్మానుష్ఠాన సంపన్నత్వమే అత్యావశ్యకంగా వుండేది అనే మాటను విశ్వసించనివా రుండరు. ఆకారణంచేతనేకదా తిక్కన్న మంత్రిపదవిలో నుండికూడా సోమయాజులు కావలసివచ్చింది. యిప్పటి కాలానికి బ్రాహ్మణత్వానికి వచ్చిన అగౌరవం యెన్నడూ వస్తుందని యెవ్వరున్నూ ప్రాచీనులు కనిపెట్టినట్టే తోచదు. కలియుగధర్మాలుఅంటూ వ్రాసినవారు కూడా యీ సందర్భాన్ని బాగా సూచించినట్లే కనబడదు. వారు వ్రాసినత్రోవ వేరుగానున్నూ యిప్పుడు జరిగేది వేఱుగానున్నూ కనపడుతూవుంది. ప్రస్తుతమేమిటంటే: నన్నయ్యగారినిగూర్చి వ్రాసే వ్రాతలు కొన్ని బొత్తిగా యుక్తిసహంగా కనపడటం లేదనేదే. యీ వ్రాసేవారికి నన్నయ్యగారి జ్ఞానంలో సహస్రాంశంకూడా వుండ దను కోవడం సత్యదూరంకాదు. కవికి వేదశాస్త్రపరిచయం వున్నంత మాత్రం చేత పుస్తక మంతా చేదస్తమయ మవుతుందనడానికి ప్రాజ్ఞులొప్పరు. యితర సామగ్రి లేక కేవల శ్రోత్రియత్వం మాత్రమే వుంటే — "శ్లో. భోజనం దేహిరాజేంద్ర ఘృతసూపసమన్వితం" మాదిరిగా కవిత్వం వుంటేవుంటుంది అంతేకాని బోలెడు లోకజ్ఞత్వం వుండీ అష్టభాషలకు

వాగనుశాసనుఁడై రాజసంస్థాన మర్యాదలు పూర్తిగా యెఱిఁగిన నన్నయ్య గారు కవిత్వాన్ని చెపుతూ బూడిదరాల్చినారనడాన్ని వినడానికి సహృదయు లకు కర్ణకఠోరంగా వుండకమానదు.

యీలాటిసందర్భాన్నే పిండిప్రోలి లక్ష్మణకవిగారికిన్నీ శిష్టు కృష్ణ మూర్తిగారికిన్నీ సంబంధించిన కథలలో చరిత్రకారులు వ్రాస్తూవచ్చారు. యుక్తిప్రయుక్తులలో లక్ష్మణకవిగారు కృష్ణమూర్తిగారిని అతిక్రమిం చినట్లు శిష్టపరంపరవల్ల వినడం కలదు. కాని కృష్ణమూర్తిగారిశక్తి అసా ధారణమైనదికాని పకమాదిరిదికాదు. శ్రీభాగవతుల హరిశాస్త్రుల్లు గారి వంటి మహాసముద్రులు కృష్ణమూర్తిగారి పాండిత్యాన్ని మెచ్చడం నేను స్వయంగా వినివున్నాను. అయితే యేకారణంచేతనో చాటువులుతప్ప వారి యితరకవిత్వం వారి పేరుకు తగ్గదిమాత్రం బయలుదేరలేదు. లక్ష్మణకవి గారుకూడా పట్టిచమత్కారపుమాటలే కాని గ్రంథాలంతగా వ్రాయలేదు. కాని, రావుదమ్మన్నగారి ధర్మమా అని రావణదమ్మీయం అనే పేరుగల "లంకావిజయం" చెప్పడం తటస్థించడంచేత మళ్ళా రెండో పింగళి సూరన్నగారేమో అని లోకులు సన్నుతించడాని కవకాశం కలిగింది. ఆ లంకావిజయంలో సుమారు మూడు నాలుగు వందల పద్యాలకన్న అధికం వుండవు. కాని వున్నంతలో చాలా యుక్తియుక్తంగా ఉభయా ర్థాలూ స్ఫురించేటట్టు మాత్రం వున్నాయి. వాట్లల్లోకొన్ని యిక్కడ వుదా హరించి చూపడం ప్రస్తుతమే అయినప్పటికీ వ్యాఖ్యానం కూడా వ్రాస్తేనే కాని పాఠకులకు అర్థబోధ కాదని సంశయం కలిగింది. అయినా పక్క పద్యాన్ని వుదాహరిస్తాను.

తే. గీ. జ్యేష్ఠుఁడా ! లక్ష్మణాగ్రజక్షేత్రమీవు
వదలకుండిన మోసంబువచ్చుఁ నింకఁ
జండనిర్భీకవనచారిపిండిప్రోలి
కవికులవరుతో రిపుత ముఖ్యముగ వలదు.

యీ పద్యంలో రామాయణార్థం, రావణాసురునితో తమ్ముఁడు విభీషణుఁడు రాములవారిభార్యను ఆయనకు సమర్పించితేనేతప్ప చండ,

ర్భీక, వనచారి (కోతులయొక్క) పిండి (సముదాయము) వచ్చి మన మీఁద పడుతుంది, దానివల్ల మనకు మోసం కలుగుతుంది. అని పలికి నట్లు గ్రహించవలెను. ఇఁక లక్ష్మణకవిగారి స్వవిషయం, లక్ష్మణకవి గారి భూమిని వెంటనే యివ్వకపోతే మనకు మోసం కలుగుతుంది, చండ, నిర్భీక వనచారి, అనఁగా తీక్ష్ణమైనట్టియు, భయం లేనట్టియు, కవనమందు వర్తించే పిండిప్రోలి కవిశ్రేష్ఠునితో శత్రుత్వం పనికిరాదని దమ్మన్న గారి తమ్ముఁడు అన్నగారికి నీతిని చెప్పినట్లు గ్రహించవలెను. రెండో పింగళిసూరన్నవంటి మహాకవి దిద్దరాని స్థలములో ప్రయోగించిన "కవన" శబ్దాన్ని కూడా ఆక్షేపించే యీకాలపు పాండిత్యాలనుగూర్చి యేమివ్రాయ డానికిన్నీ తోఁచదు. ఆశబ్దం యే ధాతువునుంచి పుట్టిందో, ఆశబ్దంలేకపోతే "కవి" శబ్దం మాత్రం యేలా వుంటుందో అనే విచారణ చేసేశక్తి లేని వారు విమర్శనలంటూ చేయడం శోచనీయం. దీన్ని గుఱించి అన్యత్ర విస్తరించడంచేత యిక్కడ అధికముగా వ్రాయలేదు. మనకు ప్రధానవిష యం, యిప్పటివలెనే పూర్వకాలంలో కూడా తప్పొప్పులు తెలియక ఆక్షే పించేవారుండేవారనిన్నీ అట్టి వారే యెవరో— "అమవస" అనేదాన్ని గూర్చి వెక్కిరించి వుందురనిన్నీ ఆవెక్కిరింపును రామలింగంవంటి మహా పండితుని కంటఁగట్టడం అయుక్తమనిన్నీ వ్రాస్తూ ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా నానావిషయాలు నడిచివున్నాయి. ఈలా నానా విషయాలు నడవడాన్ని కొందఱయితే అభినందిస్తారు కాని అసూయాపరులు "నానాకూళకషా యం" అనివెక్కిరిస్తారు.

పరిశీలనలేనివారు రామలింగకవికి సంబంధించిన వికటకవిత్వపు గాథలు లక్ష్మణ కవిగారికి అంటగట్టడం కూడా కలదు. రాయల కాలంలో రామలింగం యెట్టివాఁడో యిటీవల లక్ష్మణకవి కూడా అట్టివాఁడే అనడా నికి తగ్గ గాథలు చాలా వున్నాయి. లక్ష్మణకవిగారికి కొంతపూర్వకాలంలో అడిదం సూరకవిగారికిన్నీ, సోమకవిగారికిన్నీ జరిగిన గాథలుకూడా కొంతచిత్ర విచిత్రంగా వుంటాయి. వీట్లనుగూర్చి అనకాపల్లి హైస్కూ లుకో లేక లోయరు సెకండరీ స్కూలుకో హెడ్మాష్టరుగావుండే బులుసు

పాపయ్యశాస్త్రుల్లుగారు చాలా గాథలు చెప్పగా వినివున్నాను. సోమకవి గారు శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారి వంటివారు. ఆడిదం సూరకవిగారు లక్ష్మణ కవివంటి కవి. వీరిద్దఱి వాదోపవాదాలున్నూ వినసొంపుగా వుంటాయి. వట్టితిట్లయితే అసహ్యంగా వుంటాయికాని యితరాలు యేకవులవేనా శ్రోత్ర పేయంగానేవుంటాయి. వీరిద్దఱున్నూ విశాఖపట్నండిస్ట్రిక్టువారే. సోమ కవిగారి గ్రంథాలు చాలా వున్నట్లు వినడమేకాని అవి యింకా బయటికి వచ్చినట్లు కనబడదు. కొందఱు గ్రంథాలు వ్రాసినా అవి ప్రసిద్ధికి రాకపోవడమున్నూ కొందఱు వ్రాసినవి కొంచెం గ్రంథాలే అయినా ప్రసిద్ధికి రావడమున్నూచూస్తే వారివారివాణియందు వుండే రసారసములే కారణం అనుకోవాలి. పూర్వకాలంలో రసవంతమైన కవిత్వాన్ని పలుమంది వ్రాసుకోవడమున్నూ నీరసాన్ని వుపేక్షించడమున్నూ జరిగేది. దాని వల్లనే మంచి చెడ్డలు లోకానికి కొంత బోధపడేవి. యిప్పుడు మదో మాన్యమో తాకట్టుపెట్టైనా సరే వారివారి కవిత్వాలు అచ్చువేసుకోవడం జరుగుతూవుంది. వాట్ల నెవఱూ కొనకపోవడంవల్ల ఆకవిత్వం బాగులేదని తెలిసికోవలసి వస్తూవుంది. లోకం యేలాటిదాన్ని ఆదరిస్తుందో యేలాటి దాన్ని ఆదరించదో తెలుసుకొని కవిత్వం చెప్పడం దుర్ఘటం. కవి తనకు తోచినవిషయమంతా కవిత్వంగా వ్రాస్తూవుంటే అందులో యేదోవకటి లోకాదరాన్ని పొందితే పొందుతుం దనుకోవాలి. "ఏష్టవ్యాబహావః పుత్రా యద్యేకోఽపి గయాం వ్రజేత్" చాలామంది కొడుకులు గల వాఁడికి అందులో యెవడో వకఁడు గయ వెళ్ళేవాఁ డుంటే వుంటాఁ డని అభియుక్తులు చెపుతారు. అలాగే కవి వ్రాసే పుస్తకాలున్నూ కావచ్చును. లోకంతోపాటుగా గ్రంథకర్తకుకూడా తనకవిత్వంలో రసారస విచారణ విషయంలో "వోటు" వున్నట్లే లాక్షణికులు వ్రాసివున్నారు కానీ యేమేనా ఆ విషయంలో భారమంతా లోకులమీఁదనే పెట్టడం యుక్త మనుకుంటాను.

అయితే వకప్పుడుమాత్రం కవి కల్పించుకుంటేనేగాని తేలదు. జంట కవిత్వాలవిషయంలో "ఇది వారిదీ, అది వీరిదీ" అంటూ తబ్బిబ్బు

ప్రసంగం వచ్చేయెడల తత్వాన్ని వారువారు చెప్పవలసివస్తుంది. అలా చెప్పి నప్పటికీ కొంతమంది వారివారిధోరణిని మార్చుకోవటమే తటస్థిం పదు. అట్టిస్థితిలో ఆ విషయంకూడా ప్రాజ్ఞలోకంమీఁదకే రావలసివస్తుంది. వాళ్ళధర్మమా అని భారతకవులు వారివారి కవిత్వాలు విడివిడిగా వ్రాసినట్లు తేల్చారు కాని, అలా తేల్చకేపోయి మొత్తం భారతం వుమ్మడిమీఁద రచించినట్లు గద్యలో వ్రాసే యెడల యిటీవల విమర్శకులు వారిచిత్తం వచ్చినట్లు కలియఁ దొక్కుకోవలసివచ్చేదే అనుకుంటాను. అలా టప్పుడు కూడా కొన్ని గుర్తులవల్ల బ్రహ్మష్ఠోబ్రహ్మంమీఁద వారివారిపద్యాలు విడఁదీయవలసి వస్తేనో? సమాస భూయిష్ఠమైనదిన్నీ తత్సమపదభూయిష్ఠ మైనదిన్నీ వకరిదనిన్నీ, ఆంధ్రపద భూయిష్ఠమైనది వకరిదనిన్నీ, ఉభ యంకలది వేఱొకరిది అనిన్నీ యేర్పాటయితే చేస్తారు గాని, అందులో కొంత అన్యాయం జరక్కపోదు. వకటి మాత్రం వుంది. సమాసాలు దీర్ఘదీర్ఘంగా వాడినవారు తెలుఁగుకవులలో పలువురయితే వున్నారు గాని నన్నయ్యగారిసమాసధోరణిమాత్రం యెన్నివేల పద్యాల్లో పాతిపెట్టినా కనుక్కోవడానికి అవకాశం వుంటుందని నా నిశ్చయం. యేమేనా యిటీ వలివాళ్ళు "కలగాపులగం" గా కలియఁ దొక్కకుండా వుండడానికి వారి వారి గద్యలే ఆధారమైనవన్నమాట ప్రధానమయినది. వారేకకాలపువారు కారుగదా, "ఉమ్మడిదిమ్మడి" వ్రాఁత యేలా తటస్థించడం. అంటారేమో? అది నాకున్నూ తెలుసును. నారాయణభట్టు కన్నడంలో కాఁబోలును చాలా గ్రంథాలు వ్రాసినట్టు యెవరో వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. కావచ్చును. ఆయన కవిత్వంకిందఁ గాని రాజనరేంద్రునికవిత్వంకిందఁగాని నన్నయ్యభారతాన్ని జమకట్టడం అన్యాయ మనేకాని నేను వ్రాసేది, నారాయణభట్టు మహాకవి కాదనడానికి కాదు. రాజనరేంద్రుఁడు విద్వాంసుఁడే కాని కృష్ణరాయలవలె కవిమాత్రం కాఁడు. కవి అయి వుంటే ఆమాట నన్నయ్యగారు పీఠికలో వ్రాయకపోతారా? "భోజచంపు" అనే నామాంతరం కల రామాయణ చంపును కాళిదాసున్నూ భోజుఁడున్నూ కలిసి రచించినట్లు వక పుక్కిటి పురాణం వినఁబడుతుంది. ఆ పురాణంలో కాళిదాసుని వేశ్య ధనాశచేత

కత్తిపీటతో మెడకోసి చంపినట్టున్నూ, పిమ్మట భోజుఁడు తనఆయుర్దా యంలో సగం కాళిదాసుకి యిచ్చి బ్రతికించినట్లున్నూ, ఆసమయానికి యిద్దఱికీ శేషించిన ఆయువు స్వల్పమాత్రమే అయినట్లున్నూ ఆస్వల్పా యుర్దాయాన్ని యీ రామాయణ చంపూరచనక్రింద వుమ్మడిగా యిద్ద ఱున్నూ వినియోగించినట్లున్నూ, యుద్ధకాండ తరవాయిగా వుండఁగా వారిద్దఱున్నూ కీర్తిశేషులైనట్టున్నూ, అందుకే ఆభాగం యితరులు పూరిం చవలసివచ్చినట్లున్నూ చెప్పుకుంటూరు. కాని పూరించినకవి యీ సంద ర్భాన్ని లేశమున్నూ వ్రాయకపోవడంచేత యీకథ బొత్తిగా విశ్వాస్యం కాదు. వకరి ఆయుర్దాయాన్ని వకరికివ్వడాలు పురాణాలలో లేక పోలేదు గాని భోజకాళిదాసులు పురాణ పురుషులలో చేరరుగదా ?

యితర పుక్కిటిపురాణాలను ఖండించి నిజం తేల్చడంకన్న, శబ్దా లకు సంబంధించిన పుక్కిటిపురాణాలను ఖండించి నిజం తేల్చడం చాలా తేలిక. యెందుచేతం టే, శాస్త్రాధారం వుంటుందికదా? అమవస, అమాస, అమావాసి, యీ మూఁడున్నూ అమావాస్య శబ్దానికి వికృతులని నైఘంటి కులు సమ్మతించడానిక్కారణం మహాకవిప్రయోగాలే కదా ? అట్టి నిర్దుష్ట శబ్దాన్ని రామలింగం వెక్కిరిస్తాఁడా ? యింకా "యింతలు కన్నులుండఁ దెఱువెవ్వరి వేఁడెదు భూసురేంద్ర" అన్నస్థలంలో "ఇంతలా ? తాతా ?" అని స్వల్పత్వద్యోతకంగా అభినయించినట్టున్నూ దానిమీఁద పెద్దన్నగారు విపులత్వద్యోతకంగా హస్తనిర్దేశం చేసి— "కాదోయి మనమఁడా ? యింతలోయి" అని వకచెంపకాయ బహుమతీ చేసినట్టున్నూ చెప్పుకొనే కథ నిజమో అబద్ధమోకాని, హృదయంగమముగానున్నూ విశ్వాస్యంగా నున్నూ వుంది. యిదేమిటి పనికిమాలిన కల్పన, రామలింగం "అమవస" తప్పని వెక్కిరిస్తాఁడా ?

కొందఱు తప్పుకానిదాన్ని అనవసరంగా తప్పని తప్పుతోవలు త్రొక్కడం లేకపోలేదు. వుదాహరణకి వకటి చూపుతాను:— వసుచరి త్రలో— "చ. కొమిరె మనోవ్యథం దెలిసి గుబ్బిచ్చికవుంగిటఁజేర్చి తల్లి శుక్తిమతి" అన్నచోట తల్లియైన శుక్తిమతి కూఁతురుయొక్క మనోవ్యాకు

లత్వాన్ని తెలిసికొని అనే అర్థం వ్యాఖ్యాత రాస్తే, అక్కడ- కొమిరె అంటే కూఁతురు కాదు, వ్యాఖ్యాత పొరఁబడ్డాడు, అని కొందఱు వాదిస్తూ, యౌవనవతియొక్క మనోవ్యథ అని అర్థం చెప్పాలంటారు. యింతకన్న దురన్వాయం వుంటుందా? పోనీయండి గణంచెడితే చెడింది గాని అక్కడ "కుమారి" అని తత్సమపదంగాని, "కుమార్త" అని వికృతిపదంగాని వుందనుకుందాం. అప్పుడు కూడా యౌవనవతి అని అర్థమే చెప్పుదురోటుః అందాఁకా యెందుకు? యెవరేనా, "మీకుమార్తపెండ్లెప్పుడుః" అని శారదాబిల్లుకు వ్యతిరేకించే పెండ్లికూఁతురునుగూర్చి అడుగుతారనుకుందాం. అప్పుడు చవగండాలు దీరని ఆపసిపిల్లనుకూడా యౌవనవతిగానే అపల పించవలసిందేనా? కుమార శబ్దమునకు స్త్రీత్వబోధకమైన యీకారప్రత్యయం చేరితే— "కుమారీ" అనేరూపం ఏర్పడింది. దాని తద్భవరూపాలు కొమిరె, కొమార్త, కొమారిత, క్రొమరిత, కొమారి, లోనైనవి. యిందులో మొదటిదిన్నీ చివరిదిన్నీ కుమారీశబ్దానికి మఱీదగ్గరగా వుంటాయి. కొమారి అనేదానికి కూఁతురు అనే నిఘంటు కర్త వ్రాశాడు. కొమిరె పదానికి వ్రాయలేదు. అంతమాత్రంచేత, అది యేశబ్దాన్నుంచి పుట్టిందో, ఆశబ్దానికి సంస్కృతంలో వున్న అర్థాలెట్టివో ఆలోచించుకోవద్దా? పాపం నిరపరాధి వసుచరిత్ర వ్యాఖ్యాతనుతూలనాడ వలసిందేనా?

దీనిమాదిరిని అమావాస్యా శబ్దానికివున్న అర్థం "అమవసకు" రాదని మాత్రం ఆ పద్యం "ఎమిదిని నెపితివి" అనేది చెప్పినమహాను భావుఁడు అనలేదు. అందుకు సంతోషించవలసివుంటుంది. శబ్దతత్త్వం తెలుసుకోవడం చాలాకష్టం. బాగా ఆలోచించిచూస్తే ఆ యీ శబ్దాలుచదువుకొని దానితత్త్వం తెలిసికొని కవిత్వం చెప్పడం కంటె, యేమీ చదువుకోకుండానే లోకవ్యవహారపు మాటలతో కవిత్వం చెప్పడమే మెఱుఁగనుకుంటాను. యేమంటారా? గ్రాంధికభాషాకవికి వున్నబాధ యీకవికి వుండదు. "ప్రత్యక్ష మేకం ప్రమాణమితి చార్వాకాః" అన్నట్లు అన్నిటికి లోకమే ప్రమాణంగా వుంటుంది. గ్రాంధికకవిత్వమయితేనో? ప్రయోగాలు వెతకవలసివస్తుంది. వెతికియిస్తే అవి లేఖకప్రమాదాలంటూ ఫక

వాదం. కావు సరియైనవే అంటూ సమర్థించడానికి తలప్రాణం తోఁకకు వస్తుంది. కొంచటికి వాదమే ప్రధానంగాని సత్యాసత్యవిషయంలో బొత్తిగా పట్టింపే వుండదు. అందుచేతే కాఁబోలును భవభూతి "వాచాం సాధుత్వే దుర్జనో జనః" అని అన్నాఁడు. అంతతో కూడా తృప్తితీరక— "అతిదుర్జన ఇతి వక్తవ్యం" అని ఆసూత్రం క్రింద వార్తికాన్ని కూడా తగిలిపించాఁడు. భవభూతి తాత్పర్యాన్ని బట్టి సుశబ్దాలను అపశబ్దాలనే వారు—"అతిదుర్జను లని" వున్నప్పటికీ దీన్ని యెఱిఁగి తప్పనే వారికే సమన్వయించుకోవడం యుక్తంగాని యెఱక్క తప్పనేవారినిగూర్చి సమన్వయించకూడదు. వారి కంతేజ్ఞానం భగంవతుఁడనుగ్రహించాఁడనుకోవాలి.

జ్ఞానాతిశయం కలవారు కూడా వొకప్పుడు ప్రమాదపడి ఒప్పును తప్పనడం కనపడుతూవుంది. పండితరాయలు అంటే యెఱుఁగనివారే లేరుకదా? "శ్లో. ఆమూలాద్రత్నసానోః.... వాచా మాచార్యతాయాఃపద మనుభవితుంకోఽస్తి ధన్యో మదన్యః" అని గర్జించినకవితావీరుఁడు. యీయన ఢిల్లీపాదుషా కూఁతురిని పెండ్లాడినట్లు చెపుతారు. కూఁతురు కాకపోవచ్చునేమో కాని తురుష్కకులస్థురాలుమాత్రం కాకపోదు. "యవనీ నవనీతకోమలాంగీ" వగయిరాశ్లోకాలు సాక్ష్యమిస్తాయి. ఆయనభార్య యవనస్త్రీమాత్రమే కాదు. ఆయన యౌవనదశ యావత్తున్నూ తురుష్క ప్రభువుదగ్గిఱే గడిచింది. "శ్లో. ఢిల్లీవల్లభహస్తపల్లవతలే నీతం నవీనం వయః" అని రాయలే వ్రాసుకున్నాఁడు. చెప్పొచ్చేమాటేమిటంటే యీయ నకి తుట్టతుదరోజుల్లో పశ్చాత్తాపం కలిగి, పోఁగొట్టుకున్న బ్రాహ్మణత్వాన్ని సంపాదించుకోవాలని ప్రయత్నం చేశాఁడు. అప్పుడు అప్పయ్యదీక్షితులు గారు కాశీవాసం చేస్తూవున్నారు. భట్టోజీదీక్షితులుగారు అసలు కాశీవాసులే. వీరిద్దఱున్నూ విచారణచేసి— "నీకు బ్రాహ్మణత్వం యిఁక యీజన్మానికి తటస్థింపదు" అని ఖండితంగా చెప్పేటప్పటికి వారిద్దఱిమీఁదా పండితరాయ లకు పట్టరాని కోపం వచ్చి భట్టోజీదీక్షితుల వ్యాకరణగ్రంథం మనోరమ మీఁద — "మనోరమా కుచమర్దనం" అనేపేరుతో ఖండన వ్రాసిన ట్టున్నూ, అప్పయ్యదీక్షితులవారి అలంకారశాస్త్రగ్రంథంమీఁద యేదోవక

గ్రంథము వ్రాసినట్లున్నూ శిష్టపరంపరవల్ల విన్నాను. "మనోరమాకుచ మర్దనం" అక్కడక్కడ వున్నట్టుకూడా వినడం కలదు. చెప్పవచ్చే మాటేమిటంటే అంతటి మహాపండితుఁడు పండితరాయలు అప్పయ్యదీక్షితుల గ్రంథాన్ని ఆక్షేపించడంలో — పురతః అనేప్రయోగాన్ని అపశబ్దంగా నిర్వచిస్తూ, అంతతో వూరుకోక— "కాళిదాసభవభూత్యాది ప్రయోగాణా మభావాచ్చ" అంటూ కూడా వకవాక్యాన్ని వ్రాసివున్నాడు. ఈమాట వున్నగ్రంథం "రసగంగాధర" మనేదానికి శేఖరగ్రంథకర్త మహావైయాకరణ శిరోమణి నాగేశోపాధ్యాయులు వ్యాఖ్యానంవ్రాస్తూ, పండితరాయల మాటలను అనువదించి సమన్వయించి— వస్తుతస్తు అనిప్రారంభించి, ఆపదంయొక్క సాధుత్వాన్ని నిర్వచించి కాళిదాస ప్రయోగాన్నికూడా కనపఱిచినట్లు జ్ఞాపకం. కేవలమున్నూ కోపమే ప్రధానంగాఁ బెట్టుకొని పండితరాయలు అప్పయ్యదీక్షితుల వారిని దూషించే తాత్పర్యంతో వ్రాయడంచేత సుప్రయోగాలు కూడా అపప్రయోగాలనడం తటస్థించింది. కాని లేకపోతే అట్టి ప్రమాదం కలగదేమో అని నేననుకుంటాను. అటుకృతం యెంతకోపం వున్నా విమర్శనకు వుపక్రమించేటప్పటికి దాన్ని తగ్గించుకోవడం విమర్శకులమర్యాదను కాపాడుకోవడానికి ముఖ్యసాధనం. పండితరాయలకు కోపం రావడానికి కారణం వ్రాసేవున్నాను. పాపం. అతణ్ణి బ్రాహ్మణజాతిలోన్నుంచి బహిష్కరించడం కంటె యేఁకావాలి? మనకు ప్రస్తుత మేమిటంటే; ప్రతిప్రాణికిన్నీ కోపం సహజగుణమైనప్పటికి విద్యావివాదములలో దాన్ని తగ్గించుకొనిన వారికి పరాభవము రాదనిన్నీ అన్యథాగానైతే పరాభవం తప్పదనిన్నీ తెలిసికోవాలి. ఎంత పాండిత్యం కలవారికేనా కోపం ప్రమాదాన్ని కల్గించి ఒప్పులను తప్పులనిపించేటప్పుడు, అసలులో కొంత లోటుంటే వేఱే చెప్పనే అక్కరలేదని వ్రాయనక్కఱలేదు. పండితరాయల విషయం కన్న యెక్కువ వుదాహరణం కోపానికి చూపవలసివుండదు.

పెద్దన్నగారి "అమవసనిసి" మీఁద ఆయీ విషయాంతరాలు దీనిలో నడిచాయి. మహాపఁడితులకు కూడా అప్పుడప్పుడు శాస్త్రీయమైన ప్రమా

దాలు తటస్థించడం కలదు కాని వారు మార్గాంతరం తొక్కి సమర్థిస్తూ వుంటారు. దీన్నిగూర్చి మా గురువుగారు బ్రిహ్మయ్యశాస్త్రిలవారివల్ల విన్నదే వక సంగతి వ్రాస్తాను. అనంతశయనం మహారాజావారు కాశీకి విచ్చేసినప్పుడు వారు చేయించిన విద్వత్సభలో యెవరో మహాపండితుఁడు శ్రీ రాజావారిని సంబోధించి మాట్లాడే సందర్భంలో— "మహారాజన్" అని సంబోధించేటప్పటికి సభంతా పండితమయమై వుండడంచేత ఆశబ్దాన్ని గూర్చి వకరిమొఖాలు వకరు చూచుకోవడానికి మొదలుపెట్టేరఁట. అంతకు పూర్వమే అసలు పండితుఁడికి ప్రిమాదం గోచరించింది. ఇదియేమంత పెద్దవిషయం కాదు. కర్మధారయ సమాసంలో రాజన్ శబ్దం అకారాంత మవుతుందని సర్వసామాన్యంగా తెలిసేదే. అట్టి స్వల్పవిషయం పెద్ద పండితుఁడి నోటరావడంచేత చట్టన తప్పనలేక వకరి మొఖాలు వకరు చూచుకోవలసి వచ్చిందఁట. అప్పుడాపండితుఁడు ఆశబ్దానికి విశేషార్థం చెప్పి ఆపండితుల సంశయాన్ని తీర్చినట్లు గురువుగారు చెప్పఁగా విన్నాను. మహారాజ శబ్దం కర్మధారయసమాసంగా వుంటేకద మీరనుకొన్నట్లు అకారాంతం కావడం. ప్రిస్తుతం నాఉద్దేశంలో అది బహువ్రీహి కాని కర్మధారయ కానేకాదు. కర్మధారయలో "గొప్పరాజు" అని మాత్రిమే వస్తుంది అర్థం. బహువ్రీహిలోనో! మహచ్ఛబ్దవాచ్యుఁడు, అనఁగా "అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్" అనే శ్రుతినిబట్టి సర్వమహత్తరుఁడు పరమాత్మ కనుక అతఁడు ప్రిభువుగా కలవాఁడా, అనఁగా రాజులలో నీకన్న నెవ్వఁడును అధికుఁడు లేఁడనే విశేషార్థం వచ్చిందన్నమాట. ఇట్లాటి సందర్భాలు వింటూవుంటే మహాపండితుల ప్రిమాదాలు కూడా కొంత వన్నెనే కలిగిస్తాయనే అంశం తేటతెల్లమవుతుంది. వారు చెప్పిన అర్థానికి పండితులున్నూ మహారాజావారున్నూ సంతోషించి ప్రిశంసించారఁట. ఇది విషయాంతరం.

తప్పొప్పులు భాషావిషయంలో విచారించేవారు క్రిమంగా సన్నగించారు. యీ చర్చ యెందుకూ కొఱగాదనేవారే పలువురు కనపడతారు. ఇది అట్టి చర్చే అయితే అన్నిగ్రింథాలు దీన్నిగుఱించి యెందుకు పుడ

తాయో? నిన్న మొన్న ఆంధ్ర యూనివర్శిటీవారు చిత్రిపత్రిక అనే వక మహాగ్రంథాన్ని ముద్రింపించారు. ఆగ్రంథం సుప్రసిద్ధ మహావైయాకరణులు శ్రీభాగవతుల హరిశాస్త్రుల్లుగారు రచించిన కౌముదీ వ్యాఖ్యాన వ్యాఖ్యానమవడంచేత వర్గత్రియందాఁకా దేకింది. అసలు వ్యాకరణం చదువుకొన్నవాఁడి కవిత్వమే— "భాగోతప్పద్యాలు, బొమ్మలాటపద్యాలు, పొఁగటివేష ప్పద్యాలు" గానున్నా వుంటుందనే యీ కాలంలో ఆలాటి గ్రంథాలవల్ల ప్రయోజన మేముంటుందో? యూనివర్శిటీవారు యీమాత్రం పరిశీలించనే లేకపోయా రనుకోవలెనా? యేమనుకోవడానికిన్నీ అవకాశం కనపడదు. యేదో డబ్బోయేగాణో చేతులో పడేవాదాలయితే యెన్నైనా చేయడానికి చాలామంది అంగీకరిస్తారు. కాని, యీలాటి శబ్దార్థాలు గాని సుశబ్దాపశబ్దాలుగాని విచారించే దిక్కు కనపడదు. కవులకు మాత్రం యిది తప్పదు.

ఇప్పుడు మనకు "అమవస" అపశబ్దమో సుశబ్దమో తేలింది కదా? వొక్కొక్కదాన్నిగూర్చి వ్రాయవలసివస్తే యీలాగే కట్టకట్టలుగా పెరుఁగుతుంది చూడండి—"ఈపాటికి కట్టిపెట్టు నీప్రసంగం" అంటూ తఱచుగా జనులు వాడుతూ వుంటారు. యీశబ్దాన్నిగుఱించి విచారణ చేస్తే యెంతచేయాలో ఆలోచించండి. ప్రసంగం నోటితో చేసేదిగదా. కట్టడం తాడుకూ, తంకరకూ సంబంధించింది. అట్టి సందర్భంలో యేలా కుదురుతుఁది? ఔపచారికంకాక తప్పదు. భాషాప్రపంచకంలో నూటికి తొంభై మాటలు యీలాటివే కనపడతాయి. యిది బహుశః తాటాకు పుస్తకాలు వాడుకొనే రోజుల్లోదేమోఅని నేననుకుంటాను. పండితులు శిష్యులను చదువు ముగింపు మనిచెప్పడానికి యీలా వాడేవారేమో, ఆమాట క్రమంగా యితరాన్నికూడా ఆపుచేసే విషయంలో వాడుతున్నారేమో, కాగితప్పుస్తకానికి కట్టడమూ పెట్టడమూ వుండదుగాని తాటాకుపుస్తకమైతే భద్రంగాకట్టి జాగ్రత్తపెట్టడమవసరమే కదా? ఏదోస్థూలదృష్టిని వ్యవహారానుసరణంగా అర్థంచేనుకొనేవారికి యేచిక్కూ కనపడదుగాని శాస్త్రప్రకారం తెలుగుభాషలోకూడా క్రియాకారకాన్వయాలు కుదర్చవలసి

వస్తే నన్నయాదుల ప్రయోగాలలో యెన్నో కుదరవు. "నన్ను వివాహమై నహుషనందన!" యీవాక్యం దేవయాని యయాతినిగూర్చి పలికేది. అగుధాతువు యొక్క క్త్వార్థక రూపం కదా "ఐ" అనేది. దానిలో కర్త యయాతిమహారాజు. యయాతి యేమికావలెను? వివాహంకావలెను. యయాతి వివాహంగా యెన్నటికేనా మాఱతాడా? "తీర్థానికి తీర్థమూ, ప్రసాదానికి ప్రసాదమూ" గా వుందో, లేక యేలావుందో? అన్వయజ్ఞులు విచారించుకొందురుగాక. పైగా, నన్నున్ అనే ద్వితీయాంతానికిగతియేమిటి? "ఓ రాజా నీవు నన్ను పెండ్లియై" అన్నా సరిగా కుదరదు. రాజు యీ పెను పెండ్లి అవడమేమిటి? యివన్నీ కుశంకలు. యీ శంకలు తెలిసీతెలియని పండితులకు గోచరించేవి. యేమీ తెలియనివాళ్ళకు లేశమున్నూ పైస్థలంలో శంక కనపడదు. "నీవునన్ను భార్యగా స్వీకరించి" అనే అర్థమే అవుతుంది. వాళ్ళని యీ ద్వితీయాంతమూ బాధించదు, ఆ ప్రథమాంతమూ బాధించదు. అయితే నన్నయ్య శాస్త్రజ్ఞుఁడేకదా? యిట్టి "అనన్వయపు మాట నేల ప్రయోగించాఁడు?" అంటూ స్థూలదృష్టులు శంకిస్తే శంకిస్తారు. నిజానికి యిది అనన్వయపుమాట కాదు. కానేకాదు. ఆ అనన్వయం మనలోపంవల్ల కలుగుతూవుంది. లోకంలో వాళ్ళకు సర్వసామాన్యులకు సుళువుగా అర్థంకావడమేమి? యే మిడిమిడిజ్ఞానాన్నో సంపాదించుకొన్న మనకు సమన్వయంకాకపోవడమేమి? అనేవిషయం యిక్కడ బాగా గమనించవలసి వుఁటుంది.

నన్నయ్యగారు "లోకజ్ఞులు" అనేవిషయం తెలిస్తే పైశంకకు లేశమున్నూ, అవకాశం వుండదు. లోకంవల్ల సమన్వయించుకోతగ్గమాటలే కవిత్వాలలో, అందులో విశేషించి భాషాకావ్యాలలో వుంటాయి. గీర్వాణ భాషాకావ్యాలలో కూడా కొన్ని వుంటాయి గాని యింతగా వుండవు. యేక దేశాన్వయాలు వగైరా కొన్ని విషయాలకు గీర్వాణానికిన్నీ దీనికిన్నీ పూర్తిగా పోలికవుంటుంది— "అంతకకోపులైన యద్దేవపతాకినీపతుల దివ్యనిశాతమహాయుధాహతిన్" యిక్కడ "అంతకకోపులు" అన్న విశేషణం, "పతాకినీపతుల" అనే సాధ్యసమాసైక దేశంలో అన్వయించాలి. పైఁగా, యీ "పతుల" అనే పదం మళ్ళా ఆయుధాలలో అన్వయిం

చాలి. యిట్టి వింకను మఱికొన్ని కలవు. భారత విశేషాలలోఁ గొన్ని వివరించితిమి. "అడరుకురుప్రవీరుల వరాన్వయసంభవున్" అనేది దీని వలెనే సమన్వయించుకోవాలి. శంకించేవారు ఆయీ సందర్భాలు గమనించాలి. సంస్కృతము ననుసరించేవికొన్నీ తెలుఁగులో వ్యవహారా న్ననుసరించేవి కొన్నీ కాక దేన్నీ అనుసరించకుండా వున్నట్లుండేవి కొన్ని వుంటాయి. అందొకటి మచ్చుకు చూపుతాను— "తేఁజనేనిని బలు శోకవేగమున" యిందులో వుండే "ఏనిని" ప్రాసస్థానంలో వుండడంచేత దిద్దడానికి అంకదనుకుంటే వకరు నాపేర వ్రాశారు కదా ? ప్రామాణ్యజ్ఞానం అంటూ వకటి వుండాలిగాని లేకపోతే దీన్నిమాత్రం— "తేఁజనేని నిబిడ శోకవేగమున" అని దిద్దకూడదా ? అన్నారు. అప్పుడు మళ్ళా వెదికితే తిక్కన్నగారిదే— "ప్రళయమొందెనయేనిని వారని యుద్యోగంబునకు ఫలంబేమి" అనేది శల్యపర్వంలో కనపడింది. యెందుకు కనపడ దంటాను. అదేమైనా తప్పుగనకనా ? నిక్షేపంవంటి ప్రయోగమాయె. ఎన్, ఏని, ఏనిన్, ఏనిని, ఇన్నిరూపాలున్నూ సాధువులే. హరిన్ : హరిని, హరినిన్, హరినిని అనేరూపాలు లేవా ? నన్నయ్యగారివి కూడా దొరుకుతాయి కాని అవి చట్టన దిద్దితే మాఱిపోయేస్థలాల్లో వున్నాయి. పుట్టుపూర్వోత్తరాలు తెలిస్తేకాని వీనిసాధుత్వం తెలియడం కష్టం. నన్నయ్యగారు త్రొక్కిన త్రోవను వదలకుండా తిక్కనాదులు నడుస్తూ కొన్ని క్రొత్త పోకళ్ళు కనపఱచినట్లు వారివారి కవిత్వాలు పరిశీలించేవారికి స్పష్టపడుతుంది. యిది అలాటిదికాదు. అయితే నూటికో కోటికో వకరుంటారేమో ప్రయోగాలకోసం భారతం చదివేవారు. తక్కినయావన్మందిన్నీ కథకోసమే భారతం చదువుతారు. అలాటివారికి ప్రయోగాలతో అవసరమేముంటుంది ? "ఉ. అమ్మనుజేంద్రుఁడైన నలుయజ్ఞము ధర్మజురాజసూయయజ్ఞమ్ము ప్రయాగఁజేసిన ప్రజాపతియజ్ఞము" అనే పద్యంలో ప్రయాగ శబ్దాన్ని మువర్ణకంలేకుండా నన్నయ్యగారు ప్రయోగించా రనేరహస్యం పరిశీలకులైన "కైతగాళ్ళ"కు తప్ప తదితరులకు గోచరించదు. గోచరించిన పింగళి సూరన్న "గయలోఁ గాశిఁ ప్రయాగన్" అనే ప్రయో

గించు కొన్నాఁడు. "ఏనిని" అనేదాన్ని గుఱించి యిటీవలి భారతసంస్కర్తలు యింకో విశేషాన్ని టిప్పణిలో వ్రాశారు. ఆవిశేష మిది: "నేని" అని, "ఏని" కిరూపాంతరము. యీరూపాంతరాన్ని వప్పుకోవడంవల్ల కలిగిన లాభమేమిటంటే; "మదీయభాషణ మెన్నఁడున్నేని మోఘము గాదు" అనేచోట "లుక్సంశ్లేషౌ నాఽచి" అనేసూత్రమునకు వ్యతిరేకం లేకుండా సవరణ అవుతుంది. కాని అప్పకవినాఁటికి యీరూపాంతర సత్తను లాక్షణికులు గ్రహించినట్లు లేదనుకోవలసి వస్తుంది. గ్రహించి నట్టే అయితే— "ఏని" అనేదానిలో వుండే "ఏ" అనేది "నే" గా మాఱినప్పుడు నకారానికి విశ్రమం పెట్టవచ్చునంటూ లక్షణం కల్పించి ఉభయయతులలో చేర్చవలసి వుండదు. ఆరంభప్రత్యాఖ్యానాల్లో సమఫలం కనపడుతూ వుంది కనక అప్పకవికృతలక్షణం ఖండింపఁ బడ్డప్పంటికీ యిప్పటివారి వూహ తోసివేయనక్కఱలేదు.

ప్రస్తుతవాదం "ఏనిని" అనేది వుండ దనేదానికి, "నేని" అనే రూపాంతర సత్త బాధకంగాని సాధకంగానికాదు. ప్రౌఢవ్యాకరణకర్తకూడా యీ రూపద్వయసత్తాను అంగీకరించ లేదు. మొత్తం తెలుగుశబ్దాలలో యెన్నోయిట్టివికల్పాలు అనాదిగా వుంటూవున్నాయి. ఏగు ధాతువులో అఱ సున్న వున్నట్లు ప్రాచీనప్రతులలో కనపడుతుంది. యిటీవల వారు అది లేకుండానే ఆధాతువును వాడుతూవున్నారు. దీని కేవ్యాకరణమున్నూ సాధకంగాని బాధకంగాని అయ్యేది లేదు. రావుశబ్దం పరమైనప్పుడు వికల్పంగా రెండక్షరాలు మాత్రమే వున్నపూర్వపదానికి అకారాంతానికి దీర్ఘం సుబ్బారావు వగైరాలలో కనపడుతూ వుంది. రావుశబ్దం రాజశబ్దాన్నుంచి పుట్టినట్లే అనేకాధారాలు కనపడతాయి. ఆశబ్దానికే రాజుశబ్దం పరంగా వుంటే దీర్ఘం కనపడదు. సుబ్బరాజు, రామరాజు వగయిరాలు దీని కుదాహరణాలు. ఆయీ ప్రయోగాల కన్నిటికీ వ్యవహారమే ఆధారం గాని యితరాధారం కనపడదు.

దేవతా వాచకమైన గీర్వాణశబ్దానికి మువర్ణకాన్ని చేర్చి నంతలో అది భాషావాచక మవుతూవుంది. గీర్వాణ మంటే సంస్కృత భాష. ఇట్లే

మహారాష్ట్రము, ఆంధ్రము, ఆంగ్లము, లోనైనవి. ఇవి సంస్కృతశబ్దములే అయినను సంస్కృతంలో వీటి కీలాటిఅర్థం కనపడదు. ఆంగ్ల, అన్నది సంస్కృతపదం కాదంటారేమో? పోనీ దాన్ని వదలిపెట్టండి. తక్కినవాటివిషయమే ఆలోచించండి. ఆయీసందర్భంకూడా వ్యవహార బలీయస్త్వాన్ని పురస్కరించుకొన్నదే. తనమయము, మెదడుపోగ్రువుల మయము, లోనైన తెలుగుశబ్దాలకు సంస్కృతంలో వికారార్థమందున్నూ ప్రాచుర్యార్థమందున్నూ వచ్చే "మయట్ప్రత్యయం" చేయడం యేవ్యాకరణంచేత సాధింపఁబడుతుంది? అదిన్నీ వ్యవహారవ్యాకరణాన్ని పురస్కరించుకొన్నదే. కాఁబట్టి వ్యవహారంలో మాటలన్నీ గ్రామ్యాలనడం అనాలోచనపని. ప్రస్తుతం తప్పా కాదాఅని వాదించుకొనే "ఏనిని" అనేది వ్యవహారమున్నూకాదు, వ్యాకరణంచేత నిక్షేపంలాగు సాధించఁబడుతుంది. కవిబ్రహ్మగారిచే ప్రయోగింపఁ బడింది కూడాను. అందుచేత, స్వచ్ఛమైన "అమవసనిసి" పదాన్నితప్పనడం యెట్టిదో, దీన్నితప్పనడంకూడా అట్టిదే. నిఘంటులో అమావాస్యాశబ్దతద్భవ రూపాలకు దేనికిఁగాని ప్రయోగాలు యివ్వలేదు. అంతమాత్రంచేత ఆరూపాలకు ప్రయోగాలు లేవనుకోకూడదు. కొన్నిటికి అతిప్రసిద్ధాలనే హేతువుచేత కాఁబోలును నిఘంటుకర్త ప్రయోగాలు చూపలేదు. అన్నిటికీ ప్రాసస్థానంలోనున్నూ యతిస్థానంలోనున్నూ ప్రయోగాలుదొరకాలంటే దొరకనూ దొరకవు. అంతమాత్రంచేత అవి సుప్రయోగాలు కావనుకోఁగూడదు.

కోర్కెలు, అనేదానికి యిద్దఱు మహాకవులు యతిస్థానంలో వాడిన ప్రయోగాలు కనపడ్డప్పటికీ కొందఱు "పిడివాదానికి" వుపక్రమించడఁ మిక్కిలీ సాహసం. చూపఱులు, అనేదిపింగళిసూరన్నగారేకాక, సంకుసాలకవివరుఁడే కాక, తిక్కన్నగారుకూడా వాడినప్రయోగం వకటి కనపడింది

క. పెక్కండ్రు నొక్కపోరను
నుక్కఱభంజింతుఁ, జంపు టుడుగుదు, రాజుం
దక్కటిచూపఱు లెంతయు
వెక్కసపడఁ జిత్రగతుల విహరింతుఁ దగన్.

అయితే దీన్ని దిద్దివేస్తామంటారు. యీలాగే వెనక “అవల” అనేదానికి “అవుల” అనేరూపాంతరంలేదంటూ కొందఱు వాదించారు. కవులు వాడినవైతే వున్నాయి గాని అవన్నీ దిద్దడానికి వీలిచ్చేవే అవుతూ వచ్చాయి. అప్పుడు నర్సభూపాలీయంలో కాఁబోలును—“సురాద్రియౌల” అనేప్రయోగం దిద్దితే గణభంగం కలిగేది దొరికింది. “అవుల” అనే రూపం వుంటేనే “ఔల” అనేరూపం పుడుతుందిగాని లేకపోతే పుట్టదని వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు. దానితో ఆవాదం ముగిసింది. పగుల్చు, మిగుల్చు, తగుల్చు, లోనైనవాట్లకు క్త్వార్థకంలో—పగుల్చి లోనైనరూపాలుండ వంటూ వకవాదం వెనక కాలంలో వచ్చింది— దానికి శంభుదాసుని ప్రయోగం “కుంభపీఠము పగుల్చి” అని యతిస్థానంలో దొరికింది. దానితో ఆవాదం ఆఁగింది. అప్పకవిలోనైనవారు చాలాగ్రంథాలు శోధించి కవుల కెంతవఱకు సాయపడాలో అంతవఱకున్నూ పడి పుణ్యం కట్టుకున్నారు కాని యింకా విశేషాలు యెన్నో యితరగ్రంథాలమాటల్లా వుంచి భారతంలోనే కనపడతాయి అని నేను అనుభవపూర్వకంగా తెలుసుకున్నాను. చాలావఱకు భారతంలో కృషిచేసి, యెవరో నిమిత్తమాత్రంగా ఆక్షేపకులంటూ బయలుదేఱితే ఆమిషమ్మీఁద నా అనుభవాన్ని ప్రకటించడం కూడాజరిగింది. దేవీభాగవత పీఠికలో—

ఉ. అప్పకవీంద్రుఁడున్ మఱియు నంతకుఁ బూర్వులు నవ్యులుం గృతుల్
సెప్పిరి భారతంబున విశేషములం దిలకించి వారిక
న్గప్పి విశేషముల్ శతము గన్పడు చున్నవి భారతమ్మునం
దిప్పటికిన్, సముద్రమున కెవ్వఁడు పారము నిర్ణయించెడిన్.

అని అనుభవంమీఁదే వ్రాయడం తటస్థించింది. ఆ యీసందర్భాలు యెన్నో అనుభవపూర్వకంగా అంతో యింతో తెలిసికొంటినిగాని నాకీ డెబ్బయ్యోపడిలో నొక ఆశ్చర్యకరమైనవిషయం భాషావిషయంలో తటస్థించింది. అది భాష పుట్టింది మొదలు యెవ్వరికిఁగాని తటస్థించి వుండదని ముమ్మాటికీ చెప్పఁగలను. అది యేమిటంటే: వ్రాస్తేకూడా విశ్వాసా

ర్థ్యంగా వుండదు. అపజయం పొందడం, పొందికూడా, జయం కలిగినట్లే కాక యింకా కలుగుతుందని సంతోషించినట్లు ప్రకటించుకోవడం. యథార్థము వారిఆత్మకేనా గోచరమవుతూవుందో, లేదో అని యెన్నోమాట్లు అనుకుంటాను. కాని, నిజంతెలియదు. ఆలాటిశక్తి యేం చదువుకుంటే కలుగుతుందోకూడా బోధపడడంలేదు. అన్ని విద్యలకన్న ఆవిద్యమాత్రం యెక్కువదిగా తోస్తుంది. ఆవిద్య పూర్తిగా పట్టుపడితే వకలోకంకాదు పద్నాల్గులోకాలు జయింపవచ్చునుగాని ఆవిద్య పట్టుబడడ మనేదే దుర్ఘటం. నిజంగా అది వక తపస్సువంటిది—

శ్లో. యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చ దుస్తరం
తత్సర్వం తపసా ప్రాప్యం తపోహి దురతిక్రమమ్.

అన్నదానితాత్పర్యం యిప్పటికి నాకు పూర్తిగా బోధపడింది. యీ తపస్సులో కృతార్థులైనవారు పూర్వకాల మందున్నట్లు సాక్ష్యం లేదు. వున్నట్టయితే శ్రీహర్షుడి తండ్రి శ్రీహీరుడు తనపరాభవాన్ని వొప్పుకొని తన స్యాలకునిపాదుకలు తన దేవతార్చనస్థానంలో పెట్టుకొని వుంటాడా ? యీ కథ చాలామంది యెరిగేవుంటారు కాని చదువరుల వినోదంకోసం కొంచెం వ్రాస్తాను. సంస్కృతంలో— "నైషధం విద్వదౌషధమ్" అని పండితులందఱూ యేకవాక్యతగా మెచ్చుకొనే నైషధాన్ని రచించినమహాకవి శ్రీహర్షుడు. ఇతనితల్లి మామల్లదేవి అనిన్నీ తండ్రి శ్రీహీరుడనిన్నీ, యితడు చింతామణి మంత్రోపాసకుఁ డనిన్నీ యితడు నైషధంలోనే—

"శ్లో. శ్రీహర్షఁకవిరాజరాజమకుటాలంకార హీరస్సుతం
శ్రీహీరస్సుషువే జితేంద్రియచయం మామల్ల దేవీచయం
తచ్చింతామణి మంత్రిచింతనఫలే కావ్యే మహానైషధే"

అని వ్రాయడంవల్ల తెలుస్తుంది. శ్రీహర్షుడి తండ్రికిన్నీ మేనమామకున్నూ విద్యావాదం తటస్థించింది. రాజ్యవిషయంలో బాంధవ్యం గీంధవ్యం యేలా చూడకుండా ప్రవర్తిస్తారో రాజులు, పండితులు విద్యా

వాదంలోకూడా అంతే అని వేతే వ్రాయనక్కరలేదు. యీవాదాలు యిప్ప టివారికి రుచించడం లేదు గాని పూర్వం బాగా రుచించేవన్నందు కెన్నో సాక్ష్యాలు చూపవచ్చును. ఆవాదంలో శ్రీహీరుఁడు వోడడం తటస్థించింది. వోడినవారు జయించినవారి పాదుకలు స్వయంగా నెత్తిని బెట్టి తెచ్చికొని దేవతార్చన పీఠం దగ్గఱవుంచి పూజించడం పందెం ఏర్పరచుకొని అసలు వాదంలోకి దిగి వుండడంచేత శ్రీహీరుఁడు సత్యానికి కట్టుబడి పాదు కలు తెచ్చుకొని పూజిస్తూ వున్నాఁడు. యిప్పడొక శిరోమణిగారు పం దెం కింద కొన్ని మృదువైన మాటలు వ్రాశారు. అవి యింకా పత్రిక కెక్కలేదు. యెంతో మృదువుగా వున్నాయి. అవి చూచితీరవలసిందే. అది అలావుంచుదాం. అప్పటికి శ్రీహర్షుఁడు పుట్టి వున్నాఁడో లేక గర్భ స్థుఁడుగా వున్నాఁడో తపిసీలుగా తెలియదు. మొత్తం శ్రీహర్షుఁడు స్తనం ధయుఁడుగా వున్న రోజుల్లో, కాలం తీరడం చేతనో లేక యీ పరాభవ దుఃఖము చేతనో శ్రీహీరుఁడు స్వర్గప్రయాణం చేయవలసి వచ్చింది. శ్రీహీరుఁడికి "ఆత్మావై పుత్రనామాసి" అని వుంది. కనక తన పరాభ వాన్ని తనకొడుకు ద్వారాగా తీర్చుకోవాలని మాత్రం మనస్సులో బోలెడు కుతూహలం వుంది. వుండి మాత్రం యేం చేస్తాఁడు. పాపం? కాలం తోసుకువచ్చింది. అప్పు డేమిచేశాఁడంటే: తనకు ఉపాస్యంగా వున్న "శవచింతామణీ మంత్రాన్ని" భార్యకు సక్రమంగా ఉపదేశించి యీ మం త్రం కుఱ్ఱవాఁడికి నీవు ఉపదేశించి మంత్రసిద్ధి తుద ముట్టిన తర్వాత నీ సోదరుణ్ణి నా కొడుకుచేత సభలో జయింపఁ జేసి మళ్ళా యీ పాదు కలు అతని వతనికి వప్పఁ జెప్పేటట్టు చేసేవఱకున్నూ నా ఆత్మకు శాంతి లేదన్నాఁడు. ఆ పతివ్రతాశిరోమణి భర్తమాటలు జ్ఞప్తి యుంచుకొని పాలిచ్చే సమయంలో నాలుగో మూడో అక్షరాల కంటె ఆ మంత్రం హెచ్చుగా వుండదు గనుక ఆకుర్రవాడిచేత పలికిస్తూ వుండేది. ఆ కుఱ్ఱ వాఁడికి, అమ్మా, తాత, అనే మాటలకంటె ముందుగా ఆ మంత్రాక్షరాలే క్షుణ్ణంగా నలిగి చిలకలాగ అస్తమానం అదే అంటూవుండేవాఁడు. కాని అంతలో ఆమంత్రం సిద్ధిస్తుందా? సిద్ధించదు. అది శవంమీఁద కూర్చుండి

జపం చేస్తేనే కాని సిద్ధించదట, అందుకే దానికాపేరు వచ్చింది. దీనికి ఆతల్లి వక వుపాయం చేసింది. పదునైనకత్తి దగ్గఱ పెట్టుకొని కుఱ్ఱవాఁడి చేత హేలగా ఆమాటలు అనిపిస్తుఅనిపిస్తూ, వెనకముఖంగా కడుపుమీఁద కుఱ్ఱవాణ్ణి కూర్చోపెట్టుకున్నట్టే కూర్చోపెట్టుకొని గొంతుకు తెగ్గోసికొంది. కుఱ్ఱాఁడు మంత్రపఠనం చేస్తూనే వున్నాఁడు. దేవత వెంటనే ప్రత్యక్షమయింది. అఖండమైన జ్ఞానం వక్కుఉమ్మాటు పుట్టి ఆపళ్ళాన్ని అమ పసనిసి, పున్నమనిసిగా మాఱిపోయినట్లయింది. తల్లి మరణం గోచరించింది. దేవతా ప్రసాదం చేతనే తల్లిని బ్రతికించాఁడు. ఆశ్చర్యమేమి? వెనక పరశురాముఁడు పితృప్రసాదంచేత తల్లిని బ్రతికించాఁడా లేదా? దీన్నిఁ బట్టి చూస్తే అప్పటికి శ్రీహర్షుఁడికి వయస్సు మూఁడేళ్ళకు లోపని తోస్తుంది. పిమ్మట అయిదో యేటో లేక యేఁడో యేటో వుపనయనం తరవాయి కాస్తా తీరింది. చ్యవనుఁడు వ్యాసుఁడు లోనైన మహాఋషుల వలెనే పుట్టుకతోనే సమస్తవిద్యలున్నూ వచ్చినట్లు మనం విశ్వసించడాని కభ్యంతరం లేదు. ఎందాఁకానో ఎందుకు నిన్నమొన్నసంగతి మాపరమ గురువులు బ్రహ్మయశాస్త్రిలుగారి సమకాలీనులు శ్రీబాలశాస్త్రుల్లుగారికి యేడేండ్లవయస్సు దాఁటకుండానే వేదం సమగ్రంగా వచ్చినట్లు చూచిన వారే చెపుతారు. లేదా, కథ క్కాళ్ళేమిటి? ముంతకు చెవులేమిటి? పర్యవసానం వినండి. ఆయేడేళ్ళవయస్సులోనే తల్లిగారి ప్రేరణచేత మేనమామను వాదానికి ఆహ్వానించాఁడు. జయించాఁడు "వాదిదౌర్బల్యమే కాని వాద దౌర్బల్యం వుండదు" కనక యేవిషయంలో తండ్రి వోడిపోయినాఁడో ఆవిషయంలోనే వాదించి తండ్రి వాదాన్ని నిల్వఁబెట్టి ఆయన పాదుకలు ఆయనకు ముట్టఁజెప్పి పితృఋణాన్ని పూర్తిగాతీర్చి, పరశురాముఁడో లేక "సి. ఆర్. దాసో" పొందిన ప్రతిష్ఠను పొందినాఁడు. మనకు కావలసింది ప్రస్తుతం యింతవఱకు మాత్రమే అయినా, తరవాయి కూడా రెండుమాటలలో కథ తేల్చేస్తాను. జయమైతే కలిగిందిగాని వాదం న్యాయంగా వుండని హేతువు చేతనున్ను అందులో ఆవాదం వేదార్థం చెప్పడానికి సంబంధించిం దగుటచేతనున్నూ శ్రీహర్షుఁడికి నోటమ్మట

పురుగులు రాలడాని కారంభ మయిందంట! దానితో తల్లిగారు విచారిస్తూ అన్నగారితో— "కుఱ్ఱాండి కేదో యీలాటిరోగం మొదలు పెట్టిందిరా" అని వెళ్ళి చెప్పుతూ దుఃఖించేటప్పటికి, "అవును వీండి కీకర్మం తటస్థిస్తుందని నేనప్పుడే అనుకున్నాను, వీండు మొన్న నాతో వాదించేటప్పుడు వేదానికి అపార్థం చెప్పడంవల్ల యీకర్మం తటస్థించింది. అయితే యేమిలే నివారణోపాయం కూడా వుంది —

"శ్లో. కర్కోటకస్య నాగస్య దమయంత్యా నలస్యచ
ఋతుపర్ణస్య రాజర్షేః కీర్తనం కలినాశనం"

అని మహాభారతంలో వుంది. కాంబట్టి నలచరిత్రను కావ్యంగా వ్రాస్తే యీదోషం శాంతిస్తుం" దని చెప్పి మేనల్లుణ్ణి కూడా "నాయనా! యీలా చేయవోయీ" అని శాసించాండు. మన శ్రీహర్షుండు గారు రచన కారంభించారు. ఆరంభించి కొంత రచించేటప్పటికి వైద్యం గుణమైతే యిచ్చిందిగానీ ఆరచనమాత్రం బ్రహ్మభేద్యంగా వుంది. లేశమున్నా దానిలో ప్రసాదగుణమన్న మాటే లేదు. అంతా శబ్ద చిత్రమయంగా వుంది. వచ్చిన అక్షరమే పదిసార్లు రావడం వచ్చిన పదమే పెక్కుసార్లు వచ్చినట్లు కనబడడం యీలావుంది. విడదీసుకుంటే భిన్నభిన్నపదాలుగా మాఱామాఱతాయి, చక్కని అర్థమూ వుంటుంది. అయితేమాత్రం ఆకవిత్వం యెవరికోకాని శ్రవణ పేయంగా వుంటుందా? యెన్నో నిఘంటులు దగ్గఱ పెట్టుకొని అన్వయించుకుంటే గాని అసలు తేలనే తేలదాయె. అలాటిది యేదో కావ్యానికి పదో అయిదో తన పాండిత్యం తెలుపుడు చేసుకోవడానికి చెపితే చెప్పొచ్చునేకాని అన్నీ అలాగే వుంటే ఆకవిత్వం యేంచేసుకొనేది. అప్పుడు మేనమామగారు మేనల్లుండి అప్రాథమిక కవిత్వానికి అసమ్మతిని తెల్పక "అబ్బాయీ! యింతకన్న తేలిక పాకంలో రచన వుండాలి" అనిచెప్పి దానికి వుపాయం కొంతబుద్ధికి తీవ్రత్వాన్ని తగ్గించవలసి వుంటుంది గనుక తోబుట్టువుతో "అమ్మాయీ! వీండికి ప్రతి రోజున్నూ మినప్పిండితో యిడ్డెనలుచేసి వాట్లను బచ్చలిపాదు క్రింద కూర్చుని తినేటట్లుచేయవలసిం" దన్నాండు. ఆమె అలాగేచేసింది. దానితో

ఆయనబుద్ధికి వుండే తీక్ష్ణత కొంత తగ్గి కాస్త తేలిక శైలిలోనికి కవిత్వం దిగింది. అలా వక అర్ధమండలం రోజులు గడిచాక మేనమామగారు క్షేమసమాచారం కనుక్కోవడానికి వచ్చి— అబ్బాయీ! యేంచేస్తూ వున్నావురా? అని అడిగేడఁట. దానికి శ్రీహర్షుఁడు — "శ్లో॥ అశేష శేముషీ మోషమాష మశ్నామి మాతుల!" అని జవాబు చెప్పాఁడఁట! యీమాటకి అర్థం. యావత్తు బుద్ధినీ అపహరించే మినప కుడుము తింటూ వున్నాను మామా! అన్నమాట. గురుపులు శిష్యులకు విద్యాభ్యాసం చేసేరోజులలో బ్రాహ్మణార్థాలకు వెళ్ళవద్దని నిషేధించడం యీ కారణంచేతనే అయి వుంటుంది. ఆధోరణి విని, మేనమామ పూర్వకంటె కొంత ధారలో కస దిగినట్టు తెలిసికొని, సరే! యీధోరణిలో వుంటే లోకానికి కొంతవఱకు వుపకరిస్తుం దని చెప్పేటప్పటికి శ్రీహర్షుఁడు పిమ్మట నైషధాన్ని సంపూర్తిచేసినట్లు వినడం. యీ యితిహాసంవల్ల మనం తెలుసుకోఁ దగ్గ ముఖ్యాంశం, పరాభవ మన్నది సాధారణ మైనదికాదనిన్నీ, అది ఆజన్మ మందుమాత్రమే కాక జన్మాంతరానికూ్కడా అనువర్తిస్తుందనిన్నీ. ఆయీ పరాభవాలు కొందఱు తీరికూర్చుని తెచ్చుకుంటారు. అది మఱీ బాధకంగా వుంటుంది. యితరులను వృధాగా ఆక్షేపించడం యీతరగతిలోకే చేరుతుంది. కాని, దానిలో కృతకృత్యత్వం కలిగితే చేరదు. తప్పుకాని దాన్ని తప్పనడంలో యీచిక్కు తటస్థిస్తుంది. అచిక్కు లోకాన్ని యెంత కట్టుకున్నా యెవరో వకరు న్యాయశీలురు వుండి బయటపెడతారు గాని పెట్టకమానరు.అందుచేత అట్లాటిపనులు పరాభవాసహిష్ణువులు చేయకూడదు.

పెద్దన్నగారి "అమవసనిసి" ప్రయోగాన్ని యెవరో లాకలూకాయ తరగతిమనిషి ఆక్షేపించివున్నాఁడేమో కాని రామలింగం కాదన్నది మనం ముఖ్యంగా గమనించాలి—

మ. ఉదయం బస్తనగంబు సేతువు హిమవ్యూహంబునుంజుట్టిరా
విదితంబైన మహిన్ మహాంధ్రకవితా విద్యా బలప్రౌఢి నీ
కెదురేరీ! సరసార్థబోధఘటనా హేలా పరిష్కార శా
రద నీరూపము రామకృష్ణకవిచంద్రా! సాంద్రకీర్తీశ్వరా!

"అ మ వ స ని సి య న్న మా ట"

అన్న పద్యార్థమునకు లక్ష్యభూతుఁడైన రామలింగకవి యేమిటి? "అమవసనిసి" తప్పని పెద్దన్నగారిని— "ఎమిదిని" అంటూ గేలిచేయడ మేమిటి? యీలాటివే మఱికొన్ని పుక్కిటిపురాణగాథలు మఱికొందఱికి సంబంధించి వున్నాయి. మఱొకప్పుడు మఱొకదాన్ని గుఱించి వ్రాస్తాను.

తెలుఁగుకవుల కందఱికీ భిక్ష పెట్టిన నన్నయ్యగారి కవిత్వంలో శిరోభూషణంగా సర్వజనాంగీకారాన్ని పొందిన వొకానొక పద్యాన్నిగూర్చి నాకు తోఁచినట్లు కొంచెం విమర్శించి మఱీ దీన్ని ముగిస్తాను—

ఉ. నిండుమనంబు నవ్యనవనీతసమానము పల్కు దారుణా
ఖండలశస్త్రతుల్యము జగన్నుత విప్రులయందు నిక్కమీ
రెండును రాజులందు విపరీతము కావున విప్రుఁడోపు నో
పం డతిశాంతుఁడయ్యు నరపాలుఁడు శాపమనుగ్రహింపఁగన్.

అందఱూ యీ పద్యాన్ని మహాపొగుడుతూ వుంటారు. యిది గొడ్లకాపరులకూడా తెలిసినశైలిలో వుండడమే ఆ పొగడ్తకు కారణ మనుకోవాలి. నా బుద్ధికి యీ పద్యంలో యెన్నో అనవసరపదాలు కనబడ తాయి. "ప్రథమ కబళే మక్షికాపాతః" అన్నట్లు ముందుగా మనస్సుకు "నిండు" అనే విశేషణం యెందుకంటాను. ఆ నన్నయ్యగారు యీపద్యంలో వాఁడిన అంశాన్ని వచనంలోనే వాడేయెడల యీ "నిండు" అనే విశే షణం వేయరనుకుంటాను. "నవనీత" అనేదానికి "నవ్య" అనే విశేష ణం కూడా ఆ మాదిరిదే. అప్పుడు క్రొత్తగా పెరుగు తఱచి తీసినవెన్న అనే అర్థం రావడాని కంటారా? ఇక్కడ కావలసింది మెత్తదనం గాని అన్యంకాదు. ఆమెత్తదనం మఱికొంతసేపటికి అంతరిస్తుందని యెవ్వరున్నూ అనఁజాలరు. అసలు ఆపదం యోగరూఢం. అంటే అవయవార్థం వుండి ఆపదార్థానికి రూఢిచేత బోధించేది. కాఁబట్టి "నవ్య" అనే విశేషణాంశం కూడ దానిలో "నవ" అనేదానిలో కొంత యిమిడి వుంది. యిక్కడికి రెండు పదాలు వృథాగా పడ్డట్టు తేలింది. యీ పైని ఆఖండలశస్త్రానికి "దారుణ" అనే విశేషణం కూడా వ్యర్థమనియ్యేవే నాకు తోస్తుంది.

అయితే ఆ వజ్రాయుధం చాలా ఘోరమైనదని తెల్పడానికి అది ఆవశ్యక మంటారేమో! అప్పుడు దారుణంగాని వజ్రాయుధం యింకొకటి వుండ వలసివస్తుంది. శాస్త్రజ్ఞులేమన్నారు? "సంభవవ్యభిచారాభ్యాం స్యా ద్విశేషణ మర్థవత్" అన్నారు. యిక్కడ సర్వదా దారుణత్వం సంభవించడమే కాని వ్యభిచరించడం అనఁగా అతిక్రమించడం లేనేలేదు. కాఁబట్టి యిదిన్నీ వ్యర్థమే. అదిన్నీకాక "పలుకు" అనే రెండక్షరాల మాటకు సుమారు పదకొండక్షరాలమాటతో వర్ణించడం యెందుకంటాను. పైఁగా "జగన్నుత" అంటూ వక సంబోధన పదం యతికోసం పడ్డట్టు వప్పుకోకతప్పదు. యిదిన్నీకాక వజ్రాయుధానికి స్వల్పాక్షరాలుగల "పవి" అనే పర్యాయ పదం వుండఁగా అంతపదంవాడి స్వర్గంలో వున్న ఆఖండలుణ్ణి భూలోకానికి తీసుకురావడ మెందుకంటాను? యిదిన్నీ కాక, శస్త్రములు, అస్త్రములు, అనేవి ధనుస్సు ద్వారాగా శత్రువులమీఁదకు పంపబడేవి. వజ్రాయుధాన్ని ధనుస్సహాయంవల్ల ప్రయోగించ నక్కరలేదు. కాఁబట్టి దాని విషయంలో శస్త్రపదం వాడడం కూడా అనాలోచితమే అంటాను. పైఁగా "విప్రులయందు" అనడంకన్న యిది తెలుఁగుకవిత్వంగనక "బాపలయందు" అనడం యుక్తమంటాను. యెక్కడేనా గణభంగం వస్తుందనే చిక్కు వుంటే తత్సమపదం వాడుకోవచ్చును గాని అట్టిచిక్కులేనప్పుడు తత్సమాలు వాడుకోవడం యెందు కంటాను. మఱిన్నీ యీ పద్యంలో "నిక్కము" అన్నదికూడా అంత అవసరంగా నాబుద్ధికి తోఁచదు— "కావునన్" అనేది లేకపోయినా దాని అర్థం దానంతట అదే వస్తుంది. నాలుగో చరణంలో నరపాలుఁడు అనేది రాజు అనే అర్థమందు గదా వాడఁబడింది. అందఱు రాజులూ నరులను పాలించేవారుగానే వుంటారా? వుండరు. ప్రస్తుతవిషయమేమో బ్రాహ్మణత్వ క్షత్రియత్వ జాతులమీఁద ఆధారపడి వుండడంచేత కేవలజాతిమాత్రబోధకమైన శబ్దాన్ని వాడడం యుక్తం. "యీలాటివాదం యుక్తంగాదు, పద్యకవిత్వంలో వచన కవిత్వంలోలాగ అవసరమైనంతమాటే పడాలంటే పడ" దంటారా? ఆమాట నాకూ తెలుసును. పైవెక్కిరించు ధోరణినిగూర్చే శ్రీనాథుఁడు

"ప్రిధ్వంసాభావము ప్రాగభావ మనుచున్ దర్కింతుర్ విద్వాంసు" లని యీసడించడమున్నూ యెఱుఁగుదును. యెఱిఁగీ కూడా కొంచెఱి విమర్శన మార్గంయీలా వుంటుందని తెల్పడానికే యీ కాస్త వ్రాశాను.

పనిలో పనిగా మనప్రాచీనకవుల బిరుదాలను గూర్చి నాకుతోఁచిన మాటలు కొన్ని వ్రాసి దీన్ని ముగిస్తాను. నన్నయ్యగారికి "అష్టభాషా వాగనుశాసనుఁడు" అనే బిరుదం వుంది. సంస్కృతమున్నూ, ప్రాకృత భాషలు ఆఱున్నూ తెలుఁగున్నూ కలిసి యెనిమిదిభాషలలో వ్యాకరణము లెఱిఁగి శాసించిన మహాకవి గనుక యీయనకు యీబిరుదు సార్థకంగా కనపడుతుంది. తిక్కన్నగారికి— "ఉభయకవిమిత్రి" అనేబిరుదం వుంది. యిది అంతకన్న చమత్కారమైన బిరుదం. ఆ కాలపు సంస్కృతాంధ్ర కవులందఱూ తనకు మిత్రు లని కాని, వారందఱికీ తాను మిత్రుఁడ నని కాని, లేక రెండుకవిత్వములతోటిన్నీ తనకు మంచిసంబంధం వుందని కాని ఆ బిరుదంవల్ల తెలియఁబడుతుంది. యిఁక యెఱ్ఱన్నగారికున్న బిరుదమో "శంభుదాసుఁడు" అనేది. దీనికిన్నీ కవిత్వానికిన్నీ స్థూలదృష్టిని చూస్తే సంబంధమే కనపడదు గాని సూక్ష్మదృష్టిని పరిశీలిస్తే ఆయన కవిత్వభాగ్యం శంభుప్రసాదలబ్ధమని తెలుస్తుంది. మొత్తం కవిలోక గురువులగు కవిత్రియమువారి బిరుదములు సాత్వికా లని తేలుతుంది. తిక్కన్నగారికి సమకాలీనుఁడైన కేతన్నగారి బిరుదము "అభినవదండి" అనేది. యిది దండికృతదశకుమార చరిత్రాన్ని తెలుఁగులోకి అనువదించడంవల్ల కలిగిం దనుకోవాలి. ఇదికూడ రాజసబిరుదం కాదు. మఱిన్నీ శ్రీనాధుఁడుగారి బిరుదము మొట్టమొదటిది "సకలవిద్యాసనాధ" అనేది. ఇది నానావిద్యాప్రవిష్టత్వమును దెలుపుతుంది. గౌడడిండిమభట్టు గారిని జయించి ఆయనకంచుఢక్కాను పగులగొట్టించడంవల్ల కలిగినబిరుద మనుకుంటాను. "కవిసార్వభౌముఁడు" అనేది. డిండిమభట్టును జయించింది సంస్కృతకవిత్వవిషయంలో అయివుండాలిగాని తెలుఁగులో కాదు. సంస్కృతభాష అప్పటికాలంలో మనవారు యావత్ప్రధానభూలోకముగా తలఁచుచున్న ఆసేతుహిమాచలపర్యంతమున్నూ వ్యాపించివుండే భాష

కనక ఆసార్వభౌమబిరుదం సార్ధకం కావచ్చును. కేవలాంధ్రమునఁ గవిత్వము చెప్పువారికే అయితే దీనివిషయంలో సమర్థించడం పుస్తకాపేక్షే. యెందుచేత ? అవయవార్థం సమన్వయించకపోవడంచేత కావలసివస్తుంది. కాఁబట్టి “నేతిబీరకాయ” వంటిది. అయినప్పటికీ శ్రీ కూచిమంచి తిమ్మకవిగారికి యీ బిరుదం వున్నట్టు కనపడుతుంది. ఆయిచ్చినవారి తాత్పర్యం ఆంధ్రదేశమునకుమాత్రమే సమన్వయించుకోవలసేనా వుంటుంది లేదా అవయవార్థవివక్ష చేయలేదనేనా అనుకోవాలి. యికపెద్దన్నగారి “పితామహబిరుదము” నుగూర్చి: ఇందు లేశమును రాజసత్వం కనపడదు. ఆంధ్రప్రబంధరచనకు మార్గం తీసినవారిలో మొదట వాఁడవడంచేత నిది సార్థకమే. అయితే యీయనకు రాయలవారు తొడిగిన గండపెండేరము మాత్రము, కేవలము రాజసబిరుద మనక తప్పదు. అనేక రాజులను జయించి తత్సూచకమయిన గండపెండెరాన్ని రాయలు ధరించినట్లే తనసంస్థానకవికిఁగూడ నాబిరుదాన్ని ఆయన సామర్థ్యాన్నిబట్టి రాయలు ధరింపఁ జేసినాఁడు. అంతేకాని పెద్దన్నగారు తనకది కావలెనని రాయలను కోరినట్లాధారము లేవియును గనుపడవు. శ్రీనాథునికనకాభిషేకము “దీనారటంకాల” తో జరిగింది. పెద్దన్నపెండేరము నవరత్నములతో నిర్మింపఁబడింది. యేదోమసిపూసి నేరేడుకాయగా జరిగించుటకు వారికేమి దారిద్ర్యపీడ వుంది ? పెండెరము కాలిని ధరించడానికి వీలుగా వుంటుందనుకుందాము. కంచుఢక్కా యెందుకు పనికివస్తుందా అని నాశంక. అయితే అప్పటివాళ్ళకు ఆమాత్రం కూడా తెలియదా యేమిటి ? ఆకవిగారి ప్రయాణాలలో ఆఢక్కా వాయించఁబడడం ఆచార మనుకుంటాను. మఱివక విషయం. ఆ యీ బిరుదాలు విశిష్టాద్వైతులలోనున్నూ చాలా తీవ్రంగా కనపడతాయి. ప్రతివాదిభయంకరంవారు కవిగండభేరుఁడం వారు లోనైన మాటలు గృహనామములలోనే కనపడతాయి. మఱిన్ని కవితార్కికకేసరి లోనగునవి మిక్కిలిగా విశిష్టాద్వైతులలో కనపడతాయి. అవి కేవలంగా రజోగుణప్రధానాలని వివరింప నక్కఱలేదు. ఆ యీ రజోగుణవ్యంజకాలైన బిరుదులు తుర్యాశ్రమస్థుల కుండడం కొంత విచార్యం కాకపోదు.

కవికులగురుత్వానికి స్థానభూతుఁడైన కాళిదాసుకు "మహాకవి" అని మాత్రమే బిరుదు కనపడుతుంది. యిట్లే దండిభవభూత్యాది పెక్కు ప్రాచీనకవులకున్నూ తావన్మాత్ర బిరుదమే కనబడుతుంది. అప్పటికి యింతకన్న నధికబిరుదాలు లేనేలేవని వారివారి అభిప్రాయ మనుకోవలసి వుంటుందని దీనివల్ల మనము గ్రహించవలసి వుంటుంది. అప్పటికే కాదు, బాగావిచారిస్తే యిప్పుడుకూడ ఆబిరుదు కంటే యితరబిరుదాలలో యెక్కువ గౌరవం లేనేలేదేమో? యీలాగే కాకపోతే "కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాళిదాసా" అనే పేరుకు ప్రధానభూతుఁడైన కాళిదాసుకు మఱియొకబిరుద మేలలేకుం డెడిని? కాఁబట్టి రాజులకు మహారాజు బిరుదములాగు కవులకు మహాకవి బిరుదమే యెక్కువగౌరవాపాదక మనుకుంటే యుక్తమనుకుంటాను. తక్కినబిరుదాలు రాజులకు "రాయవేశ్యాభుజం" గాదికమువలెనే కవులకును వచ్చి వుంటాయి. మేము శ్రీవిజయనగరంలో "అలకాళికాదాసుఁడౌకవీ శ్వరునకే గణన కెక్కును మహాకవి పదంబు" అని వ్రాసేటప్పటికిఁగూడ మాతాత్పర్యం యిట్టిదే అని తెలియుచుండడంచేత యీ యభిప్రాయం కొత్తది కాదని చదువరులు తెలిసికోగలరు. మఱొకప్పుడు దీన్నిగూర్చి విస్తరించి వ్రాస్తాను.

తెనాలిరామలింగకవికవిత్వం

ఇప్పటికి రమారమి నలభైయేళ్ళనాఁడు కాఁబోలు ప్రయోగరహస్యాలు తెలియక వృథాగా వొప్పులు తప్పులని వివరించే వారినిగూర్చి యీవిధంగా ప్రార్థించాను.

చ. పరిణతశక్తులైన యలభారతపుంగవు లట్టులుండ ము
 ష్కరుఁడనిపించుకున్న కవిసామజసింహము రామకృష్ణు వా
 గ్వరచనగూడఁ జూడుఁడు ప్రవేశఫలమ్ములు చిన్నచిన్న వ్యా
 కరణపుఁ బొత్తముల్ చదివి కయ్యము పెంచకుఁడయ్య వాగ్విదుల్.

(పాణిగృహీత)

ఇతఁడు ముష్కరుఁ డనిపించుకోవడాని క్కారణం తన సమకాలీనులలో మిడిమిడి జ్ఞానంతో ప్రయోగరహస్యాలు తెలియని కొందఱు లేనిపోని ఆక్షేపణలు చేస్తూ విసుగు పుట్టించేటప్పటికి సభలో ఘోర ప్రతిజ్ఞచేశాఁడు. ఆసమయానికి అది సముచితంగానే వున్నా యిటీవలవారికి అది కొంత వెగటుగా వుండక మానదు. చాలామంది యెఱిఁగిందే అయినా ఆప్రతిజ్ఞాపద్యద్వితయాన్ని వుదాహరిస్తాను.

చ. తెలియనివన్ని తప్పులని దిట్టతనాన సభాంతరమ్ములన్
బలుకఁగరాకురోరి పలుమారు....భావ్య మెఱుంగవు పెద్దలైనవా
రల నిరసింతురా ? ప్రగడరాణ్ణరసా ? విరసా : తుసా ! బుసా !

ఈపద్యం రెండోచరణంలో వదలినభాగం మఱీ కర్ణకఠోరంగా వుంది. ఆ ప్రగడరాజు నరసరాజుగారు యెవరో యేగ్రంథాలు రచించారో నాకు యింతవరకు తెలియదు సరిగదా ? యితరులకేనా తెలిసినట్టు లేదు. రామకృష్ణుణ్ణిగూర్చి చెప్పుకొనే వుక్కుటి పురాణగాథలలో తాతాచార్లగారు మొదలైన వారి పేర్లేగాని యీ నరసరాజుగారి పేరెక్కడా వినబడ్డట్టులేదు. రామలింగం పద్యంలో వుదాహరించడం చేత ఆనాఁటి కవులలో యీనరసరాజుగా రొకరు వుండేవారని మనం అనుకోక తప్పదు. రామలింగంవంటి వానితో కయ్యం పెట్టుకోవడంవల్ల యీయన పేరు పైకి వచ్చింది. "వరం విరోధోఽపి మహాత్మభిస్సమమ్." ప్రకృత మనుసరిద్దాం. పిశాచపుఁ బాడగట్ట, నీపలికిననోట దుమ్ముపడఁ! అని తిట్టిన రామలింగాన్ని కవిలోకం—"ముష్కరుఁడు" అనక మానదు. ఆసంబోధనతో కూడా ఇతఁడు విరమించలేదు. ఇంకా యెక్కువ దూఁకుడు చూపించాఁడు.

చ. ఒకని కవిత్వమం దెనయు నొప్పులు దప్పులు నాకవిత్వమం
దొకనికిఁ దప్పు వట్టఁ బని యుండదు, కాదని తప్పు వట్టినన్
మొకమటు క్రిందుగా దిగిచి మొక్కలు వోవఁగ నిన్పకత్తితో
సిక మొదలంటఁ గోతు మఱి చెప్పునఁ గొట్టుదు మోముదన్నుదున్.

ఆ యీ పద్యాలు యితనివి కావని కొందఱు చెపుతారు గాని ఆమాట విశ్వాస్యం కాదు. కొందఱు రామకృష్ణుఁడు వేరు రామలింగఁడు వేఱూ అని చెపుతారు. అదిన్నీ విశ్వాస్యం కాదు. విశ్వబ్రాహ్మణకవి వాకాయన రామలింగం మాకులస్థుఁడనిన్నీ ఆమాట అతఁడే "అగ్రిశాఖికా కోకిల మవు"అనే విశేషణద్వారా వ్యాఖ్యానించాఁడనిన్నీ వ్రాసినమాటలుయేపత్రిక లోనో చదివినట్లు జ్ఞాపకం. అదీ విశ్వాస్యంకాదు. అగ్రిశాఖ శుక్లయజు శ్శాఖ కాని అన్యంకాదని తెలివిడి. యితని మొదటిపేరు రామలింగ మన డానికి యేవిధమైన సంశయమున్నూ లేదు. ఆమాట యీక్రింది పద్యం రుజువు చేస్తుంది. "ఉ. లింగనిషిద్ధుఁగల్వల చెలింగని....ఆలింగనిరామ లింగ కవిలింగనికీర్తి హసించు దిక్కులన్''పాండురంగమాహాత్మ్య రచన నాఁటికి యితఁడు వైష్ణవం పుచ్చుకోవడంచేత "రమ్యగుణకృష్ణ ? రామయరామకృష్ణ"గా మార్పుచెందినాఁడు. వైష్ణవమతస్థులకు శివవాచక శబ్దా లేవీ రుచించవు. అందులో లింగశబ్దాన్ని గూర్చి చెప్పేదేమిటి ? ఆ కారణంచేతనే యీమధ్య వైష్ణవుఁడు "ఒకలింగఁడు తెగినా తెగడమే" అన్న లోకోక్తికి వుదాహరణంగా రామకృష్ణుఁడు గా మాఱిన పిమ్మట తనవలెనే వైష్ణవమత ప్రవిష్టుఁడగు శ్రీ విరూరివేదాద్రి మంత్రీశ్వరునకు శ్రీ పాండురంగ విఠలునికి సంబంధించిన యీచరిత్రమును—"పాండు రంగ మాహాత్మ్యము" అను పేరుతో రచించి కృతి యిచ్చెను. కవిపరం పర- పాండురంగ విజయము అనే దానిని రామలింగకవి లేదా ? రామ కృష్ణకవి రచించినట్టు చెప్పికోవడం నాచిన్నతనం నాఁటికి సర్వత్రా వుంది. వుండడమే కాదు. ఆగ్రంథంకోసం యెందఱో కవులు ప్రయత్నించేవారు కూడాను. అట్టివారిలో చేరినవాఁడనే నేనున్నూ. ఈమాహాత్మ్యానికే ఆపేరు పర్యాయపద మనుకోవడానికి వీలు లేకుండా కొన్నిపద్యాలు శ్రుతమవుతూ వుండేవి. ఆపద్యాలు పాండురంగ విజయంలోవని పరంపరగా జనశ్రుతి వుండేది— ౧ తే.గీ. అతివకచనాభి....ఉభయగతుల. ౨ సీ. శరదంబు జడతోడ... ౩ చ. అలఘన చంద్రబింబనిభమై ....

ఈమూడుమాత్రమే కాదు. యింకా కొన్ని కొందఱికే వచ్చును. ఆయీ పద్యాలవొకడ చాలా కష్టసాధ్యమైన కూర్పు కలిగి వుంటుంది. అందులో "తే. గీ. అతివకచనాభి" అన్న పద్యరచనావిధానము యేకవి కిన్నీ దుర్ఘటమే. ప్రస్తుతం పెట్టుకున్నపని అది కాదుకనుక ఆపద్యానికి అర్థంవ్రాయలేదు. అవకాశం వుంటే వ్యాసంతుదను వ్రాస్తే వ్రాస్తాను. ఆయీ పద్యాలలో యేదిన్నీ యిప్పుడు దొరకి అచ్చైయున్న పాండురంగ మాహాత్మ్యములో లేకపోవడంచేత, పాండురంగవిజయం అనేది వేఱే అలాయిదాగా వుందనే భ్రాంతి యింకా కొందఱికి వుండిపోయింది. ఆప ద్యాలు లేవుసరిగదా వాట్లనిపోలిన పద్యాలుకూడా స్త్రీవర్ణనలో ప్రస్తుతం వుప లబ్ధమైన"మాహాత్మ్యంలో"కనపడవు. కాని ఆగంపచిక్కురచన రామలిం గానిదేకావి, అన్యులదిమాత్రంకాదు. ప్రస్తుతం నేనుచూపఁబోయేవి ప్రయో గరహస్యాలుగాని రచనాచమత్కారాలుకావు కనుక ఆవిషయం యింతటో ముగిస్తాను. పాపం యెందఱో కవులు ప్రయోగరహస్యజ్ఞులు కాక వొప్పులు తప్పులుగానూ,తప్పులు వొప్పులుగానూ భ్రమించడం కలదు. దాన్ని(అంతా కాదు)కొంతేనా దీనిద్వారా తీర్పఁగలుగుతానేమో ? అని దీన్ని వుపక్రమిం చాను. ఇది"వార్ధకే తీర్థయాత్రా"వంటిది. చాలా కాలంక్రిందట చేయవలసిన పని అయితే ప్రత్యేకించి యితని ప్రయోగాలే యెత్తి వ్యాఖ్యానించలేదు. గాని మఱికొందఱితోపాటు యితణ్ణికూడా స్పృశిస్తూ వచ్చాను. ఆయీసం గతి మాఖండనమండనాలు చూచినవారికి విశదమే. యిఁక ప్రస్తుతానికి వస్తాను. "విరురివేదాద్రిశౌరి" ఇందులో విరూరి పదంలోవున్న దీర్ఘం హ్రస్వీకృతమయింది. అది ఊరు (గ్రామవాచకం) శబ్దంగాని ఉరు శబ్దం కాదన్నందుకు వేఱొక్కచోట యితఁడు వాడిన "విరూరిపట్టణవిభున్" అనేది సాక్ష్యం. అయితే దీన్నిబట్టి ఊరు శబ్దానికి ఉరుశబ్దం రూపాంతరం వుంటుందనుకోకూడదు. వెనకాల విరు, తిరు, చుంతు, ఏలు ఇత్యాదు లుపపదాలున్నప్పుడు—విరురు, తిరురు, చుండురు, ఏలురు అనేరూపాలు సిద్ధిస్తాయనిమాత్రమే మనం తెలుసుకోవాలి.

"భట్టరు చిక్కాచార్యుల మహాత్మ శ్రీ గురుమూర్తిన్" యీ చిక్కాచార్యులవారు మన రామలింగకవికి తిరుమంత్రోపదేష్ట. ఆ కారణంచేత గౌరవార్థక బహువచనంతో తప్ప ఆమతసంప్రదాయం యెఱిఁగిన యేకవి గాని అన్యథా వాడఁడు. కనుకనే వ్యాఖ్యాతలుగాని సంస్కర్తలుగాని— "చిక్కాచార్య మహాత్మన్" అని దిద్దుటకు సాహసించలేదనుట తెల్లము. అసలు వస్తువునందుండే గౌరవాన్ని బట్టి ఆ పేరు పెట్టుకొన్న వ్యక్తులు కూడా ఆ బహువచనంతోనే వ్యవహరించఁబడడం సర్వానుభూతమే అయినా కొంచెం వుదాహరిస్తాను.

ఆంజనేయులు, రామానుజులునాయఁడు, శ్రీరాములు, యతిరాజులు, వేంకటేశ్వర్లు, రంగనాయకులు యింకా యీలాటివి చాలా వున్నాయి చూచుకోండి. యివన్నీ గౌరవార్థక బహువచనాలే, ఆగౌరవం పేరు ధరించిన వారియందలిది కాదు. అసలు వ్యక్తినిష్ఠం. వీట్లకు విశేషణాలు వుపయోగించడం యేకవచనంలోనే. యింకోవిశేషం. స్తనశల్య పరీక్షగా పరిశీలించేవాళ్ళుతప్ప ఆయీప్రయోగాలు బహువచనాంతాలని యెఱుఁగనే యెఱుఁగరు చాలామంది; యెందుచేతంటే— శ్రీరాములను తీసుకురమ్మంటే తీసుకువచ్చేది వొక్కణ్ణేగా ? యింకో రహస్యం యిక్కడ వ్యాకరించాలి. మొగాళ్ళ పేరులున్న ఆడవాళ్ళెందఱో వున్నారు. తఱచు యీ సందర్భం క్షత్రియకుటుంబాలలో కనపడుతుంది. లక్ష్మీనరసయ్యగారు వెంకయ్యగారు, ఇత్యాదులు. అయితే యీ స్థలంలో అయ్య పదానికి అమ్మ పదం చేర్చి, నరసమ్మగారు, అని వ్యవహరిస్తేనో ? అది యిప్పటి కాలంలోనైతే యేమోగాని, ప్రాచీనకాలంలో అయితే కొంపమీఁదకి వస్తుంది. యేమంటారా ? అమ్మ అనేపదం తల్లినిగదా ? బోధిస్తుంది. తల్లి, తండ్రికి పెళ్ళాం కాక తీరదు. అంతఃపురస్త్రీలను ఆకారణంచేత అమ్మపదంతో పిలవడం పెద్దదోషంగా పరిగణించి అయ్యపదంతో వాడడం మంచిదన్నారు. యిది యేవ్యాకరణంలోనూ లేదుగాని అభిజ్ఞులవల్ల విని వ్రాస్తున్నాను. ఆయీ సంగతి యెఱుఁగని పామర్లు ఆ అయ్యపదానికి ఆగమంగా అమ్మపదాన్ని తగిలించి— లక్ష్మీనరసయ్యమ్మగారు, అని వ్యవహరించడ

మున్నూ వుందిగాని, అది యెఱిఁగి చేసేతప్పుకాదు గనుక క్షంతవ్యంగా భావించి లోపాయికారీని మందలిస్తారు. యిఁక దీనికి సన్నిహితంగా వుండే “గారు” శబ్దాన్ని గుఱించి కొంత వ్యాకరిస్తాను. యీగారు బహువచనం వంటిదే. వ్యవహారంలో, సుబ్బయ్యగారు యోగ్యులు అని వాడడమూ వుంది క్వాచిత్కంగా, సుబ్బయ్యగారు యోగ్యుఁడు అనడమున్నూ వుంది. మన రామలింగం యేలా ప్రయోగించాఁడో? చూదాం. “త్రియ్యంత వాసనాగ్రహబుద్ధి నొయ్యారి యియ్యారి రామానుజయ్యగారు” దీనివల్ల మనం యేం తెలుసుకోవాలంటే? గౌరవార్థక బహువచనానికి విశేషణాలు బహువచనంలో వాడకపోయినా తప్పుగాదనియ్యేవే. పనిలో పని యింకో దాన్నిగూర్చి ముచ్చటిస్తాను. సంఖ్యావాచకమైన శబ్దానికి “ఒక్కరు” అనే బహువచనం లేదని వ్యాకరణం స్థూలదృష్టిని శాసించిందిగాని శబ్ద రత్నాకరంలో, ఉపోద్ఘాతంలో— “ఒక్కరిద్దఱు” అని ప్రయోగించారు. ఇక్కడ ఒకఁడిద్దఱు అని యెంతమూర్ఖుఁడూ దిద్దసాహసించఁడు. ఇతరులు అని అర్థం చెపుదామంటే, సమీపంలో వున్న ఇద్దఱు శబ్దం వొప్పుకోదు. కనక గౌరవార్థక బహువచనం సంఖ్యావాచకమైన ఒక శబ్దానికి అంగీకరించక తప్పదు. ఇవన్నీ వ్యవహారంవల్లనే తెలుసుకోతగ్గవి. చూడండీ, “అయ్యా? తమరొక్కరూ వొకసారి దర్శన మిప్పించాలి.” అనే వ్యవహారంలో వున్న వొక్కరు ప్రయోగం దిద్దితే దిద్దఁబడుతుందేమో ఆలోచించండి. గౌరవార్థకం కాకుండా సంస్కృతభాషలో సామాన్యార్థకమందు నపుంసక ప్రయోగం (సామాన్యే నపుంసకం, చూ.) వాడినట్లు తెలుఁగులో వొకవిధమైన బహువచన ప్రయోగం కనపడుతూవుంది. ఎవరా వచ్చింది? నీ పేరెవరు? ఇత్యాది వ్యవహారం కలదు. అయితే యిది గ్రామ్యమంటారా? “నరునకు....చుట్ట మెవ్వరు” అని శంభుదాసుఁడు ప్రాసస్థలంలో వాడినదానికి గతేమిటి? అది కంఠం పట్టుకుంటుంది. ఆయీ గారు శబ్దాన్ని గూర్చి నేఁటికి ముప్ఫయ్యేళ్ళనాఁడు ఏదో వ్యాసం కృష్ణలో ప్రచురించాను. అది దీనికెవ రర్హులు? యెవరు కారనే విషయాన్ని గూర్చే అందులో చర్చించినట్లు జ్ఞాపకం. యిప్పుడు వ్యాకరణ

విషయమై వ్రాశాను—— "సర్వస్వశయ్యా నేఁటి అళవందారు కందాళ యప్పగారు" "కందాళయప్పగారిన్ దయాయత్త స్వాంతు" అనే ప్రయో గాలుకూడా వ్యాఖ్యానించినట్లయింది. ఆయీ స్థలాల్లో బహువచనాంతంగా విశేషణలు వేసినా తప్పులేదు. గాని అంతకన్న యేకవచనాంతంగా వుం డడమే అందం. (శయ్యా, అన్నది శయ్యలు అని మారిస్తే పూత్రిం పదడుగా వుంటుం దని తెల్విడి.) "శ్రీ యహోబల నరసింహనామకుండు" "శ్రీ యౌబళాఖ్య తిలకవతికి-" ఆయీ రెండు శ్రీశబ్దాలూ విసంధి (ఇకోయణచి చూ.) గా వుండడం స్థూలదృష్టులను భ్రమింపఁజేస్తుంది. అందుచే చూపవలసి వచ్చింది గాని లేనిచో చూపనక్కఱలేదు. యీలాటి చోట శ్రీదీర్ఘాంతంగా వున్నా తెలుఁగు మర్యాదనుబట్టి (నచైకవర్ణే) తప్పు కామగదా? ఆశ్రీకి శ్రీయుక్తమైన అనే అర్థం సమాసమనుకొన్నా వస్తుంది వ్యస్తమనుకొన్నా వస్తుంది (ఈ శ్రీశబ్దంతో వున్న సమాసం మధ్యమపదలోపమే.) ఇవి సాధ్యసమాసాలని తెలుసుకోవాలి. వీటితో పాటే శ్రీ యాంజనేయులు వగైరాలు. యింకోటి, యీలాటిచోట్ల సిద్ధసమాసాలు చేస్తే (శ్ర్యాంజనేయః) కర్ణకఠోరంగా వుంటుంది కాని సంస్కృతకవిత్వంలో (పర్జన్యవల్లక్షణప్రవృత్తిః సతుజలే స్థలేవ వర్షతి) యణాదేశం చేయక తప్పదు. యిప్పుడు నేనుచూపిన సమర్థనం తెలుఁ గువాట్లకే.

"అఖిలభూమీపాలకాస్థాన కమలాకరోత్కర తరుణసూర్యోదయుఁ డవు" యిక్కడ ఉదయశబ్దం సంస్కృతంలో పుంలింగమే అయినా తెల్గులో "ఉదయము" అని అమహత్తుగా వాడడం న్యాయం. సము ద్రుఁడు-సముద్రము, మేఘుఁడు-మేఘము అన్నట్లు దీనికి మహద్వివక్ష చేయడానికి మహత్కార్యమేదీ యిక్కడ చేయవలసిన ఆవశ్యకత కలగ లేదు. కనుక "సూర్యోదయమవు" అంటే "నచ శంకా నచోత్తరం" గా వుండేది. కాని రామలింగం అంతసరళంగా కలం నడుపుతాఁడా? యిత రులశంక కవకాశం వుండాలని చూస్తాఁడు. తరువాత సమర్థనాన్ని చూపు తాఁడు. గాఢంగా మందలిస్తాఁడు. "పూర్వపక్షపున్, గంతులకేమి? చూచె

డవుగా ? తుది నీబహుళా_ర్తిఖేదముల్" అనే వాక్యాన్ని స్మరింప చేస్తాఁడు. సమర్థనం యేలాగంటే, "ఉదయుఁడు" అంటే: అర్థం ఉదయం వంటి వాఁడు, అనికాని ఉదయమే కాదు కనక, యిప్పుడు మహత్తుగా పరిణమించినట్లయింది. కనక మహచ్చిహ్నమైన డు విభక్తికి అవకాశం కలిగింది. వాపక్షంగా సూర్యోదయమవు అని కూడా వుండవచ్చునని తెల్విడి. ఉభయవిధ ప్రయోగములకు సామంజస్యం వున్నప్పుడు శంకించడం చింత్యం కదా!

"అయ్యింతి చెక్కులఁ బోలుం దెలనాకులు" యీవాక్యంలో పోలు, అనేది తద్ధర్మవిశేషణరూపం (క్రియాజన్య విశేషణమన్న మాట) గాని తళుకు సొగసు లోనైన శబ్దాలవంటిది గాదు. ఉదంతములైన తద్ధర్మవిశేషణాలకు హల్పరకత్వమందు నుగాగమం రావడానికి సూత్రం లేదు. అచ్పరకత్వమందయితే నుగాగమం వచ్చి కొట్టు + అతఁడు, కొట్టునతఁడు అవుతుంది, అంతే కాని కొట్టు + రాముఁడు కొట్టున్ రాముఁడు అనే రూపానికి సూత్రాధారం లేదు, కాని ప్రామాణికకవుల ప్రయోగము లున్నాయి. ఆయీ గ్రంథాలు పుట్టిన కొన్నివందలయేండ్లకు రచించిన వ్యాకరణంలో యీ మాదిరి ప్రయోగాలు యెత్తి వ్యాకరించి తప్పనేనా అనవలసింది లేదా ? సమంజసములే అనియేని లిఖించవలసింది. అట్లు చేయక పోవుటచే నిటీవలికవులు వృథా వివాద పడడానికి హేతువుగా పరిణమించింది.

"బలిమి సీయని భూమి వలయపతులన్" అనే నన్నయ్యగారి ప్రయోగాన్ని బట్టి ఇచ్చుధాతువు (వ్యతిరేకార్థకంలో) దు ఈయని ఈని అని రూపద్వయాన్ని వొప్పిన బాలవ్యాకరణకర్త తిక్కన్నగారి ప్రయోగాలు "చేతురు" వగయిరాలు కనుపడుచున్నప్పటికీ తనకు పూర్వులైన మహాకవులు కవిబ్రహ్మ ప్రయోగాన్ని బట్టి ప్రయోగించుకొన్నప్పటికీ "అసాధువులు" అనడం యెందుకు ? ఆవశ్యకమైన శృంఖలాలు వుండనే వున్నాయి. అనావశ్యక శృంఖలాలు తగల్చడం అవిచారమూలకమే

అంటాను. యీ మాటని పట్టి సంస్కర్తలు భారతాన్ని దిద్ది సంస్కరించారు. కాని తక్కిన కవుల ప్రయోగాలు "మ. తనరార న్నుతిసేతు సేతుహిమ" యిత్యాదులు దిద్దితే శ్రుతిపేయత్వం చెడుతుంది కనుక అలాగే వున్నాయి. ప్రస్తుత ప్రయోగం "పోలుం దెలనాకులు" వ్యాకరణం స్పృశించనే లేదు. (మైజిగిఁ దెగడున్ బుటువగు నొక వటువు వచ్చె లోనైనవి యింకా కొన్ని కలవు. చూ.) కాని దాన్నిపట్టి సాధింప వీలైనది కాదు. వసుచరిత్రలోకూడా వొకప్రయోగం చూచినట్లు జ్ఞాపకంవుంది. మిత్రవిందా పరిణయంలోనున్నూ వుంది. చాలామంది కవులు ప్రయోగించారు. రామలింగ మంతవాఁడు "నాకవిత్వమం దొకనికిఁ దప్పుపట్టఁ బనియుండదు" అని ప్రతిజ్ఞచేసి గర్జించినవాఁడు ప్రయోగించడంకంటే మనకు కావలసిందేమిటి ? కనక "పోలుం దెలనాకులు" నిర్దుష్టమే కాని శ్రవణసుఖం చూచి మాత్రం మనం వాడుకోవడం మంచిది. యే వ్యాకరణమూ శ్రవణసుఖవ్యాకరణం తరువాతే అని నేననుకుంటాను. ఆయీ పద్యంలోనే "అయ్యువిద పల్కుల్వంటి కప్రింపుఁబల్కులు" అని వుంది. పల్కులవంటి అంటే బాగుంటుంది అని కొంద అనవచ్చును. యీ ప్రయోగం సమస్తపదంగాని వ్యస్తపదంగాదు. వ్యస్తమైతే వలె అన్నదానికి వంటి అనే రూప మేర్పడదు. నావంటి, నీవంటి వగైరాలు చూచుకోండి. యీఔపవిభక్తిక వికారాలకు వొకతోవా తెన్నూ లేదు. "లాగు" అన్నది ఔపవిభక్తికమా ? కాదా అని నా కెన్నాళ్ళనుంచో సంశయం. "ఈలాటి వాఁడు, ఆలాటివాఁడు" అని వ్యవహారం కనపడుతూ వుంది కాని కవులగ్రంథాలలో (ప్రాచీనులలో సుమండీ) మాత్రం యిప్పటికి ప్రయోగం దొరక లేదు. నవీనులలో వొకానొక వ్యావహారికభాషా వాద వ్యతిరేకి చాలా నియమనిష్ఠలతో రచన సాఁగించి బళ్ళకు బళ్ళు నడపిన కడపమాండలికకవి అసకృదావృత్తిగా ప్రయోగించడం చూచాను. యేం లాభం, దీన్ని కవులు మన్నిస్తారా ? బ్రిదికివున్నవానితుమ్ము పాటికిరాదు గదా ? భవతు. ప్రస్తుతం రామలింగం, కీర్తిశేషుఁడు మాత్రమే కాక, భాషాశేషుఁడుకూడా కనుక "పల్కుల్వంటి" అనే చోట అతఁడు చేసిన,

అకారలోపం మాననీయమే. కాని యిక్కడ వొక సందర్భం విచారించ వలసి వుంటుంది. పల్కులవంటి, పల్కుల్వంటి అనే ప్రయోగద్వయంలో యేది శ్రవణపేయంగా కనపడుతుంది? అని ప్రశ్నించుకుంటేమాత్రం అకారసహితమైన "పలుకులవంటి" అన్నదే శ్రవణహితంగా వుంటుం దనక తప్పదు. కాని ఛందోబద్ధంగా కవిత్వరచన సాగించే టప్పుడు యెంత వాఁడికేనా కొంచెంగానేనా శ్రవణకటుప్రయోగాలు తగులక మానవు. కవిబ్రహ్మకంటే కూడా నేఁటివారు శ్రవణపేయంగా రచన సాగించలేరుకదా; "చ. వినుము నరేంద్ర విప్రుఁ డలిగెన్." "క. ద్యూత క్రీడకుఁ గొండొక నేతున్"

అయీ చోట్ల యతిప్రాసలు పోతే పోతాయి గాక. విప్రుఁడలిగెన్ కొండొక నేర్తున్, అంటేనే శ్రవణసుఖంగా వుంటుందనడం సర్వసమ్మతం. ఆయీ నియమం పద్యకవికి సాఁగదు. పద్యకవిత్వం చెపుతూ కూడా శ్రవణసుఖాన్ని విశేషించి పాటించడం వల్లనే నన్నయ తిక్కనాదుల కవిత్వాలు శాశ్వతాలయి ప్రకాశిస్తున్నాయి. ఆరకం కవులలో యీరామకృష్ణకవివొకఁడనడానికి వొప్పని సహృదయు లుండరు గాని పాకంమాత్రం చాలాభాగం నారికేళపాకం, కదళీపాకంలోకూడా కొంత వుంది. ద్రాక్షాపాకంలో నడిచిన భాగం చాలా తక్కువ.

"ఉ. మాయపుబిడ్డ యీనిసువు మానిసిపట్టువు గాదు, దేవతా
నాయకుఁడో? చతుర్ముఖుఁడొ? నాభవబంధము లూడ్వనున్న నా
రాయణమూర్తియో...."

యీలాటి రచనమాత్రమే చాలమందికి నోటికి వస్తుంది.

"ఉత్తాల ఫణిభుగ్గరుత్తాలవృంతానిలాశాంత ఘర్మాంబువయ్యోమేను"
"కఠినకంఠీరవాక్షత నఖక్షత జరత్కరిశిరశ్శుక్తి శార్కరిలములు."

యీమాదిరి రచన యెవరికోగాని కంఠపాఠంగా రాదు. యేదో లెక్కకి కొంచెంగా పాండిత్య ప్రకటనార్థం యిట్టిరచన ప్రతికవికవిత్వం లోనూ వుంటుంది. కథావస్తువులో పస లేశమున్నూ లేకపోయినా మహా

కావ్యానికి కావలసిన సామగ్రి యావత్తూ సమకూర్చి సర్వతసబంధురంగా రచించడాన్ని గూర్చి యితన్ని యెంత మెచ్చినా యింకా మెచ్చవలసే వుంటుంది. ప్రస్తుతం మనకు కావలసింది ప్రయోగజ్ఞానం కావున మఱొకటి చూపుతాను. "రామకృష్ణ ప్రధాని వెలసె" ఆయీ ప్రధాని ఇన్నంత మనుకుంటే యేవిధమైన చర్చకూ అవకాశం లేదు గాని అందుకు సహృదయులు సమ్మతిస్తారని తోఁచదు. అకారాంతమైతే ప్రధానుఁడు అని కావాలికాని "ప్రధాని" అని కావడం కష్టసాధ్యం. "ప్రధానుఁడు" అనే ప్రయోగం లోకంలో యీ అర్థ మందు వినఁబడడం లేదు. "రాజూ ప్రధానీ" అంటూ వాడుకుంటూవుంటారు ఆబాలగోపాలమున్నూ; రామలింగం దాన్నిబట్టే అనుకుంటాను అసకృదావృత్తిగా "ప్రధాని" అని వాడివున్నాఁడు. యిట్లాటిదే "తాపసి" అనే తత్సమ ప్రయోగం. తాపస శబ్దం ద్వారా సాధించ తగ్గదిగానే కనపడేది యితనిదే వుంది. "అనుడు వేలుపుఁ దాపసి యా సుశీల" (టిప్పణి చూ.) దీనివల్ల కొన్ని అకారాంత సంస్కృత శబ్దాలకు తత్సమరూపం యికారఘటితంగా కూడా వుంటుందని తెల్విడి—

"నూడుకుఁ బట్టు మహోగ్రసింహమున్." ఆగమశాస్త్ర మనిత్యమని యుండుటచే నూడునకు అనక "నూడుకు" అని మన రామలింగం ప్రయోగించాఁడు. భారతంలోకూడా ఆగమవిరహిత ప్రయోగం వుంటే అది యిటీవలివారు దిద్దిరనియెఱుఁగునది. అందఱు కవులూ యీ ప్రయోగంవొప్పుకున్నారని వారివారి ప్రయోగాలు సాక్ష్య మిస్తాయి. దీనివిషయంలో నాకు మొదటినుంచీ సమ్మతి వుందిగాని తత్సమశబ్దాలకు ఆగమం తీసివేయడం హృదయంగమంగా వుండ దనుకునేవాణ్ణి. యిటీవల మహాకవుల ప్రయోగాలద్వారా ఆచేదస్తం కూడా వదలింది. కూచిమంచి తిమ్మకవిగారు భారతాన్నుంచి చూపింది "ధృతరాష్ట్రసుతుకు" అనేది. (సర్వలక్షణసారసంగ్రహం చూ.) ఆయన భారతలక్ష్యం చూపినా సరే మఱికొందఱు మహాకవులుకూడా ప్రయోగించినాసరే కాని ఈనగాగమ రాహిత్యం తెలుఁగుశబ్దాలకు శోభించినట్లు తత్సమశబ్దాలకు శోభించదు.

యింకో విశేషం, కొన్ని తెలుఁగుశబ్దాలకు నగాగమసాహిత్యం వికారంగా కూడా వుంటుందని నేనమకుంటాను. "చెట్టుకొాకరుఁడై" అనే రాహిత్య ప్రయోగానికి వున్నంత సొగసు "చెట్టునకొాకఁడై" అనే సాహిత్యప్రయోగానికి వుండదనే నేనమకుంటాను. సహృదయులు పరిశీలింతురు గాక.

" ధర యను కొల్నిలో మొలచు తామర " కొలను = చెఱువు ఈశబ్దముఅకారమధ్యం న ల డ ల మీఁదనున్న అకారానికిలోపం శాస్త్రసమ్మతమేకాని, కొన్నిచోట్ల ఆలోపం శ్రవణకటువుగా వుంటుంది. ప్రస్తుత ప్రయోగానికి ఆదోషం తగిలింది. కాని శాస్త్రసమ్మతి కనపడడం చేత పూర్వపక్షులు నోరెత్తితే రామలింగం వూరుకోఁడు. గ్రంథరచన చేసేటప్పుడు కొంత శాస్త్రాన్ని అనుసరించాలి. మఱికొంత లోకాన్ని అనుసరించాలి. యెన్నితిప్పలూపడకుండా కాపరం తుదనెగ్గదు. "నిర్వేద, పోర్మహిషున్, ఎడ్మ" యీ ప్రయోగాలన్నీ సజాతీయాలే. వొకటి రెండుప్రయోగాలలో ఉకారలోపం, మూడులో అకారలోపం, రెండులోతద్ధర్మోకారలోపం కొన్నిచోట్ల హృదయంగమంగా వున్ననూ ప్రస్తుతప్రయోగంలో కొంచెం వెగటే. "గిరివ్రజ మన్ పురంబు" ఈభారతప్రయోగము హృదయంగమం అయితే శాస్త్రాధారం రెంటికీ వున్నప్పుడు ప్రయోగించ వద్దనడానికి వీలుంటుందా? అందుకే ఆలంకారిక వామనుఁడు యీవిధంగా అన్నాఁడు.

"విచిత్రప్రకారాహి పదానాం ప్రవృత్తిః వామనయనా వామోరురితి భవతి. నతు వామచరణా వామవదనేతి."

శాస్త్రకర్తలు శాసించడానికేం శాసిస్తారు. అనియమాలతో యేకవికిన్నీ రచన సాఁగదు. "నిరంకుశాః కవయః" ప్రతీశబ్దం పరిశీలించి అష్టశుద్ధులూ చేసి ప్రయోగించడం జరగదు. ఇఁక మూడోది. " ఎడ్మ " అనేది, ఇది అకారమధ్యం. ఈలోపం శ్రవణకటువేకాని భారతసమ్మతం.

"భోరున విస్ఫులింగములు పొడ్మఁగ," (భారతం)

అందుచే బొత్తిగా నోరెత్తడానికి వల్లకాదు. యీ అకారలోపం డకారంమీఁదనే కాదు, లకారంమీఁద చేసినా హృదయంగమంగా వుండ

దని లోఁగడ వ్రాసే వున్నాను. అయితే "ప్రొల్తి" అని భారతం ప్రయోగించింది. యిందులో అకారమ్మాత్రమే కాదు, దానితోపాటు అఱసున్న కూడా లోపించింది. సహేంద్రతక్షకాయ స్వాహా. దీన్ని బట్టి "వెలఁది" అనేదాన్ని వెల్ది అనిచేసి వాడడానికైతే అభ్యంతరం వుండదు గాని శ్రవణ సుఖం చూచుకోవాలి. యెవరేనా కవిత్వం చెప్పడం యెందుకు? రసజ్ఞులు చదువుకొని ఆనందిస్తారనేకదా? ఆపద్ధతిని అన్నీ మాఱుమూల ప్రయోగాలుపయోగించి చదువరులకు యేవాన్ని కలిగించడం ఆమోదించవలసి వుండదని వ్రాయ నక్కఱ లేదు.

"వకాణించు - నిటూర్పు" ఈప్రయోగాలకు శాస్త్రంగాని, భారత సమ్మతిగాని వుందా! అంటే చూపడం కష్టంగాని, అంతమాత్రంచేత తప్పనడానికి వల్లకాదు. "పెద్దతండ్రి, పెదతండ్రి" ఇత్యాదులు నిర్దుష్ట వ్యావహారిక ప్రయోగాలు కనపడుతూన్నాయి. యేకవి కవిత్వం (తెలుఁగులో) పరిశీలించినా నూటికి యేభైపాళ్ళు వ్యావహారిక పదభూయిష్ఠమని వారివారి గ్రంథాలవల్ల అవగతమవుతుంది. కనుక యీద్విత్వలోపం శిష్ట వ్యవహార ప్రయోగాలవల్ల సమర్థనీయం. నిడుద + ఊర్పు = నిట్టూర్పు యింతవఱకు శాస్త్రం సమ్మతిస్తుంది. శేషం, నిరంకుశాః కవయః.

"కొన్ని గొణింగి కొన్గినిసి కొన్ని తుటారము లాడి" ఈ కొన్ని శబ్దంలో యికార లోపంతోపాటు ద్విత్వంకూడా యెగిరిపోయింది. ఇది వాలా సాహసప్రయుక్త ప్రయోగం. భారతకవులు గాని శ్రీనాథాదులు గాని యింత సాహసం చూపలేదనే నా తలంపు. తీరా శంకిస్తేనో? కారెత్తనివ్వడు రామలింగఁ. నలడల మీఁదవుండే యికారం శాస్త్రంవల్లనే పోతుంది గదా? యింక నకార ద్విత్వం పోవాలి. నెత్తిమీఁద అచ్చున్నప్పు డేకాని ఆ నకారానికి వుచ్చారణ పొసగదు. శాస్త్రతః యీ ప్రయోగం నిర్దుష్టమే సాధ్యమే కాని యే మహాకవిగాని సాహసించి యింతవఱకు ప్రయోగించకపోవడంచేత కొంత చర్చింప వలసి వచ్చింది. "నచ శంకా కృనో తగన్"

"వసుమతి మం దేతెంచెన్, ఉండుండి" వసుమతినుండి ఏతెంచెన్ అని రామలింగం స్పష్టంగా క్త్వార్థకయికారానికి సంధి చేసి ప్రయోగించాఁడు. (ఉండి + ఉండి యిదిన్నీ డిటో) భారతాదులలో వున్న ప్రయోగాలు విన్న మొన్న దిద్దినా అతని (లింగం) నాఁటికి దిద్దరేదుకదా. ఆకారణంచేతనే యితఁడు వొకటి రెండు మూడు చోట్ల మాత్రమే ప్రయోగించాఁడు కాని పిల్లలమఱ్ఱి మఱ్ఱివూడలమాదిరిని చాలాచోట్ల ప్రయోగించి వున్నాఁడని లోఁగడ వేదో. వ్యాసంలో వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. పాపం చక్కనికవిత్వం చెప్పే చేమకూర కూడా ప్రమాణపరిమితప్రయోగాలు నాలుకలు క్రోలుతూ వుండడంవల్లనే "ఆటు చూపిటు; నిటుచూ పటు" వగైరాలు వాడుకున్నాఁడు. ఇతరులు వాడడానికీ రామలింగం వాడడానికీ చాలాతేడా వుంటుంది. వీనిప్రతిజ్ఞ "చ. ఒకనికవిత్వ మందెనయు నొప్పులు దప్పులు నాకవిత్వమం దొకనికిఁ దప్పు వట్టఁ బని యుండదు.... తన్నుదున్" అనికదా! ఇట్టిమహాకవుర్ణి నిరాధారంగా క్త్వార్థకానికి సంధి చేస్తే సమకాలీనులు తలయెత్తుకొని తిరగనిస్తారా? అఖరికి బతకనిస్తారా? అందుచేత ఆయా యీ మహాకవులవిషయంలో— "చిన్ని చిన్ని వ్యాకరణపుఁ బొత్తముల్" మహాపరాధం చేశాయని నానిష్కర్షాభిప్రాయం. లక్షణగ్రంథాలు వ్రాసేవాళ్ళు తమ కాలంనాఁటికి ప్రాచీనులైన మహాకవుల ప్రయోగాలను పరిశీలించకుండా లేనిపోని అపసిద్ధాంతాలు కల్పించకూడదు. రామలింగంకంటె పిల్లలమఱ్ఱికంటె ఆంధ్రకవిత్వానికి యెక్కువ ప్రామాణికులంటూ వుంటారని అనడానికి యేకవికి నోరు తిరుగుతుంది? అయితే వొక్కటిమాత్రం ఆలోచించాలి. ఆయీ క్త్వార్థకసంధి యెక్కడ చేస్తే హృదయంగమంగా వుండదో ఆలాటిచోట అనఁగా; "అన వలసంటిగా కెఱుఁగవా" అనే మాదిరిచోట మానవలసిందంటే; అందుకు నేనూ సమ్మతిస్తాను. ఆయీ శాసనం క్త్వార్థకసంధికేకాదు యావత్తుసంధులకూ కూడా పెట్టడం నాకు సమ్మతం. భారత సభాపర్వంలో నన్నయ్యభట్టు కొన్ని మధ్యమపురుషేకారోకారాలకు సంధి చేసిన ప్రయోగాలు కనపడతాయి. ఆచరింతె; ఉండె; వింటె, యివే అనుకోకండి యట్టి వనుకోండి.

భారతం చూచి వ్రాసేవ్రాఁత కాదిది- ఆకాశ పురాణపువ్రాఁత. కనక ఈషద్వైషమ్య మవివక్షితంగా సమన్వయించుకోఁ గోరుతాను. ఆయీ సంధి చాలభాగం సమానాచ్ఛరత్వంలో బాగుంటుంది. చూపి + ఇటు చూపిటు, కొన్ని చోట్ల అసమానాచ్ఛరత్వంలోనూ బాగుంటుంది. "ఏమనందును ముసలాపె" అని + అందును, అనందును, కాని యిక్కడ వాక సూక్ష్మాంశం వుంది. యేమిటంటే; వెనకాల ఏమి, అన్నపదం వున్నప్పుడే యీప్రయోగం హృద్యం గాని, ఆసహాయం లేకపోతే బాగుండదు. కవిత్వంచెప్పే వాళ్ళివన్నీ పెట్టుకుంటే రచన సాఁగుతుందా? యీకర్మాలన్నీ వ్యాఖ్యాతలవి. వాళ్ళపని రచన మాత్రమే. క్త్వార్థకసంధినే చేసిన రామలింగం కవిత్వంలో— "అఁకలింతయున్" వగయిరా యికార సంధు లున్నాయని చూపడం అనావశ్యకం కనక ఆగొడవ పెట్టుకోను. యింకో క్త్వార్థకసంధి చూపుతాను. "పెచ్చు పెరిఁగెట్టిదియు" పెచ్చు— పెరిగి— ఎట్టిదియు అని పదచ్ఛేదం. "సవతాలు తెలివొందె" ఇత్యాదులు కవిబ్రహ్మ ప్రయోగాలు భారతంలో చాలా వున్నాయిగదా? నన్నయ్య భట్టుకన్న "స్వతంత్రుఁడై తనదుపాండితి చూపెను" తిక్కయజ్వ, అనఁగా మనం చెప్పేది తెలుఁగుకవిత్వం కనక నూట తొంబదిపాళ్ళు తేలుఁగే వాడడం సమంజసం అని కాఁబోలు సోమయాజులుగారు తెలుఁగు నెక్కువగా వాడారు. తెలుఁగులో అపురూపమైన సమాసాలుకూడా వాడి వున్నారు. అవి దిద్దానిచోట్ల వాడడంచేత నేఁటిసంస్కర్త లిప్పటికి దిద్దలేదు.

"ఆనందపు రూపుని" శాంతిపర్వ ద్వితీయాశ్వాసంలో ఆయీ విశేషణం భగవంతునికి వాడఁబడింది. ఉపనిషత్తులలోవున్న— "ఆనందో బ్రహ్మేతి" అన్న శ్రుత్యర్థాన్ని యీవిధంగా అనువదించినట్లు తోస్తుంది. సిద్ధసమాసమైతే— "ఆనందరూపుని" అని వుండాలి. యిది యేలా కుదురుతుంది అనినేఁటివారు ప్రశ్నిస్తూన్నారు. బహువ్రీహి సమాసంచేసి సాధ్య సమాసంగా సమన్వయించాలి. ఆపక్షంలో మువర్ణకం లోపించక నిలుస్తుందా? అని శంకించేవారి శంక. లోపిస్తే సిద్ధసమాసమే అయిపోతుం

దాయె, యిక్కడ వుపపత్తి ఆలోచించాలి. కొంచెం దిద్దితే కర్మధారయ సమాసం చెప్పి సమన్వయించవచ్చునని నాకు తోస్తూవుంది. అదిద్దుఁబాటు చూపుతాను. "ఆనందపు రూపును" ఆనందాభిన్నమైన రూపు (రూపము) నామార్థయో రభేదాన్వయః, రూపం కలవాఁడంటే బహువ్రీహి చెప్పాలి గాని యిప్పుడక్కఱ లేదు. రూపత్వేన రూపించడం (తత్త్వత్వతో రభేదాధ్యవసాయః) "స రాశి రాసీ న్మహసాం మహోజ్జ్వలః, ఇతివత్" యీదిద్దుఁబాటు లోఁగడ సంస్కర్తలు చేసిన "నమ్మి పనులుగొనునది" అనే దిద్దుఁబాటువంటిది కాదు కనుక సహృదయు లంగీకరింతురని నానమ్మిక. లేదా? సరసము + పలుకులు. కలిపితే సరసపుఁ బలుకులు అయి కర్మధారయసమాసమయినట్లే అనఁగా ము విభక్తి లోపించకుండానే (సుపో ధాతుప్రాతిపదికయోః, చూ.) కర్మధారయ సమాసబిరుదాన్ని పొంది నట్లే ఆనందము రూపంగా కలవాఁడు (కలబహువ్రీహిః) అనిచెప్పి బహువ్రీహి బిరుదం దీనికియిచ్చినా తెలుఁగు భాష బాధించదు. సుబ్లోపం కర్మధారయ చెప్పినప్పు డేల రాలేదు అంటే: తెలుఁగు వైయ్యాకరణులు నీళ్ళు నమలవలసిందే. యీ మంచానికి కాళ్ళకడదిక్కూ తలగడదిక్కూ అనే యేర్పాటు ఇంతవఱ కేర్పడ లేదు. "తెలుఁగునకున్న వ్యాకరణదీపము చిన్నది" యీపద్ధతిని యేమీ దిద్దకుండానే సమన్వయ మవుతుంది. కాని దీనికి వ్యాకరణ వేత్తల సమ్మతి కావాలి. "స్థితస్య గతిశ్చింతనీయా" నాకు తోఁచినది వ్రాశాను. యిదే సిద్ధాంతం కావాలని నాకు అభినివేశం లేదు. సహృదయులు పరిశీలింతురుగాక. యీమాదిరి ప్రయోగాలు తిక్కన్నగారివి ఉగ్రపు బలులు, పేదమనుసులు, వగయిరా మఱికొన్ని వున్నట్లున్నూ చాలావత్సరాలకిందట చూచినట్లున్నూ జ్ఞాపకం. సంద్యాల స్కూలు పండితు లొకరు నిన్నమొన్న పై ప్రయోగాన్నిగూర్చి ప్రశ్నించడంచేత పనిలోపనిగా నాకు తోఁచినమాటలు కొన్ని యిక్కడ వ్రాశాను. తిక్కన్నగారు యతిస్థానంలో "అక్షోహిణీ" శబ్దాన్ని వృద్ధిరహితంగా వాడినారు. కొన్నాళ్ళు ఆయన ప్రమాదపడ్డారనుకొనేవాణ్ణి. కాదు సాధువే అని చెప్పినవారే లేరు. అలా కొన్నేళ్లు గతించాయి. యేదో వ్యాసంలో

ప్రమాదప్రయుక్తమే అని వ్రాశాను కూడాను. అంతట్లో తత్త్వబోధినీ వ్యాఖ్యానంలో ఈశబ్దంకూడా సాధువే అని సమర్థనం కనపడింది. అయితే అది సంస్కృతం కనక సమగ్రమైన శాస్త్రం దానికి వుంది. తెలుక్కో ? చేవాత్తిదీపం తప్ప గత్యంతరం లేదు. సన్నాసిపెళ్ళికి జుట్టుదగ్గిరనుంచీ యెరవే. వికారార్థమందు సంస్కృతశబ్దాల కంటే వచ్చే "మయట్ప్రత్యయాన్ని" తిక్కన్నగారు తెలుఁగులో వాడినారు. యేమీ ? ఆకవిబ్రహ్మకు యింతమాత్రం తెలియదా ? ఆమాట యెవరనఁగలరు ? శిష్టులు ఆవిధంగా వాడడాన్నిబట్టి ఆ విధంగా ప్రయోగించారన్నదే సమాధానం. సంస్కృత ప్రత్యయాల మాదిరి మత్వర్థీయ ప్రత్యయాలు గల తెలుఁగులు కొన్ని కనపడతాయి. "నల్లి" యీరూపం ఆమాదిరిదే. నల్ల అంటే రక్తం. అది కలది నల్లి. దాని శరీరమంతయు రక్తమయమే గదా ?

"నిప్పుకలు, వెలఁదుక, పొలఁతుక, ఇవి స్వార్థ క ప్రత్యయాంతములవలె నగు పడతాయి. సరే యేదో అక్షరసంధినిగూర్చి వ్రాస్తూ చాలా దూరం వచ్చాం. క్త్వార్థకసంధి బహు మహాకవిసమ్మతం కనక మనరామలింగకవి కూడా అనుమతించాఁడు గాని తెలియక ప్రయోగించలేదని సారాంశం. మనస్కరించు, అనే తిక్కన్నగారి భారతప్రయోగాన్ని గుప్తార్థ ప్రకాశిక నిరసించింది. అది నిర్దుష్టం. వ్యవహార సిద్ధం అని తెల్విడి.

"అఖమానిసాత్మ" ఇత్యాదులు (తెలుఁగికారసంధులు అఖమానిసి + ఆత్మ) చదువరులు చూచుకోండి. ఇతఁడు సంధులవిషయంలోఁ గాని యితర పదములు కూర్చడంలోఁగాని, కొంచెం పెళుసుగానే ప్రవర్తిస్తాఁడు. అందుకే అనుకుంటాను "పాండురంగవిభుని పదగుంఫనంబును" అనిమాత్రమే పేరు వచ్చిందిగాని, మృదువుగా కూరుస్తాఁడనే పేరితనికి రాలేదు. ఈవిషయ మింకాముందుముందు వివరింపఁబడును.

"వాఙ్మనోహారిణులై" ఆయీసమాసము వాగ్భిః మనోహారిణ్యః అని చెప్పుకోక స్థూలదృష్టిని కొందఱు వాక్చమనశ్చ అనివిగ్రహించుకొని అచతుర్ల సూత్రంచేత "వాఙ్మనసం" అని కావలయునని ప్రశ్నింతురు.

అయ్యాది భ్రాంతిమూలక ప్రశ్న యని తెల్పుటకే యిట నుదాహరించాను. యింకొకచోట "వాఙ్మనఃకాయ కర్మప్రవర్తనములన్" అనియున్నది. ఇక్కడకూడా పిండిలేనివారు, "వాఙ్మనస" అని కావద్దా అని శంకించడానికి అవకాశం వుంది. లోఁగడ చూపినదానికంటె యిది భ్రాంతికలిగిస్తుంది. అక్కడ వాఙ్మనశ్శబ్దాలకు ద్వంద్వం లేదు. ఇక్కడ ద్వంద్వం వుంది, కనక శంకకు పూర్తిగా అవకాశం వుంది. సమాధానం యేమిటంటే ? అచతురేత్యాదినా సంభవించే నిపాతనం వాఙ్మనశ్శబ్దాలు రెంటికి మాత్రం చేసిన ద్వంద్వానికే వర్తిస్తుందిగాని అంతకు అధికంగా యితర పదంకూడా కలిస్తే వర్తించదు. ప్రకృతంలో వాఙ్మనఃకాయ (వాక్చ మనశ్చ కాయంచ) శబ్దాలు మూడింటికీ ద్వంద్వం గనుక ఆసూత్రం దీనికి వర్తించదని తెల్విడి. ఆ యీస్థలంలో నన్ను యెవరూ శంకించలేదుగాని కొంతకాలంక్రిందట నాకే యీశంక తోఁచి చాలాకాలం నిలపలో ఉండిపోయింది. ఆరోజులలో అచ్చవుతూవున్న దేవీభాగవతంలో యీమిడిమిడిజ్ఞానం, నాల్గవస్కంధంలో "వాఙ్మనసకాయశుద్ధులకు" అని దిద్దించింది కూడాను. ఇటీవల పైనిచూపిన రహస్యం నాయంతట నాకే గోచరించిఁది. శబ్దశాస్త్రంగాని మతోశాస్త్రంగాని చదివినా తత్తద్రహస్యాలు గోచరించడానికి చాలాకాలం పడుతుంది. బాగా ఆలోచిస్తే శాస్త్రజ్ఞానం కంటె ప్రయోగ విజ్ఞానమే కవికి ముఖ్యం. కాని కేవలం ప్రయోగమాత్రశరణ్యులు వొక్కొక్కచోట చట్టన దొరకడతారు.

"శక్రాణి, చక్షుర్భ్రువము" ఇందు మొదటిది శర్వాణి అనే ప్రయోగం వుఁడిగదా ? అని చేసినప్రయోగం. లక్షణజ్ఞత్వం వుంటేనో "ఇంద్ర వరుణభవశర్వ" సూత్రంలో శక్రపదం లేదు కనక శక్రాణి (శక్రునిభార్య) తప్పు అని తెలుస్తుంది. అదేవిధంగా "చక్షుర్భ్రువము" అనుప్రయోగానికి సూత్రాధారం లేదనిన్నీ "అక్షి భ్రువము" అనేదానికి మాత్రమే "అచతుర" సూత్రం తోడ్పడుతుందనిన్నీ బోధపడుతుంది. కనక కవికి నూటికితొంభై వంతులు లక్ష్యజ్ఞానమున్నా తక్కిన పది వంతులూ లక్షణజ్ఞానమున్నూవుండడం ఆవశ్యకమని చెప్పక తప్పదు. కవి

శాస్త్రజ్ఞుఁడా కాఁడా ? అనేరహస్యం యీలాటి ప్రయోగాలు తెలియచేస్తా యని తెలివిడి. కొందఱు లక్ష్యలక్షణజ్ఞానాలు రెండున్నూ పూర్తిగా కలిగి కూడా తీరా స్వంతరచనదగ్గిఱకు వచ్చేసరికి "ఱెంకాయపిచ్చికొండ" చేస్తారు. యిందుకు ప్రథమోదాహరణం అహోబలపండితుఁడు. యీమహా కవి రచించిన కాళిందీ పరిణయం చూస్తే పైమాట స్ఫుటంగా తెలుస్తుంది. లక్షణంలో వ్రాసినదానికి భిన్నంగా యెక్కడేనా ప్రయోగించడం పాణిన్యా దులకే వుంది. అది సహ్యాం. అహోబలపతిది అట్టిది కాకపోవుటచేత ఇంతగా వ్యాఖ్యానించవలసి వచ్చింది.

"ఉరసిజాదృత వీణసరసిజానను రాణి" యీ సీసచరణం యెందుకు వుదాహరించడ మంటే ? సరసిజ సరోజ శబ్దాలు రెండూ ప్రసిద్ధాలు. చాకటి అలుక్కు, రెండు లోకంలో సమాసాలతోపాటు లుక్కు. అదే విధంగా ఉరసిజ ఉరోజ శబ్దాలలో ఉరోజానికున్న ప్రయోగబాహుళ్యం ఉరసిజ శబ్దానికి లేదనే నా అనుభూతి. యిదేవిధంగా జలేజ జలజాలు చూచుకోరాదు. యెందుచేత ? రెండూ ప్రసిద్ధాలే కనక. మఱిన్నీ జలేజ సలిలేజ పాథోజ, పాథసిజ లోనైనవి వాడుకోవడంలో ప్రసిద్ధినిబట్టి వాడు కోవడంలోనే స్వారస్యం వుంటుందని తెల్పడానికే యీవిషయం యెత్తు కున్నాను గాని లేకపోతే నచ శంకా నచోత్తరం. కాని రామలింగం పోయే పోకడ శాబ్దికంలోనేకాదు అర్థికంలోనే కాదు "మురారే స్తృతీయః పంథాః" అన్నట్టుగానే చాలాభాగం వుంటుంది. పైని చూపిన ఉరసిజ ప్రయోగం దానిలో చేరిందే. యెన్నో యింకా వున్నాయి. "మరాళ దంతావళ శిఖావళ" అంటూ రాధికాగమనమునకు ఉపమానకోటిని యేకరు పెట్టి వున్నాఁడు. ఇవన్నీ శాంతాలుగా వుండడంచేత సమాసగ్రథనం చక్కగా కుదిరింది గాని యీత్రయంలో శిఖావళాన్ని (నెమలిని స్త్రీగమ నానికి వుపమానంగా నేను చూచినంతలో యిప్పటికి కనపడ లేదు. నహి సర్వస్సర్వం విజానాతి. యిక్కడనే కాదు. యింకొకచోటకూడా యీవుప మానం రామలింగం వాడివున్నాఁడు. "మ. గతిమధ్యస్తన .... బర్హిమృ గేంద్ర" (3 ఆ. 86 వ పద్యం చూ.) కనక పూర్వు లెవరో వాడే వుంటారు.

"నన్నుఁ గన్నమీఁ దమ్మఱియున్ భయమ్మ" యిక్కడ నన్నయ్యభట్టు ప్రాసలో నకారం మకారంచేసిన ప్రయోగాన్ని ఆధారంగా చేసి ప్రయోగించినట్లు స్పష్టం. ద్విత్వాక్షర ప్రాసలలో నొక్కొక్కచోట నొక యక్షరాన్ని వదలికూడా మహాకవులు వాడి వున్నారు. ఆముక్తమాల్యదలో కాఁబోలును— "తత్క్షణ" అనేపదం ప్రాసలో పెట్టి తకారశూన్యమైన క్షకారంతో ప్రాస చెల్లించినపద్యం చూచినట్లు జ్ఞాపకం. "వాక్త్రినేత్రాంగవా" అనేపద్యంలో శ్రీనాథుఁడు రేఫవిరహితంగా శక్తులు అని ప్రయోగించి ప్రాసయతి చెల్లించినట్లు అప్పకవి వుదాహరించే వున్నాఁడు. అతఁడే "నాతో మార్కొనలేరు" అని యెత్తుకొన్న పద్యంలో నాలుగవచరణంలో "ఈత్రైలోక్యమునందు" అని వాడినాఁడు. నన్నయ్యగారు— "క్షత్రియవంశ్యులై" అని ప్రారంభించిన పద్యంలో నాల్గోచరణంలో "మాంధాతృరఘుక్షితీశులు" అని వాడినారు. దాన్నిబట్టి ఆయీ రేఫవిరహిత ప్రాసములు సమాహితాలు కావు. యేమంటే ఋకారం అకారాదులవంటి అచ్చు కాదు. ఋకారంలో రేఫకూడా శ్రితమవుతూవుంది. భాష్యకారులు "ఋకారస్యతు మధ్యే ద్వౌ రేఫౌ" అని వ్యాకరించడంవల్లకూడా ఋకారంలో రేఫ దాఁగి వున్నట్లు స్పష్టం. నన్నయ్యగారు ఆయీరహస్యం యెఱిఁగి ఆవిధంగా వాడి వుందురు. కాని పిమ్మటి మహాకవులు మఱికొంత సాహసించి, "ఈషద్వైషమ్య మవివక్షితం"గా ప్రాసవిషయంలో ప్రవర్తిస్తూ వచ్చారు. యేదో "అలంకారార్థ మక్షతైః పూజయామి" అన్నట్టుగా పుట్టిన యీయతిప్రాసలవిషయంలో చూచీచూడనట్లు పోవడమే యుక్తం గాని విశేషించి పట్టుపట్టి యీస్వల్పానికి యెంతటి మహాకవినేనా "తోఁటకూరలో పురుగుమాదిరిని" యీసడించడానికి సహృదయులు సమ్మతించరని నే ననుకుంటాను. ఋకారానికి తెలుఁగులో అచ్చుత్వమేలేనట్టు శంభుదాసుని ప్రయోగం "ఋక్షవానరవీరుల్" అనేది తెల్పుతూ వుంది. ఇంతే కాదు. "క. ఆఋషికొమ్మరుఁడు గట్టిన, చీరలు" అనే ప్రయోగంకూడా కేవలం రేఫవంటిదే తెలుఁగులో ఋకారం అని బోధిస్తూవుంది. కాని "ఋత్విజుండని విచారించి పూజించితే" అనే నన్నయ్యగారి ప్రయోగం

వల్ల కొంత అర్థ్వంకూడా వున్నట్లు తెలుస్తూవుంది. యేదో ప్రయోగాను సారంగా ప్రవర్తించవలసిందే కాని యీయతిప్రాసల విషయంలో నిష్కర్షించి లక్షణం చెప్పడం కుదరదు. రేఫ శకటరేఫలవిషయంలో నిన్నమొన్నటిదాఁకా యెంతో పట్టుదల వుండేది. అది యిప్పుడు వదలింది. సంస్కృతంలో లింగవిషయం యేలాటిదో, తెలుఁగులో యతిప్రాసలవిషయం ఆలాటిది. భాష్యకారులు "లింగ మశిష్యం లోకాశ్రయత్వా ల్లింగస్య" అని వూరుకున్నారు. దీన్నిగూర్చి వివరింపవలసివస్తే చాలా వ్రాయాలి. యెప్పుడో విద్యార్థిదశలో "కవీనాం కాముకానాం చలింగబాధా సమాస్మృతా" అని నేను హేలగా అన్నట్టు జ్ఞాపకం. ఉత్తరార్థం జ్ఞాపకంరాలేదు సమయానికి; కాని అర్థంజ్ఞాపకం వుంది. యీవుభయమున్నూ క్రోశంవల్ల నివర్తిస్తుంది అనే అర్థం కలిగి వుంటుంది వుత్తరార్థం. "తాడన వేగంబున భగ్నమయ్యెఁ గటి వేల్ల త్ఫుల్లకాశిక్యమున్"యీపద్య చరణంలో ల డ ల కు విశ్రమం స్పష్టంగా కనపడుతూవుంది."లడయో రభేదః."అని వ్యాఖ్యాతలందఱూ యేకవాక్యతగా అంగీకరించారు. ల డ ల కేకాక, వ బ లకు, శ స లకు, ర ల లకు, అభేదం సకలపండిత సమ్మతం. ఆయీరహస్యం అప్పకవి యెఱిఁగినవాఁడే. కాని యెందుకో ల డ లకు యతి చెల్లదన్నాఁడు. రామలింగమంతటి మహాకవి తనకు కొన్ని శతాబ్దాలకు ముందున్నవాఁడు ప్రయోగించాఁడన్నమాట అతనికి తెలిసినట్టు లేదు. బహుశః అతనికి పాండురంగమాహాత్మ్యం దొరక లేదనుకుంటాను. అతఁడు రామలింగని పద్యాలు వుదాహరించినట్లు లేదు. అందుచేతనే "లలితవీణారవంబుతో డక్కసరియె" అని యేసామాన్యకవిదో ప్రయోగం పూర్వలాక్షణికు లిచ్చింది చూపి ఖండించి వున్నాఁడు. రామలింగం ప్రయోగించినట్టు తెలిస్తే తప్పనడానికి అప్పకవి కెన్నివేలగుండె లున్నాయి? యీలాటివి అప్పకవీయంలో సవరించతగ్గవి యెన్నో వున్నాయి. "ఉ. ఆసతిఁబల్కు....మునీశ్వరా ఖ్యాశదురాసదంబగు మదాకృతి." ఈ శస ప్రాసకూడా అప్పకవి తోసివేశాఁడు. అప్రశస్తప్రాసలలో జమకట్టి ఆంధ్రకవిలోకానికి అపకారం చేశాఁడు. ఇటీవల యేపద్యానికి ఆపద్యంగా అచ్చువేసిన భారతంలో దిద్ది వున్నారు

గాని పూర్వపు అచ్చు ప్రతులలో "చతుర్దసుల నుభయపక్షవశత వచ్చు" అని తిక్కన్నగారి ప్రయోగం కనపడుతూ వుంది. కవిబ్రహ్మ ప్రయోగాన్ననుసరించి రామలింగమే కాదు యింకా యెందఱో యీశసప్రాసము వాడుకొన్నారు. యిప్పు డా ప్రయోగాలగతి అధోగతి కావలసి వచ్చింది. శాంతం పాపం.

"గట్టిగా వినుమధిపా!" గట్టిగా అంటే ఇక్కడ ఎక్కువ శ్రద్ధగా అని అర్థం చెప్పి తీరాలి. ఆయీ అర్థం వ్యావహారికంవల్ల రావలసిందేగాని అన్యధా రాదు. "కఠిన" శబ్దాన్నిగూర్చి భారతంలో తిక్కన్నగారు ప్రయోగించినదాన్ని వ్యాఖ్యానిస్తూ చాలావత్సరాలనాఁడు అన్యత్ర చాలావిస్తరించాను. అందుచేత యిచ్చట స్పృశించి విడుస్తూన్నాను. మాతృభాషలో కవిత్వం చెప్పేటప్పుడు తఱచు లోకవ్యవహారానుసరణమే శరణ్యం.

"సరిపోయెన్" అని యీరామలింగం లాక్షణికంగా సమాప్త్యర్థబోధకంగా ప్రయోగించాఁడు. ఆరెండుశబ్దాలున్నూ కలిసినప్పుడు పసపూ సున్నమున్నూ కలిపి పారాణిగా మాఱినట్లు ఆవిధమైన అర్థాన్ని యిస్తాయి. నిదుర అనే శబ్దానికి పోవు ధాతువుతో సంబంధం కల్పితే విద్రను అనుభవించుచున్నాఁడు అనే అర్థం వస్తుంది. యేభాషలో యిట్టి అర్థం వస్తుందంటే తెలుఁగులోనే. తెలుఁగులో వస్తుంది గదా అని తత్తుల్యములైన సంస్కృతపదాలు కల్పితే అట్టి అర్థం వస్తుందేమో! అంటే, రాదు. అది భాషాస్వభావంవల్లనే రావలసినది. యీలాటి ప్రయోగమే "పూజ్యముల్" అనేది వొకటి వుంది. దీనికి సంస్కృతభాషలో వున్న అర్థం పూర్తిగా వదలుకొని అభావం చెప్పుకుంటేకాని కుదరదు. యీ అభావార్థకత్వం జ్యోతిషం (త్యాజ్యం పూజ్యంచూ.) కనపడుతుంది. ఇవన్నీ "వ్యవహారతశ్చ" అనే దానిచేత సాధింపవలసినవే. శాబ్దబోధోపకరణములు వ్యాకరణోపమానకోశాదులు పెక్కులున్నను వ్యవహారమనేది వాటినన్నిటినీ తలదాఁటుతుందన్నందుకు ఏన్నో దృష్టాంతములు చూపవచ్చును. మేఘసందేశంలో "ఘానశ్యామాన్" అని మన ఆంధ్రలిపిలో వున్న పాఠం

వ్యవహారం బలీయమవడంచేత మార్చిందే. నాగర లిపిలో చూస్తే "శష్ప శ్యామాన్" అనే వుంటుంది. రామలింగం కవిత్వంలో నాకుఁ బోదు, తనకుఁ బోదు వగయిరా లెన్నో వ్యవహారసాధ్యప్రయోగాలు కనపడతాయి. శాస్త్రతః మంచి అర్థం యిచ్చే పదమైనా అది వ్యవహారంలో దురర్థం యిచ్చేదే అయితే కవి ఆపదాన్ని వదలుకోవలసిందేగాని కవి నివసించే ప్రదేశాన్ని బట్టి ఆయీ వ్యవస్థ చేయవలసి వుంటుంది. నన్నయ్యభట్టు "మఱవ కను ష్ఠించునది" అని ప్రయోగించాఁడు. ఆయీ ధాతువునకు నేఁడు గోదా వరీమండలములో సదర్థం లేదు. ప్రజాపతిశబ్దానికూడా దురర్థం గోదా వరీమండలమందు కలదు. నన్నయ్య నాఁటికి వుందో లేదో ఆలాటి అర్థం యిప్పుడు మనకేలా తెలుస్తుంది. ఆయన దీన్నిన్నీ (ప్రజాపతి) ప్రయోగించాఁడు. "వాఱనఁ జూచి కౌరవనృపాలుఁడు" ఆయీ ప్రయో గం తిక్కన్నగారిది. నన్నయ్య కవిత్వంలోకూడా వుండే వుంటుంది. వాకరేమిటి? మహాకవులందఱూ దీన్ని వాడే వున్నారు. ప్రాచీనలక్షణ గ్రంథాలలో- "సాధన" శబ్దానికి దురర్థప్రతిపాదక మనే హేతువుచేత నిషేధం ప్రతిపాదించారు. లోఁగడ నేను చూపినశబ్దాల దురర్థం సామా న్యులకు గోచరిస్తుంది. కాని సాధనశబ్దనిష్ఠమైన దురర్థం విఘంటు సహా యంలేనిదే గోచరించదు. పూర్వకాలంలో అట్లుకాదేమో! మెదకు దొరల్ ప్రపతులమీఁది పొరల్, అంటూ వాకకవి నైజాంరాష్ట్రంలో వుండే మెదకుపట్టణపరిపాలకులను తిట్టివుండడంవల్ల ఆశబ్దం దురర్థాపాదక మని వేఱే చెప్పనక్కఱ లేదు. కాని వాకమండలంలో యేదో అర్థం యిచ్చే పదం యింకో మండలంలో అట్టిది కాకపోవడమున్నూ వుంది. గద్వాలప్రాంతంలో "చీకటీఁగలు" అని వాడతారు దోమలనడానికి. మండల భేదాలనిపట్టి యీలాటి సందర్భాలు చాలా వున్నాయి. "గర్భా ధానానికి" గోదావరీమండలంలో కొంత గోప్యంగా వుంటుందని పునస్సం ధానమని కాని శోభనమని కాని వాడతారు. నైజాంలో "ప్రయోజన" మని వాడతారు. అద్దికానికి "తిథిప్రయోజన" మని గోదావరీ ప్రాం తంలో వాడుక వుండడంచేత పరమశుభప్రదమైన దాంపత్య మహోత్స

వాన్ని అమాంగళికమైన పదంతో వాడడానికి సమ్మతింపరని వ్రాయ నక్కఱలేదు. ఆయీచర్చ "పూజ్యముల్" అనే రామలింగంగారి ప్రయోగాన్ని పట్టి ప్రసక్తమయింది. గ్రాంధికంగా ఆయీ పదానికి అభావార్థకత్వం లేకపోయినా వ్యవహారంలో వుండడంచేత శిరసావహించక తప్పదు. కొన్ని స్థలాల్లో పూజ్యశబ్దానికి అభావార్థకత్వం చెప్పడంవల్ల అసలు దానికి వున్న అర్థం పోతుందని పొరఁబడరాదు. అదీ వుంటుంది. ఆ అర్థం చెప్పేచోట యీఅర్థమున్నా ఇది చెప్పేచోట అదిన్నీ చెప్పి లేనిపోని శంకలు చేయడం సహృదయ సమ్మతం కాదు. సంస్కృతంలో లేని అర్థాలు తెలుఁగులో వస్తాయి. శోభనం (గర్భాధానం) వగయిరాలు ఆయీ సందర్భానికి వుదాహరణం. కృష్ణరాయలు ఆముక్త మాల్యదలో "దర్భపోటు" అని వ్యావహారికంలో వున్న ఆభ్దికార్థంలో ప్రయోగించాఁడు. యింకా యీలాటివెన్నో వున్నాయి. 1. మొదలనుండియు నీవు దామోదరుఁడవె 2. సామ్రాజ్యవధూటి చేరఁజనునే? నిర్భాగ్యదామోదరున్.

నిక్షేపంవంటి దామోదర శబ్దానికి (దామ = వనమాలా, ఉదరే. యస్య) పట్టిన దుర్గతి చూస్తే వ్యావహారికానికి వున్న బలం తెల్లమవుతుంది. యింతదాఁకా యెందుకు? "ఇంద్రాణీవాఽవిధవా" అనే వైదిక పరిభాషను పట్టి చెడిపోయిన ఇంద్రాణి పదాన్ని ఆశీర్వచనాదులలో వాడడం సంశయగ్రస్తమే. యావల్లోకమూ కాకపోయినా ఛాందసలోకం ఆపదానికి అమంగళార్థాన్ని వాడుతూన్నప్పుడు తద్ద్వారాగా విన్నవారు శంకించకపోరు. శాస్త్రజ్ఞులపరిభాషలలోకూడా (శశ్ఛోటి. కశ్చన) లోనైనవి వున్నాయి. ఇవన్నీ భాషాకవిత్వాలలో నిరాఘాటంగా వాడుకోవలసినవే. "రాజై పుట్టుట రశ్మిమాత్రఫలమే" ఆయీ వసుచరిత్రలోని రశ్మికి కిరణార్థకత్వమేగాని సంస్కృతంలో లాభా (రాఁబడి) ర్థకత్వమున్నట్లు నే నిప్పటికి చూడలేదు. వ్యాఖ్యాతైనా వుంటే నిఘంటు వుదాహరించేవాఁడు. వూరికే అర్థద్వయమున్నా వ్రాసి వూరుకున్నాఁడు. పోనీ, ఆ"రశ్మి" లాభార్థకమైనప్పుడు తెలుఁగుపదమనుకుందామా? ఆపద్ధతిని సిద్ధసమాస ఘటితం కాకూడదు. ఉభయార్థాలయందు సంస్కృత పదమే అయితీరాలి.

రెండుభాషలకూ అవకాశం వుండడంచేత తెలుఁగుకవిత్వానికే యెక్కువ చిక్కు. కేవల సంస్కృతకవిత్వానికైతే యింత చిక్కు లేదు. ఆ భాషలో చక్కని ప్రవేశం వుంటే సరిపోతుంది. "ఇద్దానికో? రెంటఁ దగుల వలయు" అని (పాణిగృహీత చూ) వ్రాయడాని క్కారణం సహృదయు లకు గోచరమే కనుక యీచర్చ యింతతో ఆఁపుతాను.

యెంకిపాటలను గూర్చి

1

నేను ఈమధ్య చెన్నపురికి వెళ్ళినపుడు గ్రంధకర్తగారిని సందర్శించినాను. నాకుఁ గల సంశయములను గూర్చి వారితో మనవి చేసికొంటిని. వారు ఈపాటలను సమర్ధింపఁ గలవారుగా నాకు తోఁచలేదు. పిమ్మట ఈ పాటలకు పీఠిక వ్రాసిన బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆదినారాయణశాస్త్రిల వారిని సందర్శించికొన్నాను. నా సంశయములను మనవి చేసికొంటిని. వారును తమ ఉపోద్ఘాతమును సమర్ధింపఁ బ్రియత్నింపరైరి. ఇటులుండఁగా 6 మార్చి 1926 సం॥ కృష్ణలో విశ్వనాధ వెంకటేశ్వర్లుగారు పైపాటలను సమర్ధించుచు వజ్రాయుధమును ఖండించుచు వ్రాసిన వ్రాఁతను నేఁడు చదివితిని. ఆ సమర్ధనమునకు సంతోషించుచున్నాను. ఏమనఁగా గ్రంధకర్త సమర్థింపలేకున్నను ఉపోద్ఘాతకర్త తూష్ణీంభావమును వహించినను వీరు దానిని సమర్ధించుట కడుంగడు శ్లాఘనీయముకదా? అదిగాక సమర్థన మన్నప్పుడు గ్రంధకర్తల నెత్తిమీఁదనే యుండదు. కావుననే

"శ్లో. కవిః కరోతి కావ్యాని లాలయత్యుత్తమో జనః
తరుః ప్రసూతే పుష్పాణి మరు ద్వహతి సౌరభం."

అని పెద్దలు వక్కాణించి యున్నారు. నేను గూడ పైపాటలను మెచ్చుకొనువాఁడనే కాని నా మెచ్చునకును వీరి మెచ్చునకును జాలభేదము

కలదు. అధికారి నిర్ణయములో మే మిరువురమును భిన్నాభిప్రాయుల మగుచున్నారము. ఇదియిటులుంచి ప్రస్తుత సమర్ధకు లుదాహరించిన ప్రమాణోక్తు లనఁగా— "ఒక్క శబ్దంయొక్క అర్థాన్ని సరీగ్గా గ్రహించి దాన్ని సరీగ్గా ప్రయోగిస్తే యిహపరసౌఖ్యాలు కలుగుతా యన్నాడు విశ్వనాధకవిరాజు" అను నర్థముగల ప్రమాణోక్తిని ప్రకటించిన విశ్వనాధ కవిరాజు మాటలను ఉదాహరింపవలసిన దనియుఁ బిమ్మట మీతో నేకీభవించుటయో ! విడిపోవుటయో ! నిశ్చయించికొని వెంటనే ఆ యంశమును పత్రికా మూలమునఁ బ్రకటించుకొందు ననియు మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను. మఱియు—

"........జననాంతర సౌహృదాలు మనసునకు తగిలి సుఖిమైన మనుజుడుగూడా పర్యుత్సుకు డౌతా డని కాళిదా సన్నాడు"

ఈ యర్థము నిచ్చెడి కాళిదాసుని వాక్యములను గూడ నుదాహరింపఁ గోరెదను. పిమ్మట వీరు చూపిన యభియుక్తోక్తులను ప్రస్తుత సందర్భమునకును "కుర్వీత బుధసోమయోః" అన్నట్లుండునో లేక సరిగా లగించునో ? విచారించి నా శక్తివంచనలేక ప్రస్తుతమును గూర్చి చర్చించి యేదో మతములోఁ జేరఁదలఁచి యీ అక్కరములను లిఖించితిని.

2

"సహసా విదధీత న క్రియాం"

అయ్యా ? నా వ్యాసములో మీకు సమాధానము వ్రాయవలసిన వాక్యమేలేదా ? అక్కటా ? నేనేమి మనవిచేయుదును. ప్రతిపర్ణమును సమాధానమిచ్చి తీరవలసినవియే. పోనిండు, తుదకు విశ్వనాధకవిరాజు గారి వాక్యమును మీరు ప్రమాణముగా పట్టియున్నారు కదా. వారి వాక్యమునకు మీరు వ్రాసిన నవీనభాషా వ్యాఖ్యానమేల. వా రేయక్షరములను వ్రాసియున్నారో ఆయక్షరములనే లిఖింపుఁడు. ఆపిమ్మట నేను వ్రాయ

వలసిన యక్షరములను వ్రాయుమను. మనము నిజము కనుగొనుటకు యత్నింతము. నిజముగా మన ప్రాచీనులకు, ఇట్టి పాటలయెడల, ఇట్టి పాత్రముల యెడల, ఇట్టిభాష యెడల సమ్మతియే యున్నచో మనకు మాత్ర మట్టి సమ్మతి యేల యుండదు. దయచేసి తాము కనిపెట్టిన ఆ యమూల్యమైన ప్రమాణమును ఉన్నది యున్నట్టులు లిఖింపుడు. చిత్తగింపుడు.

3

శ్రీ వెంకటేశ్వర్లుగారు నాకోరికమీద నెట్టకేలకు విశ్వనాధకవిరాజు గారి వాక్యమును, కాళిదాసుని శాకుంతల శ్లోకమును గూడ నుదాహరించిరి. శాకుంతల శ్లోకము ప్రస్తుతమున కుపకరింప దని వారే యొప్పుకొన్నారు. కాని విశ్వనాధుని వాక్య ముపకరించు ననుకొని దానిపైఁ బ్రాచీనుల వ్యాఖ్యానపు బంక్తుల నుదాహరించి వాని మూలమునఁ దా మిది వఱలో వ్రాసిన— "ఒక్క శబ్దం యొక్క అర్థాన్ని సరీగ్గా" గ్రహించుటను గూర్చి విస్తరించినారు. విశ్వనాధకవిరాజ్ ఈ యర్థమును మహాభాష్యము నుండి సంగ్రహించి యున్న మాటను దెలియ నేరక యిది వేదవాక్య మని వ్రాసినారు. అది వారు తెలియక వ్రాసినను భాష్యము కన్నను వేదము పరమ ప్రమాణము గనుక ప్రస్తుతము విప్రతిపత్తి కలుగ నేరదు. వారట్లు పొరఁబడుటకుఁ గారణము కలదు. అవసర మైనపుడు దానిని విస్తరింపఁ దలఁచి ప్రస్తుత ముపేక్షించుచున్నాను. భాష్యకర్త యీ వాక్యము నే సందర్భమున లిఖించెనో మన కిట ముఖ్యముగా విస్తరింపవలసి యున్నది. కాని యట్లు విస్తరించినచోఁ జదువరులకు విసువు గలుగును. కాన సజ్జోలికిఁ గూడఁ బోక భాష్యకారుని "ఏకశ్శబ్దః" అనువాక్యమును గైకొని వ్యాఖ్యాన మొనర్చిన విశ్వనాధకవిరాజు తాత్పర్యము ప్రస్తుతకవిత్వమునకు లేశమును సమన్వయింపదని తెలుపుచున్నాను. ప్రాకృత కావ్యములపేళ్ళు కొన్ని యుదాహరించి తన్మూలమునఁ బ్రస్తుతమును వేంకటేశ్వర్లుగారు సమర్థింపఁ గడంగిరి. ఆభాషలకును బ్రస్తు

తమునకును లేశమును సంబంధము లేదు. కావున నదియును సాహస మాత్రమే ఇఁక

"శ్రీశాస్త్రిలవారి వంటివారు సుముఖులైతే లక్షణగ్రంధాలు చెప్పిన మాట వినవా?"

"మన అంధ్రవైయాకరణులు పాణిని పతంజలుల వంటివాళ్లైతే మన తెలుఁగుభాష ప్రకృతి అయితే యీ యెంకిపాటలలో వుండే భాషల వంటి భాషలు తత్సమాలు, తద్భవాలు దేశ్యాలు అవుతాయి"

ఈరెండు వాక్యములును బ్రస్తుతమున కుజ్జీపకములుగా నున్నవి. కాని యిట్టి ప్రయత్నమున కిదివఱకే కవులు గాని యేల పూనుకోలేదో విచార్యము. ఇపుడేల మనము పూనుకోరాదు? పూనుకొంటిమే యను కొందము. యెంకి నాయుడుబావల క్రీడాసల్లాపములను బట్టి వారిరువురను నికృష్టజాతి మిధునముగాఁ జూపట్టుచున్నారుగదా? అట్టిమిథునమును గవి వర్ణించినపు డౌచితికై కదా యీ యపభ్రంశభాషను గైకొని దానినిఁ బోషించి యున్నాఁడు. తచ్చరిత్రను బఠించువారు వేర్చికోఁ దగిననీతి యెట్టిది యగునో రసజ్ఞులకుఁ దెలియదా? కావ్యమున నాయకుఁడుగా నుండఁదగిన పూరుషుఁ డెట్టి మహానుభావుఁడుగా నుండవలయునో నే నిట విస్తరించి గ్రంథము నేల పెంచవలయును? ఇది సర్వవిదితము. అది యటులుంతము. నే నిదివఱలో "అధికారి నిర్ణయములో మే మిరువుర మును భిన్నాభిప్రాయుల మగుచున్నారము." అని వ్రాసియున్నాఁడను. అధికారి పదమునకు వేంకటేశ్వర్లుగారు "అబ్రవీత్పురాణార్థమును" వ్రాసి యున్నారు. అధికారి యనఁగా, అనుబంధ చతుష్టయములో నొకఁడు. ప్రతి గ్రంధారంభమునకును అనుబంధ చతుష్టయ ముండి తీరవలెను. ఈ విషయము బందరులోని పండితుల నడిగి వారు తెలిసికొందు రని నే నిట విస్తరింపక విడిచితిని. ప్రస్తుత మధికారి యనఁగా? ఈ యెంకి పాటలను చదివి యానందింపఁ దగినవా రెవరు? పదపలు లాగుకొను వారు, ఏతము తోడుకొను వారు, నాటు నాటుకొను వారు, లోనగు వారు.

వీరు తఱచు నికృష్టజాతులకుఁ జేరినవారే. వీరు గ్రంథములలో నాయకత్వమును గైకొనఁ దగినంత కాదు గదా కొంత యేని నాగరికత కలవారుగాఁ జూపట్టుట యరుదు. అట్టి నాగరికత యెట్టకేలకు లభించు నెడల నిట్టి భాషను మాటాడరు. వేయేల? "నీ భార్యపే రెవరనిన—యెంకి" అనియే కాని వెంకి యని కూడఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు నోరు తిరుగని నాయఁడుబావ నాయకుఁడా? ఔచిత్య పోషణమునకుఁ గవిత్వ మెల్లఁ దజ్జాతీయ మగు నపభ్రంశ వాఙ్మయమా? దానిని సమర్థించుటకై మహామహు లగు లాక్షణికాగ్రగణ్యులను రంగస్థలమున కీడ్చుటా? వారి వాక్యములకును, వారి వ్యాఖ్యానములకును దోఁచినట్లుగా నర్థ తాత్పర్యములు లిఖించుటా? ఔరా! సాహసము. ఇదివఱ కీయెంకిపాటల వంటి పాటలే లేవా? పాడువారే లేరా? వినువారలు లేరా? ఆనందించు వారలు లేరా? ఇందఱును నుండిరి కాని యిట్లు సమర్థింపఁ బూనువారు మాత్రము లేరు. ఇవి యెక్కడ నుండవలయునో అక్కడనే యుండెడివి కాని ఇపుడు ముద్రాయంత్ర కారణమున సర్వత్ర సంచరింప వీలు కలిగి. శ్వపచులకు రైలు వలనఁ గొంత యస్పృశ్యత తొలఁగినట్లే యివియును దమ యస్పృశ్యతను మెల్లమెల్లన వీడుచున్నవి.

"చ. మనువు మహాకవీంద్రులు సమున్నతరీతి నొనర్చు కబ్బముల్
వినుతికి నెక్కెఁగాని యవివేకుల కూఁతలు తాటియాకులం
దునె నశియించె నోటఁబడు తుంపురులేనియు నిప్పు డచ్చువ
చ్చినకతనన్ జగాన విలసిల్లెడి మేటి కృతుల్ నశించెడిన్."

దాని నటులుంతము—

"యన్నింబానాం పరిణతఫలస్ఫీతి రాస్వాదనీయా
యచ్చైతస్యాః కబళనవిధౌ కోవిదః కాకలోకః"

అని పండితరాయ మహాకవి వ్రాసి యున్నాఁడు. వేపపండ్లు తినఁగలిగినవియే యైనచోఁ దినుటకుఁ గాకవులను భగవంతుఁడు వానితో పాటు సృష్టించియే యున్నాఁడని దాని తాత్పర్యము. అగుచోఁ బండితు

లగు బ్రి॥ శ్రీ॥ ఆదినారాయణ శాస్త్రిల వారేల పీఠిక వ్రాసిరో విజ్ఞు లగు వేంకటేశ్వర్లుగారేల మెచ్చుకొనుచున్నారో, తెలుపవలసి యున్నది. శాస్త్రిలవారు వారి హృదయమును మెల్లగ జారవిడిచినారు. చూడుఁడు.

"అందుఁ గల భాష కొంచె మంత తక్కువ శాఖకు చెందిన దన్నంత మాత్రమును పురస్కరించికొని"

ఈ వాక్యమును బట్టి శాస్త్రిలవారి కీ భాషయందలి గౌరవము స్పష్ట మగుచునే యున్నదికదా, మఱియు నీ వాక్యమును వారెంతో జాగ్రత్తగా వ్రాసియున్నారు కాని యేమైనను ఇందు—— కొంచెము అనునది తీసి వేయక తప్పదు. యెంకిపాటలలోని భాష పూర్తిగా నపభ్రంశమేకదా ? శాస్త్రిలవారి యాశయము క్షేత్రయ్య పదములు. లోనగు పదకవిత్వము లలోఁ గూడ నక్కడక్కడ గ్రామ్యపదములున్నవి. ఉన్నను వానిని రసజ్ఞు లాదరించుచున్నారు. ఇందంతకన్న నెక్కుడుగా గ్రామ్యపదము లున్నవనుకొనుఁడు, లేదా సర్వమును గ్రామ్యభాషా మయమే యను కొనుఁడు. అయినను రసము చిప్పిలు చుంటచే వీనియెడల బండితులం దఱును బరమాదరమును జూపవలయు నని పొడకట్టుచున్నది. వీరింకను రస స్వరూపమును విస్తరించి లోకమునకు బోధించి దాని కీపాటలను బ్రిథమోదాహరణముగ సమన్వయించు నంత పూనికతో నున్నట్లు వారి వ్రాఁతలోని యక్షరముల వలన ధ్వనించుచున్నది. నిజముగా శాస్త్రిల వారు రసస్వరూపవిదులే యైన యెడలఁ బ్రిస్తుతమగు శృంగార రసమున కాలంబన విభావ సామగ్రియగు యెంకి నాయఁడుబావల యందు, లాక్ష ణికులు వ్రాసిన మహాకులీనత్వాదిసంపత్తి నెట్లు సమర్థింపఁగలరో చూచి యానందింపవలె నని యున్నది. పూర్ణసామగ్రి రామాదులయందుఁ గూడ దొరకకపోవచ్చును. అట్లని సర్వశూన్యముగ నాలంబనవిభావమును గైకొని వితండవాద మొనర్చు టిదియేటి సహృదయత్వము ?

"సాక్షరా విపరీతాశ్చే ద్రాక్షసా ఏవ కేవలమ్"

కొంద ఱీయెంకి స్వీయయా ? పరకీయయా ? సామాన్యయా? యని వాదోపవాదము లొనర్చుచున్నారు. నే నీచర్చకు సమ్మతింపను.

యెంకి మహా పతివ్రతాశిరోమణి. నాయఁడుబావ యేకపత్నీవ్రతుఁడు, అగుచో లాభమేమి? వారలయెడఁ గవి యుపయోగించిన భాష వారి నథోగతి కీడ్చుచున్నది. "చండాలు వాకిట వండుకొన్నది యంబలాయెనే మతిరసా లాయెనేమి" మంచిభాషలో నుత్తమనాయికానాయకుల నధికరించి వ్రాసియైనను రసము స్ఫురింపఁజేయనికవులకవనములు మాత్రము గ్రాహ్యములా? యని పైవాక్యములలో నక్కడక్కడ ధ్వనించుచున్నది. నిస్సంశయముగా నవియును గ్రాహ్యములు కావు గాని ఈకవికిని వారికిని జాలభేదము కలదు. వారు

"శ్లో. స్పృహణీయగుణై ర్మహాత్మభి
శ్చరితే వర్త్మని యచ్ఛతాం మనః
విధిహేతు రహేతు రాగసాం
వినిపాతోపి సమ స్సమున్నతేః"

అను భారవి కవీంద్రుని వాక్యమున కుదాహరణమై యిపుడు కొంత సన్మానమునకుఁ దగి జన్మాంతరము నందేని యుత్తమకవిత్వ రచనా సమర్థులై కృతార్థత నందగలరు గాని ప్రస్తుత కావ్యకర్తకుఁ గల్గిన యూహయే నికృష్టమగుటచేత ముందుఁగూడ నీయన కవనమున కౌన్నత్యము కలుగదేమో యని విచారింపవలసియున్నది. ఆదినారాయణ శాస్త్రిలవారు లోనగు వారిందు రసము సాధింతుమని యనుచున్నను ఖాత్రములను బట్టి యిట సర్వథా రసాభాసమే నాకు గోచరించుచున్నది.

"తిర్యఙ్మ్లేచ్ఛగతోపివా" మ్లేచ్ఛ, అవ్యక్తేశబ్దే, మ్లేచ్ఛులనగా సర్వసామాన్యముగా మనవారు వ్యవహరించుచున్న తురుష్కులు మాత్రమే కారు. అవ్యక్తమగు భాషను మాటలాడు ననాగరికు లెల్లరును. అగుచో సంస్కృతేతర భాషలన్నియు మ్లేచ్ఛ భాషలే కావలయును. సందేహమేమి? మ్లేచ్ఛభాషలే! అగుచో నన్నయ తిక్కనాదుల కెల్లరకును నీ దోషము సమన్వయించు చున్నదే? నిక్కముగా సమన్వయించును. అగుచోగతి యేమి? ఇదియే గతి. ఏది యందురా? సంస్కృతభాషలో బలె వ్యాకర

ణాది సంస్కారములకు లోఁగి రచియించినచో దానిని బ్రాహ్మణులు సమ్మ తించిరి. అక్కడికిని గొందఱు కేవల గీర్వాణ భాషాభిమానులు సమ్మతిం పనే లేదు. చూడుఁడు.

"శ్లో. ఆంధ్రభాషామయం కావ్య మయోమయ విభూషణం
గీర్వాణారణ్య సంచారి విద్వన్మత్తేభ శృంఖలమ్."

ఇట్టి వివాదములకుఁ గారణమేమి? మన నిర్దుష్టాంధ్రముకూడ విజ్ఞులకు మ్లేచ్ఛ భాషగా గనుపట్టుటయే. దీనింబట్టియే యిప్పటి కింకను ఈ భాషకు సమగ్రమగు కట్టుబాటు లేర్పడలేదు. అక్కాలమునసే ప్రాచీన మహాకవి ప్రయోగరహస్యముల నెఱుఁగని కొందఱు పిన్నలు సుప్రయో గముల నప్రయోగములని యపలపించుటయు నట్టిపట్టున వెంకటశాస్త్రి గారు పూర్వ ప్రయోగ రహస్యములను దెల్పి స్వకవిత్వమును సమ ర్థించు కొనుటయు, అట్టిపట్టున లక్షణ గ్రంథకర్తల యెడ నేమేని వైరస్య మున్న దానిని గూడ దగినంత ప్రమాణమును జూపి ఖండించుటయు దటస్థించినది. కాని లాక్షణిక సమయము నుల్లంఘించి తోఁచినట్లెల్ల సమర్థింపఁ బూనలేదు. ఆ యీ యంశమును బోధించునవియే "వ్యాక రణమొక్క తోవ, మహాకవులొక తోవ" లోనగు పద్యములు. అవి ప్రస్తుతమునకు లవమును నుపకరింపవు. మన మాతృభాష యగు నాంధ్ర మునే మనవారు మ్లేచ్ఛ భాషలలోఁ జేర్చినపుడు షేక్స్పియరు భాషను వేద భాషగా నంగీకరింతురా! కావున నిం దా ప్రస్తావన నెత్తనక్కఱలేదు. అగుచో నన్నయాదులతో పాటుగా షేక్స్పియరు మహాకవితో పాటుగా ప్రస్తుత గ్రంథకర్త గారికి భాషాప్రపంచమున స్థాన మేర్పడిన దని సంత సింతురా? సలక్షణమగు విభావ సామగ్రియు నట్టిభాషయు నిందుండెనేని యపు డా విషయము చర్చనీయ మగుఁ గాని యిపు డాప్రశఁసయే లేదు గదా? ఇవి పామరుల మెచ్చుకొఱకుఁ గవి రచించె నందురా? సమ్మ తమే. దాని కింత ప్రయత్న మెందులకు? లోకోభిన్నరుచిః కనుక గ్రంథకర్తగారికి నీచాతి నీచపాత్రముల శృంగార మెట్లు రచించిన నది

యౌచిత్య భంజకము గాక యుండునో యట్లు రచింపవలయు నని యూహ కలుగంబోలు ! దానింబట్టి వారు తమ రచన నట్లు వినియోగించిరి. దీని కింత వాదప్రతివాదము లెందులకు ? గురుశిష్య భావము లెందులకు ? అవినయా లెందులకు ? క్షమాపణ లెందులకు ? ఎవరి చిత్తము వచ్చినట్లు వారు రచించుకొందురు. వారి నెవ రాఁగగలరు ? ఆగుట కధికార మెక్కడిది ?

శ్లో. స్వాధీనో రసనాంచలః పరిచితా శ్శబ్దాః కియంతః క్వచిత్
క్షోణీంద్రో ననియామకః పరిషదశ్శాంతా స్వతంత్రంజగత్
తద్యూయంకవయో వయం వయమితి ప్రస్తావనాహుంకృతి
స్వచ్ఛందం ప్రతిసద్మగర్జత వయం మౌనవ్రతాలంబినః.

వేంకటేశ్వర్లుగారేమి, ఆదినారాయణ శాస్త్రిలుగారేమి ప్రస్తుత మందితరసామగ్రి లేదని యొప్పుకొను చుండియు దఱచుగా రసము అని ఘోషించుచుందురు. ఇది యేటికర్మము ? "సాధ్యోహి రసో యథా తథం కవిభిః" అనురస మిట్టివిధమున సాధింపఁదగినదియే యగునోటు?

"కవినా ప్రబంధ ముపనిబధ్నతా సర్వధా రసపరతంత్రేణ
భవితవ్యం। తత్ర యది రసాననుగుణాం స్థితిం పశ్యే త్తాం భం
క్త్వాపి కథాంతర। ముత్పాదయేత్ నహీతివృత్త నిర్వహణేన
కవేః కించిత్ప్రయోజనం। ఇతిహాసాదేవ తత్సిద్ధేః"

ఈః ధ్వన్యాలోక కారకుని రసపరతంత్రత్వమునకు మనవా రిద్దానినే యుదాహరణముగాఁ గైకొందురోటు ? "ద్విత్రాఏవకవయః ద్విత్రాణ్యేవ కావ్యాని" అనుగణనలోనికిఁ బ్రస్తుతగ్రంధమును రచయితయును జేరుదు రని వీరి యాశయమొకో ? వీరివ్రాతలయర్థమువలన వీరి కింత కోరిక యున్నట్లు స్ఫురించుచున్నది. ప్రత్యక్ష దర్శనమొనర్చినపుడు శాస్త్రిల వారికిని నాకును జరిగిన ప్రసంగమునుబట్టి శాస్త్రిలవా రీ పీఠికను వ్రాయు టకుఁ గారణము సమర్థనీయము గానియట్లే వారొప్పుకొన్నట్లు తేలినది. అట్లొప్పుకొనుటకు నా యాగ్రహమునకు జంకుటగా వేంకటేశ్వర్లుగారు

సమర్థింపబూనిరి. దీని కుపోద్బలకముగ శ్రీశాస్త్రిలవారు "రస స్వరూపమును చదువరులకుఁ జవిచూపి" అని యేయో వ్రాయ మొదలిడినారు. ఇతరులేల చవిచూపవలెను? వానిని పరమోన్నత స్థానమున కెక్కించి వృథాగా బత్రికలకుఁ బని గల్పించుచున్న శాస్త్రిలవారే చవిచూపి ఇది రసాభాసముకాదు అని నిర్ణయించుట యుక్తము. వేంకటేశ్వర్లుగారు గ్రంథకర్తగారి యనుమతిని సంపాదించి వారి యుత్తరములను గూడఁ బ్రకటించి లోకము నారాధించుట యుక్తము. ఇది రసాభాస మన్నంతనే దీని కొక పెద్దలోపము లేదు. ఆద్యంతములు సర్వమును రసాభాసమే యనుటచే నిది కడుంగడు హేయము, యత్కించిద్రసాభాసమునకు మహాకవులొక్కింత యవకాశము నిచ్చుచునె యున్నారు. పోనిందు పూర్తిగా రసాభాసమే యైనను సంతసింపవచ్చును, ఏమందురా? దానికిం దగినసామగ్రిని చక్కఁగా సేకరించి యుండుట చేత. అగుచో నిఁక వాచమెందులకు? దానిని విమర్శకు లన్యథాగా నపవదించి పూర్వలాక్షణిక సమయముల నిందు సమన్వయింప నెంచి యేవేవియో పౌరోభోక్తలు ప్రకటింపఁ బూనుటచే నింతగా వ్రాయవలసివచ్చిన దని ప్రాజ్ఞలోక మెఱుఁగుఁగాక. అనుక్తమన్యతో గ్రాహ్యం.

కవితా విప్లవం

విప్లవ శబ్దానికి సంస్కృతభాషలో సుప్రసిద్ధంగావున్న అర్థమేమో ఉపద్రవమనేది. కాని యిప్పుడు ఈ విప్లవశబ్దానికి హూణభాషా నిష్ణాతులు వాడుకునే అర్థం మార్పుఅనేది. ఆర్థికంగాగాని శాబ్దికంగాగాని మార్పు కలిగించిన కవులను విప్లవకారులని వాడతారు. పూర్వకవులు నగరార్ణవాది వర్ణనలు చేస్తూ యేదో యిష్టమైన కథను పుచ్చుకొని రచించేవారనిన్నీ ఆలా యావన్మందిన్నీ రచిస్తే అందులో మొట్టమొదటివేవో కొన్ని ఆదరణీయాలుగా వున్నా, తక్కినవి లోకంలో వూరూ పేరూ లేకుండాపోతాయ

నిన్నీ ఆలోచించి, యిప్పుడిప్పుడు యువకవులు కొందఱు యీ విప్లవ (మార్పు) విధానాన్ని అవలంబించి, రచనసాగిస్తూ వున్నారు. పూర్వులు పట్టణవర్ణనానికి వుపక్రమిస్తే మేడలు వగైరాలున్నూ, చాతుర్వర్ణ్యమున్నూ, వేశ్యలున్నూ, పుష్పలావికలున్నూ, పూవులతోటలున్నూ, వర్ణ్యాలుగావుండేవి యిప్పుడో, ఆరీతికి కొంత మార్పుకనపడుతూవుంది. వొక ముసాలివృద్ధురాలు అంధురాలు దైవవంచితురాలు దిక్కుమాలినపక్షి అదుగామడగా ముష్టి యెత్తుకోవడానికి బయలుదేఱి "మహారాజులు తల్లి! అన్నంలేనిదాన్ని మీబిడ్డలు చల్లగుండాలి, కామాక్ష్మతల్లీ! మీబిడ్డలపున్నెం తల్లీ" అంటూ విఘేవిరామమూ లేకుండా వాపోవడాన్ని ఒక యువకవి విన్నాఁడు. అతగాడి మనస్సు కరిగిపోయింది. పూర్వం ఆదికవి వాల్మీకి "మానిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః" అని గానంచేసినట్టే ఆయీ యువకవికూడా ఆముసలిదాని వాపోవటాన్ని వొకగేయంకింద అనువదించాడు. అది లోకాదరణ పాత్రమవుతుందని ఆయన విశ్వాసం. దానికి తథ్యంగా యింకో యువకవి విని, చాలా బాగావుందని ప్రోత్సహించాడు. దానితో ఆగేయకర్త దాన్ని మహాసభలలో కూడా వినిపించడానికి ఆరంభించాడు. ఆగేయకవి గాత్రం సన్నవిడిగా తాంబురాతీగెలా వుంటుంది: చదివేది తెలుఁగే అయినా, వేదంలాగ వుదాత్తానుదాత్త స్వరిత ప్రచయాలతో మధ్యమధ్య సన్నాయినొక్కులతో ఆయన చదవఁగలఁడు. పైఁగా తదనుగుణమైన అభినయంకూడా అప్రయత్నఁగా ఆచదవడంలో ప్రతిబింబిస్తూ వుంటుఁది. యిఁక చెప్పేదేమిటి? సర్వులూ ఆనందించడానికితగ్గ సామగ్రి సంపూర్తిగా కుదిరిందన్నమాటే. ఆసభలో నేనూ వున్నాను; విన్నాను, నామనస్సుకుమాత్రం యేకొంచెమూ ఆనందంకలిగిందికాదు, యెందుచేత కలగడంలేదని చాలా ఆత్మపరీక్ష చేసుకొన్నాను. కారణం గోచరించింది కాదు. ఆగేయకర్తయం దేదేనా వ్యక్తిగతంగా ద్వేషంవుందా? శివ శివా? అట్టిదిలేదు. అయమయమితి ప్రత్యభిజ్ఞగా వొకరిని వొకరం యెఱగంకూడాను. యిది అమంగళాశ్లీలంగా వున్న విషయం, కనక ఆనందదాయకంగా తోఁచలేదేమోనని అనుకున్నాను, కాని

అదీనిలిచింది కాదు. రఘువంశం యెనిమిదో సర్గలో అజమహారాజు భార్యా మృతిని గూర్చి యేడ్చినయేడ్పునున్నూ, కుమారసంభవంలో రతీదేవి భర్త్ర మరణాన్ని గూర్చి యేడ్చిన యేడుపున్నూ, చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులు పుత్రవియోగాన్నిగూర్చి యేడ్చినయేడుపున్నూ గ్రంథకర్తలు అనువదించారుకదా? అందులోమాత్రం అశ్లీలంలేదా? దాన్నిఆమోదించినప్పుడు దీన్నెందుకు ఆమోదించగూడదని తర్కించడానికి ఆరంభించాను. కాని, దీనికీ దానికీ పోలిక సుతరామూ లేనట్టే అంతరాత్మకు తట్టింది. "ఎగ్జాంపిలు"గా పుచ్చుకున్న మూడింటిలో మొదటిరెండున్నూ విప్రలంభ శృంగారంకిందకివస్తాయి. మూడోది కరుణ(దుఃఖ)రసంకిందకి వస్తుంది. ప్రస్తుత వృద్ధురాలి మొఱ్ఱ యేరసంలోకి వస్తుంది? అని మళ్ళామళ్ళా చర్చించుకున్నాను. యేమీ బోధపడిందికాదు. యెంతో ప్రయత్నించి దీన్ని యేదో రసంలోకి జమచేస్తే అది లాభకారిగాదు. వివరించవలసి వస్తే చాలా వ్రాయాలి. తుట్టతుదకి యీలాటి కవిత్వాస్వాదనానికి అలవాటు పడకపోవడంచేతనే యీచిక్కు తటస్థమయిందనిన్నీ క్రమంగా అలవాటైతే, యితరులు కొందఱు రసికులతోపాటు (నస్యం మొట్టమొదట పీల్చినవాళ్ళకి తుమ్ములు వస్తాయి, అలవాటయితే, యెంతపీల్చినా తుమ్మురానేరాదు) ఆస్వాదించేశక్తి కలుగుతుందనిన్నీ సమాధానం చెప్పుకున్నాను. కొందఱితో దీన్నిగూర్చి ముచ్చటిస్తే వారన్నారుగదా: యింగిరీషులో కొందఱు కవులు యీలాటివి రచించివున్నారు. యీయువకవితల్లజుని రచన దాన్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకొని బయలుదేఱిందన్నారు. వోహో? యిది మనకు ఆభాషలో బొత్తిగా ప్రవేశంలేని కర్మంచేత కలిగిన యేవగింపు కాఁబోలు ననుకున్నాను. యేమంటే యూరోపియనువారి దేశాన్నుంచి తెప్పించుకొనే వెన్నడబ్బాలు విడగొట్టేటప్పటికల్లా బయలుదేఱే సువాసన మనదేశపు అనాగరికులు సమేతు నిమిషకాలంకూడా భరింపలేరనిన్నీ అట్టిపదార్థాన్ని వారు అమృతప్రాయంగా భుజింపగలుగుతారనిన్నీ వినివున్నాను. దీనిక్కారణం అలవాటేకాని మఱొకటి కాదని తేల్చుకోవడమైతే జరిగిందిగాని యింకా దీన్నిగుఱించి శంకా సమాధానాలు మనస్సులో కుప్పతిప్పలుగా బయలుదే.

ఉతూనే వుండడంచేత అయ్యా? యిది యింగిలీషుకవిత్వాన్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకుని బయలుదేఱిన కవిత్వమన్నారు గదా? నేనొక పద్యం చదువు తాను దీన్నిమీరు ఆమోదిస్తారో? యేవగించుకుంటారో? నిష్కపటంగా తెల్పవలసిందని ఈ క్రిందిపద్యం తాత్కాలికంగా రచించి వినిపించాను.

ఉ. కొందఱు సోదరీమణులు కొప్పులు మల్లెసరాల వాసనల్
చిందగ రోడ్డుపక్క నునుచీకటియే తెరచీరగాగ నం
దందున నీళ్ళచెంబులిడి, యందఱు బం క్తిగ గూరుచుండి మ
మ్ముం, దఱికేగఁజూచి పెడమోమయి లేచిరి గుడ్డివెన్నెలన్.

యిది యింగిలీషు కవుల రచనకు మించిన పంథాలో వుందనో? యేమో? ఆయనవిని కొంతయేవాన్నే కనపఱిచారు. మొట్టమొదట చెప్ప డంమాత్రం కవికి తనజీవితంలో జరిగిన యావద్విషయమూ వర్ణనీయమే అవుతుందని చెప్పివున్నారు. యీవిషయం మాత్రం ఆయనకి అసహ్యంగా కనపడింది. వొకమహాకవి శ్రీకృష్ణుని బాల్యచేష్టలు వర్ణిస్తూ నీదేహాన్ని "లసత్పరిమళామహందదే" అని శ్లేషగా వొకగోపికతో మాట్లాడి అముగ్ధ అందులోవున్న శ్లేషార్థాన్ని గమనించక సమ్మతిని కనపఱిచేటప్ప టికి యేవంబుట్టే పదార్థాన్ని ఆగోపిక శరీరంనిండా పామినట్టు (పరిమళాం పరితః మలం యస్యాస్తాం, పరిమళాం. లళయో రభేదః) వర్ణించాడు. యిది వొకటేకాదు, ఇంకా యింకా యీలాటివీకావు ఛీట్లతాతముత్తాతలుగా వుండేవి శ్రీకృష్ణుని బాల్యచేష్టలక్రింద వర్ణించడం జరిగింది. యిదియింగి లీషు కవిత్వాన్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకొని రచించిన రచనగాదు. వొకవిధ మైన ప్రమాదం (ప్రమాదో ధీమతామపి-అప్యేవకారార్థకః)అసలు సంస్కృ తభాగవతంలోవున్న దెంతపఱికంటే యీవిషయంలో "మేహనాదీని కురుతే" యింతేవుంది. మేహనం అంటే! సేచనం మూత్రోత్సర్జన మిటియావత్. గోపికలు యశోదదగ్గిఱికివచ్చి. "అమ్మా? నీబిడ్డడు మాయిళ్ళకువచ్చి మేముపరిశుభ్రంగా అలికి ముగ్గుపెట్టుకొన్నయింటిలో మూత్రోత్సర్జనాదులు చేసి కరాబు చేస్తున్నాఁడు" అని యింతమాత్రమే

చెప్పుకున్నారు. యిందులో వున్న ఆదీని అనేపదాన్ని ఆధారంగా పెట్టుకొని ఈసూత్రానికి మహాభక్తలోకశిఖామణి పోతనగారు "ఎబ్బెట్టా" పెద్దభాష్యం రచించి పామరలోకానికి సంతోషం కలిగించారు. ఆపద్యాలు భాగవతంలో అందఱూ చదివే వుంటారు. క్రైస్తవులు వగైరా విమతస్థులు మనం భగవంతుఁడుగా పూజించే శ్రీకృష్ణుణ్ణి ఆయాపద్యాలలోవున్న అంశాలు వుటంకించి ఈసడిస్తూ వుంటారు. కొంచెం వుదాహరిస్తాను.

(1) చన్నాడిసిపట్టి చీరెను జిన్నికుమారుండె.

(2) కెమ్మోవి గఱచి వడిఁజనె.

(3) నాతో వచ్చెదవా ? యనియన్నాఁ డిచ్చిఱుతఁడు

(4) తమ్మ మగనిగా గైకొనినన్ గొడుకులు గలిగెదరని పైబడినాఁడిది వినుము శిశువుపనులే ? తల్లీ !

(5) పీతలగిన చో పెయ్యది యని తలయూచె న్నీసుతుండు.

(6) చూలగుటకు నేమూలంబు చెప్పుమనె నీబాలుఁడు.

(7) నెఱిగట్టిన వలువ విడిచి నేఁడొకతేలుం గఱపించె.

(8) వెనుక గదిసి మగువ ! నీసుతుండు మగపోడుములు సేయసాగినాఁడు.

ఇవన్నీ పోతరాజుగారు — ఆదీని అనే వ్యాసులవారి సూత్రానికి భాష్యీకరించినవే గాని శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చేసినచేష్టలు కావు ముమ్మాటి కిన్నీకావు. ఈ పోతరాజుగారిని బట్టె అనుకుంటాను.

క. లోలయగు లోలలోచన
వాలుంజనుదోయి కేల పడిఁబట్టుక "ఉ
య్యాలో జంపాలో" యని
వ్రేలిన్ గృష్ణుండు సఖులు వికవిక నవ్వన్.

ఈపద్యం యిప్పటికి యేభై యేళ్ళకిందట బ్రౌనుదొరగారి నిఘంటులో చూచాను. (కవిపేరు జ్ఞప్తిలోలేదు) యిటీవల లోలభట్టు వీరరాఘవులు అనే భట్టుమూర్తి గేయకవిత్వంలో పోతరాజుగారు చూపిన విశేషాలు విస్తరించాడు. విస్తరభీతిచే వాట్లను వుదాహరించలేదు. యెవరికో చెప్పలేనుగాని, వాకకీర్తన చిన్నతనంలో విన్నది కొంచెం జ్ఞప్తిలోవుంది.

ఆనందభైరవి — ఆటతాళం

అంటున్నారు, అంటున్నారులే గోపాలకృష్ణ ॥అంటు॥
అంటున్నారు అంటున్నారు జంటలేక యింటింటికి
వొంటిపాటున నేగి కాంతల చంటిపై చెయివేశావని ॥అంటు॥

చాలును. తరువాయి జ్ఞాపకంలేదు. యివన్నీ వ్యాసభాగవతంలో వుండే "ఆకీని" అన్నదానికి చిలవలూ పలవలూగాదేఱిన బాపతే. యిందులో యెక్కువ హేయంగావున్న దేదంటే? మొట్టమొదటచూపిన లసత్పరిమళాం అన్నదియ్యేవే. అందఱికీ సుబోధంగా వుండని సంస్కృతంలో వుండడమే కాకుండా, శ్లేషగర్భితంగా కూడావున్నా యూరపుఖండాన్నుంచి రవానా కాఁబడి విడఁగొట్టఁబడ్డ' వెన్నుడబ్బాలాగ పైవాక్యం యేహాన్ని కలిగిస్తూ వుంది. తక్కినవి అంత హేయంగా లేవు. కనకనే పరమపవిత్రమైన భాగవతంలో యింతకాలం నిల్చి వుండగలిగాయి. ఆయీ కృష్ణచర్యలను వరవడిగా బెట్టుకొనే అనుకుంటాను అట్లతద్దిరోజున తెల్లవాఱుజామున ఆడుకునే ఆడపిల్లలను మొగపిల్లకాయలు దూలగొండ వగయిరాలతో అల్లరిచేయడం నాచిన్ననాటికి యింకా వుండేది. (యిందులో కొందఱు యువకులు కూడా చేరేవారు. పెళ్ళిళ్ళలో నాగవల్లిరోజున బుక్కాబగ్గుండలు చల్లుకోవడాల్లో కూడా చాలా మోటుసరసాలు వుండేవి. అవన్నీ యిటీవల నాగరికతలో పూర్తిగా తగ్గినందుకు నవనాగరికతను యెంతేనా అభినందించవలసివుంటుంది. ఆరోజుల్లో వుండే మేనత్తమేనమామల కూతుళ్ళేమి? కొడుకులేమి అన్యోన్యమూ చేసుకొనేహాస్యాలు లేశమూ దురుద్దేశపూరితాలు కాకపోయినా, యిప్పుడు అసలు లేకపోవడమే సంఘానికి గౌరవప్రద మని నే ననుకుంటాను. ఆయీ వుపకారంమట్టుకు పాశ్చాత్యవాసనవల్లనే మనకు కలిగింది.

మొట్టమొదట యెత్తుకొన్న "మహారాజులుతల్లి" అనేది కూడా కవిత్వములో యితివృత్తం కావడంకూడా ఆ వాసనవల్లనే మనకు సంఘటించింది. యిట్టి కవిత్వాన్ని అభినందించేయోగ్యత కూడా, ఆవాసనవల్లనే

కలిగిం దనక తప్పదు గాని, ఆ వాసన బొత్తిగా లేని అస్మదాదులం యీ అభినందకుల పంక్తికి వెలియై "తెలియదే మందురా? దేవుడా యింగ్లీషు" అని విచారింపవలసి వచ్చింది. యేది కథావస్తువుగా గ్రహించవచ్చును, యేది గ్రహించరాదు అనే విషయవిభాగం చేయడం యెవరికీ శక్యం కాదు. గాని, వినేటప్పటికల్లా సిగ్గో అసహ్యమో? అమంగళమో స్ఫురించే విషయాలు మాత్రం వర్జించవలసి వుంటుందేమో అని నేను అనుకుంటాను.

లోఁగడ "మహారాజులుతల్లీ" అనేమాదిరిదే యింకో యువకవి యింకోటి, "అమ్మా మాదాకవళం తల్లీ, నీ బిడ్డల మన్నం తల్లీ, హోరున గాలిదుమారము రేఁగెను" అంటూ చిత్రించాఁడు. వెనక వుదాహరించిన ముసలోవిడ బిచ్చం పగటిదే, యీ బిచ్చం రాత్రివేళది. యిది గ్రంథకర్త నోటమ్మట వింటే, యెంతో శ్రోత్రపేయఁగా వుండాలనే వుద్దేశంతో గేయకర్త చదువుతూ వున్నట్టు తోస్తుంది. కాని, అది యెందఱు శ్రోతలు సమ్మతిస్తారో! యెందఱు సమ్మతించరో! వోటుకు పెడితేనే కాని నిర్ణయించడం కష్టం. అయితే యీ సందర్భం వొక్క యీ కవిత్వానికి మాత్రమేనా? ప్రతికవిత్వానికీ వుండితీరుతుంది. "లోకో భిన్నరుచిః"

"అందఱినిం దనియింప మమ్ము నిర్మించినబ్రహ్మకైనఁదరమే" హేయంగా వుండే విషయాలు కూడా దేశకాలపాత్రలు బాగా చూచి, క్వాచిత్కంగా వాడుకోవడం మహాకవుల ఆచారంవల్ల తెలుసుకోఁబడుతుంది. వివరిస్తాను.

శ్లో. స్త్ర్యాయంతే నరమూత్రగంధపిశునా స్సమ్మార్జనీ ధూళయః
కక్షస్థాపితజీర్ణతల్ప మబలాః కాశ్చిద్వ్రజం త్యాపగామ్.

దండిప్రహసనంలోని మొదటిపాదంలోది మఱీ హేయం. అయితే కవిర్దండీ కవిర్దండీ కవిర్దండీ కదా? పైఁగా ఆయన అలంకారికవిద్వచ్ఛిరోమణి కూడా కదా? ఈ హేయానికి ఏలా సమ్మతించాఁడు. ఇంతమాత్రానికే కాదు? "....వర్తతేమస్తకస్తే" అంటూ ప్రారంభించి వొక కథ వ్రాశాఁడు. యీ

పరిహాసనంలో "త్రైలయంత్రిముసలవ్యామోహకృత్ "వగైరా లన్నీ ఆ ఘట్టంలోవే. యివన్నీ ఆశ్లీలాపాదకాలే అయినా "హాస్యోక్తే న దోషః" హాస్యోక్తులలోనేకాదు;విరక్తులమాటలలోకూడా అభ్యనుజ్ఞ యిచ్చివున్నారు లాక్షణికులు. వుపనిషత్తులలో యెన్నో వుదాహరణాలు దొరుకుతాయి. తుది విషయానికి (ఉత్థానోచ్ఛ్వాన వగైరాలు చూ.) ఆ యీ అభ్యనుజ్ఞనిబట్టే "మూత్రద్వారసుఖాభిలాషులహహా! మోక్షం బపేక్షింతురే!" యిత్యాదులన్నీ ఆమోదింపఁ బడ్డాయి.

ప్రస్తుతం యెత్తుకున్నకథాంశాలు.... "మహారాజులుతల్లీ ! అమ్మా మాదాకబళం తల్లీ !" ఇత్యాదులు యేలా సమాహితా లవుతాయి? ప్రధానంగా వీట్లనే పుచ్చుకొని రచన సాఁగిస్తే చెప్పడం కష్టం గాని,అప్రధానంగా అయితే జవాబు కనపడుతుంది. బుద్ధుఁడికి యిహలోకభోగాల యందు విరక్తి కలగడానిక్కారణం వొకానొక శవదర్శనం గదా?అప్పుడు అమంగళాశ్లీలమే (ఆవహానంవగయిరా) అయినా దాన్ని కథావస్తువుగా గ్రహించడం హృద్యమే. యేమీ లేకుండా యీ భిక్షాటనాన్నే ప్రధానంగా పుచ్చుకొని ఖండకావ్యం వ్రాయడం హృద్యమేనా ? అని సంశయం కవికి. "నాఽశ్లీలం కీర్తయేత్" అని మడిగట్టుకు కూర్చోవా లంటే సాఁగదు.కవి మంత్రిసానివంటివాఁడు.బిడ్డనిమాత్రమే స్పృశిస్తా నంటే వల్లకాదు.అన్నిటికీ సిద్ధపడాలి. పరుల సుఖదుఃఖా లన్నీ తనమీఁద పెట్టుకొని నటించే నటకుఁడుకదా? కవి.

"పరదుఃఖేన దుఃఖితః" అని వైద్యుణ్ణిగూర్చి కాఁబోలు అభియుక్తులుచెప్పివున్నారు. వైద్యులలో యెవరో గాని అట్టివారుండరు.వారివృత్తి. ద్రవ్యమాత్రోపాధికం కదా ? అందులోనూ నేఁటి డాక్టరులవ్యాపారం మఱీ ఘోరంగా వుఁటుంది. పూర్వం సంతోషానికీ సంపాదనకీ సంబంధ ముండేది. యిప్పుడో ? అట్టిసంబంధం లేదు కదా ? చెప్పొచ్చే దేమిటంటే? కవి డాక్టరువంటివాఁడూ కాఁడు, ప్లీడరువంటివాఁడూ కాఁడు, (ప్లీడర్లమా? కాము. గుంటూరిసీమ) యేవిధమైనలాభమూ లేకుండా, పరులసుఖదుఃఖాలు తనమీఁద పెట్టుకొని సంతోషిస్తాఁడు, విచారిస్తాఁడు కవి !వొకప్పుడు మహా

రాజుగా వుంటాఁడు, మళ్ళా భిక్షాటకుఁడుగానూ అవతరిస్తాఁడు. ప్రస్తుత ఖండకావ్యరచనలో తుదివాఁడే కావలసివచ్చింది. అయితేమాత్రం తప్పుతుందా ? అది సహృదయరంజకమైనవిషయమే అయితే, యీ రంజకత్వాన్నిగూర్చే చాలా చర్చ వుంది. "ఒకనికి నింపుగానిసతి యొక్కని కన్నుల కందగత్తె". యితరులతోపాటు సహృదయులలో కవికికూడా స్థానం వుంది. ముందుగా కవి తనరచన యేలా వుందో, తనలో తాను పరిశీలించుకొంటే, తేలిపోదా ? అంటా రేమో ? కాళిదాసంతమహాకవి యేమన్నాఁడు ? "ఆపరితోషాద్విదుషామ్" అన్నాఁడు. పైకి వినయార్థం ఆలా అంటే అన్నాఁడు గాక, ఆ శాకుంతలనాటకం తనమనస్సుకు బాగా నచ్చడంచేతనే బయటికిఁ బెట్టడం జరిగింది. ఆలాగే కాకపోతేనో ? "నో చే ద్దుష్కృత మాత్మనా కృత మివ స్వాంతా ద్బహి ర్మా కృథాః" అన్నట్టు జరిగే దేమో ? యీ మాట పండితరాయలిది. యెవరినోగూర్చి అన్నది. "పరోపదేశవేళాయాం సర్వే వ్యాససమాః" స్వవిషయంలో కవికి తన రచన అంతా హృద్యంగానే కనపడుతుంది. యితరులకు అది హృద్యంగా కనపడకపోయినా, మన కెందు కని యథార్థాన్ని చెప్పక చాలామంది "బళీ ! బళీ ! మీ తాత బల్లెమ్ముచేఁబూని" అన్నట్టు ప్రవర్తిస్తారు. యెవరేనా మోమోటం విడిచి యథార్థాన్ని చెపితే ఆలా చెప్పినవాఁడు ద్వేష్యుఁడవుతాఁడు. అందుచేత యీ విషయం యెన్నఁటికీ తేలేది గాదు. ప్రస్తుతం నవకవులు అవలంబించినపంథా కూడా కొందఱు అభినందిస్తూన్నారు కనకనే వారువారు ఆలాటిరచనలు వెలువరిస్తూన్నారు. యీ ఆమోదం (యేమాదిరికవిత్వానికేనా సరే) కేవలమూ వారివారి సహృదయత్వాన్ని పురస్కరించుకొని వుంటుం దనడానికి అవకాశంలేదు. ఆ సహృదయత్వం వయస్సునుబట్టి మార్పు చెందుతూ వుంటుంది. యువకు లందఱూ మా కవిత్వంలో "శ్రవణానందాన్ని" మెచ్చుకుంటారు. కాస్తవయసుమళ్ళిన సహృదయులో శ్రవణానందంకంటే పాణిగృహీతలో యేదో విశేషం వుం దంటారు. యింకా కొంత వయస్సుమళ్ళినవారో ? బుద్ధచరిత్రమీఁద ఆదరాన్ని చూపుతారు. బాగా ముసలివారో ? శివాయ నమస్తోత్రాన్ని

పేర్కొమిస్తారు. కొందతో యేదీ బాగుండ దంటారు. యెవరి ఆదరం యేలా వున్నా, శృంగారానికి ప్రాధాన్యం వున్నకవిత్వాన్నే లోకంలో పలుమంది ఆదరిస్తారని విద్వత్కవిరాజశేఖరుఁడు భోజుణ్ణిబట్టి మనం తెలుసుకోవచ్చును. కుటుంబకవులకి "క్రియా సిద్ధి స్సత్త్వే భవతి మహతాం నోప కరణే" అన్నసమస్య నిచ్చినప్పుడు వారు నల్గురూకూడా సర్వోత్తమం గానే పూరించారు. అందులో కోడలు పూరించిన శ్లో. "ధనుః పౌష్పం మౌర్వీ మధుకరమయీ" అన్నశ్లోకానికే యెక్కువ మార్కు లిచ్చాఁడు భోజరాజు. రసాలు తొమ్మిది వున్నప్పటికీ తక్కినరసాలు సంఖ్యాపూరకాలనిన్నీ శృంగారమే రస మనిన్నీ సిద్ధాంతీకరించాఁడు భోజమహాకవి. యీమాట యెవరూ కాదని ఖండించినట్టు లేదు. కాఁబట్టి అంతో యింతో, శృంగారప్రసక్తి లేని యితివృత్తాన్ని పుచ్చుకొని కవి యెంత గింజుకున్నా రససిద్ధుఁడు కాఁజాలఁ డనే నే ననుకుంటాను. భవతు. ప్రస్తుతం విచారణీయంగా పెట్టుకొన్న 1. మహారాజులుతల్లీ, 2. అమ్మా! మాదాకవళం తల్లీ! అనే గేయాల్లోకూడా (కొందటికే అందాం) రసం స్ఫురించడానికి కారణ మే మనుకోవాలి? అట్టే విచారిస్తే, అందులో యేమీ లేకపోయినా గేయకర్త, ఉదాత్తానుదాత్తస్వరిత ప్రచయాలతో మధ్యమధ్య చిన్నచిన్న సన్నాయినొక్కులతో తంబురాతీఁగ లేదా, వీణతీఁగవంటి మధురస్వరంతో చదువుతూ వుంటే, ఆగేయందాఁకా యెందుకు యేవిధమైనఅర్థమూ లేని "మగసానిపధసాస్సరిగరి రిగరిరి సనిదప మగపధస పధసరిస మగసాని" అనేదాన్ని విని ఆనందించడం లేదా? మనం యెత్తుకున్న దానిలో యేలాటిదైతే నేమి అర్థం వుంది గాని లేకపోలేదు. దీనిలో యే అర్థమూ లేదు. కాని యిది హృద్య మనడానికి కారణం గాయకుల గాత్రమాధుర్యమే. ప్రస్తుతం కూడా ఆయాకావ్యకర్తయొక్క గాత్రమాధుర్యానికే కొన్ని మార్కులు యివ్వాలి. గానం అనేటప్పటికల్లా తాటితో దబ్బనంగా అభినయం కూడా దానిలో చేరుతుంది. ప్రస్తుతం అది కూడా కొంత శోభను కలిగిస్తూ వున్నట్టే నే నభిప్రాయపడతాను. "తుమ్మచెట్టుమీఁద కాకి వాలింది తుపాకి తేరా కొడదాము" దీన్ని చక్కఁగా జాగా చేసి యేదోరాగంమీఁద

యేదో తాళంమీఁద యే నారాయణదాసుగారో, యే నాగభూషణంగారో పాడే యెడల, ఆయీపల్లవిమాత్రిం రుచించకపోతుందా ? ఆ రుచి ఆ "తుమ్మచెట్టు"కు చెందిందే అవుతుం దని యెవరనుకుంటారు ? యింకొక శంక వుంది. గానమంటే బొత్తిగా యెఱఁగనివాళ్ళు "రామ! నీ సమాన మెవరు?" అని యేడెనిమిదిసార్లు "పాడిందే పాడరా"గా పాడడంయెంచు కనేవాళ్ళు కొంద ఱున్నారు గదా ? యీ "తుమ్మచెట్టు" పల్లవికేం గాని, లోఁగడ చూపిన 1. మహారాజులుతల్లీ 2. అమ్మా ! మాదాకపళం తల్లీ ! అనే గేయాలు వినిపిస్తూవుంటే దేనికోసం వినవలసివస్తుంది? వాళ్ళకి దీనిలో మిగిలే దేమిటి ? గానరుచి తెలియదాయె, కవిత్వంలో పస ఆసలే పూర్ణానుస్వార మాయె, వాళ్ళకు దీనిలో సున్నకు సున్నా, హళ్ళికి హళ్ళి. యే యితర రసప్రిసక్తిన్నీ లేని అశ్లీలం వినవలసివచ్చిం దని నొచ్చుకోవలసివస్తుంది కూడాను. యిదే ప్రిధానంగా పెట్టుకోక, రసాంతరానికి యిది అంగంగా (సర్రాజుపెళ్ళిలోగుర్రాజు కొకపోఁచ) వుంటే యేమో కాని, యిదే ప్రిధాన మయితే (పాశ్చాత్యకవుల అభిప్రాయానికేం గాని) మనకవులు ఆమోదించినట్టు తోఁచదు. కవిత్వ మన్నప్పుడు భాషాభేదాన్నిబట్టి అభిప్రాయభేదం రాదు కనక, కొంచెంసేపు పాశ్చాత్యకవులతో యేకీభవించి మాట్లాడుకుందాం. కేవలశుష్కదారిద్య్రాన్ని ప్రితిపాదించే ఆయీగేయాలు కాని, యెవరేనా స్వర్గతులయినప్పుడు వారినిగూర్చి దుఃఖించినపద్యాలు గాని శుభప్రిసక్తికి సంబంధించినసభలలో చదవడం గాని, చదవవలసిం దని ప్రోత్సహించడం గాని అనౌచిత్యానికే స్ఫోరకాలుగా నేను తలుస్తాను. లోకజ్ఞానంలేనిసనాయిపాటకులు కొందఱు పెండ్లిరోజులలో "తరలిపోతాము చాలా దయయుంచండి" అనేది పాడతారు. అయితే, అది వ్యక్తధ్వని కాదు కనుక యెవరికో గాని సర్వేసర్వత్ర అశ్లీలం స్ఫురించదు. యిది అట్టిది కాదు. యీలాటిఅశ్లీలాలు వున్నాయో లేవో గాని పూర్వకాలంలో గేయాలు మఱోమాదిరివి వున్నట్టే కనపడుతుంది. "యేవఁయ్యో కాపు ! మా యింటి కేల రావు ! నీ యింటి కేల రానె ! నా సేతు లేంసేదు (లస్య నః) నీ మొల దే మొలతాడు, మా తమ్ముఁడి కియ్య రాదా ? యీ రేతి

రుండ రాదా ? ఓఁ యేవఁయ్యో! కాపు" యీ గేయాన్ని యిప్పటికి ముప్ఫైఏనలభై యేళ్ళనాఁడు వొకాయన అపరగిరీశమని చెప్పఁదగ్గవాఁడు రంగూను వెళ్ళివచ్చేటప్పుడు సంపాదించుకుని వచ్చి, చక్కఁగా వుదాత్తాను దాత్త స్వరితప్రచయాదిస్వరగమనికతోటి మాత్రమే కాక, సానునాసికనిరను నాసికాక్షరపరిభేదంతో సాభినయంగా వినుపిస్తూ వుంటే, మే మంతా "వన్సు మోరు" బనాయిస్తూ వినేవాళ్ళం. కొంచెం, ఆయనమాదిరిని నేను దీన్ని పాడుతాను. ఆలా పాడితే విన్నప్పుడు తప్ప, దీనియందువున్నరసం పరిచు రం కాదు. దీనికి మాత్రమే కాదు, యీ కర్మం గేయాలన్నిటికీ వుంది. త్యాగరాయకృతులు ఆ స్వరపడికట్టుతో, ఆ లయపిక్కట్టుతో వినవలసిందే కాని, అన్యథా అవి యెందుకూ కొఱగాక పోవలసే వస్తుంది. నేను వుదా హరించినరంగూనుగేయంలో అంత వుత్తమనాయికులకు సంబంధించినది కాకపోయినా, నాయుఁడుబావగారికీ యెంకిమఱఁదలిగారికీ సంబంధించిన మాదిరిశృంగారరసం కూడా వుంది. పరిశీలించండి సహృదయులు. నిమ్న జాతినాయికానాయకులే వుభయత్రా కైకోఁబడ్డారుగాని, రంగూనుగేయంలో దరివ్యపూతోర్రిపాధికమైనపేరిమ స్పష్టంగా కనపడుతూ వుంది కనక యిది రసాభాసంలో యింకో రసాభాసం. నాయుఁడుబావవిషయం "తిర్యక్మ్లేచ్ఛ గతోఽపివా" అనేదానిలో చేరుతుంది. ఇది విషయాంతరం. ఆయీమాదిరి గేయాలు యిప్పుడు నా నోటికి రావు గాని, చాలా వినినట్టుమాత్రం జ్ఞాప కం వుంది. రహదారీపడవలప్రియాణాలరోజుల్లో యివి చాలా వినఁబడేవి. అప్పటి కింకా లోకం వీట్లని ఆదరిస్తారనేసూచనలు కనపడకపోవడంచేతఁ గాని వుంటే, జాగ్రిత్తపెడితే యిప్పుడు యేపత్రికో కాదు, ప్రిసిద్ధమైన కృష్ణాపత్రికే వీట్లని ప్రిచురించేది. నానాఁటికి యితరదేశసంపర్కంచేత వేషభాషలరుచి మారినట్టే కవిత్వపురుచి కూడా మారుతూ వుంది గదా? కవిత్వంలో ప్రిసాదగుణం వుండా లన్నందుకు మనపూర్వవిజ్ఞులూ అంగీక రించే వున్నారు. ఇప్పటివారికి యే కొంచెం కూడా భాషాపరిశ్రమ లేకుండానే కవిత్వం అవగతం కావాలి కనక, లోఁగడ వుదాహ రించినమాదిరికవిత్వం చాలా వుపయోగించేదిగా వుంటుంది. రేడియో;

టెలిగ్రాపు, టెలిఫోను, విమానాలు. యివన్నీ లఘూపాయాలే కదా? భాషకు మాత్రం లఘూపాయం అవసరం అనిపించడంలో ఆశ్చర్య మే ముంటుంది? నన్నయాదులు కొంత తేలికశైలిలోనే రచన సాగించారు గాని వారి పాండిత్యాన్నిబట్టి అదితేలికే అయినా యిప్పటివారి పాండిత్యాలకి

(1) భారతభారతీ శుభగభస్తి చయంబులన్.

(2) చిచ్చఱకన్ను మూసికొని చేతిత్రిశూలము దాఁచి.

(3) ఉపవాసవ్రతసంతతాధ్యయన తీర్థోపాసనాది.

అనే శైలిలో వుంటే నచ్చడం లేదు. అందుచేత కవిత్వాన్నిమార్చుకోవడం ఆవశ్యక మయింది. ఆలాటిపాండిత్యం లేకో, అమూదిరిరచన చేతకాకో యేలా గయితే నేమి మేము "అదిగో ద్వారక! ఆలమందలవిగో!" అన్న శైలిలోకి దిగితే, అసలు తత్వాన్ని గుఱుతించకే అనుకుంటాను. తి॥ వెం॥ కవులు కవిత్వానికి యేదోమార్పు కలిగించా రంటూ అభినందించారు కొందఱు. యిది వారి మార్పా? చూడం డనిచెప్పి కొందఱు "అమ్మా! మాదాకవళంతల్లీ" వగ్గిఱకి తెచ్చారు. బహుశః యింతకంటె యెక్కువమార్పు రాఁబోతుం దనడానికి యిప్పటి కేవీ సూచనలు కనపడడం లేదు గాని, యేమో ఆలా చెప్పడానికీ వీలు కనపడదు. రుచులు దినదినమూ మాఱిపోతున్నాయి. బాఱుమీసాలు కత్తిరిమీసాలయినాయి, కత్తిరిమీసాలు కట్టింగు (హిట్లరు) మీసా లయినాయి. యిప్పటికి అంతతో విశ్రమించినట్టువున్నా, ముందే మార్పు వస్తుందో చెప్పఁజాలం. "నందో రాజా భవిష్యతి హా సీతే! కిం భవిష్యసి". యెన్నఁడూ మనస్సులో వూహించుకోనివిషయా లెన్నో యిప్పుడు అమల్లోకి వచ్చి, ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తూ వున్నాయి. పూర్వం వాట్లకోసం అంటే? వాట్లని తోసిరా జనడాని కన్నమాట, యెంత తెంతటో వారి సర్వస్వమూ అర్పించేవారు. అట్టివా రిప్పుడు కిక్కురుమనకుండా వాట్లని ఆమోదిస్తూ ఉండడం సర్వానుభవసిద్ధమే కనక వ్యాఖ్యానించడం పునరుక్తి చేటు. కవిత్వ మనేది యెవరు గాని పాశ్రీశా అర్పించి నిల్పఁదగ్గది కాదు.

లోకుల రుచినిబట్టి వుంటుందని కొంద అంటారు గాని, నేను దాన్ని విశ్వసించలేను. వాఁడివాఁడి వెట్టినిబట్టే నడుస్తుం దంటాను. యిది నా స్వానుభవం. యెవరేనా చాలినంతడబ్బో? దస్కమో యిచ్చి వ్రాయ వలసిందంటే; కడుపుకక్కూర్తినిబట్టి అలాటికవిత్వం కూడా చెపితే చెపుతామే అనుకోండి, అంతమాత్రంచేత అది కవివుద్దేశం అనుకో రాదు. గోపినాధకవి వేంకటకవి వృద్ధాప్యంలో "అరసిచూడ బ్రహ్మానంద మదియ కాదె" అనే మకుటంతో పాకశతకం రచించాఁడు. దానిలో యతిప్రాసలూ, గణాలూ మాత్రమే ఆయన గారివి కాని, తక్కినమేటరంతా పోషకప్రభు వులదే. నేఁడో రేపో అన్నస్థితిలోవుండికూడా ఆ పనికిమాలినపచ్చిశృంగారం వ్రాయక తప్పింది కాదు. పోతన్నంతటి వాఁడికి భోగినీదండకరచన తప్పిందా? వీట్లనిబట్టి కవులఆశయాలు నిర్ణయించడానికి వల్లకాదు. సర్వే సర్వత్రా కవులు "యెవఁడిపిచ్చి వాఁడి కానందం"అన్నసామెతకు దాసులు గానే రచన సాఁగించుకుంటారు గాని, యితరులకు దాసులుగా వుండ రనే నా నమ్మకం. ప్రస్తుతగేయాలు కూడా పాకరి ప్రోద్బలంమీఁద వారువారు వ్రాస్తూ వున్నట్టు నాకు తోఁచదు. యీ గేయాలు వ్రాసేవారందఱూ ధారాళంగా పద్యాలు వ్రాయఁగలవారే కాని, సామాన్యులు కారు. కవిత్వా నికి ఛందోరీత్యా కూడా మార్పు కలిగించడానికి యీ తోవను నడిపిస్తూ న్నారు. యెన్నోవిధాల పద్యాలు వున్నప్పటికీ, నన్నయాదులు కొన్నిటిని మాత్రమే స్వీకరించి రచన సాఁగించుకొన్నట్టే వీరున్నూ యెన్నో తాళ భేదాలు వున్నప్పటికీ, సర్వసులభంగావుండే ఆట, ఆది, యీలాటితేలిక తాళాలలోనే వ్రాస్తూ వుంటారు. రహదారీపడవలు లాగేవాళ్ళు పాడు తూంటే చిన్నతనంలో వినడం వుండేది యీబాపతు పదాలు. అప్పటి రోజుల్లో గవర్నమెంటుద్యోగులు సకుటుంబంగా ప్రయాణాలు సాఁగించే టప్పుడు ఆయీపదాలు విని అందులో వుండే పచ్చిశృంగారాన్ని యేవ గించుకొని, ఆ కలాసులను మందలించడం కూడా వుండేది. క్రమంగా ఆప్రయాణాలు నామమాత్రావశిష్టాలయినాయి. ఆ పదాలను వరవడిగాఁ బెట్టుకొని కొంత రచన బయలుదేరింది. ఆ రచననుకూడా కొందఱు

ఆదరిస్తూన్నారు. వ్యావహారిక భాషలో వుండడంచేత విద్యాశాఖవారు మాత్రం ఆదరించినట్టులేదు. క్రమక్రమంగా వారుకూడా ఆదరిస్తారనే తోస్తుంది. అందుచేత స్కూళ్లల్లోవుండే వుపాధ్యాయులు "మహారాజులు తల్లీ" "అమ్మా! మా దాకవశం తల్లీ, నీబిడ్డల మన్నం తల్లీ" వగయిరాలు విద్యార్థులకు పాఠం చెప్పవలసిన ఆవశ్యకత కలుగుతుం దనే తోస్తుంది. పాఠాని కేం సుళువుగానే చెపుతారు గాని, ఆయీగేయాలు సుస్వరంగా, వుదాత్తానుదాత్తస్వరిత ప్రచయా లెక్కడెక్కడ వుపయోగించాలో తెలుసుకోవడానికి గేయకర్త శుశ్రూష చేయకపోతే, సాధ్యంకాదు. వేదంమాదిరిని అభ్యసించవలసిందే గాని ఆ సన్నాయి నొక్కులు వగయిరాలు సుఖసుఖాల పట్టుబడేవికావు. యిది నేను స్వయంగా విని కనిపెట్టిన రహస్యం. పూర్వకవులు అన్నిమార్గాలూ తొక్కేశారు. (హృదయగతిన్ పురాతన కవీశ్వరు లేగనివీధి లేదు. బాణోచ్ఛిష్ట మిదంజగత్) యింక మనకి యిది తప్ప రచనకు ఆలంబనం లేదు అని బుద్ధిమంతులు దీన్ని ఆమోదించినట్లు తోస్తుంది. ఆమోదిస్తారు గాక, యీ నవకవిత్వానికి యిదివరలో లాక్షణికులు చూపినలక్షణాలు కాక, ప్రస్తుతలక్ష్యాలకు అనురూలించేలక్షణగ్రంథాలు లేని లోటు వకటి యిప్పటికీ కనిపిస్తూ వుంది. యీ లోపం కూడా త్వరలోనే తీరితే, దీన్ని యెవరేనా ఆక్షేపిస్తే ఆ లక్షణగ్రంథాల ద్వారా జవాబు చెప్పి సమర్థించుకోవడానికి వీలిస్తుంది. పూర్వకవిత్వాల కేనా మున్ముందుగానే లక్షణం పుట్టివుండదు. లక్ష్యం పుట్టినపిమ్మటే లక్షణం పుట్టి వుంటుం దన్నదే యుక్తిసహమైనమాట. యతిప్రాసలు వదలుకోవడానికి అభ్యనుజ్ఞ యే లాక్షణికులూ యివ్వ నక్కరలేదు. సంస్కృతకవిత్వమే మార్గప్రదర్శక మనుకుంటే సరిపోతుంది. అయినా యింకా వాట్లని వదులుకున్నట్టు లేదు గదా? అందుచేత సర్వమూ మార్పు చెందుతూవున్న యీ నూతనప్రపంచానికి నూతనకవిత్వం కూడా ఆవశ్యకమే. యిప్పు డిప్పుడు నాకు కూడా తోస్తూనేవుంది. దీనికి నేనే మార్గప్రదర్శకుణ్ణని కొందరు వ్రాస్తున్నారు. ఆ మార్గప్రదర్శకత్వం యెంతవఱకు సత్యమో యెంతవఱకు కాదో గాని యీ నా వ్యాసంవల్ల లోకం గ్రహించుగాక.

కవితా విప్లవం: 2

కవితావిప్లవం అనే వ్యాసాన్ని నేను యెవరియందూ ద్వేషంతో వ్రాసిందికాదు. "అమ్మా! మాదాకవళం" అనేపల్లవి భాగం మాత్రమే దానిలో అంటే వాకగేయంలో నాకు శోచ్యంగా తోచింది. "గాలిదుమా రము లెగరడం" వగయిరాలు నామనస్సుకు ఇబ్బందిని కలిగించలేదు. ఇది వర్ణ్యమేనా! అని నాలో నేను ప్రశ్నించుకున్నాను. ఏదేనా పతాకా ప్రాయమైన ప్రధానకథాంశం వుంటే, దానికి ప్రకరీప్రాయంగా యిది వుండడం నాకూ సమ్మతమే అని బుద్ధునికి విరక్తి కల్గించిన విషయం వుగ్గడించే వున్నాను. అశ్లీలాలలో వొకటిగా వున్న దండి ప్రహసనశ్లోక భాగాన్ని వుదాహరించి, అది హాస్యోక్తిగా సమర్థిత మవుతుందనికూడా సూచించేవున్నాను. ప్రస్తుతం "అమ్మా మాదాకవళం" అంగి (ప్రధానం) గాని, దేనికీ అంగం గాదు. దీనివల్ల లోకం పొందవలసిన ఆనందంగాని మఱివకటిగాని (అంటే నీతిగాని–రామాదివద్వర్తితవ్యం చూ.) యేమి వుంటుందీ అని కొంతసేపు చర్చించుకున్నాను. ఆఁకలిపీడకు తాళఁజాలక దైవోపహతులు చీఁకట్లోనూ వానలోనూ అడుక్కుంటూ రన్నంతవఱకే బోధ పడింది గాని, అంతకంటే అధికంగా బోధపడిందికాదు. దాని క్కారణం అప్పుడు బోధ పడలేదు గాని, దానిమీఁద గేయకర్తగారు వ్రాసిన యీక్రింది వాక్యంవల్ల యిప్పుడు బోధపడింది. ఆ వాక్యాన్ని వుదాహరిస్తాను.

"శ్రీశాస్త్రిగారికి రసతత్త్వం అచుంబిత విషయమేమో అనిపిస్తూంది"

నేను పైమాటకు అంగీకరిస్తున్నాను. నాకు 72 యేండ్లవయస్సు గడిచినా తేలికగా ఆబాల గోపాలానికీ తెలిసే "అమ్మా! మాదాకవళం" అనే గేయంలోవుండే రసతత్త్వం తెలియనప్పుడు, తెలిసినవారి శుశ్రూష చేస్తేమాత్రం యీ వయస్సులో ప్రయోజనం వుంటుందా? కనక, ఆప్రయ త్నంకూడా చేయను. "మాదాకవళం" కవిత్వం సహృదయసమ్మత మైన ట్టున్నా, నేను హేయంగా చూపిన "కొందఱు సోదరీమణులు" అట్టిది

ఆదరిస్తూన్నారు. వ్యావహారిక భాషలో వుండవలసిన వ్యాకరణవాదు మాత్రం ఆదరించినట్టులేదు. క్రమక్రమంగా వారున్నూ ఆదరిస్తారనే తోస్తుంది. అందుచేత స్కూళ్లల్లో వుండే వుపాధ్యాయులు "మహారాజులు తల్లీ" "అమ్మా! మాదాకవళం తల్లీ. పిడికెడు ముష్టి తల్లీ" వగయిరాలు విద్యార్థులకు పాఠం చెప్పవలసిన అవశ్యకత యింకా వుండును అనే తోస్తుంది. పాఠాని కేం సుఖువుగానే చెపుతారు గాని. అయినా [illegible] సుస్వరంగా, వుదాత్తానుదాత్తస్వరిత ప్రచయా లెక్క చెక్కలతో ప్రయోగించాలో తెలుసుకోవడానికి గేయకర్త శుశ్రూష చేయవలసిందే. సంప్రదాయం. దీనిమాదిరిని అభ్యసించవలసిందే గాని ఆ సన్నాయి నొక్కులు [illegible] సులువుగా పట్టుబడేవికావు. యిది నేను స్వయంగా పని పట్టి పెట్టిన రహస్యం. పూర్వకవులు అన్ని మార్గాలూ తొక్కేశారు. (వ్యావహారికంలో వ్రాసిన కవీశ్వరు లెవరివీరి లేదు. దానోత్పత్తి ముందుగనే) అంచేత మనకి యిది తప్ప రచనకు ఆలంబనం లేదు అని ఉద్దేశించియు దీన్ని ఆమోదించినట్లు తోస్తుంది. ఆమోదిస్తారు గాక. యీ నవకవిత్వానికి యిపుడులో లాక్షణికులు చూపినలక్షణాలు కాక, ప్రస్తుతంలప్పుడు అనుసరించేలక్షణ గ్రంథాలు లేని లోటు వకటి యిప్పటికీ కనిపిస్తూ వుంది. ఆ లోపం కూడా త్వరలోనే తీరితే, దీన్ని యెవరేనా ఆక్షేపిస్తే ఆ లక్షణగ్రంథాల ద్వారా జవాబు చెప్పి సమర్థించుకోవడానికి వీలవుతుంది. పూర్వకవిత్వానికేనా మున్ముందుగానే లక్షణం పుట్టిపుండదు. లక్ష్యం పుట్టినపిమ్మటే లక్షణం పుట్టి వుంటుం దన్నదే యుక్తియుక్తమైనమాట. యతిప్రాసలు వదలుకోవడానికి అభ్యనుజ్ఞ యే లాక్షణికుడూ యిచ్చినట్టు లేదు. సంస్కృతకవిత్వమే మార్గప్రదర్శక మనుకుంటే సరిపోతుంది. అయినా యింకా వాట్లని వదులుకున్నట్టు లేదు గదా? అందుచేత సర్వమూ మార్పు చెందుతూవున్న యీ నూతనప్రపంచానికి నూతనకవిత్వం కూడా ఆవశ్యకమే. యిప్పు డిప్పుడు నాకు కూడా తోస్తూనే వుంది. దీనికి నేనే మార్గప్రదర్శకుణ్ణని కొందఱు వ్రాస్తున్నారు. ఆ మార్గప్రదర్శకత్వం యెంతవఱకు సత్యమో యెంతవఱకు కాదో యీ నా వ్యాసంవల్ల లోకం గ్రహించుగాక.

కవితా విప్లవం : 2

కవితావిప్లవం అనే వ్యాసాన్ని నేను యెవరియందూ ద్వేషంతో వ్రాసిందికాదు. "అమ్మా ! మాదాకవళం" అనేపల్లవి భాగం మాత్రమే దానిలో అంటే వాకగేయంలో నాకు శోచ్యంగా తోచింది. "గాలిదుమారము లెగరడం" వగయిరాలు నామనస్సుకు ఇబ్బందిని కలిగించలేదు. ఇది వర్ణ్యమేనా ! అని నాలో నేను ప్రశ్నించుకున్నాను. ఏదేనా పతాకాప్రాయమైన ప్రధానకథాంశం వుంటే, దానికి ప్రకరీప్రాయంగా యిది వుండడం నాకూ సమ్మతమే అని బుద్ధునికి విరక్తి కల్గించిన విషయం వుగ్గడించే వున్నాను. అశ్లీలాలలో వాకటిగా వున్న దండి ప్రహసనశ్లోక భాగాన్ని వుదాహరించి, అది హాస్యోక్తిగా సమర్థిత మవుతుందనికూడా సూచించేవున్నాను. ప్రస్తుతం "అమ్మా మాదాకవళం" అంగి (ప్రధానం) గాని, దేనికీ అంగం గాదు. దీనివల్ల లోకం పొందవలసిన ఆనందంగాని మటిపకటిగాని (అంటే నీతిగాని-రామాదివద్వర్తితవ్యం చూ.) యేమి వుంటుందీ అని కొంతసేపు చర్చించుకున్నాను. ఆఁకలిపీడకు తాళఁజాలక దైవోపహతులు చీఁకట్లోనూ వానలోనూ అడుక్కుంటా రన్నంతవఱకే బోధ పడింది గాని, అంతకంటే అధికంగా బోధపడిందికాదు. దానికారణం అప్పుడు బోధ పడలేదు గాని, దానిమీఁద గేయకర్తగారు వ్రాసిన యీక్రింది వాక్యంవల్ల యిప్పుడు బోధపడింది. ఆ వాక్యాన్ని వుదాహరిస్తాను.

"శ్రీశాస్త్రిగారికి రసతత్త్వం అచుంబిత విషయమేమో అనిపిస్తూంది"

నేను పైమాటకు అంగీకరిస్తున్నాను. నాకు 72 యేండ్లవయస్సు గడిచినా తేలికగా ఆబాల గోపాలానికీ తెలిసే "అమ్మా ! మాదాకవళం" అనే గేయంలోవుండే రసతత్త్వం తెలియనప్పుడు, తెలిసినవారి శుశ్రూష చేస్తేమాత్రం యీ వయస్సులో ప్రయోజనం వుంటుందా ? కనక, ఆప్రయత్నంఁకూడా చేయను. "మాదాకవళం" కవిత్వం సహృదయసమ్మత మైనట్టున్నా, నేను హేయంగా చూపిన "కొందఱు సోదరీమణులు" అట్టిది

కానట్టున్నూ గేయకర్తగారు అభిప్రాయపడ్డారు. ఇదికూడా సహృదయ సమ్మతమే అని వ్రాయుటకు సాహసించనందుకు నేను ఆయన్ని అభినందిస్తున్నాను. "మాదాకవళం" గేయంవల్ల యేదేనా విశేషార్థం పాఠకలోకానికి బోధపడేది వుంటే, "కొందఱు సోదరీమణుల" పద్యంవల్లనూ వుంటుందని నేననుకుంటాను. సహృదయైకశరణ్యంగా వుండే యీ విషయాలకు గ్రంథకర్తలు వివదించడంవల్ల ప్రయోజనం లేదు. లోకానికి వదిలివేయాలి. వ్యక్తిగతద్వేషాలుగాని, అభిమానాలుగాని యీలాటి విషయాలలో అకించిత్కరాలు. మొగమాటాలుకూడా డిటో. "మాదాకవళం" అనే గేయం యెవరిదో వారిపేరు వ్రాయకపోవడాని క్కారణం ఇది మా చిరంజీవి రచించినా, నేను ఏవగించుకొనేవాణ్ణే అని తెల్పడానికేకాని మఱోటికాదు. "యెంకిపాటలు" నేను ఆమోదించలేదని 20 యేళ్ళకిందం కృష్ణలో పడిన వాదోపవాదాలు తెలిపి వుండడంవల్ల యిప్పుడు మళ్ళా తెల్పవలసి వుండదు. గేయకర్త తగినంత ఉపపత్తి చూపకుండా వ్రాసిన మాటలు ఉపేక్ష్యాలే అయినా "రసతత్త్వం నాకు తెలియదు" అనే ఆయన వుద్దేశాన్ని అభినందించడానికి తప్ప యీకాస్త వ్రాంతాకూడా అనవసరమే. యీలాటి హేయవిషయాలు అంగంగా వుంటేతప్ప, అంగిగా వుండడం హృదయ రంజకంగా వుండదని నావ్యాసంలో నొక్కినొక్కి వ్రాశాను. అయినా శోచ్యగేయం నూతన గృహప్రవేశానికి కూడిన సభలో చదవడం నాకు మఱీ శోచ్యంగా కనపడింది. యెవరికి అట్లు తోచలేదో అలంకారశాస్త్రులు తెల్పితే శిరసావహిస్తాను. పెండ్లిసభకు వచ్చిన మేళం, లేదా, సానమ్మాయి "తరలి పోతాము చాలా దయఉంచండి. యింక మరలి జన్మాలకు రాము మదిలో నెంచండి" అనే కీర్తన అభినయించడంగాని, పాడడంగాని అభినందనీయం కాదని తెల్పనక్కఱలేదు. ఆయీ విషయం నాకే కాదు, మఱికొందఱికికూడా తట్టిందని గేయకర్తకుకూడా గోచరించినట్లు ఆయన వాక్యమే తెల్పుతూ వుంది. దాన్ని వుదాహరిస్తాను.

"శ్రీశాస్త్రిగారికిన్నీ మఱికొందఱికిన్నీ రసస్ఫూర్తి కలగకపోవడం సత్యమే కావచ్చును."

బస్, చాలును. యిఁక వాదం యెందుకు? యీ వొక్కమాటతోడనే యావత్తూ గతార్థ మవుతూవున్నప్పుడు, దీన్నిగూర్చి వివాదపడవలసి వుండ దనుకుంటాను. కొందఱు "మాదాకవళం మాదిరిగేయాలుగాని, పద్యాలు గాని ఆమోదించేవా రున్నట్లు నేనూ నావ్యాసంలో విస్పష్టంగా సూచించే వున్నానైతిని. యింకెందుకు వాదోపవాదాలు? అయితే "వెం. శా. గారికి కవిత్వరసం అనుభవించడం బాగా తెలియదనే అంశం లోకానికి తెల్పడానికి" అంటారా? అయితే సంతోషమే. పాశ్చాత్యులవెన్నకు అలవాటు పడితే, దీనికీ వెం. శా. అలవాటుపడుతాఁడు. యింతతో ఆఁపుచేదాం. యీ విషయం యింతతో ఆఁపి, పనిలో పనిగా వేఱొక విషయాన్నిగూర్చి కొంచెం వ్రాస్తాను. ప్రస్తుతం "మాదాకవళం" గేయాన్ని రచించిన యువకవిగారు, "ఆ యీ మాదిరి కవిత్వానికి మార్గదర్శకుడు వెం. శా. శతావధానిగారే" అనికూడా కొంత సూచనచేశారు. ఈయన మాత్రమే కాదు, మఱికొందఱు యువకవులుకూడా యీలాటిగేయాలకు కాకపోయినా యేదో క్రొత్తపుంతలో రచించే రచనలకు నన్ను లేదా, మమ్మ మార్గదర్శకులనుగా వ్రాయడం వుంది. కాని, ఆయీ అపాదనకు వారువారు యేవిధమైన లక్ష్యములున్నూ చూపినట్టు లేదు. ఉపనిషత్తులలో వుండే రహస్యం బయటికి తీసి ప్రకటించిన మతకర్తలు లేశమూ కూడా క్రొత్తవిషయం బోధించనప్పటికీ, వారివారిపేళ్ళతో ఆ మతాలు పేర్కొంటూవుంటారు. అప్ప కవి కొన్నియతులు క్రొత్తవి కనిపెట్టినట్టు వ్రాసుకున్నాఁడు. (క. భీమన పదిసెప్పె చూ.) అవి అతఁడేలా కనిపెట్టఁ గలిగాఁడు? అని ప్రశ్నించుకుంటే "పూర్వకవుల లక్ష్యములు" వున్నట్టు అతఁడే వ్రాసుకున్నాఁడు, మేముకూడా పూర్వకవులు వెళ్ళిన మార్గాలు కొన్ని వుంటే, వాట్లనుబట్టి కొన్ని యమకాది చేవస్తాలు వదలుకుందా మని అనుకొని, రచన సాగించుకుంటూ వచ్చాము. అంతేకాదు, "క్షమాపణ" లోనైన నిక్షేపంవంటి శబ్దాలు వ్యవహార భాషలో వాడుకుంటూ వున్నారన్నంతమాత్రంచేత అవి "నింద్య గ్రామ్యాలు" అని కొందఱు అపపదిస్తే, "కావు మహారాజా! వాట్ల సాధుత్వం ఇట్టిది" అని వాచస్పత్యాదికం వెదికి చూపుతూ వచ్చాం. ఆలా

చూపినతర్వాత కూడా యింకా "క్షమార్పణ" అని వాడుకునేవారు లేకపోలేదు. శాస్త్రంవుంది. ఋషులవే కాక, పండితరాయాదుల ప్రయోగాలున్నాయి. వాచస్పత్యం వుంది. యిన్నివున్నా, వ్యావహారికంలో వాడడం వల్లనే అది గ్రామ్యమవుతుందా? క్షమార్పణగా సవరించి వాడడమనేది గోదావరికి "గోధావరి" అని వాడడంవంటిదేనా? తత్తథాస్తామ్.

(1) లవ లేశములు, (2) యజ్ఞ యాగములు. ఇవన్నీ శిష్టులైన మహావిద్వాంసులు వాడతారు. మిక్కిలీ స్వల్పము అనే అర్థం వివక్షితమైనప్పుడు వొక్క "లవ" పదం చాల దని, లేశపదం చేరుస్తారు. లవంలో కూడా లవమని దాని తాత్పర్యం. ఆ శిష్టులేనా యిది స్వంతంగా వాడింది కాదు. "కుర్వంతి కామసుఖలేశలవాయ" అని శ్రీమద్భాగవతం. "లేశస్యాఽపి అణ్వంశాయ" అని వ్యాఖ్యానం. ఇవేవీ చూడక, ఆక్షేపిస్తారు-యేమనుకొనేది? ఇంక "యజ్ఞయాగాలు" అనేది- యజ్ఞపదానికి, బ్రహ్మయజ్ఞం (నియతంగా ప్రతిరోజూ వైదికులు కొన్నిపనసలు యేకరువు పెట్టడం) అర్థం, అనిన్నీ- యాగపదానికో? "అగ్నిషోమీయం పశు మాలభేత" "గామాలభేత" వగయిరా శ్రుతి చోదితమైన పెద్దపెద్దయాగాలు అర్థమనిన్నీ సమన్వయించుకుంటే సరిపోతుంది. దీని కితరులప్రయోగాలు వెదకనక్కరలేదు. దీన్ని ఆక్షేపించినవారే వొకచోట ప్రయోగించివున్నారని వొకవిజ్ఞుడు నాపేర వ్రాస్తూ "ఇదేమి టండీ? 'ఈ యజ్ఞయాగాలు' ఆయన ప్రయోగించుకొన్నప్పుడు శుద్ధమై, మీరు ప్రయోగిస్తే శుద్ధం కాక పోయిం" దంటూ ప్రశ్నించడం జరిగింది. దానికి నేనేమి జవాబు చెప్పలేక పోయాను. ఆక్షేపకులు నాలాగు వూరుకోరనిన్నీ యేదో సమాధానం చెపుతారనిన్నీ నే ననుకుంటాను. శిష్టమహావిద్వాంసులు అనంగా వేదశ్రౌతాలు వచ్చినవారు వాడేమాటలూ వూరికేపోవు. వారి ఆక్షేపణలూ వూరికే పోవని నేను తలుస్తాను. ఫలితార్థం "యజ్ఞ యాగాలు" నిర్దుష్టమని తేలింది. యింకా "ఋతం వద, సత్యం వద" వగయిరాలు యీలాటి వున్నాయి. యివన్నీ వేద వ్యాఖ్యానా లెఱింగినవారు వ్యాఖ్యానించతగ్గవి. అర్థాంత చూచుకోకుండా, నేను దీన్నిగూర్చి వ్రాస్తే పండితలోకం విచారిస్తుంది. "ఋత సత్యాలు, కవిపండి

తులు, దుఃఖశోకాలు'' వగయిరాలలో యత్కించిద్భేదం వుందని మహా కవుల ప్రయోగాలు చెపుతూవున్నాయి. యివి పునరుక్తాభాసాలేగాని, పునరుక్తాలుకావు. వ్యాఖ్యాత లీవిషయం వ్యాఖ్యానిస్తూ వచ్చారు. ఆ యీపదా లేవీ పునరుక్తులు కావనేది వక్తవ్యాంశం. ప్రస్తుతం "యజ్ఞయాగాలు" అన్న చోట యిదివఱలో చూపినదే సహృదయసమ్మతమైన సమాధానం. దాన్ని వొప్పుకొనేది లేదనే వైతండికులకు యింకోటి వుంది గొడ్డలిపెట్టు సమాధానం. ఇది ఆక్షేపకుల ప్రయోగాన్నికూడా సాధిస్తుంది. యజ్ఞపదానికి యజ్ఞాలు (పశుపిశసనం వగయిరాలతో సంబంధించినవి) చెప్పుకోండి, దానికి పర్యాయపదంగా కనపడుతూవున్న, యాగపదానికి దానము అని అర్థం చెపితే మీరు చేసేదేమిటి? దానమనే అర్థం యేలా వస్తుంది? అనిప్రశ్నిస్తారు. సరే "యజ దేవపూజా సంగతి కరణ దానేషు" అనే ధాతుపాఠం చిత్తగించండి, అంటే సరిపోతుందా? ఉఁ, హుఁ, సరిపోదు. సరిపోదేమి? (సర్వం ధాతు మాహ) ప్రయోగం కావాలంటారా? అన్నిటికీ ప్రయోగాలుంటాయా.

"ఔసి, ధాత్వర్థ మనుగ్రహింపఁ గదవే" అన్నాఁడు శ్రీనాథుఁడు. దీనికి ప్రయోగాంతరం నన్నయాదులది వుందా? ఆమధ్య నేను "బుక్కించు" అని వొకచోట ప్రయోగించాను. ఇది యేదో భాషాంతరంగా భావించి, పూర్వపక్షం వచ్చింది-కాదు సంస్కృతం. బుక్క, భషణే, భషణం శ్వరవః (కుక్కకూఁత) అని తెల్పడం జరిగింది. ఓహో ప్రమాదపడి ప్రశ్నించాంగదా అని, పశ్చాత్తపించి కర్ణాటకలహంగా "ప్రయోగం చూపవలసింది" అని మళ్ళా ప్రశ్న వచ్చింది. దీనికి ప్రయోగం యెందుకు? ఈ కుక్కకూఁత యేకవికి అవసర మవుతుం దని అడిగేవారి తాత్పర్యం. వారికి "శ్లో. న స శబ్దో.... జాయతే య న్న కావ్యాంగ మహో భారో గురుః కవేః" యీశ్లోకం వుందనికూడా తెలుసునో? లేదో, యిక్కడ అవాంతరంగా వొకమాట వ్రాసి మఱీ ప్రస్తుతం వ్రాస్తాను. "మాదా కవళం" గేయకర్తగారు, పైశ్లోకంలోని "కావ్యాంగం" అనేపదార్థాన్ని బాగా గమనించాలి. ప్రస్తుతం అందుకుంటాను-పండితరాయలు "బుక్కా నైర్ధిక్కరోతి" అని ప్రయోగించాఁడు. సమయానికి స్ఫురణకు తగిలిందే

అనుకోండి. తగలకపోతేనో? ఆ "బుక్కించు" తప్పనుకోవలసిందేనా? మే మల్లా యీలాటి శబ్దాలవిషయంలో కొంత సాహసం చూపుతూవచ్చాం. కాదు కాదు, సాహసం చూపినట్లు కొందఱు అనుకుంటారు. యిది నిఘంటులో వుందాఅని అడిగితే, చెప్పే జవాబేమిటి? ధాతుపాఠంలో వుందంటే తృప్తిపడకపోతే, నిఘంటు తృప్తిపరుస్తుందా? వుందే అనుకుందాం, అప్పుడు "అప్రయుక్త"మని వాదించ వచ్చునుగా! మేమల్లా యీలాటి నిస్సారపువాదాలను లెక్కపెట్టకుండా శిష్టవ్యవహృతాలు కొన్నిటినీ, ధాతుపాఠాది వ్యవహృతాలు కొన్నిటినీ వాడుకుంటూ వచ్చాం. తెలుగులో "దులుపరించు" అనే ధాతువు శ-ర-నిఘంటులో లేదు దులుపుమాత్రమే వుంది. నేను యీ సంగతి యెఱిఁగే 'దులుపరించు' అని వాడినాను. నీ కాధార మేమిటంటే, వినండి, శ-ర-లో (1) చిలుకు-చిలుకరించు (2) పలుకు—పలుకరించు, యివి వుదాహరింపఁబడ్డాయి. ఉభయరూపాలకు అర్థంలో వైలక్షణ్యం మిక్కిలీ స్వల్పం. నేను 'దులుపు' అనేదిమాత్రమే శ-ర-లో వుండినా—'దులుపరించు' లేకపోయినా వ్యవహారంలో వున్న హేతువుచేతనున్నూ గ్రామ్యమనడానికి అవకాశం లేకపోవడంచేతనున్నూ బుద్ధిపూర్వకంగానే వాడి వున్నాను. శ-ర-లో లేదన్నంత మాత్రంచేత వాడుకో కూడదనే పక్షంలో 'కళంకు' వగైరాలెన్నో గ్రంథస్థాలే దానిలో లేవు. ఇటీవలివారు కొత్తకోశాలలో చేరిస్తే, చేర్చి వున్నారేమో? చేర్చలేదే అనుకుందాం. అది వారిలోపం కావలసి వస్తుందిగాని, నిర్దుష్టమైన వ్యావహారికపదజాలం లేకపోతుందా? "పంచాంగంలో లేకపోతే, నక్షత్రాలు లేకపోతాయా?" దిఙ్మాత్రం శబ్దజాలవిషయంలో మేము పెట్టుకొన్న మార్గం ఉదాహరించాను. కల్పనా విషయంలోనూ యితర విషయంలోనూ మే మేమి క్రొత్తపోకడలకు మార్గదర్శకులమైనామో నాకు స్ఫురింపడం లేదు.

'యతించు' అనే సంవృతిరూపాన్ని వాడితే, అదికూడా తప్పనుకొనే విమర్శకులు కనపడ్డారు. 'యత్నించు' అనేదే సాధు వనిన్నీ, అది అనఁగా? 'యతించు' అనేది సాధువు కాదనిన్నీ ఆక్షేపకుల తాత్పర్యం.

ఉపకృతిరూపమైన — 'యత్నించు' అనేది, సంస్కృతిరూపమైన 'యతించు' అనే దానికి బాధక మవుతుందని వ్యుత్పన్నులు యెవరూ అనుకోరు. యతీ ప్రయత్నే అనే ధాతువునుండే యీ రెండురూపాలు నిష్పన్న మవుతాయి. భవతు. ఆ యీ విషయం విశేషించి కాకపోయినా, యేకొంచెమో శాస్త్రచర్చతో చేరింది. కనక యేదోవిధంగా సమాధానం చెప్పడానికి యత్నిస్తే, యత్నించవచ్చు ననుకుందాం. ప్రస్తుతమైన "అమ్మా! మాదా కవళం" గేయంలో వుండే రసం నీకు తెలియదు అంటే, చెప్పే జవాబేమిటి? ఇది "సహృదయాః ప్రమాణమ్" అనే తరగతిలోదికదా! అందుచేత నాకు దానిరసం తెలిసిందికాదు, అని కిక్కురు మనకుండా వొప్పుకోవడమే యుక్తమని నాకు తోచింది. ఈగేయ కర్త నా విషయంలో యింతతోటే, అంటే! 'నీకు రసజ్ఞత్వంలేదు' అనడంమాత్రంతోటే సరిపెట్టినందుకు అభినందిస్తూన్నాను. కొందఱు చెడామడా తిట్టినవారున్నావున్నారు. యెందు కంటారు. "ఏనిని" అన్నరూపం తిక్కన్నగారు కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, పర్వాలలో మూడుచోట్ల ప్రాసస్థానంలో ప్రయోగించివున్నారు, కనక అది సాధువు అని తెల్పినందుకు. ఇంతమాత్రానికేనా? తిట్టడం, ఇంకా యేదేనా దోషం వుందేమో? అంటే వినండి, లోగడచూపిన (1) లవలేశములు (2) యజ్ఞ యాగములు వగయిరా సుప్రయోగాలు వాడినందుకుకూడాను. ఆ తిట్లు చూపుతాను. (1) చవట, (2) దుర్జాతి, (3) కయిగాడు, (4) పెద్దమ్మవారు, ఇత్యాదులు — ఇవన్నీ నాకు ఈ 72 వ వత్సరంలో పరిషత్తువా రిచ్చిన బిరుదు లనుకున్నా అనుకోవచ్చును. వీట్ల విషయమై యేర్పడ్డ పరిషత్తు, యేదో, ఆపరిషత్తులో వుండే సభ్యులెవ్వరో తెలుసుకోవాలనే కోరికగలవారు "అరణ్యరోదనం" అనే గ్రంథంచూడవలసి వుంటుంది, మొట్టమొదటి మెంబరు 'ముళ్ళకంచె'. కొంతవరకు అచేతన మెంబర్లతో కథసాగించి, తరవాత పంది నక్క మొదలైన సచేతన మెంబర్లతో కథనడిచింది. చెడామడాతిట్టడం తప్ప యింక యేవిధమైన ఔచిత్యమూ నామట్టుకు కనపడలేదు, కాని — "రసజ్ఞత్వం" లేని కారణంచేతనే దాని తత్వస్ఫూర్తి నాకు కాలేదేమో అని యిప్పుడు

తోస్తూవుంది. కర్మంచాలకదేన్ని గురించేనా — తప్పనో? ఒప్పనో? తెసినంతలో మనస్సు విప్పి చెప్పడంగాని వ్రాయడంగాని తటస్థిస్తే, అది తనకు అనుకూలంగా కనపడితే చిక్కులేదు. అలాక్కాక, వ్యతిరేకంగా వుంటే వషట్కారాలు తప్పవు — ఇదంతా అనుభవానికి వచ్చియ్యేవే. "ఆనాఁడు, స త్కవియై పుట్టుటకూడ దోస మని వక్కాణింతు." అని వ్రాసకున్నాను. ఎవరికో ఆగ్రహం వస్తుందని మనస్సుకు నచ్చని — "అమ్మా మాదాకవళం" కవిత్వం నచ్చిందని యేలా వ్రాసేది? భారత సుప్రయోగాలు — "ఏనిని" వగయిరాలు అపప్రయోగాలంటే, యేలా వొప్పుకొనేది; కొందఱు తిట్టుదురుగాక, కొందఱు — "రసతత్త్వం నీకు తెలియదు" అని ధిక్కరింతురుగాక. అంగీకరించడమే యీవయస్సుకు తగ్గది. "అహమేవ, అహంచ, అహంన" అనే అవస్థాత్రయములో యీవయస్సు "అహం న పండితః" అనేదానికే తగినదికదా! 'వృద్ధులబుద్ధులు సంచలింపవే' అన్నారు కనక, యీ — "అమ్మా! మాదాకవళం" గేయంలో వున్న రసం నాకు గోచరించక పోవచ్చును. అందుచేత ఆవిధంగా వ్రాసియుండును. కొందఱు రసజ్ఞులు నచ్చినవారుంటే, వారి వారి చేవ్రాళ్ళతో అభిప్రాయాలు సంపాదించి, పత్రికాముఖాన్ని ప్రకటిస్తే — "పరప్రత్యయనేయబుద్ధులు" యథార్థాన్ని తెలుసుకుంటారు, "నలుగురితో నారాయణా, కులంతో గోవిందా" అన్నారు కనక, అప్పుడు నేనున్నూ వారితో యేకీభవిస్తాను అందాకామాత్రం — 'ఉ. కొందఱు సోదరీమణులు' అనేపద్యం ఆరసంలో యెంత ఆస్వాద్యమో యింకో రసంలో — "మాదాకవళం" గేయమున్నూ అంతే ఆస్వాద్యం. గేయమని పేరేగాని నాఁడు గేయకర్తగారు సభలో చదివినప్పుడు దీనికి లయకూడా పడినట్టు లేదు.

"శిరశ్ఛేదసమయంలో కుండలాలనుగూర్చి విచారించినట్టు" అనతే పనికి రాదనే గేయవిషయంలో తాళాన్నిగూర్చిన్నీ రాగాన్నిగూర్చిన్నీ విచారించడం బొత్తిగా అనుచితం. ఇదిన్నీకాక, పుట్టి బుద్ధెఱిఁగింది మొదలు పరిశ్రమ చేసిన కవిత్వంలోనే "నీకేమీ తెలియదు"అనడానికి సంశయింపని

గేయకర్త కచుంబితమైన గానవిషయంలో "తోసిరా జనడానికి" సంశయ మంటూ వుంటుందా? అందుచేత ఆ విషయంలో కలం నడిపేది లేదు.

"శ్లో. స్వాధీనో రసనాంచలః పరిచితా శ్శబ్దాఃకియంతః క్వచిత్
క్షోణీంద్రో న నియామకః పరిషదశ్శాంతా స్స్వతంత్రం జగత్
తద్యూయం కవయో వయం వయమితి ప్రస్తావ నాహంకృతి
స్వచ్ఛందం ప్రతిసద్మ గర్జత వయం మౌనవ్రతాఽఽలంబినః"
సహృదయాః ప్రమాణమ్.

కర్ణాటకలహం

యీమాట మృచ్ఛకటికలో చూచాను. యిప్పుడు అనుభూతమయింది. "అమ్మా! మాదాకవళం" నాకు కవిత్వంలో చేరుతుందని తోఁచలేదు. అవి కవిత్వంలో చేరే పక్షంలో ఆ బాపతువా ళ్ళంతా కవులలోనేవచ్చి కూర్చో వచ్చు. "ఛందోవ్యాకరణాదివిత్" అనేదానికి సంబంధించిన యోగ్యతతో పనిలేనట్టు ఆ గేయ పల్లవి తెల్పుతూవుంది. అయితే, ఆగేయ పల్లవిని వుచ్చరించిన వ్యక్తి మహావిద్వాంసుఁడు కావడంచేత "ప్రసిద్ధేఽపి ప్రబంధానాం" వగయిరా ధ్వన్యాలోకశ్లోకాలు వుదాహరించి "అమ్మా! మాదా కవళ" ప్రబంధాన్ని సమర్థించడం జరుగుతూ వుంది. తక్కిన దీనులకు ఆయీపాండిత్యం లేకపోవడంచేత సమర్ధనం వుండదు. అంతమాత్రంచేత వాళ్ళనోటమ్మట వచ్చింది 'మహాప్రబంధం' కాకపోతుందా? మూలంలో 'ప్రబంధానామ్' అనిమాత్రమే వుంది గాని, వ్యాఖ్యానంలో—'ప్రబంధాదిషు మహాకావ్యాదిషు' అని ఉన్నది. అందుచేత ఆభిక్షులు వుచ్చరించిం దిన్నీ—మహాకావ్యమే కావలసివస్తుందనుకోవాలి. మనది రసవంతమై అది నీరసమనడానికిన్నీ అభియుక్తు లొప్పరు. "శ్లో. భిక్షుణా కక్షనిక్షిప్తః కిమిక్షుర్నీరసో భవేత్." చెప్పొచ్చే దేమిటంటే వీళ్ళందఱూ కవులేకావడం "అస్మద్గోత్రం వర్ధతాం"గా పరిణమించి మనబలం అభివృద్ధికావడం

* కర్ణాటకలహం అంటే యేదో కవ్వించి వివదించడం.

అభినందనీయమే అయినా, ఆనంద వర్ధనాచార్యులవారి వుద్దేశం అట్టిదే కాదని స్పష్టంగా 'పరిబంధపదం' చెపుతూ వుంది. పరిబంధలక్షణం ఆ ఘట్టంలో ఆయన వ్రాయకపోయినా (అనుక్తమన్యతః) "మహాపురుషచరిత్ర ముదాహరణ మర్హతి." అనే అంశం ఆయన 'తోసిరా' జనేవారు కారు. ఈ "మాదాకవళం" లో యే మహాపురుష చరిత్రం వుదాహరించఁబడిందని దీన్ని 'పరిబంధం'గా అంగీకరించేది? కనక దీనిసమర్థనానికి ఆశ్లోకం వుదాహరించడం దుర్వినియోగం చేయడం అనినొక్కి వక్కాణించవలసి వచ్చింది. గేయకర్త చెప్పవలసిన జవాబు యేలా వుంటే వుపయోగిస్తుం దంటే? "మేము నాయకుని ధీరోదాత్తత్వాదులు పెగయిరాలుగాని మఱికొన్ని సుగుణాలుగాని చూచేది లేదు. ఇంతేకాదు, మాకు వ్యాకరణాదులతో అవసరం లేదు, యేదేనా వొకవిషయాన్ని బోధించేదల్లా కవిత్వమే అని మా అభిప్రాయం" అంటే టక్కున సరిపోయేది. అలా సమాధానం చెపితే, నన్నయ్యగారు భారతంలో వొక సందర్భంలో "పీనిబాస వేఱు" అన్నాఁడు కనక యిదిన్నీ అలాటిదే అని సంతోషించవలసి వుండేది. యేదో గ్రామ్యవాక్యానికి — ఆనందవర్ధనాచార్యులను రంగంలోకి దింపితే, పూర్వులపరిబంధలక్షణాలన్నీ "తాడుతో దబ్బనం"గా వెంటఁబడతాయని గేయకర్తగారికి తట్టలే దనుకోవాలో? లేక, వెం. శా. కి అలంకారవిషయం అచుంబితమంటే దానితో సర్వమూ సమాహిత మవుతుందని వూహించివుంటారనే అనుకోవాలో? తెలియదు. ఆనందవర్ధనాచార్యులవారి హృదయం గురుముఖతః చక్కఁగా అధ్యయనం చేసి వుండిన్నీ "అమ్మా! మాదాకవళం" కవిత్వ మని వివదించడం అత్యాశ్చర్యం – దోషజుష్టమైన శబ్దంగాని వాక్యంగాని ఆనందులు వింటారా? చూస్తారా?

"ప్రథమకబళే మక్షికాపాతః" కదా! వారిదృష్టిలో దీనిగతి; యెంతుకీ కర్ణాటకలహం, దీని కంతకూ ఫలితం నేను అలంకారశాస్త్రం చదివినవాణ్ణి అని లోకానికి తెల్పడమే అనుకోవాలి. అంతమాత్రంతో "సారస్వత వైభవం" ఆకళింపు కాదు. "శ్లో. యత్సారస్వతవైభవం" చూడఁదగు. వొక మహావిద్వాంసుఁడు వొకానొక రాజసభలో "కాంతాసమ్మితయా యయా"

అన్నదానికి తాత్పర్యం వ్యాఖ్యానిస్తూ పలికినమాటలు సమయానికి జ్ఞప్తికి వచ్చాయి. వుదాహరిస్తాను, "భార్య తన కేదేనా వస్తువు (నగ) కావలసివస్తే, విలాసాలు కనపఱుస్తుంది" అని వ్యాఖ్యానించేటప్పటికి ఆమాటలు విని మఱోపండితుఁ డన్నాఁడు రాజుగారితో "అయ్యా! రాజా! మీవంటిమహారాజులకు తెల్లవార్లూ విలాసాలు చూపిస్తే పగలంతా మీరు సమర్థులు కనక ఆభరణాలు చేయిస్తా రనుకుందాం. యిఁక మాబోఁటివాళ్ళ గతి యేమిటి?" అనిప్రశ్నించేటప్పటికి రాజుగారూ నిర్ఘాంత పోయారు, పండితుఁడూ నిర్ఘాంతపోయాఁడు. (పాఠప్రతిష్ఠాజుట్టులకు యెవ్వరికోగాని అనుభూతి వుండదు) చెప్పొచ్చేదేమిటంటే? అలంకారశాస్త్రం చదివినంతలో ప్రయోజనం లేదనియ్యేవే. ఆచదువు నూటికి నలభైయో యేభైయో మార్కులు తెచ్చుకోవడానికే వుపకరిస్తుం దనడానికి వేఱే సాక్ష్యంతో పని లేదు. యీ "అమ్మా! మాదాకవళం" కూడా వొక కవిత్వమే అనివాదిస్తూ దానిసమర్థనానికి పూర్వోక్తరీత్యా బొత్తిగా వుపకరించని "ప్రసిద్ధేషు ప్రబంధానాం" అన్నదాన్ని వుదాహరించడమే. ఆనంద వర్ధనాచార్యుల కాలంలోనే యీప్రసంగం వస్తే యేమయేదో? అది నా భావనకు గోచరించినా వ్రాసేది లేదు. పూర్వులకట్టుఁబాట్లతో రచనచేసే శక్తి మాకు భగవంతుఁడు యివ్వలేదు గనక, మేము దానితోవ వదులుకొని యీమార్గాన్ని అవలంబించామంటే వొక్కమాటతో తేలిపోయేదానికి యీ "మాదాకవళ" సమర్థనానికి (కొత్తకుండా, పాతతెడ్డూ) పూనడమేకాక, ఆమహామహుని శాసనం కళఁకితం చేయడమనేది పెద్ద అపచారం. పైకి అనకపోయినా యీ రచనలు రచించేవారి హృదయంలో నన్నయాదుల రచనలయందు ఆదరం లేదు. లోకాన్ని అవి రంజింపనేర వనిన్నీ యివి రంజింపఁ జేస్తా యనిన్నీ వీరి విశ్వాసం. అది నేను కాదనేది లేదు. యెవరో కొందఱు ఆదరించడాన్నిబట్టే యేకొంఁదఱో దీనిలోకి దిగి వుంటారు. దేన్నీ అందఱూ ఆదరించరు. దేన్నీ ఆదరించక పోరు. పండితరాయ లేమన్నాఁడు "యన్నింబానాం పరిణతఫల స్ఫీతి రాస్వాదనీయా యచ్చైతేషాం కఠిన కళా కోవిదః కాకలోకః" అనలేదా? రచించండి కాని, పూర్వలాక్షణికుల

శ్లోకా లుదాహరించి సమర్ధించడానికి పూనుకోవద్దనియ్యేవే నాఅభ్యర్థనం. వ్రాస్తే చాలా వ్రాయాలి. యీ కర్ణాటకలహం నాకిష్టం లేకే మొట్టమొద టనే ప్రతిపక్షవాక్యానికి అంగీకారం తెల్పివున్నాను. తెల్పినా కొన్ని సాహసవాక్యాలతో మళ్ళా పరాక్రమించడం శోచ్యం. పైఁగా "నీ శ్రవణా నందం రసాభాసం" అంటూ యెఱిఁగీయెఱుగనిమాట వొకటి వెలువడింది. (అది అట్టి దైతేమాత్రం యీ మాదాకవళం కవిత్వమవుతుఁదా?) యెందు చేత? ఆమాట యెఱిఁగీ యెఱుగని దయిం దన్నప్పుడు వ్రాయఁదగ్గది వ్రాస్తాను. యిప్పుడెందుకు వృథా కంఠశోష? లోఁగడ యెక్కడో యీ విషయం వ్యాఖ్యానించఁబడే వుంటుంది గాని, గేయకర్తగారు అది చూచి వుండరు. లోకంలో "త్వం అంటే త్వం" అనడం సహజం. అయితే యీ మాట యీ వివాదానికి పూర్వం అంటే బాగుండేది. యిప్పుడో? "అమ్మా! మాదాకవళం" నాకు నచ్చలే దనడంచేత అన్న ట్టర్థ మవుతూవుంది. దాన్ని యీ యెఱిఁగీ యెఱుగనిమాటకోసం నేను సమ ర్ధించేది లేదు. ("కులస్త్రీ గణికాఽభవా" చూస్తే లాక్షణికశాసనం వున్నట్టు గోచరిస్తుంది.) నేను ఆయనపే రెత్తకుండా రచననుగూర్చే నాకు తోఁచిన మాటలు భావికవుల (నన్ను వరవడిగాఁ బెట్టుకొనేవారి) నిమిత్తం వ్రాయ వలసి వ్రాశానేకాని, వ్యక్తిద్వేషాదులతో కాదు. అయినా ఆయనికి నామీఁద ఆగ్రహం కలిగింది. నిన్న మొన్న వొక పుస్తకం యెవరిదో అభిప్రా యార్థం వచ్చింది. యీ "మాదాకవళ" కవిత్వానికి యేలాటిదేనా అర్థం వుందిగాని దానికి "అర్థ మనర్థం భావయ" అన్నట్టే వుఁది. మాదిరి చూపుతాను.

కరకర బిరబిర చిరచిర
కరకర బిరబిర చిరచిర

యీఅక్షరాలే కావు. మాదిరి అంతా యింతే. (యింతపుస్తకం యిది వొకఖండకావ్యం) దీనిలో బ్రహ్మాండం మునిఁగిపోయినంత విశేషార్థం వుందని యెవరో వుపాధ్యాయులు పీఠికలో వ్రాశారు. దాన్నిబట్టి పరిశీ లించి చదివి చదివి విసుగెత్తింది. నాకేమీ గోచరించిందే కాదు. అయీ

కవిత్వాలన్నిటినీ సమర్థించడానికి ఆనందవర్ధనాచార్యులవారి లాక్షణికోక్తు లుపకరిస్తాయా ?

"కుర్వీత బుధసోమయోః" భవతు. ఆయీ మాదిరి కవిత్వాలు కొందఱు వ్రాస్తూన్నారు కనక లక్ష్యములు సిద్ధమైనాయి. వీట్లకు తగిన లక్షణగ్రంథాలు యిఁక పుట్టవలసి వుంది. కొద్దిరోజుల్లో ఆతరవాయి తీరుతుంది. అప్పుడు వాట్లద్వారా వీట్లని సమర్థించడం యుక్తం. అంతేకాని యిప్పటి "మాదాకవళ" కవిత్వానికి ఆ మహాకావ్యాల నిమిత్తం పుట్టిన ఆలక్షణా లేం పనిచేస్తాయి ? (కాల్లో ముల్లుగుచ్చుకుంటే గునప మేంపని చేస్తుంది ?) వాట్లదృష్ట్యా యీరచన లన్నీ "పూర్వత్రాఽసిద్ధాలు" కదా ! వీట్లవంక అవి చూడనే చూడవు. చూస్తేనో ? ముందుగానే అపశబ్దాలు కనపడి యేవగించుకుంటూ యని వ్రాయ నక్కఱలేదు. యిది (ప్రస్తుత గేయం) కవిత్వంలో జమకట్టఁబడేయెడల.—

1. ఓ యేవయ్యో ? కావు
మాయింటి కే లా్రివు
మీయింటి కే లా్రినే నా
నేతు లేం నేదు (లస్య నః)

2. అచ్చావు నెయ్యంటివే ?........స్తివే. వగయిరాలన్నీ కవిత్వాలే కావలసి వస్తుంది. యిక్కడ వొకమాట వ్రాస్తాను. యీ వుదాహరించిన లొల్లాయి పదాలలో కొంచెం రసమయితే వుందిగాని, అది కొంత దోషదుష్టమే కనక పండితు లాదరించేదికాదు. యీమాదిరి లొల్లాయిపదాల రచనకు ప్రకృతగేయకర్తగారు (చక్కనిసాహిత్యం కలవా రగుటచే) తగరు. చదువుకొన్న చదువుకు తగిన రచన చేసి దానిలో పేరుప్రతిష్ఠలు సంపాదించ వలసింది. యిదేమో సులువైన వుపాయం అనుకున్నారు. అంతవఱకు అంగీకారమే కాని యీ రచనమొఖం చూడడానికే యేవగించుకొనే లక్షణకర్తల వాక్యాలు వుటంకించి సమర్థించే ప్రయత్నం శోచ్యం. నేను లోఁగడ మెంకిపాటలనుగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసాలలో వీట్లవిషయం విపులంగా చర్చించాను. వెనుకటి లక్షణాలుగాని వాట్లని మన్నించే చేదస్తు

పండితులుగాని కవులుగాని యీరచనలకు ఆమోదించరు. కనక ఆ లాక్షణికోక్తులు వీట్ల సమర్థనానికి వినియోగించవద్దనే యెంత వ్రాసినా నేను వ్రాసేది. అయితే గేయకర్తగారు యెందుకు వాట్లని వుదాహరించారంటే? వినండి. "కేశవా నాచార్యః" అని పాఠకలోకానికి తెల్పడానికేన్నీ, అంతే కాదు వెం. శా. కి ఆ యీగ్రంథాలు యేవీ తెలియవు, అనికూడా లోకానికి తెలియఁజేయడానికిన్నీ అవుతుంది. ఈ అంశం ఆయనవ్యాసంలో కొన్ని వాక్యాలు సూచిస్తాయి, అయితే నిజానికి కట్టుపడాలి. నేను ఆగ్రంథాలు గురుముఖతః చదివి ప్యాసైన "శిరోమణిని" కాను. యిఁక యేతరగతిలో చేరతానంటే? యెందుకూ పనికిరాని "ఉరోమణి" తరగతిలో చేరితే చేరతాను. ఆనందవర్ధనాచార్యులవారి వాక్యాలు, యీ కొల్లాయిపదాలను సమర్థించడానికి పనికిరావన్నంతవఱకు ఆ ధ్వన్యాలోకంకూడా చూడనక్కఱ లేదు. ఆనాఁటి లక్షణకర్తలలో ఆయా విషయాలలో యత్కించిత్తు మతభేదాలు వున్నప్పటికీ "అపశబ్దములతో, నికృష్టపురుషచరిత్రలతో" నింపఁబడిన కావ్యరచనను ఆమోదించడం సర్వకల్ల. యేరసమో నవరసాలలో వొకటి ప్రధానంగా పుచ్చుకొని,

ఆ. వె. "ఆధ్యుఁ డొక్కఁడున్న నంచయుఁ బూజ్యాతె
లెక్కమీఁద సున్న లెక్కినట్లు
అతఁడు వోవుమీఁద నలద అపూజ్యాలె
సున్నమీఁద సున్నలున్నయట్లు"

అన్నరీతిగా రచిస్తే దానిచాటున అన్నీకమ్ముకుపోతాయి గాని శ్రీమతే.... దేవ్యై నమః అన్నట్టు ప్రధానంగానే అశ్లీలంగా (1) అమ్మాః మాదాకవళం, (2) మహారాజులు తల్లీ, కళ్లులేవు. అనన్నీ మొత్తుకొని (అనంతర చరణాలలో మంగళార్థకాలు వుంటే వుంటాయిగాక) దాన్ని అభ్యుదయార్థం జరుగుతూ వున్న గృహప్రవేశసభలో చదవడానికి యేపూర్వ లాక్షణికోక్తులు సమ్మతిస్తాయి? "రసోఽంగిత్వేన నివేశితవ్యః" అన్నవాక్యానికి యీ దిక్కుమాలిన నికృష్టులకు సంబంధించిన యేడుపురసాన్ని అంగిగా చేయవలసిం దని తాత్పర్యం కాదు. నాయకనిష్ఠ

శ్లోకంకూడా ఆహ్లాదాన్ని పాఠకులకు కలిగిస్తుం దని వ్రాసిన వారిహృదయంకూడా వేఱు. వ్రాస్తే చాలా వ్రాయాలి. "శ్లో. విద్యావినయ సంపన్నే" అనే శ్లోకార్థాన్ని దుర్వినియోగం చేస్తే యేలా వుంటుందో? ఆలాక్షణికోక్తికి దీన్ని లక్ష్యంగా చూపి సమర్థించడమూ ఆలాగే వుంటుందంటే చాలును. వినేటప్పటికి యేవంగా వుండేది లాక్షణికోక్తులద్వారా నిడివి మీఁద సమర్థింపఁబడినా ప్రయోజనం లేదు. (వామన ఇతి త్రివిక్రమ మభిదధతి దశావతారవిదః) అదిగాక ఇది పండితులకొఱకా? పామరులకొఱకా? అని అధికారినిర్ణయప్రశ్న వస్తే, నాఽద్యః. యెందు చేత నంటే? వారు బొత్తిగా దీనివంకకు చెవిపెట్టరు. పెడితే వారికి ఈ లాక్షణికోక్తులు అవగతమై వుంటాయి కనక సమర్థించుకొని ఆనందిస్తారే అనుకుందాం, చెవినేపెట్టరుగదా! నద్వితీయః. వాళ్ళకి ఆనందవర్ధనాచార్లెవరో గోవర్ధనాచార్లెవరో తెలియనే తెలియదుకదా? యిఁక యీరచన యెవరికోసం? స్వాత్మానందంకోస మనుకోవాలి. పడవలులాగేవాళ్ళూ బస్లతోలేవాళ్ళూ దీనికి అధికార్లనుకుందామా? వాళ్ళకి యే పచ్చిశృంగారమేనా వుండాలి. "యెంకత్తకడియాలు" వగయిరాలు చూ. అయీకారణాలనుబట్టి చక్కనిసాహిత్యజ్ఞానాన్ని యీవిధంగా వ్యర్థపుచ్చవద్దని గేయకర్తగారికి నాసలహా. సు వ్వెవరు? నాకు సలహా యివ్వడానికంటే? యీసలహా నన్ను విశ్వసించే శిష్యోపశిష్యులకేనా వుపకరిస్తుం దని ఆశిస్తాను.

"చ. హితము వచింపఁ దా వొసఁగునెవ్వఁడు వాఁడెవఁడున్ వినండ భారతమునసేమి తక్కిన పురాణములందునసేమి యెవ్వఁడే
హితము గణించె నట్లని మఱెవ్వఁడు చెప్పుటమానెఁ జెప్పుటే
చతురుఁడనై యశస్ గణన సల్పి కృతార్థుఁడు వేఱొకం డగున్"

అథవా నాకు ఆగేయంలో వుండే రసం తెలియకనే పోవచ్చును. నేను యెందుకు తెలియాలి? "నహి సర్వ స్సర్వం విజానాతి" కదా! అందుకే నేను నావ్యాసంలో "కొందఱు రసజ్ఞులు నచ్చినవా రుంటే వారి వారి చేవ్రాళ్ళలో అభిప్రాయాలు సంపాదించి పత్రికాముఖాన్ని ప్రకటిస్తే....నేనూ వారితో యేకీభవిస్తాను" అని యీలా హృదయం విప్పి

వ్రాసినప్పటికీ యేదో కోలాహలం చేస్తూ "మొదటివ్యాసానికీ యీవ్యాసానికీ వచ్చినమార్పు" అంటూ గ్రంథం పెంచడం నాకు "కర్ణాటకలహం"గా కనపడుతూ వుంది. కనక కాస్తపిండిగలవారేమంటారో కనుక్కొని ఆలా చేయవలసిందని హెచ్చరిస్తూ దీనికి స్వస్తి చెపుతాను.

సహృదయాః ప్రమాణమ్

అనే విషయంలో మనం యెన్ని యితర ప్రమాణాలు చూపి వివదించినా ప్రయోజనం లేదు. ఆనందవర్ధనాచార్యులవారు వారిజీవితకాలంలోనే అనుకుందాం యీ "అమ్మా! మాదాకవళం" గేయం బయలుదేరితే దానికి కవిత్వవాఙ్మయంలో వారి విమర్శనలో యేలాటి సీటు వుండేదో? నేను వివరించ నక్కఱలేదు. ఈ మహాభాగ్యం నిన్న నేఁడు పొడచూపింది. యీ రోజుల్లో యింతకంటే కూడా కొత్తరకం రచనలు బయలు దేరుతూ వున్నాయి, మచ్చు చూపుతాను.

గుడగుడ	చెళ్‌చెళ్
గుడగుడ	చెళ్‌చెళ్
గడగడ	పిళ్‌పిళ్
గడగడ	పిళ్‌పిళ్
చరచర	కొడ్తాన్ కొడ్తాన్
చరచర	తిడ్తాన్ తిడ్తాన్,
విరవిర	ఉంటాన్, తింటాన్
విరవిర	వింటాన్, కంటాన్,

చాలును- యీమాదిరి ఖండకావ్యసంపుటం వొకటి అభిప్రాయార్థం వచ్చింది. అది నాకు అర్థమే కావడం లేదు. యేమి అభిప్రాయం యిచ్చేది? దీన్ని పాశ్చాత్యులవెన్నవలెనే కొన్నాళ్ళు అలవాటు చేసుకోవాలి కాఁబోలునని సమాధానపడ్డాను. లోఁగడ చర్చింపఁబడ్డ "మాదాకవళం"

అనేగేయం అర్థ మవుతూ వుంది. యిదో? నమ్మండి నమ్మకపోండి (నమ్మిన నమ్మకున్న నది నావశమా?) శుద్ధ అగమ్యగోచరం, అయో మయం. నా కేమీ అవగతం కానే లేదు. దాన్ని ఆలా వుంచుదాం "మాదా కపళం" గేయం నేను యెంత ప్రియత్నించినా నాకు నచ్చలేదు. నాకు నచ్చకపోయినంతమాత్రింలో యితరులకెందటికో అది నచ్చడం తటస్థిస్తే అది కవిత్వం కాకపోదు, కనక దానికోసం ధ్వన్యాలోకం యావత్తూ గాని కొంతగాని యేకరువు పెట్టి ప్రియోజనం లేదు. ఉదాహరించిన శ్లోకమేనా బాగా పరిశీలిస్తే ప్రిస్తుతానికి అనుకూలించేది కాదు. అందులో వున్న ప్రిబంధశబ్దం బాధక మవుతుంది. దాన్ని వివరించవలసివస్తే చాలా పెరుఁగు తుంది. తెలియదని వప్పుకొనేటప్పుడు శాఖాచంక్రమణ మెందుకు; యెవరి కవిత్వమేనా లోకాన్ని ఆకర్షించడానికీ ఆకర్షించకపోవడానికీ ఆలంకారిక గ్రింధాలు కారణం కావు. అవి లక్కీ లిక్కీ అని వాదించడానికే వుపకరిస్తాయి.

"నీయందమ్మది నాకు నచ్చదనెఁ దన్వీరత్న మొక్కర్తు"

బస్ చాలును, అంతతో విరమించవలసిందే కాని సాముద్రికాది శాస్త్రిలు యేకరు వెట్టి లక్ష్యే లక్షణసమన్వయం (చక్రిధ్వజాదిరేఖలు వగయిరా)చేయడానికి ప్రయత్నించి ప్రయోజనం లేదు. అంతేకాదు. ఆపెను "నీకు సాముద్రికాది శాస్త్రపరిచయంలేదు, కనక నా అందం నీకునచ్చింది రా"అని గాని, "నే అందమూ నాకు నచ్చలేదు" అని కాని వాదానికి వుప క్రిమించినా ప్రియోజనం లేదు. పూర్వకాలంలో నచ్చిన శ్రీవణానందం యిప్పుడు నచ్చడం లేదని వ్రిస్తే నేను నచ్చఁజెప్పడానికి ప్రియత్నిస్తా నేమో అనుకున్నారేమో? అట్టిప్రియత్నం నాది కాదు. (అందటినిన్ దని యింప మమ్ము నిర్మించిన బ్రిహ్మకేని దరమే; చూ.) ఏదేనా శబ్దాన్ని గూర్చో? అర్థాన్నిగూర్చో శంక వస్తే దాన్ని గూర్చి వ్యాకరణమో? కోశమో! మహాకవులో? ఆధారంగా చూపి సమర్థించడానికి అవకాశం వుంటుందేమో కాని ఏ కవిత్వం రసవిహీనం లేదా? అసహ్యం అంటే; సమ ర్థించడానికి పూనుకోవడంకన్న వూరుకోవడమే వుత్తమం. దానిభారం పాఠ

కలోకానిదేగాని గ్రంథకర్తది కాదుగదా! కనక శ్రవణానందం రసాభాసమనే కారణంచేత హేయమైతే దానితోపాటు వాఙ్మయంలో నశించేవి యేవో కాపు "భారతః పంచమో వేదః" కూడా నశించవలసే వున్నా యెటింగీ యెఱగని శంకలను గొప్పఁ జేసి వాదానికి దిగడం నాతలఁపు కాదు. కనక యిది వఱలో ప్రమాదపడి శ్రీవణానందాన్ని పఠించినా అది దానితత్త్వాన్ని తెలియక చేసిన పొరఁబాటుగా భావించి యిఁకనేనా దాన్ని ముట్టకపోవడమే ఆదోషానికి నికారమని హెచ్చరిస్తాను. చక్కని విమర్శనాజ్ఞానమున్నచో శ్రీవణానందం రసాభాసం కాదు. రసమున్నంతవఱకే గాని పిమ్మట రచన విరమించఁబడింది. అయినా దానిసమర్థనం నాపని గాదు. లోకం లోకం లోకం. ఇంతేకాదు—— (1) మనుచరిత్ర (2) వైజయంతీవిలాసం వగైరాలు చాలావున్నాయి. వీటి నన్నిటినీ పరిత్యజించవలసిందే అని కూడా సలహాయిస్తాను. వొకమాట వ్రాయడం మఱిచాను. "మాదా కవళ" కవిత్వం నాకు నచ్చలేదన్న హేతువుచే— "త్వం అంటే త్వం" అనడం లోకరివాజు కనక యీలా అనవలసివచ్చిందేమో అని లోకులు అనుమానించడానికి అవకాశంమాత్రం లేకపోలేదు, కాని దైవముఖం చూచి వ్రాసేవాళ్ఁతల్లో ఆత్మవంచన వుండదు కనక నిజంగానే నచ్చ లేదనిన్నీ నచ్చకపోయినా యాదాలాపాలుగా చదువుచూ వచ్చారనిన్నీ అంతేకాదు ఆనందిస్తూ వచ్చారనిన్నీ నేను విశ్వసిస్తాను. నాదుమాత్రం విన్న క్షణంమొదలు యేతత్క్షణపర్యంతమూ— "మాదాకవళం" కవిత్వం నచ్చనే లేదు. కనక ఆత్మవంచన లేకుండా నాహృదయాన్ని నేను వెల్లడించవలసి వచ్చింది. "నీకు యేమీ తెలియదు" అని వొక్కచిన్నవాక్యం వ్రాస్తే సరిపోయేదానికి గేయకర్తగారు చాలా గ్రంథం పెంచి వ్రాశారు. దానికి ఫలితార్థం ఆవాక్యంకన్న విశేషించి కనపడదు. యింతమట్టుకు నేను నాఁ గడ కంఠోక్తిగా అంగీకరించిందే—యిఁకనల్లా నేను ప్రతిబంధ్యంత్రంగా కనపఱచిన— "కొండఱు సోదరీమణులు" అనేపద్యం వుంది. దీనిసమర్థనం నేను (ఆలంకారిక గ్రంథపరిచయం చాలక) చేయలేను గాని గేయ కర్తగారైతే (నారకపున పకార్తనామా షచ్ఛకుంటే) పూనుకోరు. ఇదే

అది ఆయన కవిత్వం గాదు కనక మనకెందుకని వూరుకున్నారనుకుంటాను—లేదా! అవసరమైతే సమర్థనానికి పూనుకుంటారేమో?

"వాదిదౌర్బల్యమే కాని వాదదౌర్బల్యం" వుండదుగదా? రఘునాథాచార్యులవారేమన్నారు! మయి జల్పతి కల్పనాధినాథే రఘునాథే మనుతాం త దన్యథైవ" అల మతివిస్తరేణ. యీవిషయం వివదనీయం కాదు. వృథాగా పత్రికలకు పనిచెప్పడం అనవసరం. నాకు నచ్చకే నచ్చలేదన్నాను గాని గ్రంథకర్తను అవమానించడానికి కాదు. ఆయనకీ నాకూ యేవిధమైన వ్యక్తిద్వేషమూలేదు—"కాలంమాఱింది కవిత్వరుచి మాఱింది" అనే అర్థమిచ్చే మాటలు గేయకర్తగారు వ్రాశారు. యెంత మాఱినా యింకా యీవిధమైనది కవిత్వమనుకొనే దాఁకా రాలేదనే నావెఱ్ఱినమ్మకం.

"శ్లో. అద్యాఽప్యస్తి చతుస్సముద్రవలయీభూతం ధరామండలం
సంత్యన్యేఽపి చ తత్రతత్ర విదుషాంగోష్ఠీషు బద్ధాదరాః"

అర్థమే లేనిమాటలు పిడిపిడి గ్రూపులుగా అచ్చొత్తించి ప్రచురించడం కన్న (యీఅచ్చుకూడా కొత్తమాదిరి) "మాదాకవళం" కొంత మెఱుఁగే అనిమాత్రం నాకు తోఁచింది. "యెంకిపాటలు" పరమోన్నతస్థానంలో నిల్చి వున్నాయనేది కూడా నేను విశ్వసింపలేను. సహృదయశబ్దం యెవరిని చెపుతుఁది? యింకొకమాట—

ధ్వన్యాలోకం లోనైన గ్రంథాలు ప్రాచీనకవిత్వాలనే చాలాభాగం తూఁచిపాఱఁ బట్టినట్లు కనపడుతుఁదిగదా? అవి వీట్లని సమర్థిస్తాయా! పైఁగా ఆపశబ్దార్థాలు రెండూ నిర్దుష్టాలుగా వుండనిదే వాట్లని దగ్గిఱకేరానివ్వవు. (అలంకారశాస్త్ర గ్రంథకర్తల కవిత్వం కూడా యెందుకూ కొఱగానిది లోకంలో వుంది. చూపవలసివస్తే వ్యాసం పెరుగుతుంది) వాట్లని స్పృశించనే స్పృశించవు. "ప్రథమకబళే మక్షికాపాతః" అన్నట్టుగా శబ్దసౌష్ఠవాన్ని పూర్తిగా వదలుకొన్న నేఁటికవిత్వాలను ఆగ్రంథాలద్వారా సమర్థించడానికి పూనుకోవడం హాస్యాస్పదం. దీనిపేరే కర్నాట కలహం. భవతు, దానికేమి ఆగేయకర్తకు అది లోకోత్తరమైన కవిత్వంగా తోఁచినట్టైనాకు దానికి విప

రీతంగానూ తో(చింది. నే నేం చేసేది? నాకు తో(చింది వ్రాశాను. "లోకో భిన్నరుచిః" దీనికి వివాదమెందుకు? వివాదపడి సాధించతగ్గ విషయ మిది కాదుగదా! యిదిమాత్రమేనా! పచనం కూడా యిట్టిదే. యెన్నిపాకశాస్త్ర శ్లోకాలు యేకరు పెట్టినా భోక్త నాలుక కవి రుచిని కలిగింప నేరవని వ్రాయ నక్కఱలేదు. పచనకర్త "నీకు నాపాకాన్ని అనుభవించే నేర్పు లేదు" అని గాని—"నీకు జిహ్వాదోషం పట్టిం" దని కాని(పైత్యరోగమ్మూ చేతను-చూ.) అంటే అనవచ్చును. కాని అట్టి ధార్ష్ట్యమును చూపినవాఁడు మాత్రం యింతవఱకు పాచకులందు వున్నట్లు వినలేదు. నా మతంలో (1) కవి (2) గాయకుఁడు (3) పాచకుఁడు, (4) కన్యాపిత యీ నలుగురూ వొకటే తరగతివారనిన్నీ వీరు నిర్బంధించి యితరుల సర్టిఫికెట్లు సంపాదించడానికి ప్రయత్నించి ప్రయోజనం లేదనిన్నీ ఆ కారణంచేత వుదాసీనులుగా వుండి యితరులు తమకు యిచ్చే సలహాలు రుచిస్తే అనుసరిస్తూ రుచించకపోతే వుపేక్షిస్తూ వుండడమే యుక్తమనిన్నీ తోస్తుంది-అంతేనేకాని—"నీవు నాకవిత్వం మెచ్చుకోలేదు కనక నీవు నాకు ద్వేష్యుఁడవు" అనడంలో ప్రయోజనం లేదు. నేను మొదటినుంచీ ద్వేషం లేదని వ్రాస్తూ న్నాను. నాకు "మాదాకవళం" కవిత్వమేకాదు. నేఁటివెన్నో నచ్చుతంలేదు. (ద్వైతానికి అద్వైతం నచ్చదు-దానికి యిది నచ్చదు) అంత మాత్రంచేత వారు నాకుద్వేష్యులా? కారు, యిది నాచేవస్తమైనా కావచ్చు. నాశ్రవణానందాన్ని నేను సమర్థించేదిలేదు. అట్లే "మాదాకవళాన్నిన్నీ" వుపేక్షిస్తే వీలేమో? లోకానికి వదలిపెవదాం యెందుకీశ్రమ——

స్వస్తి.

———

యేది సాధ్యం?

వ్రాసిందే వ్రాస్తూ వృధాగా పత్రికకు పనిచెపుతూ వున్నారుగదా! మీకు సాధ్యం యేమి టంటాను. (1) వెం. శా. కి అలంకారశాస్త్రపాండిత్యంగాని యద్వా రసచుంబనోపాయంగాని పూర్ణానుస్వారం; యద్వా పుస్తకాపేక్ష అనేదే అయివుండునా? ఆలా క్కాకపోతే (2) "అమ్మా! మాదా కవళం తల్లీ" అనేది సహృదయు లంగీకరించే కవిత్వమే, శుభార్థమైన మహాసభలో వినిపించతగ్గ కవిత్వమే అనిపించుకోవడమే అయివుండునా? యీ రెంటిలో మీకు యేది సాధ్యం అని మిమ్మెవరేనా ప్రశ్నిస్తే మీరు చెప్పే జవా బేమిటి? నాఽఽద్యః. యేమంటారా? యెంతమంది, వెం. శా. లకు యేమీ రాదని తెలినా మీకు లేశమున్నూ ప్రస్తుతం వుపయోగించేది లేదు. (పృష్ఠ తాడనా ద్దంతభంగః) వెం. శా. అపండితు(డై నంతలో కవిత్వం కానిదల్లా కవిత్వం కా(గల్గుతుందా? యింకేమిటంటే? ఆక్షేపకనిష్ఠమైన అపాండిత్యమే ప్రస్తుతం తేల్చుకో తగ్గది కనక, ఆలాటి మాటలు వ్రాయవలసి వచ్చిం(దంటారేమో? అయితే వినండి. మీరు ఏసభలో యీఅపభ్రంశ గేయపల్లవిని గానమాధుర్యాన్ని అనుపానంగా తోడుచేసి సభ సంతోషిస్తుందనే కుతూహలంతో చదివి వున్నారో, ఆసభలో వెం. శా. కన్న మిన్నగా అలంకారశాస్త్ర పరిశ్రమ చేసి రసాన్ని చుంబించే నేర్పుకలవా రెం(దఱు వుండివుం(టారని ప్రశ్నిస్తే మీరు చెప్పే జవా బేమిటో కదా! (కొద్దికొద్ది ఆ యా విషయమ్ము లన్నియును నారసి తార్కికచాతురీమతి, శ్రీశివభవమ్మనన్ జల(గి చేటున కాకరమౌ నసూయకున్, భావము రొంగనీక" చూ.) అసూయయున్నట్లు చూప(గలరా! అది పాపనాశ శ్రీకి గోచరమే అయినా వివరించేది లేదు. మీకే అట్టే పుంచడం మంచిది. మీ స్వహస్తలిఖితాక్షరాలే చూచి సహృదయు లానందించి మీ సాహసాన్ని అభినందించాలి. కాని, అంతటి సాహసం మీరు ప్రదర్శిస్తారో లేదో చూడాలి. శ్లో. "రమ్యం జుగుప్సిత ముదార మథాపి నీచం.... ....తన్నాస్తియన్న రసభావ ముపైతి లోకే" అని వొక శ్లోకాన్ని వుదాహరించారు మీరు. దీన్నిబట్టి "అమ్మా! మాదాకవళం

తల్లీ" పల్లవి కవిత్వ మవుతుందో కాదో కాని ప్రతిబంధ్యుత్తరంగా నేను మొట్టమొదటనే వుదాహరించిన ఉ. "కొందఱు సోదరీమణులు.... పెడమోమయిలేచిరి గ్రుడ్డివెన్నెలన్" అనేది (జుగుప్సితం చూ.) కవిత్వమే సహృదయసమ్మతమే అని తేలుతుందని సంతోషిస్తాను. యేమంటే? అది కవిత్వమే అనిపించుకుంటుందని నేను స్వప్నేఽపి అనుకొని వుండలేదు. మీరు స్వార్థనిర్వహణార్థం చేసేపరిశ్రమ తుదకిలా పరిణమించింది. ఆపద్యంలో వున్న విషయం "జుగుప్సిత" మే అయినప్పటికీ "కవిభావకభావ్యమాన" మయింది కనక దాని "రొట్టె నేతిలో పడిం" దనుకుంటాను. ఆదశరూపక శ్లోకంలో వున్నవిషయమే లోఁగడ నేనుదాహరించిన

"న స శబ్దో న త ద్వాచ్యం న సా విద్యా నసా కళా
జాయతే యన్న కావ్యాంగ మహో భారో గురుః కవేః"

అన్నదానిలోనూ వుంది. భంగ్యంతరంగా మీదశరూపకశ్లోకంకూడా యేవిషయమేనా "కావ్యాంగం" అవుతుంది కాని, ప్రధానస్థానాన్ని ఆను కోవడానికి పనికిరా దని బోధిస్తూ వుందని విస్పష్టమే. ముడిపదార్థాన్ని ముడిపదార్థంగానే ప్రదర్శించడం కవికృత్యం కాదు. వొకటి వుదాహరించి మఱీ నాకు తోఁచినమాటలు వ్రాస్తాను. చర్మాలున్నాయనుకోండి. రక్తమాంసవసామజ్జాదులతో నిండి హేయంగా వుంటే అందఱూ అసహ్యించుకుంటారు. వాట్లనే సంస్కరించిన పిమ్మటనో అనేకవిధాల గౌరవించి ధరిస్తారు. మీరు ప్రస్తుతం అట్టి సంస్కారం లేశమేనా "అమ్మా! మూదా కవళం తల్లీ" పల్లవిలోచేసి ప్రపంచకానికి అందించి వున్నారా? లేదు. ఆబిచ్చగాళ్ళు యేలా వుచ్చరిస్తారో! ఆలాగే వుంచారు. దీనిరచనవల్ల యేవిద్వాంసుఁడేనా కవిశబ్దభాక్కు కాఁగలిగితే వాళ్ళున్నూ "కవిశబ్దభాక్కులే" కావలసివస్తుంది. కాని, వాళ్ళు అలంకారగ్రంథాలు వ్యాసంగం చేసి పరీక్షలిచ్చి డిగ్రీసంపాదించినవాళ్ళు కాకపోవడంచేత "విద్వత్కవులు" మాత్రం కాలేరు. మీరు దశరూపకాన్నుంచి వుదాహరించిన శ్లోకం (రమ్యం జుగుప్సితం) యీలాటి అపభ్రంశగేయాలకు కవితా పట్టాన్ని యివ్వడానికి

పుట్టలేదు. ఆయీ రహస్యం " పారపశ్రితిష్ఠాజుట్టులకు " గోచరించేది కాదని నాహృదయం ఇదియే ప్రధానాంశం. ఆగేయానికి లయపడుతుందా? పడదా ? యిత్యాదులు ప్రధానాలు కావు. వీట్లనన్నిటినీ పెట్టుకుంటే ప్రధానం తేలదు. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ నాఁటిసభలో దానికి లయ వేయలేదు. అతఁడీవిషయం నాయెదట వప్పుకున్నదే. దాన్ని ఆనాఁడు మీరు చదివిన రీతిని దీర్ఘాలతో చదివితే దానికి యిప్పుడూ లయపడదు.

"గురువు లఘువు చేసి కుదియించి కుదియించి లఘువు గురువు చేసి లాగిలాగి." అనునట్లు పరిశ్రమచేస్తే లయపడని దంటూ వుంటుందా? మీరు శ్రవణసుఖార్థం కదా! దానికి వుదాత్తానుదాత్తప్రచయాదులు తోడు చేశారు. అథవా, లయపడడం ప్రస్తుతాన్ని సమర్థించఁగలుగుతుందా ?

"వెం. శా. కి రసచుంబనశక్తితోపాటు లయజ్ఞానంకూడా లేదు" అని మీరు వాదించడానికి పనికివస్తే పనికివస్తుందేమో ? హృదయంవిప్పి మాట్లాడేయెడల లోఁగడనే సర్వవిషయాలూ వుటంకించఁ బడ్డాయి. అయితే "నాకు తగ్గ సదుత్తరం రాలేదు. ఇఁకముందున్నూ వస్తుందనే ఆశకూడా లేదు" అనే అర్థమిచ్చేమాటలు మీరు వ్రాస్తూన్నారు. యిప్పుడే కాదు, యెప్పుడేనా స్వార్థనిర్వహణతత్పరులు వ్రాసేమాటలే యివి. మీయందేదేనా వైరంవుండి నేను ఆ "అమ్మా ? మాదాకవళపల్లవి" కవిత్వం కాదన్నానని చూపిస్తే తప్ప, మీవాదానికి ప్రయోజనం వుండదు. నాపరిశ్రమ తత్ప్రయుక్తంకాదు. సత్యనారాయణకూడా పని పడితే దీన్ని కవిత్వమని వొప్పుకోఁడనియ్యేవే నాహృదయం. మీకు నాతత్త్వం (అజ్ఞత) తెలిసినట్లు మరికొందఱికి తెలియదు. కనక వారు మీ "అమ్మా! మాదాకవళం" కవిత్వమే అంటూవుంటే కొందఱు తత్త్వం యెఱిఁగినిన్నీ ప్రోత్సహిస్తూ వుండే తెలిసినా తెలియకపోయినా జీవితమంతా దానికోసమే వ్యయించి "మ. కవనార్థం బువయుంచితిన్" అనుకొనే మాఁబోటిముసలాళ్ళు హరీ అచ్యుతా అనకుండా వూరుకొనేయెడల ఆతూష్ణీంభావంలో కొంతసుఖమే వున్నప్పటికీ " అప్రతిషిద్ధ మనుమతం భవతి " గా పరిణమిస్తుం

దేమో వని తప్ప లేకపోతే విశ్వనాథ సత్యనారాయణకన్న వేయి రెట్లు నేను మిమ్మల్ని ప్రోత్సహించి విని లోలోపల నవ్వేవారిలో లోపాయి కారీని చేరి వుండేవాణ్ణే. అయితే అందుకు ప్రస్తుతవయస్సు ప్రోత్సాహకమని మీరే కాదు యెవరూ అనుకోరు. ఇట్లు ఆత్మవంచన లేనినన్ను మీరు శత్రువుగా భావించి యేమేమో వ్రాస్తున్నారు. భవతు. మొదట నేనే దీనికి వుపక్రమించినా తగినంత ఆవశ్యకత్వం లేకుండా వుపక్రమించలేదు. (యీ అంశంకూడా లోగడ సూచించే వున్నాను) దాన్ని మీరు తత్త్వదృష్టితో గ్రహింపక "అన్నా! మనకవిత్వం ఈయన కాదంటాడా?" అనే యీర్ష్యతో యేదోవిధంగా వాదం పెంచడంపేరే "కర్ణాట కలహం". నాకు తోచిన సలహా నే నందిచ్చాను. అయితే "నాఽపృష్టః కస్యచిద్ బ్రూయాత్" కనక మిమ్మెవ్వరడిగారని ప్రశ్నిస్తారా. వాక్కు నన్నే కాదు. మీరు ఆ సభవారి నందఱినీ అడిగినట్టే ఆసభలో సాహసించి దాన్ని చదవడం కొందఱు లోలోపలనిరసించి ఊరుకున్నారు. పదిమందితో సంబంధం వుండడంవల్ల నేను పయికి నాభావాన్ని తెల్పి వున్నాను. మీరు కోపం వచ్చి యేమన్నా అంగీకారమే? స్వస్తి.

యేది కవిత్వం

అని ప్రశ్నించుకుని వ్రాయవలసివస్తే చాలామందికి కంటగించుకోవలసివస్తుంది. అంతతో సరిపోక 'త్రిదోషహరం తిప్పతీగ' మాదిరిగా వుంది యీనిర్ణయమనికూడా నూటికి తొంబదితొమ్మండుగురు పరిహాసం చేయడంకూడా తటస్థమవుతుంది. అట్లని యథార్థాన్ని మఱుగుపెరచడం యుక్తంగా వుండదుకదా? కనుక కొంచెంగా దాన్నిగూర్చి వ్రాస్తాను.

సీ. లలనాజనాపాంగ వలనావసదనంగ
తులనాభి కాభంగ దోఃప్రసంగము.

ఆ యీ పద్యం వసుచరిత్రిలో వసంతఋతువర్ణనలో వుంది. ఇది చాలా శ్రవణానందంగా కనపడడంచేత యిది కవిత్వమని గాని, యిదే కవిత్వమనిగాని చెప్పి ఆనందించేవారు కవులలో పలువుఱు వున్నారు. నిజానికి బాగా పరిశీలిస్తే "రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శ్శబ్దః కావ్యమ్" అనే పండితరాయల కావ్యత్వపరిష్కారానికి యిది వుదాహరణం కావడంలో సంశయింపవలసిన్నివుండదు. యేవిధమైన అర్థమున్నూ లేని మృదంగాది శబ్దములే శ్రవణానందాన్ని కలిగిస్తూ వుండగా యేదో కొంత అర్థం కలిగివున్న పైపద్యంయెందుకు శ్రవణానందజనకం కాకపోతుంది? కనక యిదే కవిత్వం అని చెప్పకపోయినా 'యిదికవిత్వం' అనేనా చెప్పడాని కభ్యంతరం వుండదు గాని కవిత్వ తత్త్వవేత్తలుమాత్రం 'యిదిన్నీ కవిత్వమే' అన్నంతవఱకు వొప్పుకుంటే వొప్పుకుంటారేమో గాని అంతకంటె అధికగౌరవాన్ని దీనికి యివ్వరు. వారిదృష్టిలో యిది 'అధమకవిత్వం' లోకి వస్తుంది. దీనిలో ద్విప్రాసచమత్కారమాలా వుండఁగా ప్రతీచరణం లోను నాలుగు అంత్యప్రాసలు వున్నాయి. యీపద్యం పుట్టినతరవాత దీన్ని వరవడిగాఁ బెట్టుకొని పలువురు కవులు పలుపద్యాలు వ్రాసివున్నారు. కాని వాట్లలో దీనిలోవున్న యావత్తు శబ్దాలంకార వైచిత్ర్యమున్నూ వచ్చినట్లు లేదు. వొకటి వుదాహరించి చూపుదునా?

"ఏలాలతాజాల డోలాసమాలోల బాలామణీ గాన భాసురములు"

యిలాటివి అక్కడక్కడ చాలా వున్నాయి. యిది తారాశశాంక విజయంలోది. యిందులో అంత్యప్రాసా సర్వతోముఖంగా రాలేదు, ద్విప్రాసా రాలేదు. మాముత్తాతగారు పద్యమంతా వకటేప్రాసతో చెపితే మఱీగొప్పగా వుంటుందని దీన్నిబట్టేవొకపద్యం చెప్పి వున్నారు.

సీ. పాటీరభూభృ ద్వనాటీమరుద్వధూ
ఏటీసుగంధమ్ము లాటిలాటి
లాటీవరాటీమరాటీకుచాలిప్త
పాటీరవాసనల్ మీటిమీటి

మీటీకృతోద్వీరు ద్వాటీదళత్పుష్ప
కోటీపరాగంబు జూటిజూటి
జూటీభవత్కుర్కుటోట్కోటీ సమాశ్లిష్ట
ధాటీవిహారంబు జాటిజాటి

గీతంకూడా యిదేధాటీలోనడిపించారు. కాని దానిలో వొకచరణం మఱిచారు. త్రిపాదిగానే వుంది దీనిలో అంత్యనియమం లేదు గాని ముక్తపదగ్రస్తం వొకటి అధికంగా పడింది. సర్వతఃప్రాసముచ్చట సరేసరి. అర్థం వుందో ? లేదో ? అని సంశయించ వలసిందే ! ఆయన సిద్ధాంతకౌముది సమగ్రంగా స్వహస్త లిఖితంగా వ్రాసుకొని గురుముఖతః అధ్యయనం చేసినట్టివారేకాని పుంవద్భావం వగయిరాలు యమకపుష్టికోసం వదులుకొన్నట్టు తోస్తుంది. గీతిలో వకచరణం మఱిచిపోవడఁకూడా యమకబాధచేతనే. యమకాదులలో కొంత కర్కశరీతికి లాక్షణికులు అభ్యనుజ్ఞనైతే యిచ్చి వున్నారుగాని ఆ అభ్యనుజ్ఞ యీలాటివిషయంలో రాదు; రసపుష్టి వుండకపోవడానికి పూర్తిగా అంగీకరించారు.

"ప్రాయశో యమకే చిత్రే రసపుష్టి ర్నదృశ్యతే" అలాటి అభ్యనుజ్ఞ వున్నప్పటికీ వసుచరిత్ర పద్యంలో కొంత రసపుష్టికూడా వుంది. తరవాత కవులరచనలో రసపుష్టి బొత్తిగా లేదు. కాళిదాసు "ద్వైపాయని ప్రభృతి శాపాయుధత్రిదివ సోపాన ధూళిచరణా" అంటూ కాళికాస్తవం చేశాఁడు. తరవాత యెందఱో కవులు ఆయీ అశ్వధాటీవృత్తాన్నే యెత్తుకొని కొన్నిస్తవాలు నడిపించారు. అనొగసురాలేదు. యెందుకు రాలే దంటారా ? యెందుకో రాలేదు. పరిశీలించుకోండి మీకే తెలుస్తుంది. (మేముకూడా బాల్యంలో కొంత దీని కోసం పాటుపడ్డాము శ్లో. నాళీకజా ద్యదితిజాళీ" వగైరాలు చూ.) అందుచేతనేకదా ?

శ్లో. కవయః కాళిదాసాద్యాః కవయో వయ
మప్యమీ పర్వతే పరమాణౌచ పదార్థత్వం వ్యవస్థితమ్.

అన్నాఁడు వొక మహాకవి. ప్రకృత మనుసరామః మొట్టమొదట చూపిన, "లలనాజనాపాంగ" పద్యం పుట్టి యిప్పటికి మూఁడు నాలుగు

శతాబ్దాలుగడిచి పోయినాయిగాని మళ్ళా ఆలాటిపద్యం ఆవిర్భవించలేదంటే కాదనేవారయితే కనపడరుగాని దాన్ని కవిత్వంగా అంగీకరించమంటే అంగీకరించేవారున్నూ వుంటారుగాని ఆలాటివారిని రసజ్ఞులంటేమాత్రం తత్త్వవేత్తలువొప్పుకోరు. అంటే? యేమన్నమాట? "కవిత్వమంటే శబ్దాడంబరం కాదన్నమాట". ఆయీసందర్భం చర్చిస్తూ మేము శ్రీనివాసవిలాసంలో "ఉ. కేవలశబ్దముల్ దగ లగించి బిగించినయట్టి సంస్కృతంబు"... అని యెత్తుకొని, "శుష్కకుచపొంకము బైటకుఁ బెట్టినన్" అని వుపసంహరించవలసి వచ్చింది. కాని ప్రతీకవికీ కవిత్వారంభదశలో యేదో యమకం వచ్చేటట్టు పద్యం వ్రాయాలనే కుతూహలం వుదయిస్తుందని నాఅనుభవాన్ని బట్టి వ్రాయసాహసిస్తూన్నాను. "చ. జిలిబిలిపల్కులన్ సొగసుఁ జిల్కెడిముద్దులు" అనే శైలిలో శ్రవణానందాన్ని నడిపిన మాకు మొట్టమొదట యేదో శతకం వ్రాసేటప్పుడు "మగువపదంబు కోకనదమాపదమా నదమా" అనే మా ముత్తాతగారిధోరణిలో కవిత్వం నడపాలనేవుండేది గాని పిండి తగినంత లేని బాల్యమవడంచేత యెన్నిమాట్లు ఆధోరణిలో కలం నడిపినా వొకటి రెండు చరణాలు కుదరడమే దుర్ఘటంగా కనపడేది. అర్థంమాట యేలావున్నా నాలుగుచరణాలూ వొకటే మాదిరిలో నడిస్తేనేకాని చదువరులకు (సామాన్యులకే అనుకోండి) అది అచ్చే అనిపిస్తుంది. మాముత్తాతగారు పడ్డంతకష్టం యీవిషయంలో యెవరూ పడనే లేదేమో అని నాకు తోస్తుంది. రకరకాల యమకాలన్నీ ఆయన కవిత్వంలో కనపడతాయి. ఆయమకం లేకుండా కూడా యెంతో చక్కఁగా ఆయన చెప్పఁగలరు. కాని "నాన్‌బ్రాహ్మిన్సు" ప్రతీపదార్థంలోనూ వుర్లిని కల్పినట్లు ప్రతీపద్యంలోనూ యమకప్రభేదాలలో యేదో వొకటి కల్పడమే ఆయనకలవాటు. కొంచెం మచ్చు చూపుతాను.

చ. ఘనకబరీస్తనాకృతులు కంధరమై ధరమై రమైక్యమై
చను మది కంతవక్త్రములు సాదరమా దరమా రమాకమా
దనరగు వాక్స్మితాంగములు తేనెలతో నెలతో లతోక్తితో
తనయగు నాభిజంఘగతి హేమకరిన్ మకరిన్ గరిన్నగున్.

ఆ యీ పద్యాల అర్థం నాకు పూర్తిగా తెలుసును. దానిక్కారణం సంప్రదాయజ్ఞులవల్ల వినడమే. కొన్ని పద్యాలకు తెలిసిన తరువాత మఱి కొన్నింటికి దానంతట అదే తెలుస్తుంది. నాలుగోచరణంలో తుట్టతుదను యమకనియమం చెడింది. అంతేకాక సంధివశాత్తూ కరిన్ అనేది గరిన్ అని వ్రాస్తే అందం చెడవలసివస్తుంది. వొక్క చరణానికి అర్థం వ్రాసి చూపుతాను.

ఘనకబరీ = గొప్ప కొప్పున్నూ, స్తన = ఉరోజము లున్నూ, ఆకృతులు = ఆకారమున్నూ, (యేలావున్నాయంటే)కంధరమై = మేఘమై ధరమై = పర్వతమై (జాత్యేకవచనం) రమైక్యమై రమా = లక్ష్మీదేవితో ఐక్యమై = అభేదమును పొందినదై, క్రమాలంకారము. ఇలాగే తక్కిన చరణాలకున్నూ చూచుకోవాలి. యీమాదిరి కవిత్వం తెనాలిరామలింగం చెప్పినట్టు ప్రతీతి వుంది గాని అతనికి ప్రఖ్యాతి తెచ్చిన పాండురంగ మాహాత్మ్యంలో మాత్రం యిట్టి కవిత్వం మచ్చుకుకూడా కనపడదు. పాండురంగ మాహాత్మ్యం కాక రామలింగం పాండురంగ విజయం అంటూ వొకప్రబంధం రచించి వున్నాఁడనిన్నీ దానిలో యీలాటిపద్యా లెన్నో వున్నాయనిన్నీ విద్వత్పరంపర చెప్పుకోవడమే కాక ఆ గ్రంథం లోవే యీపద్యాలంటూ ముక్తసరిగాకొన్ని పద్యాలు చదువుతూ వుండడం నా బాల్యం నాఁటికి విస్తరించి వుండేది.

"తే. గీ. అతివకచనాభిజఘన దేహాననము త
మీవదరసాలతారాజపానిరాక రణము........"

అనే పద్యంకూర్పు చూస్తే అందులో వున్న చిత్రవిచిత్రాలు సాక్షాత్తూ ఫాలాక్షుఁడిక్కూడా అత్యాశ్చర్యకరాలుగానే వుంటాయి కనుకనే యితణ్ణి "రామలింగ" పదంతో లోకం వ్యవహరించవలసి వచ్చిందేమో అని నే ననుకుంటాను. యితని పాండురంగ మాహాత్మ్యం చూస్తే వైష్ణవమత స్థుఁడుగా కనపడతాఁడు. దానిగద్యలో రామకృష్ణుఁగా వున్నాఁడు. దీనిలో మొదటి అక్షరం "త" అనేది తీసివేయడం వగయిరా విశేషాలు వ్యాఖ్యా

నింవవలసివ స్తే చాలా పెరు(గుతుంది. దీనికికాకపోయినా యేదోవ్యాసంలో యెప్పుడో.

చ. అలఘునచంద్రబింబనిభ మై తనరారెను వక్త్రి మందులోఁ
గలిగిన నామభేదముల కై వడి భాసిలెఁ గప్పుగొప్పు చె
క్కులు రదనాంశుకమ్ములవి గుబ్బలకున్ సరిరాకపోయెఁ జే
తులు సరులయ్యె దానివలెఁ దోఁచెను బొంకపుటారు నాతికిన్

దీనికి కొంత వ్యాఖ్యానం చేసి ప్రచురించినట్లే జ్ఞాపకం. ఆ యీ పద్యాలలోదే వొక సీసపద్యం "సీ. ద్విరదంబు నడతోడ" అనేది. యీ పద్యం యేచరణానికి ఆచరణమే సమన్వయిస్తుంది. మాముత్తాతగారు దీన్ని వరవడిగాఁ బెట్టుకొని రచించిన సీసపద్యం. "సీ. శరదంబు వేణికి శాంతభావమునందె'' అనే పద్యమో! యావత్తూ వొకపదంతోటే తిరుగుతుంది. చాలా అవయవాలవర్ణన దానిలో యిముడుతుంది. "అలరు చన్గుత్తు లీకొమ్మ కలరుఁజుమ్మ" అని తుట్టతుదకు కుచవర్ణనతో పద్యం ముగుస్తుంది. ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా చాలా దూరం వచ్చాము. మా ముత్తాతగారు యమక కవిత్వం చెప్పడం తఱచుగా వుండేది. యమకం లేకుండా వారు చెప్పినపద్యం చాలా శ్రవణసుఖంగా వుంటుందని కూడా చెపుతాను. వొకటి మచ్చు చూపుతాను.

క. తళతళనై బెళబెళనై
మిళమిళనై మేనికాంతి మిఱుమిట్లు గొనన్
గళ లలుముకొనియె దిన మొక
నెలవున తేజవ్వనంపునిగ్గులు దేఱెన్.

యీలాటి శైలిలో వున్న పద్యాలు కొన్ని లేకపోలేదు గాని మా ముత్తాతగారు విశేషించి యమకానికే పాటుపడ్డారు. యమకంమాత్రం కవిత్వం కాదా? అంటే? జవాబు చెప్పడం కష్టంగాని సహృదయులందఱున్నూ. అది కవిత్వం కాదనే చెపుతారు. దానికోసమై కవికి యిష్టంలేకపోయినా కొంచెం పేచేకీ సరుకు చేరి తీరుతుంది. చూడండి యీపద్యాన్ని—

"ఉ. విన్నటిమాపు మాపురమణీరమణీయసభావిభాగభా
గున్నత రత్నపీఠి గొలువుండి సురాంగనలాడఁ గిన్నరుల్
గిన్నెర మీఁటి పాడఁ దిలకించుచు నిచ్చటి కేలరాఁడొకో?
మన్నిరవద్యమిత్రుఁడని మన్నన నిన్నుపదిన్ దలంచితిన్"

యీపద్యంలో నాల్గవచరణంలో వున్న "మన్నిరవద్యమిత్రుఁడు" అనేదానిలో వున్న—మన్నిరవద్య, అన్నపదం కేవలం ప్యాకేజీసరుకుగా దొర్లిందే. యిది యమకంకోసం కాదని వివాదించవచ్చును. ఆ పక్షంలో ప్రాసకోసమనుకోండి. భారతాదులలో అందులోనూ ముఖ్యంగా నన్నయ్యగారి కవిత్వంలో అప్రయత్నంగా కొంత యమకం దొర్లుతుంది. అది ప్యాకేజీసరుకుగా వుండదు. మచ్చుచూపుతాను.

ఉ. భారతభారతీ శుభగభస్తిచయంబుల
మ. మదమాతంగ తురంగ కాంచనలసన్మాణిక్య గాణిక్య
ఉ. పాయకపాకశాసనికి భారత ఘోరరణమ్మునందు

యిత్యాదులు చూచుకోండి. యీయమకం "మన్నిరవద్యమిత్రుఁడు" మాదిరిగానే వుందో? అన్యథాగానే వుందో సహృదయులు పరిశీలింపఁగలరు. యమకంలాగే—చిత్రకవిత్వంకూడా శబ్దాన్ని ఆశ్రయించికొని వుండేదే. రామకృష్ణ విలోమకావ్యం లోనైనవన్నీ బహుపరిశ్రమచేత సాధించినవే కాని వాట్లను ఆదరించే పాఠకలోకం చాలా తక్కువ. అంతదాఁకాయెందుకు? రాఘవపాండవీయం మట్టుకు యెందఱు చదువుతారో ఆలోచించండి. వాట్లరచన బహుకష్టసాధ్యమే కాక బహుతర పాండిత్య సాధ్యంకూడా నన్నమాటకు అందఱూ అంగీకరించేదే. కాని లోకాదరం ఆయీహేతువులను పురస్కరించుకొని వుట్టేదికాదు. కవి కష్టపడే రచించాఁడో? సుఖపడే రచించాఁడో? పండితుఁడయ్యే రచించాఁడో? కాకుండానే రచించాఁడో? ఆయీవిషయం పాఠకలోకానికి అవసరంలేదు. చెవికి యింపుగా హాయిగా వల్లగా మెల్లగా తగలడమే కావాలి.

ఉ. ఏవనితల్ మమున్ దలఁప నేమిపనో? తమ రాడవారుగా
రో? వలపింపఁగా నెఱుఁగరో? తమ కౌఁగిటిలోన మండఁగా

"రానది యేమిరా? విజయ రాఘవ?'' యం చిలుదూరి బల్మిమైఁ
దీపరకత్తెనై పెనఁగి తీసుకవచ్చితినో? తలోదరీ.

యీపద్యం వొకమహారాజుగారి సాని బోగమావిడ కట్టింది. యిం దులో యమకంలేదు, శ్లేషలేదు. సంస్కృతసమాసాలులేవు. కట్టిన ఆవిడకు వేదశాస్త్ర శాస్త్రితాలలో పాండిత్యం వుందని చెప్పడానికి అవకాశం అంత కంటే లేదు. నియమనిష్ఠలు కలదనడానికి యే విజ్ఞులూ అంగీకరించరు. "విటునకు సత్యశౌచములు వేశ్యకు నేమములేదు" గదా? పైని వుంటకిం చినకారణా లేవిన్నీ లేకపోయినా యిది యేగ్రంథంలోమా వున్నది కాక పోయినా అధమం వక శతాబ్దానికి తక్కువకాలంలోది కాకపోయినా యిప్ప టిదాఁకానే కాదు యింకా యెంతకాలమేనా వుంటుందని నానమ్మకం. దాని క్కారణం యిందులో వున్న రసమే. వేశ్యాత్వాన్ని యెంత సొగసుగానో ప్రకటిస్తూ వున్న యీపద్యంలో వున్న సొగసుయెన్ని "లలనాజనాపాం గాలలో" సంపాదించఁగలం? యింకొకపద్యంకూడా చూడండి.

ఉ. ఎన్నఁడునేరిచెన్ శిఖకులీచెలికన్నులు కారుకమ్ముల
న్నన్నకురుల్, పిఱుందు వటువై పటువైఖరి గైకొనెం గదే
మొన్నగదమ్మ? పిన్న మొనమొల్కలు నేఁడిదెవన్నెలాడిలేఁ
జన్నులుమిన్నలై పయఁటసందున డాఁగురుమూఁతలాడెడిన్.

యీ పద్యం కంసాలివుద్రియ్యదని చెప్పుకుంటారు. యెంతమంది బ్రాహ్మణపవులు గుమిగూడితే యీ విశ్వబ్రాహ్మఁడికి దీటవుతారు? యీలాటి కవి వారిలో వున్నా ఆ శాక్షీయులు తెనాలిరామలింగాన్ని కూడా లెమవాఁడని అన్యాయంగా చెప్పుకుంటారు. లోకాదతాన్ని చూఇగానే ఏపరి ఆరంభకాలంలోనే రసవంతమైన కవిత్వమేదో? అట్టిది కాని కవిత్వ మేదో? తెలుసుకునే సామర్థ్యం యేర్పడాలి, (అది దైవాధీనం) అది యేర్పడ్డాక వాఁడేదేనా రచిస్తే దానిలో అంతా కాక పోయినా లేశమేనా లో రాఁరడానికి పాత్రమవుతుంది. ఆలాటి జ్ఞానం అంకురించకుండా రచించే రచన "యతియుం బ్రాసయుఁ గూర్చుమాత్రఁగవియే" తరగతిలోకి జమ

వుతుంది. ఆయీ విషయం సంస్కృతంలో బాగా విమర్శించిన గ్రంథాలు న్నాయి "ద్విత్రా ఏవకవయః ద్విత్రాణ్యేవకావ్యాని" అనినిర్మొగమాటంగాతే ల్చేశారు విమర్శకులు. యింకొకవిశేషం. వెనకటికాలంలో యీకర్మంఅంత గాఁగాని కొంతగాఁగాని వున్నట్టు లేదుగాని యీ19వ శతాబ్దంలో అభిప్రా యాల కర్మం వొకటి వచ్చిపట్టుకుంది. ఆ అభిప్రాయాలలో "ఒక్కఁ డేనియు నిజమగునూహ వ్రాయఁడు"గదా? ఆపద్ధతిని యీఅభిప్రాయాలెం దుకు? "మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః" కనక వీట్లనుబట్టి మూఢులు తమ కవిత్వాన్ని ఆదరించి కొంటారనేనా? భవతు, యిది విషయాంతరం. యమకం చెవికియింపుగా మృదంగాది శబ్దాలవలె హాయి నిచ్చినా అది అంతతో ఆఁగిపోయేదేగాని వాసనారూపకంగా హృదయాన్ని ఆశ్రయించి వుండేదికాదు. అట్టి పద్యాలు కావ్యంలో ఆయాకవులు (కొందఱేఅనుకోండి) యెందుకు సంఘటిస్తారంటే, కావ్యమంటే? వొకగ్రామంవంటి దనుకుం దాం, ఆ గ్రామంలో చాతుర్వర్ణ్యమేకాక యింకా యింకా యింకా నిమ్న జాతులుకూడా వుంటారా వుండరా? అలాగే యమకప్రధానపద్యాలుకూడా వుంటే వుంటాయి. కాని గ్రంథమంతా తన్మయంగానే ముగిస్తే మాత్రం నిమ్నజాతిమయమైన గ్రామం లాగే ఆకావ్యమున్నూ వుండవలసివస్తుంది. యమకమంత కాకపోయినా శ్లేషకూడా మితిమించివాడేపద్ధతిని మొగం మొత్తుతుం దనడానికి సంశయించవలసివుండదు.

తే. గీ. నీరజారాతి ! నినుఁ దననెలవు గూల
నేల సృజియించె విధి సృజియించుఁగాక
యేల జైవాతృకునిఁ జేసె నేల తప్పుఁ
బుడమిఁ "బాపేచిరాయు" వన్ బెడఁగునుడుగు.

యీమాదిరిగావుంటే "అన్యదాలోచనామృతమ్" తెగలోకి యేకొం చెమో చేరినా పూర్తిగా చేరదు. యింతకంటెకూడా సులభపాకం,

తే. గీ. విమలమధుర మనోహర వృత్తి వెలయు
వారిఁ బొడఁగన బుధు లెంతదూరమైన

అనేది. యిందులో వారిశబ్దంమాత్రమే శ్లేషించి పద్యానికి యెంత సొగసివ్వాలో అంతాయిచ్చింది.

చ. వలఁ బడియున్న జక్కవ కవన్ బురణించుచు సన్నపైఁటలో
పల వలిగుబ్బదోయి కనుపండువు సేయఁగ మోడ్పుచేతులా
దలను ఘటించి మ్రొక్కెడి పదంపడి మెల్లన డాయఁబోయి తో
య్యలి విరిబంతి దోయిట నుపాయన మాయన కిచ్చి యిట్లనున్.

యీ మాదిరిపద్యాలు భగవంతుని తేజస్సుమాదిరిగా స్వయంప్రకాశకాలు. అంటే, శ్లేష వగయిరాల అపేక్షలేకుండానే సహృదయాహ్లాదకాలుగా వుంటాయన్నమాట.

ఉ. మ్రొక్కిన నెవ్వ రేమనఁడు మోమటు వెట్టుక చక్కఁబోయె నీ
దిక్కును జూడఁడాయె నొక దీవనమాటయు నాడఁడాయె వీఁ
డెక్కడివైష్ణవుండు మన మేటికి మ్రొక్కితిమమ్మ అక్కటా!
నెక్కొని వెట్టిబుద్ధిమెయి నిద్దురఁబోయినవానికాళ్ళకున్.

చ. ప్రకట జితేంద్రియుల్ మును పరాశరకౌశికులంతవారు స్త్రీ
లకు వశు, లంతకన్న మిగులన్ దృఢమౌ మగకచ్చ బిగ్గఁగ
ట్టుకొనఁగ నీతఁడెంత శుకుఁడో! హనుమంతుఁడో! భీష్ముఁడో! వినా
యకుఁడో! తలంచుకో సరసిజాయతలోచన! నెమ్మనమ్మునన్.

యీ ఘట్టమంతా యిదేమాదిరిగా వుంటుంది. వీట్లకు వెల చెప్పవలసివస్తే స్వర్గాన్నుంచి యెవరో దిగిరావలసిందేగాని అస్మదాదులవల్ల అయే పని కాదు. యిందులో శబ్దవైచిత్ర్యంగాని శ్లేషాది అర్థవైచిత్ర్యంగాని లేదు, యిఁక యేమిటి వుంటా? అంటే: కవిత్వంమాత్రమే వుంది. "ఇయ మధికమనోజ్ఞా వల్కలేనాఽపి తన్వీ" అనే తెగలోవి యీపద్యాలు. యీ పద్యాలు మాత్రమే కాదు, యీ వైజయంతీవిలాసం యేభాగంతీసి చదివినా యీలాంటిపాకంలోనే వుంటుంది.

మ. అకలంకస్థితి నాఁటనుండియును శూద్రాన్నంబు వర్జించి మా
ధుకరప్రక్రియ బ్రాహ్మణాన్నమె భుజింతున్, గానిచో వైష్ణవ

పరికరంబిండ్ల గులాము నేయుదు స్వయంపాకంబు శ్రీరంగ శా
యికృపన్ వెళ్లె దినమ్ము లీక్రియను స్వామీ ! నేఁటిపర్యంతమున్.

యీలాటికవిత్వం యెన్నిజన్మాలో చేసిన పుణ్యపరిపాకం వున్నవాళ్ళకుఁగాని సంఘటించదు. దీన్ని సమన్వయించుకోవడానికి నిఘంట్లు వగైరాలతో లేశమున్నూ ఆవశ్యకం వుండదు. ద్రాక్షాపాకమంటే యిదే. వందపద్యాలకి వొకపద్యమేనా యీలాంటిది వుండని పద్ధతిని కవిత్వం చెప్పడానికి సిద్ధపడడంకంటే అవ్యక్తత్వం మఱోటి వుండదని పూర్వమహాకవులు నిర్మొగమాటంగా మొఱపెట్టివున్నారు.

శ్లో. నాకవిత్వ మధర్మాయ
మృతయే దండనాయవా;
కుకవిత్వం పున స్సాక్షా
న్మృతి మాహు ర్మనీషిణః.

యింతకంటే చెప్పఁదగ్గవా ళ్లెవళ్లంటారు ? యీలా ఖండితంగా చెప్పినప్పంటికీ పాపం యెందఱో వృథాగా పరిశ్రమ చేసి "కాగితాల్ వృథా చేసి కవిత్వ మల్లిన రుచించునె ? అయ్యది గడ్డిపచ్చడిం చేసిన యట్టు లుండు" అనే మా నానారాజసందర్శన పద్యభాగాన్ని స్మరింపఁ జేస్తూ వుంటారు. ఆ యీవిషయంలో యెందఱో వారివారి అభిప్రాయాలు విస్తరించి వున్నారుగాని యెంద ఱెన్నివ్రాసినా నిజమైనమార్గాన్ని తెలుసుకొని కవిత్వాన్ని నడిపించేవారుమాత్రం మిక్కిలీ మృగ్యంగానే కనపడతారు. ఆలాగేకాకపోతే "పండుగునాఁడూ పాతమొగుడే" అన్నట్టుయెన్నో శతాబ్దాలు గడిచిపోయినా అకాళిదాసే అభవభూతే అనన్నయ్యభట్టే ప్రత్యక్షం కావడానిక్కారణం యేమిటంటారు ? ఆకవిత్వాలు జీవనదులవంటి జీవకవిత్వాలు కావడమే తప్ప మఱివక కారణం వుండదు.

"మలయమారుతములరీతి మలయవలయు" అని బుద్ధభగవానుఁడు యేదో సందర్భంలో చెప్పివున్నాఁడు. దాన్ని మనం కవిత్వవిషయంలో వుపయోగించుకుందాం. బడబడమంటూ కంకరరాళ్ళమీఁదవెళ్ళే బఁడిలాగు

నడిచేకవిత్వాన్ని సహృదయులు మెచ్చుకోరు. ఆ సంగతిని యెవరో వొక మహాకవి యీవిధంగా తెలుపుడు చేశాఁడు.

శ్లో. ఘటః పటఇతి స్ఫుటం పటు రటంతి నైయాయికాః
పఠంతిచ హఠాత్తరాం ఖఫఛఠేతి పాతంజలాః
వయం వకుళమంజరీ గళదరీణ మాధ్వీఝరీ
ధురీణ శుభరీతిభిః ఫణితిభిః ప్రమోదామహే.

యీ శ్లోకంలో పూర్వార్ధరచనకున్నూ ఉత్తరార్ధ రచనకున్నూ వున్న భేదం గమనిస్తే సర్వమూ తేలిపోతుంది. గాని ఆ భేదాన్ని గమనించే వారు మృగ్యులుగా వుంటారు.

శ్లో. విపశ్చితా మపశ్చిమే వివాదకేళినిశ్చలే
సపత్నజి త్యయత్నమేవ రత్నఖేటదీక్షితే
బృహస్పతిః క్వ జల్పతి క్వ సర్పతి ప్రసర్పరా
డసమ్ముఖశ్చ షణ్ముఖ శ్చతుర్ముఖశ్చ దుర్ముఖః.

అని చదవడంతోటట్టే కొందఱు కవిత్వమంటే యీలా వుండాలిగాని—

తే. గీ. కుందనమువంటిమేను మధ్యందినాత
పోష్ణహతిఁ గందె వడఁదాకె నొప్పులొలుకు
వదన మస్మద్గృహమ్ము పావనముఁ జేసి
బడలికలు వాసి చనుమన్న బ్రాహ్మణుండు.

యీలా నిద్దరోతూ వుంటే యేం బాగుంటుంది అనేవారే లోకంలో సర్వత్రా (పామరులలో కాదు మహాపండితులలోనే) కనపడతారు. యీవిషయంలో అనుభవాన్నిబట్టి వొకమాట వ్రాస్తాను. పండితులకంటేకూడా పామరులలోనే (సామాన్యులలోనే అన్నమాట) రసజ్ఞు లుంటారని కని పెట్టఁగలిగాను. ఆ కనిపెట్టడాన్ని బట్టియ్యేవే సుమారు యిప్పటికి నలభై యేళ్ళక్రితము యీ క్రిందివిధంగా వ్రాయవలసివచ్చింది.

"........కేవలు రెందఱునేని కావ్యకృ
ద్వ్యాపము నిర్ణయించి రసపాక మెఱింగి సుఖించి. మించి వ

హా ! వహవా ! యటంచు ముదమందఁగ నేరరు, కొద్దిగొద్దిలా
యా విషయమ్ములన్నియును నారసి లౌకికచాతురీమతి
శ్రీవిభవమ్మనం జెలఁగి చేటున కాకరమౌ నసూయకున్
భావము లొంగనీ కనుభవమ్మున మించిన మిమ్ముబోటి వి
ద్యావిదులౌ రసజ్ఞులకుఁ దద్రసముల్ పొడకట్టుఁ గాళిదా
సే వచియించెఁగాదె............"

చాలును. యీ మాలిక యావత్తూ యీవిషయాన్నే బోధిస్తుంది. మొత్తంమీఁద మాటేమిటంటే; యేకవికేనా లోకంలో పెద్దపేరు రావలసి వస్తే దానికి కారణం అతనికవిత్వమందు వుండే శబ్దాడంబర మని మాత్రం అనుకోకూడదు. పోతరాజుగారు తఱుచుగా అంత్య నియమాన్ని పన్ని స్తూవుంటారు.

ఉ. స్వస్తి జగత్త్రయీభవన శాసనకర్తకు హంసమాత్రవి
ధ్వస్తవిలింపభర్తకు నుదారపదవ్యవహర్తకున్ మునీం
ద్రస్తుతమంగళాధ్వర వితానవిహర్తకు నిర్జరీగళ
న్యస్తసువర్ణసూత్రపరిహర్తకు దానవలోకభర్తకున్.

ఆయీ పద్యం లోకోత్తరమైనధారలోనే వున్నా ఆయనకు పేరు తెచ్చినపద్యాలలో యిది చేరవలసి వుండదు. ఆ పద్యాలలో శబ్దవైచిత్ర్యం మచ్చుకు కూడా వుండదు.

ఉ. నల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు కృపారసమ్ము పైఁ
జల్లెడివాఁడు మౌళిపరిసర్పిత/పింఛమువాఁడు నవ్వురా
జిల్లుమొగమ్మువాఁడొకఁడు చెల్వలమానధనమ్ముఁ దెచ్చెనో
మల్లియలార ! మీ పొదల మాటున లేఁడుగదమ్మ చెప్పరే ?

యీమాదిరి పద్యాలవల్లనే పోతరాజుగారిపేరు కవిమండలంలో సువర్ణాక్షరాలతో శాశ్వతమయిందని సర్వులూ (సహృదయత్వం వున్నవారై తేనే) అంగీకరిస్తారు. భాగవతం అంతా పరిశీలిస్తే (పోతరాజుగారి కవిత్వభాగంలోనే అనుకోండి) యీలాటి పద్యాలు మహావుంటే ఒక శత

మానానికి మించవనుకుంటాను. తావన్మాత్రంతోనే లోకోత్తరమైన పేరు ప్రతిష్ఠలు పోతరాజుగారికి వచ్చేశాయి.

ఆ. వె. ఆద్యుఁడొక్కఁడున్న నందఱు పూజ్యులే
లెక్కమీఁద సున్న లెక్కినట్లు
ఆతఁడువోవుమీఁద నంద అపూజ్యులే
సున్నమీఁద సున్న లున్నయట్లు.

యీ మధ్యకాలంలో యువకకవులున్నూ, బాలకవులున్నూ కొత్తపంథాగా కవిత్వాన్ని నడిపిస్తున్నారు. వారు శబ్దవైచిత్రికోసం పాకులాడడం లేదు. అంతే కాదు, యేరసాన్ని పురస్కరించుకొని రచన కారంభిస్తారో దాన్ని పోషించే విభావానుభావాదులలో చాలాభాగం వదులుకొంటూవున్నారు. అంటే యేమన్నమాట? ఒక్కవిభావాన్నే రంగస్థలాని కెక్కించి కొన్నిమాటలు అవేనా యేలాటివంటారు? పారిభాషికాలు గుదిగూర్చి లోకంమీఁదకి వదులుతున్నారు. అసలువారి సహవాసం వుంటేతప్ప ఆ పారిభాషికాలకు పామరులకేకాదు పండితులకున్నూ అర్థమేకాదు తాత్పర్యమున్నూ తెలియడంలేదు. అసలు ప్రధానానికి యెన్నో బురఖాలు అలంకరించి రంగానికెక్కిస్తే తప్ప తావన్మాత్రాన్నే బయటపెట్టడం జరిగితే అది సహృదయరంజకం కాకపోఁగా అంతతో శాంతించక పరమాసహ్యాన్నికూడా కలిగిస్తుందని లోకానికి బోధించే విధానం యేలాటిమాటలతో వ్రాయాలో నాకు బోధపడక యేలాగో యీచివరిమాటలు వ్రాశాను. యింతకన్నా స్పష్టంగా వ్రాసేయెడల ఆయా కవులకవిత్వంమాట అలావుండఁగా నేను వ్రాసినవ్రాఁతే అసహ్యంగా వుంటుందని భయపడ్డాను. చవి తెచ్చిపెట్టే సొగసే కాని అసలులో వున్న దేముంది? "పుట్టమృత్తిక".

శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంథీ కనకకలశా విత్యుపమితౌ
ముఖం శ్లేష్మాగారం తదపిచ శశాంకేన తులితమ్
స్రవన్మూత్రక్లిన్నం కరికరశిరస్పర్ధి జఘనం
ముహూ ర్నింద్యం రూపం కవిజనవిశేషై ర్గురుకృతమ్.

యీశ్లోకంలో తక్కినదంతా మనకొద్దు, నాలుగో చరణంలోవున్న అంశాన్నే మనం తీసుకోవాలి. కవిపోషణ చేయడంలోనే నాయికానాయకుల అందచందాలు గాని శీలంవగయిరాలు గాని వన్నె కెక్కి సహృదయులను ఆకర్షించాలి. అట్టిస్థితిలో ఆపోషణ మేమీ లేకుండా "యూస్లేసు" అంటూ "త్రోసిరాజని" ప్రధానభాగాన్ని మాత్రం రంగాని కెక్కిస్తే (అను గుతారూ? యిఁక అహో! స్వామిరూపమడగనా,) ఆదిసహృదయాకర్షక మవుతుందని నాకు విశ్వాసం కలగడంలేదు. నేను యీ కొత్తరకం కవిత్వాలు కొన్ని శ్రద్ధగా చదివే అవి అయోమయంగా తోఁచి యీ మాట వ్రాశాను. అందుచేత విభావానుభావాదులు పరిమితంగా (చేవస్తంలేకుండా) వర్ణిస్తూ ప్రధానభాగాన్ని పోషించవలసిందనే నేనభిప్రాయపడతాను. యమకాదులుకూడా యేకొంచెమో కనపడుచడం తప్పుగాదు గాని వాట్లకే ప్రాధాన్యం యిస్తే మాత్రం ఆ కావ్యం పయికి రాదు, రానే రాదు. వసుచరిత్రలో యెన్నోభాగాలు చేదస్తంగా వున్నవివున్నా ఆచేదస్తాన్ని అధఃకరించతగ్గ కవిత్వభాగాలు కూడా విస్తరించి వుండడంచేతనే ఆకవిత్వం సహృదయ హృదయాహ్లాదకం కావలసివచ్చింది.

సీ. మందయానము నేర్పు నిందిందిరాజీవ

రాజీవరాజ న్మరాళరాజి.

యిందులోవున్న ముఖ్యమైన అర్థం ఆ గిరికాదేవికి హంసలు నడకలు నేర్పుతూ వున్నాయనేది. బాగాలోతుగాపోతే గిరిక నడక మనోహరంగా వుంటుందనియ్యేవే. ఆసందర్భాన్ని యెంతో సొగసుగా కవి పోషించాఁడు. దాన్ని వున్నదున్నట్టే వ్రాసి వూరుకుంటే ఆదికవిత్వం అనిపించుకోదు, కాని పయిత్య మనిపించుకుంటుంది. యిప్పటి యువకపు రీమాట విశ్వసించరు, తత్తథాస్తామ్. యమకాన్ని ఋతువర్ణనంలోనో అరణ్యసముద్రాదివర్ణనం లోనో వాడి తనపాండిత్యం చూపించుకుంటే బాగుంటుందని భారవిమహాకవిరచన తెల్పుతూ వుంది. భారవి పంచమస్సర్గ చూడండి. ఆ సర్గ యావత్తూ హిమవత్పర్వతాన్నో మహోపర్వతాన్నో వర్ణించినదే. కాళిదాసు కుమారసంభవంలో ప్రథమస్సర్గలో పర్వతాన్ని వర్ణిస్తూకూడా

యమకచిత్రకవిత్వాలతో వర్ణించవలేదు. దీన్నిబట్టి యీరీతికవిత్వాలు రస స్ఫోరకాలు కావన్న మాట స్పష్టంగా తేలుతుంది. దీన్నిబట్టి చూస్తే యెక్కడాకూడా ఆకవిత్వం ఆతఁ డొప్పుకోఁడని స్పష్టం. చతుర్విధ కవిత్వాలతోటీ నింపినకావ్యాలలోనేనా చివరకు పేరు తెచ్చేవి భావప్రధానంగా చెప్పినపద్యాలే అవుతాయి కాని యితరంకావు. అబ్బాయీ! వసుచరిత్రలో దేదేనా వాకపద్యం చదవవలసిందని యెవరేనా పృచ్ఛచేస్తే ఆవిద్యార్థి రసారసవివేచనకలవాఁడే అయితే,

శా. ఆపద్మోద్భవునోలగంబునకు దీవ్యద్ద్వీపినుల్ నిచ్చరా
రో? పోరో? మఱి యెందతేనియును వారున్ మేము సంధింపమో!
యేపద్మాననఁ జూచినన్ జెలియ! ని న్నీక్షించినట్లుండ దే
లా! పల్మాటలు పూర్వజన్మకృతముల్ గాఁబోలు నీ నెయ్యముల్.

(యీ పద్యానికీ ఆకొండి రామమూర్తిగారికీ యింకొక వ్యక్తికీ సంబంధించిన చరిత్ర మఱొకప్పుడు వ్రాస్తాను.) యీ మాదిరిపద్యాన్నే చదువుతాఁడుగాని,

సీ. జనకనేత్రి ఫలంబయిన పాలపాపఁడు
వరవృద్ధిగాంచు జైవాతృకుండు.

యీ మాదిరి పద్యాన్ని చదవఁడు. ఆ పద్యం మాత్రం సరసమైనదికాదా? అంటారేమో! సరసమైనదే. అయినా మొదటిదానివంటిదిగాదు. చదివేటప్పటికల్లా అర్థస్ఫూర్తి కలుగుతూ వుంటేనేగాని ఆలాకాని పక్షంలో ఆ పద్యం యెంతరసవంతమైన దైనా సహృదయహృదయాకర్షకం కాఁజాలదు. ఆముక్తమాల్యదలో ఎంతో అలంకారపు సరుకు వుంది. పాకం నారికేళపాకం. అందులోనున్నా కూర్పు దొంక తిరుగుడుకూర్పుగా వుంటుంది గాని సరళంగా వుండదుకూడాను — అయినప్పటికీ కొన్నిపద్యాలు రసస్ఫోరకాలుగా యేలా పడ్డాయో పడ్డాయి. వాట్లకోసమే ఆ గ్రంథాన్ని చదవవలసి వస్తూవుంటుంది. "నక్షత్రతారాగ్రహసంకులాఽపి జ్యోతిష్మతీ చంద్రమసైవ రాత్రిః" అన్నాఁడు కాళిదాసు. ఆపద్యాలు కొంచెం రుచి చూపుతాను.

తే. గీ. సంగతియె యోయి! యిసుమంత టెంగ ణావు
తత్త్వనిర్ణయవాదంబు తరమె? నీకు
ఓడితేనియు వద్దు మొట్టో యనంగ
లింగమును గట్టి కుడుగ మెఱింగి నొడువు.

యింకా యీఘట్టంలో మఱి మూఁడు నాలుగు పద్యాలు యిదే పాకంలో నడిచిన వున్నాయి. యిది ద్రాక్షాపాకం. నారికేళపాకంలోఁకూడా కొన్ని యీలాటియెన్నికకు వచ్చే పద్యాలున్నాయి. కొంచెంచూపుతాను.

మ. తలఁ బక్షచ్ఛటఁ గ్రుక్కి బాతువులు కేదారంపుఁగుల్యాంతర
స్థలి నిద్రింపఁగఁ జూచి ఆరెకు లుషస్స్నాత ప్రయాతద్విజా
వళిపిండీకృతశాటు లంచవి తదావాసమ్ములం జేర్పరే
వులడిగ్గన్ వెసఁబాఱువాసిఁగని నవ్వున్ శాలిగోప్యోఘముల్.

యీ పద్యంలో కవిత్వానికి పరమావధిగాఁజెప్పే యావత్తు యోగ్యతలూ పుంజీభవించి వున్నాయి. యిమిడికకు వుదాహరించవలసివస్తే ఆంధ్ర కవితా ప్రపంచంలో దీనికి అగ్రతాంబూలం తప్పదు. గ్రంథ విస్తర భీతిచేత యింకా వుదాహరించవలసినవి యీలాటివి మఱికొన్ని వున్నా విరమిస్తున్నాను. శా. ఆనిష్మానిధి గేహసీమ నడుతేయాలించినః—మ. గృహసమ్మార్జనమో? జలాహరణమో—వగయిరాలు చూచుకోండి. కృష్ణదేవరాయలు యింత మంచి కవిత్వం చెప్పేవాఁడే అయినా దఱుచుగా "ఒక్కొక సంకేతమ కా కతఁడ రస న్నేఁ గానే" మాదిరి కవిత్వమే చెప్పి వుండడంచేత ఆయన కవిత్వం "లోకులరసనలె యాకులుగా"వుండే తరగతిలోకి చేరింది కాదు—నాయెఱఁగినంతలో ఆముక్తమాల్యదలో చాలా పద్యాలు కంఠోపాఠఁగా వచ్చినవ్వారల్లా కీ. శే. అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యం కవిగారు మాత్రమే. వ్యాఖ్యానం సమగ్రమైనది వున్నప్పటికీ ఆముక్తమాల్యదలో పద్యాలు యెన్నో అర్థంకానే కావు—కృత్యాద్యవస్థలో రాయల వారివంశవర్ణన పద్యాలలో వున్న—

మ. అలుకన్ ఘోటకధట్టి కాఖురపుటీ హల్యాన్ ఖురాసానిపు
    చ్చలు వోదున్ని.................జాంగల శ్రేణికిన్.

అనే పద్యంలో కొన్ని సంప్రదాయాలున్నాయి. ఆసంప్రదాయాలు తెలుసుకుంటేనే తప్ప (ప్రతిపదార్థం తెలుసుకొన్నప్పటికీ) అన్యథా దాని తాత్పర్యం రాదు—దానిఫలితార్థం తురుష్కరాజైన ఔదులఖానుణ్ణి కృష్ణరాయలు జయించాఁడని తేలుతుంది. తేలితేమాత్రం లాభమేమిటి? ఖురాసాని పుచ్చలు పోయేటట్టుగా దున్నడమేమిటి? వగయిరా శంకలు నివర్తించడానికి కొన్ని సంప్రదాయాలు తెలియాలి అవన్నీ తెలిసినతర్వాత ఆపద్యంలో వున్న సొగసు ఆనందజనకం అవుతుంది. ఆ యీస్థితిలో వుండే కవిత్వపాకాన్నే నారికేళపాకం అన్నారు సహృదయులు. కొంత కష్టపడ్డతర్వాత కూడా యేవిధమైన ఆనందాన్నీ కలిగింపని కవిత్వమైతేనో? దానికి పేరేదీ వున్నట్టు లేదు. "తే కే న జానీమహే". ఆలంకారిక వామనుఁడు చెప్పిన "విచిత్రప్రకారాహి పదానాం ప్రవృత్తిః, వామనయనా, వామోరురితి భవతి, నతు వామవదనా వామచరణేతి" అనే సందర్భాన్ని రాయలు బొత్తిగా గమనించినట్లే లేదు—పదం శాస్త్రసిద్ధమవడమే కావలసింది గాని యితరంతో పని లేదనుకొనే పక్షంలో ఆలాటి శబ్దాల కూర్పు చెవికి కంటకప్రాయంగా వుంటుంది. వైద్య శాస్త్రరీత్యా మూరుకొండ, నేపాళం, కసింత, వగయిరాలన్నీ భక్షణయోగ్యాలుగానే కనపడతాయి, యెందుచేతంటారా? తోటకూర, గోంగూర వగయిరాలకు వ్రాసిన సమానగుణాలే వాట్లకున్నూ వ్రాయడం అందఱూ యెఱిఁగిందేకదా? ఆలా వ్రాసినప్పటికీ జనులకు (రోగంవస్తేతప్ప) అవి అన్నాధారాలుగా యేర్పడవేమి. (రోగికేనా మందుగా యిస్తే యిస్తారేమోగాని కూరగా కాదు) ఆలాగే శబ్దశాస్త్రరీత్యా నిర్దుష్టమైనంతమాత్రంలోనే అపదం ప్రయోగార్హం కాదు—దీన్నే నన్నయ్యగారు "ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధమేపదమ్" అన్నారు. ఆలాటి సుప్రసిద్ధపదాలైనప్పటికీ దేనికి దేనికి లంకెకుదురుతుందో దానికి దానికే సంబంధం కల్పాలి (చందన్కి చందన్మిటేలో) గాని యితరాలకు కల్పడం కర్ణకటువుగా వుంటుందని

వామనుఁ డభిప్రాయపడ్డాఁడు. దీని కింకా వివరణం వ్రాస్తేకాని సర్వే సర్వత్ర యువకవుల మనస్సుకు బాగాయెక్కదు. కాని దానికి తగ్గశక్తి నాదగ్గిఱ వున్నట్టు లేదు. తన అభిప్రాయాన్ని యితరులకు యెక్కేటట్టు వ్రాయడమంటే సామాన్యంకాదు, ముఖాముఖీని బోధించడం సుఖంగాని వ్రాఁతమూలంగా బోధించడం చాలాకష్టం. అసలు కవిత్వానికి వున్న చిక్కంతా దీనిలోనేవుంది.

అనుబంధం

విషయాన్ని సంగ్రహించి వ్రాయడానికే సంకల్పించి మొదలు పెట్టినా, వార్ధక్యదోషంచేతో యేమో కొంత యితరవిషయంకూడా దొర్లి ప్రధానాంశం మఱుగుపడిందేమో ? అని అనుమానం కలుగుతూ వుంది. కనక మళ్ళా కొంచెం వ్రాస్తూన్నాను. లోకాదరాన్ని అపేక్షించే కవికి శబ్దచిత్రం యేమీ సాయం చేయదు. కవిత్వానికి కావలసింది అర్థగాంభీర్యంగాని శబ్దగాంభీర్యంగాదు. ఆయీ గాంభీర్యం పద్యాలలోనే యిముడ్చ నక్కఱలేదు. గద్య కావ్యంలోకూడా యిముడ్చవచ్చును. కాని గానసాహాయ్యం పద్యానికే కాని గద్యకు వుపకరించదు. యింతేకాదు, కంఠపాఠంచేసి తరించవలసిన విద్యార్థిలోకానికి గద్యకంటె పద్యం యెక్కువ సహాయకారి. కనక తెలుఁగు మనకవులు పద్యమయంగానే కవిత్వాన్ని నడిపిస్తూవచ్చారు. వాల్మీకికి పూర్వం గద్యకవిత్వమే కాక పద్యకవిత్వంకూడా కొంత (వేదంలో నన్నమాట) వుండేది గాని అది యెవరో గాని అందఱూ యెఱిఁగింది కాదు. అందఱూ యెఱిఁగిన ఛందోమయవాఙ్మయానికి వాల్మీకే ఆద్యుఁడు. కనకనే "భువిఁగవితాకన్యఁబుట్టించె నెవ్వాఁడు" అనే ప్రతిష్ఠ వాల్మీకిక్కి దక్కింది. ఆదికవిత్వంగా యావన్మందిపండితులూ కవులూ గౌరవించే రామాయణంలో యిటీవలికవులు వారి వారి కవిత్వాలలో ప్రవేశపెట్టిన శబ్దచిత్రం కనపడదు, యిది ఆవశ్యక మయినదే అని చెప్పఁదగ్గదే అయితే ఆ మహాముని వుపేక్షించేవాఁడు కాఁడు. వాల్మీకిరామాయణంలో,

శ్లో. రామం దశరథంవిద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజామ్
అయోధ్యామటవీం విద్ధి గచ్ఛతాత యథాసుఖమ్.

మొదలైనశ్లోకాలకు చెప్పే విశేషార్థాలు యిటీవల వ్యాఖ్యాతల బుద్ధిచే కల్పించఁబడ్డవే కాని కవి యెఱిఁగి వున్నవి కావు. అందుచేత అట్టి క్లిష్టమార్గాలు తొక్కిన కవిత్వం ఆదరణపాత్రంకాదు. భారతంలో కొన్ని క్లిష్టమార్గాలు కనపడతాయి. అవిమాత్రం గ్రంథకర్త యెఱిఁగినవే అని వొప్పుకోక తప్పదు. దానికి శిష్టపరంపరాగతమైన యితిహాసం (విఘ్నేశ్వరునివ్రాఁతకు సంబంధించింది) ప్రోద్బలంగా కనపడుతుంది. ఛందస్సులు యెన్నివున్నా అనుష్టుప్ఛందస్సుకు సాటివచ్చే ఛందస్సు సంస్కృతంలో లేనే లేదని దాని ప్రాచుర్యాన్ని పట్టే తెలుసుకోవచ్చును. తెలుఁగులో దానికి దీటయినది ద్విపదగానే కనపడుతుంది. రంగనాథుఁడు మొదలైన కవులు కొందఱు ద్విపదనే ఆమోదించి కవిత్వాన్ని నడిపించారు. కాని యేమైనా సంస్కృతంలో అనుష్టుప్ఛందస్సుకు వున్నంత ప్రాచుర్యం దీనికి లేదు. పైఁగా "ద్విపదకావ్యంబు—దిడ్డిగంత" అంటూ తెలుఁగులో యేవగింపుకూడా బయలుదేఱింది. యిది శోచ్యమే కాని పలువురు కవులలో నూటికి వొక్కరూ గౌరవించినవారు కనపడకపోవడంచేత ద్విపద అంతరించిందనే అనుకోవచ్చు. పడమటిదేశంలో ద్విపదరామాయణానికి వున్నంత ప్రచారంలో యెన్నోవంతూకూడా భాస్కరరామాయణానికి వున్నట్టు లేదు.

"ఉన్నాఁడు తడవుగా నున్నాఁ డతండు
మన్నాఁడు నిన్నుఁ దెమ్మన్నాఁడటన్న"

యీరీతిని యెంతో రమణీయంగా వుండే ద్విపదకవిత్వాన్ని యిటీవలివారు "త్రోసిరా" అనడం విచార్యమే. నిన్నమొన్నటినుంచి కొందఱు గేయానుకారాలు "ముత్యాలసరాలు" లోనైనవి క్రొత్తవి కల్పించో యేపాటలలోనో చూచో రచిస్తూన్నవారు వున్నా వారేనా యీద్విపదని పైకి తీసుకురావడం లేదు. యెవరూ దీనికి మొగ్గలేదుగాని మొగ్గేపక్షంలో భారతం యావత్తూ యీద్విపదలో అనువదిస్తే బాగా వుండేదనుకుంటాను. కవిత్రయంవారు పద్యాలలో అనువదిస్తే మళ్ళా మనంకూడా పద్యాలలోనే అనువదించడంకంటే ద్విపదలో అనువదిస్తే చాలా నూతనత్వం కనపడి తీరుతుందని నేననుకున్నాను. నాబోటి వృద్ధుఁడికి యీవూహపుట్టి ప్రియో

జనంలేదుగాని యెవరేనా యువకవులకు యీవూహ పుట్టేటట్టయితే ఆవూహ ప్రయోజనకారిగా పరిణమించి ఆంధ్రానికి వకనూతనాలంకారాన్ని సంపాదించ గలుగుతుందనుకుంటాను. ద్విపద కవిత్వంలో శబ్దచిత్రానికి పాటుపడేకవికికూడా అంత విశేషావకాశం వుండదు కనక ఆయీరచన చాలా అనుకూలంగా వుండడమే కాకుండా "సంస్కృతమును గని గేలి" చేస్తుందనికూడా నేననుకుంటాను. శ్లేష, ద్వ్యర్థి, మొదలైనవికూడా శబ్ద చిత్రాలుగానే పరిగణింపబడతాయి. వీట్లని యెంత తగ్గించివాడితే (నల్ల మందులాగ) కవిత్వం అంతరమ్యంగా వుంటుంది. దీన్నిగూర్చి కాళిదాసా దుల కావ్యాలే మనకు ప్రేరకాలు కనక విస్తరించేదిలేదు. నాకూయమకం చేతనవునుసుమా అని చెప్పడానికో అన్నట్టు కాళిదాసు నవమస్సర్గలో "న నగరం నగరంధ్రకరౌజసః" అంటూ యావత్తుసర్గా అదేమాదిరిగా నడిపించాడు. యింకోటి "కవికంఠపాశం" అంటూ వొకపుస్తకం కనపడు తుంది. అవి శార్దూలశ్లోకాలు. "ఖడ్గీవ ఖగరాజవ ఖచరవ ఖ్యాంఘాణవ ఖ్ఖాణవత్" యీమాదిరి (అర్థశూన్యపు) చతుర్థపాదాలలోనే వుంటాయి ఆశ్లోకాలు. అర్థం లేదవే అని తోస్తుంది. లేకపోయినా నిఘంట్లు దగ్గిర పెట్టుకొని యెవరేనా చెపితే చెపుతారేమో? చెప్పనివ్వండిగాని అది కాళి దాసుగారి కవిత్వం మాత్రం కాదు. కాళిదాసాదులు తగినంత సామగ్రి వున్నవాళ్ళవడంచేత వాళ్ళు యమకం నడిపించినా కొంత రసం కనపడు తుంది. యితరుల కవిత్వానికి యీభాగ్యం పట్టదు. మేముచెప్పిన "కాశికా స్తవాన్ని" మెచ్చుకొనే పండితులను చూచినప్పుడు నాకు సిగ్గుగలిగేది. కాళిదాసుగారి "ద్వైపాయన ప్రభృతి" శ్లోకాలకున్నూ మా "నాళీకజాప్ర భృతి" శ్లోకాలకున్నూ పోలికేలేదు. అయితే యేమి, మావాట్లకీ పేరువచ్చింది ("పుణ్యై ర్యశో లభ్యతే" "అనప్పిండి అమ్మన్నగారిదీ బట్టతల నామొగు డిదీ బట్టతల") కాబట్టి పండితులలో కూడా కవిత్వతత్వాన్ని నిర్ణయించే వారు తక్కువగానే వుంటారన్నది నిష్కృష్టాంశం.

"కో వేత్తి కవితాతత్త్వ మీశ్వరో వేత్తివా నవా"

యేదికవిత్వం: 2

ఏది కవిత్వం ! అని ప్రశ్నిస్తే జవాబుచెప్పడంలో చాలా విప్రతి పత్తులు కనపడతాయి. యేమంటే ? భిన్నరుచిర్హిలోకః. కొందఱికి కొన్ని మఱికొందఱికి మఱికొన్నిన్నీ రుచిస్తాయి. కొందఱు యేదీతెలియక లోకంలో యెవరిని మెచ్చుకొంటూవుంటారో తాముకూడా వారికవిత్వానికే వోటు యిస్తారు. కనక యీవిధంగా ప్రశ్నించడంకన్న అనాలోచనపని వుండదనిన్నీ తోస్తుందినాకు; కవికర్ణరసాయనకవి (సంకుసాలకవి) "అవివో ! కవితల్" అని తేలికగా అనేశాఁడు. అవంటే: యేవి ? అనే ఆకాంక్షకుకూడా అతఁడే వ్యాఖ్యానించాఁడు. "లోకుల రసనలె (నాల్కలె) ఆకులుగా నుండునట్టి యవివో ! కవితల్" అన్నాఁడు. ఆయీకవి తాటాకులమీఁద రచనలు సాగించే రోజులలోవాఁడు అని ఆయీ వాక్యమే చెప్పుతూవుంది. యేకవి కవిత్వం పదిమందికీ కంఠోపాఠంగా వస్తుందో, అదే కవిత్వంగాని తాటాకులలో మురుగుతూవుండే కవిత్వం కవిత్వమేకాదని ఆయీ కవితాత్పర్యం. అయితే యీకవి కవిత్వం ఆయీ లక్షణానికి లక్ష్యభూతంగా వుంటుందా ? అనే ప్రశ్నకు అవకాశం కలుగుతూవుంది. కాని చెప్పడం సుకరవుకాని చెప్పినట్లు చేయడం యీ కవికే కాదు యే కవికీ పుస్తకాపేక్షే.

అట్టిస్థితిలో యీతని కవిత్వం నాకు చాలాభాగం కంఠోపాఠంగా వచ్చును. కనక యీయన చెప్పినట్లు రచన చేశాఁడందామా ? ఉహూ, అది పీలుకాదు. లోకమంటే వాక్కా చెళ్ళపిళ్లే కాదుగదా ? దీనికోసమని వోట్లకు బయలుదేఱితే యేమవుతుందో ? అందుచేత యింకోకవి కవిత్వాన్ని తీసుకుందాం. (1) సుమతి శతకం, (2) వేమనశతకం, (3) కవి చౌడప్పశతకం యింకా వున్నాయి యీలాటివి. యిందు మొదటి రెండు పుస్తకాలు చిన్నప్పుడు (యిప్పుడుకాదు) బళ్ళల్లో పఠింపచేయడం వుండేది. ఆ కారణంచేత అవి కంఠోపాఠంగా చాలామందికి వచ్చి వుండడం సంభవించిందంటే మనమాట బోటవుతుంది. మూడవ పుస్తకంలో బూతులుండడంచేత పామరులు వల్లించివుంటారు. కాఁబట్టి మఱొక కవిత్వం వెతుక్కో

వాలి. యేకవి యీశాసనం చేశాడో ఆకవి కవిత్వం ప్రౌఢపాకంలో వుంటుంది. కొంచెం వుదాహరిస్తాను.

ఉ. పుట్టుగుఁజెట్లకున్ మొలవఁబోసిన విత్తులు శాంతి ముస్తకున్
ముట్టియుతోడి జీవములు మోహపు టుర్లకునున్ సహానిశల్
.... కోరికలెవ్వరి నొంప కుండునే.

సమయానికి యావత్తు పద్యమూ జ్ఞప్తికి వచ్చింది కాదు. ఉదాహరించిందేచాలు శైలితెల్పడానికి. మనుచరిత్రపాకానికీ దీనికీ భేదంవుంటుంది.

"ఉ చేసితిజన్మముల్ తపము చేసితినంటి దయావిహీనతన్
జేసినకర్మముల్ ఫలముఁజెందునె ? పుణ్యము లెన్నియేనియున్
జేసినవాని సద్గతియె చేకుఱు భూతదయార్ద్రబుద్ధినో
భూసురవర్య యింత తలపోయవు నీచదువేల ? చెప్పుమా ?"

యీ రచనలోవున్న ప్రసాదగుణం పుట్టుగుఁజెట్ల, పద్యంలో కనపడదు. కాని కొంచెంపిండివున్న వాళ్ళకు ఆనందాన్ని కల్గించడాని కభ్యంతరంలేదు. అయితే కవికర్ణరసాయనంగాని మనుచరిత్రగాని సర్వసాధారణంగా "లోకులరసనలె ఆకులుగా" వున్నాయని కాని లేవనిగాని చెప్పగలమా ? అధికారి తారతమ్యాన్నిబట్టి వుంటుందిగాని ఆయా విషయం సార్వత్రిక మనడానికి అవకాశంలేదు.

పోనీ యిటీవలికవిత్వా లెందుకు ? పరమగురువులుగా వుండే కవిత్రయంవారున్నారుగదా వారి కవిత్వాలే పుచ్చుకొని విచారిస్తే యుక్తంగా వుంటుందంటారేమో ? ఆలా విచారించినా భారతంలో యేపర్వంలోవి కాని పట్టుమని పదిపద్యాలు వచ్చినవారున్నారా అంటే : వున్నారని ధైర్యంగా జవాబుచెప్పడం కష్టం. భారత పద్యాలకంటే విజయవిలాసం పద్యాలు కంఠోపాఠంగా వచ్చినవారు చాలామంది కనపడతారు. వైజయంతీ విలాసంకూడా ఆలాటిదే. 1. ఉ. మ్రొక్కిన నెవ్వరేమనఁడు 2. ప్రకట జితేంద్రియుల్ (లోనైనవిచూడుడు)

ఆ యీ ఘట్టం యావత్తూ నాకు కంఠోపాఠం. గాని యీ పుస్తకం నావద్ద యిప్పుడేకాదు యెప్పుడూలేదు. యెప్పుడో యెవరివద్దో చూచివు

న్నాను. తావన్మాత్రించేత అవి యిప్పటికీ సాధారణలో వున్నాయి. దానికి కారణం నా ధారణా మాహాత్మ్యమంటారా? యీ విషయం చదువరులకే వదులుతూవున్నాను. సంకుసాల మహాకవి చెప్పినమాటకు యీ వైజయంతి లక్ష్యమవుతుందందామా? వెనక చూపిన దోషమే దీనికీబాధకం.

"నఖలు సర్వోఽపి వత్సరాజః" అన్నారా లేదా? అలాగే ఎవరో "నఖలు సర్వోఽపి చెళ్ళపిళ్ళః" అని పూర్వపక్షం చేస్తారు. యిదేవిధంగా మఱికొందఱి కవిత్వాలను వుదాహరించగలను కాని ఆ వుదాహరించడం గ్రంధాన్ని పెంచడానికే కాని ప్రకృతాని కంతగాని కొంతగాని వుపకరింపదు. కనక పేకేజీ సరుకుమాటలు కట్టిపెట్టి మెల్లిగా ప్రధానాంశాన్ని వుపక్రమిస్తాను. యిప్పుడు యెవరిపేరులు స్పృశించివిడిచానో వారి కవిత్వాలు లోకోత్తరాలే. యిప్పుడు మనకు చర్చనీయాంశం లోకోత్తరత్వం కాదు, మఱిపరటీస్నీ కాదు. ప్రకృత కాలంలో గాంధీ గారి మాదిరిని నూటికి తొంభైతొమ్మిదివోట్లు యెవరికవిత్వానికి వస్తాయన్నది. యీమాట పాఠకులు బాగాజ్ఞప్తిలో వుంచుకోవాలి. "బమ్మెరపోతరాజుఁ గవిపట్టపు రాజుఁ దలంచి మ్రొక్కెదన్" యీ మహాత్ముని కవిత్వం కంఠపాఠంగా చాలా పద్యాలు వచ్చినవాళ్లు అక్షరాస్యులలో పలుమంది కనపడతారు.

మ. మహిమున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్ గుండ లీంద్రుండు త
 న్మహనీయ స్థితిమూలమై నిలువ శ్రీనాధుండు పోషింపన్.

అనే పద్యంలో యీ కవిపట్టపురాజుపేరు యెక్కకపోయినా లోకంలో యీయన కవిత్వమే చాలామందికి సంధ్యావందన ప్రాయం. శ్లేషగా రచించే పద్యం. కనక వసుచరిత్రపద్యం, దానిలో అనాగరికంగా వున్న, పోతరాజు పేరుకు చోటు లేకపోయింది. యే భారతకవిత్వానికీ దీనికున్న వ్యాప్తి కనపడదు.

క. వ్యాప్తిం జెందక వగవక
 ప్రాప్తంబగు లేశమైన పదివేలనుచున్

దృష్టింజెందని మనుజుఁడు
సప్తద్వీపములనైనఁ జక్కంబడునే.

శా. కారే? రాజులు రాజ్యముల్ గలుగవే? గర్వోన్నతిన్ జెందరే
వారేరీ? సిరిమూటఁ గట్టుకొని పోవన్‌జాలిరే? భూమిలోఁ
బేరైనంగలదే? శిబిప్రముఖులున్ బ్రీతిన్ యశఃకాములై
యీరే? కోర్కులు; వారలన్ మఱచిరే? యిక్కాలమున్ భార్గవా?

మ. గొడుగో? జన్నిదమో? కమండలువొ? నాకున్ ముంజెయో? దండమో?
వడుగే నెక్కడ? భూములెక్కడ? కరుల్ వామాశ్వముల్ వాహ్యమెక్కడ? నిత్యోచితకర్మ మెక్కడ? మదాకాంక్షామితంబైనమూఁ
డడుగుల్ మేరయె త్రోయకిచ్చుటయె బ్రహ్మాండమ్ము నాపాలికిన్.

శా. ఆదిన్ శ్రీసతికొప్పుపైఁ దనువుపై నంసోత్తరీయమ్ముపైఁ
బాదాబ్జంబులపైఁ గపోలతటిపైఁ బాలిండ్లపై నూత్నమ
ర్యాదం జెందుకరంబు క్రిందగుట మీఁదై నాకరంబుంట మే
ల్గాదే? రాజ్యము గీజ్యమున్ సతతమే? కాయంబు నాపాయమే?

యెన్నని వుదాహరించేది? యీఘట్టం యావత్తూ చాలామందికి వచ్చేవుంటుంది. భీష్మస్తవంలోవుండే—

"సీ. కుప్పించి యెగసిన గుండలంబులకాంతి.... తెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కు నాకు. వగయిరాలు రానివారెవరు?

"ఉ. ఎవ్వనిచే జనించు జగమెవ్వనిలోపలనుండు........"

వగయిరా గజేంద్రమోక్షంరాని అక్షరాస్యు లున్నారా? వీట్లదాఁకా యెందుకు? అసలు గ్రంథారంభంలోవున్న.—

తే. గీ. చేతులారంగ శివునిఁబూజింపఁదేని,........

ఆయీ గీతంలో యావత్తు భాగవతరహస్యమూ యిమిడింది- "అమ్మలఁగన్న యమ్మ" పద్యాన్ని చెప్పనేలక్కఱలేదు.

సీ. కమనీయభూమిభాగములు లేకున్నవే?..............................
ధనమదాంధులకొలువేల? తాపసులకు.

"క. ఇందుఁగలఁ డందులేఁడని"

'ఉ. అప్పపుఁ జీఁకటింబడి"

"మ. కలఁడాకాశమునందు"

"శా. బాలుండీతఁడు కొండదొడ్డది,....నాకేలల్లాడదు"

ఆ యీ పద్యాలు వోనమాలు వచ్చినవారందఱికీ జిహ్వాగ్రమందే వుఁటాయి.

"ఉ. నల్లనివాఁడు........ .. ..
మల్లియలార! మీపొదలమాటున లేడుగదమ్మ? చెప్పరే?"

"ఉ. అంగజుసైనఁగాని..............లవంగలుంగనా
రంగములార! మీ దరికిరాఁడుగదా? కృపనుంచి చెప్పరే?"

"సీ. వీఁడఁటే? నందుని వెలఁదికి జగమెల్ల
మొగమందుఁ జూపిన ముద్దులాఁడు"

చ. నగుమొగమున్ సుమధ్యమును నల్లని మేనును లచ్చి కాట ప
ట్టగు సురమున్ మహాభుజము లంచిత కుండలకర్ణముల్ మదే
భగతియు నీలవేణియుఁ గృపారసదృష్టియుఁ గల్గు వెన్నుఁడి
మ్మగఁ బొడకట్టుఁగాక కనుమూసిన యప్పుడు విచ్చినప్పుడున్.

ఆ యీపద్యం మనస్సులోవున్న భక్తులకు శ్రీకృష్ణమూర్తి ఆకారం సార్వకాలికంగా గోచరించడాని కభ్యంతరం వుంటుందా?

ఉ. నంద తపఃఫలమ్ము సుగుణమ్ముల కందము గోపకామినీ
బృందము నోముపంట సిరివిందు దయాంబుధి యోగిబృందముల్
డెందములందుఁ గోరెడికడింది నిదానము చేరవచ్చె నో
సుందరులార! రండు చని చూతము కన్నుల కోర్కి దీరగన్.

అందఱికీ కంఠోపాతంగా వుండే పద్యాలని చెపుతూ వుదాహరించడం పునరుక్తిగా పరిణమిస్తుందని యెఱిఁగిన్నీ వుదాహరించడానిక్కారణం నా దోషంకాదు. మురారి, "సతుగుణగణానామపగుణః" అనలేదా? అం

దుచే విజ్ఞులు క్షమిస్తారు. యెవరు కవిత్వం చెప్పినా యాభై యాఅక్షరాల లోనే. ఒక్కొక్కరి వాణిలో ఒక్కొక విధంగా రసం ప్రసరిస్తుంది. రచించే కవికి తన రచన భవిష్యత్కాలంలో లోకానికి యేవిధంగా రుచి స్తుందో తెలియనే తెలియదు. తన్మయుఁడై రచించుకు పోతాఁడు. దక్కిన భారమంతా లోకానిది. భవతు—తెలుఁగు కవులలో పలువురు మహాను భావులు— కవిత్వభిక్ష పెట్టినవారు (సీ॥ "నన్నయకవి పెట్టినాఁడు కదా? తిక్కనాదికవీంద్రుల కాదిభిక్ష" చూ.) వున్నా. అందులో పలువురు ప్రాచీ నులే అయినా, వారి రచనల ననుసరించే పోతన్నగారు రచన సాఁగించినా, లోకాదరవిషయంలో అగ్రతాంబూలం పోతరాజుగారికి యివ్వాలని నే ననుకుంటాను—

"క. వీరెవ్వరు శ్రీకృష్ణులుగారా" అనే పద్యానికి మాతృక

క. వీరెవ్వరయ్యా? ద్రుపదమ
హారాజులె? యిట్లు కృపణులై పట్టుపడన్
వీరికి వలసెనె? యిపుడు మ
హా రాజ్యమదాంధకార మడివానెనొకో?"

అనే పద్యమే కానివ్వండి. నన్నయ్యగారి కన్న పోతన్నగారు పూర్వుఁడే అయేపక్షంలోమాత్రం ఆ ఘట్టంలో ఆ యీ పద్యం పోతన్న గారికి నడిచివుండదా? చట్టన "గ్రంథచోరులుగాని కవులుగారు" అని యీసడించేవారు లోకంలో పలువురుంటారు. వారు ఆ యీ సందర్భాలు కొంచెం పరిశీలించాలి. నే నెవరినీ అనుసరించనని ప్రతిజ్ఞపడితే అది నెగ్గదు. యేమంటే? బుద్ధిపూర్వకంగా కాకపోయినా యాదృచ్ఛికంగానేనా అనుసరించినట్లు ప్రత్యర్థులు రుజువుచేస్తారు. అందుకే అనుకుంటాను సంకుసాల నరసింహకవి ఇలాఅన్నాఁడు.

చ. హృదయగతిన్ బురాతన కవీశ్వరు లేగని వీధిలేదు నేఁ
దదనుగతిన్ రచించుకృతి తార్కికులన్ గరఁగింప కుండునే
మదగజరాజముల్ చనిన మార్గమునం గడు నింపు నింపవే
మదగజరాజయానమదమంథర బంధుర యానమానముల్

ఆ యీ మహాకవి ఆక్షేపకులకు చక్కని సమాధానం చెప్పినాఁడు. ఆయీవిషయం యిదివఱలో యెప్పుడో చర్చించి విడిచినదే, కనక స్పృశించి విడిచాను. నేను సుమారు పదియేళ్ళనుండి యేవోవ్యాసాలు వ్రాస్తూనే వున్నాను. ధారణశక్తి 40 యేండ్లవయస్సు నాఁటికే కొంత తగ్గడమారంభించింది. 'ధారణ నిల్చునా? నిలువదా?' (బందరు శతావధానం చూ.) యిటీవల 75 వత్సరాల ప్రాయానికి యెంత తగ్గి వుంటుందో ప్రాజ్ఞులు పరిశీలింపఁగలరు. అందుచే * పునరుక్తులు పడివున్నాయేమో అని అనుమానం తగులుతూ వుంది.

మళ్ళా ప్రధానాంశం అందుకుంటూన్నాను. అందఱికీ ఒకటేవిధమైన అక్షరాలే కవిత్వానికి ఆధారాలుగావున్నా రచనలో కొన్ని రహస్యాలున్నాయి. ఆయాపదాలు కూర్చడంలో వైలక్షణ్యం వుంటుంది. అది ఇదమిత్థం అని బోధించడానికి దొరుకడేటకాదు. అందుచేతే అనుకుంటాను "విచిత్రప్రకారాహి పదానాం ప్రవృత్తిః" అన్నాడు. ఆలంకారిక వామనుఁడు. ఆయీ విషయంలోఁగడ యే వ్యాసంలోనో విస్తరించే వుంటాను కనక స్పృశించి విడుస్తున్నాను. అచ్చఁగా తెలుఁగే చెపుతానని కాని, అంతే కాకుండా

---

* నేను వ్రాసిన వ్యాసాల పత్రికలు యే కొన్నో తప్ప చాలావఱకు పత్రికాఫీసులలోనే తప్ప నావద్దలేవు. కొందఱు భాషాభిమానులు ఆయీనావ్యాసాలు సంపుటాలుగా ప్రచురించే వూహతోవున్నట్టు వింటాను. అది సుఖ సుఖాల నెఱవేరేపనికాదు. దారిద్ర్యంమాటలావుండఁగా ఆయీ వ్యాసాలు సేకరించడం చాలాశ్రమతో చేరినపని, ముఖ్యంగా నా వ్యాసాలు —— (1) ఆంధ్రవారపత్రిక (2) కృష్ణ (3) భారతి (4) త్రిలింగ (5) ఆంధ్రవాణి యీ అయిదింటిలో పడివున్నాయి. ఆంధ్రదినపత్రికలో కూడా యీ మధ్య కొన్ని పడ్డాయి. యే వొకటి రెండో ఆంధ్ర ప్రభకు పంపినట్లు జ్ఞాపకం. అభినవ సరస్వతిలో అప్పుడప్పుడు పడడం కలదు. ఆ యీ సరస్వతి ఆంధ్రవారపత్రికనుండి గ్రహించి ప్రచురించడమే తఱుచుగా వుంటుంది. ఆంధ్రలోకూడా యేవొకటి రెండో పడ్డాయి. ఆయీవ్యాసాలు గ్రంథరూపంగా ప్రచురించేవారు—పునరుక్తులుగా వుండే సందర్భాలు పరిశీలిస్తారని నాయాశ. వారికీ యంశం తెలిసివుండడం మంచిదని యీరెండ మాటలూ ప్రసక్తిగాని ప్రసక్తిగాదీనిలో వ్రాశాను.

నిరోష్ఠ్యంగా కూడా చెపుతానని కావి లేనిపోని శృంఖలాలు తగిలించుకొని కొందఱు రచన సాగించివున్నారు. ఆకాలంలో అట్టి రచనలయందు పాఠక లోకానికి ఆదరం వుండేదేమో అనుకోవాలి. యితరులమాట అలావుంచుదాం, కవిబ్రహ్మంతవానికి కూడా కొంచెం ఆయీ విధమైన రచనలో యేదో విశేషం వుందనే తాత్పర్యం వున్నట్టు ఆయన రచించిన—నిర్వచనోత్తరరామాయణం సూచిస్తూవుంది—వచనం లేకుండా శతకాలూ, అష్టకాలూ, నక్షత్రమాలలూ రచించడంలో కష్టంలేదనిన్నీ, కథా సందర్భం వుండే చరిత్రలు వగయిరాలు చిత్రించడం కష్టమనిన్నీ అప్పటి కవు లనుకొనే వారని తోస్తుంది. వాల్మీకిరామాయణం యావత్తూ పద్యమయమేందా? ఆయన నిర్వచన రామాయణం అని పేరెందుకు పెట్టలేదో, విజ్ఞులు విచారింతురుగాక——ప్రయత్నం వినాగా అంటే సహజంగా దొర్లే శబ్దాలంకారాలు తప్ప యితర శబ్దాలంకారాలు కూడా శ్రమకు చేటేగాని కవిత్వానికి శోభను తేవు.

శ్లో. పరిపతతి పయోనిధౌ పతంగ
స్సరసిరుహాముదరేషు మత్తభృంగః
ఉపవన తరుకోటరే విహంగో
యువతిజనేషు శనైశ్శనై రనంగః.

అప్రయత్న సిద్ధంగా దొరలడంచేత ఆ యీ శ్లోకంలో వున్న అంత్య ప్రాస హృదయంగమంగావుంది. కవిత్వం యెంతసేపూ భావప్రధానంగా వుంటేనే సంతోష జనకమవుతుందని సహృదయులు చెపుతారు. భారవి, మాఘుఁడు మొదలైన మహాకవులు ఆయీ విషయాన్ని మన్నించేవారే అయినా——

ఏకాక్షర, ద్వ్యక్షర మయాలుగా కొన్ని రచనలు సాగించడానికి కారణం వారివారి పాండిత్య ప్రకటనార్థంగాని అన్యంగాదు. కంకణబంధంలోనైన రచనలు కేవల పాండిత్యం తెల్పడానికే. రసజ్ఞులు వాట్లని ఆమోదించరు. కాని రాజులు ఆయీ బంధకవిత్వాలకు అక్కజపడి-అగ్రహా

రాములిచ్చి సమ్మానించి వున్నట్టు ప్రత్యక్ష నిదర్శనాలున్నాయి. యీస డించడం సుళువుగాని రచన సుళువుగాదు. ఇది విషయాంతరం. తెలుగు సుకవులలో పోతరాజుగారు, సంస్కృతకవులలో జయదేవ, లీలాశుక నారాయణతీర్థ ప్రభృతులు, పదకవులలో త్యాగరాయాదులు ధన్యులు. వారిని స్మరించువారును ధన్యులు.

"వయంచ కృతిన స్తత్సూక్తి సంశీలనాత్"

ర చ యి త లు

వీరినిగూర్చి కొంచెం వ్రాస్తాను. రచనచేసేవారు రచయిత లనిపిం చుకుంటారు. రచనా శబ్దార్థము క్రియామాత్రానికి (ప్రతీ పనికీ) వర్తి స్తుందిగాని, యోగరూఢిచే మాత్రము కవిత్వం చెప్పడానికే గాని యిత రానికి అనువర్తించదు. కావ్యం అంటే కూడా కవిచేసిన శబ్దరూప రచనకే అనువర్తించడం ఆ యీ యోగరూఢి చేతనే. అయితే, యోగరూఢి అంటే యేమిటి అని ప్రశ్న వస్తుంది. అసలు శబ్దాలు యావత్తూ మూడు విధాలు: యౌగికాలు, రూఢాలు, యోగరూఢాలు—అనే యీ మూడిటిలో చాలా భాగం రూఢాలుగానే చెలామణీ అవుతాయి. రూఢాలు అవయవార్థంలేనివి. డిత్థుడు, ఏద్దుడు, డబిద్ధుడు, అన్న, బల్ల, పల్ల, కల్ల, చల్ల, చెప్పు, కప్పు, అప్పు, పప్పు, చొప్ప, జొన్న, చిన్న, దున్న, వెన్న .... మొదలైనవి, ఇవన్నీ రూఢములే. యిందులో మొదటి మూడూమాత్రం తత్సమాలు. తక్కినవన్నీ దేశ్యాలు (దేశస్థులు అనాదిగా వాడుకొనుచున్నవి) దున్న అనేదానికి అవయవార్థం (వ్యుత్పత్తి) చెప్పడానికి కొందఱు స్థూలదృష్టు లైతే ప్రయత్నిస్తారు (దుక్కి దున్నడానికి వుపకరించే జంతువు) గాని, అది నిలవదు. దుక్కిదున్నడం దున్నపోతులతో పాటుగా గాని, అంత కంటే అధికంగాకూడా గాని యెద్లుకూడా చేస్తూవున్నాయి కనక, ఆయీ వ్యుత్పత్తి అతివ్యాప్తిదోషదూషిత మై పోయింది.

ఇక యోగరూఢాలను గూర్చి కొంచెం వ్రాసి ప్రధానాంశానికి వస్తాను. యోగం అంటే అవయవార్థం. అదికనపడుతూవున్న యోగశబ్దాలు. అనగా వ్యవహారంలో వున్న శబ్దాలు. ఆ వ్యవహారం పండితులదేనాసరే, పామరులదేనాసరే, 'మోజుకులం మాకేం తెలుస్తదండీనీ?' అన్నాడు ఒక పాలికాపు అంతేవాసి. యీ 'మోజుకు' శబ్దం మూర్ధశబ్దభవంకనక, తద్భవం, గ్రామ్యుడు వాడినా గ్రామ్యంకాదు. దేశ్యమంటకు ముందేకాదు. యెందుకు కాదంటే, చాలా వ్రాయాలి. అది ప్రస్తుతంకాదు.

రచన చేసేవారందరూ రచయితలే. ఆరచన గురుముఖతః అభ్యసించిన గీర్వాణ, లేదా, ఆంగ్లం లోనైన యేభాషలలో నేనా కావచ్చును. యద్వా, పుట్టుకపిమ్మట కొద్ది మాసాలలో (అత్త, తాత, వగైరా) శ్రవణతః సునాయాసంగా అలవడే మాతృభాషలో నేనా సరే, దేన్నిగురించైనా కొన్ని పద్యాలో, గద్యాలో రచనచేస్తే ఆ వ్యక్తిని 'రచయిత' అని వ్యవహరిస్తారు. క్రియలోమాట, రచయితృశబ్దం కవికి పర్యాయపదంగా పరిణమించిన ట్లయింది. అయితే, లౌకికవ్యవహారానికి సంబంధించిన కోర్టుతీర్పులు, వకాల్తనామాలు, యింకా యెప్పెటాప్రిలు రచనలనిపించుకుంటాయా? వార్తాపత్రికలలోని—హఠాన్మరణం: పెద్దాపురపు సత్రం వసారానుండి రెండు పిచ్చుకగుడ్లు కిందబడి అసువులు విడిచాయి. జనోపకారం. మా వూళ్ళో వచ్చే యేడు యింకో కల్లుదుకాణం పెట్టిస్తారట. కొన్ని యీమాదిరి వ్రాతలూ రచన లనిపించుకుంటాయా? అని ప్రశ్నిస్తే జవాబు సులభమే కాని స్థలం కొంత వృథాగా ఆక్రమిస్తుంది. రచన అన్నప్పుడు దాని పఠనంవల్ల, లేదా, శ్రవణంవల్ల యేదో మనస్సునకు కొంత ఆనందం కలగాలి. యీలా లక్షణపరిష్కారం చేసుకుంటే మనకు, కోర్టు జడ్జిమెంట్లు వగయిరాలు వచ్చి మామా టేం చెవుతా వని ప్రశ్నించ నేరవు. వీన్నిగురించి పుష్కరకాలానికి పూర్వం కృష్ణాపత్రికలో 'కవిత్వమంటే యేమిటి?' అనే శీర్షికకింద కొంత వ్రాసినట్లే జ్ఞాపకం.

నిన్న మొన్నటిదాకా రచన వ్యాకరణ సమ్మతంగా వుండాలి అనే ప్రతిబంధకంవుండేది. యిటీవల ఆ ప్రతిబంధకం పూర్తిగా వైతొలగింది.

దీన్ని గుఱించి కీ. శే. లు గిడుగు పంతులుగారు స్మరణీయులు. కం. వీ. పంతులుగారి వచనరచన చాలాభాగం వ్యావహారికమే కాని, గిడుగువారి కున్నంత పట్టుదల ప్రస్తుతవిషయంలో కం. వీ. పంతులవారికిలేదు. గిడుగు పంతులుగారి పట్టుదలకు వున్న తాత్పర్యం తోసివేయదగ్గది కాదు.

"కరిగాచింది హాళశక్కి, ద్రోవదికికో
కల్ మెచ్చి యిచ్చింది, ద
బ్బరకాలాసురునిన్ గటాక్షమునచే
పట్టిం దబద్ధం బహో........"

ఈ పద్యంలో వున్న, కాచింది, యిచ్చింది, చేపట్టింది, అనే మూడున్నూ దిద్దితే కాచినది, ఇచ్చినది, చేపట్టినది, అని యగును కాని మొదటి పాఠాని కున్నంత శ్రవణసుఖం వుండదు. "పన్నెండేలా రాజు రాణివా బొబ్బిలి గమ్మింది." "నూగునూగుమీసాలవారయా నూటి కెలమ దొరలు."

ఆయా వాక్యాలు దిద్దితే యీసొగసు రాదని పంతులుగారి వాదం, ఆయీ వాదం పట్టివాదం కాదనిన్నీ యీ రచనలు వైద్యజ్యోతిషములకు సంబంధించిన రచనలవలెనే అర్థప్రధానములు గాని శబ్దప్రధానములు కావ నిన్ని నా మనస్సుకు తోచి నేను పంతులుగారిని ప్రతిఘటించలేదు. బొబ్బిలి యుద్ధాన్ని "జంగంకథ"గా మొట్టమొదట యెవరో (పేరు తెలియదు.) వ్రాశారు. చాలాకాలం తద్ద్వారాగానే దాని ప్రచారం సాగింది. పిమ్మట దిట్టకవి నారాయణకవివతంసుడు పద్యకావ్యంగా విరచించి కవిలోకానికి విందుచేశాడు. దాని సర్వే సర్వత్రమాత్రం ప్రచారం జంగం కథకే పడిపోయింది. పెద్దపెద్ద సంస్కృతసమాసాలు వగయిరాలు దిట్టకవిగారి పట్టుదినాన్ని బోధిస్తూన్నాయేకాని, పాత్రౌచిత్యాన్ని పూర్తిగా దూరీకరించి వేశాయి. కాని అట్టి సమాసాలజోలికి పోక రచించిన భాగాలు చాలా హృద్యంగా వున్నాయి.

"బెబ్బులిఓంసమైన మేలిపెట్టి తెమల్పగవచ్చుగాని ఆ
నిబ్బరిగండమైన ధరణీపతి రావు నృసింహుండేలు నా

బొబ్బిలికోటపై జనగ బోల గిరీటికినైన గాదు మా
అబ్బపడమ్ము లాన నిజమాడెద హైదరుజంగు సాహెబూ"

ప్రస్తుతం కాదు గనక, యీ దిట్టకవితల్లజుని స్పృశించి విడుస్తూ న్నాను గాని, ఆలాగే కాకపోతే యీ యన్ని గూర్చి యెంతేనా వ్రాయవలసి వుంటుంది. యీ "దిట్టకవి" అనే గృహనామధేయం యీయనవంశంలో వున్నట్టున్నూ పిమ్మట యీయన అందులో జన్మించినట్టున్నూ గోచరిస్తూవుంది. అప్పటికి లేనిచో ఆయీ బిరుదం వంశానికి యీయన సంపాదించి అలంకరించినట్లు కవులు సంభావించడానికి యీయనరచన పూర్తిగా తోడపడుతుంది. విషయం విషయాంతరంలోకి యేకొంచెమో దిగుతూ వుంది. మళ్ళా చుక్కాని బిగబడతాను.

పద్యరూపకంగా గాని, గద్యరూపకంగా గాని (వైద్యజ్యోతిషాల వలె, లేదా, కోర్టు జడ్జిమెంట్లవలెగాక) హృద్యంగా వుండేటట్టు యేకొంచెం గొప్పరచన సాగించినా ఆ వ్యక్తికి రచయితల పంక్తిలో స్థానం వుంటుందనేది యిప్పటికి తేలిన పరమార్థం. అయితే, "అధ్యాత్మరామాయణం" యావత్తూ గద్య గాని పద్యం గాని కాక, కీర్తనమయం. గ్రాంథికభాష గాని వ్యావహారికభాష గాదు. ఆయీ మహాకవికి రచయితలలో స్థానం లేనట్టేనా? అని ప్రశ్న వస్తూవుంది. దీనికి జవాబేమిటీ? అంటే, వినండి: ఆయీ రామాయణానికి వచ్చిన దోషమల్లా ఒక్కటాళరాగ సమన్వితత్వమేనా? ఆ పద్ధతిని వాల్మీకి తన రచన శ్లోకరూపంగా సాగించి నప్పటికీ శిష్యులు కుశలవులకు రాగతాళ ("కుశీలవౌ కుశలవనామధేయౌ." చూ.) యుక్తంగా ప్రచారం చేయడం నేర్పి, శ్రీరామచంద్రమూర్తిని సంతోష పెట్టినట్లు ఆ రామాయణంలోనే వుంది గదా? రాగతాళసంబంధం దీనికెంత బాధకమో దానికీ అంతే కనక "నచ శంకా, నచోత్తరమ్" "అహో, మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్యప్రకర్షః"— ప్రత్యుత, ఆయీ దోషం వేదాని క్కూడా సంఘటిస్తుంది. సామవేదాన్ని యజ్ఞంలో ఋత్విక్కులు గానం చేస్తారు. "వేదానాం సామవేదోఽస్మి" గానానికి తలిదండ్రులుగా గౌర

వింపబడే ("ధాత్రితి ర్మాతా, లయః పితా") రాగతాళసంబంధంవల్ల రచనకు సర్వధా గుణం కలుగుతుందిగాని, దోషం కలుగదు. కనక, అధ్యాత్మరామాయణకర్తకు రచయితల పంక్తిలో స్థానం వుండితీరుతుందని చెప్పడానికి యే విధమైన అభ్యంతరమున్నూ నాకు గోచరించడంలేదు. అయితే, వేలకొలదిగా కీర్తనలు రచించిన త్యాగరాయలవారికో అంటారా? అనండి. వినండికూడాను. వారు యెన్నివేలు కీర్తనలు రచించినా గాయకులుగా లోకానికి పరిచితులుగా వుండడమే వారి అభీష్టంగాని, కవులుగా వుండి పరిచితులు కావడం వారి అభీష్టం కాదు. కనక మనం వారినిబలవంతంగా రచయితల పంక్తిలో కూర్చోపెట్టక వేఱే స్వహస్తపాకులుగా వుంచడమే నాకు సమంజసంగా తోస్తుంది. అయితే, అన్యబుద్ధి అప్రత్యక్షం గదా? వారికి కవులపంక్తిలో చేరడానికి యిష్టంలేదని మీ కేలా తెలిసిం దంటారేమో? యిది "స్వానుభూత్యేకమానాయ" ఆ అనుభవం యెట్టిదంటే: నాకు 24 వత్సరాలప్రాయంలో, అంటే శ్రీవిజయనగరం మహారాజులుంగారి సందర్శనంకూడా చేసినదర్మిలా నన్నమాట.

"అటు గద్వాలిటు చెన్నపట్టణము.... ... .మా
కిట రాఁజీయకయున్న దర్శనము నింకెవ్వాని కీ రా జొసం
గుట చెప్పంగదవయ్య...............కోదండరామాభిధా"

('సందర్శనం.' చూ.)

గానమందు కృషి చేదామని కుతూహలం కలిగింది. దానికి అవకాశం యెట్టిదంటే, "భార్యా మూల మిదం గృహం" కనక యజ్ఞోపవీతాలు దండిగా ధరించడానికి అనుకూలించే గృహస్థాశ్రమప్రవేశమే గాని అప్పటికి అంతకు మించిన గృహస్థాశ్రమంలో నేను చేంలేదు. వ్యాకరణగ్రంథాలు తుదివాయి లేవు. తర్కం మొదలెడితే, త్వరలో తేలదు. అదిన్నీ కాక, కవిత్వానికీ, తర్కానికీ చుక్కెదురు. అందుచేతనే అనుకుంటాను కాళిదాసు "నమః ప్రామాణ్యవాదాయ మత్కవిత్వాపహారిణే" అని వొక నమస్కారం చేసినట్లు పెద్దలవల్ల వినడం. అంతమాత్రమే కాదు, "నో వైయాకరణష్ట్వే మేవ పితరం, న భ్రాతరం తార్కికం" అనివుండడంచేత

వాపికూడా అనుకూలించదు. గానం యెక్కడికక్కడికే వుపయోగం. "కూనిరాగం తీయలేని మొగాడూ, కుడుములొండలేని ఆడదీ వుండదు" అని లోకోక్తివుంది, అని చెప్పి గానం అప్పటికే వినికివల్ల కొంత అభ్యస్తమయి వుండడమే కాక, విజయనగరం రాజావారి దర్శనం సుమారు నెలపదేను రోజులవలకున్నూ కాకపోవడంచేత.("శతఘంటకపనంబు సల్పుటా, ఆనందజనపాలుదర్శనం బనెడివారు....కాని సులభ మటంచు నొక్కరును జెప్ప-రట్టు భవదీయదర్శనం బాచరించి, ధన్యతను జెందె మత్కవిత్వంబు నేడు-శ్రీమదానందగజపతి క్షితితలేంద్ర") వృథాగా కూర్చోవడ మెందుకని (క్షణశః కణశశ్చైవ విద్యా మర్థం చ సాధయేత్) ఆ సంస్థానవైణికులలో వొకడున్నూ, సుప్రసిద్ధులునూ అయిన శ్రీకటు సూరన్న గారిపద్ద ఫిడేలు ప్రారంభించి యేవో సరళీ, జంటా మాత్రమే కాదు "సరిమాగరి సరిగరిసా" యింతే కాదు, దూర్వాసుల సూర్యనారాయణ సోమయాజులు గారు రచించిన "రిప్పామ గరిసరి మ్మా" "యిటుజూడరా" యిత్యాదులు అభ్యసించాను. ఆ టయిము నేను గానానికి వినియోగిస్తే, మాతిర్పతిశాస్త్రి తర్కం అభ్యసించడానికి వినియోగించాడు. అదీ యిదీ యేదొంచెమో అన్న స్థితిలో వుండగా శ్రీరాజావారి దర్శనం కావడం, సన్మానం జరగడం వగయిరాలు సందర్శనంలోనూ, జాతకచర్యలోనూ చూచుకోండి. ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా చాలా దూరం వచ్చాం.

సంగీతాన్ని అభ్యసించడానికి మైసూరు శ్రీ వీణ శేషన్నగారిదగ్గరకు ప్రయాణం కట్టడానికి వారి పరిచయం గద్వాలాదులలో వారి శిష్యుల ద్వారాగా నైతే వుందిగాని, ఆయీ పరిచయం నాకు వుపకరించడానికి బదులు అపకరించేటట్టు కనపడి ప్రయాణం ఆగిపోయింది. అపకరించడానికి కారణం వివరించ నక్కఱలేదుగాని, అయినా కొంచెం సూచిస్తాను: ఈ సంగీతాభ్యాస కుతూహలం నాకు కలిగేటప్పటికి ఆంధ్రదేశంలో తి.వెం. కవులంటే యెఱుగని వారు లేరు. అట్టి స్థితిలో సంగీతానికి గురు, శుశ్రూష చేయడానికి వెడితే గురువుగారు యితరులతోపాటు చేర్చుకొని (శుశ్రూష) చేయించుకుంటారా? విద్యాభ్యాసానికి యేర్పడ్డ మూడిటిలో (శుశ్రూష.

సమృద్ధిగా ధనప్రదానం, ఒక విద్య తనది యిచ్చి వారిది మఱిపకటి స్వీక రించడం.) శుశ్రూషవల్ల సంపాదించిన విద్యే శోభిస్తుంది.

చ. గురుకులవాసమున్ జరిపి కూరిమి మాధుకరమ్ము వారముల్
జరుపుచు, అమ్మ గాని యొక సాధ్విని 'అమ్మ!' యటంచు, 'వా' బటం
చొయిలను గొల్చి నేర్చితిమి యొండొకశాస్త్రము........

(గుంటూరిసీమ)

అందులోనూ, గానానికి చేసే శుశ్రూష (ఉపచారం) మఱీ విలక్షణంగా వుంటుంది. తంబురాపట్టుకుని గురువుగారివెంట తాడుతోదబ్బనంగా సభలకు వెళ్ళడం, అప్పుడప్పుడు అంట్లతప్పేలాలు తోమడం—యీ పనులు గాక గురువుగారి నీర్కావిదోవతులు వుతకడం యివన్నీ చేసినా గురువుగారి వెంట తంబురా మీటడం తప్ప స్వరజ్ఞానం మర్మం విడిచి తెలియఁజెప్పే గురువు లెక్కడో గాని, వుండరనే వినడం.

భవతు. ప్రధానాంశం విడిచి చాలాదూరం వచ్చాం. ఆయీ శుశ్రూషలు చేయించుకొనే గురువులు వున్నట్లు వినడమే కాని, నాకు తటస్థించలేదు. యింగ్లీషువిద్యార్థి బూట్సుకాళ్ళతో వచ్చి క్లాసులో కూర్చుంటాడు. ఆ మాదిరిగా మాత్రం మన విద్యలు అభ్యసించే విద్యార్థులు వుండరు.

పరికృత మేమిటంటే, నేను సంగీతం అభ్యసించడమంటూ వస్తే స్వస్వరూపాన్ని గోపన (కర్ణుఁడు మాదిరి) చేయవలసి వస్తుంది. అది యేకొలఁదికాలమో దాగినా 'యింగువ దొంగతనం'గా పరిణమిస్తుందేమో అని భయపడి మానుకున్నాను. ఒకవేళ ఆయాచిక్కులన్నిటికీ అంగీకరించి, గాయకాగ్రేసరుఁడుగా తయారైనా గతంలో వున్న కవిత్వ పరియుక్తమైన నామరూపాలకంటె యెక్కువ నామరూపాలు దీనివల్ల కలగవు—అని ఆయీ వుద్యమాన్ని విరమించుకున్నాను.

సారాంశ మేమంటే: త్యాగయ్యగారు రచయితల పంక్తిలో కూర్చోవడానికి తగ్గ పరిజ్ఞా విశేషం కలవారే అయినా, వారి ప్రధానవిద్య (గానం) అందుకు అంగీకరించదు. అలాగే—'గోచిపెట్టకమున్న వచ్చిన

కవిత్వం' నాకున్నూ అడ్డు తగులుతుందని భయపడ్డా నంటే విశ్వసించ నివా రుండ రని భయపడుతూ వ్రాస్తున్నాను. త్యాగయ్యగారు గద్యగాని, పద్యంగాని అస్మదాదులకంటే హృద్యంగానే కట్టగలరు గాని, వారికి అంతకుమున్ను స్వాధీనపడివున్న గానం దీనికి ప్రాధాన్యస్థితిని రానీయదు. అస్మదాదులవంటి రచయితలు యెన్ని కోట్లయినా వొక త్యాగరాయలు కా రన్నదిపరమార్థం. ఆ మహానుభావుణ్ణి గౌరవించడానికి మనం రచయితల పంక్తిలో స్థానం కల్పించడం సదుద్దేశ ప్రయుక్తమే అయినా, తుదకది అన్యథాగా పరిణమిస్తుంది కనక, వారికి యీ స్థానం వద్దంటాను నేను. లోగడ వికారి సంవత్సరంలో కాసింకోట జమీందారుగారి తోబుట్టువు వివాహానికి శ్రీయుతులు పోలవరపు జమీందారుగారు, కిర్లంపూడివారు లోనైన జమీందార్లు, యింకా మఱికొందఱు విచ్చేశారు. దానికి కిర్లంపూడి వారితో మేం (తి. వెం.) కూడా వెళ్ళడం తటస్థించింది. హరికథా పితామహుండు నారాయణదాసుగారు కూడా వచ్చారు. దాసుగారిని వినడమేగాని, అప్పటికి మేం చూడలేదు. ఆయనతో యెవరు యే విధంగా చెప్పివున్నారో తెలియదు, మమ్మల్ని యీవిధంగా ప్రశ్నించారు ఆయన; "ఏమయ్యా, వేంకటశాస్త్రీ, మీరు నన్ను కవిగా అంగీకరిస్తారా? గాయకుడుగా అంగీకరిస్తారా?" అని ప్రశ్నించేటప్పటికి "మీరు హరికథ కాగ్రేసరులు, హరికథకులకు గానప్రజ్ఞా వుండాలి, కవనప్రజ్ఞా వుండాలి. యింకా చాలా ప్రజ్ఞలు వుండాలి. మీరుఅన్నివిద్యలకూ నివాసస్థానంగా మాబోట్లు చెప్పుకుంటారు". ఈరీతిగా యెన్నిసార్లు నిష్కపటంగా నేనుచెప్పినా అలాకాదు, యేదోవొక విద్యను నిర్ధారణచేసి చెపితేనే గాని నామనస్సుకు సంతుష్టిలేదు, అని పట్టుకొని వేధించేటప్పటికి గత్యంతరంలేక 'మీకు నిరుపమానత్వం రావలెనంటే గానంలో వస్తుంది గాని, కవనంలో రాదు. కారణం కవులలో మీవంటి వారు మఱికొందఱు దొరుకుతారు. గానంలోనో, మీ గాత్రమువంటి గాత్రి మాధుర్యం 'న భూతో న భవిష్యతి' అనేటప్పటకి ఆయనకు చాలా కోపంవచ్చింది. తోక తొక్కిన పాముగా పరిణమించి తిట్టడంకూడా జరిగింది. యిటీవల మళ్ళా కొలదివత్సరాలలో స్నేహితులమైనాం. నే నంటే

చాలా ప్రేమగా చూచేవారు. నాకంటే సుమారు పదేళ్ళు ఆయన పెద్ద. నాపతెగాక యావజ్జీవమూ బలిష్ఠుఁడుగా, సుఖిగా కాలం వెళ్ళబుచ్చిన మహా నీయుఁడాయన. చెప్పొచ్చే దేమంటే: దాసుగారు కూడా త్యాగయ్యగారి వంటెనే రచనాశక్తి కలవారైనా, వారి పంక్తిలో చేరుటకు సందేహిస్తారు. కొందఱు "ఏకవిద్యా సురక్షితా' అన్న శ్లోకానికి వుదాహరణంగా వేదమో, శాస్త్రమో కృషిచేస్తారు. వారితో దానిలో వాదోపవాదాలు పెట్టుకుంటే చాలా విద్యలలో కృషిచేసినవారు వోడిపోతారు.

పూర్వకాలంలో "సుబ్బత్రియ" మంటూ వుండేవారు. వారిలో ఒకరు తనికెళ్ళ సుబ్బన్నశాస్త్రిలుగారు. వీరు తర్కశాస్త్రంలో ప్రత్యేకించి కృషిచేశారు. యీ పేరు కలవారే యింకొకరు అక్షంతలవారు. యింకొక రున్నారు గాని వారింటిపేరు సమయానికి జ్ఞప్తికి రాలేదు. యీ ముగ్గు రిలో ఒక్కరికి యింకొక్కరు తీసిపోరు. కాని నవద్వీపంలో (యీ వూరు కలకత్తా ప్రెసిడెన్సీ) యేమో చెప్పలేం. యితరత్రి వాదనసమర్థులు లేరని చెప్పుకుంటారు. తనికెళ్ళవారికీ, కొవ్వూరిగోపాలశాస్త్రిల్లు (యీయన షట్ఛాస్త్రవేత్త) గారికీ లేటు శ్రీ పిఠాపురంరాజావారు వాదోపవాదాలు పెట్టి నప్పటి గాథ కొలదివత్సరాలనాడు యేదో వ్యాసంలో వ్రాసే వున్నాను.

రచయితలు యేవిధంగా వుంటారో, రచనామాత్రిం దానికి సాధక మైనా గద్యపద్యాత్మక రచనే సాధకంగాని తాళరాగయుక్తమైన రచన సాధకం కాదని వ్రాస్తూ, యెందుకు కాదో నాకు తెలిసినంతలో వివరిం చాను. పరిక్కృతకాలంలో శ్రీయుతులు హరినాగభూషణంగారు గానం ప్రధానంగానూ, సంస్కృతాంధ్రభాషలే కాక యింగ్లీషుకూడా అప్రధానంగా కృషిచేసి సంస్కృతాంధ్రాలలో కొంతరచన సాగించినవారే. పనిపడితే యీయన ఫిడేలుతో సభకు వస్తారుగాని, కలమూ, కాగితంతోటీ రారు. అభిమానించి యీయన్ని రచయితల పంక్తిలో చేర్చి నాల్గుమాటలు అభి నందించిన పత్రియుక్తాతే అందాం-వ్రాస్తే, ఆయన అంతరాత్మ సంతసింప దనే నేను అనుకుంటాను.

"పిళ్ళః కవి రహం విద్వాన్" అన్నారట అప్పయ్యదీక్షితులు. పిళ్ళంటే వేదాంతదేశికులు, కవితార్కికసింహః. ఈయన అప్పయ్యదీక్షితులవంటి విద్వాంసుఁడు కాఁడా? ఆయన వేదాంత దేశికులవంటి కవిన్నీ కాఁడా? ఉభయులయందున్నూ ఉభయప్రజ్ఞలూ కేంద్రీకరింపఁబడి వున్నా, వారివారికి అభిమానవిద్యలు వేఱుగా వుంటాయి. యేదో కొంచెం వ్రాసి ముగించా లనుకుంటే కొంత చేదస్తంగా పెరిగినట్లుంది. చదువరులుక్షమింతురుగాక. పూర్వంకన్న వ్యావహారికభాషకు శృంఖలాలు తెగినతర్వాత రచయితల సంఖ్య పెరగడం ముదావహమ్. "అస్మద్గోత్రం వర్ధతామ్."

అన్నీ కవిత్వాలేనా?

కావు. నిశ్చయంగా కావు. కానేరావు. కవిగా జనించినవాఁడు తోఁచిందల్లా గిలుకుతూనే వుంటాఁడు. గృహస్థు బిడ్డల్ని కనడంలేదా? ఆలాగే కవిన్నీ. అందులోనూ యిందులోనూ కొంతమాత్రమే నాణెమైన సరుకు బయలుదేఱుతుంది. "పుత్రులు తన యుద్భవించినఁ గుఱూపులు కాఁగలరంచు భార్యతోఁ గలయిక మానునే?" చెట్టుకాచిన కాయలన్నీ మంచి రుచిగా వుండడం అసంభవం. ఆ యీ హేతువుచేతనే అనుకుంటాను పూర్వవిమర్శకులలో వకాయన భారత భాగవత రామాయణాదే కాక కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యాలుకూడా గాగా వడపోసి తుదకు "ద్విత్రాఏవ కవయః, ద్విత్రాణ్యేవ కావ్యాని." అని వ్రాసుకున్నాఁడు. యీమాట లోకానికి యెంతేనా కంటకంగా వుండేమాట సత్యమే. అయితే మాత్రం యథార్థం చెప్పఁదలఁచుకొన్న విజ్ఞుఁడు జంకి తనఅభిప్రాయాన్ని దాఁచుకుంటాఁడా? వాల్మీకి యిరవై నాలుగువేలు, వ్యాసులవారి తక్కిన రచనలను వదులుకొన్నప్పటికీ వొక్కభారతమే సపాదలక్షగదా? యింకా కవు లెన్ని యెన్ని వేలూ లక్షలూ వ్రాశారో అంతటివాఙ్మయంలో ద్విత్రాణ్యేవ, అంటే యెవరికి రుచిస్తుంది. యీమాట వ్యాసులు వొక్కచేతి మీఁద యింత వ్రాస్తే ఆపరిశ్రమనేనా ఆలోచించక చులాగ్గా చేతనైనదే

కదా అని "ద్విత్రాణ్యేవ" అంటే పరిశ్రమ యెఱిగిన యేవిజ్ఞులు విశ్వసిస్తారు? అయితే కవిత్వానికీ, గానానికీ, వంటకీ కావలసింది మాధుర్యమా? లేక పరిశ్రమా? ఆపద్యం రచయిత కష్టపడివ్రాశాఁడో? అలాకగానే వ్రాశాఁడో అదంతా యెవరిక్కావాలి? తుట్టతుదకు తేలేది రసారస విశేషం. "సాధ్యోహి రసో యథాతథం కవిభిః"

యీవిచారణలోకి దిగితే అది యింతలో తేలేది కాదు. ఆయీ నాలుగుమాటలూ యెందుకు వ్రాయవలసి వచ్చిందంటే; యీమధ్య కొన్నాళ్ళనుంచి ఆఁగి వున్న ఆదిశైవ పత్రిక మళ్ళా ప్రచురింపఁ బడుతూవుంది. అందులో రెండుచోట్ల మృత్యుంజయ స్తవాలు వున్నాయి. రెండోది చదివేటప్పటికి మనస్సులో యేమో భావాలు స్ఫురించాయి. యేవో కొన్నిమాటలు వ్రాద్దామని కలం చేతపట్టేటప్పటికి ఆపద్యాలు వ్రాసినకవి మావాఁడే అయినాఁడు. అయితే మాత్రం యేలా మానేది? ఉబ్బసపుపీడ మాధవ పెద్ది సుందరరామయ్యకవికే కాదు మఱోకవికే కలిగితే కలుగుతుందనుకుందాం, ఆపీడ యింతటి లోకోత్తరమైన కవిత్వంగా పరిణమించడమంటూ వుంటుందా? అనుకున్నాను. మళ్ళా ఆలోచించుకొంటే యీవిధంగా తోచింది, యేమీ? కరుణాశూన్యులైన బోయవాళ్లు చేసే ఘోరకృత్యాలు చూచి యెంతమంది దుఃఖించరు, వాళ్ళదుఃఖమంతా వాల్మీకి దుఃఖం వలెనే రామాయణంగా పరిణమించిందా? లోకమంతా కవి యెన్నటికీ కానేరదు. కొండల్లోపుట్టే రాళ్ళన్నీ వజ్రాలవుతాయా? కావు. కవికి అనుభూతమైన రోగమే కాదు, భోగమే కాదు, త్యాగమే కాదు, ఆగమే కాదు, యాగమే కాదు, రాగమేకాదు, యోగమే కాదు, సర్వమూ కవిత్వంగానే పరిణమిస్తుందని నే నప్పుడప్పుడు అను కుంటూ వుంటాను. దీన్ని యేకొందరో విశ్వసిస్తారు. కాని సర్వే సర్వత్ర విశ్వసింపరు. ఆయీ నాభావాన్ని మాటుచ్చిసుందరరామయ్య మాధవపెద్ది బలపఱిచినందుకు ఆనందిస్తూ ఆయన్ని బాధిస్తూవున్న వుబ్బసం యిఁకముందు శత్రువునైనాసరే యెవణ్ణీ కూడా బాధించకుండా వుండడానికి శ్రీమృత్యుంజయుణ్ణి నేనుకూడా ప్రార్థిస్తూ వున్నాను. నేను స్వయంగా రాకపోయినా (ఆత్మావై పుత్రనామాసి)

ఆయాపీడ అనుభవించినవాణ్ణే. కొంత కవిత్వం చెప్పినవాణ్ణే. కాని మాశిష్యుఁడి కవిత్వానికీ నాదానికీ యెక్కడికెక్కడ? నాపద్యం వుదాహరించి పిమ్మట మాశిష్యునికవిత్వాన్ని వుదాహరిస్తాను.

మ. తమకుం దగ్గని దానిఁ గోరుదురు సంతానంబు నెప్పట్లఁ బ్రా
జ్ఞమతుల్; దగ్గెడిదాని నెట్టి కుమతుల్ గాంక్షింప రట్లౌటసో
యమ? యిందుం గలశ్లేష శ్లేష్మరుజయందైనన్ సమర్థించినా
కౌమరున్ దగ్గనివానిఁ జేయు మది నాకున్ జాలుఁ గామేశ్వరీ.

సుందరరామయ్యపద్యం చూడకుండా దీన్నిచూస్తే యిదిన్నీ కొంత బాగానే వుంటుంది. యిందులో తగ్గనిదానిన్ దగ్గనిదానిన్ శ్లేష శ్లేష్మ ఇత్యాదులలో కొంత చమత్కారం లేకపోలేదు. యిఁక శిష్యునిఉబ్బసం చూడండి. యెప్పుడో మా తిరుపతిశాస్త్రి యెవరినో హేళన చేస్తూ, "దగ్గో? కవిత్వమో? తాత్కాలికంబగు సన్నిపాతంపుఁ బ్రసారమొక్కొ" అన్నాఁడు. ఇప్పటికి మాసుందరరామయ్యదగ్గు మంచికవిత్వంగా పరిణమించి అదని వెక్కిరింపునకు భంగం తెచ్చింది. తెస్తేతెచ్చిందికాక వాణ్ణిబాధిస్తే బాధించిందిగాక మంచికే కారణ మయింది చూడండి యీపద్యం.

మ. సరిలే మానవకోటియీవెలుపలన్ సంసారచక్రానసే
దొరలన్ లేకిటులుండ, లో నొకటి రెండున్ గావు షట్చక్రముల్
వరుసం బేర్చి బిగించినావు గద అబ్బా! నాగపాశాలతో
దరియింపన్ వశమౌనె? నీకరుణచేతంగాక మృత్యుంజయా.

యీపద్యం శిష్యుఁడు ప్రకటించిన ఆరుపద్యాలలోను అయిదోది. యిందులో యోగశాస్త్రం కొంతవుంది. చట్టన తాత్పర్యం గోచరించదేమో. అందుచేత ముందుగా వుదాహరించాను. కవికి కల్గినబాధను యిది తెలుపుడు చేస్తుంది. యీపద్యంకూడా రసవంతమే అయినా నేను యెత్తినపీఠికలోని అంశాలను సమర్థించడానికి యిది చాలదు. యీ పద్యాలు చదివి చూడఁడి.

మ. ఒక బిల్వార్చనయేని పేఁడెఱుఁగునో? ఒక్కొక్కపే యింటిపే
దికి నిన్నేఁడులు వచ్చి యొక్కశివరాత్రింగాని పేఁడుండెనో

మొక మేలాగునఁ జెల్లి వాదెఱచెడిఁ మోక్షమ్ము నిమ్మంచు నేఁ
టికి నా(మ్రొక్కినమ్రొక్కె చాలు ననుకొంటే తప్ప మృత్యుంజయా.

యీపద్యం మొట్టమొదటిది. దీనిలోవున్న స్వారస్యాన్ని వివరించ వలసివస్తే యీకాగితాల కఱవుదినాలలో యేపత్రిక భరిస్తుంది. రేషనింగు కంట్రోలు రోజులివి. కడుపునిండా తిండీ ప్రెస్సునిండా కాగితాలూ వున్న రోజుల్లో అయితే బాగుండేది. శాంతం పాపం—ప్రతిహత మమంగళం—ప్రకృత మనుసరామః.

"ఏకబిల్వదానతో౽పి। తోషిణే నమశ్శివాయ
స్తోకభక్తితో౽పి భక్త। పోషిణే నమశ్శివాయ.

పైవాక్యాలు శ్రీశంకరాచార్యులవారివి, నమ్మికగలవారిపట్ల మృత్యుంజయ స్తవము పనిచేయుటకు సంశయంలేదు. నేను ఆ యీ స్తవమువల్లనే వార్ధక్యమును కొంతసుళువుగా నెట్టుచున్నాను."కవనార్థంబుదయించితిన్.... మృత్యువు జయింతున్ దానిచేన్" అని నే వ్రాయఁగల్గితిని. తప్పక శివ స్తవము పనిచేసి తీరును. ఇది నే ననుభవించి వ్రాసెడిమాట. శిష్యుఁడు సోమరి యయ్యు నన్ననుసరించుట శ్రేయస్కరము. మృత్యుంజయుఁడు వీని ననుగ్రహించి సుఖిగాచేసి వీనిచే పెక్కు మహాకావ్యములు రచింపించుఁగాక. దీనితాత పద్య మింకొకటి చూపుతాను.

మ. ఒకలంబోదరుఁడైన పుత్రకుఁడు మున్నున్నట్టిదే నీకుఁ జా
లర రాఁబోలును సృష్టిఁ జేసితివి యీలంబోదరుంగూడఁ దీఁ
గసుఁ గాయల్ బరువౌన కావి కుడుముల్ గల్పించి యవ్వాని కే
రాకా? యివ్వానికి నొక్కమైని యిడుమల్ మొల్పింతు మృత్యుంజయా.

యీపద్యంలో వున్న చమత్కారం కవి నెప్పుడేనా చూచివుంటేనే కాని సుగమం కాదు. లంబోదర పదం వాడుకోతగ్గంత స్థూలకాయుఁడు కాఁడుగాని మొత్తంమీఁద శుష్కకాయుల తరగతిలో చేర్చడానికి వాని దేహప్రకృతి వొప్పుకోదు. లంబోదరత్వం ఆయాసపుదగ్గువాళ్ళకు మఱింత బాధకరం. నాపద్యంలో.దగ్గు దగ్గు,పలెనే యితనికి యిడుమలూ కుడుమలూ

కొంతవుపకరించాయి. మా గోదావరీతీరంలో కుడుములు కల్పించడంకంటే యిడుములు కల్పించడమే మంగళంగాభావిస్తారు. కుడుములు చాలా అమంగళ ప్పిండివంటల్లో చేరుతుంది. విఘ్నేశ్వరుడికి చవితినాడు నివేదించేవాట్లను మా తీరస్థులు వుండ్రాళ్ళంటారుకాని కుడుము లనరు. శాంతం పాపం. యిడుములు బాధకములైనను "జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి" కదా? ఆయీసంప్రదాయాలు మండలభేదానికి సంబంధించినవి. యిక యీ విచారణవద్దు. యీపద్యంలోకూడా చాలా మంచికవిత్వం వుంది. యింకోపద్యం కూడా వుదాహరించి విరమిస్తాను.

మ. నరజన్మం బెటు లిచ్చితో పశుపతీ; నాకంతెఱంబశ్వాయులున్
మెఱుఁగే యెన్నివిధాలఁ జూచినను; స్వామీ! ముందు చేజాఱు నీ
పౌరఁబాటున్ సవరించుకోనయిన సద్బుద్ధిన్ బ్రసాదింప వి
త్తెఱఁగౌ పాలన యిందె కాని మఱి యెందే నున్నె మృత్యుంజయా.

యీపద్యం లోగడ వుదాహరించిన పద్యాలన్నిటినీ తలదాఁటుతూ వుంది.

ఆమయపీడలో వుండికూడా పరమేశ్వరుణ్ణి నెపపెట్టి ఆయనయెడల తప్పు నిరూపించి జ్ఞానాన్ని సంపాదింపయత్నించినట్లువుతూ వుంది గాని లేశమున్నా దైన్యాన్ని వెలిపుచ్చినట్లు తోచడంలేదు. గతించినపద్యాలు వ్యాధినిగూర్చి వ్యాకరించాయి కనక యీపద్యంలో ఆవిషయాన్ని స్పృశింపక "ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్" అనే అభియుక్తోక్తికి వొప్పుఁజెప్పి పారమార్థికానికి వుపకరించే జ్ఞానాన్నైనా అనుగ్రహించవలసిందని చాలా బెట్టుసరీగా యేదోముష్టి అంటారే ఆవిధంగా యాచించినట్లయింది. ఆలంకారికులు 'ద్విత్రాణ్యేవ' అన్న వాక్యానికి యీలాటిరచనలే వుదాహరణం అవుతాయి తక్కినవి యతిప్రాసల కర్చేగాని కవిత్వాలనిపించుకోవు. వ్యాకేజీసరుకే విస్తరించి వుంటుందిగాని యేకాలంలోనూకూడా యీలాటి రచన తక్కువగానే పుడుతుంది.

'మతియుం బ్రాసయుఁ గూర్చుమాత్రఁ గవియే?' అంతమాత్రము చేతకవి కాడన్నా అది కవిత్వం కాదనిన్నీ పలుచోట్ల వ్రాసివుండడమే

కాదు యితరుల రచన వుదహరిస్తే వారివారికి కోపంవస్తుందేమో అని యేవో అవధానంలో తప్పనివిధిగా రచించిన మాపద్యాన్నే "సెనగపిండి యుల్లిపాయ చిన్నిమిరపకాయలున్ జొనిపి........పకోడి........ఖాద్యమై" అనేదాన్ని వుదహరించి వున్నాను కూడాను. ప్రస్తుతం యెవరి కవిత్వాన్నిగూర్చి యీ నాలుగు మాటలూ వ్రాయవలసివచ్చిందో ఆ స్వయం వ్యక్తుడు మాధవపెద్ది బుచ్చి సుందరరామయ్య నావద్ద కొంతకాలము శుశ్రూష చేసినవాడు. కాని జన్మతః కవి. శిష్యాభిమానంకింద నా ప్రశంస జమకడతారేమో? చదువరులు యీశంక కవకాశం లేకపోదు గాని అక్కడక్కడ యింకా రసగ్రహణపరాయణు లున్నారని నా నమ్మిక. వారు యథార్థాన్ని గుర్తించితీరుతారు. "శ్రీ వెలయంగ సత్కవిత జెప్పెడివాడన" అని ప్రారంభించి కొన్ని విశేషాలు యేకరువెట్టి, పెట్టి తుట్టతుదకు "కొంటెలలోన గొంటెయున్ గావలె" అని ముగించబడింది. మాబుచ్చి సుందరుడు నిజానికి కొంటెవాడు కాడుగాక అతని ప్రకృతిలో యితరులకు కొంటెతనం గోచరిస్తుంది. బాధ పడేటప్పుడు కూడా దాని అధికారం అది చలాయించడంవల్ల అది యితనికి సహజమని ప్రాజ్ఞలోకం మన్నించి క్షమించాలి. యితడు నాశిష్యుడని చెప్పేమాటలు కావివి. బహు యోగ్యుడు. రాముని పేరితనికి పెట్టినందుకు అమహామహునియందున్న గుణాలలో ప్రధానగుణాలలో నితనియందు కొన్ని వున్నాయని నేననుకుంటాను. ఇతడితరభాషాపదాలు వాడడంలో దిట్టకవి నారాయణ కవికి దీటంటే చాలదు. యింకా వొకమెట్టు పైనే వుంటాడు "డాక్టరైనం గొమ్ములు దిగ్గయాక్టరైన" ఇత్యాదు లితనికవిత్వంలో రసోచితంగా దొర్లుతూ వుంటాయి— పొదిగించుకోవడం, స్వర్గాన్నుండి వూడిపడడం, విశేషించి వెలగడం, కర్ణకుండ లాలతో పుట్టడం, వగైరారచన ఆంధ్రకవిత్వం పుట్టిన లేదీ మొదలు నేటివరకు యే కవిన్నీ చేయనేలేదేమో అని నే ననుకుంటాను. సినిమా యాక్టర్లు రసజ్ఞులే అయితే యితని వల్ల పొందిన వుపకారానికి యేదో సభచేసి శక్తివంచనలేకుండా సమ్మానించి ఋణం తీర్చుకుంటారని నేనభిప్రాయపడతాను. ఇతనివల్ల వారిపేరు

శాశ్వత మయింది. తారాపదం సార్థకం చేశాఁ డీ స్వయంవ్యక్తుడు. పోతే సినీమాలు పోవచ్చు వాట్లకోసం కట్టిన హాల్సుపోవచ్చుఁ గాని మా బుచ్చి సుందరరామకవిరచనకెల్ల శిరోభూషణం, వ్యంగ్యకవిత్వానికే శిరోభూషణం, వేయేల? ఆంధ్రికవిత్వానికే శిరోభూషణం, "కవచకుండలాల" పద్యం మాత్రిం పోదు. యీ బుచ్చికవికి కవచకుండలాలు బహూమతీ చేసిగాని నిద్దురపోరు రసికులని నా వూహా. ఆనాటికర్ణుఁడు యీ నాఁడు వుంటేనా? మజాఖా తెలిసేది. ఇది విషయాంతరం. ప్రిస్తుతం శిష్యుడు పడుచున్న బాధ మృత్యుంజయుడు కనిపెట్టి తన అరిష్టవార కత్వాన్ని. (అరిష్టవారక శ్శంభుః) సార్థకపఱచుకొని యిఁకను అనేకగ్రింథాలు క్రొత్తపోకడలతో నితనిచే రచింపఁజేసి యనుగ్రిహించుఁగాక అని ఆశీర్వచిస్తూ దీన్ని ముగిస్తున్నాను.

శిష్యుణ్ణిగూర్చి ప్రిశంసించడం తప్పని యెరుఁగనివాణ్ణి కాను. యెఱిగిన్నీ చేసినతప్పుగా దీన్ని ప్రాజ్ఞలోకం మన్నిస్తుందని సాహసించి మనస్సులో దాచుకో లేక యీనాలుగుమాటలు వ్రాశాను. యే నాఁటిరోజు లో శిష్యుఁడైనంతమాత్రింలో వాఁడు లోకం మెచ్చేకవిత్వం చెప్పఁగల వాఁడై వుంటే, గురువు మూకీభావం వహించడంగాని లేదా లోకానికి ప్రీతిరిక్తంగా వాణ్ణిగూర్చి వుపన్యసించడం లేదా కేన్వాసింగు చేయడం గాని అది యుక్తంగా వుంటుందా? కనక గురువు తన సదభిప్రాయాన్ని ప్రచురించడమే యుక్తమని నాతలఁపు. రసారసవిచారంపట్ల గురుత్వ శిష్యత్వ జన్యత్వ. జనకత్వాదులు అకించిత్కరాలు. యెవరేనా సరే గుణముంటే మెచ్చవలసిందే అని నా సిద్ధాంతం—"మురారే స్తృతీయః పంథాః"

(షరా) వొకమాట ముఖ్యమైనదే మఱచాను, చాలామంది శిష్యులు నా మాదిరి చదువుతారు. యితఁడో నావలె మోహనరాగం రాక నాదనామ క్రియా రాగంతో చాలా హృద్యంగా చదువుతాడు. నేను మాత్రిం యితని మాదిరిని నాదనామక్రియతో చదవలేను. యీ శిష్యుడు సమానానాముత్త మశ్లోకోఽస్తు, ఇత్యాశీః. స్వస్తి.

రాజ్యలక్ష్మి

పైపేరుతో వున్న వొక క్రొత్తనాటకమును గూర్చి కొన్నిమాటలు వ్రాస్తాను. నిన్నటిరోజున రాజమండ్రి హిందూసమాజములో మాటామంతీ ఆడుకుంటూ కూర్చున్నప్పుడు శ్రీయుతులు ఆంధ్రభీష్మ బిరుదాంకితులు శ్రీ న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులవారు కూడా అక్కడికి దయచేసినారు. శ్రీ పంతులవారు, శ్రీ నండూరి బంగారయ్య (వకీలు) గారిని ప్రశ్నించిస్తూ "మీనాటకమును శాస్త్రుల్లుగారికి చూపినారా? అది యీలాటి వారు తప్పక చూచి మెచ్చుకోదగింది" అనే అభిప్రాయమిచ్చే మాటలు పలికినారు. వెంటనే బంగారయ్యగారు తమ గృహమున కెవరినో పంపి ఒక పుస్తకాన్ని తెప్పించి నాకు యిచ్చినారు. నావోపిక "నానాటికి తీసికట్టు నాగంభొట్టూ" అన్నస్థితిలో వుండడంచేత నిన్నరాత్రి చదవడానికి మొదలుపెట్టి ముగించలేక పోయానుగాని గ్రంథమందుండే సందర్భశుద్ధి వగయిరా యేలాగేనా చదివితీరాలనే దీక్షను కలిగించడంచేత యీవేళ పూర్తిగా ప్రత్యక్షరశోధగా చదివి యెన్నడూ యే నూతన కవుల పుస్తకాన్ని చదివిన్నీ పొందనంతటి పరమానందాన్ని పొందఁగలిగాను. మృచ్ఛకటిక యెంత సందర్భశుద్ధి కలిగివున్నదో యిదికూడా అంత సందర్భశుద్ధిన్నీ కలిగివుందని వ్రాయడానికి జంకను.

కులస్త్రీలు నాటకరంగాలెక్కుటకు యెవో కొన్నిషరతులతో గ్రంథకర్త మెత్తబడడం తాత్పర్యంగా స్థూలదృష్టులకయితే తోస్తుందిగాని, మొత్తం తాత్పర్యం అదికాదన్నట్టు పరిశీలకతాదృష్టితో వివేచనచేస్తే, ప్రతివారికి గోచరిస్తుంది. స్త్రీలు నాటకరంగాలలో అభినయించడం యీ గ్రంథకర్తకు లేశమున్నూ యిష్టం లేదనే అంశం మిక్కిలి మృదువుగా బోధించిన యీకవిత్వ ప్రౌఢిమను యెంత వర్ణించినా తనివి తీరదు. యీయన శుద్ధఛాందసుఁడు కాకపోయినప్పటికీ ప్రస్తుతవిషయంలో ఆఛాందసుల అభిప్రాయాతే సర్వథా శ్రేయస్కాములకు అదరణీయాలుగా యీ నాటకంలో చిత్రించి వున్నారు. కులస్త్రీలు నాటకాలలోనూ సినీమాలలోనూ అభినయపాత్రలుగా వుండవచ్చునని వాదించేవారు తీరా అవి తమకు

సంబంధించవలసి వచ్చేటప్పటికి యేస్థితికి రావలసి వస్తుందో యీయన బహు మృదువుగా బోధించారు. యింతమాత్రంచేత ప్రపంచకం మంచి స్థితికి వచ్చి తనపొరపాటుకు పశ్చాత్తాపపడుతుందని చెప్పడానికి వీలులేదు కాని పాశ్చాత్యవిద్యావ్యాసంగంలో ఆరితేరిన యీ నాగరిక కవిశిఖామణి వ్రాసినదగుటచేత యీ సాంఘికనాటకము అస్మదాదులు వ్రాసేదానికంటె యెక్కువ లోకాదరానికి పాత్రంకాగలదని నానమ్మకం.

యీనాటకంలో యెక్కడాకూడా "పేకేజీ" సరుకు నాకుకనిపించనే లేదు. ప్రధానపాత్ర రాజ్యలక్ష్మి శీలమును యెంతచక్కఁగా కాపాడవలెనో అంత చక్కఁగానూ కాపాడుతూ కూడా భర్తప్రవర్తన అన్యథాగా వున్నప్పుడు భార్యాప్రవర్తనకు భంగం కలగడానికి వుండే అవకాశాలను మిక్కిలీ చక్కఁగా కనపఱచిన యీకవినేర్పు చాలా ప్రశంసనీయం. అనేక గాథలు వున్నప్పటికీ అంతర్నాటకానికి సారంగధర చరిత్రను పుచ్చుకొని జగన్మోహనరావుకు బుద్ధి చెప్పడం యెంతేనా వర్ణనీయం. జగన్మోహన రావు తల్లిగారి అంత్యదశలో అతణ్ణి ఖండాంతరానికి పంపడం వగయిరాలు ప్రస్తుతకాలంలో పుత్రవంతు లనిపించుకొనే వారికి ఆ పుత్రులవల్ల వచ్చే పారలౌకిక సుఖమే కాకుండా ఐహికంకూడా లేదని చెప్పినట్లుయింది. రాజ్యలక్ష్మిశీలసంరక్షణవల్ల పురుషులలో వున్నంత అవినీతి యిప్పటికిన్నీ మన భరతఖండంలో స్త్రీలలో లేదనిన్నీ, వాళ్ళమూలకంగానే భరతఖండపు యోగ్యత యింకా అంతో యింతో నిల్చివుందనిన్నీ స్ఫురింపచేసినట్లు యింది. యీ అంశం వాచ్యంగాకూడా గ్రంథకర్త తేల్చివున్నాడు.

ఆంధ్రనాటకాలు ప్రారంభించి సుమారు యాభై అరవై యేళ్ళు కావచ్చిందనుకుంటాను. పురాణకథలను యితివృత్తంగా పుచ్చుకొని కొందఱు నాటకాలు వ్రాసివున్నారు. యేకొందఱో స్వకపోలకల్పితగాథలు పుచ్చుకొనికూడా వ్రాసివున్నారు. ఆయా నాటకాలన్నీ అభినందనీయాలు గానే వున్నాయి, కాని యేవొక్క వాక్యంగాని వ్యర్థంకాకుండా సార్థకంగానే వున్న నాటకాలు స్వతంత్ర రచనలలో దొరకడం కష్టసాధ్యం. సంస్కృత రచనలలో వుండడానికభ్యంతరంలేదు. అందులో శాకుంతలమంటే ఉత్తర

రామచరిత్రమంటే సరేసరి. మృచ్ఛకటికమాట చెప్పనే అక్కఱలేదు. మన బంగారయ్యగారి నాటకరచనకు పునాది యిప్పటినవనాగరికుల తొందర పాటు కృత్యాలే అని నేననుకుంటాను. వారివారిని చక్కని మార్గంలోకి తిప్పడానికి గ్రంథకర్త చేసిన వుపాయము మిగుల కొనియాడ దగినది. పోతరాజుగారి—

ఆ. వె. పొలఁతి దావవహ్ని పురుషుఁ డాజ్యఘటమ్ము
కదియకుండరాదు కదిసెనేని
బమ్మయైనఁ గూఁతుఁ బట్టకమానఁడు
వటున కింతిపొత్తు వలదు వలదు !

అనే పద్య తాత్పర్యంలో గ్రంథకర్త తాత్పర్యం పూర్తిగా యేకీభవిస్తూవున్నట్టు యెన్నో అక్షరాలవల్ల గోచరిస్తుంది. మొదట జగన్మోహనరావును చెడదీసిన బాలవితంతువునుగూడా తుదకు బాగుజేసినపద్ధతి మన ప్రాచీన నాటక సంప్రదాయంగా కనబడుతుంది. అప్పుడు పశ్చాత్తాపం పుట్టడంకూడా కొంత అభినందనీయమే కాని అంతమాత్రంచేత అట్టిస్త్రీలకు మన పూర్వనాగరికత సంఘంలో చోటు నివ్వదు. కాని ఆపెతత్త్వం కూడా అసలు మంచిదే అయినా యీ నాటకకళావ్యామోహంచేత చెడ్డట్టు వ్యంగ్యమర్యాదయా తేల్చినట్లయింది. యీలా విమర్శించి తేల్చవలసివస్తే యెన్నో విశేషాలు యీ రాజ్యలక్ష్మిలో బయలుదేఱతాయి. మొత్తంమాత్రం దీనివల్లతేలేసారం కులస్త్రీలు నాటకరంగాలకు పనికిరారు. అనఁగా నాటకరంగంలో యితర పురుషులతో ఆయాభాగాలు నటించినపిమ్మట శీలాన్ని చెడఁగొట్టుకోకుండా వుండడం కలలోవార్త అనేదే యిందు తెలుసుకోదగ్గది. శీలమే అక్కఱలేదు కులస్త్రీల కనేవారుతప్ప తదితరులు యీ భావాన్ని శిరసావహిస్తారు. కనక యీ నాటకము సామాన్యంగా అన్నిపక్షాలవారికిని ఆమోదపాత్రమని నే నభిప్రాయపడతాను.

ఆయీ గ్రంథకర్త అభిప్రాయాన్ని వ్యాసంలమూలకంగా బోధించడంకన్న ప్రత్యక్షప్రబంధమూలకంగా బోధించడంలో చాలా సౌలభ్యం

వుంది. వెనక శ్రీకృష్ణ మిశ్రి అనే మహావిద్వత్కవి శిష్యుఁడికి వేదాంత వాసన బొత్తిగా పట్టకపోవడానికి చాలా విచారపడి తుదకు దృశ్యప్రిబంధమూలకంగానే శిష్యుణ్ణి బాగుచేసినట్లు వినికి. దానిపేరే "ప్రిబోధ చంద్రోదయం." యీ యువకవి మాగ్రామ సమీపంలోవున్న రాజమండ్రీ నివాసియే అయినా నిన్న మొన్నఁటిదాఁకా నాకీయనతో పరిచితిలేదు. సుమారు వత్సరన్నఅనాఁడు నేనూ గురువుగారున్నూ వాదోపవాదాలు ప్రకటించుకుంటూ వున్నప్పుడు మా మా లోపాలోపాలను యెరిఁగి వుండిన్నీ యెందరో పెద్దలు మౌనంవహించి "మన కెందు" కని వూరుకున్న సమయంలో తల కంటగించుకొని సాహసించి యీయన "గాండీవ" పత్రికలో——"పరువా? ప్రితిష్ఠయా" అంటూ పెద్దశీర్షిక పెట్టి కొన్ని మందలింపు వాక్యాలను వ్రాసి వున్నారు. ఆ వ్యాసంలో యేశతాంశమో "జయంతి"లో వుదాహరించికూడా వున్నట్లుజ్ఞాపకం. చెప్పొచ్చేదేమిటంటే? సత్యం వచించడంలో యీయనకు సాహసం చాలా మెండు. వారేమనుకుంటారో, వీరేమనుకుంటారో, అనే సంకోచం లేదు. వున్నదున్నట్టు వ్రాయడమే యీయనపని. వెనకటిరోజుల్లో శ్రీ కం. వీ. పంతులుగారొకరు యిట్టి సాహసం కలవా రుండేవారు. మళ్ళా ప్రిస్తుతమీయన కనపడు తున్నారు. అలాటిసాహసమే లేకపోతే యీ రోజుల్లో 'కులస్త్రీలు నాటకరంగాలకెక్కడం మంచిదికాదు. నాటకప్రిదర్శకులలో బాహుళ్యంగా శీలసంరక్షణం మృగ్యం, వారికి తాగుడు యెక్కడోతప్ప వుండి తీరుతుంది;' యీలాటి విశేషాలను బోధించే నాటకం వ్రాయడం తటస్థిస్తుందా? యీలాయే ఛాందసుఁడేనా వ్రాస్తే వాణ్ణిపట్టుకుని దులిపేయరా? యీలాటి యథార్థాన్ని మృదుమధుర శైలిలో నాటకం వ్రాయడం చేఁతనాదేమోగాని యీయనకు వున్న పవిత్రమైన అభిప్రాయాలు వున్నవారు నవనాగరిక యువకులలో పలువురు వున్నారు. వృద్ధులలో వున్నారని చెప్పనే అక్కరలేదు. శ్రీ న్యాపతి భీష్మలవారు పనికట్టుకొని దీని నంతగా ప్రశంసించడమే వృద్ధుల అభిప్రాయాన్ని తెలుపుతూ వుంది. శ్రీయుతులు చిల్కమర్తి కవిగారు సంఘసంస్కర్తలై వుండిన్నీ దీన్ని మిక్కిలిగా మెచ్చుకోవడం

నేను నిన్న సమాజంలో విని వున్నాను నవీన సంస్కర్తలమాట చెప్ప లేనుగాని వృద్ధసంఘ సంస్కర్తలకు దీనిలోవుండే అంశాలు అభినంద నీయాలని దీనివల్ల తెలుసుకోవలసి వచ్చింది.

"ప్రతిక్షణ విజృంభణాత్" అనే శ్లోకార్ధంలాగ యిప్పుడు అన్ని విషయాలున్నూ క్షణేక్షణే మార్పు చెందుతూ వున్నాయి. ఆ మార్పులకు తలా తోఁకా వున్నట్టు తోచదు. దారీ తెన్నూ అంతకంటే కనపడదు. యిట్టి రోజుల్లో యే ఛాందసులో యే మూలోకూర్చుని యెవళ్ళువింటే యేంచిక్కు వస్తుందో అని భయపడుతూ గొణుక్కోవలసిన విషయాన్ని యే శ్రవ్య కావ్యంగానో వ్రాసి యేమూలో దాచవలసిన దానికి పబ్లీకుగా నాటకమంటూ వ్రాసి యెవళ్ళ మనస్సుకూ నొప్పితగలకుండా వక కార్యాంశాన్ని బోధించిన యీకవి ధన్యుడు, మాన్యుఁడు యీయన ప్రవృత్తిసర్వధా వసుచరిత్రలో భట్టుమూర్తి చూపిన వొక విషయాన్ని జ్ఞప్తికితెస్తూవుంది.

శా. మాయాశీలురు చంచలాత్మ లనుకంపాశూన్యు లాత్మైక కా
ర్యాయత్తుల్ సమయానుకూల రచనావ్యాపారగోపాయనో
పాయజ్ఞుల్ మగవారలాపయి మహీపాలు ర్మహావైభవ
శ్రీయోగాంధులు చెప్పనేల మగవారి న్నమ్మగా వచ్చునే?

యీపద్యంలో కృతినాయకుడైన శ్రీ తిరుమల రాయణ్ణి యెంతో మృదువుగా మందలించినట్టు కనపడుతుంది. యీలాగే మనబంగారయ్య గారు స్త్రీలోకాన్ని అనఁగా మందలించతగ్గలోకాన్ని మందలించారు. మందలింపు మందలింపుగా కాక మిక్కిలి శ్రోత్రపేయంగా వుందికూడాను. నన్నయితే యీయన అభిప్రాయాన్ని అడగలేదుగాని నా అంతట నేనేదీన్ని తోఁచి వ్రాశాను. అదిన్నీ కాక అడిగితే యిచ్చేది యీలా వుంటేనే వుంటుంది. దాని కేర్పాటుగావున్న మాటలు యేర్పాటుగానేవుంటాయి. అవి పనిమూర్తుపు ఫారాలలాగ అచ్చువేసి వుంచుకున్నా వుంచుకోవచ్చును. యీలా వ్రాయనక్కడే లేదు. యీ గ్రంథకర్త రీతి చూస్తే చాలా అభివృద్ధిసూచకంగా నాకు తోస్తూవుంది. భగవంతుడు నా అభిప్రాయంలో యేకీభవించి యీయనకు సర్వధా శ్రేయఃప్రదాతయగుఁగాక.

కవిత్వమూ - బ్రాహ్మణత్వమూ

కవిత్వం - బ్రాహ్మణత్వం ఈరెంటికీ చుట్టరికమ ముందునా? అనఁగా, కవిత్వసామగ్రిలో బ్రాహ్మణత్వంకూడా వొకటా? అని ప్రశ్నించేవారు యిప్పుడు పలువు రున్నారు. దీనిక్కారణం అప్పకవీయం. ఆపుస్తకంలో కవినిగూర్చి వ్రాస్తూ "ధరణీసురుఁడు ప్రశాంతుఁడు" అంటూ ఆరంభించఁబడింది, దానికి యేదైనా సంస్కృతంలో మూలంవుందేమో అని వెదికితే అహోబలపండితుఁడు "సత్కులీన శ్శుచి ర్దక్ష శ్ఛందో వ్యాకరణాదివిత్" అని యేదో ప్రాచీనశ్లోకం వుదాహరించాఁడు. అందులో వున్న "సత్కులీన" శబ్దానికి అప్పకవిపద్యంలో వున్న "ధరణీసురుఁడు" తెలుఁగేమో? గుఱికి బారెఁడు హెచ్చుతగ్గుగా అప్పకవిఅనువాదం సరిపోతుంది గాని బ్రాహ్మణేతరులలో చాలామంది (సంస్కృతంలోసహా) కవులుండడంచేత ఆలక్షణనిర్వచనం దోషదూషితం కాకతప్పదు. సత్కులీనత్వమనేది బ్రాహ్మణులకే కాదు, బ్రాహ్మణేతరులకుకూడా వుణాచే. కులోచితధర్మములను చక్కఁగా పాటించే యేకులస్థుఁడుగాని సత్కులీనుఁడుగా వ్యవహరింపఁ బడతాఁడు. అయితే అప్పకవికి బ్రాహ్మణేతరులు కవులుగావుండడం యిష్టంకాదని అతనిపీఠికలోని మరొక పద్యం తెలుపుతుంది. అతని కాలంనాఁటికి బ్రాహ్మణేతరులలో కవులు లేరేమో అనుకుంటే అదీ పొసఁగదు. కుపిందుఁడు, భోజరాజునాఁటివాఁడు. సుప్రసిద్ధసంస్కృతభాషాకవిగా అతని రచనే సాక్ష్యమిస్తుంది. "హేసాహసాంక! కవయామి వయామియామి" "త్వంకారయుక్తాహి గిరః ప్రశస్తాః" ఇతఁడు తంతువాయి (సాలె) కులజుఁడు. కుమ్మరికులస్థురాలు మొల్లకూడా అప్పకవికి పూర్వురాలేకదా. కృష్ణదేవరాయలు అప్పకవికి పూర్వుఁడే అయినా అతని ఆముక్తమాల్యదలో పెద్దన్నగారి పద్యాలు (వంశవర్ణనకు సంబంధించినవి) వుండడంచేత ఆగ్రంథమంతా పితామహుఁడు రచించినట్లే అభిప్రాయపడ్డాఁడు మన అప్పకవి.

వేదశాస్త్రములవిషయంలో బ్రాహ్మణేతరులలో సుప్రసిద్ధులు మృగ్యులుగాని కవితారచనలో మృగ్యులుగారు. వేదానికి స్వరబాధ, శాస్త్రానికిదురవ

గాహత్వపీడ యివి అధికారిమృగ్యత్వ హేతువులు. అప్పకవిపద్యంలో వున్న "ధరణీసుర" శబ్దం లక్షణయా ద్విజత్వ పరం చేసికొని సమన్వయించుకుందామన్నా భట్టుమూర్తివగైరాలు శూద్రులుగానే పరిగణంపఁబడతారు. భటరాజులకు యజ్ఞోపవీతా లున్నా ఆచారాలు శూద్రాచారాలే. యేవిధంచేత చూచినా కవి ధరణీసురుఁడుగానే వుండాలనే లక్షణనిర్వచనం యుక్తంగా కనపడదు. ఆ విశేషణం మాత్రమే కాదు "ప్రశాంతుఁడు" అనేది కూడా బాధించేదే. కవులు వేములవాడ భీమకవి వగయిరాలు శాంతులుగారు.

"చ. గరళపుముద్దలోహ మవగాఢ మహోళనికొట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపు కోరలు పట్టుకార్లు ది
క్కరటి శిరంబు దాయి లయ కాలుఁడు కమ్మరి వైరివీర సం
హరణగుణాభిరాముఁడగు మైలము భీమన ఖడ్గసృష్టికిన్."

భీమకవిగారి యింటిపేరు మైలమువారే అనియు, వేములవాడ అనేది నివసించే గ్రామాన్ని బట్టి వచ్చిన పేరనిన్నీ తెల్విడి. అయీ వేములవాడ నైజాంమండలంలోనూ ఉంది, గోదావరిజిల్లాలోనూ ద్రాక్షారామ దాపున వుంది. భీమకవి అక్కడివాఁడా యిక్కడివాఁడా అనే చర్చ లోఁగడ చాలామంది చేసి విరమించారు. ప్రస్తుతం మన క్కావలసింది భీమన ప్రశాంతుఁడేనా అనేదే.

"ఉ. పెండెలనాగి చెక్కులను....రామకవి కుంజరు హస్తము....
యీకసుపూల ధారుణీమండలనాథుఁబోలు .. .."

(ఇది తురగావారిది.)

అప్పకవినిర్వచనం అతివ్యాప్త్యాదిదోషగ్రస్త మవడమట్లుండఁగా అహోబలపండితుఁడు వుదాహరించిన "సత్కులీన శ్శుచి ర్దక్షః" అనే దానిలోవున్న సత్కులీన విశేషణార్థాన్ని కూడా కవిత్వం అపేక్షిస్తుందని నియతంగా చెప్పడం పొసఁగదు. పదకవిత్వమో, పద్యకవిత్వమో, జంగంకథలు వగైరాలో అన్లేవాళ్లు చిరకాలాన్నుంచి వున్నట్లే ఆయారచనలు సాక్ష్యంయిస్తాయి. కులాభిమానప్రియు కమైన పోటాటలు కాపులకే

బ్రాహ్మలకీ వున్నాయంటే, ఆవివాదాలు బ్రాహ్మలలో బ్రాహ్మలకే శాఖాభేదప్రయుక్తంగా కనపడుతూ వున్నప్పుడు జాత్యంతరులతో వుంటే ఆశ్చర్యమేమిటి? వైదికులకీ నియోగులకీ మళ్లా వారిలో అవాంతరులకీ యీదురభిమానాలు వుంటూనే వున్నాయి. ఆయీ పోట్లాటలకి జంకి కవిత్వం బ్రాహ్మలనే కాని అన్యులనే కాని ఆశ్రయించి, యితరులను అస్పృశ్యులనుగా భావించి నిరసిస్తుందనడానికి యేప్రాజ్ఞుఁడూ సమ్మతింపఁడు. కవిత్వమూ గానమూ యివి వొకరి సొత్తులు గావు, అందఱివీని. సహజంగా పుట్టేవి. "శ్లో. గాంధర్వంచ కవిత్వంచ....సహజా గుణాః" వేశ్యజాతిలో కన్న మిన్నగా భాంవేషం వివిపించే పాత్రిలు కడజాతిలో వున్నారు. యిప్పుడే కాదు కృతయుగంలోకూడా యీఅంశాన్ని ధ్రువపఱచాలంటే హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం తోడ్పడుతుంది. వేశ్యజాతిలో స్త్రీలూ పురుషులూ మహాకవులే వున్నారుగదా?

యిటీవల లక్షణనిర్వచనం అతివ్యాప్త్యాదిదోషదూషితంగా పాడయిందిగాని పూర్వలాక్షణికు లేర్పఱచింది చూడండీ యెంత చక్కఁగా వుందోను:

> శ్లో. శక్తి ర్నిపుణతా లోకశాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణాత్
> కావ్యజ్ఞ శిక్షయాభ్యాస ఇతి హేతు స్తదుద్భవే.

ఇందులో కులాలప్రసక్తి లేదు. శాస్త్రపదం వున్నా అదివుంటే విద్వత్కవి అనిపించుకుంటాఁడు, లేకపోతే "శుద్ధసురన్నది రుద్రదటాఃపై" మాదిరిని రచించే కవి అనిపించుకుంటాఁడు, పూర్వం కవిత్వం చెప్పేవాళ్ళకు భాషాపాండిత్యం ఆవశ్యకంగా వుండేది గాని యిపుడు నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు ఆపీడ వదిల్చింది. కాని హరిజనకవులు చెప్పే కవిత్వాలు నిర్దుష్టభాషలోనే కనపడుతూ వున్నాయి. నేను ప్రత్యక్షంగా కొన్నికవిత్వాలు చూచే యీమాట వ్రాస్తున్నాను. అందఱికీ అందుబాటు శైలిలో చేవ సేకారణంచేతనే కదా యిప్పుడు చాలామందికవులు భారతాదులను నిరసిస్తున్నారు. యీ నిరసించడం యింకా పూర్తిగా లోకామోదాన్ని పొందినట్లు

లేమగాని పొందినవెంటనే యెవరో వాకరు కొ్రిత్తశైలిలో వా్రియనే వా్రిస్తారు. యిప్పుడు మనకు ముఖ్యంగా విచారించుకోఁదగ్గది కవిత్వానికీ బ్రా్రిహ్మణ్యానికీ సంబంధం వుందా అనేదే. అట్టిసంబంధం లేదనే యెన్నో సందర్భాలు తెల్పుడు చేస్తున్నాయి. కవిత్వం రచించేవారిలో నూటికి తొంభై మందికి (బ్రా్రిహ్మణులలోనే) శాస్త్రం చదువుకున్నా బుఱ్ఱకెక్కదు. కాళిదాసంతవాఁడు "శ్లో. నమఃప్రామాణ్యవాదాయ మత్కవిత్వాపహారిణే" అని వొక్కదండం పెట్టి మానుకున్నాఁడని విద్వత్పరంపర చెప్పుకుం టుంది. భార్య కాపరానికి వచ్చాక చదు వేలా సాఁగదో అదేవిధంగా కవితారచనలోకి దిగి వెఱ్ఱోమొఱ్ఱో గిలుకుతూవుంటే శాస్త్రాభ్యాసమున్నా సాగఁదు. అసలు దాని (శాస్త్రం)లో ప్రివేశమంఁటూ అయితే యేదోకొంత ఆర్జించ వీలవుతుంది గాని అది "అనభ్యాసే విషం శాస్త్ర మజీర్ణే భోజనం విషమ్." అన్న శ్లోకానికి వుదాహరణంగా పరిణమింపచేస్తుంది. అందు చేత యీరెంఁటికీ సామానాధికరణ్యం కుదరదు. విద్వత్త అభ్యాససాధ్య మనిన్నీ, కవిత్వం జన్మతో పుట్టుకవచ్చేదనిన్నీ అందఱూ యెఱిఁగిందే. కనక యిందులో రెండోదానికి జాత్యాదులతో ఆవశ్యకత లేదు. బ్రాహ్మణే తరులకు తర్క వ్యాకరణాది శాస్త్రాలు అభ్యాసంవల్లకూడా సాధ్యపడవా అంటారేమో? సాధ్యపడవనే చెప్పవలసివస్తుంది. దానికి తధ్యంగా బ్రాహ్మ ణేతరులలో కవులే కనపడుతున్నారు గాని శాస్త్రజ్ఞులు కనపడడం లేదు. శాస్త్రజ్ఞత్వ మనఁగా శిష్యులకు పాఠాలుచెప్పే శక్తి గాని అల్లాటప్పా ప్రివేశం కాదు. ఒక బ్రా్రిహ్మఁడు పదిపఁద్రెండేళ్ళు వ్యాకరణం చదివి శోధించి వచ్చి "ప్రత్యాహారే ష్విత్తాం నగ్రహణం, అనునాసిక ఇత్యాది నిర్దేశాత్" అనే వాక్యానికి అర్థం తెలియనేలే దన్నాఁడు. ఆ యీ వాక్యం సిద్ధాంతకౌముదిలో మొదటి పుటలోనే వుంది. దీన్నిబట్టి శాస్త్రప్రివేశం యెంతటికి (కష్టించి కృషి చేసిన వారికే) అవుతుందో తెలుసుకోవచ్చును. తర్క వ్యాకరణాలు కనక సంప్రదాయంగా వచ్చివుంటే తక్కినశాస్త్రాలలో త్వరగానే ప్రివేశం కలుగుతుంది. కాని అవి త్వరలో ప్రివేశం కలగనీ యవు. తపోహీమరతిక్రమం. కొంత వోపికపట్టి చదివితే వ్యాకరణానికి

అనుగ్రహం కలిగి పేలపిండిమాదిరిని చరచర అనుభూతం అవుతుందిగాని తర్కం ఆలాటిది కాదు. చదివినకొద్దీ అయోమయంగా పరిణమిస్తుంది. అందుచేతనే "ఆయోముఖమూ, పిష్టగర్భమూ" అంటారు వ్యాకరణాన్ని. తర్కాన్నో? "పిష్టముఖమూ, ఆయోగర్భమూ" అంటారు. దీన్ని యీలా వుంచుదాం.

నేఁటికాలంలో ప్రతివిషయమూ తల్లక్రిందులుగా మారింది. పూర్వం యేది మంచో అది యిప్పుడుచెడ్డ. మీసాలనుగూర్చి చర్చించుకుందాం. అవి వుంచుకోవడం పూర్వం ప్రతాపానికే కాదు, షోకుక్కూడా స్ఫోరకం. యిప్పుడో? అవి యేపూటకాపూట అంట గొరుక్కుంటేనే లెప్ప కచేరీలోనూ అర్హత లేదు, గదిలోనూఅర్హత లేదు. మహమ్మదీయులు, క్షత్రియులు, వెలమవారు వీరందఱూ ప్రాణాన్నైనా గడ్డిపఱక మాదిరిని త్యజించేవారుగాని మీసాన్ని త్యజించేవారుకాదు. యిప్పుడో? ఆయీపౌరుషప్రధానజాతులవారందరూ బీవలు పాచిపని స్వయంగా చేసుకున్నట్లు మీసాలవిషయంలో చాలా శ్రద్ధపుచ్చుకోవడం అంటూ మెఱుఁగిందే. మీసంలోవుండే వెండ్రుకలు తాకట్టుపెడితే పూర్వం కరెన్సీకన్నా యినుమిక్కిలిగా పని చేసేవి. యెందఱో పౌరుషవంతులు ఋణం తెచ్చుకోడానికి తాకట్టుకు వాట్లనే వుపయోగించుకొనేవా రని వినికిడి. మీసాలకూ గడ్డాలకూ సంబంధించిన యితిహాసాలు చాలావున్నాయి. (కవులు శ్లోకాలూ, పద్యాలూ తాకట్టు పెడితే పౌరుషవంతులు మీసాలు). ఆయీయుక పాతర త్రవ్వడానికి మొదలెడితే వ్యాసం తేలదు. ఒక మతగురువుగారి మీసమూ గడ్డమూ దాఁచి వుంచి ఆమతస్థులలో మహారాజు లెవరేనా ఆ పవిత్రస్థలానికి యాత్రకు వెడితే వొకవెండ్రుకను ప్రసాదంగా యిస్తారని చెప్పఁగా విన్నాను. 'హైఫేమిలీ' వారికే గాని ఆరాజులలోకూడా ఆ ప్రసాదం ముట్టదఁట! అట్టి మహాపదార్థం "శివ! శివ! తాని లుఠంతి గృధ్రపాదైః" అనే దురవస్థకు లక్ష్యమయింది. (అసలు తీసివేసినా అంపమేమటో దురవస్థ? సిగ్గుసిగ్గు)

మనకు ప్రస్తుతం కవిత్వం. దానికీ పాండిత్యానికీ చుట్టఱికం వుందా? లేదా? అనేది. అక్కఱలేదని పలువురు శలిస్తూన్నారు, అంతతో సరిపెడితే సంతసమే. సిగ్గు సిగ్గు! యెంతటి మహాకవినేనాసరే 'పుంసివా కొమ్మెక్కి' రకం కవులు ధిక్కరిస్తూన్నారు. అంతతో సరిపెట్టడం లేదు. "నీకేం తెలుసు పో వెధవ, కుంక, ముండమోపి," యిత్యాదిగా వావిడుచుచున్నారు. ఇట్టి ప్రసంగం తప్పు, కూడదని మందలించడానికి యెవరేనా పెద్దలు సాహసిస్తే వారినికూడా యిసుమిక్కిలిగా దూఱుతూన్నారు. "అట్టిపండితులలో నరయ నూటికి నొక్కరుండు కవీశ్వరుఁడుండునేమొః" అని మాచిన్నతనంలో అనుకొనేవాళ్ళం. యిప్పుడు పాండిత్యానికీ కవిత్వానికీ సంబంధమే లేదని ఋజువౌతూ వుండడంచేత జన్మాంతరవాసనచేత పుట్టిన ధార వాక్కే రచనకు మూలమని తేలిఁది.("గారెలపిండివంట"పద్యం గీరతంలో చూ. "దారిన్ జిక్కిన"అనేపద్యంకూడ చూ.)మునుపు తనకుపుట్టినధారకుతోడుగా శాస్త్రాలోకన లోకాలోకనాదులువుంటే బాగుంటుందని వాట్లను సంపాదించడానికియత్నించేవారు అది కొంతశ్రమతో చేరినపని కనక యిప్పుడు ఆసాంతగ్రినే తగ్గించడం మంచిపనిగా వూహించి వున్నదాన్నికూడా తగ్గించుకుంటూవున్నారు. యీరకంలో కొందఱు అనవసరంగా యేపూర్వమహాకవినో పుచ్చుకొని అతణ్ణి దూషించడానికి అరంభిస్తూన్నారు. దానిస్వరూపంయిది.

"మ. ఉదయం బస్తనగంబు సేతువు హిమవ్యూహంబునుం జుట్టిరా
విదితంబైన మహిన్ మహాంధ్రకవితా విద్యాబలప్రౌఢి నీ
కెదురేరీ.."

అన్నాఁడుకదా రామలింగం. యిది నన్నయాదులను ధిక్కరించి సహ్గా కాదా అంటూ తలాతోఁకాలేని వాదానికి వుపక్రమించి యెనిమిదో అర్థాన్ని యేకరు పెడుతున్నారు. రామలింగం యేశతాబ్దంవాఁడు, నన్నయ్య భట్టేకాలంవాఁడు అనేవిచారణ ఆయీవ్యక్తులకు స్ఫురించకుండావుంటుందా? ఆయీసందర్భం రామలింగకవికి సమకాలీనులకే చెల్లుతుందిగాని యెన్నఁడో చచ్చి స్వర్గ మలంకరించినవాళ్ళ కేం సందర్భిస్తుంది?

"శా. ఈక్షోణి న్నినుఁబోలు సత్కవులు లే రీమేటికాలమ్మునన్"

(శ్రీనాథుఁడు)

ఆ యీ మాట శ్రీనాథుఁడికి పూర్వమందుండే తిక్కన మొదల యినవారికిఁగాని, పరమందుండే పెద్దనాదులకుఁగాని యెట్లు సమన్వయి స్తుంది? వేదాంతదేశికులవారు "శిరస్సు నిహితం మయా పద మదక్షిణం లక్ష్యతామ్" అని ప్రతిజ్ఞచేశారు. యింతకన్న ఘోరమైన, పండితలోకానికి అవమాన కరమైన ప్రతిజ్ఞ అంటూ వుంటుందా? యీ దేశికులవారి ప్రతి జ్ఞనుగూర్చి వ్యాసాంతమందు కొంతవ్రాస్తాను. యిది యెన్నఁడో స్వర్గమో మోక్షమో పొందిన శంకరాచార్యులకు సమన్వయిస్తుందని యేమాత్రం పరి శీలన వున్నా అనుకోవడం తటస్థిస్తుందా?

అస లుపక్రమించిన విషయంవేఱు. బ్రాహ్మణ్యానికీ కవిత్వానికీ లంకెగా యెవరేనా చెప్పడానికి పూనుకుంటే ఆమాట అపహాస్యాస్పద మేనా, కాదా అనేది. అప్పకవికి కొద్ది గొప్ప యీ పిచ్చి అభిప్రాయం వున్నట్టు అతని వ్రాఁత కొంత సాక్ష్య మిస్తుంది. విశ్వకర్మజాతిలో త్రాసులు, బంగారుతూఁచుకొనేవి, చేసే కుటుంబాలుకొన్ని తునిపట్టి యేదో వూళ్ళో వుండేవి. ఆ కుటుంబస్థులు ఆ శిల్పం తమ కూఁతుళ్ళు కొడుకులు చూస్తూవుంటే చేసేవారు కారు. ఆలాగే వైద్యులు కొందఱు కొన్ని ఔష ధాలు భద్రంగా కాపాడేవారు. ఆలాగే కొన్ని మామిడిజాతులున్నూ. (జహంగీరు ఇమాన్‌పసందు పద్యం చూ.) తుదకు యివన్నీ వారువారు అనుకున్నట్లు తమలోనే వుండక అంతటా వ్యాపించాయి. ఆలాగే కవి త్వమూ యిప్పుడు అబాలగోపాలమూ ఆబ్రహ్మస్తంబ పర్యంతమూ (తెలుఁగన్నమాట) వ్యాపించింది. శ్రీనాథుఁడు "నీవునుఁగవివి గావుగదా?" అన్నాఁ డని ఒక వినికిడి కలదు. దీన్నిబట్టి చూచినా బ్రాహ్మణులలోనే కాక యీ కవిత్వం సర్వత్రా వ్యాపించి పూర్వమున్నూ వుండేదని తెలు స్తుంది. అది విద్వత్కవిత్వమా, కాదా అన్నది విచారణాంతరం. గం భీరహృదయులు తేలిక ప్రసంగాలు యెన్నఁటికీ చేయరు. చేసేవాళ్ళను ఆమోదించరు. గాని లఘుహృదయులు జాతినియెత్తిపొడవడం పూర్వమూ

వుండేది. వాసిరెడ్డివారి సంస్థానంలో బుచ్చివెంకు అనే కళావంతుఁడు వుండేవాఁడు. అతణ్ణి బ్రాహ్మణకవులు—

క. "ఈ-న్యంకేల? వానికింగల
రంకే యచ్చోట నిలుప రసవంతమగున్"

అని (పాపం) కులాచారాన్ని పురస్కరించుకొని శ్లేషించేటప్పటికి ఆకవి ఒక్కు మండి "ఊరకే మన్నన మాలి మాకొలము మాట దలంతుప" అని చక్కని జవాబు చెప్పినట్లు వినికిడి. ఆజవాబు చెప్పడంలో "చేమకూర వెంకన్నకు లోపమేమి?" అని విజయవిలాస గ్రంథకర్తని స్పృశించడం చేతనే చేమకూర మహాకవి లక్ష్మణామాత్య తనూభవుఁడే కాని బ్రాహ్మణుఁడు మాత్రం కాఁడని తెలియవచ్చింది. ముప్పది యిద్దఱు నియోగుల సీసంలో యితఁడున్నాఁడు. యితఁడు గ్రంథాంత గద్యంలో గోడమీఁదిపిల్లి వాటంగా ప్రవర్తించాఁడు. తండ్రికి అమాత్య పదం వాడి తనకు వాడుకోలేదు. (యిప్పుడయితే వాడుకొనేవాఁడే) యిటీవల బుచ్చివెంకుకూ, బ్రాహ్మణకవులకూ జరిగిన వివాదవల్ల యథార్థం బైటఁబడింది. బుచ్చివెంకు అన్నట్లు— "పన్నిన సత్ప్రబంధమున బాగును నోగుసు జూడ" వలయును గాని "నీవు బ్రాహ్మఁడవు, విశ్వబ్రాహ్మఁడవు, నియోగివి, వైదికివి, వైశ్యుఁడవు, క్షత్రియుడఁవు, కమ్మవు, కాపవు, బర్జివి, మాలవు—ఆఁడుదానవు" అంటూ వివదించడంకన్న శోచ్యస్థితి వుండదు. (భిక్షుణాకక్షనిక్షిప్తః కిమిక్షు ర్నీరసో భవేత్), యెవరో లఘుహృదయు లిట్టి కలహాలకు వుపక్రమించినా వాట్లని పెద్దలు — లేదా విజ్ఞులు జవాబివ్వడం (అనగా ఆలఘుహృదయులతో వాదించడం) అనాలోచనపని. వీరిపెద్దఱికాన్ని ఆవలివారు గమనింపరు. అనరానిమాటలు (బండబూతులు) అందురు. వీరికి అట్టి మాటలు రావు. వస్తాయే అనుకుందాం, అప్పుడు అంతకన్నను వీరు లఘుహృదయులు కావలసి వస్తుంది గదా? అందుచేత అట్టివారి తిట్లను గణించడం ప్రమాదం. వారిచ్చే అథార్టీవాక్యాలు "సర్వేత బుభిణోమయోః" అన్నట్లుంటాయి. అట్టిమాటలను

ఖండించడం యెందు కంటాను. వారికి యెవ్వరూ అడ్డరు. బస్ ఇంతే. యేదో ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా యీ విషయం మధ్యలో తగిలింది.

కవిత్వానికీ బ్రాహ్మణ్యానికీ లంకె అని అప్పకవి అనలేదు గాని యేదో నీచోపమానం పెట్టి శూద్రకవిత్వాన్ని గూర్చి కొంత ప్రసంగించడం అనాలోచనగానే నాకు కనపడింది. "తెలివి యొకరిసొమ్మా? అన్నాఁడు క్షేత్రయ్య. అయితే యితరకులాలలో తెలివి అనే పదార్థం వున్నా దానిని విద్యలో వుపయోగపఱచక ద్రవ్యార్జనకు అనుకూలించే వ్యవసాయాది సద్వృత్తులయందు (నిజం చెపుతాను. నాకు కపిట్టుంకంటే వర్తకం కష్టసాధ్యంగా కనపడుతుంది) వినియోగించడంచేత బ్రాహ్మణులలో వున్నంతమందిగాని, కొంత మందిగాని లేకపోవడం తటస్థించింది. చిరకాలాన్నుంచి విద్యాకృషి లేని కుటుంబంలో జన్మించిన వ్యక్తికి విద్యాగోష్ఠిలోకి కాలుపెట్టినప్పుడు బ్రాహ్మణకులజులకువలె చురుకుగా ఆవాసన అంటదు. అదేనా సంస్కృతమున్నా, తత్సమపద భూయిష్ఠంగా వుంటే తెలుఁగున్నా అభ్యసించడంలోనే, ఇంగ్లీషులో బ్రాహ్మణులతో యితరులూ అంతే. అయినా యీవిషయంలోనూ కొంత విశేషం వున్నట్టు వినికి. దక్షిణాదిబ్రాహ్మలవలె మన ఆంధ్రులు కొన్నిపరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులు కాలేరనీ, దక్షిణదేశస్థులలోనున్నూ తామ్రపర్ణీతీరస్థులు మరీ బుద్ధిసూక్ష్మత కలవారనిన్నీ చెప్పుకుంటారు. దానిక్కారణం ఆ నది ప్రభావమే అంటారు. ఆనీటిలో తామ్రంవుందని దానిపేరే చెపుతూవుంది. బ్రాహ్మణులే కాదు. తదితరులుకూడా మిక్కిలి బుద్ధిశాలులు దక్షిణదేశంలో వున్నారు. బ్రాహ్మణేతరులలో అనుభవంలో వృద్ధులైనవారు ఉన్నారని వినికి. దక్షిణా గాథకాః అంటే బుద్ధిశాలులు. ఆయీమాట సిద్ధాంతకౌముదిలో వుంది. బహుశః యీమాట భాష్యంలో కూడా వుండేమో జ్ఞాపకం చాలదు. (శా. "లేరే యెందఱొ ఆడ్వొకేట్లు తెలుఁగువాళ్లేవే; అయ్యంగారికే పేరే మల్లాడి కృష్ణసామికె కదు బెంపేమి?" జయంతి చూ.) బుద్ధిమత్త గాని, విద్యావత్తగాని, ధనవత్తగాని, గుణవత్తగాని, ఆపత్తిగాని యీవత్తగాని యేవత్తగాని వొకరి సొత్తుగాదు. యిది మాదే అనిన్నీ,

యితరులు దీనికి తగరనిన్నీ అనుకోవడం, వారినిదూషించడం యివి అనాలోచనపనులు. నాకు మొదటినుంచీ యీ పట్టింపు లేదు. నాకు వచ్చిన నాల్గక్షరాలూ తప్పోవొప్పో బ్రాహ్మణులకేనా సరే బ్రాహ్మణేతరులకేనా సరే చెప్పడమే నాకలవాటు. అప్పకవి రోజుల్లో నేను వుంటే ఆయన నన్ను గాఢంగా మందలించేవాఁడేమో! వేదం నాకు రానూరాదు. వచ్చినకాస్తా నన్నెవరూ అడగనూ లేదు; నేను చెప్పనూ లేదు. శాస్త్రమున్నూ డిటో. యిఁకనల్లా అందఱికీ అందుబాటులో వుండే వి తెలుఁగుముక్కలు. అందులోనేనా వ్యాకరణం యెవరికో (బ్రాహ్మల్లోనూ అంతే) గాని యెక్కదు. అందుచేతే నేను స్కూల్లోకూడా బాల వ్యాకరణం చెప్పేవాణ్ణే కాను. సంవత్సరానికి నాలుగు గడియలకన్న నేను గ్రామరు కింద ఖర్చుపెట్టేవాణ్ణి గాను. నాగ్రామరు యావత్తూ యింతలో యిమిడేది:

(౧) అకారానికిఁ గాని ఇకారానికిఁ గాని సంధి చేయాలని నియమంలేదు — మీచిత్తం.

(౨) ఉకారానికి వాక్యం ముగింపులోతప్ప సంధిచేయండి తప్పకుండాను.

(౩) ద్రుతప్రకృతికం (నకారపొల్లు) మీఁద వుంటే క చ ట త ప లు; గ జ డ ద బ లుగా మార్చుకోండి.

ఈమూడు మాటలూ చెప్పడానికి యెన్నాళ్ళు కావాలి? కొన్ని నిమిషాలు చాలునుకదా. కాంపోజిషను యావత్తూ వీట్లతోనే నెగ్గించేవాణ్ణి. తెలుఁగుటీచరు వ్యాకరణమే చెప్పడం లేదని యినస్పెక్టరుగారికి యేలా తెలిసిందో (మంథపూడి కామేశ్వరావు పంతులుగారు) నన్ను ప్రశ్నించారు. అప్పుడు నేను "అయ్యా! వ్యాకరణం ప్రత్యేకించి అభ్యసింపవలసిన శాస్త్రం గాని యెన్నో సబ్జెక్టులలో అదీవొకటిగా చేర్చి చెప్పతగ్గదిగాదు. కనక నేను ఏదో పరీక్షప్యాసుకు అనుకూలించేమార్గంగా అవసరమైనంత వఱకే బోధిస్తున్నాను. యెంతో క్రోడీకరించి తగ్గించి తగ్గించి చెప్పినా

ఆ కాస్తాకూడా అంటనివాళ్ళు బోలెడున్నట్లు తమరు చిత్తగించే వున్నారు గదా?" అని వారికి తృప్తి కలిగేటట్టు నా అనుభూతిని యేకరు పెట్టిన పిమ్మట వారు ఆమోదించినట్లే నాకు తోఁచింది. యిది యిప్పటికి సుమారు ముప్పది యేళ్ళకు పూర్వపు సంగతి. యిటీవల స్కూలుపిల్లల కాంపోజిషనుకున్నూ పత్రికలలోని సంపాదకీయాలు వగయిరాలకూ అంటనిక్కచ్చి వ్యాకరణం అక్కరలేదని అభిప్రాయం మాటింది. కాలరీతి ప్రతి విషయానికీ లఘుత్వంగా ఉండడాన్ని అపేక్షిస్తూ వుంది. గురుత్వాన్ని సహించేటట్టు కనపడదు.

తెలుఁగని పేరుకాని వ్యాకరణం బోధ చేయవలసివస్తే సంస్కృతానికివున్నంత కాకపోయినా కొంతేనా కష్టం వుంటుంది కాని తేలికలో తేలదు. బ్రాహ్మణ కవులు చాలామంది ఆయీ కారణంచేతనే వ్యాకరణం మాకు లొంగవలసినదే కాని మేము వ్యాకరణానికి లొంగేదిలేదని శరిస్తూ న్నారు. "ఛందో వ్యాకరణావివిత్" అని లక్షణం శాసించినమాట సత్యం. ఆ శాసనం ఆనకట్టకు పూర్వం అమలు జరిగింది కాని యీ యిరవయ్యో శతాబ్దానికి పనికిరాదని పలువురు యువకవులు కట్టు కట్టి పని చేస్తున్నారు.

శబ్దం బ్రహ్మస్వరూపమనిన్నీ, దాన్ని సుస్వరంగానూ నిర్దుష్టంగానూ వుచ్చరించినప్పుడే అది పుణ్యజనక మవుతుంది గాని అన్యథాగా వ్యవహరిస్తే యేదో కొంపములక్కి కారణంగా పరిణమిస్తుందని పూర్వాచార్యుల శాసనం. ఆ యీ శాసనా లన్నీ యిప్పుడు అకించిత్కరాలుగా బుట్టదాఖలవుతూ వున్నాయి. పూర్వపండితుల చర్యలూ, వారిప్రతిజ్ఞలూ తల్చుకుంటే యిప్పటివాళ్ళ విశృంఖలత్వం యేదోవిధంగా పరిణమించినట్లు కనపడుతుంది. ఆ పండితరాయలు, ఆ వేదాంత దేశికులు, అప్రతిజ్ఞలు యిప్పటివాళ్ళకు రుచించవు సరిగదా, అవి తమకు మర్యాదభంజకాలని కూడా విచారపడతారు.

"వాచా మాచార్యతాయాః
పద మనుభవితుం కోఽస్తి ధన్యో మదన్యః"

ఆ యీ శ్లోకం చాలా పెద్దది. పండితరాయలవారిది యీగర్జితం. "ఆసేతుహిమాచలపర్యంతమూ వున్న పండిత మండలిని నేను ప్రశ్నిస్తు న్నాను:వాక్పతిఅనే పేరుకు యీభూలోకంలో నేనుతప్ప మరొకఁడు వున్నాఁడా? వున్నట్టయితే, విశంకం వదంతు" అనిగర్జించాఁడు పండిత రాయలు. (ఘనులు పండితరాయాదికవులు చూపు త్రోవలంబట్టిపోదుము దేవునైన లక్ష్యపెట్టము. చూ.) యేదో ఆగర్జించడానికి అవసరం వచ్చింది కనకనే అతఁ డట్లు గర్జించాఁడుగాని తీరి కూర్చుని గర్జించలేదు. పండిత రాయలు వేఁగినాటి బ్రాహ్మఁడు. వెల్నాటిశాఖవారు ఆ యీ గర్జింపు మా పూర్వులకు అవమానకరం అని విచారిస్తే యేం ప్రయోజనం? ఆ పండితరాయలకు సమకాలీనులుగా వుండే భట్టోజీ దీక్షితులు, అప్పయ్య దీక్షితులు వీరు ప్రతిఘటించికూడా వోడిపోయారు. అంతవఱకు అది పండితలక్షణమే కాని అన్యథా అతణ్ణి వంచించలేక అతఁడు లవంగి అనే తురుష్క కన్యకను పెండ్లిచేసుకున్నాఁడని మిషపెట్టి బహిష్కరించడం వగయిరాలు యీ కాలంలోనే అయితే శోచ్యం. అతఁడు నిరాఘాటమైన శక్తికలవాఁడు. కనకనే ఆకాలపు ఢిల్లీచక్రవర్తి (శహాజహాను) అతనికి పండితరాయలు అనే బిరుదాన్ని యిచ్చి గౌరవించాఁడు. ఆ గౌరవించడం గాని ఆ గర్జించడంగాని అంతకు పూర్వకాలంలో వుండే యితరశాఖాపండి తులకుఁ గాని కవులకుఁగాని అవమానకరమంటూ విచారించడం "పృష్ఠ తాడనా ద్దంతభంగః" వంటిది కాకుండునా? యీలా విచారించడంకంటే మా బ్రాహ్మలలో పూర్వంయింతటి దిగ్దంతులు వుండేవారని యితరశాఖీ యులుకూడా గర్వించడం యుక్తంకదా?

"దివిజకవివరు గుండియల్ దిగ్గురనఁగ
నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి"

దీని కర్థమేమిటి? యీలోకంలో వుండేకవుల నందఱినీ వోడిం చడ మయిందనేనా? ఆ వోడించడం తనకన్న కొంత పూర్వకాలంలో వుండే కవిబ్రహ్మనున్ను, చాలాపూర్వుకుఁడైన నన్నయ్యనున్ను కూడా సంఘటిస్తుందా? తనకు సమకాలీనుఁడైన గౌడడిండిమభట్టువఱకే సంఘ

టిస్తుందా? శ్రీనాథుఁడు వైదికి కాఁడు. నియోగి అవును గాని మన దేశంలో విస్తరించి వుండే ఆర్వేల నియోగిన్నీ కాఁడు. యిందుకు అతనిపద్య పాదం "పాకనాఁటింటివాఁడవు బాంధవుఁడవు" అనేదే పక్షాణిస్తుంది. అసం దించక అసూయపడి విచారించవలసివస్తే శ్రీనాథుని విజయానికి పాక నాఁటివారుతప్ప యితరనియోగులున్నూ, వైదికులు సరేసరి యావన్మందిన్నీ విచారించవలసివస్తుంది. అందులో "మహి మున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్" అని వుండడంచేత నన్నయ్యగారి చుట్టాలున్నూ (వైదిక లన్నమాట), మఱిన్నీ "కుండలీంద్రుండు తన్మహనీయస్థితిమూలమై నిలువ" అని వుండడంచేత తిక్కన సోమయాజులుగారి బంధువులున్నూ (ఆర్వేలవారన్నమాట) యెక్కువగా అసూయపడవలసి వస్తుంది. యింతే కాదు. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడుగారి శాఖవారు (నందవరీకులన్నమాట) కూడా పాకనాఁటివారు తమవారు కారు గనుక విచారింపవలసినవారే అవు తారు. వీరేకాదు, యింకా మఱిచాను. తెనాలిరామలింగకవి అగ్రశాఖిహాకోకిలం కనుక శుక్లయజుశ్శాఖానియోగులున్నూ శ్రీనాథుని ఐశ్వర్యానికి విచారింప వలసిన వారే కాని యీక్షణంవఱకు యెవ్వరుగాని యిట్టి విచారానికి భాజ నులు కాకపోవడం మన అదృష్టం. రామలింగకవి ప్రథమశాఖవారిలో వైదికే కాని నియోగికాఁడనే పక్షంలో వారికీ విచారం తప్పదు. యింతకీ "యీవిచారం అసలు యుక్తమేనా" అనే ప్రశ్నకు జవాబు వుందా? నన్నయ్యగాని, తిక్కన్నగాని, రామలింగంగాని, పెద్దన్నగాని శ్రీనాథుఁడి కాలంలో వున్నారా? లేరుగదా? "అమరపురి" పద్యంలో లేకపోయినా మఱోపద్యంలో "ఈక్షోణి న్నినుఁ బోలు సత్కవులు లేరీనాటికాలమ్ముఁలో" అని వుండనేవుంది. వుండదే అనుకుందాం "పార్థ ఏవ ధనుర్ధరః." యీమా టకు రాముఁడుగాని రావణుఁడుగాని అశోకుఁడుగాని గుఱిఅవుతారా? ధనితు.

శ్రీనాథుని ఆత్మశ్లాఘాపరత్వం మాకు విచారకారకం అంటారా? అనండి. కవులలో తన్నుఁగూర్చి అంతో యింతో వ్యంగ్యంగానో వాచ్యం గానో కత్థించుకోని (కత్థ శ్లాఘాయాం) వారెవరు? కవికులగురువు కాళి దాసు "మందః కవియశః ప్రార్థీ" అన్నాఁడు కనుక యీయన్ని వుచ్చు

కుందామూ ? యీవిధంగా రఘువంశంలో వినయాన్నే కనపరిచాఁడు. శాకుంతలంలోనో ? "అభిరూపభూయిష్ఠా పరిషదియం. తదత్ర కాళిదాస గ్రథితవస్తునా నవేన నాటకేనోపస్థాతవ్యం" నాఁటిసభలో చాలామంది పండితులున్నారష; అందుచేత కాళిదాసుగారి నాటకంగాని పనికి రాదష ? వాచ్యార్థంలోనే కొంత కత్థనం కనపడుతూ వుంది. యిఁక వ్యంగ్యానికి త్రోవదీస్తేనో ? పండితులంతగాలేని సభలో అయితే యే కవిదేనా నాటకం పనికివస్తుఁదిగాని పండితభూయిష్ఠమైన సభలో అయితే కాళిదాసుదేగాని పనికి రాదు. యీలాగే నన్నయ్య,

(౧) "నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపాచార్యు నన్నపార్యు"

(౨) "అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢి పాటించుశిల్ప మునంబారగుఁడన్"

అని కవిబ్రహ్మ యిదేరీతిని అందటికీ చూపవచ్చును.

40 యేండ్లనాఁడు కవిసింహగర్జితములు అనే పేరుతో వొక చిన్న పుస్తకం ప్రచురింపఁబడింది. వలసినవారు దానిలో చూచుకుంటారు. కీ॥ శే॥ కస్తూరి శివశంకరకవిగారు యేదో సందర్భంలో వొక వ్యాసం వ్రాశారు. అందులో ఆయీవిషయంకూడా స్వల్పంగా స్పృశించినట్లు జ్ఞాపకం. (అది "గుంటూరిసీమ"లో వుంటుంది) అయితే ఆయీ కవులు తమ గొప్పఁద నాన్ని చెప్పుకున్నారు గాని యితరుల మీఁదికి దూఁకినట్లు లేదంటా రేమో ? ఆ చెప్పుకోవడంలో వ్యంగ్యంతీస్తే దూఁకడమూ కనపడుతుంది. పోనివ్వండి, అంత శ్రమయెందుకు, వాచ్యమే దొరుకుతూ వుండఁగా ? లోఁగడ "శిరస్సు నిహితం మయా పద మదక్షిణం లక్ష్యతామ్." యీశ్లోకం యెందుకుఁ బుట్టించో యెఱుఁగుదురా? రామానుజమతం యెవళ్ళుఒప్పరో? అనఁగా వారిసిద్ధాంతాన్ని ఆమోదించి (చక్రాంకనాదికం, ఊర్ధ్వపుండ్ర ధారణం వగైరా) ప్రవర్తించక వివదిస్తారో; అట్టిప్రతివాదిపండితు లెవ రేనా సరే వారి శిరస్సులయందు నా కాలు——కాదుకాదు యెడమకాలు పెట్టఁబడింది, అనఁగా పెటితీరుతానన్న మాట. యీమాటలు "తదన్య

మతదుర్మద జ్వలితతేజసాం వాదినాం'' అనే పూర్వపచరణంలో కన పడుతూ వున్నాయా ? (మత ప్రచారకులలో శ్రీ నందిరాజు దీక్షితులుగారు తిరుమణి తిరుచూర్ణధారకులను గూర్చి ప్రతిజ్ఞ చేయడం, మతుకుమిల్లివారు యెదిరించడం వగయిరాలు గ్రంథవిస్తర భీతిచేత వుదాహరించ లేదు) కుడికాలు పెడితే యెక్కడ ప్రతివాదులను గౌరవించినట్లవుతుందో అని యెడమకాలన్నాఁడు. తదన్య—రామానుజులవారికన్న యితరులయొక్క, మత-మతములు, అద్వైతం, ద్వైతం, శైవం, శాక్తేయం, ఇప్పన్నీ కావచ్చును గాని దేశికులవారి తాత్పర్యంమాత్రం అద్వైతమతమనియ్యేవే. అద్వైతమతోద్ధారకులు ఆదిశంకరులు గతించి అప్పటికి కొన్నిశతాబ్దాలు అయినా శంకరులనెత్తిమీఁద వేదాంతదేశికులు యెడమకాలు పెట్టినట్లుయిందనిన్నీ, ఆయీదేశికులవారేమి, అసలువిశిష్టాద్వైతమతోద్ధారకులు శ్రీరామానుజులవారేమి, యింకా శ్రీవైష్ణవమత ప్రచారకులు మరికొందరేమి శంకరులవారి భాష్యం అంటూ వుట్టివుంది గనక "అమర్చినవానిలో అత్త ప్రేలెట్టింది.'' అన్న మాదిరిని తమ మతానికి అనుకూలించే మాటలు వ్రాసుకున్నారు గాని ఆయనలో యెన్నోవంతున్నూ కారని అద్వైతపు బాలుఁడెవరేనా ప్రసంగిస్తే యేంలాభం? దేశికులకాలంలోవున్న పండితులు లేదా పండితుఁడు "ఇదుగో నేను శాంకరమతంవాణ్ణి. నిన్ను జయించు చూదాం. అప్పుడు నీయెడంకాలు నీవుపెట్టనక్కరలేదు. నీకంత శ్రమెందుకు, నేనే నానెత్తిమీఁద పెట్టుకుంటాను" అని యెదిరిస్తే యేదో జరుగుతుంది. అంతేకాని ఆకాలం గతించాక "నన్ను కొడితే యేంలాభం, మాబావని కొట్టిచూడు" అన్నట్టు వాగ్వ్యయం చేయడం మొదలెడితే యేం ప్రయోజనం ? యేదో పొరఁబాటో తొందరపాటో ఆ వాగ్వ్యయానికి కారణమనుకుందాం. విద్యావయోవృద్ధులు క్షేమంకోరిన వారు "నాయనా, నీవ్రాత సరియైనదికాదు. వేదాంతదేశికుల ప్రతిజ్ఞ శంకరులకు సమన్వయించదు. కాలంవేఱు'' అని బోధిస్తే వారిని పట్టుకొని తిట్టడం, తలకు తగని వాచికాలు పలకడం, ఇదంతా క్షంతవ్యం కాదు. వేదాంత దేశికులవారి ప్రతిజ్ఞకు తగిన కారణం ఆకాలంలో వుండక పోదు. దేశికులు శ్రీమహావిష్ణువు

యొక్క ఘంటయొక్క అవతారమని ఆమతస్థులు విశ్వసిస్తారు. కవితార్కిక సింహుఁడు అనే ఈపేరున్నూ వేదాంతదేశికులు అనేపేరున్నూ ఆయనకు వాడతారుగాని అసలు తలిదంౘ్రులు పెట్టిన పేరు యెవరూ వాడరు.

శ్లో. కవితార్కికసింహాయ కళ్యాణ గుణశాలినే
శ్రీమతే వేంకటేశాయ వేదాంతగురవే నమః.

ఆయీ శ్లోకంవల్ల ఆయనపేరు తెల్పినట్లయింది. ఆలాటి మహాను భావుని కాలు నెత్తిమీఁదకు రావడం అదృష్టమేకాని యెందుకూ కొఱగాని వాదాలు చేయువారిని మందలించడంకూడా పాపమే.

తెలుఁగుకవులలో రామలింగం ముష్కరుఁడుగా అతని కొన్నిపద్యాలు (తెలియనివన్నీ తప్పులని—ఒకనికవిత్వమం దెనయు నొప్పులుఁదప్పులు, వగయిరా)తెల్పుడు చేసినా అతఁడుశ్రీవైష్ణవభక్తుఁడని అతని పాండురంగ మాహాత్మ్యం రుజువు చేస్తుంది. ఆలాగే ఆయీ దేశికులవారు లోఁగడ పుదాహరించిన ప్రతిజ్ఞాశ్లోకభాగంవల్ల దూర్వాస మహామునిమాదిరిగా కన పడినా ఆశ్లోకపూర్వార్ధం చూస్తే రెండవ తొండరడిప్పొడియాళ్వారుగా తోఁపకమానరు. చూడండి —

"శ్లో. యతీశ్వరసరస్వతీ స్సురభితాశయానాం సతాం,
వహామి చరణాంబుజం ప్రణతిశాలినా మౌళినా"

చూడండీ, యెంత విషయం వుందోను? "యెవరు శ్రీరామానుజుల వారి వాక్యములను ఆదరించి వర్తించు మహాభక్తులో వారి పాదమును వంచిన తలమీఁద పెట్టుకుంటాను" అనికదా దానిభావము. మహాపురుషుల ప్రకృతిలో పరస్పర విరుద్ధధర్మాలు కలిసి వర్తిస్తాయి. వారి ఆశ్రమాలలో దేశ్చా పెద్దపులుఞూ కలిసి మెలసి వుంటాయి. ఆయన సమకాలీనులు మత చర్చలో దేశికులకు వోడిపోయినవారేకాని గెలిచినవారు లేరని ఆమతస్థులే కాదు నిజమైన చరిత్ర తెలిసిన మతాంతరులుకూడా విశ్వసిస్తారు."శ్లో. శత్రో రపిగుణా వాచ్యా, దోషావాచ్యాగురోరపి" అనికదా అభియుక్తోక్తి. ఆయీ దేశికులవారిప్రతిజ్ఞ క్రొత్తదిలాగువున్నా కొత్తదిమాత్రంకాదు. భారతంసభా

పర్వంలో సహదేవుఁడు యీప్రతిజ్ఞనే చేసియున్నాఁడు. కాని అది మా కూటస్థులకు అవమానకరంగా వుందని నిషాదపడ్డవా రెవ్వరూలేరు. అది బాహుబలస్ఫోరకం. ఇదో? విద్యాబలస్ఫోరకం. అయితే యింకోమాట యేమిటంటారా "రాజు వచ్చినా రాకళ్ళకు పాపయ్యొంటేనా?" (బొబ్బిలి పాట) అన్నట్లు, యీ దేశికుల కాలంలో ఆదిశంకరు లుంటే యేమయేదో? యెందుకు యీప్రశ్న? "పెట్టఁగల బచ్చలిపాదును కొనఁగల గేదె తిని పోయింది" పైప్రశ్న భావనాబలాన్ని వినియోగించి జవాబు చెప్పతగినది. అద్వైతులేమో మాశంకరులే గెలిచేవా రని సంతుష్టి పడతారు. విశిష్టాద్వైతులు మాదేశికులే గెలిచి తీరుతారని చెప్పుకొని సంతుష్టి పడతారు. అయితే యింకో శంక. శంకరులు ఆకాలంలో లేరుగనుక దేశికుల వారి యెడమకాలు బాధ ఆయనకు లేశమూ సంఘటింపదు. యెవరేనా సంబంధిస్తుందే అయ్యోఅనిదుఃఖిస్తే అది అజ్ఞానవిలసితమే కానిఅన్యంకాదు. రేదాదురభిమానమనుకోవాలి. దాన్ని ఆలా వుంచుదాం. అప్పయ్యదీక్షితులవారు దేశికులకాలంలో వున్నారుగదా? సాక్షాత్తూ బ్రహ్మావతారం. ఆయన్ని దేశికులు వోడించి ఆయన నెత్తి మీఁద యెడమ కాలు పెట్టినట్లేనా దేశికుల వారు? అంటే వినండి. అసలు దేశికులకాలంలో యీమహత్తుమంటి అద్వైతపండితులతోటీ వాదం తటస్థించే వుంటుందని చెప్పఁగలమా? యేదో సభలో యేకొఁదటితోటో వాదం వచ్చివుండును. అప్పుడు దేశికుల వారు యింతటి ఘోరప్రతిజ్ఞ చేయడానికి తగినంత హేతువు వారిమైవుండును. అంతేనేకాని అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనా అద్వైతులు దేశికుల యెడమ కాలు నెత్తిని పెట్టుకోవలసిన దురవస్థ వచ్చి యుండదు. "అదుగో పులి యిదుగో తోఁక." ఫలితార్థం దేశికులవారు అద్వైతమతసిద్ధాంతాలు ఖండించి విశిష్టాద్వైతాన్ని పోషించిన మహామహులు అన్నది. ఇవన్నీ దేశికులవారు దేవుణ్ణికూడా యెదిరించే ధైర్యం కలవారనడానికి కొన్ని యితిహాసా లున్నాయి.

"శ్లో. ఐశ్వర్యమదమత్తోఽసి మాం నజానాసి దుర్మతే।
వరైః పరిభవే ప్రాప్తే మదధీనా తవస్థితిః"

ఈ శ్లోకం వ్రాకానొకసందర్భంలో దేశికులవారు శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వర స్వామిని గూర్చి చెప్పవలసి వచ్చిందని చెప్పఁగావిన్నాను. దానికి పుస్సు పుట్టుపూర్వోత్తరాలు తెలియనివాళ్ళు "దేశికులు యెంత దుర్మార్గుఁడు. దేవుణ్ణే 'దుర్మతీ' అని సంబోధించాఁడే యిఁక యితనికి యెవరడ్డుతారు? తల్లిచెవులు దెంపినవానికి పినతల్లిచెవులు బీఅపువ్వులూ గావుగదా" అంటూ దూషిస్తారు. వారివెనక తత్వం తెలియని అమాయికులు "కాఁబోలుసు. అది కర్ణకఠోరంగానేవుంది. నాకైతే దేశికులవారంటే భక్తేగాని యీ విషయంలో నా మనస్సున్నూ నొచ్చింది. అయితేమాత్రిం యేంచేసేది? ఆయన యెదట కిక్కురుమనలేం" అంటూ ఆరంభిస్తారు. అంతేనే కాని దేవుణ్ణికూడా అంతమాట యెందుకనవలసివచ్చిందో అనే విచారణ గాఁనా యెవరికోగాని బుద్ధి ప్రసరింపదు. దేవుఁడున్నాఁడా, లేదా అనే ప్రసక్తి తటస్థించినప్పుడు స్వామివారేదో దేశికులవారికి సహాయం చేయవలసివచ్చిందనిన్నీ, ఆ సహాయం గుడితలుపులు కుంచెకోలతో అవసరం లేకుండానే వాటంతట అవి విడిపోవడమే స్వరూపం కలదనిన్నీ చెప్పుకుంటారు. దేశికులవారు కోరిన పని స్వామివారు చేయకపోయేటప్పటికి దేశికులకు పట్టరాని ఆగ్రహం వచ్చింది. యెందుచేత? త్రికరణశుద్ధిగా 'భగవంతుఁడున్నాఁడు' అనే నమ్మికతో వున్నవాఁడై యితరులను నమ్మిస్తున్నారు కదా దేశికులు. అట్టి పరమభక్తునిపట్ల తన సత్త చూపకపోతే భక్తుని పాట్లేమికావాలి? "దాసుఁడిపాట్లు పెరుమాళ్ళకే యెఱుక" కనక ఆసందర్భంలో దేశికులవారి నోటమ్మట పైవాక్యం వచ్చిందంటే ఆస్తికుఁడెవ్వఁడూ ఔచిత్యానికి భంగంగా తలఁపఁడు. త్యాగరాజు యేమని గానం చేశాఁడు? "అలనాఁడు కనకకశిపునిండారు" అంటూ గానం చేశాఁడు. ఆయన లోకాన్ని మోసం చేసే స్వభావం కలవాఁడేనా? తప్పకుండా భగవంతుఁ డున్నాఁడని విశ్వసించినవాఁడు కావుననే "ఎందు దాఁగినాఁడో మారాముఁ డెందుకు దయరాదో?" అని గానం చేశాఁడు.

భగవత్సత్తను గూర్చి నాస్తికులు వితండవాదం చేస్తారు. వారికి భగవంతుఁడు వొక్కసారి కనపడితే లేనిపోనివాదాలతో గ్రంథాలు పెర

గవుగాని ఆసృష్టికర్తకు "నీవు లేవు" అనే వాళ్ళందరికీ కనపడడమేనా పని? (యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్). అది న్నీకాక తనకోసం జపతాపాలు చేసి కృశించేవాళ్ళకే దిక్కులేదే? అట్టి దేవుఁడు నాస్తికులకు కనపడి తనసత్తాను ధ్రువపరుచుకోవాలా? వున్నాఁ డన్న వాళ్ళకి వున్నట్లున్నూ, లేఁడన్నవాళ్ళకు లేనట్టున్నూ వర్తిస్తాఁడు. ఆ మాయామానుష విగ్రహుఁడు; ఆ మాటా త్యాగరాయలే వాక్రుచ్చారు. "కద్దన్నవారికీ కద్దు కద్దని మొఱలిడిన పెద్దలబుద్ధుల నేఁ దెలుపవలెనా." ఇది విషయాంతరం. యిప్పటి నాగరికులు కొందఱు భేషజంవారిని మెచ్చ కపోదురుగాక. ఆకాలంలోవారు పూజించారు. విశిష్టాద్వైతులందఱికీ ఆ వు నమాటంటే వేదం. అద్వైతులేనా "యేదీ నీయెదమహా మానసప్రియుఁడ యేలా పెడతావో పెట్టు" అన్నట్లుగా ఐతిహ్యం వినవడును. ఆయనప్రతి జ్ఞాశ్లోకం యతిరాజ సప్తతిలో నల్భైయోది. కావలసినవారు చూచుకోండి. ఆయనకట్టి శక్తిసామర్థ్యాలు వుండఁబట్టే ఆశ్లోకం అట్టును లోకంలో నిల్వగల్గింది. లేకపోతే గౌడడిండిమభట్టు కంచుఢక్కాకి పట్టిన దుస్థితే దానికిన్నీ పట్టేది.

ఆ కాలంనీకు జోడుకాగడా లెవరిచ్చారంటే "నా అనుమతిపై నిచ్చిం" దని జవాబిస్తే సహించేది కాదు. అప్పట్లో దేశికులవారు వెంక టేశ్వరస్వామిని ప్రార్థించాక యేం జరిగిందో వ్రాయనే లేదు. యేం జరుగుతుంది? భక్తపరాధీనుఁడు శ్రీ వెంకటేశ్వరుఁడు దేశికులకు, అనుకూలంగా వర్తించినట్లే వినికిడి. ఆ యీప్రతిజ్ఞలు వగైరాలు గాని, ఆ యీభగవత్ప్రత్యక్షాలు గాని యెక్కువ తెలివి గలవారు విశ్వ సింపకపోదురు గాక, విశ్వసించేవారే నూటికి తొంభై మంది. వేదాంత దేశికుల ప్రతిజ్ఞాశ్లోకంమళ్ళా వొకసారి వుదాహరించి వ్యాసం ముగిస్తాను.

"శ్లో. యతీశ్వరసరస్వతీసురభితాశయానాం సతాం
వహామి చరణాంబుజం ప్రణతిశాలినా మౌళినా
తదన్యమతదుర్మద జ్వలిత చేతసాం వాదినాం
శిరస్సు నిహితం మయా పద మదక్షిణం లక్ష్యతామ్"

యిందులో "అవక్షీణం" అనేపదానికి యెడమకాలనే కాక క్రియావిశేషణంగా వ్యాఖ్యానిస్తే "నిర్దయం" అనే అర్థంకూడా చెప్పవచ్చును. కాని ఆమరిస్థులు ఆయీమార్దవాన్ని సహించరో యేమో? యేలా చెప్పినా పాదం శిరస్సు ధరించడం తప్పదన్నది సిద్ధాంతమేకదా? సరే; వ్యాసారంభం యెక్కడ? ముగింపెక్కడ? ఉపక్రమోపసంహారాలకు సంబంధబాంధవ్యా లుండవద్దా అంటే వుండవలసిందే కాని అసలు నామార్గం యేదో కొత్తపుంత. దేన్నిగురించో మొదలుపెడతాను, మధ్యమధ్య "సర్రాజు పెళ్ళికో సుర్రాజు కాకపోఁచ" లెన్నో జ్ఞప్తికి తగులుతాయి. వాట్లకోసం పట్టా హెడ్డింగులు పెట్టి వ్రాసేదేమిటని దానిలోనే నాల్గుమాటలు వ్రాసివిడుస్తూ వుంటాను. ఆయీ యావత్తు వ్రాఁతకున్నుసారం—

(౧) కవిత్వానికీ బ్రాహ్మణ్యానికీ లంకె లేదు.

(౨) యేకవిప్రతిజ్ఞలు ఆకవికాలీనులకేకాని తత్పూర్వులకుఁగాని, తదనంతర కాలీనులకుఁగాని సమన్వయించవు. సమన్వయిస్తాయి అనుకోవడం యుక్తిదూరమేకాక వ్యక్తిదూరమేకాక అనుభవదూరం కూడాను.

ఆయీ రెండు అంశాలున్నూ, అవాంతరంగా యింకా కొన్ని దొర్లి వుంటే వుండవచ్చును. ముసలివార్రఁత, నల్లమందువార్రఁత. యేదో నాకే చేదస్తంగా వుంటుంది. కవిత్వానికీ బ్రాహ్మణ్యానికీ సంబంధం లేదని ప్రాక్కారిసులు క్షత్రియాదుల వల్లనే తేలింది. (మాఘుఁడు వైశ్యుఁడని విద్వత్పరంపర చెపుతారు) కాని కవిత్వానికీ పాండిత్యానికీ చుట్టఱికం అక్కఱలేదని యీశతాబ్దానికి పూర్వం తేలలేదు. చూడండీ, వొక్క రేఫ శకటరేఫలను గూర్చి యెందఱు యెంతశ్రమచేశారోను. "ద్విరేఫదర్పణం" వగయిరాలు చూస్తే పైసంగతి తెలుస్తుంది. యిటీవల తెలుఁగుమీఁజినకాలఁదిని యతిప్రాసలు, వ్యాకరణం వగయిరాలుకూడా అనావశ్యకా లన్నంత వఱకు వచ్చింది. అందుచేత యేదో గణబద్ధం చేసేమాత్రంలో వుండే వ్యక్తి మహాభారతకర్త వ్యాసులను పట్టుకొని తోఁచినట్లల్లా అనడం, యేవో కర్ణకటువైన ప్రతిజ్ఞలు చేయడం యీస్థితికి వచ్చింది యీనాఁడు

కపిత్వం. తీరా యెదురుకుంటే "మాబావని కొట్టిచూడు" అనడానికే అధికారం గాని అంతకు మించి లేదు. ఆయీరకంవారితో కొందఱు వాదానికి వుపక్రమిస్తూన్నారు. అది శోచనీయం. ఆఖరికి "నీ వుత్పత్తి జ్ఞాసా, నీతాతజిజ్ఞాసా" వఱె పరిణమించింది. ఆభరికేకాదు వానిధోరణి మొదటనే అట్టివాసన కొట్టింది. పెద్దలు అట్టివాదం పెట్టుకోరాదు. భవ భూతి "ఘటానాం నిర్మాతు స్త్రిభువనవిధాతుశ్చకలహః" అన్నాఁడా లేదా? "భవే దద్యశ్వోవా కిమిహ బహునా పాపిని కలా" శాంతం పాపం. దాసు శ్రీరామకవిగారు "పున్నెమ? పూరుషార్థమ? ఒకఁడు చేసిన బ్రాహ్మణార్థమా?" అన్నారు. కనక పెద్దలు యిట్టి వారితో వాదాలు పెట్టుకోవడం నాకు అభిమతం కాదని నమస్కార పూర్వకం చెప్తున్నా. యీ బాపతు ఐశ్వర్యంగాని వాకపే తెగని ఆశ్రియించి వుండదు. అది యిదీని సంతోషపెడుతూ వుంటుంది పర్యాయంగా; కొన్నాళ్ళు దేవతలైతే కొన్నాళ్ళు రాక్షసులు. అప్పుడు వారికి వీరు సలాం. ఇప్పుడో? వీరికి వారు సలాం. యింతే ఐశ్వర్యప్రకృతి. మురారి యేమన్నాఁడు:— శ్లో. "...ప్రవి త్యాఃటాయ....సీచాన్నిచలరోపసర్పణ మహామేతత్త్రి మాహాత్మ్యం" అన్నాఁడు. దీని తాత్పర్యం వ్రాయవలసివస్తే చాలా పెరుగుతుంది. చిరకాలం రావణున్ని ఆశ్రయించిన లక్ష్మి రాముణ్ణి (మనుష్యమాత్రుణ్ణి) ఆశ్రయించిందని ఫలితార్థం. వేదశాస్త్రాలను గూర్చి చెప్పలేనుగాని తక్కిన విద్యాదులు జాతిభేదంతో పనిలేకుండా అందఱికీ అలవడతాయనే నేను అనుకుంటాను. వేదానికీ శాస్త్రానికీ వున్న బాధ లోఁగడ వుదాహరించే వున్నాను. పుస్తకాలు చూచి వేదం వల్లించినా అది సక్రమమైన అధ్యయనం కాదు. దాన్ని శ్రుతి అనడంలోనే వుంది ఆ తాత్పర్యం. సంప్రదాయసిద్ధంగానిదీ యేవిద్యా ఫలించదు. కనక వేదమంటే మావంటి బ్రాహ్మణబ్రువులకు భయం. దాని అంగాలన్నా (వ్యాకరణాదులు) అంతే. ఉత్తరాదిలో వేదార్థం తెలిసినవా రున్నారంటారే; వున్నమాట నిజమే. వారికీ ఉచ్చారణ కుదరదు. వారికే కాదు. దశవిధ బ్రాహ్మణులలో యెందఱికో కుదరదు. ఆంధ్రులకూ ద్రావిడులకూ మాత్రమే యీమహాభాగ్యం. వీరు

వేదం పఠిస్తూ వుంటే తక్కిన అష్టవిధ బ్రాహ్మణులూ చాలా ఆ ప్యాయనంగా విని ఆనందిస్తారు. యింక ముందేనా వేదానికి ఆంధ్రులూ ద్రావిడులూ మాత్రమే జీవం నిల్పాలికాని యితరులవల్ల ఆయీ కార్యం తుఎనెగ్గదు. కర్ణాటకులూ మహారాష్ట్రులూ వేదం చెప్పుకోవడం మట్టుకు క్వాచిత్కంగా వుందని వినికిడి వుంది. ఘూర్జరులలో చెప్పుకోవడం కూడా దృశ్యాదృశ్యమే. మాగురువుల రోజులలో లోకైకమహావిద్వాంసులు బాల శాస్త్రులవారు యజ్ఞం చేసినప్పుడు శ్రౌతులు మన ఆంధ్రదేశాన్నుంచేఆహ్వా నింపఁబడ్డారని మాపరమగురువుల వల్ల విన్నాను. ఇది విషయాంతరం.

కవిత్వం యాపత్కాలాలవారిదీగాని వాకములంవారిది కాదన్నది ప్రధానాంశం. ఆయీమాట వారివారి మాతృభాషకే సమన్వయిస్తుంది. సంస్కృతకవిత్వం ధార వున్నంతలో సాధ్యంకాదు. కాని క్వాచిత్కంగా స్త్రీశూద్రులలో సంస్కృత కవు లున్నారని వేశ్య మంజువాణి రుజువుచే సింది. తెలుఁగులాగే వ్యావహారికంలో దాన్ని నడపడానికి అవకాశంలేదు. అది యావత్తూ గ్రంథాలద్వారా గురువులద్వారా సంపాదించుకోతగ్గదే కాని వ్యవహారంవల్ల అలవడేది చాలా తక్కువ. మనఆంధ్రంలో సంస్కృ తం కొంత మార్పుచేసి సంస్కృతాన్ని (తత్సమం) కల్పుకుంటున్నాం. కన్నడంలోనో? అఱవంలోనో? లేక ఆరెంటిలోనూ కూడానో? మార్పు లేని సంస్కృతాన్ని కలిపి మణిప్రవాళనామంతో వాడుకుంటారనివిన్నాను. శిష్టసమ్మతిలేదు గాని మన భాషలోకూడా కొంచెంగా కనపడుతుంది అలాటి కవిత్వం.

శ్లో. లిండికైతె పదిమంది వసంతీ, తండులాలు గృహమందు నసంతి
రండనాకొడుకులెల్ల హసంతి, కొండగోగులు గృహే విలుఠంతి.

యీరచన చాలా అందంగానే వుంది. అరవకవిత్వానికివలె ప్రాస మాత్రం వుంది. ఆఖరుచరణంలో రెండున్నూ, తక్కిన చరణాలలో వాక్యైకదేశాన్ని కేవల సంస్కృతా లున్నాయి. మన భాషలోకూడా యీ మాదిరి రచన వుంటే బాగుంటుందేమో? మణిప్రవాళ నామధేయం

(శిష్టులు సమ్మతిస్తే) దీనికే చెల్లుతుంది. కొంచెతనానికి యెవరో చెప్పినవి యీలాటివి మనతెలుఁగులో స్వల్పంగా యింకా వున్నాయి.

శ్లో. అస్థివ ద్బకపచ్చైవ చల్లవ ద్వెల్లకుక్కవత్
రాజతే భోజతే కీర్తిః పున స్స్వాన్యసిదంతవత్.

శ్లో. ఏకైకదుష్టః కులపండితానాం
దుష్టద్వయం కుండలపండితానామ్
యేగాని యేగాని మహాకవీనాం
కాసుద్వయం చిల్లర బ్రాహ్మణానాం.

కవిత్వ మంటే తన మనస్సులో వున్న భావాన్ని యితరులకు తెల్పుడు చేయడమే కనక యేలాటిభాషలో తెల్పుడు చేస్తే యేమి అనే వాదం యిప్పుడు బయలుదేరింది. క్వాచిత్కంగా పండితులుకూడా దీనికి బాసటగా వుంటూన్నారు. మునుపు (పాండిత్యం లేకపోయిన పక్షంలో) నిశితమైన ధార స్వతస్సిద్ధమైనది వుండిన్నీ యెండలో దాన్ని [illegible] కోవలసి వచ్చేది. యిప్పు డాలా కాకుండా ఆలాటి ధార కలవారి రచనలు కూడా శిష్టపంక్తిలోకన్నా హెచ్చు పంక్తిలో స్థానం దొరికింది. శ్రీనాథాదుల రోజులలో ద్విపద కావ్యానికే గణన లేనట్టు కనపడుతుంది. సంస్కృతంలో వుండే అనుష్టుప్పునకు తెలుఁగులో సరిపోయేది ద్విపదే అనుకుంటాను. ద్విపదలు, రగడలు పగయిరాలు [illegible] చేరిపోయాయి. పద్యకావ్యాలలో యెక్కడేనా కీర్తన యిమిడిస్తే దాన్ని [illegible] ఆక్షేపించేవారు. శ్రీ మాడభూషి (అపరపండితరాయలు) వేంకటాచార్యులవారు పదకవిత్వాన్ని భరతాభ్యుదయంలో వాడే టప్పటికి [illegible] సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు ఆక్షేపించడం నేను నాచిన్నతనంలో యెఱుఁగుదు. పద్యకావ్యాలలో ద్విపద అంతగా వాడడం లేదుగాని ప్రత్యేకించి ద్విపదగానే కొన్ని గ్రంథాలు పూర్వకవులు రచించారు. రంగనాథరామాయణం వాట్లలో అగ్రస్థాన మలంకరిస్తుంది. శైవకవులు పూర్తిగా ద్విపదలోనే రచన సాగించారు. నన్నయ్యగారినాఁటికి వ్యాపకంగా వున్న అక్కరలు,

పుభ్యార్కరలు, తరువోజలు క్రమంగా నామమాత్రావశిష్టా లయినాయి. యిప్పుడు భావకవులు మరికొన్ని క్రొత్తపేరులు కల్పించికొని వాట్లలో తమభావాలను ప్రకటిస్తూన్నారు. కవిత్వానికి శ్రోతృరంజనం ముఖ్యం. దాన్ని మఱవకుండా రచిస్తే అది "లోకులరసనలె ఆకులుగా" చిరకాలం వుంటుంది. మనకి అచ్చుయంత్రం "నక్కపుట్టి నాల్గువారా లయిందన్నట్లు" నిన్నమొన్నగదా వచ్చింది. అంతకుపూర్వం పుట్టిన మనవారి రచనల జీవాతుపులు "లోకులరసనలే" అన్నమాట యేకవిన్నీ మఱవరాదు. తెలుఁగురచన అంతకు పూర్వం వున్నా దాన్ని మంచిత్రోవలో పెట్టి రచన సాగించి మనకెంత భిక్ష పెట్టింది నన్నయ్యభట్టు. అతనికి చేదోడువాదోడుగా వున్న మహావిద్వాంసుఁడు నారాయణభట్టు ఆంధ్రంలోఁగాని సంస్కృతంలోఁ గాని కన్నడంలోఁ గాని యేవో కొన్ని మహా గ్రంథాలు రచియించే వుంటాఁడు కాని అవి యింత వఱకు పైకి రాలేదు. కొందఱు నిన్న మొన్న వ్రాస్తారుకదా— "భారత రచన ఆ నారాయణ భట్టుదే. నన్నయ్య తద్దినం బెట్టే వాఁడి తమ్ముఁడు .... లాగు వుండి వుంటాఁ"డని వ్రాశారు. ఆ యీమాట లోకానికి నచ్చితే సంతోషమే. వారిద్దఱూ కూడా మనకు రక్త సంబంధులుకారు. కవితారచన ద్వారా బంధువులు. "ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణబంధులుగారె సత్కవుల్" తెనాలిరామలింగాన్ని విశ్వబ్రాహ్మణులు మావాఁడని అభిమానించినట్లే నేఁను కొందఱు నన్నయ్య మావాఁడనడమూ కలదు. ఇతణ్ణిగూర్చిమాత్రమే వేవారసాక్షినివలె యెవరి మట్టుకువారు మావాఁడే అనడానికి అవకాశం వుందికాని తదితరులనుగూర్చి అనడానికి అవకాశంలేదు. యిప్పుడు నేను భట్టుమూర్తిని మావాఁడంటే నే నాకులంలోకి చేరవలసి వస్తుంది. కాని అందుకున్నూడా సిద్ధపడే వ్యక్తులు కొందఱు వున్నారు. • దానికాకారణం అతనికవిత్వమందుండే గుణమే. "కవీనాం కో దోష స్సతు గుణగణానా మవగుణః" అన్నాఁడు మురారి. కవు లంతా రాముణ్ణే ప్రేమించినట్లు నన్నయ్యనే ప్రేమిస్తారు. అతఁడు భిక్షాప్రదాత. "సీ. నన్నయకవి పెట్టినాఁడుకదా ? తిక్కనాదికవీంద్రుల కాదిభిక్ష". నన్నయ్యంటూ పుట్టకే

పోతే యేంజరిగేదో? అప్పుడు యావత్తుభారమూ తిక్కన్నగారిమీఁదే పడి భిక్షాప్రదాత యీయనే అయేవారు. ఒక్కచేఁతిమీఁదుగా రచించినట్లయేది. ౧౫పర్వములు రచించిన సోమయాజులుగారే ఆమూఁడు పర్వాలూ కూడా రచిస్తే అని విచారపడేవారున్నూ లేకపోలేదు. అట్లెందుకు జరగలేదో అది మనకు గోచరించేది కాదు. ఆయన ఆకాలంలో యెవరేనా యీప్రశ్నవేస్తే యేమని జవాబిచ్చేవారో తిక్కనగారు. ఆజవాబు పుక్కిటి పురాణంగానేనా చెప్పుకొనేవారు కవులలో వున్నట్లు లేదు. "అం దాదిదొడంగి మూఁడు కృతులాంధ్రకవిత్వవిశారదుండు విద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు దక్షతన్" అనిమాత్రమే సోమయాజులుగారు వ్రాసి వూరుకున్నారు. యిందులో వేసిన విశేషణాలు వొకటి ప్రాసక్రింద రెండుయతికింద జమకడితే మిగిలేవల్లా, నన్నయ్యభట్టుమాత్రమే. "దక్షతన్" అనేది పాదపూరణార్థమైనా కావచ్చును. ఆయన్ని ద్వేషించేవారి కిదే మార్గం. శివకేశవులకు పరస్పరద్వేషాలుండేనట్లే నన్నయతిక్కనలకున్నూ లేవు. వారు సమకాలీనులు కారుగదా? నన్నయ్యగారియందు యితరకవులతోపాటు తిక్కన్నగారికి పరమాదరమే అని మన మనుకోవాలి. ఆయీ అంశమును తిక్కన్నగారి ప్రయోగా లుదాహరించి చర్చిస్తే కవిలోకానికి కొంత వుపకరిస్తుంది గాని అంత వోపికగాని, కొంత వోపిక గాని నాకులేదు. యీవ్రాఁత ఆకాశపురాణప్రవ్రాఁత. కొందరు నన్నయ్యగారి ద్రౌపది, తిక్కన్నగారి ద్రౌపది అంటూ విడదీసి వారి వారి అభిప్రాయాలు ప్రచురిస్తారు. ఆయీ విషయం పొత్తిగా నిరాధారమని మన మిత్రులు సతీర్థులు కాశీభట్ల సుబ్బయ్య శాస్త్రులవారు పెద్దవ్యాసం వ్రాసి రుజువు పఱిచినారు. ద్రౌపది వ్యాసభట్టారకునిదే గాని యింకెవ్వరిదిన్ని కాదని నే ననుకుంటాను. కొంచె మించుమించుగా అనువదించడం అనువాదకుల ఆచారం. అంతమాత్రంచేత వారికి వీరు వంకలు పెట్టినవారు కారు. అట్లు వ్రాయుట వ్యాసభట్టారకుని నిందించుటే.

ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా చాలాదూరం వచ్చాం. వాల్మీకి వ్యాసుల ద్వారా పరిశీలించినా బ్రాహ్మణేతరులకూ కవిత్వానికీ చుట్టరికం వుంటుంది.

అప్పరవివార్తిత స్థూలదృష్టిప్రయుక్తం. యింకో మాట వ్రాయడం మఱచాను. యేవో శాసనంలో భారతాన్ని రాజనరేంద్రుఁడే రచించినట్టు కనపడుతుందనిన్నీ, అందుచేత నన్నయభట్టుకీ భారతానికీ సంబంధమే లేదనిన్నీ సుమా రిప్పటికి ముప్పైయేళ్ళనాఁడు వొక క్రొత్త వాదం బయలు దేఱింది. దానికి ఆధారం రాజనరేంద్రుఁడు భారతం రచింపచేశాఁ డని చెప్పడానికి "కారయామాస" అనక "చకార" అని అంతర్భావితణ్యర్థం వాడడమే. అక్కడక్కడ అంతర్భావిత ణ్యర్థాలు వాడడం కవుల ఆచారం వుంది. ప్రకరణాన్ని బట్టి వ్యాఖ్యాతలు వాట్లని వ్యాఖ్యానిస్తూ వుంటారు. "వ్యాఖ్యానతో విశేష ప్రతిపత్తిః" రాజనరేంద్రుఁడు భట్టారకుణ్ణి ఆహ్వానించడం వగయిరా పీఠికలో వుందాయె. (౧) "పాండవోత్తముల చరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్టము" (౨) "ఇవి యేనున్—భారతశ్రవణాసక్తియు...." ఇత్యాదిగా వుండే రాజుగారి వాక్యాలు ఆశ్వాసాదినీ ఆశ్వాసాంతాన్నీ వున్న పద్యాలు, గద్య వీట్ల నన్నిటినీ ఆ "చకార" అనే క్రియ తోసివేయఁగలదా? కృష్ణదేవరాయలవలె రాజనరేంద్రుఁడు కవిగా యెక్కడా ప్రతీతి లేదు. కనక ఆవాదం కొలఁదికాలంలోనే అంతరించింది. నిన్నమొన్న నన్నయభట్టుసహాధ్యాయి నారాయణభట్టే కృతికర్తఁటూ వాదం బయలుదేరింది. ఆమాటే నిజమైతే "పాయక పాకశాసనికి భారత....తోడయి నిర్వహింపఁగన్" అనే పద్యం చాలా మార్పు చేయాలి. చేస్తేమాత్రం పండితలోకం విశ్వసిస్తుందా? అసలు కవుల చరిత్ర బొత్తిగా లేనప్పుడే. యేదో ఆకాశపురాణంగా చెప్పుకొనేవాళ్ళ ఆ పుక్కిటిపురాణ వాక్యాలు కొన్ని విశ్వాస్యాలుగా వుండకపోయినా అనలుకి భంగం గలిగించి తుండూ తుపాకీసీ లేకుండా యెగరఁగొట్టి "అహో మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్య ప్రకర్షః" అన్నమాదిరిగా వుండేవి కావు. భారతానికీ నన్నయభట్టుకీ సంబంధమే లేకుండా వుండే చరిత్ర యెన్ని ఆధారాలతో వున్నా లోకం విశ్వసించదు. కాని, లెక్కవ్యక్తులు ఒకరిద్దరు మాత్రం చాలా సంతోషిస్తారు.

"ఉ సీతయు లేదు రావణుని చెల్లెలు లేదల రాముఁ డబ్ధిలో
సేతువు గట్ట లేదతనిచే దివిజారులు చావలేదు సా
కేత పురమ్ము లేదచటఁ గేకయ పుత్రియు లేదు సర్వము
న్నాతన సృష్టియే యన జనుల్ విని నవ్వరు రేమొగమ్మునన్."
(ఇటీవలి చర్య.)

గతించిన చారిత్రిక సంగతులు యెవరు వ్రాసినా సరిగా వుండవు. పౌరాణికగాథలుకూడా సరిగావుండడం లేదుగదా? అతీంద్రియజ్ఞానం కల ఋషులే భిన్నభిన్నంగా వ్రాస్తే యితర పండితులనుగూర్చి చెప్పే దేమిటి? యేరోజు జరిగింది ఆరోజు వ్రాసుకోవడం అప్పటి కాలపు పండితులకు అలవాటులేదు. కొన్ని గ్రంథాల చివర గద్యమే లేదు. పుష్పబాణవిలాసం ఆతెగకే చెందుతుంది. విపులమైన వ్యాఖ్యానం దానికి వుంది. కాని వ్యాఖ్యాత మూలకారుని పేరు వుటంకించలేదు సరిగదా తన పేరున్నూ ఉటంకించుకోలేదు. శ్రీకృష్ణుని శృంగార చర్యలు ప్రతిపాద్య ములుగా పెట్టుకొన్నట్లు " భువనవిదిత మాసీద్ యచ్చరిత్రం " అనే శ్లోకంలో కనపడుతుంది. తరువాత యేశ్లోకంలోనూ ఆవాసన కనుపడదు. కొందఱు పుష్పబాణవిలాసం కాళిదాసకృత మనడం విన్నాను. యిలా వ్రాస్తూవుంటే యేదో తరవాయి వుంటూనే వుంటుంది. కవిత్వం బ్రాహ్మ ణుల సొమ్మే అని అప్పకవిగాని మఱివొకరు మాదే అని మొహరోగాని రిజిష్టరు చేయించుకోవడానికి యత్నించడం పరిహాసాస్పదం. "దేవుని పెండ్లికి అందఱూ పెద్దలే."

అంతా రామమయం

యీ జగమంతా రామమయం. యీపదకవిత్వం యెవరిది? అంటే? భద్రాచల రామదాసుగారిదని ఆబాలగోపాలంగా అందఱూ యెఱిఁగిందే. దీన్ని మనం మన తెలుఁగు వ్యాకరణానుసారంగా గ్రాంథిక భాషలోకి మార్చుకుంటె- "అంతయు రామమయం, బీ జగమంతయు రామమయం॥" అని తేలుతుంది. కాని సహజమైన భాషలో యిచ్చినంత హాయి యీకృత్రిమ భాషలో వుండదు. పాడుకొనేవాళ్ళు దీన్ని వాడవలసివస్తే గుఱ్ఱానికి కళ్ళెం లాగిపట్టిన మాదిరిగా వుంటుంది. తుట్టతుదను విరమించినప్పుడు సున్నతో విరమించడం మాత్రం తప్పదు. అందుచేత వున్న దున్నట్టు గానే దీన్ని గానం చేయడంలోనే సుఖం కనపడుతుంది. గ్రాంథికంగా మార్చినప్పుడు గానానికి ఆనుకూల్యం పూర్తిగా లోపిస్తుంది. అందుచేతే అనుకుంటాను యీ రామదాసు మాత్రమే కాదు. త్యాగరాయలు కూడా యీ విధంగానే గేయాలు రచిస్తూ వచ్చారు.

1. జగ మేలే పరమాత్మా? యెవరితో మొఱలిడుదు.

2. చక్కని రాజామార్గము లుండఁగ సందులు దూర నేలనే వో మనసా?

ఆయీ గేయాలు యధాశాస్త్రంగా దిద్దవలసివస్తే చాలాపదడుగా పరిణమిస్తాయి. ఏల అనే అవ్యయం కళే గాని వ్యావహారికంలో సర్వత్రా దుత్తప్రకృతికంగానే కనపడుతుంది. గేయాలకు గ్రాంథికభాష వాడిన కవులు చాలా అరుదుగా కనపడతారు. ఆధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు రచించినకవిన్నీ మృత్యుంజయవిలాసం రచించిన కవిన్నీ గ్రాంథికభాషనే వుపయోగించారు. ఈపదకవిత్వంలో యెక్కడా వ్యావహారికం దొరలించనేలేదా ఆ కవులు; అంటే వినండి, వారు గ్రాంథికంగా రచిద్దామని రచించారు. ఆంధ్రభాష మాతృభాష కావడంచేత చిన్నప్పటినుంచీ వాడుకొనే మాటలలో నేవేనా (బుద్ధిపూర్వకంగా కాదే అనుకోండి) కొన్ని దొర్లడం తప్పదు-ఈపీడ పదకవిత్వం చెప్పేవారికే కాదు. పద్యకవులకున్నూ అని

వార్యమే. నన్నయ తిక్కనాదులు వాడితే అవి "అనింద్య గ్రామ్యాలు" తదితరులు వాడితేనో? అవి నింద్య గ్రామ్యాలు. ఇంతే భేదం. శ్రీనాథుఁడెంతో గొప్పవాఁడై వుండిన్నీ కొన్ని గ్రామ్యాల వాడి వున్నాఁడు. (అఱువై, డెబ్భై, గొంతు గూరుచొని, వగయిరాలు చూ.) యే కవికేనా వంకలు పెట్టవలసి వస్తే తెలుఁగు మాటలలోనే తఱచు అవకాశం వుంటుంది గాని సంస్కృతశబ్దాలలో అంతగా వుండదు. యెందుచేతంటారు? తెలుఁగేమో? అభ్యసించకుండా వస్తుందాయె. సంస్కృతం కష్టపడి గురుశుశ్రూష చేస్తేనే కాని రాదుగదా? అట్టి భాషలో యెవరికోఁగాని అపభ్రంశాలు దొర్లవు. (యీ మాట యిప్పటి నవకవులకు చెల్లుబడికాదు) గేయకవితావిషయంలో అపభ్రంశాలు దొరలడం సంస్కృతంలోకూడా వున్నట్టే యీ క్రిందివాక్యంవల్ల స్ఫుట మౌతూ వుంది.- "కి మపభ్రంశేన ఘటిత గీతస్య" అన్నాఁడు ఆచార్యగోవర్ధనుఁడు; యీ మాట సంస్కృత కవిత్వానికి లగించేదే గాని తెలుఁగుకి లగించేదికాదు. గోవర్ధనాచార్యులు తెలుఁగువాఁడని ప్రతీతిలేదు (ఇతని పేరెత్తిన జయదేవుఁడు గీతగోవింద కర్త) కూడా తెలుఁగువాఁడుకాఁడు, వోఁఢ్రుఁడు. తరంగాలని వ్యవహరించఁబడే "కృష్ణలీలా తరంగిణిలో" విస్తరించి వెదకపోయినా యే మాత్రమో వ్యాకరణదోషాలు దొరుకుతాయి. గోవర్ధనుఁడు చెప్పిన దానికి యీ తరంగభాష లక్ష్యమై యుండదు. నారాయణతీర్థులకన్న గోవర్ధనుఁడు చాలా పూర్వుఁడై వుండాలి. అష్టపదులు రచించిన జయదేవుఁడే [illegible] ప్రాచీనుఁడు. ఆ జయదేవుఁడు "ఆచార్యగోవర్ధనః" అని యిక్కడే పేర్కొన్నాఁడు. మొత్తంమీఁదమాట సంస్కృతమనండి తెలుఁగనండి యింకే భాషేనా అనండి గేయరచనలో వ్యావహారికాన్ని స్పృశించకుండా వుండదన్నమాట. పద్యకవిత్వంకన్న పదకవిత్వం ఆపాతమధుర మనేమాట అందఱూ వొప్పుకుంటారు. "ఆద్య మాపాతమధురమ్" అనేది సుప్రసిద్ధం. వినే వినడంతోనే ఆకర్షించేది గేయం, దానికి భాషావిచారంతో పనిలేదు. గాని నూఱులో తొంభైపాళ్ళు గీతానికే వదిలి పెట్టినా పది పాళ్ళేనా భాషను బట్టిన్నీ మాధుర్యం వుంటుంది. దాన్ని బట్టే గాయ

కులు సంగీతానికి వాడుకునేశ్లోకాలు "శ్లో. సజల జలదనీలం వల్లవీ కేళిలోలం" వంటివేకాని— "శ్లో. వాశ్చా రేద్ధ్వజధ గ్ధృతోద్వధిపతిః కుర్త్రిధే ద్ధజానితిః " మాదిరివి వాడుకోరు. త్యాగరాయాదులు (పూర్వమెప్పుడో కొన్నితరాలనాఁడు తెలుఁగుదేశస్థులే) అన్యదేశస్థులే అయినా రచన యావత్తూ తెలుఁగులోనే సాఁగించడాని క్కారణం భాషామార్దవాన్ని పట్టికూడా గానానికి కొంత మాధుర్యాన్ని సంపాదించే వుద్దేశం వుండఁబట్టియ్యేవే. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు "దేశభాషలందుఁ దెలుగులెస్స" అని చెప్పడానిక్కారణం మార్దవాన్ని పురస్కరించుకొనియ్యేవే. అచ్చతెలుఁగుకున్నంత మార్దవం తత్సమమిశ్రమైన భాషకు వుండదు. (మ. కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధబాంధవులనేకుల్. చూ.) అట్లే సహజమైన దేశ్యపు తెలుఁగున కున్నంతమార్దవం కృత్రిమ (కల్పిత) తెలుఁగుకున్నూ వుండదు. (సీ. పల్కుటాల్ దొరగుర్రిద్దు పనటు లాటలపట్టు. వగైరాలు చూ.) పైమాటను అర్థం బ్రహ్మాండభాండము క్రీడాస్థానమని ఆ కృత్రిమ తెలుఁగుకన్న తత్సమపదమైనా బ్రహ్మాండ భాండశబ్దమే కొంత ఆనందాన్ని కలిగిస్తుంది. పదకవులు అచ్చతెలుఁగునే వాడరు గాని వినేటప్పటికల్లా అర్థం గోచరించే మిశ్రభాష వాడతారు.

(1) ఎందరో మహానుభావు లందరికీ వందనములు.

(2) తెలివి యొకరిసొమ్మా? యెందుకే విభుని తిరుగ సొమ్మంటినమ్మా?

(3) అలిగితే భాగ్యమాయె మరేమీ వాడలిగితే
తలిరుబోఁడిరో? వాని దండించఁగలనా? వా॥డలిగితే॥

యెక్కఁడేనా వొకపదం తత్సమంపడినా అదికూడా తెలుక్కంటే కూడా సులభంగా అర్థమయేదే పడుతుంది పదకవిత్వంలో; అయితే పదకవులు ఆయీభాషావిభాగాన్ని ప్రయత్నపూర్వకంగా చేసి వాడివుంటారా? అంటే? వినండి నాఅనుభవాన్ని వివరిస్తాను. దైవాత్తూ వారి కాయీమాటలు దొర్లుతాయి కాని వారు దీనికి ప్రయత్నించరు.

చ. కనుఁగవ కింపు గల్గి తగు కామకలావ్యసనంబు గల్గి జ
వ్వనమున లేఁత యయ్యు రసభావములన్ గడుఁ బెట్టమై తనం
తన వలపున్నదైన వనితామణి యెవ్వని కబ్బుఁ బ్రాగ్భవం
బునఁ దులలేని పున్నెములు పూవులుపూచి ఫలింపకుండినన్.

ఆయీ పద్యంలో అయిదు పదాలు సంస్కృత మనుకోవడానికి తగ్గగురుతు కలవున్నాయి. ఆతోపదం తెలుఁగులోకలిసి పోయినమాదిరిదే. దీన్ని యీవిధంగా చెపితే బాగుంటుందని కవి అనుకొని రచించి వుంటాఁడనుకోవడం శుద్ధ పొరఁబాటు. కాంతలకు హావభావాదు లెట్టివో? కవుల కాయాయీ రచనావిశేషాలున్నూ (లీలావతీనాం సహజా విలాసాః భర్తృహరి చూ.) అట్టివే. విలాసలే లేనిస్త్రీలున్నూ వుంటారు. రచనావిశేషాలు దొరలని కవులూ వుంటారు. ఇంతే కాదు, ఆయీ రహస్యాలు కనిపెట్టడం చేతగాని వ్యాఖ్యాతలున్నూ వుంటారు. (నాకు అన్నిరాగాలూ వొకపోలాగు వుంటాయి. అన్ని అత్తరువులూ కూడా డిటో అనే వారున్నూ కలరు.) తత్సమపదభూయిష్ఠంగా కవిత్వంచెప్పి ఆంధ్రకవికుల గురుత్వాన్ని కైకొన్న నన్నయ్యకవిత్వంలో కూడా యీపోకళ్ళు వున్నాయి.

క. దేవసములైన యనుజుల
తో విప్రులతో రథాళితో వచ్చి యర
ణ్యావాసము సేసెదు ధర
ణీవల్లభ? నీవు ధర్మనిష్ఠితబుద్ధిన్.

యీపద్యంలో మూఁడుపదాలు మాత్రం తెలుఁగు వున్నాయి. తక్కినవి యావత్తూ సంస్కృతమే అయినప్పటికీ వినేటప్పటికల్లా అర్థం గోచరిస్తూ వుండడంచేత దీన్ని జానుతెలుఁగు కింద జమకట్టినా వొప్పుతుంది. పదకవుల కవిత్వం యావత్తూ యీలాగే వుంటుంది. సంగీతవిద్వాంసులలో వొక్క దీక్షితులవారి కవిత్వం మాత్రం కొంత పెటుకుగా కనపడుతుంది. ఈయన రచన సర్వమూ సంస్కృతమే. ఆకారణంచేత పెటుకనుకుందామా? ఆలాగేఅయితే జయదేవుని అష్టపదులకు యీదోషం తగలలేదే? ("కురు

నితంబని ? గమన విలంబన మనుసర తం హృదయేశం" వగైరాలు చూ.)
మొత్తం కవిత్వానికి మెఱుఁగు తెచ్చేది ప్రసాదగుణ మనిన్నీ ఆగుణం పద కవులలో విశేషించి కనపడుతుందనిన్నీ చెప్పినట్లయింది. అంతేకాదు ప్రసాదగుణానికి కారణం వ్యవహారంలోవుండే మాటలు తఱుచుగా వాడు కోవడమనిన్నీ చెప్పినట్లయింది. అయితే ఆపక్షంలో వ్యాకరణానికి స్వస్తి చెప్పవలసి వస్తుందేమో ? అక్కఱలేదు. లోకోక్తులమట్టుకు వ్యాకరణబాధ లేకుండా లాక్షణికులే శాసించారు. "లోకోక్తీనాం భవేద్యోగో యథా ప్రచ్ఛుతిరంజనమ్." యీలాగు అభ్యనుజ్ఞ నిచ్చినా కొందఱు లోకోక్తు లలో వుండే వ్యాకరణ దోషాలను సవరించి వుపయోగిస్తూ వచ్చారు కాని పింగళిమహాకవి యథాస్థితంగానే వాడుకున్నాఁడు.

1. "రోళ్ళా రోఁకళ్ళుంబాడిన కూరుము లిపుడింత దాఁచికొన్న నడఁగునే ?"

2. నుయిదాఁపే వానికిన్ జింతయాకంతైనన్ గడమైననున్.

3. పాలు విఱిఁగితే పెరుగగునే ?

2—3 నెంబర్లు, రామలింగని కవిత్వమున్నూ సారంగుతమ్మయ్య కవిత్వమున్నూ అని యెఱుఁగుదురుగదా ? విజయవిలాసకవి చేమకూరకవి విజయవిలాసంలో కంటేకూడా సారంగధర చరిత్ర లోకోక్తు లెక్కువగా వుపయోగించాఁడు. విజయవిలాసంకంటే సారంగధర చరిత్రకే యెక్కువ పేరు వస్తుందని గ్రంథకర్త అభిప్రాయపడి వుంటాఁడని నావూహ. కాని యేకారణంచేతనో అలా జరుగలేదు. "చేమకూరపాకాన్ని పడింది" అన్న ప్రతిష్ఠ విజయవిలాసంవల్లనే కలిగిందని నాతాత్పర్యం. యిదివిచారణాం తరం. లోకోక్తులంటే ? వ్యావహారికపుమాటలన్నమాట. తఱచువ్యవ హారం (కాస్తపరిశుద్ధమైనవారు వాడుకొనే దన్నమాట) లో నలిగేమాట లతో కవిత్వం చెప్ప గలిగితే అది పాఠకలోకాన్ని రంజింపఁగలిగినట్టు శాస్త్రిలు శోధించి దిద్ది తీర్చి (శ్రోత్రాభ్యాంతీచణైర్గుణైః — చూ.) రచిం చిన రచన కలచి రంజింపఁజాలదు. కూచిమంచి తిమ్మకవిగారు ఆకాలపు రుచినిబట్టే అనుకుంటాను వొకసీసపద్యం.

"సీ. పరిలిపరి పీలుకర్పురపు రక్షణుండు."

అని కాంబోలు అంతారాతిమయం అన్నట్టు రచించారు. చాలామంది దానికి అర్థం చెప్పవలసిందని అడుగుతూవుంటారు. కొందఱు చెప్పఁగలవా రున్నూ వున్నారు. చిన్నప్పుడు విన్నాను. కాని యిప్పుడెవరేనా చెప్పవల సిందని అడిగితే మళ్ళాపుస్తకాపేక్షే. పాకాలలో నారికేళపాకం కూడావున్న మాట అందఱూ యెఱిఁగిందే కాని పైనిచూపినరచన దానికి వుదా హరణం కాదు. దానికి వుదహరించవలసి వస్తే—

మ. తలఁబక్షచ్ఛటఁ గ్రిక్కి బాతువులు కేదారంపుఁ గుల్యాంతర
స్థలి నిద్రింపఁగఁజూచి ఆరెకు లుషస్స్నాత ప్రియాత ద్వడా
వళి పిండీకృత శాటులం చవి తదావాసంబులన్ జేర్ప రే
వులడిగ్గంగను వారిఁ జూచి వెస నవ్వున్ శాలిగోప్యోఘముల్.

యీలాటి పద్యాలు వుదాహరించవలసి వుంటుంది. కొంత శ్రమ పడ్డ తర్వాతనేనా రసంస్ఫురించే కవిత్వానికే నారికేళ పాకమనే పేరు వర్తిస్తుంది కాని, యెంతో పరిశ్రమమీఁద అర్థమ్మట్టుకు తెలిసి అప్పుడు కూడా రసం కనపడని కవిత్వాన్ని నారికేళపాకంగా సహృదయులు భావిం పరు. తత్సమపదాలే అక్కఱలేదు. అచ్చతెలుఁగు పదాల కూర్పులోకూడా కొంత పెటుకుగా వుండే రచనలు వుండడం కలదు. యెక్కడ దాఁకానో యెందుకు దీనికి వుదాహరణం "మూఁడు వంగల యీటె మోపినాఁడు" వగయిరా వాక్యాలు మనుచరిత్రనుంచే వుదాహరింపవచ్చును. ఆ మాట కంటె, తత్సమపదమైనా త్రిశూలం అని వాడు కుంటేనే హృద్యంగా వుం టుంది. కవి తనకు పదజాలం యెక్కువగా తెలుసుననే సంగతి లోకానికి తెలపడానికే అయితే నిఘంటును నిర్మిస్తే స్వాభిప్రాయం నెఱవేఱదా? (తే. గీ. తనకు నాల్గు నిఘంటుపదములు వచ్చునను చు, చూ.) ఆఖరికి శుద్ధవ్యావహారిక భాషలో కవిత్వం చెప్పవలసిందని నీ తాత్పర్యమా? అని న్నన్ను మీరడుగుతారేమో! ఆలా అడగకండి. వ్యవహారంలో నలిగే మాటలతో రచించడం మంచిదని నేను జవాబు చెపుతాను. వ్యవహారంలో కొంత

సంస్కారశూన్యంగా వుండేమాటలు సంస్కరించుకొని వాడుకుంటే అవి గ్రాంథికభాషగా చెలామణీ అవుతాయి. కొంచెం వ్యాఖ్యానించి చూపుతాను.

క. ఈలోకమయగుఁ గొందఱ
కాలోకమకొందఱకు నిహంబును బరమున్
మేలగుఁ గొందఱ కధిపా?
యేలోకము లేదు సూవె? యిలఁ గొందఱకున్.

యీపద్యంలో మాటలన్నీ పండిత పామర సాధారణ్యంగా లోకంలో అందఱూ వాడుకొనేవే. పద్యంలో పెట్టడం కొంచెం సంస్కరించి పెట్టడం జరిగింది. సంస్కరించని పూర్వం యీలా వుంటుంది. "కొంతమంది కేమో యీలోకమే సౌఖ్యకరంగా వుంటుంది. కొందఱికేమో? ఆలోకమే మాత్రమే. కొందఱికి రెండున్నూ అనుకూలిస్తాయి, కొందఱికి రెండూ కూడా చెడుగుగానే వుంటాయి." అనే వ్యావహారికపు మాటలకే కొంత మెఱుఁగుపెట్టి ఛందోబద్ధంచేస్తే లోకోత్తరమైన పద్యంగా పరిణమించింది. యెవరు కవిత్వం చెప్పినా యాభైయాఱక్షరాలలోనే. వొకొక్కరి కూర్పు ఆనందజనకంగా వుండడానికిన్నీ వొకొక్కరిది అన్యథా వుండడానికిన్నీ కారణం చెప్పడం కష్టం. అందఱు వండే పదార్థాలూ వొక మాదిరివే. పాకభేదంవల్ల రుచి భేదించడంలేదా? అన్నీమామిడిచెట్లే. ఆకులు వగైరాల ఆకారంలో భేదం తెలుసుకోవడం దుర్ఘటం. పండ్లలోరుచి భేదం కలగడం లేదా? యెంతమట్టుకు కవి లోకాన్ని గురువుగా పెట్టుకుని రచన సాగిస్తాఁడో అంతవరకే రచన రుచిస్తుంది. లోకాన్ని నిరసించాఁడా? అధఃపతనం తప్పదు. భవభూతి యేదో సందర్భంలో "ఉత్పత్స్యతే మమ తు కోపి సమానధర్మా" అని అంటే అన్నాఁడుకాక, యేదో నీరసరచన రచించే ప్రతికవికిన్నీ భవభూతి వాక్యం వుపాదేయం కాదు. భవభూతి కవిత్వం లోకగురుకమేకాని లోకాన్ని వదులుకున్న సంస్కృత కవిత్వం పూర్వకవులకు దేశభాషమాదిరినే నడిచేదేమో కాని యిప్పటి కవులకట్లు నడవదు. తెలుఁగుసహజంగా నడుస్తుంది. వ్యావహారికభాషను వదులుకున్నా అవ్యయాలు వగైరా తెలుఁగు కవిత్వంలో వ్యావహారికంగానే దొర్లు

తాయి. యీ విషయానికి వుదాహరణాలు చూపవలసివస్తే భారతంలో చాలా భాగం వుదాహరించవలసి వస్తుంది. "వారువచ్చి నీకిచ్చిరేని పాణి గ్రహణము చేయుము నన్నున్." అన్నాఁడు కదా? నన్నయ్య. యిది సంస్కృత మర్యాదనుబట్టి సమన్వయిస్తుందా? చేయుధాతువు ద్వికర్మకం కాదు. అట్టి స్థితిలో నీవు నన్ను పాణిగ్రహణం (పెండ్లినిచేయుము) అంటేసమన్వయించిందా? యథాకథంచిత్తుగా సమన్వయించిందే అను కుంటే వచ్చేవిప్రతిపత్తి చూడండి. శకుంతలావాక్యం గదా యిది. ఆమె దుష్యంతుణ్ణి తన్ను పెండ్లియాడవలసిందని చెప్పేమాటకు మరోలాగు అర్థంవస్తూవుంది. నీవు నన్ను పెండ్లిచేయుము. యెవరికో అప్పగించి పెండ్లిచేయవలసిందని కంఠోక్తిగా చెప్పినట్లయింది. దానిలో రసాభాసం సిద్ధమయింది (ఏకత్రైవానురాగశ్చేత్ చూ.) అసలు నన్నయ్యగారిపూర్వం శకుంతుల దుష్యంతుణ్ణి మనస్ఫూర్తిగా వరించివుండినప్పటికీ తండ్రిగారి సమ్మతి పర్యంతమున్నూ వేచివుండవలసిం దని కొంచెం ధ్వనిపడేటట్టు సూచిస్తూ దానిమీఁద దుష్యంతుఁడు హతాశుఁడయి బలాత్కారానికి (కామాంధానాం యుక్తాయుక్త వివేక శూన్యత్వాత్) సిద్ధపడతాఁడేమోనని తండ్రిగారికి కొన్నివిశేషణాలు. (1) కరుణా నిరతులు (2) ధర్మస్వరూపులు అనేవి వేసినారు,తప్పక మనయనురాగమును గౌరవిస్తారని స్పష్టంగా తెలుపుడుచేసింది. నన్నయగారి కవితా ప్రాశస్త్యాన్ని తెలపడానికి (1) ఉ. నిండుమనంబు నవ్యనవనీత (2) మ. మదమాతంగ తురంగ. అనే పద్యాలు వుదాహరించి యేవోకథలు పుట్టిస్తూ వుంటారు. ఆ పద్యాలు హృద్యాలు కావని నేననేదిలేదు కాని నేను చూపిన యీ పద్యం లాంటివి కులు వుత్తమకవిత్వానికిచెప్పిన (జీవితం వ్యంగ్యవైభవమ్) సూత్రానికి ప్రథమోదాహరణం కావడమే కాక కూర్పువిషయంలోకూడా మిన్నగా పరిగణించఁబడుతుందనిన్నీ ఛందోబద్ధంగా వుంది కనక దీన్ని పద్యమనుకుంటూ వున్నాంగాని అలాగే కాకపోతే యిది వచనమే అనుకోవచ్చునని న్నీ నా తలఁపు. తీగదీస్తే డొంకకదులుతుంది. అసలు వ్రాయడానికి పెట్టుకొన్న విషయంవేఱు. గద్య పద్య కవిత్వాలకు వుండే భేదం వ్యాఖ్యా

ఆయా ధాతువుకు చివర "పోయు" ధాతువును చేర్చి అసలుధాతువును క్త్వార్థకంగా మార్చిస్తేనో? నిందించు అనే అర్థం రావడమేలాగు. మితి లేని రీతిని నిందించుట అనికూడా వస్తుంది. ఆయా అర్థాలన్నిటికీ ఆధారం మన కేమిటంటారు. లోక వ్యవహారమే. అందుచేత కవికి అన్నిటికంటే లోకమేముఖ్యం. అందులో బొత్తిగా పశుప్రాయులుగా వుండేవాళ్ళ వ్యవహారమున్నూ (యెల్లేఁడు, యేంది, ఉండేడు వగైరాలు) బొత్తిగా చేవస్తంగావుండేవాళ్ళ వ్యవహారమున్నూ (ఆస్నే, వుంచుంది, యేమిషే వగైరాలు) కవులు పుచ్చుకోక యితరాన్ని కొద్దిగా సంస్కరించి ప్రయోగిస్తూ వచ్చారు.

(1) గతకాలము మేలు వచ్చుకాలముకన్నన్.

(2) నీమగఁడంత యెక్కుడె?

(3) నరునకుఁ.... చుట్టమెవ్వరు?

(4) మాకీ పుట్టువునకుఁ బాండుక్ష్మాపాలుఁడు నిన్నుఁజూపి చనియె

(5) ఓడితేనియు ఎద్దు మొత్తో యనంగ లింగమును గట్టుకపుగ మెఱింగి నొడువు.

చాలును విస్తారమెందుకు. ఇందు 1-వ నంబరు. పోయినరోజులు మంచివి. అనే వాక్యాన్ని పురస్కరించి పుట్టినది. 2-వ నంబరు. నీమొగుఁడే అంత గొప్ప వాఁడేమి అన్నదాన్ని పురస్కరించి పుట్టింది. 3-వ నంబరు. చుట్టమెవ్వఁడు అని యేకవచనంలో వుండవలసివున్నా లోకంలో బహువచనంలోనే వాడడాన్ని బట్టి పుట్టింది. 4-వ నంబరు చనియె అను ధాతువునకు మరణించు అను నర్థమున్నూ లోకవాడుకనుబట్టి సంపాదించుకోవలసిందే. అయితే యిక్కడ చనియె అనక చచ్చె అని ప్రయోగించరాదదా? అనేవారున్నూ వుండవచ్చును. మా జన్మమంతా యీలాటి శంకలకే వినియుక్తమయింది. బళ్ళకొద్ది వ్రాసిన వ్యాసాలున్నాయి. పత్రికల నుండి పునర్ముద్రితాలు పుస్తకాలున్నాయి చూచుకోండి. కవి బ్రహ్మ అలా వాడక యీలా యెందుకుపయోగించాఁడో తెలుస్తుంది. ఇంక 5-వ

సంబరపు ఎఱింగినొడువు అనేది, తెలిసి మఱీమాట్లాడు అనే వ్యావహారికాన్ననుసరించి పుట్టింది. ఛందోబద్ధం చేయడంలో "మఱీ" అనేది లోపించింది. లోపించినా వ్యవహారంలో అనుభూతమై వుండడంచేత దానిఅర్థం కూడా వస్తుంది. వ్యవహారబలంవల్ల విభక్తులుకూడా కలిసివస్తూవుంటాయి క్వాచిత్కంగా. "వాఁడుయ్యా లూఁగుచున్నాఁడు." ఇందులో "ఉయ్యాల" పదం ప్రథమావిభక్తిలోవున్నా సప్తమ్యర్థము చెప్పికోవాలి. అంతేనే కాని ఉయ్యాలనూఁగుచున్నాఁడు అని సవరించడంలో వివేకం కనపడదు. ఒకప్పుడు గ్రంథకర్తకే ఛందోబద్ధంచేయడంలో కుదరక సప్తమ్యంతంగాపడితేనో? గణముల చిక్కున్నదికనక ఆకూర్పు క్షంతవ్యంగా భావించవలసి వుంటుంది చూడండి. "చింతయాకంతైనంగడమైన నుంగడమ" అన్నచోట పద్యంలోకనక చింతయాకన్నాఁడు గాని రామలింగం, వచనకవిత్వమే అయితే చింతాకంత అనే ప్రయోగించేవాఁడు. యీలాటివెన్నోవున్నాయి. వ్రాసే వోపిక లేదు. "జీర్ణమంగే సుభాషితమ్"

తక్కినయీవత్తు వాదమూ ఆలావుంచి కీ. శే. గిడుగుపంతులుగారి వాదంలో సముచ్చయం లోపించి దానికి పూర్వ మందున్న అచ్చునకు దీర్ఘం వస్తుందనే మాటమట్టుకేనా శిరసావహించ వలసి వుంటుందని నేనను కుంటాను ఉదాహరణం—— అంత + యు రామమయము (యు లోపించి) అంతా రామమయము. రామదాసు పదకవిగాని కవిధూర్జటిపదకవికాఁడు. అతఁడు వక పద్యం యావత్తూ, అంతా, అంతా, అనే దీర్ఘాంతాలే నింపి పూరించాఁడు. అంత అనేదానికి యు, అనేది చేరిస్తే రాదుగాని దీర్ఘాంతమైనప్పుడు అందఱు, అనే అర్థంకూడా వస్తుంది. అంతావచ్చారా? యింకో విశేషం దీర్ఘాంతానికి యావత్తూ, అని యేకవచనంలో అర్థం చెప్పుకోవలసి వస్తుంది. యేదో యీలా కిందా మీఁదా పడుతూవుంటే యేవో తోస్తూనే వుంటాయి శంకాసమాధానాలు. యిప్పటికి దీన్ని ముగిస్తాను.

అడియాస

శ్లో. కతిపయదివసైః క్షయం ప్రయాయాత్
కనకగిరిః కృతవాసరావసానః
ఇతి ముద ముపయాతి చక్రవాకీ
వితరణశాలిని వీరరుద్రదేవే.

ఈ శ్లోకం ప్రతాపరుద్రుని దాతృత్వాన్ని గూర్చి రచించినది. ప్రధానంగా అతిశయోక్తి అలంకారం వుండఁగా మరికొన్ని యేవో అలంకారాలు వుంటాయి విజ్ఞులు పరిశీలిస్తేను. యిప్పుడీశ్లోకాన్ని వుదాహరించి వ్యాఖ్యానించవలసిన ఆవశ్యకత యేంకలిగించి. అని ప్రశ్నిస్తే జవాబు— "పనిలేని మంగలి పిల్లితల గొరిగాడు" అనే లోకోక్తిని వుదాహరించడమే. అంత మాత్రంతో ప్రశ్నించిన పెద్దమనిషి తృప్తిపడకపోతే పెద్ద అక్షరాలలో చిత్రించిన "అడియాస" పదం ముత్తరంశంలో పేయిగొంతుతో ఘోషిస్తూవుండఁగా వాకరివివరణం అనావశ్యకం అని మూఁగనోము పట్టడం. సరే యీశ్లోకం ప్రతిపదమూ పరిశీలిస్తే తేలే ముఖ్య తాత్పర్యం.

అనఁగా అనఁగా వొకరాజన్నట్టే— వొక ఆఁడచక్రవాకపక్షి. ఆ యీపక్షి సుప్రసిద్ధుఁడైన వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని కాలంలో పిల్లాజెల్లా, తానూ భర్తా సుఖంగా వోరుగల్లు పరిసరారణ్యాలలో కాలక్షేపం చేస్తూవుండేది; గాని ప్రతిదినమూ దీనికి దుర్భరమైన భర్తృవియోగదుఃఖం రాత్రి యావత్కాలమూ అనుభవించడం తప్పేది కాదు. యీ దుఃఖాన్నుంచి తప్పించుకోవడం యేలాగా అని ఆలోచిస్తూవుండఁగా సర్వసాధారణస్థితిలో వున్న "ప్రతాపరుద్రమహారాజులుం గారి" దాతృత్వం—శా. ఇంతింతై....అంతై....యింతో ఐ....యేమోఐ....నభోవీధిపై.

అనేపద్యాన్ని జ్ఞాపకంచేసే స్థితిలో వుండేటప్పటికి చక్రవాకికికూడా తెలిసింది. తెలిసి దానికి రాత్రికాలం యావత్తూ వియోగం కలిసమయు సిద్ధం కనక యీపయిని ఆవియోగాన్ని కలిగించే రాత్రినే చూడవలసిన

ఆవశ్యకత నాకు కాదు యావత్తూ లోకానికిన్నీ తటస్థింపదు. యేమంటే రాత్రింబగళ్ళ భేదము యే పర్వతం అడ్డురావడంవల్ల కలుగుతూవుందో ఆపర్వతం (మేరువు) యావత్తూ—బంగారుమయం. కనక నేఁడో రేపో చిల్లరకొట్లలో యిటుకలుగా చేసి దాఁచినది అయిపోవడంతోనే దీనిభరతం పట్టించడానికి ఆరంభిస్తారనిన్నీ అలాగ తవ్వడానికి ఆరంభిస్తే అదేనా యెంతో కాలం ఆఁగదుకనుక (దివసైః) యే కొన్ని రోజుల్లోనో భూమి మట్టానికి తవ్వడం తటస్థిస్తుందనిన్నీ అంతటితో రాత్రింబవళ్ళ భేదమును కలిగిస్తూవున్న-మేరువునీడ వదలి ౨౪ గంటల కాలమూ సూర్యుఁడు నిరాటంకంగా ప్రకాశించడం వల్ల తనకు లోఁగడ కవిసమయసిద్ధమై అనుభవిస్తూవున్న వియోగదుఃఖం అంతరిస్తుందనిన్నీ చక్రవాకి ఆనందిస్తూవుంది. ప్రతాపరుద్రుని దాతృత్వాన్ని కవి లోకోత్తరమైన తన ప్రతిభ ద్వారాప్రశంసించాఁడు. యితరభాషలలో కవులూవున్నారు. రసవంతమైనరచనలూవున్నాయి, లేదా వుంటాయిగాని యీ అతిశయోక్తివంటిఅతిశయోక్తులు లేవనేఆభాషాపండితులవల్ల వినడం, ఆయీ చక్రవాకివంటి-గొంతెమ్మ కోరికలు తలపోసుకొనేవాళ్ళు ప్రాజ్ఞలోకంచేత పరిహసించఁబడుతూ వుంటారు. ప్రస్తుత చక్రవాకి వంటి వారిని గూర్చినదే ఈ కథ.

"అనఁగా అనఁగా వొకబ్రాహ్మఁడు-ఆయనకు పెళ్ళిగిళ్ళి లేదు, నెలకు రోజులు ముప్పై యింటిలోనూ యే నాలుగో అయిదోతప్ప తక్కిన రోజులన్నీ బ్రాహ్మణార్థాలతోనే కాలక్షేపం, ఆబ్దికాలవాళ్ళ పేర్ల కేట్లాగు ఆయన దగ్గిర వుంటుంది. రెండు మూడు రోజులు వ్యవధి వుండఁగానే జాబితా ప్రకారం ఆగృహస్థుల యింటివద్దకువెళ్ళి ప్రస్తుతవిషయం జ్ఞప్తికి తెచ్చి లెంటో బ్రాహ్మణ్ణి యెవరినేనా నిమంత్రించారా లేదా అని ప్రశ్నించేవాఁడుట: యీ ప్రశ్నవల్ల మొదటవాఁడుగా తానువున్నట్లు ద్యోతకం, ఒకరోజున ఆ బ్రాహ్మఁడో యింకొకబ్రాహ్మఁడో బ్రాహ్మణార్థం చేసుకొనివచ్చి దేవాలయం ముఖ మంటపం చిట్టచివర కూర్చుని జుట్టు దులుపుకోవడంలో వొక సువ్వగింజ కిందరాలింది. ఆబ్రాహ్మఁడు ఆ గింజ చేతిలో పెట్టుకొని "రిక్తుని మనసు కోరికలు పెద్ద" కనక యీ విధంగా తలపోతలకు

ఆరంభించాఁడఁట - యీ గింజ కత్తిరి కార్తిలో నేవొడ్లానో పాతితే అది చక్కగా పెరిఁగి పెద్దచెట్టుఅయి అధమం సోలెఁడు సుప్పులేనా చేతికి దొరుకుతాయి. వాట్లను వొక సెంటుభూమిలో చల్లితే కుంచెడో రెండు కుంచాలో అవుతాయి. మళ్ళామళ్ళా చల్లుతూ వుంటే అవృష్టాను సారంగా పుట్లకొద్ది పెరిఁగి ధర బాగావున్నప్పుడు కఱవుకాలంలో బ్లాకు మార్కెట్టులో అమ్మితే వందలకొలఁది లాభం వస్తుంది. ఈ సంగతి బంధుజాతానికి తెలిసి పిల్లని యివ్వడానికి యింటిచుట్టూ మూఁగుతారు. వొకరు వెయ్యంటే యింకొకరు రెండు వేలంటూ వేలంపాట ప్రారంభి స్తారు. మనస్సుకు నచ్చినకన్యను పెళ్ళిచేసుకుని సుఖంగా కాపురం చేస్తాను. పిల్లాజెల్లా కలుగుతారు. నేను మేడమీఁదే తఱచు మకాం. నా పెళ్ళాం నాపిల్లలిని నా దగ్గిఱకి వంట అయింది, భోజనానికి రండి అని కబురంపు తుంది. నేను విలాసంగా గర్వంగా యింకా నాకు ఆకలి కావడంలేదు. అని బిఱ్ఱబిగుస్తాను. అని అడ్డం తిరగడాన్ని అభినయించేటప్పటికి బొట్టెమో పుగా చిట్టచివర పిట్టగోడమీఁద ఉన్నాఁడేమో తన్మయత్వంలో తూలిపడి యేం కావాలో అదే అయి గొంతెమ్మ కోరికలకు ఫలితం యిలా వుంటుం దని లోకులు యితిహాసంగా చెప్పుకొనేదిగా పరిణమించింది. చక్రివాకి మూర్ఖజంతువు. దీనిమీఁదబెట్టుసరి. గొంతెమ్మ కోరికలు యెవరికీ ఫలిం చవుసరిగదా వ్యతిరేకించి ముప్పు తెస్తాయని కూడా పాశ్చాత్యులు తెలిసి కొంటారు. యీ శ్లోకంవంటి శ్లోకం మనం (మేనమామపోలికగానేనాఁడే) రచించఁగలమా అని శ్రీవిజయనగరం మహారాజులుగారి సంపర్క సంద ర్భంలో కొన్ని రచించివున్నాం. అందొకటి సంస్కృతం, వొకటి తెలుఁగు. రెండూ విజ్ఞుల వినోదార్థం వుదహరిస్తాను.

"శ్లో. తత్కించంద్రాతపోఽయం నను భవతిదివాఽప్యస్య కస్మాత్ప్రచార
స్సత్వా చ్చంద్రస్య సత్యేఽప్యరుణ కిరణతోఽజాగళస్త స్తనోఽయమ్
నోచే దానందదంతీశ్వర విమలయశస్సత్యమిత్యా దివాక్యై
శ్శాస్త్రార్థంకుర్వతే త్వద్యశసినృపమణే తార్కికాస్తర్కరీత్యా"

(పరిశోధ్యోత్తరరీతిని సమన్వయించుకోండి)

శా. నీకీ_ర్తివ్రతతుల్ ధరాతలము నెందే నిండి అందొక్కఁడ
యాృకాశమ్ముఁన కేగి పుష్పవతియై ఆపూర్వపశ్చాద్గిరి
వ్యాకీర్ణం బగుచుండు వాయుగతిచే నద్దాన చందో్రఽ యమి
త్యాకారభ్రమ నొందుచుండు జగ మో యానంద భూపాలకా.

(యిందులో ప్రధానం ఉత్ప్రేక్ష)

"తే. గీ. అర్ధవ_త్తని అనఘీనమని ....అర్థవత్స్వాత్ర
మందు గూఢముగఁ జెప్పె పాణిని"

యిందులో కవిత్వపదార్థం లేదుగాని రచించిన వాఁడు వ్యాకరణ వే_త్త అని తెల్లమవుతుంది.

శ్లో. క్లీబపుంసోస్తు దేహోఽ స్త్యేకో మాత ర్నతత్ర బహుచిత్రమ్
స్త్రీపుంసయో రపి తథా లలితే యద్దృశ్యతే మహ చ్చిత్రమ్.

(దీనికి సమన్వయం రంగూను_త్తరం తలిస్తే తెలుస్తుంది - అనగా ఎవరు రచించారో వారి దగ్గిఱకి వెళ్ళి తెలిసికోవలసిందనడం)

శ్లో. పద్మం న యోగ్యవస్తు స్యా దే వాత్మోప మిత్యవస్థాయామ్
ఇత్యేవ మద్రిజాతే కంఠంపే ణాంబ వ_క్తినేత్రం తే.

(ఇదికూడా డిటో, ఆరంభావస్థలో యీ విధంగా నడిచి క్రమంగా శరన్నదీజలంపలె మాఱుతుంది. మచ్చు చూపుతాను.)

శ్లో. శర్వాణి! దేవి! పరితః పరితాపితోఽ యం
సంసారదుఃఖదహనేన తదేకశాంత్యై
నీహారభూధరపురాకృతభాగధేయం
త్వాం భావయామి గిరిశస్య తపోఽ_న్తరాయమ్.

యెంత_శైలి తేలిఁలో పుంటే కవిత్వానికి అంత గౌరవం. కాళిదాసాదులకు కఠినశై_లిలో వ్రాయడం చేతకాక నేనా—

"మందః కవియశః ప్రార్థీ గమిష్యా మ్యుపహాస్యతామ్." యిట్టిశై_లల వ్రాయడం? దీన్నిగుఱించి వ్రాయవలసివ_స్తే సుఖసుఖాల తేలదు. భగవంతుఁ డనుగ్రహి_స్తే మఱొకప్పుడు చూచుకుందాం.

శా. నీకీర్తివ్రతతుల్, అనే పద్యం మాదిరి పద్యాలు యేకవిగాని తన జీవితంలో యెన్నో వ్రాసివుండఁడు. యీమాట జ్ఞప్తిలో ఉంచుకోండి చదువరులు. స్వతంత్రంగా రచించే రచనలో కూడా కవితెల్వితేటలు (ఎవ్వనిగుణలత లేదు వారాసుల కడపటి కొండపైఁ గలయఁబ్రాఁకె) ప్రకటిత మవుతవి. బ్రాకెట్టులోది తిక్కన్నగారిది. యింకొకటి చూస్తాను "తిలకమ్ముదిద్దిఁ దిద్దితిఁ జూచుమనుచు రమాసుదతి చెక్కు లనిచెఁ, జూచువాని" యీకంకంటికవీంద్రుఁడు యెన్నోచోట్ల కవిబ్రహ్మగారిని మించడం కలదు. "ముఖేముఖే సరస్వతీ" గదా? భవతు, అదియాసను గూర్చి వ్రాస్తూ ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా (వార్ధక్యదోషంచేత) కవిత్వం ఆరంభదశలో యేవిధంగా వుంటుందో క్రమక్రమంగా యేవిధంగా మారుతుందో అనే ప్రసక్తిలో కొన్నివాక్యాలు వ్రాశాను. పోనిండు అవిమాత్రం జిజ్ఞాసువుల కుపకరింపవా? చూడండీ యీరెండుపద్యాలున్నూ—

ఉ. ఎందఱిఁ జూపెనేని వరియింపదు మాకవితాకుమారి క
న్నందుకు దేశముల్ తిరుగుటబ్బెను సౌఖ్యము లేకపోయె నా
నందనృపాల! నీదుసుగుణమ్ములు చెప్పిన నాలకించి వెం
టం దలయూఁచెఁ గావునఁ దటాలునఁ దీనిఁ బరిగ్రహింపుమా?

ఉ. అందఱు కన్నివంకలను నల్లుచునుండునెకాని యెవ్వనిన్
బొందుట కిచ్చగింప దదెపోయని యేసను నూరటించు మీ
యందునమాత్ర మిచ్చ కలదంచును సూచన సేయుచుండు నే
నందనిమ్రానిపం డిది యటందును తానటు రాదు రాదనున్.

ఆయీపద్యద్వయానికి యేదో సన్నిహితబాంధవ్య మున్నదని తెలియుచున్నదిగాని విషయముమాత్రం చాలదూరం. పూర్వదానిలో రసం శృంగారం, వేఱొకదానిలో వర్ణ్యమే రసానికి సంబంధించేదో ఆలోచించాలి. నేను ఆయీచక్రవాకి సంతోషాన్ని ప్రకటించే శ్లోకాన్ని యెందుకు వ్యాఖ్యానించ వలసివచ్చిందో అదిన్నీ విచారణీయమే.

"ప్రయోజన మనుద్దిశ్య నమందోఽపి ప్రవర్తతే" యెవరేనా ఫలానా ప్రయోజనం ఆయీ శ్లోకాన్ని వ్యాఖ్యానించడానికి వుంది అని తెలిపితే సంతసిస్తాను. నాకు యేమీ తోఁచనప్పు డీలా వ్రాస్తూవుంటాను. వాట్లలో అన్నిటికీ కాదుగాని యేకొన్నిటికో ప్రయోజనం వుంటేవుంటుంది. విజ్ఞులు విచారింతురుగాక.

పండితరాయలు : కాళిదాసు

1 పండితరాయలు, 2 కాళిదాసు వీరిద్దఱిలో యెవరిది నిగర్వ ప్రకృతి, యెవరిది సగర్వప్రకృతి ? అని శంకించుకొని నాలుగుమాటలు వ్రాయాలని కుతూహలం కలిగింది, వ్రాస్తూన్నాను. "కోఽస్తి ధన్యోమ దన్యః" అన్నాఁడు జగన్నాథపండితరాయలు. శ్లోకంచాలాపెద్దది. "వాచామాచార్య తా యాః పద మను భవితుం" అనేభాగాన్ని కలుపుకొని సమన్వయించుకుంటే మేరువుపర్వతం మొదలుకొని మలయపర్వత పఱకు వున్న ధరామండలంలోవున్న పండితమండలిలో నాయెదట నోరువిప్పగలవాఁడుంటూ ఉన్నాడా ? అని ప్రత్యర్థులతో కయ్యానికి కాలు దువ్వుతూవున్నట్లు స్పష్టమే. వాచ్యంగా తోఁచేదెంతో అంతేగాని దీనిలో యెంత ప్రయత్నించినా యితర విధయా వచ్చే అర్థంకానరాదు. ఆపద్ధతిని ఆయీ "రాయలు" మహావిద్వాంసుఁడయ్యును విద్యకు ముఖ్య ఫలితం (విద్యయొసఁగును వినయంబు) వినయాన్ని బొత్తిగా మన్నించనే లేదు. యెన్నిసుగుణాలు వున్ననూ అవి వినయంలేనిచో ప్రకాశింపవు.

శ్లో. విద్యావివాదాయ....ఖలస్య సాధోః జ్ఞానాయ.

"నదీపారాజంతే వినయరహితా నామివగుణాః.

యీ రాయలవారు రచించే రచనయావత్తూ పిల్లి మీఁదా యెలుక మీఁదా పెట్టివుంటుందిగాని ప్రత్యక్షంగావుండదు. ప్రస్తుతశ్లోకం "ఆమూలా

దర్శనసానోః" అనేదిఅలాటిదికాదు. భూమండలంలో వుండే పండితులం దఱూ తనకు ప్రత్యర్థులుగా వుండవచ్చునన్నమాట. "శా. నాతో మాట్లాడ లేరు....చేతుల్ వేయు వృధా భరంబగుచు వచ్చెన్ చేవ ! యీమేనికిన్" అన్న బాణుఁడూ పండిత రాయలూ వారి ప్రకృతికే సమన్వయిస్తారు.

శ్లో. విదుషాం నివహైః....మయి జల్పతి....
రఘునాథేమనుతాంతదైన్య దైవ.

కాళిదాసు ప్రకృతిలో గర్వంలేక పోలేదుగాని అది యీవిధంగా వుండదు. శ్లో మందః కవియశః ప్రార్థీ .... వామనః. లోఁతుగా పరిశీలిస్తే దీనిలోనూ గర్వస్ఫూర్తిని వ్యాఖ్యానించవచ్చును. దీనిలోనేకాదు, "అభిరూపభూయిష్ఠా పరిషదియం, తదిహా కాళిదాస గ్రథితవస్తునా నవేన నాటకేనో పస్థాతవ్యం." అనేదానిలోనూ గర్వాన్ని యింతా అంతా కాని బోలెఁడు చూపించవచ్చును. పిమ్మట చూచుకుందాం. రాయలవారిది అన్యాపదేశంకూడా వుదాహరించి విమర్శిస్తాం. "శ్లో. హేమ్నఃఛేదోన తాపోన చ్ఛేదేనకషణేన., ఏతదేవ పరందుఃఖం, యద్గుంజా సమతోలనమ్" యిది కేవలం అన్యాపదేశం. తానేమో బంగారం, ప్రతిపక్షివిద్వాంసులు గురిగింజలు. పరీక్షాసమయాల్లో ఆయా సంస్థాన విద్వాంసులందఱినీ ఒకట్టో (1) కస్తూరి (2) వుల్లిపాయ (3) అగరుబిళ్ళలు (4) పొగాకు అని తారతమ్య విచక్షణ లేకుండా వ్రాయడానికి సహింపలేక పోయెను.

శ్లో. హేమ్నః ఛేదోనతాపోన చ్ఛేదేన కషణేనచ
ఏతదేవ పరందుఃఖం యద్గుంజాసమ తోలనమ్.

అనే శ్లోకంద్వారా కడుపుమంట తీర్చుకున్నాఁ డని పండితులు చెప్పుకుంటారు. గద్వాల లోనైన నిజాం సంస్థానాలలో ప్రతియేటా కార్తీకంలో వేదశాస్త్రులకున్నూ, కవిత్వానికీ గానానికీ యింకా కొన్నిటికీ మాఘమాసంలో నున్నూ, సత్కరించడమైతే వుందిగాని ఆసత్కారంకూడా తారతమ్య వివక్షతతో సంబంధించినది కాకపోవుటచేత పండితరాయలవంటి అభిమానశాలికి అసత్కారంగానే కనపడుతుంది. కనుకనే.—

ఉ. ఏకవియెట్టివాఁడొ? మరియేకవికెట్టివిశేష పండిత
శ్రీకలదో? విచారణము సేయుటయే కనకాభిషేకమౌ
గాక తిరస్క్రియ పద్ధతి జగమ్ము సమస్తము ధారవోసినన్
చేకుఱునే మువంబు పరిశీలనసేయుమి రామభూవరా?

ఉ. పండితులైన వారు ప్రతిభాగతి భాసురులౌట సర్వభూ
మండలియందు రాజులును మన్ననసేఁతురు వారిఁ
బండితాపండితులైన వారల సభాస్థలినీవలెఁబూజసేయు శేఁ
డుండునె? రామభూవర సమున్నత దాన విధానధీవరా.

. అంటూ స్తుతి వ్యాజమున నిందించవలసి వచ్చినదని విజ్ఞులరయు దురుగాక. పండితులను సత్కరించుటకు యేభూపతికి కుతూహలంవుం టుండో అతనికి కేవలం ధనంమాత్రం వుంటేచాలదు. సద్బుద్ధియెంత వున్నప్పటికీ అదీ ప్రయోజనకారి గాదు. ఇంకా వుండవలసిన సాధన సామగ్రి యేమిటంటే:

సీ. పండితులకు గౌరవము చేయుటకు మంచి
పండితుల్ దగ్గర నుండవలయు
నుండినసేమి ఆయుండు పండితకోటి
పరులయున్నతి సహింపంగవలయు
సైచిననేమి ఆ సత్పండితులమాట
లింపుగా రాజు మన్నింపవలయు
మన్నింపనేమి ఆ మన్ననలకు వద్ద
నున్న దివాను దానొప్పవలయు

గీ. నిన్నియును గల్గు రాజవివేయటంచు
వచ్చినారము లేకున్న వత్తుమయ్య?
దానరాధేయ కవి సముదాయగేయ
పండిత విధేయ రామ భూపాలరాయ.

విషయం విషయాంతరంలోకి దూకుతూవుందా? లేదు—దాతృత్వమైన ధనవంతునకు ఆ యీసీసంలో వుట్టంకించిన సామగ్రి వున్నప్పుడే ఆ యీవి కీర్తి సంపాదక మవుతుందిగాని యిందులో యేవొకటి లోపించినా అది డబ్బిచ్చి తద్దినం కొని తెచ్చుకొన్న లోకోక్తికిగురి కావలసివస్తుంది. అయితే దాతకన్న లోభియే స్తుతిపాత్రుఁడా? అంటే కాఁదుగాని దాని జీవితం యెన్నో చిక్కులతో నిండి వుంటుంది. కనక జాగ్రత్త యెక్కువ అవసరమని హెచ్చరించాడు.

“సీ. ఈఁడిగ ముత్తికి జోడు సేలువులిస్తేను
కురువగంగికి జరీకోకలిస్తేనూ

ప్రయోజనంనాస్తి”అని దాతకు బాగా తెలిసివుండాలి. మా చిన్నతనంనాటికి అమల్లోవున్న నాకబలి పద్యాలను గూర్చి వ్రాసి మరీ విషయాంతరం రాస్తాను. అది యేమిటంటే-కోమట్ల యింట వివాహం జరిగినప్పుడు కవులకూ; గాయకులకూ, తోలుబొమ్మలవాళ్ళకూ, భాగవతులకు పెళ్ళివారి చేవనుబట్టి సత్కరించడం వుండేది. యేనాఁడు ప్రారంభమైనాయో యీ మామోళ్ళు, వీటికి ఆనాఁడు వాళ్ళ గ్రామాలలో పట్టాలుకూడా యిచ్చివున్నారు. జమీందారులవద్ద కంపల్సరీగా యిచ్చుకోవడం యేలాటిదో ఆయీ నాకబలి సంభావనకూడా అలాటిదిగానే వుండేవి. తెలుగు దేశంలోనేకాని అన్యత్రా యీ నాకబలి బాధ వున్నట్టు తోఁచదు. మా (తి. వెం.) విద్యార్థిదశలో ఆ యీ నాకబలి పద్యం యెత్తడానికి రెండు మూడు చోట్లకు మేమూ వెళ్ళడం జరిగింది. కవిత్వం చెప్పేవాళ్ళువుంటే ఆ పద్యం వాళ్ళే యెత్తడం; లేని పక్షంలో కవిత్వంచెప్పేవాళ్ళ వంశంవాళ్ళు, వీళ్ళూ వాళ్ళూకూడా దైవాత్తు తారసపడక పోయేపక్షంలో యేదిష్టుఁడో బిద్ధుఁడో లేకపోతే దబిద్ధుఁడో బూకరించేశక్తి వున్నవాఁడు మెత్తి తన వంటి బూకరింపువాళ్ళకు యేపావో చవలమో చేతులోఁబెట్టి తక్కినవాళ్ళకు మొండిచేయి నా పరుగు కుడుచుకోమని చెప్పి “ఫలాయమానస్త్రం దైవలాభః” చేయడం జరుగుతూ వుండేది. వీట్లపైఖరి ఆక్షేపణకావి

ఛందోమాత్రపరిజ్ఞాతలుతప్ప ఆయీ పద్యాలకు యేమాత్రం నామరూపాలు వున్నా ఆ తరగతివాళ్ళు వెళ్ళినట్లు లేదు. దారిద్ర్య దోషంచేత యీ పద్యాలను పిండిప్రోలు లక్ష్మణ కవిగారు వెళ్ళేవారని చెప్పుకోగా వినడం. ఆపెళ్ళివారికీ కవిగారికీ జరిగినసంభాషణలు మా (తి. వెం.) చిన్నతనం నాఁటికి ముదిరిన ముసాలితనంలో వున్న పెద్దలు చెప్పుకునేవారు. శిష్టు కృష్ణమూర్తి కవిగారూ లక్ష్మణకవిగారు సమకాలీనులే అయినా యెన్నఁడూ యీసంభావనకు "పరువుతక్కువ" గాభావించి వెళ్లేవారుకారుట? లక్ష్మణ కవిగారు సరాలానికి వెళ్ళకపోయినా పట్టుపట్టి సంభావన వసూలు చేసేవారఁట! మా ముత్తాతగారున్నూ వెళ్ళినట్లు లేదు. వీరికి కొంచెం పూర్వులు కూచిమంచి సోదరులున్నూ వెళ్ళినట్లు లేదు ఏనుఁగువారున్నూ డిటో. యికనల్లా దీనికి హాజరుకావడం పిండిప్రోలువారు మాత్రమే. వొకషావుకారు యింట వివాహం జరిగిన తరువాత సుమారు సంవత్సరం కాలం అతిక్రమించాక లక్ష్మణకవిగారు సంభావన తేతెమ్మని అడిగితే లిమిటేషన్ పాయింటు చూపి షావుకారు మొరాయించేటప్పటికి కవిగారు "మీయింట జరిగిన వివాహంలోకి నేనురాలేదని నీవు బొంకుతూవున్నావు. నేనువచ్చేవున్నాను కాని పెళ్ళిహడావుడిలో నీవు తబసీలువారీగా చూడలేదు. నాకబలి ముగ్గు పెట్టడం జరిగిందంటావా? అనవా? అయితే ఆముగ్గుదేనితో? పిండితోనేకదా? యిక్కడికిసగం తేలింది. ప్రోలుతేలాలి— పంచరంగులతో ఆరోజున పెట్టేముగ్గుపేరు "ప్రోలు" శబ్దంచేత వాడడంకూడా తెలియదా నీకు?" అని షావుకారుని డంగుపుచ్చి సంభావన వసూలుచేసినట్లు చెప్పుకోగావినికి. యింకా యీలాటిగాథలే కొన్ని పెద్దల ముఖతఃవిన్నవికొన్ని వున్నాయి.

1. రుబ్బుముండా గుద్దుతుక్కుంటాను బండముండా రాయిస్తావా?
2. ప్రాసకోసం యేడిచానే కూసుముండా
3. ఇఁక పదివేలొసంగెద మఱెందుకు పద్యము చెప్పసత్కవీ! (సమస్య.
4. మాదిగవల్లి....రావేఁడినాయనా?
5. పీతీస్తే శ్వపతి, శ్వ తీస్తే విపతి ఊరుకోవయ్యామామా

6. క. ఈశునకము కృష్ణమూర్తియే
7. మ. అవురా ! శంకర ! మంచివాఁడవు.... శంకర మంచివాఁడవు
8. చిట్టూరి కమలభవుని జేసె కమలభవుఁడు

యింకా జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటే కొన్ని రాకపోవు. ఒక్కొక్కదా నికి కొంత చరిత్ర వుంటుంది. తెనాలి రామలింగం, అడిదం సూరకవి, తురగారామకవి, రేకవల్లి సోమకవి, లోనైనవారి చరిత్రలు శ్రవణపే యంగా వుంటాయి. సోమకవిగారు చాలా పెద్దవిద్వాంసులుకూడాను. అనకా పల్లిలో స్కూలుటీచరుగా వున్న శ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారివల్ల ఆయీ రేకవల్లివారి చమత్కార విశేషాలు నేఁటికి 50 సంవత్సరాలనాఁడు విని వున్నాను. "కవుల కతలకు రాజుల కతలు రొచ్చు" కర్రుయింగా ఇక కథాంతరంగా మారింది. నామరూపాలుగల యేకవిన్నీ నాకబలి పక్షపు సంభావనలకు వెళ్ళుట లేదనిన్నీ మ. బరువైతోచుతుటుంబ రక్షణకుఁగా.... పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవిగారు మాత్రం వెళ్ళినట్లు వినికిడి వుండనే వుంది. మాఊరు వుంతలోకి కాలుపెట్టి నడుస్తూన్నాం. శిష్టువారు విద్వత్కవులలో వారు. తెలుఁగు కవిత్వంకూడా అలకగా రచించినా వారికి సంస్కృతమే ప్రధానం. తెలుఁగులో చిరకాలంనించివుండే కావ్యమేదీ రచించ లేదు. లక్ష్మణకవిగారుకూడా డిటోలో వుండవలసేవచ్చేది. కాని రాజ్యవిమ్మన్న గారి ధర్మమా అని వారు తమ భూమి జబరుదస్తీమీఁద ఆక్రమించిన కారణంచేత వాకద్వ్యర్థికావ్యం రావణదమ్మీయం అనే నామాంతరం కల లంకావిజయం సుమారు రెండు మూడువందల పద్యాలు వ్రాయడంవల్ల వాఙ్మయంలో ఆయన పేరు శాశ్వతంగా వుండగలదని నావ్యక్తిపరిశీలన. 'ఖిలసంహితకు' టీకుగావుండే వచన యెంతరచించి టీకవాలు సంచినా ప్రయోజనం నాస్తి అని అన్యత్ర అనకృదాస్పత్తిగా వ్యాఖ్యానించే వున్నాను. విద్యార్థిదశలో తప్ప పిమ్మట నాకబలి పక్షపు సంభావనలకు వెళ్ళలేదు. ఆ సంభావనలయందు మాకు గౌరవంలేదన్న సంగతి కాకినాడ శతావధానంలో చెప్పిన ఆ యీపద్యంవల్ల తెల్లమవుతుంది.

క. నాకబలి పళ్ళెరమ్ముల
నాకటజీవించు కుకవులరుగుదురె? లన
న్నాకనిలయ కవిసమ కవి
నాకాధిపులున్న సభ కనఘ? భీమేశా.

మా విద్యార్థిదశపిమ్మట యే రెండుదశలో ఆయీ నాకబలి సంభావనలు కోమట్లు జరిపి అంతట్లో యేదో, కర్ణాట కలహం కల్పించి ఆకలహం కోర్టుదాకా వెళ్ళేటట్టుచేసి ఆఖరికి, మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్య ప్రకర్షః అనిపించారు. ఆయీమూలచ్ఛేదం చేసిన గౌరవం పిఠాపురందాపునవున్న గొల్లప్రోలు కోమట్లకు దక్కింది. ఆయీ సంభావన యిచ్చేవారూ పుచ్చుకొనేవారూ "కైకురు బొయికురు" లాడుకోవడం ప్రతి పెళ్ళిలోనూ వున్నదే యెక్కువ గొప్పగా సత్కరించాలని ప్రతిగ్రహించేవారు, తక్కువగానే కాని యెక్కువ యిచ్చేది లేదని దాతలు, ఆయీ వాదం క్రమంగా చిలికి చిలికి గాలివానగా పరిణమించి మొదట క్రిమినలు తరువాత సివిలులోకి దేకి తుట్టతుదకి మొదటికే మోసంగా పరిణమించింది. "ఢిల్లీ వల్లభ హస్తపల్లవ తలేసీతం నవీనం వయః" యీ కవిలోకచక్రవర్తికి ఆయీ నాకబలి సన్మానం నచ్చదని వ్రాయాలా? అక్కఱలేదు. మఱిన్నీ శ్లో. నిర్మాణేయది (కొంత జ్ఞాపకంలేదు) మార్మికోయది....నోచేద్దుష్కృత మాత్మనా కృత మివస్వాంతాద్బహిర్మాకృథాః. ఆయీ పండిత రాయల శ్లోకానికి ముఖ్య తాత్పర్యం "అయ్యానీకు పండిత సమ్మతంగా రచించే నైపుణీ వుంటేనే నీరచన గద్యమో పద్యమో వినిపింపుము. అన్యథావున్న పక్షంలో నీవుచేసినపాతకం దాచుకున్నట్లే కవిత్వంకూడా దాచుకోవడమే యుక్తం" అని బోధిస్తున్నాడు. ఆయీధోరణినిబట్టి విచారిస్తే రాయల ప్రకృతి సగర్వంగాని నిగర్వంలోచేరదు. రాయలుచేసిన మైత్రి తురుష్కుల తోటి. తిన్నసొమ్ము తురుష్కులది, వాకటేమిటి సర్వమూ తురుష్కులదైనప్పుడు సాత్త్వికత్వ మాయనకు దవ్వుగా నుండడం యుక్తిక్షమం.

కాళిదాసు చల్లగా అంటిస్తాడు. మనస్సుకు నొప్పికలిగించడు. కాని అవసరమైనంత నొప్పి ఆరచనలో వుండకపోదు. "అభిరూప భూయిష్ఠా.... అన్నవాక్యంలో కావలసినంత తలబిరుసుతనం బయటఁబెట్టవచ్చు. యీవిధ పండితులతో నిండివున్నది కనక (లాకలూకాయల రచనకాక) నేఁడుకాళిదా సకృతమైన దేదేని ప్రదర్శిస్తేనేకాని మాటదక్కదు. అయికాళిదాసువాక్యం సర్వమూ "అస్తమేతిగభస్తిమాన్" అన్నదాని వంటిది. సకల ఫల సంపెగ పువ్వువలెనేయిదిన్నీ వారువారు వివక్షించుకున్న అర్థాన్ని స్ఫురింపఁజేస్తుంది. వాచ్యార్థలక్షణార్థ వ్యంగ్యార్థాలు మూడింటిలోనూ అలంకారికులు వ్యంగ్యార్థానికే ప్రాధాన్యంయిస్తారు. కనక పండితరాయలకన్న కాళిదాసుకే గర్వప్రవృత్తి మత్త్వం ధృవపడుతూవుంది. వారానొకప్పుడు తనశక్తిని వున్నది వున్నంతలో దాచిపెట్టక ప్రకటించడం కూడా యుక్తమే అన్నారు మా పిన్నముత్తాత నరస కవిగారు,

ఉ. ఏనిటువంటివాఁడనని యెన్నిక కావ్యరధానులాప సం
ధానమునందు.... శాత్రవ విదారణ మందు........
యుక్తమటుగాన ప్రశంసయొనర్చితిన్ మదా
ఖ్యానము రామచంద్ర కృపకాదె మహాత్ములెఱుంగ కుందురే.

కావ్యారంభమందు, పెళ్ళి బేరాలు పొసఁగ చేసేటప్పుడు, యుద్ధము నందు, స్వభావోక్తిగా మాటలాడుటలో దోషములేదు అని పద్యతాత్పర్యం. దీనిమీద శంకాసమాధానములు విస్తరిస్తే చాలా పెరుగుతుంది గ్రంథం. కనకయిప్పటికి యింతతో స్వస్తి చెపుతూన్నాను.

గద్య

ఇది తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవిద్వితయములో నొ[illegible]
శతావధానులును నగు - చెళ్లపిళ్ల వెం[illegible]
శాస్త్రిగారిచే రచింపబడిన కథలు–[illegible]
అను వ్యాసరచనల ప్ర[illegible]
భాగము సమాప్త[illegible].

———

* ముఖ్యమైన సవరణలు *

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
22	11	ఘటిక	ఘుటిక
28	1	కకవుక	కంవుం
28	7	అకతః	అంతః
28	11	చెకది	చెంది
32	18	దాత	దాతృ
33	18	తూష్ణీ	తూష్ణీం
69	2	చారణ	చరణ
71	9	సమ	సమా
132	23	దానిమి	దానమి
145	23	సూల	స్థూల
146	5	వ్యాప్తి	వాప్తి
189	8	తల్లిలు	తల్లిములు
277	12	ంక్తికివెపో	క్కికలివా
317	19	సైన	సైవ
361	17	మనుచు	మునుచు
400	22	చాల	బాల
401	4	కొంత	కొత్త
468	20	సర్వ	స్వర
421	21	యోగ	యోగా
466	19	మయి	మయ
522	13	యుక్తి	యుక్తం
569	12	స్మూరన్న	మారన్న
581	21	యుద్ధ	యద్ద